

T.C. ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ ve PLANLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ADİYAMAN-ŞANLIURFA- DİYARBAKIR PLANLAMA BÖLGESİ

1/100.000 ÖLÇEKLİ
ÇEVRE DÜZENİ PLANI

ARAŞTIRMA RAPORU

2010

E. SEMRA KUTLUAY – A GRUBU ŞEHİR PLANCISI – ODTÜ
ÇİFTEVLER SOKAK NO: 3/1 06540 A.AYRANCI – ANKARA
TEL. (0312) 4273551 / 4683873 FAKS. (0312) 4273163

YÜKLENİCİ

E.SEMRA KUTLUAY (Şehir Plancısı)

PLANLAMA EKİBİ (ŞEHİR PLANCILARI)

YAVUZ M. SİRAÇ GÖKSU (Şehir Plancısı/Mimar)

MEHMET KAYA YAŞINOK (Şehir Plancısı)

AYŞE NİHAL KIZILKAYA (Şehir Plancısı)

GÜLŞEN CENGİZ BOZKURT (Şehir Plancısı)

EROL DOĞAN (Şehir Plancısı)

RÜVEYDA BOYACIOĞLU (Şehir Plancısı)

MERT AKİT (Şehir Plancısı)

MEHMET FUTTU (Şehir Plancısı)

MEHMET MİRİOĞLU (Şehir Plancısı)

VOLKAN ÖZ (Şehir Plancısı)

HARUN BALCI (Şehir Plancısı)

PLANLAMA EKİBİ (UZMAN PERSONEL)

NEVZAT TAŞAN (Jeoloji Mühendisi)

LEYLA ERDOĞAN (Ziraat Mühendisi)

HAŞİM ALTINÖZLÜ (Biyolog)

BERİL SALMAN AKIN (Çevre Mühendisi)

NİLGÜL KARADENİZ (Peyzaj Mimarı)

ARAŞTIRMA RAPORU İÇERİĞİ

TABLO DİZİNİ.....	xxi
GRAFİK DİZİNİ.....	xliii
ŞEKİL DİZİNİ.....	li
HARİTA DİZİNİ.....	liii
GİRİŞ.....	1
PLANIN AMACI ve HEDEFLERİ	2
PLANIN KAPSAMI ve PLANLAMA SÜRECİNİN ETAPLARI.....	2
A. ANALİZ.....	3
1. TÜRKİYE VE BÖLGESİNDEKİ YERİ.....	4
1.1. COĞRAFİ KONUM	4
1.1.1. ADİYAMAN	4
1.1.2. ŞANLIURFA.....	5
1.1.3. DİYARBAKIR.....	6
1.1.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	6
1.2. ÜLKE ULAŞIM AĞINDAKİ YERİ.....	7
1.2.1. ADİYAMAN	7
1.2.1.1. Karayolu Ulaşımı	7
1.2.1.2. Havayolu Ulaşımı.....	7
1.2.1.3. Demiryolu Ulaşımı	7
1.2.2. ŞANLIURFA.....	8
1.2.2.1. Karayolu Ulaşımı	8
1.2.2.2. Havayolu Ulaşımı.....	8
1.2.2.3. Demiryolu Ulaşımı	8
1.2.3. DİYARBAKIR.....	9
1.2.3.1. Karayolu Ulaşımı	9
1.2.3.2. Havayolu Ulaşımı.....	9
1.2.3.3. Demiryolu Ulaşımı	9
1.2.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	10
1.3. BÖLGESEL EKONOMİK YAPI	11

1.3.1. ADİYAMAN	11
1.3.2. ŞANLIURFA	14
1.3.3. DİYARBAKIR	17
1.3.4. KENTSEL KADEMELENME VE ETKİ ALANLARI	20
1.3.5. PLANLAMA BÖLGESİ	22
1.4. İDARİ YAPI VE İDARİ SINIRLARI	24
1.4.1. ADİYAMAN	24
1.4.2. ŞANLIURFA	32
1.4.3. DİYARBAKIR	48
1.4.4. PLANLAMA BÖLGESİ	60
2. DOĞAL YAPI	61
2.1. İKLİMSEL ÖZELLİKLER	61
2.2. JEOLJİK YAPI	70
2.2.1. ADİYAMAN	70
2.2.1.1. Bölgesel Jeoloji	70
2.2.1.2. Adıyaman Bölgesi Jeolojik Yapısı	71
2.2.1.3.1. Biozonlar	78
2.2.1.4. Yapısal Jeoloji	81
2.2.1.4.1. Bindirmeler.....	82
2.2.1.4.2. Kıvrımlar	85
2.2.1.5. Tektonizma ve Doğal Afet Kaynakları.....	90
2.2.1.5.1. Diri Faylar	92
2.2.1.5.2. Depremsellik	92
2.2.1.5.3. Kütle hareketleri	94
2.2.1.6. Risk Analizi.....	94
2.2.2. ŞANLIURFA	96
2.2.2.1. Bölgesel Jeoloji	96
2.2.2.2. Şanlıurfa Bölgesi Jeolojik Yapısı	96
2.2.2.3. Stratigrafi.....	97
2.2.2.4. Yapısal Jeoloji	105
2.2.2.4.1. Bindirmeler.....	105

2.2.2.4.2. Kıvrımlar	105
2.2.2.3.3. Faylar.....	106
2.2.2.5. Tektonizma ve Doğal Afet Kaynakları.....	109
2.2.2.5.1. Bölgesel Tektonizma.....	109
2.2.2.5.2. Diri Faylar	109
2.2.2.5.3. Depremsellik	111
2.2.2.5. Risk Analizi.....	114
2.2.3. DİYARBAKIR.....	115
2.2.3.1. Bölgesel Jeoloji	115
2.2.3.2. Diyarbakır Bölgesi Jeolojik Yapısı	115
2.2.3.3. Stratigrafi.....	117
2.2.3.3.1. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Stratigrafisi	119
2.2.3.4. Yapısal Jeoloji	124
2.2.3.4.1. Bindirmeler.....	124
2.2.3.4.2. Kıvrımlar	125
2.2.3.4.2. Faylar.....	126
2.2.3.5. Tektonizma ve Doğal Afetler	126
2.2.3.5.1. Bölgesel Tektonizma	126
2.2.3.5.2. Diri Faylar	127
2.2.3.5.3. Depremsellik	128
2.2.3.5.4. Kütle Hareketleri	128
2.2.3.6. Risk Analizi.....	129
2.2.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	130
2.3. JEOMORFOLOJİK YAPI.....	131
2.3.1. ADİYAMAN	131
2.3.1.1. Jeomorfoloji.....	131
2.3.1.2. Yeryüzü Şekilleri.....	136
2.3.1.2.1. Dağlık Alanlar	136
2.3.1.2.2. Platolar.....	138
2.3.1.2.3. Ovalık alanlar	138
2.3.1.2.4. Karstik Şekiller.....	141
2.3.1.3. Eğim Durumu	141

2.3.2. ŞANLIURFA.....	142
2.3.2.1. Jeomorfoloji.....	142
2.3.2.2. Yeryüzü Şekilleri.....	146
2.3.2.2.1. Dağlık Alanlar	146
2.3.2.2.2. Platolar.....	146
2.3.2.2.3. Ovalar	147
2.3.2.2.4. Karstik Şekiller.....	148
2.3.2.3. Eğim Durumu	148
2.3.3. DİYARBAKIR.....	148
2.3.3.1. Jeomorfoloji.....	148
2.3.3.2. Yeryüzü Şekilleri.....	152
2.3.3.2.1. Dağlık Alanlar	152
2.3.3.2.2. Platolar.....	153
2.3.3.2.3. Ovalık Alanlar	154
2.3.3.2.4. Karstik Şekiller.....	154
2.3.3.3. Eğim Durumu	156
2.3.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	157
2.4. HİDROLOJİK VE HİDROJEOLJİK YAPI	158
2.4.1. ADİYAMAN	158
2.4.1.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji	158
2.4.1.1.1. Su Havzaları ve Akarsular	158
2.4.1.1.2. Göller-Göletler	161
2.4.1.1.3. İçme Suyu Kaynakları	162
2.4.1.1.4. Termal Su Kaynakları.....	165
2.4.1.1.5. Barajlar	165
2.4.1.1.6. Sulama Alanları.....	167
2.4.2. ŞANLIURFA.....	168
2.4.2.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji	168
2.4.2.1.1. Su Havzaları ve Akarsular.....	168
2.4.2.1.2. Göller-Göletler	171
2.4.2.1.3. İçme Suyu Kaynakları	172
2.4.2.1.4. Jeotermal Sahalar	175

2.4.2.1.5. Barajlar	177
2.4.3. DİYARBAKIR.....	178
2.4.3.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji	178
2.4.3.1.1. Su Havzaları ve Akarsular.....	178
2.4.3.3.2. Göller-Göletler	178
2.4.3.1.3. İçme Suyu Kaynakları	180
2.4.3.1.4. Jeotermal Sahalar	186
2.4.3.1.5. Sulama Alanları.....	187
2.4.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	188
2.5. TOPRAK NİTELİĞİ	190
2.5.1. ADİYAMAN	190
2.5.1.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı.....	190
2.5.1.2. Toprak Yapısı	193
2.5.1.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı	196
2.5.1.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı.....	197
2.5.1.5. Tarım Reformu Uygulama Alanları	197
2.5.1.6. Erozyon	198
2.5.2. ŞANLIURFA.....	199
2.5.2.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı.....	199
2.5.2.2. Toprak Yapısı	202
2.5.2.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı	206
2.5.2.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı	207
2.5.2.5. Tarım Reformu Uygulama Alanları	208
2.5.1.6. Erozyon	209
2.5.3. DİYARBAKIR.....	210
2.5.3.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı.....	210
2.5.3.2. Toprak Yapısı	214
2.5.3.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı	217
2.5.3.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı	219
2.5.1.3. Tarım Reformu Uygulama Alanları	219
2.5.3.6. Erozyon	221
2.5.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	222

2.6. EKOLOJİK YAPI.....	225
2.6.1. ADİYAMAN	225
2.6.1.1. Genel Ekolojik Yapı.....	225
2.6.2. ŞANLIURFA.....	226
2.6.2.1. Genel Ekolojik Yapı.....	226
2.6.3. DİYARBAKIR.....	226
2.6.3.1. Genel Ekolojik Yapı.....	226
2.6.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	227
2.7. BİYOLOJİK YAPI (VEJETASYON ÖZELLİKLERİ, FLORA VE FAUNA VARLIĞI) ..	228
2.7.1. ADİYAMAN	228
2.7.1.1. Floristik Yapı.....	228
2.7.1.2. Faunistik Yapı	237
2.7.1.2.1. Tatlısu Balıkları.....	239
2.7.1.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar ve Semenderler	239
2.7.1.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler ve Yılanlar	239
2.7.1.2.4. Kuş Türleri (Aves).....	240
2.7.1.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)	240
2.7.1.3. Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar	241
2.7.2. ŞANLIURFA.....	243
2.7.2.1. Floristik Yapı.....	243
2.7.2.2. Faunistik Yapı	252
2.7.2.2.1. Tatlısu Balıkları.....	254
2.7.2.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar ve Semenderler	254
2.7.2.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler ve Yılanlar	254
2.7.2.2.4. Kuş Türleri (Aves).....	255
2.7.2.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)	255
2.7.2.3. Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar	256
2.7.3. DİYARBAKIR.....	258
2.7.3.1. Floristik Yapı.....	258
2.7.3.2. Faunistik Yapı	264
2.7.3.2.1. Tatlısu Balıkları.....	266
2.7.3.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar Ve Semenderler.....	266

2.7.3.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler Ve Yılanlar	267
2.7.3.2.4. Kuşlar (Aves)	267
2.7.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)	268
2.7.3.3. Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar	269
2.7.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	270
2.8. ORMAN ALANLARI.....	271
2.8.1. ADİYAMAN	271
2.8.2. ŞANLIURFA.....	273
2.8.3. DİYARBAKIR.....	275
2.8.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	276
3.TARİHİ, KÜLTÜREL VE ARKEOLOJİK YAPI	277
3.1. ADİYAMAN	277
3.1.1. TARİHSEL GELİŞİM.....	277
3.1.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI.....	278
3.2. ŞANLIURFA.....	279
3.2.1. TARİHSEL GELİŞİM	279
3.2.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI.....	280
3.3. DİYARBAKIR.....	281
3.3.1. TARİHSEL GELİŞİM	281
3.3.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI.....	282
3.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	283
4. GENEL PEYZAJ ÖĞELERİ.....	284
4.1. DOĞAL PEYZAJ.....	288
4.1.1. ADİYAMAN	288
4.1.2. ŞANLIURFA.....	294
4.1.3. DİYARBAKIR.....	304
4.1.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	309
4.2. KÜLTÜREL PEYZAJ	312
4.2.1. ADİYAMAN	313
4.2.2. ŞANLIURFA.....	320
4.2.3. DİYARBAKIR.....	338

5. KORUMA ALANLARI.....	360
5.1. ADİYAMAN	360
5.1.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	360
5.1.1.1. Sulak Alanlar	360
5.1.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları	360
5.1.1.3. Mesire Yerleri.....	360
5.1.1.4. İçme Suyu Havzaları	361
5.1.1.5. Örnek Avlaklar ve Yaban Hayatı Koruma / Geliştirme Sahaları	361
5.1.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	362
5.1.2.1. Sit Alanları	362
5.1.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri.....	362
5.2. ŞANLIURFA.....	363
5.2.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	363
5.2.1.1. Sulak Alanlar	363
5.2.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları	363
5.2.1.3. Mesire Yerleri.....	363
5.2.1.4. İçme Suyu Havzaları	363
5.2.1.5. Örnek Avlaklar, Yaban Hayatı Koruma / Geliştirme Sahaları	363
5.2.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	364
5.2.2.1. Sit Alanları	364
5.2.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri.....	364
Tablo 5.3. Şanlıurfa İli - Turizm Merkezleri Alan ve Nüfusları	364
5.3. DİYARBAKIR.....	366
5.3.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	366
5.3.1.1. Sulak Alanlar	366
5.3.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları	366
5.3.1.3. Mesire Yerleri.....	366
5.3.1.4. İçme Suyu Havzaları	366
5.3.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR	366
5.3.2.1. Sit Alanları	366
5.3.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri.....	367

5.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	368
6. DEMOGRAFİK YAPI.....	370
6.1. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ	370
6.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi	370
6.1.2. Kentsel ve Kırsal Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı	371
6.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu	372
6.1.4. İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.....	373
6.1.5. İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus, Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu	376
6.1.6. Göç Durumu	378
6.2. ADIYAMAN	385
6.2.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)	385
6.2.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi.....	385
6.2.1.2. Nüfus Artış Hızları	390
6.2.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar	393
6.2.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları.....	396
6.2.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	398
6.2.2.1. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı.....	398
6.2.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları.....	408
6.2.2.3. Çocuk Kadın Oranı.....	410
6.2.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu	411
6.2.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu	414
6.2.2.6. Bağımlılık Durumu.....	417
6.2.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı.....	419
6.2.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri.....	420
6.2.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI.....	422
6.3. ŞANLIURFA.....	443
6.3.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)	443
6.3.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi.....	443
6.3.1.2. Nüfus Artış Hızları	448
6.3.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar	451
6.3.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları.....	453

6.3.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	455
6.3.2.1. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı.....	455
6.3.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları.....	467
6.3.2.3. Çocuk Kadın Oranı.....	468
6.3.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu	470
6.3.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu	474
6.3.2.6. Bağımlılık Durumu.....	476
6.3.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı.....	478
6.3.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri.....	480
6.3.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI.....	482
6.4. DİYARBAKIR.....	506
6.4.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)	506
6.4.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi.....	506
6.4.1.2. Nüfus Artış Hızları	512
6.4.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar	515
6.4.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları.....	517
6.4.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	520
6.4.2.1. Yaş Gruplarına Göre Dağılım	520
6.4.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları.....	537
6.4.2.3. Çocuk Kadın Oranı.....	539
6.4.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu	540
6.4.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu	542
6.4.2.6. Bağımlılık Durumu.....	545
6.4.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı.....	547
6.4.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri.....	549
6.4.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI.....	551
6.5. PLANLAMA BÖLGESİ.....	581
7. EKONOMİK YAPI.....	583
7.1. ADİYAMAN	583
7.1.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	583
7.1.2. SEKTÖREL ANALİZ	584

7.1.2.1. Tarım Ve Hayvancılık	585
7.1.2.2. Sanayi Ve Madencilik	599
7.1.2.3. Hizmetler	607
7.1.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR.....	611
7.2. ŞANLIURFA.....	613
7.2.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	613
7.2.2. SEKTÖREL ANALİZ	614
7.2.2.1. Tarım Ve Hayvancılık	616
7.2.2.2. Sanayi Ve Madencilik	627
7.2.2.3. Hizmetler	636
7.2.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR.....	642
7.3. DİYARBAKIR.....	644
7.3.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	644
7.3.2. SEKTÖREL ANALİZ	645
7.3.2.1. Tarım Ve Hayvancılık	647
7.3.2.2. Sanayi Ve Madencilik	658
7.3.2.3. Hizmetler	665
7.3.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR.....	669
7.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	672
8. MEVCUT ARAZİ KULLANIMI	674
8.1. ADIYAMAN	674
8.1.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU.....	674
8.1.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ.....	675
8.1.2.1. Merkez İlçe.....	678
8.1.2.1.1. Adıyaman Merkez	681
8.1.2.1.2. Atakent	682
8.1.2.1.3. Hasancık	682
8.1.2.1.4. Kömür.....	682
8.1.2.1.5. Yaylakonak.....	683
8.1.2.1.6. Kırsal Yerleşimler	683
8.1.2.2. Besni İlçesi	684

8.1.2.2.1. Besni	687
8.1.2.2.2. Çakırhüyük	687
8.1.2.2.3. Kesmetepe	687
8.1.2.2.4. Köseceli	688
8.1.2.2.5. Sarıyaprak.....	688
8.1.2.2.6. Sugözü.....	688
8.1.2.2.7. Suvarlı	688
8.1.2.2.8. Şambayat	689
8.1.2.2.9. Üçgöz.....	689
8.1.2.2.10. Kırsal Yerleşimler	690
8.1.2.3. Çelikhan İlçesi	691
8.1.2.3.1. Çelikhan.....	693
8.1.2.3.2. Pınarbaşı	693
8.1.2.3.3. Kırsal Yerleşimler	694
8.1.2.4. Gerger İlçesi	695
8.1.2.4.1. Gerger.....	697
8.1.2.4.2. Kırsal Yerleşimler	697
8.1.2.5. Gölbaşı İlçesi.....	699
8.1.2.5.1. Gölbaşı.....	701
8.1.2.5.2. Balkar	702
8.1.2.5.3. Belören	702
8.1.2.5.4. Harmanlı.....	703
8.1.2.5.5. Kırsal Yerleşimler	703
8.1.2.6. Kahta İlçesi.....	704
8.1.2.6.1. Kahta	707
8.1.2.6.2. Akıncılar.....	707
8.1.2.6.3. Bölükyayla.....	708
8.1.2.6.4. Kırsal Yerleşimler	708
8.1.2.7. Samsat İlçesi.....	709
8.1.2.7.1. Samsat	711
8.1.2.7.2. Kırsal Yerleşimler	711
8.1.2.8. Sincik İlçesi	712

8.1.2.8.1. Sincik.....	714
8.1.2.8.2. İnlice.....	714
8.1.2.8.3. Kırsal Yerleşimler	714
8.1.2.9. Tut İlçesi.....	715
8.1.2.9.1. Tut	717
8.1.2.9.2. Kırsal Yerleşimler	717
8.2. ŞANLIURFA.....	718
8.2.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU.....	718
8.2.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ.....	719
8.3.2.1. Merkez İlçe.....	722
8.3.2.1.1. Şanlıurfa	728
8.3.2.1.2. Karaköprü.....	729
8.3.2.1.3. Kısas	729
8.3.2.1.4. Konuklu	729
8.3.2.1.5. Uğurlu.....	730
8.3.2.1.6. Kırsal Yerleşimler	730
8.3.2.2. Akçakale İlçesi	731
8.3.2.2.1. Akçakale.....	734
8.3.2.2.2. Pekmezli	734
8.3.2.2.3. Kırsal Yerleşimler	734
8.3.2.3. Birecik İlçesi.....	735
8.3.2.3.1. Birecik	738
8.3.2.3.2. Ayran	739
8.3.2.3.3. Mezra.....	739
8.3.2.3.4. Kırsal Yerleşimler	739
8.3.2.4. Bozova İlçesi	740
8.3.2.4.1. Bozova.....	742
8.3.2.4.2. Yaslıca	743
8.3.2.4.3. Yaylak	743
8.3.2.4.4. Kırsal Yerleşimler	743
8.3.2.5. Ceylanpınar İlçesi.....	743
8.3.2.5.1. Ceylanpınar	747

8.3.2.5.2. Kırsal Yerleşimler	747
8.3.2.6. Halfeti İlçesi	748
8.3.2.6.1. Halfeti.....	750
8.3.2.6.2. Argıl.....	751
8.3.2.6.3. Yukarıgöklü.....	751
8.3.2.6.4. Kırsal Yerleşimler	751
8.3.2.7. Harran İlçesi	752
8.3.2.7.1. Harran.....	755
8.3.2.7.2. Kırsal Yerleşimler	755
8.3.2.8. Hilvan İlçesi	756
8.3.2.8.1. Hilvan	758
8.3.2.8.2. Kırsal Yerleşimler	758
8.3.2.9. Siverek İlçesi	759
8.3.2.9.1. Siverek.....	763
8.3.2.9.2. Gürakar.....	763
8.3.2.9.3. Kapıkaya.....	763
8.3.2.9.4. Kırsal Yerleşimler	764
8.3.2.10. Suruç İlçesi	765
8.3.2.10.1. Suruç.....	768
8.3.2.10.2. Onbirmisan	768
8.3.2.10.3. Kırsal Yerleşimler	769
8.3.2.11. Viranşehir İlçesi	770
8.3.2.11.1. Viranşehir	773
8.3.2.11.2. Eyüpnebi.....	773
8.3.2.11.3. Kırsal Yerleşimler	774
8.3. DİYARBAKIR.....	775
8.3.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU.....	775
8.3.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ.....	776
Merkez İlçe.....	779
8.3.2.1. Bağlar İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı).....	781
8.3.2.1.1. Bağlar	782
8.3.2.1.2. Kırsal Yerleşimler	782

8.3.2.2. Kayapınar İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)	783
8.3.2.2.1. Kayapınar	784
8.3.2.2.2. Kırsal Yerleşimler	784
8.3.2.3. Sur İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)	785
8.3.2.3.1. Sur	787
8.3.2.3.2. Özekli	787
8.3.2.3.3. Kırsal Yerleşimler	787
8.3.2.4. Yenişehir İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)	788
8.3.2.4.1. Yenişehir	789
8.3.2.4.2. Kırsal Yerleşimler	789
8.3.2.5. Bismil İlçesi.....	790
8.3.2.5.1. Bismil	793
8.1.2.5.2. Ambar	794
8.1.2.5.3. Tepe	794
8.3.2.5.4. Yukarısalat.....	794
8.3.2.5.5. Kırsal Yerleşimler	795
8.3.2.6. Çermik İlçesi	796
8.2.2.6.1. Çermik	798
8.2.2.6.2. Kırsal Yerleşimler	799
8.3.2.7. Çınar İlçesi	800
8.3.2.7.1. Çınar	802
8.3.2.7.2. Alatosun.....	803
8.3.2.7.3. Kırsal Yerleşimler	803
8.3.2.8. Çüngüş İlçesi	804
8.3.2.8.1. Çüngüş.....	806
8.2.2.8.2. Yukarışeyhler	806
8.2.2.8.3. Kırsal Yerleşimler	807
8.3.2.9. Dicle İlçesi.....	808
8.3.2.9.1. Dicle	810
8.3.2.9.2. Kaygısız.....	810
8.3.2.9.3. Kırsal Yerleşimler	810
8.3.2.10. Eğil İlçesi.....	811

8.3.2.10.1. Eğil	813
8.3.2.10.2. Kırsal Yerleşimler	813
8.3.2.11. Ergani İlçesi.....	814
8.3.2.11.1. Ergani	817
8.3.2.11.2. Şölen.....	817
8.3.2.11.3. Kırsal Yerleşimler	817
8.3.2.12. Hani İlçesi.....	818
8.3.2.12.1. Hani	820
8.3.2.12.2. Gürbüz.....	820
8.3.2.12.3. Kuyular	821
8.3.2.12.4. Kırsal Yerleşimler	821
8.3.2.13. Hazro İlçesi.....	822
8.3.2.13.1. Hazro	824
8.3.2.13.2. Kırsal Yerleşimler	824
8.3.2.14. Kocaköy İlçesi.....	825
8.3.2.14.1. Kocaköy.....	826
8.3.2.14.2. Kırsal Yerleşimler	827
8.3.2.15. Kulp İlçesi	828
8.3.2.15.1. Kulp.....	831
8.3.2.15.2. Ağaçlı	831
8.3.2.15.3. Kırsal Yerleşimler	831
8.3.2.16. Lice İlçesi	832
8.3.2.16.1. Lice.....	834
8.3.2.16.2. Kırsal Yerleşimler	834
8.3.2.17. Silvan İlçesi	835
8.3.2.17.1. Silvan.....	838
8.3.2.17.2. Bayrambaşı.....	838
8.3.2.17.3. Kırsal Yerleşimler	838
9. TEKNİK VE SOSYAL ALTYAPI	840
9.1. ADİYAMAN	840
9.1.1. Teknik Altyapı	840

9.1.1.1. Ulaşım	840
9.1.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri.....	842
9.1.1.3. Kanalizasyon ve Arıtma	848
9.1.1.4. Katı Atık	850
9.1.1.5. İletim Hatları	855
9.1.2. SOSYAL ALTYAPI.....	858
9.2. ŞANLIURFA.....	860
9.2.1. TEKNİK ALTYAPI	860
9.2.1.1. Ulaşım	860
9.2.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri.....	862
9.2.1.3. Kanalizasyon Ve Arıtma	869
9.2.1.4. Katı Atık.....	873
9.2.1.5. İletim Hatları	877
9.2.2. SOSYAL ALTYAPI.....	880
9.3. DİYARBAKIR.....	882
9.3. DİYARBAKIR.....	882
9.3.1. TEKNİK ALTYAPI	882
9.3.1.1. Ulaşım	882
9.3.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri.....	883
9.3.1.3. Kanalizasyon Ve Arıtma	895
9.3.1.4. Katı Atık	901
9.3.1.5. İletim Hatları	915
10. MÜLKİYET DURUMU	923
10.1. ADİYAMAN	923
10.2. ŞANLIURFA.....	923
10.3. DİYARBAKIR.....	923
11. YASAL ÇERÇEVE.....	924
12. PLANLAMA ALANINA YÖNELİK PLANLAR, PROJELER VE YATIRIM KARARLARI	927
12.1. ADİYAMAN	932
12.1.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR.....	932
12.1.2. PROJE VE YATIRIMLAR.....	933

12.2. ŞANLIURFA.....	939
12.2.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR.....	939
12.2.2. PROJE VE YATIRIMLAR.....	940
12.3. DİYARBAKIR.....	944
12.3.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR.....	944
12.3.2. PROJE VE YATIRIMLAR.....	945
12.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	955
13. ÇEVRE SORUNLARI.....	957
13.1. ADIYAMAN.....	957
13.1.1. Plansız Kentleşme.....	957
13.1.2. Görüntü Kirliliği.....	957
13.1.3. Su Kirliliği.....	958
13.1.4. Hava Kirliliği.....	966
13.1.5. Gürültü Kirliliği.....	967
13.1.6. Toprak Kirliliği ve Erozyon.....	967
13.1.7. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik.....	967
13.1.7. Orman Alanlarının Tahribatı.....	970
13.2. ŞANLIURFA.....	971
13.2.1. Plansız Kentleşme.....	971
13.2.2. Görüntü Kirliliği.....	971
13.2.3. Su Kirliliği.....	971
13.2.3. Hava Kirliliği.....	976
13.3.5. Gürültü Kirliliği.....	978
13.2.5. Toprak Kirliliği ve Erozyon.....	980
13.2.6. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik.....	981
13.2.7. Orman Alanlarının Tahribatı.....	984
13.3. DİYARBAKIR.....	985
13.3.1. Plansız Kentleşme.....	985
13.3.2. Görüntü Kirliliği.....	985
13.3.3. Su Kirliliği.....	986
13.3.4. Hava Kirliliği.....	995

13.3.5. Gürültü Kirliliği	997
13.3.5. Toprak Kirliliği ve Erozyon	998
13.3.7. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik.....	1001
13.3.8. Orman Alanlarının Tahribatı	1004
13.4. PLANLAMA BÖLGESİ.....	1004
B. SENTEZ VE DEĞERLENDİRME	1006
1. COĞRAFİ KONUM, ULAŞIM VE İDARİ YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1007
2. DOĞAL VERİLERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	1010
2.1. İKLİMSEL VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	1010
2.2. JEOLJİK YAPIYA İLİŞKİN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	1011
2.3. JEOMORFOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1015
2.4. HİDROLOJİK VE HİDROJEOLJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1019
2.5. TOPRAK NİTELİĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1024
2.6. EKOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1029
2.7. BİYOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1032
2.8. ORMAN ALANLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1038
3. TARİHİ, KÜLTÜREL VE ARKEOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1039
4. GENEL PEYZAJ ÖĞELERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1041
5. KORUMA ALANLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1046
6. DEMOGRAFİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1048
7. EKONOMİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1054
8. MEVCUT ARAZİ KULLANIMI, YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ	1059
9. TEKNİK VE SOSYAL ALTYAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1064
10. MÜLKİYET DURUMUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	1068
11. YASAL ÇERÇEVEYE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1069
12. PLANLAMA ALANINA YÖNELİK PLANLAR, PROJELER VE YATIRIMLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1070
13. ÇEVRE SORUNLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	1073
14. GZFT ANALİZİ (Güçlü-Zayıf Yönler / Fırsatlar-Tehditler)	1077
15. GENEL DEĞERLENDİRME.....	1078
16. EKLER.....	1086

<i>Ek-1. Tarım Reformu Uygulama Alanları Listeleri</i>	1087
<i>Ek-2. Vejetasyon Tabloları (Flora ve Fauna)</i>	1088
<i>Ek-3. Adıyaman İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi</i>	1089
<i>Ek-4. Şanlıurfa İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi</i>	1090
<i>Ek-5. Diyarbakır İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi</i>	1091

TABLO DİZİNİ

Tablo 1.1. Adıyaman İli – İlçe Yüzölçümleri	4
Tablo 1.2. Şanlıurfa İli – İlçe Yüzölçümleri	5
Tablo 1.3. Diyarbakır İli – İlçe Yüzölçümleri	6
Tablo 1.4. Adıyaman İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar	7
Tablo 1.5. Şanlıurfa İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar	8
Tablo 1.6. Diyarbakır İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar	9
Tablo 1.7. Adıyaman İli - Gelişmişlik Performansı	12
Tablo 1.8. Adıyaman İli - İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri	13
Tablo 1.9. Şanlıurfa İli - Gelişmişlik Performansı	15
Tablo 1.10. Şanlıurfa İli - İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri	16
Tablo 1.11. Diyarbakır İli Gelişmişlik Performansı	18
Tablo 1.12. Diyarbakır İli İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri	19
Tablo 1.13. Planlama Bölgesi - İllerin Gelişmişlik Sıralaması	22
Tablo 1.14. Adıyaman İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)	24
Tablo 1.15 Adıyaman İli Köyleri	25
Tablo 1.16. Şanlıurfa İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)	32
Tablo 1.17. Şanlıurfa İli Köyleri	33
Tablo 1.18. Diyarbakır İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)	48
Tablo 1.19. Diyarbakır İli Köyleri	49
Tablo 1.20. Planlama Bölgesi - İdari Dağılım	60
Tablo 1.21. Planlama Bölgesi – İllerin Kentsel-Kırsal Nüfus Dağılımı	60
Tablo 2.2.1. Adıyaman İli – Doğu Anadolu Fay Boyunca Tarihsel Dönemde Meydana Gelen Depremlerle İlgili Genel Bilgiler	93
Tablo 2.2.2. Şanlıurfa İli ve Yöresini Etkileyen Depremler	113
Tablo 2.2.3. Diyarbakır İli - Erozyonlardan Etkilenen Alanların Havza Bazında Dağılımı	130
Tablo 2.3.1. Adıyaman İli - Başlıca Yükselti	136
Tablo 2.3.2. Şanlıurfa İli – Önemli Ovalar	147

Tablo 2.3.3. Diyarbakır İli - Başlıca Ovalar	154
Tablo 2.4.1. Adıyaman İli - Önemli Akarsuların Özellikleri	161
Tablo 2.4.2. Adıyaman İli - Su Yüzeyleri Dağılımı (ha.).....	163
Tablo 2.4.3. Atatürk Barajı Teknik Bilgileri	166
Tablo 2.4.4. Adıyaman İli – İşletmedeki Göletler ve Suladığı Alanlar.....	167
Tablo 2.4. 5. Şanlıurfa İli - Su Yüzeyleri Dağılımı (ha.)	171
Tablo 2.4.6. Şanlıurfa İli - Su Kaynakları Potansiyeli ve Debileri.....	174
Tablo 2.4.7. Diyarbakır İli – İşletmedeki Göletler ve Özellikleri	179
Tablo 2.4.8. Diyarbakır İli – Su Havzasının Potansiyeli ve Akış Tablosu	181
Tablo 2.4.9. Diyarbakır İli - İçme Suyu Kaynakları.....	181
Tablo 2.4.10. Diyarbakır İli - İşletmedeki İçme Suyu Projeleri.....	182
Tablo 2.4.11. Diyarbakır İli - İşletmedeki Barajlar ve HES’ler	186
Tablo 2.4.12. Diyarbakır İli İşletmedeki Sulama Tesisleri.....	187
Tablo 2.4.13. Planlama Bölgesi - Su Yüzeyleri (ha.)	188
Tablo 2.4.14. Planlama Bölgesi - Yer Altı ve Yer Üstü Su Kaynakları.....	188
Tablo 2.4.15. Planlama Bölgesi - Su Yüzeyleri (ha.)	1022
Tablo 2.4.16. Planlama Bölgesi - Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynakları.....	1022
Tablo 2.5.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanım Durumu (2004).....	190
Tablo 2.5.2. Adıyaman İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgelerin Alansal Dağılımı ve Yıllık Yağış Miktarları.....	192
Tablo 2.5.3. Adıyaman İli - Alt Bölgelerindeki Arazilerin Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı (2004).....	193
Tablo 2.5.4. Adıyaman İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı.....	194
Tablo 2.5.5. Adıyaman İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır Mer’a Alanları (2005)	196
Tablo 2.5.6. Adıyaman İli - Tarım Arazilerinin Dağılımı (2003).....	197
Tablo 2.5.7. Adıyaman İli - Tarım Reformu Uygulama Alanları	198
Tablo 2.5.8. Şanlıurfa İli - Arazilerin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı.....	199
Tablo 2.5.9. Şanlıurfa İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeler	200
Tablo 2.5.10. Şanlıurfa İli - Yıllık Yağış Miktarları	201

Tablo 2.5.11. Şanhurfa İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı Alt Bölgelerde Toprak Sınıflarına Göre Arazi Dağılımı (Ha)	203
Tablo 2.5.12. Şanhurfa İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır Mer'a Alanları (2005)	207
Tablo 2.5.13. Şanhurfa İli - Arazilerin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı 2003	207
Tablo 2.5.14. Şanhurfa İli - Başlıca Tarım Ürünleri Ekiliş Alanları	208
Tablo 2.5.15. Şanhurfa İli - Tarım Reformu Uygulama Alanları	209
Tablo 2.5.16. Türkiye, Diyarbakır ve Diyarbakır Alt Bölgelerindeki Arazilerin Dağılımı	210
Tablo 2.5.17. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri	211
Tablo 2.5.18. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı	212
Tablo 2.5.19. Diyarbakır İli - Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu	214
Tablo 2.5.20. Diyarbakır İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır-Mera Alanları (2005)	217
Tablo 2.5.21. Diyarbakır İli – 1999-2005 Yılı Mera Tespit Ve Tahdit Çalışmaları Gerçekleşme Durumu	218
Tablo 2.5.22. 2004 Yılında Türkiye Diyarbakır ve Diyarbakır Alt Bölgelerinde Mera Arazileri Dağılımı (ha.)	219
Tablo 2.5.23. Diyarbakır İli - Tarım Arazilerinin Dağılımı (2004)	219
Tablo 2.5.24. Diyarbakır İli Tarım Reformu Uygulama Alanları	220
Tablo 2.5.25. Diyarbakır İli - Tarımsal Sulama Alanları	221
Tablo 2.5.26. Güneydoğu Anadolu Projesi Kapsamında Planlı Tarım Reformu Alanları (2008-2012)	222
Tablo 2.5.27. Planlama Bölgesi - Arazilerin İllere ve Niteliklerine Göre Dağılımı	223
Tablo 2.5.28. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kullanılma Şekline Göre Tarım Alanlarının Dağılımı	224
Tablo 2.8.1. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı	271
Tablo 2.8.2. Şanhurfa İli - Orman Alanları Dağılımı ve Orman Ürünleri Üretim ve Satış Durumu	273
Tablo 2.8.3. Şanhurfa İli - Ağaçlandırma Durumu	274
Tablo 2.8.4. Diyarbakır İli - Orman Varlığı, Orman Ürünleri Üretim Ve Satış	275
Tablo 3.1. Adıyaman İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı	278
Tablo 3.2. Şanhurfa İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı	280

Tablo 3.3. Diyarbakır İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı.....	282
Tablo 3.4. Planlama Bölgesi - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı	283
Tablo 5.1. Adıyaman İli - Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı.....	362
Tablo 5.2. Şanlıurfa İli - Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı.....	364
Tablo 5.3. Şanlıurfa İli - Turizm Merkezleri Alan ve Nüfusları	364
Tablo 5.4. Diyarbakır İli Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı.....	366
Tablo 5.5. Diyarbakır İli - Turizm Merkezleri Alan, Nüfus, Plan Durumları ve Yatak Kapasiteleri.....	368
Tablo 5.6. Planlama Bölgesi - Sit Alanları Dağılımı.....	369
Tablo 6.1. Türkiye İle Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri 1965–2009 Yılları Arasındaki Nüfus Ve İndeks	370
Tablo 6.2. Türkiye İle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2000–2009 Yılları Arasındaki Kentsel, Kırsal ve Toplam Nüfusları ile Yıllık Nüfus Artış Hızları (%).....	372
Tablo 6.3. Türkiye ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2).....	373
Tablo 6.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel Ve Kırsal Nüfus Ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	374
Tablo 6.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus, Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2).....	376
Tablo 6.6. Bölgelerin Yıllara Göre Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızları (%).....	378
Tablo 6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Yıllara Göre Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızları (%).....	381
Tablo 6.8. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Yurtdışından Gelen Göçler	383
Tablo 6.9. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Bölge İçindeki Diğer İllerden Aldığı Verdiği Göç Miktarları.....	384
Tablo 6.10. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları	385
Tablo 6.11. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları	388
Tablo 6.12. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%).....	390
Tablo 6.13. Adıyaman İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%), Yüzölçümleri (Km.2) ve Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2).....	393
Tablo 6. 14. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%).....	396

Tablo 6.15. Adıyaman İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus	398
Tablo 6.16. Merkez İlçenin Yaş Piramidi	399
Tablo 6.17. Besni İlçesinin Yaş Piramidi	400
Tablo 6.18. Çelikhan İlçesinin Yaş Piramidi	401
Tablo 6.19. Gerger İlçesinin Yaş Piramidi	402
Tablo 6.20. Gölbaşı İlçesinin Yaş Piramidi	403
Tablo 6.21. Kahta İlçesinin Yaş Piramidi	404
Tablo 6.22. Samsat İlçesinin Yaş Piramidi	405
Tablo 6.23. Sincik İlçesinin Yaş Piramidi	406
Tablo 6.24. Tut İlçesinin Yaş Piramidi	407
Tablo 6.25. Adıyaman İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)	408
Tablo 6.26 Adıyaman İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)	410
Tablo 6.27. Adıyaman İli İktisaden Faal Olma Durumu	411
Tablo 6.28. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Okuryazarlık Oranları ve Eğitim Durumları (%)	414
Tablo 6.29. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)	417
Tablo 6.30. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)	419
Tablo 6.31. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	420
Tablo 6.32. Adıyaman İli Toplam Nüfus Projeksiyonları	423
Tablo 6.33. Adıyaman İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları	423
Tablo 6.34. Adıyaman İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları	423
Tablo 6.35. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları	424
Tablo 6.36. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları	424
Tablo 6.37. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları	424
Tablo 6.38. Adıyaman İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	425
Tablo 6.39. Besni İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	426
Tablo 6.40. Besni İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	426
Tablo 6.41. Besni İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	426
Tablo 6.42. Besni İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	427
Tablo 6.43. Çelikhan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	429

Tablo 6.44. Çelikhan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	429
Tablo 6.45. Çelikhan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	429
Tablo 6.46. Çelikhan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	430
Tablo 6.47. Gerger İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	431
Tablo 6.48. Gerger İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	431
Tablo 6.49. Gerger İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	431
Tablo 6.50. Gerger İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	432
Tablo 6.51. Gölbaşı İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	433
Tablo 6.52. Gölbaşı İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	433
Tablo 6.53. Gölbaşı İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	433
Tablo 6.54. Gölbaşı İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	434
Tablo 6.55. Kahta İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	435
Tablo 6.56. Kahta İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	435
Tablo 6.57. Kahta İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	435
Tablo 6.58. Kahta İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	436
Tablo 6.59. Samsat İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	437
Tablo 6.60. Samsat İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	437
Tablo 6.61. Samsat İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	437
Tablo 6.62. Samsat İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	438
Tablo 6.63. Sincik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	439
Tablo 6.64. Sincik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	439
Tablo 6.65. Sincik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	439
Tablo 6.66. Sincik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	440
Tablo 6.67. Tut İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	441
Tablo 6.68. Tut İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	441
Tablo 6.69. Tut İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	441
Tablo 6.70. Tut İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	442
Tablo 6.71. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları	443
Tablo 6.72. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları	447
Tablo 6.73. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)	448

Tablo 6.74. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%), Yüzölçümleri (Km.2) ve Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)	451
Tablo 6.75. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	453
Tablo 6.76. Şanlıurfa İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus	455
Tablo 6.77. Merkez İlçenin Yaş Piramidi	456
Tablo 6.78. Akçakale İlçesinin Yaş Piramidi	457
Tablo 6.79. Birecik İlçesinin Yaş Piramidi	458
Tablo 6.80. Bozova İlçesinin Yaş Piramidi	459
Tablo 6.81. Ceylanpınar İlçesinin Yaş Piramidi	460
Tablo 6.82. Halfeti İlçesinin Yaş Piramidi	461
Tablo 6.83. Harran İlçesinin Yaş Piramidi	462
Tablo 6.84. Hilvan İlçesinin Yaş Piramidi	463
Tablo 6.85. Siverek İlçesinin Yaş Piramidi	464
Tablo 6.86. Suruç İlçesinin Yaş Piramidi	465
Tablo 6.87. Viranşehir İlçesinin Yaş Piramidi	466
Tablo 6.88. Şanlıurfa İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)	467
Tablo 6.89. Şanlıurfa İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)	468
Tablo 6.90. Şanlıurfa İli İktisaden Faal Olma Durumu	470
Tablo 6.91. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Eğitim Durumu (%)	474
Tablo 6.92. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)	476
Tablo 6.93. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)	478
Tablo 6.94. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	480
Tablo 6.95. Şanlıurfa İli Toplam Nüfus Projeksiyonları	483
Tablo 6.96. Şanlıurfa İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları	483
Tablo 6.97. Şanlıurfa İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları	483
Tablo 6.98. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları	484
Tablo 6.99. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları	484
Tablo 6.100. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları	484
Tablo 6.101. Şanlıurfa İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	485
Tablo 6.102. Akçakale İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	486

Tablo 6.103. Akçakale İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	486
Tablo 6.104. Akçakale İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları.....	486
Tablo 6.105. Akçakale İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	487
Tablo 6.106. Birecik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları.....	488
Tablo 6.107. Birecik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	488
Tablo 6.108. Birecik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	488
Tablo 6.109. Birecik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları.....	489
Tablo 6.110. Bozova İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları.....	490
Tablo 6.111. Bozova İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	490
Tablo 6.112. Bozova İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	490
Tablo 6.113. Bozova İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları.....	491
Tablo 6.114. Ceylanpınar İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları.....	492
Tablo 6.115. Ceylanpınar İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	492
Tablo 6.116. Ceylanpınar İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	492
Tablo 6.117. Ceylanpınar İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları.....	493
Tablo 6.118. Halfeti İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	494
Tablo 6.119. Halfeti İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	494
Tablo 6.120. Halfeti İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	494
Tablo 6.121. Halfeti İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	495
Tablo 6.122. Harran İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	496
Tablo 6.123. Harran İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	496
Tablo 6.124. Harran İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları.....	496
Tablo 6.125. Harran İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	497
Tablo 6.126. Hilvan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	498
Tablo 6.127. Hilvan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	498
Tablo 6.128. Hilvan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	498
Tablo 6.129. Hilvan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları.....	499
Tablo 6.130. Siverek İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	500
Tablo 6.131. Siverek İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	500
Tablo 6.132. Siverek İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları.....	500

Tablo 6.133. Siverek İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	501
Tablo 6.134. Suruç İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları.....	502
Tablo 6.135. Suruç İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	502
Tablo 6.136. Suruç İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	502
Tablo 6.137. Suruç İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	503
Tablo 6.138. Viranşehir İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları.....	504
Tablo 6.139. Viranşehir İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları.....	504
Tablo 6.140. Viranşehir İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	504
Tablo 6.141. Viranşehir İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları.....	505
Tablo 6.142. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları.....	506
Tablo 6.143. Diyarbakır İli Merkez İlçelerinin 2009 Yılı Nüfusları.....	508
Tablo 6.144. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları..	510
Tablo 6.145. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%).....	512
Tablo 6.146. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları(%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2).....	515
Tablo 6.147. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	517
Tablo 6.148. Diyarbakır İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus	520
Tablo 6.149. Bağlar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus.....	521
Tablo 6.150. Bismil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	522
Tablo 6.151. Çermik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	523
Tablo 6.152. Çınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	524
Tablo 6.153. Çüngüş İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	525
Tablo 6.154. Dicle İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	526
Tablo 6.155. Eğil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	527
Tablo 6.156. Ergani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	528
Tablo 6.157. Hani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus.....	529
Tablo 6.158. Hazro İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	530
Tablo 6.159. Kayapınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus.....	531
Tablo 6.160. Kocaköy İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	532
Tablo 6.161. Kulp İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	533

Tablo 6.162. Lice İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	534
Tablo 6.163. Silvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	535
Tablo 6.164. Sur İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus	536
Tablo 6.165. Diyarbakır İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)	537
Tablo 6.166. Diyarbakır İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)	539
Tablo 6.167. Diyarbakır İli İktisaden Faal Olma Durumu	540
Tablo 6.168. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Okuryazarlık Oranlar ve Eğitim Durumları Dağılımı (%)	542
Tablo 6.169. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları	545
Tablo 6.170. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları	547
Tablo 6.171. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	549
Tablo 6.172. Diyarbakır İli Toplam Nüfus Projeksiyonları	552
Tablo 6.173. Diyarbakır İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları	552
Tablo 6.174. Diyarbakır İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları	552
Tablo 6.175. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları	553
Tablo 6.176. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları	553
Tablo 6.177. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları	553
Tablo 6.178. Diyarbakır İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	554
Tablo 6.179. Bismil İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	555
Tablo 6.180. Bismil İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	555
Tablo 6.181. Bismil İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	555
Tablo 6.182. Bismil İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	556
Tablo 6.183. Çermik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	557
Tablo 6.184. Çermik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	557
Tablo 6.185. Çermik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	557
Tablo 6.186. Çermik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	558
Tablo 6.187. Çınar İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	559
Tablo 6.188. Çınar İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	559
Tablo 6.189. Çınar İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	559
Tablo 6.190. Çınar İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	560

Tablo 6.191. Çüngüş İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	561
Tablo 6.192. Çüngüş İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	561
Tablo 6.193. Çüngüş İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	561
Tablo 6.194. Çüngüş İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	562
Tablo 6.195. Dicle İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	563
Tablo 6.196. Dicle İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	563
Tablo 6.197. Dicle İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	563
Tablo 6.198. Dicle İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	564
Tablo 6.199. Eğil İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	565
Tablo 6.200. Eğil İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	565
Tablo 6.201. Eğil İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	565
Tablo 6.202. Eğil İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	566
Tablo 6.203. Ergani İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	567
Tablo 6.204. Ergani İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	567
Tablo 6.205. Ergani İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	567
Tablo 6.206. Ergani İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	568
Tablo 6.207. Hani İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	569
Tablo 6.208. Hani İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	569
Tablo 6.209. Hani İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	569
Tablo 6.210. Hani İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	570
Tablo 6.211. Hazro İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	571
Tablo 6.212. Hazro İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	571
Tablo 6.213. Hazro İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	571
Tablo 6.214. Hazro İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	572
Tablo 6.215. Kocaköy İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	573
Tablo 6.216. Kocaköy İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	573
Tablo 6.217. Kocaköy İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	573
Tablo 6.218. Kocaköy İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	574
Tablo 6.219. Kulp İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	575
Tablo 6.220. Kulp İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	575

Tablo 6.221. Kulp İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	575
Tablo 6.222. Kulp İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	576
Tablo 6.223. Lice İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	577
Tablo 6.224. Lice İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	577
Tablo 6.225. Lice İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	577
Tablo 6.226. Lice İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	578
Tablo 6.227. Silvan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları	579
Tablo 6.228. Silvan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları	579
Tablo 6.229. Silvan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları	579
Tablo 6. 230. Silvan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları	580
Tablo 7.1. Adıyaman İli - Ekonomik Göstergeler (2008)	583
Tablo 7.2. Adıyaman İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%)	584
Tablo 7.3 Adıyaman İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000) ..	586
Tablo 7.4. Adıyaman İli - Tarım Göstergeleri (2008)	587
Tablo 7.5. Adıyaman İli - Tarım Arazileri Kullanımı (2009)	588
Tablo 7. 6. Adıyaman İli - Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretimi (2009)	588
Tablo 7.7. Adıyaman İli - Sebze Üretim Miktarları (2009)	589
Tablo 7.8. Adıyaman İli – Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Hububat Üretimi	590
Tablo 7.9. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Endüstri Bitkileri Üretimi ...	590
Tablo 7.10. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Baklagil Üretimi	590
Tablo 7. 11. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Yem Bitkileri Üretimi	591
Tablo 7.12. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Sebze Üretimi	591
Tablo 7.13. Adıyaman İli - Hayvancılık Göstergeleri (2008)	593
Tablo 7.14. Adıyaman İli - Canlı Hayvan Ve Hayvansal Ürün Değerleri Dağılımı	593
Tablo 7.15. Adıyaman İli – İlçelere Hayvan Varlığı (2010)	595
Tablo 7.16. Adıyaman İli - Hayvansal Üretim Değerleri (2010)	596
Tablo 7.17. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı	597
Tablo 7.18. Adıyaman İli - Orman Ürünleri Üretim-Satış Ve Ağaçlandırma Durumu	598

Tablo 7.19. Adıyaman İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)	599
Tablo 7.20. Adıyaman İli - Genel Sanayi Göstergeleri (2008)	600
Tablo 7. 21. Adıyaman İli - Organize Sanayi Bölgeleri (2008)	600
Tablo 7.22. Adıyaman İli OSB'lerdeki Üretim Türleri ve Çalışan Sayıları	601
Tablo 7.23. Adıyaman İli - İmalat Sanayi Firma Adeti ve İstihdam Sayısı (2008)	602
Tablo 7.24. Adıyaman İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı	603
Tablo 7.25. Adıyaman İli - Küçük Sanayi Siteleri	603
Tablo 7.26. Adıyaman İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)	607
Tablo 7.27. Adıyaman İli - Genel Ticaret Gösterileri (2008)	608
Tablo 7.28. Adıyaman İli - Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri	608
Tablo 7.29. Adıyaman İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım	609
Tablo 7.30. Adıyaman İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre]	610
Tablo 7.31. Adıyaman İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları	611
Tablo 7.32. Adıyaman İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları	611
Tablo 7.33. Adıyaman İli - Hizmetler Sektörü İstihdam Projeksiyonları	612
Tablo 7.34. Adıyaman İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları	612
Tablo 7.35. Şanlıurfa İli - Temel Ekonomik Göstergeler (2008)	613
Tablo 7.36. Şanlıurfa İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%) (2000)	614
Tablo 7.37. Şanlıurfa İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)	616
Tablo 7.38. Şanlıurfa İli - Tarım Göstergeleri (2008)	617
Tablo 7.39. Şanlıurfa İli Uzun Ömürlü Bitkilerin Yıllara Göre Dağılımı ve Üretim Değerleri	618
Tablo 7.40. Şanlıurfa İli - İşlenen Tarım Alanının Yıllara Göre Kullanım Durumu (2009)	619
Tablo 7.41. Şanlıurfa İli – Yıllara Göre Sebze Üretim Miktarları (2009)	619
Tablo 7.42. Şanlıurfa İli – Alt Bölgelere Göre Tarla Ekiliş Alanları	620
Tablo 7.43. Şanlıurfa İli – Alt Bölgelere Göre Sebze Üretim Miktarları (ton)	621

Tablo 7. 44. Şanlıurfa İli - Bazı Ürünlerde Şanlıurfa, Türkiye, AB ve Dünya’da Verim Değerleri (2000)	622
Tablo 7.45. Şanlıurfa İli - Hayvancılık Üretim İlişkin Göstergeler (2008)	623
Tablo 7.46. Şanlıurfa İli – Yıllara Göre Hayvansal Ürün Üretim Miktarları	623
Tablo 7.47. Şanlıurfa İli - Alt Bölgelere Göre Hayvan Varlığı (2006)	625
Tablo 7.48. Şanlıurfa İli Orman Alanları Dağılımı ve Orman Ürünleri Üretim ve Satış Durumu (2008)	626
Tablo 7.49. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı	627
Tablo 7.50. Şanlıurfa İli - Genel Sanayi Göstergeleri (2008)	628
Tablo 7.51. Şanlıurfa İli – I.Organize Sanayi Bölgesi	629
Tablo 7.52. Şanlıurfa İli İmalat Sanayi Firma Adeti ve İstihdam Sayısı	631
Tablo 7.53. Şanlıurfa İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı	632
Tablo 7.54. Şanlıurfa İli - Sanayi Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı (2010)	633
Tablo 7.55. Şanlıurfa İli - Sanayi Tesislerinin Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı	634
Tablo 7.56. Şanlıurfa İli - Küçük Sanayi Siteleri	634
Tablo 7.57. Şanlıurfa İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı	636
Tablo 7.58. Şanlıurfa İli - Genel Ticaret Göstergeleri	637
Tablo 7.59. Şanlıurfa İli - Konaklama Tesisleri	638
Tablo 7.60. Şanlıurfa İli - Yıllara Konaklama İstatistikleri	638
Tablo 7.61. Şanlıurfa İli - Akçakale Kara Hudut Kapısından Yıllar Göre Giriş Çıkış İstatistikleri	639
Tablo 7.62. Şanlıurfa İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım	640
Tablo 7.63. Şanlıurfa İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılımı	641
Tablo 7.64. Şanlıurfa İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları	642
Tablo 7.65. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları	642
Tablo 7.66. Şanlıurfa İli - Hizmet Sektörü İstihdam Projeksiyonları	643
Tablo 7.67. Şanlıurfa İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları	643
Tablo 7.68. Diyarbakır İli - Ekonomik Göstergeler	644
Tablo 7.69. Diyarbakır İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%)	645

Tablo 7.70. Diyarbakır İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı	647
Tablo 7.71. Diyarbakır İli Tarım Göstergeleri	648
Tablo 7.72. Diyarbakır İli - Tarım Alanı Kullanımı	649
Tablo 7.73. Diyarbakır İli - Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretimi (ton)	650
Tablo 7.74. Diyarbakır İli Sebze Ve Meyve Üretim Miktarı	650
Tablo 7.75. Diyarbakır İli -Alt Bölgelere Hububat Üretimi	651
Tablo 7.76. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Endüstri Bitkileri Üretimi	651
Tablo 7.77. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Baklagil Üretimi	651
Tablo 7.78. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Yem Bitkileri Üretimi	651
Tablo 7.79. Diyarbakır İli - Alt Bölgeler Göre Önemli Sebze Üretim Alanları	652
Tablo 7.80. Diyarbakır İli - Hayvancılık Göstergeleri	653
Tablo 7.81. Diyarbakır İli - Canlı Hayvan Ve Hayvansal Ürün Değeri	653
Tablo 7.82. Diyarbakır İli - Hayvansal Ürünler Üretim Değerleri	655
Tablo 7.83. Diyarbakır İli Orman Varlığı, Orman Ürünleri Üretim Ve Satış	656
Tablo 7.84. Diyarbakır İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı	658
Tablo 7.85. Diyarbakır İli - Genel Sanayi Göstergeleri	659
Tablo 7.86. Diyarbakır İli - Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi Bilgileri	659
Tablo 7.87. Diyarbakır İli - Sanayi Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	660
Tablo 7.88. Diyarbakır İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı	660
Tablo 7.89. Diyarbakır İli Küçük Sanayi Siteleri	661
Tablo 7.90. Diyarbakır İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı	665
Tablo 7.91. Diyarbakır İli - Genel Ticaret Göstergeleri	666
Tablo 7.92. Diyarbakır İli - Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri (2010)	666
Tablo 7.93. Diyarbakır İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım	667
Tablo 7.94. Diyarbakır İli Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre]	668
Tablo 7.95. Diyarbakır İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları	669
Tablo 7.96. Diyarbakır İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları	670
Tablo 7.97. Diyarbakır İli - Hizmet Sektörü İstihdam Projeksiyonları	671

Tablo 7.98. Diyarbakır İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları.....	671
Tablo 8.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanımı	674
Tablo 8.2. Adıyaman İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfusları ve Oranlar	675
Tablo 8.3. Merkez İlçe – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	678
Tablo 8.4. Merkez İlçe – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	678
Tablo 8.5. Besni İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	684
Tablo 8.6. Besni İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	685
Tablo 8.7. Çelikhan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	691
Tablo 8.8. Çelikhan İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	691
Tablo 8.9. Gerger İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	695
Tablo 8.10. Gerger İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	696
Tablo 8.11. Gölbaşı İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	699
Tablo 8.12. Gölbaşı İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	700
Tablo 8.13. Kahta İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	704
Tablo 8.14. Kahta İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar.....	704
Tablo 8.15. Samsat İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	709
Tablo 8.16. Samsat İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar.....	709
Tablo 8.17. Sincik İlçesi - Beldeler.....	712
Tablo 8.18. Sincik İlçesi - Köyler	712
Tablo 8.19. Tut İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	715
Tablo 8.20. Tut İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	715
Tablo 8.21. Şanlıurfa İli - Arazi Kullanımı.....	718
Tablo 8.22. Şanlıurfa İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfusları ve Oranlar.....	719
Tablo 8.23. Merkez İlçe – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	723
Tablo 8.24. Merkez İlçe – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	723
Tablo 8.25. Akçakale İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	731
Tablo 8.26. Akçakale İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	731
Tablo 8.27. Birecik İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar.....	735
Tablo 8.28. Birecik İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	736

Tablo 8.29 Bozova İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	740
Tablo 8.30. Bozova İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	740
Tablo 8.31. Ceylanpınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	744
Tablo 8.32. Ceylanpınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	745
Tablo 8.33. Halfeti İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	748
Tablo 8.34. Halfeti İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	749
Tablo 8.35. Harran İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	752
Tablo 8.36. Harran İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	752
Tablo 8.37. Hilvan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	756
Tablo 8.38. Hilvan İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	756
Tablo 8.39. Siverek İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	759
Tablo 8.40. Siverek İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	760
Tablo 8.41. Suruç İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	765
Tablo 8.42. Suruç İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	765
Tablo 8.43. Viranşehir İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	770
Tablo 8.44. Viranşehir İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	770
Tablo 8.45. Diyarbakır İli - Arazi Kullanım	775
Tablo 8.46. Diyarbakır İlçelerinin Kentsel-Kırsal Nüfusları ve Oranlar	776
Tablo 8.47. Kayapınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	783
Tablo 8.48. Kayapınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	783
Tablo 8.49. Sur İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	785
Tablo 8.50. Sur İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	786
Tablo 8.51. Yenişehir İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	788
Tablo 8.52. Yenişehir İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	788
Tablo 8.53. Bismil İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	790
Tablo 8.54. Bismil İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	790
Tablo 8.55. Çermik İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	796
Tablo 8.56. Çermik İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	796
Tablo 8.57. Çınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	800
Tablo 8.58. Çınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	800

Tablo 8.59. Çüngüş İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	804
Tablo 8.60. Çüngüş İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	804
Tablo 8.61. Dicle İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	808
Tablo 8.62. Dicle İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	808
Tablo 8.63. Eğil İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	811
Tablo 8.64. Eğil İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	811
Tablo 8.65. Ergani İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	814
Tablo 8.66. Ergani İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	814
Tablo 8.67. Hani İlçesi - Beldeler	818
Tablo 8.68. Hani İlçesi - Köyler	818
Tablo 8.69. Hazro İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	822
Tablo 8.70. Hazro İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	822
Tablo 8.71. Kocaköy İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	825
Tablo 8.72. Kocaköy İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	825
Tablo 8.73. Kulp İlçesi - Beldeler	828
Tablo 8.74. Kulp İlçesi - Köyler	829
Tablo 8.75. Lice İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	832
Tablo 8.76. Lice İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	832
Tablo 8.77. Silvan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar	835
Tablo 8.78. Silvan İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar	836
Tablo 8.79. Planlama Bölgesi - Arazi Kullanımı (%)	839
Tablo 9.1. Adıyaman İli - Devlet Yolları Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri	840
Tablo 9.2. Adıyaman İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları	841
Tablo 9.3. Adıyaman İli - Mevcut Yol Uzunlukları	841
Tablo 9.4. Adıyaman İli - Başlıca Akarsuların Özellikleri	844
Tablo 9.5. Adıyaman Kenti - İsale Hatlarının Detay Bilgileri	846
Tablo 9.6. Adıyaman Kenti - Su Temini Hizmet Depoları	847
Tablo 9.7. Adıyaman Kenti - Su Temini Pompa İstasyonu Bilgileri	847

Tablo 9.8. Adıyaman İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları	850
Tablo 9.9. Adıyaman İli - Tıbbi Atık Miktarları (Ton)	851
Tablo 9.10. Adıyaman İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Evsel Katı Atık Miktarları	854
Tablo 9.11. Adıyaman İli - Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı Ve Tüketim Değerleri (2002)	856
Tablo 9.12. Adıyaman İli - İl Merkezi Tüketilen Enerji Miktarları (2009)	856
Tablo 9.13. Adıyaman İli - Haberleşme Altyapı Durumu	857
Tablo 9.14. Adıyaman İli – Mevcut Baz İstasyonları	857
Tablo 9.15. Adıyaman İli - İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)	858
Tablo 9.16. Adıyaman İli 2. Basamak Sağlık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	859
Tablo 9.17. Adıyaman İli - 1.Basamak Sağlık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	859
Tablo 9.18. Şanlıurfa İli - Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri	860
Tablo 9.19. Şanlıurfa İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları	860
Tablo 9.20. Şanlıurfa İli - Kent İçi Yolcu Taşımacılığı Yapan Araç Sayısı	861
Tablo 9.21. Şanlıurfa İli - 2008 Yılı Hava Trafik Bilgileri	862
Tablo 9.22. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Havzalarının İsimleri, Kapasiteleri ve Kalitesi	863
Tablo 9.23. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Potansiyeli ve Dağılımı	863
Tablo 9.24. Şanlıurfa İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları	872
Tablo 9.25. Şanlıurfa İli İlçeler İtibari ile Üretilen Katı Atıkların Miktarı	873
Tablo 9.26. Şanlıurfa İli - Kurumların Topladığı Tıbbi Atık Miktarları	874
Tablo 9.27. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Evsel Katı Atık Miktarları	877
Tablo 9.28. Şanlıurfa İli - Elektrik İletim Hatlarının (154 kV ve üzeri gerilimde) Güzergâhı, Uzunlukları (2008)	878
Tablo 9.29. Şanlıurfa İli - İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)	880
Tablo 9.30. Şanlıurfa İli Yatılı İlköğretim Okulları	881
Tablo 9.31. Diyarbakır İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları	882
Tablo 9.32. Diyarbakır İli - Mevcut Yol Uzunlukları	883

Tablo 9.33. Diyarbakır İli - Kuyu Ve Kaynak Suları Bilgileri	886
Tablo 9.34. Diyarbakır İli - İçme Suyu Kaynaklarının Adı, Kaynak Yeri, Bağlı Olduğu Bölge	888
Tablo 9.35. Diyarbakır İli - İçme Su Kaynaklarına Ait Debi Verileri	888
Tablo 9.36. Diyarbakır İli - İçmesuyu Arıtma Tesisi 2009 Yılı Su Üretim Değerleri	894
Tablo 9.37. Diyarbakır İli - Atıksu Arıtma Tesisi Dizayn Verileri	896
Tablo 9.38. Diyarbakır İli - Atıksu Arıtma Tesisi Çıkışında Beklenen Değerler	899
Tablo 9.39. Diyarbakır İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları	900
Tablo 9.40. Diyarbakır İli - Üretilen Çöpün Özellikleri ve Bileşenler	902
Tablo 9.41. Diyarbakır İli - Kent Merkezi Katı Atık Analiz Sonuçları	902
Tablo 9.42. Diyarbakır İli - Turkse Perenco Atık Envanteri	903
Tablo 9.43. Diyarbakır İli - 2007 Yılında Atıksu Arıtma Tesisinde Üretilen Atıklar	906
Tablo 9.44. Diyarbakır İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Evsel Katı Atık Miktarları	915
Tablo 9.45. Diyarbakır İli - 380 Kilovoltluk Enerji İletim Hatları	916
Tablo 9.46. Diyarbakır İli - 154 Kilovoltluk Enerji İletim Hatları	916
Tablo 9.47. Diyarbakır İli - 2008 Yılı Abone Gruplarına Göre KWH Satışı	917
Tablo 9.48. Diyarbakır İli - 380 Kilovoltluk Enerji İletim Hatları	917
Tablo 9.49 Diyarbakır İli İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)	919
Tablo 9.50. Diyarbakır İli Hastane ve Yatak Kapasitelerinin İlçelere Göre Dağılımı	921
Tablo 9.51. Diyarbakır İli Sağlık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	922
Tablo 12.1. Adıyaman İli - SODES Projeleri (2010)	936
Tablo 12.2. Adıyaman İli - Tarım Projeleri İle İlgili Bilgiler (Bin TL. 01.01.2009 – 31.12.2009)	938
Tablo 12.3. Şanlıurfa İli - Karayolları Projeleri	941
Tablo 12.4. Diyarbakır İli 2010 Yılı Yatırım Programı	947
Tablo 12.5. Diyarbakır İli - İl Özel İdaresi 2009 Yılı Projeleri	952
Tablo 12.6. Diyarbakır İli - Karayolları Projeleri	953

Tablo 13.1. Adıyaman İli - Su Kalitesi Analizleri (Adıyaman Halk Sağlığı Laboratuvarı, 2007).....	958
Tablo 13.2. Adıyaman İli - Yeraltı Suyu Kalitesi Analizleri (2007).....	959
Tablo 13.3. Adıyaman İli - Şebeke Suyu Belediye Binası Bakteriyolojik Su Analiz Raporu (08/03/2010).....	959
Tablo 13.4. Adıyaman İli - Şebeke Suyu Ana Su Deposu Bakteriyolojik Su Analiz Raporu (08/03/2010).....	960
Tablo 13.5. Adıyaman İli - Şebeke Suyu: Ana Su Deposu Kimyasal Su Analiz Raporu (24/02/2010).....	960
Tablo 13.6. Adıyaman İli - Şebeke Suyu: Ana Su Deposu Çıkışı Kimyasal Su Analiz Raporu (02/03/2010).....	961
Tablo 13.7. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsatrasyonu Değişimleri (2007-Mart).....	962
Tablo 13.8. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsatrasyonu Değişimleri (2008-Mart).....	963
Tablo 13.9. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsatrasyonu Değişimleri (2009-Mart).....	964
Tablo 13. 10. Adıyaman İli - Atıksularının Özellikleri, 2008.....	965
Tablo 13.11. Adıyaman İli - Kullanılan Zirai Mücadele İlaçları.....	968
Tablo 13.12. Adıyaman İli - 2008 Yılı I. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı.....	968
Tablo 13.13. Adıyaman İli - 2008 Yılı II. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı.....	969
Tablo 13.14. Adıyaman İli - 2009 Yılı I. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı.....	969
Tablo 13.15. Adıyaman İli - 2009 Yılı II. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı.....	969
Tablo 13.16. Adıyaman İli - Ormanlık Alanların Dağılımı.....	970
Tablo 13.17. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Havzalarının İsimleri, Kapasiteleri ve Kalitesi..	972
Tablo 13.18. Şanlıurfa İli - 2005 ve 2006 yıllarında Yeraltı Sularında Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Nitrat Kirliliği.....	973
Tablo 13.19. Şanlıurfa İli - Akarsuların 2007 Yılı Ölçüm Sonuçları Ortalaması.....	974
Tablo 13.20. Şanlıurfa İli - Atatürk Baraj Gölünden Alınan Su Numunesinin Analiz Sonuçları (2002).....	975
Tablo 13.21. Şanlıurfa İli -Atatürk Baraj Gölünden Alınan Su Numunesinin Yağ-Gress Analiz Sonuçları (2006).....	976
Tablo 13.22. Şanlıurfa İli - Kullanılan Yakıtların Cins ve Miktarları.....	977
Tablo 13.23. Şanlıurfa İli 2008 Yılına Ait Hava Kalitesi Değerleri.....	977
Tablo 13.24. Şanlıurfa İli - Kayıtlı Araçların Cins ve Miktarları.....	978

Tablo 13.25. Şanlıurfa İl ve İlçe Arazilerinin Problemleri (2008)	981
Tablo 13.26. Şanlıurfa İli - 2008 Yılında İl Sınırları İçinde Kullanılmakta Olan Zirai Mücadele İlaçları	982
Tablo 13.27. Şanlıurfa İli - 2008 Yılında Kullanılan Gübre Çeşit ve Miktarları	983
Tablo 13.28. Şanlıurfa İli - Orman Yangınları	984
Tablo 13.29. Diyarbakır İli - Dicle Nehri Suyunda Bazı Ağır Metal Tayinleri	987
Tablo 13.30. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı Dipsavağından Alınan Su Numuneleri Analiz Sonuçları (1996)	988
Tablo 13.31. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksından Alınan Su Numuneleri Analiz Sonuçları (1996)	989
Tablo 13.32. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı-Dipsavak Analiz Sonuçları (1996)	990
Tablo 13.33. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksı Analiz Sonuçları (1996)	991
Tablo 13.34. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı-Dipsavak Örnekleme Noktasında Bazı Parametrelerin %90 Olasılık Değerleri ile Bunlara Karşılık Gelen Kalite Sınıfları (1996)	992
Tablo 13.35. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksı için Bazı Parametrelerin % 90 Olasılık Değerleri ile Bunlara Karşılık Gelen Kalite Sınıfları (1996)	992
Tablo 13.36. Diyarbakır İli - İçme Sularının Bakteriyolojik ve Kimyasal Analiz Sonuçları	993
Tablo 13.37. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu	994
Tablo 13.38. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu	994
Tablo 13.39. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu	994
Tablo 13.40. Diyarbakır İli - Bakiye –Klor Ölçüm Durumu	995
Tablo 13.41. Diyarbakır İli - 2005-2007 Yılları Arasında İlin Kükürtdioksit (SO₂) ve Partikül Madde (PM) Ortalamaları	996
Tablo 13.42. Diyarbakır İli - İl Merkezinde Faaliyet Gösteren İşletmelere Ait Gürültü Seviyeleri, 2007	998
Tablo 13.43. Diyarbakır İli - Dicle Nehri Suyu İle Sulanan Topraklarda Cu, Zn Ve Ni Konsantrasyonunun Karşılaştırılması	999
Tablo 13.44. Diyarbakır İli - Erozyonlardan Etkilenen Alanların Havza Bazında Dağılımı	1001
Tablo 13.45. Diyarbakır İli - 2009 Yılı Diyarbakır İli Kimyevi Gübre Tüketimi (Ton) ...	1003

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1.1 Adıyaman İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri.....	13
Grafik 1.2. Şanlıurfa İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri.....	16
Grafik 1.3. Diyarbakır İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri	19
Grafik 2.1.1. Aylık Ortalama Sıcaklık (°C)	61
Grafik 2.1.2. Aylık Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C).....	62
Grafik 2.1.3. Aylık Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	62
Grafik 2.1.4. Aylık Ortalama Bağıl Nem Değişimi (%).....	63
Grafik 2.1.5. Aylık Ortalama Toplam Yağış Miktarı (mm).....	63
Grafik 2.1.6. Ortalama Rüzgar Hızı (m/sn).....	64
Grafik 2.1.7. Hakim Rüzgar Yönleri	65
Grafik 2.5.1. Adıyaman İli - İl Arazisinin Niteliklere Göre Dağılımı (%)	191
Grafik 2.5.2. Adıyaman İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı (%).....	194
Grafik 2.5.3. Adıyaman İli - Mera Arazilerinin Dağılımı.....	196
Grafik 2.5.4. Şanlıurfa İli - Arazilerin Niteliklerine Göre Dağılımı (%)	200
Grafik 2.5.5. Diyarbakır İli - Arazilerin Niteliklerine Göre Dağılımı (%)	210
Grafik 2.5.6. Diyarbakır İli – Arazilerin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı	215
Grafik 2.5.7. Diyarbakır İli - Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu	215
Grafik 2.5.8. Diyarbakır İli Yıllara Göre Mera Tespit ve Tahdit Çalışmaları	218
Grafik 2.5.9. Planlama Bölgesi Arazilerin İllere ve Niteliklerine Göre Dağılımı (%)	223
Grafik 2.8.1. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı (%).....	272
Grafik 2.8.2. Şanlıurfa İli - Orman Varlığı Dağılımı (%)	273
Grafik 2.8.3. Diyarbakır İli - Orman Varlığı Dağılımı (%)	276
Grafik 6.1. Türkiye İle Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri 1965–2009 Yılları Arasındaki Nüfus Ve İndeks Grafiği	371

Grafik 6.2. Türkiye İle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2000–2009 Yılları Arasındaki Yıllık Nüfus Artış Hızları Grafiği(%)	372
Grafik 6.3. Türkiye ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2)ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)	373
Grafik 6.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre 2009 Yılı Kent ve Kır Nüfusu	375
Grafik 6.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)	375
Grafik 6.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel Nüfus Oranı (%)	377
Grafik 6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)	377
Grafik 6.8. Bölgelerin 2000 Genel Nüfus Sayımına Göre Net Göç Hızları (%)	379
Grafik 6.9. Bölgelerin Yıllara Göre Net Göç Hızları (%)	380
Grafik 6.10. Bölgelerin Aldığı-Verdiği Göçler ile Net Göçleri	380
Grafik 6.11. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin 2008-2009 Yıllarına Göre Net Göç Hızı (%)	382
Grafik 6.12. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Genel Nüfus Sayımına Göre Aldığı-Verdiği Göçler	382
Grafik 6.13. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Yurtdışından Gelen Göçler (%)	383
Grafik 6.14. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları	387
Grafik 6.15. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları	387
Grafik 6.16. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfusları	388
Grafik 6.17. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları	389
Grafik 6.18. Adıyaman İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı	392
Grafik 6.19. Adıyaman İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları	392
Grafik 6.20. Adıyaman İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)	394
Grafik 6.21. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yüzölçümleri	394
Grafik 6.22. Adıyaman İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.²)	395
Grafik 6.23. Adıyaman İli Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	397
Grafik 6.24. Adıyaman İli ve İlçelerinin 2000-2009 Yılları Arası Kentleşme Hızları (%)	397
Grafik 6.25. Adıyaman İli Kentsel Nüfusa Ait Yaş Piramidi	398
Grafik 6.26. Merkez İlçenin Yaş Piramidi	399
Grafik 6.27. Besni İlçesinin Yaş Piramidi	400
Grafik 6.28. Çelikhan İlçesinin Yaş Piramidi	401
Grafik 6.29. Gerger İlçesinin Yaş Piramidi	402

Grafik 6.30. Gölbaşı İlçesinin Yaş Piramidi	403
Grafik 6. 31. Kahta İlçesinin Yaş Piramidi	404
Grafik 6.32. Samsat İlçesinin Yaş Piramidi	405
Grafik 6.33. Sincik İlçesinin Yaş Piramidi	406
Grafik 6.34. Tut İlçesinin Yaş Piramidi	407
Grafik 6.35. Adıyaman İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (‰)	409
Grafik 6.36. Adıyaman İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (‰)	410
Grafik 6.37. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)	413
Grafik 6.38. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)	413
Grafik 6.39. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (%)	416
Grafik 6.40. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)	418
Grafik 6.41. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)	420
Grafik 6.42. Adıyaman İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	421
Grafik 6.43. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları	445
Grafik 6.44. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları	446
Grafik 6.45. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfus Değişimi	446
Grafik 6.46. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları	447
Grafik 6.47. Şanlıurfa İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	450
Grafik 6.48. Şanlıurfa İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları (‰)	450
Grafik 6.49. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)	452
Grafik 6.50. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)	452
Grafik 6.51. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	454
Grafik 6.52. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin 2000-2009 Yılları Arası Kentleşme Hızları (‰)	454
Grafik 6.53. Şanlıurfa İli Kentsel Nüfusa Ait Yaş Piramidi	455
Grafik 6.54. Merkez İlçenin Yaş Piramidi	456
Grafik 6.55. Akçakale İlçesinin Yaş Piramidi	457
Grafik 6.56. Birecik İlçesinin Yaş Piramidi	458
Grafik 6.57. Bozova İlçesinin Yaş Piramidi	459
Grafik 6.58. Ceylanpınar İlçesinin Yaş Piramidi	460

Grafik 6. 59. Halfeti İlçesinin Yaş Piramidi	461
Grafik 6.60. Harran İlçesinin Yaş Piramidi	462
Grafik 6.61. Hilvan İlçesinin Yaş Piramidi	463
Grafik 6.62. Siverek İlçesinin Yaş Piramidi	464
Grafik 6.63. Suruç İlçesinin Yaş Piramidi	465
Grafik 6.64. Viranşehir İlçesinin Yaş Piramidi	466
Grafik 6.65. Şanlıurfa İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)	468
Grafik 6.66. Şanlıurfa İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)	469
Grafik 6.67. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)	472
Grafik 6.68. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)	473
Grafik 6.69. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranı (%)	475
Grafik 6.70. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)	477
Grafik 6.71. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)	479
Grafik 6.72. Şanlıurfa İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	481
Grafik 6.73. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları	509
Grafik 6.74. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları	509
Grafik 6.75. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfusları	510
Grafik 6.76. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları	511
Grafik 6.77 Diyarbakır İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	514
Grafik 6.78. Diyarbakır İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)	514
Grafik 6.79. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)	516
Grafik 6.80. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)	516
Grafik 6.81. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	518
Grafik 6.82. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)	519
Grafik 6.83. Diyarbakır İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	520
Grafik 6.84. Bağlar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	521
Grafik 6.85. Bismil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	522
Grafik 6.86. Çermik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	523
Grafik 6.87. Çınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	524

Grafik 6.88. Çüngüş İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	525
Grafik 6.89. Dicle İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	526
Grafik 6.90. Eğil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	527
Grafik 6.91. Ergani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	528
Grafik 6.92. Hani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	529
Grafik 6.93. Hazro İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	530
Grafik 6.94. Kayapınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	531
Grafik 6.95. Kocaköy İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	532
Grafik 6.96. Kulp İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	533
Grafik 6.97. Lice İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	534
Grafik 6.98. Silvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	535
Grafik 6.99. Sur İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi	536
Grafik 6.100. Diyarbakır İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)	538
Grafik 6.101. Diyarbakır İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)	539
Grafik 6.102. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)	541
Grafik 6.103. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)	541
Grafik 6.104. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (%)	544
Grafik 6.105. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)	546
Grafik 6.106. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)	548
Grafik 6.107. Diyarbakır İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri	550
Grafik 7.1. Adıyaman İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım Grafiği (2000)	585
Grafik 7.2. Adıyaman İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)	586
Grafik 7.3. Adıyaman İli - Bitkisel Üretim Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)	589
Grafik 7.4. Adıyaman İli - Canlı Hayvan Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)	594
Grafik 7.5. Adıyaman İli - Hayvansal Üretim Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)	594
Grafik 7.6. Adıyaman İli - Orman Varlığı (2008)	598

Grafik 7.7. Adıyaman İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)	599
Grafik 7.8. Adıyaman İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)	607
Grafik 7.9. Adıyaman İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım Grafiği (2009)	609
Grafik 7.10. Adıyaman İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği	610
Grafik 7.11. Şanlıurfa İli –Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım Grafiği (%)	614
Grafik 7.12. Şanlıurfa İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)	616
Grafik 7.13. Şanlıurfa İli - Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değeri Grafiği (bin TL)	618
Grafik 7.14. Şanlıurfa İli - Canlı Hayvan Değeri Grafiği (2009)	624
Grafik 7.15. Şanlıurfa İli - Hayvansal Üretim Değeri Grafiği (2009)	624
Grafik 7.16. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği	628
Grafik 7.17. Şanlıurfa İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği	636
Grafik 7.18 Akçakale İlçesi Kara Hudut Kapısından Yıllar Göre Giriş Çıkış Yapan Kişi Sayısı Dağılım	639
Grafik 7.19. Şanlıurfa İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım Grafiği	640
Grafik 7.20. Şanlıurfa İli Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği	641
Grafik 7.21. Diyarbakır İli Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım (%)	646
Grafik 7.22. Diyarbakır İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (%)	647
Grafik 7.23. Diyarbakır İli - Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değeri Grafiği (bin TL)	649
Grafik 7.24. Diyarbakır İli - Canlı Hayvan Değeri Grafiği (bin TL)	654
Grafik 7.25. Diyarbakır İli - Hayvansal Üretim Değeri Grafiği (bin TL)	654
Grafik 7.26. Diyarbakır İli - Orman Varlığı Dağılımı	657
Grafik 7.27. Diyarbakır İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği	658
Grafik 7.28. Diyarbakır İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı .	665

Grafik 7.29. Diyarbakır İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara Göre Dağılım Grafiği	667
Grafik 7.30. Diyarbakır İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği	668
Grafik 8.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanım Oranları (%)	674
Grafik 8.2. Adıyaman İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfus Oranları	676
Grafik 8.3. Adıyaman İli – Sektörel Dağılım Oranları	677
Grafik 8.4. Adıyaman Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	681
Grafik 8.5. Besni – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	686
Grafik 8.6. Çelikhan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	692
Grafik 8.7 Gerger – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	697
Grafik 8.8. Gölbaşı – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	701
Grafik 8.9. Kahta – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	706
Grafik 8.10. Samsat – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	710
Grafik 8.11. Sincik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	713
Grafik 8.12. Tut – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	717
Grafik 8.13. Şanlıurfa İli - Arazi Kullanım Oranları (%)	718
Grafik 8.14. Şanlıurfa İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfus Oranları	720
Grafik 8.15. Şanlıurfa İli – Sektörel Dağılım Oranları	722
Grafik 8.16. Şanlıurfa Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	728
Grafik 8.17. Akçakale – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	733
Grafik 8.18. Birecik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	738
Grafik 8.19. Bozova – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	742
Grafik 8.20. Ceylanpınar – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	746
Grafik 8.21. Halfeti – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	750
Grafik 8.22. Harran – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	754
Grafik 8.23. Hilvan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	758
Grafik 8.24. Siverek – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	762
Grafik 8.25. Suruç – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	767

Grafik 8.26. Viranşehir – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	773
Grafik 8.27. Diyarbakır İli - Arazi Kullanım Oranları	775
Grafik 8.28. Diyarbakır İlçelerinin Kentsel-Kırsal Nüfus Oranları	777
Grafik 8.29. Diyarbakır İli – Sektörel Dağılım Oranları.....	778
Grafik 8.30. Diyarbakır Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	780
Grafik 8.31. Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları – Bismil	793
Grafik 8.32. Çermik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları.....	798
Grafik 8.33. Çınar – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları.....	802
Grafik 8.34. Çüngüş – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları.....	806
Grafik 8.35. Dicle – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	810
Grafik 8.36. Eğil – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	812
Grafik 8.37. Ergani – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	816
Grafik 8.38. Hani – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	820
Grafik 8.39. Hazro – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	823
Grafik 8.40. Kocaköy – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları.....	826
Grafik 8.41. Kulp – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	830
Grafik 8.42. Lice – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları.....	834
Grafik 8.43. Silvan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları	837
Grafik 8.44. Planlama Bölgesi - Arazi Kullanımı.....	839
Grafik 9.1. Adıyaman İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Yıllara Göre Dağılım Grafiği	841
Grafik 9.2. Şanlıurfa İli Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Dağılım Grafiği.....	861
Grafik 9.3. Diyarbakır İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Dağılım Grafiği	882
Grafik 9.4. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tarafından Araştırılan Atık Bileşimi, 2004	901
Grafik 13.1. Şanlıurfa İli - Gürültü Ölçüm Noktaları ve Seviyeleri (2008)	980

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 2.2.1. Adıyaman ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası.....	72
Şekil 2.2.2. Türkiye'nin Büyük Yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu ile Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağının İnceleme Alanındaki Bölümü	74
Şekil 2.2.3. A-B. Adıyaman ve Yöresinin Kuzeyine (A) ve Güneyine (B) Ait Genelleştirilmiş Stratigrafi (Ölçeksiz) Kesiti.....	75
Şekil 2.2.4. Adıyaman İli Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti.....	77
Şekil 2.2.5. Kanatlı, Taşlıyazı, Toybelen, Çavuş, Alıdamı Ve Erenler Ölçülmüş Stratigrafi Kesitlerinde Plantik Ve Bentik Foraminiferlerin Dağılımı	80
Şekil 2.2.6. Türkiye ve Çevresindeki Tektonik Plaka Hareketleri	82
Şekil 2.2.7. Güneydoğu Anadolu Tektonik Hatları	84
Şekil 2.2. 8. Türkiye'nin Büyük Yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu İle Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağının İnceleme Alanındaki Bölümü	85
Şekil 2.2.9. A/B/C. Fırat Nehri İle Çelikhane Arasında Doğu Anadolu Fay Zonu Ve Akarsu Ağına Yansıması.....	86
Şekil 2.2.10. Gölbaşı (Adıyaman) Ve Çevresinin Uydu Görüntüsü.....	89
Şekil 2.2.11. Doğu Anadolu Fay Zonu Ana Segmentleri Ve 1822-1971 Tarihleri Arasında Büyük Depremlerde Gelişmiş Yüzey Kırıklarının Gösterir Harita	91
Şekil 2.2.12. Gölbaşı-Adıyaman Merkez Olmak Üzere 100 km..lik Yarıçapı İçindeki Aktif Kırıklar ve Çizgisel ve/veya Noktasal Sismik Kaynakların Dağılım	92
Şekil 2.2.13. Adıyaman İli Deprem Haritası	94
Şekil 2.2.14. Şanlıurfa İli Dolayının Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti	99
Şekil 2.2.15. Şanlıurfa Ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası.....	104
Şekil 2.2.16. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tektonik Hatları.....	107
Şekil 2.2.17. Mart 2004-Şubat 2006 Tarihleri Arasında Türkiye'deki Deprem Etkinliği..	108
Şekil 2.2.18. Güney Anadolu Bölgesi ve Yakın Yöresinde Meydana Gelen Tarihsel Depremler	112
Şekil 2.2.19. Şanlıurfa İli Deprem Haritası	113
Şekil 2.2.20. Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı'nın Oluşumu	116
Şekil 2.2.21. Güneydoğu Anadolu Miyosen Paleocoğrafyasını Gösteren Blok Diyagram..	117
Şekil 2.2.22. Diyarbakır ve Çevresinin Jeoloji Haritası.....	118
Şekil 2.2.23. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Jeolojik Kesiti	119

Şekil 2.2.24. Diyarbakır İli Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti	121
Şekil 2.2.25. Güneydoğu Anadolu'daki Tektonik Birimler	127
Şekil 2.2.26. Diyarbakır Deprem Haritası	128
Şekil 2.3.1. Kahta Çayı Havzası ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası	131
Şekil 2.3.2. Çelikhan Çayına Kavuşan Yan Derelerin Kuvaterner'de Gençleşen Doğu Anadolu Fayı Tarafından Sol Yanal Ötelenmesi	134
Şekil 2.3.3. Güneydoğu Anadolu'nun Miyosen Paleocoğrafik Haritası	135
Şekil 2.3.4. Şanlıurfa İli Yükselti Durumu	143
Şekil 2.3.5. Şanlıurfa ve Çevresinin Ana Morfolojik Birimleri	145
Şekil 2.3. 6. Diyarbakır ve Çevresinin Lokasyon Haritası	152
Şekil 2.3.7. Diyarbakır İli Yükselti Haritası	153
Şekil 2.4.1. Kahta Çayı Havzası'nın Lokasyon Haritası	160
Şekil 2.4.2. Şanlıurfa Şehri Ve Çevresinin Hidrografya Haritası	170
Şekil 2.4.3. Şanlıurfa İli - Karaali Köyünün Şematik Jeoloji Kesiti	175
Şekil 2.4.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Termal Gradyan Haritası Ve Jeotermal Kaynakların Dağılışı	176
Şekil 2.4.5. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Statik Su Seviye Haritası	183
Şekil 2.4.6. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Hidrojeolojik Haritası	184
Şekil 2.5.1. Adıyaman İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Haritası	192
Şekil 2.5.2. Şanlıurfa İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Haritası	201
Şekil 2.5.3. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeler	212
Şekli 9.1. Adıyaman Kenti - Su İletim Sisteminin Şematik Gösterimi	846
Şekli 9.2. Şanlıurfa İli - İl Merkezinin İçme Suyunu Temin Eden Su Kaynaklarının Debileri Ve Dağıttıkları Şehir Depolarının Akım Şeması	864
Şekli 9.3. Diyarbakır İli - İçmesuyu Arıtma Tesisi Proses Şeması (DİSKİ, 2010).	892
Şekli 9.4. Atıksu Arıtma Tesisi Ön Arıtım Ve Çamur Arıtım Üniteleri	895

HARİTA DİZİNİ

1. ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ
2. BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ
3. ULAŞIM AĞI
4. JEOLJİK YAPI
5. JEOLJİK RİSK HARİTASI
6. JEOMORFOLOJİK YAPI
7. YÜKSEKLİK HARİTASI
8. EĞİM DURUMU
9. BAKI HARİTASI
10. KABARTMA HARİTASI
11. HİDROLOJİK VE HİDROJEOLJİK YAPI
12. TOPRAK KABİLİYETİ
13. TOPRAK SINIFLARI
14. TOPRAK DERİNLİĞİ
15. TOPRAK ARAZİ KULLANIMI (AKK)
16. TOPRAK ARAZİ KULLANIMI (STATİP)
17. EKOLOJİK YAPI
18. VEJETASYON SINIFLANDIRMASI
19. BİYOLOJİK YAPI
20. ENDEMİK TEHLİKE ALTINDAKİ TÜRLER
21. ORMAN VEJETASYONU
22. İDARİ YAPI
23. İDARİ SINIRLAR
24. KORUMA ALANLARI
25. GENEL PEYZAJ ÖĞELERİ
26. TEKNİK VE SOSYAL ALTYAPI
27. MÜLKİYET
28. ARAZİ KULLANIMI
29. PLAN SINIRLARI
30. PROJE VE YATIRIM KARARLARI
31. ÇEVRE SORUNLARI
32. DOĞAL VERİLER SENTEZİ
33. KENTSELVERİLER SENTEZİ
34. EŞİK SENTEZİ

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma anlayışı ile ilişkilendirilen *sürdürülebilir gelişme* kavramının, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda önemle vurgulanması, bütüncül planlama yaklaşımının gerekliliği ve öneminin Türkiye gündemine yeniden girmesine neden olmuştur. Söz konusu kalkınma planında, “ülke coğrafyasında ve farklı kesimler arasında dengeli bir gelişme sağlanması hedefi, ülke ekonomisi için hedef alınan yüksek bir kalkınma hızı kadar önemli görülmektedir. Dengeli gelişme amacı doğrultusunda alınması gereken tedbirlerin ve uygulanacak politikaların beşeri ve fiziki kaynakların dağılım deseni ile tutarlı olması ve kamu yatırımlarının dağılımında ekonomik coğrafyanın, bölgesel gelişmenin ve sosyal faydanın dikkate alınması, kısaca; mekan ve sosyal yapı ile ilişkinin sağlanması önemle belirtilen hedefler arasında yer almaktadır”.¹

Dokuzuncu Kalkınma Planı ise, “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, Avrupa Birliği'ne üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” hedefi ve vizyonu çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu kalkınma planında, hızlı nüfus artışı ve sanayileşme sürecinin, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam ettiği; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki karmaşasının da buna eklenmesi ile çevrenin korunması ve üretim sürecinin olumsuz etkilendiği belirtilmektedir. Ayrıca, “sadece kamu kesimi için değil, toplumun geneli için uzun vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamaya hizmet edeceği; bu çerçevede, kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliğine katkıda bulunacağı; böylece, tüm kesimlerin sahiplenmesiyle, toplumsal potansiyelimizin tamamının harekete geçirildiği bir ortamda, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırarak, kapsayıcı bir kalkınma süreci çerçevesinde halkımızın yaşam kalitesinin artırılacağı” ifade edilmektedir.²

1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma ve Dokuzuncu Kalkınma Planları'nda belirlenen bu ana hedeflere ulaşma amacının bir parçası olarak, planlama bölgelerinde koruma-kullanma dengesini sağlayacak ana arazi kullanımı ve strateji kararlarının verilmesine olanak sağlayan; ayrıca planlama bölgesindeki tüm sosyal aktörlerin plana katılımını ve sahiplenmesini amaçlayan bir planlama yaklaşımı içermektedir.

Bu yaklaşımın bir örneği olan, Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, *Planlama Bölgesi*, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. *Planlama Bölgesi*'ndeki iller, “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması”na göre³, Düzey-1 Bölgeleri'nden TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kalmakta olup, Düzey-2 Bölgeleri'nden TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi ve TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi'ni oluşturmaktadır.

¹ D.P.T (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*.

² D.P.T – *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*.

³ *Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda, 2002/4720 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafından üç ayrı düzeyde belirlenmiştir. İstatistiki bölgelerin tanımlanmasında kullanılan temel faktörler; nüfus, coğrafya, bölgesel kalkınma planları, temel istatistiki göstergeler ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasıdır.*

Gaziantep Alt Bölgesi'nde; Adıyaman ili, Şanlıurfa Alt Bölgesi'nde; Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri yer almaktadır. Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri, aynı zamanda Fırat ve Dicle Nehirleri Havzaları'nda kalmaktadır.

Coğrafi ve stratejik konumu itibariyle önem kazanan bu üç ilin toplam yüzölçümü 40.856 km², 2009 yılı toplam nüfusu ise 3.717.223 kişidir. Planlama bölgesinde toplam 82 belde ve 2.334 köy bulunmaktadır.

PLANIN AMACI ve HEDEFLERİ

Bu planın amacı, 4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ve 5491/2872 Sayılı Çevre Kanunu ile Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilen çevre düzeni planı hazırlanması, hazırlatılması ve onaylanması görevi doğrultusunda, Bakanlık tarafından hazırlanan "Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Yapımı Danışmanlık Hizmet Alımı İşine Ait Teknik Şartname" doğrultusunda, "Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) veri tabanı ile ilişkilendirilerek, hazırlanmasıdır.

2040 yılı hedef alınarak hazırlanacak olan planın hedefleri ise, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak üzere, şunlardır:

- Kentsel ve kırsal gelişmeleri değerlendirmek ve yönlendirmek.
- Tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri ve bu sektörlerle bağlı alt kollarda gelişmeleri değerlendirmek ve yönlendirmek.
- Koruma-kullanma dengesini sağlayacak strateji ve arazi kullanım kararları üretmek.
- Alt ölçekli planlara temel oluşturmak.

PLANIN KAPSAMI ve PLANLAMA SÜRECİNİN ETAPLARI

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, "özel kanunlara tabi alanlar" dışında illerin idari sınırlarının tamamını kapsamaktadır.

Planlama süreci üç etap halinde tamamlanacaktır. 1.Etap Araştırma Raporunun Hazırlanması; 2.Etap Taslak Planların Hazırlanması, 3.Etap Nihai Planın Hazırlanması ve 4.Etap Askı Süresinde Gelen İtirazların Değerlendirilmesi'ni kapsamaktadır.

A. ANALİZ

1. TÜRKİYE VE BÖLGESİNDEKİ YERİ

1.1. COĞRAFİ KONUM

1.1.1. ADİYAMAN

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin dokuz ilinden biri olan Adıyaman, bölgenin kuzeybatısında yer almaktadır. Adıyaman, kuzeyde Doğu Anadolu Bölgesi illinde yer alan Malatya ile komşudur; batısında Kahramanmaraş, güneybatısında Gaziantep, güneydoğusunda ise Atatürk Barajı ile sınır oluşturan Şanlıurfa, doğusunda ise Diyarbakır ili yer almaktadır.

Adıyaman 38° 11' - 37° 25' kuzey enlemleri ile 39° 14' - 37° 31' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 669 metredir. Adıyaman ili, Fırat Nehri havzasında bulunmaktadır. İl topraklarının kuzey kesimi Toroslar'ın uzantısı olan Malatya dağları ile çevrili, güneyinde ise Fırat Nehri bulunmaktadır. Atatürk Barajı'nın büyük bir kısmı Adıyaman ili sınırları içerisinde yer alır.

İl alanı 7.033 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin yaklaşık %0,9'unu kaplar. Adıyaman ili, ilçelere göre yüzölçümü dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.1. Adıyaman İli – İlçe Yüzölçümleri

İlçe	Yüzölçümü (km ²)	Oran (%)
Merkez	1.507	21.4
Besni	1.151	16.3
Çelikhan	651	9.3
Gerger	628	8.9
Gölbaşı	816	11.6
Kahta	1.179	16.8
Samsat	153	2.2
Sincik	461	6.6
Tut	487	6.9
Toplam	7.033	100,0

1.1.2. ŞANLIURFA

Şanlıurfa Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat bölümünde yer almaktadır. İl; doğudan Mardin, kuzeydoğudan Diyarbakır, kuzeyden Adıyaman, doğudan Gaziantep illeri, güneyden ise Suriye sınıрыyla çevrilidir.

İl toprakları 36° 40' - 38° 02' kuzey enlemleriyle 37° 50' - 40° 12' doğu boylamları arasında kalmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 518 metredir. Şanlıurfa ili, Fırat ve Dicle Nehirleri Havzaları'nda bulunmaktadır. Sıra tepeler oldukça yaygın olup bunların arasından batıdan doğuya doğru sıralanan Suruç, Harran ve Viranşehir Ovaları bulunmaktadır.

İl alanı 18.765 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin yaklaşık %2,3'ünü kaplar. Şanlıurfa ili, ilçelere göre yüzölçümü dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.2. Şanlıurfa İli – İlçe Yüzölçümleri

İlçe	Yüzölçümü (km ²)	Oran (%)
Merkez	3.669	19.6
Akçakale	691	3.7
Birecik	790	4.2
Bozova	1.393	7.4
Ceylanpınar	2.201	11.7
Halfeti	643	3.4
Harran	1.054	5.6
Hilvan	1.136	6.1
Siverek	4.181	22.3
Suruç	735	3.9
Viranşehir	2.272	12.1
Toplam	18.765	100,0

1.1.3. DİYARBAKIR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan il, doğuda Batman, kuzeydoğuda Muş, kuzeyde Bingöl ve Elazığ, batıda Malatya ve Adıyaman, güneyde Şanlıurfa ve Mardin illeriyle çevrilidir.

Diyarbakır, 37° 30' ve 38° 43' kuzey enlemleri ve 40° 37' ve 41° 20' doğu boylamları arasında yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1.150 metredir. Diyarbakır, Dicle havzası içinde dağlarla çevrili, ortası çukurlaşmış bir alanda yer almaktadır.

İl alanı 15.058 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin yaklaşık %1,9'unu kaplar. Diyarbakır ili, ilçelere göre yüzölçümü dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.3. Diyarbakır İli – İlçe Yüzölçümleri

İlçe	Yüzölçümü (km ²)	Oran (%)
Merkez	2.267	15.1
Bismil	1.737	11.5
Çermik	944	6.3
Çınar	1.990	13.2
Çüngüş	465	3.1
Dicle	705	4.7
Eğil	499	3.3
Ergani	1.429	9.5
Hani	413	2.7
Hazro	425	2.8
Kocaköy	151	1.0
Kulp	1.610	10.7
Lice	1.026	6.8
Silvan	1.397	9.3
Toplam	15.058	100,0

1.1.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta ve batı kısmında yer almaktadır. Bölge, kuzey ve doğuda Doğu Anadolu Bölgesi, batıda Akdeniz Bölgesi ve güneyde ise Suriye ile çevrilidir. Planlama Bölgesi'nin komşu illeri; Elazığ, Bingöl, Muş, Batman, Mardin, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya illeridir.

Planlama Bölgesi, Fırat ve Dicle Havzaları içinde kalmaktadır. Planlama Bölgesi'nin toplam yüzölçümü 40.856 km² olup, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %5,2'sini oluşturmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa ili toplamda %82,7 ile Planlama Bölgesi yüzölçümünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

1.2. ÜLKE ULAŞIM AĞINDAKİ YERİ

1.2.1. ADİYAMAN

1.2.1.1. Karayolu Ulaşımı

Adıyaman ili, doğu-batı yönünde Kahramanmaraş'tan gelip Atatürk Baraj Gölü'ne kadar devam eden D-360 karayolu ile Gaziantep – Adıyaman – Malatya güzergahlı D-850 karayolu üzerinde yer almaktadır. Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır gibi bölgenin önemli illeri arasında bulunmasına karşın, çeşitli ulaşım bağlantıları üzerinde transit niteliği yeterince gelişmemiştir. İlde diğer ulaşım türlerine göre, karayolu ulaşımı ön planda gelmektedir. Gölbaşı ilçesi tam bir kavşak yeri olup, Malatya-Kahramanmaraş-Gaziantep karayolu ulaşımı Gölbaşı üzerinden sağlanmaktadır.

İlin önemli merkezlere, yakın çevresindeki bazı illere ve idari sınırları içindeki ilçe merkezlerine uzaklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.4. Adıyaman İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar

İl/İlçe	Mesafe (km)	İl/İlçe	Mesafe (km)
Ankara	756	Mersin	398
İstanbul	1.209	Besni	44
İzmir	1.229	Çelikhan	57
Antalya	889	Gerger	100
Diyarbakır	205	Gölbaşı	63
Şanlıurfa	110	Kahta	35
Kahramanmaraş	164	Samsat	47
Gaziantep	150	Sincik	69
Malatya	185	Tut	59

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

1.2.1.2. Havayolu Ulaşımı

Adıyaman Havaalanı, il merkezine 14 km. uzaklıkta olup, 1998 yılında hizmete girmiştir.

1.2.1.3. Demiryolu Ulaşımı

Adıyaman iline en yakın demiryolu istasyonu 63 km. uzaklıktaki Gölbaşı'nda bulunmaktadır. Malatya – Fevzi Paşa demiryolu ilçeden geçmekte, il sınırları içinde Kumlu, Gölbaşı, Çelik ve Haydarlı olmak üzere 4 istasyon bulunmaktadır.

Ayrıca Gerger ilçesinden Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine Atatürk Baraj Gölü üzerinden feribotla ulaşım yapılmaktadır.

1.2.2. ŞANLIURFA

1.2.2.1. Karayolu Ulaşımı

Şanlıurfa ili, doğu-batı yönünde Gaziantep'ten gelip Mardin'e devam eden D-400 karayolu üzerinde yer almaktadır. Şanlıurfa başta Beyrut ve Şam olmak üzere Orta Doğu ülkelerinin ticari merkezlerine olan yakınlığı ile dikkat çekmektedir. İle en yakın sınır kapıları, Akçakale (53 km.), Tahran (121 km.), Öncüpınar (205 km.) ve Habur (366 km.)'dur.

İlin önemli merkezlere, yakın çevresindeki bazı illere ve idari sınırları içindeki ilçe merkezlerine uzaklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.5. Şanlıurfa İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar

İl/İlçe	Uzaklıklar (km)	İl/İlçe	Uzaklıklar (km)
Ankara	809	Birecik	80
İstanbul	1.262	Bozova	38
İzmir	1.242	Ceylanpınar	140
Gaziantep	137	Halfeti	112
Diyarbakır	176	Harran	48
Adıyaman	110	Hilvan	56
Mersin	411	Siverek	96
Mardin	188	Suruç	43
Akçakale	53	Viranşehir	91

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, <http://www.kgm.gov.tr>

1.2.2.2. Havayolu Ulaşımı

Şanlıurfa ilinde, il merkezine 35 km. mesafede GAP Uluslararası Havaalanı bulunmaktadır.

1.2.2.3. Demiryolu Ulaşımı

Demiryolu ağı, coğrafi yapının uygun olmasına karşın, ildeki yerleşmelerin çok azına hizmet verebilmektedir. Gaziantep ve Nizip üzerinden il sınırlarına giren demiryolu, Akçakale'den Suriye sınırını izleyerek Nusaybin'e kadar ulaşmakta ve Suriye topraklarından geçerek Irak'a bağlanmaktadır. Bu hat üzerinde, il içinde Mürşitpınar, Akçakale ve Ceylanpınar olmak üzere toplam 9 istasyon bulunmaktadır.

1.2.3. DİYARBAKIR

1.2.3.1. Karayolu Ulaşımı

Diyarbakır ili, Elazığ-Mardin (D950) ve Şanlıurfa-Batman (D885) karayollarının kesişiminde yer almaktadır. Bu konumuyla karayolu ulaşımı açısından avantajlıdır.

İlin önemli merkezlere, yakın çevresindeki bazı illere ve idari sınırları içindeki ilçe merkezlerine uzaklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.6. Diyarbakır İli – Önemli İl Merkezleri ve İlçelere Uzaklıklar

İl/İlçe	Uzaklıklar (km)	İl/İlçe	Uzaklıklar (km)
Ankara	911	Çınar	35
İstanbul	1364	Çüngüş	110
İzmir	1418	Dicle	85
Gaziantep	313	Eğil	48
Şanlıurfa	176	Ergani	55
Adıyaman	205	Hani	70
Mardin	95	Hazro	70
Elazığ	153	Kocaköy	61
Malatya	251	Kulp	123
Bismil	54	Lice	84
Çermik	86	Silvan	78

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, <http://www.kgm.gov.tr>

1.2.3.2. Havayolu Ulaşımı

Diyarbakır ilinde, il merkezine 6 km. mesafede askeri/sivil statülü bir havaalanı bulunmaktadır.

1.2.3.3. Demiryolu Ulaşımı

Diyarbakır il merkezi, demiryolu ulaşım açısından önemli istasyonlardandır. Ergani'den il sınırlarına giren Malatya-Batman-Kurtalan demiryolu üzerinde il içinde toplam 9 istasyon bulunmaktadır.

1.2.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama bölgesi kendi içinde değerlendirildiğinde, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır arasındaki ulaşımın büyük çoğunluğunun karayolu ile yapıldığı görülmektedir. Üç il genelinde de karayolu ulaşımı iyi niteliktedir. Yapımı süren ve Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır illerini birbirine bağlayan otoyol tamamlandığında, bölgesel gelişme dinamiklerinin daha da hızlanması beklenmektedir. Diğer yandan ulusal demiryolu ağı bölgeyi iki aks üzerinden doğu batı doğrultusunda beslemektedir. Kuzeydeki hat Ergani'den Bölge'ye girmekte, Diyarbakır ve Batman'ı geçerek Kurtalan'da son bulmaktadır. Güneydeki hat ise, Gaziantep ve Nizip üzerinden Suriye sınırını izleyerek Irak'a bağlanmaktadır. Ancak, fiziki yapının uygun olmasına karşın, demiryolu ağı Bölge'deki yerleşmelerin küçük bir kısmına hizmet verebilmektedir.

Planlama Bölgesinde her üç ilde de havaalanı bulunmaktadır. Planlama bölgesindeki mevcut karayolu ve demiryolu geçişleri, mekansal gelişim açısından planlamada dikkate alınacak eşikler arasındadır. Ayrıca, planlama kararlarında bölgedeki mekansal ve sektörel gelişmede ulaşım akslarının güçlendirilmesinin oynayacağı rol de dikkate alınacaktır.

1.3. BÖLGESEL EKONOMİK YAPI

1.3.1. ADİYAMAN

DPT tarafından yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 2003” araştırmasına göre Adıyaman, Türkiye genel gelişmişlik endeksinde 65’inci sırada yer almaktadır. İlin ekonomik yapısının en karakteristik özelliği olan tarım sektörleri ağırlığı ile sanayi üretim düşüklüğü endekslere de yansımaktadır. Tarım sektörünün il genelindeki payı %74 düzeyindedir.

Adıyaman ilinde, sahip olduğu tarım alanları ve yaylaları ile, özellikle kuru tarım ve hayvancılık ön plandadır. Özellikle yöresel gereksinimlerin sonucu olarak tarıma dayalı sanayi tesisleri ile tekstil fabrikalarının sayısı fazladır. Kuzey kesimlerindeki orman varlığı ile dikkat çeken ilde, orman ürünleri potansiyeli de önemlidir. Yer altı kaynakları açısından belirli bölgeler öne çıkmış olup, bakır, demir, kil, fosfat, kömür ve ham petrol gibi kaynaklar Çelikhan, Besni ve Gölbaşı ilçelerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 1.7. Adıyaman İli - Gelişmişlik Performansı

Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) (81 il içinde).....65						
DEĞİŞKEN	YIL	BİRİM	ADİYAMAN	G.D. ANADOLU	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER						
1 Toplam Nüfus	2000	Kişi	623.811	6.608.619	67.803.927	35
2 Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	54,33	62,69	64,90	44
3 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	1990-2000	Binde	19,98	24,79	18,28	21
4 Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/Km2	88,70	88	88	24
5 Doğurganlık Hızı	2000	Çocuk Sayısı	3,66	4,86	2,53	15
6 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	2000	Kişi	6,26	6,55	4,50	13
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ						
7 Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	73,64	61,35	48,38	7
8 Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	4,80	7,06	13,35	60
9 Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	4,25	6,21	9,67	66
10 Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	1,01	1,17	3,11	65
11 Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	23,17	33,21	43,52	71
12 Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	4,31	3,72	8,81	43
13 İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	1,07	1,51	2,61	63
EĞİTİM GÖSTERGELERİ						
14 Okur Yazar Nüfus Oranı	2000	Yüzde	79,83	73,22	87,30	68
15 Okur Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	2000	Yüzde	70,57	60,16	80,62	67
16 Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	2000	Yüzde	5,27	4,99	8,42	56
17 İlköğretim Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	96,01	94,12	98,01	44
18 Liseler Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	35,78	27,32	36,92	37
19 Meslek Liseleri Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	8,66	6,60	20,49	70
SAĞLIK GÖSTERGELERİ						
20 Bebek Ölüm Oranı	2000	Binde	42,00	48,33	43,00	38
21 Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	2000	Kişi	5	5	13	72
22 Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	2000	Kişi	0,4	0,5	2,2	71
23 Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	2000	Adet	1,4	1,9	2,9	61
24 Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	2000	Hastane Yatağı	11	13	23	68
SANAYİ GÖSTERGELERİ						
25 Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	2000	Parsel	86	1.733	28.726	45
26 Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısı	2000	Adet	350	7.044	81.302	57
27 İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	2000	Adet	12	359	11.118	61
28 İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	2000	Kişi	1.849	31.576	1.130.488	51
29 İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı	2000	Beygir Gücü	35.028	381.183	13.478.078	49
30 Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	2000	Kws	158	196	550	48
31 Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	2000	Milyon TL.	38	73	350	57
TARIM GÖSTERGELERİ						
32 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	2000	Milyon TL.	727	883	1.124	69
33 Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,77	8,14	100,00	49
İNŞAAT GÖSTERGELERİ						
34 Daire Sayısı	2000	Adet	75.690	946.373	16.235.830	53
35 Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	2000	Yüzde	94	94	97	61
MALİ GÖSTERGELER						
36 Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,39	5,06	100,00	51
37 Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	2000	Milyon TL.	780	954	1.837	70
38 Banka Şube Sayısı	2000	Adet	22	301	7786	62
39 Fert Başına Banka Mevduatı	2000	Milyon TL.	92	115	939	70
40 Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,09	1,20	100,00	64
41 Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,13	1,80	100,00	50
42 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	2000	Milyon TL.	38	35	138	62
43 Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	2000	Milyon TL.	43	68	392	67
44 Fert Başına Belediye Giderleri	2000	Milyon TL.	34	44	82	70
45 Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	2000	Milyon TL.	36	63	464	76
46 Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	2000	Milyon TL.	21	28	165	70
47 Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	1995-2000	Milyon TL.	93	213	248	61
48 Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	1995-2000	Milyon TL.	886	2.030	2.668	48
49 Fert Başına İhracat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	0	347	2.249	64
50 Fert Başına İthalat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	0	197	3.967	63
ALTYAPI GÖSTERGELERİ						
51 Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	37,47	36,24	45,23	50
52 Yeterli İçme Suyu Götürülen Nüfus Oranı	2000	Yüzde	81,51	74,44	84,98	53
53 TCK Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	85,75	84,65	91,28	61
DİĞER GÖSTERGELER						
54 Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	2000	Adet	216	208	652	60
55 Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı	2000	Adet	373	505	1.056	65
56 Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	2000	Mws	0,8	0,9	1,4	48
57 Fert Başına Telefon Kontür Değeri	2000	Adet	568	837	1.852	78
58 Yeşil Kartlı Kişi Oranı	2000	Yüzde	36	23	15	3

Kaynak: D.P.T

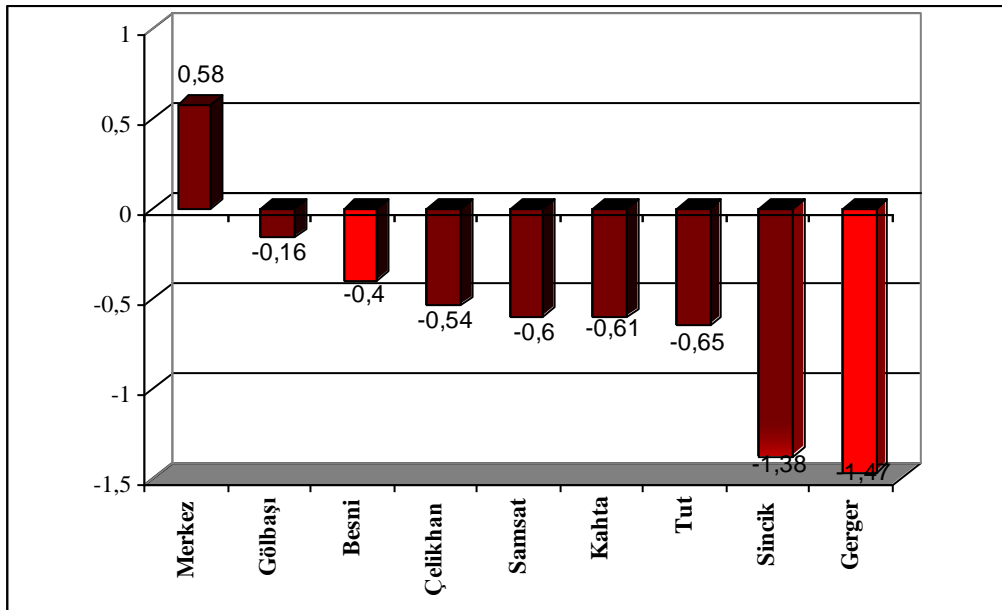
İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik grupları ile endeksleri, takip eden tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 1.8. Adıyaman İli - İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri

İlçe	Gelişmişlik Grubu	İlçe	Gelişmişlik Grubu
Merkez	3	Kahta	5
Gölbaşı	3	Tut	5
Besni	4	Sincik	6
Çelikhan	4	Gerger	6
Samsat	4		

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Grafik 1.1 Adıyaman İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Yukarıdaki veriler ışığında, Merkez ilçe ile diğer ilçeler arası gelişmişlik farklarının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Merkez dışındaki ilçeler arasında, Sincik ve Gerger dışında gelişmişlik düzeyleri yakındır. Temelde tarımsal nitelikli olan ilçelerde tarımsal üretimin ülke içindeki payı oldukça düşük düzeydedir.

1.3.2. ŞANLIURFA

DPT tarafından yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 2003” araştırmasına göre Şanlıurfa, Türkiye genel gelişmişlik endeksinde 68’inci sırada yer almaktadır. İlin ekonomik yapısının en karakteristik özelliği olan tarım sektörleri ağırlığı ile sanayi üretim düşüklüğü endekslere de yansımaktadır. Tarım sektörünün il genelindeki payı %73 düzeyindedir. Merkez ilçe, tarımsal üretimin ülkedeki payı açısından Türkiye genelinde ilk 25 ilçe arasındadır.

Şanlıurfa ilinde, sahip olduğu çok geniş ve verimli tarım alanları ile, özellikle tarım ön plandadır. İldeki tahıl, antep fıstığı ve pamuk üretimi ülke çapında ön sıralardadır. GAP ile birlikte, tarımsal verim büyük oranda artmıştır. İlde sanayileşme hızla artmaktadır. 1990’ların başına kadar GAP Bölgesi sanayi üretiminde sadece %2’lik paya sahip olan Şanlıurfa, Atatürk Barajı’nda elektrik üretimi ve sulama projelerinin faaliyete geçmesiyle bölge üretimindeki payını %10 seviyesine çıkarmıştır.

Tablo 1.9. Şanlıurfa İli - Gelişmişlik Performansı

Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) (81 il içinde)68						
DEĞİŞKEN	YIL	BİRİM	ŞANLIURFA	G.D. ANADOLU BÖLGESİ	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER						
1 Toplam Nüfus	2000	Kişi	1.443.422	6.608.619	67.803.927	9
2 Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	58,34	62,69	64,90	28
3 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	1990-2000	Binde	36,55	24,79	18,28	2
4 Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/Km2	76,92	88	88	31
5 Doğurganlık Hızı	2000	Çocuk Sayısı	4,83	4,86	2,53	9
6 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	2000	Kişi	6,93	6,55	4,50	10
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ						
7 Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	72,80	61,35	48,38	11
8 Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	3,47	7,06	13,35	66
9 Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	5,24	6,21	9,67	53
10 Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	0,93	1,17	3,11	69
11 Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	24,30	33,21	43,52	66
12 Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	2,75	3,72	8,81	66
13 İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	1,08	1,51	2,61	62
EGİTİM GÖSTERGELERİ						
14 Okur Yazar Nüfus Oranı	2000	Yüzde	67,67	73,22	87,30	80
15 Okur Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	2000	Yüzde	52,19	60,16	80,62	77
16 Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	2000	Yüzde	4,43	4,99	8,42	77
17 İlköğretim Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	82,35	94,12	98,01	64
18 Liseler Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	17,80	27,32	36,92	75
19 Meslek Liseleri Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	4,03	6,60	20,49	78
SAGLIK GÖSTERGELERİ						
20 Bebek Ölüm Oranı	2000	Binde	37,00	48,33	43,00	65
21 Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	2000	Kişi	4	5	13	74
22 Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	2000	Kişi	0	1	2	70
23 Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	2000	Adet	2	2	3	52
24 Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	2000	Hastane Yatağı	9	13	23	73
SANAYİ GÖSTERGELERİ						
25 Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	2000	Parsel	286	1.733	28.726	17
26 Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısı	2000	Adet	1.205	7.044	81.302	25
27 İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	2000	Adet	33	359	11.118	42
28 İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	2000	Kişi	1.338	31.576	1.130.488	60
29 İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı	2000	Beygir Gücü	5.326	381.183	13.478.078	69
30 Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	2000	Kws	8	196	550	73
31 Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	2000	Milyon TL.	16	73	350	67
TARIM GÖSTERGELERİ						
32 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	2000	Milyon TL.	1.051	883	1.124	42
33 Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	2000	Yüzde	2,36	8,14	100,00	12
İNŞAAT GÖSTERGELERİ						
34 Daire Sayısı	2000	Adet	158.645	946.373	16.235.830	26
35 Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	2000	Yüzde	95	94	97	49
MALİ GÖSTERGELER						
36 Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,93	5,06	100,00	26
37 Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	2000	Milyon TL.	805	954	1.837	68
38 Banka Şube Sayısı	2000	Adet	50	301	7786	34
39 Fert Başına Banka Mevduatı	2000	Milyon TL.	65	115	939	74
40 Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,15	1,20	100,00	50
41 Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,25	1,80	100,00	37
42 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	2000	Milyon TL.	40	35	138	61
43 Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	2000	Milyon TL.	35	68	392	72
44 Fert Başına Belediye Giderleri	2000	Milyon TL.	37	44	82	67
45 Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	2000	Milyon TL.	39	63	464	73
46 Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	2000	Milyon TL.	20	28	165	72
47 Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	1995-2000	Milyon TL.	421	213	248	12
48 Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	1995-2000	Milyon TL.	957	2.030	2.668	47
49 Fert Başına İhracat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	43	347	2.249	53
50 Fert Başına İthalat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	87	197	3.967	42
ALTYAPI GÖSTERGELERİ						
51 Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	29,12	36,24	45,23	58
52 Yeterli İçme Suyu Götürülen Nüfus Oranı	2000	Yüzde	86,38	74,44	84,98	42
53 TCK Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	85,00	84,65	91,28	63
DİĞER GÖSTERGELER						
54 Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	2000	Adet	206	208	652	62
55 Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı	2000	Adet	482	505	1.056	59
56 Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	2000	Mws	1	1	1	54
57 Fert Başına Telefon Kontür Değeri	2000	Adet	584	837	1.852	77
58 Yeşil Kartlı Kişi Oranı	2000	Yüzde	20	23	15	36

Kaynak: D.P.T

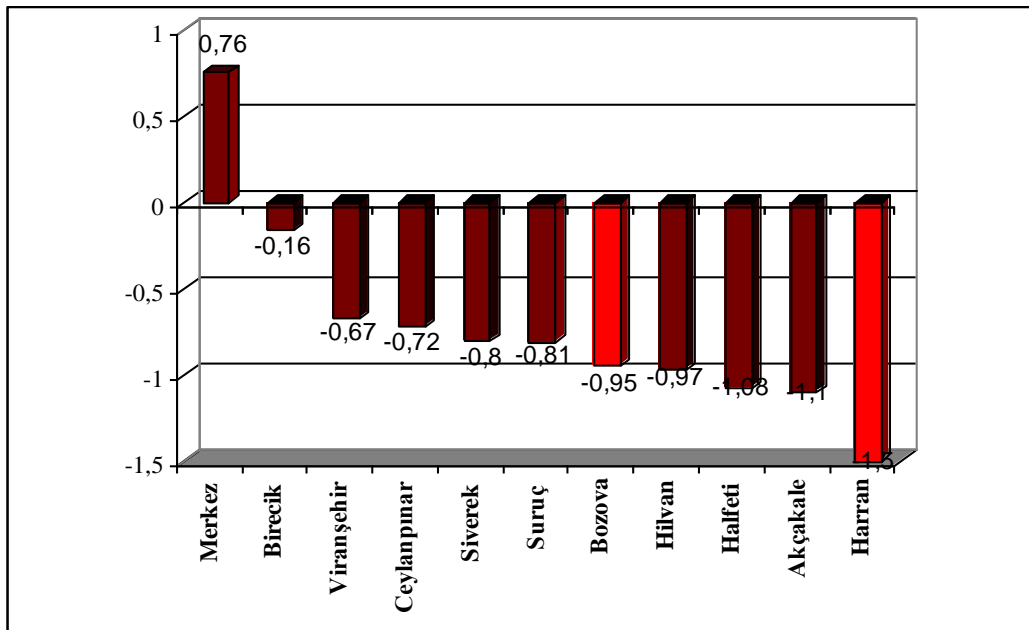
İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik grupları ile endeksleri, takip eden tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 1.10. Şanlıurfa İli - İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri

İlçe	Gelişmişlik Grubu	İlçe	Gelişmişlik Grubu
Merkez	2	Bozova	6
Birecik	3	Hilvan	6
Viranşehir	5	Halfeti	6
Ceylanpınar	5	Akçakale	6
Siverek	6	Harran	6
Suruç	6		

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Grafik 1.2. Şanlıurfa İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Yukarıdaki veriler ışığında, Merkez ilçe ile kalan ilçeler arası gelişmişlik farklarının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Birecik dışındaki diğer ilçeler ise, gelişmişlik düzeyi açısından oldukça düşük ve birbirine yakın düzeydedir. Temelde tarımsal nitelikli olan bu ilçelerde tarımsal üretimin ülke içindeki payı oldukça yüksek düzeydedir. Bu açıdan, özellikle Merkez İlçe, Akçakale, Ceylanpınar, Siverek ve Viranşehir dikkat çekmektedir.

1.3.3. DİYARBAKIR

DPT tarafından yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 2003” araştırmasına göre Diyarbakır, Türkiye genel gelişmişlik endeksinde 63’üncü sırada yer almaktadır. İlin ekonomik yapısının en karakteristik özelliği, tarım sektörleri ağırlığı ile sanayi üretim düşüklüğüdür. Tarım sektörünün il genelindeki payı %64 düzeyindedir. Merkez ilçe, tarımsal üretimin ülkedeki payı açısından Türkiye genelinde ilk 25 ilçe arasındadır.

Diyarbakır ilinde, sahip olduğu geniş tarım alanları ile, özellikle tarım ön plandadır. GAP çerçevesinde yapılmakta olan sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmış; ancak ildeki sulama hedeflerinin oldukça az bir kısmı gerçekleşmiştir. İlde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Buğday, kırmızı mercimek ve pamuk başlıca ürünler olup, bu ürünlerin ülkedeki üretiminde il, önemli paya sahiptir. Meyve ve sebzeçilik de çok önemli gelir getirmektedir.

İlde sanayi yatırımları dikkat çekmektedir. Kuzey kesimlerindeki orman varlığı nedeniyle, orman ürünleri potansiyeli de önemlidir. Yer altı kaynakları açısından belirli bölgeler öne çıkmış olup, bakır, kurşun, demir, kil, fosfat ve jeotermal gibi kaynaklar Ergani, Dicle ve Çermik ilçelerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 1.11. Diyarbakır İli Gelişmişlik Performansı

Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) (81 il içinde)63						
DEĞİŞKEN	YIL	BİRİM	DİYARBAKIR	G.D. ANADOLU	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER						
1 Toplam Nüfus	2000	Kişi	1.362.708	6.608.619	67.803.927	10
2 Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	60,00	62,69	64,90	19
3 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	1990-2000	Binde	21,73	24,79	18,28	18
4 Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/Km2	90,50	88	88	23
5 Doğurganlık Hızı	2000	Çocuk Sayısı	4,51	4,86	2,53	10
6 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	2000	Kişi	6,76	6,55	4,50	11
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ						
7 Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	63,86	61,35	48,38	35
8 Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	3,82	7,06	13,35	63
9 Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	5,76	6,21	9,67	44
10 Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	1,16	1,17	3,11	55
11 Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	32,21	33,21	43,52	41
12 Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	4,45	3,72	8,81	38
13 İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	2000	Yüzde	1,30	1,51	2,61	50
EĞİTİM GÖSTERGELERİ						
14 Okur Yazar Nüfus Oranı	2000	Yüzde	69,57	73,22	87,30	75
15 Okur Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	2000	Yüzde	55,37	60,16	80,62	74
16 Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	2000	Yüzde	5,60	4,99	8,42	50
17 İlköğretim Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	90,93	94,12	98,01	49
18 Liseler Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	31,55	27,32	36,92	49
19 Meslek Liseleri Okullaşma Oranı	2000-2001	Yüzde	3,30	6,60	20,49	81
SAĞLIK GÖSTERGELERİ						
20 Bebek Ölüm Oranı	2000	Binde	57,00	48,33	43,00	8
21 Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	2000	Kişi	7	5	13	55
22 Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	2000	Kişi	0	1	2	72
23 Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	2000	Adet	2	2	3	51
24 Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	2000	Hastane Yatağı	21	13	23	27
SANAYİ GÖSTERGELERİ						
25 Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	2000	Parsel	280	1.733	28.726	19
26 Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısı	2000	Adet	1.163	7.044	81.302	26
27 İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	2000	Adet	33	359	11.118	41
28 İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	2000	Kişi	1.745	31.576	1.130.488	54
29 İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı	2000	Beygir Gücü	20.987	381.183	13.478.078	57
30 Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	2000	Kws	35	196	550	65
31 Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	2000	Milyon TL.	17	73	350	66
TARIM GÖSTERGELERİ						
32 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	2000	Milyon TL.	898	883	1.124	52
33 Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	2000	Yüzde	1,83	8,14	100,00	18
İNŞAAT GÖSTERGELERİ						
34 Daire Sayısı	2000	Adet	200.351	946.373	16.235.830	20
35 Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	2000	Yüzde	94	94	97	57
MALİ GÖSTERGELER						
36 Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	2000	Yüzde	1,15	5,06	100,00	21
37 Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	2000	Milyon TL.	1.056	954	1.837	55
38 Banka Şube Sayısı	2000	Adet	61	301	7786	25
39 Fert Başına Banka Mevduatı	2000	Milyon TL.	104	115	939	69
40 Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,22	1,20	100,00	39
41 Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	2000	Yüzde	0,26	1,80	100,00	36
42 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	2000	Milyon TL.	18	35	138	70
43 Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	2000	Milyon TL.	49	68	392	64
44 Fert Başına Belediye Giderleri	2000	Milyon TL.	71	44	82	22
45 Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	2000	Milyon TL.	52	63	464	63
46 Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	2000	Milyon TL.	30	28	165	60
47 Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	1995-2000	Milyon TL.	333	213	248	15
48 Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	1995-2000	Milyon TL.	1.085	2.030	2.668	43
49 Fert Başına İhracat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	18	347	2.249	54
50 Fert Başına İthalat Miktarı	1995-2000	ABD Doları	26	197	3.967	55
ALTYAPI GÖSTERGELERİ						
51 Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	21,42	36,24	45,23	73
52 Yeterli İçme Suyu Götürülen Nüfus Oranı	2000	Yüzde	51,49	74,44	84,98	81
53 TCK Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	84,54	84,65	91,28	64
DİĞER GÖSTERGELER						
54 Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	2000	Adet	123	208	652	70
55 Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı	2000	Adet	242	505	1.058	73
56 Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	2000	Mws	1	1	1	64
57 Fert Başına Telefon Kontür Değeri	2000	Adet	781	837	1.852	68
58 Yeşil Kartlı Kişi Oranı	2000	Yüzde	23	23	15	30

Kaynak: D.P.T

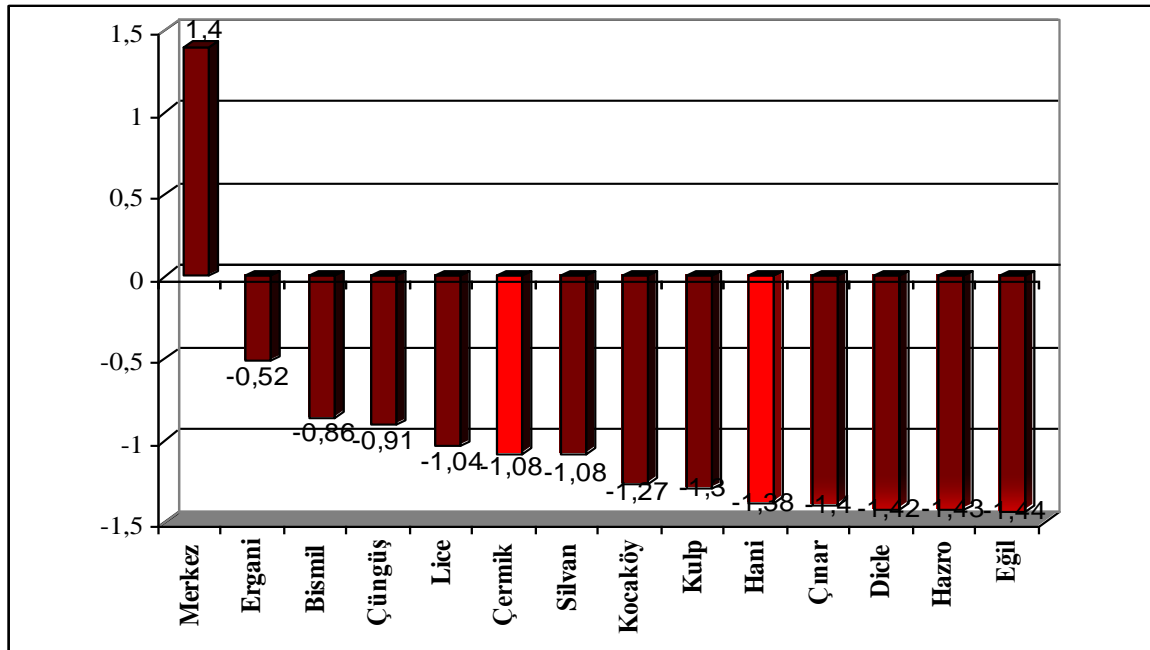
İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik grupları ile endeksleri, takip eden tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 1.12. Diyarbakır İli İlçelerinin Gelişmişlik Düzeyleri

İlçe	Gelişmişlik Grubu	İlçe	Gelişmişlik Grubu
Merkez	2	Kocaköy	6
Ergani	4	Kulp	6
Bismil	6	Hani	6
Çüngüş	6	Çınar	6
Lice	6	Dicle	6
Çermik	6	Hazro	6
Silvan	6	Eğil	6

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Grafik 1.3. Diyarbakır İli - İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri

Kaynak: D.P.T, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2004"

Yukarıdaki veriler ışığında, Merkez ilçe ile kalan ilçeler arası gelişmişlik farklarının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Ergani dışındaki diğer ilçeler ise, gelişmişlik düzeyi açısından oldukça düşük ve birbirine yakın düzeydedir. Temelde tarımsal nitelikli olan bu ilçeler arasında Merkez, Bismil, Çınar ve Ergani’de tarımsal üretimin ülke içindeki payı oldukça yüksek düzeydedir.

1.3.4. KENTSEL KADEMELENME VE ETKİ ALANLARI

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması”na göre, Düzey-1 Bölgeleri’nden TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Düzey-2 Bölgeleri’nden TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi ve TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi’nde kalmaktadır. Gaziantep Alt Bölgesi’nde; Gaziantep ve Kilis ile birlikte Adıyaman ili, Şanlıurfa Alt Bölgesi’nde; Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri yer almaktadır.

Planlama bölgesini oluşturan Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır sosyo-ekonomik yapı ve kentsel çekim oluşturma kriterleri bakımından temelde benzerlikler gösteren üç ildir. Şanlıurfa ve Diyarbakır, üç il arasında temel göstergeler açısından bir adım ileride olup, bu fark neredeyse tamamen il merkezlerinde toplanan işlevlerden kaynaklanmaktadır. DPT tarafından yapılmış olan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Adıyaman ve Diyarbakır dördüncü derecede gelişmiş 19 il arasında yer almaktadır. İki il, genel olarak tarımsal karakterli bir yapı sergilemekte, ancak tarımsal verimin düşük olması nedeniyle önemli oranda işsizlik ve göç sorunu yaşanmaktadır. Şanlıurfa da benzer özellikler gösteren, beşinci derecede gelişmiş bir ildir.

Diğer yandan, Türkiye’deki yerleşmelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve bundan dolayı sahip oldukları kentsel çekiciliklerine bağlı bir kentsel kademelenme sistemi mevcuttur. Bu sistemde belirtildiği gibi, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin saptanmasında, her ne kadar yerleşmelerin yüzölçümleri ve nüfusları göz önüne alınıyorsa da, buradaki en önemli faktör kişi başına düşen gelir düzeyidir⁴. Bu kriterlere göre gelişmiş ya da gelişmekte olarak saptanan iller veya ilçeler sosyal ve ekonomik açıdan sundukları imkanlarla gerek çevre yerleşmeler gerekse Türkiye geneli için farklı ölçeklerde çekim ya da cazibe merkezi olma özelliği taşımaktadırlar.

Çevre Düzeni Planı kapsamındaki üç ilde toplam 82 kentsel yerleşim birimi bulunmaktadır. Bu yerleşimlerin 7’sinde (%9) 2009 yılı nüfusu 2.000 kişinin altında olup, bu yerleşimlerde toplam nüfusun %3’ü (10.447 kişi) yaşamaktadır. Diğer yandan, nüfusu 50.000’in üzerindeki 12 yerleşimde yaşayan 1.895.605 kişi toplam nüfusun %51’ini oluşturmaktadır. Bu durum, planlama bölgesinde dengeli bir kademelenme olmadığına, çeşitli nedenlerle belli merkezlerin nüfus yoğunluğu ve hizmet sunumu açısından fazlasıyla öne çıktığına işaret etmektedir.

Planlama Bölgesinde, D.P.T.’nin 1982’de yayımlanmış olan “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” araştırmasının yapıldığı günden bugüne kadar gerçekleşen sosyo-ekonomik değişime paralel olarak, söz konusu araştırmadaki kademelenmeden çok da farklı olmayan, ancak güncel dinamikleri yansıtan bir kademelenme yapılmıştır. Buna göre planlama bölgesi ve çevresindeki yerleşimler 4 kademeye ayrılmıştır.

1. Kademe Merkezler: Gaziantep

Planlama Bölgesi’ni doğrudan etkileyen Gaziantep, büyükşehir statüsünde olup, bölgenin nüfus açısından en büyük kentidir. Hizmetler sektörünün çok geliştiği il, sanayi sektöründeki yoğunlaşmayla da dikkati çekmektedir. En üst düzeydeki mal ve hizmetlerin sağlandığı yerleşim

⁴ D.P.T, “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003”.

olarak Gaziantep, Planlama Bölgesi bütünündeki tüm yerleşimleri etki alanı içine almakta, özellikle Adıyaman ilinin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Gelecek yıllarda Gaziantep'te imalat sanayinin en büyük sektör olması ve hizmetler sektörünün payının yükselmesi beklenmektedir.

2. Kademe Merkezler: Diyarbakır

Planlama Bölgesi'nin 2.kademedeki tek merkezi olan Diyarbakır, il içindeki diğer yerleşimlere oranla büyük gelişmişlik farkına sahip olduğundan, Büyükşehir statüsünde bölgesel bir merkez olarak 3.kademe merkezlerden bir adım ileride; ancak sektörel uzmanlaşma ve çeşitliliği üst merkezler kadar sağlayamadığından 1.kademe merkezlerden de bir adım geridedir. Diyarbakır, il bütünündeki tüm yerleşimlerin yanında, Şanlıurfa ili Siverek ilçesini de etki alanı içine almaktadır. Gelecek yıllarda Diyarbakır'da sanayi sektörünün işgücündeki payının yükselmesi, buna karşılık, aşırı yüklenmiş bulunan hizmetler sektörünün payının azalması beklenmektedir.

3. Kademe Merkezler: Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Siirt, Cizre, Batman

Bu kademedeki yerleşimler, Planlama Bölgesi içinde ve çevresinde birer alt-bölge merkezleridir. Hizmetler sektörünün işgücüne oranının çevre yerleşimlere göre oldukça yüksek olduğu bu merkezler, hızlı bir kentsel gelişim sergilemekte, giderek artan sanayi yatırımları da dikkat çekmektedir. Özellikle Şanlıurfa, GAP'ın etkileri ile büyük bir hızla artan kentleşme oranı, bölgesel ölçekli tarımsal projeleri ve sanayi yatırımları ile bu kademe içinde bir adım öne çıkmaktadır. Planlama Bölgesi içindeki Şanlıurfa ve Adıyaman, kendi il sınırları içindeki yerleşimler için merkez konumundadır.

Gelecek yıllarda Şanlıurfa'nın, bölgenin batı kesiminde Fırat Havzası'nda bulunan yerleşmeleri etki alanına alacağı ve bazı hizmetlerin sunulmasında Diyarbakır ile rekabet edeceği tahmin edilmektedir.

Ayrıca, Gölbaşı-Besni-Adıyaman-Kahta bütünleşmesinin daha da belirginleşmesi ve bu yerleşimlerin belirli kentsel işlevleri birlikte ve birbirlerini tamamlar biçimde yerine getirmesi öngörülmektedir. Coğrafi kısıtlarla belirgin bir alt bölge oluşturan bu kesimde, Adıyaman ilinde hizmetler ve sanayi sektörünün payının artması beklenmektedir.

4. Kademe Merkezler: Birecik, Hilvan, Siverek, Viranşehir, Akçakale, Nizip, Kilis, Kızıltepe, Nusaybin, Oğuzeli, Kurtalan

Bu yerleşimler, çevre kentsel ve kırsal yerleşimler için yerel birer alt merkez konumundadır. Hizmetler ve sanayi sektöründeki artışın dikkat çektiği bu yerleşimler, temel kentsel ve sosyal işlevleri barındırmaktadır. Buna karşın, temelde tarımsal niteliklerini de sürdürmektedir.

Gelecek yıllarda bu yerleşimlerde hizmetler sektörünün işgücündeki oranının, 3.kademe merkezler kadar olmasa da artış göstermesi, özellikle de sulamaya açılacak düzlük kesimlerde veya bunların yakınlarında bulunan yerleşmelerde hizmet ve imalat sanayii ağırlıklı bir gelişme göstermesi beklenmektedir.

1.3.5. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi 'ndeki iller, "İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması"na göre, Düzey-2 Bölgeleri'nden TRC1 ve TRC2 Alt Bölgelerine girmektedir. Ancak daha önemlisi, bu üç ilin içerisinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. Bölge illerinin ekonomik yapısını doğrudan etkileyen GAP, temelde çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir.

Türkiye'deki toplam işlenen toplam tarım alanlarının %8,4'ü, toplam sulanabilir arazinin %25'i, GAP'ın sulanabilir arazisinin ise yaklaşık yarısı planlama bölgesinde bulunmaktadır. Bölgede çalışan nüfusun yaklaşık %60'ı tarım sektöründedir. Bölgede kişi başı bitkisel üretim değeri, kişi başı canlı hayvan ve kişi başı hayvansal ürün değerleri Türkiye ortalamasına göre oldukça üstündedir.

Türkiye'nin toplam tahıl üretiminin yaklaşık %11'i, kuru baklagil üretiminin %21'i, pamuk tohumu üretiminin yaklaşık %48'i ve üzüm üretiminin %7'si Planlama Bölgesi içinden sağlanmaktadır.

Türkiye koyun varlığının %9'u, büyükbaş hayvan varlığının ise yaklaşık %4'ü, bal üretiminin %4'ü, deri üretiminin ise %11'i Planlama Bölgesi içinden sağlanmaktadır.

Diğer yandan, madencilik ve sanayinin de önemli yer tuttuğu bölgede, özellikle Diyarbakır-Ergani ve Adıyaman-Gölbaşı ve Çelikhan ilçelerinde önemli maden yatakları bulunmaktadır. Sanayi sektörünün bölge ekonomisindeki payı düşük olmakla birlikte, mevcut ve projesi yapılan organize sanayi bölgeleri ve diğer sanayi yatırımları ile bu payın yükselmesi beklenmektedir.

Turizm sektörünün yeterince gelişmediği planlama bölgesinin, tesis sayısında Türkiye içindeki payı %1,2, toplam yatak sayısında ise %8'dir.

Planlama bölgesi içindeki üç il de, D.P.T.'nin belirlediği Kalkınmada Öncelikli Yörelere Listesi'nde yer almaktadır. Yine D.P.T tarafından hazırlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003'te Adıyaman ve Diyarbakır 4., Şanlıurfa ise 5. derecede gelişmiş iller arasındadır.

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin gelişmişlik genel ve sosyo-ekonomik kategorilerinde 81 il içindeki gelişmişlik sıraları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

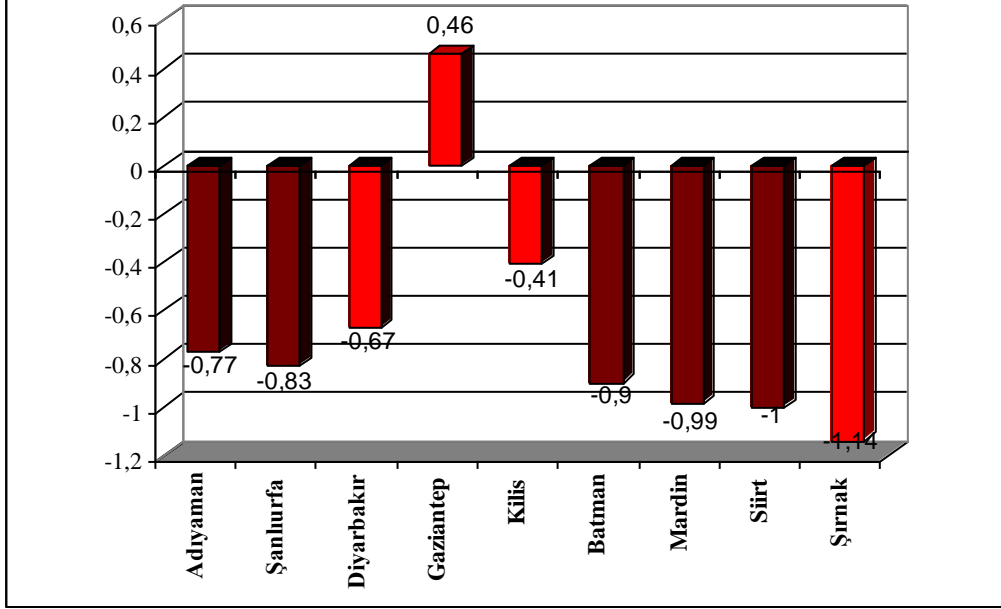
Tablo 1.13. Planlama Bölgesi - İllerin Gelişmişlik Sıralaması

	Genel	Sanayi	Sağlık	Eğitim
Adıyaman	65	60	66	66
Şanlıurfa	68	58	63	78
Diyarbakır	63	53	61	73

Kaynak: D.P.T, "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2003"

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin buldukları coğrafi bölgedeki önemli merkezlerin gelişmişlik endeksleri aşağıdaki grafikte sunulmuştur. Gaziantep ili 2.derece, Kilis dışındaki diğer tüm iller ise 5. derece gelişmiş il statüsündedir.

Grafik 0.1. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri – Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003

Bölgesel ekonomik yapı açısından, planlama bölgesi, D.P.T'nin illere göre gelişmişlik sıralaması araştırmasında 2.derece gelişmiş il statüsünde olan Gaziantep; 3.derece gelişmiş iller kademesinde olan Malatya ve Elazığ, 4.derece gelişmiş iller statüsü taşıyan Kahramanmaraş ve 5. derece gelişmiş illerden Bingöl, Muş, Batman ve Mardin ile çevrilidir.

Bu illerden bilindiği gibi, Gaziantep, Malatya ve Elazığ tarım, hizmetler ve sanayi ağırlıklı; Kahramanmaraş sanayi sektör payının görece yüksek olduğu ve diğerleri de tarım sektörü ağırlıklı ekonomik yapıya sahip illerdir. Mevcut duruma ve planlanan yatırımlara bakıldığında Gaziantep'in bölgenin çekim merkezi olduğu görülmekte olup, ildeki sanayi ve hizmetler sektörleri ekonomik yapının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, planlama bölgesinde kentsel ve ekonomik gelişme strateji kararları verilirken, çevre illerdeki ekonomik ve/veya sektörel gelişmeler de dikkate alınacaktır.

1.4. İDARİ YAPI VE İDARİ SINIRLARI

1.4.1. ADIYAMAN

Adıyaman, Diyarbakır ve Malatya'ya bağlı kaldıktan sonra 1954 yılında il statüsü kazanmıştır. Adıyaman'ın Merkez, Besni, Çelikhan, Gerger, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut olmak üzere dokuz ilçesi vardır.

İDARİ BÖLÜNÜŞ

İLÇE SAYISI : 9

BELDE (Belediye) : 28

KÖY SAYISI : 428

Kentsel Nüfus = 384.082

Kırsal Nüfus = 204.393

Toplam Nüfus = 588.475

Tablo 1.14. Adıyaman İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)

İlçe	Belde	Nüfus (2009)
Merkez İlçe	Adıyaman Merkez	198.433
	Atakent	1.878
	Hasancık	1.494
	Kömür	3.842
	Yaylakonak	2.020
Besni	Besni	26.788
	Çakırhüyük	2.593
	Kesmetepe	2.190
	Köseceli	1.568
	Sarıyaprak	2.200
	Sugözü	944
	Suvarlı	2.879
	Şambayat	4.245
	Üçgöz	1.761
Çelikhan	Çelikhan	8.224
	Pınarbaşı	3.420
Gerger	Gerger	3.242
Gölbaşı	Gölbaşı	27.800
	Balkar	2.352
	Belören	2.104
	Harmanlı	2.231

Kahta	Kahta	61.243
	Akıncılar	2.240
	Bölükyayla	2.649
Samsat	Samsat	4.455
Sincik	Sincik	4.331
	İnlince	2.855
Tut	Tut	4.101

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

Tablo 1.15 Adıyaman İli Köyleri

ADIYAMAN MERKEZ (124 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
100.Yıl	130	İpekli	249
Ağaçkonak	203	Karaağaç	143
Ahmethoca	243	Karagöl	518
Akçalı	294	Karahöyük	688
Akdere	395	Karakoç	278
Akhisar	134	Kaşköy	1.019
Akpınar	1.134	Kavak	123
Akyazı	176	Kayacık	265
Alibey	139	Kayadibi	149
Ataköy	123	Kayalı	50
Aydınçoluk	720	Kayaönü	486
Aydınlı	83	Kayatepe	1.117
Bağdere	1.075	Kemer kaya	307
Bağlıca	321	Kındıralı	616
Bağpınar	245	Kızılcahöyük	400
Başpınar	463	Kızılcapınar	686
Battalhüyük	479	Koçalı	454
Bebek	716	Koruköy	243
Boğazözü	601	Kozan	190
Bozhüyük	700	Kuşakkaya	469
Boztepe	272	Kuştepe	750
Börkenek	775	Kuyucak	325
Büklüm	420	Kuyucakköy	362
Büyükkavaklı	436	Kuyulu	1.919
Büyükkırıklı	184	Külahüyük	706
Çamgazi	269	Lokman	263
Çamlıca	300	Malpınarı	163
Çamyurdu	368	Mestan	175
Çatalağaç	248	Olgunlar	340
Çayırılı	116	Oluklu	140
Çaylı	126	Ormaniçi	443
Çemberlitaş	1.039	Palanlı	191

Çobandede	125	Paşamezrası	366
Damdırmaz	430	Payamlı	202
Damlıca	197	Pınaryayla	1.046
Dardağan	388	Sarıharman	1.305
Davuthan	344	Sarıkaya	247
Derinsu	350	Serhatlı	410
Dişbudak	168	Şerefli	540
Doğanlı	340	Taşgedik	123
Doyran	776	Taşpınar	408
Durak	919	Tekpınar	441
Durukaynak	383	Toptepe	471
Düzce	503	Uğurca	336
Ekinci	130	Ulubaba	128
Elmacık	647	Uludam	490
Esence	53	Uzunköy	313
Eskihüsnumansur	56	Uzunpınar	559
Gökçay	177	Üçdirek	46
Gölpınar	146	Varlık	391
Gözebaşı	510	Yarmakaya	898
Göztepe	271	Yayladamı	99
Gümüşkaya	2.201	Yazıbaşı	519
Güneşli	309	Yazıca	404
Güzelyurt	418	Yazlık	240
Hacıhalil	516	Yedioluk	254
Hasankendi	707	Yenice	179
Ilıcak	427	Yenigüven	493
Işıklı	165	Yeniköy	150
İncebağ	700	Yeşilova	219
İnceler	195	Yeşiltepe	122
İndere	647	Ziyaretpayamlı	79
Toplam			51.830

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

BESNİ İLÇESİ (64 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akdurak	843	Harmanardı	125
Akkuyu	268	Hasanlı	439
Akpınar	411	Karagüveç	881
Aktepe	301	Karalar	229
Akyazı	421	Kargalı	320
Alıçlı	157	Kesecik	972
Alışar	416	Kızılhisar	155
Aşağıçöplü	209	Kızılın	853
Aşağısöğütlü	697	Kızılkaya	354
Atmalı	1.739	Kızılpınar	82
Bahri	250	Konuklu	829
Başlı	463	Kurugöl	658
Bereketli	317	Kutluca	1.359
Beşkoz	63	Kuzevleri	70
Beşyol	758	Oyalı	375
Boncuk	209	Oyratlı	1.435
Burunçayır	617	Ören	636
Çamlıca	526	Pınarbaşı	379
Çamuşçu	630	Sarıkaya	617
Çaykaya	470	Sayören	1.744
Çilboğaz	197	Taşlıyazı	367
Çomak	1.293	Tekağaç	563
Çorak	449	Tokar	195
Dikilitaş	572	Toklu	709
Doğankaya	162	Topkapı	426
Dörttyol	517	Uzunkuyu	1.036
Eğerli	741	Yazıbeydili	490
Geçitli	434	Yazıkarakuyu	1.019
Gümüslü	164	Yelbastı	80
Güneykaş	139	Yeniköy	651
Güzelyurt	848	Yöldüzü	667
Hacıhalil	1.143	Yukarısöğütlü	374
Toplam			35.513

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

ÇELİKHAN İLÇESİ (18 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Aksu	313	Korucak	306
Altıntaş	29	Köseuşağı	191
Bozgedik	50	Mutlu	350
Çampınar	59	Recepköy	294
Gölbağı	104	Taşdamlar	351
İzci	257	Yağızatlı	361
Kalecik	136	Yeşiltepe	502
Karaçayır	93	Yeşilyayla	122
Karagöl	111	Fatih	123
Toplam			3.752

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

GERGER İLÇESİ (45 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Açma	368	Güzelsu	1.800
Ağaçlı	928	Kaşyazı	643
Aşağıdağlıca	332	Kesertaş	221
Beşgöze	590	Kılıç	632
Beybostan	240	Konacık	451
Budaklı	141	Korulu	638
Burçaklı	418	Koşarlar	432
Cevizpınar	671	Köklüce	153
Çamiçi	278	Kütüklü	352
Çiftthisar	196	Nakışlı	526
Çobanpınarı	941	Onevler	320
Dağdeviren	525	Ortaca	391
Dallarca	274	Oymaklı	441
Demirtaş	223	Saraycık	320
Eskikent	155	Seyitmahmut	544
Geçitli	291	Sutepe	437
Gölyurt	1.940	Üçkaya	334
Gönen	248	Yağmurlu	465
Gözpınar	422	Yayladalı	470
Gümüškaşık	707	Yenibardak	658
Gündoğdu	388	Yeşilyurt	204
Güngörmüş	298	Yukarıdağlıca	418
Gürgenli	774		
Toplam			22.198

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

GÖLBAŞI İLÇESİ (30 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçabel	749	Karabaşili	80
Akçakaya	189	Karaburun	1.156
Aktoprak	204	Kösüklü	244
Aşağıazaplı	425	Küçükören	254
Aşağıkarakuyu	374	Meydanköy	561
Aşağınasırlı	455	Ozan	1.227
Bağlarbaşı	126	Örenli	57
Cankara	212	Savran	879
Çatalağaç	369	Yarbaşı	455
Çataltepe	424	Yaylacık	165
Çelikköy	358	Yeniköy	283
Gedikli	615	Yeşilova	652
Hacılar	279	Yukarıçöplü	260
Hamzalar	643	Yukarıkarakuyu	424
Haydarlı	453	Yukarınasırlı	1.010
Toplam			13.582

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

KAHTA İLÇESİ(93 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Adalı	276	Göçeri	450
Akalın	100	Gökçe	366
Akdoğan	730	Gölgeli	585
Akkavak	289	Güdülge	898
Akkuş	340	Güzelçay	322
Aktaş	362	Habipler	99
Alıdam	1.474	Hacıyusuf	238
Arılı	370	Hasandığın	286
Aydınpınar	390	Hasköy	152
Bağbaşı	1.816	İkizce	1.600
Bağözü	129	İslamköy	28
Ballı	422	Karacaören	451
Belenli	800	Karadut	1.100
Belören	660	Karataş	172
Beşikli	311	Kavaklı	483
Boğazkaya	669	Kayadibi	221
Bostanlı	1.429	Kocahisar	369
Bozpınar	577	Koçtepe	692
Boztarla	123	Kozağaç	390
Burmapınar	628	Köseler	1.073
Büyükbağ	561	Mülk	829
Büyükbey	221	Narince	1.450
Cumhuriyet	273	Narsırtı	145
Çakıreşme	128	Oluklu	1.203
Çaltılı	561	Ortanca	417
Çamlıca	292	Ovacık	157

Çardak	322	Salkımbağı	1.392
Çataltepe	388	Sarısu	176
Çaybaşı	673	Sıraca	649
Çıralık	869	Sırakaya	236
Çukurtaş	357	Susuz	106
Damlacık	973	Şahintepe	415
Dardağan	649	Şenköy	138
Dikenli	191	Taşlıca	396
Doluca	804	Teğmenli	560
Dumlu	460	Teknecik	175
Durak	803	Tuğlu	655
Dut	430	Tütenocak	379
Eceler	284	Ulupınar	765
Ekinci	276	Yapraklı	1.364
Elbeyi	405	Yelkovan	820
Erikdere	511	Yenikuşak	287
Erikli	1.699	Yeşilkaya	90
Esendere	586	Yolaltı	588
Eskitaş	1.168	Zeytin	167
Fıstıklı	224	Ziyaret	185
Geldibuldu	895		
Toplam			50.617

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

SAMSAT İLÇESİ (16 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akdamar	139	Kızılöz	73
Bağarası	267	Kovanoluk	101
Bayırlı	164	Kuştepe	100
Çiçek	404	Ovacık	213
Doğanca	480	Taşkuyu	934
Gölpınar	196	Tepeönü	80
Göltarla	333	Uzuntepe	1.124
Kırmacık	413	Yarımbağ	777
Toplam			5.798

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

SİNCİK İLÇESİ (24 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Aksu	418	Karaköse	285
Alancık	720	Narlı	368
Arıkonak	327	Pınarbaşı	465
Balkaya	417	Sakız	577
Çamdere	2.061	Serince	418
Çat	596	Söğütlübahçe	401
Çatbahçe	1.161	Subaşı	191
Dilektepe	870	Şahinbeyler	351
Eskiköy	513	Şahkolu	232
Geçitli	210	Taşkale	444
Hasanlı	561	Uğurlu	193
Hüseyinli	966	Yarpuzlu	957
Toplam			13.702

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

TUT İLÇESİ (14 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçatepe	835	Meryemuşağı	368
Boyundere	829	Öğütlü	625
Çiftlik	261	Tepecik	399
Elçiler	114	Ünlüce	157
Havutlu	338	Yalankoz	551
Kaşlıca	1.360	Yaylımlı	712
Köseli	553	Yeşilyurt	299
Toplam			7.401

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

1.4.2. ŞANLIURFA

1924 yılında il olmuştur. Urfa, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıktan dolayı Urfa ili adının "Şanlıurfa" olarak değiştirilmesine ilişkin kanun teklifi TBMM tarafından 12.6.1984 tarihinde kabul edilerek kanunlaşmıştır.

Şanlıurfa'nın Merkez, Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Harran, Hilvan, Siverek, Suruç ve Viranşehir olmak üzere on bir ilçesi vardır.

İDARİ BÖLÜNÜŞ

İLÇE SAYISI	: 11
BELDE (Belediye)	: 26
KÖY SAYISI	: 1.147

Kentsel Nüfus	= 990.365
Kırsal Nüfus	= 623.372
Toplam Nüfus	= 1.613.737

Tablo 1.16. Şanlıurfa İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)

İlçe	Belde	Nüfus (2009)
Merkez İlçe	Şanlıurfa Merkez	428.323
	Karaköprü	34.754
	Kısas	5.816
	Konuklu	4.413
	Uğurlu	4.118
Akçakale	Akçakale	24.890
	Pekmezli	2.597
Birecik	Birecik	47.034
	Ayran	2.420
	Mezra	5.682
Bozova	Bozova	11.712
	Yaslıca	3.481
	Yaylak	3.294
Ceylanpınar	Ceylanpınar	44.626
Halfeti	Halfeti	8.985
	Argıl	2.995
	Yukarıgöklü	5.951
Harran	Harran	5.995
Hilvan	Hilvan	20.855

Siverek	Siverek	107.634
	Gürakar	4.208
	Kapıkaya	4.038
Suruç	Suruç	55.780
	Onbirsan	4.763
Viranşehir	Viranşehir	89.940
	Eyüpnebi	2.061

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

Tablo 1.17. Şanlıurfa İli Köyleri

ŞANLIURFA MERKEZ (330 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abdurrahmandegee	158	Kargalı	140
Acaryurt	268	Karpuzlu	787
Açıkyazı	280	Kasımkuyu	159
Açmalı	80	Kavakbaşı	245
Ağlıcık	441	Kayalı	153
Ağızhan	68	Kaygılı	143
Akçahisar	133	Kaynaklı	1.097
Akçalı	179	Keberli	651
Akçamescit	96	Keçikıran	1.236
Akdilek	1.810	Keçili	206
Akdoğan	303	Kengerli	260
Akıncı	497	Kepez	265
Akmağara	459	Kepirli	191
Akören	194	Keremli	385
Akpınar	480	Keskin	635
Aktaş	154	Kesme	79
Akziyaret	150	Kınalı	212
Altın	170	Kırçıçeği	262
Altınbaşak	460	Kırkmağara	820
Altındamla	264	Kırkpınar	631
Altıntepe	137	Kızılburç	245
Altıntepe	655	Kızılkuyu	122
Ambartepe	750	Kızılınar	45
Anaz	712	Kızlar	545
Apalı	276	Koçak	498
Apaydın	137	Koçören	90
Aslanlı	156	Konaç	391
Asri	187	Konak	238
Aşağıakören	231	Korukenen	245
Aşağıçiftlik	207	Köksüren	294
Aşağıhemedan	356	Köprülük	210
Aşağıniçkara	483	Körkuyu	65

Aşağıkoçlu	521	Kösecik	334
Aşağıkoymat	434	Köseköy	1.220
Aşağıvarlıca	99	Kubacık	921
Aşağıyazıcı	708	Kurucuk	867
Aşikköy	582	Kuşluca	216
Atlıkonak	416	Kuyucak	194
Ayanlar	173	Küçükalanlı	818
Ayazca	193	Küçükdüzlük	486
Ayrancı	376	Küçükhan	1.502
Bağlar	647	Küçüksenemağara	295
Bahçeli	310	Külaflı	194
Bakımlı	1.210	Külünçe	770
Bakırtaş	1.115	Küpeli	288
Bakışlar	622	Lüleci	179
Balkatan	415	Mağaracık	901
Ballıca	252	Mamuca	556
Banarlı	779	Maşuk	358
Başgöze	131	Mehmetçik	549
Başören	194	Mehmetçik	458
Başören	375	Mihraplı	534
Bayraklı	185	Mil	67
Beşat	940	Millisaray	213
Bezirci	195	Mustafacık	63
Bildim	146	Mutluca	1.251
Boncuk	130	Mutlukaya	381
Boydere	428	Nadire	50
Bozköy	319	Nokta	30
Bölücek	129	Oğulbey	24
Buğdayhüyük	205	Olgunlar	864
Bulduk	649	Olukyandı	527
Büyükalanlı	397	Ortahemedan	142
Büyükçaylı	1.112	Ortaören	77
Büyükçömlekçi	260	Osmanbey	533
Büyükdüzlük	291	Otlukalan	270
Büyükhan	162	Ovabeyli	383
Büyükkargılı	249	Ozanlar	459
Büyükmirdesi	543	Öğütçü	47
Büyükotluca	344	Örcünlü	227
Büyükördek	284	Örencik	1.349
Büyüksalkım	491	Örenli	412
Cemal	99	Överler	645
Cülmen	1.854	Özgedik	239
Çakmak	102	Özlu	1.533
Çalışkanlar	291	Parmakkapı	179
Çamlıdere	730	Payamlı	619
Çamurlu	293	Payamlı	1.182
Çanakçı	465	Perşembe	108
Çatalı	112	Pınarbaşı	176
Çekçek	607	Sağlık	2.598

Çıralı	437	Sakça	100
Çiçekli	167	Sancak	312
Çiftkemer	454	Sarım	429
Çukurdoruç	267	Sarışeyh	660
Dağeteği	1.073	Sarıtaş	118
Dağyanı	474	Sarpdere	89
Dalbaşı	249	Sefalı	484
Demircik	249	Seksenören	1.717
Denizci	179	Selman	1.897
Derinkuyu	345	Sendebelen	133
Derman	122	Seyrantepe	49
Dernek	125	Sultantepe	859
Dikme	330	Sumaklı	150
Diktaş	504	Şahin	311
Dilimli	512	Şahinler	132
Diphisar	77	Şeker	203
Dolunay	386	Şenocak	921
Dolutepe	777	Şeyhçoban	736
Doyumlu	221	Şeyhzeliha	276
Duruca	398	Tarlabası	287
Düğer	229	Taşlıca	452
Eğerkiran	690	Taşlıca	219
Emirler	495	Tatburcu	291
Ergünköy	197	Tekyamaç	341
Ernebi	236	Tepedibi	1.352
Esanyayla ⁵	-	Tepeköy	95
Esemkulu	466	Terzi	629
Estağfirullah	62	Topraklı	306
Gazibey	185	Turluk	1.342
Geçitköy	721	Tuzluca	470
Gelibolu	54	Tülmen	220
Gelincik	44	Türkmen	602
Göbekli	398	Ulak	75
Göktepe	598	Ulubağ	1.291
Göldere	170	Ulucanlar	1.908
Gölgen	26	Uluhan	2.639
Gölpınar	834	Uluköy	1.529
Görenler	986	Umuroba	941
Gözeler	811	Umut	238
Güçlü	1.135	Uzuncuk	80
Gülveren	667	Üçgöze	111
Gümüşören	228	Üçkonak	575
Gümüştaş	304	Üçkuyu	691
Günbalı	1.145	Üzerlik	61
Güneş	380	Üzümkara	162
Güngören	97	Vergili	1.387

⁵ 06.08.2010 tarih ve 27664 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 19.07.2010 tarihli kararı ile Kaynaklı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Günışık	51	Yağmurlu	390
Gürpınar	1.048	Yamaçaltı	1.550
Güvenli	338	Yanıkçöğür	188
Güzelköy	545	Yardımcı	2.340
Güzelkuyu ⁶	-	Yarımsu	357
Güzelyurt	56	Yarıntepe	342
Hacılar	222	Yaşar	590
Halime	267	Yaykılıç	62
Hamurkesen	1.404	Yaylacık	75
Hamzababa	419	Yazılıkavak	530
Hancıgaz	1.066	Yedikuyu	81
Havşanlı	1.746	Yedikuyu	583
Horozköy	917	Yediyol	1.015
Horzum	311	Yemişli	102
Hüyükülü	155	Yenice	5.677
İbrik	373	Yenice	595
İkiâğız	1.193	Yeniköy	670
İkizce	287	Yenisu	469
İlhan	96	Yeroluk	96
İnci	155	Yeşilköy	130
İncirağacı	422	Yeşiltepe	331
İncirli	541	Yeşilyurt	59
İrice	553	Yığınak	316
İsaören	67	Yıldız	187
Kabköy	431	Yoğunburç	858
Kadıkendi	10.273	Yolbaşı	695
Kahraman	321	Yolbilir	210
Kalecik	322	Yolyazı	402
Kalınbayat	546	Yukarıakören	699
Kanatlı	383	Yukarıçaykuyu	214
Kanoğlu	281	Yukarıhemedan	131
Kapaklı	109	Yukarıkoçlu ⁷	-
Kaplanköy	557	Yukarıkoşma	376
Karaali	1.445	Yukarıkoymat	367
Karahisar	356	Yukarıyazıcı	578
Karaman	322	Yusuf	533
Karataş	246	Yusufkuyu	315
Karatepe	434	Zeynepköy	390
Toplam			167.463

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

⁶ 31.12.2010 tarih ve 27802 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 20.12.2010 tarihli kararı ile Keberli köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

⁷ 04.09.2010 tarih ve 27692 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 04.08.2010 tarihli kararı ile Yolbaşı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

AKÇAKALE İLÇESİ (90 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Acıkuyu	398	Haktanır	744
Akbilek	736	İkizce	114
Akçaköy	422	İncedere	183
Akçalı	249	Karatepe	809
Akdiken	2.054	Keçili	439
Akkeçi	442	Kepezli	1.188
Aksahrınç	714	Kılıçlı	507
Alatlar	428	Kırmıtlı	46
Alıncık	515	Koruklu	236
Arıcan	1.376	Köseören	161
Aşağıbeğdeş	836	Kurudere	226
Aşağıçınpolat	830	Mavitaş	597
Aşağıderen	534	Mermer	217
Aydınlı	74	Milköy	694
Ayranlı	140	Narhova	730
Ayyıldız	346	Nimet	465
Baykuş	211	Ohali	1.058
Bilece	410	Onortak	584
Bolatlar	1.090	Ortaören	93
Boybeyi	174	Öncül	2.044
Buket	171	Sakça	491
Bulutlu	2.009	Salihler	484
Büyücek	309	Sevimli	1.675
Büyüknaneli	498	Seyrantepe	369
Büyüktaş	1.284	Sınırgören	833
Büyüktokaç	1.151	Şanlı	95
Cevher	482	Şehitnusretbey	101
Çakırlar	76	Taşkınlar	335
Deniz	509	Tatlıca	537
Dibek	503	Topçu	135
Donandı	729	Uğraklı	669
Dorumali	1.795	Uğurhan	753
Düzce	487	Uğurtaş	220
Edebey	44	Vize	188
Eke	281	Yağmuralan	96
Ekinyazı	1.520	Yalınlı ⁸	-
Erdemler	173	Yazlıca	925
Erecek	123	Yediyol	448
Geçittepe	526	Yeşerti	680
Gölbaşı	198	Yukarıbeğdeş	1.183
Gülveren	202	Yukarıçınpolat	718
Gündaş	1.038	Yukarıderen	1.318
Güneren	2.591	Yusufbey	511
Güvenç	158	Zenginova	588

⁸ 27.07.2010 tarih ve 27654 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 21.06.2010 tarihli kararı ile Tatlıca köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Hacıekber	1.017	Zorlu	266
Toplam			54.606

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

BİRECİK İLÇESİ (69 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abdallı	229	Haydarahmet	372
Akarçay	559	Ilgar	105
Akpınar	816	İnceler	39
Almaşar	581	İncirli	214
Altınova	1.628	İnciridere	101
Arslanlı	747	İnnaplı	879
Aşağı Eşme	448	Karababa	221
Aşağı Kuyucak	403	Keskince	294
Aşağıalmaşar	268	Kocaali	324
Aşağıfatmacık	526	Konakköy	539
Aşağıhabib	484	Kömağıl	300
Aşağıkarkutlu	549	Kural	2.791
Bağlarbaşı	1.848	Kurucahüyük	492
Bahçeönü	27	Mağaralı	1.625
Bentbahçesi	403	Mengelli	235
Bozdere	786	Meteler	186
Boztepe	217	Meyanca	247
Bögürtlen	512	Ortafatmacık	96
Cibinören	118	Özveren	498
Çiçekalan	432	Sekili	177
Çiftlikköy	720	Sumaklı	167
Çoğan	680	Surtepe	481
Dalacak	377	Şekerköy	742
Damlıca	270	Tüten	728
Dışlık	157	Uğurcuk	697
Diktepe	347	Ünsal	342
Divriği	566	Yaylacık	743
Dorucak	130	Yeniakpınar	92
Duyduk	311	Yılmaz	97
Düzlüce	204	Yukarıhabib	304
Ekenek	508	Yukarıincirli	337
Geçittepe	150	Yukarıyeniçağ	524
Göktepe	373	Yuvacık	966
Gümüşği	243	Ziyaret	77
Güvenir	317		
Toplam			32.966

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

BOZOVA İLÇESİ (79 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
75.Yıl	190	Kılıçık	711
Akmağara	255	Kılıçören	798
Altınlı	217	Kındıralı	78
Argıncık	311	Kırağılı	303
Arıkök	1.057	Kızlar	539
Arpalı	130	Kıllık	620
Avlak	192	Koçhisar	1.879
Aylan	213	Koçveran	240
Bağlıca	512	Konuksever	98
Baltaş	190	Köseşahin	292
Binekli	364	Küçüktülmen	205
Boztepe	356	Küpeli	192
Budaklı	190	Maşuk	342
Buğluca	232	Mülkören	196
Bulancak	234	Ortaören	227
Büyükhan	862	Ortatepe	700
Çakmaklı	678	Örgülü	683
Deliler	1.159	Özgören	533
Denizbacı	302	Pirhalil	274
Dutluca	1.452	Sağırlı	228
Dutluk	715	Seyitören	201
Eskin	2.605	Sığırcık	626
Gerdek	492	Sızan	699
Gökören	207	Soğukkuyu	241
Gözenek	855	Söğütlü	267
Hacıköy	240	Şanlıavşar	723
Hacılar	1.065	Şeyhler	406
Hisarlar	91	Taşan	381
Irmakboyu	580	Taşlıdere	236
İkizköy	514	Tatarhüyük	213
İncirli	574	Tozluca	416
Kabacık	724	Tunalı	581
Kaçarsallıcası	629	Türkmenören	455
Karaca	87	Umutlu	707
Karacaören	1.055	Uzunburç	373
Karakaş	78	Üçdirek	780
Karapınar	186	Ürünlü	804
Kargılı	929	Yalıntaş	121
Kepirce	709	Zivanlı	302
Kesmetaş	201		
Toplam			39.302

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

CEYLANPINAR İLÇESİ (35 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akbulut	557	Han	447
Alaca	328	Işıklar	1.264
Altınköy	240	Maden	586
Aşağıdoruklu	756	Muratlı	2.402
Aşağıdurmuş	931	Saraççeşme	1.589
Aşağıkarataş	706	Tekinler	339
Aşağıtaşyalak	219	Yalçınkaya	944
Avcılı	818	Yeniköy	247
Aydın	194	Yeşiltepe	826
Aydoğdu	771	Yoncalı	217
Boğalı	484	Yukarıdoruklu	374
Büyükyenice	1.265	Yukarıdurmuş	1.072
Ceylan	710	Yukarıesence	166
Damlacık	810	Yukarıkarataş	840
Dikili	571	Yukarıtaşlıdere	403
Düzova	2.193	Yukarıtaşyalak	1.544
Evrenpaşa	1.882	Yüksektepe	490
Gümüş	938		
Toplam			28.123

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

HALFETİ İLÇESİ (32 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Altınova	544	Gürlüce ⁹	-
Aşağı Göğlü	1.987	Hilalli	735
Balaban	630	Kalkan	1.185
Beyburcu	160	Kavaklıca	40
Bozyazı	958	Kayalar	516
Bulaklı	257	Kurugöl	1.273
Çakallı	541	Macunlu	555
Çebekoğlu	213	Ortayol	857
Dergili	1.453	Ömerli	582
Durak	561	Özmüş	870
Erikli	211	Savaşan	279
Fıstıközü	709	Saylakkaya	794
Gözeli	944	Selmanlı	1.061
Gülaçan	740	Sırataşlar	847
Günece	457	Sütveren	929
Gürkuyu	1.340	Tavşanören	305
Toplam			22.533

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

⁹ 11.03.2010 tarih ve 27518 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 16.02.2010 tarihli kararı ile Savaşan köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

HARRAN İLÇESİ (99 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağcıl	83	Kabataş	178
Ahmetkara	273	Karataş	449
Akkuş	413	Kayaca	593
Alacalı	144	Kaymaklı	656
Altılı	564	Kılıçlı	320
Arın	382	Kırmıtlı	212
Arslankuyusu	1.103	Koyunluca	886
Aslanlı	464	Kökenli	116
Aşağıkesmekaya	524	Kuruyer	1.301
Aşağıyarımca	95	Küçükyıldız	373
Avlak	515	Küplüce	1.605
Aydıncık	211	Meydankapı	2.030
Aydınlar	371	Minare	1.422
Aydüştü	329	Oğulcuk	269
Balkat	1.279	Öncüler	561
Balkır	425	Özlüce	225
Başkaragöz	210	Öztaş	217
Bellitaş	776	Parapara	842
Bilgili	540	Saide	1.682
Binekli	209	Seferköy	78
Bozyazı	166	Selalmaz	1.026
Buğdaytepe	790	Serince	651
Buldum	513	Sugeldi	747
Bulgurlu	336	Suvacık	858
Bükdere	838	Sütlüce	426
Büyüktaşlıca	497	Şahinalan	357
Büyüktürbe	991	Şuayipşehri	933
Büyükyıldız	668	Şükürali	180
Ceylangözü	631	Tahılalan	931
Çağbaşı	603	Tanınmış	639
Çaltılı	693	Tantana	589
Çatalhurma	263	Taylıca	180
Çepkenli	426	Tekneli	452
Çiçek	309	Toytepe	41
Çolpan	370	Tozluca	156
Damlasu	1.482	Türkoğlu	354
Dayanıklı	142	Uluağaç	554
Demirli	1.078	Uzunyol	870
Doğukesmekaya	289	Ünlü	841
Doruç	428	Varlıalan	236
Duran	309	Yakacık	526
Emekli	239	Yardımlı	394
Eskiharran	451	Yaygılı	567
Giyimli	656	Yayvandaruk	483
Gögeç	559	Yenice	862
Göktaş	875	Yenidoğan	823
Gözcü	1.188	Yolgider	436

Gürgelen	183	Yukarıyakınyol	1.445
Huzurlu	78	Yukarıyarımca	524
İmambakır	937		
Toplam			56.994

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

HİLVAN İLÇESİ (64 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağveren	187	Hanmağara	158
Akçakebir	200	Hayrat	91
Akçaören	782	İncirli ¹⁰	-
Alpı	226	Kadıkent	370
Angaç	278	Karaburç	242
Arıca	389	Karapınar	630
Arınk	238	Kavalık	730
Arpalı	106	Kepirhisar	188
Arslanlı	296	Kepirkucak	51
Aşağıçatak	178	Kırbaşı	89
Aşağıekece	515	Kopuz	175
Aşağıkamuş	496	Korgun	227
Aşağıkucak	170	Kovancı	467
Aşağıkülünçe	167	Kuskunlu	1.023
Atamer	111	Küçükgölcük	105
Aydınlı	121	Malören	333
Bahçecik	161	Mantarlı	179
Balkı	87	Ovacık	843
Bargaç	569	Oymağaç	263
Bölükbaşı	290	Ömerli	191
Buğur	396	Özbaş	77
Çağılı	324	Özveren	238
Çakmak	125	Saluca	231
Çat	127	Söğütlü	555
Doğrular	204	Sucuhan	145
Faikköy	384	Uluyazı	1.190
Gelenek	151	Ustahasan	160
Göktepe	125	Uzuncuk	354
Gölcük	1.384	Üçüzler	115
Gölebakan	87	Yakınyurt	117
Gülaldı	106	Yeşerdi	81
Gürgür	78	Yuvacalı	552
Toplam			19.228

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

¹⁰ 06.08.2010 tarih ve 27664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 19.07.2010 tarihli kararı ile Buğur köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

SİVEREK İLÇESİ (148 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Alagün	222	Gözeli	382
Alanyurt	202	Güllice	417
Altaylı	1.004	Gülpınar	931
Altınahır	341	Güvenli	302
Altınlı	132	Güvercin	258
Altınpınar	222	Güvercin	756
Anacak	470	Güzelpınar	571
Aşağıalınca	430	Hamamören	405
Aşağıkarabahçe	1.823	Hasırlı	1.225
Aşağıkaracaören	274	İleri	1.944
Aşağıyalankoz	573	İnanlı	153
Aşlıca	1.171	Kalemli	150
Atmaca	391	Kalınağaç	703
Avurtepe	247	Kamışlı	1.498
Ayrancı	260	Karabahçe	2.222
Azıklı	388	Karacadağ	1.205
Bağcı	284	Karadibek	535
Bahçe	270	Karahisar	120
Bakırca	96	Karakeçi	1.280
Baki	287	Karakoyun	1.379
Bakmaç	1.317	Kargalı	96
Bardakçı	185	Karkaşı ¹¹	-
Başbük	1.442	Karpuzcu	712
Başdeğirmen	225	Kavaklıdere	265
Batı	144	Kavalık	331
Bayırözü	881	Kayalı	558
Beğdeş	931	Kayseri	443
Bekçeri	524	Keçiburcu	411
Benek	504	Keçikıran	1.143
Beybaba	96	Kesmekaya	424
Bozkuyu	356	Keş	148
Bozlak	225	Kıvançlı	164
Böğürtlen	962	Konurtepe	755
Bürüncek	181	Kurbağalı	273
Büyükgöl	239	Kuşlugöl	428
Büyükkazanlı	457	Küçükgöl	260
Büyükoba	296	Küptepe	1.153
Büyüktepe	1.197	Mezraa	446
Büyükyakıtlı	231	Narlıkaya	1.195
Canpolat	700	Nohut	256
Çağa	346	Onar	36
Çağdaş	148	Ortanca	470
Çanakçı	217	Oyman	530
Çatlı	571	Oyuktaş	350

¹¹ 12.11.2010 tarih ve 27757 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 11.10.2010 tarihli kararı ile Aşağıkarabahçe köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Çavuşlu	480	Önder	203
Çaylarbaşı	1.283	Örgülü	1.005
Çeltik	629	Peynirci	470
Çepni	242	Sabancı	1.435
Çevirme	633	Salur	197
Çiftçiabaşı	408	Sarıdam	76
Çinhihar	674	Sarıkaya	655
Çubuklu	426	Sarıören	887
Dağbaşı	1.755	Savucak	516
Damlıca	141	Soydan	1.178
Darıcalı	280	Söylemez	4.245
Deliktaş	90	Sumaklı	381
Direkli	422	Şekerli	2.538
Divan	439	Tanrıverdi	208
Doğukent	588	Taşagıl	866
Dönemeç ¹²	-	Taşhan	470
Düğerin	230	Taşıkara	1.061
Ediz	460	Taşlı	1.038
Eğriçay	1.032	Turna	766
Endarlı	389	Tutumlu	171
Erbey	160	Uzunziyaret	2.596
Ergen	364	Ülkülü	486
Erkonağı	2.024	Üstüntaş	1.683
Ertem	1.897	Yeleken	295
Eskihan	758	Yeniceli	349
Gaziköy	914	Yoğunca	1.049
Gedik	658	Yumrutepe	425
Gerçek	126	Yuvar	156
Gözcek	123	Yücelen	1.839
Gözelek	365	Zincirliçay	541
Toplam			94.520

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

SURUÇ İLÇESİ (85 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağırtaş	1.586	Kesmecik	263
Akören	815	Kırmıt	666
Alanyurt	81	Kızılhüyük	894
Aşağıkarıncalı	1.141	Köseler	163
Aşağıoylum	2.090	Köseveli	344
Aybastı	413	Kurutepe	390
Ayhan	553	Küçükköprü	152
Balaban	717	Küçükova	484
Bellik	509	Küçüksergen	206

¹² 18.12.2010 tarih ve 27789 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 30.11.2010 tarihli kararı ile Erkonağı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Bilge	92	Küçükziyaret	479
Binatlı	614	Mertismail	224
Boztepe	321	Mollahamza	448
Bozyokuş	149	Mürşitpınar	886
Büyükbaşacı	787	Ortabostancı ¹³	-
Büyüksergen	188	Oymaklı	467
Büyükziyaret	654	Ölçektepe	939
Çanakçı	294	Örgütlü	343
Çaykara	403	Özlüce	337
Çengelli	808	Saygın	823
Çomak	128	Taşlıkuyu	640
Dağören	402	Tavşanköy	234
Dinlence	523	Tokçalı	343
Dumlukuyu	432	Topçular	77
Ekili	680	Uludüz	181
Eskice	507	Uysallı	535
Eskiören	220	Uzgören	313
Ezgil	1.257	Üçpınar	360
Fıstıklı	240	Üveçli	211
Göleç	675	Yağışlı	427
Gölen ¹⁴	-	Yalınca	342
Günebakan	224	Yalpi	116
Hacılı ¹⁵	-	Yanaloba	719
Harmanalan	580	Yatırtepe	567
Hüyükyanı	767	Yaylatepe	443
İzci	343	Yazıköy	320
Kalkanlı	381	Yeğen	375
Kapıcı	200	Yıldız	439
Kara	440	Yönlü	1.359
Karaca	302	Yukarıbostancı	1.153
Karadut	449	Yumurtalık	325
Karahüyük	625	Yurtçiçeği	155
Karataş	166	Zeyrek	217
Keberli	173		
Toplam			40.288

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

¹³ 11.03.2010 tarih ve 27518 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 16.02.2010 tarihli kararı ile Yukarıbostancı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

¹⁴ 27.07.2010 tarih ve 27654 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 30.06.2010 tarihli kararı ile Kızılhöyük köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

¹⁵ 12.11.2010 tarih ve 27757 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 11.10.2010 tarihli kararı ile Aşağıkarıncalı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

VİRANŞEHİR İLÇESİ (116 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Adaköy	156	Karınca	892
Akçataş	124	Kavurga	725
Akkese	639	Keçeli	92
Alakonak	156	Kemerli	1.365
Altınbaşak	1.146	Kervansarayı	237
Arısu	387	Kınalıtepe	2.547
Arıtır	525	Kırbalı	380
Aslanbaba	674	Kırkgöz	73
Aşağıtınaz	600	Kırlık	284
Ayaklı	4.442	Kolağası	27
Bakımlı	583	Konakyeri	1.137
Balıca	816	Koşulu	358
Başaran	420	Kucak	541
Beğrük	195	Kumçeşme	445
Binekli	328	Kurtulmuş	844
Bozca	403	Küçükdikme	285
Burç	195	Küçükmutlu	254
Büyükbardacık	1.094	Küçüktopça	261
Büyükçavuş	617	Malta	293
Büyükgörümlü	590	Mehmetçik	270
Büyükmutlu	667	Nergizli	397
Çamurlu	708	Oğlakçı	167
Çiftçiler	203	Övüncük	144
Çiftkuyu	255	Pınarlar	805
Çokran	319	Sağırtaş	245
Dedeköy	481	Samanlı	250
Defterdar	114	Sarıbal	482
Değim	137	Saticık	352
Demirci	1.145	Sayoba	144
Dikili	242	Sepetli	244
Dinçer	353	Sözeri	148
Dinçök	220	Süleymaniye	342
Ekinciler	67	Şahinli	130
Ekindöver	1.383	Tanyeli	245
Elbeğendi	1.946	Taşönü	316
Elgün	1.922	Taşyaka	242
Engelli	592	Tekneli	1.803
Eser	279	Tepedüzü	408
Eskikale	318	Toklu	1.102
Eşkin	101	Tunçbilek	685
Evcimen	59	Türkeli	142
Germen	2.199	Uğurlu	245
Gögerli	80	Ulaklı	112
Göktepe	149	Üçgül	50
Gömülü	519	Yaban	2.057
Göncük	850	Yağızlar	449
Gönüllü	75	Yarpuz	58

Gözeli	675	Yayık	238
Gözler	443	Yazgüneşi	879
Güleryüz	392	Yeşilalıç	1.679
Gürpınar	346	Yeşildurak	135
Güzlek	2.305	Yıldız	317
Işıldak	2.002	Yolbilen	717
İncirli	345	Yollarbaşı	1.361
Kadıköy	1.022	Yukarıbağ	105
Karakuzu	617	Yukarıdilimli	159
Karataş	320	Yukarışölenli	280
Kargalı	291	Yüceler	174
Toplam			67.349

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

1.4.3. DİYARBAKIR

Diyarbakır il merkezinin 1993 yılında Büyükşehir statüsü kazanmasıyla birlikte Merkez ilçe; sonraki yıllarda Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir olmak üzere 4 ilçeye ayrılmıştır.

Diyarbakır'ın Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan olmak üzere on yedi ilçesi vardır.

İDARİ BÖLÜNÜŞ

İLÇE SAYISI : 17

BELDE (Belediye) : 28

KÖY SAYISI : 761

Kentsel Nüfus = 1.112.902

Kırsal Nüfus = 402.109

Toplam Nüfus = 1.515.011

Tablo 1.18. Diyarbakır İlçe ve Beldeleri (Kentsel Nüfus)

İlçe	Belde	Nüfus (2009)
Bağlar	Bağlar	332.658
Kayapınar	Kayapınar	203.222
Sur	Sur	108.558
	Özekli	3.144
Yenişehir	Yenişehir	190.416
Bismil	Bismil	56.333
	Ambar	2.088
	Tepe	4.424
	Yukarısalat	2.361
Çermik	Çermik	17.389
Çınar	Çınar	11.627
	Alatosun	3.719
Çüngüş	Çüngüş	2.544
	Yukarışeyhler ¹⁶	1.039
Dicle	Dicle	8.610
	Kaygısız	2.796
Eğil	Eğil	5.146

¹⁶ İçişleri Bakanlığı'nın, 7.9.2010 tarih ve 27695 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararı ile Çermik ilçesine bağlı Yukarışeyhler beldesi, Çüngüş ilçesine bağlanmıştır.

Ergani	Ergani	63.065
	Şölen	2.382
Hani	Hani	8.335
	Gülbüz	4.695
	Kuyular	3.240
Hazro	Hazro	4.554
Kocaköy	Kocaköy	5.644
Kulp	Kulp	9.858
	Ağaçlı	2.091
Lice	Lice	9.717
Silvan	Silvan	41.484
	Bayrambaşı	1.763

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

Tablo 1.19. Diyarbakır İli Köyleri

BAĞLAR İLÇESİ (11 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ekince	527	Övündüler	723
Kamışpınar	358	Sakallı	672
Karahanköy	812	Yalankoz	471
Kırkkoyun	1.920	Yiğityolu	635
Oğlaklı	1.412	Yukarıakdibek	132
Ortaören	322		
Toplam			7.984

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

KAYAPINAR İLÇESİ (17 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Avcısuyu	540	Karayakup	354
Baykara	416	Keklik	148
Cumhuriyet	778	Petek	123
Devedurağı	110	Sağkulak	167
Esentepe	536	Sultantepe	251
Güleçoba	2.283	Taban	591
Harmanardı	285	Tosunlu	109
Hatipoğlu	404	Yeniözerli	223
Kaldırım	1.727		
Toplam			9.045

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

SUR İLÇESİ (17 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçlıdere	754	Kavaklıbağ	678
Alabal	329	Kayayolu	51
Alcık	760	Kengerli	137
Alibardak	717	Konacık	343
Arpaderesi	181	Koyungüden	599
Baroğlu	310	Kumluçat	271
Beybulak	818	Kumrucak	244
Bostanpınar	573	Küçükakören	1.846
Büyükakören	1.741	Mermer	1.421
Çataksu	135	Mermer (Mermeri)	704
Çelikli	528	Nefirtaş	599
Çubuklu	308	Sağdıçlı	239
Dervişhasan	595	Sapanca	714
Doğanlı	1.422	Sarılar	209
Dumrul	739	Sarıyazma	57
Eryolu	461	Sayarlar	374
Fidanlar	116	Soğanlı	675
Gültepe	58	Tezgeçer	258
Harmanlar	269	Yarımca	252
Kapaklıpınar	370	Yenice	341
Karacaören	323	Yenidoğan	105
Karaçimen	140	Yenievler	840
Karpuztepe	194	Ziyaret	360
Kartaltepe	205		
Toplam			23.363

YENİŞEHİR İLÇESİ (9 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Alangör	650	Geyiktepe	106
Bozek	440	Hantepe	1.991
Çakmak	1.246	Sivritepe	628
Dikentepe	240	Yaytaş	1.696
Ekinciler	984		
Toplam			7.981

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

BİSMİL İLÇESİ (110 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağilköy	154	Kamışlı	76
Ağılı	75	Kanberli	225
Ahmetli	162	Karabörk	42
Akbaş	586	Karacık	70
Akçay	147	Karaçölya	65
Akköy	412	Karagöz	340
Akoba	700	Karapınar	37

Alıncak	153	Karatepe	306
Alibey	548	Karayığit	213
Aluç	101	Kavuşak	125
Aralık	2.225	Kayıköy	200
Arıkgöl	97	Kazancı	1.290
Aslanoğlu	430	Keberli	279
Aşağıdolay	170	Kılavuztepe	68
Aşağıoba	189	Kocalar	939
Ataköy	51	Koğuk	88
Aygeçti	95	Kopmaz	94
Babahaki	10	Kopuzlu	514
Bademli	735	Korukçu	524
Baharlı	236	Koyunlu	261
Bahçe	190	Köprüköy	79
Bakacak	305	Köseli	1.354
Balcılar	302	Kumrulu	68
Başhan	641	Kurudeğirmen	44
Başköy	76	Kurudere	557
Başören	370	Merdan	137
Bayındır	261	Meydanlık	273
Belli	369	Mirzabey	959
Boyacı	376	Obalı	77
Bozçalı	306	Ofköy	116
Bölümlü	115	Oğuzlar	173
Çakallı	278	Pınarbaşı	279
Çakıllı	140	Sarıköy	108
Çatalköy	227	Sarıtoprak	722
Çavuşlu	485	Sazlı	82
Çeltikli	1.121	Seki	366
Çölağan	273	Serçeler	266
Çöltepe	431	Sinanköy	1.638
Derbent	100	Şahintepe	104
Diktepe	550	Tatlıçayır	73
Doruk	578	Tepecik	323
Eliaçık	858	Tilkilik	298
Erler	240	Topraklı	409
Gedikbaşı	57	Türkmenhacı	779
Göksu	875	Uğrak	119
Gültepe	274	Uğurlu	542
Güngeçti	583	Ulutürk	4.414
Güroluk	599	Uyanık	39
Güzelköy	258	Üçtepe	1.891
Harmanlı	503	Yağmurkör	166
Hasanpınar	198	Yamaçköy	164
Işıklar	353	Yasince	226
İsalı	180	Yenice	159
İsapınar	430	Yukarıdolay	195
Kağıtlı	100	Yukarıharım	553
Toplam			43.786

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

ÇERMİK İLÇESİ (77 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçhan	133	Güzel	193
Akçörten	748	İkiçeltik	332
Akkoyunlu	621	İncili	571
Akpınar	276	Kalaç	211
Alabuğday	755	Kalecik	255
Alakoç	956	Karacaviran	301
Arabük	135	Karakaya	249
Armağantaşı	268	Karakolan	43
Armutlu	106	Karamusa	183
Artuk	328	Karataş	343
Asmalı	103	Kartaltaşı	85
Aşağışeyhler	273	Kayagediği	856
Aşağıtaşmalı	380	Keklik	577
Aynalı	1.451	Kırmatepe	311
Bademlik	501	Konaklı	93
Bahçe	810	Konuksever	630
Balıksırtı	270	Korudağ	554
Başarı	468	Köksal	517
Bayat	312	Kömürcüler	278
Bayırbağı	84	Kuşlukçayırı	929
Baykal	343	Kuyu	1.266
Bayrak	193	Malköy	951
Bintaş	435	Örenkuyu	582
Bircemal	163	Pamuklu	321
Bulundu	109	Petekmaya	1.337
Ceylan	149	Pınarlı	262
Çalitepe	313	Recep	245
Çukurelma	130	Saltepe	163
Değirmenli	51	Sarıbalta	292
Dikyol	224	Sarıca	256
Dilekpınar	681	Sinek	423
Elifuşağı	503	Şeyhandede	478
Eskibağ	350	Toplu	635
Genceli	57	Yabanardı	327
Göktepe	347	Yayıklı	363
Gözerek	88	Yaylacık	513
Güçlütaş	64	Yiğitler	1.037
Günaşan	304	Yoğun	196
Gürüz	1.172		
Toplam			31.812

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

ÇINAR İLÇESİ (90 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçsever	1.272	Hüyükdibi	210
Akçomak	380	İnanöz	704
Aktepe	118	İncirtepe	289
Alabaş	970	Karababa	523
Alancık	381	Karabudak	1.128
Altınakar	161	Karaçevre	1.559
Arafat	177	Karalar	184
Aşağı Mollaali	230	Karasungur	1.805
Aşağıkonak	1.831	Kazıktepe	40
Avdalı	584	Kılıçkaya	1.394
Ayveri	928	Köksalan	236
Bağacık	853	Kubacık	215
Ballıbaba	881	Kuruyazı	364
Başaklı	1.582	Kutluk	123
Başalan	1.535	Kuyuluhöyük	259
Bayırkonağı	388	Kürekli	340
Belenli	411	Leblebitaş	966
Bellitaş	501	Meydanköy	502
Beneklitaş	540	Ortaşar	823
Beşpınar	1.274	Ovabağ	974
Bilmece	120	Öncülü	179
Boğazören	609	Özyar	321
Bozçalı	273	Piremehmetağa	169
Bulutçeker	659	Selyazı	172
Buyuransu	614	Sevindik	993
Çakırkaya	844	Sırımkeser	382
Çakırtutmaz	200	Soğansuyu	416
Çataltarla	91	Solmaz	291
Çeltikaltı	74	Sürendal	561
Çınarköy	751	Şekerören	177
Çömçeli	1.358	Şeyhçoban	175
Çukurbaşı	181	Şükürlü	527
Demirölçek	476	Taşhelvası	303
Dikmencik	45	Tekkaynak	83
Dışlibaşak	538	Tilver	420
Düzova	621	Toraman	394
Ekinveren	123	Uzgider	362
Filizören	282	Yaprakbaşı	1.641
Göktepe	956	Yarımkaş	477
Görece	370	Yazçıçeği	582
Gümüştaş	719	Yeşilbağ	786
Halören	983	Yeşiltaş	476
Halkapınar	472	Yıllarca	860
Harabe	239	Yukarıortaören	548
Hasköy	193	Yuvacık	1.437
Toplam			52.158

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

ÇÜNGÜŞ İLÇESİ (37 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akbaşak	532	İbikkaya	449
Aktaş	174	Karakaya	107
Albayrak	128	Kaynakköy	81
Arpadere	130	Keleşevleri	231
Atalar	1.150	Koçören	360
Avut	108	Külbastı	204
Aydınlı	481	Malkaya	110
Balcılar	534	Ormançayı	368
Çataldut	143	Oyuklu	338
Çaybaşı	101	Polatuşağı	212
Çınarköy	318	Sağtepe	514
Değirmensuyu	42	Seferuşağı	224
Deveboynu	379	Türkmen	206
Elmadere	429	Üçpınar	45
Geçitköy	536	Yaygıkonak	279
Gökçepelit	93	Yazyagmur	27
Güneydere	194	Yenice	3
Handere	73	Yeniköy	1.079
Hindibaba	585		
Toplam			10.967

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

DİCLE İLÇESİ (37 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Altayköy	440	Gündoğdu	58
Arıköy	2.102	Kayıköy	33
Bademli	722	Kelekçi	121
Bahçedere	335	Kırkpınar	26
Bahçeköy	268	Kocaalan	1.859
Baltacı	447	Koruköy	481
Başköy	1.204	Kurudere	142
Baturköy	1.074	Meydan	1.403
Biçer	189	Pekmezciler	704
Boğaz	545	Sergenli	1.103
Boğazköy	150	Tepe	478
Bozaba	1.779	Tepebaşı	1.324
Çavlı	442	Uğrak	614
Dedeköy	1.285	Ulubaş	187
Değirmenli	253	Uluçeşme	217
Döğer	2.005	Üzümlü	3.021
Durabeyli	1.092	Yeşilsirt	1.194
Gelincik	663	Yokuşlu	648
Gölbaşı	108		
Toplam			28.716

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

EĞİL İLÇESİ (26 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akalan	1.304	Kazanlı	758
Aşağıdöşemeler	392	Kırkkuyu	202
Babalar	286	Konak	435
Bahşılar	1.211	Meşeler	1.107
Balaban	1.061	Oyalı	551
Balım	369	Sağlam	648
Baysu	867	Sarıca	2.057
Düzlük	548	Sarmaşık	1.125
Gürünlü	519	Selmanköy	345
İlgın	531	Taşdam	171
Kalecik	288	Tepecik	343
Kalkan	397	Yatır	776
Kayaköyü	1.393	Yukarıhaydan	409
Toplam			18.093

ERGANİ İLÇESİ (87 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ahmetli	1.868	Karpuzlu	690
Akçakale	1.754	Karşıbağlar	210
Akçoban	498	Kavaklı	645
Alitaşı	972	Kavurmaküpü	19
Armutova	794	Kayan	359
Aşağıbitikçi	625	Kesentaş	731
Aşağıkuyulu	893	Kıralan	79
Azıklı	624	Kocaali	668
Bademli	300	Kortaş	995
Bahçekeşi	29	Koyunalan	456
Bereketli	812	Kömürtaş	871
Boğazköy	150	Kumçi	372
Boncuklu	110	Morkoyun	765
Bozyer	770	Olgun	1.091
Caferan	261	Ortaağaç	452
Canveren	595	Ortayazı	115
Coşkun	353	Otluca	251
Çakartaş	497	Özbilek	596
Çakırfakır	233	Pınarkaya	270
Çayırdere	1.137	Sabırlı	62
Çayköy	230	Salihli	1.042
Çimlihöyük	325	Sallar	182
Çukurdere	307	Sallica	268
Dağarası	591	Selmanköy	1.914
Dallıdağ	301	Sesverenpınar	211
Değirmendere	73	Söğütalan	153
Demirli	426	Sökündüzü	219
Dereboyu	1.028	Tevekli	266
Deringöze	60	Usluca	174

Develi	696	Üçkardeş	299
Devletkuşu	38	Üzümlü	216
Dibektaş	877	Yakacık	233
Doğanköy	1.654	Yamaçlar	377
Giraylar	264	Yapraklı	360
Gökiçi	257	Yayvantepe	174
Gözekaya	1.065	Yeniköy	238
Gözlü	1.053	Yeşilköy	107
Gülerce	419	Yolbulan	827
Güneştepe	301	Yolköprü	181
Güzelyurt	289	Yukarıbitikçi	636
Hançerli	445	Yukarıkarpuzlu	323
Hendekköy	1.076	Yukarıkuyulu	957
İncehıdır	1.945	Ziyaret	797
Karaburçak	574		
Toplam			47.420

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

HANI İLÇESİ (19 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abacılar	940	Okurköy	154
Akçayurt	111	Serenköy	226
Anıl	1.719	Sergen	1.391
Belen	1.594	Soylu	311
Çardaklı	1.617	Süslü	510
Çukurköy	1.193	Topçular	880
Gömeç	198	Uzunlar	689
Kalaba	358	Yayvan	585
Kaledibi	792	Yukarıturalı	825
Kırım	1.188		
Toplam			15.281

HAZRO İLÇESİ (24 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağartı	76	Koçbaba	38
Bağyurdu	253	Kulaçtepe	139
Bayırdüzü	136	Meşebağları	607
Çitlibahçe	292	Mutluca	25
Dadaş	1.597	Ormankaya	602
Gözebaşı	593	Sarıçanak	314
Gözlü	1.091	Sarıerik	470
Gürlek	308	Terdöken	548
İncekavak	958	Uzunargıt	118
Kavaklıboğaz	734	Ülgen	230
Kırkkaşık	1.231	Varınca	417
Kırmataş	1.110	Yazgı	1.060
Toplam			12.947

KOCAKÖY İLÇESİ (12 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Anbar	696	Gökçen	773
Arkbaşı	753	Günalan	434
Boyunlu	536	Suçıktı	387
Bozbağlar	692	Şaklat	770
Bozyar	359	Tepecik	659
Çaytepe	2.205	Yazıköy	1.190
Toplam			9.454

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

KULP İLÇESİ (51 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçkorur	276	Karaağaç	660
Ağilli	20	Karabulak	296
Akbulak	900	Karaorman	194
Akçasır	960	Karpuzlu	987
Akdoruk	74	Kayacık	415
Alaca	31	Kayahan	1.437
Argunköy	385	Koçkar	995
Aşağıelmalı	278	Konuklu	769
Aygün	1.745	Kurudere	193
Ayhanköy	183	Narlıca	258
Bağcılar	669	Özbek	842
Baloğlu	864	Salkımlı	709
Barın	77	Saltukköy	405
Başbuğ	1.019	Taşköprü	136
Bayır	174	Temren	342
Çağlayan	137	Tuzlaköy	486
Çukurca	222	Uygur	336
Demirli	192	Uzunova	991
Dolun	100	Üçkuyu	85
Düzce	176	Ünal	226
Güleç	288	Yakıtköy	417
Güllük	268	Yayıkköy	603
Hamzalı	1.445	Yaylak	200
İnkaya	124	Yuvacık	312
İslamköy	411	Zeyrek	400
Kamışlı	754		
Toplam			24.466

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

LİCE İLÇESİ (56 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abalı	136	Kılıçlı	275
Akçabudak	86	Kıpçak	753
Arıklı	68	Kıralan	399
Bağlan	271	Kıyı	407
Baharlar	247	Kutlu	77
Bayırlı	75	Ortaç	163
Birlik	260	Oyuklu	971
Budak	378	Örtülü	48
Çağdaş	38	Savat	308
Çavundur	257	Saydamlı	35
Çeper	581	Serince	77
Çıralı	273	Sığınak	276
Dalıca	714	Şenlik	88
Damar	18	Tepe	252
Daralan	428	Tuzla	104
Dernek	1.033	Türelî	152
Dibek	129	Uçarlı	322
Dolunay	443	Ulucak	81
Duru	969	Üçdamlar	1.313
Ecemiş	257	Yalaza	210
Ergin	113	Yalımlı	89
Esenler	317	Yamaçlı	33
Gökçe	371	Yaprak	382
Güçlü	20	Yolçatı	8
Güldiken	357	Yorulmaz	46
Gürbeyli	207	Yünlüce	325
Hedik	52	Ziyaret	381
Kabakaya	300	Zümrüt	1.103
Toplam			17.076

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

SİLVAN İLÇESİ (81 Köy)

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçayır	692	Gündüz	442
Akçeltik	393	Gürpınar	940
Akdere	845	Güzderesi	371
Akyol	170	Heybelikonuk	250
Alibey	641	İncesu	436
Altunkum	290	Karacalar	522
Arı	522	Karahacı	720
Aşağıkaya	119	Karamus	817
Aşağıveysi	575	Kasımlı	83
Babakaya	309	Kayadere	272
Bağdere	606	Kazandağı	834
Bahçe	85	Keklikdere	570
Başdeğirmen	674	Kıraçtepe	371

Başbüyük	276	Kızlar	984
Bellibahçe	111	Kumgözü	839
Bereketli	166	Kumluk	496
Beyınar	989	Kutlualan	503
Boyunlu	1.101	Nohuttepe	177
Çakıtaşı	112	Onbaşlar	516
Çaldere	350	Ormandışı	434
Çardak	985	Otluk	358
Çatakköprü	2.023	Sağlık	330
Çevriksu	928	Sarıbuğday	736
Çiğdemli	240	Sulak	457
Çiğil	332	Sulubağ	1.878
Çobantepe	87	Susuz	486
Dağcılar	229	Şanlı	508
Darköprü	392	Taşpınar	722
Demirkuyu	988	Tokluca	1.022
Dolaplıdere	117	Umur	382
Doluçanak	829	Üçbasamak	490
Duru	25	Yenidoğan	274
Düzalan	621	Yeniköy	328
Erikyazı	355	Yeşerdi	601
Eskiköy	213	Yeşilbahçe	348
Eskiocak	267	Yeşilköy	531
Eşme	623	Yolaç	99
Gökçetevek	1.090	Yolarası	408
Görentepe	166	Yukarıveysi	538
Görmez	291	Yuva	160
Güçlü	500		
Toplam			41.560

Kaynak: TÜİK - ADNKS, 2009

1.4.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde yer alan idari birimler ve kentsel-kırsal nüfus dağılımları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1.20. Planlama Bölgesi - İdari Dağılım

İller	İlçe Sayısı	Belde Sayısı	Köy Sayısı
Adıyaman	9	28	428
Şanlıurfa	11	26	1.147
Diyarbakır	17	28	761
Toplam	37	82	2.336

Tablo 1.21. Planlama Bölgesi – İllerin Kentsel-Kırsal Nüfus Dağılımı

İller	Kentsel Nüfus		Kırsal Nüfus		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Adıyaman	384.082	65.3	204.393	34.7	588.475
Şanlıurfa	990.365	61.3	623.372	38.7	1.613.737
Diyarbakır	1.112.902	73.6	402.109	26.4	1.515.011
Toplam	2.487.349	66.7	1.229.874	33.2	3.717.223

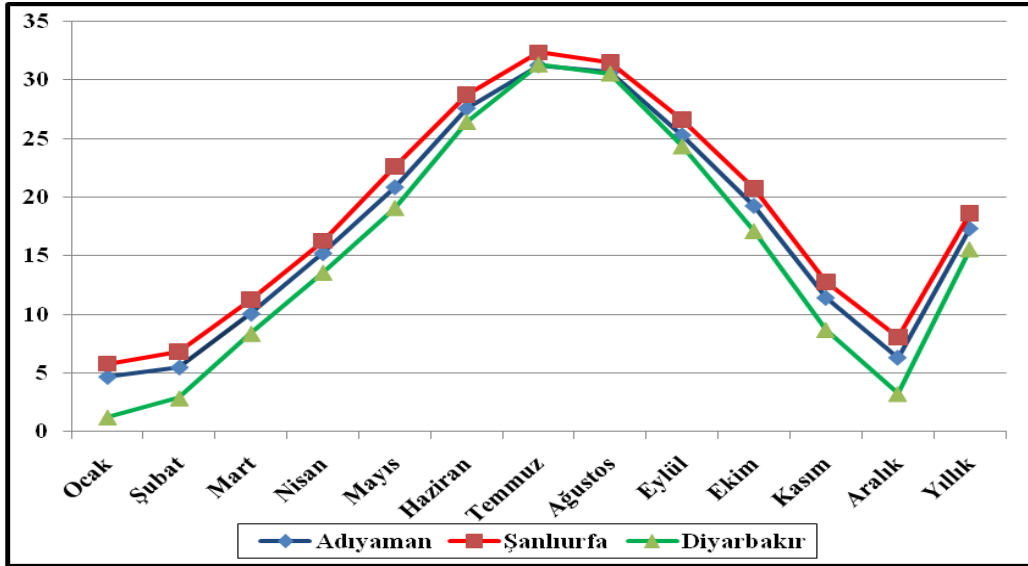
2. DOĞAL YAPI

2.1. İKLİMSEL ÖZELLİKLER

Güneydoğu Anadolu, Akdeniz iklimi ile karasal iklimin iç içe bulunduğu bir bölgedir. Gece ile gündüz arasında oldukça fazla sıcaklık farkları vardır. Bu bölge içerisinde yer alan planlama bölgesi kapsamında Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri konum itibariyle denizden uzak olduğu için sıcaklık bakımından karasal iklim özellikleri görülür. Kışlar oldukça soğuk olup, en çok yağış bu mevsimde düşer. Yaz mevsimi ise enlemin, karasallığın ve güneyden esen çöl rüzgarlarının etkisi ile çok sıcak ve kurak geçer. Bu durum buharlaşma şiddetinin çok fazla olmasından da kaynaklanmaktadır. Özellikle Şanlıurfa ili ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan Adıyaman'ı doğudan batıya doğru bölen Anti Toroslar'ın kuzeyinde kalan dağlık bölgenin iklimi ile güneyinde kalan dağlık bölgenin iklimi birbirinden farklıdır. İlin iklimi Doğu Anadolu ile Akdeniz bölgeleri arasında köprü konumundadır. Ayrıca Atatürk Baraj Gölü'nün oluşmasından sonra ilin ikliminde ılımanlaşma ve nem oranında artış olmuştur.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri için 20 yılın ortalamasının esas alındığı önemli meteoroloji bilgileri aşağıdaki grafiklerde görülebilir. Kıyaslama kolaylığı sağlamak amacıyla, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin verileri aynı grafikler üzerinde gösterilmiştir.

Grafik 2.1.1. Aylık Ortalama Sıcaklık (°C)

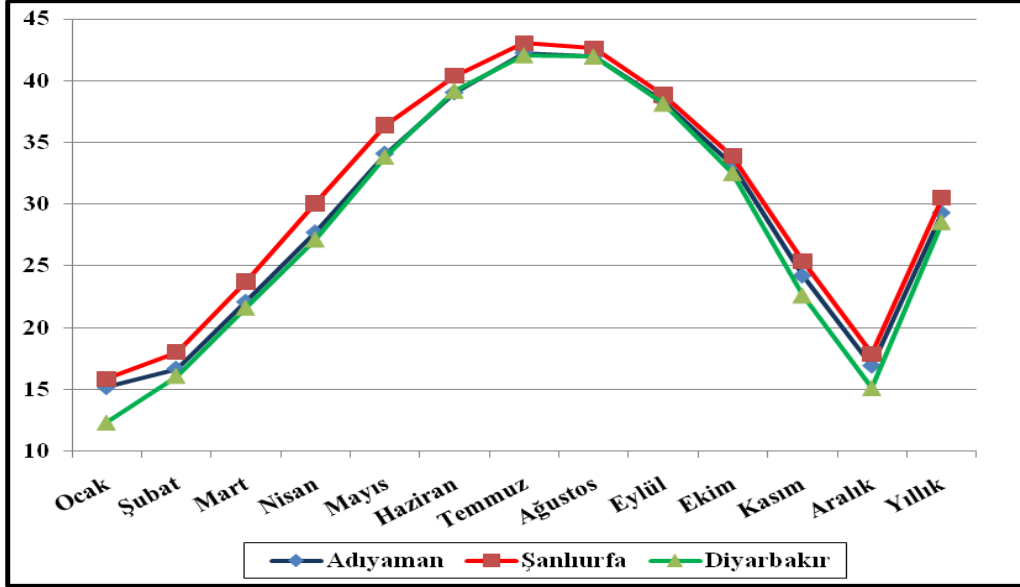

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Adıyaman İli'nde yıllık ortalama sıcaklık 17,3°C'dir. En yüksek ortalama sıcaklık Temmuz ayında 31,2 °C ve en düşük ortalama sıcaklık ise Ocak ayında 4,7°C olarak tespit edilmiştir. Şanlıurfa İli'nde yıllık ortalama sıcaklık 18,6°C'dir. En yüksek ortalama sıcaklık Temmuz ayında 32,3°C ve en düşük ortalama sıcaklık ise Ocak ayında 5,8 °C'dir. Diyarbakır

İli'nde ise yıllık ortalama sıcaklık 15.5°C 'dir. En yüksek ortalama sıcaklık Temmuz ayında $31,3^{\circ}\text{C}$ ve en düşük ortalama sıcaklık ise Ocak ayında $1,2^{\circ}\text{C}$ 'dir.

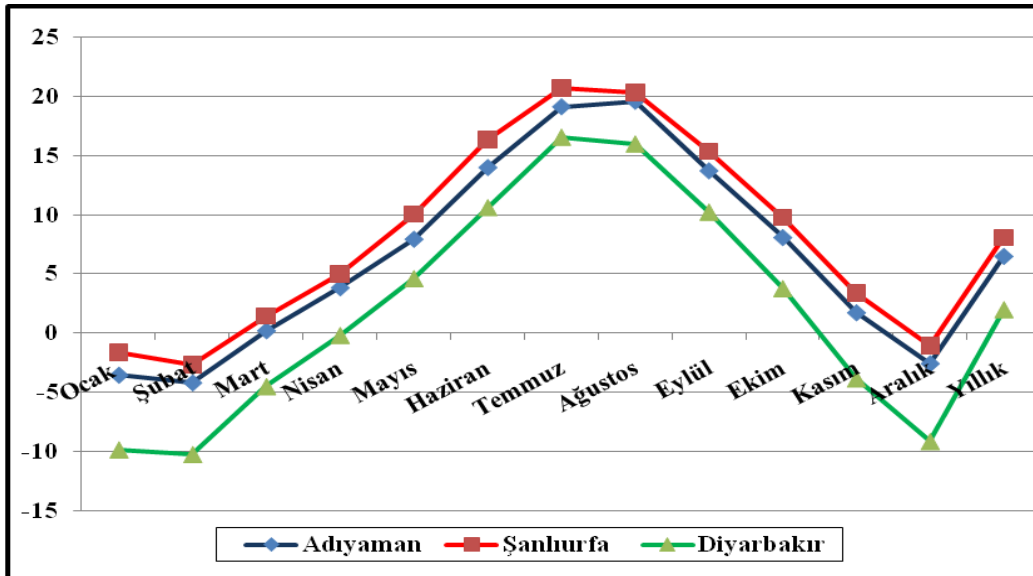
Grafik 2.1.2. Aylık Ortalama En Yüksek Sıcaklık ($^{\circ}\text{C}$)

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Ortalama en yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri incelendiğinde; Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakir illeri arasında en yüksek sıcaklık değerleri birbirine yakın değerler göstermektedir. Ortalama en yüksek sıcaklığın en fazla olduğu aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Bu aylardaki en yüksek sıcaklık aralığı $41,9 - 43^{\circ}\text{C}$ arasında değişmektedir. Diğer yandan en düşük sıcaklık değerleri ise Diyarbakir İlinde belirgin bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Aralık, Ocak ve Şubat aylarında en düşük sıcaklık değerleri $-9,1$ ile $-10,2^{\circ}\text{C}$ 'dir. Bu aylarda Şanlıurfa ve Adıyaman illerinde ise değerler sıfırın altına düşmektedir. En düşük değerler -1 ile $-4,1^{\circ}\text{C}$ 'dir.

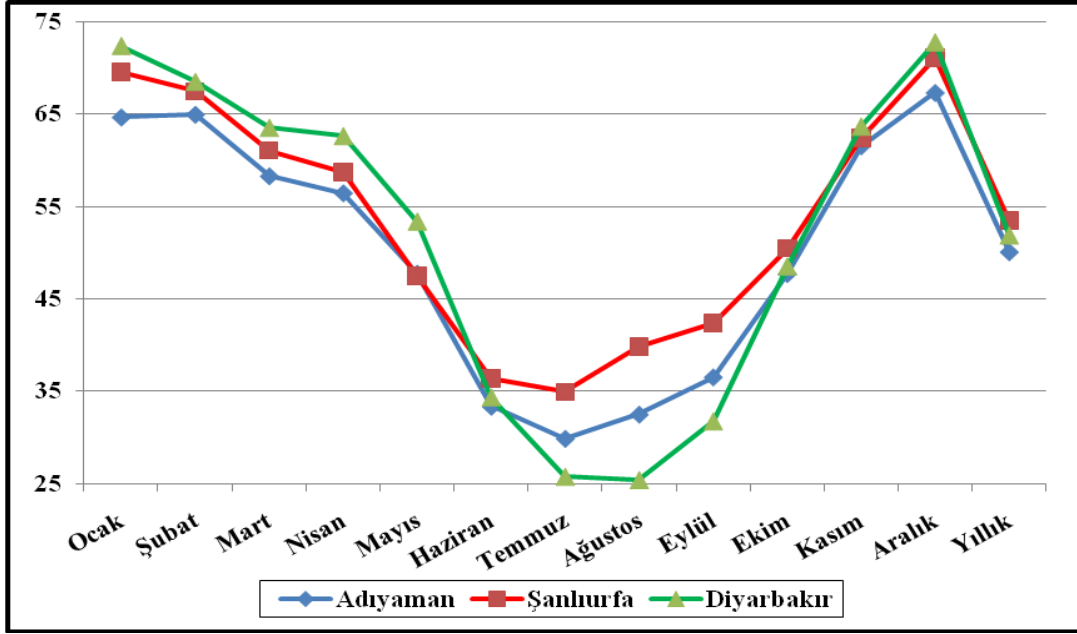
Grafik 2.1.3. Aylık Ortalama En Düşük Sıcaklık ($^{\circ}\text{C}$)

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Adıyaman ilinde ortalama bağıl nemin yıllık ortalaması yüzde 50,1, Şanlıurfa ilinde yüzde 53,4, Diyarbakır ilinde ise yüzde 51,9'dur.

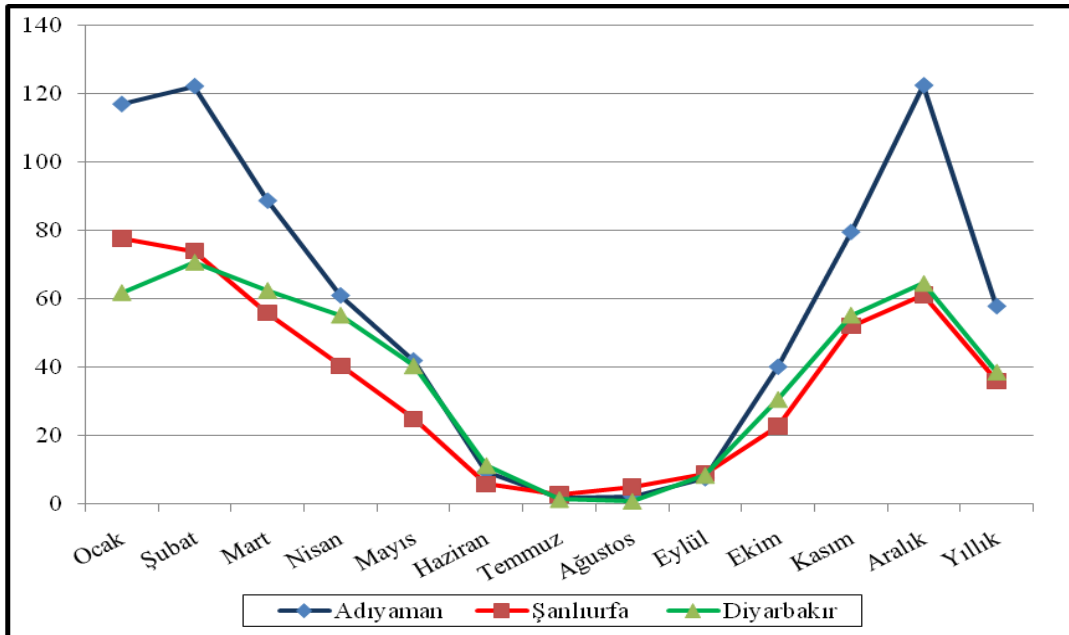
Grafik 2.1.4. Aylık Ortalama Bağıl Nem Değişimi (%)

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Adıyaman ve Diyarbakır illerinde kuraklık en çok Temmuz ve Ağustos aylarında; Şanlıurfa ilinde ise en çok Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında yaşanmaktadır.

Grafik 2.1.5. Aylık Ortalama Toplam Yağış Miktarı (mm)

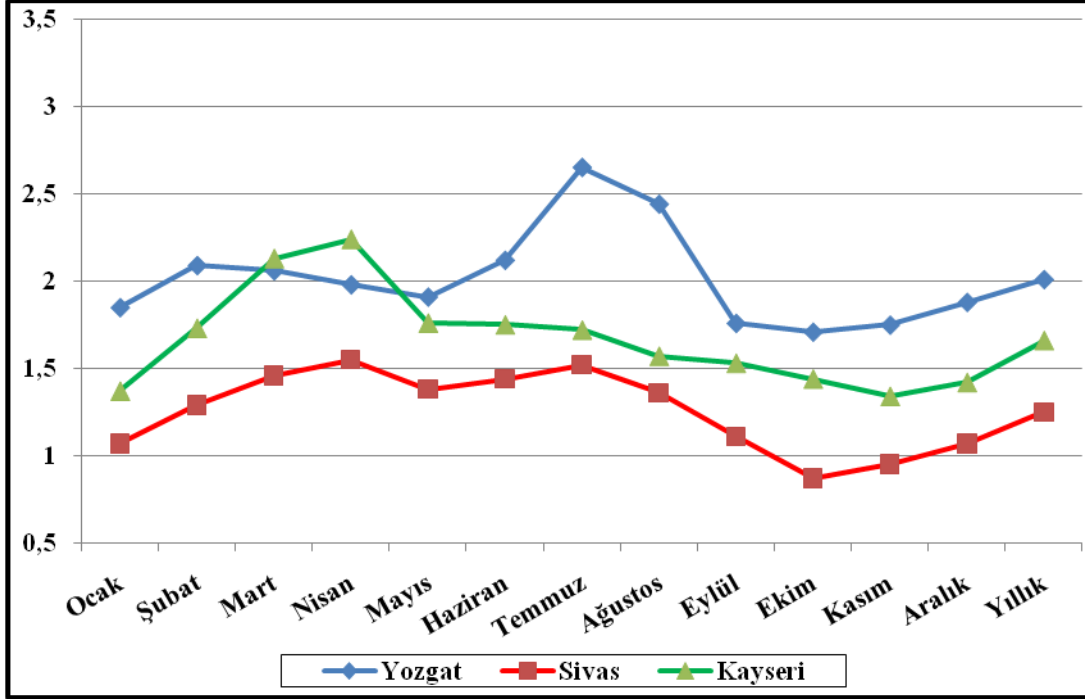

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Adıyaman ilinde yıllık ortalama yağış miktarı 52,8 mm.dir. Şanlıurfa ilinde bu oran 35,9 mm.dir. Diyarbakır'daki yıllık ortalama yağış miktarı ise 38,6 mm.dir. Adıyaman'da en yağışlı

aylar Aralık, Ocak ve Şubat aylarıdır; yıllık toplam yağışın yüzde 30,1'i bu aylarda görülür. Şanlıurfa'da en yağışlı aylar Ocak ve Şubat aylarıdır; yıllık toplam yağışın yüzde 12,6'sı bu aylarda görülür. Diyarbakır'da ise en yağışlı aylar Aralık ve Şubat aylarıdır; yıllık toplam yağışın yüzde 11,2'si bu aylarda görülür.

Grafik 2.1.6. Ortalama Rüzgar Hızı (m/sn)

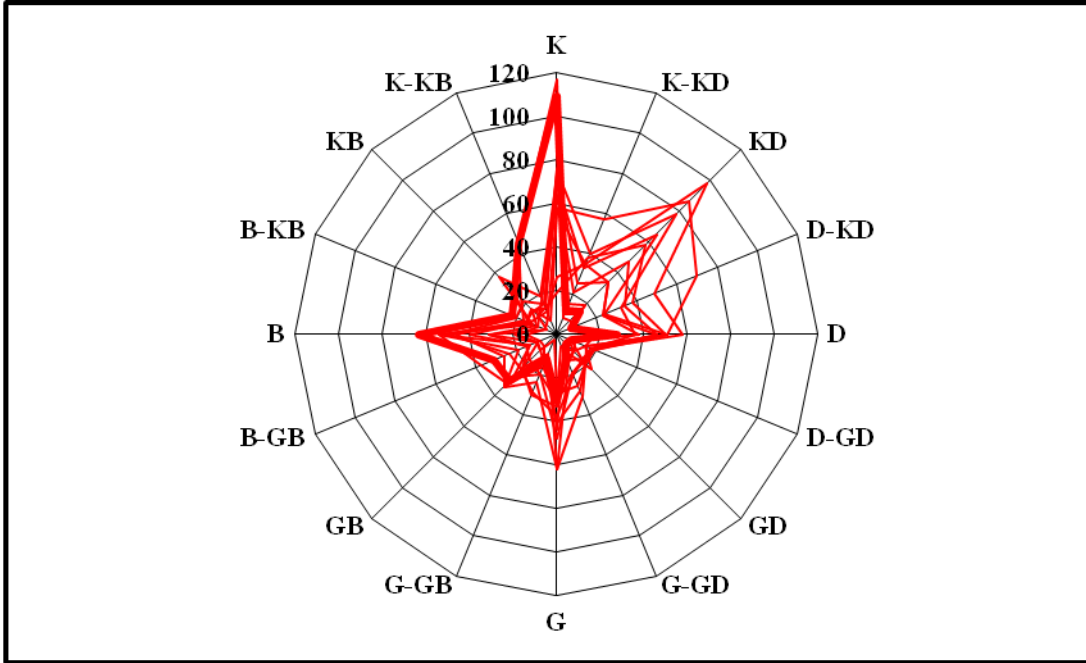
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Adıyaman ilinde hakim rüzgarın yıllık ortalama hızı 1.6 m/sn, Şanlıurfa ilinde ortalama rüzgar hızı 1,6 m/sn ve Diyarbakır ilinde ise ortalama rüzgar hızı 2,4 m/sn'dir.

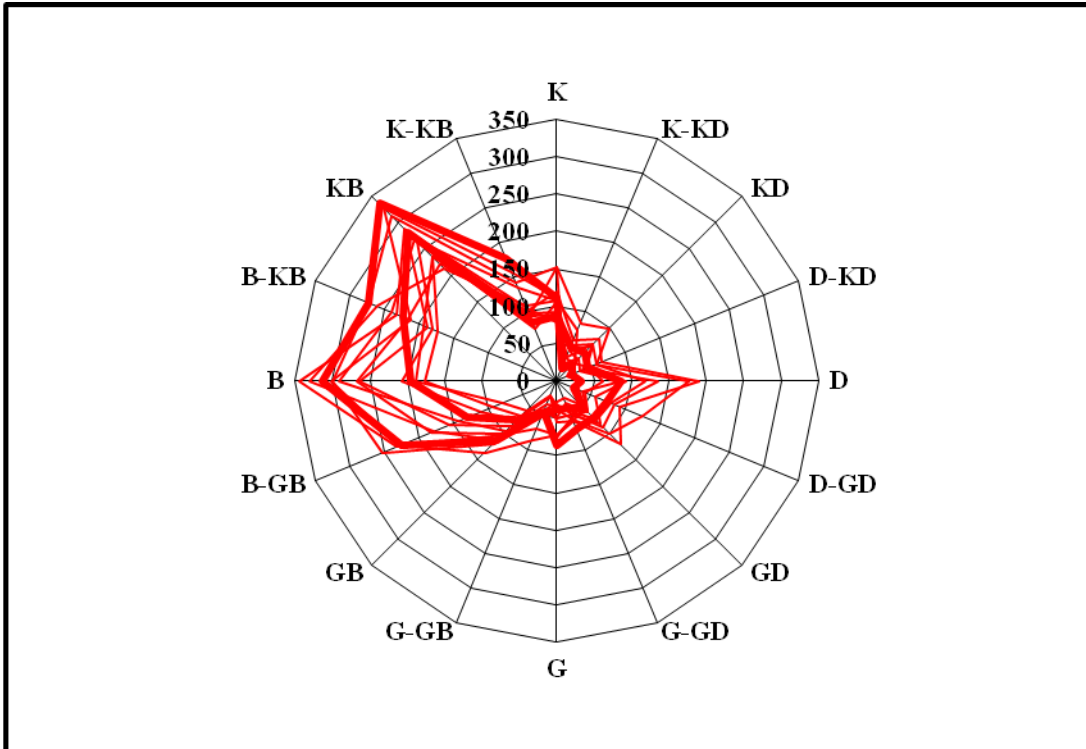
Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde genellikle kuzeyden esen rüzgarlar hakimdir. Fakat illerin farklı doğal, fiziksel eşiklere (barajlar, ovalar, dağlık alanlar vb.) sahip olmasından ötürü illerdeki hakim rüzgar yönleri ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Adıyaman ili ve yakın çevresinde kuzey, kuzey doğudan; Şanlıurfa il merkezinde batı, kuzeybatıdan; Akçakale, Bozova, Birecik kesimlerinde batı ve kuzey batıdan; Hilvan, Ceylanpınar kesimlerinde güneybatı, kuzeybatıdan; Siverek kuzey, kuzeydoğudan; Viranşehir kesimlerinde ise batı, doğu, kuzeydoğudan esmektedir. Diyarbakır il merkezinde hakim rüzgar kuzeybatı, Ergani ve yakın çevre ilçelerinde kuzey, kuzeybatı yönünde esmektedir.

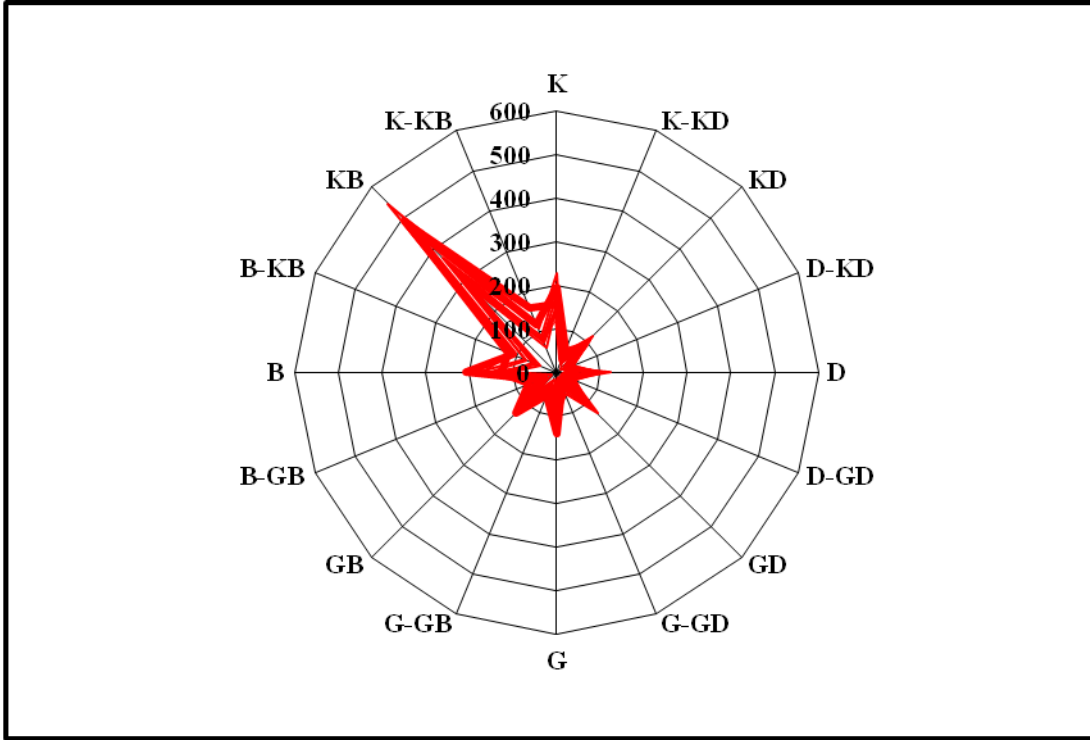
Planlamada mekansal kullanım kararları saptanırken, hakim rüzgar yönü de önemli bir belirleyici olacaktır. Örneğin, sanayi kuruluşlarının yer seçiminde hakim rüzgar yönünün dikkate alınması önem kazanmaktadır.

Grafik 2.1.7. Hakim Rüzgar Yönleri**Adıyaman**

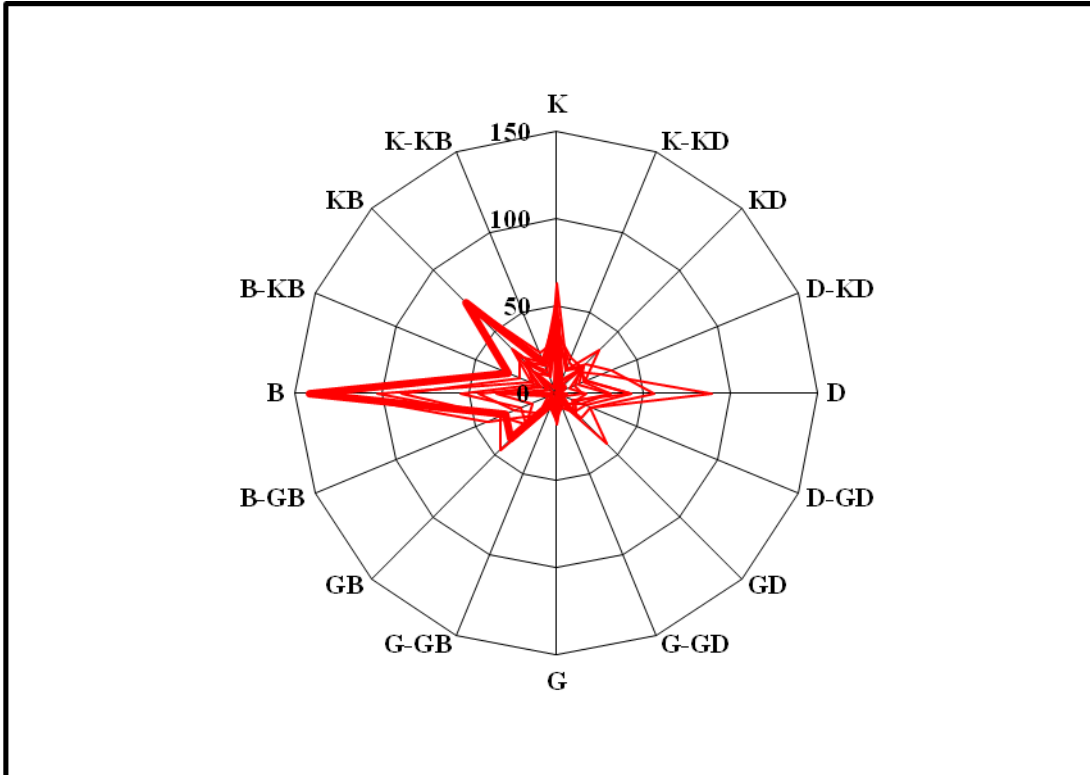
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Şanlıurfa

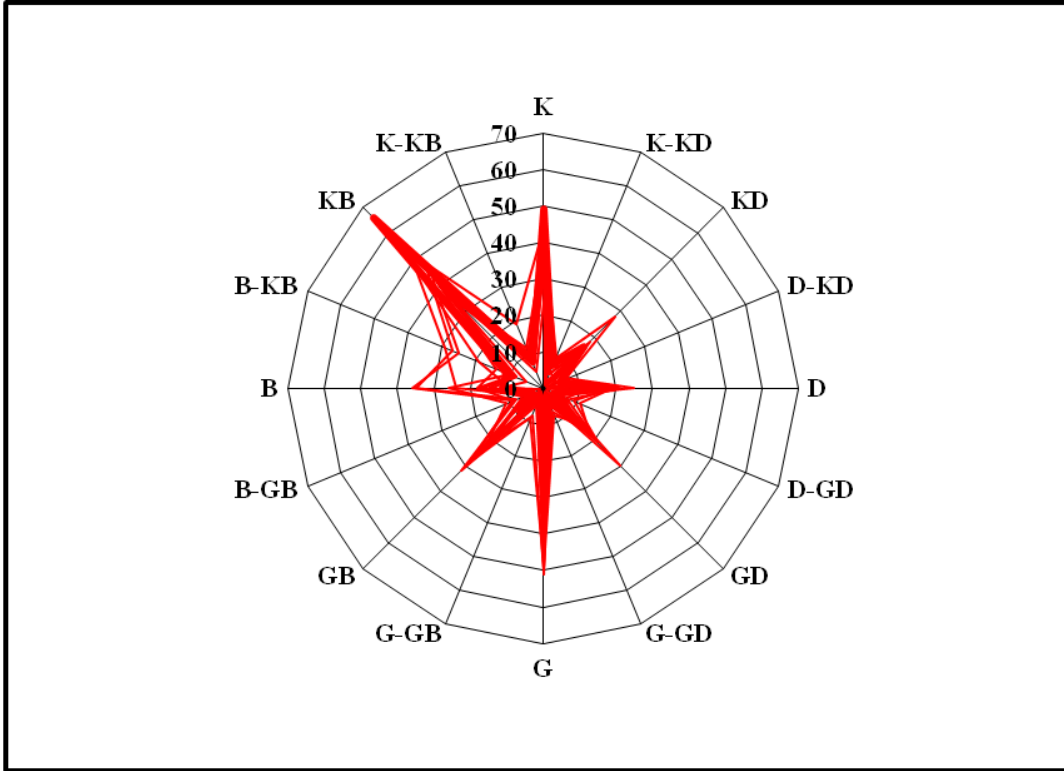
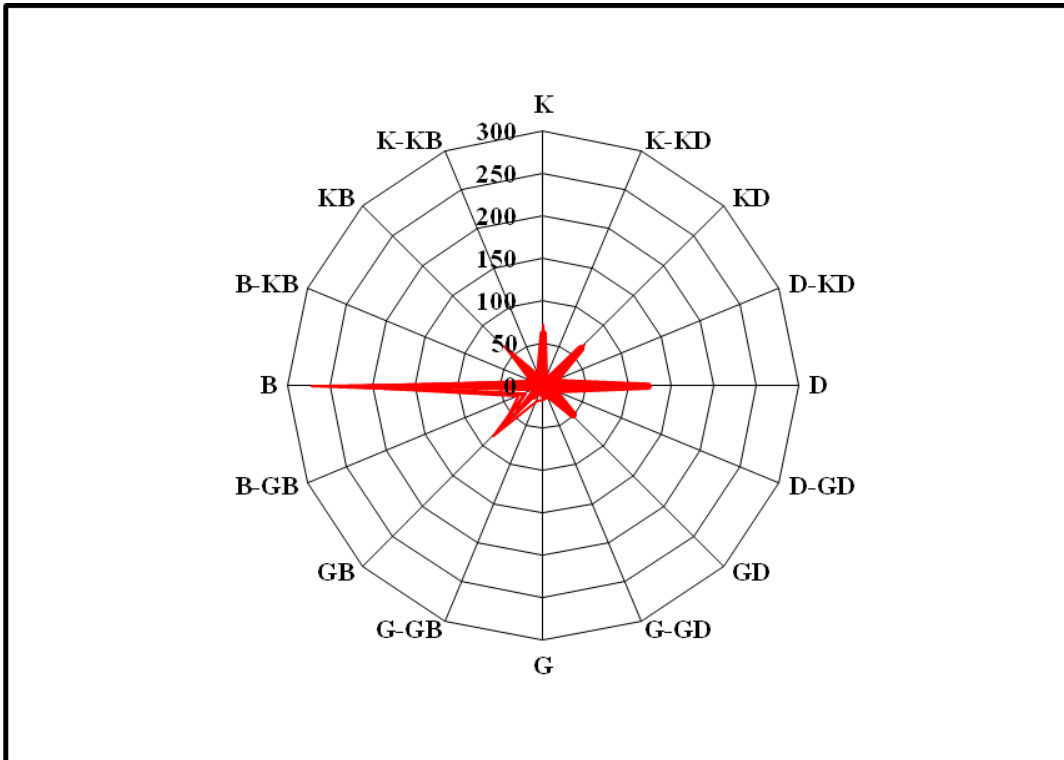
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Diyarbakır

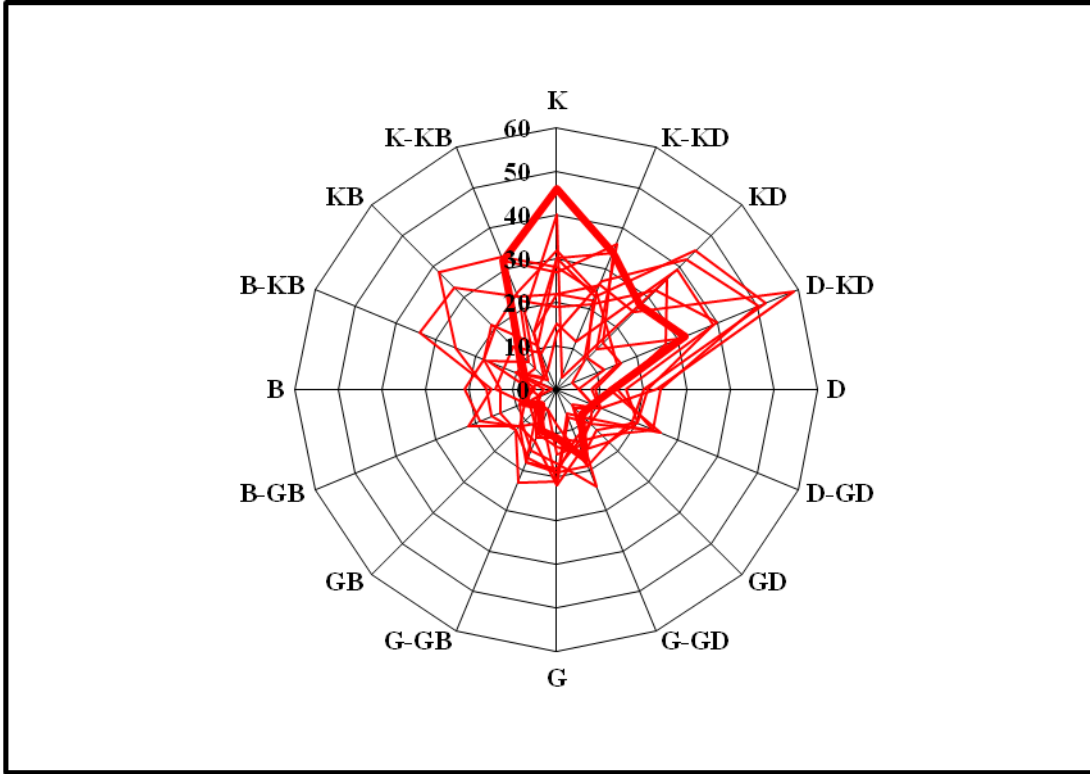
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Şanlıurfa - Akçakale

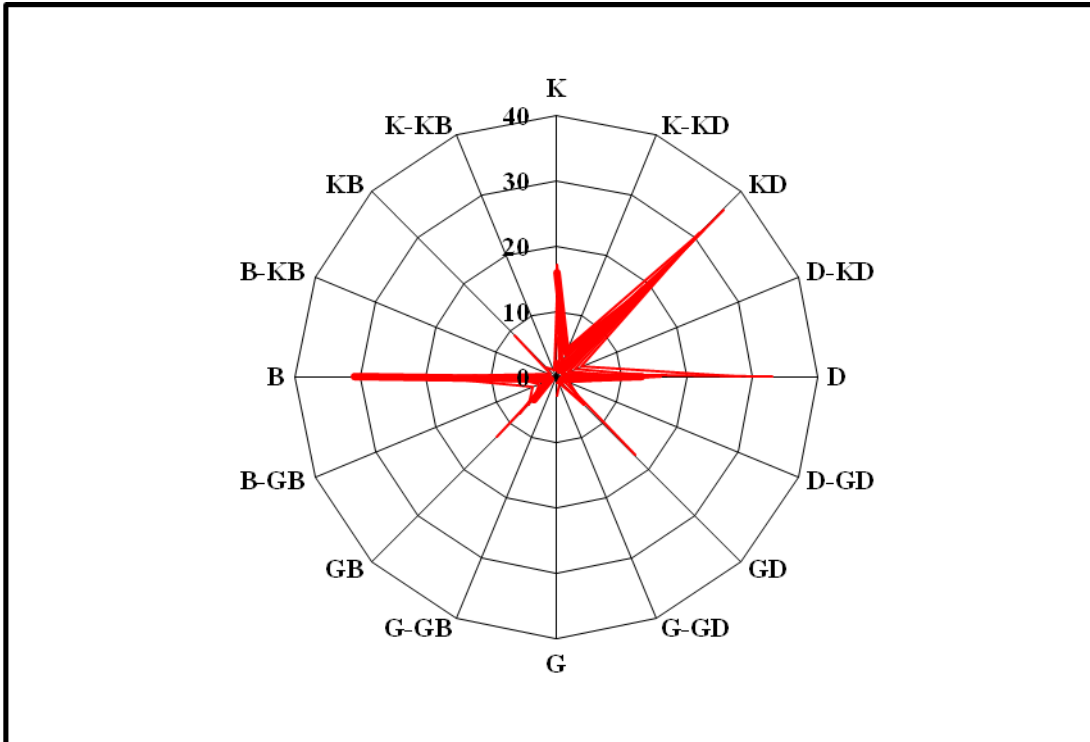
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Şanlıurfa-Birecik**Şanlıurfa-Ceylanpınar**

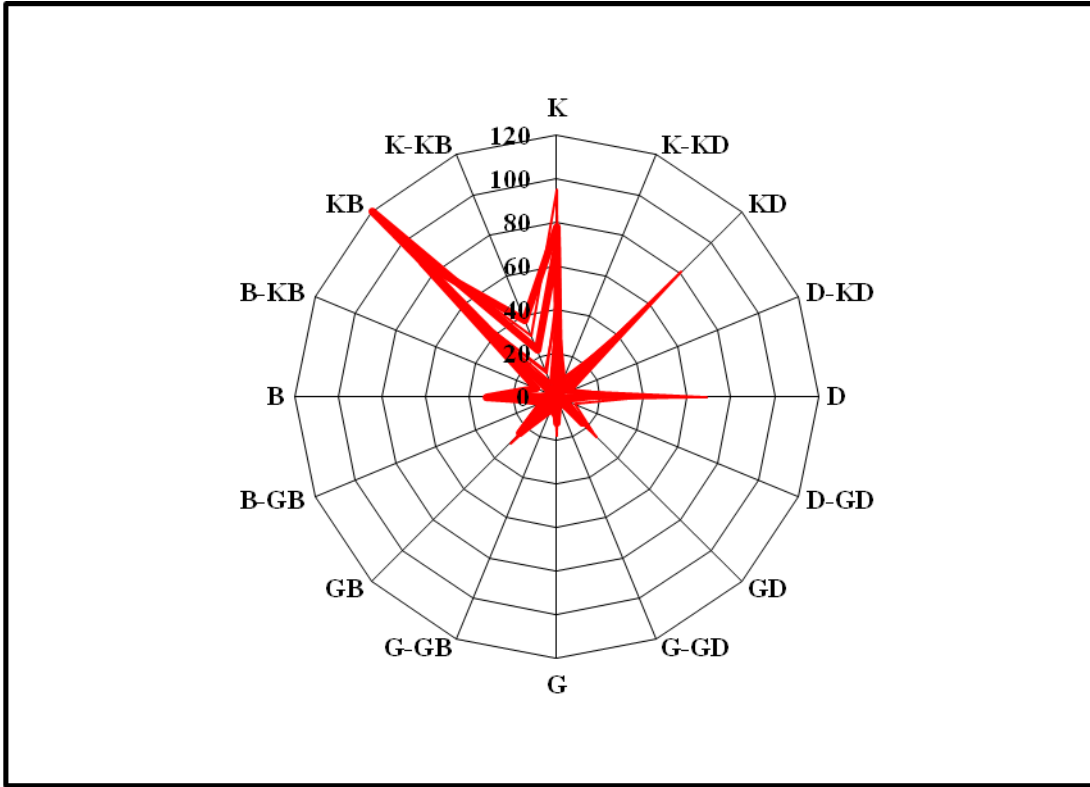
Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Şanlıurfa-Siverek

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Şanlıurfa-Viranşehir

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

Diyarbakır-Ergani

Kaynak: Devlet Meteoroloji İstasyonu

2.2. JEOLJİK YAPI

2.2.1. ADİYAMAN

2.2.1.1. Bölgesel Jeoloji

Güney Anadolu Bindirme Kuşağı'nın önünde yer alan Adıyaman ili çevresinde allokton birimler ile Arap Platform Çökelleri bulunmaktadır. Adıyaman'ın kuzeyinde bindirme kuşağı boyunca Üst Kretase'de bölgeye yerleşmiş allokton birimler olan Koçali ve Karadut Karmaşıkları yer almaktadır. Üst Jura-Alt Kretase yaşlı peridotit, harzburjit, lerzolit, serpantin, bazalt ve pelajik kireçtaşlarından oluşan Koçali Karmaşığı, Senomaniyen-Santoniyen yaşlı çakıltası, kumtaşı, killi kireçtaşı, şeyl, çörtlü kireçtaşı ve silisifiye kireçtaşlarından oluşan Karadut Karmaşığı ve üzerine diskordan olarak Tersiyer yaşlı Arap Platform Çökelleri gelmektedir.

Arap Platform Çökelleri; Üst Kretase-Paleosen yaşlı killi kireçtaşı, kumtaşı, şeyl ve kilttaşlarından oluşan Besni Formasyonu, Alt Eosen yaşlı çakıltası, kumtaşlarından oluşan Gercüş Formasyonu, Alt-Orta Eosen yaşlı dolomitik ve çörtlü kireçtaşlarından oluşan Hoya-Kavalköy Formasyonu, Orta Eosen yaşlı tebeşirli kireçtaşlarından oluşan Gaziantep Formasyonu, Alt Miyosen yaşlı resifal kireçtaşlarından oluşan Fırat Formasyonu ile kaba kırıntılı karasal çökellerden oluşan Adıyaman (Şelmo) Formasyonu yer alır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bugünkü yapısını kazanmasında, Üst Kretase ve Miyosen sonunda gelişmiş iki deFormasyon dönemi etkin olmuştur (Yılmaz ve Yiğitbaş, 1990). İlk ofiyolitik kayaçlar Bölge'ye Üst Kretase'de yerleşmiş ve Bölge Üst Kretase döneminden başlayarak sıkışma tektoniği etkisinde kalmıştır. Üst Kretase-Miyosen zaman aralığında Arap kıtasının kuzeyindeki farklı tektonik birlikler birleşerek nap paketi haline gelmiş ve bu nap paketleri Eosen sonuna doğru aradaki okyanusun yok olması sonucu Arap platformu ile çarpışmıştır. Daha sonraki dönemlerde napların ilerlemeleri şiddeti giderek artan deFormasyonların gelişmesine neden olmuş ve bunun sonucunda doğu-batı gidişli ters fay ve şaryaj dilimlerinden oluşan ekay zonu gelişmiştir. Denizel ortamın tamamen yok olmasından sonra da devam eden yakınlaşma hareketlerinin etkileri günümüzde de sürmektedir (Bozdoğan ve Erten, 1990; Perinçek ve diğ., 1991).

2.2.1.2. Adıyaman Bölgesi Jeolojik Yapısı

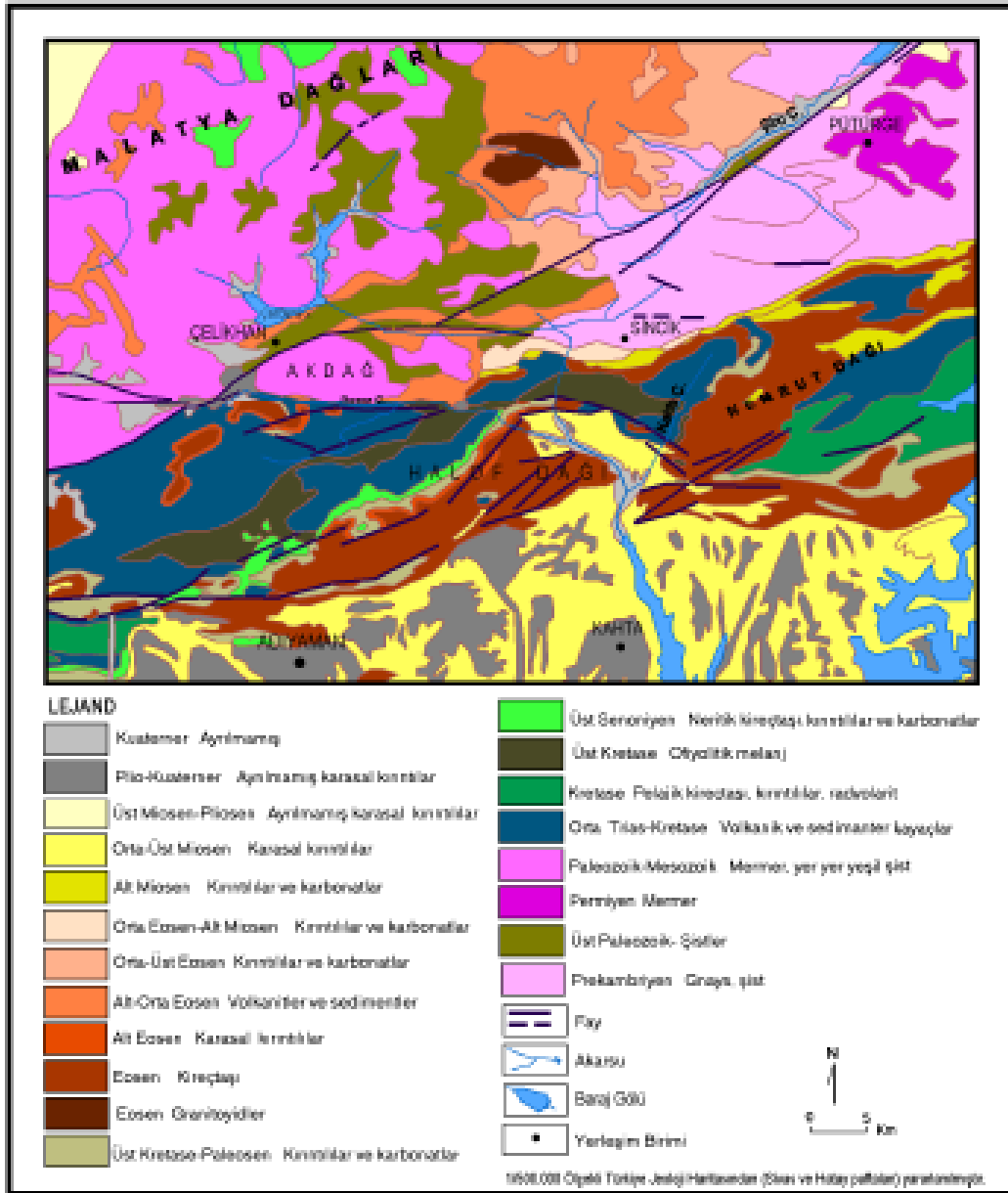
İnceleme alanı Güneydoğu Toroslar üzerinde yer aldığı için bu dağ kuşağının yapısal özelliklerini göstermektedir. Yöre aşınımına karşı farklı direnç gösteren kayalardan oluşmaktadır. Bu kayalar sıkışık kıvrımlı, bindirmeli ve faylı yapılıdır. Bu özellikler yer şekillerinin oluşumunu etkilemiştir. Çalışma alanında temeli oluşturan en yaşlı birim Paleozoyik-Mesozoyik yaşlı Pütürge ve Malatya metamorfikleridir. Çelikhhan'ın kuzeydoğusunda yüzeyleyen Pütürge metamorfitlerini gözlü gnays, kuvarsit, amfibolit şist, mikaşist ve klorit şistler oluşturmaktadır. Bu birim Basiki çayı güneyinde Alt-Orta Eosen yaşlı Maden karmaşığı üzerine bindirmeyle gelmektedir (Şekil-2.2.1).

Yörede yaygın olarak yüzeyleyen bir diğer birim Malatya metamorfikleridir. Malatya metamorfitlerinin alt üyesini alttan üste doğru mikaşist, klorit şist, kuvarsit ve kalkışistler meydana getirir. Birimin üst üyesini mermer ve kristalize kireçtaşları oluşturmaktadır (Karaman ve ar., 1993). Çelikhhan ovasının güney kısmı dışındaki dağlık alanları altta 200 m. kalınlıkta olan şistler, bunun üzerinde 800–1000 m. kalınlıkta rekristalize kireçtaşı ve mermerler oluşturur. Bozdağ ve Arı tepe çevresinde Malatya metamorfitleri üzerinde Maden karmaşığı nap halindedir. Metamorfikler Bulam Çayı vadisinde ve Kurucaova ile Çelikhhan Ovası arasındaki eşik sahada Maden karmaşığı üzerine bindirmeyle gelmektedir (Şekil-2.2.1).

Metamorfiklerin metamorfizmaya uğraması Üst Kretase, diğer masiflerden ayrılma yaşı Üst Kretase-Alt Miyosen, bindirme yaşı Üst Eosen'dir (Önal ve Gözübol, 1992). Metamorfitlerin içinde en fazla yer tutan mermerler aşınımına dayanıklı olduğu için daha yüksek alanlar oluşturmuştur. Ayrıca mermerler üzerinde karstik şekiller, klorit şist ve ayrılmış, ufalanmış gnayslar üzerinde ise yoğun sel yarıntıları gelişmiştir.

Mesozoyik yaşlı Koçali karmaşığı gabro, serpantin, kumtaşı ve şeyllerden oluşmaktadır. Kurucaova-Çelikhhan Ovası ve Bulam Çayı güneyinde Bezar Dağı çevresinde yüzeylemektedir (Perinçek, 1979).

Şekil 2.2.1. Adıyaman ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası

Kaynak: Elmastaş, 2008

Volcano-sedimanter kayaların ardalanmasından oluşan Maden karmaşığı, Çelikhan Çayı vadisinin her iki yamacında, Bozdağ üzerinde, Kurucaova ile Çelikhan ovası arasındaki eşik sahada ve Bulam Çayı vadisinde yüzülemektedir. Çamurtaşları, piroklastitlerle ardalanmalı lav akıntıları, aglomera, lapilli ve tüfler, kıltaşı, kumtaşı, radyolarit, kireçtaşı, kuvarsitten oluşmaktadır (Karaman ve diğ., 1993). Farklı renkteki tabakalarıyla dikkati çeken bu birim daha çok aşınımaya dayanıksız kayalardan oluşmuştur.

Bezar Dağı çevresinde kıvrımlı yapılı, masif, gri renkli dolomitik kalkerden oluşan Orta Eosen yaşlı Midyat Formasyonu Koçali ve Maden karmaşığı üzerine uyumsuz gelmektedir. Kalkerler üzerinde lapyalar, dolinler ve uvala gelişmiştir.

Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyonlar Çelikhan ovasının doğu ve kuzey bölümünde yüzülemektedir. Çopur derenin ovaya sokulduğu kesimde 50m. kalınlıkta olup kum, çakıl ve

kilden oluşmaktadır. Çelikhan ilçe merkezinin bulunduğu alanda çakıltası ile başlamakta kum ve kil taşı ile devam etmektedir. Bu birim Pliyo-Kuvaterner döneminde burada kapalı bir havza oluştuğunu limnik ve flüvyal ortamda bu çökellerin biriktiğini göstermektedir. Bulam Çayı'nın havzaya sokulması ile bu çökeller aşınmış, ovanın kuzey ve doğu kısmında kalmıştır.

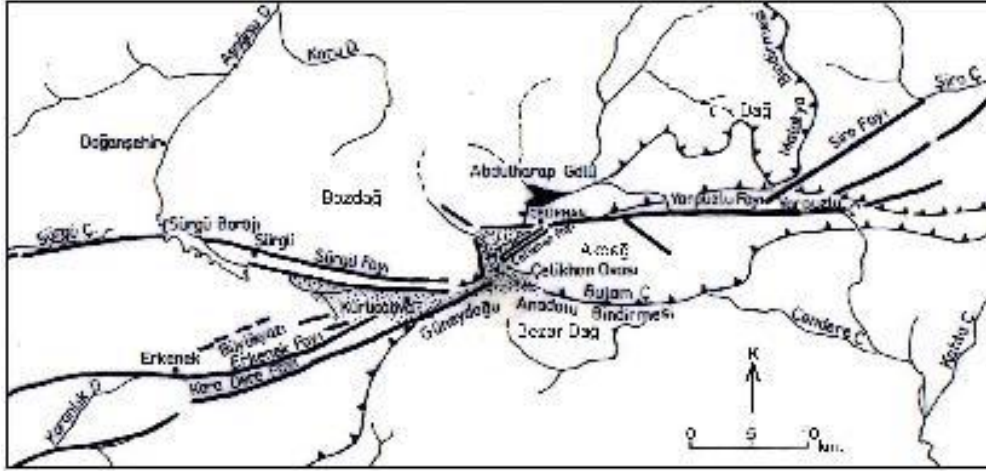
Kuvaterner birimleri Çelikhan ve Kurucaova tabanlarında alüvyonlardan, ova tabanına yaslanan birikinti yelpazelerinde ve Çat baraj gölü güneyinde yamaç molozlarından oluşmaktadır. Birikinti Kuvaterner yelpazelerini oluşturan alüvyonların kalınlığı 120 m'ye kadar ulaşmaktadır.

Tektonik bakımdan çok hareketli olan bu alanda kıvrımlar, bindirmeler ve faylar oluşmuştur. Kıvrımlar ve bindirmeler Alt-Orta Miyosen döneminde Arap ve Anadolu levhalarının, Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağı boyunca çarpışması sonucu oluşmuştur. Çalışma alanında Pütürge ve Malatya metamorfileri, Maden karmaşığı naplar halindedir. Malatya metamorfilerinin Maden karmaşığı üzerine bindirmesi geç Alpin evrede Alt-Orta Miyosen'de meydana gelmiştir. Neotektonik dönemde Pütürge masifi ve Maden karmaşığı sıkışmalara bağlı olarak kendi içinde ekaylanmış, kıvrımlar oluşmuştur. Bu olayın en tipik görüldüğü yer Çelikhan Ovası doğusundaki dağlık alan ve Bulam Çayı vadisidir. Kıvrımlara paralel yerleşen akarsuların aşındırması ile naplar ve altındaki birimler açığa çıkmıştır.

Çalışma alanının en önemli yapısal unsurlarından biri de Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağıdır. Bulam çayı vadisi, Kurucaova-Çelikhan ovası güneyinden geçen bu kuşak Toroslar ile kenar kıvrımlarına ait yapıları birbirinden ayırmaktadır. Bulam Çayı Çelikhan güneyindeki kesiminde bindirme hattına yerleşmiştir. Bu vadi tektonik bir penceredir (Şekil-2.2.2).

Bir diğer önemli yapısal unsur Doğu Anadolu fay zonudur. 2-10 km. genişliğindeki bu zon birden fazla kırık sisteminden oluşur. Ana zon Çelikhan doğusunda Yarpuzlu Çayı vadisinde D-B doğrultulu ve 30 km. uzunluğundadır. Bu fayın yön değiştirdiği ova kesimindeki bölümünü, Özdemir ve Sunkar (2002) Çelikhan Fayı olarak adlandırmışlardır. Bu fay KD-GB doğrultulu ve 10 km. uzunluğundadır. Doğu Anadolu Fayı, Çelikhan ovası güneyinde Güneydoğu Anadolu bindirmesini kesmiştir. Bir sıçramadan sonra Kurucaova güneyini kat eden kesimini, Özdemir ve Sunkar (2002) Kare Dere fayı olarak adlandırmışlardır. Bu fay, KD-GB doğrultusunda 20 km. uzunluğundadır. Bulam Çayı vadisi boyunca Çelikhan ovası güneyine sokulan Güneydoğu Anadolu bindirmesi burada Doğu Anadolu fayı tarafından kesilmiştir. Bindirme hattı Kurucaova'nın doğusunda tekrar görülmekte, güneybatıya doğru devam etmektedir (Şekil 2.2.2).

Şekil 2.2.2. Türkiye'nin Büyük Yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu ile Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağının İnceleme Alanındaki Bölümü

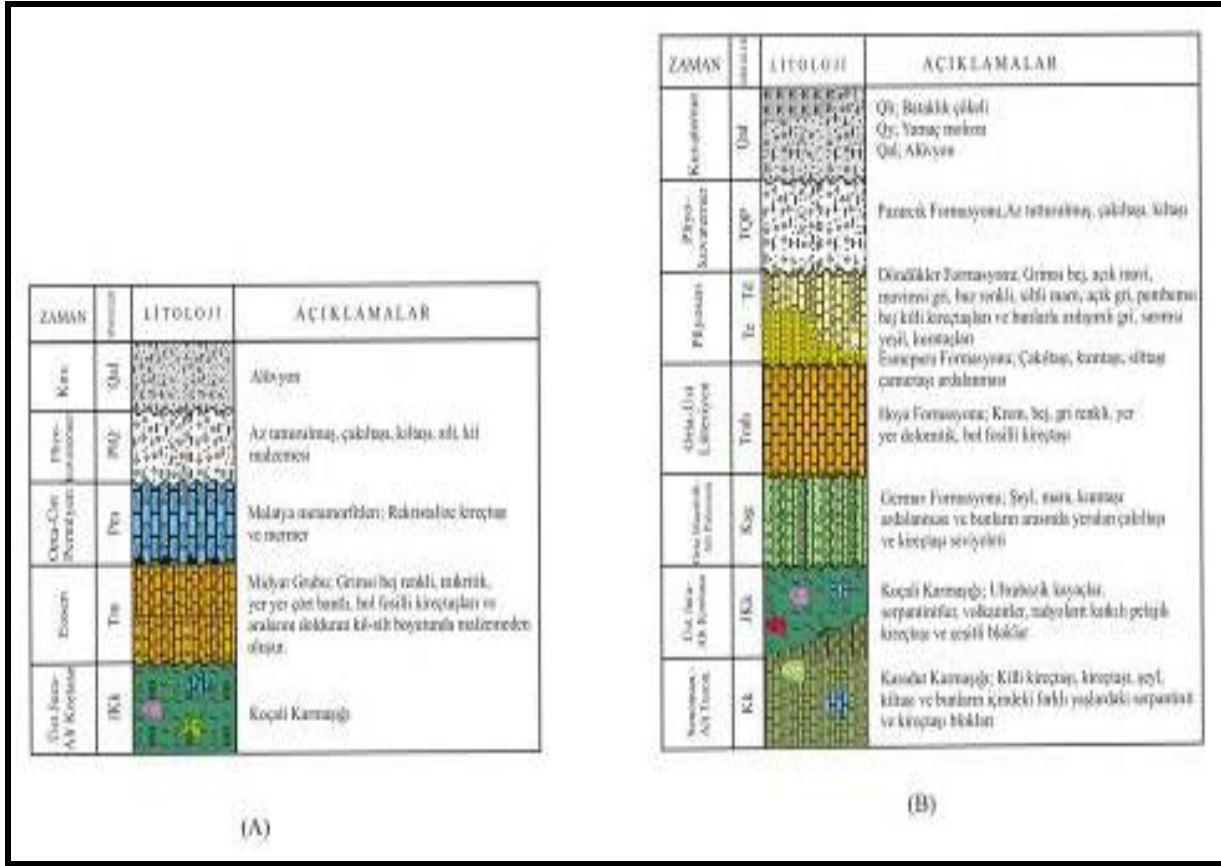

Kaynak: Özdemir & Sunkar, 2002

2.2.1.3. Stratigrafi

İnceleme alanında Permiyen-Kuvaterner yaş aralığında yer alan birimler yüzeylenmektedir. Sahanın kuzey ve güneyindeki istif birbirinden farklıdır (Şekil 2.2.3.A-B). Kuzeyde, temelde Koçali Karmaşığı ve bunları diskordansla örten Midyat Grubu çökelleri yer alır (Şekil-2.2.3.A). Bunların üstünde ise bindirmeyle gelen Malatya metamorfileri bulunur. Kuvaterner çökeller uyumsuzlukla birimleri örter. Güneyde ise, temelde Karadut Karmaşığı ve onunla tektonik ilişkili Koçali Karmaşığı ile başlayan istif bunları uyumsuzlukla örten Germav Formasyonu ve Hoya Formasyonu ile devam eder. Pliyosen birimleri tarafından diskordansla üzerlenen istif, Kuvaterner birimleriyle sonlanır.

Şekil 2.2.3. A-B. Adıyaman ve Yöresinin Kuzeyine (A) ve Güneyine (B) Ait Genelleştirilmiş Stratigrafi (Ölçeksiz) Kesiti

Kaynak: Çıplak ve Akyüz., 2005

Çalışma sahasındaki en yaşlı birimi oluşturan Mardin Grubu karbonatları Bozdoğan ve Ertan (1990)'e göre Areban, Sabunsuyu, Derdere ve Karababa Formasyonları'na ayrılarak incelenmiştir. Transgresif denizin ilk tortulları olarak çökelen Areban Formasyonu'nun temel birimi kumtaşı ve kireçtaşlarıdır ve Çelikdemir ve Dülger (1990) tarafından Formasyonun yaşı Apsiyen-Albiyen olarak belirlenmiştir. Dolomitler'den oluşan Sabunsuyu Formasyonu'nun yaşı Exogyra sp., Orbitolina sp., Hensonella cylindrica, Ticinella sp. gibi fosillerle Üst Albiyen-Senomaniyen (Günay, 1991); Tranohtlus phacelosus ve Broinsonia enonnis fosilleri ile de Alt Senomaniyen olarak saptanmıştır (Cros ve diğ., 1991). Sabunsuyu Formasyonu üzerinde kireçtaşları, dolomitik kireçtaşları ve dolomitlerden oluşan bir karbonat istifi ile temsil edilen Derdere Formasyonu yer almaktadır. Derdere Formasyonu'nun yaşı Köylüoğlu (1981), Erenler (1989) ve Çoruh (1983)'ün saptadığı fosillere göre Üst Senomaniyen-Alt Turoniyen olarak belirlenmiştir. Mardin Grubu'na ait Karababa Formasyonu ise Karababa A, Karababa B ve Karababa C olmak üzere üç üyeye ayrılarak incelenmiştir (Perinçek, 1980; Çoruh, 1983; Wagner ve Pehlivanlı, 1985; Erenler, 1989; Çelikdemir ve Dülger, 1990; Duran, 1991; Ertuğ, 1991). Karababa A üyesi koyu bej, siyahımsı kireçtaşlarından, Karababa B üyesi fosilli, dolomitleşmiş kireçtaşlarından, Karababa C üyesi ise biyoklastik kireçtaşlarından oluşmaktadır. Erenler (1989) ve Çoruh (1991)'un yaptığı paleontolojik çalışmalara göre Karababa Formasyonu'nun yaşı Santoniyen-Alt Kampaniyen olarak belirlenmiştir.

Mardin Grubu üzerinde yer alan Karaboğaz Formasyonu'nun temel birimi kireçtaşıdır ve yaşı Çoruh (1983)'un yaptığı çalışmalara göre Kampaniyen olarak saptanmıştır. Açık gri, krem ve bej renkli killi kireçtaşlarından oluşan Sayındere Formasyonu'nun yaşı Alt-Üst Kampaniyen'dir (Tuna, 1973).

Şırnak Grubu kumtaşı-marn ardalanmasından oluşan kastel ve şeyllerden oluşan Germav Formasyonu'nu içermektedir. Kastel Formasyonu'nun yaşı Çoruh (1991) ve Güven ve diğ. (1991)'in saptadığı fosillere göre Kampaniyen-Alt Maastrichtiyen; Germav Formasyonu'nun yaşı ise yaşı Üst Maastrichtiyen-Paleosen olarak belirlenmiştir (Çoruh, 1991; Güven ve diğ., 1991). Şırnak Grubu üzerinde yer alan Midyat Grubu Hoya ve Gaziantep Formasyonlarından oluşmaktadır.

Hoya Formasyonu kireçtaşları ve bunların diyajenezi sonucunda oluşmuş dolomitlerle temsil edilmektedir. Duran ve diğ., (1988)'e göre birimin Alt Eosen-Alt Oligosen aralığında çökeldiği belirlenmiştir. Şırnak Grubu'na ait Gaziantep Formasyonu ise beyaz, krem renkli; kireçtaşlarından oluşmaktadır ve Duran ve diğ., (1988)'in yaptığı çalışmalara göre Formasyonun yaşı Oligosen-Akitaniyen olarak belirlenmiştir.

Midyat Grubu üzerine uyumsuzlukla gelmiş olan Şelmo Formasyonu ise Üst Miyosen döneminde çökelmiş olan karasal çökellerden oluşmaktadır ve Şekil-2.2.4 görüldüğü gibi Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyonlarla istif sona ermektedir.

Şekil 2.2.4. Adıyaman İli Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti

Yaş (Age)	Grup-Group	Formas-Form.	10 Kal. - Tc/m	50 Kal. - Tc/m	200 Kal. - Tc/m	300-400 Kal. - Tc/m	400-800 Kal. - Tc/m	200-350 Kal. - Tc/m	10-20 Kal. - Tc/m	60 Kal. - Tc/m	500-600 Kal. - Tc/m	10-100 Kal. - Tc/m	10-300 Kal. - Tc/m	? Kal. - Tc/m	Litoloji kesiti (Columnar section)	Açıklamalar (Explanations)	Hidrojeolojik özellikleri (Hydrogeological features)
																Çalıtı, Kum, Kili (P, S, C.)	Önemsiz (Unimportant)
	Miyo-Plioc. (M/o-Plio)															Çapraz kat çalıtısı (Cross bedded con.)	Tabanda su taşır (It carries water on the floor)
		Beylerderesi														Çalıtı, kumtaşı ve marn (Cong., sand, and marlstone)	Yersel önemli (Local important)
		Kiloyuk														Kireçtaşı (Limestone)	Karstik kireçtaşı (Karstic limes)
		Gedik														Marm (Marlstone)	Tabanda su taşır (It carries water on the floor)
																Resital Kili (Reccifal Li.)	Akifer (Aquifer)
																Kumtaşı, çalıtı ve seyl (Sandstone, conglomerate and shale)	Engel kaya (Impermeable rock)
																Resital kireçtaşı (Reccifal Limestone)	Yersel önemli (Local important)
																Taban çalıtısı (Basal conglomerate)	Engel kaya (Impermeable rock)
																Bazalt (Basalt)	Önemli (Important)
																Çalıtı, kumtaşı ve kireçtaşı (Conglomerate, sandstone and limestone)	Önemli (Important)
																Resital kireçtaşı (Reccifal limestone)	Yersel önemli (Local important)
																Çamurtaşı, kumtaşı ve çalıtı (Mudstone, sandstone and conglomerate)	Engel kaya (Impermeable rock)
																Kireçtaşı ve çeşitli şistler (Limestone and various schists)	Tabanda su taşır (It carries water on the floor)
																	Önemli (Important)
																	Akifer (Aquifer)

Kaynak: Meriç ve Diğ., 1985

2.2.1.3.1. Biozonlar

Adıyaman yöresinde, bentik foraminiferlerle, planktik foraminifer biozonlarının stratigrafik ilişkilerinin karşılaştırılması için yaptıkları çalışmalarda (Meriç, E. ve Tansel, İ.,1987) Bölge'de ölçülmüş olan 6 stratigrafi kesitinde elde edilen veriler batıdan doğuya doğru sıralanmış olan kesitlerde sunulmuştur.

Kanatlı Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Kesit Besni ilçesi güneydoğusundaki Kanatlı köyü kuzeyinde ölçülmüştür (Şekil-2.2.3.A/B). Altta Gansserina gansseri (Bolli)» Gtobotrunemita stuarti (de Lapparent), Gici. conica (White),» Glct. pettersi (Gandolfi), Glct. Stuartiformis (Dalbiez), Rosita fornicata (Plummer),» J?.. contuşa (Cushman) Globotruncana arca (Cushman), Ole. Linneiana (d'Orbigny), Glc, rosetia (Carsey), Glc, insignis Gandolfi, Glc, orientalis El-Naggar, Glc, mariei Banner- Blow, Glc. falsostuarti Sigal, Glc. bulloides Vogler, Glc, aegyptiaca Nakkady, Glc, linneiana obliqua Herrn, Rugoglobigerina hexacamerata Brönmimann, Rglg, maerocephala Brönnimärm, Rglg, roiundata Brönnimann, Heterohelix globulosa (Ehrenberg), H, striata (Ehrenberg), if, pulchra (Brotzen), H. réussi (Cushman), Pseudotextularia elegans (Rzehak); üstünde Omphalocyclus maeroporos (Lamarck), Orbioides médius (d'Ârchiac), O, apiculatus Schlumberger, Lepidorbitoides socialis (Leymerie), Siderolites calcitrapoides Lamarck; daha üstte Glôbotruncanita stuarti (de Lapparent), Rosita fornicata (Plummer), Globotruncana mariei Banner=Blow, Glc, linneiana (d'Orbigny), Glc, insignis Gandolfi, Ole, falsostuarti Sigal, Rugoglobigerina hexacamerata Brönnimann, Rglg, maerocephala Brönnimann, Heterohelm globulosa (Ehrenberg), H, pulchra (Brotzen); sonra yine Omphalocyclus maeroporos (Lamarck), Orbitoides sp.; bunu takiben Gansserina gansseri (Bolli), Glôbotruncanita stuartiformis (Dalbiez), Gkt, stuarti (de Lapparent), Rosita fornicata (Plummer), Globotruncana insignis Gandolfi, Glc, ventricosa White, Glc, bulloides Vogler, Glc. linneiana (d'Orbigny), Rugoglobigerina rugosa (Plummer), Rglg> maerocephala Brönnimann, Heterohelix globulosa (Ehkenberg), H, strita (Ehrenberg) ve son olarak da Omphalocyclus maeroporos (Lamarck), Orbioides médius (d'Ârchiac), O, apiculatus Schlumberger, Sİderolites calcitrapoides Lamarck, Sulcoperculina sp, gibi Orta-Üst Maestrihtiyen yaşını veren planktik ve bentik foraminiferler araldanmalı olarak izlenmekte olup, bu durum istifin sahada gözlenen türbiditik karakteriyle de bağdaşmakta ve yörede Paleosen yaşlı katmanlar ile istif devam etmektedir (Meriç, 1986; Meriç ve dig, 1987).

Taşhyazı Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Besni ilçesi kuzeydoğusunda, Taşhyazı (Terbüzek) köyü güneybatısında ölçülen kesitte (Şekil-2.2.5), Gans* serina gansseri (Bolli), Glôbotruncanita stuarti (de Lapparent), Glct. stuartiformis (Dalbiez), Glct. Conica (White), Rosita fornicata (Plummer), Globotruncana aegyptiaca Nakkady, Glc, falsostuarti Sigal, Glc, esnehensis Nakkady, Rugoglobigerina rugosa (Plummer), Heterohelm globulosa (Ehrenberg), Pseudotextularia plummerae (Lotterie), Bolivİnoides draco draco (Marsson)lu ve Orta Maestrihtiyen yaşlı Gansserina gansseri biyozonu, Omphalocyclus maeroporos (Lamarck), Orbioides médius (d'Arehie), Siderolites calcitrapoides Lamarck, Lepidorbitoides sp, ve SulcopercuUna sp, içeren Omphalocyclus maeroporos - Orbitoides médius topluluk zonu tarafından izlenmektedir, istifin Alt Paleosen yaşlı tortullar ile

örtüldüğü dikkate alınır, değinilen bentik biyozonun ölçülmüş stratigrafi kesitindeki yaşının Üst Maestrihtiyen olması gerektiği açıkça ifade edilebilir (Meriç, 1986; Meriç ve diğ. 1987).

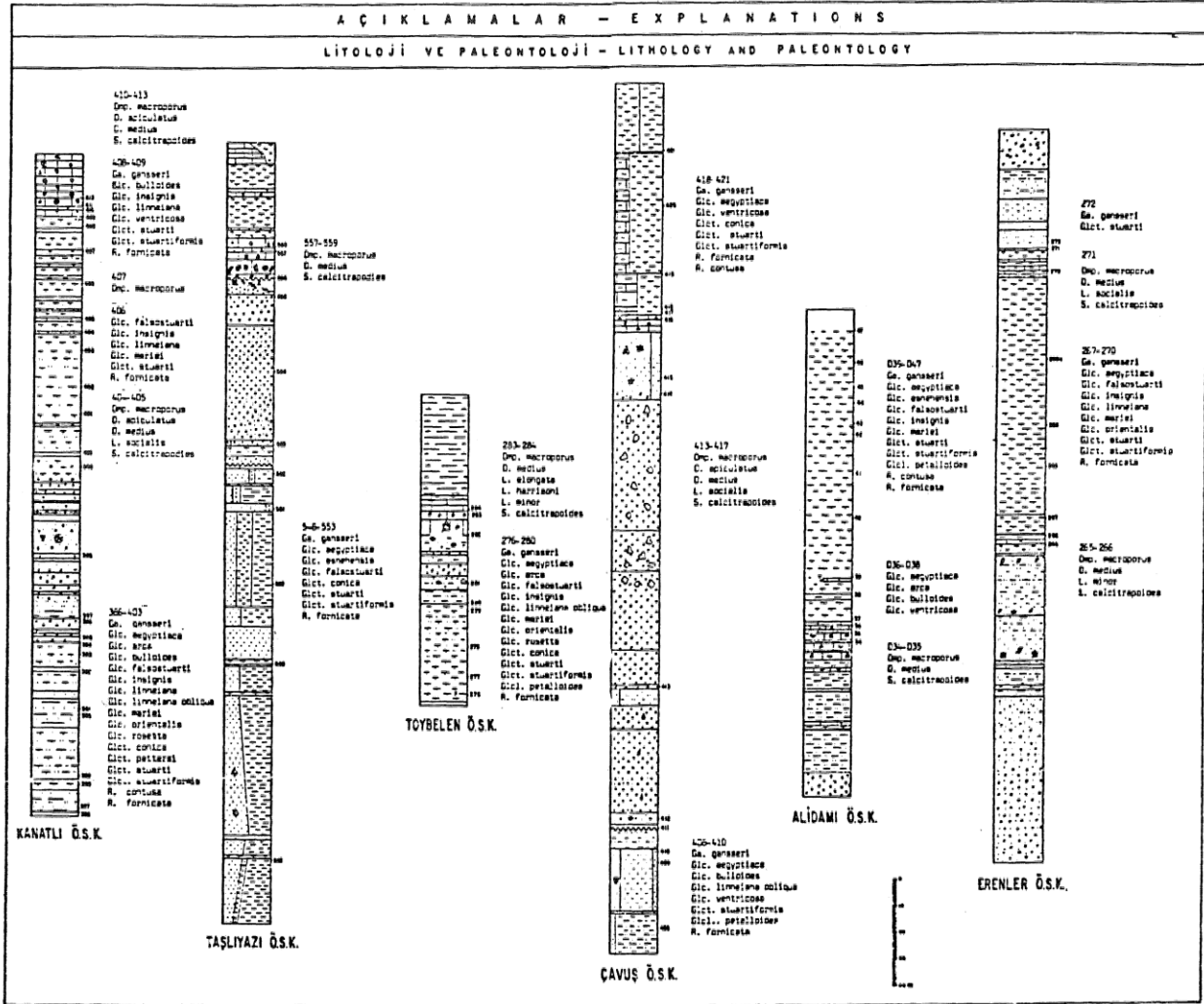
Toybelen Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Adıyaman-Toybelen (Tümrüz) kuzeybatısında ölçülen stratigrafi kesitinde (Şekil-5), altta Orta Maestrihtiyen yaşlı Gansserina gansseri biyozonu'nu simgeleyen Gansserina gansseri (Bolli), Glôbotruncanita stuartiformis (Dalbiez), Glct, stuarti (de Lapparent), Glct, conica (White), Rosita fornicata (Plummer), Globotruncana İnsignis Gandolfi, Glc, aegyptiaca Nakkady, Glc, Hnneiana obliqua Herrn, Glc, mariei Banner-Blow, Glc, arca (Cushman), Ole. falsostuarii Sigal, Glc, orientalis El- Naggar, Glc. roseita (Carsey), Globotruncanella peialloidea (Gandolfi), Are haeog lobig er ina crêtaacea (d'Orbigny), Rugoglobigerina rugosa (Plummer), Rglg, rotundata Brönnimann, Rglg. hexacamerata Brönnimann, Rglg, maerocephala Brönnimann, Rglg, seotti (Brönnimann), Heterohelix globulosa (Ehrenberg), Pseudotextularia elegans (Rzehak) gözlenmiştir. Bu biyozonu Omphalocyclus maeroporos, (Lamarck), Orbitoides médius (d'Archiac), Siderolites calcitrapoides Lamarck, SulcopercuUna sp., Loftusia elongata Cox, L, harrisoni Cox, L minor Cox içeren Üst Maestrihtiyen yaşlı Omphalocyclus maeroporos-Orbitoides medius topluluk zonu izlemektedir, Çünkü, yine istifi Alt Paleosen yaşlı Globoratalia pseudobu Uloides Zonu uyumlu olarak takip etmektedir (Meriç, 1986; Meriç ve diğ., 1987).

Çavuş Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Adıyaman-Kahta kuzeydoğusunda, Çavuş köyü kuzeybatısında ölçülmüştür (Şekil-2.2.5). Altta Gansserina gansseri (Bolli), Glôbotruncanita stuartiformis (Dalbiez), Rosita fornicata (Plummer), Globotruncana ventricosa (White), Glc, linneiana obliqua Herrn, Glc. Aegyptiaca Nakkady, Glc. bulloides Vogler, Rugoglobigerina rugosa (Plummer), Praeglobotruncana citae Bolli, Globotruncanella petalloidea (Gandolfi), Pseudotextularia elegans (Rzehak); üstte Omphalocyclus maeroporos (Lamarck), Orbioides médius (d'Archiac), Otapiculatus Schlumberger, Lepidorbitoides of, socialis (Leymerie), Siderolites calcitrapoides Lamarck, Loftusia sp., Goupillaudina sp, ve en üstte ise yine Gansserina gansseri (Bolli), Globoiruncani *ta stuartiformis (Dalbièz), Glct, contusa (Cushman), Glct, siuarti (de Lapparent), Gkt. conka (White), Rosita fornkata (Plummer)» Globotruncana ventricosa (White)* Glc. ae* gyptiaca Nakkady, Rugoglobigerina rugosa (Plummer), Rglg, rotundata Brönnimann, Heierohelix globulosa (Ehrenberg) ve Pseudotextularia elegans (Rzehak) gözlenmiş olup Orta Maestrihtiyen yaşlı planktik foraminifer zonu ile Omphalocyclus macropor us-Or Utoides médius zonu aralanma göstermektedir.

Şekil 2.2.5. Kanatlı, Taşlıyazı, Toybelen, Çavuş, Alıdamı Ve Erenler Ölçülmüş Stratigrafi Kesitlerinde Plantik Ve Bentik Foraminiferlerin Dağılımı

Kaynak: Meriç & Tansel, 1985

Alıdamı Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Adıyaman-Kahta kuzeydoğusunda Alıdamı kuzeybatısında ölçülen kesitte (Şekil-2.2.5) en altta *Ömhalocyclus macroporus* (Lamarck), *Orbitoides medius* (d'Archiac), *Sulcoperculina* sp,f *Sidërolitës calcitrapoidës* Lamarck; üstte ise *Gansserina gansseri* (Bolli), *Globotruncanita stuarti* (de Lapparent), *Gkt. contusa* (Cushman), *Gkt. siuartiformis* (Dalbiez), *Rosita fornkata* (Plummer)» *Globotruncana falsostuarti* Sigal, *Glc. aegyptiaca* Nakkady, *Glc. arca* (Cushman), *Glc. bulloides* Vogler, *Glc. esnehensis* Nakkady» *Glc. mariei* Banner-Blow, *Glc. insignis* Gandolfi *Glc. ventricosa* (White), *Globotruncanella petalloidea* (Gandolfi)» *Rugoglobigerina rugosa* (Plummer), *Rglg. rotundata* Brönnimann» *Rglg. seotti* (Brönnimann), *Rglg> hexacameraia* Brönnimann, *Heterohelix globulosa* (Ehrenberg), *H. glabrans* (Cushman), *H. striata* (Ehrenberg), *H. pulehra* (Brotzen), *Pseudotextularia elegans* (Rzehak), *P. frueticosa* (egger), *Neoflabellina rugosa* (d'Örbigny), *Racemiguembelina varians* (Rzehak), *Ventilabrella* cf. *multkamerata* Klasz» *Bolivina inerassaia* (Reuss), *Siensioeina pommerana* Brotzen bulunmuştur.

Bu durumda da *Omphalocyclus macroporus*-*Orbitodides médius* biyozonunun yaşının Orta Maestrihtiyen olduğu açıklık kazanmaktadır.

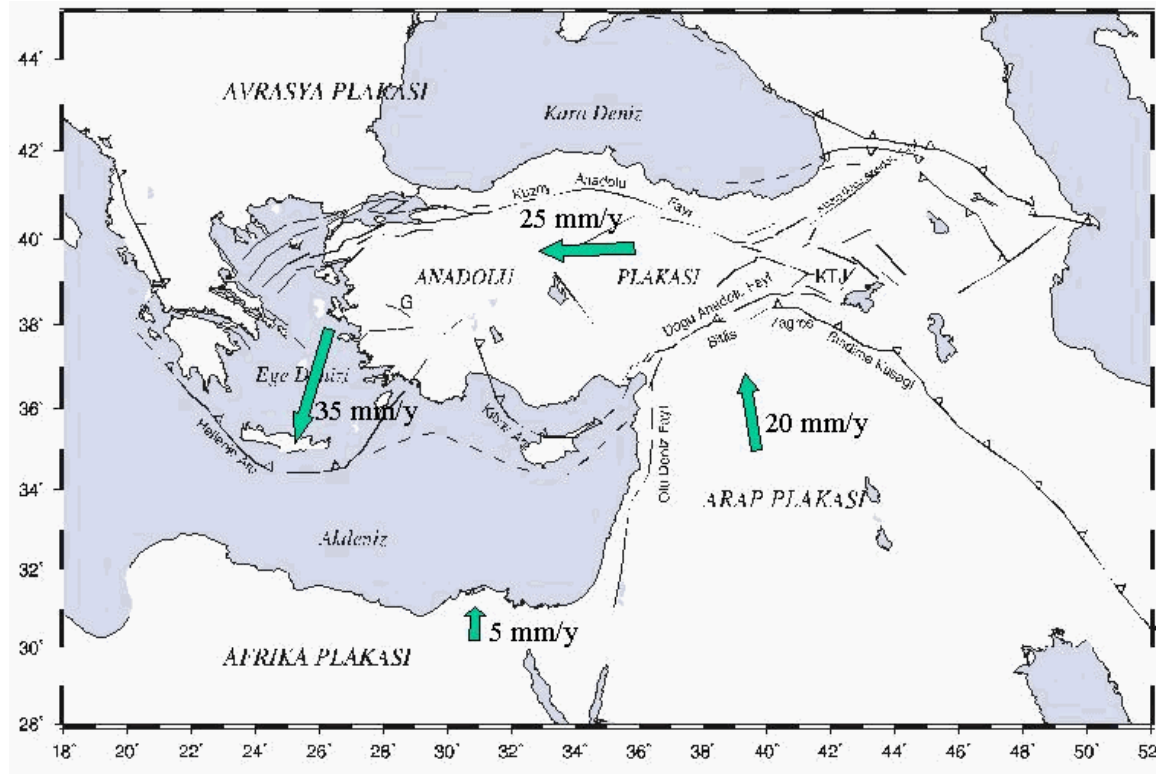
Erenler Ölçülmüş Stratigrafi Kesiti

Adıyaman-Kahta kuzeydoğusunda, Erenler köyü güneybatısında ölçülen kesitte (Şekil-2.2.5), en altta *Omphalocyclus macroporus* (Lamarck), *Orbitoides médius* (d'Archiac), *Sidërolitës calcitrapoidës Lamarck*» *Sulcoperculina sp.f Goupillaudina* şp., *Loftusia minor Cox*; üstte *Gansserina gansseri* (Bolli), *Globotruncanita stuarti* (de Lapparent), *Gkt, stuartiformis* (Dalbiez), *Rosita fornicata* (Plummer), *Globotruncana insignis Gandolfi*, *Glc,mariei Banner-Blow*» *Glc, Unrieiana obliqua Herrin*, *Glc, orientalis El-Näggar*, *Glc, aegyptiaca Nakkady*, *Glc, falsostuarti Sigal*, *Rugoglobigerina rugosa* (Plummer), *Heterohelix globulosa* (Ehrenberg), *Pseudotextularia elegans* (Rzehak), *Ventilabrella cf, multkamerata Klasz*; daha üstte *Omphalocyclus macroporus* (Lamarck), *Orbitoides médius* (d'Archiac), *Lepidorbtoïdes socialis* (Leymerie), *Siderolites calcitrapoidës Lamarck* ve en üstte yine *Gansserina gansseri* (Bolli)» *Globotruncanita stuarti* (de Lapparent), *Heierohelix globulosa* (Ehrenberg) ardışıklı olarak gözlenmektedir. Yukarıdakilere benzer şekilde bu kesitte de *Omphalocyclus macroporus*-*Orbitoides médius* biyozonunun yaşı Orta Maestrihtiyen olarak öngörülmüştür.

2.2.1.4. Yapısal Jeoloji

Doğu Akdeniz Bölgesi olarak tanımlanan bölge; Hazar Denizi ve Adriyatik Denizi arasında kalan, Kafkasya, Anadolu, Ege Denizi ve Yunanistan'a doğru uzanan bir bölge olup dünyada sismik aktivitenin en yoğun olduğu yerlerden biridir (Şekil-2.2.6). Ölü Deniz Fay Zonu, Afrika ve Arabistan plakalarını birbirinden ayıran plaka sınırında oluşan, güneydeki Kızıl Deniz yayılım merkezi ile kuzeydeki Toros- Zagros çarpışma zonunu birbirine bağlayan, 1000 km. uzunluğunda, yaklaşık K-G yönlü, sol yönlü transform bir fay zonedir. Bitlis Süturu, yüksek deformasyon ve hızlı yükselime sahip bir zon olup, güneyde Arabistan platformu ve kuzeyde ada yayları, ofiyolitik melanj ve kıtasal parçalar arasındaki sınırı oluşturur (Dewey ve diğ., 1973; Şengör ve Yılmaz, 1981) ve güneydoğu Türkiye'den İran'daki Zagros Dağları'na kadar uzanır (Hempton, 1985). Arabistan ve Avrasya plakaları Orta-Geç Miyosen sırasında, Bitlis Zagros Süturu (BZS) boyunca çarpışmıştır (Şengör ve Yılmaz, 1981).

Şekil 2.2.6. Türkiye ve Çevresindeki Tektonik Plaka Hareketleri

Kaynak: McClusky ve Diğ., 2000

2.2.1.4.1. Bindirmeler

Afrika Plakası kendisini çevreleyen okyanus ortası sırtlarındaki iraksayan levha sınırlarındaki hareketlilik nedeniyle sürekli kuzeye doğru hareket halinde olmuştur. Kızıldeniz'deki açılma nedeniyle Arap Plakası daha da hızlı hareket etmiş ve kuzeye doğru kaymıştır. Afrika-Arabistan ve Avrasya levhalarının kuzey-güney doğrultuda yakınsamaları sonucu Alt-Orta Mestrihtiyen'de Akdeniz'in eski atası sayılan Tetis Denizi kapanmış ve bunu takiben Tortoniyen'de (yaklaşık 10 milyon yıl önce) Arabistan ve Avrasya levhaları, Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı (BZKK) veya Güneydoğu Anadolu Bindirmesi boyunca çarpışmışlardır (Şengör, 1980). Bu dönemden Pliyosen'e kadar (2-5 milyon yıl önce) kuzey-güney yönlü sıkışmalar, kuzeyden bindiren bindirme fayları ve eksen doğrultuları yaklaşık doğu-batı istikametinde olup, BZKK'na paralel olan kıvrımlanmalar ile karşılanmıştır.

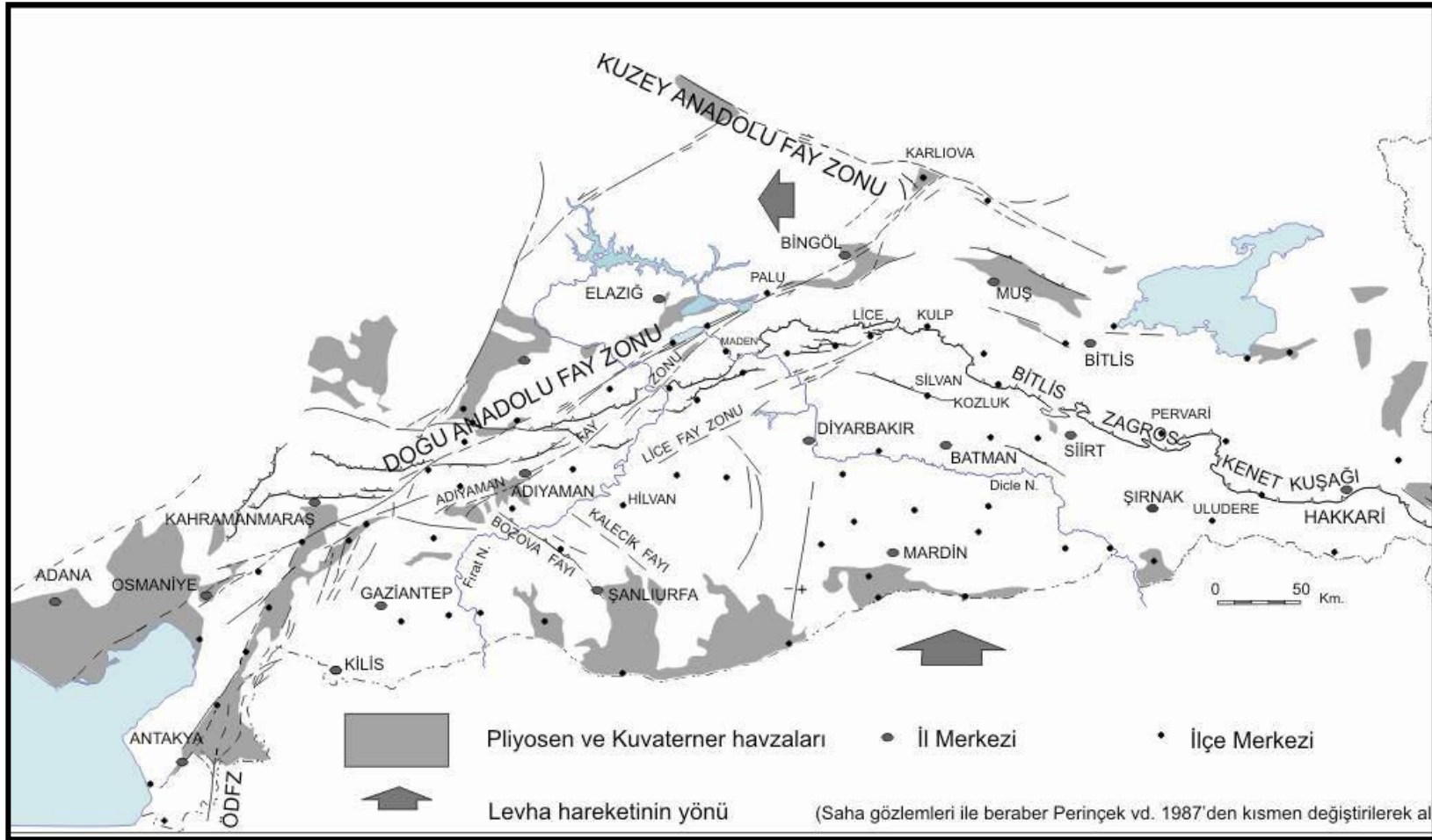
Geç Pliyosen'de bu sıkışmalar, bindirme fayları ve kıvrımlanmalar ile karşılanamaz duruma gelmiş ve yanal atımlı faylar egemen duruma geçmiştir (Perinçek ve Eren, 1990; Herece ve Akay, 1992; İmamoğlu, 1993, 1996). Bu arada Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ) ve Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) gelişmiş ve bu fay zonları boyunca Anadolu Bloğu batıya doğru hareket etmeye başlamıştır. Bu hareket sırasında, doğrultu atımlı fay modellerine uygun olarak KAFZ boyunca sağ yönlü, DAFZ boyunca ise sol yönlü doğrultu atım gelişmiştir.

Çelikhan Ovası Türkiye'nin büyük tektonik yapılarından Güneydoğu Anadolu bindirmesi ile Doğu Anadolu fay zonu üzerinde yer almaktadır. Dolayısı ile bu iki yapı Çelikhan Ovası ve çevresinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Şöyle ki ova, Güneydoğu Anadolu bindirme

cephesinin hemen gerisinde, Doğu Anadolu Fay Zonu'nun bindirme yapılarını kestiği alana yerleşen akarsuların aşındırmasıyla açılmış bir tektonik pencereye karşılık gelmektedir. Bilindiği gibi Güneydoğu Anadolu bindirmesi Orta Miyosen-Pliyosen aralığında ortaya çıkmıştır. Doğu Anadolu Fayı ise bindirmeden daha genç olup yörede Pliyosen başlangıcında ortaya çıkmış ana jeomorfolojik birimleri deforme etmiş, 2-10 km. genişlikte akarsularca kolayca aşınan bir zon oluşturmuştur.

Çelikhan Ovası (Adıyaman) ve batısındaki Kurucaova Güneydoğu Toroslar arasında DAF'nın yanı sıra flüvyal süreçlerin ve Permo-Karbonifer yaşlı mermerlerin karstlaşması ile oluşmuş depresyonlardır. Çelikhan ovası 1250-1350 m.'ler arasında 15 km.² alan kaplamaktadır.

Şekil 2.2.7. Güneydoğu Anadolu Tektonik Hatları

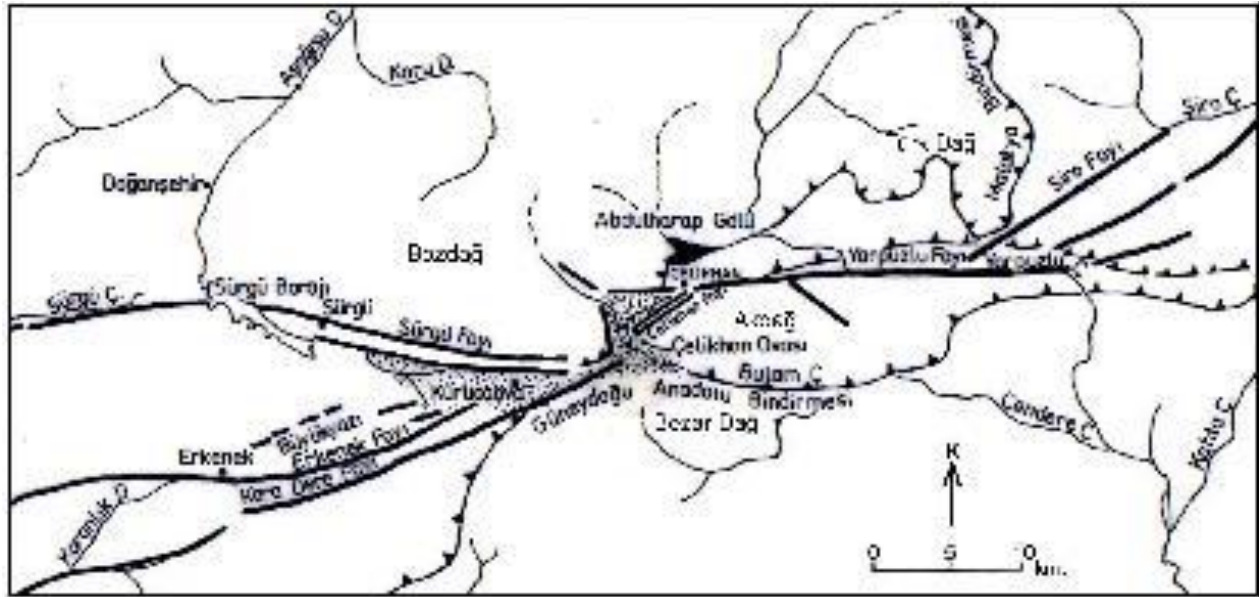
Kaynak: İmamoğlu ve Çetin, 2007

2.2.1.4.2. Kıvrımlar

Tektonik bakımdan çok hareketli olan bu alanda kıvrımlar, bindirmeler ve faylar oluşmuştur. Kıvrımlar ve bindirmeler Alt-Orta Miyosen döneminde Arap ve Anadolu levhalarının, Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağı boyunca çarpışması sonucu oluşmuştur. Çalışma alanında Pütürge ve Malatya metamorfileri, Maden karmaşığı naplar halindedir. Malatya metamorfilerinin Maden karmaşığı üzerine bindirmesi geç Alpin evrede Alt-Orta Miyosen'de meydana gelmiştir. Neotektonik dönemde Pütürge masifi ve Maden karmaşığı sıkışmalara bağlı olarak kendi içinde ekaylanmış, kıvrımlar oluşmuştur. Bu olayın en tipik görüldüğü yer Çelikhhan Ovası doğusundaki dağlık alan ve Bulam Çayı vadisidir. Kıvrımlara paralel yerleşen akarsuların aşındırması ile naplar ve altındaki birimler açığa çıkmıştır (Şekil-2.2.8).

Çalışma alanının en önemli yapısal unsurlarından biri de Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağıdır. Bulam Çayı vadisi, Kurucaova-Çelikhhan Ovası güneyinden geçen bu kuşak Toroslar ile kenar kıvrımlarına ait yapıları birbirinden ayırmaktadır. Bulam Çayı Çelikhhan güneyindeki kesiminde bindirme hattına yerleşmiştir. Bu vadi tektonik bir penceredir (Şekil-2.2.8).

Şekil 2.2. 8. Türkiye'nin Büyük Yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu İle Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağının İnceleme Alanındaki Bölümü

Kaynak: Özdemir ve Sunkar, 2020

2.2.1.4.3. Faylar

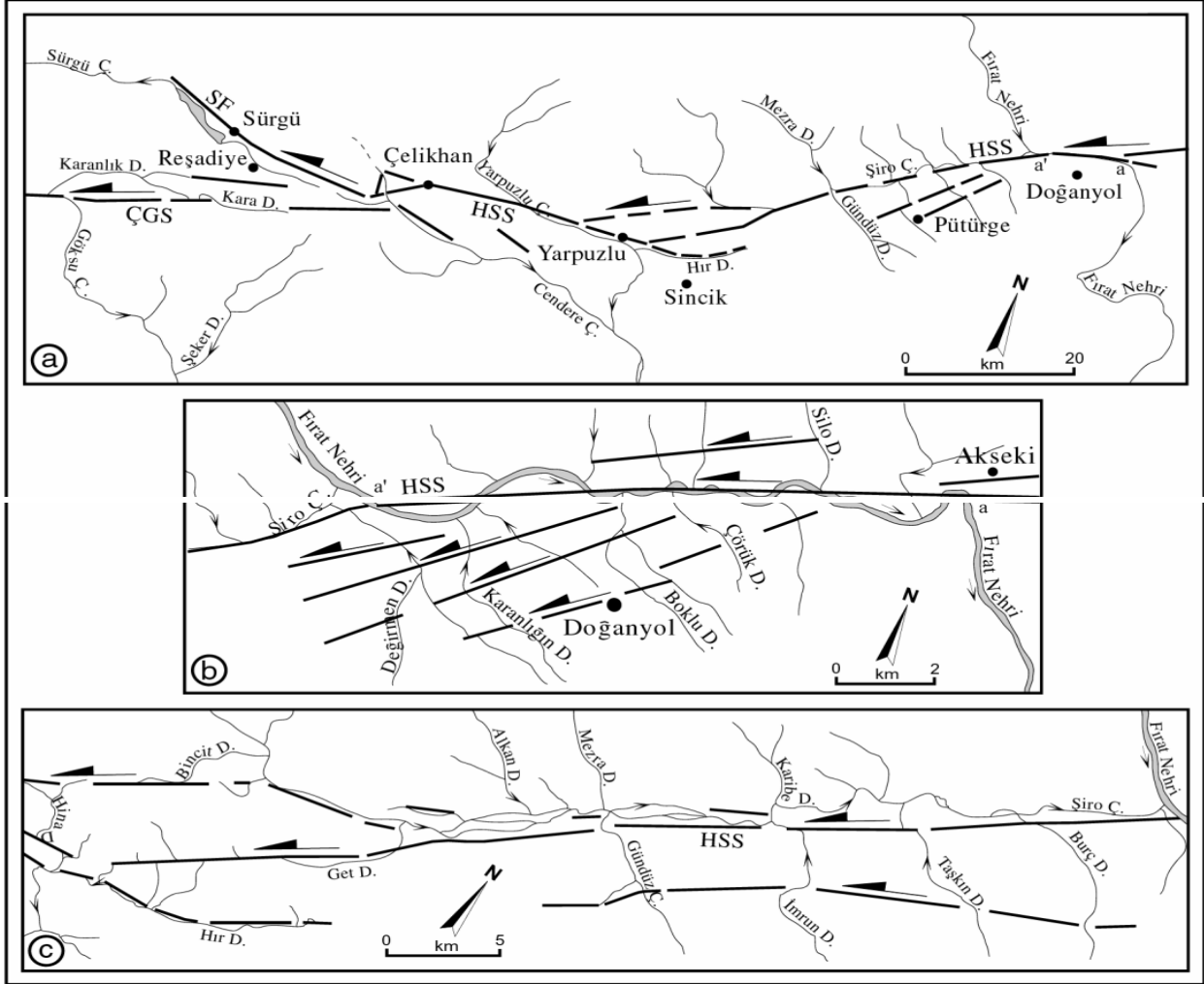
Bir diğer önemli yapısal unsur Doğu Anadolu fay zonudur. 2-10 km. genişliğindeki bu zon birden fazla kırık sisteminden oluşur. Ana zon Çelikhhan doğusunda Yarpuzlu Çayı vadisinde D-B doğrultulu ve 30 km. uzunluğundadır. Bu fayın yön değiştirdiği ova kesimindeki bölümü Çelikhhan fayı olarak adlandırılmıştır (Özdemir ve Sunkar,2002). Bu fay KD-GB doğrultulu ve 10 km. uzunluğundadır. Doğu Anadolu fayı Çelikhhan ovası güneyinde Güneydoğu Anadolu bindirmesini kesmiştir. Bir sıçramadan sonra Kurucaova güneyini kat eden kesimi, Özdemir ve

Sunkar (2002) Kare Dere Fayı olarak adlandırmıştır. Bu fay, KD-GB doğrultusunda 20 km. uzunluğundadır. Bulam çayı vadisi boyunca Çelikhhan Ovası güneyine sokulan Güneydoğu Anadolu bindirmesi burada Doğu Anadolu Fayı tarafından kesilmiştir. Bindirme hattı Kurucaova'nın doğusunda tekrar görülmekte, güneybatıya doğru devam etmektedir (Şekil 2.2.9.A/B/C).

Hazar Gölü-Sincik Segmenti

Hazar Gölü ile Sincik arasında yer alan ve 113 km. uzunluğa sahip olan Hazar Gölü-Sincik segmenti yer yer doğrultu değişiklikleri göstermektedir (Şekil 9.A). Hazar Gölü ile doğusundaki Fırat Nehri arasında 25 km. K 60° D doğrultusunda izlenen segment, Fırat Nehri vadisinde 13 km.'lik kesiminde K80°D doğrultusunda, Siro Çayı vadisinde K 58°D doğrultusunda 45 km. ve Sincik ile Çelikhhan arasında da K86°D doğrultusunda 30 km. olup, morfolojik birimlerde çok belirgin olarak izlenmektedir (Şekil 2.2.9.A/B).

Şekil 2.2.9. A/B/C. Fırat Nehri İle Çelikhhan Arasında Doğu Anadolu Fay Zonu Ve Akarsu Ağına Yansıması

Kaynak: Herece ve Akay, 1992

HSS: Hazar Gölü-Sincik Segmenti ÇGS: Çelikhhan-Gölbaşı Segmenti, SF: Sürgü Fayı. b)Fırat Nehri'nin Hazar Gölü-Sincik segmenti tarafından ötelenmesi. c)Doğu Anadolu Fay Zonu'nun Siro Çayı vadisinde akarsu ağına yansıması

Siro Çayı DAFZ'na yerleşmiş bir fay vadisine sahiptir (Şekil 2.2.9.C). Herece ve Akay (1992)'in belirttiği gibi, Siro ile güneydeki dağlık kütle arasında fay tek hat olarak değil, birbirine paralel faylar halinde devam etmektedir. Siro Çayı, zaman zaman 1.5 km. genişliğe ulaşan geniş bir taşkın yatağında, yer yer bataklıklar çevresinde, ırmak adaları arasında örgülü mecralı akmaktadır. Yan dereler, Siro Çayı'na geniş birikinti yelpazeleri ile kavuşmakta ve bol sediment getirmektedir. Talıs Deresi sol sahilinde tabandan 10-15 m. yükseklikteki sekiyi kesen fay Siro yatağındaki kısmın çöktüğünü göstermektedir. Seki gerisinde ikinci bir paralel fay basınç sırtı oluşturmuştur. Yan derelerin tam ağız kısmında oluşan 1-2,5 m. yükseklikteki yelpaze sekileri de çökmenin işaretidir. Çünkü Siro kendisi aşırı alüvyon yüklü olup tipik örgülü mecralarla akmaktadır. Siro Çayı'nın güneyinde dağlık sahaya doğru düşey atımı 50-150 m arasına değişen KD-GB doğrultulu birbirine paralel faylar bulunmaktadır. Siro Çayı tabanında faya bağlı çökm.e devam etmektedir. DAFZ'na bağlı subsidans nedeniyle taşkın yatağındaki alüvyonlar üzerine yeni çökeller gelmekte, Siro Çayı bu kadar büyük yükü taşıyamamakta ve alüvyal boğulma devam etmektedir. Bütün morfolojik özellikler Kuvaterner tektoniği ve deprem riski açısından önemlidir (Özdemir, 1994).

Doğu Anadolu Fay Zonunun Genel Özellikleri

Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ), kuzeydoğuda Karlıova'dan başlayarak güneybatıda Kahramanmaraş'a kadar uzanan, yaklaşık KD-GB doğrultulu, sol yönlü doğrultu atımlı bir fay zonudur. Karlıova'da Kuzey Anadolu Fay Zonuyla, Kahramanmaraş'ta ise Türkoğlu civarında Ölü Deniz Fay Zonu'yla karşılaşarak buralarda üçlü eklemleri oluşturur. Bu iki nokta arasındaki uzunluğu en az 400 km.'dir. DAF, transform bir fay niteliğinde olup Arabistan-Afrika ile Anadolu-Avrasya plakaları arasındaki sıkışmayı yanal bir hareketle karşılar (Arpat ve Şaroğlu, 1972; Jackson ve McKenzie, 1984; Şengör ve diğ., 1985; Gülen ve diğ., 1987; Muehlberger ve Gordon, 1987; Lyberis ve diğ., 1992; Şaroğlu ve diğ., 1992; Westaway, 1994; Westaway, 2003).

Fay zonunun Maraş'tan sonra devamı konusunda değişik araştırmacılar farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bunlardan bir kısmı DAFZ'nun Antakya'ya kadar uzandığını ve burada ÖDFZ ile birleştiğini öne sürmektedirler (Arpat ve Şaroğlu, 1975; Lyberis ve diğ., 1992; Şaroğlu ve diğ., 1992; Kiratzi ve Papazachos, 1995). İkinci bir görüş ise, fay zonunun, Akdeniz ya da Kıbrıs'a doğru uzandığıdır (Şengör ve diğ., 1985; Dewey ve diğ., 1986; Perinçek ve diğ., 1987; Barka ve Kadinsky-Cade, 1988; Perinçek ve Çemen, 1990; Kiratzi, 1993; Westaway, 1994). Diğer bir görüşe göre ise fay zonu üçlü eklem noktasında sonlanır (Muehlberger ve Gordon, 1987). DAFZ'nun yaşı için Geç Miyosen-Geç Pliyosen aralığında değişen öneriler getirilmiştir (Arpat ve Şaroğlu, 1972; Arpat ve Şaroğlu, 1975; Şengör ve diğ., 1985; Perinçek ve Çemen, 1990; Herece ve Akay, 1992; Lyberis ve diğ., 1992; Şaroğlu ve diğ., 1992, Westaway, 1994, 2003; McClusky ve diğ., 2000). Karlıova-Bingöl segmenti boyunca, Ilıca kuzeyinde Arpat (1971) 22 km., Seymen ve Aydın (1972) 15 km., Şaroğlu ve diğ. (1992) ise aynı kısımda maksimum 17 km.'lik bir atım önermişlerdir. Herece ve Akay (1992) bu segmentte, metamorfik kayalarda, fay boyunca sol yanal ötelenme miktarını 13 km. olarak gözlemlemişlerdir. Palu-Hazar Gölü segmenti boyunca Arpat (1971) tarafından 27 km.'lik sol yanal hareket önerisine karşın Herece ve Akay (1992), Simaki Formasyonu üzerinde 9 km.'lik bir atım belirlemişlerdir. Hazar Gölü-Sincik segmentinde, Keferdiz yakınlarında Fırat Nehri'ndeki atım miktarı Arpat ve

Şaroğlu (1975)'e göre 15 km. iken, Herece ve Akay (1992) yaklaşık 10 km.'lik bir atım belirlemişlerdir.

Herece ve Akay (1992), Çelikhhan dolaylarında tektonik bir dokanakta DAFZ tarafından oluşturulan 10 km.'lik bir sol yanal ötelenme belirlemişlerdir. Gölbaşı-Türkoğlu segmenti boyunca, Erdoğan (1975), 20 km.'lik bir ötelenme tespit etmiştir. Şaroğlu ve diğ. (1992), Göksu Nehri vadisi boyunca, 13 km.'lik sol-yanal ötelenme olduğunu ve bu ötelenmenin DAFZ ile açıklanabileceğini belirtmişlerdir. Arpat ve Şaroğlu (1975), Maraş-Antakya grabeninde Kuvaterner volkanitlerinde 400 m civarında bir düşey atım belirlemişlerdir.

DAFZ boyunca olan kayma hızı, jeolojik verilere göre, 6-10 mm/yıl, GPS verilerine göre ise 11 ± 2 mm/yıl (Reilinger ve diğ., 1997) olarak bulunmuştur. Kinematik rekonstrüksiyonlara göre bulunan değer ise 30 mm/yıl'dır. McClusky ve diğ. (2000), DAFZ'nundaki sol-yanal kayma hızı için üst sınırı, 9 ± 1 mm/yıl olarak belirlerken, jeolojik verilere göre ise bu değeri 4-7mm/yıl aralığında tahmin etmişlerdir. Westaway (1994) tarafından önerilen değer 14 ± 2 mm/yıl iken, Westaway (2003), GPS ve jeolojik verilere dayanarak, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerindeki günümüz plaka hareketi için oluşturulan modeli yeniden gözden geçirmiş ve DAFZ boyunca olan kayma hızını 8 mm/yıl olarak belirlemiştir.

Erkenek-Gölbaşı Arasında Doğu Anadolu Fayı

K65°D doğrultulu yaklaşık 45 km. uzunluğundaki Çelikhhan-Erkenek segmentinin güney ucunda inceleme alanına giriş yapan DAF (Şekil 2.2.9.A/B/C), Erkenek yerleşim alanının güneyinde ofiyolit (JKk) ve kireçtaşlarını (Tm) keserek, K65°D doğrultusunda ilerler. Mihmanlıyurdusırtı civarında, ana faydan ayrılan iki kol Kocaboğan Tepe güneyinde birleşerek, Seki Tepe kuzeyine kadar devam eder ve yaklaşık 3 km. uzunluğunda bir basınç sırtı oluşturur. Mihmanlıyurdu Sırtı - Cankara köyü arasında, DAF ofiyolitlerle kireçtaşları arasında keskin dokanak oluşturacak şekilde, yaklaşık K70°D doğrultusunda ilerler. Göksu Nehri'nden itibaren ofiyolit içinde belirsizleşen fay Karaüzümlük sırtının doğusunda yeniden belirginleşir ve burada ana faydan ayrılan bir kol Özlük Mahallesi'nden geçerek Cankara kuzeyine kadar uzanır. Harmanlı güneyine kadar kireçtaşları içinde ortalama K67°D doğrultusunda ilerleyen fayın izi morfolojik olarak belirgindir. Harmanlı-Gölbaşı arasında, K65°D doğrultusunda ilerleyen fay Karagüney Tepe'nin kuzeybatısından, Kardildere Mevkii'nden itibaren Pliyosen çökelleri içerisinde ilerler. Zortul Tepe ve Aliğa Tepe kuzeyinden Gölbaşı Gölü'ne doğru birikmiş olan bataklık ve alüvyon malzemesi içerisinde belirsizleşen fay, Gölbaşı güneybatısında yeniden belirgin bir görüntü kazanır. Karacaoluk kuzeyine kadar ortalama K60°D doğrultusunda ilerleyen fay buradan itibaren, K45°D doğrultusunda Akburun Tepe güneybatısına kadar ilerler. Bir başka kol ise bu fayın doğusunda belirir ve bu ikinci kol Balkar'a kadar K45°D doğrultusunda, Pliyo-Kuvaterner ve alüvyon malzemesi içinde ilerler. Aktepe ve Seğin Tepe'nin doğusundan geçerek, çalışma sahasının dışında, İnekli Gölü'nün doğusuna doğru uzanır.

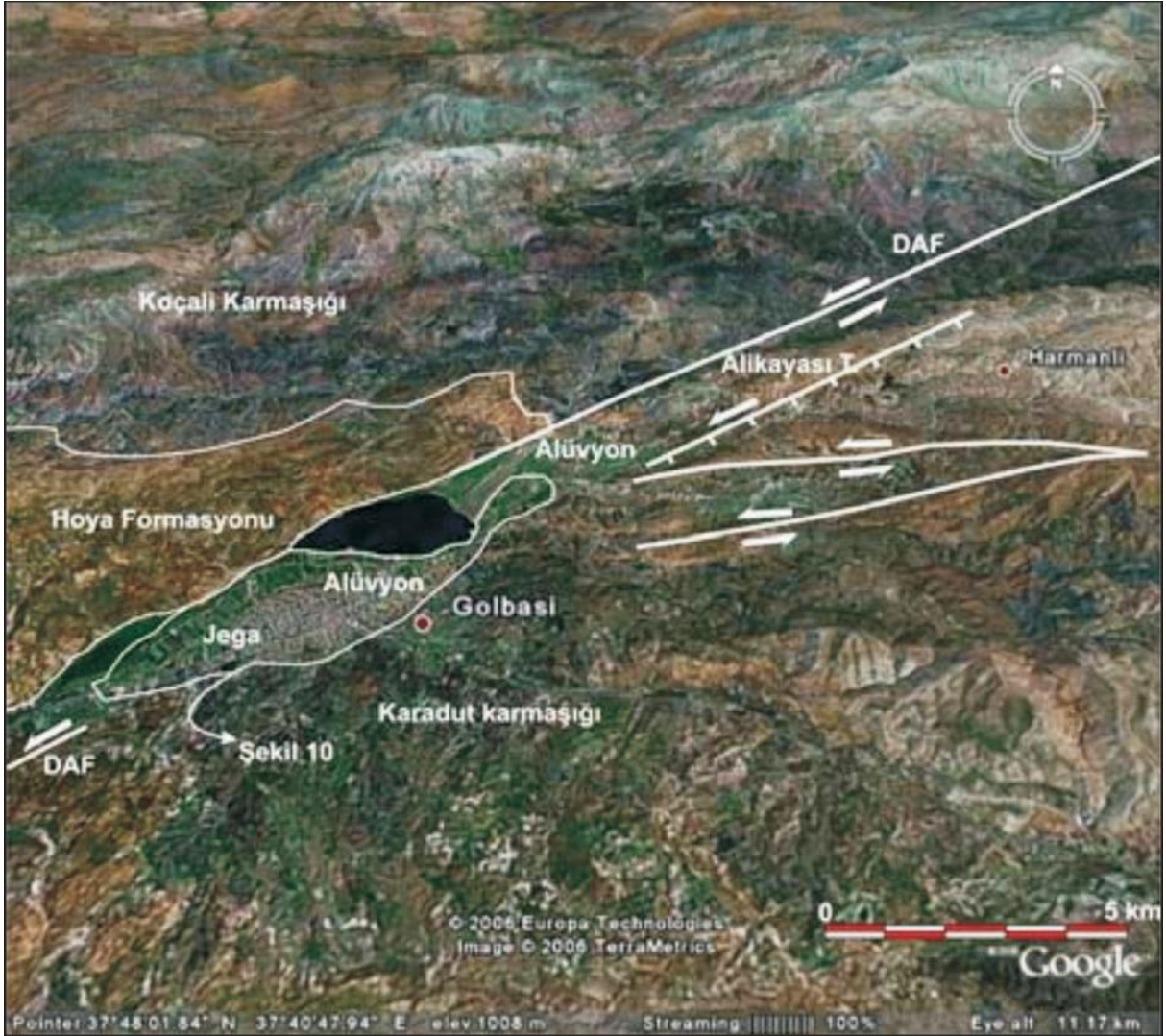
Adıyaman Fay Zonu

Doğu Anadolu Fayı'nın R kırığı şeklinde görülen bu fay zonu, Palu ilçesinin batısında, DAFZ'ndan ayrılarak, güneybatıya döner, Hazar Gölü'nün güneyinde yer alan Helindir ve Hazar yerleşim birimleri içinden geçerek Adıyaman'a doğru devam eder (Şekil-2.2.10). Yaklaşık 210 km.'lik bir uzanım göstermekte olan (Perinçek vd., 1987), sol yanal atımlı fay, Fırat Vadisi'ni sol yanal olarak öteledikten sonra, Adıyaman il merkezinden geçerek, Besni güneyinde çatallanıp kaybolmaktadır.

Gölbaşı-Türkoğlu Kırığı

Çalışma alanı içerisinde, Türkiye'nin en önemli yapılarından biri olan sol yönlü doğrultu atımlı fay karakterinde olan Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) (Arpat ve Şaroğlu 1972, 1975) geçmektedir. Ayrıca, Gölbaşı ilçesinin kuzeydoğusunda yer alan Alikayası Tepe'nin güneyinden geçen fay da (Şekil-2.2.10) Alikayası Tepe fay olarak adlandırılmıştır (Akıl, B. ve diğ., 2008).

Şekil 2.2.10. Gölbaşı (Adıyaman) Ve Çevresinin Uydu Görüntüsü

Kaynak: Akıl ve diğ., 2008

DAFZ'nin bu kesimdeki devamı, Gölbaşı doğusunda Perveri (Harmanlı) yöresinden başlamakta ve buradan GB'ya doğru Gölbaşı üzerinden Türkoğlu'na kadar izlenmektedir. Birbirine paralel birçok faydan meydana gelen bir zon oluşturan DAFZ'nin bu bölümdeki uzunluğu yaklaşık 90 km.'dir. Bu bölümde fayın genel doğrultusu K55°D'dur. Fay, Pliyo-Kuvaterner ve günümüz alüvyonları kesmektedir. Bu kesimde yer alan Gölbaşı havzası fay kontrollü bir havzadır.

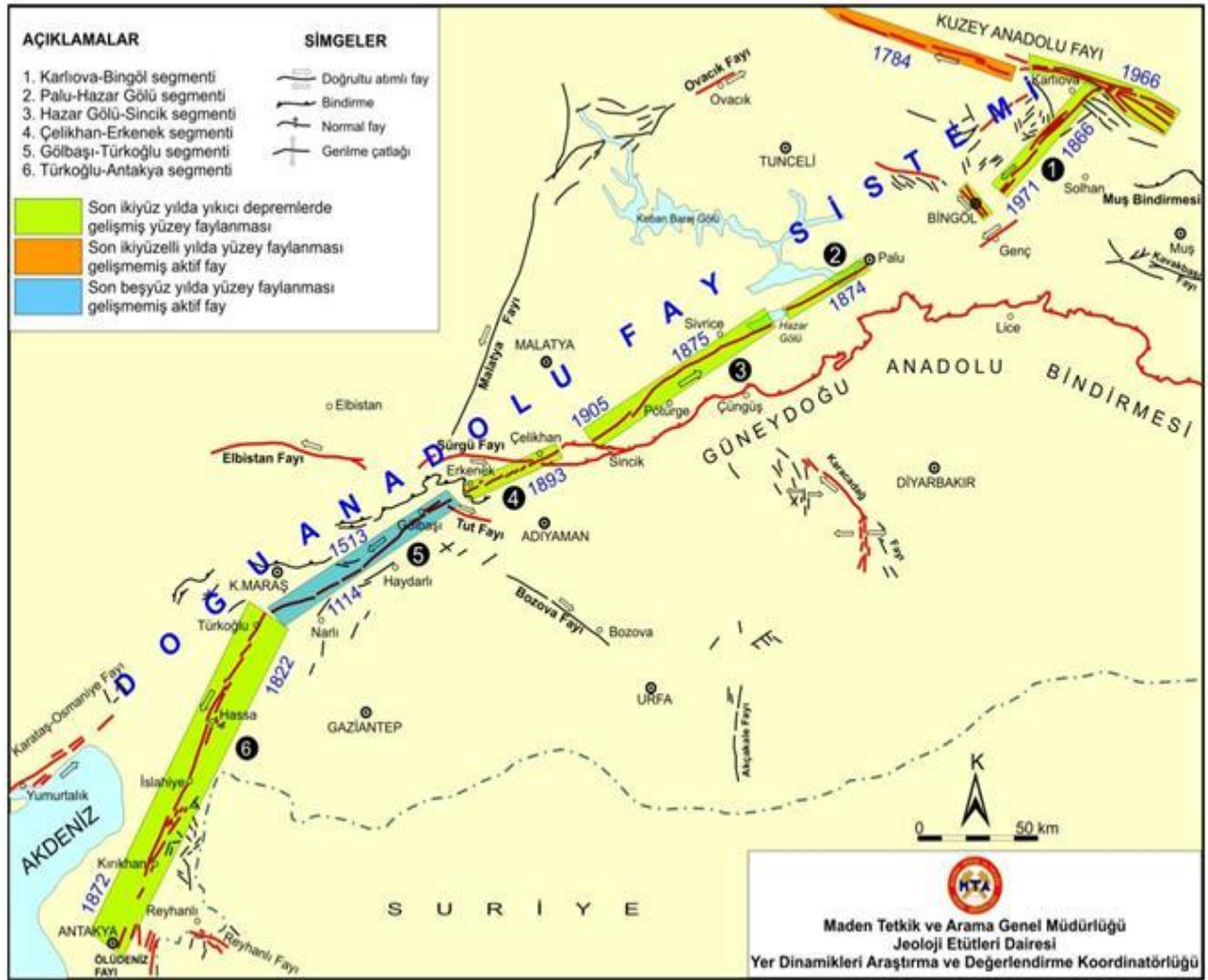
Alikayası Tepe Fayı (ATF)

Bu fay K80° D doğrultulu olup, DAFZ ile 25 derecelik dar bir açı yapar. Fayın güney bloğu düşmüş, kuzey bloğu yükselmiştir. Fay düzlemindeki fay ezikleri çok belirgin görünmemekle beraber taban bloğu içerisinde belirlenenlerde, yan yatımın yaklaşık 50° GD olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle fayın sol yönlü doğrultu atım bileşeni bulunan verev (oblik) atımlı bir fay olduğu söylenebilmektedir (İmamoğlu,1996).

2.2.1.5. Tektonizma ve Doğal Afet Kaynakları

Türkiye'nin neotektonik rejimi Orta Miyosen'de başlayan Arap-Afrika ve Avrasya levhaları arasındaki kıtasal çarpışma ve bunun devamında Anadolu bloğunun batıya doğru hareketi ile kontrol edilmektedir. Günümüzde ülkenin en önemli deprem kaynak zonları olan ve Anadolu'nun batıya kaçışını sağlayan Kuzey Anadolu Fay Sistemi (KAFS) sağ yönlü, Doğu Anadolu Fay Sistemi (DAFS) ise sol yönlü doğrultu atımlı kıta içi transform faylardır (Şekil-2.2.11).

Şekil 2.2.11. Doğu Anadolu Fay Zonu Ana Segmentleri Ve 1822-1971 Tarihleri Arasında Büyük Depremlerde Gelişmiş Yüze Kırıklarını Gösterir Harita

Kaynak: Şaroğlu ve Diğ., 1992

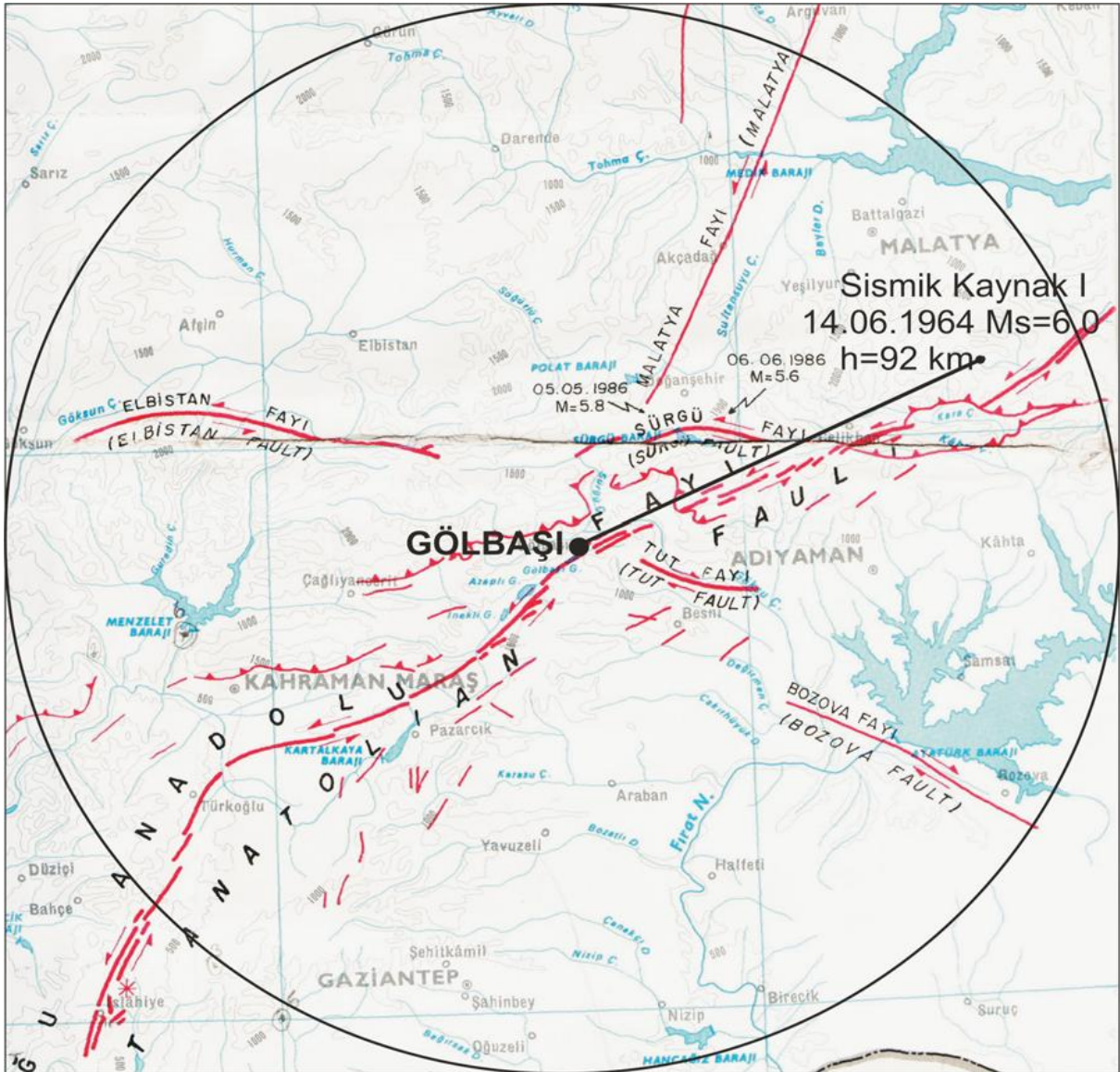
2.2.1.5.1. Diri Faylar

Yapısal Jeoloji-Faylar alt başlığında ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

2.2.1.5.2. Depremsellik

DAFS'nin Geç Pliyosen'de transform fay özelliği kazandığı ve toplam atımın 15-20km. olduğu tahmin edilmektedir. Son yıllarda GPS ölçümleri DAFS üzerindeki yıllık kayma hızının $10\pm 1\text{mm}$ olduğunu göstermektedir. Tarihsel ve aletsel dönem kayıtları ise DAFS'nin çok sayıda yıkıcı depreme yol açtığını göstermektedir. DAFS birbirinden sıkışmalı ve açılmalı aralı aşma/sıçramalarla ayrılan sekiz ana alt bölümden oluşur. Bunlar KD'dan GB'ya doğru Karlıova-Bingöl Fayı, Bingöl-Palu Yükselim Alanı, Palu-Hazar Fayı, Hazar Gölü Çöküntü Alanı, Hazar-Sincik Fayı, Sincik-Çelikhan Yükselim Alanı, Çelikhan-Gölbaşı Yükselim Alanı (Şekil-2.2.12).

Şekil 2.2.12. Gölbaşı-Adıyaman Merkez Olmak Üzere 100 km..lik Yarıçaplı İçindeki Aktif Kıvrımlar ve Çizgisel ve/veya Noktasal Sismik Kaynakların Dağılımı

Kaynak: Şaroğlu ve Diğ., 1987

Gölbaşı Çöküntü Havzası olarak tanımlanmıştır. DAFS'den ayrılan veya birleşen sayıda aktif fay mevcuttur. DAF sistemini oluşturan segmentlerden Çelikhhan-Erkenek Segmenti Adıyaman ve dolaylarını direkt olarak etkileyecek depremleri oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Bahsedilen segmentlerin doğrusal uzanımları ve yatay devamlılıkları göz önüne alındığında bu fayların $M > 7,0$ depremlerini oluşturabilecek nitelikte olduklarını göstermektedir.

Adıyaman'a bağlı Gölbaşı ve Çelikhhan yerleşim alanları, Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası'na (1996) göre 1. derecede deprem bölgesinde yer almaktadır. Tarihsel deprem kayıtları, DAF'ın farklı bölgeleri içerisinde son yüz yıldır büyük yıkıcı depremlerin gelişmediğini, dolayısıyla fay zonunun gelecekte yıkıcı depremlerin riski altında olduğunu göstermektedir. DAF'ın Türkoğlu-Gölbaşı kırığı boyunca da 1513 yılından bu yana büyük ve yıkıcı bir deprem olmamıştır (Demirtaş ve İravul 2004). Bu verilere göre Gölbaşı-Türkoğlu fay üzerinde ve civarında gelecekte büyük ve yıkıcı deprem riski altında olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 2.2.1. Adıyaman İli – Doğu Anadolu Fay Boyunca Tarihsel Dönemde Meydana Gelen Depremlerle İlgili Genel Bilgiler

Depremin Oluş Tarihi	Magnitüd (Ms)	Kırık Uzunluğu (km.)	Kayma (cm)	Kırılan Segman
29 Mayıs 1789	7.0			Palu Doğusu
13 Ağustos 1822	7.5	140	500	Doğu Hatay-Ölüdeniz
12 Mayıs 1866	7.2	45	424	Karlıova-Bingöl
03 Nisan 1872	7.2	34	313	Türkoğlu-Antakya
03 Mayıs ..?	7.1	45	177	Palu-Hazar
27 Mart 1875	6.7	20	181	Hazar-SincikKD'su
02 Mart 1893	7.1	54	267	Çelikhhan-Gölbaşı
04 Aralık 1905	6.8	38	252	Hazar-Sincik GB'sı
22 Mayıs 1971	6.8	38	60	Karlıova-Bingöl

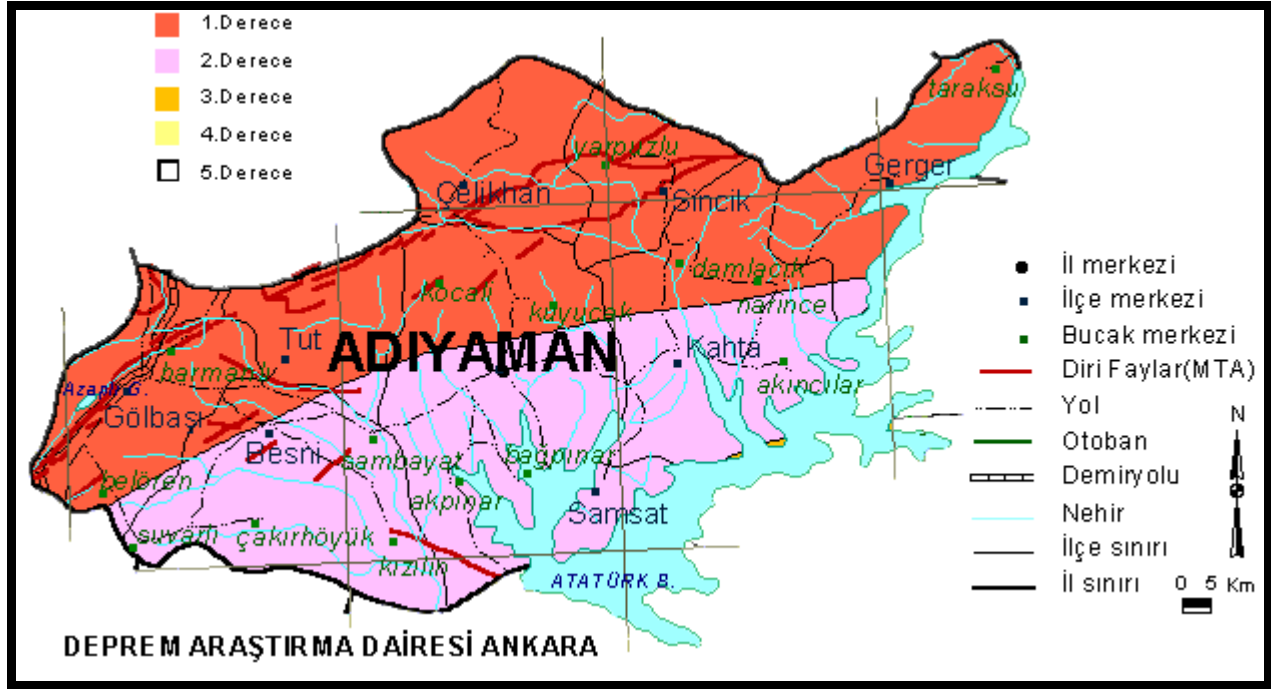
Kaynak: MTA Orta Anadolu 4. Bölge Müdürlüğü

Adıyaman Şehir Merkezinin Depremselliği

Karadağ'ın güneyinde ovada kurulmuştur. Kuzeyinde Paleosen yaşlı tabaka kalınlıkları 5-6 m.yi bulan beyaz renkli gevşek yapıli kireçtaşlarının yer akdığı görülür. Yerleşim genellikle alüvyon üzerindedir. Zeminde 1-1.5 m. kalınlıkta toprak örtüsü altında kireçtaşı tüfleri, daha altta ise kil, kum ve çakıl karışımından ibaret Kuaterner yaşlı bir seri yer alır. Güneydeki dere kenalarında kireçtaşı tüfleri (travertenler) görülür. Yeraltı seviyesi, genellikle 6 –7 m. kuzeyde yüzeye yakın 2-3 m. derindedir. Deprem Durumu: 2.derecede tehlikeli deprem bölgesinde bulunur.

Adıyaman ilinin kuzey kısmı 1.derece, güney kısmı ise 2.derece deprem bölgesinde kalmaktadır (Şekil.2.2.13).

Şekil 2.2.13. Adıyaman İli Deprem Haritası

2.2.1.5.3. Kütle hareketleri

İnceleme alanında doğal koşullar kütle hareketleri ve çığ için uygun ortam hazırlamıştır. Çelikhan ovası güneybatısında bulunan Bezar dağı'nın kuzey yamaçları heyelan ve çığ bakımından risklidir. Nitekim, Çığ mahallesi çevresinde geçmişte çığ meydana gelmiş, tarım alanları ve bazı evler zarar görmüştür. Dik yamaçların eteğinde bulunan Çığ mahallesi hem aktif fay üzerinde olduğu için deprem bakımından riskli, hem de çığ tehdidi altında bulunmaktadır (Özdemir ve Sungar, 2002).

2.2.1.6. Risk Analizi

Adıyaman ilinin Bezardağ kesiminde heyelan ve çığa zemin hazırlayan doğal koşullar mevcuttur. Bunlarda biri yamaç eğiminin fazla olmasıdır. Nitekim Kurucaova'da eğim %1-3 iken, ovaya yaslanan birikinti konisinin kök kısmında %5-7'yi, Bezar Dağı'nın kuzeyinde, 2500 m. yamaç uzunluğu boyunca ise ortalama % 40'ı bulmaktadır. Fay diklikleri ve eski heyelanların kopma yamaçlarında ise eğim %60'a ulaşmaktadır. Ayrıca yamaçların faylarla parçalanmış olması, ofiyolitlerin ve marnların su alarak instabil hale gelmesi ile üzerlerindeki kalker bloklarının da sürüklenmesi heyelan ve çığa uygun koşullar hazırlamıştır.

Yörede yükselti ve coğrafi konumdan dolayı özellikle yüksek dağlık alanlarda kış mevsiminde kar yağışı fazla olmaktadır. İlkbahara doğru karların erimeye başlamasıyla birlikte heyelan ve çığ olayları ortaya çıkmaktadır. Karlık ve Çığ Deresi vadilerinde çığ ve heyelan meydana gelmiştir. Bu alandaki dereye, mahalleye ve tepeye çığ adının verilmesi çığ olaylarından kaynaklanmaktadır. Karlık ve Çığ Dereleri havzasında çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Orman ve çalı Formasyonu ortadan kaldırıldığı için erozyon şiddetlidir. Bu alanda Eosen'e ait kiltası, marn, çamurtaşı ve daha gerideki ofiyolitlere ait kayalar çok kolay

aşınmaktadır. Bu nedenle belirtilen alandan kaynaklanan dereler büyük birikinti yelpazeleri oluşturmuştur. Birikinti yelpazelerinin üzerine büyük kaya blokları ve enkaz malzemesi gelmiştir. Bu malzeme çığa aittir. Gerideki dik yamaçlar üzerinde ve vadilerde biriken kar yığınları erimeye yüz tutunca instabil hale gelerek akışa geçmektedir. Yuvarlandıkça büyüyen kar yığınları yamaçlardan kopardıkları kayaçları da içine alarak kısa sürede büyümektedir. Eski çığa ait kaya blokları karayoluna kadar inmiştir. Günümüzde heyelan ve çığ riski devam etmektedir.

Tektonik bakımdan hareketli olan yöre aktif fay zonları üzerindedir. Çelikhan başta olmak üzere Doğu Anadolu Fay Zonu üzerindeki yerleşmeler birinci derecede deprem bölgesindedir. Bu nedenle olası bir deprem riskine karşı yerleşmeye uygun araziler belirlenmeli ve inşaatlarda kaliteli yapı malzemesi kullanılmalı, nitelikli iş gücünden yararlanılmalıdır.

Adıyaman-Gölbaşı ilçesindeki önlem gerektiren alanlarda yapılan jeoteknik değerlendirmeler sonucunda, yeraltı suyu seviyesinin yüksek olduğu, bunun yanında özellikle kumlu, çakıllı alanlarda orta dereceli bir sıvılaşma riskinin bulunduğu ve bu alanlarda yüzeyde hasar meydana getirebilecek sıvılaşmaların gerçekleşebileceği, zemin büyütme değerlerinin düşük olduğu, taşıma gücü değerlerinin izin verilebilir ölçülerde olduğu, zeminlerde oturma ve şişme riskinin olmadığı, SPT-N değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Yeraltı suyu seviyesinin yüksek olması, alüvyonun yapı ve doku itibarıyla zemin kategorisinde olması, orta derecede sıvılaşma riski olan seviyelerin varlığı ve birinci derece deprem bölgesinde yer alması açısından Gölbaşı ilçesi jeolojik açıdan önlem gerektiren bir bölgedir.

Ayrıca, ilçenin kuzey batısındaki bataklık alanlarda, yapılan sondajlardan yeraltı su seviyesinin yüksek olduğu, taşıma gücü değerlerinin ve SPT-N değerlerinin düşük (SPT-N değerleri<10) olduğu ayrıca yapılan konsolidasyonlu oturma analizlerinde izin verilebilir miktarların üzerinde oturmaların oluşabileceği tespit edilmiştir (Akıl.B ve diğ.2008).

Türkiye’de her yıl deniz ve göllere 500 milyon ton materyal taşınmaktadır. Bu rakam, erozyonun Türkiye için ciddi bir tehdit olduğunu göstermektedir. Türkiye’de akarsu havzaları itibarıyla Fırat Havzası en fazla sedimentin taşıdığı havzadır. Türkiye havzalarında yıllık ortalama sediment verimi km.²ye 290 ton iken, Fırat havzasında 422 ton olarak ölçülmüştür (EİEİ verilerine göre). Fırat Havzası’nın tali bir havzası olan Kahta Çayı Havzası’nda ise bu oran çok daha yüksek olup, Kahta çayı ve kolları tarafından 1 km.² den yılda yaklaşık 4000 ton materyal taşınmaktadır (Atalay ve Mortan, 2006:438).

Havzada bu şiddetli erozyonun meydana gelmesinde, eğim, zeminin litolojik özellikleri (ofiyolitik ve karmaşık yapının yaygın bir yer kaplaması gibi), bitki örtüsü tahribi ve yanlış arazi kullanımı rol oynamaktadır. Bu materyal, havza için yerel bir kaide seviyesi olan Atatürk Baraj gölüne dökülerek barajın ekonomik ömrünün kısılmasına etki etmektedir. Planlanan Kahta Barajı için de tehlike arz etmektedir.

Kahta Çayı Havzası’nda şiddetli erozyon neticesinde bazı alanlar tamamen çıplak bir konuma gelmiştir. Çıplak kayalık alanlar havzanın %3.9’unu (61 km.²) oluşturur. Bu alanlar

dağların yüksek kesimleri ile eğimi %45'ten fazla olan yamaçlardır. Karlık dağı, Akdağ, Çopan dağı, Çatbahçe köyünün kuzey kesimi, Halof Dağı'nın güney yamaçları, başlıca çıplak alanların dağılışı gösterdiği yerlerdir. Bu dağlık alanların zirveleri ve zirveye yakın yerleri bitki örtüsünden yoksun kayalık alanlardan oluşur.

Adıyaman İlinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının %90'ı çeşitli şekillerde erozyona maruz durumdadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır. Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir. Erozyonun başlıca nedeni olan eğim durumunun yanında, orman yangınları, ormandan tarım alanı kazanma çabaları ve eğimli tarım arazilerinin bilinçsiz toprak işleme ile bitki örtüsünün değişik amaçlarla yok edilmesi sayılabilir.

2.2.2. ŞANLIURFA

2.2.2.1. Bölgesel Jeoloji

Bölge yerli-yabancı birçok bilim adamı ve çeşitli kuruluşlar tarafından araştırılmıştır. T.P.A.O. tarafından Bölge'nin petrol olanakları araştırılmış ve bu vesile ile birçok araştırma kuyusu açılarak, yeraltı jeolojisi aydınlatılmaya çalışılmıştır. MTA ise Bölge'nin jeolojisini hammadde, volkanolojik, petrografik, stratigrafik ve levha tektoniği açısından incelemiş 1/500.000'lik jeoloji haritası hazırlamıştır. D.S.İ. yörenin hidrojeolojik olanaklarını araştırmış ve halen araştırmakta olup bu vesile ile araştırma ve işletme kuyuları açmıştır. Ayrıca GAP kapsamında bölgenin mühendislik jeolojisi açısından etüdü yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir.

2.2.2.2. Şanlıurfa Bölgesi Jeolojik Yapısı

Şanlıurfa il sınırları içinde kalan alanın büyük bir kısmı jeolojik açıdan III. zaman Formasyonlarından oluşmuştur. Şehrin özellikle batı, kısmen de kuzey ve kuzeydoğu kesimlerinde Eosen kalkerleri geniş yer kaplamaktadır. Güneybatı ve güney kesimlerindeki plato alanında Oligo-Miosen devrine ait kalkerler hakimdir (D.S.İ., 1972: 18; N.Gürel ve diğerleri, 2000: 8-18). Kalker Formasyonundan sonra en önemli yeri, şehrin kuzeyindeki Plio-Kuaterner yaşlı bazalt Formasyonları tutmaktadır. Bunun yanında alüvyonlar da şehrin güneyinde yer alan Harran ovasında önemli yer tutmaktadır. Şehrin bulunduğu alan ve çevresindeki en yaşlı Formasyon, Karaköprü kasabasının kuzeyinde birkaç alanda bulunan Paleosen ya da Alt Eosen yaşlı kırmızı, gri renkli killer ve sileksli kalkerlerdir. Oldukça sert yapıda olan sileksli kalkerler, doğuda mostra veren fosilli Eosen kalkerlerinin, kuzeydoğuda da kırmızı ve gri renkli killerin altına dalmaktadır. Sileksli ve oldukça sert yapıda olan bu kalkerler yeşil veya gri renktedirler (D.S.İ., 1972: 19).

Araştırma sahasında bulunan Eosen yaşlı kalker Formasyonları çeşitli doku ve sertlik olmalarına rağmen karstik olaylara müsait ve çatlaklıdır. Bu Formasyonun üzerinde daha genç yaşlı (Oligo-Miyosen), alt seviyelerde beyaz-gri, yeşilimsi marnlarla başlayıp üst seviyelerde çok killi, kısmen gevşek, sarımsı-gri, kalın olmayan göl kalkerleri yer alır (D.S.İ., 1972: 21). Oligo-Miyosen yaşlı bu kalker Formasyonu, Harran Ovası'nın batısında yer alan Fatik Platosu ve ovanın doğusunda yer alan Tektek Platosu'nun alçak kesimlerinde yaygın olarak görülürken, kuzeyinde yer alan Germüş Platosu üzerinde ise daha dar bir alanda görülmektedir. Şanlıurfa şehri ve çevresinde görülen diğer önemli Formasyon bazalttır. Bu bazalt Formasyonu, esas olarak Karacadağ bazalt Formasyonuna dahil edilmektedir. Karacadağ volkanik faaliyetinin başlangıcını, Üst Miyosen olarak kabul eden jeologlar olduğu gibi (Gürsel ve diğerleri, 2000: 17), Pliosen sonrası olarak kabul edenler de bulunmaktadır (Özcan, 1974:11). Bazalt örtüsü Şanlıurfa şehrinin özellikle kuzeyinde yer alan plato sahası üzerinde yayılım göstermektedir. Bugün şehrin bazı mahalleleri de bazalt sahaları üzerinde yer almaktadır.

Harran Ovası'nın hemen kuzeyinden başlayarak kuzeye doğru devam eden bazalt örtülerinin bulunduğu saha üzerinde, bugünkü şehrin önemli bir bölümü yer almaktadır. Şehrin kuzeyinde ve kuzeybatısında bazalt örtüleri geniş bir yer kaplamaktadır. Kuzeybatıda bulunan Aşıkköy çevresinde, şehrin hemen kuzeyinden itibaren Karaköprü çevresinde bazalt örtüleri hakim formasyon konumundadır. Şehrin çevresinde bulunan bazalt örtüleri doğrudan doğruya Paleosen killeri üzerinde yer almaktadırlar (D.S.İ., 1972: 23). Şehrin kuzeyinde yer alan bazalt platosu üzerinde yer yer 5–10 cm kalınlığında bir toprak örtüsü bulunmakla beraber, yer yer tarım yapılmasına da imkan verecek kalınlıkta toprak örtüsünün bulunduğu alanlar da mevcuttur. Formasyon kısmen gaz boşluğu içeren bazaltlardan oluşmuş olup, kalınlığı 50–60 m. yi bulmaktadır (Gürsel ve diğerleri, 2000), (Şekil-2.2.14).

2.2.2.3. Stratigrafi

İnceleme alanının temelinde Orta-Üst Eosen yaşlı Midyat Formasyonu yer alır. Midyat Formasyonu üzerine Oligosen-Alt Miyosen yaşlı Pirin Formasyonu gelmektedir. Pirin Formasyonu üzerine uyumsuz olarak Pliyosen yaşlı Adıyaman Formasyonu gelmektedir. Adıyaman Formasyonu üzerine uyumsuz olarak Pleistosen yaşlı volkanitler gelmektedir ve istif güncel alüvyonlarla son bulmaktadır. Aşağıda inceleme alanındaki egemen litolojilerin stratigrafik ve petrografik özellikleri yaşlıdan gence doğru sırasıyla anlatılacaktır.

Midyat Formasyonu

Yayılmı ve tanımı: İnceleme alanının kuzeyinde, doğusunda ve batısında geniş alanlar boyunca yayılım göstermektedir. Formasyon Payamlı köyü, Sarım köyü, Hurma mahallesi ile Nahti tepe, Pınar tepe, Taşlarla tepe çevresinde yüzeylenmektedir. Birim tabandan itibaren açık gri renkli, yersel olarak sarımsı renkli, sert bazı bölümleri kompakt ve kalın orta tabakalı lokal olarak killi ve fosillidir. Formasyon adı ilk olarak R.Krausert'e (1958) göre Midyat Formasyonu olarak adlandırılmıştır (Özcan 1974). İstif en iyi şekilde Midyat ilçesinde gözlemlendiği için bu adlama yapılmıştır.

Kaya türü özellikleri: Midyat Formasyonu inceleme alanında tabandan itibaren açık gri renkli, yersel olarak sarımsı renkli, sert bazı bölümleri kompakt ve kaini orta tabakalı lokal olarak killi ve fosillidir. Mekanik dayanımı düşük olan birim çekiçle vurulduğunda ufalanır nitelikte bir yapıya sahiptir. Tabaklanma olarak; yatayla 13°-17° arasında bir eğime sahiptir. Dış yüzeyleri atmosferik koşullardan dolayı sertleşmiş ve siyahımsı gri renkli bir görünüm almıştır. Birimden alınan numuneler hidroklorik (HC1) asitle muamele edilince şiddetli bir köpürmeyle karbonat oranının fazla olduğunu göstermektedir. Birimden alınan numunelerin mikroskobik özellikleri şöyledir; ince kesitlerde kireçtaşının mikritik bir dokuya sahip olduğu ve foraminiferlerden Textulariid ve Rotaliid fosilleri içerdiği gözlenmiştir.

Şekil 2.2.14. Şanlıurfa İli Dolayının Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti

ÜST SİSTEM	SİSTEM	SERİ	FORMASYON ADI	KALINLIK (m)	LİTOLOJİ	LİTOLOJİ AÇIKLAMASI
SENOZOYİK	KUVATERNER	PLİYOSEN		50		Alüvyon
			KARACADAĞ	50 - 200		Bazalt - tüf
	ADYAMAN		100 - 300		Gri, beyaz, pembe, kırmızı renkli kiltaş, kumtaş, çakiltaş ve göl sel kireçtaşı ardalanması	
	FIRAT(PİRİN)		100 - 200		Beyaz, sarımsı, pembemsi renkli, orta - kalın tabakalı karstik kireçtaşı	
	GAZİANTEP		200 - 400		Beyaz renkli, çörtlü, killi kireçtaşı marn ardalanması	
	TERSİYER		EOSEN-OLİGOSEN-ALTMİYOSEN			

Kaynak: Uzel ve Kalkan, 1992

Dokanak ilişkileri: İnceleme alanında Formasyonun tabanı görülmemektedir. Ancak birimin üzerine Oligosen-Alt Miyosen yaşlı Pirin Formasyonu konkordan olarak gelmektedir.

Kalınlık ve yanall değişim: Kalın ve orta tabakalı kireçtaşlarından oluşan birim inceleme alanında masif ve kompakt bir görünüm arz eder. Birimin kalınlığı D.S.İ'nin açtığı sondaj kuyularından 400 m. ve üzerinde olabileceği belirtilmiştir. İnceleme alanında birimin yanall değişimiyle ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır.

Fosil kapsamı ve jeolojik yaş: Araştırmacıların muhtelif zamanlarda Formasyonda yaptıkları çalışmalarda aşağıdaki faunaya göre birimin yaşı Orta-Üst Eosen olarak belirlenmiştir (Tolun 1960, Sanlav 1963, Özcan 1974).

Nummulites laevigatus

Nummulites burdigaliensis

Nummulites subatacicus

Nummulites gallensis, Assilina spira

Gypsina globulus, Discocyclina archiaci

Miscellanea miscella (Tolun 1960)

Rotalia cf. trochidiformis

Pararotalia sp.

Pseudotruncorotalia sp.

Fissoelphidium sp. (Sanlav vd. 1963)

Nummulites atacicus

Nummulites globulus

Operculina sp.

Orbitolites complanatus

Alveolina oblanga (Özcan 1974)

Rotalia sp., Textularia sp.

Çökeltme ortamı: Fosiller incelediğinde ve sedimantolojik veriler değerlendirildiğinde Formasyon sığ-neritik fasiyeste oluşmuştur (Ketin, 1983).

Pirin Formasyonu

Yayılm ve tanımı: Formasyon inceleme alanının kuzeyinde ve güneydoğusunda, Mağaracık mah., Çembel köyü, Kesme tepe, Kırmızı tepe çevrelerinde yüzeylemektedir. Birim açık gri, san renkli alt ve üst seviyelerinde ince, orta seviyelerinde ise kaim tabakalı, kristalize, killi, fosilli kireçtaşlarından oluşmuştur. Formasyon adı Adıyaman'ın kuzeyinde Pirin köyünde istifin tüm özellikleri gözleendiğinden R.Krausert (1958) tarafından Pirin Formasyonu denilmiştir (Özcan 1974).

Kaya türü özellikleri: Pirin Formasyonu inceleme alanında açık gri, san renkli alt ve üst seviyelerinde ince, orta seviyelerinde ise kalın tabakalı, kristalize, killi, fosilli kireçtaşlarından oluşmuştur. Mekanik yönden yumuşak olup dağılgan bir yapıya sahiptir. Birim birçok yerde alüvyonlarla örtülmüştür. İnceleme alanı Güneydoğu Anadolu karst kuşağında bulunması ve dolayısıyla birimde karstik yapıların gelişmesine sebebiyet vermiştir.

Birimin eğimi yaklaşık yatayla 15° olarak ölçülmüştür. Makroskopik özellikler ise şöyledir; kireçtaşı, killi kireçtaşı, fosilli kireçtaşı, kristalize kireçtaşlarından ibaret olan birim, ince

kesitlerde petrografik incelemelerde mikritik bir dokuya sahip olduğu ve foraminiferlerden Rotaliid ve bol boşluk içerdiği tespit edilmiştir.

Dokanak ilişkileri: İnceleme alanında Pirin Formasyonu'nun altında Orta-Üst Eosen yaşlı Midyat Formasyonu yer almaktadır. Üzerine ise Pliyosen yaşlı Adıyaman Formasyonu diskordan olarak gelmektedir.

Kalınlık ve yanal değişim: İnce, orta ve kaim tabakalı olan birimin gerçek kalınlığı ölçülememiştir; ancak Devlet Su İşleri'nin açmış olduğu kuyulardan ve Özcan (1974) tarafından yapılan bölgesel jeoloji çalışmalarından birimin kalınlığının 300–350 m. civarında olduğu belirtilmiştir. İnceleme alanında yapılan çalışmalarda yanal değişime rastlanılmamıştır.

Fosil kapsamı ve jeolojik yaş: Özcan (1974) tarafından aşağıdaki fosiller derlenmiştir.

Sphaerogypsina globula

Rotalia trochidiformis

Globigerapsis kugleri

Pariculospheera mexicana

Globorotalia aragonensis

Nummulites cf. fabiani

Chapmanina gasinensis

Hantkenina mexiccma, Tritaxia

Lepidocyclina, Spiroclypeus,

Discocyclina

Miogypsina, Amphistegina, Miolepidocyclina,

Neoalveolina (Borelis) curdica

Austrotrillina hawchini, Operculina complanata anılan fosillere göre birimin yaşı

Oligosen - Alt Miyosen olarak belirtilmiştir (Özcan 1974).

Çökeltme ortamı: Ketin (1983, Türkiye jeolojisine Genel Bir Bakış) tarafından lagün fasiyesinde çökeldiği belirtilmiştir.

Adıyaman Formasyonu

Yayılmı ve tanımı: Formasyon inceleme alanında yüzeyleme vermemektedir; ancak Devlet Su İşleri'nce açılan sondaj kuyularında birime rastlanılmaktadır. Birim bazaltlar tarafından örtülmüştür (Şekil-2.2.14). Formasyon tipik olarak Adıyaman yöresinde görülmektedir. İlk tanımlama T.Bolgi (1964) tarafından yapılmıştır (Özcan 1974). Birim genellikle alttan itibaren açık gri, pembe, yeşilimsi, gri renkli kumtaşı-miltaşı-konglomera kireçtaşı ar dalanmasından oluşur, pembe rengi üst seviyelerde olağandır.

Kayatürü özellikleri: Adıyaman Formasyonu sondaj kuyu loğlarında su özellikleri gösterir; birim genellikle alttan itibaren açık gri, pembe, yeşilimsi, gri renkli kumtaşı-miltaşı-konglomera kireçtaşı ar dalanmasından oluşur, pembe rengi üst seviyelerde olağandır.

Birimin eğimi yatayla 15° civarındadır. Midyat Formasyonunun oluşturduğu kireçtaşı düzlüğü, Orta-Üst Miyosende kazandığı bütün çukur alanları Adıyaman Formasyonunun karasal oluşukları ile doldurulmuştur.

Dokanak ilişkileri: Adıyaman Formasyonu'nun tabanı Oligosen-Alt Miyosen yaşlı Pirin Formasyonu'na diskordan olarak oturmakta tavanında ise bazaltlar uyumsuz olarak gelmektedir.

Kalınlık ve yanal değişim: Sondaj verilerine ve diğer araştırmacıların yayınlarına göre (Özcan 1974) birimin kalınlığı 300–350 m olarak tahmin edilmekte ve yanal bir değişme görülmemektedir.

Fosil kapsamı ve jeolojik yaş: Birimin yaşı E. Meriç doktora tezine göre; Pliyosen olduğu belirtilmiştir.

Çökeltme ortamı: Birimin litolojik ve sedimantolojik özellikleri dikkate alındığında karasal bir ortamda oluştuğu görülmektedir (Özcan 1974).

Volkanitler

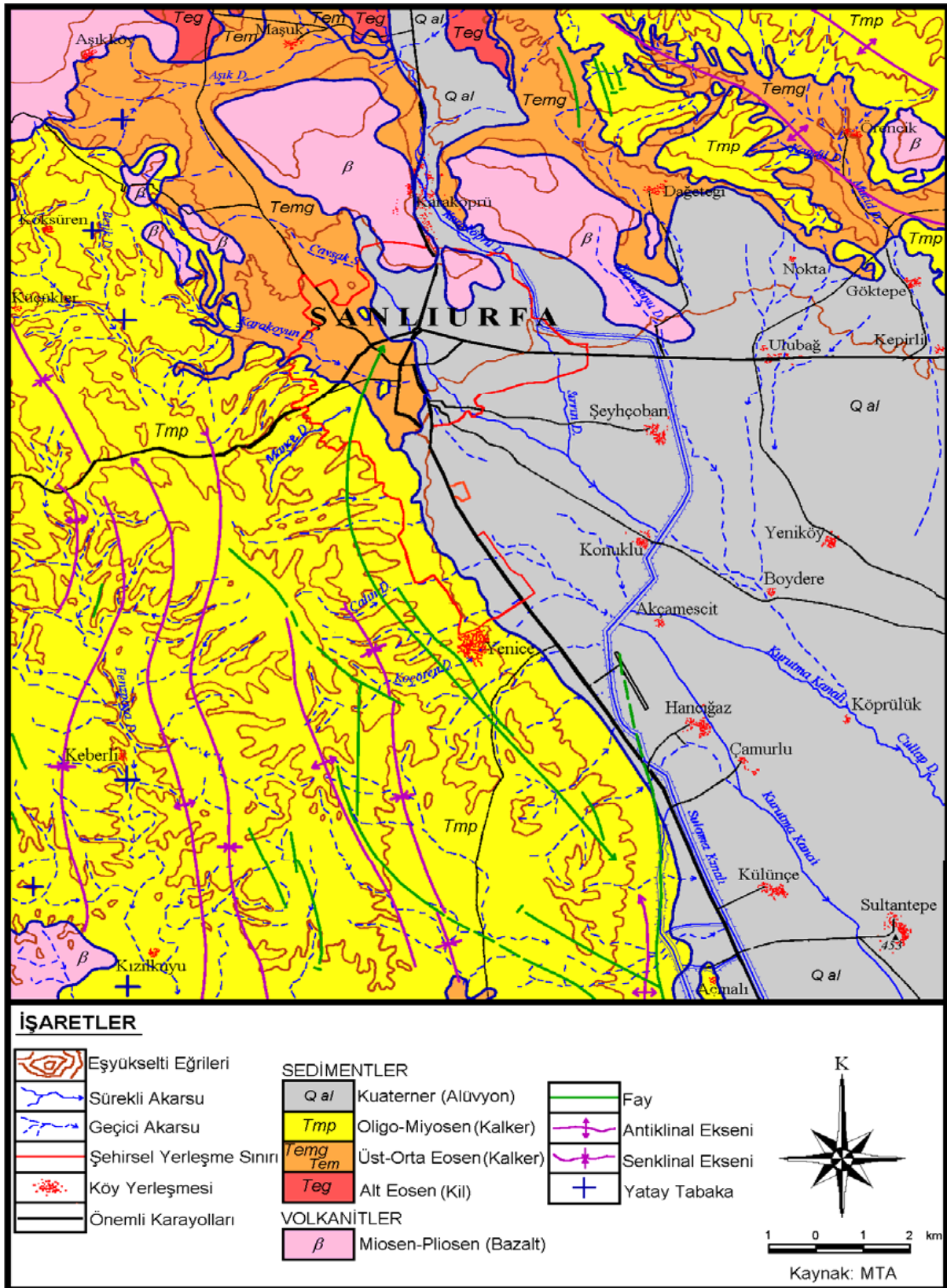
Karacadağ bazaltları (Tvol)

İnceleme alanında bazaltlarla temsil edilen bu birim Pleistosen de vuku bulan Karacadağ intrüzyonu esnasında magmanın bacalarla kırık ve çatlaklar boyunca yüzeye çıkıp yayılması sonucu oluşmuştur. İnceleme alanında Pliyo-Kuvaterner yaşlı detritik malzemeler içinde iki ayrı düzeyde bazalta rastlanması Karacadağ volkanizmasının aktivitesinin farklı zamanlarda ve fazlarda olduğunu göstermektedir. Örnekler % 44.30-48.60 arasında (ortalama % 46.84) SiO₂ içerir. Al₂O₃ kapsamları % 11.10-14.20 arasında (ortalama % 12.70) değişir. TiO₂ içerikleri % 1.50–2.30 arasında değişmektedir. Mg O kapsamları % 6.70-8.30 arasında (ortalama 7.58) değişmektedir. CaO içerikleri % 9.50-10.30 arasında (ortalama % 9.86) değişmektedir. Alkalilerden Na₂O kapsamları % 3.12–3.76 arasında (ortalama % 3.48), K₂O ise % 0.57-1.15 arasında (ortalama % 0.83) değerler göstermektedir (Ulu vd. 1991). Petrografik incelemelerde bazaltların porfiritik dokulu mikrolit hamur içerisinde olivin kristalleri bulundurduğu gözlenmiştir. Ayrıca opak mineraller de içerdiği gözlenmiştir. Opak minerallerin manyetit olabileceği tahmin edilmektedir. Anadolu'da yeralan Senozoyik yaşlı genç volkanizmanın Arap plakası üzerinde yeralan tipik temsilcisi Karacadağ bazaltlarıdır (Şaroğlu ve Emre 1987).

Karacadağ bazalttan güneyde yer alan Şanlıurfa bazaltları ile batıda yer alan Gaziantep bazaltları ile birlikte (Ulu ve diğ. 1991), Arap plakası üzerinde Neotektonik dönemde meydana gelen tansiyon çatlaklarından manto yükselimi sonucu çıkmış ve geniş alanlara yayılmışlardır. Doğu Anadolu'da Neotektonik dönem, orta Miyosende Bitlis kenet kuşağındaki okyanus kapanması sonunda Arap plakası ile Anadolu plakası arasındaki kıta-kıta çarpışması ile başlamaktadır (Şengör ve Kidd 1979, Şengör ve Yılmaz 1981). Neotektonik dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kıtaların çarpışmaları sonucunda sıkışma tektonik rejimine bağlı olarak çeşitli kıvrımlar, yüksek açılı bindirmeler ve doğrultu atımlı faylar meydana gelmişlerdir (Şaroğlu ve Güner 1981, Şaroğlu ve Yılmaz 1984,1987, Şaroğlu ve Emre 1987). Arap platformu üzerinde yer alan tansiyon çatlakları, kuzey-güney yönde olup çarpışma sırasında kıtalar arasındaki sıkışma ile kuvvet dengeliğine bağlı olarak gelişen impaktojen türde liftlerdir (Yılmaz 1981, Dewey ve diğ. 1986, Ulu vd. 1991). Arap plakası üzerinde (Türkiye kesiminde) yeralan en belirgin ve büyük boyutlu impaktojen Akçakale grabeni olup (Tardu vd. 1987) bu impaktojen ve çevresindeki diğer impaktojenlerle bir arada ve farklı yönlerde doğrultu atımlı fayların varlığı da bilinmektedir (Çemen ve Perinçek 1990).

İnceleme alanındaki volkanitler ve daha belirtili Gaziantep-Şanlıurfa volkanitleri, bu impaktojenler ve bunlara bağlı olan doğrultu atımlı fay sistemleri ile ilişkili olarak meydana gelmişlerdir. Esasen aynı tür volkanitler Arap plakası üzerinde daha pek çok yerde (Ulu ve diğ. 1991) yaygın yüzlekler vermektedirler. Bu tür plato bazaltları Arap plakası üzerinde geniş alanlar kaplamaktadırlar. Karacadağ bazaltları, Orta Miyosenden itibaren Arap plakası ile Anadolu plakasının çarpışması sırasında sıkışma sonucu kuvvet dengelerine bağlı olarak gelişen kuzey-güney yönlü impaktojen türde liftlerden manto yükselimi vasıtasıyla meydana gelen kıtasal plato bazaltlarıdır. Bunları oluşturan ana magma, üst mantonun kısmi ergimesi sonucu meydana gelmiştir.

Şekil 2.2.15. Şanlıurfa Ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası

Kaynak: Şahinalp, 2006

Alüvyon

Genellikle dere yataklarında süprüntü malzeme ile mil, kum ve çakıldan oluşmuştur. İnceleme alanında diğer birimler bu alüvyonlar tarafından yer yer örtülmüştür. Kalınlığı 1–40 m arasında değişmektedir.

2.2.2.4. Yapısal Jeoloji

Anadolu Levhası ile Arap Levhası arasında Orta Miyosen'den gelişen kıta-kıta çarpışmasını izleyen dönemde bölge sıkışma tektoniği rejiminin etkisi altında kalmıştır. Bölgede kuvvet dengelenmesine bağlı olarak K-G doğrultulu açılma çatlakları gelişmiş ve bu çatlaklardan manto yükselimi sonucunda Karacadağ ve Ovabağ Volkanitleri yüzeylenerek tüm yaşlı birimleri örtmüştür. Bölge'de yapılan çalışmalar sonucunda volkanizmanın KB'den GD'ye doğru gençleştiği gözlenmiştir.

2.2.2.4.1. Bindirmeler

Arabistan ve Avrasya levhalarının kuzey-güney doğrultuda yakınsamaları sonucu, 2.jeolojik zamanın sonlarına doğru (Alt-Orta Mestrihtiyen), Akdeniz'in eski atası sayılan Tetis Denizi kapanmış ve bunu takip eden süre içinde Arabistan ve Avrasya levhaları Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı veya Güneydoğu Anadolu Bindirmesi boyunca çarpışmışlardır. Bu dönemden Pliyosen'e kadar, kuzey-güney yönlü sıkışmalar, kuzeyden bindiren faylar ve kıvrımlanmalar ile karşılanmıştır. Ancak Geç Pliyosen'de bu sıkışmalar bindirme fayları ve kıvrımlanmalar ile karşılanamaz duruma gelmiş ve yanal atımlı faylar egemen duruma geçmiştir. Bu arada Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay zonları gelişmiş ve bu zonlar boyunca Anadolu Bloku batıya doğru hareket etmeye başlamıştır. Bu hareket sırasında, Doğu Anadolu Fayı boyunca sol yönlü atımlar gelişmiştir.

2.2.2.4.2. Kıvrımlar

İnceleme alanında istiflerin temelini oluşturan Midyat Formasyonu farklı nitelikli litolojilerden oluşmuştur. Hava fotoğraflarında yapılan gözlemlerde birimde doğu-batı yönlü kompresyon kuvvetleri etkisinde dalımlı antiklinal ve senklinallerin oluştuğu görülmüştür. Birimde ölçülen tabaka ölçümleri hava fotoğraflarından elde edilen bulguları destekler niteliktedir (Yeşilnacar ve diğ.1998).

Klivaj, Çatlak ve Damarlar

İnceleme sahası Arap-Anadolu plakası çarpışma zonunda bulunduğu için çeşitli kompresyon ve tansiyon kuvvetlerinin etkisinde kalmış buna paralel olarak çatlak sistemleri gelişmiştir. Midyat Formasyonu kireçtaşlarında ölçülen çatlak düzlemleri ölçüleri (Doğrultu, eğim yönü, eğim miktarı) gül ve kontur diyagramına yerleştirildiğinde çatlak sistemlerinin genel gidişleri ise $K 76^\circ B / 25^\circ GB$ şeklindedir. Midyat Formasyonu'ndaki kırık ve çatlaklar kalsit, kısmen de kille dolmuştur. Pirin Formasyonu'nda ölçülen çatlak düzlemleri ölçüleri (Doğrultu, eğim yönü, eğim miktarı) gül ve kontur diyagramlarına yerleştirildiğinde çatlak sistemlerinin

genel gidişleri ise K 10° B / 18° GB şeklindedir. Karacadağ volkanitlerine ilişkin ölçümlere göre ise çatlakların dike yakın olduğu ve hemen her yönde geliştiği, ancak K 27° D / 80° GD şeklinde daha egemen olduğu görülür. Bazaltların çatlakları ikincil kalsit mineraliyle dolmuştur. Yörede metamorfik birimler ve şiddetli deFormasyon olmadığı için de klivaj türü yapılarla rastlanılmamıştır ((Yeşilnacar ve diğ., 1998).

Diskordanslar

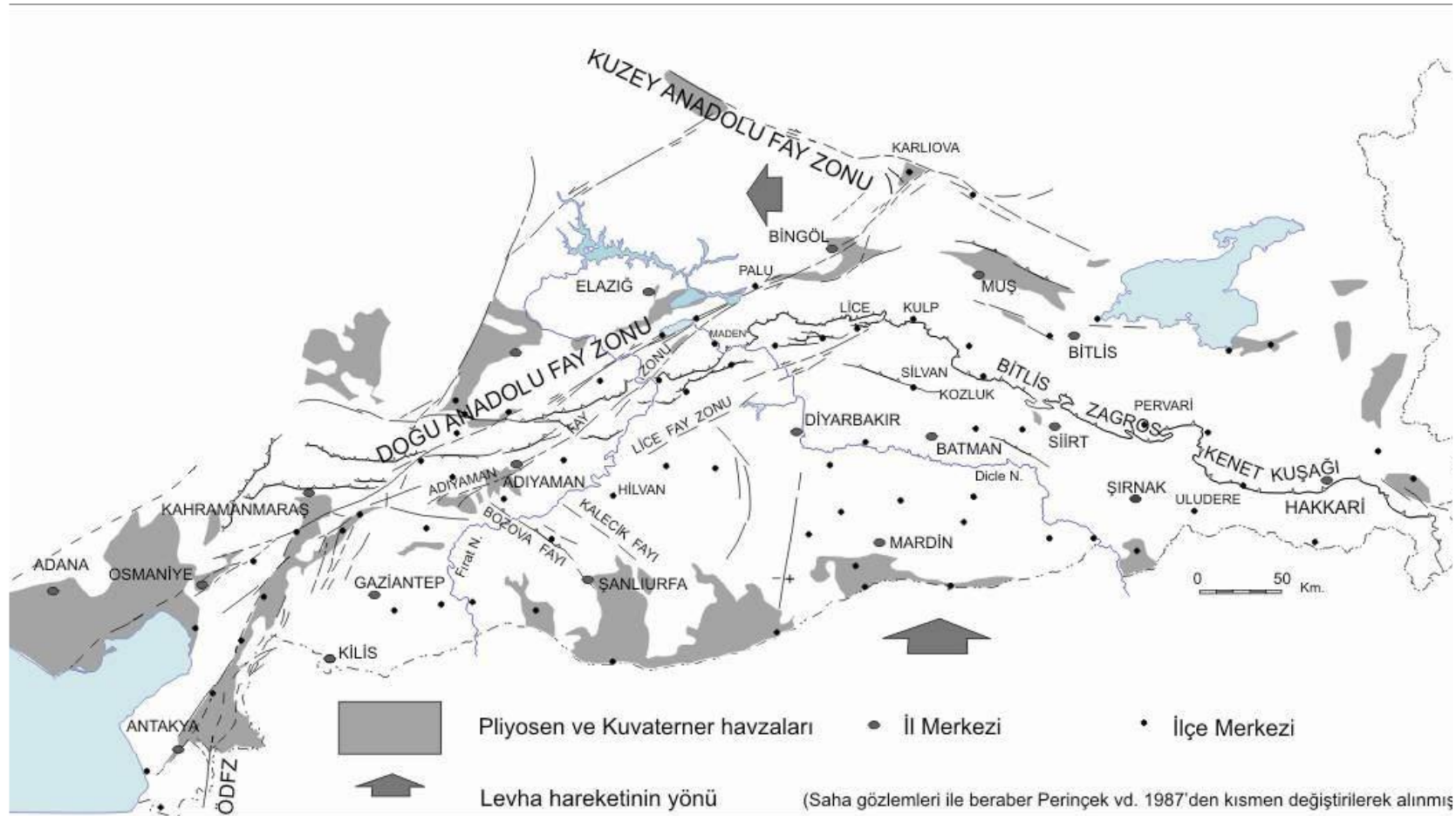
Pirin Formasyonu ile Adıyaman Formasyonu arasında, Adıyaman Formasyonu ile volkanitler arasında ve son olarak da volkanitlerle alüvyon arasında uyumsuzluklar gözlenmiştir (Özcan 1974).

2.2.2.3.3. Faylar

Bozova Fayı

Bozova Fay Zonu, DAFZ'nun sağ yanal atımı olan bir X kırığı niteliğindedir. Adıyaman güneyinde belirginleşen fay, Bozova'dan geçip, Şanlıurfa il merkezi yakınında hafif güneye dönerek, Akçakale grabeninin batı kenarını oluşturur (Şengör ve Yılmaz, 1981) (Şekil 2.2.16). Kandilli Rasathanesi kayıtları ve Türkiye'nin son yıllardaki deprem kayıtlarına bakıldığında, Şanlıurfa yöresinde bu faydan kaynaklanan yoğun bir deprem etkinliği görülmektedir (Şekil 2.2.17).

Şekil 2.2.16. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tektonik Hatları

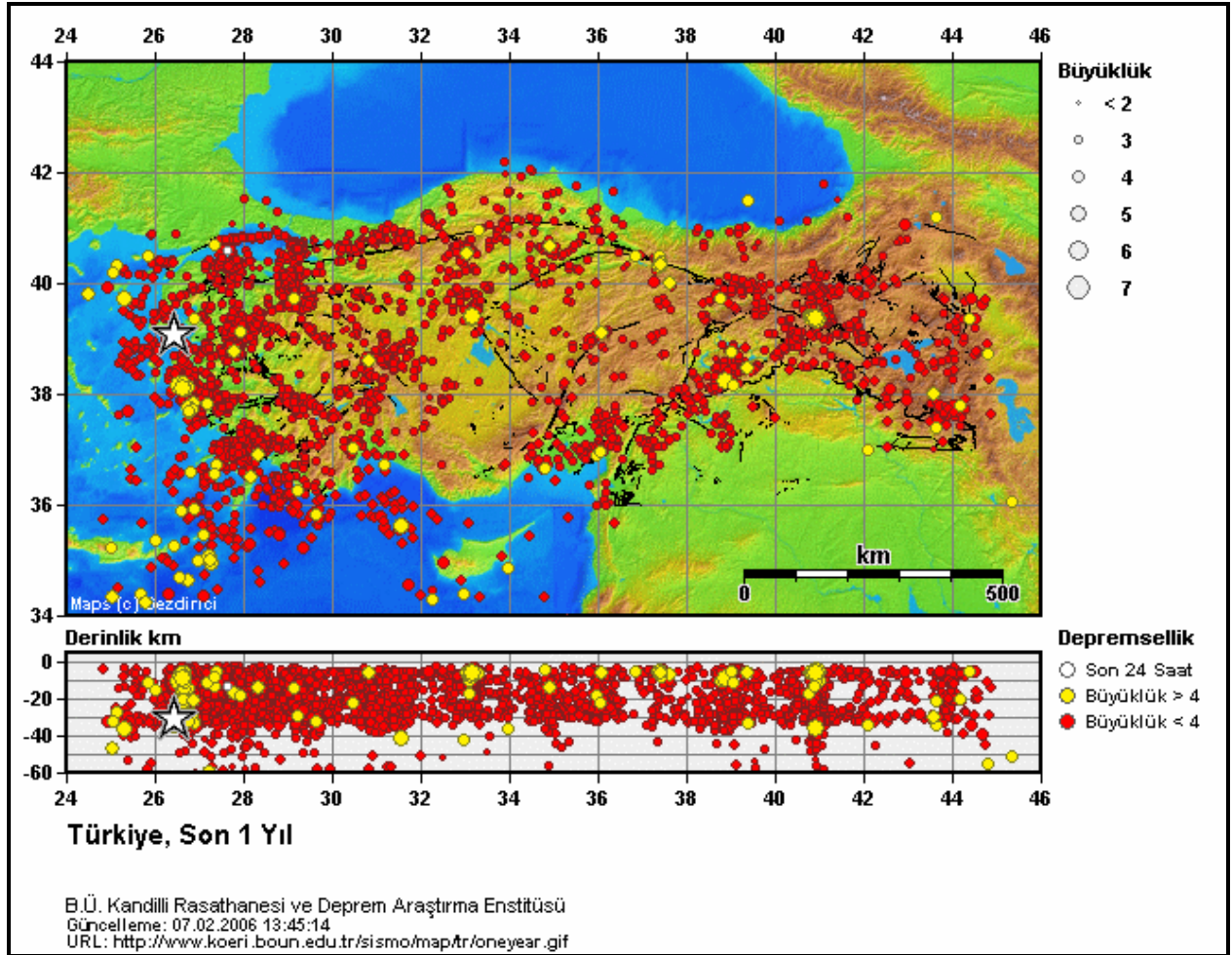
Kaynak: İmamoğlu ve Çetin, 2007

Kalecik Fayı

Kalecik fayı, Bozova Fayı'nın doğusunda, Bozova doğusu ile Hilvan arasından geçen kuzeybatı-güneydoğu yönlü bir fay olup, Bozova Fayı'na paralel gelişmiş bir faydır. Bu fay, Lice Fay Zonu ile DAFZ'nin bir X kırığı niteliğinde olup, sağ yanal olarak gelişmiştir. Kalecik Fayı ile Bozova Fayı arasında son yıllarda yoğun bir deprem etkinliğinin olduğu gözlenmektedir (Şekil 2.2.17).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, yukarıda belirtilen yanal atımlı faylara paralel veya yanal atımlı fay modellemelerine uygun gelişmiş, pek çok küçük fay ile Bitlis Zagros Kenet Kuşağı'na paralel birkaç küçük bindirme veya ters fay gelişmiş bulunmaktadır. Bu fay zonları boyunca pek çok heyelan meydana gelmektedir. Meydana gelen bu heyelanlar, bu fayların diriliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 2.2.17. Mart 2004-Şubat 2006 Tarihleri Arasında Türkiye'deki Deprem Etkinliği

Kaynak: İmamoğlu ve Çetin, 2007

2.2.2.5. Tektonizma ve Doğal Afet Kaynakları

2.2.2.5.1. Bölgesel Tektonizma

Afrika Plakası kendisini çevreleyen okyanus ortası sırtlarındaki iraksayan levha sınırlarındaki hareketlilik nedeniyle sürekli kuzeye doğru hareket halinde olmuştur. Kızıldeniz'deki açılma nedeniyle Arap Plakası daha da hızlı hareket etmiş ve kuzeye doğru kaymıştır. Afrika-Arabistan ve Avrasya levhalarının kuzey-güney doğrultuda yakınsamaları sonucu Alt-Orta Mestrihtiyen'de Akdeniz'in eski atası sayılan Tetis Denizi kapanmış ve bunu takiben Tortoniyen'de (yaklaşık 10 milyon yıl önce) Arabistan ve Avrasya levhaları, Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı (BZKK) veya Güneydoğu Anadolu Bindirmesi boyunca çarpışmışlardır (Şengör, 1980). Bu dönemden Pliyosen'e kadar (2-5 milyon yıl önce) kuzey-güney yönlü sıkışmalar, kuzeyden bindiren bindirme fayları ve eksen doğrultuları yaklaşık doğu-batı istikametinde olup, BZKK'na paralel olan kıvrımlanmalar ile karşılaşmıştır.

Geç Pliyosen'de bu sıkışmalar, bindirme fayları ve kıvrımlanmalar ile karşılaşamaz duruma gelmiş ve yanal atımlı faylar egemen duruma geçmiştir (Perinçek ve Eren, 1990; Herece ve Akay, 1992; İmamoğlu, 1993, 1996). Bu arada Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ) ve Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) gelişmiş ve bu fay zonları boyunca Anadolu Bloku batıya doğru hareket etmeye başlamıştır. Bu hareket sırasında, doğrultu atımlı fay modellerine uygun olarak KAFZ boyunca sağ yönlü, DAFZ boyunca ise sol yönlü doğrultu atım gelişmiştir (Şekil-2.2.16).

2.2.2.5.2. Diri Faylar

Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) :

Türkiye'nin en etkin ve diri olan iki ana fay kuşağından birini oluşturan DAFZ, Karlıova-Antakya arasında 580 km..lik bir uzanım göstermekte olup, Bölge'nin jeodinamik evrimi ve depremselliğinde önemli bir rol oynamaktadır (Allen, 1969; Arpat ve Şaroğlu, 1972; 1975; Mc Kenzie, 1972, 1976; Seymen ve Aydın, 1972; Şaroğlu vd., 1987, 1992a, 1992b; Ambrasseys, 1989; Taymaz vd., 1991; Herece ve Akay, 1992; Nalbant vd.,2002).

Güneydoğu Anadolu Bindirmesi / Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı (BZKK)

Tetis Denizi tabanının Avrasya Plakası altına dalarak yitiminden sonra, kıta-kıta çarpışması sınırında gelişen bir yapı olan Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı (BZKK), Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kuzey kenarı boyunca gelişmiştir (Şekil 2.2.18). Bu bindirme fayı, İran'daki Zagros Bindirme Kuşağı'nın devamı şeklinde olup, doğudan batıya doğru Hakkari, Beytüşşebap, Narlı, Pervari güneyi, Kozluk, Kulp, Lice kuzeyi, Ergani kuzeyi, Çüngüş ve Çelikhan'dan geçer. Bu kesimde, DAFZ tarafından atıma uğrayan BZKK, Gölbaşı kuzeyinde tekrar ortaya çıkmaktadır. Batıya doğru iki bindirme halinde devam eden BZKK'nın bir kolu Kahramanmaraş'tan, diğer kolu da daha kuzeyden geçip, Andırın doğusunda güneye dönerek belirsizleşir.

Bozova Fayı

Bozova Fay Zonu, DAFZ'nun sağ yanal atımı olan bir X kırığı niteliğindedir. Adıyaman güneyinde belirginleşen fay, Bozova'dan geçip Şanlıurfa il merkezi yakınında hafif güneye dönerek, Akçakale grabeninin batı kenarını oluşturur (Şengör ve Yılmaz, 1981). Kandilli Rasathanesi kayıtları ve Türkiye'nin son yıllardaki deprem kayıtlarına bakıldığında, Şanlıurfa yöresinde bu faydan kaynaklanan yoğun bir deprem etkinliği görülmektedir

Kalecik Fayı

Kalecik Fayı, Bozova Fayı'nın doğusunda, Bozova doğusu ile Hilvan arasından geçen kuzeybatı-güneydoğu yönlü bir fay olup, Bozova Fayı'na paralel gelişmiş bir faydır. Bu fay, Lice Fay Zonu ile DAFZ'nin bir X kırığı niteliğinde olup, sağ yanal olarak gelişmiştir. Kalecik Fayı ile Bozova Fayı arasında son yıllarda yoğun bir deprem etkinliğinin olduğu gözlenmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, yukarıda belirtilen yanal atımlı faylara paralel veya yanal atımlı fay modellerine uygun gelişmiş, pek çok küçük fay ile Bitlis Zagros Kenet Kuşağı'na paralel birkaç küçük bindirme veya ters fay gelişmiş bulunmaktadır. Bu fay zonları boyunca pek çok heyelan meydana gelmektedir. Meydana gelen bu heyelanlar, bu fayların diriliğini ortaya koymaktadır.

Akçakale Grabeni

Güneydoğu Anadolu'da Miyosen ve sonrasında oluşan şiddetli depremlerin son ürünlerinden birisidir. Bu grabeni oluşturan fay sistemleri ve eksenleri yaklaşık kuzey-güney uzanımlıdır (Tardu ve diğ. 1987).

Şanlıurfa'nın geçmişine bakıldığında su baskınları, depremler ve kıtlıkların olduğu bir coğrafya olduğu görülüyor. Bu büyük afetlerden bazıları şunlardır:

Şanlıurfa (Edessa)'nın alışlagelen doğal afetlerin tehdidi devam etmekteydi. Sel baskınlarına karşı İstinianus'un seti inşa edilmiş bu mühendislik başarısıyla şehir Kasım 201, Mayıs 303, Mart 413 ve Nisan 525'teki baskınları hasarsız atlattı. İstinianus'un setine rağmen Karakoyun Deresi'nin suları her yüzyılda bir defa şehri basıyordu. 667 Kasım'ında gecenin tam ortasında büyük bir su baskını meydana gelmiştir (Şuan ki durumda Karakoyun deresi'nin üzeri kapatılmıştır). Sular Edessa surlarını tahrip etmiş, yıkmış, şehir sular altında kalmış ve binlerce insan boğulmuştur. Mart 740'ta yine bir su baskını olmuş fakat bu baskında can kaybı olmamıştır. 834-5 te şehir sakinleri uykudayken yine sel baskını meydana geldi. Bu sel baskınında sular yine batı surlarına baskın yaptılar ve oradan şehre ve avlulara girdiler. Sular doğu surlarını yıkmadan ve ovaya akmadan önce yaklaşık üç bin kişi evlerinde boğuldular. Nisan 679 da Suruç'u tamamen yerle bir eden bir depremde Edessa (Şanlıurfa) da birçok insanın hayatına mal olmuş ve Edessa'daki büyük kilise yıkılmış evler hasar görmüştür. 717-8 de başka bir deprem meydana gelmiş ve yine pek çok can kaybı olmuş ve yüksek binalar (kiliseler) yıkılmıştır. 784 te çekirgeler Mezopotamya'da büyük yıkıma neden olmuşlardır. 768-9'da Harran yakında bir deprem meydana gelmiştir.1099'da Edessa'da kuraklık ve kıtlık ortaya çıkmıştır. 1103'te çok ciddi bir sel baskını daha olmuştur (Gümüşcü ve diğ.,2004).

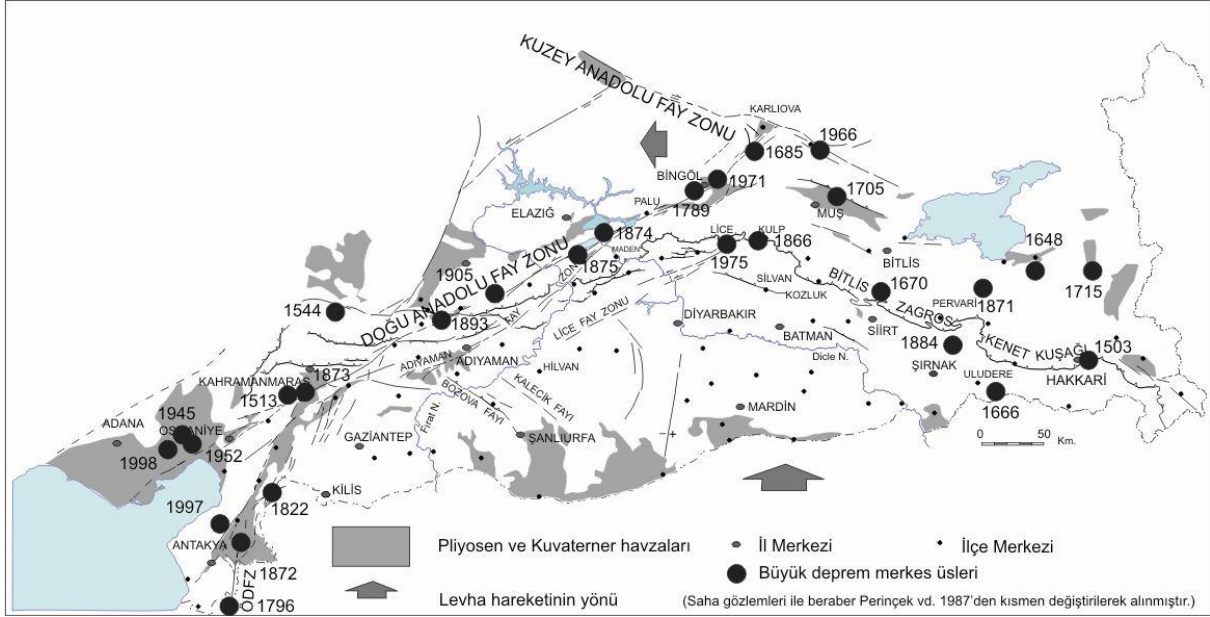
Şanlıurfa'nın kuzeyinde, Şariyaj ters fay ve bindirme kuşaklarını oluşturan sıkışma tektoniğinin etkileri büyük oranda görülürken, çalışma alanında ekstansiyonel tektonizma gelişmişken ve K-G doğrultulu Karacadağ kırık sistemi, yine aynı doğrultulu Akçakale Grabeni

fayları ve KB-GD doğrultulu Bozova Fay Sistemi meydana gelmiştir. Çalışma alanındaki kıvrımları verev bir şekilde yırtan makaslama yapıları da önemli ölçüde görülmektedir. Aktif heyelan olayları, kaya düşmesi, kaya devrilmesi gibi duraylı olmayan herhangi bir arazi kesimi gözlemlenmemiştir. Şanlıurfa ili 3. Derece Deprem Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bölgede yapılacak her tür inşaatta Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın "Deprem Bölgelerinde Yapılacak Yapılara İlişkin Yönetmelik"e uyulması şarttır (Gümüşcü ve diğ.,2004).

2.2.2.5.3. Depremsellik

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illeri ve yakın yörelerinin depremselliğinin araştırılması, depremlere neden olan ana kırık hatların belirlenmesi ve buradaki fayların günümüzdeki ve tarihi dönem içindeki aktivitelerinin belirlenmesi birçok çalışmacının temel konusu olmuştur. Arabistan ve Avrasya levhalarının kuzey-güney doğrultuda yakınsamaları sonucu, 2.jeolojik zamanın sonlarına doğru (Alt-Orta Mestrihtiyen), Akdeniz'in eski atası sayılan Tetis Denizi kapanmış ve bunu takip eden süre içinde Arabistan ve Avrasya levhaları Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı veya Güneydoğu Anadolu Bindirmesi boyunca çarpışmışlardır. Bu dönemden Pliyosen'e kadar, kuzey-güney yönlü sıkışmalar, kuzeyden bindiren faylar ve kıvrımlanmalar ile karşılanmıştır. Ancak Geç Pliyosen'de bu sıkışmalar bindirme fayları ve kıvrımlanmalar ile karşılanamaz duruma gelmiş ve yanal atımlı faylar egemen duruma geçmiştir. Bu arada Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay zonları gelişmiş ve bu zonlar boyunca Anadolu Bloku batıya doğru hareket etmeye başlamıştır. Bu hareket sırasında, Doğu Anadolu Fayı boyunca sol yönlü atımlar gelişmiştir. Gerek Bitlis- Zagros Kenet Kuşağı'nın oluşumundan günümüze kadar, bu kuşaktaki bindirme fayları, gerekse Doğu Anadolu Fayı ve bu fayın eşlenikleri olan Lice Fay Zonu ve Bozova Fayı gibi faylar boyunca meydana gelen hareketler sonucu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde ve yakın yöresinde değişik şiddetlerde yüzlerce büyük deprem meydana gelmiştir. Hazar Gölü genç tortulları üzerinde yapılan araştırmalarda, buranın beş adet büyük deprem geçirdiği ortaya konmuştur. Ayrıca, fay zonları boyunca meydana gelen çok sayıda güncel heyelanın varlığı da, bu fayların diriliğini göstermektedir.

Son birkaç yüz yıl içinde bu fay üzerinde meydana gelen en önemli depremler, 1513 Pazarcık Depremi, 1822 Kahramanmaraş Depremi, 1866 Karlıova Depremi, 1872 Antakya, 1874 Gezin Depremi, 1875 Sivrice Depremi, 1893 Çelikhan Depremi, 1905 Pötürge Depremi, 1971 Bingöl Depremi, 1977 Palu Depremi (Ateş ve Bayülke, 1977), Haziran-Temmuz 1986 Sürgü Depremleri (Şaroğlu vd.,1987) ve 1998 Ceyhan Depremleri'dir (Şekil-2.2.18).

Güneydoğu Anadolu Bindirmesi / Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı (BZKK)**Şekil 2.2.18. Güney Anadolu Bölgesi ve Yakın Yöresinde Meydana Gelen Tarihsel Depremler**

Kaynak: Akbaş, 1999

Hakkâri–Narlı yöresinde Yüksekova karmaşığı, Narlı–Kulp–Lice yöresinde Bitlis metamorfikleri, Ergani–Çüngüş yöresinde Maden karmaşığı, Çüngüş–Çelikhan yöresinde Pötürge metamorfikleri, daha batıda ise Engizek Grubu, Arap Plakası üzerindeki çökellere bindirmektedirler. Anadolu Plakası ile Arabistan Plakası arasındaki ilk kıta-kıta çarpışması Bitlis metamorfikleri boyunca meydana gelmiştir. Hazro yöresinde Paleosen öncesinde, Mardin- Derik yöresinde ise Eosen öncesinde, bu çarpışmaya paralel yapılar oluşmuştur (Perinçek vd.,1987). Halen etkinliği devam eden bu fay üzerinde en son 1975 Lice Depremi meydana gelmiştir. Bu faydan kaynaklanan pek çok tarihi depremin, deprem kataloglarında ve bu kataloglardan yararlanılarak hazırlanan haritalarda yer aldığı görülmektedir (Şekil -2.2.18).

Güncel deprem aktiviteleri incelendiğinde, değişik büyüklükte pek çok deprem odağının bu aktif fay zonları ile örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla bu bölgedeki fayların aktif oldukları ve değişik büyüklüklerde sürekli deprem üretme potansiyeline sahip oldukları söylenebilir (İmamoğlu ve Çetin., 2007).

Şanlıurfa il merkezi bazalt ve alüvyonlardan oluşmuş bir seri üzerinde bulunur. Şehrin batı ve güneyindeki tepe ve yamaçlar genel olarak Tersiyer(Paleosen-Miyosen) teşekülü olup, farklı litoloji ve yapıya sahiptirler. Paleosen serisini teşkil eden marnlı-kireçtaşları beyaz renkli, yumuşak olup, içinde sileks yumruları bulunur. Aynı zamanda Külahlı, Tılfıdır Tepeleri de bu Formasyonlardan ibarettir. Pliyosene atfedilen siyah renkli, sert, çatlaklı bazaltlar, şehrin kuzeyinde hafif eğim gösteren düzlüklerde 1m. nebati toprak altında yer alır. Alüvyon sahalar doğuya doğru geniş sahalar kaplar. DSİ sondajlarına göre 0-25m. arası killi çakıllı, nebati toprak 25-50 m. sert bazalt, 50-53 m. kireçtaşı ve 53-100 m. kil olduğu görülmüştür.

Yeraltısı Seviyesi: Genellikle derindedir. Kireçtaşı ile kaplı arazide birçok memba suları bulunur.

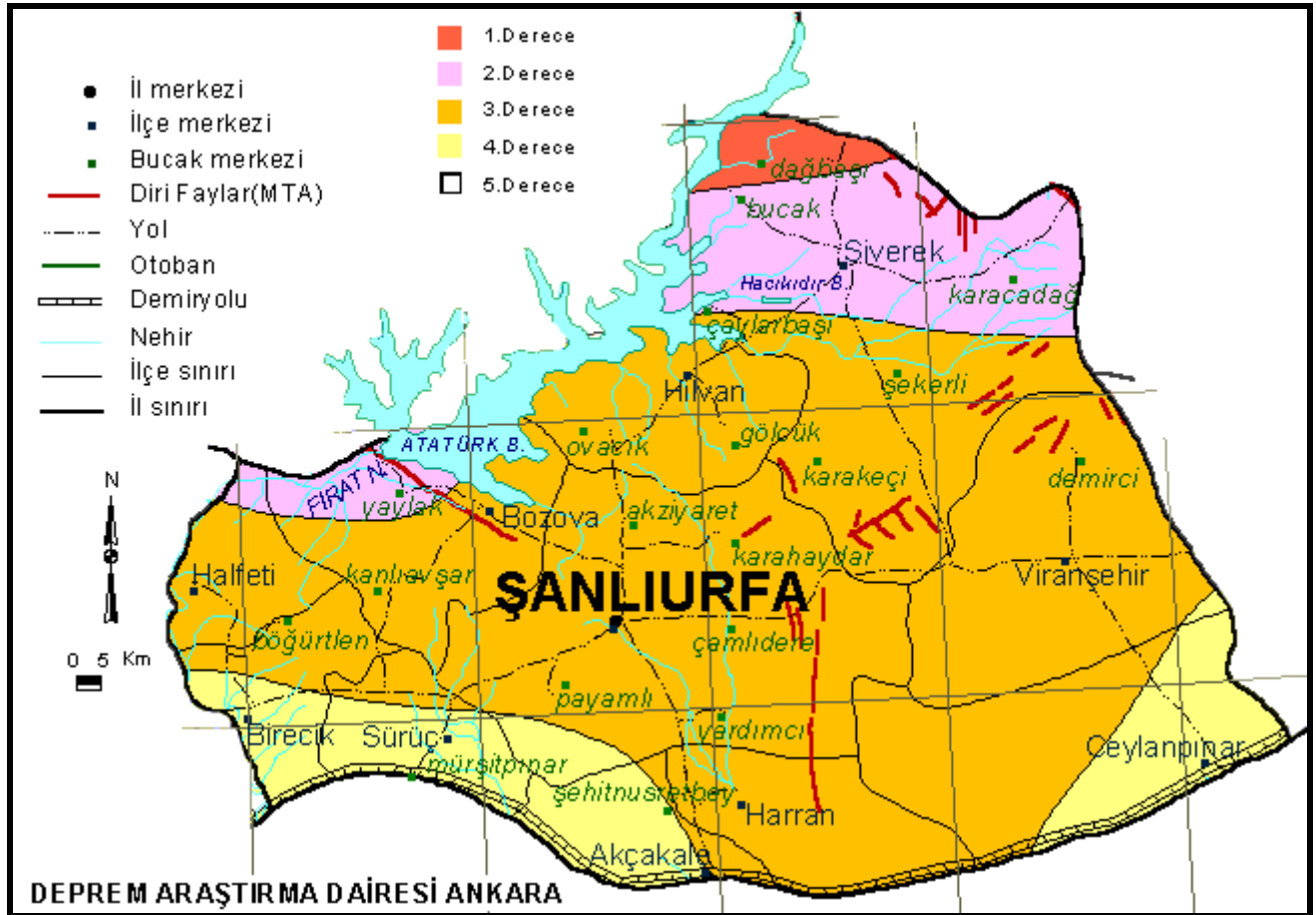
Deprem Durumu: 3.Derecede tehlikeli deprem bölgesindedir (Şekil-2.2.19). Tarihi kayıtlarda Harran ovasında şiddetli depremlerin olduğu ve büyük hasarlara neden olduğu bilinmektedir. Bölge’de bir çok etkin fayların bulunduğu ve deprem meydana getirdikleri bugünkü kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bununla beraber şehrin temel yapı zemini iyidir (Tabban; A., 2000).

Tablo 2.2.2. Şanlıurfa İli ve Yöresini Etkileyen Depremler

Tarih	Enlem (N)	Boylam (E)	Olay Yeri Etkilenen Alan	Büyükölük	Şiddet
718	37.15	38.80	Urfa		VIII
21.03.1003	37.10	38.80	Urfa ve yöresi		VIII
18.12.1037	37.10	38.80	Urfa		VII
29.11.1114	37.60	36.90	Maraş, Urfa, Harran		VIII
1115	37.10	38.80	Urfa	7	

Kaynak: İmamoğlu ve Çetin, 2007

Şekil 2.2.19. Şanlıurfa İli Deprem Haritası

2.2.2.5. Risk Analizi

Şanlıurfa'nın kuzeyinde, Şariyaj ters fay ve bindirme kuşaklarını oluşturan sıkışma tektoniğinin etkileri büyük oranda görülürken, K-G doğrultulu Karacadağ kırık sistemi, yine aynı doğrultulu Akçakale Grabeni fayları ve KB-GD doğrultulu Bozova Fay sistemi meydana gelmiştir. Çalışma alanındaki kıvrımları verev bir şekilde yırtan makaslama yapıları da önemli ölçüde görülmektedir. Aktif heyelan olayları, kaya düşmesi, kaya devrilmesi gibi duraylı olmayan herhangi bir arazi kesimi gözlemlenmemiştir. Şanlıurfa ili 3. Derece Deprem Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bölgede yapılacak her tür inşaatla Bayındırlık ve İskan Bakanlığının "Deprem Bölgelerinde Yapılacak Yapılara İlişkin Yönetmelik"e uyulması şarttır.

Şanlıurfa'nın 32 km. güneyinde, Akçakale ilçesinin 20 km. kuzeybatısında yer alan Ortaören köyünün 1.5 km. batısında, Harran Ovası'ndan karstik Formasyonlu Fatik Dağları'na geçiş zonunda bir çökm.e çukuru bulunmaktadır. İlk olarak 1998 yılında yapılan arazi çalışmaları sonucunda belirlenmiş olan bu çukur, yerinde yapılan inceleme sonucunda, çukurun 10 m. çapında ve 10 m. derinliğinde olduğu tespit edilmiştir. 2002 yılındaki incelemede ise, çukurun oval şekilli olup, 10 m. en, 15 m. boy ve 15 m. derinlikte olduğu buna karşın 2003 yılında yapılan incelemelerde ise söz konusu oluşumun boyutlarının daha da büyüyerek yaklaşık olarak 20 m. en, 22.5 m. boy ve 15 m. derinlikte olduğu tespit edilmiştir (Seyrek, A.2003). Bu çukur bölgesi ve çevresinde yapılaşma riskine dikkat edilmelidir.

2.2.3. DİYARBAKIR

2.2.3.1. Bölgesel Jeoloji

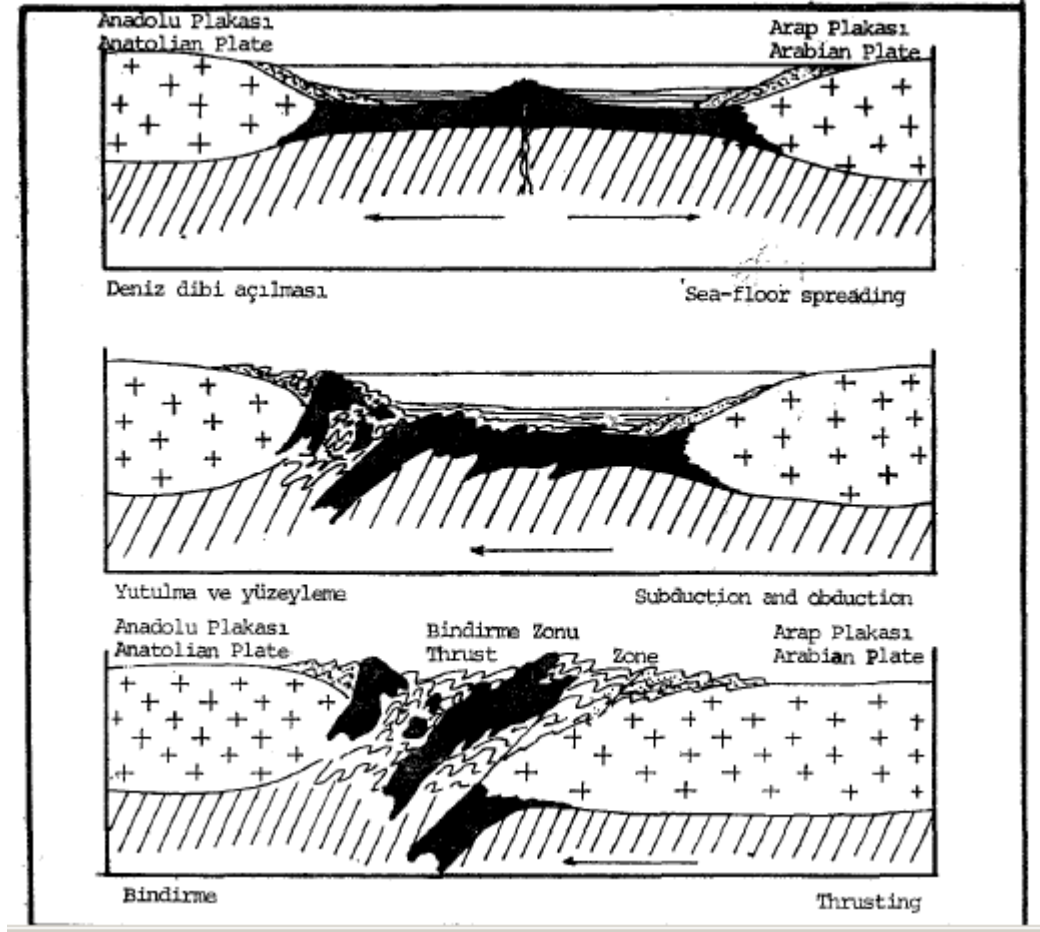
Diyarbakır ili ve çevresinde Eosen yaşlı Gaziantep Formasyonu, Miyosen yaşlı Fırat Formasyonu, Miyosen-Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu, Karacadağ bazaltları, Kuvaterner yaşlı Gölpınar Formasyonu, Ovabağ Formasyonu ve alüvyonlar yüzeylemektedir. Tabanda çörtlü, killi, tebeşirli Eosen yaşlı Midyat Grubuna ait Gaziantep Formasyonu yüzeylemektedir. Birimin üzerine uyumsuz olarak resifal kireçtaşı niteliğindeki Silvan Grubuna ait Fırat Formasyonu gelmektedir. Fırat Formasyonu üzerine çakıltası, kumtaşı ve çamurtaşı aralanmasından oluşan Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu gelmektedir. Yeniköy Formasyonu üzerinde uyumsuz olarak Karacağ volkanitleri, Gölpınar Formasyonu, Ovabağ volkanitleri ve en üstte de açılı uyumsuz olarak Kuvaterner yaşlı alüvyon örtmektedir.

2.2.3.2. Diyarbakır Bölgesi Jeolojik Yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1.jeolojik zamandan günümüze kadar devam eden yaşlarda ve bölge genelinde geniş yayılım gösteren pek çok stratigrafik birim içermektedir. Bu birimlerin çoğu bölge genelinde yayılım gösterirken bir kısmı da lokal olarak yüzeylemektedir. Bölgede yayılım gösteren bu birimlerin bir kısmı iyi porozite (gözeneklilik) ve permeabilite (geçirgenlik) gösteren karbonatlardan kireçtaşlarından, kumtaşları ve çakıltaşlarından oluşmakta iken; bir kısmı da düzenli bir yayılım gösteren, geçirgen olmayan kiltası marn düzeylerinden oluşmaktadır. Bunlar da çok iyi hazne kaya ve kapan kaya özelliği göstermektedir.

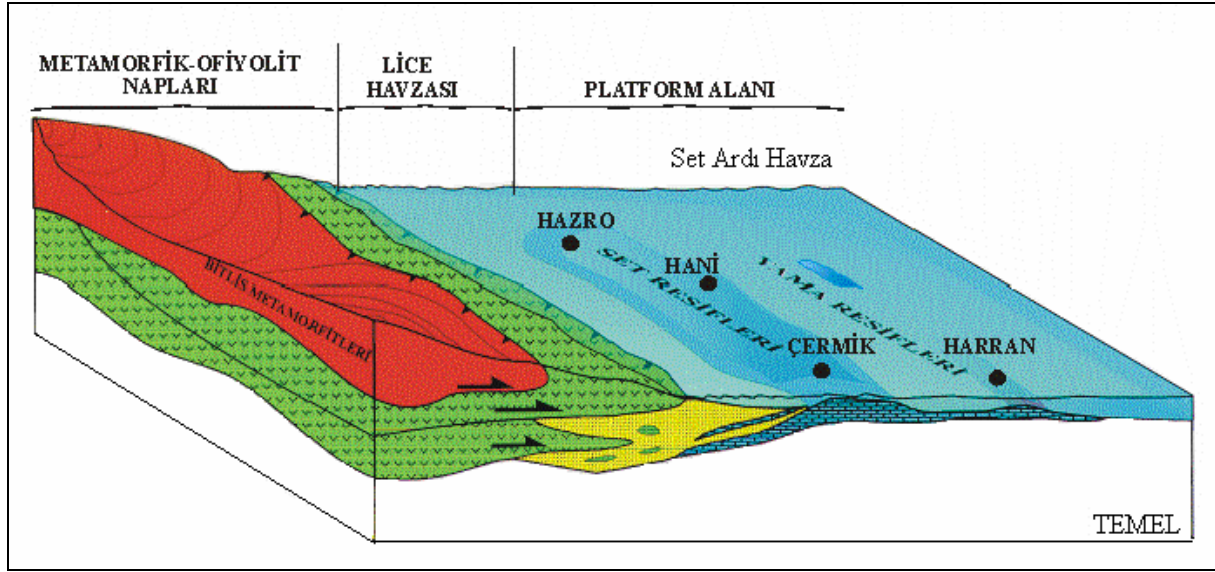
Bölge tektoniğinin etkisinde kalan bu birimler beraber kıvrımlanarak, çok güzel antiklinal ve senklinaller oluşturmaktadırlar. Bu nedenle petrol ve jeotermal akışkanlar için mükemmel kapanlar meydana gelmiştir. Bölge genelinde kuzey-güney yönlü sıkışmanın etkisiyle yer kabuğu doğu-batı yönünde bir gerilmeye tabi olmuş ve oluşan gerilme çatlakları boyunca astenosferden olivinli bazaltik magma yükselmiştir. Diyarbakır-Şanlıurfa-Mardin arasında kalan Karacadağ bölgesinde, Gaziantep Yavuzeli yöresinde ve İdil-Cizre yöresinde yüzeye kadar çıkan bazaltik magma birkaç evre halinde akarak geniş alanları lav akıntıları altında bırakmıştır. Batman'ın kuzeyinde olduğu gibi, yeryüzüne ulaşmayan magma birkaç yerde sokulumlar yaparak sıcak alanlar meydana getirmiştir.

Şekil 2.2.20. Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı'nın Oluşumu

Diyarbakır ili ve yakın çevresi jeolojik süreç içinde önemli tektonik olaylara maruz kalmış ve bunun sonucu olarak ta pek çok tektonik yapı gelişmiştir. Gelişen bu yapılar Anadolu ve Arabistan levhalarının Üst Kretase'den günümüze değin birbirleriyle olan karşılıklı hareketlerin bir sonucudur. Çalışma alanı geneli Güney Doğu Anadolu Kıvrım Kuşağı içerisinde yer alır. Kuzey kesimlerde bindirme kuşağına yaklaşıldıkça tektonik yapılarda artış gözlenir. Bölge'de en önemli kıvrımlanma olayı, Alt-Orta Miyosen döneminde Arap ve Anadolu levhalarının çarpışmaya başlaması sonucu meydana gelmiştir. Bu kıvrımlanma sonucu, yaşlı kaya birimleri ile üste gelen genç birimler hep birlikte kıvrımlanarak Bölge'nin bugünkü kıvrımlı topografyasını meydana getirmişlerdir (Şekil-2.2.21).

Şekil 2.2.21. Güneydoğu Anadolu Miyosen Paleocoğrafyasını Gösteren Blok Diyagram

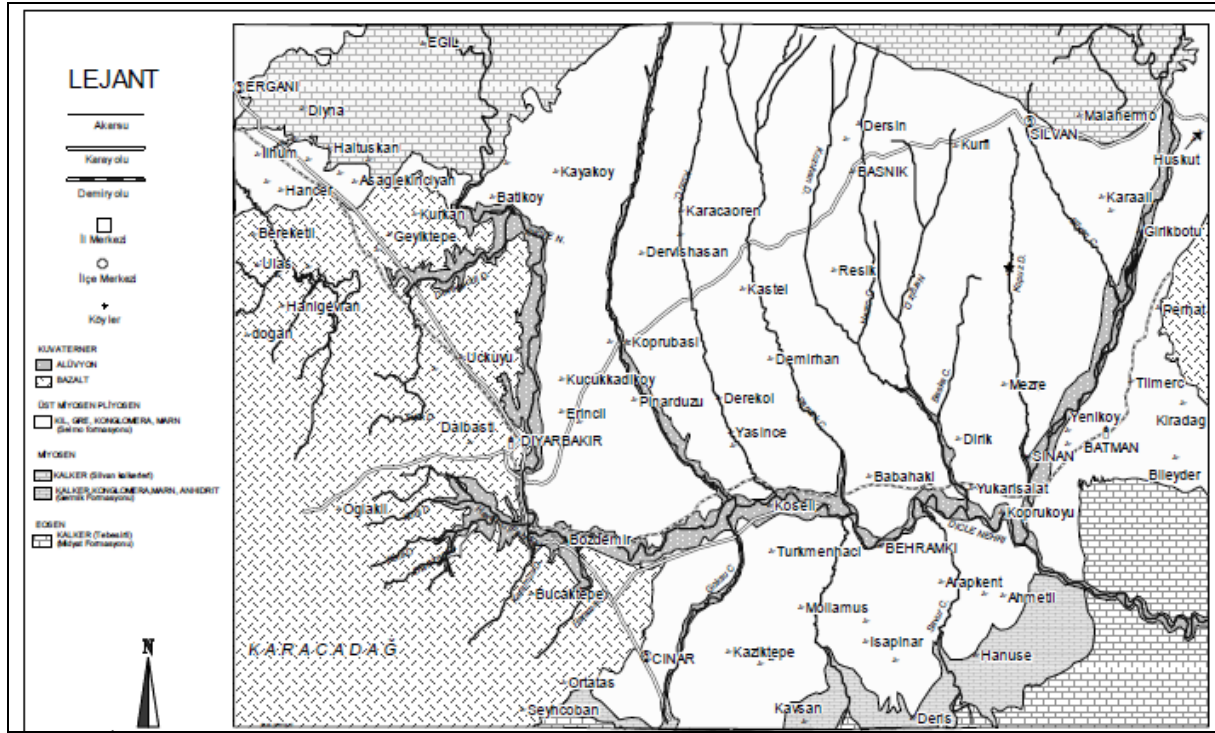
Kaynak: Erdoğan ve Yavuz, 2002

2.2.3.3. Stratigrafi

İnceleme alanında jeolojik birimler otokton ve allokton olmak üzere iki kısımda incelenir.

a) Otokton Birimler

Midyat Grubu; İsmi Mardin'in Midyat ilçesinden almıştır. Attan üste doğru Gerçüş Formasyonu ve Gaziantep Formasyonu olmak üzere ikiye ayrılır. Alt Eosen yaşlı Gerçüş Formasyonu kırmızı, pembe, mor renkli konglomera, kumtaşı, çamurtaşı ile temsil edilir. Üstünde tane boyu 1–3 cm.'den oluşan çakıllı Eosen yaşlı Gaziantep Formasyonu bulunur. Killi-kumlu, tebeşirli kireçtaşlarından oluşan birim kirli beyaz, krem renkli tonda, bol fosilli ve karstik yapıya sahiptir (Şekil–2.2.22).

Şekil 2.2.22. Diyarbakır ve Çevresinin Jeoloji Haritası

Kaynak: Öztürk ve Çelik, 2008

Silvan Grubu

Silvan Grubu Kapıkaya, Fırat ve Lice Formasyonu olarak alt bölümlere ayrılmıştır. Silvan Grubu'nun tip kesit mevkii Silvan ilçesi kuzeyi ve kuzeydoğusundadır. Bu alanda Fırat Formasyonu kuzeyinde Lice Formasyonu ve doğusunda Kapıkaya Formasyonu tip kesitler verir. Malabadi köprüsü dolayları söz konusu üç Formasyonun birbiri ile yanal ve düşey geçişlidir.

Fırat Formasyonu

Alt Miyosen yaşlı Formasyon daha çok pembe, krem renkli sert kristalize kireçtaşlarından oluşur. Resifal kireçtaşı litolojisinde olan birim, bol alg ve mercan kavrıdır. Taban kısmında yerel olarak çakıllı kireçtaşı seviyesi gözlenir.

Lice Formasyonu

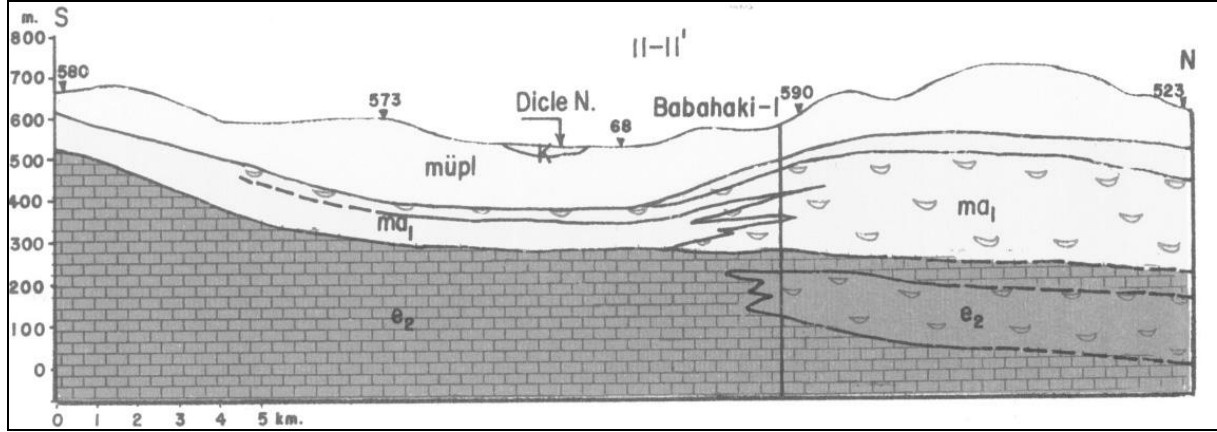
İnceleme alanında çok geniş alanlar kaplayan birim, Alt Miyosen yaşındadır. Kumlu, killi ve kireçtaşı bantları içeren birimin kalınlığı 1000m.'yi bulmakta olup, istifte fosil izleri gözlenmektedir.

Germik Formasyonu

Alt Miyosen yaşlı Formasyon, açık kırmızı renkli bir taban çakıltaşı ile başlar, üstlere doğru pembemsi beyaz, yumuşak killi kireçtaşları ile temsil edilir.

Şelmo Formasyonu

Üst Miyosen yaşlı Formasyon tutturulmamış çakıltaşı, kil taşı ardalımasından oluşur. Bol çapraz tabakalı olan birim, gri-beyaz renklidir (Şekil-2.2.23).

Şekil 2.2.23. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Jeolojik Kesiti

Kaynak: Öztürk ve Çelik, 2008

mülp; Şelmo for. Ma1; Germik for., e2; Msdyat for.

b) Allohton Birimler**Karadut Karmaşığı**

Kretase yaşlı Karadut Formasyonu krem, kirli beyaz gri renkli kumtaşı ve kıltaşı ardalanmasından oluşur. Yer yer çört yumrulu, kumlu kireçtaşı tabakaları da mevcuttur. Tanelerde derecelenme ve çimentolaşma mevcuttur.

Koçali Karmaşığı

Jura – Alt Kretase yaşlı Koçali Karmaşığı olarak adlandırılan birim, serpantin, gabro, bazalt, tuf ve piroklastlardan oluşur. Genelde yeşil renkli tonlara sahiptir. Kalınlığı 300m civarındadır.

Çüngüş Formasyonu

Eosen – Alt Miyosen yaşlı Formasyon'un litolojisi kumtaşı-kıltaşı ardalanmasından oluşur. Gri, krem renkli, karbonat çimentolu olup, ince katmanlıdır. Tabaka duruşları kısa mesafede sıkça değişmektedir. Kıltaşlarının yoğun olduğu kısımların topografyası fazlaca düzleşmiştir.

2.2.3.3.1. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Stratigrafisi

Diyarbakır ili ve çevresinde Eosen yaşlı Gaziantep Formasyonu, Miyosen yaşlı Fırat Formasyonu, Miyosen-Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu, Karacadağ bazaltları, Kuvaterner yaşlı Gölpınar Formasyonu, Ovabağ Formasyonu ve alüvyonlar yüzeylemektedir. Tabanda çörtlü, killi, tebeşirli Eosen yaşlı Midyat Grubuna ait Gaziantep Formasyonu yüzeylemektedir. Birimin üzerine uyumsuz olarak resifal kireçtaşı niteliğindeki Silvan Grubuna ait Fırat Formasyonu gelmektedir. Fırat Formasyonu üzerine çakıltaşı, kumtaşı ve çamurtaşı ardalanmasından oluşan Üst Miyosen- Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu gelmektedir. Yeniköy Formasyonu üzerine de uyumsuz olarak Kuvaterner yaşlı alüvyonlar örtmektedir.

Midyat Grubu

Midyat Grubu; Gerçüş Formasyonu, Kavalköy Formasyonu, Hoya Formasyonu, Tebeşirli dolomitli üyesi, Germik Formasyonu, Havillati Formasyonu, Gaziantep Formasyonu ve kireçtaşı üyesi olarak alt bölümlere ayrılmıştır.

Gaziantep Formasyonu

Gaziantep Formasyonu dar bir alanda Şerbetli köyü mevkiinde yüksek morfoloji sunmaktadır. Birim tebeşirli kireçtaşı, tebeşirli marn, merccek ve kanal görünümlü kireçtaşı ve çörtlü/silisifiye kireçtaşlarının egemen olduğu bir litolojiden oluşur. Genellikle beyaz-krem renkli, yumuşak, sert, orta-kalın tabakalı, bol tebeşirli, killi, bol çört ara bantlı, yüksek tebeşir porozitelidir.

Silvan Grubu

Silvan Grubu Kapıkaya, Fırat ve Lice Formasyonu olarak alt bölümlere ayrılmıştır. Silvan Grubunun tip kesit mevki Silvan ilçesi kuzey ve kuzeydoğusudur. Bu alanda Fırat Formasyonu ve doğusunda Kapıkaya Formasyonu tip kesitler verir. Malabadi köprüsü dolayları söz konusu üç Formasyonunun birbirleri ile yanal ve düşey geçişlidir.

Fırat Formasyonu

Fırat Formasyonu kuzeyde Gaziantep Formasyonu üzerinde yüksek morfoloji sunmaktadır. Bu Formasyon gri, beyaz, krem pembe renkli taze yüzeyi beyaz ve yer yer pembe renkli orta-kalın-çok kalın katmanlı, çoğunlukla masif görünümlü bol karstik boşluklu kireçtaşlarından oluşur. Çakıllar, orta-iyi yuvarlanmıştır. Volkanik mika şist, kireçtaşı, ve granitik kayalardan oluşur. Kumtaşı yeşil renkli, altındaki çakıltaşı üzerine keskin dokanakla gelir. Üste doğru tedricen kireçtaşlarına geçmektedir. Kumtaşı, iyi tutturulmamış, dağılgan karbonat çimentoludur. Tanelerin yuvarlaklaşması orta-iyi üst seviyelere doğru serbest halde 1-2 cm. boyutunda çakıllar içerir. Kaba taneli çakıltaşı; çakıl boyutu tabandan tavana doğru artış gösterir. Kum-silt ve kiltası; Altta kumtaşı ile başlar üstte doğru siltası ve kiltalarına geçer. Kumtaşı; gri-boz renkli serbest çakıl içeren dağılgan iyi tutturulmamış killi kumtaşı yanal devamlılığı olmayan geniş boyutlu merccekler şeklindedir.

Karacadağ Volkanitleri

Tamamen bazaltik lavlar ve çok seyrek gözlenen piroklastiklerden oluşan birim Karacadağ Volkanitleri olarak adlandırılmışlardır. Diyarbakır ili yakın çevresinde başlayan birim Mardin ve Şanlıurfa il sınırları içinde yayılım gösterir. Birimin tip mevki Diyarbakır Karacadağ ve yakın çevresindedir.

Birimin geneli bazaltik lavlardan oluşmakta olup, derlenen örnekler üzerinde yapılan petrografik çalışmalar sonucunda birimin olivin, bazalt, olivin-ojitli bazalt türde olduğu tespit edilmiştir. Bazaltların dış görüşü bloklu ayrışmalı olup, tarla kesimlerinde bloklar yuvarlaklaşmıştır.

Gölpınar Formasyonu

Birim gevşek tutturulmuş kırmızımsı kahve renkli çakıltaşlarından oluşur. Çakıllar polijenik elemanlı olup, volkanik kireçtaşı, serpantin parçalarından oluşur. Tane büyüklüğünü birkaç cm.'den blok büyüklüğüne kadar değişir. Tanelerin yuvarlaklaşması genel olarak orta ve iyidir. Çoğunlukla tane destekli yer yer matrix desteklidir. Matriks genel olarak kum ve silt boyutu malzemedir oluşur. Özellikle Diyarbakır-Batman karayolu yol yarmalarında turba ara katkıları içerdiği gözlenmiştir. Bu kömürlü seviyeler birkaç cm. kalınlığında ve merccekseldir, yer yer ince kumtaşı, silttaşlarından oluşan merccekler ve oldukça net izlenilebilen çapraz tabakalanmalıdır. Birim karasal ortamda çökmiş olup, nehir ortamını yansıtmaktadır (Şekil-2.2.24)

Ovabağ Volkanitleri

Karacadağ volkanizmasının son evresinde oluşan en genç lavların oluşturduğu birim Diyarbakır-Çınar yakın çevresinde yüzeyleme gösterir ve taze volkanik yapılarla çevresindeki yaşlı lavlardan kolaylıkla ayrılabilir.

Alüvyonlar

Nehir ve çay boylarınca gözlenen alüvyonlar eski ve yeni alüvyon olmak üzere iki bölümde incelenerek haritalanmıştır. Eski nehir taraçalarının oluşturduğu eski alüvyonlar yeni alüvyonlara göre daha fazla kum ve mil boyutu malzeme içerirler. Yeni alüvyonlar ise tamamen tutturulmamış, çakıl, kum ve siltten oluşur. Çakıllar polijenik elemanlıdır. Kuzeyde bulunan ofiyolit ve metamorfik kütleler ile nehirlerin içinde aktığı Midyat Grubu kireç taşları alüvyonlara malzeme veren başlıca birimlerdir.

Şekil 2.2.24. Diyarbakır İli Genelleştirilmiş Stratigrafik Kesiti

S E N O Z O Y İ K							Üst Sistem						
TERSİYER			KUVATERNER				Sistem						
Orta-Ü.Eosen	Alt Miyosen	Ü. Miyosen Pliyosen		Pleistosen		Holosen	Seri						
Midyat Grubu	Silvan Grubu						Grup						
Gaziantep	Fırat	Yeniköy	Karacadağ Volkanitleri		Gölpınar	Ovabağ	Formasyon						
Tmga	Tsf	Tply	K1	K2	K3	K4	K5	K6	Qp1g	O1	Qe	Qy	Simge
	150 m	120 m	80 m		50 m	30 m							Kalınlık
													Litoloji
	Aragonit dolgunlu kçt. Alt seviyeleri killi kçt. ve tebeşirli kçt. ölçeksizdir	Alt seviyeleri plakelli ve tebeşirli kireçtaşı	Yer yer çapraz tabakalanmalı çakıltası, çamurtaşı aralanması		Bazalt	Kaba çakıl, kum, matsirkelli, flüvyal çökeller		Bazalt	Yeni Alüvyon Eski Alüvyon				Açıklamalar

Kaynak: MTA Diyarbakır Bölge Müdürlüğü

Kayaç ve Zeminlerde Mühendislik Özellikleri

Midyat Grubu

Midyat Grubu, Gerçüş Formasyonu, Kavalköy Formasyonu, Hoya Formasyonu, Tebeşirli dolomitli üyesi, Germik Formasyonu, Havillati Formasyonu, Gaziantep Formasyonu ve kireçtaşı üyesi olarak alt bölümlere ayrılmıştır.

Gaziantep Formasyonu

Kireçtaşlarında gelişen eklemler, çatlak aralığına göre orta-sık çatlaklı, çatlak aralıkları 1-3cm arasında çört dolgulu kesimler ise çatlaklıdır. Diyarbakır İl merkezinden 20 km. kuzeyinde görülen birim sert kaya sınıfında olup, orta dayanımlıdır. Kireçtaşları erime boşluklu ve geçirgen bir yapıya sahiptir. Hafriyatı zordur. Büyük mühendislik yapıları açısından hiçbir sorun yaratmaz. Üzerinde 10-30 cm. kalınlığında toprak örtüsü gelmiştir. Birim kırma taş olarak kullanıma uygundur.

Silvan Grubu

Bu grubu Fırat Formasyonu, Kapıkaya Formasyonu oluşturur.

Fırat Formasyonu

Bu Formasyon gri, beyaz, krem pembe renkli taze yüzeyi beyaz ve yer yer pembe renkli orta-kalın-çok kalın katmanlı, çoğunlukla masif görümlü bol karstik boşluklu kireçtaşlarından oluşur. Çakıllar, orta-iyi yuvarlanmıştır. Volkanik mika şist, kireçtaşı, ve granitik kayalardan oluşur. Diyarbakır İl merkezinin 18 km. kuzeyinde görülmektedir. Birim aşırı sert kaya sınıfında ve orta dayanımlıdır. Kireçtaşları geçirgen bir yapıya sahip olup hafriyatı zordur. Birim üzerinde 0-10cm kalınlığında toprak örtüsü gelişmiştir.

Yeniköy Formasyonu

Bu birim çakıltaşı, kumtaşı, silttaşı, çamurtaşı araldanmasından oluşur. Çakıllar orta-iyi yuvarlanmıştır. Kumtaşları iyi tutturulmamış, dağılgan ve karbonat çimentoludur. Birim altta kumtaşı ile başlar üstte doğru silttaşı ve kilttaşlarına geçer. Kilttaşlarından alınan örnekler üzerinde yapılan deneyler sonucu zemin sınıfı CL olup, plastisite indeksine göre plastik kil sınıfındadır (Bağırsakçı ve diğ., 2000). Birimin hafriyatı kolay olup, üzerindeki toprak örtüsü 1m.'den fazladır.

Karacadağ Volkanitleri

Karacadağ Grubu volkanitleri üç fazda ürün çıkarmışlardır. K1, K2, K3 simgeleriyle gösterilen lavlara göre geniş alanlara yayılmışlardır. K1 bazaltları özellikle Diyarbakır İlinde yaygın olarak gözlenmektedir. Birim olivin-bazalt, olivin-ojitli bazaltik türdendir. Altere rengi grimsi siyah renktedir. Taze kırılma yüzeyi koyu yeşilimsi, çoğunlukla siyah renktedir. Genellikle gaz boşlukludur. Yer yer üzerinde tarıma elverişli uygun toprak örtüsü gelişmiş olduğu bu lavlar ilksel morfolojilerini korumuşlardır. Deneyler sonucu K1 bazaltlarından alınan örnekler üzerinde yapılan deneyler sonucunda kaya sınıfı çok aşırı sert ve çok sert kaya sınıfında olup, çok yüksek dayanımlıdır. Hafriyatı zordur. Üzerinde 0-50cm arasında toprak örtüsü gelişmiştir.

K3 bazaltlarından alınan örneklerde yapılan deneylerde kaya sınıfı çok sert kaya-sert kaya sınıfında olup orta-yüksek dayanımlıdır. Hafriyatı çok zordur. Toprak örtüsünün 0-20cm arasında geliştiği gözlenmiştir.

Karacadağ Grubu'nun son fazını oluşturan kayalar bazaltik lavlardır. Bu birimdeki çatlak açıklıkları 1mm.-20cm., çatlak aralıkları 50cm.-2m. arasında gelişmiştir. K5 bazaltlarından

alınan kaya örneklerinde yapılan deneylerde kaya sınıfı çok aşırı sert kaya, çok yüksek–yüksek dayanımlı olarak bulunmuştur. Hafriyatı çok zor olup üzerinde 0-10cm. arasında toprak örtüsü gelişmiştir.

K6 en genç ürünlerden meydana gelmiştir. Karacadağ'ın güney yamaçlarında yüzeyleyen bu faz ürünlerinde çok az toprak örtüsü gelişmiştir. İksel lav morfolojisinin koruduğu gözlenmektedir. Kaya sınıfı çok aşırı sert kaya, çok yüksek-yüksek ve orta dayanımlıdır. Hafriyatı çok zor olup, üzerinde 10cm.'den az toprak örtüsü gelişmiştir.

Gölpınar Formasyonu

Birimin hafriyatı kolay olup, üzerinde 1m.'den fazla toprak örtüsü gelişmiştir.

Ovabağ Volkanitleri

Hafriyatı çok zor olup 10cm.'den az toprak örtüsü gelişmiştir.

Alüvyon

Dicle Nehri ve akarsu boylarında gözlenen eski ve yeni alüvyonlardan alınan zemin örneklerinde eski alüvyonlar daha çok kum ve mil boyutu malzeme içerirler. Yapılan deneylerde zemin sınıfı OH-MH olup toprak kalınlığı 100cm'den fazladır. Hafriyatı kolaydır. Yeni alüvyon ise tamamen tutturulmamış çakıl, kum ve siltten oluşur. Birimden alınan zemin örneklerinde zemin sınıfı CL dir. Hafriyatı ise çok kolay olup üzerinde 1m'den fazla toprak örtüsü gelişmiştir.

Diyarbakır ili ve çevresinde gerçekleşen volkanik oluşumlar, yaklaşık 1000km.²'lik bir alana yayılmışlardır. Volkanikler bazalt litolojisinde olup yer yer piroklastikler şeklinde çıkış yerleri gözlenir. Bu çıkış yerlerinin ana merkezi K-G açılma çatlağı şeklinde olan Karacadağ civarındadır. Bu bazaltlar, bunları oluşturan ana magmanın, Orta Miyosen'den itibaren Arap Plakası ile Anadolu Levhası'nın çarpışması sırasında sıkışma nedeniyle üst mantonun kısmi ergimesi sonucu meydana gelmişlerdir.

Karacadağ Bazaltlarının Arazi Üzerindeki Yayılımı

Foto 1-2; Karacadağ Volkanizmasının Ürünleri Olan Bazalt Blokları
(Diyarbakır-Şanlıurfa Karayolu)

2.2.3.4. Yapısal Jeoloji

Diyarbakır ve çevresi genel olarak Güneydoğu Anadolu Kenar Kıvrımları Tektonik Birliği içerisinde, jeolojik ve tektonik yönden önemli bir bölgede yer almaktadır. Üst Kretaseden Kuaternere kadar gerçekleşen jeotektonik olaylar hem bölgenin hem de Türkiye'nin tektonik çehresinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

2.2.3.4.1. Bindirmeler

Güneydoğu Anadolu Bindirmesi (Bitlis Bindirmesi), Çermik antiklinali, Aşağışeyhler senklinali ve Midyat Grubu ile Lice Formasyonu arasında gelişmiş ters faylar belli başlı tektonik yapıları oluştururlar. Senomanien-Alt Turonien yaşlı Karadut Karmaşığı gibi allokon birimler ileri derecede tektonizma etkisinde kaldıkları için tabaka duruşları sıkça değişiklikler gösterir. Şelmo Formasyonu yatay olduğu halde, Gercüş Formasyonu Orta -Üst Miyosendeki tektonik hareketlerle 20°-40° arasında değişen açılarla eğimlenmişlerdir.

İnceleme alanındaki en önemli tektonik yapıyı oluşturan Güneydoğu Anadolu Bindirmesi inceleme alanının kuzeyinde kilometrelerce devam etmekte ve yer yer tek bir bindirme fayı; bazı yerlerde ise birbirine paralel iki, üç hatta dört bindirme fayı halinde görülmektedir. Bu fayların eğimleri az olduğundan güneye doğru bindirme kuşağı boyunca sürüklenmeler yer yer 20 km.'yi bulmaktadır. Birçok yerde Alt Miosen yaşlı Lice Formasyonu'nun üzerine Eosen-Alt Miosen yaşlı Çüngüş Formasyonu, bunun da üzerine Paleozoik-Alt Mesozoik yaşlı Pütürge Metamorfitleri bindirmiştir. Bazı yerlerde de Alt Miosen yaşlı Lice Formasyonu'nun üzerine Eosen-Alt Miosen yaşlı Çüngüş Formasyonu, onun üzerine Orta Eosen yaşlı Maden Karmaşığı; onun üzerine Üst Jura-Alt Kretase yaşlı Guleman Grubu ve Guleman Grubunun üzerine de Paleozoik-Alt Mesozoik yaşlı Pütürge Metamorfitleri bindirmiş durumdadır.

2.2.3.4.2 Kıvrımlar

Güneydoğu Anadolu Bindirmesi (Bitlis Bindirmesi), Çermik antiklinali, Aşağışeyhler Senklinali ve Midyat Grubu ile Lice Formasyonu arasında gelişmiş ters faylar belli başlı tektonik yapıları oluştururlar.

Kenar Kıvrımları Tektonik Birliği içinde yer aldığını yukarıda ifade ettiğimiz çalışma alanının büyük bölümü tortul birimlerle kaplıdır ve kıvrım tektoniği iyi gelişmiştir. Kıvrımlı yapılar içinde Çermik antiklinali ile Aşağışeyhler senklinali en belirgin olan yapılardır. Bunlardan, Ketin tarafından Çermik çevresinde yapılan çalışma sırasında (Ketin 1955) saptanan Çermik antiklinali Çermik'in hemen güneyinde 30 km. lik bir saha boyunca K 65° D yönünde uzanmaktadır. Hafifçe güneye devrik olan antiklinalin eksen bölgesi aşınmıştır. Antiklinalin çekirdeğini Koçali ve Karadut Karmaşıkları oluşturmakta, güney kanadında Gercüş Formasyonu ve Midyat Grubu'na ait kireçtaşları; kuzey kanadında da yine Gercüş Formasyonu, Midyat Grubu kireçtaşları ve Lice Formasyonu aflörman vermektedir. Ketin tarafından yapılan çalışmada antiklinalin yanal atımlı birçok küçük fayla kesilmiş ve irili ufaklı parçalara bölünmüş olduğu belirtilmektedir.

Bir diğer kıvrımlı yapı Çermik antiklinali ekseninin yaklaşık 5 km. kuzeyinde Aşağışeyhler köyünden geçmek üzere kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Aşağışeyhler senklinalidir. Çermik antiklinaline paralel olarak uzanış gösteren senklinal Midyat kalkerleri ile Lice Formasyonu'nun kıvrımlanmasıyla oluşmuştur. Yaklaşık 10 km. eksen uzunluğuna sahip olan senklinal hafifçe güneye devriktir. Araştırma alanında irili ufaklı birçok kırıklı yapı bulunmaktadır.

Kıvrımlı yapıları, Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı ve bu bindirme kuşağının güneyinde kalan kırıklı yapılar olmak üzere iki bölüm halinde ele almak mümkündür. İnceleme alanındaki en önemli tektonik yapıyı oluşturan Güneydoğu Anadolu Bindirmesi inceleme alanının kuzeyinde kilometrelerce devam etmekte ve yer yer tek bir bindirme fayı; bazı yerlerde ise birbirine paralel iki, üç hatta dört bindirme fayı halinde görülmektedir. Bu fayların eğimleri az olduğundan güneye doğru bindirme kuşağı boyunca sürüklenmeler yer yer 20 km.'yi bulmaktadır. Birçok yerde Alt Miosen yaşlı Lice Formasyonu'nun üzerine Eosen-Alt Miosen yaşlı çüngüş Formasyonu, bunun da üzerine Paleozoik-Alt Mesozoik yaşlı Pütürge Metamorfikleri bindirmiştir (MEŞELİ. Aydoğan., 2005; Çermik ve Yakın Çevresinin Morfografik Özellikleri; D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 5,54-66 (2005)).

2.2.3.4.2. Faylar

Bir diğer adı Bitlis Bindirmesi olan Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı'nın güneyinde, araştırma sahamız içinde irili ufaklı birçok kırık hattı mevcuttur. Bunlardan en belirgin olanları Sinekköy Fayı, Hennarek Dağı Fayı ve Yaprakbaşı Bindirmesi'dir. Sinekköy'ün 100 m kuzeyinde izlenen Sinekköy Fayı, yaklaşık 8 km. uzanış gösteren bir ters fay durumundadır. K 38° D yönünde uzanan ve topografik olarak bir basamak oluşturan fay, Midyat Grubu'na ait kireçtaşları ile Lice Formasyonu arasındaki tektonik dokunağı oluşturur. Fay, kuzeydoğu ucunda doğrultu atımlı sol yönlü bir fayla kesilmiş ve yaklaşık 400 m kuzeybatıya itilmiştir.

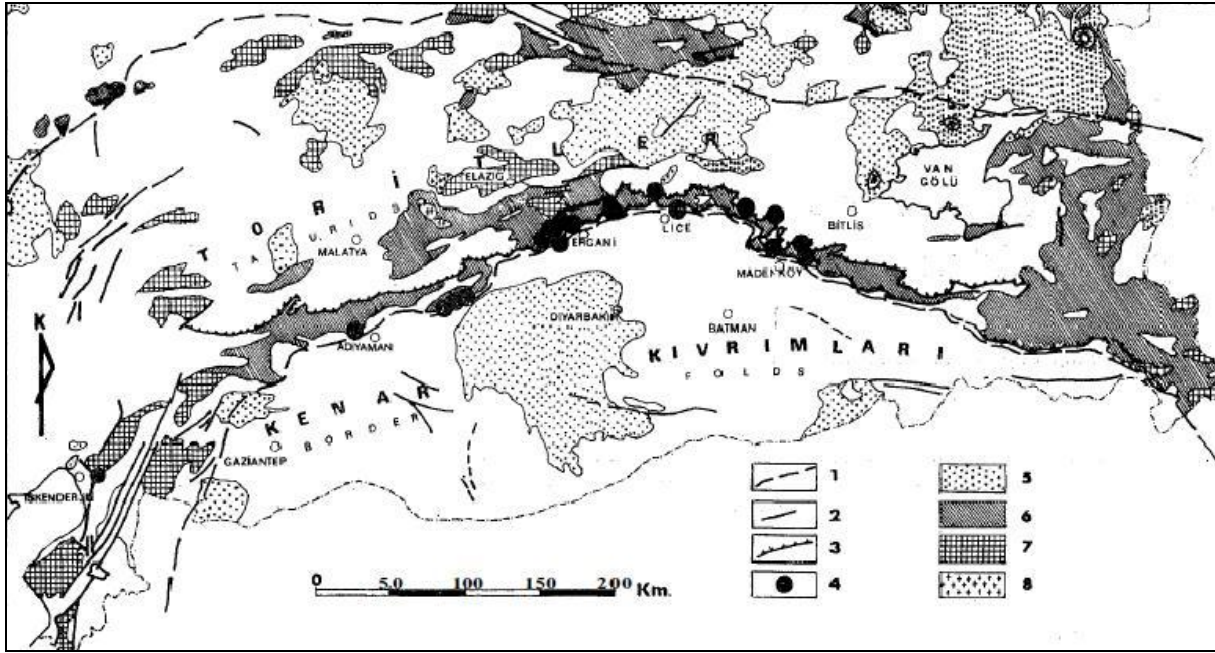
Hennarek Dağı'nın güney eteklerinden geçen fay, yine ters fay özelliğinde olup 10 km. boyunca K 40° D yönünde uzanmaktadır. Güneybatı ucunda, Fırat Formasyonu ile Lice Formasyonu arasındaki tektonik dokunağı meydana getiren bu ray hattı, kuzeydoğu ucunda Midyat Grubu kireçtaşları üzerinde gelişmiş ikili, üçlü ters faylar halindedir.

Yaprakbaşı mahallesinin 500 m. kuzeybatısında yer alan Yaprakbaşı Bindirmesi ise inceleme alanında 5 km. boyunca uzanış göstermektedir. Bu bindirme fayı, allokton Koçali Karmaşığı ile Karadut Karmaşığı arasındaki tektonik dokunağı oluşturmaktadır. Bindirme düzleminin altında kalan Karadut Karmaşığı'na ait tabakalar aşırı deformasyona uğramıştır. Bindirme düzleminin üzerinde kalan Koçali Karmaşığı düzenli bir istiflenme sunmayan bazalt, bazaltik yastık lav, radyolarit ve serpantinlerden oluşmaktadır. Bazalt ve bazaltik yastık lavlar yer yer üstte, yer yer altta bulunmaktadır.

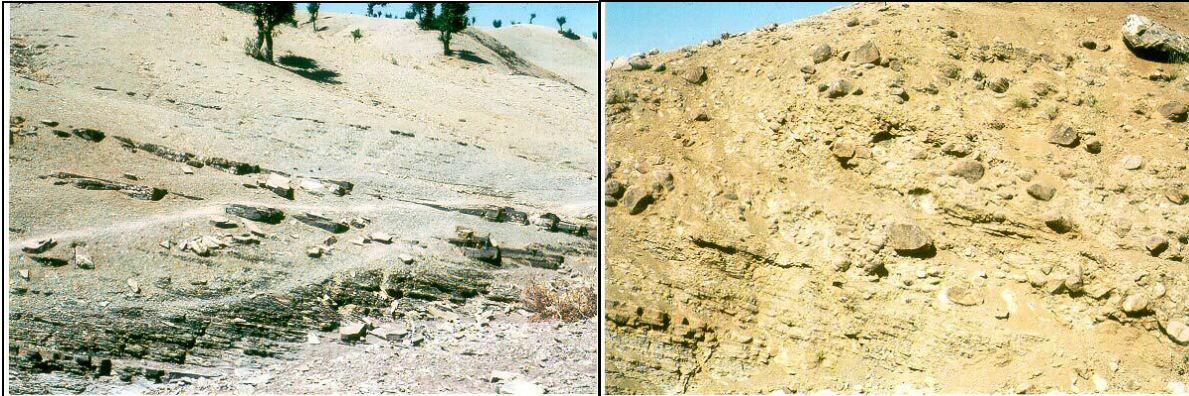
2.2.3.5. Tektonizma ve Doğal Afetler

2.2.3.5.1. Bölgesel Tektonizma

Jeolojik süreç içinde çalışma alanımız ve yakın çevresi önemli tektonik olaylara maruz kalmıştır. Bunun sonucu olarak pek çok tektonik yapı gelmiştir. Gelişen bu yapılar Anadolu levhası ile Arabistan levhalarının Üst Kretase'den günümüze değil birbirleriyle olan karşılıklı hareketlerin sonucudur. Çalışma alanı geneli Güneydoğu Anadolu Kıvrım Kuşağı içerisinde yer alır. Kuzey alanlarda Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı'na yaklaşıldığından tektonik yapılarda artış gözlenir. Bölge'de en önemli kıvrımlanma olayı, Orta-Üst Miyosen döneminde Arap ve Anadolu levhalarının çarpışmaya başlaması sonucu meydana gelmiştir. Bu kıvrımlanma sonucu, yaşlı birimler ile üste gelen genç birimler hep birlikte kıvrımlanmış ve Bölge'nin bugünkü kıvrımlı topoğrafyası meydana gelmiştir (Şekil-2.2.25).

Şekil 2.2.25. Güneydoğu Anadolu'daki Tektonik Birimler

Harita, Ketin (1966)'den sadeleştirilerek alınmış, üzerine bölgenin bakır yatakları işlenmiştir. 1 -Tektonik birliklerin sınırları, 2 --Normal ve ters faylar, S -Bindirmeler, 4 -Bakır yatakları, 5 -Tersiyer ve Kuvaterner volkanik kayalar, 6 - Radyolarit fasiyesi (renkli melanj), 7 -Alpin bazik intrüzif kayalar, 8 - Alpin granitik kayalar

Kaynak: Erdoğan ve Yavuz, 2002

Lice Havzası'ndan Görüntüler

Napların önünde ve onların ilerlemesi sonucu Miyosen Lice havzasının kırıntılı ve bloklı birimleri oluşmuştur. Naplardan uzak düzenli katmanlanma sunan kumtaşları ve çamurtaşları ardanması yer alır. Yukarıdaki fotoğraf Hani İlçesinin kuzeyinde ve naplara 5-6 km.. uzaklıktaki bir alanda çekilmiştir (Erdoğan ve Yavuz, 2002). Naplara doğru Lice Formasyonu bloklı iç yapı kazanır ve olistostromal yoğunluk alıntıları içerir. Yukarıdaki fotoğraflar, Hani ilçesinin kuzeyinde ve naplara 2 km. uzaklıktaki bir alanda çekilmiştir.

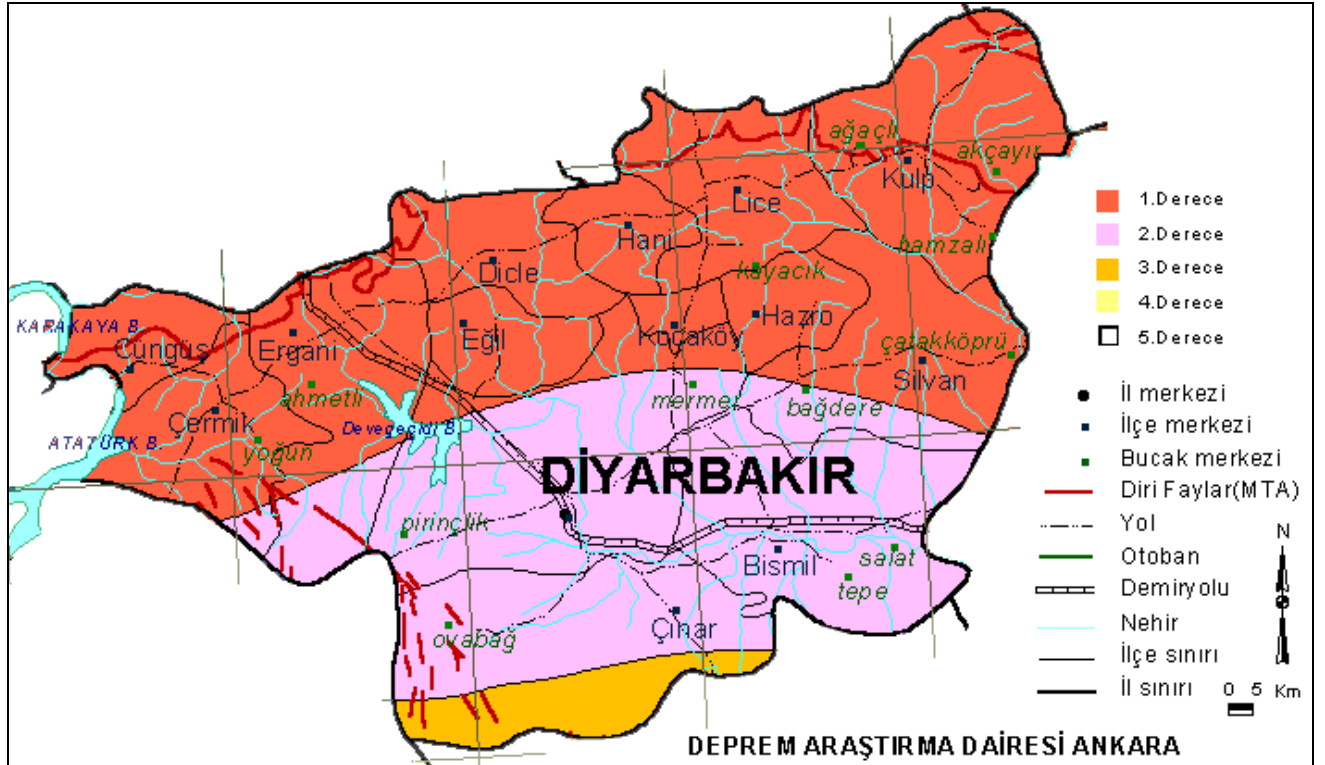
2.2.3.5.2.Diri Faylar

Yapısal Jeoloji-Faylar bölümünde ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

2.2.3.5.3. Depremsellik

Diyarbakır şehrinin kurulduğu zemin Tersiyer dönemine ait kara renkli, çatlak bazaltlardan oluşan bir yapıya sahiptir. Karacadağ'dan akan bu bazalt örtüsünün kalınlığı, 0-40 m. arasında altında değişir. Bazaltların 300-400 m. kalınlıkta kil kum ve çakıl tortularından oluşmuş bir seri yer alır. Bazaltların üzerinde 0-3 m. arasında değişen kalınlıkta toprak örtüsü vardır. Dicle vadisinde kil, kum, çakıl ve lıglardan oluşmuş genç Kuvaterner alüvyonları yer alır. Diyarbakır 2. Derecede tehlikeli deprem kuşağındadır (Şekil-2.2.26) ve Şanlıurfa-Fırat-Dicle deprem bölgelerinin etki alanındadır. Şehrin zemini deprem bakımından sağlamdır. Deprem, tarihi eserlere hiç zarar vermemiştir. Bugüne kadar kaydedilen en önemli deprem 1934 yılının Kasım ayının 27'sinde olan 14 yapının hasar gördüğü 100'den çok insanın hayatını kaybettiği yer sarsıntısıdır. Diyarbakır il genelinde en kayda değer deprem Lice Depremi'dir. 6 Eylül 1975'te Lice'de oluşan, magnitudü Richter ölçeğine göre 6.6 olarak belirlenen deprem sonucunda Lice'de ve çevre köylerde 2.385 kişi yaşamını kaybetmiştir.

Şekil 2.2.26. Diyarbakır Deprem Haritası

2.2.3.5.4. Kütle Hareketleri

Güncel süreçler olarak kaya türüne, yamaç eğimine, doğal bitki örtüsüne, dış dinamik süreçlerine bağlı olarak fiziksel ufalanma, kaya düşmesi, yüzeysel erezyon, selcik erezyonu, kırgıbayır türü aşınım ve heyelanlar gelişmiştir. Yüzeysel ve selcik erezyonu flüviyal aşındırma sonucu parçalanmış aşınım yüzeyleri yamaçlarında bazaltların son sınırında akarsular tarafından yarıldığı Havar Çayı, Malik Dere, Sulu Dere, Hisar Dere, Kunvere Dere ve Köyaltı Dere vadileri boyunca dik yamaçlar üzerinde yaygın olarak gözlenir.

Dicle Nehri kenarı Kırklar Dağı'nın doğu kesimlerinde de Bozdemir Köyü'nün kuzey kesimlerinde kırgıbayır topoğrafyası egemendir. Kütle hareketleri, kaya düşmesi ve heyelanlar şeklinde gözlenir.

Kaya düşmesi; Bazaltların sona erdiği Dicle Nehri boyunca dik yamaçlarda bazalt bloklarının düşmesi şeklinde gelişmiştir. Ayrıca Havar Çayı vadisi boyunca dik yamaçlarda yoğun kaya düşmesi gözlenmiştir.

Heyelanlar

Fabrika Köyü'nün GB'sında Kurtkayası mevkiinde geniş bir potansiyel heyelan alanı mevcuttur. Bazalt örtüsü altında gevşek tutturulmuş malzeme ve yağmur sularının killi seviyeleri sıvılaştırdığından dolayı kademeli olarak gelişmiş heyelan gözlenir.

2.2.3.6. Risk Analizi

MTA tarafından 2002 yılında hazırlanan "Diyarbakır Merkez, Yerbilim Verilerinin Arazi Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi Raporu"na göre, Dicle Nehri vadi boyunca yerleşime, toplu konut gelişimine; zemin özellikleri açısından yapılaşmaya uygun değildir. Kuzeybatıda Ergani yolu ile Dicle Nehri arasındaki alanlarda, kaya türü, yamaç eğimi, kaya düşmesi, aşınma, erozyon, toprak kayması ve taşkın alanı olması nedeniyle yapılaşmaya uygun olmadığı görülmektedir. Kentin güneyinde ise Dicle Nehri'nin taşkın ovasının yer yer bazaltlarla, Yeniköy Formasyonu dokanağında gözlenen kaya düşmeleri ve bu alanın tarım arazisi olarak kullanılması nedeniyle yerleşime açılması uygun görülmemiştir.

Diyarbakır şehrinin kurulduğu zemin Tersiyer dönemine ait kara renkli, çatlak bazaltlardan bir yapıya sahiptir. Karacadağ'dan akan bu bazalt örtüsünün kalınlığı, 0-40 m. arasında değişir. Bazaltların 300-400 m. kalınlıkta kil kum ve çakıl tortularından oluşmuş bir seri yer alır. Bazaltların üzerinde 0-3 m. arasında değişen kalınlıkta toprak örtüsü vardır. Dicle vadisinde kil, kum, çakıl ve lığlardan oluşmuş genç Kuvaterner alüvyonları yer alır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Yakın Yöresi, Türkiye'nin en büyük tektonik yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu, Bitlis Zagros Kenet Kuşağı, Ölü Deniz Fay Zonu ve bu fayların eşlenikleri olan daha küçük faylarla kesilmiş bulunmaktadır. Bu fayların üzerinde yoğun bir deprem etkinliği bulunmasına rağmen, üzerinde yer alan sismik boşluklardan dolayı Bölgenin, özellikle kuzeyde yer alan DAFZ (**Doğu Anadolu Fay Zonu**), BZKK (**Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı**) ve batıdaki ÖDFZ (**Ölüdeniz Fay Zonu**) boyunca, önümüzdeki yüzyıl içinde, tarihi dönemlerde meydana gelen depremlere benzer ve son dönemlerde meydana gelen depremlerden daha büyük depremlere gebe bir durumda olduğu söylenebilir.

Diyarbakır İli'nin toprakları ve tarım arazileri genellikle su erozyonundan etkilenmektedir.

Tablo 2.2.3. Diyarbakır İli - Erozyonlardan Etkilenen Alanların Havza Bazında Dağılımı

	e.1 (Çok Hafif)	e.2 (Orta)	e.3 (Şiddetli)	e.4 (Çok Şiddetli)	Toplam
Salat Çayı Havzası	11395 Ha.	31953 Ha.	64993 Ha.	11904 Ha.	120246 Ha.
Çermik Çayı Havzası	2400 Ha.	42939 Ha.	144919 Ha.	15520 Ha.	204875 Ha.
Dibin Suyu Havzası	111 Ha.	2723 Ha.	28490 Ha.	5223 Ha.	36547 Ha.
Maden Çayı Havzası	27753 Ha.	10430 Ha.	82992 Ha.	18255 Ha.	139430 Ha.
Serkan Çayı Havzası	--	3551 Ha.	7498 Ha.	1672 Ha.	12721 Ha.
Seyhan Çayı Havzası	55261 Ha.	160690 Ha.	39114 Ha.	2393 Ha.	237558.5 Ha.
Ambar Çayı Havzası	398272 Ha.	93358 Ha.	63297 Ha.	12300 Ha.	567.227 Ha.

2.2.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, Adıyaman ilinin Gölbaşı ve Çelikhan ilçelerinden geçen Doğu Anadolu Bindirmesi ve Diyarbakır ilinin kuzeyindeki Çüngüş ve Ergani ilçelerinden geçen Güney Doğu Anadolu Fayı'ndan etkilenmektedir. Bu ana fay ve bindirme zonuna yakın yerler, yani bölgenin kuzeyi genellikle 1.derece deprem kuşağında kalmaktadır. Ayrıca, Adıyaman'ın Bozova ilçesinden, Atatürk Barajı'nın güneyinden geçen Bozova Fayı; Harran Ovası'nda yer alan faylar ve Siverek ilçesinin kuzeyinden Viranşehir'e doğru uzanan faylar da Planlama Bölgesi'ni etkileyen diğer önemli faylardır. Planlama Bölgesi'nin kuzeyinden güneyine doğru, deprem dereceleri 4.dereceye kadar düşmektedir.

Planlama Bölgesi'nde jeolojik yapı ve topografyaya bağlı olarak, heyelan, kaya düşmesi ve çöküntü çukurları riskleri taşıyan bölgeler bulunmaktadır. Bu tür risklerin ağırlıklı olarak yer aldığı yerler genelde fay hatlarına yakın bölgelerdir. Bu kapsamda, Planlama Bölgesi'nin kuzeyindeki Adıyaman'ın Gölbaşı, Çelikhan, Sincik ve Gerger ilçeleri; Diyarbakır'ın Çüngüş, Dicle, Hani ve Kulp ilçeleri ve Diyarbakır il merkezinin kuzeyindeki bazı alanlar heyelan ve kaya düşmesine maruz bölgelerdir. Buna ilaveten, Harran Ovası'ndaki çöküntü bölgesi de riskli alanları oluşturmaktadır.

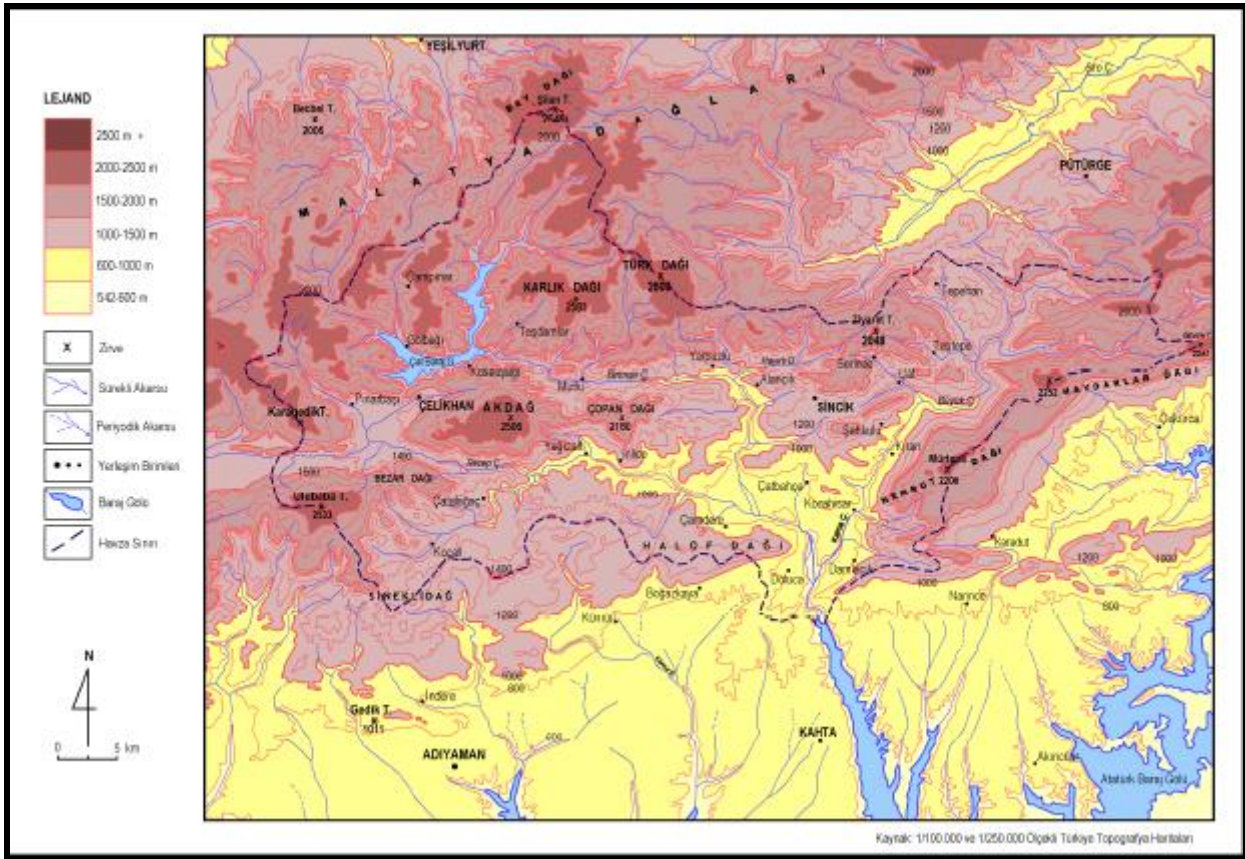
2.3. JEOMORFOLOJİK YAPI

2.3.1. ADIYAMAN

2.3.1.1. Jeomorfoloji

Kahta Çayı Havzası, Alp orojenik kuşağının devamı olan Güneydoğu Toroslar üzerinde yer almaktadır. Havza'daki jeomorfolojik birimler kıvrılma ve kırılmalarla bugünkü şeklini almıştır. Havzadaki yükseltiler batı-doğu istikametinde üç seri halinde uzanmaktadır. Havzanın kuzey kesiminde batıdan doğuya doğru Beydağı (Şilan Tepesi 2545 m.), Türk Dağı (2608 m.), Ziyaret Tepe (2048 m.) önemli yükseltileri meydana getirmektedir. Bu zirveler aynı zamanda Kahta Çayı Havzası ile kuzeyde yer alan Siro Çayı Havzası'nı birbirinden ayırmaktadır. Havza'nın orta kesiminde Akdağ (2506 m.), Çopan Dağı (2186 m.), havzanın güney kesiminde ise Ulubaba (2533 m.), Bezar Dağı, Karagedik Tepe (2200 m.) Sineklidağ (1700 m.), Halof Dağı (1400 m.), Nemrut Dağı (2206 m.) başlıca yükseltileri oluşturmaktadır (Şekil 2.3.1). Yükselti güneyden kuzeye doğru gidildikçe artar ve kuzeyde 2600 m.'nin üzerine çıkar. Havzada en az yükseltiye sahip olan yer 542 m. ile Atatürk Baraj Göleti düzeyi, en fazla yükseltiye sahip olan ise 2608 m. ile Türk Dağı'dır. Havza içindeki yükselti farkı 2000 m.'den fazladır.

Şekil 2.3.1. Kahta Çayı Havzası ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası

Kaynak: Elmastaş, 2008

Havza'nın jeomorfolojisi üzerinde tektonik hareketler belirleyici rol oynamıştır. Doğu Anadolu fayı, havzanın batı bölümü içerisinde SW-NE istikametinde geçmektedir. DAF zonu kuzeyinde Anadolu levhasının batıya, Arabistan levhasının kuzeydoğuya hareketi drenajın

bozulmasına, sırtların ve vadilerin ötelenmesine, fay sırtlarına, fay dikliklerine, subsekant vadilere, yoğun kütle hareketlerine, göl ve bataklıkların oluşmasına neden olmuştur (Özdemir, 1996:191). Kahta Çayı Havzası'nın batı yarısının orta kısmına tekabül eden ve Çelikhan Ovası ile Sincik depresyonu arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Akdağ'ın (2506 m.) yapısını Malatya metamorfikleri oluşturur. Güneyinden Güneydoğu Anadolu Bindirmesi, kuzeyinden Doğu Anadolu Fayı geçen Akdağ, faylar arasında yükselen blok halindedir (Özdemir ve Sunkar, 2002:32). Havzanın kuzeybatı kısmı Doğu Anadolu Fay Zonu içerisinde yer almaktadır. Bu alanda faylanmalar daha fazla meydana gelmiş ve vadiler fay kırıklarını takip etmektedir. Havzanın batı yarısında Akdağ'ın batısında Çelikhan Ovası yer almaktadır. Akdağ'ın doğu kısmında ise Sincik depresyonu yer almaktadır. Bu depresyonu güneyden Orta Eosen kalkerlerinden ibaret olan Meran antiklinali, kuzeyden amfibolit, gnays ve şistlerden oluşan yükselti sınırlamaktadır.

Kahta Çayı Havzası'nın aşağı kesimi ise vadilerle daha fazla parçalanmış bir görünüm arz eder. Bu kesimde havzanın batı bölümünün sularını alan, batıdan doğuya doğru akan Bulam Çayı ile önce doğu, daha sonra kuzey-güney istikametinde akan Birimse Çayı, Çamdere köyü civarında birleşerek doğuya doğru akışını sürdürür ve bu noktadan itibaren akarsu Cendere Çayı adını alır. Cendere Çayı, Halof (Yarlıca) Dağı antiklinalinin kuzeyindeki senklinalin yamaçlarında yer alan sübsekant bir vadi içerisinde akışını sürdürerek, doğuda Halof antiklinalini KB-GD istikametinde keserek tipik bir antesadant boğaz olan Cendere Boğazı'na girer (Karadoğan, 2005:104-105). Cendere Çayı, Cendere Boğazı'ndan sonra havzanın doğusundan gelen Büyükçay'ı alarak Kahta Çayı adını alır ve güneye doğru devam eder. Kahta Çayı, güneyde yer alan Çukurtaş antiklinali üzerinde klüz şeklinde açılan Kahta (Küsu) Boğazı'nı geçerek Atatürk Barajı Gölü'ne ulaşır. Bu alanda Cendere ile Kahta Boğazları arasında vadisi birdenbire genişleyen ve taşıma gücü azalan Kahta Çayı örgülü bir drenaj ağı oluşturmaktadır (Erinç ve Bilgin, 1956:155-156). Burada akarsu birçok kola ayrılmış, bu küçük kollar arasında adacıklar, çakıl ve kum bankları oluşmuştur.

Bulam Vadisinin Güneydoğu Anadolu Düzlüklerine Açılışı

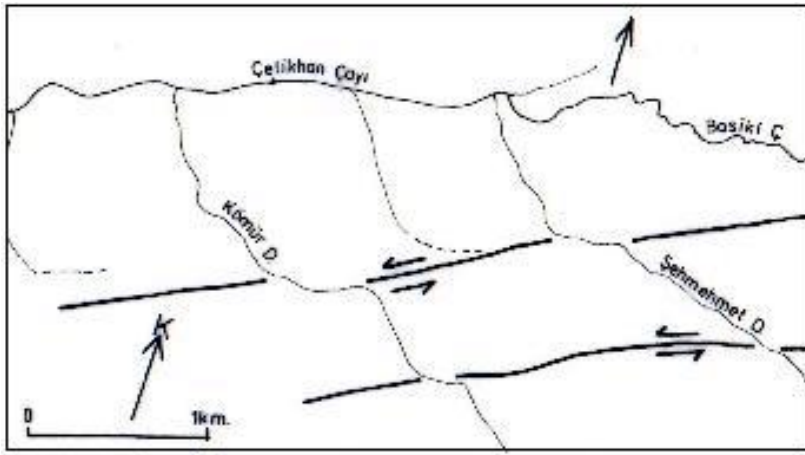
Doğu Anadolu Fay Zonuna Bağlı Şekiller

Yörede ovaların, vadilerin ve dağlık alanların şekillenmesinde Doğu Anadolu Fay Zonu etkin rol oynamıştır. Doğu Anadolu Fay Zonu boyunca daha önce yapılan çalışmalara göre çek-ayır havzalar (pull-apart basin), çöküntü ovaları, deforme aşınım yüzeyleri, fay doğrultusunda uzanan sırtlar, ötelenmiş sırt ve tepeler, asimetrik sırt ve vadiler, çizgisel vadiler, fay diklikleri, fay gölleri (sag-pont), basamaklar, fay yamaçları, fay façetaları, çatlak ve yarıklar gibi şekiller oluşmuştur (Özdemir, 1996). Faya bağlı şekillerin bir kısmı inceleme alanında bulunmaktadır. Doğu Anadolu Fayı Çelikhán doğusunda inceleme alanına girmektedir. Bu alanda Basiki Çayı fay hattına yerleşmiş subsekant vadi oluşturmuştur. Kuzeydoğudan itibaren fay, bir elin parmakları gibi güneybatıya doğru birbirinden uzaklaşarak birkaç kol halinde devam etmektedir. Bu açılma Çelikhán çöküntüsünü ortaya çıkarmıştır. Ana segment ovayı KD-GB doğrultusunda çapraz geçerek güneybatıya doğru devam etmektedir. Diğer kollar ova ile sınırlıdır. Çelikhán Ovası'nın güneybatısında ana zon tekrar birkaç kola ayrılarak açılır. Bu açılma alanında ise Kurucaova çöküntüsü oluşmuştur.

Mermerlerden oluşan Akdağ'ın zirve kısımları ile güney yamacı arasında 750m., kuzey yamaçta 250m.lik yükseklikte mermerlerden oluşan bir korniş vardır. Akdağ'ın kuzey yamacındaki bu kornişten ova tabanına doğru Doğu Anadolu Fayı'nın neden oluştuğu basamaklar ile geçilmektedir. Fay blokları arasında, en yüksek kesimde, yüksek aşınım yüzeyleri içinde 50 ve 200 m., yüksek ve alçak aşınım yüzeyleri arasındaki geçiş alanında 250 m., Alçak aşınım ve birikim yüzeyleri arasında 50 m.'lik düşey atım vardır. Akdağ'ın kuzey yamaçlarından Çelikhán Çayı'na kavuşan akarsulardan Kömür dere yüksek bloklar arasında 300 m., daha alçaktaki bloklar arasında 500 m., Şihmet deresi 1,5 km. sol yanal ötelenmiştir. Akdağ'ın batı yamaçlarındaki düzlükler batıya çarpılma nedeniyle Çelikhán ova tabanına doğru alçalmaktadır.

Merk düzü doğusundaki dereler blokları birbirinden ayıran fay hatlarına subsekant yerleşmiştir. KD-GB doğrultulu birbirine paralel fay hatlarını dik yaran dereler Avis, Ağıl, Kavak ve Geler Tepe gibi tek tepelerin oluşumuna neden olmuştur. Ovanın güney bölümünde tabandan 50 m yükseklikteki Balıkpırin Tepeleri faylar arasında kalan KD-GB uzanışlı bir sırttır. Bu sırtın batısında ana fayın doğrultusunda sapma görülmektedir. Yanal hareket Aran Dere güneyinin yükselmesine ve doğuya çarpılmasına yol açmıştır. Aran Dere'ye kuzeyden kavuşan yan dereler arasındaki sırtlar güneybatıya doğru bükülmüştür. Bu nedenle Kurucaova ile Çelikhan Ovası'nı birbirine bağlayan Aran Dere Boğazı 1,5 km. uzunluğunda, 100m. derinliğinde antedant bir boğazdır. Çelikhan Ovası'ndan bakılınca Kurucaova 50-100m. daha yüksekte kalmış alüvyal çöküntü alanıdır. Aran Dere Boğazı'nın kuzeyindeki Boz Dağ, güneyindeki Tucak Dağı yükselme alanıdır.

Şekil 2.3.2. Çelikhan Çayına Kavuşan Yan Derelerin Kuvaterner'de Gençleşen Doğu Anadolu Fayı Tarafından Sol Yanal Ötelenmesi

Kaynak: Özdemir ve Sunkar, 1987

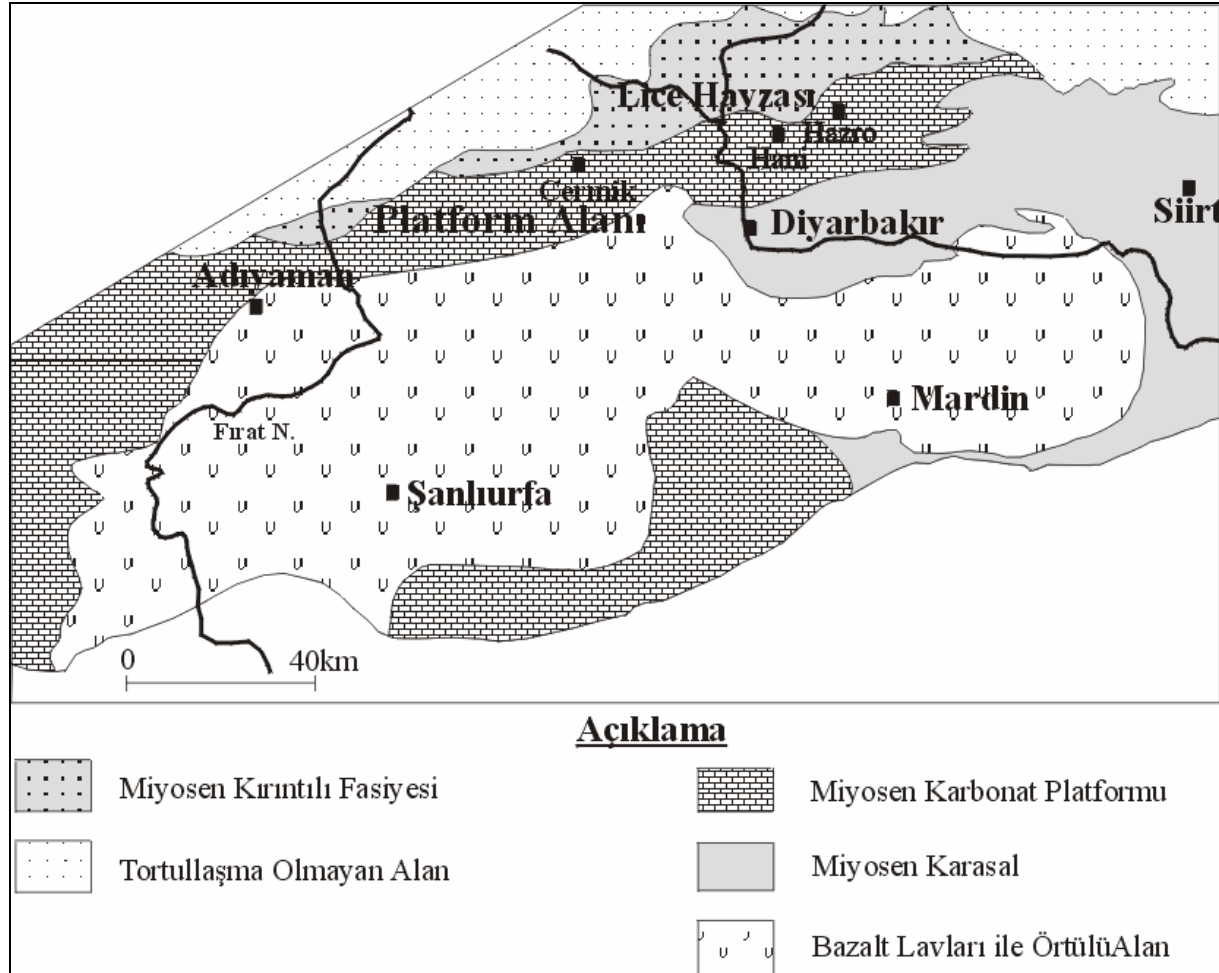
Adıyaman Havzası

Türkiye'nin en güneyindeki tektonik-orojenik ünitesini oluşturan Kenar Kıvrımları Kuşağı üzerinde yer alan ve Suriye-Arabistan düzlüklerine (platformuna) bakan Adıyaman Havzası (Şekil-2.3.3), aynı zamanda iklimler arası bir geçiş zonunda bulunmasından dolayı Kuvaterner'de meydana gelen doğal ortam değişikliklerinin şiddetle yaşandığı bir coğrafi konuma sahiptir. Jeomorfolojik çalışmalar Fırat Nehri'nin menderesli vadisine gömülmesinin Pleyistosen başlarında meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Daha sonra Fırat Nehri'nin dönemlik olarak yatağına gömülmesi bölgede alçak sekilerin oluşmasına neden olmuştur.

Adıyaman Havzası, ilk izlerine Güneybatı Asya'da, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan sahalarda rastlanan Neolitik dönem açısından da ilginç özellikler gösterir. Nitekim havzanın çevresinde hem topografik (güneyde çöller, kuzeyde engebeli rölyef) hem de iklim açısından nispeten elverişsiz koşullar sunarken, verimli hilal olarak nitelendirilen Mezopotamya'nın kuzey sınırını oluşturan Adıyaman Havzası, Holosen başlangıcına (postglasyal) karşılık gelen Neolitikte oldukça elverişli coğrafi koşullara sahip bulunmaktaydı. Neolitik sonrası dönemlerde de Adıyaman Havzası'nın kuzeyinde bir duvar gibi yükselen faylı karstik bir yapıya sahip rölyef koşulları eski yaşamdaki insanlığa savunma imkanı vermesinden dolayı yerleşim yeri olarak

seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün havzada bulunan güncel yerleşim merkezlerinin birçoğu geçmişteki iskan çekirdeklerinin devamı niteliğindedir.

Şekil 2.3.3. Güneydoğu Anadolu'nun Miyosen Paleocoğrafik Haritası

Kaynak: Görür, 1998

Ancak Atatürk Baraj Gölü'nün Alt Pleyistosen sekileri hariç diğer alt sekilerle birlikte Fırat ve bazı kollarına ait vadi tabanlarını sular altında bırakmasıyla havzanın doğal görünümünde önemli değişiklikler olmuş, başta Samsat olmak üzere birçok yerleşim yeri baraj gölü suları altında kalmıştır. Böylece baraj gölü adeta Alt Pleyistosen koşullarını yeniden restore etmiştir.

2.3.1.2.Yeryüzü Şekilleri

2.3.1.2.1. Dağlık Alanlar

Adıyaman ili topraklarının kuzey ve kuzeybatı kesimleri, Toroslar'ın Güneydoğu uzantılarını oluşturan ve Fırat Nehri'ni besleyen derin vadileri kapsayan genellikle dağlık bir yapıya sahiptir. Güney Toroslar'ın uzantısı olan, Akdağ, Ulubaba Dağı ve Nemrut Dağı ildeki en yüksek yerleri oluşturmakta olup, İlde bulunan en yüksek tepe 2551 m. kot ile Akdağ'dır.

Tablo 2.3.1. Adıyaman İli - Başlıca Yükselti

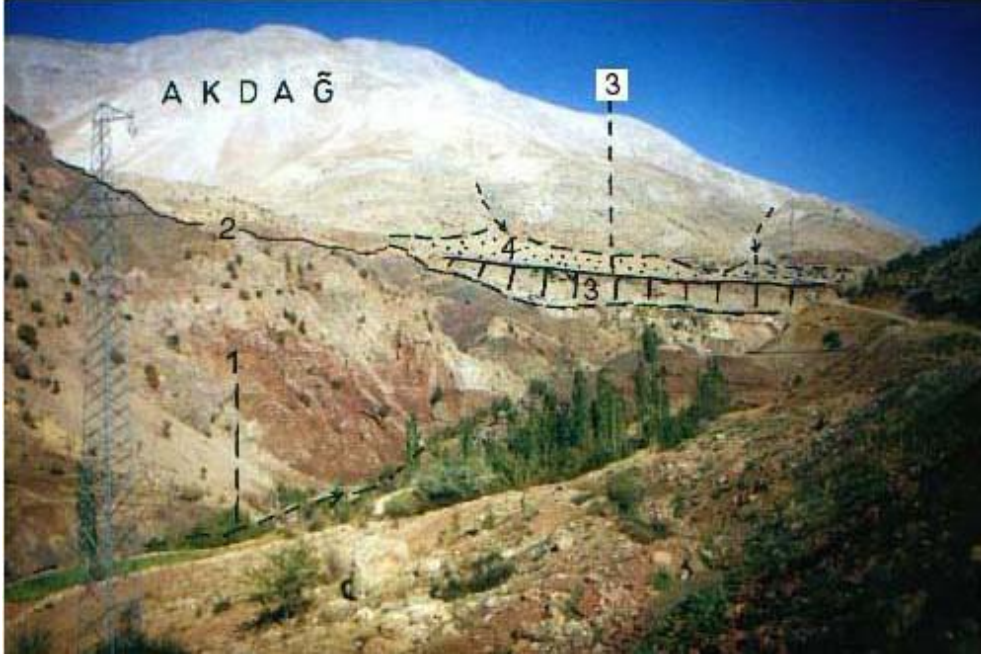
Dağlar	Yükseklik (m.)
Akdağ	2.551
Dibek	2.549
Ulubaba	2.533
Gördük	2.206
Nemrut	2.150
Borik	2.110
Bozdağ	1.200
Karadağ	1.115

İlin güney kesimleri ise Fırat Nehri, Kahta Çayı ve bunları besleyen dere ve çayları içinde bulunduran, az engebeli bir yapıdadır. Güney kesimlerde denizden ortalama olarak 600 m olan yükseklik, kuzeydeki dağlık alanlarda 2600 metreye kadar çıkmaktadır. Dağlık bölgeler ilin % 52,2'sini kapsamaktadır.

Çelikhan çevresinde Güneydoğu Toroslara ait dağ sıraları genel olarak KD-GB doğrultusunda uzanmakta ve 2000 m.'den daha yüksek dağlardan meydana gelmektedir. Dağlık alanların yapısında geniş yer tutan mermer ve kalkerler, ofiyolitlere ve volkanosedimanter kayalara göre aşınma daha dayanıklıdır. Tektonik konumunun yanı sıra farklı aşınım nedeniyle de mermer ve kristalize kalkerler yüksek alanlar ve kornişler oluşturmuştur. Pliosen'den itibaren sahada etkin olan Doğu Anadolu Fayı mevcut yapıyı çapraz kesmiş, fay zonlarına akarsular subsekant olarak yerleşmiştir. Aşınım sonucunda napların altındaki yapı açığa çıkmıştır. Yöre bu yönüyle yapısal ve morfolojik açıdan tektonik penceredir.

Çelikhan Ovası'nın batısında bulunan Bozdağ KB-GD doğrultusunda uzanmaktadır. Dağın yapısını Malatya Metamorfileri içerisinde yer alan mermerler, onların üzerine bindirmeyle gelen ve klip halinde bulunan Alt-Orta Eosen yaşlı volkano-sedimanter kayalar oluşturmaktadır. Dağın kuzeyi Çopur dere ve kolları tarafından 500-750 m. kadar "V" şeklinde yarılmıştır. Yamaç eğimi % 30-50 arasında değişmektedir. Dağın güneyi Sürgü Fayı'na yerleşmiş olan Aran Dere tarafından yarılmıştır. Aynı zamanda birbirine paralel D-B doğrultulu iki fay dağın güney yamacını parçalamış, bloklara ayırmıştır. Faylar dağın genel uzanışından farklı olarak D-B doğrultulu sırt oluşturmuştur. Kuzeyde kalan D-B doğrultusunda olan fay hattı boyunca kanyon vadiler gelişmiştir. Bozdağ'ın Çelikhan Ovası'na bakan doğu yamacı 4 km. uzunluğunda K-G yönlü Pınarbaşı Fayı tarafından parçalanmıştır. Aktaş Mahallesi çevresinde

düşen blok ile yükselen blok arasındaki yükseklik farkı 200 m. dir. Havşari pınarı bu fay hattında ortaya çıkmıştır (Foto 2). Dağın inceleme alanında kalan 1550-1750 m. yükseltileri arasındaki kısmı yüksek aşınım yüzeyine karşılık gelmektedir. Mermerler üzerinde gelişen alçak aşınım düzlükleri üzerinde Keven tepelerinin güneyinde dolinler ve Muratlı Uvalası meydana gelmiştir.

Kaynak: Özdemir ve Sunkar, 1996

Yukarıdaki fotoğrafta, Akdağ'ın güney yamacında Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonuna yerleşen Bulam Çayı Vadisi (1) kuzey yamacında ofiyolitlerin üzerine mermerlerin bindirmeyle gelmesi ve yamaçta traverten depoları (2) görülmektedir (Özdemir ve Sunkar).

Adıyaman-Çelikhhan Karayolu Üzerindeki Kalkerler

2.3.1.2.2. Platolar

Güneydoğu Toroslar'ın üzerinde yer alan platolar, oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Özellikle, Savran Yaylası ve Sırlıklı Yaylası Platoları bunlara örnek gösterilebilir. Adıyaman platolarının ortalama yükseltisi 500 -1000 m. arasındadır.

2.3.1.2.3. Ovalık alanlar

Kâhta, Samsat, Keysun (Çakırhöyük), Azaplı-İnekli ve Pınarbaşı ovaları ilin önemli ovaları olup ilin güney kesiminde yer almaktadır. İlde ovalar %15.6 gibi küçük bir alanı kapsamaktadır.

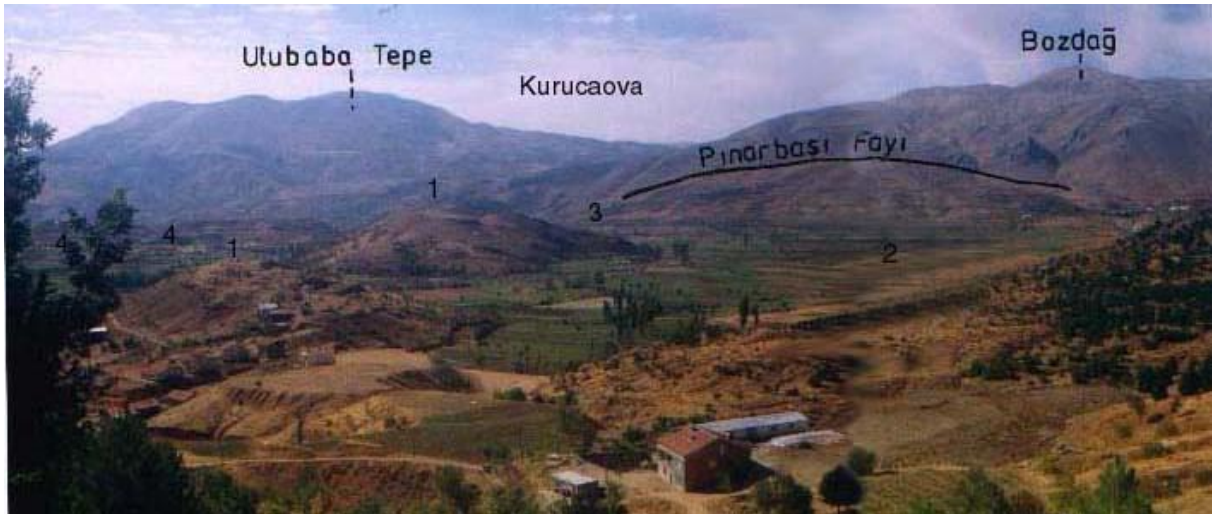
Kahta Ovası: Yüzölçümü 832km.², ortalama yüksekliği 600–700 metre olup il yüzölçümüne oranı %11'dir. Çakırhöyük Ovası; Ortalama yüksekliği 600-700metre, 316 km.² yüzölçüme sahip olan ovanın il yüzölçümüne oranı % 4'tür.

Azaplı-İnekli Ovası: Gölbaşı ilçesinde yer alan ovanın yüzölçümü 45km.²'dir. İl yüzölçümüne oranı % 0.5 olan ovanın ortalama yüksekliği 550–650 metredir.

Pınarbaşı Ovası: Çelikhan ilçesinde bulunan ovanın ortalama yüksekliği 1450–1550 metredir. Yüzölçümü 13km.² olan ovanın il yüzölçümüne oranı % 0,1'dir.

Çelikhan Ovası: Çelikhan Ovası Güneydoğu Toroslara ait dağlar arasında gelişmiş, 15km.² alanı ile küçük sayılabilecek bir ovadır. Yöre halkı tarafından Çelikhan Ovası olarak adlandırılan ova ve çevresi Türkiye'nin büyük tektonik yapılarından Güneydoğu Anadolu Bindirmesi ile Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde yer almaktadır. Her iki yapı Çelikhan Ovası ve çevresinin şekillenmesinde rol oynamıştır.

Çelikhan Ovası kuzeyinde Arı, Hazek ve Yatak tepeleri, batısında Keven tepeleri (1558 m.), güneyinde Bezar Dağı (1935m.), doğusunda Akdağ'a ait Geler, Kavak ve Takılca tepeleri ile sınırlanmıştır. Bu sınırlar içerisinde ova, 1250–1350 m. yükseltilerinde olup, 15 km.² alan kaplamaktadır. Ova kuzeyden güneye Hacer Düzü, Gerek Düzü, Merk Düzü, Karakol ve Mestan yazıları adı verilen bölümlere ayrılmaktadır. Ova tabanının eğimi kuzeyden güneye doğru olup % 1'den azdır. Genel olarak kuzey-güney yönünde uzanan ova tabanı, kuzey ve güney kenarlarında fayların oluşturduğu aşınımına karşı dirençsiz zon boyunca genişlemektedir.

Kaynak: Özdemir ve Sunkar, 2002

Çelikhan Ovası'nın Doğu Bölümü'nden Batı'ya Bakış

Ön plandaki tepeler ovayı Gerek Düzü ve Merk Düzü olarak ikiye ayırmaktadır. Tepelerin arasında geniş sayılabilecek düzlükler geçişi sağlamaktadır. Ovanın batı bölümünün çökmesini sağlayan Pınarbaşı Fayı ve gerisinde metamorfiklerden oluşan Bozdağ görülmektedir. Ulubaba Tepesi'nin kuzey yamaçları Doğu Anadolu Fayı tarafından kesilmiş basamaklı bir görünüm kazanmıştır.

Dağlık alanlardan kaynaklanan akarsular ovaya ulaştıkları kesimlerde geniş birikinti yelpazeleri oluşturmuşlardır. Ovanın kuzeyi ve güneyinde birikinti yelpazeleri nispeten geniş alanlı, doğu ve batısındakiler ise oldukça dar alanlıdır. Ova'nın kuzey bölümünde Çelikhan Çayı, Arı ve Hazek Tepe eteklerindeki kuru dereler, Bulam, Pınarbaşı, Çopur dereleri birikinti yelpazeleri meydana getirmiştir. Fay zonuna yerleşen Çelikhan Çayı alüvyon yüklü olduğu için daha büyük birikinti konisine sahiptir. Koni yüzeyine 3-5 m. gömülmüştür. Ovanın güney bölümünde ise Aran Dere, Çığ Deresi ve Halireş Deresi gibi akarsuların birikinti yelpazeleri nispeten ince unsurludur. Merk Düzü doğusunda akarsuların kabul havzası küçük olmasına rağmen şistlerin kolay aşınması ve fayların aşınma karşı dirençsiz zon oluşturması yelpaze oluşumunu teşvik etmiştir. Aran Dere birikinti yelpazesi Karakol yazısını, Çığ, Halireş ve Gavurkozu dereleri birikinti yelpazeleri Mestan yazısını meydana getirmiştir. Çığ Deresi alüvyonla fazla yüklü olduğu için geniş bir taşkın yatağına sahiptir. Burada taşkınların tarım arazilerine verdiği zararı önlemek amacıyla istinat duvarları yapılmıştır.

Çelikhan Ovası güney ve kuzeyinde eğimli yüzeyler halinde, Kurucaova'nın doğu bölümünde güncel akarsu yatağından 50m. yüksekte, karasal ortamda gelişen Pliyo-Kuvaterner dönemine ait eski birikinti yelpazeleri bulunmaktadır. Ova tabanında kırmızımsı renkli topraklar, birikinti koni ve yelpazeleri üzerinde kolüvyal topraklar oluşmuştur. Havzanın sularını Bulam Çayı ve kolları drene etmektedir. Bulam Çayı'nın kolu olan Çelikhan Çayı Doğu Anadolu Fay Zonu'na yerleşmiş olup Geler Tepe'ye kadar D-B yönünde akar, Geler Tepe batısında K-G yönünde kollara ayrılır, ova tabanında eğimin az olması nedeniyle menderesler çizer. Arı, Çopur, Aran ve Çığ Dere gibi yan kolları olarak ovanın sularını toplar, ovanın güney bölümünde doğuya yönelir ve ovayı terk ettiği kesimde bindirme zonuna yerleşir ve Bulam Çayı adını alır. Akarsuların fay ve bindirme zonlarına yerleşmesi nedeniyle ovada akarsu ağı sentripedaldir.

Çelikhan Ovası'nın oluşumunu daha çok yapısal özellikler kontrol etmiştir. Çelikhan Ovası Türkiye'nin büyük tektonik yapılarından Güneydoğu Anadolu Bindirmesi ile Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde yer almaktadır. Dolayısı ile bu iki yapı Çelikhan Ovası ve çevresinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Şöyle ki ova, Güneydoğu Anadolu Bindirme Cephesi'nin hemen gerisinde, Doğu Anadolu Fay Zonu'nun bindirme yapılarını kestiği alana yerleşen akarsuların aşındırmasıyla açılmış bir tektonik pencereye karşılık gelmektedir. Bilindiği gibi Güneydoğu Anadolu Bindirmesi Orta Miyosen-Pliyosen aralığında ortaya çıkmıştır. Çelikhan Ovası Doğu Anadolu Fay Zonuna bağlı olarak açılmış tektonik bir depresyondur. Ovanın güneyi dışındaki tüm dağlık alanların yapısını 800–1000 m. kalınlıktaki Permo-Karbonifer yaşlı mermerler, güneyini ise Eosen yaşlı kalkerler meydana getirmiştir. Yoğun tektonik hareketlerle ortaya çıkan kıvrımlar, bindirme zonları ve ovayı çepeçevre kuşatan faylar ova tabanına karşılık gelen bölümün çökmesini sağlamış, karstlaşmayı yönlendirmiştir. Taban arazinin karstik kayalarla çevrili olması, ova tabanındaki kırmızımsı topraklar ve fazla yüksek olmayan mermerlerden oluşan

tepeler, ova kenarındaki karstik kaynaklar ovanın şekillenmesinde karstlaşmanın da rol oynadığını göstermektedir.

Çelikhan Ovası 1250-1350m. yükselti basamağında iken, hemen çevresindeki Güneydoğu Toroslar'a ait dağların yüksekliği 2-3 km.'lik mesafede 2000 m.'yi geçmektedir. Bu yükselti farkı tektonik hareketlerle yükselme ve alçalmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Ova çevresinde dağlık alanları oluşturan en genç birim Eosen yaşlı volkanik ve sedimanter kayalardır. Dağlık kuşak Eosen'den günümüze kadar dönemler halinde yükselmiş sürekli aşınım alanı olmuştur. Özellikle Miyosen'den sonra şiddetli tektonik hareketlerle dağlık alanlar yükselmiş, faylarla parçalanmış ve eğimleşmiştir. Miyosen ve onu izleyen dönemde tektonik hareketlerle bindirmeler meydana gelmiştir. Bindirme cephelerine ve fay zonlarına yerleşen subsekant akarsular dağlık alanları derin vadilerle yarmış, bindirme ve napların altındaki yapıyı açığa çıkarmıştır. Bu yönüyle ova ve çevresi tektonik bir pencere alanında yer almaktadır. Çelikhan ovasında bulunan Kuvaterner ve Pliyo-Kuvaterner birimleri ovaya karşılık gelen bölümün Miyosen'den sonra çöktüğünü göstermektedir. Bu çökmede Güneydoğu Anadolu bindirmesi ve Pliyosen başlangıcında ortaya çıkarak ovayı kesen Doğu Anadolu fay zonu önemli rol oynamıştır. Fay zonu boyunca yaptığımız araştırmalara göre Doğu Anadolu Fayı'na bağlı çöküntülerde Pliyosen'den daha yaşlı çökellerin bulunmaması, Üst Miyosen havzalarının ise Doğu Anadolu Fayı'na bağlı olmaması nedeniyle fayın Pliyosen'de ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ovanın doğusunda KD-GB doğrultusunda olan fay ovaya doğru birbirinden uzaklaşan kollar halinde açılır. Bir sıçramadan (fayın doğrultu değiştirmesinden) sonra Kurucaova doğusunda eşik sahada yine aynı şekilde en az üç kola ayrılarak batıya doğru açılır. Bu açılmaların veya ayrılmaların birincisinde Çelikhan, ikincisinde Kurucaova'nın bulunduğu saha karstlaşma sonrasında tekrar çökmüştür.

Çelikhan Ovası'nın kuzeyinde D-B doğrultusundaki Bulam Fayı, batısındaki K-G doğrultusundaki Pınarbaşı Fayı ova ile sınırlı olup çökmeye neden olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonu Çelikhan Ovası güneyinden geçmektedir. Ova tabanı bu fay zonu boyunca genişlemektedir. Yine bu kesimde bindirme zonu Doğu Anadolu Fayı tarafından kesilmiştir. Bindirmeler sahanın yükselmesine yolaçmıştır. Pliyo-Kuvaterner döneminde çöküntü alanında 100 m. kalınlıkta alüvyon birikmiştir. Kuvaterner'de ovaya sokulan Bulam Çayı ile havza dış drenaja bağlanmış, bu dolgular böylece yarılmış ve önemli ölçüde boşaltılmıştır. Çelikhan ilçe merkezi güneyinde fayla kesilmiştir. Ova tabanı oldukça düzdür. Kuvaterner'de gençleşen faylara bağlı olarak çökme devam etmiş ve tabanı oluşturan alüvyonlar birikmiştir. Ova tabanındaki alüvyonlar, birikinti yelpazeleri, taşkın yatağı çökelleri şekillenmede flüvyal süreçlerin etkisini göstermektedir. Tabana yaslanan birikinti yelpazeleri ise fazla yarılmamıştır. Bu durum ovanın dış drenaja yakın dönemlerde bağlandığını göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonu'na yerleşen Bulam Çayı geriye aşındırmayla Kuvaterner'de Çelikhan ovasını kapmıştır. Aynı şekilde ovanın batısında ayrı bir havza olan Kurucaova'ya sokulan Aran Deresi bu ovanın doğu kısmını Bulam Çayı havzasına bağlamıştır. Sonuç olarak ovanın şekillenmesinde tektoniğin, flüvyal süreçlerin ve karstlaşmanın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çelikhan Ovası çevresinin son derece dağlık ve eğimli olması, ana kayanın açığa çıktığı karstik sahaların geniş yer tutması, toprak zonunun bulunduğu taban arazinin değerini artırmıştır.

2.3.1.2.4. Karstik Şekiller

Bezdar Dağı çevresinde kıvrımlı yapılı, masif, gri renkli dolomitik kalkerden oluşan Orta Eosen yaşlı Midyat Formasyonu Koçali ve Maden karmaşığı üzerine uyumsuz gelmektedir. Kalkerler üzerinde lapyalar, dolinler ve uvala gelişmiştir. Mermerler üzerinde gelişen alçak aşınım düzlükleri üzerinde Keven tepelerinin güneyinde dolinler ve Muratlı Uvalası meydana gelmiştir. Akdağ üzerinde yüksek aşınım düzlükleri içerisinde mermerler üzerinde daire ve elips şeklinde dolinler bulunmaktadır. Mermerler Akdağ'ın her iki yamacında yüksek kalker kornişler meydana getirmiştir. Akdağ'ın güneye bakan yamaçlarında traverten ve etek döküntüleri gelişmiştir. Akdağ güneyinde kaynağını mermerlerden alan dereler Bulam Çayı'nın kuzey yamacında yatay durumda 20-30 m. kalınlıkta traverten depoları oluşturmuştur.

2.3.1.3 Eğim Durumu

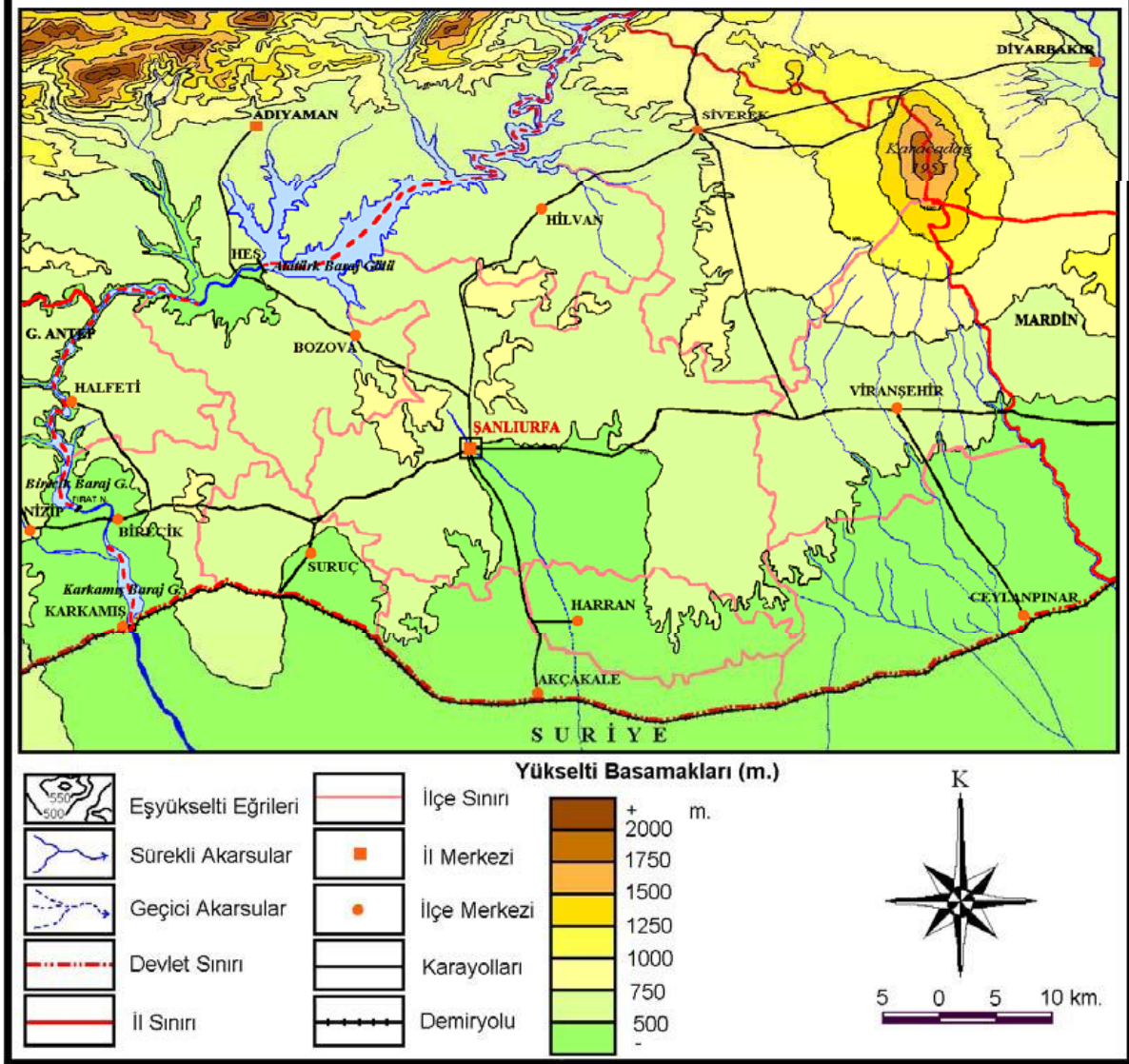
Adıyaman ili genel olarak %10'dan daha az eğimlidir. Yer yer de %10-25 arası ve %25'ten daha fazla eğimli alanlara rastlanmaktadır. Temel kayalar olarak adlandırılan Germav Formasyonu ile Midyat kireçtaşlarının gözlendiği alanlarda eğimler %10-25 arasındadır. Üst Miyosen yaşlı tortulların kapladığı alanlarda eğimler genelde %25'ten fazladır. Eğimi %25'ten fazla alanlar, kaya düşmesi ve heyelana maruz alanlar olarak gösterilebilir (Örn; Eğri Çay vadisi gibi). Pliyo-Kuvaterner yaşlı tortul kayaların kapladığı alanlar genelde %10'dan daha az eğimlidir. İl merkezi ve çevresi orta engebeli bir topografyaya sahip olup deniz seviyesinden yüksekliği 669 metredir.

2.3.2. ŞANLIURFA

2.3.2.1. Jeomorfoloji

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer alan Şanlıurfa ilinin idari merkezi konumundadır. Şehir, Şanlıurfa'yı Gaziantep ve Mardin'e bağlayan D-90 karayolu üzerinde yer almakta olup, diğer bir yolla da Şanlıurfa Diyarbakır'a bağlanmaktadır (Şekil- 2.3.4). İlin kuzeyinde yer alan dağlar ve yüksek tepeler genellikle güneye doğru gittikçe alçalır. Ortalama yükselti 518 metredir. Kuzeydoğudaki dağlık alan dışında genellikle yükseltisi 900 metreyi aşmayan geniş düzlüklere rastlanır. İlin en yüksek noktası kuzeydoğusundaki Karacadağ'dır. Öteki yüksek doruklar, doğuda Tektik Dağları, kuzeydoğuda Susuz Dağı, güneyde Nemrut Dağı ve Birecik ilçesinin doğusundaki Arat Dağı'dır. Yükselti güneyde Suriye sınırında 400 metrenin altına düşer. Harran Ovası'nın denizden yüksekliği 375 metredir. Büyük ovalar ilin güney yarısında yer alır. Sıra tepeler oldukça yaygın olup bunların arasından batıdan doğuya doğru sıralanan Suruç, Harran ve Viranşehir Ovaları bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın yüzölçümü 18.584 km.²'dir. Bu Türkiye yüzölçümünün %3'üne eşdeğerdir. Yüzölçümü bakımından büyük iller arasında yer alır. Şanlıurfa ilinin geniş çevresi, Arap Platosu'nun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Toroslar'ın orta kısmının güney etekleri üzerinde yer almaktadır.

Şekil 2.3.4. Şanlıurfa İli Yükselti Durumu

Kaynak: Şahinalp, 2006

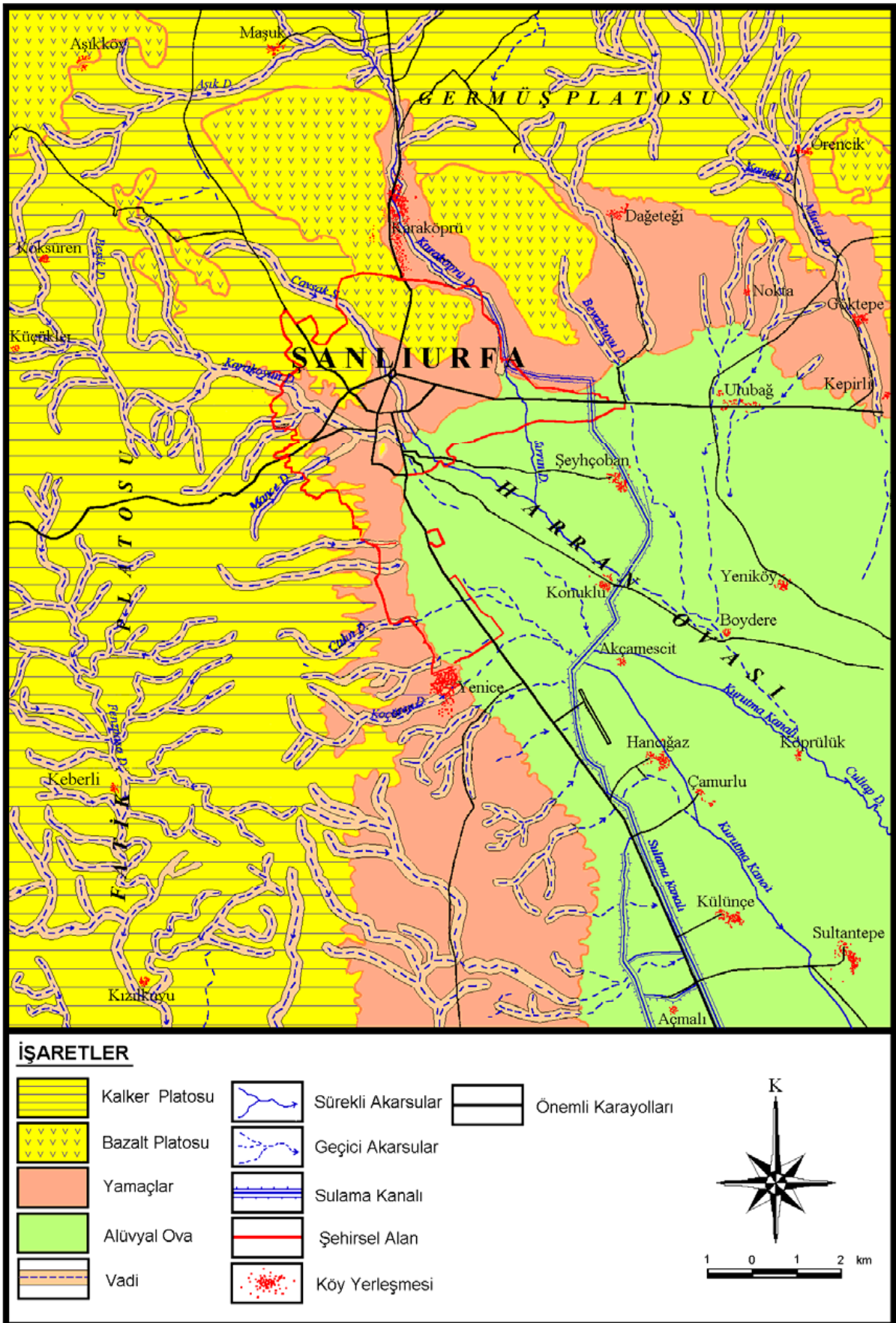
Şanlıurfa şehri kuzey, kuzeydoğu, kuzeybatı, batı ve güneybatıdan platolarla çevrilidir. Kentin batısında, nispeten güneye doğru uzanan, aynı zamanda Harran ve Suruç ovalarını birbirinden ayıran Fatik Platosu yer almaktadır. Platonun yükseltisi, kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Akarsu vadileriyle parçalanmış olan Fatik Platosu'ndan doğuya doğru yağışlı mevsimlerde akışa geçen dönemlik akarsular uzanmaktadır.

Oluşumlarının başlangıcı Miyosen'e dayanan Türkiye akarsuları, ülkemizin hemen hemen her yerinde olduğu gibi, araştırma sahasında bulunan akarsular da gelişimlerini Kuaterner'de tamamlamışlardır. Kuaterner'de bir yandan meydana gelen genç tektonik hareketler, bir yandan meydana gelen volkanizma olayları ve diğer yandan iklim özelliklerindeki büyük değişiklikler akarsu şebekesinin hemen hemen son şeklini almasını sağlamıştır (Ardos, 1992: 109–113). Esasen Pleistosen'de hüküm süren buzul (glasyal) ve buzul arası (interglasyal) dönemlerde iklimde birçok salınımlar meydana gelmiş ve bunun sonucunda serin-yağışlı ve sıcak-kurak dönemler birbirini takip etmiştir. Bu da akarsu şebekesinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Holosen de ise iklimin daha ılıman bir özellik göstermesinden ve morfolojik etkenlerin daha durgun olmasından dolayı akarsu şebekesinde önemli değişiklikler olmamıştır (Erol, 1979: 23–32).

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı il merkezinde yer alan akarsu şebekesinin, ilk yerleşmenin kurulduğu ve günümüzden 11.000 yıl öncesine kadar uzanan Post Glasyal dönemden daha önce şimdikine yakın bir şekil almıştır. Bu dönemde, günümüz iklim şartlarına nazaran daha ılık ve yağışlı bir iklim hüküm sürmektedir. Şehrin kuzeybatısında Fatik Platosu ile Germüş Platosu birleşir (Şekil-2.3.5). Burası aynı zamanda şehrin etrafındaki en yüksek rakıma sahip tepelerin bulunduğu bir alandır. Germüş Platosu bu sahadan itibaren Şanlıurfa-Mardin karayolunu kuzeyden takip ederek hafifçe güneydoğuya doğru yönelir. Platonun yükseltisi güneye ve doğuya doğru azalır. Şanlıurfa kentinin güney, güneydoğu ve doğusunda geniş düzlükler uzanır. Bu düzlükler, Harran Ovası'nın kuzeybatı kesimlerini oluşturmaktadır. Türkiye'nin önemli tarım alanlarından biri olan Harran Ovası'nın yükseltisi de yapıya bağlı olarak Şanlıurfa'dan güneye doğru azalmaktadır. Ortalama yükseltisi 350m. civarında olan Harran Ovası'nın şehre yakın kesimlerinin yükseltisi 400 m. civarındadır (Şekil-2.3.5).

Şanlıurfa ilinin kalkerli toprak yapısından ötürü çevrede bir takım mağaralar bulunmaktadır. Bu mağaraların çoğu doğal olup içlerinden en önemlileri Kırk Mağaralar, Dergâh Mağarası ve Hazreti Eyüp Mağarası'dır. Bunların yanı sıra Damlacık Dağı'nın kuzey, güney ve batı yamaçlarında da irili ufaklı mağaralara rastlanmaktadır. Bu mağaraların bazıları tarihi çağlarda yerleşim amaçlı olarak kullanılmıştır

Şekil 2.3.5. Şanlıurfa ve Çevresinin Ana Morfolojik Birimleri

Kaynak: Şahinalp, 2006

2.3.2.2. Yeryüzü Şekilleri

Şanlıurfa, eski kara kütlesi olan S.Arabistan platformunun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Toroslar'ın orta kısmının güney etekleri arasında yer almaktadır. Senklinaller ve Antiklinaller arasında geniş ovalar bulunur. Şanlıurfa arazisi % 60.4 dalgalı, % 22 dağlık, % 16.3 ova, %1.3 plato karakteri göstermektedir. Araştırma sahasının topografik ve morfolojik özellikleri incelendiğinde dört ayrı birim ayırılmaktadır. Bunlar Çermik'in kuzeyindeki dağlık alan ve platolar; tepelik ve az eğimli düzlük alanlar; vadiler ve birikinti konileridir.

2.3.2.2.1. Dağlık Alanlar

Şanlıurfa ilinin başlıca yükseltileri arasında, Karaca Dağ (1919m.), Tektek Dağları (801m.), Takırtukur Dağları, Yılanlı Dağ, Susuz Dağları (817m.), Germuş Dağları (771m.), Nemrut Dağları (800m.), Şebeke Dağları (750m.) ve Arat (840m.) Dağları sayılabilir.

Şanlıurfa ilinin geniş çevresi, Arap Platosu'nun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Toroslar'ın orta kısmının güney etekleri üzerinde yer almaktadır. Muntazam antikinal ve senkinal özellikleri gösteren bir takım silik tepeler ve dağ denebilecek birtakım yükseklikler, tepecikler arasına yer yer serpilmiştir.

Karacadağ: Sönmüş bir volkanik dağdır. Yapısı bazalttır. Bu dağ, çevresindeki su kaynaklarını beslemektedir. Siverek ve Diyarbakır sınırı arasındadır. 1919m. yüksekliğindedir.

Tektek Dağları: 801m yüksekliğinde olan Tektek Dağları, Harran'la Viranşehir ovaları arasında kuzeyden güneye doğru uzanan kıvrımlı bir özellik taşımaktadır.

Takır Tukur Dağları: Karacadağ'ın batısında yer alır. Kalkerli bir yapıya sahiptir.

Yılanlı Dağ: Takırtukur Dağları'nın batısında yer almaktadır. Viranşehir'in güneydoğusunda Karatepe dağ sırası ile Kepezli Dağları bulunmaktadır.

Susuz Dağları: Tektek Dağları'nın kuzeybatısında yer alır. En yüksek noktası 817 m.'dir. Çok susuz bir dağdır.

Germuş Dağları: Merkez ilçenin topraklarını kuzeyden engebelendirmektedir. Güney eteklerinde çıkan akarsu kaynakları yakınında Germuş köyü kurulmuştur.

Nemrut Dağları: Şanlıurfa'nın güneyinde yer alır. Tilki Dağları da denir. Çevresine göre oldukça yüksek bir tepenin zirvesinde, sarp, geniş, düz bir kayalıktır. Buraya Nemrut Tahtı da denir. Yapısı kalkerdir.

Şebeke Dağları: 750 m yüksekliğinde, Suruç Şosesi üzerindedir. Oldukça yüksek görünümlüdür. Şebeke Deresi ve tarihi bir köprü olan Şebeke Köprüsü daha aşağılarda kalmaktadır. Kalkerli bir yapıya sahiptir.

Arat Dağları: Birecik, Suruç Şosesi bu dağın eteğini izlemektedir. Kıvrımlı bir yapıya sahip olup yumuşak kalkerden oluşmuştur.

2.3.2.2.2. Platolar

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında Gaziantep ve Şanlıurfa platoları yer alır. Güneydoğu Torosları yararak Bölge'ye giren Fırat, geniş platolar alanını ikiye ayırmıştır. Fırat Irmağı'nın batısında kalan kısım Gaziantep platosu, doğusunda kalan kısım ise Şanlıurfa platosudur. Şanlıurfa platosu Karacadağ ile Fırat Irmağı'nın arasında yer alır. Platonun doğu

kesimi Karacadağ'dan yayılan lavlarla, batısı kireç taşlarıyla örtülüdür. Yüzeydeki bu bol çatlaklı taşlar suyu tabana sızdırdığı için plato yüzeyinde tarım için su eksikliği görülür.

2.3.2.2.3. Ovalar

Şanlıurfa ili genel olarak plato görünümünde olup birçok ovalara sahiptir. Bunlardan önde gelenler şunlardır.

Harran Ovası: Ortalama yüksekliği 375 metredir. Kot itibarı ile ilin en az kota sahip ovasıdır. Doğusunda Viranşehir Ovası, batısında Suruç Ovası yer alır.

Halfeti Ovası: Fırat Nehri kenarında olan Halfeti Ovası yer yer tepelerle çevrilidir.

Bu ovaların dışında Şanlıurfa il sınırlarında kalan Bozova ve Hilvan Ovaları da verimlidir.

Tablo 2.3.2. Şanlıurfa İli – Önemli Ovalar

Ova İsmi	Yüzölçümü (Km. ²)
Harran	2.251
Ceylanpınar	2.020
Suruç	710
Viranşehir	1.200
Hilvan	57
Bozova	130

Harran Ovası

Bölge'nin en önemli ovalarından birisi Harran Ovası'dır. Ortalama yüksekliği 375 m.'dir. Doğusunda Viranşehir Ovası, batısında Suruç Ovası yer alır. Harran Ovası arazi tasnifi yapılmış 225.109 ha. alanı kaplamaktadır. Ova topraklarının kökeni allüvial ve resüdüal topraklardan oluşmaktadır. Ovanın % 80'ninde toprak derinliği 150 cm.' den daha fazla , % 20'sinde ise 0-120 cm. arasında kum, çakıl taşı, taban kayası ve kireç taşı ile sınırlıdır. Genellikle arazinin eğimi sulamaya elverişli olup, genel eğim % 0-2 arasında değişmektedir. Ova toprakları genellikle kırmızımsı ve kahverengi olup, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Kil miktarı % 31,5-83,8 ve kireç miktarı % 8,4-61,1 gibi geniş sınırlar içerisinde değişmektedir. Bitki besin elementleri orta düzeydedir. Ova toprakları profil boyunca genellikle ağır bünyeli ve geçirgenlikleri iyidir. Ovada sorunlu alanlar, daha çok Harran ve Akçakale ilçeleri ile Suriye devlet sınırı arasındaki bölümdür.

Suruç Ovası: 710 km.²dir. Alüvyon karakteri gösterir. Tıpkı Harran Ovası gibi rengi kırmızıdır. Toprak tabakasının kalınlığı 50- 100 cm arasında değişir. Verimli ovalardan biridir.

Viranşehir Ovası: 1200 km. alanlı bu ova dalgalı ve engebeli bir görünüm gösterir. Temelinde kalker vardır.

Halfeti Ovası: Fırat Nehri kenarında olan Halfeti Ovası yer yer tepelerle çevrilidir. Bu ovaların dışında Şanlıurfa il sınırlarında kalan Bozova ve Hilvan ovaları da önemlidir.

Bozova Ovası: Toprağı boz olduğu için bu isim verilmiştir. Kuzeybatısından Fırat Nehri geçer. Dalgalı ve az engebeli bir yapıya sahiptir.

Hilvan Ovası: Yer yer engebelere rastlanır. Toprağı kırmızı renkte olup verimli bir ovadır.

2.3.2.2.4. Karstik Şekiller

Şanlıurfa'nın büyük bir kısmı kalkerli yapıdan oluşmuştur. Bu nedenle karst topoğrafyasına ait yüzey şekilleri bulunur. Şanlıurfa'nın etrafında çok sayıda mağara, sarnıç, polye ve dolin bulunmaktadır. (Kanlı Mağara, Dedenin Sarnıcı, Nemrud'un Tahtı vb.)

2.3.2.3. Eğim Durumu

Şanlıurfa Harran Ovası'nda kurulmuştur. İlin ovalık alanları dışında yer yer az eğimli araziler bulunmaktadır.

2.3.3. DİYARBAKIR

2.3.3.1. Jeomorfoloji

Diyarbakır ilinin büyük bir kesimi Dicle Havzası'nda yer alır. İlin batısındaki Çüngüş ve Çermik ilçeleri ise Fırat Havzası'ndadır. Arabistan-Suriye kıta çekirdeğinin kuzey kesimi, Yukarı Mezopotamya'nın Diyarbakır Havzası'nı oluşturur. Bu kıta çekirdeği, kristalin kayalardan bir yapı gösteren sağlam bir platformdur. Prekambriyen temeli oluşturduğundan kıvrılmamış ancak yer yer kırılmıştır. Daha sonraki jeolojik dönemlerde deniz ilerlemesi boyunca sular altında kalan havza, sedimantasyona uygun bir hale gelmiştir. Deniz çekilmesinden sonra oluşan tabakalar tortul alanları meydana getirmişlerdir. Tektonik hareketler sonucu yatay duruşlu tabakalar, yer yer bükülerek kıvrımlı bir yapı kazanmışlardır.

Kenar Kıvrımları Bölgesi'nin önünde yer alan inceleme alanında, kuzey-güney yönlü sıkışma hareketinin sonucu oluşan düzenli birbirine paralel kıvrım kuşakları bulunmaktadır. İnceleme alanı ve yakın çevresinin bugünkü şeklini almasında paroksizma evresinin Alt-Orta Miyosen (Burdigalliyen-Serravaliyen) döneminde etkili olduğu orojenik hareketlerin rolü büyüktür. Buna göre Arabistan platformu ve Anadolu levhasının çarpışması Alt-Orta Miyosen'de başlamış (Çüngüş Havzası'nın kapanması) ve paroksizma evresine ise Serravaliyen ve Tortoniyen'de ulaşmıştır. Miyosen sonunda oluşan tektonik hareketler, daha çok fayların etkisi ile değişiklikler yaratmıştır (Yıldırım,A., 2003).

Çalışma alanına bakıldığında, yer şekillerinin oluşumunda yapının şekillenme üzerinde etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Yapısal kökenli ana jeomorfolojik ünitelerin oluşmasından sonra; tektonizmanın etkisini günümüze kadar sürdürmesi ve dış süreçlerin bu ana üniteleri işleme ile topografya bugünkü şeklini almıştır. Bölge jeomorfolojik konum ve köken açısından ele alındığında batıda Orta Miyosen yaşlı Karacadağ volkanlarının oluşturduğu bazalt düzlüklerden meydana gelen plato alanları, Pliyosen-Pleyistosen aşınım yüzeyleri, Dicle Nehri vadisi boyunca uzanan vadi tabanı-taşkın alanı ile bunlar arasında kalan aşınımsal ve birikimsel düzlüklerden oluşan geçiş zonu olmak üzere dört ana üniteden oluşur.

Plato Alanları

Dicle Nehri'nin batısında geniş bir alanda yüzeylenir. Tamamı Karacadağ volkanizmasının ürünü olan bazalt örtülerinden oluşur. Kademeli olarak doğudan batıya doğru yükselen düzlükler ve volkan konisi plato alanlarını oluşturur.

Karacadağ Volkanitleri

Arap levhası ile Anadolu levhası arasında Orta Miyosen de kıta-kıta çarpışmasını izleyen sıkışma evresinde K-G yönlü kırık sistemlerinden lav yükselmesiyle oluşmuş karakteristik plato bazaltlarıdır. Üç evre olup kendi aralarında fazlara ayrılmıştır (Ercan ve diğ.,1991). İnceleme alanında yükselen plato bazaltları, Karacadağ volkanizmasının ikinci evresinin K1, K2, K3, K4, K5, K6 fazlarının ürünü olan bazaltlardan ve piroklastiklerden oluşmuştur. Genel olarak bazaltların dış görünümü bloklu ayrışmalıdır. Düzlüklerde bazalt blokları kısmen yuvarlaklaşmıştır. Grimsi-siyah, siyah renklidirler. Çoğunlukla gaz boşluklu yapı gösterirler. Boşluklar kalsit dolguludur.

Bazalt Düzlükleri

Çalışma alanında plato alanı içerisinde yer alan K1 bazaltları geniş yer kaplar. Kalkan şeklinde morfoloji sunar ve eğimleri doğudan batıya doğru artar. Buralarda kademeli olarak gelişen düzlükler oluşmuştur. İlksel morfoloji tam olarak korunamadığından çıkış merkezleri tanımları yapılamamaktadır. Bazalt düzlükleri üzerinde 3-4 metre kalınlıkta toprak örtüsü oluşmuştur. Drenajlar lav akış yönüne paralel olarak D-B yönlü gelişmiş, vadi tabanlarında dereler devamlılık göstermezler. Topografyanın şekillenmesinde önemli rol oynayan yayvan sırtlar bazalt düzlüklerde yaygındır.

Diyarbakır-Siverek Yolundaki Bazalt Düzlüklerinden Bir Görünüm

Ovabağ volkanitleri

Karacadağ volkanizmasının son evresinde oluşan genç lavların oluşturduğu birimdir. Haramsu Deresi'nde K1 bazaltlarının üzerinde akıntı şeklinde izlenir. Eski lavlardan kolayca ayrılabilir. İlksel morfolojini muhafaza eden lavlardan oluşmuştur. Soğuma ve akma yapıları, sütun ve lav tünelleri tipik olarak gözlenir. Üzerinde toprak örtüsü gelişmemiştir.

Aşınım Yüzeyleri; Dicle Nehri'nin doğusunda Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu üzerinde yer alan akarsularla yarılmış geniş düzlüklerdir. Karasal bir ortam ürünü olup az engebeli topografyayı oluşturur. Aşınmaya karşı dayanaksızdırlar. İnce uzun sırtlar ve tepeler şeklinde görülürler. Sahada Pleyistosen aşınım yüzeyi ile Pliyosen aşınım yüzeyi olarak iki şekilde yüzeyi haritalanabilir. En üst kesimi oluşturan Pleyistosen aşınım yüzeyi genellikle 700m. üzerinde olup 50 m. kalınlık yapar. Pliyosen aşınım yüzeyi 700m.'den 550 m.'ye kadar iner. Bu yüzeyler birbirini uyumsuz örter.

Pliyosen Aşınım Yüzeyleri

Çalışma alanının doğu kesiminde kuzey-güney yönlü yayılım sunan Üst Miyosen Eosen yaşlı çakıltaşı, gevsek tutturulmuş kumtaşı, çamurtaşı ve silttaşı aralanmasından oluşan Yeniköy Formasyonu, Pliyosenden günümüz zaman aralığındaki evrelerde aşınması sonucu gelişmiştir. Karasal bir ortamın ürünü olan bu istif göl ve akarsu ortamlarında çökelmiştir.

Diyarbakır'ın doğusunda Yeniköy çevresinde, Dicle Nehri, Ambarlı Çayı, Köy altı dere vadileri boyunca Büyükkadıköy, Sarıcak Köyü ve çevresinde yaygın yüzeylemeler gösterir. Flüviyal aşındırma hakim olup, sıkça derelerle yarılmıştır. Gevşek malzemeden oluşan litoloji çabuk aşınmaya uğramıştır. Çoğu yerlerde ince uzun sırtlar şeklinde veya tepeler üzerinde adacıklar şeklinde kalmıştır. Bazı yerlerde de kaybolmuştur. Bunlar sırtlara paralel uzanırlar. Drenajın hakim olduğu ve kaya türünün dirençsiz olduğu kesimlerde kırgıbayır (Bedlans) topografyası hakimdir. Bu alanlarda şiddetli selcik erozyonu egemendir.

Pleyistosen Aşınım Yüzeyleri

İnceleme alanının doğusunda, K-G yönlü yayılım sunarlar. Bu oluşuklar Pleyistosen yaşlı gevşek tutturulmuş kırmızı-kahve renkli polijenik elemanlı çakıltaşlarından oluşan Gölpınar Formasyonu üzerinde gelişmiştir. Pleyistosenden günümüze zaman aralığı evresinde aşınması sonucu oluşmuştur. Flüviyal aşındırma sonucu kısmen parçalanmış olup hafif engebelidir. Güneye doğru eğimlidirler. Kaya türünün dirençsiz olmasından dolayı ince uzun sırtlar şeklinde olup sırtlara paralel olarak K-G yönlü gelişmişlerdir. Dicle Üniversitesi karşısı, Büyükkadıköy, Mağara Düzü, Havuz Düzü, Şeyhmuammet Düzü ve Top yerinde yüzeylenir. Kalınlıklarının az olması ve derelerle yarılması nedeniyle kısmen kaybolmuşlardır. Drenajın hakim olduğu eğimli yerlerde selcik erozyonu yaygındır.

Vadi Tabanı Taşkın Alanı

Dicle Nehri boyunca menderesli yataklar, akarsu sekileri, bum odaları, eski nehir yatakları, menderesler, kulaklar ve taban dolgusu biçiminde oluşmuştur. Şehir merkezinin ortasına düşen K-G yönlü uzanan Dicle Nehri'nin geniş tabanda aktığı kesimler aynı zamanda taşkın alanı konumundadır. Sellenme zamanlarında nehrin yatak değiştirmesi sonucu geniş bir alanda yayılım gösterirler. Taşkın alanının her iki yanında 2-5 m. yüksekliğinde toprak yarla sınırlanmıştır. Değişik kesimlerde taban suyunun yüksekliğinde etkisiyle bataklık ve sazlık alanlar oluşmuştur. Vadi içerisinde zamanla akarsuların azaldığı yerlerde menderesler, yatak değişmesiyle oluşmuş kopmuş menderesler, menderes yeniği ve çaprağı, kulaklar, eski nehir yatakları, burun seti depoları gibi şekiller oluşmuştur.

Nehrin belirli kesimlerinde akarsuyun herhangi bir nedenle gömülmesi sonucu eski gereçlerin güncel yataktan yukarıda kalmasıyla oluşmuş akarsu sekileri yaygın olarak gözlenir. Yükseklikleri 3-5m. arasında değişir. Ayrıca eski menderes çaprağının olduğu kesimlerde menderes yeniği şekillerine de rastlanır.

Geçiş Zonu

Plato alanı ve aşınım yüzeyleriyle Dicle Nehri taşkın alanı arasında yer alan, yer yer az eğimli yamaçlar, dik yamaçlar ve birikim glasileri ile akarsu ağızlarında yelpazeler şeklinde gözlenir.

Aşınım Glasisi

Yamaç eğiminin 5-15 derece olduğu yerlerde Pliyosen yaşlı Yeniköy Formasyonu üzerinde gelişmiştir. D-B yönünde uzanırlar. Derelerle yalınmış olup sırtlar şeklindedir. Üzerinde tepeler yükselir. Toprak örtüsü incedir.

Dicle Nehri'nin her iki yanında aşınım yüzeyleri oluşmuştur. Nehrin doğusunda, Nahırkıracı köyü güneyinde, Yeniköy civarında, Dicle Nehri'nin batısında, Dönümlü köyü civarında dar bir alanda yüzeylenir.

Birikim Glasisi

Dicle Nehri'nin çevresinde taşkın alanı ile aşınım glasileri arasında yer yer alüvyonal birikim düzlükleri bu grubu oluşturur. Düşük eğimli yüzeyleri (2-15 derece) oluşturan bu düzlükler alüvyon yelpazeleri ile şekillenmiştir. Pleyistosen'den günümüze kadar olan depolanma döneminde gelişmiştir. Dicle Nehri'nin kenarında birikimsel etek ovası şeklinde gözlenir. Çayırtarlası mevki, Güvercinlikler, Çevlik Düzü, Yeniköşk Mahallesi ve Ziyaret Mahallesi mevkiinde gelişmiştir. Belirgin bir drenaj gelişimi izlenmez ve ince uzun koridor şeklinde uzanırlar. Üzerinde kalın bir toprak örtüsü gelişmiştir.

Akarsu Yelpazeleri

Dicle Nehri kıyısı boyunca güncel depolanma sürecinin biçimlendirdiği alüvyal birikimlerdir. Kıyı boyunca yaygın olarak izlenir. Birikim glasileri, üzerinde gelişmiştir. Belirgin bir topografya oluşturmaz. Hava fotoğraflarında birikim glasileri ile kesin ayırım yapılabilmektedir.

Yelpaze çökelleri çamurtaşı, silt, kum ve çakıllardan oluşur. Büyük Dere, Goladeva Dere, Kayapınar Dere, Köy Dere, Aşağı Dere, Bileşik Dere ağızlarında alüvyon yelpazeleri gelişmiştir. Bu yelpazeler üzerinde belirli bir akış kanalı vardır. Devamlı olmayan mevsimlik yağışlar nedeniyle oluşan dere ağızlarında belirsiz yelpaze oluşumuna yol açmıştır.

Birikinti Konileri

Araştırma alanında irili ufaklı birikinti konisi bulunmaktadır. Söz konusu birikinti konileri özellikle Çermik Çayı'na dağlık ve tepelik alandan gelerek karışan, yatak eğimleri fazla olan derelerin ağızlarında yer almaktadır.

Litolojik yapıya bağlı olarak aşınmaya dayanıklı bazalt gibi kayaların hakim olduğu yerlerde birikinti konisi oluşturan elemanların tane boyutları büyük ve köşeli bir görünüm arz etmektedir. Aşınması kolay kayaların, örneğin marnların hakim bulunduğu yerlerde ise birikinti konileri, tane boyutları küçük ve köşesiz elemanlardan oluşmuş, daha geniş alanlı yelpazeler halindedir.

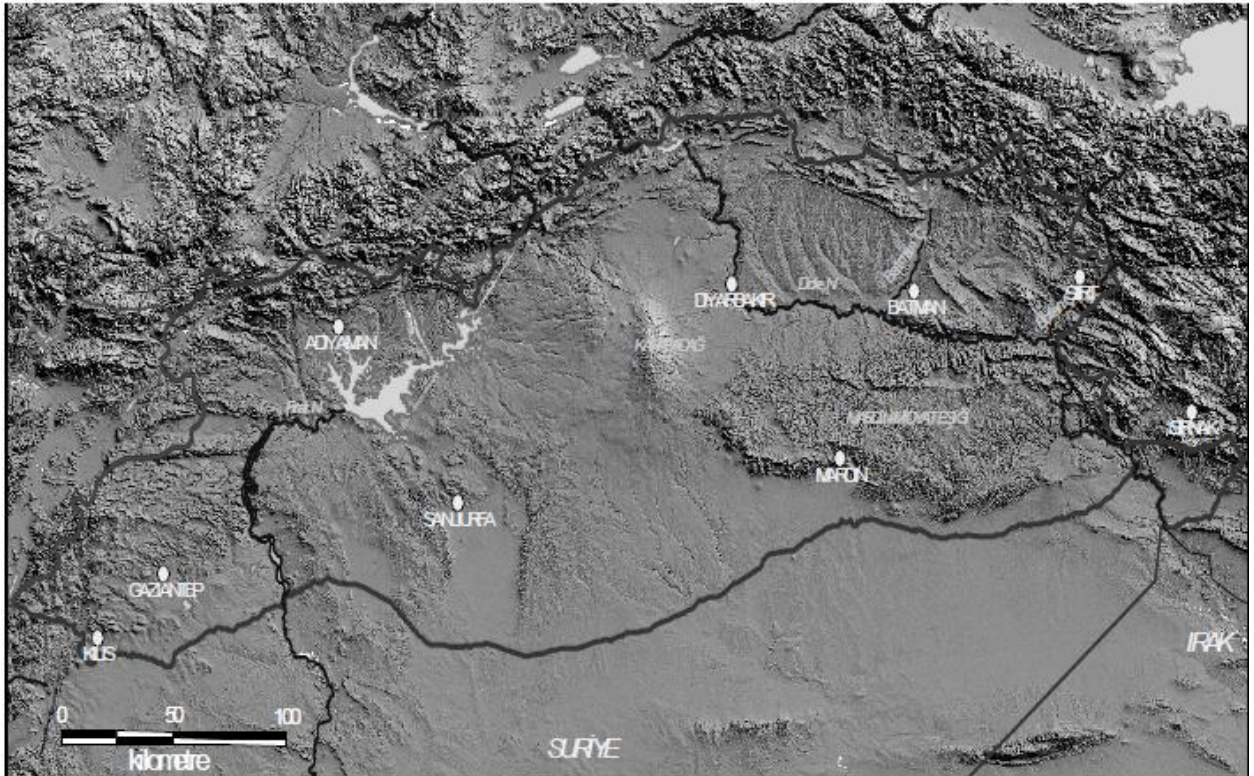
Çermik Çayı'na karışan yan derelerin taşıdıkları alüvyal materyalin oluşturduğu birikinti konilerinin, dağlık alan ve tepelik arazi dahilinde iri boyutlu elemanlardan oluşması, bir diğer yönden de eğimin fazlalığı, dolayısıyla alüvyal malzemenin dik eğimli yataklar boyunca incelecek zaman bulamaması nedeniyledir. Birçok yerde, üzerinde kuru tarım yapılan birikinti konileri alan itibarıyla pek fazla bir yer kaplamamaktadır. Bunu hidrografik özelliklere ve akarsu ağının pek sık olmamasına bağlayabiliriz.

2.3.3.2. Yeryüzü Şekilleri

Diyarbakır Güneydoğu Anadolu Torosların güneyinde kalmaktadır (Şekil-2.3.6). Dicle Irmağı ile Güneydoğu Toroslar arasında uzanan geniş alana Diyarbakır havzası denir. Bu bölümün güneyinde ise orta yükseklikteki dağlardan oluşan Mardin yükseltisi yer alır. Kuzeybatı Güney doğrultusunda uzanan Karacadağ yükseltisi, Diyarbakır Havzasıyla batıdaki Şanlıurfa yaylasını birbirinden ayırır. Sönmüş bir volkan olan Karacadağ 1954 m. yüksekliği ile yörenin en yüksek noktasıdır.

Bölge'nin batı sınırını Fırat Nehri oluşturur. Doğuda yer alan Ambar ve Göksu Çayları Dicle Nehrine karışır. Batısında Şanlıurfa, güneydoğusunda Mardin kuzey batısında Elazığ ve doğusunda Batman illeri bulunan Diyarbakır ilinde karasal iklim gözlenir.

Şekil 2.3. 6. Diyarbakır ve Çevresinin Lokasyon Haritası

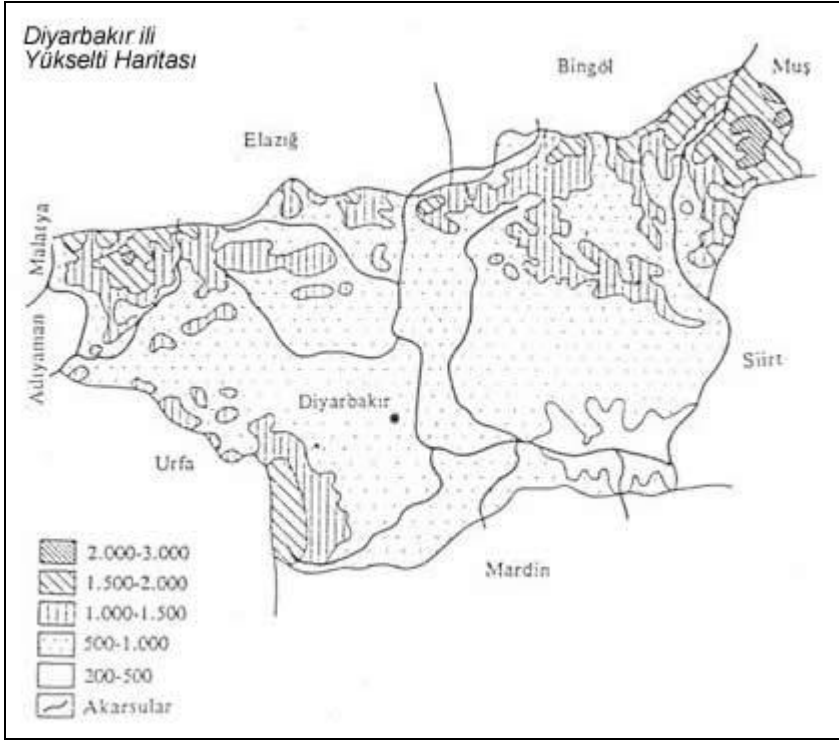

Kaynak: Öztürk ve Çelik, 2008

2.3.3.2.1. Dağlık Alanlar

İnceleme alanının da başlıca yükseltiler arasında, Karacadağ-Kollubaba Tepesi (1954m), Güneydoğu Torosların bir kesimini oluşturan Maden Dağları (2230m.) sayılabilir. Bu dağların doğuya doğru olan uzantılarına İnceburun Dağları adı verilir. Lice-Kulp çizgisinin kuzeydeki dağların zirveleri 2900m.'yi geçer (Ömer Tepesi, Tosun Tepesi). Lice-Hazro-Silvan arasında da dağlık alanlar dikkati çekmekte olup Yumru Dağı belirgin bir yükselti olarak göze çarpar.

Şekil 2.3.7. Diyarbakır İli Yükselti Haritası

Kaynak: MTA Doğu Anadolu Bölge Müdürlüğü

2.3.3.2.2. Platolar

Araştırma sahasının kuzeyinde bulunan 1500 m. den yüksek dağlık saha üzerinde düz alanlar bulmak olanaksız iken, güneye doğru gidildikçe, araştırma sahası içinde bazı dağların üst kesimlerinin plato özelliği gösterdiği gözlenmektedir. Çermik kuzeyindeki Hennarek Dağı; batısındaki Gelincik Dağı; kuzeydoğusundaki Karababa Dağları, Beyazdağ; doğusundaki Hazartaş Dağları; güneybatısındaki Bürüt Dağı gibi dağların üzerinde görülen plato karakterli düzlük alanlara genel olarak 1100 m.-1300 m.'ler arasında rastlanmaktadır. Bunların bir aşınım yüzeyi olup olmadığı konusu ise, jeolojik yapının çok karmaşık ve faylı oluşunun yanısıra, korelasyonun yapılamaması nedeniyle tanımlanması güç bir konudur. Ancak bu yüzeylerin çok kaba bir tanımlama ile Miosen arazisinde yer alması ve yörede Miosenin karasal fasiyes özelliği göstermesi, bunların Miosen aşınım yüzeyleri olabileceğini düşündürmektedir.

Platoların üzerinde yer aldığı dağlar, üst seviyelerdeki düzlüklerden itibaren özellikle fay hatlarının bulunduğu yerlerde dik ve dike yakın eğimlerle etek kısımlarına dönüşmektedir. Bu durum özellikle Çermik batısında, Gelincik Dağı'nın, Sinekköy ile Genceli arasındaki doğu yamaçları boyunca belirgin olarak görülmektedir. Burası aynı zamanda bir fay basamağına karşılık gelmektedir. Midyat Grubu ile Lice Formasyonu arasındaki tektonik dokunak hattını oluşturan bu sahada, Gelincik dağının doğu yamaçları boyunca, Midyat Grubu'na ait saflık derecesi yüksek, çatlaklı masif kalkerler üzerinde peribacalarına benzeyen yüzey şekilleri gelişmiştir. Ancak bunlar volkanik tüfler üzerinde gelişen peribacaları kadar gelişkin ve belirgin oluşumlar değildir.

2.3.3.2.3. Ovalık Alanlar

Diyarbakır ovaları bazalt levhaları ile örtülü kırmızı-kahverengi topraklardır. Diyarbakır Ovası 40 bin hektardır. Dicle Nehri ortadan geçer. Doğu kısmı daha bereketlidir. Gevran (Ergani) Ovası 15 bin hektar olup etrafı tepelerle çevrilidir. Karahan Ovası 10 bin hektardır. Killi Ovası 25 bin hektardır. İlin en verimli ovasıdır. Buğday ve arpa ekilir. Behremki Ovası 18 bin hektar olup, bereketlidir. Ayrıca 5 bin hektardan küçük olan Lice, Hazro, Çermik, Çüngüş, Piran, Hani, Kulp Şerit ve Dicle ovaları vardır.

Tablo 2.3.3. Diyarbakır İli - Başlıca Ovalar

Ova ismi	Yüzölçümü (Km. ²)
Diyarbakır	400
Killi	250
Behremki	180
Gevran	150
Karahan	100

2.3.3.2.4. Karstik Şekiller

Platolar üzerinde rastlanan şekillerden biri de karstik çukurluklardır. Özellikle Midyat Grubu'na ait saflık derecesi yüksek, çatlaklı kalkerler üzerinde irili ufaklı dolin ve uvala benzeri karstik çukurlar gelişmiştir. Gelincik Dağı üzerindeki plato yüzeyinde bu çukurluklar net bir şekilde fark edilmektedir. Ne varki yöredeki litolojik yapı sık sık değiştiğinden gelişmiş bir karst topografyasından söz edilemez. Yine Midyat Grubu'na ait saflık derecesi yüksek, çatlaklı kalkerlerden oluşan tepelik alanlarda karstik aşınım sonucu oluşmuş mağaralara rastlanır. Çermik güneydoğusunda (Çermik'in 6 km. güneydoğusunda Lilkazın Mağarası) ve kuzey doğusunda bu tür mağaralar mevcuttur ve bazı tepelere buna bağlı olarak "Mağara Tepesi" gibi isimler verilmiştir.

Hasuni Mağaraları (Silvan)

Diyarbakır Silvan ilçesinin 7 km.. doğusunda bulunan Hasuni Mağaraları Malabadi Köprüsü ile Hasankeyf yakınındadır. Anadolu'nun en eski mağara yerleşim yerlerinden biri olan Hasuni Mağaraları Prof.Dr. İ.Kılıç Kökten tarafından araştırılmıştır. Aynı zamanda Prof.Dr. Kılıç Kökten Diyarbakır çevresinde 1.161'i yapay, 2.418'i doğal olmak üzere toplam 3.579 mağara ve kaya sığınağını tespit etmiştir.

Hasuni Mağaraları Mezolitik dönemde ilk defa yerleşime sahne olmuş, daha sonra Hıristiyanlığın ilk yıllarında ve Ortaçağ'da da yerleşim özelliğini sürdürmüştür. Bu mağaraları aralarındaki kayalar düzleştirilerek yollar ve merdivenler yapılmıştır. Ayrıca sarnıçlar, su havuzları, kaya kiliseleri ile atölye gibi yapılarla da burada yaşayanların sosyal yaşamları kolaylaştırılmıştır. Hasuni Mağaraları Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu'nca koruma altına alınmıştır.

Bırkleyn Mağaraları (Lice)

Diyarbakır Lice ilçesinde Diyarbakır-Bingöl yolunun doğusundadır. Dicle Nehri'nin iki ana kolundan biri bu mağaranın olduğu yerededir. Bırkleyn Suyu'ndan Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasındaki yollardan biri geçmektedir. Bırkleyn Suyu bu antik yol ile birleşmeden önce yerin altında akar ve doğal bir tünelden sonra yeniden yukarıya çıkar. Bu özel oluşumdan ötürü buradaki mağaraya Bırkleyn Mağaraları veya Dicle Tüneli ismi verilmiştir.

Antik çağlarda bu suyun kaybolduğu, toprağın altına indiği yer "Dünyanın Bittiği Yer" olarak tanımlanmıştır. Plinius bu geçide ölülerin yer altı dünyasına giriş yeri olarak tanımlamıştır. Alman tarihçi C.F.Lehmann Haupt 1899 yılında mağaralarda inceleme yapmış, buradaki stelleri yayınlamıştır.

Birbirine paralel olarak uzanan bu kayalığın içerisinde üç mağara bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki kayalığın altında ve içerisinden akan Birkleyn Suyu'nun bulunduğu mağaraya Asur kralı I.Tiglatpileser (MÖ.1114-1076) kabartma çivi yazılı bir kitabe; III. Salmanassar da (MÖ.859-828) kabartma iki çivi yazılı kitabe koydurmuştur. İkinci mağaranın girişinde Antik çağa ait yapı kalıntıları ile III.Salmansar'a ait kabartma yazılı iki kitabe ve bir kabartma bulunmaktadır. Bu mağara birincinin devamı niteliğinde olup, 15 m. yüksekliğinde, 12 m. genişliğindedir. Oldukça derin olan mağara birkaç km.. uzunluğundadır. Üçüncü mağara diğerlerinden daha büyük olup, burası sarkıt ve dikitleri ile yöre halkı tarafından astım tedavisinde yararlanılmaktadır.

Eshab-ül Khef Mağarası (Lice)

Diyarbakır Lice ilçesine 15 km.. uzaklıkta Derkam Köyü'nün kuzeyindeki İnceburun Dağları'nda Eshab-ı Khef Mağarası bulunmaktadır. Mağara'nın biraz aşağısında Eshab-ı Khef adına yaptırılmış ve "Der-i Rakim" denilen bir de kilise kalıntısı bulunmaktadır. Eshab-ül Khef'in Ephesos, Afşin-Elbistan, Eskişehir ve Tarsus'ta da makamları bulunmaktadır. Ayrıca Diyarbakır Ergani ilçesinin 7 km.. güneybatısında Hillar Mağaraları, Kulp ve Eğil Mağaraları, Kocaköy'de Karaz Mağaraları, Diyarbakır Terkan bölgesinde Zoğnin Mağaraları, Merkez ilçeye bağlı Ekünciler Köyü'ndeki mağaralar bulunmaktadır.

2.3.3.3. Eğim Durumu

İnceleme alanında Dicle Nehri vadi yamaçlarında ve Dicle Nehri'ne kavuşan vadilerde eğimin arttığı bunun dışında şehir merkezinin önemli bir bölümünde eğimin % 0-5 aralığında olduğu gözlenir. Nehir tabanından sekilere ve plato alanına geçişte ve akarsu vadi yamaçlarında belirgin eğim artışı göze çarpar. Dağlık alanlar ve platolar bir kenara bırakılırsa, araştırma alanının geri kalan kısmının tepelik ve az eğimli düz veya düze yakın arazilerden oluştuğu görülür. Az eğimli düzlük alanlar, daha çok Çermik'in doğu ve güneydoğusunda yayılış gösterirken; batı kısmında % 5 ile % 30 arasında değişen yamaç eğimlerine sahip tepelik alanlar hakimdir. Yüksek eğim değerlerinin görüldüğü yamaçlarda genç fayların varlığı araştırılmalıdır. Az eğimli düzlük alanlar ise Çermik doğusunda, Beyazdağ, Karababa Dağları ve Çermik üzerinden geçirilecek bir çizginin doğusunda geniş yer kaplarlar. Bu saha dahilinde genel olarak eğim değerleri çok düşük olup, %2 ile %5 arasında değişmektedir. Jeoloji haritasına bakıldığında

bu alanların geniş ölçüde Miosen ve Alt Miosen yaşlı arazilerden oluştuğu görülmektedir. Midyat Grubu'na ait, litolojik yönden aşınmaya ve tarım arazisi oluşturmaya uygun Formasyonların varlığı bu sahada eğimin az olması sonucunu getirmiştir. Deniz seviyesinden ortalama 750-900 m arası yükseltilerde uzanan düze yakın eğimli alanlar doğuya, Ergani'ye doğru gidildikçe, çalışma alanı dışında tekrar yükselmekte ve polye özelliği gösteren Ergani Ovası'ndan bir eşik ile ayrılmaktadır.

Fırat Havzası ile Dicle Havzası'nı birbirinden ayıran su bölümü çizgisinin doğusunda yer alan ve halkın genel olarak tarla ziraatiyle meşgul olduğu az eğimli düzlük alanlar tamamen düz değildir. Yer yer aşınmaya dayanıklı kayaların bulundulu yerler ile bazalt akıntılarının dayanıklı örtü görevi yaptığı yerlerde tepelerin yer aldığı görülür. Ancak, bu tepeler, arazinin batı bölümündeki tepeler kadar yüksek olmayıp 750-850 m. yüksekliğe sahiptir ve yerel seviye üzerinde oluşturdukları yükselti farkı önemsiz olduğu için. Araziye inişli çıkışlıdalgalı bir görünüm kazandırır. Vadi yamaçlarının eğimi çok yerde % 20 ile % 30 un üzerindedir. Bu vadilerde vadi tabanı ve taşkın sahası hiç görülmez. Sarp yamaçlar çok yerde geçit vermez durumdadır. Dağlık alanın güneyindeki tepelik alanda yer alan vadilerin yamaçları yükseltinin azalmasına bağlı olarak daha yatık olup, yamaç eğimleri % 10-% 20 arasında değişir. Genel olarak bu sahadaki vadiler de genç. V profilli vadiler olmakla beraber, özellikle Çermik Çayı vadisi Çermik güneyinde, Armutlu ve Bademlik köyleri arasında V profilini kaybederek yamaçları yatıklaşırken, tamamen olgun vadi görünümünde olmamakla birlikte vadi tabanı halkın çeltik ziraati yapmasına imkan verecek derecede genişlemektedir.

Araştırma sahasında sularını Fırat Nehri'ne ve Fırat Havzası'na gönderen akarsuların vadileri genel olarak dar ve derin vadi karakteri gösterirken sularını Dicle Nehri'ne gönderen doğudaki akarsuların vadileri hem daha küçük boyutlu hem de daha yatık yamaçlı vadiler durumundadır. Bu sahada vadi yamaçlarının yatık ve az eğimli olması arazinin topografik ve litolojik özellikleriyle yakından ilgilidir. Özellikle Lice Formasyonu'nun topografyayı oluşturduğu sahalarda, bu Formasyonu meydana getiren kumtaşı, şeyl ve marnların kolay aşınabilir karakterde olmaları vadilerin basık ve yatık yamaçlı olmalarına neden olmuştur.

2.3.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki yeryüzü şekilleri, ovalık ya da plato düzlükleri ile dağlık alanlardan oluşmaktadır. Bölge genel olarak, Adıyaman-Şanlıurfa sınırlarındaki Atatürk Barajı ve Şanlıurfa-Diyarbakır sınırlarındaki Karacadağ ile üç parçaya ayrılmış durumdadır.

Atatürk Barajı'nın kuzeyinde baraja inen akarsu vadileri ile parçalanmış dalgalı bir coğrafya hakimdir. Planlama Bölgesi'nin Adıyaman'dan başlayarak Diyarbakır'da da devam eden kuzeyi tamamen dağlık alanlardan oluşmaktadır. Atatürk Barajı'nın güneyinde, Şanlıurfa'da ise genel olarak ovalık bir yapı hakimdir. Diyarbakır ilinin bulunduğu bölge ise, Karacadağ'dan sonra başlayan düzlükler, ilin ortasında il merkezini de içine alacak şekilde devam eden bir düzlükten sonra, ilin doğusunda yerini yine dağlık alanlara bırakır.

2.4. HİDROLOJİK VE HİDROJEOLOJİK YAPI

2.4.1. ADİYAMAN

2.4.1.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji

Adıyaman ve çevresi akarsular bakımından oldukça zengin sayılır. Adıyaman merkez ilçe sınırları içinde akan bu akarsular, Adıyaman il ve ilçe sınırları dışından ve Adıyaman'ın yakın çevresinden doğan akarsular olmak üzere ikiye ayrılabilir. Kar, yağmur suları ve kaynaklarla beslenen bu akarsuların su seviyesi, ilkbahar başlarında en yüksek seviyeye ulaştığı halde; yaz mevsiminde başlayan kuraklık ve buna bağlı şiddetli buharlaşma (673 mm.) nedeniyle su seviyesi düşmektedir. Adıyaman ve çevresinde görülen tüm akarsular doğu ve batıda toplanmıştır. Hepsi de kuzey-güney doğrultusunda akar. Bunların hepsi Türkiye' nin önemli akarsularından olan, kaynağını Doğu Anadolu'dan alan ve Türkiye sınırlarında 1263 km. uzunluğu olan ve Irak' ta Şat-ül Arap' ta Dicle Nehri ile birleşerek Basra (İran) Körfezi'ne (Bütün çığır 2800 km. olan) dökülen Fırat Nehri'nin kollarıdır. Akarsuların bir diğer özelliği ise, doğduğu ve beslendiği Güneydoğu Toroslar'dan dar ve derin vadiler içinde akmasıdır. Ancak bu akarsular, Güneydoğu Toroslar'ın önünde uzanan Pilo-Kuaterner dolgusunda dar ve derin vadiden kurtulup yer yer gömük menderesler çizerek geniş vadiler içinde akar.

2.4.1.1.1. Su Havzaları ve Akarsular

Kahta Çayı Havzası

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır (havzanın büyük bir kısmı bu bölüm içerisindedir). GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) sahası içerisinde yer alan havza, idari bakımdan Adıyaman ve Malatya illeri sınırları içerisinde kalmaktadır. Havzanın kapladığı alan ise yaklaşık 1575 km.²'dir.

Jeolojik Özellikler

Kahta Çayı Havzası ve yakın çevresinde muhtelif jeolojik zamanlara ait formasyonlar görülmektedir. Bunlar arasında temeli oluşturan formasyonlar Prekambrien ve Paleozoik'e aittir. Havzanın kuzey kesiminde, Sincik ve Tepehan yerleşmeleri çevresinde gnays, mikasist ve amfibolitlerden oluşan Pötürge metamorfite ariaziye hakimdir. Bunlar yöredeki en eski formasyonlardan olup, temeli oluşturmaktadırlar. Havzanın batısında, Çelikhan çevresinde özellikle Akdağ çevresinde Paleozoik-Mesozoik'e ait mermer ve şistler geniş bir alanda görülmektedir. Akdağ'ın güney kesiminde Mesozoik yaşlı volkanik örtüler ve kireçtaşı yüzeylenmektedir. Çelikhan Ovası'nın güneyinde yer alan Bezar Dağı çevresinde, Koçali çevresinde ve Recep Deresi'nin güneyinde ise Mesozoik yaşlı gabro, serpantin, kumtası ve seylerden oluşan Koçali karmaşığı ariaziye oluşturmaktadır (Perinçek,1979). Havzanın güneydoğusunda yer alan Nemrut Dağı çevresinde, Sincik depresyonu güneyinde uzanan sırtlar üzerinde ve güneyde doğu-batı istikametinde uzanan Halof Dağı'nda Eosen kalkerleri hakim formasyonu oluşturur. Havzanın aşağı kesiminde Damlacık köyü çevresinde ise Orta-Üst Miosen

karasal depoları görülür. Bu kesimde Kahta Çayı vadisinin tabanı ve çevresinde ise Kuaterner alüvyonları araziye hakim formasyonları oluşturmaktadır.

Hidrografik Özellikler

Kahta Çayı Havzası'nın sularını Kahta Çayı ve kolları toplamaktadır. Kahta Çayı'nın başlıca kolları batıdan Recep (Bulam), kuzeyden Birimse (Yarpuzlu) ve havzanın doğu kesiminden kaynaklarını alan Büyükçay'dır. Havzanın bir diğer su rezervini 14,3 km²'lik alanıyla Çat Barajı Gölü teskil eder. Çat Barajı, Birimse Çayı'nın bir kolu olan ve kaynaklarını Beydağı'ndan alan Abdülharap Deresi üzerinde inşa edilmiştir. Çat Gölü'nün rezervi 240 hm.³ tür. Bu gölün sularıyla inceleme sahasının dışında kalan Malatya Havzası'ndaki tarım arazileri sulanmaktadır. Havza, muhtelif şekillerde teşekkül eden kaynaklar bakımından da zengin bir potansiyele sahiptir. Karstik alanlardaki karstik kaynaklar ve faylanmaların görüldüğü alanlardaki fay kaynakları havzada yaygın kaynakları oluşturur. Çelikhane depresyonu ve çevresinde Zerban, Havsari, Balıksırtı, Mir, Selale ve Abdülharap kaynakları yöredeki önemli karstik kaynakları oluşturur. Bu kaynaklardan en yüksek debili olanı Havşari kaynağıdır (642 lt/sn). Zerban kaynağının debisi 300 lt/sn, diğer kaynakların debileri ise 0,52-0,2 lt/sn arasında değişmektedir. Zerban kaynağı C1S1 (ABD tuzluluk diyagramına göre az tuzlu-az sodyumlu) sınıfında, diğer kaynakların büyük bir bölümü C2S1 (orta tuzlu, az sodyumlu) su sınıfında yer almaktadır (Önal ve diğ. 1986:8-10).

Bu kaynaklar hem içme hem de sulama suyu olarak değerlendirilmeye elverişlidir. Çelikhane Ovası'nın sulanmasında bu kaynaklardan yararlanılmaktadır. Havzanın doğu kısmında yer alan Sincik depresyonu ve çevresinde de çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Sincik'in kuzeyinde bulunan Hayırlı yerleşmesinin kuzeydoğusunda yer alan Mergemezin alanındaki kaynaklar diğer önemli kaynaklardır. Bu kaynakların bir bölümü Sincik kasabasına içme suyu olarak verilmektedir. Ancak, hayvanların yoğun olarak otlatıldığı su toplama havzasının aşağı kısmında yer alan bu su kaynakları, sızıntılarla kirletilmektedir. Adıyaman Halk Sağlığı Laboratuvarı Müdürlüğü tarafından yapılan bakteriyolojik ve kimyasal analiz sonuçlarına (22-23.2008 tarihli) göre bu kaynakların, içmeye uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 2.4.1. Kahta Çayı Havzası'nın Lokasyon Haritası

Kaynak: Elmastaş, 2008

Akarsular: Fırat Nehri ilin en önemli akarsuyudur. Diğer akarsuları ise şunlardır; Sofraz Çayı, Ziyaret Çayı, Çakal Çayı, Kalburcu Çayı, Eğri Çayı, Besni Akdere Çayı, Şepker Çayı, Çat Deresi, Gürlevik Deresi ve Halya Deresi ile Gölbaşı, İnekli, Azaplı ve Abdulharap Gölleri ilin diğer su kaynaklarıdır.

Fırat Nehri: İlin en önemli akarsuyudur. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ile sınırı oluşturur. İl içindeki uzunluğu 180 km'dir. Kâhta, Kalburcu ve Göksu Çayları nehrin başlıca kollarıdır.

Kahta Çayı: Çelikhan yöresindeki Bulam, Abdülharap ve Recep sularını toplayıp Cendere Köprüsü'nden geçtikten sonra Eski Kahta ve Alut arazisinde biriken dağ sularını da alarak Fırat Nehri'ne karışır (45,5 km.).

Göksu Çayı: Kahramanmaraş ili sınırlarından çıkar. Erkenek, Tut ve Akdere civarından geçer. Sofraz Suyu'nu da aldıktan sonra Gümüşkaya'nın batısında Fırat Nehri'ne karışır. İl sınırları içindeki uzunluğu 90 km.'dir.

Sofraz Çayı: Besni ilçesi Toklu Köyü civarından çıkar. Hacıhalil köyü yakınlarında Keysun Suyu'nu alarak Akdere civarında Göksu Çayı'na karışır. İl sınırları içindeki uzunluğu 51 km.'dir.

Ziyaret Çayı: Kaynağını Cebel ve Zey köyleri sularından alarak İpekli Köyü civarında Atatürk Barajı Gölü'ne karışır.

Adıyaman ilinin önemli sayılabilecek diğer akarsuları ise şunlardır: Çakal Çayı (37.5 km.) Kalburcu Çayı, Eğriçay (32 km.), Besni Akdere Çayı (59 km.) Keysun Çayı (45 km.), Birimşe Çayı (35 km.), Şepker Çayı, Çat Deresi, Gürlevik Deresi ve Halya Deresi (41 km.)

Adıyaman İli'nin önemli sayılabilecek diğer akarsularının potansiyeli ve özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.4.1. Adıyaman İli - Önemli Akarsuların Özellikleri

Akarsuyun Adı	Toplam Uzunluğu (Km.)	İl İçindeki Uzunluğu (Km.)	Debisi M. ³ /Sn.	Toplam Uzunluğa Oranı %	Kolu Olduğu Akarsu
Fırat Nehri	2.800	180	959	6	
Göksu Çayı	118	90	63.42	76	Fırat
Besni-Akdere Çayı	59	59	1.27	100	Göksu
Kahta Çayı	58	45,5	31.71	78	Fırat
Sorfaz Çayı	51	51	2.25	100	Göksu
Keysun Çayı	45	45	1.65	100	Göksu
Çakal Çayı	37,5	37,5	0.87	100	Fırat
Eğri Çay	32	32	1.25	100	Fırat
Birişme Çayı	35	35	7.55	100	Kahta Çayı
Halya Deresi	41	41	0.76	100	Fırat

2.4.1.1.2. Göller-Göletler

Dünya nüfusunun hızlı artışı, kentleşme, endüstrileşme ve ekosistemlerin tahrip edilmesi nedeniyle su kaynaklarının olumsuz etkilenmesi ve buna bağlı olarak önümüzdeki yıllarda Dünya nüfusunun yarısının sudan yoksun kalacak olması, su problemini gündemin birinci sırasına oturtmuştur. Bu bağlamda, su kaynaklarının mevcut durumunun bilinmesi, potansiyelinin hesaplanması ve yönetimi, gelecek ve yapılacak planlar açısından çok önemlidir. Yeryüzündeki tüm canlılar için yaşamın temel kaynağı olan su, vazgeçilmez bir gereksinimdir. Dünyanın % 70'i sularla kaplı olmasına rağmen, tatlı su kaynakları bunun yalnızca % 2,5'idir. Bugün yeryüzü nüfusunun beşte biri su kaynaklarının yanlış kullanımı, kirlilik, alan kaybı gibi nedenlerden dolayı sağlıklı, temiz ve içilebilir suya sahip değildir. Günümüzde yaklaşık 1,3 milyar kişi su sıkıntısı çekmekte olup, gelecek 25 yılda bu sayının 2 katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Su talebi son 25 yıl içinde % 60 artmıştır.

Gölbaşı Gölü: Gölbaşı ilçesinin belediye sınırları içinde ve ilçenin kuzeybatı kesiminde bulunur. İlin en büyük gölüdür. Çevresi sazlıklarla kaplıdır. Gölün alanı 2.19 km.² dir.

Abdülharap Gölü: Çelikhhan ilçesi sınırları içinde olup, alanı 5 km.² dir. Çevresi dağlıktır. Kıyısı otluk ve sazlıktır. Kahta Çayı'nı besler.

Azaplı Gölü: Gölbaşı Gölü'nün devamı niteliğinde olup, ilçenin batısına düşer. Gölün alanı 2.72 km.² dir. İnekli Gölü de Azaplı Gölü'ne yakındır. Alanı 1.09 km.²dir.

İnekli Gölü: Yüzölçümü 1.09 km.²'dir. Gölbaşı ve Azaplı Gölleri ile doğal açılan kanallarla yağışların fazla olduğu zamanlarda birbirlerine bağlanır.

Adıyaman ili gölet inşası bakımından yeterli su potansiyeline sahiptir. Bu nedenle mevcut göletlerin yanı sıra çoğunluğu GAP çerçevesinde olmak üzere birçok gölet inşa halindedir. Bazı göletler de planlama aşamasındadır.

Atatürk Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan bir göl olup Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında geniş bir alanı kaplar. Bölgenin sulama suyu ve balık üretiminin temini açısından son derece önemli bir göldür. Rezervuar sahası 81.700 hektardır.

Çamgazi Barajı Gölü: Adıyaman merkez ilçeye bağlı Atatürk Barajı yolu üzerindedir. Baraj gövdesi zonlu toprak dolgu tipinde yapılmakta olup sulama amaçlı inşa edilmektedir. Sulama alanı 6.536 hektardır.

Çat Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan göl olup Adıyaman-Çelikhan Abdulharap Gölü üzerindedir. Sulama amaçlı kullanılan baraj gölü 14.481 hektarlık alanı kaplar.

2.4.1.1.3. İçme Suyu Kaynakları

Adıyaman ili su kaynakları olarak, Göksu Irmağı, Değirmen Çayı, Gölbaşı Gölleri, Abdülharap Gölü, Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhan İçmesi sayılabilir. Söz konusu su kaynaklarından Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhan İçmesi İl sınırları içindeki şifalı su kaynaklarıdır.

Planlanması Tamamlanan Mevcut Durum: Gürlevik, Kırkgöz, Medetsiz, Kuru ve Palanlı Kaynakları: 24 hm.³/yıl

Gelecekteki Durum: Adıyaman İçmesuyu I.Aşama projesi (2018 Yılı)

Zebran ve Havşari kaynakları + İndere Barajı : (21+12) hm.³/yıl

Adıyaman İçmesuyu II.Aşama Projesi (2018-2040 Yılına kadar)

Gömikhan Barajı: 56 hm.³/yıl

Atatürk Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan bir göl olup Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında geniş bir alanı kaplar. Bölgenin sulama suyu ve balık üretiminin temini açısından son derece önemli bir göldür. Rezervuar sahası 81.700 hektardır.

Çamgazi Barajı Gölü: Adıyaman merkez ilçeye bağlı Atatürk Barajı yolu üzerindedir. Baraj gövdesi zonlu toprak dolgu tipinde yapılmakta olup sulama amaçlı inşa edilmektedir. Sulama alanı 6536 hektardır.

Çat Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan göl olup Adıyaman-Çelikhan Abdulharap Gölü üzerindedir. Sulama amaçlı kullanılan baraj gölü 14.481 hektarlık alanı kaplar.

Yer altı suyu bakımından zengin olabilecek formasyonlar, kalker ve çakıltaşı-kumtaşı ihtiva eden formasyonlardır. Paleosen yaşlı, tebeşirli, killi, marnlı formasyonlar yer altı suyu barındırma özelliğinden yoksundurlar. Eosen yaşlı Hoya Formasyonu için de bu durum geçerli olmakla birlikte, Hoya Formasyonu'nun, Adıyaman ili kuzeyindeki dağ eteklerinde ve kenarlarında yer alan kalkerli fasiyesleri, çok uygun membaa (kaynak) özelliği gösterirler. Dağların güneyinde yer alan Keysun Ovası'nda, yer altı suyu bulundurabilecek bu tip Formasyonlar bulunmamakla birlikte, Adıyaman-Kahta Ovaları'ndaki çakılca zengin olan fasiyesler, zayıf su kaynakları oluşturmaktadır. Söz konusu ovalardaki en önemli su kaynakları, masif kalkerler bulunması nedeniyle, dağ kenarları ya da yakın arazilerdedir. Bu nedenle, tarihsel dönemlerdeki yerleşim merkezleri daha çok bu kesimlerde yoğunlaşmıştır. Pirin, bunu en güzel örneğini oluşturmaktadır. Söz konusu kaynaklar karstik yapıya sahip olduklarından verimleri mevsimlere göre büyük değişimler gösterirler. Dağların güney kesimlerinde, Adıyaman- Kahta Ovaları'nda su veren en önemli tabakalar alüvyal kum ve çakılları, neojen kum, çakıl, konglomera ve kalkerleridir. Bu tabakalar genel olarak yüzeyden itibaren 5 m. ile 250 m. derinlik arasında değişirler.

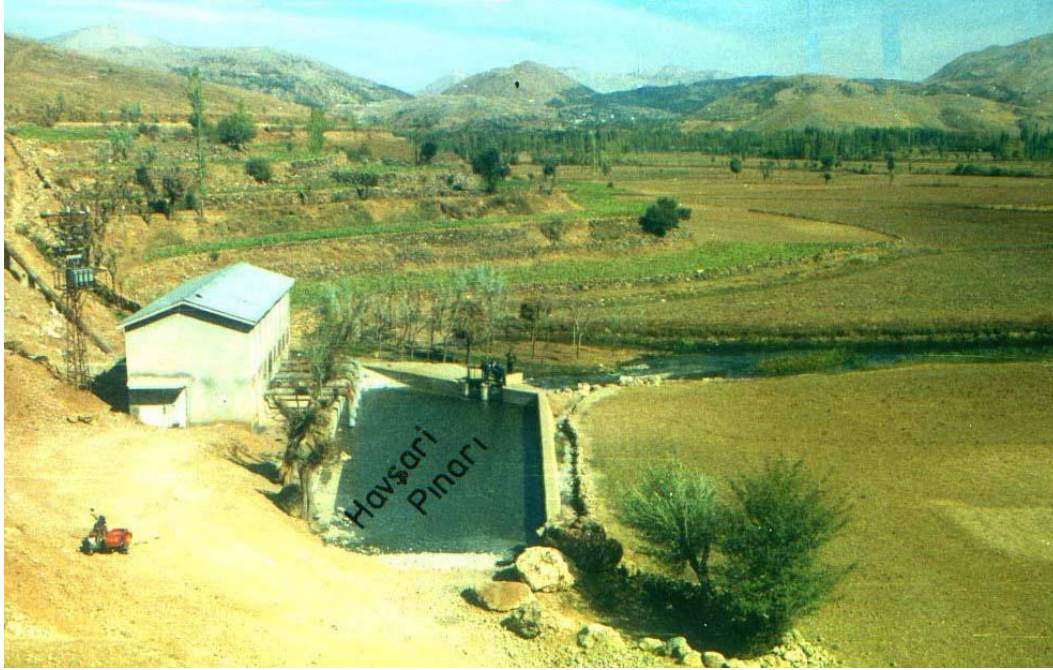
Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yer altı suları, Toros Dağları'nın yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir. Bu durum, sulama ya da kullanma amacı göz önünde bulundurulduğunda, suların kaliteli olduğunu göstermektedir.

Adıyaman Bölgesi'nin su yüzeyleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.4.2. Adıyaman İli - Su Yüzeyleri Dağılımı (ha.)

İl	Doğal Göl Yüzeyleri	Baraj Rezervuar Yüzeyleri	Gölet Rezervuar Yüzeyleri	Akarsu Yüzeyleri	Toplam Su Yüzeyleri
Adıyaman	613.00	39.076.00	177.00	1.463.00	41.329.00

Karstik sahalardan yeraltına sızan sular taban arazi ile dik yamaçlar arasında, fay hatları boyunca karstik kaynaklar halinde çıkmıştır. Ovaların sulamasında kullanılan en önemli kaynaklar Pınarbaşı, Zerban ve Havşari karstik kaynaklardır.

Havşari Pınarı

Kaynak: Özdemir ve Sunkar, 2002

Çelikhan Ovası güneybatısında ovaya hayat veren karstik kaynaklardan biri olan Havşari Pınarı sulamada kullanılmaktadır. Pompa istasyonunun gerisindeki basamaklar üzerinde tütün ekimi yapılmaktadır.

Çelikhan ilçe merkezi çevresinde Mestan yazısı güneyinde küçük debili fay kaynakları taban arazinin sulamasında kullanılmaktadır.

Tarım arazisinin sınırlı ve verimli olması yerleşmelerin birikinti yelpazelerinin üst bölümlerine kurulmasına neden olmuştur. Yelpazelerin orta ve alt bölümlerinde tütün ve tahıl tarımı, fasulye ekimi, sebzeçilik ve bağcılık yapılır. 1980'li yıllardan önce ovada daha çok fasulye ve tahıl tarımı yapılırken, 1980'den sonra bunların yerini önemli ölçüde tütün ekimi almıştır. Günümüzde hemen hemen ovanın tamamında tütün ekimi yapılmaktadır. Ovanın dağlık alanlara geçişte, hafif eğimli omuz düzlükleri üzerinde tahıl tarımı ile bağcılık ön plana geçmektedir.

Kurucaova

Kurucaova Çelikhan Ovası'nın güneybatısında yel alır. Sularını Sürgü Çayı ile Göksu Çayı'na göndermektedir. Çelikhan Ovası gibi Kurucaova da Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde şekillenmiş bir çöküntü ovasıdır. Kurucaova'nın Pazılı yazısı mevkiindeki bölümü inceleme alanında kalmaktadır. Bu nedenle Kurucaova kısaca ve Çelikhan Ovası'yla olan ilişkisi yönünden ele alınacaktır. Kurucaova'nın kuzeyi D-B doğrultulu Sürgü Fayı, güneyi ise KD-GB doğrultulu Doğu Anadolu Fay Zonu ile sınırlandırılmıştır. Ovanın güneyinde flüvyal süreçler, diğer kesimlerinde karstlaşma hakimdir. Kurucaova'nın doğu bölümünü oluşturan Pazılı yazısı Kurucaova'dan alüvyal eşikle, doğusundaki Çelikhan Ovası'ndan alçak aşınım düzlükleri ile ayrılmaktadır.

Tektonik hareketlerle yükselmiş ve çarpılmış olan doğudaki eşik saha Kuvaterner'de Aran dere tarafından yarılarak Çelikhan-Bulam Çayı Havzası'na bağlanmıştır. Tektonik

bakımdan Kurucaova çöküntüsünün doğu bölümü olan Pazılı yazısı, hidroğrafik açıdan Çelikhan-Bulam çayı (Kahta Çayı'nın kolu) havzasına aittir. Çelikhan ova tabanı (1250-1350 m.) Kurucaova'ya (1400-1500 m.) göre daha alçaktır. Bu nedenle Bulam Çayı'nın kolu olan Aran Dere Kurucaova'nın doğu kısmı olan Pazılı yazısını kapmış, Bulam Çayı havzasına bağlamıştır. Çelikhan ova tabanından bakılınca Pazılı Kuvaterner alüvyal havzası yüksekte, askıda kalmış taban arazidir.

Karstik Kaynaklar

Güneydoğu Toroslar'da 2000 m.'yi aşan dağlar arasında yöre halkı tarafından Çelikhan Ovası olarak adlandırılan bir düzlük bulunmaktadır. Bu düzlük Türkiye'nin büyük tektonik yapılarından Güneydoğu Anadolu Bindirmesi'nin hemen gerisinde, Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde gelişen tektonik bir depresyondur. Dolayısı ile bu iki yapı Çelikhan ovası ve çevresinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu depresyona Bulam Çayı ve kolları yerleşmiştir. Yapının Permo-Karbonifer mermerler ve Eosen yaşlı kalkerlerden oluşması nedeniyle karstlaşma da ovanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Pliyosen başlangıcında ortaya çıkan Doğu Anadolu Fay Zonu karstlaşmayı ve akarsu aşındırmasını yönlendirmiş ovanın şekillenmesinde asıl rol oynamıştır. Ova tabanında kırmızımsı renkli ve alüvyal topraklar bulunmaktadır.

Yörenin suları Kahta Çayı ve onun kolu olan Bulam Çayı tarafından Atatürk barajına dökülür. Akarsu ağı inceleme alınında sentripedaldir. Fay hatlarına ve kıvrım doğrultularına uyumlu yerleşen akarsular ovada toplanarak Bulam çayı ile dış drenaja bağlanmaktadır. Çevredeki dağlık karstik alanlardan yer altına sızan sular ova tabanında Zerban, Sıtma, Havşari ve Mir karstik kaynakları olarak çıkmaktadır.. Taban arazilerin sulamasında kullanılan bu karstik kaynaklar ovaya hayat vermektedir. Ayrıca Mestan yazısındaki kaynak Sersu adı altında işletilmektedir.

2.4.1.1.4. Termal Su Kaynakları

Adıyaman İl'inde termal su kaynakları bulunmamaktadır.

2.4.1.1.5. Barajlar

Atatürk Barajı

Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında Adıyaman'ın 35 km. güneyinde Fırat Nehri üzerinde kurulmuştur. Atatürk Barajı'nın yeri, Keban Barajı'nın 346 km. Karakaya Barajı'nın 180 km.. aşağısındadır. Tamamen Üst Kratese kireçtaşı (kalker) seriler üzerindedir. Üstten kısmen bütünlü, çok sileksli tabakalara dönüşen, ince tabakalı kireçtaşı (kalker) içeren kayaç serisi bulunmaktadır.

Tablo 2.4.3. Atatürk Barajı Teknik Bilgileri

Drenaj havzası	92.338 km ²
Yıllık ortalama su akışı	26.654 km ²
Barajın tipi	Kil çekirdekli kaya dolgu
Talveg kotu	380.00 m
Minimum İşletme kotu	526.00 m
En yüksek su kotu	542.00 m
Kret kotu	549.00 m
Min.su depolama hacmi 526 kotunda	37.7 km ³
Faydalı su depolama hacmi 526 kotunda	11.0 km ³
Toplam su depolama hacmi 542 kotunda	48.7 km ³
Jeolojisi	Plaketli kireçtaşı
Göl alanı	817 km ²
Toplam beton hacmi	364 000 m ³
Hidrolik türbinler	Düşey eksenli,orta hızlı Francis tipi türb.
Vanalar	Her biri 5.7 m çap. olan 8 adet kelebek v.
Toplam Kurulu Güç	2 400 MW
Trafo lar	Her ünite için üç adet tek faz 105 MVA gücünde 15.75 Kv' 380 Kv.'lık trafo, toplam 24 adet ve 1 yedek
Yıllık enerji üretimi	8.9 TWH
Gövde hacmi	84.400.000 m ³

Bu baraj, yurdumuzun her bakımından en büyük barajı, dünyada da; gövde hacmi bakımından dördüncü (Pakistan'da Tarbela Barajı 148.500.000 m³ ile birinci, 96.050.000 m³ ile A.B.D. Ford Beck Barajı ikinci, 85.200.000 m³ ile Brezilya' da Tucuri Barajı ise üçüncü sırayı almaktadır), su hacmi bakımından dokuzuncu sıradadır; enerji üretimi ve göl hacmi bakımından da ilk 30 baraj arasındadır.

Çamgazi Barajı

Adıyaman şehrinin 17 km.. batısında Adıyaman-Şanlıurfa karayolunun batısında yer almaktadır. Doyran ve Kuzgun dereleri üzerinde sulama amaçlı yapılmakta olan barajdır. Zonlu toprak dolgu tipinde yapılmakta olan Çamgazi Barajı'nın yüksekliği 39 m. gövde dolgu hacmi 2.800.000 m.³ maksimum rezervuar hacmi 57.170.000 m.³ maksimum alanı 5.500.000 km.² olacaktır.

Koçali Barajı ve Hidroelektrik Santrali

Adıyaman-Çelikhhan arasındaki alanın sulama ve enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla Koçali nahiye merkezinin 6 km.. kuzeydoğusunda Terasa Çayı üzerinde, Adıyaman'a 40 km. uzaklıkta olan bu baraj, zonlu kaya dolgu tipinde inşa edilmektedir. Yüksekliği 118 m., gövde dolgu hacmi 7.900.000 m.³ olacaktır. Suyu akıtmak amacıyla yapılmakta olan Bulam Tüneli'nin çapı 4 m. uzunluğu 1.650 m., Koçali Tüneli'nin çapı ise 3.5 m., uzunluğu 5.000 m olacaktır. Etütler tamamlanmış olup, kati proje yapılması aşamasına gelinmiştir.

Gümükân Projesi

Adıyaman ilçe merkezine bağlı Gümükân köyünün 1.5 km.. güneybatısında Han Deresi üzerinde sulama amaçlı baraj inşaatı devam etmektedir. Zonlu kaya dolgu tipinde yapılmakta olan Gümükân Barajı'nın yüksekliği 67 m. Gövde hacmi 4.800.000 m³, maksimum su hacmi 45.470.000 m³, maksimum su alanı 1.750.000 m² olacaktır. Balyan Tüneli'nin çapı 3 m. boyu 2.250 m olacaktır. 7762 hektarlık bir alanı sulaması planlanmıştır.

Bunların dışında Sirimtaş Projesi (Adıyaman- Sincik) enerji amaçlıdır. Fatopaşa Konak ve Enerji Projesi (Adıyaman-Kahta) enerji amaçlıdır.

2.4.1.1.6. Sulama Alanları

Çelikhhan Ovasının sulamasında kullanılan en önemli kaynaklar Pınarbaşı, Zerban ve Havşari karstik kaynaklardır. Çelikhhan İlçe Merkezi çevresinde Mestan yazısı güneyinde küçük debili fay kaynakları taban arazinin sulamasında kullanılmaktadır.

Atatürk Barajında, 13.01.1990 tarihinde su tutulmaya başlanmış, hidroelektrik santralinin ilk ünitesi, 1991’ de, son ünitesi ise 1994’ de devreye girmiştir. Baraj elektrik üretimi (2400 Megavat/saat) bakımından Avrupa’da birinci olacaktır. Sulamaya 1993’ te başlanmıştır. 874.000 hektarlık alan sulanmaktadır.

Çamgazi Barajı, 6536 hektarlık bir alanı sulayacaktır. Baraj’da şu ana kadar 4189 hektarlık alan sulanmıştır. Gümükân Projesi’nin ise 7762 hektarlık bir alanı sulaması planlanmıştır.

Bunların dışında Adıyaman il hudutları içinde Adıyaman-Besni-Keysun Ovası Projesi sulama amaçlı olup, 2820 hektarlık bir alanı sulayacaktır. Halya Derivasyon ve Göletler Grubu olarak İncesu, Karahöyük ve Çampastil göletlerine su temin etme amaçlanmış, 1437 hektarlık arazi sulaması planlanmıştır.

Tablo 2.4.4. Adıyaman İli – İşletmedeki Göletler ve Suladığı Alanlar

Gölet	Suladığı Alan (Ha)
Gözebaşı	100
Kınık	183
Hasancık	94
İncesu	188
Dot	267
Mülk	450
Karahöyük	304

2.4.2. ŞANLIURFA

2.4.2.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji

Şanlıurfa ili, akarsular bakımından zengin değildir. İlde ortalama yağış miktarı 462 mm; buna karşın buharlaşma 2048 mm olduğundan dolayı akarsu rejimleri düzensizdir. Bazı akarsular muvakkat rejimli akarsular şeklindedir. Kışın ve ilkbaharda akan, yazın şiddetli buharlaşma sonunda kuruyan bir özelliğe sahiptir. Ayrıca kalkerli arazi özelliği olduğundan satırlarda akarsu meydana gelmesi zordur.

Şanlıurfa şehri tarihi boyunca önemli su kaynaklarına sahip ve birçok önemli su kaynağına da yakın olduğu görülmektedir. Şehrin kurulduğu yer ve çevresinde bulunan hidrografik elemanları başlıca üç grup altında incelemek mümkündür. Bunlar: kaynaklar, akarsular ve göllerdir.

2.4.2.1.1. Su Havzaları ve Akarsular

Şanlıurfa İli'nin drenajı Fırat Nehri ve kolları tarafından sağlanır. Şehit Çayı ve Çam Çayı, Fırat Nehri'ne il toprakları içerisinde karışır. Şanlıurfa ili topraklarından akarak Suriye'ye geçtikten sonra Fırat'la karışan Çermelek, Cudi, Nelluz, Colak ve Circibi gibi akarsularda drenaj ağını oluşturur.

Fırat Nehri

Şanlıurfa il topraklarına Siverek ilçesinin Dağbaşı yöresinde giren Fırat Nehri güneybatıya doğru akarak Adıyaman-Şanlıurfa il sınırını oluşturur. Buradan da Göksu'yu sularına katarak Gaziantep il topraklarına girer. Güney kesiminde de Birecik'in batısından Suriye topraklarına girer. Fırat Nehri'nin il topraklarında uzunluğu 270 km.dir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Toroslar'daki karların erimesiyle su seviyesi yükselir. Bununla beraber il toprakları içerisinde akışı oldukça düzensizdir.

Cülap Suyu

Şanlıurfa'nın kuzey doğusunda Diphisar ve Gürpınar köyleri arasında doğan Cülap Suyu güneye doğru akarak iki küçük dere ile birleşir. Daha sonra da Harran'ın kuzeyinden geçen Belih çayını da alarak Fırat'a dökülür. İl toprakları içerisinde uzunluğu 60 km.dir.

Karakoyun Deresi

Urfa il sınırları içerisinde batı-doğu doğrultusunda, kış ve bahar aylarında akmaktadır. İçerisinde bulunduğu vadi kalker oluşumlardır.

Cavşak Suyu

Şanlıurfa il merkezinin kuzeybatısındaki Cavşak Köyü yakınlarından kaynaklanan bu su küçük derelerle beslenir. Güney ve doğuya doğru eğimli bir yamaçtan akarak doğuya yönelir. Sonra da Bamyasuyu ile birleşir.

Belih Suyu

Şanlıurfa Harran ilçesinin güneyinde, Akçakale ve Aynelarus yakınlarında doğan bu Tektet Dağları'ndan kaynaklanan sular ile birleşir. Suriye sınırını geçtikten sonra Fırat Nehri'ne katılır.

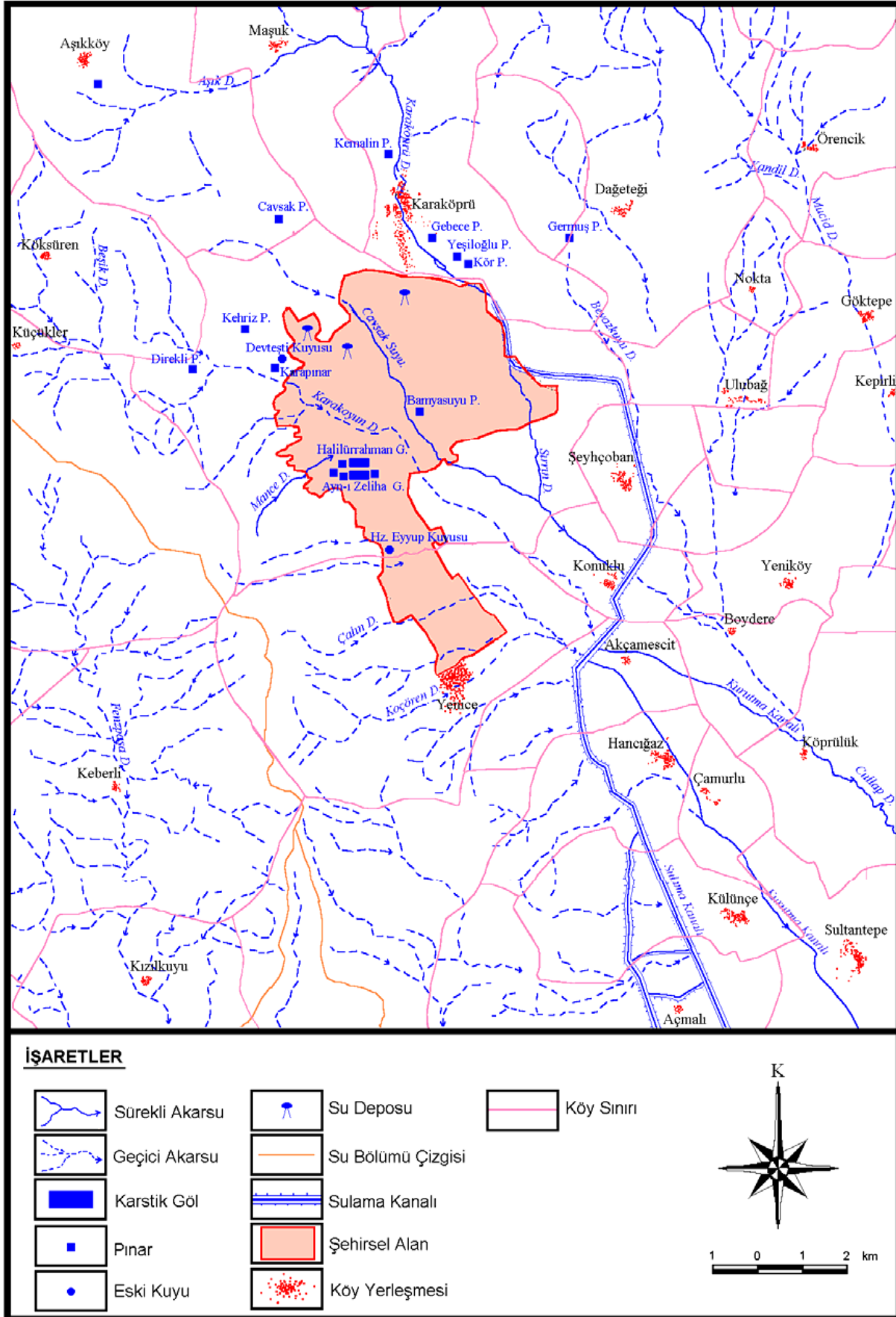
Habur Suyu

Şanlıurfa'nın en önemli akarsularından olan Habur suyu Viranşehir'in kuzeydoğusunda Karacadağ eteklerinde doğar. Bundan sonra iki kol halinde güneydoğuya yönelir ve Zerka ile Çağçağ Çayları'nı da sularına katar. Fırat Nehri'nin önemli kollarından olup uzunluğu 350 km..dir.

Zengeçur Çayı

Karacadağ eteklerinden doğan bu su Fak köyü yakınlarındadır. Karacadağ'ın kuzey eteklerinden kaynaklanan derelerle birleşerek batıya doğru akar. Gâvur Tepesi güneyinde Geldik Çayı ile birleşir ve bundan sonra da Zengeçur ismini alır. Derin bir vadi içerisinden akarak Kazo Köyü yakınlarında Fırat Nehri'ne karışır.

Şekil 2.4.2. Şanlıurfa Şehri Ve Çevresinin Hidrografya Haritası

Kaynak: Şahinalp, 2006

2.4.2.1.2. Göller-Göletler

Şehir ve çevresinin başlıca gölleri, Halilürrahman ve Ayn Zeliha gölleridir. Tarih boyunca bu iki göl çevresinin su ihtiyacını karşılamıştır. Özellikle bu iki gölden çıkan sular şehir çevresinde bulunan bahçelerin sulanmasında büyük rol oynamıştır.

Halilürrahman Gölü

Şanlıurfa şehrinin tarihi kesiminin güneybatı kısmında, Şanlıurfa kalesinin bulunduğu tepeler ile kuzeyinde bulunan Tıfındır Tepesi arasında, Karakoyun Deresi'nin eski yatağı üzerinde bulunmaktadır (Şekil-2.4.2). Bizanslılar döneminde Justinien bendinin inşa edilip derenin yatağı değiştirilmeden önce, derenin suları Halilürrahman ve Ayn Zeliha göllerine girmektedir. Çevresinde bulunan ve daha önce bahsedilen karstik kaynaklarla beslenen göl, kurak ve yağışlı dönemlerde kendini besleyen kaynaklardaki su çıkış miktarına göre seviye değişimleri göstermektedir. Dinî ve turistik öneminden dolayı göl, havuz şekline dönüştürülmüştür. Halilürrahman Gölü, 150 m. uzunluğunda 30 m. enindedir.

Ayn Zeliha Gölü

Ayn Zeliha Gölü, Halilürrahman Gölü'nün hemen güneyinde yer alır ve Halilürrahman Gölü ile aynı özelliklere sahiptir. Hemen yakınındaki karstik kaynaklardan beslenmektedir. Justinien bendinin inşasından önce bu göl de Karakoyun Deresi'nin sularıyla beslenmekteydi. Göl 50 m. uzunluğunda ve 30m. enindedir. Yukarıda bahsedilen özellikler göz önüne alındığında, Şanlıurfa ve çevresinin içme, kullanma ve tarımsal sulamada kullanılmak üzere yeterli miktarda hidrografik elemanlara sahip olduğu görülmektedir. Ancak bahsedilen bu hidrografik elemanlardan bazıları fonksiyonlarını devam ettirmemektedir.

Başta Karakoyun Deresi olmak üzere birçok dere, yakın yıllara kadar akış özelliği gösterip, çevresindeki alanların başta kullanma ve tarımsal sulama ihtiyaçlarını karşılamada yeterli miktarda suya sahip iken, günümüzde bu özelliklerini büyük oranda kaybetmişlerdir. Özellikle postglasial dönemde günümüze nazaran daha yağışlı olan iklim özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Yenimahalle Neolitik yerleşmesinin kurulduğu dönemde çevrede önemli sayılabilecek akarsu ve kaynakların varlığından bahsetmek mümkündür (Şahinalp.,2006).

Atatürk Baraj Gölü: Türkiye'de sulama ve hidroelektrik üretimi için şimdiye kadar yapılmış en büyük barajdır. Atatürk Baraj Gölü yapılırken 1 ilçe 34 köy 85 mezra su altında kalmıştır.

Şanlıurfa Bölgesi'nin su yüzeyleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.4. 5. Şanlıurfa İli - Su Yüzeyleri Dağılımı (ha.)

İl	Doğal Göl Yüzeyleri	Baraj Rezervuar Yüzeyleri	Gölet Rezervuar Yüzeyleri	Akarsu Yüzeyleri	Toplam Su Yüzeyleri
Şanlıurfa	00.00	87.765.00	1.293.00	9.167.00	98.225.00

Yeraltı Su Durumu

Şanlıurfa il merkezinde yer alan Yenişehir Mahallesi ve yakın çevresinde herhangi bir akarsu bulunmamaktadır. Yeraltı suyu yörede 70 – 80 metre ve daha derinlerde bulunmakta ve

Pliyosen yaşlı bol çatlaklı bazaltlardan ve daha derinlerdeki kireçtaşı Formasyonlarından alınmaktadır Sırrın Mahallesi ve yakın çevresinde yeraltı suyu yörede 25-30 m. derinlikte bulunmaktadır. İpekyol Mahallesi ve yakın çevresinde herhangi bir akarsu bulunmamaktadır. Bu bölgede yüzey ve sızıntı suları 50 – 60 metrede ve daha derinlerde bulunmakta ve Pliyosen yaşlı bol çatlaklı bazaltlar ile bu birim altında yer alan kireç taşlarından alınmaktadır.

Paşabağı Mahallesi ve yakın çevresinde sürekli mevsimsel akışlı yüzey suları bulunmamaktadır. Yeraltı suyu yörede 25 - 35metre olduğu görülmüştür. Yeraltı suyu akış yönü eğrileri genelde Harran Ovası istikametinde şekillenmektedir Dağ Eteği Mevkii ve yakın çevresinde herhangi bir akarsu bulunmamaktadır. Yeraltı suyu yörede 35-40 metre ve daha derinlerde bulunmakta ve Üst Miyosen yaşlı bol çatlaklı gösel kireçtaşları ve daha derinlerdeki kireçtaşı Formasyonlarından alınmaktadır

2.4.2.1.3. İçme Suyu Kaynakları

Şehrin ilk nüvesi kurulduğunda, çevrede bulunan (bugün çoğu ancak yağışlı mevsimlerde akışa geçen) akarsuların sürekli aktığını söylemek mümkündür. Bu özellikleri itibariyle de yerleşmenin temel su ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, aynı zamanda çevresindeki tarıma elverişli alanlarda tarım için gerekli sulama suyunun karşılanmasında önemli rol oynamışlardır. Yerleşim yerinin seçiminde büyük oranda etkili olmuştur. Bugün Şanlıurfa şehrinin çevresinde bulunan ve geçmişte de şehrin burada kurulması üzerinde önemli rol oynayan akarsular şunlardır.

Karakoyun Deresi

Şanlıurfa şehrinin tarihi kesimlerini Jüstinien Bendi yapılmadan önce batıdan çevreleyen ve güneyde şehrin içinden geçen, daha sonra bendin yapılmasıyla da kuzeyden ve kuzeydoğudan çevreleyen Karakoyun Deresi, tarih boyunca şehrin en önemli akarsuyu olma özelliğini korumuştur. Şehrin kuzey ve batı kısımlarındaki birçok kaynaktan beslenerek ortaya çıkan Karakoyun Deresi, özellikle kış ve bahar aylarında yağışlarla birlikte dereciklerin birleşmesiyle akışa geçmektedir. Jüstinien bendinin inşa edilmesinden önce, bugün şehirde Haleplibahçe olarak adlandırılan, Balıklıgöller'in batısındaki alandan şehre giren Karakoyun Deresi etrafına canlılık veren önemli bir akarsu özelliğindedir. Dere buradan şehre girdikten sonra Halilürrahman ve Ayn Zeliha göllerine karışmakta ve bu göllerden de beslendikten sonra doğuya doğru akm.aktaydı. Buradan Harran Ovası'na inerek güneydoğuya yönelmekte ve kuzeyden gelen Sırrın Çayı ile birleşerek "Cülap Deresi" adını almaktaydı (Şekil-2.4.2.).

Jüstinien bendinin inşasına kadar Karakoyun Deresi'nin çok defalar taşarak şehri sular altında bıraktığı bilinmektedir. Bent inşa edilip yatağı değiştirilinceye kadar şehrin içinden akan Karakoyun Deresi, o döneme kadar şehre güzellik katan ve şehri besleyen bir özelliğe sahipti (Hayes, 2002 :22). Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere daha önceki dönemlerde Karakoyun Deresi'nin daha gür aktığını söylemek mümkündür. Karakoyun Deresi'nin suyu, aktığı güzergâh boyunca tarih boyunca içme, kullanma ve tarımsal sulamada kullanılmıştır. Gerek şehrin ilk kurulduğu Neolitik Dönem ve gerekse sonraki dönemlerde, Karakoyun Deresi insanların en önemli geçim kaynağı olan tarım faaliyetlerinde büyük rol oynamıştır. Bugün bile geçmiş olduğu yerlerde eskisi kadar olmasa da bahçe sulamalarında kullanılmaktadır.

Cavsak Suyu

Bu dere, Şanlıurfa şehrinin kuzeybatısındaki Cavsak köyündeki kaynaklardan doğar. Çevresinde bulunan dereciklerle beslenerek kış ve ilkbahar aylarında akışa geçer, şehrin içinden geçerek Bamyasuyu adı verilen ve bulunduğu semte adını veren kaynağa ulaşır. Kaynağın sularını da aldıktan sonra güneye doğru devam eder ve şehrin güneydoğusunda, Şeyhçoban köyünün doğusunda Sırrın Deresi ile birleşir (Şekil-2.4.2).

Sırrın Deresi

Şanlıurfa şehrinin kuzeyinde bulunan Karaköprü kasabasının etrafında bulunan kaynaklardan beslenen bu dere, başlangıçta Karaköprü Deresi adıyla adlandırılır. Daha sonra şehrin Sırrın Mahallesi'nden geçer ve Sırrın Deresi adını alır. Şehrin güneyinde Cavsak Suyu (Deresi) ile birleşir. (Şekil-2.4.2). Yukarıda bahsedilen dereler dışında şehrin içinde ve çevresinde bir takım dereler de bulunmaktadır. Bu derelerin hemen hepsi mevsimlik olarak akış göstermektedirler. Ancak şehir içinde kalan bazı derelerin yatakları ve çevresi iskana açıldığı için akış mevcut değildir. Şehrin batısında bulunan batı-doğu yönlü ve geçtiği mahalleye adını veren Mance Deresi, şehrin güneyinde bulunan ve yine batı-doğu yönlü olan Çalın ve Koçören Dereleri bu tip dereler arasında sayılabilir (Şekil-2.4.2).

Şanlıurfa il sınırları içinde bulunan akarsular ve diğer yer üstü suları yıl içinde kurak aylarda beslenmemektedir. Mevsimsel olarak (yaz ve sonbahar) taşıdıkları su miktarları ve su seviyelerinde büyük düşüşler meydana gelmektedir. Bu çerçevede il sınırları dahilinde bulunan akarsular ve diğer yer üstü suları ile ilgili DSİ XV. Bölge Müdürlüğü tarafından ölçülen su kaynaklarının adları, buldukları yerler ve ortalama debileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.4.6. Şanlıurfa İli - Su Kaynakları Potansiyeli ve Debileri

Sıra No	Akarsu adı	Debisi m ³ /sn.	Yıllık Su Potansiyeli (hm ³)
1	Bahçecik Kaynağı/Hilvan	0.642	20.246.112
2	Gürgür Kaynağı/Hilvan	0.579	18.259.344
3	Hamdun Çayı/Hilvan	0.424	13.371.264
4	Gölebakan Kaynağı/Hilvan	0.558	17.597.088
5	Oymaağaç Kaynağı/Hilvan	0.260	8.199.360
6	Bulaklı Kaynağı/Birecik	0.280	8.830.080
7	Çiçekalan Kaynağı/Birecik	0.081	2.554.416
8	Ayran Kaynağı/ Birecik	0.026	0.819.936
9	Fıstıközü Kaynağı / Birecik	0.054	1.702.944
10	Gözeli Kaynağı / Halfeti	0.169	5.329.584
11	Kelefiz Kaynağı / Bozova	0.170	5.361.120
12	İnbaşı Kaynağı / Bozova	0.489	15.421.104
13	Büyükgöl Kaynağı / Bozova	0.143	4.509.648
14	Küçükgöl Kaynağı / Bozova	0.071	2.239.056
15	Kahnik Deresi / Bozova	0.114	3.595.104
16	Hacıhıdır Deresi / Siverek	0.660	20.813.760
17	Hacıkamil Deresi / Siverek	1.024	32.292.864
18	Çamurlu Kaynağı / Siverek	0.262	8.262.432
19	Bekirağa Kaynağı / Siverek	0.512	16.146.432
20	Çaylarbaşı Kaynağı / Siverek	1.678	52.917.408
21	Özenpınar Kaynağı / Siverek(Yağış anında akışa geçer)	-	-
22	Karahisar Deresi / Viranşehir(Yağış anında akışa geçer)	-	-
24	Kartal Deresi / Viranşehir(Yağış anında akışa geçer)	-	-
25	Duali Köprüsü / Viranşehir	0.065	2.049.840
26	Abanköy Deresi / Viranşehir(Yağış anında akışa geçer)	-	-
27	Arıcan AĞI /Akçakale(Ana Tahliye Kanalı Suları Dahil)	13.036	411.103.296
28	Aslanbaba Deresi / Ceylanpınar(Yağış anında akışa geçer)	-	-
29	Aliyetelli Deresi / Ceylanpınar(Yağış anında akışa geçer)	-	-
30	Büyük Dere / Ceylanpınar(Yağış anında akışa geçer)	-	-
31	Gölyatağı Deresi / Ceylanpınar (Yağış anında akışa geçer)	-	-
32	Habur Deresi / Ceylanpınar	0.223	7.032.528
33	Akbulut Deresi / Ceylanpınar(Yağış anında akışa geçer)	-	-

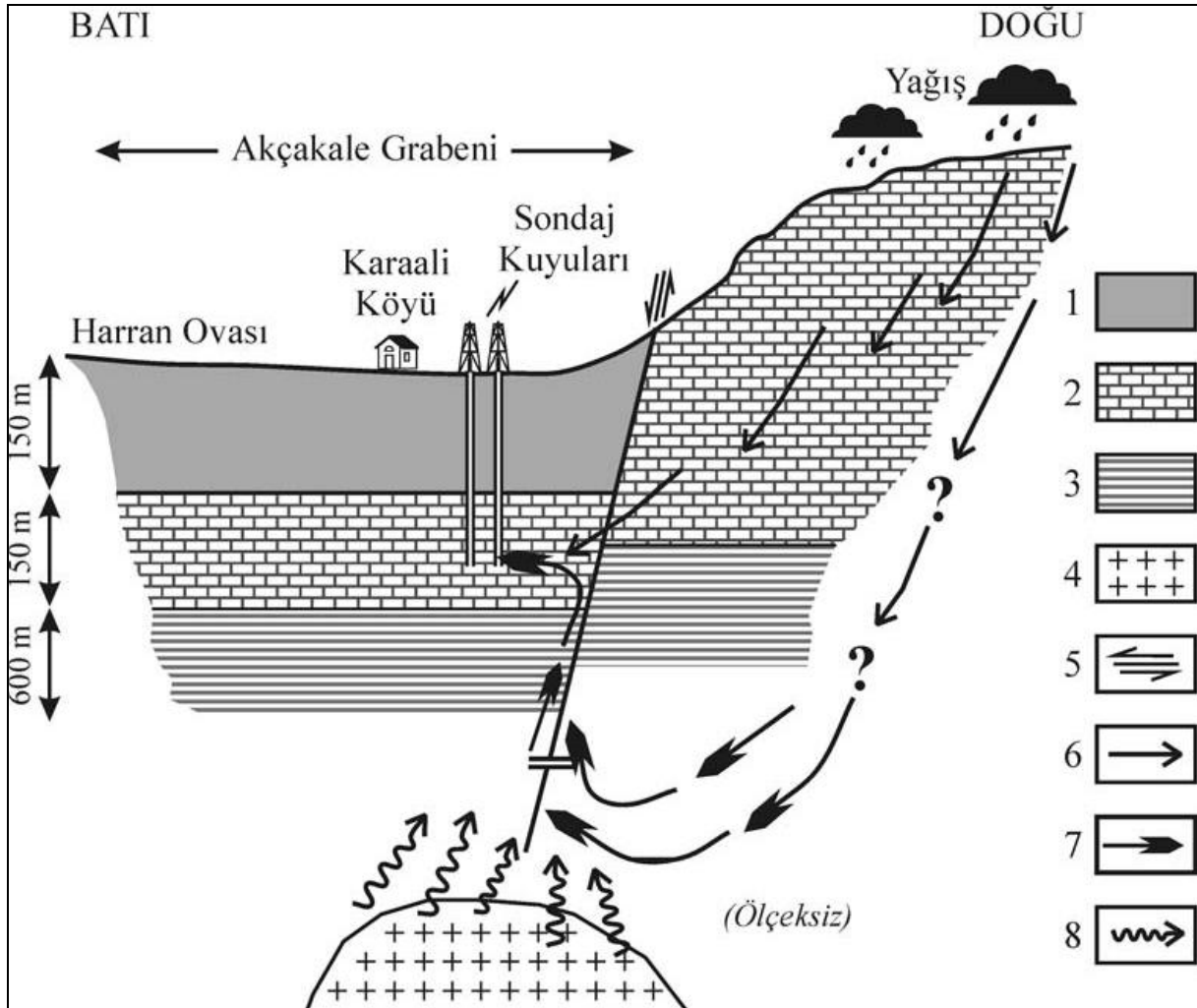
Kaynak: DSİ 15.Bölge Müdürlüğü

2.4.2.1.4. Jeotermal Sahalar

Karaali Kaplıcaları

Şanlıurfa'nın 40 km. güneydoğusunda bulunan Karaali Köyü'ndeki sıcak su kaplıcası, pamuk sulama amacıyla yapılan sondaj esnasında tesadüfen bulunmuştur. Yapılan etütler sonucunda bölgede 90.000 dekarlık bir alanın sıcak su rezervini kapsadığı tespit edilmiştir. Midyat kireçtaşları olarak da adlandırılan Fırat Formasyonu'nun iyi bir akifer olduğu bilinmektedir (DSİ, 1972). Şanlıurfa ilinde yer alan Karaali sıcak suyu Akçakale Grabeni içinde Harran Ovası'nın doğu sınırında bulunmaktadır (Şekil-2.4.3). Bu graben Miyosen ve sonrasındaki tektonik hareketlerle oluşmuştur (Tümer,1987). Alanda sıcak su rezervuarını kireçtaşından oluşan Fırat Formasyonu oluşturmaktadır (Uzel ve Kalkan, 1992).

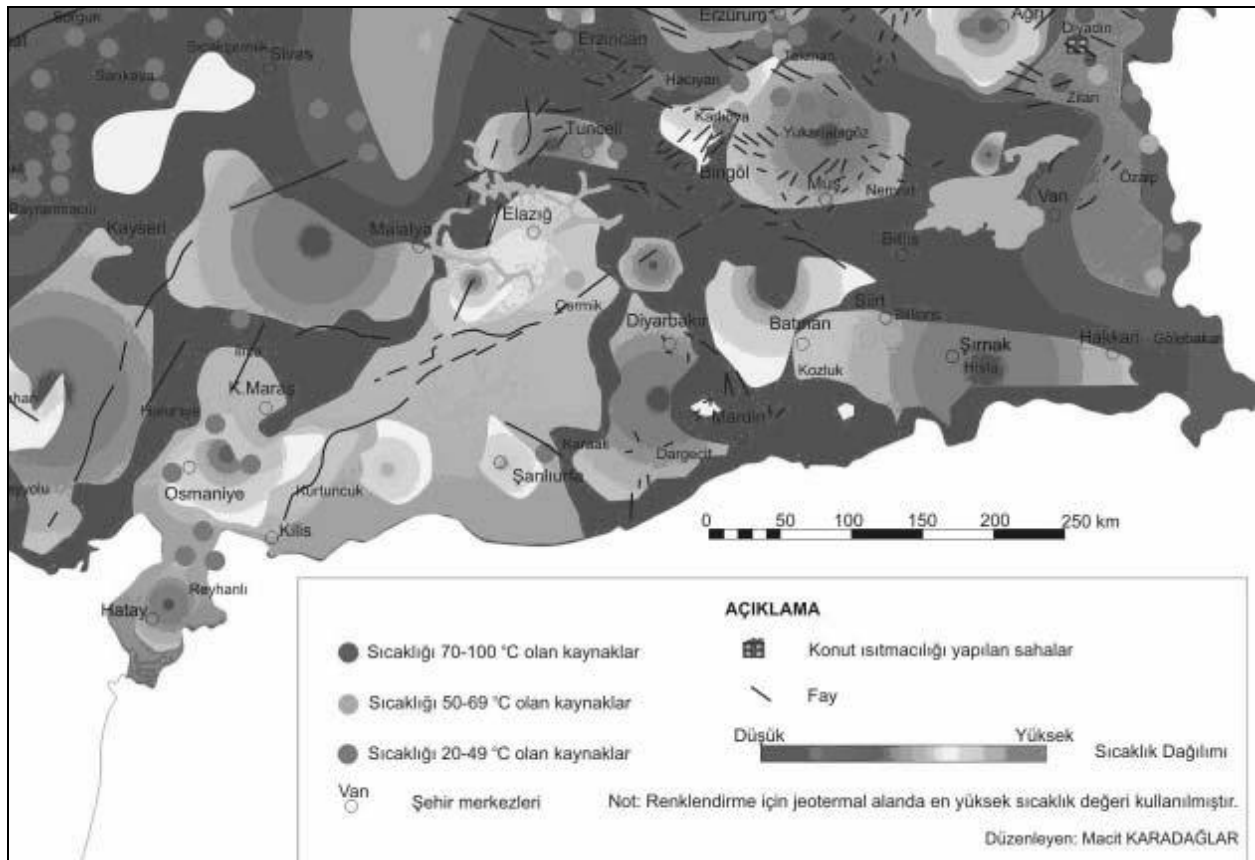
Şekil 2.4.3. Şanlıurfa İli - Karaali Köyünün Şematik Jeoloji Kesiti

(Doğdu ve Kırmızıtaş., 2006). [1- Adıyaman Formasyonu (Pliyosen, kil, marn, kum ve çakıl ardalanması, örtü kayaç), 2- Fırat Formasyonu (Üst Eosen-Alt Miyosen, kırıklı-çatlaklı ve erime boşluklu kireçtaşı, rezervuar kayaç), 3- Gaziantep Formasyonu (Alt Eosen, çörtlü, killi kireçtaşı, marn ardalanması), 4- Magmatik sokulum (ısı kaynağı), 5- Fay, 6- Soğuksu sirkülasyonu, 7- Sıcaksu sirkülasyonu, 8- Isı taşınımı].

Bu birimin yüksek alanlarda bulunan ve Pliyosen yaşlı çökellerle örtülmemiş bölümleri ve yakın bölgede geniş alanlar kaplayan ve kireçtaşları üzerinde yer alan bol soğuma çatlaklı volkanik kayalar sıcak su rezervuarının beslenme alanıdır. Bu alanlardan sisteme giren yağış suları, derinlere süzülerek yüksek jeotermal gradyan ve olası mağmatik sokulumlar ile ısınmakta ve sıcak suları oluşturmaktadır (Şekil-2.4.4). Derinlerde ısı kazanan sıcak sular fay hatları boyunca yüzeye doğru yükselmekte ve soğuk su içeren Fırat Formasyonu (Pirin) içerisine yayılmaktadır. Sistemin sıcaklık kaybını önleyen örtü kayalar birimlerini ise Adıyaman Formasyonu olarak da adlandırılan Pliyosen yaşlı çökeller içindeki geçirimsiz kiltası ve marn aralanmaları oluşturmaktadır (Doğdu ve Kırmızıtaş., 2006).

Şekil 2.4.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Termal Gradyan Haritası Ve Jeotermal Kaynakların Dağılışı

Kaynak: İmamoğlu, 2009

2.4.2.1.5. Barajlar

Çam Çayı üzerinde bulunan Hacıhıdır Baraj Gölü ve Atatürk Barajı'nın bir kısmı Şanlıurfa il sınırları içerisinde kalmaktadır. Fırat üzerinde kurulu Şanlıurfa HES ve Birecik baraj gölü il sınırları içerisinde kalan bir diğer baraj gölleri arasında sayılabilir.

Atatürk Barajı

Türkiye'de yapımı tamamlanan en büyük barajdır. Kaya dolgu tipindedir. Nehir tabanından yüksekliği 169 m olan Atatürk Barajı, dünyada dolgu tipindeki barajlar arasında dokuzuncu, gövde dokusu bakımından üçüncü ve baraj gölünde biriktirecek su hacmi bakımından on beşinci, 2400 MW kurulu gücü ile hidroelektrik santraller açısından dünyanın 23.sirasında yer almaktadır.

Şanlıurfa-Harran-Ceylanpınar ve Mardin Ovaları'na 26.400 m. uzunluğundaki iki adet TB1B-TB2B tünelleriyle su akıtılmaktadır. Bu tünellerin her biri 7.62 m. çapındadır. Atatürk Barajı'nın yüzölçümü 817 km.'dir. Minimum depolama hacmi 37.7 km.P 3 P'tür. Toplam depolama hacmi ise 48,7 km.P3 P'tür. Atatürk Barajından enerji üretimi sulamadan önce 8.9 X 10P 9 P Kwh./yıl, sulamadan sonra 8.1X10P 9 PKwh./yıl'dır.

Barajlardan sulama amaçlı kullanılan su miktarı, Yaslıca Tünelleri'nden 21.17 mP3 P./sn. Şanlıurfa Tünelleri'nden 21.17 mP 3P./sn.'dir. Baraj gölü çevresindeki sulamalarla birlikte toplam 882.380 ha. alan sulanacaktır.

Birecik Barajı

Fırat Nehri üzerinde inşaa edilmiş olup kaya dolgu tipindedir. Enerji ve sulama amaçlı olarak inşaa edilmiştir.

Karkamış Barajı

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin bir bölümünü teşkil eden, sınır Fırat Projesi'nin ikinci ünitesi olan Karkamış Barajı ve HES Tesisi, Fırat Nehri üzerinde, Suriye Sınırı'na 4.5 km.. mesafede, kil çekirdekli dolgu tipinde ve Türkiye'de nehir santrali tanımıyla gerçekleştirilen ilk uygulamadır. 189 MW Kurulu gücündeki santralin yılda 652,5 GWh enerji üretmesi hedeflenmiştir. Enerji üretmekte olan barajın, baraj rezervuar alanı sağ ve sol sahil koruma seddeleri de yapılarak, 336 m. kotunda olan baraj gölünün işletme kotu 340 m.'ye çıkarılarak, baraj gölü altında kalan mesken ve 433 hektar tarım arazisinin korunması amaçlanmıştır. Uluslararası konsorsiyum oluşturarak inşasını gerçekleştirdiği Karkamış Barajı ve HES Tesisi'nin kret kotu 344 m., kret uzunluğu 1,647 m., toplam dolgu hacmi 2,100,000 m.³tür. Boru (bulb) tipindeki türbinlerin herbirinin gücü 32 MW.'dır.

Hacıhıdır Barajı

Toprak dolgu tipindedir ve sulama amaçlı olarak Çam Çayı üzerinde inşaa edilmiştir.

2.4.3. DİYARBAKIR

2.4.3.1. Hidroloji ve Hidrojeoloji

Dicle Nehri'nin Sahaya Kuruluşu ve Drenaj Özellikleri

Türkiye'de, tektonik havzalara ve fay zonlarına kurulan akarsular, genç karakterdedir. Miyosen'den itibaren Anadolu'nun büyük kısmını etkileyen tektonik hareketler, akarsu ağının şekillenmesinde, gelişmesinde ve buna bağlı olarak drenaj özelliklerinin belirmesinde çok önemli rol oynamıştır. Oligosen'de başlayan ve Alt Miyosen'de şiddetlenerek devam eden tektonik hareketler sonucunda, Mardin-Midyat Dağları ve Güneydoğu Toroslar'da yükselme, Diyarbakır Havzası'nda alçalma olmuş, Alt Miyosen denizleri çukur alanları kaplamış ve bugün görülen kalker tabakaları tortulanmıştır. Miyosen tektonizması ile yükselen kısımlarda gelişen akarsular, daha önceki akarsularla birleşerek, çöken kısımlarda oluşan çukur havzalara akmışlardır. Bu dönemin akarsuları çoğunlukla konsekant özelliktedir, yani yapıya uyumlu bir akım göstermişlerdir.

2.4.3.1.1. Su Havzaları ve Akarsular

Diyarbakır ilindeki akarsuların tamamına yakını Dicle Havzası'ndadır. Dicle Diyarbakır İli'ndeki akarsuların tümüne yakını toplar. Yalnızca ilin kuzeybatı köşesindeki küçük bir alanın suları Fırat Irmağı'na gider (Çermik ilçesinin suları). Diyarbakır'daki akarsular Yukarı Dicle Havzası'ndan doğar. Hepsi birleşerek tek bir noktada ovayı terk eder. En önemli akarsu Dicle Nehri olup, diğerleri onun kollarıdır. Etüt sahasının kuzeybatısında Hazar Gölü yakınlarından doğan Maden Çayı ile, kuzeydeki Altıkardaş Dağı eteklerinden Dicle Nehri'ni meydana getirirler. Önceleri güneye doğru akan Dicle Nehri, Diyarbakır'ın hemen doğusundan geçerek Fabrika köyü civarında doğuya doğru yönelir ve ovayı doğu-batı yönünde kateder.

Dicle Nehri, batıdan Devegeçidi (Furtaşko) Çayı ve Fabrika (Dankıran) Deresi'ni, güneyden Karasu, Göksu, Seyhan ve Savur Çaylarını, kuzeyden ise Ambar Çayı, Kuru Çay, Pamuk Çayı, Salat Çayı ve en önemlisi Batman Çayını alır. Bu kollardan Batman Çayı hariç, diğerlerinin suyu yazın çok azalır. Batman Çayı ise, Dicle'nin en büyük kolu olup, etüt sahasının kuzeydoğusundan doğar. Malabadi Köprüsü'nden itibaren ovaya dahil olur. Güneye doğru akarak Zivi köyü yakınlarında Dicle'ye karışır. Yapılan ölçümlere göre, Dicle Nehri, Batman Çayı'nı da aldıktan sonra etüt sahasını terk ederken, 18,956 m.³/sn su akıtmaktadır.

2.4.3.3.2. Göller-Göletler

Diyarbakır il merkezinde doğal göl bulunmamakla birlikte, DSİ tarafından yapılmış sulama amaçlı göletler mevcuttur.

Tablo 2.4.7. Diyarbakır İli – İşletmedeki Göletler ve Özellikleri

Gözegöl Göleti	Göletin Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Çağtıran Der.
	Amacı	Sulama
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1974
	Gövde dolgu tipi	Toprak
	Depolama hacmi	16,1 hm ³
	Aktif Hacim	11,14 hm ³
	Ölü Hacim	4,96 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	10,12 m
	Yükseklik (temelden)	13,32 m
	Sulama Alanı	650 ha
	Proje rantabilitesi
Halılan Göleti	Göletin Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Çorok Der.
	Amacı	Sulama
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1979
	Gövde dolgu tipi	Toprak
	Depolama hacmi	7,452 hm ³
	Aktif Hacim	5,176 hm ³
	Ölü Hacim	0,68 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	21 m
	Yükseklik (temelden)	26,8 m
	Sulama Alanı	920 ha
	Proje rantabilitesi
Kabaklı Göleti	Göletin Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Kadıköy Der.
	Amacı	Sulama
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1980
	Gövde dolgu tipi	Toprak
	Depolama hacmi	1,21 hm ³
	Aktif Hacim	0,914 hm ³
	Ölü Hacim	0,296 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	11 m
	Yükseklik (temelden)	13 m
	Sulama Alanı	182 ha
	Proje rantabilitesi
Ortavıran Göleti	Göletin Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Ortavıran Der.
	Amacı	Sulama
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1963
	Gövde dolgu tipi	Toprak
	Depolama hacmi	2,206 hm ³
	Aktif Hacim	1,251 hm ³

	Ölü Hacim	0,955 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	11,17 m
	Yükseklik (temelden)	14,6m
	Sulama Alanı	550 ha
	Proje rantabilitesi
Beşpınar Göleti	Göletin Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Kuruçay Der.
	Amacı	Sulama
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1980
	Gövde dolgu tipi	Toprak
	Depolama hacmi	1,346 hm ³
	Aktif Hacim	1,196 hm ³
	Ölü Hacim	0,15 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	9,5 m
	Yükseklik (temelden)	12,5 m
	Sulama Alanı	140 ha
	Proje rantabilitesi
	Künreş Göleti	Göletin Yeri
Akarsuyu		Künreş Der.
Amacı		Sulama
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	 - 1979
Gövde dolgu tipi		Toprak
Depolama hacmi		0,653 hm ³
Aktif Hacim		0594 hm ³
Ölü Hacim		0,059 hm ³
Yükseklik (talvegden)		6,5 m
Yükseklik (temelden)		7,5 m
Sulama Alanı		19 ha
Proje rantabilitesi	

2.4.3.1.3. İçme Suyu Kaynakları

DSİ tarafından açılmış bulunan ve çoğu Diyarbakır'ın içme suyu ihtiyacı için kullanılan sondajlardan Yeniköy kuyularında yüzeyden itibaren sırasıyla bazalt, Şelmo-Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiş, yaklaşık kuyu derinlikleri 500 m olup, ortak akifer suları elde edilmektedir. Yenişehir Dicle Vadisi kuyularında (48.000 ve 49.000 seri numaralı DSİ sondaj kuyularında) ise yüzeyden itibaren sırasıyla Şelmo- Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiştir. Yaklaşık kuyu derinlikleri 400-500 metre olup, ortak akifer suları üretilmektedir. Yalnız başına Şelmo Formasyonu'nda açılmış bulunan 150-200 metre arasında değişen derinliklerdeki sondaj kuyularından düşük debili (=25 lt./sn.) sular elde edilmektedir (Tarcan,G., 1999).

Bölgenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyeli aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Buna göre yerüstü suyu potansiyeli, Dicle Havzası'ndan 6520 hm.³, Fırat Havzası'ndan 385 hm.³

olmak üzere 6905 hm.³ yeraltı suyu potansiyeli de 350 hm.³ olmak üzere toplam 7255 hm.³, tür. Dicle Nehri'nden 7128 hm.³, Sinek Çayı akışından 200 hm.³, olmak üzere toplam akışa geçen su miktarı 7328 hm.³ tür.

Tablo 2.4.8. Diyarbakır İli – Su Havzasının Potansiyeli ve Akış Tablosu

Yerüstü Suyu Toplamı	6905 hm. ³
Dicle Havzasından	6520 hm. ³
Fırat Havzasından	385 hm. ³
Yer altı Suyu	350 hm. ³
Toplam Su Potansiyeli	7255 hm. ³
Dicle Nehri Akışı	7128 hm. ³
Sinek Çayı Akışı (Fırat'tan)	200 hm. ³
Toplam Su Akışı	7328 hm. ³

Şehirdeki İçkale suyu ve Anzele suyu bazaltlardan çıkan sulardır. DSİ (1979) verilerine göre akiferlerin ayrı ayrı transmissivite değerleri; bazaltlar için T=1 0-500 m.³/gn/m., Şelmo Formasyonu için T=5-100 m.³/gün/m., Midyat Formasyonu için T=10-500 m.³/gün/m arasında. Bazaltlarda açılan kuyularda genellikle 2-7 l/s arasında değişen debilerde sulara rastlanmıştır. Özgül debileri ise kısmen 1 lt./sn./m.'nin biraz üzerinde olup, çoğunlukla da 0.5 lt./sn./m.'yi bile bulmaz. Şelmo Formasyonunda açılmış bulunan kuyuların özgül debileri de çoğunlukla 0,1/lt./m.'yi geçmez. Midyat kireçtaşlarında açılan kuyuların özgül debileri ise çoğunlukla 1 lt./sn./m.'nin üzerindedir (Çelik,R..2008).

Diyarbakır'da içme suyu temin edilen toplam su kaynakları; aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi 124.6 m³/a (4.700 m./sn.) olarak temin edilmektedir.

Tablo 2.4.9. Diyarbakır İli - İçme Suyu Kaynakları

Serapgözeli yer altı suyu	15.7m. ³ /a (0.500m. ³ /sn.)
Gözeli Kaptajı (Belediye)	12.5m. ³ /a (0.400m. ³ /sn.)
Kent içi Kaynaklar (işletmeden çıkarıldı)	7.8m. ³ /a (0.250m. ³ /sn.)
Resmi ve özel şahıslara ait kuyular	4.7m. ³ /a (0.150m. ³ /sn.)
Yeniköy'deki YAS (DSİ, hizmet dışı)	4.7m. ³ /a (0.150m. ³ /sn.)
Silvan yolu YAS (DSİ; hizmet dışı)	7.8m. ³ /a (0.250m. ³ /sn.)
Dicle Barajından sağlanan (DSİ)	71.4m. ³ /a (3.000m. ³ /sn.)
Toplam	124.6m.³/a (4.700m.³/sn.)

Kaynak: Çelik,RECEP.,2008;Diyarbakır Ovasının Yeraltı Ve Yerüstü Su Potansiyeli, Pompaverimlilik Haritalarınınçkarılması, Hidrojeolojik Aanalizi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları

Tablo 2.4.10. Diyarbakır İli - İşletmedeki İçme Suyu Projeleri

Tesis Adı
Diyarbakır İli Acil İçmesuyu Projesi
Havaalanı Arkası (Yeniköy Cıvırı) Yeraltı Suyu
Diyarbakır Silvan Yolu (Ferit Köşkü Cıvırı) Yeraltı Suyu
Diyarbakır İçmesuyu Projesi

Yeraltı Su Kaynakları

Diyarbakır çevresindeki yeraltı su kaynakları iki ayrı akifer şeklindedir. Bunlar üstte bazalt ve derinlerdeki kalker akiferdir (yaklaşık 300m derinlikte). Üstteki akiferin kalınlığı ortalama 0–60 m. arasında değişir. Diyarbakır'daki yeraltı sularının doğal drenaj sistemleri, bazalt ve kalker akifer için farklıdır. Bazalt akiferin drenaj alanı Karacadağ'ın tepesinden Dicle Vadisi'ne kadar olan sahadır.

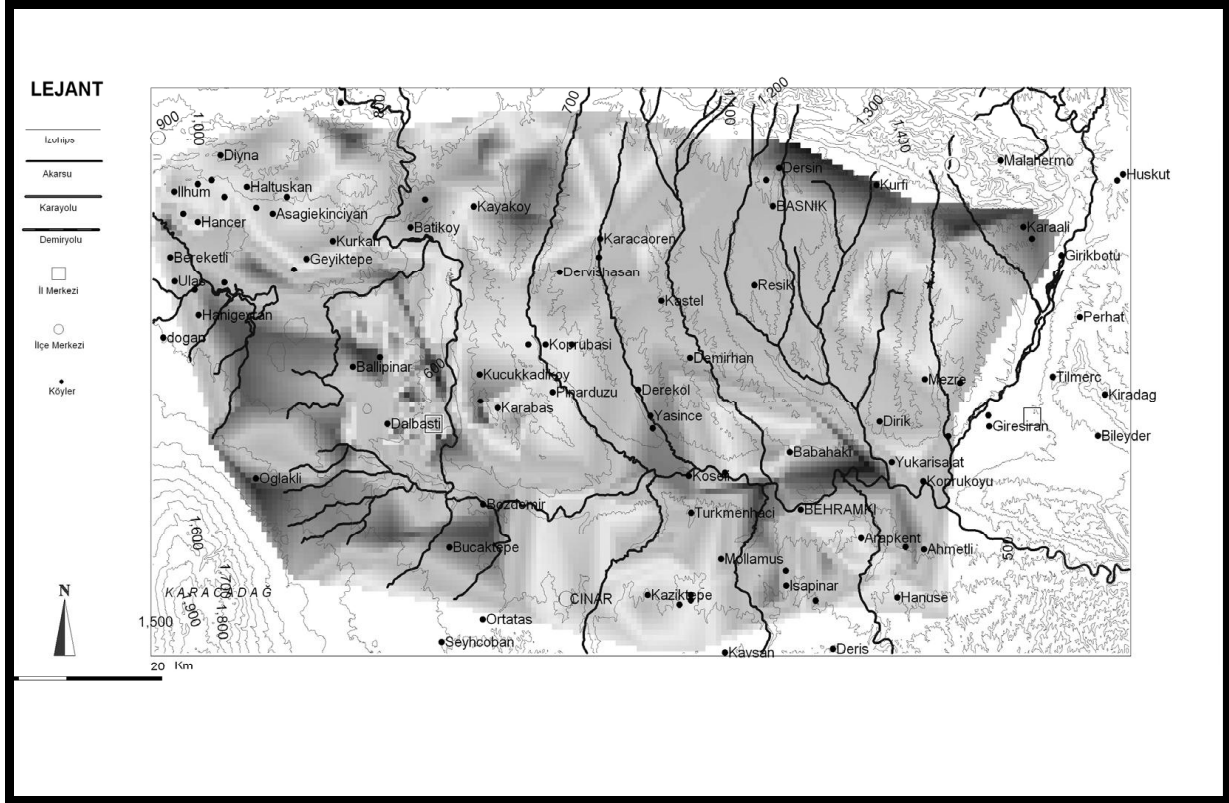
Kalker akifer drenaj alanı ise Diyarbakır'ın yaklaşık 30–35 km.. kuzeyinden itibaren yayılım gösteren Silvan-Midyat Formasyonu ile Diyarbakır'ın 25–30 km.. güneyinden itibaren yayılım gösteren Midyat Formasyonu'dur. Diyarbakır Havzası'nda yeraltı su seviye haritalarının CPS ile tespiti çalışmalarında öncelikle statik su seviye derinlik haritası çıkarılmıştır (Şekil-2.4.5).

Bölgenin su potansiyelini belirlemek için jeolojik harita ve kesitler kullanılmış yapılan sondaj verileri jeolojik haritalara işlenerek genel bir bakış elde edilmiştir. Buna göre Jeolojik harita ve kesitler kullanılarak, bölgede üst tabakanın şelmo kil tabakası, Karacadağ bölgesinde bazalt, Dicle Nehri etrafında alüvyonların, yine bu tabakaların 250-400m altında verimli akifer Eosen kalkerlerinin (Midyat Formasyonu) olduğu söylenebilir (Öztürk, M. ve Çelik,R.,2008).

Diyarbakır Akiferinin Hidrokimyasal Özellikleri

Jeolojik Yapı

Bu çalışmada inceleme konusunu oluşturan jeolojik Formasyonlar alttan üste doğru sırasıyla Kretase-Paleosen yaşlı Mardin Formasyonu, Alt Eosen yaşlı Gercüş Formasyonu, Orta Eosen yaşlı Midyat Formasyonu, Alt Miyosen yaşlı Germik Formasyonu, Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı Şelmo Formasyonu, Pliyosen-Pleyistosen yaşlı bazalt birimi ve Holosen yaşlı alüvyon birimi olmak üzere 7 grupta ele alınmıştır (Şekil-2.4.5). Formasyon adlamaları ve yaşları önceki çalışmalardan (DSİ, 1979) alınmıştır. Pliyosen sonlarında başlayan ve Pleyistosen'de de süren volkanik etkinliklerin ürünü olan bazaltlar çok geniş bir alan kaplar ve genellikle Şelmo Formasyonu'nun üzerine gelir. Yörenin en genç kaya birimini oluşturan alüvyon, akarsu yatakları içerisinde dar şeritler halinde görülür ve genellikle iri, değişik kökenli çakıl ve kum boyutunda malzemeler içerir.

Şekil 2.4.5. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Statik Su Seviye Haritası

Kaynak: Öztürk ve Çelik, 2008

Kaya Birimlerinin Hidrojeolojik Özellikleri**Şelmo Formasyonu**

Genellikle killi, siltli kum-taşı ve çakıl taşı marnlı seviyelerin ardalanmasından oluşmuştur. Hakim litoloji kil olup, genelde geçirimsiz bir birim oluşturmuştur. Kuzeyde Deve Geçidi Deresi, güneyde Havar Çayı vadilerinde bazalt örtüsü altında görülmeleri Karacadağ Volkanikleri altında sürekli yayıldığı göstermektedir. Bu formasyon az da olsa yeraltı suyu taşımaktadır. Şelmo Formasyonu'nun yer altı su tablasının ortalama statik seviyesi 5-15 m. arasında olup, yeraltı su tablası genelde topografyaya uygunluk göstermektedir. Midyat Formasyonu kireçtaşı yapısındadır. Bazalt örtüsünün altındaki Şelmo sonra yer yer çakıl taşı marnlı yapıdaki Germik Formasyonun altında yer almaktadır. Bu Formasyon akifer yapısındadır.

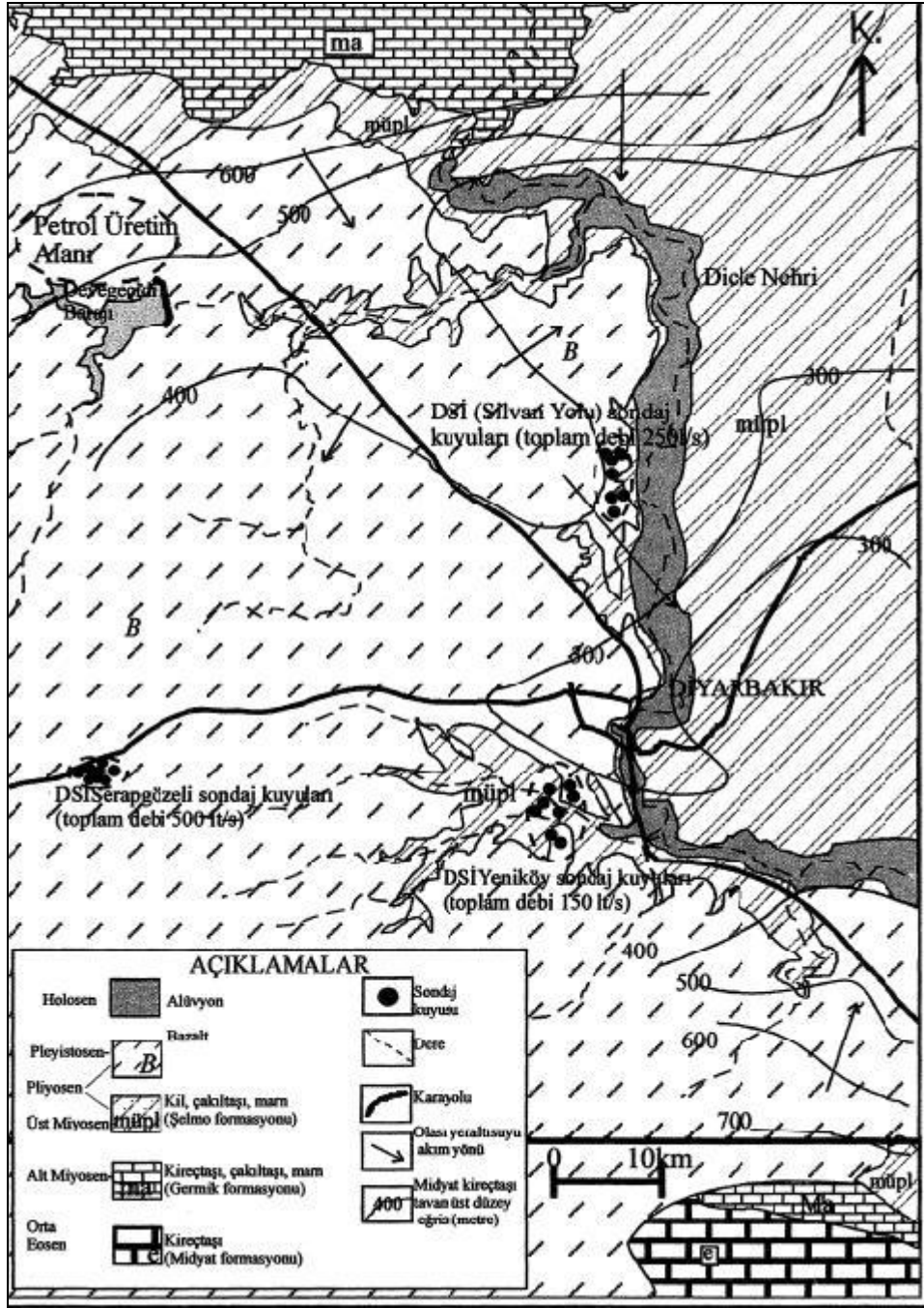
Mardin Formasyonu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde olduğu gibi, inceleme alanında üretilen petrolün de hazne kayasını oluşturur. Ayrıca petrol ile birlikte üretilen ve üretim suyu olarak nitelenen, genellikle petrol katmanlarının altında bulunan ve insan sağlığına zararlı maddeleri içeren kalitesiz, tuzlu, fosil suları da içermektedir.

Gercüş Formasyonu

İçerdiği killi düzeyler nedeniyle geçirimsiz temel özelliğindedir. Karstik kireçtaşlarından oluşan Midyat Formasyonu yeraltı suyunun beslenmesi ve depolanması açısından inceleme alanının en verimli Formasyonudur. Karstik akifer niteliğindeki bu Formasyondan son yıllarda açılan sondaj kuyularıyla bol miktarda su çekilmektedir (Şekil-2.4.6).

Şekil 2.4.6. Diyarbakır ve Yakın Çevresinin Hidrojeolojik Haritası

Kaynak: Tarcan ve Diğ., 1999

Midyat Formasyonu'nu üstleyen Germik ve Şelmo Formasyonları, içerdikleri killi düzeylerden dolayı Midyat akiferi için geçirimsiz bir örtü kaya özelliğinde olmakla birlikte kumlu, çakıllı ve yer yer marnlı ve kalkerli seviyelerinden yeraltı suyu üretilebilmektedir. Midyat akiferi Diyarbakır merkezinde altta ve derinlerde yer aldığından, bu Formasyona erişilinceye kadar yüzeyden itibaren bazen bazalt akiferi daha sonra da sırasıyla Şelmo ve Germik Formasyonları geçilerek bu karstik akiferden yararlanılmaktadır. Bu nedenle açılan derin sondaj kuyularının çoğunda yukarıda değinilen Şelmo ve Germik Formasyonlarının da su içeren düzeyleri filtre ile teçhiz edilmekte ve çoğu zaman Şelmo-Germik-Midyat akiferlerinden ve bazalt-Şelmo-Germik-Midyat akiferlerinden ortak akifer suları elde edilmektedir.

Genellikle Şelmo Formasyonu üzerinde geniş yayılım sunan bazaltlar da eklemli ve kırıklı olmaları nedeniyle çok iyi bir akifer özelliğindedir. Diyarbakır şehir merkezinde ve petrol sahalarında 1-50 metre arasında değişen kalınlıkları Karacadağ'a doğru artar. Burada alınan jeofizik rezistivite ölçümlerine göre bazalt kalınlıkları 300 m olarak saptanmıştır (DSİ, 1979). Derinlere doğru gidildikçe değişen litolojik özellikleri, yer yer bazalt tüf ve cürufalarının ve çatlaklar boyunca gelişen ayrışma killerinin (dolayısıyla farklı düzeylerdeki yeraltı suyunu tutucu yapıların) varlığı nedeniyle sular, bu akiferde topografyanın uygun olduğu yerlerde kaynaklar halinde yüzeyler. Serap Gözeli Köyü civarındaki kaynaklar buna örnektir.

Dicle Nehri ve Batman Çayı yatağındaki alüvyonlar genel olarak yer altı suyu teminine uygundur. Bu kaynakların kaptajı yapılarak, ve sondajlarla geliştirilerek, Diyarbakır ilinin içme suyu ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Şehirdeki İçkale suyu ve Anzele suyu bazaltlardan çıkan sulardır. DSİ (1979) verilerine göre akiferlerin ayrı ayrı transmissivite değerleri; bazaltlar için $T=1$ 0-500 m³/gn./m., Şelmo Formasyonu için $T=5$ -100 m³/gün/m., Midyat Formasyonu için $T=10$ -500 m³/gün/m. arasındadır. Bazaltlarda açılan kuyularda genellikle 2-7 lt./n.s arasında değişen debilerde sulara rastlanmıştır. Özgül debileri ise kısmen 1 l/s/m'nin biraz üzerinde olup, çoğunlukla da 0.5 lt./sn./m.'yi bile bulmaz. Şelmo Formasyonunda açılmış bulunan kuyuların özgül debileri de çoğunlukla 0,1lt./sn./m.'yi geçmez. Midyat kireçtaşlarında açılan kuyuların özgül debileri ise çoğunlukla 1 lt./sn./m.'nin üzerindedir. DSİ tarafından açılmış bulunan ve çoğu Diyarbakır'ın içme suyu ihtiyacı için kullanılan sondajlardan Yeniköy kuyularında yüzeyden itibaren sırasıyla bazalt, Şelmo-Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiş, yaklaşık kuyu derinlikleri 500 m olup, ortak akifer suları elde edilmektedir. Yenişehir Dicle Vadisi kuyularında (48.000 ve 49.000 seri numaralı DSİ sondaj kuyularında) ise yüzeyden itibaren sırasıyla Şelmo- Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiştir. Yaklaşık kuyu derinlikleri 400-500 metre olup, ortak akifer suları üretilmektedir. Yalnız başına Şelmo Formasyonunda açılmış bulunan 150-200 metre arasında değişen derinliklerdeki sondaj kuyularından düşük debili (=25 lt./sn.) sular elde edilmektedir.

Yörede petrol üretimi amacıyla açılmış bulunan sondaj kuyularında da yüzeyden itibaren 100-500 metre derinliklerde Midyat Akiferi'ne rastlanmıştır. Bazalt ve Şelmo Formasyonu da ortak akifer suyu üretilen diğer bir içme suyu kaynağını oluşturup, genellikle sığ sondajlardan 2-8 l/s debili sular elde edilmektedir.

İnceleme alanında en altta bulunan Kretase-Paleosen yaşlı Mardin Formasyonu petrol ile birlikte çıkarılan kalitesiz, tuzlu, fosil suların (üretim sularının) haznesini oluşturur. Üste gelen Alt Eosen Gercüş Formasyonu akiklud; Orta Eosen Midyat, Alt Miyosen Germik, Üst Miyosen-Pliyosen Şelmo Formasyonları ile Pliyosen- Pleyistosen yaşlı bazalt birimi akifer özelliğindedir. Diyarbakır ili içme suyu ihtiyacını bu jeolojik Formasyonlarda açılmış kuyular aracılığıyla ortak akifer sularından karşılamaktadır. Özellikle karstik Midyat kireçtaşları Diyarbakır için en verimli akiferdir. Bu akiferler sondajların açıldığı ve analizlerde belirtilen tarih itibariyle hidrojeokimyasal özellikleri açısından içme, kullanma ve sulama amaçlı kullanıma uygun sulardır. Bununla birlikte petrol üretim alanındaki Mardin Formasyonuna geri basılması gereken petrol atığı üretim sularının karstik Midyat Akiferi'ne geri basılması Diyarbakır Şehri Akiferileri için büyük bir risk oluşturmaktadır. Çünkü petrol üretim alanı Diyarbakır içme suyu kuyularının bulunduğu Midyat Akiferi kuyularının beslenme alanında kalmaktadır. Hidrojeolojik yapı Midyat Akiferinin kirlenebileceğini göstermektedir.

Alanda yeraltı sularının hızını ve yönünü bulmaya yönelik izotopsal çalışmaları, yeraltı suyu izleme deneylerini ve eser elementleri de içine alan ayrıntılı hidrojeokimyasal çalışmaları kapsayan hidrojeolojik incelemelerin yapılması önerilmektedir (Tarcan ve diğ.,1999).¹⁷

2.4.3.1.4. Jeotermal Sahalar

Çermik Kaplıcası

Diyarbakır Çermik ilçesine 3 km.. mesafede Hamambaşı mevkiindedir. Kaplıca suyunun; debisi 6.66 lt./sn., sıcaklığı 48.5 derece, kükürlü hidrojen, kokulu kükürt çözültisi bırakan renksiz sulardır. Radyoaktivitesi 10 Eman, katı unsurun miktarı 845.9 mg./lt., serbest gaz 670.1 mg./lt., erimiş unsur miktarı 1516 mg./lt.'dir. Çermik Kaplıcası suları hipotermal-sodyumlu-bikarbonatlı, klorürlü sular sınıfına girer.

2.4.3.1.5. Barajlar ve Hidroelektrik Santralleri

Diyarbakır ilinde Deve Geçidi Barajı, Dicle Nehri, Çüngüş ilçesinde Karakaya Barajı, Dicle ilçesinde Kralkızı Barajı bulunmaktadır

Tablo 2.4.11. Diyarbakır İli - İşletmedeki Barajlar ve HES'ler

	Barajın Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Fırat Nehri
	Amacı	Enerji
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 1987
	Gövde dolgu tipi	Beton kemer
	Gövde hacmi	2 hm. ³
	Yükseklik (talvegden)	158 m.
	Normal su kotunda göl hacmi	9 580 hm. ³
	Normal su kotunda göl alanı km. ²
	Sulama alanı ha.
	Güç	1 800 MW.
	Yıllık Üretim	7 354 GWh.
		Barajın Yeri
Akarsuyu		Maden Çayı
Amacı		Enerji
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	 - 1998
Gövde dolgu tipi		Kil Çekirdekli Kaya Dolgu
Gövde hacmi		1 919 hm. ³
Yükseklik (talvegden)		113 m.
Normal su kotunda göl hacmi		15,17 hm. ³
Normal su kotunda göl alanı		1 300 km. ²
Sulama alanı	 ha
Güç	94 MW	

¹⁷ Tarcan,G., Filiz,Ş.,Gemici, Ü.,Sezer,U.,1999; Diyarbakır Akiferinin Hidrokimyasal Özellikleri ve Kirlenebilirliği, Türkiye Jeoloji Bülteni, Cilt42, sayı.2.

Dicle Barajı HES 	Yıllık Üretim	146 GWh
	Barajın Yeri	Diyarbakır
	Akarsuyu	Maden Çayı + Dibni Çayı
	Amacı	Sulama + Enerji + İçmesuyu
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı - 2000
	Gövde dolgu tipi	Kil Çekirdekli Kaya Dolgu
	Gövde hacmi	3,10 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	75 m
	Normal su kotunda göl hacmi	595 hm ³
	Normal su kotunda göl alanı	24 km. ²
	Sulama alanı ha
	Güç	110 MW
	Yıllık Üretim	298 GWh

2.4.3.1.5. Sulama Alanları

Tablo 2.4.12. Diyarbakır İli İşletmedeki Sulama Tesisleri

Tesisin Adı	Su Kaynağı	Tipi		Amacı	Sulama Alanı		İşletmeye Açıldığı Yıl	Yağış Alanı (km. ²)	Su Alma Yapısı
		Şebeke	Sulama		Brüt (ha)	Net (ha)			
Devegeçidi Barajı ve Sulaması	Devegeçidi Ç.	Kanalet	Cazibe	Sulama	10.600	5.800	1972	1.578	Baraj
Batman-Silvan Sağ Sahil Sulaması	Batman Ç.	Klasik	Cazibe	Sulama	8.790	7.590	1972	4.015	Regülatör
Çınar Göksu Barajı ve Sulaması	Göksu Ç.	Klasik	Cazibe	Sulama	4.234	3.582	1996	672	Baraj
Kralkızı-Dicle Pompaj Sul. 1.Kısım	Dicle N.	Klasik	Pompaj	Sulama	4.758	4.758	2002	-	Baraj

2.4.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki illerin yer altı ve yer üstü su potansiyeline ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Planlama Bölgesi'nde doğal su yüzeyleri çok azdır; bununla birlikte GAP kapsamında barajlar ve baraj göletleri ile su yüzeyleri önemli oranda çoğalmış, hatta bu durum bölgedeki iklimatik özellikleri de değiştirmiştir.

Tablo 2.4.13. Planlama Bölgesi - Su Yüzeyleri (ha.)

Su Yüzevi	Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır
Doğal Göller	613	-	-
Baraj	39.076	87.765	5.941,44
Gölet	177	1.293	298,15
Akarsu Yüzeyleri	1.463	9.167	1.230
Toplam	41.329	98.225	7.469,59

Kaynak: Devlet Su İşleri 10., 15. ve 20. Bölge Müdürlükleri

Tablo 2.4.14. Planlama Bölgesi - Yer Altı ve Yer Üstü Su Kaynakları

		Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır	TOPLAM
SU KAYNAKLARI (hm ³ /yıl)	A) Yerüstü Suları	3.370	31.742,35	21.000	56.112,35
	B) Yeraltı Suları (İldeki toplam emniyetli rezerv)	33	1.840	741	2.614
Toplam Su Potansiyeli (A+B)		3.403	33.582,35	21.741	58.726,35

Kaynak: Devlet Su İşleri 10., 15. ve 20. Bölge Müdürlükleri

Planlama Bölgesi, Türkiye'nin en önemli Havzaları'ndan biri olan Fırat-Dicle Havzası'nda kalmakta olup, en önemli akarsular Fırat ve Dicle'dir. Planlama Bölgesi'nin kuzeyinden gelen Dicle ile güneybatısında bulunan Fırat Nehirleri, Şanlıurfa ve Adıyaman sınırlarını oluşturan Atatürk Barajı ile birleşmektedir.

Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yer altı suları, Toros dağlarının yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki Formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir. Bu durum, sulama ya da kullanma amacı göz önünde bulundurulduğunda, suların kaliteli olduğunu göstermektedir.

Planlama Bölgesi'nde, Adıyaman'da Gölbaşı, Abdülharap, Azaplı, İnekli; Şanlıurfa'da Halilürrahman ve Ayn Zeliha gölleri bulunmaktadır. Diyarbakır'da doğal göl yoktur.

Planlama Bölgesi'nde GAP ile oluşturulmuş barajlar bulunmakta olup, bunlar: Atatürk, Çamgözü, Çat, Deve Geçidi, Karakaya, Kıralkızı, Birecik, Karkamış ve Hacıhıdır barajları bulunmaktadır.

Bölgedeki önemli havzaların akım ve yağış değerleri aşağıda verilmiştir.

Adıyaman-Kahta Harabe Deresi Havzası Akımları

Havzanın yıllık ortalama yağışı 617.0 mm., ortalama akımı ise 187.34 mm'dir. Bu akımın 42.02 mm'si yüzey akış, 0.72 mm'si yüzey altı akış ve 144.60 mm'si de taban akımdır. Havzanın yıllık ortalama yüzey akış katsayısı %6.81'dir. Havzanın çıkarılan 60 dakika süreli ortalama birim higrografının pik debisi (q p) 1672 L/s, taban büresi (tb) 7.70 saat ve pike erişme süresi (tp) 1.80 saattir (Helaloğlu,C.,1991)

Adıyaman-Kahta Harabe Deresi Havzası Yağış Karakteristikleri

Havza ortalama yıllık yağışı 617 mm'dir. En fazla yağış kış (%47,5) en az ise yaz mevsiminde (%1.6) alınmıştır. Ağustos ayında yağış kaydedilmemiştir. Günlük maksimum yağışın havza ortalaması 52,9 mm'lik maksimum yağışa eşit ve daha büyüğünün düşme olasılığı % 51.0'dir. (Helaloğlu, C.,1991)

Şanlıurfa Kızlar Deresi Havzası Yağış Karakteristikleri

Havza ortalama yıllık yağışı 410,2 mm'dir. En fazla yağış kış (%47,8) en az ise yaz mevsiminde (%1,3) alınmıştır. Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında hiç yağış kaydedilmemiştir. 24 saatlik en yüksek yağış miktarı havza ortalaması olarak 58,3 mm. olarak ölçülmüştür. Günlük maksimum yağışlar yönünden aralarında korelasyon bulunan Şanlıurfa Meteoroloji istasyonunun 31 yıllık değerleri ile yapılan frekans çalışmasında 24 saatlik maksimum yağış alan 58,3 mm. ve daha az yağışın düşme ihtimali %80,2'dir (Helaloğlu, C.1989)

Şanlıurfa Kızlar Deresi Havzası Akımları

Havzanın yıllık ortalama yağışı 410.2 mm. ortalama akımı ise 14.13 mm'dir. Bu akımın 2.36 mm'si yüzey akış, 0.07 mm'si yüzey altı akış ve 11.70 mm'si de taban akımdır. Havzanın yıllık ortalama yüzey akış katsayısı %0.58'dir. Havzanın çıkarılan 60 dakika süreli ortalama birim higrografının pik debisi (q p) 5170 L/s, taban büresi (tb) 9.30 saat ve pike erişme süresi (tp) 1.75 saattir (Helaloğlu,C.1989)

Hidrolik Potansiyel

DSİ verilerine göre, su ve toprak potansiyeli olarak Türkiye geneline göre özellikle toprak kaynakları bakımından oldukça zengin sayılabilecek bir yöreyi temsil etmektedir. Önemli su kaynaklarından başlıcaları; Fırat havzasının tamamını temsil eden Fırat Nehri'nin mansap bölümü Suriye topraklarına katılmakta olup sınır aşan sularımızdandır. Çam Çayı, Hacıhıdır Deresi, Habur Çayı, Hamdun Çayı zikredilebilir. Bölgemizin Fırat Nehri hariç 132,35 hm³/yıl yerüstü ve 1 840 hm³/yıl emniyetli yeraltı suyu potansiyeli mevcuttur.

2.5. TOPRAK NİTELİĞİ

2.5.1. ADIYAMAN

Adıyaman, Türkiye'nin orta Fırat Havzası'nda ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzey batı kesiminde 38° 11-37' 25", kuzey enlemi ile 39° 14-37' 31" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Adıyaman ili, kuzeyinde Malatya, doğuda Atatürk Baraj Gölü ve Diyarbakır, batıda Kahramanmaraş, güneyde Atatürk Baraj Gölü ile Şanlıurfa illeri ile çevrilidir.

İlin yüzölçümü 7.614 km.² olup, GAP kapsamındaki alan toplam alanın %10'unu meydana getirmektedir. Denizden yüksekliği 669 m. olan Adıyaman bir merkez ilçe olmak üzere toplam 9 ilçe 19 belde, 394 köy ve 607 mezradan oluşmaktadır. Adıyaman ilinin ilçeleri Gölbaşı, Kahta, Besni, Samsat, Tut, Gerger, Sincik ve Çelikhan'dır.

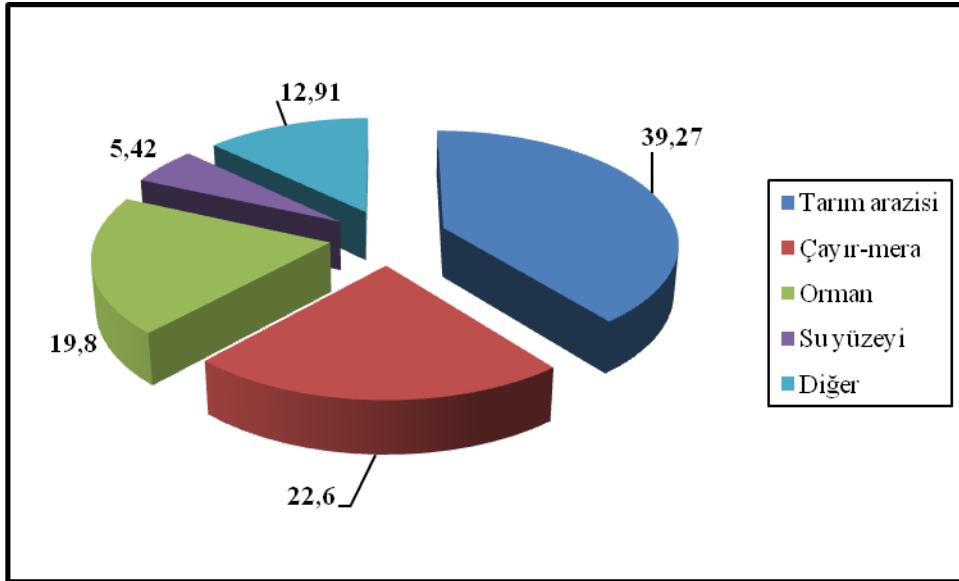
2.5.1.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı

İlin toplam yüzölçümü 761.395 ha. olup, 298.956 ha.'ı tarım arazisi, 40.918 ha.'ı tescilli olmak üzere toplam 172.078 ha. çayır mera arazisi, 150.757 ha. orman arazisi, 41.329 ha. su yüzeyi ve 98.275 ha. diğer araziler (yerleşim, kayalık vb.) olarak dağılım göstermektedir.

Tablo 2.5.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanım Durumu (2004)

Niteliği	Alan (ha)	%
Tarım arazisi	298.956	39.27
Çayır-mera	172.078	22.60
Orman	150.757	19.80
Su yüzeyi	41.329	5.42
Diğer	98.275	12.91
Toplam	761.395	100,00

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

Grafik 2.5.1. Adıyaman İli - İl Arazisinin Niteliklere Göre Dağılımı (%)

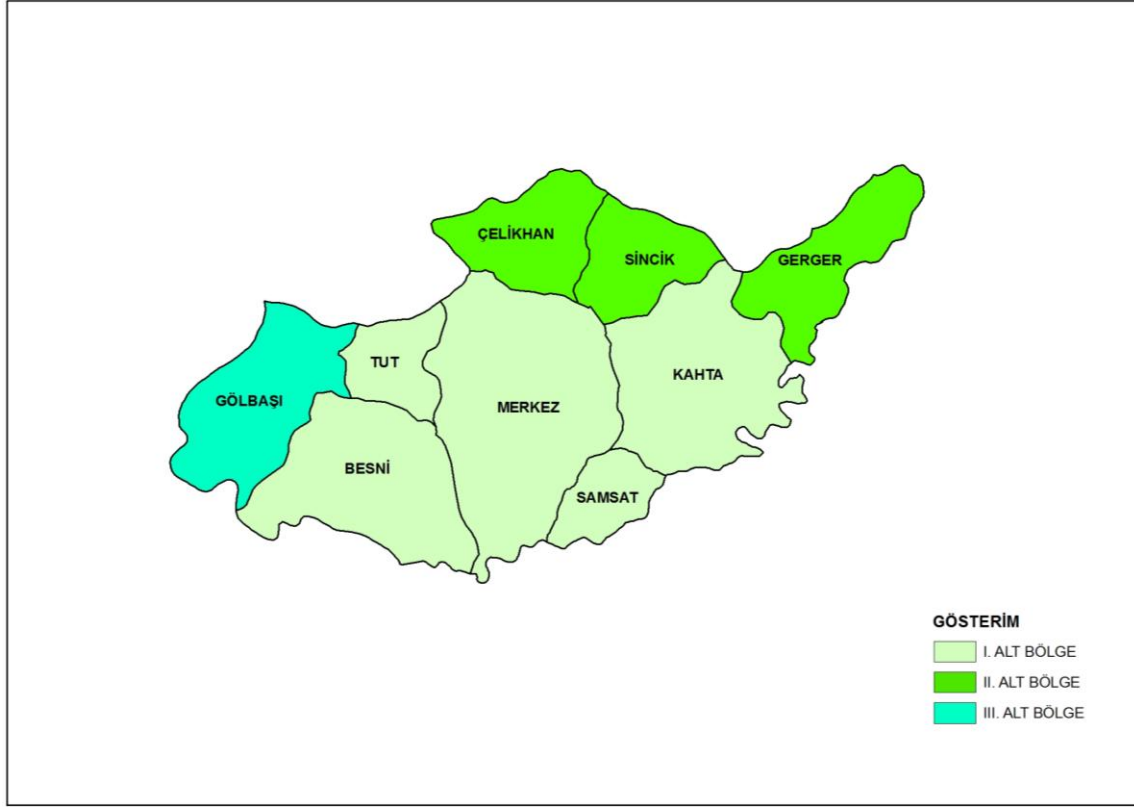
Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Agro-ekolojik bölgelendirme, arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere sahip alt alanlara bölünmesini ifade eder.

Bir agro-ekolojik bölge iklim, arazi formu, toprak yapısı ve/veya arazi örtüsüne göre belirlenir. Bu kapsamda Adıyaman ili 3 agro-ekolojik bölgeye ayrılmış ve haritalandırılmıştır.

Tarım yoğun olarak I. Alt Bölge'de yapılmaktadır. II.ve III.Alt Bölge'de işlemeli tarıma uygun olmayan V-VIII sınıf arazilerde de tarım yapıldığı gözlenmekle birlikte hayvancılık ağırlıklıdır.

Şekil 2.5.1. Adıyaman İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Haritası**Tablo 2.5.2. Adıyaman İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgelerin Alansal Dağılımı ve Yıllık Yağış Miktarları**

Alt Bölgeler	Alan (ha.)	Oran (%)	Şubat	Temmuz	Yıllık	Su Yüzeysel Alanı (ha.)
			Sıcaklık (°C)	Sıcaklık (°C)	Yağış (Mm.)	
I. Alt Bölge	165.000	21,67	2,5 / 0	<25	>750	3.030
Çelikhan, Gerger, Sincik						
II. Alt Bölge	517.995	68,03	0,1 / 2,5	>25	<750	37.686
Merkez, Kahta, Samsat, Besni, Tut						
III. Alt Bölge	78.400	10,30	0,1 / 2,5	>25	>750	613
Gölbaşı						
Toplam	761.395	100,00	2,6 / 5	>25	>750	41.329

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

Tablo 2.5.3. Adıyaman İli - Alt Bölgelerindeki Arazilerin Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı (2004)

Alt Bölgeler	Alanın Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı - Alan (ha.) & Oran (%)									
	I.Sınıf		II.Sınıf		III.Sınıf		IV.Sınıf		V-VIII.Sınıf	
	Alan	%	Alan	%	Alan	%	Alan	%	Alan	%
I. Alt Bölge: Çelikhan, Gerger, Sincik	1.214	0,75	3.774	2,33	7.392	4,56	5.502	3,40	144.088	88,96
II. Alt Bölge: Merkez, Kahta, Samsat, Besni, Tut	36.280	7,55	71.308	14,85	80.955	16,85	67.082	13,97	224.684	46,78
III. Alt Bölge: Gölbaşı	1.178	1,51	2.572	3,31	10.253	13,18	11.445	14,71	52.339	67,29
Toplam	38.672	5,37	77.654	10,78	98.600	13,69	84.030	11,67	421.110	58,49

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

2.5.1.2. Toprak Yapısı

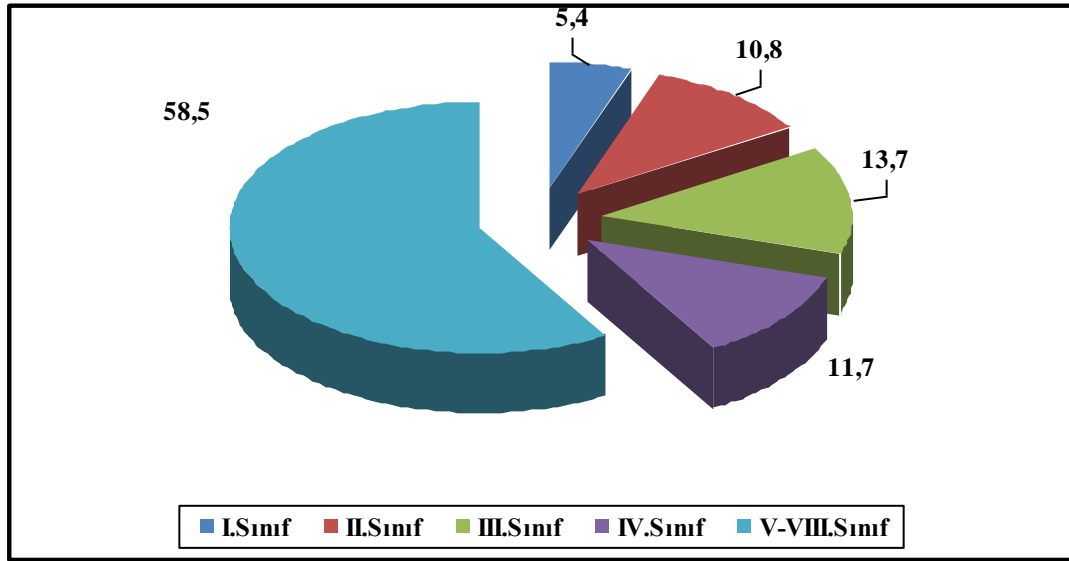
İklim, topografya ve ana madde farklılıkları nedeni ile Adıyaman'da değişik topraklar oluşmuştur. Bu değişik toprakların yanı sıra toprak örtüsünden yoksun bazı arazi tipleri de bulunmaktadır. İlin genel toprak yapısı $\frac{3}{4}$ oranında killi-tınlıdır. Renk itibarı ile koyu kırmızıdan koyu kahverengiye kadar değişiklik göstermekte olup, arada tamamen boz renkli kısımlar da vardır. Nehir ve çay kenarlarında alüvyonlu sahalara da rastlanmaktadır. Adıyaman topraklarının cinslerine göre sıralamasında kahverengi topraklar birinci sırada yer alır.

Adıyaman ilinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının % 90'ı çeşitli şiddetlerde erozyona maruz durumdadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozukluklarıdır.

Tablo 2.5.4. Adıyaman İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı

Arazi Sınıfı	Alan (Ha.)	Toplam Toprak Alanı İçindeki Oranı (%)
I. Sınıf	38.672	5,4
II. Sınıf	77.654	10,8
III. Sınıf	98.600	13,7
IV. Sınıf	84.030	11,7
V. Sınıf	172.078	23,9
VI. Sınıf	150.757	20,9
VII. Sınıf	56.100	7,8
VIII. Sınıf	42.175	5,9
Toplam	720.066	100,0

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

Grafik 2.5.2. Adıyaman İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı (%)

İlde görülen iklim ve jeolojik yapı farklılıkları ile vejetasyondaki çeşitlilik değişik özelliklere sahip toprakların oluşumuna neden olmuştur.

Adıyaman'da I-IV. sınıf tarım arazileri toplam alanın 1/3'ünü oluşturmaktadır ve tarım bu araziler üzerinde yapılmaktadır. V-VIII sınıf arazilerde de işlemeli tarım yapıldığı görülmektedir. Ancak, bu araziler işlemeli tarıma uygun değildir. Tarım alanlarından sonra ikinci sırayı alan mer'a alanları ve orman alanları VII. sınıf araziler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kullanma kabiliyet sınıfları sekiz adet olup, toprak zarar ve sınırlandırmaları I. sınıftan VIII. sınıfa doğru giderek artmaktadır.

I.Sınıf Topraklar

Topografya düz veya düze yakın (%0-2)'dir. I. Sınıf arazilerin kapladığı alan 38.672 ha olup il yüzölçümünün % 5,08'ini teşkil etmektedir. İl içindeki bu arazilerin % 6,0'sını Alüvyal, % 34,1'ini Kolüvyal, % 17,8'ini Kahverengi, %22,7'sini kireçsiz kahverengi ve % 19,4'ünü kırmızımsı kahverengi topraklar oluşturmaktadır.

II.Sınıf Topraklar

Toplam miktarı 77.654 ha olup kapladığı alan ile ilin % 10,20'sini teşkil eder. İl içindeki bu arazilerin % 2,5'ini Alüvyal, % 6,6'sını Kolüvyal, % 29,7'sini Kahverengi, %32,8'ini kireçsiz kahverengi ve % 28,4'ünü kırmızımsı kahverengi topraklar oluşturmaktadır.

III.Sınıf Topraklar

III. sınıf araziler 98.600 ha kapladığı alan ile ilin % 12,95'ini teşkil eder. Bu arazilerin % 3,3'ünü Kolüvyal, % 40,6'sını Kahverengi, % 15,1'ini kireçsiz kahverengi ve % 30,6'sını kırmızımsı kahverengi topraklar, % 1,5'ini kahverengi orman, % 4,9'ünü kireçsiz kahverengi orman ve % 4,0'ını kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları oluşturmaktadır.

IV.Sınıf Topraklar

IV. sınıf araziler 84.030 ha alanı ile ilin %11,04'ünü kaplamaktadır. İl içindeki bu arazilerin % 2,7'sini kolüvyal, % 42,6'sını Kahverengi, % 6,8'ini kireçsiz kahverengi, % 36,5'ini kırmızımsı kahverengi topraklar, % 1,2'sini kahverengi orman, % 3,1'ini kireçsiz kahverengi orman ve % 7,0'ını kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları oluşturmaktadır.

V.Sınıf Topraklar

172.078 ha alanı ile ilin % 22,6'sını kaplamaktadır. Bu alandaki araziler taşlı, sığ ve kolüvyal topraklardan oluşmaktadır.

VI.Sınıf Topraklar

150.757 ha. alanı ile ilin % 19,8'ini kaplar. Bu arazilerin % 10,4'ünü kahverengi orman, % 2,6'sını kireçsiz kahverengi orman, % 5,3'ünü kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları, % 42,7'sini kahverengi, % 3,9'ünü kireçsiz kahverengi ve % 35,1'ini kırmızımsı kahverengi topraklar oluşturmaktadır.

VII.Sınıf Topraklar

56.100 ha. alanı ile ilin % 7,37'lik kısmını kaplar. Bu sınıfın % 0,2'sini kolüvyal, % 26,7'sini kahverengi, % 6,5'ini kireçsiz kahverengi, % 28,8'ini kırmızımsı kahverengi topraklar, % 18,7'sini kahverengi orman ve % 16,8'ini kireçsiz kahverengi orman ve % 2,3'ünü kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları oluşturmaktadır.

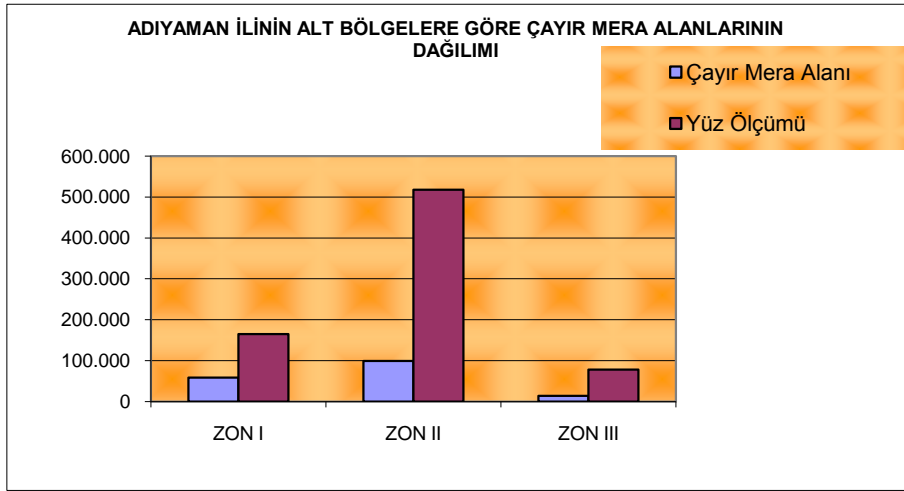
VIII.Sınıf Topraklar

42.175 ha ile il topraklarının % 5,54'ünü oluşturur. Bu araziler sazlık-bataklık, ırmak-taşkın yatakları, çıplak kayalık ve molozlardan ibarettir.

2.5.1.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı

Adıyaman ilinde çayır ve mera alanlarının toplamı 172.078 ha'dır. Bu alanın alt bölgelere göre dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 2.5.3. Adıyaman İli - Mera Arazilerinin Dağılımı

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

Tablo 2.5.5. Adıyaman İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır Mer'a Alanları (2005)

Bölgeler	Çayır Mera Alanı (ha.)	Zon Toplam Alanı (ha.)
I.Alt bölge	59.007	165.000
II. Alt bölge	98.999	518.000
III.Alt bölge	14.072	78.400

Kaynak: İl Tarım Master Planı 2004

2.5.1.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı

Tablo 2.5.6. Adıyaman İli - Tarım Arazilerinin Dağılımı (2003)

Arazinin Cinsi	Miktarı (ha.)	Tarım Arazisine Oranı (%)
Hububat Arazisi	189 013	63,22
Baklagiller	32 539	10,88
Yağlı Tohumlar	3 084	1,03
Yumru Bitkileri	906	0,3
Yem Bitkileri	615	0,2
Endüstri Bitkileri	25 842	8,6
Bağ ve Meyvelik	40 646	13,59
Sebzelik	6 311	2,11
Toplam Tarım Arazisi	298.956	100,00

Kaynak: DİE, İl Tarım Müdürlüğü, Khgm,Gap İl İstatistiği

2.5.1.5. Tarım Reformu Uygulama Alanları

Çeşitli nedenlerle ekonomik olarak tarımsal faaliyetleri yapmaya imkan vermeyecek biçimde parçalanmış, dağılmış, bozuk şekilli parsellerin modern tarım işletmeciliği esaslarına göre ve sulama hizmetlerinin geliştirilmesi için en uygun biçimde birleştirilmesi, şekillendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi işlemine “arazi toplulaştırması” denilmektedir.

Arazi Toplulaştırmasının Amacı

Tarım işletmelerinin sahip oldukları küçük, parçalı ve dağınık arazileri modern tarım işletmeciliğine göre yeniden düzenleyerek, daha az zaman, işgücü ve sermaye kullanımını sağlamak, üretim faktörlerinden en iyi biçimde yararlanarak tarımsal üretimi ve tarım işletmelerinin verimliliğini artırmak ve kırsal kesimdeki nüfusun hayat standartlarını yükseltmektir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nce uygulama alanı olarak ilan edilen yerlerde toplulaştırma çalışmaları devam etmektedir. İlçelere göre tarım reformu uygulama alanı listeleri Ek-1’de verilmiştir.

Tablo 2.5.7. Adıyaman İli - Tarım Reformu Uygulama Alanları

İlçe	Yerleşim Sayısı
Kahta	14
Merkez	39
Samsat	9
Toplam	62

Adıyaman İli'nde bulunan tarımsal sulama alanları şunlardır¹⁸: Çelikhan, Korucak ve Kurugöl; Gerger, Aşağı Dağlıca; Kahta, Karadut köyü, Önevler mezarası; Sincik, Geçitli köyü, Sakız köyü, Subaşı ve Gölbaşı, Çankara, Harmanlı, Savranköy.

2.5.1.6. Erozyon

Adıyaman ilinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların basında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının % 90'ı çeşitli şekillerde erozyona maruz durumdadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır.

Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir. Erozyonun başlıca nedeni olan eğim durumunun yanında, orman yangınları, ormandan tarım alanı kazanma çabaları ve eğimli tarım arazilerinin bilinçsiz toprak işleme ile bitki örtüsünün değişik amaçlarla yok edilmesi sayılabilir.

Erozyona maruz arazilerde erozyonun önlenmesi için ağaçlandırma ve toprak-su koruma çalışmaları sürdürülmektedir.

¹⁸ Adıyaman İl Özel İdaresi, Tarımsal Hizmetler Müdürlüğü

2.5.2. ŞANLIURFA

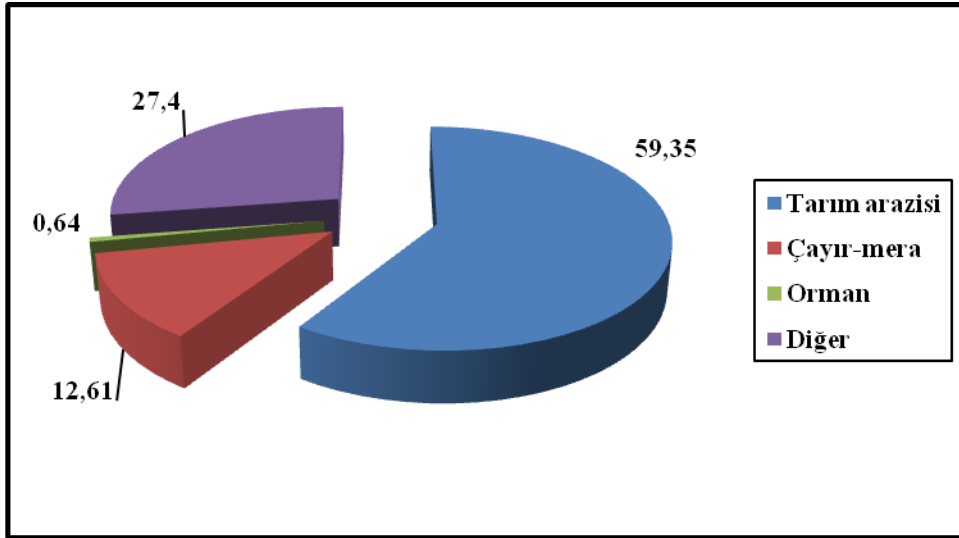
2.5.2.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı

İlin toplam yüzölçümü 1.858.400 ha. olup, bunun 1.102.971 hektarı (%59,35) tarım alanı, 11.817 hektarı (%0,64) ormanlık ve fundalık alan, 234.357 hektarı (%12,61) çayır mera arazisi ve 509.255 hektarı (%27,4) kültüre elverişsiz arazidir.

Tablo 2.5.8. Şanlıurfa İli - Arazilerin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı

İlçeler ve Alt Bölgeler	Tarım Alanı		Çayır-Mera		Orman		Tarım Dışı Alan		Toplam Yüzölçümü
					Fundalık				
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha
<i>Merkez</i>	226.000	59,61	17.000	4,48	1.375	0,36	134.725	35,54	379.100
<i>Akçakale</i>	86.188	78,21	19.982	18,13	0	0,00	4.030	3,66	110.200
<i>Ceylanpınar</i>	15.900	7,99	5.935	2,98	0	0,00	177.165	89,03	199.000
<i>Harran</i>	69.272	86,48	10.828	13,52	0	0,00	0	0,00	80.100
TRC21 I alt Bölgesi	397.360	51,71	53.745	6,99	1.375	0,18	315.920	41,11	768.400
<i>Birecik</i>	61.045	71,65	8.200	9,62	575	0,67	15.380	18,05	85.200
<i>Bozova</i>	99.000	63,87	16.780	10,83	847	0,55	38.373	24,76	155.000
<i>Halfeti</i>	38.100	58,98	18.000	27,86	0	0,00	8.500	13,16	64.600
<i>Suruç</i>	69.320	86,76	1.990	2,49	0	0,00	8.590	10,75	79.900
TRC21 II Alt Bölgesi	267.465	69,53	44.970	11,69	1422	0,37	70.843	18,42	384.700
<i>Hilvan</i>	101.500	79,42	19.477	15,24	0	0,00	6.823	5,34	127.800
<i>Siverek</i>	223.351	51,77	86.965	20,16	9.020	2,09	112.064	25,98	431.400
<i>Viranşehir</i>	113.295	77,55	29.200	19,99	0	0,00	3.605	2,47	146.100
TRC21 III Alt Bölgesi	438.146	62,12	135.642	19,23	9020	1,28	122.492	17,37	705.300
TRC21 Şanlıurfa	1.102.971	59,35	234.357	12,61	11.817	0,64	509.255	27,40	1.858.400
TRC21 / TRC (%)		4		1		0		5	2
TÜRKİYE	26.968.000	34,42	20.500.000	26,16	20.703.000	26,42	10.184.700	13,00	78.355.700

Kaynak: Şanlıurfa Tarım Master Planı, 2006

Grafik 2.5.4. Şanlıurfa İli - Arazilerin Niteliklerine Göre Dağılımı (%)

TRC21 Şanlıurfa İlinde toplam yüzölçümün %59'unu tarım alanı teşkil etmektedir ve bu oran ülke ortalamasının %25 oranında üstünde kalmaktadır. Yüzölçümü içindeki tarım alanı incelendiğinde alt bölgeler sıralamasında en fazla tarım alanı %70 ile TRC21 II'de bulunmaktadır. Bunu sırasıyla TRC21 III ve TRC21 I izlemektedir.

Çayır mera alanlarına bakıldığında ise, Şanlıurfa yüzey alanının %13'ü mera alanı iken, bu oran Türkiye genelinde %26'dır. Bu rakamlar Şanlıurfa'da ülke geneline göre % 50 oranında mera alanından yoksundur. Alt bölge yüzölçümüne göre en fazla mera alanı III. Alt bölgede bulunmaktadır. Bunu sırasıyla II ve I. Alt bölgeler izlemektedir.

Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Şanlıurfa İli aşağıdaki tablodan da izlenebileceği üzere, Merkez, Akçakale, Ceylanpınar ve Harran ilçelerini kapsayan TRC21- I. Alt Bölgesi; Birecik, Bozova, Halfeti ve Suruç ilçelerini kapsayan TRC21-II Alt Bölgesi ile Hilvan, Siverek ve Viranşehir ilçelerini kapsayan TRC21-III Alt Bölgesi olmak üzere üç alt bölgeden oluşmaktadır.

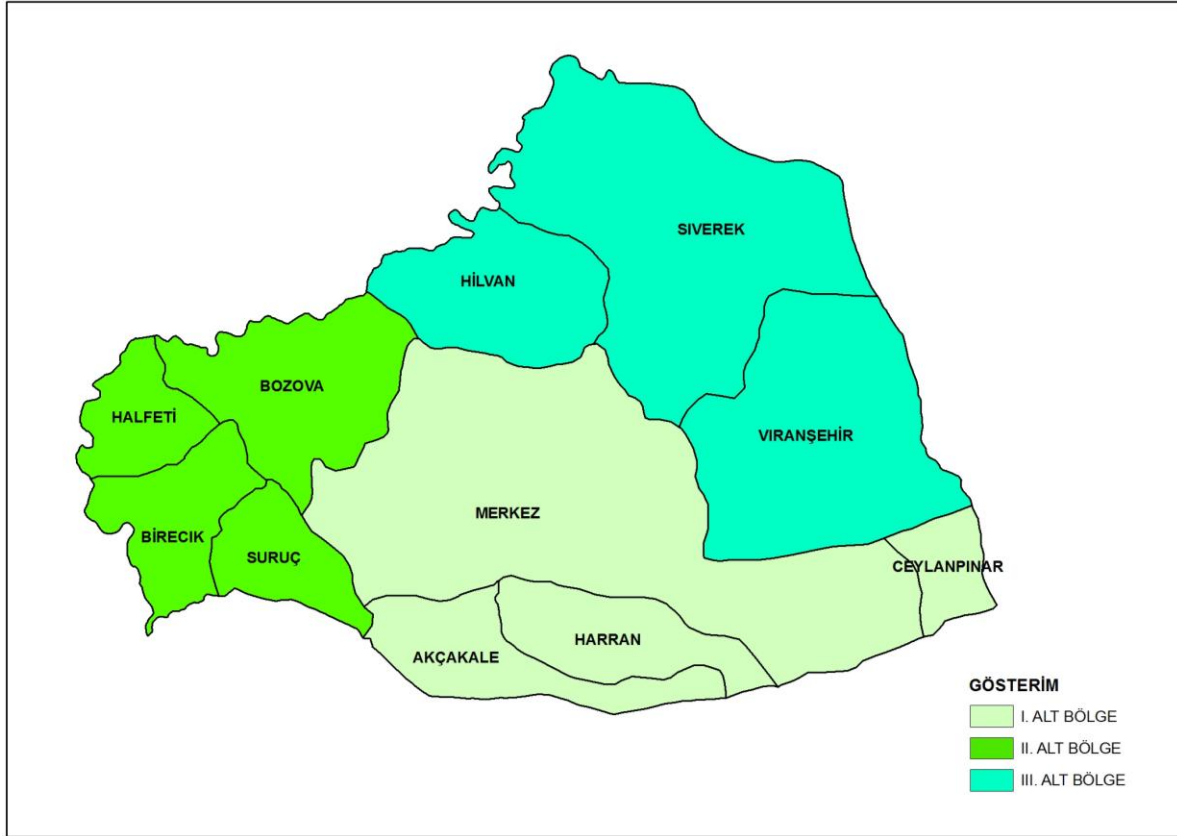
Tablo 2.5.9. Şanlıurfa İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

TRC21 I	TRC21 II	TRC21 III
Merkez	Birecik	Hilvan
Akçakale	Bozova	Siverek
Ceylanpınar	Halfeti	Viranşehir
Harran	Suruç	

Kaynak: Şanlıurfa Tarım Master Planı, 2006

Agro-ekolojik bölgelendirme, arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere sahip alt alanlara bölünmesini ifade eder. Bir agro-ekolojik bölge iklim, arazi formu, toprak yapısı ve/veya arazi örtüsüne göre belirlenir. Bu kapsamda Şanlıurfa İli üç (3) agro- ekolojik bölgeye ayrılmış ve haritalandırılmıştır.

Şekil 2.5.2. Şanlıurfa İli – Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Haritası

Tablo 2.5.10. Şanlıurfa İli - Yıllık Yağış Miktarları

Yıllar	Aylar												Yıllık mm
	I.	II.	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
2002	25,7	42,7	97,4	47,3	7,4	0,3	4,6	0,0	0,7	6,6	35,9	59,2	327,8
2003	84,6	176,9	90,9	21,6	11,0	5,2	--	--	0,1	23,1	36,1	64,4	513,9
2004	138,8	92,0	3,2	51,6	27,3	--	--	--	--	3,4	187,7	7,8	511,8
2005	64,4	69,5	23,1	25,2	9,9	31,3	--	2,3	--	17,4	54,4	39,6	337,1
2006	99,4	58,5	6,2	81,1	17,4	0,3	0,3	--	--	42,5	26,2	23,3	355,2
2007	57,5	28,3	56,6	49,2	8,8	0,8	8,0	3,2	--	25,9	15,4	45,6	364,2
2008	57,1	93,2	12,4	1,8	26,7	8,6	--	0,5	83,2	22,5	35,3	37,7	314,1

Kaynak: İl Çevre Durum Raporu 2008

2.5.2.2. Toprak Yapısı

Ana madde, iklim, topografya, bitki örtüsü ve zamanın etkisi ile çeşitli büyük toprak grupları oluşmuştur. Büyük toprak gruplarının yanı sıra toprak örtüsünden ve profil gelişmesinden yoksun bazı arazi tipleri de görülmektedir. Toprakların kullanma kabiliyet sınıfları 8 adet olup, toprak verimlilik durumu ve sınıflandırmaları 1. sınıftan VIII sınıfa doğru giderek azalmaktadır. İlk dört sınıf arazi; iyi bir toprak idaresi altında bölgeye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman, çayır-mera bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahiptir. V., VI ve VII sınıflar adapte olmuş yerli bitkilerin yetişmesine elverişlidir. Bunlardan V. ve VI sınıflarda toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde bazı özel bitkiler yetiştirilebilir. VII. Sınıf arazilerde çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile ürün alınabilirse de, mevcut piyasa şartlarında elde edilecek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz. Şanlıurfa iline ait arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre toprak dağılımı Tablo 2.5.11'de verilmiştir. Arazi kabiliyet sınıflarına göre dağılımda I-IV sınıf topraklar tarımsal üretimde kullanılan işlemeli tarıma uygun arazileri, V-VIII sınıf işlemeli tarıma uygun olmayan arazileri göstermektedir.

Arazi sınıflarının tespit ve değerlendirilmesi için, gerek etütlerden, gerekse alınan numunelerin analizleri sonucu tespit edilen toprak özelliklerinin çeşitli yönlerden değerlendirilip derecelendirilmeleri yapılmaktadır. Yararlanma olarak da adlandırılan bu derecelendirmeler toprak raporu ve haritalardan çeşitli kurum, kuruluş ve meslek gruplarının yararlanmalarını sağlar. Değişik topraklar ve kullanma amaçları olduğundan, yorumlamalar da değişik amaçlarla yapılmaktadır. Bu yorumlamalardan biri olan arazi kullanma kabiliyeti sınıflaması daha çok tarımsal amaçla yapılan bir yorumlama şeklidir. Arazi kullanma kabiliyeti sınıflamasında toprak gruplandırılması (1) kabiliyet birimi, (2) kabiliyet alt sınıf, (3) kabiliyet sınıfı olmak üzere üç kategoride yapılmaktadır. Kabiliyet birimi, kültür bitkileri için uygulanan toprak idare sistemlerine hemen hemen aynı derecede karşılık veren toprakların bir arada gruplandırılmalarıdır. Bu değerlendirmede değerlendirmeye esas olan etütlerin ayrıntısı yeterli olmadığından, kabiliyet birimlerine göre gruplandırma yapılmamıştır.

Kullanma kabiliyeti sınıfları sekiz adet olup, toprak zarar sınırlandırmaları I.sınıftan VII. sınıfa doğru giderek artmaktadır. İlk dört sınıf arazi, iyi bir toprak idaresi altında, yöreye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman mera ve çayır bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme tekniğine sahiptir. V., VI., VII.sınıflar adapte olmuş yerli bitkilerin gelişmesine elverişlidir. Bunlardan V. ve VI. sınıflarda toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde bazı özel bitkiler de yetiştirilebilir. VIII. sınıf arazilerde çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile ürün alınabilirse de, mevcut piyasa koşullarında elde edilerek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz.

Tablo 2.5.11. Şanlıurfa İli – Arazinin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı Alt Bölgelerde Toprak Sınıflarına Göre Arazi Dağılımı (Ha)

Toprak Sınıfları	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Su Yüz.	Toplam
Merkez	93.606	28.030	40.613	38.551	-	31.706	182.404	445	-	415.355
Akçakale	54.471	2.228	22.470	3.548	-	3.947	16.467	-	-	103.131
Ceylanpınar	96.457	9.590	29.604	9.898	-	3.807	31.215	-	-	180.571
Harran	40.433	1.731	11.494	8.888	-	4.560	18.564	-	-	85.670
I Alt Bölge	284.967	41.579	104.181	60.885	-	44.020	248.650	445		784.727
Birecik	10.540	8.707	14.120	5.809	-	19.783	26.700	1.250	924	87.833
Bozova	26.001	7.959	20.973	19.191	-	16.976	57.199	2.998	655	151.952
Halfeti	1.251	7.508	10.599	3.851	-	4.303	27.411	8.041	465	63.429
Suruç	38.751	11.202	6.191	3.412	-	3.342	10.851	-	-	73.749
II Alt Bölge	76.543	35.376	51.883	32.263	-	44.404	122.161	12.289	2.044	376.963
Hilvan	34.658	29.982	6.224	19.312	81	16.533	22.462	813	496	130.561
Siverek	29.944	103.691	51.172	60.739	184	26.773	111.389	6.468	976	391.336
Viranşehir	74.548	15.277	32.299	21.680	-	3.081	66.942	4.651	-	218.478
III Alt Bölge	139.150	148.950	89.695	101.731	265	46.387	200.793	11.932	1.472	740.375
ŞANLIURFA	500.660	225.905	245.759	194.879	265	134.811	571.604	24.666	3.516	1.902.065
Oran (%)	26,32	11,88	12,92	10,25	0,01	7,09	30,05	1,30	0,18	100,00

Kaynak: Şanlıurfa Tarım Master Planı, 2006

I., III ve VII. sınıf araziler 1 alt bölgede II, IV ve V. Sınıf araziler 3. alt bölgede ve VIII. sınıf araziler de 2. alt bölgede fazladır. VI sınıf araziler ise tüm alt bölgelerde birbirine yakın seviyededir. İlçelerde ise I sınıf arazi Ceylanpınar'da, II, III, IV ve V. sınıf araziler Siverek'te, VII sınıf araziler Merkez İlçede ve VIII. Sınıf araziler ise Halfeti'de daha fazladır. Su yüzeyleri I. alt bölgede bulunmaz iken, II. alt bölgede su yüzey alanı en fazladır. Bu bölgeyi III. Alt bölge izlemektedir.

I. Sınıf Araziler

Bu sınıf toprakların, kullanılmalarını kısıtlayan, hafif derecede bir veya ikisınıf sınırlandırması olabilir. Topografyaları hemen hemen düzdür. Su ve rüzgâr erozyonu zararı yok veya çok azdır. Toprak derinliği fazla drenajı iyidir. Tuzluluk, sadıklık (alkalilik) ve taşlılık gibi sorunları yoktur. Su tutma kapasiteleri yüksek ve verimlilikleri iyidir. Gübrelemeye iyi cevap verirler. Çok üretken olup, geniş bir bitki seçim aralığına sahiptirler. Kültür bitkileri yetiştirilmesinde olduğu kadar çayır, mera ve orman içinde güvenli olarak kullanılabilirler. Topraklar kolay işlenmekte olup, gübreleme, kireçleme, yeşil gübreleme, bitki artıkları ve hayvan gübrelerinin toprağa verilmesi, adapte olmuş bitkilerin münavebeye alınması gibi, olağan amenajman işlemlerinden bir veya birkaçının uygulanmasına ihtiyaç gösterirler. Birinci sınıf arazilerin yayılma alanı toplam 500.660 hektar olup, il yüzölçümünün %26'sını teşkil etmektedir. Bu sınıf arazilerinin %90,3'ü kırmızımsı kahverengi %6'sı bazaltik, %1,2'si Alüvyal, %1,3'ü Kolüvyal, %1,2'si kahverengi büyük toprak grubunda yer almaktadır.

Şanlıurfa'da I.sınıf arazilerin % 98,5'inde eğim % 2'den az, % 1,5'inde ise % 3-6 arasındadır. Toprak derinliği % 76'sında derin, % 23,4'ünde orta, % 0,6'sında ise sıgıdır. Bu arazilerin 192.676 hektarı nadaslı kuru tarım, 655 hektarı yetersiz sulu tarım, 4988 hektarı kuru bağ, 189 hektarı sulu bahçe, 5057 hektarı Antep fıstığı, 8 hektarı turunçgil, 315 hektarı orman, 3477 hektarı yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır.

II. Sınıf araziler

Bu sınıftaki topraklar kötüleşmeyi önlemek veya toprak işleme sırasında hava ve su ilişkisini iyileştirmek için yapılan koruma uygulamalarını içeren dikkatli bir toprak idaresini gerektirir. Sınırlandırmalar az ve uygulamaca kolaydır. Bu topraklar kültür bitkileri, çayır, mera ve orman için kullanılabilir, bu sınıftaki toprakların sınırlandırmaları (1) hafif eğim, (2) su ve rüzgar erozyonunun orta derecedeki erozyonun olumsuz etkileri (3) idealden daha az toprak derinliği (4) biraz elverişsiz toprak yapısı ve işlenebilirliği, (5) hafiften ortaya kadar değişen kolayca düzeltebilen, fakat yine de görülebilir. Tuzluluk veya sadıklık, (6) arasıra görülen taşkın zararı, (7) drenajla düzeltilebilir. Fakat sürekli olarak orta derecede bir sınırlandırma şeklinde var olan yaklaşık ve (8) toprak kullanma ve idaresi üzerindeki hafif iklimsel sınırlandırmaların tek tek veya kombinasyon şeklindeki etkilerini içerir. Bu sınıftaki toprakların bitki seçimi ve amenajman uygulamaları bakımından I.sınıf topraklarından daha az serbestlik sağlar. Bu grup topraklar özel toprak koruyucu bitki yetiştirme sistemleri, toprak koruma uygulamaları su kontrol yapıları veya kültür bitkileri için kullanıldıklarında uygun işleme yöntemleri gerektirirler.

III. Sınıf araziler

Bu sınıftaki topraklar II. sınıftakilerden daha fazla sınırlandırmalara sahiptir. Kültür bitkileri tarımına alınabilecekleri gibi çayır-mera ve orman arazisi olarak da kullanılabilirler. Fakat sınırlandırmalar bitki seçimini, ekim, dikim, hasat zamanı ve ürün miktarını etkiler. III. Sınıf arazilerde şu sınırlandırmaların biri veya birkaçı bulunabilir. (1) orta derecede eğim, (2) şiddetli su veya rüzgar erozyonuna maruzluk veya geçmişteki erozyonun şiddetli olumsuz etkileri, (3) ürüne zarar veren sık taşkınlar, (4) alt toprakta çok yavaş geçirgenlik, (5) drenajdan sonraki yaşlık veya bir süre devam eden göllenme, (6) sıg kök bölgesi, (7) düşük nem tutma kapasitesi, (8) kolayca düzeltilemeyen düşük verimlilik, (9) orta derecede tuzluluk veya sadıklık. Bu sınıftaki yaş veya yavaş geçirgen fakat hemen hemen düz toprakların çoğu, işlendiğinde drenaj ve toprağın yapısı ile işlenebilirliğini sürdürecektir bir ürün yetiştirme sistemini gerektirir. Balçıklaşmayı önlemek ve geçirgenliği düzeltmek için, böyle topraklara organik madde ilave etmek ve yaş olduklarında işlemeden kaçınmak gerekir. Sulanan alanlardaki III. Sınıf arazi topraklarının bir kısmı yüksek taban suyu yavaş geçirgenlik, tuz veya sodyum birikmesinden dolayı sınırlı olarak kullanılabilir. Sınırlı olarak kullanılabilir.

245.759 hektarlık yüzölçümleri ile Şanlıurfa ilinin % 13,1'ini teşkil etmektedir. Bu arazilerin % 1,6'sını Kolüvyal, %4'ünü kahverengi, %68,2'sini kırmızımsı kahverengi, % 26'sını Bazaltik topraklar oluşturmaktadır. Bu sınıfın % 8,9'unda eğim % 0-2, % 84,0'ında % 2-6, % 4,6'sında % 6-12'dir. Toprak derinliği % 2,9'unda derin, % 32,9 orta, % 63,2'sinde sıg, % 0,8'inde çok sıgıdır. Bu sınıftaki toprakların % 5,8'inde hafif, % 93,2'sinde orta şiddetli, % 0,4'ünde şiddetli erozyon hüküm sürmektedir.

IV. Sınıf araziler

Bu sınıfta toprakların kullanılmasındaki kısıtlamalar III. Sınıftakinden daha fazla ve bitki seçimi daha sınırlıdır. İşlendiklerinde daha dikkatli bir idare gerektirirler. Koruma önlemlerinin alınması ve muhafazası daha da zordur. Çayır, mera ve orman için kullanılacakları gibi, gerekli önlemlerin alınması halinde iklime adapte olmuş tarla veya bahçe bitkilerinden bazıları için kullanılabilirler. Bu sınıf topraklarda (1) dik eğim, (2) şiddetli su veya rüzgar erozyonuna maruzluk, (3) geçmişteki erozyonun şiddetli olumsuz etkileri, (4) sığ toprak, (5) düşük rutubet tutma kapasitesi, (6) ürüne zarar veren sık taşkınlar, (7) uzun süren göllenme veya yaşlık, (8) şiddetli tuzluluk ve sadıklık gibi özelliklerden bir veya bir kaçının sürüklenmesi sonucu kültür bitkileri için kullanım sınırlıdır. Şanlıurfa ilinde VI. Sınıf araziler 194.879 hektarı yüzölçümü ile % 10,1'lik bir orana sahiptir. Bu sınıfın % 1,4'ünü kahverengi orman toprakları, % 2,9'unu kahverengi topraklar, % 57,5'ini kırmızımsı kahverengi topraklar, % 37,9'unu bazaltik topraklar teşkil etmektedir. Bu sınıf arazilerin % 5,1'ini düz, % 64,9'u hafif, % 29,8'i orta, % 0,1'i de dik eğime sahiptir.

V. Sınıf araziler

Beşinci sınıf araziler yetiştirilecek bitki tipini sınırlayan ve kültür bitkilerinin normal gelişmesini önleyen sınırlandırmalara sahiptir. Topoğrafya yönünden hemen hemen düzdür. Toprakları ya sık sık sel basması nedeniyle sürekli olarak yaş yâda çok taşlı veya kayalıdır. Sık sık taşkınlara maruz kalan taban arazilerle düz ve düze yakın eğime sahip çok taşlı veya orta derecede kayalı araziler yâda drenaj bakımından kültür bitkileri tarımına elverişli olmayan fakat suyu seven ot ve ağaçların yetişmesine uygun göllenme alanları bu sınıfa örnek olarak gösterilebilir. Tarla ve bahçe bitkileri kültürüne uygun olmamakla birlikte çayır ıslahı yapmak ve uygun ağaç türleri yetiştirmek bu arazilerden kazanç sağlamak mümkündür. Bu sınıfta Şanlıurfa'da 265 hektar arazi haritalanmıştır. 184 hektarı kuru tarımda, 81 hektarı bağ olarak kullanılan arazinin tamamı düz, çok sığ ve hafif erozyona uğramıştır.

VI. Sınıf araziler

Bu sınıfa giren toprakların fiziksel koşulları, gerektiğinde tohumlama, kireçleme, gübreleme ve kontür karıkları, drenaj hendekleri, saptırma yapıları ve su dağıtıcıları ile su kontrolü gibi çayır ve mera iyileştirmelerinin uygulanmasını pratik kılar. Bu sınıftaki toprakların (1) dik eğim, (2) ciddi erozyon zararı, (3) geçmişteki erozyonun olumsuz etkileri, (4) taşlılık, (5) sığ kök bölgesi, (6) aşırı yaşlık ve taşkın, (7) düşük rutubet kapasitesi yahut (8) tuzluluk veya sadıklık gibi düzeltilemeyecek sürekli sınırlandırmaları vardır. Bu sınırlandırmalardan bir veya birkaçının bulunduğu topraklarda kültür bitkilerinin yetiştirilmesi uygun değildir. Ancak çayır, mera ve orman için kullanılabilirler. Şanlıurfa ilinde % 72,4 hektarlık yüzölçümü ile % 5,0'lık orana sahip olan VI. Sınıf arazilerin % 3,5'i kahverengi orman toprağı, % 16,8'i kahverengi, % 60,6'sı kırmızımsı kahverengi, % 18,9'u bazaltik toprak grubunda yer almaktadır. Bu sınıf arazilerin % 0,1'i düz, % 8,5'i hafif, % 63,5'i orta, % 26,9'u dik eğime sahiptir. Toprakların % 65,4'ü sığ, % 34,6'sı çok sığdır. Toplam toprakların % 32,7'si orta, % 65,3'ü şiddetli erozyona maruz kalmıştır.

VII. Sınıf araziler

Bu sınıfa giren topraklar (1) çok dik eğim, (2) erozyon, (3) toprak sığılığı, (4) taşlılık, (5) yaşlılık, (6) tuzluluk veya sadıklık gibi, kültür bitkilerinin yetiştirilmesini engelleyen çok şiddetli sınırlandırmalara sahiptir. Fiziksel özellikleri tohumlama ve kireçleme yapmak, kontur kartları, drenaj hendekleri, saptırma yapıları ve su dağıtıcıları tespit etmek gibi iyileştirme, koruma ve kontrol uygulamalarına elverişli olmadığından, çayır ve mera ıslahı için kullanma olanakları da oldukça sınırlıdır. Toprak muhafaza önlemleri almak veya alttaki arazileri korumak için ağaç dikimi veya ot tohumu aşılması yapıldığı hatta istisnai bazı hallerde kültür bile yetiştirildiği olursa da bu durumlar VII. Sınıf araziler için genel bir özellik sayılamaz. Şanlıurfa ilinde VII. Sınıf araziler 571.604 hektarlık yüzölçümü ile % 30'luk bir orana sahiptir. Bunun % 0,6'sını kahverengi orman toprakları, % 18,2'sini kahverengi topraklar, % 60,8'ini kırmızımsı kahverengi topraklar, % 20,2'sini bazaltik topraklar oluşturmaktadır. Bu sınıf arazilerin % 0,2'si düz, % 14,7'si hafif, % 48,6'sı orta, % 36,3'ü dik eğime sahiptir. Toprakların % 0,1'i orta, % 1'i sığ, % 98,8'i çok sığ derinliğe sahiptir. Bu toprakların % 7,2'sinde orta, % 47,6'sında şiddetli, % 45'inde çok şiddetli erozyon hüküm sürmektedir.

VIII. Sınıf araziler

Bu sınıf araziler (1) erozyon, (2) yaşlılık, (3) taşlılık, (4) kayalık, (5) düşük rutubet kapasitesi, (6) tuzluluk veya sadıklık gibi kısıtlayıcılardan bir veya birkaçının önlenemeyecek derecedeki şiddetli sınırlandırmaları nedeniyle ot, ağaç ve kültür bitkilerinin yetişmesine elverişli değildir. Çok aşınmış araziler, kumsallar, kayalıklar, ırmak yatakları, maden işletmesi yapılan eski ocak ve artık alanları bu sınıfa girerler. Bu sınıflar alt sınıflara ayrılmamıştır. Bitki yetiştirilmesine elverişli olmasalar da yaban hayatı için ve dinlenme yerleri olarak kullanılabilirler.

2.5.2.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle güneydeki kurak tropikal bölgenin etkisi altında oluşan bir özelliğe sahiptir. Zaman zaman bu bölgelerden birisinin iklim olayları Güneydoğu Anadolu Bölgesi üzerinde daha fazla etkili olabilmektedir. Kış mevsimi nemli, soğuk ve yağışlı geçer. Hazirandan itibaren ise güneydeki çöl koşulları bölgede egemen olmaya başlar ve kuraklık en üst düzeye çıkar. Ortalama yağış genelde 450-500 mm kadardır. Kurak devre genellikle Haziran-Eylül ayları arasında 4-5 ay sürer. Buharlaşma çok fazladır. Kurak devrenin başlamasından sonra otlar sararır kurur. Bu devrede yeşil otlara, ancak su kenarlarında ve sulak alanlarda rastlanılabilir.

Şanlıurfa'daki mera alanları ilçeler ve alt bölgeler itibarıyla aşağıda görülmektedir. İlde bulunan mera alanının % 23'ü I. alt bölgede, % 19'u II. alt bölgede ve % 58'i ise III. alt bölgede bulunmaktadır. İlçeler itibarıyla en fazla mera alanı Siverek'te en az mera alanı ise Suruç'ta olduğu görülmektedir. Yapılan hesaplamalar sonucunda Şanlıurfa mera alanının yıllık kuru ot verimi 200 kg/ha'dır .

Tablo 2.5.12. Şanlıurfa İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır Mer'a Alanları (2005)

Alt bölgeler	Çayır-Mera Alanı (ha.)	%
Merkez	17.000	7
Akçakale	19.982	9
Ceylanpınar	5.935	3
Harran	10.828	5
I.Alt Bölge	53.745	23
Birecik	8.200	3
Bozova	16.780	7
Halfeti	18.000	8
Suruç	1.990	1
II. Alt Bölge	44.970	19
Hilvan	19.477	8
Siverek	86.965	37
Viranşehir	29.200	12
III.Alt Bölge	135.642	58
TOPLAM	234.357	100

Kaynak: İl Master Planı 2006

2.5.2.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı

İldeki tarım alanlarının %81,378'i tarla arazisi, %8,5'i meyve alanı, %1,8'i ise sebze alanı olarak değerlendirilmektedir. Tarla arazisinin %30'u, meyve alanının %1,21'i ve sebze alanının % 79'u sulanmaktadır.

Tablo 2.5.13. Şanlıurfa İli - Arazilerin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı 2003

Arazinin Cinsi	Miktarı (ha.)	Tarım Arazisine Oranı (%)
Tarla Arazisi	938.218	81,8
Nadas	90.675	7,9
Sebzelik	20.549	1,8
Meyvelik	96.992	8,5
Toplam Tarım Arazisi	1.146.434	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Tarım Master Planı, 2006

Tablo 2.5.14. Şanlıurfa İli - Başlıca Tarım Ürünleri Ekiliş Alanları

Arazinin Cinsi	Miktarı (Ha.)	Tarım Arazisine Oranı (%)
Pamuk	192626,4	19,2
Buğday	343833,4	34,4
Arpa	237488,1	23,7
Mercimek	130000,0	13
Mısır	52567,9	5,2
Toplam	903947,9	95
Fıstık (ağaç)	1037995,0	5

Kaynak: TÜİK Tarım İstatistikleri

2.5.2.5. Tarım Reformu Uygulama Alanları

Çeşitli nedenlerle ekonomik olarak tarımsal faaliyetleri yapmaya imkan vermeyecek biçimde parçalanmış, dağılmış, bozuk şekilli parsellerin modern tarım işletmeciliği esaslarına göre ve sulama hizmetlerinin geliştirilmesi için en uygun biçimde **birleştirilmesi, şekillendirilmesi** ve **yeniden düzenlenmesi** işlemine “arazi toplulaştırması” denilmektedir.

Arazi Toplulaştırmasının Amacı

Tarım işletmelerinin sahip oldukları küçük, parçalı ve dağınık arazileri modern tarım işletmeciliğine göre yeniden düzenleyerek, daha az zaman, işgücü ve sermaye kullanımını sağlamak, üretim faktörlerinden en iyi biçimde yararlanarak tarımsal üretimi ve tarım işletmelerinin verimliliğini artırmak ve kırsal kesimdeki nüfusun hayat standartlarını yükseltmektir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nce uygulama alanı olarak ilan edilen yerlerde toplulaştırma çalışmaları devam etmektedir. İlçelere göre tarım reformu uygulama alanı listeleri Ek-1’de verilmiştir.

Tablo 2.5.15. Şanlıurfa İli - Tarım Reformu Uygulama Alanları

İlçe	Yerleşim Sayısı
Akçakale	171
Birecik	61
Bozova	99
Ceylanpınar	19
Halfeti	35
Harran	70
Hilvan	68
Merkez	244
Siverek	182
Suruç	92
Viranşehir	55
Toplam	1096

2.5.1.6. Erozyon

Şanlıurfa'da en yaygın sorun su erozyonudur. Bu sorundan çok az etkilenen veya hiç etkilenmeyen alanlar genellikle taban arazilerde düze yakın ve hafif eğimli alanlarda görülür. Bunlar diğer arazi tipleri ve su yüzeyleri dışındaki (1.873.883 hektar) arazinin % 35,4'ünü oluşturur. Erozyondan hafif etkilenen 663.027 hektar (%35,4) arazinin 578.529 hektarı düz-düze yakın, 84.427 hektarı hafif eğimli arazilerdir. Bu arazilerin % 62,0'ı (411.241 hektar) derin, % 35,2'si (223.695 hektar) orta derin profile sahiptir. Bu toprakların % 84,5'i kuru tarımda, % 10,2'si sulu tarımda kullanılmaktadır. Orta derecede erozyona uğramış topraklar 565.912 hektar alanla % 30,2'lik bir oran tutmaktadır. Orta erozyon çoğunlukla hafif ve orta eğimlerde görülmektedir. Topraklar orta derin ve sığ profile sahiptir. Kuru tarım arazilerininin % 69,6'sı kuru tarımda, % 21,9'u çayır-mera olarak kullanılmakta olup, çoğunlukla III. ve IV. Sınıf arazilerden oluşmaktadır. Şanlıurfa arazilerininin çoğunlukla orta ve dik eğime sahip olan 380.664 hektarlık kısmında erozyon şiddetlidir. Bu araziler orta ve dik eğime sahip olup % 82,8'i çayır-mera, % 15,7'si kuru tarım arazisidir. Bu araziler IV.-VI.-VII. Sınıfta yer almaktadır. Erozyon çok şiddetli olduğu 263.778 hektar arazi hafif orta dik eğime sahiptir. Bu arazilerin büyük çoğunluğu çayır-mera olarak kullanılmaktadır. Ancak hafif mera eğimlerde kuru tarım yapılmaktadır. Bu araziler VI.-VII. Sınıflarda yer almakta ve sığ-çok sığ profile sahiptir.

2.5.3. DİYARBAKIR

2.5.3.1. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı

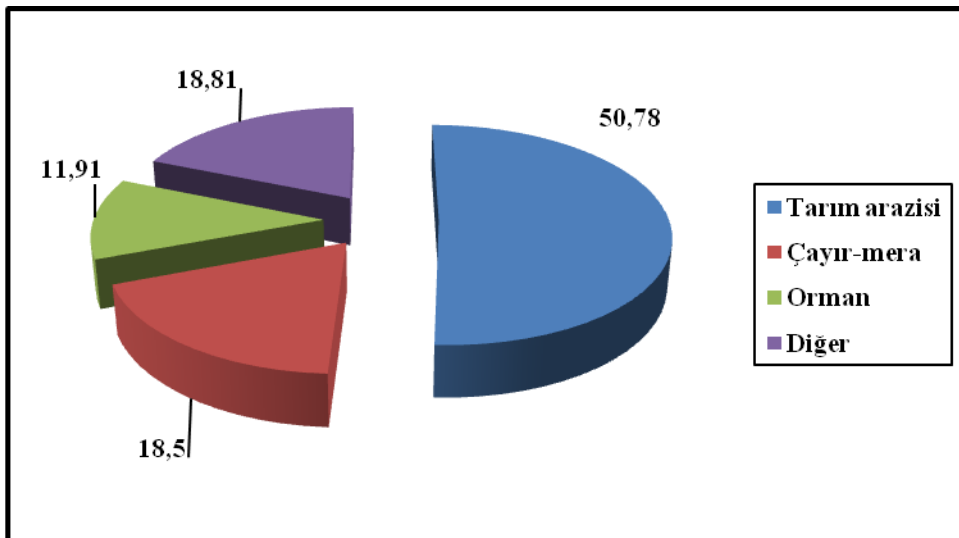
İlin toplam yüzölçümü 1.535.499 ha. olup, bunun 779.762 hektarı (%34,42) tarım alanı, 382.999 hektarı (%26,42) ormanlık ve fundalık alan, 182.893 hektarı (%11,91) çayır mera arazisi ve 288.845 hektarı (%18,81) kültüre elverişsiz arazidir.

Tablo 2.5.16. Türkiye, Diyarbakır ve Diyarbakır Alt Bölgelerindeki Arazilerin Dağılımı

Alt Bölgeler	Tarım Alanı		Orman ve Fundalık		Çayır-Mera		Diğer Araziler		Toplam Yüzölçümü
	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	
I.Alt Bölge	563.571	62,88	67.229	7,50	148.025	16,52	117.401	13,10	896.226
II.Alt Bölge	68.907	22,50	129.800	42,39	14.559	4,75	92.926	30,36	306.192
III.Alt Bölge	81.057	44,79	74.570	41,20	11.274	6,23	14.080	7,78	180.981
IV.Alt Bölge	66.227	43,54	12.400	8,15	9.035	5,94	64.438	42,37	152.100
Diyarbakır	779.762	50,78	283.999	18,50	182.893	11,91	288.845	18,81	1.535.499
Türkiye	26.968.000	34,42	20.703.000	26,42	20.500.000	26,16	10.184.700	13,00	78.355.700

Kaynak: İl Master Planı 2005

Grafik 2.5.5. Diyarbakır İli - Arazilerin Niteliklerine Göre Dağılımı (%)

Yukarıdaki tablo ve grafikte görüldüğü gibi, Diyarbakır'da tarım alanlarının fazlalığı bitkisel üretim açısından önemli olmaktadır. Diyarbakır'ın yüzölçümü 1.535.499 ha. olup bunun % 50,78'i tarım alanı, %18,50'si orman ve fundalık, %11,91'i çayır-mer'a , %18,81'i tarıma

elverişsiz alan olarak dağılım göstermektedir. Türkiye genelinde ise bu oran sırasıyla, yaklaşık olarak %34, %26 %26 ve %13 olarak seyretmektedir.

Diyarbakır ilinde 779.762 ha.'lık tarım alanında ekimi yapılan bitkilerden hububat %55.6, yemlik baklagiller % 18.8, sanayi bitkileri % 8.6 , yem bitkileri %0.3, diğer ürünler %1.7, nadas % 9.4, sebze % 2.2, bağ %2.8 ve meyve %0.6 oranında olup, hububat içerisinde buğday, arpa, bakliyat içerisinde mercimek, sanayi bitkileri içerisinde ise pamuk ilk sırayı almaktadır.

Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Agro-ekolojik bölgelendirme, arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere sahip alt alanlara bölünmesini ifade eder. Diyarbakır ilinin merkez ilçeye beraber 14 ilçesi bulunmakta olup ilçeler arasında tarım, sanayi sektörlerinin gelişmişlik dereceleri farklılık arz eder.

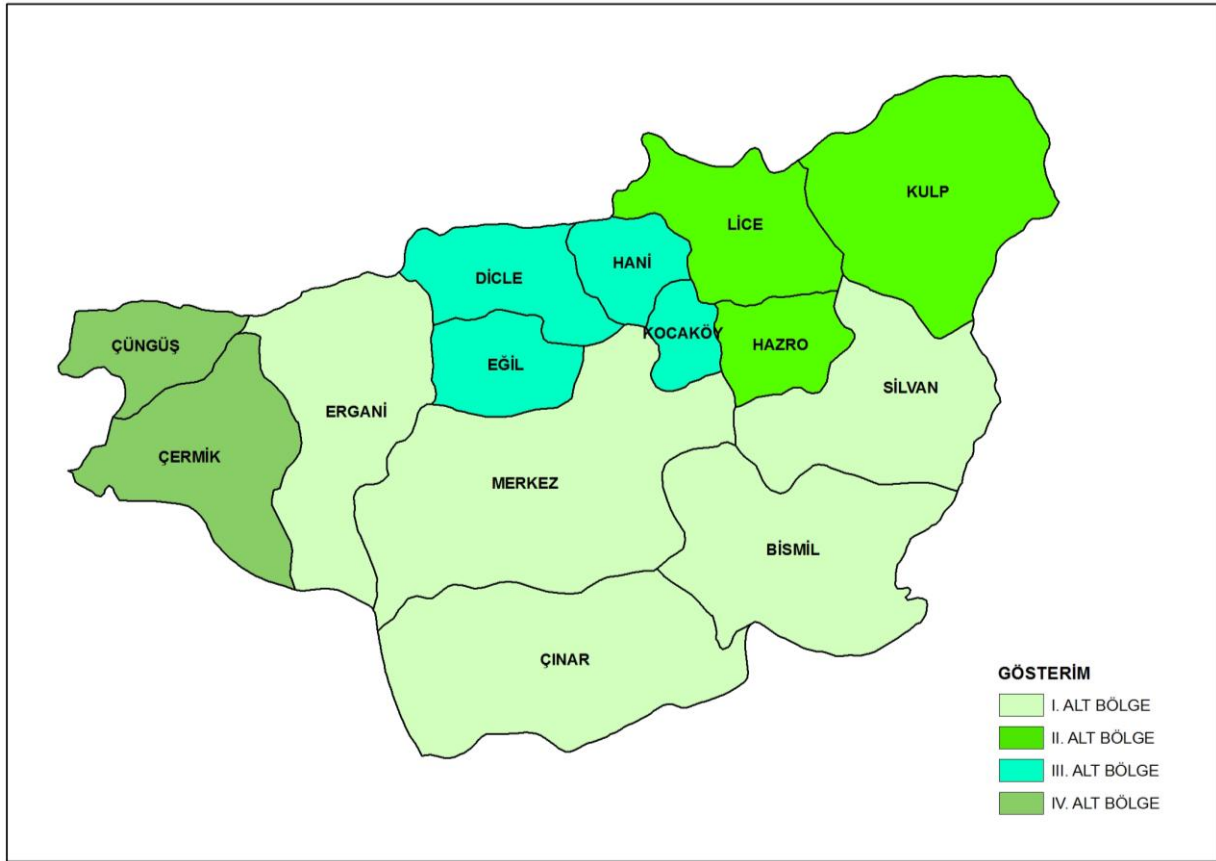
Agro-Ekolojik bölge, iklim, Arazi formu, toprak yapısı ve yetiştirilen ürün guruplarına göre yani arazi örtüsüne göre belirlenir. Bu nedenle Diyarbakır ili 4 alt Agro-Ekolojik bölgeye ayrılmış ve haritalandırılmıştır.

Tablo 2.5.17. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri

I.ALT BÖLGE	II.ALT BÖLGE	III. ALT BÖLGE	IV. ALT BÖLGE
1. Merkez 2. Bismil 3. Çınar 4. Silvan 5. Ergani	1. Hazro 2. Kulp 3. Lice	1. Dicle 2. Eğil 3. Hani 4. Kocaköy	1. Çüngüş 2. Çermik

Kaynak: Tarım Master Planı 2005

Şekil 2.5.3. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Tablo 2.5.18. Diyarbakır İli - Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı

Alt Bölgeler	Alanın Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımı										
	1.sınıf		2.sınıf		3.sınıf		4.sınıf		5-8.sınıf		Toplam
	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)	Oran (%)	Alan (ha.)
I.Alt Bölge											
Merkez, Bismil, Çınar, Silvan, Ergani	142.903	99,14	192.007	91,76	114.179	77,07	162.479	81,48	333.113	41,04	944.681
II.Alt Bölge											
Hazro, Kulp, Lıce	278	0,19	7.502	3,59	11.993	8,10	15.509	7,78	267.724	32,98	303.006
III.Alt Bölge											
Dicle, Eğil, Hani, Kocaköy	162	0,11	7.748	3,70	6.440	4,35	9.476	4,75	87.730	10,81	111.556
IV.Alt Bölge											
Çüngüş, Çermik	803	0,56	1.980	0,95	15.576	10,51	11.912	5,97	123.177	15,17	153.448
Toplam	144.14	9,5	209.23	13,8	148.15	9,8	199.41	13,2	811.74	53,7	1.512.69

	6		7		0		4		4		1
--	----------	--	----------	--	----------	--	----------	--	----------	--	----------

Kaynak: Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları Diyarbakır İli Arazi Varlığı

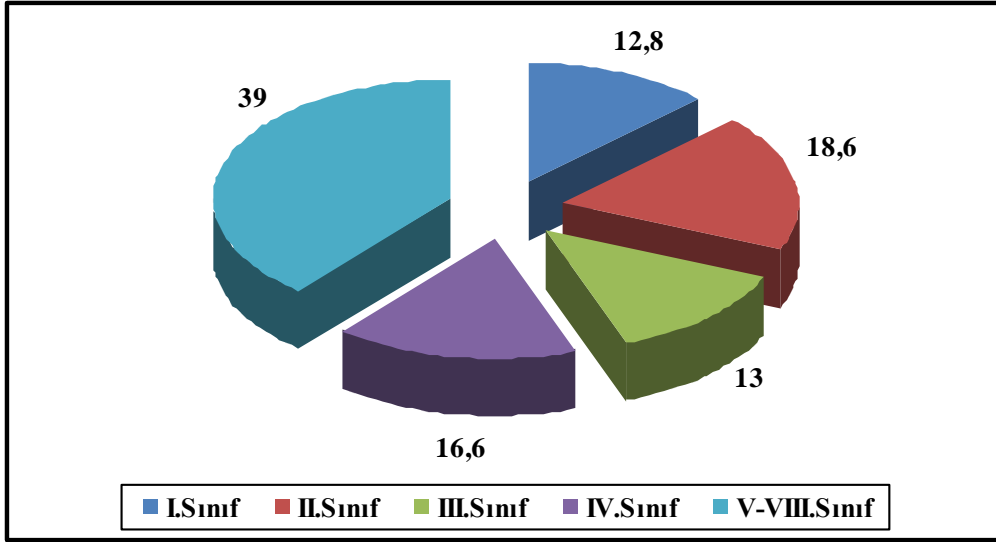
Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, tarımsal ürünlerin yetiştirildiği arazilerin toprak yapılarına ve bunun yanı sıra tarım alanlarının arazi kabiliyet sınıflarına göre ayrıldığında 1-4. sınıf arazilerin bulunduğu, yetiştirme periyodu baz alındığında ise tarımsal açıdan en iyi koşula sahip olan bölgenin I.Alt bölge olduğu anlaşılmaktadır. II. , III. ve IV. alt bölgelerin ise arazi yapılarının engebeli, dağlık alanların daha çok olduğu ve önem sırasına göre tarımsal açıdan düşük sınıf arazilere sahip oldukları görülmektedir.

2.5.3.2. Toprak Yapısı

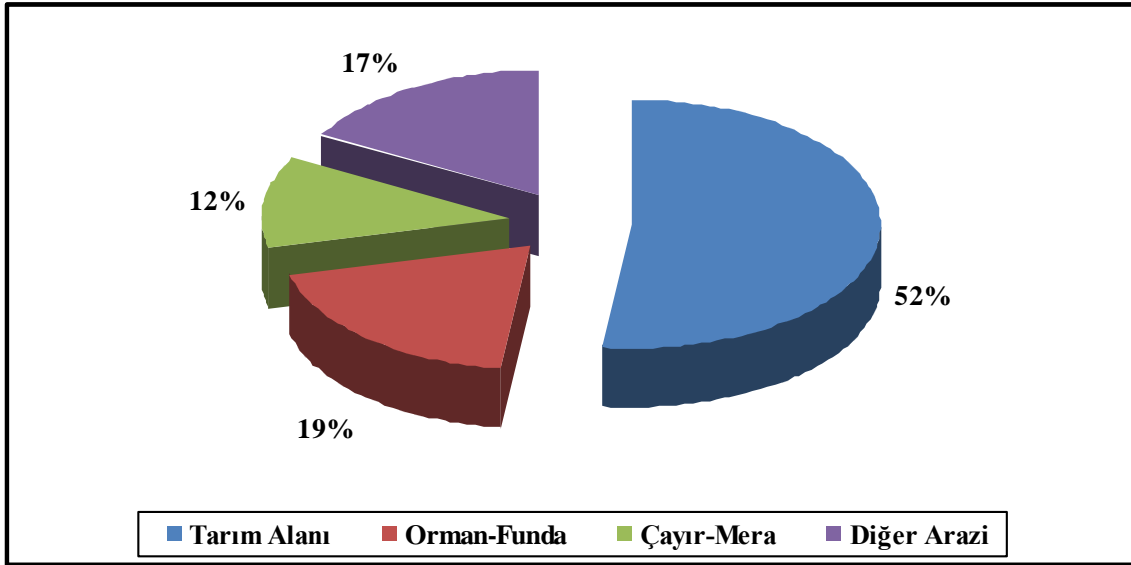
Tablo 2.5.19. Diyarbakır İli - Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu

Toprak Sınıfları	Toprak Sınıfına Dahil Alanlar (Ha.)				
	Ekilebilir Alan	Mera	Orman	Diğer	Toplam
I. sınıf	144.115	31	-	-	144.146
II. sınıf	207.853	1.257	-	-	209.110
III sınıf	142.126	4.408	-	-	146.534
IV. sınıf	154.775	31.648	-	-	186.423
V. sınıf	-	-	-	-	-
VI. sınıf	32.095	134.253	-	-	166.348
VII. sınıf	2.473	209.130	421	-	212.024
VIII. sınıf	-	-	-	58.493	58.493
Genel Toplam					1.123.078

Kaynak: İl Master Planı 2005

Grafik 2.5.6. Diyarbakır İli – Arazilerin Toprak Sınıflarına Göre Dağılımı

Kaynak: İl Master Planı 2005

Grafik 2.5.7. Diyarbakır İli - Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu

Kaynak: İl Master Planı 2005

Kullanma kabiliyet sınıfları sekiz adet olup toprak zarar ve sınırlandırmaları I.sınıftan VIII.sınıfa kadar giderek artmaktadır.

I.Sınıf Topraklar

I.sınıf arazilerin yayılma alanı toplam 144.146 ha olup,il yüzölçümünün %9.5 'ini teşkil etmektedir.Bu sınıf arazilerin %19.3'ü alüvyon,%1.4'ü kolüvyal, %1.2'si kahverengi orman, %3.2'si kahverengi, %41'i kırmızımsı kahverengi, %33,4'ü bazaltik büyük toprak grubundadır. 115.088 ha kuru tarımda, 28.853 ha sulu tarımda 174 ha bağ bahçe, 31 ha çayır mera olarak kullanılmaktadır.

II.Sınıf Topraklar

II.sınıf araziler 209.237 ha. lık yüzölçümleri ile % 13.8 lik bir oran teşkil etmektedir. Bu arazilerin % 0,6 sı alüvyol, % 6,2 si kalüvyol, % 9,4 ü kahverengi orman, % 11,6 sı kahverengi % 40,8 i kırmızımsı kahverengi, % 31,1 i bazaltik topraklardır. Bu sınıf topraklar gerek kültür bitkilerinin seçimi ve gerekse amenajman uygulamaları bakımından I. sınıf topraklardan daha az serbestlik sağlar.

Bu arazilerin 210.907 ha.'nda kuru tarım, 44.380 ha.'nda sulu tarım yapılmaktadır. 1.508 ha bağ-bahçe, 1.257 ha. çayır mera, 127 ha. yerleşim alanıdır.

III.Sınıf Topraklar

Bu sınıf araziler 148.150 ha. yüzölçümleri ile % 9.8 lik bir orana sahiptir. Bu arazilerin % 3'ü kalüvyol, %23'ü kahverengi orman, %29'u kahverengi, %24,6 sı kırmızımsı kahverengi, % 20' si bazaltik topraklardır. Bu arazilerin % 88,9'u kuru tarım, % 3.9'u sulu tarım, %2,2'si bağ-bahçe, %3'ü çayır-mera , %1 orman- funda olarak kullanılmaktadır.

IV.Sınıf Topraklar

IV. sınıf araziler 199.414 ha.'lık bir yüzölçümüne ve %12.8 lik bir orana sahiptir. Bu sınıfın % 0.6'sı kalüvyol, % 15.3'ü kahverengi orman, %36.7'si kahverengi, % 26'sı kırmızımsı kahverengi, %21.3'ü bazaltik topraklardır. Bu arazilerin 64.762 ha.'nda kuru tarım, 1.417 ha. ında sulu tarım, 3.626 ha. bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. 31.648 ha.'ı çayır-mera, 11.375 ha. orman-funda, 1.616 ha. diğer kullanım alanlarıdır.

V.Sınıf Topraklar

V. sınıf araziler yetişecek bitki cinsini sınırlayan ve kültür bitkilerinin normal gelişmesini önleyen sınırlandırmalara sahiptir. Topografik yönden hemen hemen düzdür. Topraklar ya sık sık sel basması nedeniyle sürekli olarak yaş yada çok taşlı yada kayalıdır. Sık sık taşkınlara maruz kalan taban arazilerle düz düze yakın eğime sahip çok taşlı veya orta derecede kayalı araziler yada drenaj bakımından kültür bitkileri tarımına elverişli olmayan fakat suyu seven ot ve ağaçların yetişmesine uygun göllenme alanları bu sınıfa örnek olarak gösterilebilir.

VI.Sınıf Topraklar

İlimizde 233.549 ha.'lık yüzölçümüyle %15,4'lük bir orana sahiptir. Bunun % 49.4'ü kahverengi orman, % 5.8'i kahverengi, % 14.1'i kırmızımsı kahverengi, % 27.8'i bazaltik topraklardır. Bu sınıf arazilerin 13.588 ha.'lık alanı kuru tarımla, 18.507 ha.'ı bağ-bahçe, 134.253 ha.'ı çayır-mera, 67.178 ha.'ı orman-funda olarak kullanılmaktadır.

VII.Sınıf Topraklar

Bu sınıf araziler 516.157 ha. 'lık yüzölçümüyle % 34'lük bir alana sahiptir. Bunun % 77.3'ü kahverengi orman, %6.2'si kahverengi, % 7.8'i kırmızımsı kahverengi, % 8.6'sı bazaltik topraklardır. Bu sınıf arazilerin 840 ha.'ında kuru tarım, 1.533 ha.'ında bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. 209.130 ha. 'lık arazi çayır-mera, 304.554 ha. 'lık arazi orman-fundadır

VIII.Sınıf Topraklar

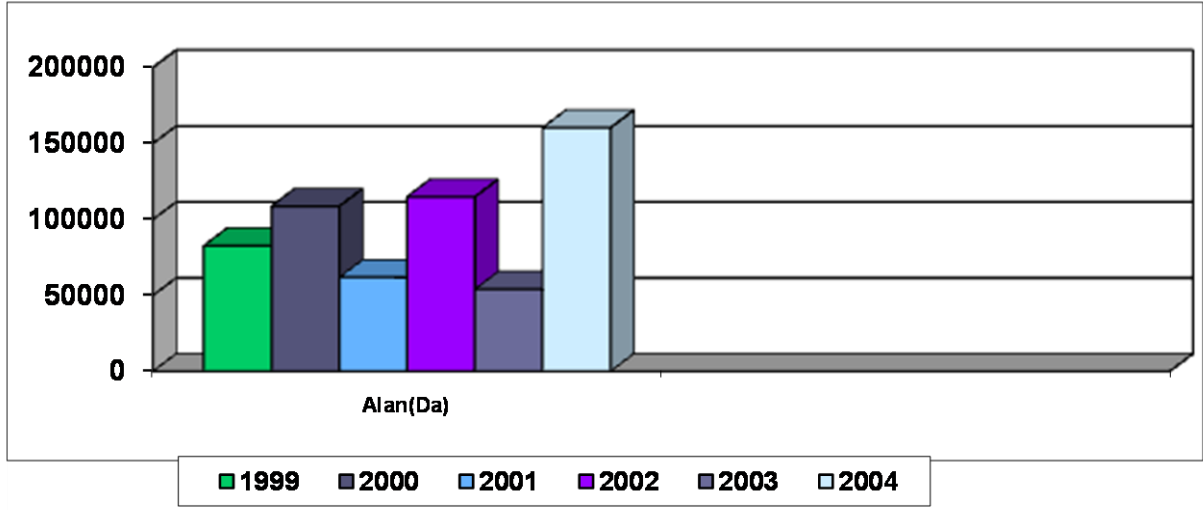
Bu sınıf araziler Diyarbakır ilinde 58.493 ha. lık bir yüzölçümü ile % 3.87'lik bir orana sahiptir. Bunun 16.054 ha.'ı ırmak ve taşkın yatakları, 42.439 ha.'ı çıplak kaya ve molozlar olarak haritalanmıştır.

2.5.3.3. Çayır - Mera Alanlarının Dağılımı

Kadastro çalışmaları açısından değerlendirildiğinde, 3 ilçe tamamen, 7 ilçe kısmen, 4 ilçe ise hiç kadastro görmemiştir. Bu kapsamda tesis kadastro gören mera alanı 125. 845 hektar, kadastro görmeyen mera alanı ise tahminen 30.400 hektar olup, toplam mera alanı 156.245 hektardır.

Tablo 2.5.20. Diyarbakır İli - Alt Bölgeler Bazında Çayır-Mera Alanları (2005)

Yıl	Köy Sayısı	Alan (Dekar)
1999	36	82.574
2000	18	108.690
2001	14	61.833
2002	13	114.885
2003	6	54.003
2004	11	160.320
Toplam	98	582.305

Grafik 2.5.8. Diyarbakır İli Yıllara Göre Mera Tespit ve Tahdit Çalışmaları

Kaynak: TİM 2005

2005 Yılı Kadastro Gören Yerlerdeki Mera Tespit ve Tahdit Çalışmaları

Tahdit çalışması bitirilen 81 köyden 67'sindeki 261057 Dekar mera alanının tahsisi yapılmıştır. Diğer köylerde tespit-tahdit ve tahsis çalışmalarına ait askı ilanları devam etmektedir.

Tablo 2.5.21. Diyarbakır İli – 1999-2005 Yılı Mera Tespit Ve Tahdit Çalışmaları Gerçekleşme Durumu

Yılı	Alan (Dekar)
1999	82.570
2000	108.690
2001	61.833
2002	114.885
2003	-
2004	160.308
2005	958.9
Toplam	528.286

Tablo 2.5.22. 2004 Yılında Türkiye Diyarbakır ve Diyarbakır Alt Bölgelerinde Mera Arazileri Dağılımı (ha.)

Alt Bölge	Çayır-Mera	Yüzölçümü
I. Alt Bölge	148.025	896.226
II. Alt Bölge	14.559	306.192
III. Alt Bölge	11.274	180.981
IV. Alt Bölge	9.035	152.100
Diyarbakır	182.893	1.535.500
Türkiye	20.500.000	78.355.700

Kaynak: T.C.D.İ.E. –Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü (2004)

2.5.3.4. Kullanılan Tarım Arazilerinin Dağılımı

Türkiye genelinde tarla bitkileri içerisinde en fazla % 74,8 hububat tarımı yapılmaktadır. Diyarbakır İli hububat ekim alanı bakımından 470.627 ha. arazisi ve % 60.35 oranı ile Türkiye’de alan bazında il sıralamasına göre 2. sırada yer almaktadır. Diyarbakır genelinde hububat üretimi içinde ekim alanı en fazla olan buğdaydır. Daha sonra arpa gelmektedir.

Tablo 2.5.23. Diyarbakır İli - Tarım Arazilerinin Dağılımı (2004)

Arazinin Cinsi	Miktarı (Ha.)	Tarım Arazisine Oranı (%)
Hububat Arazisi	470.627	59,5
Nadas	47.374	6,0
Yem Bitkileri	3.030	0,4
Endüstri Bitkileri	84.089	10,6
Yemeklik Baklagiller	143.383	18,1
Meyvelik	13.309	1,7
Sebzelik	18.014	2,3
Bağ	11.702	1,5
Toplam Tarım Arazisi	791.528	100,0

Kaynak: Tarım Master Planı 2004

2.5.1.3. Tarım Reformu Uygulama Alanları

Çeşitli nedenlerle ekonomik olarak tarımsal faaliyetleri yapmaya imkan vermeyecek biçimde parçalanmış, dağılmış, bozuk şekilli parsellerin modern tarım işletmeciliği esaslarına göre ve sulama hizmetlerinin geliştirilmesi için en uygun biçimde **birleştirilmesi**, **şekillendirilmesi** ve **yeniden düzenlenmesi** işlemine “arazi toplulaştırması” denilmektedir.

Arazi toplulaştırmasının amacı

Tarım işletmelerinin sahip oldukları küçük, parçalı ve dağınık arazileri modern tarım işletmeciliğine göre yeniden düzenleyerek, daha az zaman, işgücü ve sermaye kullanımını sağlamak, üretim faktörlerinden en iyi biçimde yararlanarak tarımsal üretimi ve tarım işletmelerinin verimliliğini artırmak ve kırsal kesimdeki nüfusun hayat standartlarını yükseltmektir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nce uygulama alanı olarak ilan edilen yerlerde toplulaştırma çalışmaları devam etmektedir. İlçelere göre tarım reformu uygulama alanı listeleri Ek-1'de verilmiştir.

Tablo 2.5.24. Diyarbakır İli Tarım Reformu Uygulama Alanları

İlçe	Yerleşim Sayısı
Bismil	111
Çermik	15
Çınar	71
Eğil	8
Ergani	43
Hani	1
Hazro	8
Kocaköy	7
Merkez	128
Silvan	63
Sur	15
Kayapınar	4
Yenişehir	5
Bağlar	6
Toplam	485

Tablo 2.5.25. Diyarbakır İli - Tarımsal Sulama Alanları

Sulama Göleti Adı	Yapım Yılı	Faydalanan Çiftçi Sayısı	Brüt Depolama Hacmi (m3)	Faydalı Depolama Hacmi (m3)	Sulanan Saha (da.)
Kulp-Özbek	1982	25	625.000	500.000	660
Çınar-Hendek	1991	35	1.520.000	1.140.000	1.493
Çınar-Küllüdüğündere	1991	30	1.640.000	1.230.000	2.100
Çınar-Kılıçkaya	1984	27	2.989.710	2.240.000	2.635
Merkez-Kozan	1991	30	1.985.000	1.490.000	2.500
Merkez-Kaldırım	1983	35	200.000	150.000	176
Kulp-Uzunova	1984	35	1.880.000	1.401.000	1.860
Merkez-Pirinçlik-Karahan	2004	45	1.960.000	1.500.000	2.210
Çınar-Eşikdüzü-Alatosun	1991	35	3.548.600	2.670.000	2.860

Kaynak: Diyarbakır İl Özel İdaresi Tarımsal Hizmetler Müdürlüğü

Tarımsal Hizmetler Müdürlüğü verilerine göre, Diyarbakır ilinde, toplam 172 adet hayvan içme suyu göleti bulunmaktadır. Bu göletlerden yararlanan toplam hayvan sayısı 56.338'dir.

2.5.3.6. Erozyon

Diyarbakır'da en yaygın olanı su erozyonudur. Bu sorundan etkilenmeyen alanlar genellikle alüvyal alanlar ile düz ve düze yakın yerlerde oluşan kolivyal arazilerdir. Erozyondan etkilenmeyen araziler ildeki arazinin %20,5'ini (298.502 ha) oluşturur. Bu arazilerin %69,1'i derin, %29,2'si orta derin ve %1,7'si sığ ve çok sığ alanları oluşturur. Bu erozyondan etkilenmeyen arazinin 264.064 ha.'ı kuru tarımda, 30.938 ha.'ı sulu tarımda 1.264 ha.'ı da bağ ve bahçe olarak kullanılmaktadır. Tarım reformu projeleri ile bu kuru ve sulu arazi miktarları, gelecek iki yıl içinde tersine dönecektir.

Orta derecede erozyona uğramış arazi 366.665 hektar ile arazi içinde %25,2'lik kısmı oluşturmaktadır. Bu arazinin 19 360 hektarı derin, 120 339 hektarı orta derin, 199 845 hektarı sığ, 27.127 hektarı çok sığ olup, 288.817 hektarı kuru tarımda, 9.559 hektarı sulu tarımda 7073 hektarı bağ bahçe kullanımı altındadır. Çayır mera orman ve funda alanları ise 61.231 hektardır. II. Sınıfın 58 956ha, III. Sınıfın 138 967 hektarı, IV. Sınıfın 138 361 hektarı, VI. sınıfın 23 803 ha ı, VII. sınıfın ise 4219 hektarı orta derecede erozyona uğramıştır. İlin topraklarının %26,7 sini, oluşturan 404 575 hektarı şiddetli erozyona maruzdur. Bu arazilerin %14,8 i kuru tarım, 5,5'i Bağ bahçe ve 546,6 sı çayır mera ve %33,5i ormandır.

Çok şiddetli erozyonun olduğu arazi ise 580 376 ha. dır. Toplam araziye oranı % 26,2 olup, bunun 137 608 ha ı çayır mera ve 242 542 hektarı orman fundadır. Bu guruptaki arazinin %99,1 i çok sığ profilli arazilerdir.

2.5.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Ülkemiz için; sahip olduğu tarımsal kaynakların tespiti, geliştirilmesi, amacına uygun kullanılması ve bu çalışmaların, kaynakları kullananlarla beraber planlanması önem arz eden bir husustur. Dolayısıyla Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan İl Master ve bölge Tarım Master Planlarının hazırlanması; tarımsal kaynakların ve problemlerin belirlenmesi, kaynak ve potansiyelin değerlendirilerek verimliliğin ve çiftçi gelirlerinin artırılması, tarımın çevre, sanayi, turizm gibi diğer sektörlerle ilişkilerinin değerlendirilmesi, doğal kaynakların ve çevrenin korunması açısından önem taşımaktadır. Birçok çalışmada da altlık olarak kullanılmaktadır.

Planlama Bölgesi, Türkiye’de tarım reformu alanlarının büyük ölçüde yer aldığı illerden oluşmaktadır. Tarım Reform uygulamaları ile sulama alanlarında arazi düzenleme çalışmaları yapılarak, kırsal alanda üretim ve verim artırıcı bazı önlemler hedeflenmektedir. Bunlar; arazi yapısını geliştirmek, yeni teknolojiler kullanarak girdi kullanım etkinliğini artırmak, tarım işletmelerinin rekabet güçlerini artırmak, çiftçi gelirlerinin artırılması ve refahın yükseltilmesini sağlamaktır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nce yürütülen tarım reformu alanlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.5.26. Güneydoğu Anadolu Projesi Kapsamında Planlı Tarım Reformu Alanları (2008-2012)

İl	Köy (Adet)	Alan (Ha)
Şanlıurfa	294	772 377
Mardin	227	271 286
Diyarbakır	315	690 846
Batman	34	51 547
Gaziantep	140	137 608
Kilis	49	58 385
Adıyaman	45	78 648
Toplam	1 104	2 061 287

Planlama Bölgesi’ndeki illerde arazilerin niteliklerine göre dağılımı aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. Şanlıurfa en fazla tarım arazisine sahip ildir. Diyarbakır ve Adıyaman’daki oranlar biraz daha düşük olmakla birlikte, arazi dağılımında en fazla yer tutan yine de tarım alanlarıdır.

Çayır-Mera arazileri ise en fazla Diyarbakır ilinde bulunmaktadır. Şanlıurfa ve Adıyaman’da çayır-mera arazileri görece daha azdır..

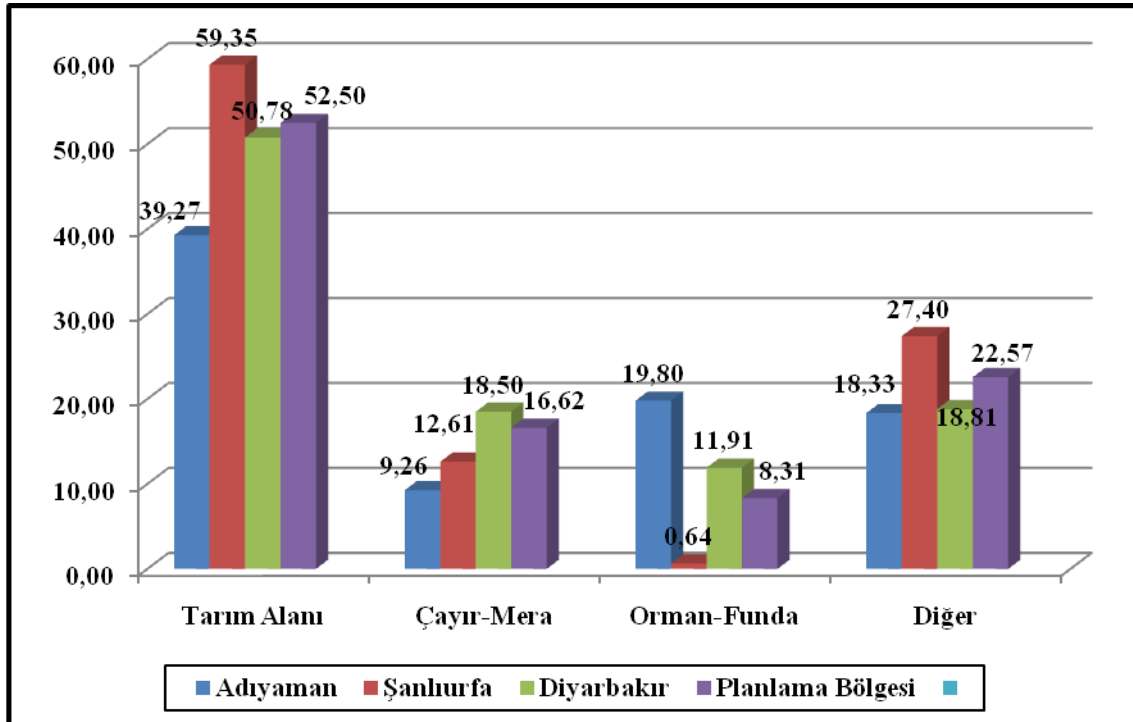
Planlama Bölgesi’nde ne fazla ormanlık-fundalık alan ise, Adıyaman ilindedir. Diyarbakır’da daha az oranda bulunan ormanlık-fundalık alan, Şanlıurfa’da ise yok denecek kadar azdır.

Bu veriler dikkate alınarak değerlendirildiğinde, Planlama Bölgesi genel olarak bitkisel ürün üretiminin ön planda olduğu görülmektedir. Adıyaman'da ise hayvansal ürün üretimi ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2.5.27. Planlama Bölgesi - Arazilerin İllere ve Niteliklerine Göre Dağılımı

İller	Tarım Alanı (ha)	Oran (%)	Çayır-Mera (ha)	Oran (%)	Orman ve Fundalık (ha)	Oran (%)	Diğer Araziler	Oran (%)	Toplam Alan (ha.)
Adıyaman	298.956	39,27	172.078	9,26	150.757	19,80	139.604	18,33	761.395
Şanlıurfa	1.102.971	59,35	234.357	12,61	11.817	0,64	509.255	27,40	1.858.400
Diyarbakır	779.762	50,78	283.999	18,50	182.893	11,91	288.845	18,81	1.535.499
Toplam	2.181.689	52,50	690.434	16,62	345.467	8,31	937.704	22,57	4.155.294

Grafik 2.5.9. Planlama Bölgesi Arazilerin İllere ve Niteliklerine Göre Dağılımı (%)

Tarımsal üretim için gerekli toprak kaynakları ve iklim açısından çok uygun koşullara sahip olan bölgede, en önemli kısıt özellikle yaz aylarında yağışın yetersizliğidir. Bununla birlikte Bölge, güneş enerjisi potansiyeli bakımından zengindir. Akdeniz bölgesinde olduğu gibi yılda 2-3 ürün alınmasının sağlanabileceği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, yağışların kıt olması (ova kesimlerde 300-350 mm) ve yaz aylarında yağışın hiç olmaması, güneş enerjisinden faydalanma imkanını da ortadan kaldırmaktadır.

Kışları yağışlı, yazları kurak ve yıllık yağış miktarının aylara dağılımının düzensiz olması, vejetasyon döneminde yeterli nemin bulunmaması gibi faktörler, Bölgede bitki desenini

sınırlandırmaktadır. Vejetasyon dönemindeki yağış miktarı, hava nemi ve hava sıcaklığı yakın zamana kadar bölgede kuru tarım sistemini zorunlu kılmakta iken barajların devreye girmesiyle sulu tarım sistemine geçilmiştir.

Planlama bölgesi ilerinde Tarım reformu uygulama alanı ilan edilen yerlerde kuru tarım yapılan önemli ölçüde arazi sulanarak sulu tarıma geçilecektir. Bölgede 2.ürün ekimi yaygınlaşacak birim alandan gelir yükselecektir. Planlama Bölgesi ilerini kendi aralarında kıyaslarsak tarım potansiyeli açısından Şanlıurfa önde gelmektedir. Sırayla Diyarbakır ve Adıyaman illeri bunu takip ederler.

TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin arazi varlığı yaklaşık 7.5 milyon hektar olup, bu alanın yaklaşık 3.3 milyon hektarı tarıma elverişli alanlardır. Bölgenin arazi varlığı ülkemiz arazi varlığının %9.6'sını oluşturmaktadır. Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya yönelik en büyük yatırımı olan GAP'ın sulama projelerinin tamamlanmasıyla 1.7 milyon hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir. 2005 sonu itibariyle DSİ tarafından sulamaya açılan alan 236.019 hektar olmuştur.

Tablo 2.5.28. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kullanılma Şekline Göre Tarım Alanlarının Dağılımı

İller	İşlenen Tarla Alanı		Sebze Alanı (Hektar)	Dikili Alan (Hektar)	Toplam Alan (Hektar)
	Ekilen	Nadas			
Gaziantep	193.979	18.386	9.915	150.908	373.188
Adıyaman	235.013	200	5.183	38.845	279.241
Kilis	52.398	8.370	11.353	31.159	103.280
TRC1	481.390	26.956	26.451	220.912	755.709
Şanlıurfa	938.218	90.675	20.549	96.992	1.146.434
Diyarbakır	682.023	84.689	18.296	24.882	809.890
TRC2	1.620.241	175.364	38.845	121.874	1.956.324
Mardin	288.822	46.020	8.494	19.322	362.658
Batman	105.715	3.000	4.252	5.156	118.123
Şırnak	91.411	1.535	994	1.996	95.936
Siirt	46.475	24.833	1.942	11.188	84.438
TRC3	532.423	75.388	15.682	37.662	661.155
TRC G.A.	2.634.054	277.708	80.978	380.448	3.373.188
TÜRKİYE	17.562.656	4.990.882	817.852	2.655.850	26.027.240

Kaynak: Güney Doğu Anadolu Master Planı 2007

2.6. EKOLOJİK YAPI

2.6.1. ADIYAMAN

2.6.1.1. Genel Ekolojik Yapı

Değişik habitatları bünyesinde barındıran Adıyaman orman varlığı açısından çok zengin değildir. İl sınırları içerisindeki orman varlığının büyük bir kısmı ise verimsiz orman statüsündedir. Bunların da büyük kısmı baltalık meşe karakterinde olup fıstık, badem, kızılçam ve alıç gibi lokal ağaç topluluklarına da rastlanmaktadır. İl sınırları içerisinde yoğun olarak gerçekleştirilmekte olan hayvancılık, özellikle de doğal orman alanları yanında özellikle yüksek kesimlerde tek yıllık ve biyolojik çeşitlilik açısından önem taşıyan bitkilere ve buldukları alanlara büyük zararlar vermektedir.

İl sınırları içerisinde, Şanlıurfa ili sınırları içerisinde devam eden Çöl Biyomu da yer almakta olup bu yaşam ortamına ait önemli türleri bu alanlarda görebilmek olasıdır. Adıyaman il sınırları genelinde hali hazırda hakim olan ekolojik yapı bağ, zeytin, nar, elma, badem, kiraz ve ceviz gibi çok fazla sulama istemeyen, nispeten toleranslı bir toprak yapısına sahiptir.

Adıyaman ilinde Fırat Nehri üzerinde yapımı tamamlanan Atatürk Barajı'nın su tutması ve sonrasında Baraj Gölü'nün meydana gelmesi ekolojik yapı üzerinde de önemli olarak nitelenebilecek değişikliklere neden olmuştur. Ortaya çıkan büyük ölçekli Baraj Gölü özellikle iklimde önemli dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Baraj Gölü sonrasında özellikle göl alanına yakın kesimlerde yavaş yavaş hakim olmaya başlayan ılıman yapı il sınırları içerisinde, özellikle de Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde Akdeniz iklimine benzer koşulların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu ılıman iklim ve sulu tarıma geçilmesi sonrasında ekolojik yapıda da kayda değer değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hakim olan tipik karasal iklimin ana bileşenleri olan soğuk ve kurak dönemler yerini ılıman ve yağışlı periyodlara bırakmıştır. Daha önce tarımsal amaçlarla kullanılmayan büyük miktarlardaki karasal alan tarımsal amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Buna karşılık Baraj Gölü ve Fırat Nehri'nden uzakta kalan kesimlerde kurak tarım alanları da kayda değer boyutlardadır.

Nemrut Dağı ve Ziyaret Dağı gibi nispeten 2000 metrenin üzerindeki kesimlerde gözlenen dağ bozkırları giderek azalmakla birlikte hali hazırda geniş alanlar kaplamaktadır.

Fırat Nehri ve birbirine bağlanmış olan Gölbaşı Gölleri il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan sucul ve suya bağımlı hemen hemen tüm faunal yapıyı desteklemektedir. Özellikle il merkezine yakın ve il merkezine göre güneyde kalan sulak çayırlar ve sazlık alanlar faunal bileşenler açısından önem taşıyan nemli alanlardır. Diğer taraftan Fırat Nehri yatağı ve yakın çevresi biyolojik zenginlik açısından Türkiye genelinde oldukça önemli bir konuma sahip olup biyolojik açıdan çok sayıda bitki ve hayvan türünü destekleyici özelliktedir.

2.6.2. ŞANLIURFA

2.6.2.1. Genel Ekolojik Yapı

Şanlıurfa ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde tarımsal aktivitenin, buna bağlı olarak da tarım alanlarının oldukça geniş alanları kapladığı bir ildir. Genellikle tahıl üretimi yapılan alanlar sulu tarıma geçilmesinden sonra başta pamuk olmak üzere değişik türlerden büyük miktarlarda ürün elde edilen alanlar haline dönüşmüştür. Bu durum step alanlarının hızla tarımsal alanlara dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Kuru tarım yapılan kesimlerde bol miktarda fıstık ağacının yer aldığı plantasyonlar göze çarpmaktadır. İl sınırları içerisinde kalan ve çöl karakterindeki sahaların en önemli belirteç olduğu Şanlıurfa'da akarsu kıyıları haricinde kuvvetli bir karasal iklimin hüküm sürmektedir.

İl sınırları içerisinde, Çöl Biyomu da yer almakta olup, bu yaşam ortamına ait önemli türleri bu alanlarda görebilmek olasıdır. Genel ekolojik yapı da buna bağlı olarak şekillenmiştir. Şanlıurfa ili Fırat Nehri üzerinde kurulan barajlar sonrasında gerek iklimsel, gerekse de doğal ve yapay sulak alanlara yakın, onlarla bağlantı halinde olan habitatların kalitesi açısından bir yumuşama, belli ölçülerde olmak üzere habitat kalitesinde artışlar ve alansal dönüşümler yaşamıştır. Örneğin Atatürk Baraj Gölü'nün güney kıyılarında kalan sınırlı sayıda koylar; baraj gölü oluşumuyla ortaya çıkan adacıklar ile su altında kalmaktan kurtulmuş kireçtaşı bozkırları ekolojik açıdan değerli olarak nitelenebilecek habitatlardır.

Sulak alanlar civarında çamur düzlükleri, sazlıklar bulunmaktadır. Atatürk Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde yer yer orman alanlarına rastlamak mümkündür. Erozyonla mücadele amacıyla oluşturulmuş plantasyonlar ve sınırlı büyüklükteki doğal ormanlar dışında kalan kesimlerde, özellikle yüksek kesimlerde bodur çalılıklar oldukça yaygındır.

İl merkezi ile Suruç ve Akçakale arasında kalan kesimler oldukça geniş taşlık alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kireçtaşlarının hakim olduğu bu kesimlerde düzlükler ve tepeler ilk göze çarpan topoğrafik oluşumlardır. Suriye'ye doğru akış gösteren mevsimsel akarsuların yatakları bu bölgede alüvyal bir çöküntü meydana getirmişlerdir.

Harran civarında düz ve kayalık ova bozkırı topluluklarına rastlamak mümkündür. Ayrıca bu kesimlerde bitki örtüsünün oldukça seyrek olduğu taşlık ve kumluk alanlar, tipik habitatlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlin kuzeydoğusunda, Şanlıurfa il sınırları içine de girmekte olan Karacadağ sahip olduğu volkanik özellikler sayesinde ekolojik yapı içerisinde değerli bir mozaik taşı şeklindedir.

2.6.3. DİYARBAKIR

2.6.3.1. Genel Ekolojik Yapı

Diyarbakır ilinde genel olarak eğimli bir topoğrafya göze çarpmaktadır. Bu eğimli coğrafya il sınırları içerisinde, bazı kesimlerde Türkiye'nin en büyük akarsularından olan Dicle Nehri aracılığıyla kesintiye uğramaktadır. Örneğin Bismil Ovası gibi yer yer geniş düzlüklerde akan Dicle Nehri, bazen de dar ve sert kayalık yamaçlarla çevrili vadiler içerisinden güneye doğru akarak yoluna devam etmektedir.

Dicle Nehri ve yakın çevresi Diyarbakır ilinin ekolojik yapısının en önemli bileşenlerinden birisidir. Dicle'nin geçtiği, nispeten eğimlerin az olduğu kesimlerde, özellikle de

menderesler yaparak geçtiği kesimlerde biyolojik açıdan büyük bir canlılık göze çarpar. Dicle Nehri'nin taşkın yaparak şekillendirdiği kıyı bandında kalan kesimler de benzer şekilde ekolojik açıdan oldukça değerli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine benzer şekilde Dicle Nehri'nin akarsu yatağı içerisinde veya yatağın her iki tarafındaki bantlarda oluşturduğu kumul alanlar, sazlıklar ve taşlıklar, floristik bileşenlere ek olarak faunal yapı bileşenlerini de değişik şekillerde desteklemektedir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde çok büyük alanların tarımsal amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bu tip alanların en başta gelen özelliği sulama yapılabilen, yani bir su kaynağına nispeten yakın konumda bulunan alanlardır. Sulanmayan bazı kesimlerde kuru tarım da yapılabilmektedir. Geriye kalan kesimler hakim olan iklim koşulları nedeniyle genellikle vahşi stepler şeklinde kendi haline bırakılmaktadır.

Tarımsal amaçla kullanılmayan bozkır alanları ise mera olarak ayrılmış olup il genelinde parçalı bir dağılım göstermektedir.

Doğal orman örtüsü açısından göze çarpan fakirlik hakim olan iklimik koşullar nedeniyle bitkisel yapıya da yansımaktadır. İl genelinde sıklıkla ortaya çıkan dağlık yapı, özellikle bozkırdan dağlık yapıya geçiş kesimlerinde çalılar, özellikle de meşeler öne çıkan bitkisel yapıyı şekillendirmektedir.

2.6.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Adıyaman ili değişik habitatları bünyesinde bulundurmakla birlikte, orman varlığı açısından çok zengin değildir. İl sınırları içerisindeki orman varlığının büyük bir kısmı ise verimsiz orman statüsündedir. Bunların da büyük kısmı baltalık meşe karakterinde olup fıstık, badem, kızılçam ve alıç gibi lokal ağaç topluluklarına da rastlanmaktadır. İl sınırları içerisinde, Şanlıurfa ili sınırları içerisinde devam eden Çöl Biyomu da yer almakta olup bu yaşam ortamına ait önemli türleri bu alanlarda görebilmek olasıdır.

Adıyaman ilinde Fırat Nehri üzerinde yapımı tamamlanan Atatürk Barajı'nın su tutması ve sonrasında Baraj Gölü'nün meydana gelmesi ekolojik yapı üzerinde de önemli olarak nitelenebilecek değişikliklere neden olmuştur. Baraj Gölü sonrasında özellikle göl alanına yakın kesimlerde yavaş yavaş hakim olmaya başlayan ılıman yapı il sınırları içerisinde, özellikle de Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde Akdeniz iklimine benzer koşulların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu ılıman iklim ve sulu tarıma geçilmesi sonrasında ekolojik yapıda da kayda değer değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nemrut Dağı ve Ziyaret Dağı gibi nispeten 2000 metrenin üzerindeki kesimlerde gözlenen dağ bozkırları giderek azalmakla birlikte hali hazırda geniş alanlar kaplamaktadır.

Fırat Nehri ve birbirine bağlanmış olan Gölbaşı Gölleri il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan sucul ve suya bağımlı hemen hemen tüm faunal yapıyı desteklemektedir. Özellikle il merkezine yakın ve il merkezine göre güneyde kalan Sulak çayırlar ve Sazlık Alanlar faunal bileşenler açısından önem taşıyan nemli alanlardır. Diğer taraftan Fırat Nehri yatağı ve yakın çevresi biyolojik zenginlik açısından Türkiye genelinde oldukça önemli bir konuma sahip olup biyolojik açıdan çok sayıda bitki ve hayvan türünü destekleyici özelliktedir.

2.7. BİYOLOJİK YAPI (VEJETASYON ÖZELLİKLERİ, FLORA VE FAUNA VARLIĞI)

2.7.1. ADİYAMAN

2.7.1.1. Floristik Yapı

Adıyaman ve çevresi Davis tarafından yapılan grid sistemine göre C7 karesinde yer almaktadır. Adıyaman ve çevresinin baskın vejetasyon yapısının step olduğu tespit edilmiştir.

Adıyaman ili ve çevresinde;

- Step vejetasyonu
- Orman vejetasyonu
- Hidrofil vejetasyon
- Çayır-Turba vejetasyonu
- Tarım alanları tespit edilmiştir.

Step Vejetasyonu

Adıyaman ilinde, Güneydoğu Anadolu Torosları'nın devamında ve geçiş kuşağında bulunmasının doğal bir sonucu olarak endemik bitkiler yoğundur (Zohary, 1973). Boissier (1867-1888), Huber- Morath (1987, 1988), Hand.-Mazz., Hohen, M. A. Fischer gibi araştırmacılar çok sınırlı sayıda bazı türlere ait örnekler toplamışlardır (Davis, 1965-1985).

Özellikle Nemrut Dağı ve çevresinde yapılan vejetasyon çalışması Tel (2001) bu durumu ortaya koymuştur. Bu çalışmaya göre, alanda 2' si orman, 2'si çalı, 3'ü step, ve 1'i kaya olmak üzere dört vejetasyon tipine ait 8 bitki birliği ile 3 alt birlik tespit edilmiş, bu birlik ve alt birliklerin hepsinin bilim dünyası için yeni olduğu belirtilmiştir.

Orman Vejetasyonu

Nemrut Dağı'nın daha ılıman olan güney yamaçlarında az miktarda Toros ardıç toplulukları ve kuzey yamacındaki Tepehan ilçesinde akasya ağaçlandırma sahaları bulunur.

İnekli Gölü'nün güneybatısındaki tepelerde bozuk *Quercus cerris* var. *cerris* (Meşe) koruluğu gözlenmektedir. Bu koruluk içerisinde seyrek *Juniperus oxycedrus* (Ardıç) fertlerine rastlanmaktadır. Bu meşelikle göl arasında kalan nemli çayırlarda ülkemizden ilk kez 1800 yıllarda toplanan *Fritillaria viridiflora* (Ters lale) (endemik) türü gözlenmiştir. Bu nedenle de bu sahanın koruma altına alınması gerekmektedir.

Tarım Alanları

Tarım alanlarında genellikle, *Pistacia vera* (Şam fıstığı), *Vitis vinifera* (Üzüm), *Triticum sativum* (Buğday), *Hordeum vulgare* (Arpa), *Cicer arietinum* (Nohut) ve *Nicotiana tabacum* (Tütün)'e dayalı tarım alanları tespit edilmiştir. Meyve bahçeleri; Gölbaşı Gölü'nün çevre yerleşim merkezinde, Azaplı Gölü'nün doğusu; Karaburun'da, batı kesimlerinde ve Bağlarbaşı'nda bulunmaktadır. İnekli Gölü'nün kuzeyinde Azaplı köyünde, Köşüklü'de ve Çelik'te meyve ağaçları bulunmaktadır. Bu bahçelerde Antep fıstığı, ceviz, Trabzon hurması, elma, kiraz ve nar ile, ayrıca üzüm yetiştirilmektedir.

Çayır-Turba Vejetasyonu

Turba, nemli ve yağışlı ortamlardaki bataklık alanlarda yetişen bitkilerin, su altında hava ile ilişkisi kesilmiş bir durumda yıllarca çürüyüp birikerek kalın yataklar meydana getirmesi sonucu oluşur. İçeriğinde en az % 50 oranında organik madde bulunur (TÇV, 2001). Gölbaşı Gölü yönünde Çataltepe Köyü, Tecirli mezrası sınırlarında bulunan sazlık alanda mevcut olup Ekortf firması tarafından işletilmektedir. Azaplı Gölü ve İnekli Gölü kısımlarında turbalık alanlar sazlık alan içinde yer almakta ve kullanılmamaktadır. Çıkarılan turbalar torf üretiminde kullanılmaktadır. Alanda mevcut turba çıkarımı faaliyetleri doğal ortama zarar vermektedir. Doğal ortamda kuşların ve diğer yabani hayvanların barınağı olan sazlıklar, yasadışı kesim ve yangınların yanında turba çıkarım faaliyetlerinden de olumsuz etkilenmektedir.

Hidrofil Vejetasyon

Göllerin beslenimi bu alan içindeki yüzeysel akış (akarsular, kaynaklar ve yağıştan akışa geçen sular), yer altı suları (yağıştan süzülme, havza dışı gizli yer altı beslenimi) ve havza dışı beslenmelerden oluşur. Suya bağlı olarak oluşan vejetasyon tipine hidrofil vejetasyonu denir. Adıyaman ilinde bulunan göller hidrofil vejetasyonun en güzel gözlendiği alanlardır.

Gölbaşı, Azaplı ve İnekli gölleri sucul bitkiler yönünden zengin sulak alan olarak kabul edilmektedir. Göllerin hemen bütün kıyıları geniş sazlıklarla, sığ kesimleri su içi bitkileri ile kaplıdır. Sucul vejetasyon dışında göllerin etrafındaki tepelerde kaya, çalı ve bozunmuş orman vejetasyonu vardır. Bütün sulak alanlarda olduğu gibi, bu üç gölün en yaygın bitki grubu kamış ve sazlardır. *Phragmites australis* (Kamış)'in hakim olduğu kıyı bölgelerinde; *Cardaria draba* (L.) Desv. subsp. *draba* (-), *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik. (Çoban çantası), *Papaver minus* (Boiv) Meikle (Gelincik), *Ranunculus arvensis* L. (Düğün çiçeği), *Geranium dissectum* L. (Turna gagası) türleri yaygın olarak görülür. Gölbaşı Gölü'nün kuzey doğusu tarım alanı olarak kullanılmakta, kuzeyi ise tepelerle kaplıdır. Bu tepelerde *Pistacia terebinthus* (Menengiç) türünün aşılınması ile oluşturulmuş *Pistacia vera* (Antep fıstığı) bahçeleri gözlenmektedir (Gürbüz ve ark., 2007).

Azaplı Gölü güzel görünümlü *Nymphaea alba* L. (Nilüfer) açısından önemlidir. Beyaz nilüfer gölün güney batı kıyılarında *Ranunculus sphaerospermum* Boiss. &Blanche. (Su düğün çiçeği) ile birlikte geniş alan kaplamaktadır. Göllerin kıyı kesimlerinde *Capsella bursa-pastoris* L. Medik (Çoban çantası), *Ranunculus trichophyllus* Chaix (Düğün çiçeği), *Apium nodiflorum* L. Lag. (-), *Plantago major* L. (Büyük sinir otu), *Artemisia squamata* L. (-), *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.(-) nadiren de *Tamarix smyrnensis* Bunge (ılgın) türlerine rastlanmaktadır. Bu göl çevresindeki bahçelerde *Diospyros kaki* (Trabzon hurması) tarımı da yapılmaktadır (Gürbüz ve ark., 2007).

İnekli Gölü diğer iki göle göre daha küçüktür. Bu göl de diğer iki göl gibi tipik sucul vejetasyona sahiptir. İnekli Gölü ile Azaplı Gölü arasında bulunan ve ağırlıklı olarak bulunan *Phragmites australis* (yaygın kamış) türü yaban hayatının devamlılığı açısından son derece önemlidir. Red Data Book of Turkish Plants (Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı) IUCN kategorilerine göre Göller ve çevresinin florası değerlendirildiğinde hassas (VU) kategorisinde *Stachys cataonica* (Karabaş) ve kritik kategorisinde (CR) *Fritillaria viridiflora* (Ağlayan gelin) türleri bulunmaktadır. Bu türlerden *Stachys cataonica* daha önceden koruma altına alınmasının

uygun olduğu vurgulanan Gölbaşı Gölü'nün doğusundaki kayalık alanlarda, *Fritillaria viridiflora* türü ise İneklı Gölü'nün güneyindeki nemli çayırlarda bulunmaktadır. Bu iki habitatın korunması bu iki tür için önem arz etmektedir.

Adıyaman il sınırları içerisinde doğal olarak bulunan bitki türleri ve nadir türlerin hangileri olduğu, il sınırları içinde nasıl bir dağılım gösterdikleri ve koruma statüleri ile ilgili bilgiler, 2010 yılı içerisinde, ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde yapılan saha çalışmaları, kaynak araştırmaları ve değişik zamanlarda değişik araştırmacılar tarafından yapılan floristik çalışmalardan faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler aşağıda verilmekte olup, tespit edilen bitki türleriyle ilgili olarak oluşturulan tür listesi, Ek-2 **Tablo-1**'de verilmiştir.

Tespit edilen bitki örneklerinin teşhis edilmesi aşamasında, "**Flora of Turkey and East Aegean Islands**" adlı kaynaktan yararlanılmıştır. Oluşturulan floristik listede, alanda mevcut olduğu belirlenen bitkilerin sistematik konumları kontrollerde kolaylık sağlaması bakımından alfabetik olarak verilmiştir. Birinci sütunda familya, ikinci sütunda takson, üçüncü sütunda Türkçe adı, dördüncü sütunda endemizm durumu, beşinci sütunda biliniyor ise fitocoğrafik bölgesi, altıncı sütunda lokalite / habitat ve yedinci sütunda ise, türün tehlike kategorisi verilmiştir. Bitkilerin Türkçe adlarının belirlenmesinde Şinasi Akalın tarafından hazırlanmış olan, "**Büyük Bitkiler Kılavuzu**" ve Prof. Dr. Turhan Baytop tarafından hazırlanmış olan, "**Türkçe Bitki Adları**" adlı kaynaklardan faydalanılmıştır.

Türlerin tehlike kategorileri IUCN komisyonunun tespit ettiği kriterlere göre ve Ekim v.d. tarafından hazırlanmış ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği tarafından yayınlanmış olan, "**Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı**" adlı kaynaktan faydalanılmıştır.

Bitki türlerinin tehlike kategorilerinin tesbitinde kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları:

EX: Tükenmiş	LC: Az tehdit altında
EW: Doğada tükenmiş	DD: Veri yetersiz
CR: Çok tehlikede	NT: Tehlike altına girmeye aday
EN: Tehlikede	
VU: Zarar görebilir	
NE: Değerlendirilemeyen	

"**Flora of Turkey And The East Aegean Islands**" adlı kaynak tarandığında ve Adıyaman ili sınırlarında yapılan flora çalışmalarının taranması sonucu; 70 familyaya ait 330 cins, 672 tür, 73 alttür ve 23 varyete tespit edilmiştir.

Bu alanda tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı ise; Ir.-Tur. elementi 256, Akdeniz elementi 58, Avr.-Sib. elementi 9 ve Öksin elementi 4 şeklindedir. Çalışma alanından tespit edilen bitki türlerinin 657'si LC (En az endişe verici), 11 tür NT (Tehlike altına girmeye aday), 2 tür CR (Kritik), 9 tür VU (Zarar görebilir), 7 tür EN (Tehlikede) ve 3 tür DD (Veri yetersiz) kategorisindedir. Adıyaman ve çevresinden bilinen ve DD kategorisindeki bitki türleri; yapılan floristik çalışmalar ile ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başında yapılmış toplamalardan ve tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye konur. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamışlardır.

Çalışma alanından 63 endemik bitki türü tespit edilmiştir. Bu türler; *Bunium paucifolium* DC. var. *brevipes* (Freyn & Sint) Hedge & lamond (Tavşan kulağı), *Eryngium polycephalum*

Hauskn. Ex Wolf (Çakır diken), *Ferulago bracteata* Boiss. & Hauskn. (Asa otu), *Johrenia dichotoma* DC. subsp. *sintensis* Bornm. (-), *Prangos melicarpoides* Boiss. var. *melicarpoides*, *Tordylium cappadocicum* Boiss. (-), *Centaurea tomentella* Hand.-Mazz. (Yanar döner), *Echinops pannosus* Rech. Fil. (Kirpi başı), *Jurinea ancyrensis* Bornm. (-), *Alkanna megacarpa* DC. (-), *Onosma armenum* DC. (Emzik otu), *Onosma mutabile* Boiss. (Emzik otu), *Onosma sorgerae* Teppner var. *subglabriflorum* Teppner (Emzik otu), *Rindera caespitosa* (A. DC.) Bunge (-), *Heldreichia atalayi* Kit Tan (-), *Campanula saxonorum* Gandoger (Çan çiçeği), *Arenaria antitaurica* McNeill (Kum otu), *Arenaria commagenae* Çelebioğlu & Favarger (Kum otu), *Arenaria drypidea* Boiss. (Kum otu), *Arenaria ledebouriana* Fenzl var. *parviflora* Boiss. (Kum otu), *Arenaria uninervia* Mc Neill (Kum otu), *Minuartia dianthifolia* (Boiss.) Hand.-Mazz. subsp. *cataonica* McNeill (Minuartia), *Phryna ortegioides* (Fisch. & C.A.Mey.) Pax & Hoffm. (-), *Helianthemum nummularium* (L.) Miller subsp. *lycaonicum* Coode & Cullen (Güneş gülü), *Convolvulus carduchorum* Davis (Gündüz sefası), *Astragalus angustiflorus* C. Koch subsp. *amanus* (Boiss.) Chamberlain (Geven), *Astragalus commagenicus* (Hand.-Mazz.) Sirj. (Geven), *Astragalus ekicii* H. Duman & H. Akan (Geven), *Astragalus lycius* Boiss. (Geven), *Astragalus scabrifolius* Boiss. (Geven), *Astragalus suberosus* Banks. & Sol. subsp. *ancyleus* (Boiss.) V.A.Matthewss (Geven), *Hedysarum nitidum* Willd. (Tatlı tırfıl), *Hedysarum pestalozzae* Boiss. (Tatlı tırfıl), *Onobrychis argyrea* Boiss. subsp. *argyrea* (Korunga), *Onobrychis armena* Boiss. & E.Huet (Korunga), *Hypericum salsolifolium* Hand.-Mazz. (Binbir delik otu), *Marrubium globosum* Montbret & Aucher ex Bentham subsp. *globosum* (İt sineği), *Nepeta aristata* Boiss. & Kotschy ex Boiss. (-), *Origanum haussknechtii* Boiss. (-), *Phlomis linearis* Boiss. & Bal. (Kudus ada çayı), *Scutellaria orientalis* L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) J.R.Edm. (Kaside), *Acantholimon venenustum* Boiss. var. *assyriacum* (Boiss.) Boiss. (Kar diken), *Rumex ponticus* E.H.L.Krause (Labada), *Helleborus vesicarius* Aucher (Enfiye kökü), *Reseda tomentosa* Boiss. (Muhabbet çiçeği), *Asperula stricta* Boiss. subsp. *latibracteata* (Boiss.) Ehrend. (Asperula), *Galium incanum* Sm. subsp. *pseudocornigerum* Ehrend (Yoğurt otu), *Galium lasiocarpum* Boiss. (Yoğurt otu), *Pedicularis cadmea* Boiss. (-), *Scrophularia libanotica* Boiss. subsp. *armena* R. Mill. (Sıraca otu), *Verbascum tenue* Murb. (Sığır kuyruğu), *Veronica bombycina* Boiss. & Kotschy subsp. *bolkardaghensis* M. A. Fischer (Yavşan otu), *Veronica panormitana* Tineo subsp. *panormitana* (Yavşan otu), *Carex melanorrhyncha* Nelmes Apud Davis (Ekşi çimen), *Gladiolus humilis* Stapf (Gladiol), *Asphodeline damascena* (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E. Tuzlacı (Çiriş otu), *Colchicum paschei* K. M. Perss. (Acı çiğdem), *Ornithogalum vasakii* Speta (Tükürük otu), *Dactylorhiza osmanica* (Kl.) Soo var. *Osmanica* (Yalancı saleb), *Amblyopyrum muticum* (Boiss.) Eig. var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-), *Elymus erosiglumis* Melderis (Elym), *Festuca callieri* (Heckel ex St.-Yves) F. Markgraf Apud Hayek subsp. *zederbauri* Markgr.-Dannenb. (Fetük), *Centaurea lycopifolia* Boiss. & Kotschy (Yanar döner) ve *Festuca cataonica* (Hackel ex Boiss.) Markgr.-Dannenb. (Fetük) tür.

Önemli Bitki Türleri

IUCN kriterlerine göre tehlike kategorisi “LC” olan bitki türleri gerek Adıyaman ilinden gerekse Türkiye’de birçok lokasyondan bilinen türler olup, geniş yayılışlı endemikler olarak adlandırılır.

IUCN’e Göre Tehlike Kategorisi “LC” Olan Endemik Bitki Türleri:

- Bunium paucifolium* DC. var. *brevipes* (Freyn & Sint) Hedge & lamond (-),
Eryngium polycephalum Hausskn. Ex Wolf (Çakır diken),
Prangos melicarpoides Boiss. var. *melicarpoides* (-),
Jurinea ancycensis Bornm. (-),
Alkanna megacarpa DC. (-),
Onosma armenum DC. (Emzik otu),
Onosma mutabile Boiss. (Emzik otu),
Rindera caespitosa (A. DC.) Bunge (-),
Campanula saxonorum Gandoger (Çan çiçeği),
Arenaria antitaurica McNeill (Kum otu),
Arenaria drypidea Boiss. (Kum otu),
Arenaria ledebouriana Fenzl var. *parviflora* Boiss. (Kum otu),
Helianthemum nummularium (L.) Miller subsp. *lycaonicum* Coode & Cullen (Güneş gülü),
Convolvulus carduchorum Davis (Gündüz sefası),
Astragalus angustiflorus C. Koch subsp. *amanus* (Boiss.) Chamberlain (Geven),
Astragalus commagenicus (Hand.-Mazz.) Sirj. (Geven),
Astragalus lycius Boiss. (Geven),
Hedysarum nitidum Willd. (Tatlı tırfil),
Hedysarum pestalozzae Boiss. (Tatlı tırfil),
Onobrychis argyrea Boiss. subsp. *argyrea* (Korunga),
Onobrychis armena Boiss. & E.Huet (Korunga),
Marrubium globosum Montbret & Aucher ex Bentham subsp. *globosum* (İt sineği),
Origanum haussknechtii Boiss. (-),
Phlomis linearis Boiss. & Bal. (Kudus ada çayı),
Scutellaria orientalis L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) J.R.Edm. (Kaside),
Rumex ponticus E.H.L.Krause (Labada),
Asperula stricta Boiss. subsp. *latibracteata* (Boiss.) Ehrend. (Asperula),
Galium incanum Sm. subsp. *pseudocornigerum* Ehrend (Yoğurt otu),
Pedicularis cadmea Boiss. (-),
Scrophularia libanotica Boiss. subsp. *armena* R. Mill. (Sıraca otu),
Veronica panormitana Tineo subsp. *panormitana* (Yavşan otu),
Carex melanorrhyncha Nelmes Apud Davis (Ekşi çimen),
Dactylorhiza osmanica (Kl.) Soo var. *Osmanica* (Yalancı saleb),
Amblyopyrum muticum (Boiss.) Eig. var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-),
Festuca callieri (Heckel ex St.-Yves) F. Markgraf Apud Hayek subsp. *zederbauri* Markgr.-Dannenb. (Fetük),
Festuca cataonica (Hackel ex Boiss.) Markgr.-Dannenb. (Fetük)

Bir önceki gruba konmayan ancak VU kategorisinde konmaya yakın aday türler NT kategorisindedir.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “NT” Olan Bitki Türleri:

- Centaurea tomentella* Hand.-Mazz. (Yanar döner)
Onosma sorgerae Teppner var. *subglabriflorum* Teppner (Emzik otu)
Arenaria uninervia Mc Neill (Kum otu)
Minuartia dianthifolia (Boiss.) Hand.-Mazz. subsp. *cataonica* McNeill (Minuartia)
Phryna ortegioides (Fisch. & C.A.Mey.) Pax & Hoffm. (-)
Nepeta aristata Boiss. & Kotschy ex Boiss. (-)
Acantholimon venenustum Boiss. var. *assyriacum* (Boiss.) Boiss. (Kar dikenini)
Helleborus vesicarius Aucher (Enfiye kökü)
Veronica bombycina Boiss. & Kotschy subsp. *bolcardaghensis* M. A. Fischer (Yavşan otu)
Elymus erosiglumis Melderis (Elym)
Centaurea lycopifolia Boiss. & Kotschy (Yanar döner)

CR ve EN grublarına konmamakla birlikte, doğada orta vadeli gelecekte yüksek tehdit altında olan taksonlar VU grubuna konur. Ülkemizde orta vadede tehdit altında olabileceği düşünülen ve birden fazla lokaliteden bilinen taksonlar şimdilik durumlarında tehlike olmayan bazı türler, gelecekte korunmalarının sağlanması için, bu kategoriye konmuşlardır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “VU” Olan Bitki Türleri:

- Hippomarathrum scabrum* (Fenzl) Boiss. (-)
Astragalus ekicii H. Duman & H. Akan (Geven)
Galium lasiocarpum Boiss. (Yoğurt otu)
Verbascum tenue Murb. (Sığır kuyruğu)
Asphodeline damascena (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E. Tuzlacı (Çiriş otu)
Ornithogalum vasakii Speta (Tükürük otu)

Bir takson oldukça yüksek bir risk altında ve yakın gelecekte yok olma tehlikesi altında ancak henüz CR grubunda değilse EN grubuna konur. Faaliyet alanında bu kategoride takson varsa mutlaka koruma önlemi alınmalıdır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “EN” Olan Bitki Türleri,

- Johrenia dichotoma* DC. subsp. *sintensisii* Bornm. (-)
Heldreichia atalayi Kıt Tan (-)
Arenaria commagenae Çelebioğlu & Favarger (Kum otu)
Astragalus suberosus Banks. & Sol. subsp. *ancyleus* (Boiss.) V.A. Matthewss (Geven)
Reseda tomentosa Boiss. (Muhabbet çiçeği)
Gladiolus humilis Stapf (Gladiol)
Colchicum paschei K. M. Perss. (Acı çiğdem)

CR kategorisinde olan takson, çok yakın bir gelecekte yok olma riski altında ise bu gruba konur. Yapılan floristik çalışmalarda, gelecekte populasyonlarının zarar görebileceği düşünülen bitki taksonları bu kategoriye konulmuştur. Faaliyet alanında bu kategoride takson varsa mutlaka koruma önlemi alınmalıdır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “CR” Olan Bitki Türleri:

Tordylium cappadocicum Boiss. (-)

Astragalus scabrifolius Boiss. (Geven)

Bir taksonun dağılım ve bolluğu hakkında bilgi yetersiz ise, takson DD grubuna konur. Bu kategorideki bir taksonun biyolojisi çok iyi bilinse bile, onun yayılış ve bolluğu hakkındaki bilgiler eksiktir. Bu nedenle bir taksonun DD kategorisinde konması, onun tehdit altında olmasından çok, hakkında daha fazla bilgi toplanması gerekliliğini belirtir. Bilgiler elde edilince takson, durumuna uygun başka bir kategoriye konulmalıdır. Yapılan floristik çalışmalar ile ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başında yapılmış toplamalardan tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye konmuştur. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamıştır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “DD” Olan Bitki Türleri:

Ferulago bracteata Boiss. & Hausskn. (Asa otu)

Echinops pannosus Rech. Fil. (Kirpi başı)

Hypericum salsolifolium Hand.-Mazz. (Binbir delik otu)

Endemik olmayıp IUCN kriterlerine göre tehlike kategorisi VU olan; *Euphorbia oxydonta* Boiss. & Hausskn. Ex Boiss.(Sütleğen), *Satureja boissieri* Hausskn. Ex Boiss. (-), *Allium asclepiadeum* Bornm. (Soğan) ve *Tulipa aleppensis* Boiss. ex Regel var. *aleppica* (Lale) türleri tespit edilmiştir.

Koruma Önlemleri

Adıyaman ve çevresinde baraj, yol, hidroelektrik santrali, taş ocağı, yeniden yapılaşmaya açılacak alanlar, doğal alanlarda yapılan ve doğayı tahrip edebilecek her hangi bir faaliyette yasal sınırlar içerisinde, alanın mutlaka biyolojik olarak incelenmesi ve raporlanması gerekmektedir. Alanda endemik ya da endemik olmayan koruma listesinde bulunan her hangi bir tür tespit edilirse mutlaka türün koruma önleminin alınması gerekir. Alınması gereken koruma önlem ve yöntemleri şöyledir:

Ex-Situ koruma yöntemi:

Tehdit altında bulunan bitki türlerinin, tespit edildiği alanın dışında, habitatına uygun, aynı özellikleri gösteren, toprak yapısı aynı olan ortama taşınması ve orada yaşamını devam ettirmesi ile sağlanan koruma yöntemidir. Bu yöntemde, inşaat alanı dışına taşınacak bitki türünün, çevresinde yaklaşık 0.5 m çapında, 50 cm derinliğinde (türün kök derinliğine göre derinlik değişebilir) bir çukur açılır ve köklerine zarar verilmeden bulunduğu habitattan alınır,

çevresindeki topraktan alınarak köklerin etrafı kendi toprağıyla beraber jüt torbalara sarılır ve dikileceğı alana götürülür. Habitatına dikilir ve etrafı toprakla doldurulduktan sonra 1 – 2 lt can suyu ilave edilir. Dikilen bitki her 2 - 3 günde bir, solma, su ihtiyacı için kontrol edilir, gerekiyor ise ihtiyaç kadar su ilave edilir.

Taşınamıyacak kadar büyük, kökleri derinde olan bitki türleri için önerilen koruma yöntemi, tohumlar olgunlaştıktan sonra, tohum torbalarına alınarak, gölgede, oda ısısında nemini alması sağlanır. Nemini alan tohumların üzerine etiket bilgileri (etiket bilgisinde tohumun toplandığı lokalite, toplandığı km. cinsinden bilgi, toplama tarihi, tohumun ait olduğı bitkinin tür adı) yazılır. Bu tohumlar tespit edildiğı lokaliteye en geç 1 yıl gibi bir süre sonra dikilecekse, oda ısısında muhafaza edilir. Tohum tespit edildiğı lokaliteye 2 yıl ya da daha fazla bir zaman sonra dikilecekse tohumların muhafaza edilebilmesi için, İzmir, Menemen’de bulunan Tohum ve Gen Kaynakları Araştırma Merkezi’ne muhafaza edilmek üzere gönderilmesi, dikim zamanında bu merkezden alınarak dikim yapılması gerekir.

İn-Situ Koruma Yöntemi:

In situ koruma yönteminde, tehdit altında bulunan bitki türleri, tespit edildikleri habitatta koruma altına alınırlar. Populasyonun genişleme sınırı tespit edilir ve etrafı tel örgü ile çevrilir. Bu alana iş makineleri, otlatılan hayvanların girişi engellenir. Bu koruma yöntemine yerinde koruma ya da In situ koruma yöntemi denir.

Milli Park ve Tabiatı Koruma Alanları Açısından Adıyaman İlinin Değerlendirilmesi

Adıyaman ve çevresinde bulunan statülü alanlar, Nemrut Dağı Milli Parkı ve Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı’dır.

Nemrut Dağı Milli Parkı

Nemrut Dağı ve çevresinde Tel tarafından yapılan floristik çalışmaya göre; 44 familya 149 cinse ait 250 tohumlu bitki taksonu tespit edilmiştir. Bunlardan 2 tanesi (ardıç türleri) açıktohumludur. Kapalı tohumlu bitkilerden 218 takson çift çenekli 30 takson ise tek çeneklidir. Alanda 43 endemik takson bulunup endemizm oranı %17,2’dir. Bitkilerin floristik bölgelere göre dağılım oranları şöyledir; İran - Turan Elementi 101 (%40,7), Akdeniz Elementi 26 (%10,5), Avrupa - Sibirya Elementi 2 (%0,4), Geniş Yayılışlı 104 (%41,5), bilinmeyenler 17 (%6,9). Araştırma alanında en fazla türe sahip olan familyalardan *Asteraceae* 35 (%14,0), *Lamiaceae* 25 (%10,0), *Poaceae* 23 (%9,2), *Brassicaceae* 19 (%7,6), *Fabaceae* 18 (%7,2), *Rosaceae* 15 (%6,0), *Boraginaceae* 13 (%5,2), *Caryophyllaceae* 13 (%5,2) taksona sahiptir.

Bu çalışma esnasında, B7 karesinden bilinen ve çok dar yayılışlı olan iki endemik takson (*Astragalus altanii* Hub.-Mor. ve *Galium galiopsis* (Hand.-Mazz.) Ehrend) bölgeden ve C7 karesinden ilk kez toplanmıştır (Tel 2009). Nemrut Dağı, Adıyaman ilinin kuzeydoğusunu kaplar. Kuzey ve batı yönünde Malatya Dağları, güney ve doğuda ise Atatürk Barajı ile sınırlıdır. Barajın kuzey ucu önemli doğal alan (ÖDA)’nın doğu kısmını oluşturur. Alan, farklı yüksekliklere özgü bitki topluluklarını içermesi nedeniyle habitat çeşitliliği bakımından zengindir. Nemrut Dağı, vejetasyon bakımından, dağ bozkırı, kermes meşesi toplulukları, kuru tarım alanları, kayalık yamaçlar, Atatürk Baraj Gölü’nün kuzey kesimlerindeki alpin çayırardan

oluşur. Nemrut Dağı'nın daha ılıman olan güney yamaçlarında az miktarda Toros ardıc toplulukları ve kuzey yamacındaki Tepehan ilçesinde akasya ağaçlandırma sahaları bulunur.

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı, Gölbaşı Gölü, Azaplı Gölü ve İnekli Gölleri'nden oluşmaktadır. Gölbaşı Depresyonu tektonik oluşunun en doğusunda yer alır. Gölün beslenme havzası 61.93 km.², yüzölçümü ise 2.14 km.²'dir. Gölde yıllık ve mevsimlik seviye değişimlerine bağlı olarak yüzölçümü ve seviyesi değişiklik göstermektedir. Gölü besleyen en önemli akarsular, göle güney ve kuzeydoğudan karışmaktadır. Gölbaşı Gölü büyük ölçüde Yemişen, Kırkbayır, Nergis, Alikayası ve Ağ Dereleri tarafından beslenmektedir. Gölü besleyen bu akarsular yağışın yeterli olduğu zamanlarda doğrudan göle ulaşabilmektedir. Yağışın yetersiz olduğu zamanlarda ise kurumaktadır. Ancak bu akarsular kendi oluşturdıkları alüvyial dolguları geçerken sızma yoluyla çok su kaybederler. Bu durum Gölbaşı Gölü'nün sızma yoluyla yeraltından beslenmesini sağlamaktadır. Bunların yanında göl çevresindeki kaynak suları da gölün beslenmesine katkı sağlamaktadır.

Gölbaşı Gölü ve çevresinden; *Phragmites australis* (Kamış)'in hakim olduğu kıyı bölgelerinde; *Cardaria draba* (L.) Desv. subsp. *draba* (-), *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik. (Çoban çantası), *Papaver minus* (Boiv) Meikle (Gelincik), *Ranunculus arvensis* L. (Düğün çiçeği), *Geranium dissectum* L. (Turna gagası) türleri yaygın olarak görülür.

Azaplı Gölü

Azaplı Gölü depresyon tabanının en çukur yerinde bulunur. Göl, 53.10 km.²'lik yüzeysel beslenme havzasına sahiptir. Bu alan içinde Hüseyin, Karacaoluk, Yılanlı ve Çınargöl Dereleri gibi mevsimlik akarsular tarafından beslenir. Azaplı Gölü güzel görünümlü *Nymphaea alba* L. (Nilüfer) açısından önemlidir. Beyaz nilüfer gölün güney batı kıyılarında *Ranunculus sphaerospermum* Boiss. &Blanche. (Su düğün çiçeği) ile birlikte geniş alan kaplamaktadır. Göllerin kıyı kesimlerinde *Capsella bursa-pastoris* L. Medik (Çoban antası), *Ranunculus trichophyllus* Chaix (Düğün çiçeği), *Apium nodiflorum* L. Lag. (-), *Plantago major* L. (Büyük sinir otu), *Artemisia squamata* L. (-), *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.(-) nadiren de *Tamarix smyrnensis* Bunge (ılgın) türlerine rastlanmaktadır.

İnekli Gölü

Depresyonun en güneybatısında yer alır. 95.16 km.² beslenme alanına sahiptir. İnekli Gölü diğer iki göle göre daha küçüktür. Bu göl de diğer iki göl gibi tipik sucul vejetasyona sahiptir. İnekli Gölü ile Azaplı Gölü arasında bulunan ve ağırlıklı olarak bulunan *Phragmites australis* (yaygın kamış) türü yaban hayatının devamlılığı açısından son derece önemlidir. Red Data Book of Turkish Plants (Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı) IUCN kategorilerine göre Göller ve çevresinin florası değerlendirildiğinde hassas (VU) kategorisinde *Stachys cataonica* (Karabaş) ve kritik kategorisinde (CR) *Fritillaria viridiflora* (Ağlayan gelin) türleri bulunmaktadır. Bu türlerden *Stachys cataonica* daha önceden koruma altına alınmasının uygun olduğu vurgulanan Gölbaşı Gölü'nün doğusundaki kayalık alanlarda, *Fritillaria viridiflora* türü ise İnekli Gölü'nün güneyindeki nemli çayırlarda bulunmaktadır. Bu iki habitatın korunması bu iki tür için önem arz etmektedir.

Bitki Türlerinin Uluslararası Sözleşmeler Açısından Değerlendirilmesi

Adıyaman ili floristik listeleri değerlendirildiğinde, CITES (Nesli Tehlikede Olan Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) gereği koruma altına alınan ve ticareti yasaklanan bitki türlerinden, *Dactylorhiza osmanica* (Kl.) Soo var. *osmanica* ve *Strenbergia colchicifolia* Waldst. & Kit. türleri Adıyaman da tespit edilmiştir.

Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (BERN) gereği koruma altında bulunan bitki türü bulunmamaktadır.

2.7.1.2. Faunistik Yapı

Adıyaman il sınırları içerisinde hakim olan topoğrafik yapı genellikle bol kıvrımlı ve yükseltili bir özelliktedir. Bu tipik yapı Atatürk Barajı'nın tesis edilmesi sonrasında Adıyaman'ın özellikle güney-güneydoğu sınırlarını meydana getiren; sadece bununla kalmayıp iki kol halinde Adıyaman ilinin kuzeyine doğru ilerleyerek Adıyaman'ı sanki 3 parçalı bir coğrafyaya dönüştüren büyük bir yapay gölle büyük bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümle birlikte faunal yapıda da büyük değişimler şekillenmeye başlamıştır. Özellikle sert karasal iklime uyum sağlamış türler sonradan hakim olmaya başlayan ılıman koşullar nedeniyle komşu alanlara kayarken daha ılıman koşulları seven türler arasından kayda değer sayıda gruba bağlı türler de bu kesime doğru yönelmeye başlamışlardır. Bu durumun elle tutulan sonuçları Adıyaman il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan fauna bileşenlerinin verilmekte olduğu envanter listelerine yansımıştır. Özellikle baraj gölü oluşumu sonrasında il sınırları içerisinde kaydedilmiş balık türlerinin kompozisyonu ve yoğunluğunda önemli iyileşmeler, sayıca büyük artışlar meydana gelmiştir.

İl sınırları içerisinde yer alan Atatürk Baraj Gölü'nün sığ kesimleri nesli dünya genelinde tehlike altında olan Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*)'na ev sahipliği yapmaktadır. Yine bu kesimlerde nadir ve değerli bir kuş türü olan Yeşilyanaklı Arıkuşu (*Merops persicus*) bireylerine rastlamak mümkündür. Bu türün Türkiye sınırları içerisinde bugüne kadar kaydedilmiş olan en büyük kolonisi bu kesimlerde kaydedilmiştir. Yine nadir bir kuş türü olan Çöl Koşarı (*Cursorius cursor*)'nın bu bölgede görüldüğü, hatta üremekte olduğu yöre sakinlerinden öğrenilmiş olmasına karşılık kanıtlayıcı bir veriye ulaşılamamış olması nedeniyle bu tür oluşturulan envanter listesine dahil edilmemiştir. Nihai rapora kadar geçecek süre içerisinde yapılacak gözlem ve incelemeler sonucunda bu türle ilgili durumun daha kesin olarak ortaya konabileceği düşünülmektedir.

İl sınırları içerisinde kaydedilmiş olan nadir kuş türlerinden birisi de Küçük Ebabil (*Apus affinis*)'tir. Oldukça geniş bir yayılıma sahip olmasına karşılık birey sayıları çok azalmış olan bu tür il sınırları içerisinde bir üreme kolonisine sahiptir.

Adıyaman ilinde görülen nadir kuş türlerinden bir diğeri olan Küçük Kerkenez (*Falco naumanni*) yaz ziyaretçisi olan bir yırtıcı kuş türüdür. Asya ve Afrika'nın büyük bir kısmında görülmesine karşılık gittikçe azalan bir dünya popülasyonu söz konusudur. Bu nedenle "VU" yani "Hassas, Zarar Görebilir" kategorisine alınmıştır. İl genelindeki gözlemlerde bu türe ait üreme bireylerine de rastlanmıştır.

İl sınırları içinde görülen nadir yırtıcı türlerinden birisi de Küçük Akbaba (*Neophron percnopterus*)'dır. Çok geniş bir dağılıma sahip bu leşçil türün dünya üzerinde kalan birey

sayısının 20.000-67.000 arasında olduğu hesaplanmaktadır. Yani tür hızla yok olmaya doğru gitmektedir. Bu nedenle az sayıda kuş türünün yer aldığı “EN” (=Endangered), yani “Tehlike Altında” kategorisine alınmıştır. Gözlemler esnasında, özellikle Kahta’da ürediği belirlenmiştir.

Adıyaman ilinde mevcut sınırlı sayıdaki sulak alandan biri olan Gölbaşı Gölleri kompleksi birçok su kuşuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu türler arasında ilk öne çıkanlardan birisi Cüce Karabatak (*Phalacrocorax pygmaeus*), bir diğeri de Alaca yalıçapkını (*Ceryle rudis*)’tir. Ayrıca, dünya ölçeğinde tehdit altındaki türler kategorisinde iri vücuduyla dikkat çeken ve bu özelliği nedeniyle tehdit faktörlerinden çok daha kolay etkilenen Turna (*Grus grus*) türüne ait bireyler bu göller civarında üreyerek bu türün dünya üzerindeki en güney üreme alanlarından birisini teşkil etmektedirler.

İl sınırları içerisinde kaydedilmiş olan faunistik bileşenler arasında kuşlar kadar olmasa da yine de nadir ve korunan kategorisine giren birçok sürüngen ve memeli türü yer almaktadır.

Adıyaman il sınırları içerisindeki farklı habitatlarda bulunduğu belirlenen fauna bileşenleriyle ilgili olarak tür envanter tabloları hazırlanmış olup ekte verilmiştir. Bu tablolarda yer alacak sütunlar ve açıklamaları aşağıda verilmektedir.

- **Türün Tanımı:** İlk iki sütunda, bilimsel tanımı ve Türkçe tanımı, bilimsel sistematiğe kullanılan sırayla verilmiştir. Ulusal ve uluslar arası literatürde kullanılan en yaygın ve geçerli listeler kullanılmıştır.
- **Türün Lokalitesi:** Bu kolonda türe ait bireylerin görüldüğü kesimlerin veya gözlem ya da inceleme amacıyla seçilmiş olan istasyonların resmi literatürde kullanılan adları verilmektedir.
- **Koruma Statüleri:** Teşhisleri yapılan fauna bileşenleriyle ilgili olarak envanter tablolarında ayrılacak sütunlarda türlere ait ulusal ve uluslar arası koruma statüleri, varsa endemizm durumları; sadece kuş türleri için ayrı bir kolon üzerinde statüleri de, yani “Yerli”, “Göçmen” veya “Vagrant” türler gibi tanımlamalar yer almaktadır.
- **Fauna Bileşenleriyle İlgili Olarak Koruma Statülerinin Değerlendirilmesinde Yararlanılan Referans Listeler**

a)-Bern Sözleşmesi:

EK-I: Mutlak Koruma Altındaki Flora Türleri.

EK-II: Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri

EK-III: Koruma Altındaki Fauna Türleri

b)-IUCN tarafından hazırlananmış ve güncellenmiş Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)

LC: (Least Concern=) En Düşük Derecede Tehdit Altında

VU: (Vulnerable=) Hassas, Zarar Görebilir

EN: (Endangered=) Tehlikede

NT: (Near Threaten) Tehlikeye Yakın

DD:(Data Deficient=) Yetersiz Veri

CR:(Critically Endangered=) İleri Derecede Tehlike Altında

EX:(Extinct=) Soyu Tükenmiş

c)-Merkez Av Komisyonu (MAK) Koruma Listeleri:

EK-I: Çevre ve Orman Bakanlığı Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları

EK-II: Merkez Av Komisyonu Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları

EK-III: Belli Edilen Tarih lerde Avına İzin Verilen Av Hayvanları

d)-Kuş Direktifi (BD) (Sadece Kuş türleri için)

2.7.1.2.1. Tatlısu Balıkları

Balık türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiş olan saha çalışmaları, örneklemeler ve literatür kontrolleri sonucunda, Adıyaman il sınırları içerisinde, özellikle de Fırat Nehri ve yan kollarında toplam 32 tatlısu balık türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Adıyaman il sınırları içerisinde yaşadığı belirlenen tatlısu balıklarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda, il sınırları içerisindeki tatlısularda yaşadığı belirlenen balık türlerinin birçoğunun ekonomik öneme sahip türler oldukları ve balıkçılar tarafından ticari amaçla yakalandıkları da belirlenmiştir. Bu balık türleri Ek-2 **Tablo-2**'de verilmiştir.

2.7.1.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar ve Semenderler

Adıyaman il sınırları içerisinde yaşayan ikiyaşamlı türlerini belirleyebilmek amacıyla yapılan saha çalışmaları sonucunda, proje alanı ve yakın çevresinde sadece 4 ikiyaşamlı türünün var olduğu belirlenmiştir. Bu türler Ek-2 **Tablo 3**'te verilmektedir.

İkiyaşamlı türleriyle ilgili olarak oluşturulmuş olan tablo üzerinde yörede kaydedilmiş olan ikiyaşamlı bileşenlerinin habitat tercihleri ile ulusal ve uluslararası koruma statüleri de bulunmaktadır.

Adıyaman il sınırları içerisindeki habitatlarda belirlenmiş olan ikiyaşamlı türleri arasında yer alan Gece Kurbağası (*Bufo viridis*) Bern Sözleşmesi Ek-II'de, yani Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadır. Geriye kalan 3 sürüngen türü, Yeşil Kurbağa (*Hyla savigny*), Su kurbağası (*Pelophylax ridibundus*) ve Şeritli Kurbağa (*Rana tavaensis*) ise Bern Sözleşmesi eklerinden Ek-III'te, yani "Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadırlar.

2.7.1.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler ve Yılanlar

Adıyaman il sınırları içerisinde yaşamakta olan sürüngen türlerini ve değişik özelliklerinin ortaya koyabilmek amacıyla tarafımızdan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu sınıf elemanlarının çevre sıcaklığına olan gereksinimleri göz önünde tutularak özellikle sıcak dönemlerde gerçekleştirilen saha çalışmalarında bu türlerle ilgili araştırma ve incelemeler yapılmıştır.

Sürüngenler sınıfının önemli ve büyük bir grubu olan yılan türleriyle ilgili envanter çalışmalarında doğrudan gözlemlerin yanında habitat değerlendirmesi, literatür kontrolleri ve yöre sakinleriyle gerçekleştirilen görüşmelerden de yararlanılmıştır.

Adıyaman il sınırları içerisinde tarafımızdan gerçekleştirmiş olan saha çalışmaları ve incelemeleri il sınırları içerisinde toplam 25 sürüngen türünün yaşadığı belirlenmiştir. Bu türlerin tanımları ve koruma statüleri Ek-2 **Tablo 4**'te verilmektedir. Bu tablo üzerinde aynı zamanda sürüngen türlerinin ulusal ve uluslararası koruma statüleri de değerlendirilmiştir.

Proje alanında kaydedilmiş olan sürüngen türlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla yapılan değerlendirmelerin sonuçlarına göre 25 sürüngen türünden 11'i tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de yer alırken geriye kalan 14 sürüngen türü ise Ek-III'de yer almaktadırlar.

2.7.1.2.4. Kuş Türleri (Aves)

Adıyaman İl sınırları içerisinde görülen kuş türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen saha çalışmaları, incelemeler ve literatür kontrolleri sonucunda il sınırları içinde toplam 172 kuş türü belirlenmiştir. Bu kuş türlerinin ulusal ve uluslararası koruma statüleri de değerlendirilmiştir. Bu amaçla IUCN tarafından hazırlanmış Avrupa Kırmızı Listesi (ERL) ve Bern Sözleşmesi eklerinden yararlanılmış, "Kuş Direktifi"(=BD) Listeleri de kontrol edilmiştir.

Bern Sözleşmesi eklerine göre yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göre, Adıyaman il sınırları içerisindeki farklı habitatlarda kaydedilmiş olan kuş türleri arasından 110 tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 55 kuş türü Ek-III'de yer almakta olup kalan 7 kuş türü ise her iki ek listede de yer almamaktadır.

Kuş Direktifi listelerine göre yapılan değerlendirme sonucunda Adıyaman il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan 172 kuş türünden 96'sı bu listelerde yer almaktadır.

Adıyaman il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan kuş türleri ile ulusal ve uluslararası koruma statüleri Ek-2 **Tablo 5**'te verilmektedir.

2.7.1.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)

Adıyaman il sınırları içerisinde doğal olarak bulunan karasal omurgalı faunasıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalarda incelenen son grup, Memeli Hayvanlar sınıfıdır. Bu sınıf ile ilgili olarak gerçekleştirilen saha çalışmalarında Böcekçiller (Insectivora), Kemirgenler (Rodentia), Yarasalar (Chiroptera), Toynaklılar (Artiodactyla) ve Yırtıcılar (Carnivora) gruplarına yönelik gözlem ve incelemeler yapılmıştır.

Memeli Hayvanlar sınıfına bağlı Böcekçiller, Yarasalar, tavşanlar, Kemirgenler, yırtıcılar ve toynaklılar gruplarına bağlı türler ve bu türlerin konumlarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Adıyaman İl sınırları içerisinde toplam 46 memeli hayvan türüne bağlı bireylerin yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Bölgedeki memeli hayvantürlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen değerlendirmelerin sonuçlarına göre İl sınırları içerisinde kaydedilmiş olan memeli hayvan türleri arasında yer alan 16 memeli hayvan türü Bern Sözleşmesi Ek liste II'de; 10 memeli hayvan türü ise Ek liste-III'de yer almakta olup geriye kalan ve büyük çoğunluğu Kemirgen olan 30 memeli hayvan türünün ise bu iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

Adıyaman il sınırları içerisinde bugüne kadar kaydedilmiş olan memeli hayvan türleri Ek-2, **Tablo 6** üzerinde verilmektedir. Aynı tablo üzerinde türlerin ulusal ve uluslararası koruma statüleri de değerlendirilerek sonuçlar ilgili sütunda verilmiştir.

2.7.1.3. Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar

Adıyaman İl sınırları içerisinde canlı türlerini, özellikle de nadir veya korunan canlı türlerini desteklemesi nedeniyle biyolojik açıdan “önemli” olarak nitelenen bazı alanlar söz konusudur.

▪ Güney Fırat Vadisi

Fırat Nehri'nin akmakta olduğu vadinin Atatürk Barajı ile Birecik ilçesi arasında kalan kesimi ile vadinin doğu kesimindeki yarı çöl ve bozkır alanları birlikte biyolojik açıdan önemli alan tanımını meydana getirmektedirler. Genişliği yer yer 100 metreyi aşan Fırat Nehri vadisi Türkiye'nin biyolojik çeşitlilik açısından en zengin akarsu ortamıdır. Bazı nadir bitki türleri yanında özellikle kuş, sürüngen ve memeli hayvan çeşitliliği göz önüne alındığı zaman güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde en önemli biyolojik alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu türler arasında dünya ölçeğinde nadir bir tür olan Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*), Sivriburunlu Yılan (*Rhinotyphlops episcopusun*) ve Çöl Varanı (*Varanus Griseus*) bulunmaktadır.

Vadi kenarında ülkemizde son temsilcilerinin üretilmeye çalışıldığı Kelaynak kuşları (*Geronticus eremita*) üretim istasyonu ve ülkemizde hayvanat bahçeleri dışında kalan tek kolonisi bulunmaktadır.

▪ Gölbaşı Gölü

Adıyaman'ın Gölbaşı ilçe merkezinin güneybatı ve kuzeydoğu ekseninde, Malatya-Kahramanmaraş karayolunun batısı boyunca uzanmaktadır. Gölbaşı ilçe merkezinin hemen kuzeyinde yer almaktadır. Aksu Çayı tarafından şekillendirilmiştir. Etrafı alçak tepelerle çevrilidir. Göl alanı ıslak çayırlar ve yoğun sazlıklarla çevrelenmiştir. Göl alanı su kuşları tarafından üreme amacıyla kullanılmaktadır. Nadir bir tür olan Turna (*Grus grus*)'nın dünya üzerindeki üreme alanları arasında en güneyde yer alanlarından biridir. Yine Dünya ölçeğinde nadir olan bir böcek türü olan *Brachytemis fuscopalliata* türünün mevcudiyeti nedeniyle de önemi bir kat daha artmaktadır.

▪ İnekli Göl

Adıyaman'ın Gölbaşı ilçe merkezinin güneybatı ve kuzeydoğu ekseninde, Malatya-Kahramanmaraş karayolunun batısı boyunca uzanmaktadır. Aksu Çayı tarafından şekillendirilmiştir. Etrafı alçak tepelerle çevrilidir. Debisi kontrol edilebilen bir kanal aracılığıyla Azaplı Gölü'ne bağlanmıştır. Göl çevresinde ıslak çayırlar ve yoğun sazlıklar yer alır. Nadir su kuşlarınca üreme amaçlı olarak kullanıldığı için biyolojik açıdan önemli alan kategorisine girmektedir. Alanda görülen türler arasında yer alan ve dünya ölçeğinde sayıları giderek azalmakta olan Turna (*Grus grus*) kuşunun dünya üzerindeki üreme alanları arasında en güneyde yer alanlarından biridir. İlave olarak uluslararası ölçekte nadir bir böcek türü olan *Brachytemis fuscopalliata* türünün alandaki mevcudiyeti nedeniyle İnekli Gölü'nün önemi bir kat daha artmaktadır.

▪ Azaplı Gölü

Adıyaman'ın Gölbaşı ilçe merkezinin güneybatı ve kuzeydoğu ekseninde, Malatya-Kahramanmaraş karayolunun batısı boyunca uzanmaktadır. Aksu Çayı tarafından şekillendirilmiştir. Etrafı alçak tepelerle çevrilidir. Debisi kontrol edilebilen bir kanal

aracılığıyla İnekli Gölü'ne bağlıdır. Su kuşları tarafından özellikle üreme amaçlı olarak kullanıldığı için biyolojik açıdan önemli alan kategorisine girmektedir. Dünya ve Türkiye ölçeğinde korunan ve giderek nadirleşen bir tür olan Turna (*Grus grus*)'nın dünya üzerindeki üreme alanları arasında en güneyde yer alanlarından olması açısından önem taşımaktadır. Kuş türleri yanında uluslar arası ölçekte nadir ve “VU” kategorisinde bir böcek türü olan *Brachytemis fuscopallata* türünün Göl çevresindeki habitatları nedeniyle alan biyolojik açıdan kaydadeğer bir farklılıktadır.

▪ Nemrut Dağı

Çok sayıda endemik ve nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan birçok bitkiyi barındırması yanında alan kuş ve kelebek türleri açısından da oldukça zengindir. Bu türler arasında yer alan Uludoğan (*Falco cherrug*) dünya ölçeğinde tehdit altında olan bir kuş türüdür. Bu tür alanda üremektedir. Bu türler yanında Kızılca Kuyrukkakan (*Oenanthe xanthopyrna*) ve Boz Kirazkuşu (*Emberiza cinerecea*) nadir türler de burada yaşamaktadır. Kuş türleri yanında Dağkeçisi (*Capra aegagrus*) ve Kirpikli yarasa (*Myotis emarginatus*) alanda yaşayan önemli memeli hayvan türlerindedir.

▪ Araban Dağı'nın Adıyaman Kesimi

Alaçak tepeler ve tepelerde dağ bozkırlarının hakim olduğu önemli bir alandır. Dağlık alanda nadir bir Ebabil türü olan Boz Ebabil (*Apus affinis*)'in önemli bir üreme kolonisi bulunmaktadır. Ayrıca Küçük Kerkenez (*Falco naumanni*), Kızıl şahin (*Buteo rufinus*) ve Küçük Akbaba (*Neophron percnopterus*) gibi nadir ve korunan yırtıcı kuş türlerinin üreme alanıdır. Ayrıca *Lacerta cyanisparsa* adlı kertenkele türü açısından da bu alan dünya ölçeğinde önem taşımaktadır.

2.7.2. ŞANLIURFA

2.7.2.1. Floristik Yapı

Şanlıurfa ili yaklaşık 742.529 ha. mera alanlarına sahip, doğal step vejetasyonunun baskın olduğu tespit edilmiştir. Bölgede doğal meraların mevcut olduğu alanlar, Karacadağ, Tektek Dağları, Kaşmer Dağı, Direkli Tepeleri, Nemrut ve Fatik Dağları'dır. Tektek Dağları, yörenin doğusunda Harran Ovası ile Viranşehir Ovası arasında kuzeyden güneye doğru uzanan kıvrımlı bir dağ silsilesidir. Susuz Dağları ile Karakeçi arasında dalgalanan arazi, daha güneyde Şanlıurfa-Mardin karayolunu aşarak Suriye sınırına kadar devam eden Tektek Dağları; bazı yüksek noktaları olmakla beraber genellikle basık bir plato görünümündedir. Yaklaşık 60 km. uzunluğunda bir alanı kaplar. Stratejik noktaları; Senem Mağaraları, Sıfır Tepe, Kırık Tepe, Hellobello Tepesi, Hamzababa, Şuaypşehr, Sumatara, Cimdin Kalesi, Kızların Kasrı, Zagzug Dağları, Karahisar, Hanelbağrur, Ümmüfireyye, Seydirih, Hacco Tepesi, Cinas Tepe ve Toklu Tepe'dir. Bundan başka Zoklu Tepe, Mecrit Tepe, Sarnıç Tepe, Çekirdek Tepe'dir. Tektek Dağları'nın en yüksek noktası 801 m. dir. Tektek Dağları geniş kütlesiyle Harran ve Viranşehir Ovaları'nı birbirinden ayırır.

Tektek Dağları'nda doğal olarak bulunan menengiçler, uzun yıllar boyunca civar köylüler tarafından yakacak elde etmek amacıyla tahrip edilmiştir. Fakat 1962 yılından itibaren devlet tarafından korumaya alınarak budama ve aşırıya başlanmıştır. Bugün meyveleri ekonomik olarak değer kazanmıştır. Tektek Dağları, uzun yıllar tamamı orman vejetasyonu ile kaplı (% 99'u *Pistacia terebinthus* L. subsp. *palaestina* (Boiss.) Engler, menengiç), durumdayken aşırı ağaç kesimi ve otlatma sonucu, su erozyonuna uğrayarak, yerlerini VI, VII ve VIII. Sınıf tarım dışı çıplak kayalıklara bırakmıştır.

Harran Üniversitesi ve kampüs alanında step vejetasyonu baskın olarak tespit edilmiştir.

Karacadağ ve çevresinde ise iki vejetasyon tipi tespit edilmiştir. Bunlar; orman vejetasyonu ve kuru dere vejetasyonudur (Kaya ve ark., 2009).

Urfa ve çevresinde;

- Orman vejetasyonu
- Kaya vejetasyonu
- Step vejetasyonu
- Kuru dere vejetasyonu
- Tarım alanları tespit edilmiştir.

Orman Vejetasyonu

Class: *Quercetea pubescentis* (Oberd. 1948) Doing Kraft 1955

Order: *Quercu-Cedretalia libani* Barbero, Loisel & Quezel 1974

Association: *Nepeto trachionatae-Quercetum brantii* ass. Nov.

Association: *Teucrio multicaulis-Crataegetum aroniae* ass. Nov.

Kuru Dere Vejetasyonu

Association: *Acantho dioscoridis-Vitacetum agni-casti* ass. Nov. Birlikleri tespit edilmiştir.

Step Vejetasyonu

Şanlıurfa ilinde step vejetasyonu baskın olarak tespit edilmiştir. Tektek Dağları, yörenin doğusunda Harran Ovası ile Viranşehir Ovası arasında kuzeyden güneye doğru uzanan kıvrımlı bir dağ silsilesidir. Susuz Dağları ile Karakeçi arasında dalgalanan arazi, daha güneyde Şanlıurfa-Mardin karayolunu aşarak Suriye sınırına kadar devam eden Tektek Dağları step vejetasyonu bakımından en zengin yerlerdendir. Step vejetasyonunu oluşturan bitkiler dikenli yastık formunda olan kserofitler, kserofit otsu türler, kamerofitler ve hemikriptofitlerdir.

Step alanlarında; *Fumaria asepala* Boiss., *Hypocoum imberbe* Sibth., *Alyssum strigosum* Banks. & Sol. subsp. *Strigosum*, *Alyssum szowitzianum* Fisch & Mey., *Isatis lusitanica* L., *Helianthemum ledifolium* (L.) Miller var. *Ledifolium*, *Helianthemum salicifolium* (L.) Miller, *Linum mucronatum* Bertol subsp. *Mucronatum*, *Erodium botrys* (Cav.) Bertol., *Erodium cicutarium* (L.) L'Herit. subsp. *cicutarium*, *Erodium gruinum* (L.) L'Herit., *Astragalus diphtherites* Fenzl. var. *diphtherites*, *Astragalus hamosus* L., *Hippocrepis unisliqua* L. subsp. *unisliqua*, *Medicago coronata* (L.) Bart., *Medicago rigidula* (L.) All. var. *agrestis* Burniat, *Trifolium pauciflorum* d'Urv., *Trifolium purpureum* Lois. var. *purpureum*, *Trifolium stellatum* L. var. *stellatum*, *Trigonella monspeliaca* L., *Vicia palaestina* Boiss., *Tordylium hasselquistiae* DC., *Avena sterilis* L. subsp. *sterilis*, *Bromus japonicus* Thunb. subsp. *japonicus*, *Poa bulbosa* L. ve *Achillea wilhelmsii* C.Koch gibi baskın bitki türleri tespit edilmiştir.

Kaya Vejetasyonu

Tektek Dağları Milli Parkı'nda kaya vejetasyonu, özellikle erozyonun fazla olduğu ve toprak kaybının maksimum düzeyde olduğu alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kaya yüzeylerinde toprak kaybı fazla olduğu için bu alanlarda tutunabilen spesifik türler az olmakla birlikte populasyon yoğunlukları yok denilecek kadar azdır. Bu alanlardan tespit edilen bitki türler; *Biscutella didyma* Willd., *Iberis acutiloba* Bert., *Minuartia picta* (Sibth. & Sm.) Bornm., *Habrosia spinulifolia* (Ser.) Fenzl, *Sedum hispanicum* L. var. *hispanicum*, *Umbilicus erectus* DC., *Parietaria officinalis* L. ve *Urtica pilulifera* L. dir.

Tarım Alanları

GAP'ın hayata geçirilmesi ile birlikte Urfa ve çevresinde iki hatta üç ürün alınabilmektedir. Buğday, sebze, pamuk ve buna benzer ürünlerin tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Urfa ili çok büyük tarım alanlarına sahip olup, son yıllarda suya dayalı tarım büyük bir gelişme göstermiştir. Tektek Dağları Milli Parkı sınırlarında bulunan tarım alanları, step alanlarının tahribatı sonucu ya da proje alanı içerisinde geçmişten beri tarım alanı olarak kullanılan yerler olarak tespit edilmiştir.

Tarım alanlarından tespit edilen bitki türleri, *Adonis dentata* Del., *Papaver argemone* L., *Chardinia orientalis* (L.) O. Kuntze, *Drabopsis verna* Koch, *Erysimum repandum* L., *Hirschfeldia incana* (L.) Lag-Foss., *Matthiola longipetala* (Vent.) DC. subsp. *bicornis* (Sibth. & Sm) P.W.Ball, *Neslia apiculata* Fisch.,Mey. & Ave-Lall., *Neslia paniculata* (L.) Desv., *Sinapis arvensis* L., *Sisymbrium irio* L., *Sisymbrium orientale* L., *Texieria glastifolia* (DC.) Jaub. & Spach, *Torulularia torulosa* (Desf.) Schulz, *Amaranthus retroflexus* L., *Cichorium glandulosum* Boiss. & Hausskn.,

Notobasis syriaca (L.) Cass., *Androsace maxima* L., *Heliotropium lasiocarpum* Fisch. & Mey., *Veronica hederifolia* L., *Euphorbia petiolata* Banks. & Sol. ve *Ceratocephalus falcatus* (L.) Pers dir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde doğal olarak bulunan bitki türleri ve nadir türlerin hangileri olduğu, il sınırları içinde nasıl bir dağılım gösterdikleri ve koruma statüleri ile ilgili bilgiler, 2010 yılı içerisinde, ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde yapılan saha çalışmaları, kaynak araştırmaları ve değişik zamanlarda değişik araştırmacılar tarafından yapılan floristik çalışmalardan faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler aşağıda verilmekte olup, tespit edilen bitki türleriyle ilgili olarak oluşturulan envanter listesi Ek-2 **Tablo-13**'te verilmiştir.

Tespit edilen bitki örneklerinin teşhis edilmesi aşamasında, "**Flora of Turkey and East Aegean Islands**" adlı kaynaktan yararlanılmıştır. Oluşturulan floristik listede, alanda mevcut olduğu belirlenen bitkilerin sistematik konumları kontrollerde kolaylık sağlaması bakımından alfabetik olarak verilmiştir. Birinci sütunda familya, ikinci sütunda takson, üçüncü sütunda Türkçe adı, dördüncü sütunda endemizm durumu, beşinci sütunda biliniyor ise fitocoğrafik bölgesi, altıncı sütunda lokalite / habitat ve yedinci sütunda ise, türün tehlike kategorisi verilmiştir. Bitkilerin Türkçe adlarının belirlenmesinde Şinasi Akalın tarafından hazırlanmış olan, "**Büyük Bitkiler Kılavuzu**" ve Prof. Dr. Turhan Baytop tarafından hazırlanmış olan, "**Türkçe Bitki Adları**" adlı kaynaklardan faydalanılmıştır.

Türlerin tehlike kategorileri IUCN komisyonunun tespit ettiği kriterlere göre ve Ekim v.d. tarafından hazırlanmış ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği tarafından yayınlanmış olan, "**Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı**" adlı kaynaktan faydalanılmıştır.

Bitki türlerinin tehlike kategorilerinin tesbitinde kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları:

EX: Tükenmiş	LC: Az tehdit altında
EW: Doğada tükenmiş	DD: Veri yetersiz
CR: Çok tehlikede	NT: Tehlike altına girmeye aday
EN: Tehlikede	
VU: Zarar görebilir	
NE: Değerlendirilemeyen	

"**Flora of Turkey And The East Aegean Islands**" adlı kaynağın taranması ve Şanlıurfa il sınırları içerisinde değişik araştırmacılar tarafından yapılmış olan floristik çalışmaların taranması sonucu; 83 familyaya ait 454 cins, 1279 tür, 100 alttür ve 68 varyete tespit edilmiştir. Bu alandan tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı; Irano-Turan elementi 441, Akdeniz elementi 184, Avrupa-Sibirya elementi 30 ve Öksin elementi 1 şeklindedir. Çalışma alanından tespit edilen bitki türlerinin 1296'sı LC (En az endişe verici), 10 tür "NT" (Tehlike altına girmeye aday), 1 tür "CR" (Kritik), 14 tür "VU" (Zarar görebilir), 4 tür "EN" (Tehlikede) ve 6 tür "DD" (Veri yetersiz) kategorisindedir.

Gerçekleştirilmiş floristik çalışmalar ile ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl içerisinde ve bu yüzyıl başında yapılmış örneklemelerden ve tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye dahil edilmektedir. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamışlardır.

Şanlıurfa İl Sınırları içerisinde toplam 87 endemik bitki türü tespit edilmiştir. Bu türler şunlardır: *Eryngium bithynicum* Boiss. (Çakırdikeni), *Malabaila lasiocarpa* Boiss. (-), *Tordylium cappadocicum* Boiss. (Tordylium), *Achillea brachyphylla* Boiss. & Hausskn. (Civan perçemi), *Achillea goniocephala* Boiss. & Hohen (Civan perçemi), *Anthemis pauciloba* Boiss. var. *pauciloba* (Papatya), *Centaurea consanguinea* DC. (yanar döner), *Centaurea kurdica* Reichardt. (Yanar döner), *Centaurea obtusifolia* (Boiss. & Hausskn.) Wagenitz (Yanar döner), *Centaurea sclerolepis* Boiss. (Yanar döner), *Centaurea stapfiana* (Hand.-Mazz.) Wagenitz (Yanar döner), *Centaurea urvillei* DC. subsp. *nimrodica* (Boiss. & Hausskn.) Wagenitz (Yanar döner), *Cousinia birecikensis* Hub.-Mor. (-), *Geropogon hybridus* (L.) Schultz Bip. (-), *Hieracium strigulosum* G. E. Post (Şahin otu), *Leucocyclus formosus* Boiss. subsp. *amanicus* (Rech.fil.) Hub.-Mor. & Grierson (-), *Scorzonera semicana* DC. (İskorçin), *Tanacetum argenteum* (Lam.) Willd. subsp. *argenteum* (Solucan otu), *Tanacetum cadmeum* (Boiss.) Heywood subsp. *orientale* Grierson (Solucan otu), *Alkanna megacarpa* DC. (-), *Alkanna trichophila* Hub.-Mor. var. *mardinensis* Hub.-Mor. (-), *Onosma argentatum* Hub.-Mor. (Emzik otu), *Onosma isauricum* Boiss. & Heldr. (Emzik otu), *Paracaryum kurdistanicum* (Brand) R. Mill (Parakaryum), *Symphytum aintabicum* Huber-Mor. & Wickens (Karakafes), *Camelina anomala* Boiss. & Hausskn. (Kalepina), *Hesperis hedgei* P. H. Davis & Kit Tan (-), *Campanula saxonorum* Gand. (Çan çiçeği), *Arenaria acerosa* Boiss. (Kum otu), *Arenaria sabulina* Griseb. Ex Fenzl (Kum otu), *Cerastium haussknechtii* Boiss. (Boynuz otu), *Dianthus zederbaueri* Vierh. (Karanfil), *Convolvulus assyricus* Griseb. (Akşam sefası), *Convolvulus galaticus* Rostan ex Choisy (Akşam sefası), *Rosularia haussknechtii* Boiss. & Reuter (Dam kuruğu), *Astragalus elbistanicus* Hub.-Mor. & D. F. Chamb. (Geven), *Astragalus gymnolobus* Fischer (Geven), *Astragalus lamarckii* Boiss. (Geven), *Astragalus mardinensis* Nab lek (Geven), *Astragalus nervulosus* Eig. & Reese emend. Hub.-Mor. (Geven), *Astragalus scabrifolius* Boiss. (Geven), *Astragalus suberosus* Banks & Sol. subsp. *ancyleus* (Boiss.) V.A. Matthews (Geven), *Astragalus vexillaris* Bunge (Geven), *Astragalus xylobasis* Freyn & Bornm. var. *xylobasis* (Geven), *Cicer echinospermum* P.H. Davis (Nohut), *Lathyrus trachycarpus* (Boiss.) Boiss. (Mürdümük), *Medicago shepardii* Post ex Boiss. (Yonca), *Onobrychis armena* Boiss. & A. Huet. (Korunga), *Trifolium aintabense* Boiss. & Hausskn. (Üçgül), *Hypericum aviculariifolium* Jaub. & Spach subsp. *depilatum* (Freyn & Bornm.) Robson var. *depilatum* (Binbir delik otu), *Hypericum capitatum* Choisy var. *capitatum* (Binbir delik otu), *Hypericum salsolifolium* Hand.-Mazz. (Binbir delik otu), *Ballota saxatilis* Sieber ex J. & C. Presl subsp. *brachydonia* (Boiss.) Davis & Doroszenko (Köpek otu), *Marrubium parviflorum* A. Fish. & C. A. Mey. subsp. *oligodon* (Boiss.) Seybold (İt sineği), *Scutellaria orientalis* L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) Edmonson (Kaside), *Scutellaria orientalis* L. subsp. *bicolor* (Hochst.) Edmondson (Kaside), *Stachys burgsdorffoides* (Benth.) Boiss. subsp. *ladanoides* Hand.-Mazz. (Karabaş), *Stachys setifera* C. A. Mey. subsp. *lycia* (Gand.) R. Bhattacharjee (Karabaş), *Teucrium leucophyllum* Monbret & Aucher ex Bentham (Kısa Mahmut), *Thymus haussknechti* Velen. (Kekik), *Alcea apterocarpa* (Fenzl) Boiss. (Hatmi), *Alcea calvertii* (Boiss.) Boiss. (Hatmi), *Papaver clavatum* Boiss. & Hausskn. ex Boiss. (Gelincik), *Adonis dentata* Del. (Havaciva otu), *Galium scopulorum* Schönb.-Tem. (Yoğurt otu), *Linaria confertiflora* Bentham (Nevruz), *Linaria genistifolia* (L.) Miller subsp. *praealta* (Boiss.) Davis (Nevruz), *Scrophularia libanotica* Boiss. subsp. *armena* R. Mill (Siraca otu), *Scrophularia*

mesopotamica Boiss. (Sıraca otu), *Verbascum anastasii* Nabelek (Sığır kuyruğu), *Verbascum diversifolium* Hochst. (Sığır kuyruğu), *Verbascum stepporum* Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu), *Verbascum tenue* Murb. (Sığır kuyruğu), *Veronica balansae* Stroh (Yavşan otu), *Veronica orientalis* Mill. Subsp. *carduchorum* P.H.Davis ex M. A. Fischer (Yavşan otu), *Lycium anatolicum* A. Baytop & R. Mill (Teke diken), *Arum dioscoridis* Sm. var. *luschanii* R. R. Mill (Yılın yastığı), *Biarum eximium* (Schott & Kotschy) Egl. (Yılan yastığı), *Carex malenorrhyncha* Nelmes Apud Davis (Ekşi çimen), *Crocus leichtlinii* (D. Dewar) Bowles (Çiğdem), *Crocus sieheanus* Barr ex Burt (Çiğdem), *Gladiolus humilis* Stapf. (Gladiol), *Asphodeline damascena* (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E.Tuzlacı (Yalancı çiriş), *Bellevalia gracilis* Feinbrun (-), *Hyacinthella siirtensis* Mathew (Sümbül) ve *Amblyopyrum muticum* (Boiss.) Eig var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-) dir.

Önemli Bitki Türleri

IUCN kriterlerine göre tehlike kategorisi LC olan bitki türleri gerek Şanlıurfa ilinden gerekse Türkiye’de birçok lokasyondan bilinen türler olup, geniş yayılışlı endemikler olarak adlandırılır.

IUCN’e Göre Tehlike Kategorisi “LC” Olan Endemik Bitki Türleri:

Eryngium bithynicum Boiss. (Çakır diken)
Malabaila lasiocarpa Boiss. (-)
Achillea goniocephala Boiss. & Hohen (Civan perçemi)
Anthemis pauciloba Boiss. var. *pauciloba* (Papatya)
Centaurea consanguinea DC. (Yanar döner)
Centaurea kurdica Reichardt. (Yanar döner)
Centaurea urvillei DC. subsp. *nimrodica* (Boiss. & hausskn.) Wagenitz (Yanar döner)
Geropogon hybridus (L.) Schultz Bip. (-)
Scorzonera semicana DC. (İskorçin)
Tanacetum argenteum (Lam.) Willd. subsp. *argenteum* (Solucan otu)
Tanacetum cadmeum (Boiss.) Heywood subsp. *orientale* Grierson (Solucan otu)
Alkanna megacarpa DC. (-)
Alkanna trichophila Hub.-Mor. var. *mardinensis* Hub.-Mor. (-)
Onosma argentatum Hub.-Mor. (Emzik otu)
Onosma isauricum Boiss. & Heldr. (Emzik otu)
Arenaria acerosa Boiss. (Kum otu)
Arenaria sabulinea Griseb. Ex Fenzl (Kum otu)
Dianthus zederbaueri Vierh. (Karanfil)
Convolvulus assyricus Griseb. (Akşam sefası)
Convolvulus galaticus Rostan ex Choisy (Akşam sefası)
Rosularia haussknechtii Boiss. & Reuter (Dam kuruğu)
Astragalus elbistanicus Hub.-Mor. & D. F. Chamb. (Geven)
Astragalus gymnolobus Fischer (Geven)
Astragalus suberosus Banks & Sol. subsp. *ancyleus* (Boiss.) V.A. Matthews (Geven)
Astragalus vexillaris Bunge (Geven)

Astragalus xylobasis Freyn & Bornm. var. *xylobasis* (Geven)
Lathyrus trachycarpus (Boiss.) Boiss. (Mürdümük)
Onobrychis armena Boiss. & A. Huet. (Korunga)
Hypericum aviculariifolium Jaub. & Spach subsp. *depilatum* (Freyn & Bornm.) Robson var. *depilatum* (Binbir delik otu)
Hypericum capitatum Choisy var. *capitatum* (Binbir delik otu)
Marrubium parviflorum A. Fish. & C. A. Mey. subsp. *oligodon* (Boiss.) Seybold (İt sineği)
Scutellaria orientalis L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) Edmonson (Kaside)
Scutellaria orientalis L. subsp. *bicolor* (Hochst.) Edmondson (Kaside)
Stachys setifera C. A. Mey. subsp. *lycia* (Gand.) R. Bhattacharjee (Karabaş)
Teucrium leucophyllum Monbret & Aucher ex Bentham (Kısa Mahmut)
Alcea apterocarpa (Fenzl) Boiss. (Hatmi)
Alcea calvertii (Boiss.) Boiss. (Hatmi)
Papaver clavatum Boiss. & Hausskn. ex Boiss. (Gelincik)
Linaria confertiflora Bentham (Nevruz)
Scrophularia mesopotamica Boiss. (Sıraca otu)
Verbascum stepporum Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu)
Veronica balansae Stroh (Yavşan otu)
Veronica orientalis Mill. Subsp. *carduchorum* P.H.Davis ex M. A. Fischer (Yavşan otu)
Lycium anatolicum A. Baytop & R. Mill (Teke diken)
Arum dioscoridis Sm. var. *luschanii* R. R. Mill (Yılan yastığı)
Carex malenorrhyncha Nelmes Apud Davis (Ekşi çimen)
Crocus leichtlinii (D. Dewar) Bowles (Çiğdem)
Crocus sieheanus Barr ex Burt (Çiğdem)
Asphodeline damascena (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E.Tuzlacı (Yalancı çiriş)
Amblyopyrum muticum (Boiss.) Eig var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-)

Bir önceki gruba konmayan ancak VU kategorisinde konmaya yakın aday türler NT kategorisindedir.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “NT” Olan Bitki Türleri:

Hyacinthella siirtensis Mathew (Sümbül)
Scrophularia libanotica Boiss. subsp. *armena* R. Mill (Sıraca otu)
Linaria genistifolia (L.) Miller subsp. *praealta* (Boiss.) Davis (Nevruz)
Thymus haussknechti Velen. (Kekik)
Stachys burgsdorffiioides (Benth.) Boiss. subsp. *ladanoides* Hand.-Mazz. (Karabaş)
Ballota saxatilis Sieber ex J.& C.Presl subsp. *brachyodonia* (Boiss.) Davis&Doroszenko (Köpek otu)
Trifolium aintabense Boiss.& Hausskn. (Üç gül)
Astragalus scabrifolius Boiss. (Geven)
Leucocyclus formosus Boiss. subsp. *amanicus* (Rech.fil.)Hub.-Mor.&Grierson (-)
Centaurea stapfiana (Hand.-Mazz.) Wagenitz (Yanar döner)

CR ve EN gruplarına konmamakla birlikte, doğada orta vadeli gelecekte yüksek tehdit altında olan taksonlar VU grubuna konur. Ülkemizde orta vadede tehdit altında olabileceği düşünülen ve birden fazla lokaliteden bilinen taksonlar ve şimdilik durumlarında tehlike olmayan bazı türler, gelecekte korunmalarının sağlanması için, bu kategoriye konmuşlardır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “VU” Olan Bitki Türleri:

- Centaurea sclerolepis* Boiss. (Yanar döner)
Paracaryum kurdistanicum (Brand) R. Mill (Parakaryum)
Symphytum aintabicum Huber-Mor. & Wickens (Karakafes)
Astragalus lamarckii Boiss. (Geven)
Astragalus mardinensis Nab lek (Geven)
Astragalus nervulosus Eig. & Reese emend. Hub.- Mor. (Geven)
Cicer echinospermum P.H. Davis (Nohut)
Medicago shepardii Post ex Boiss. (Yonca)
Adonis dentata Del. (Havacıya otu)
Galium scopulorum Schönb.-Tem. (Yoğurt otu)
Verbascum anastasii Nabelek (Sığır kuyruğu)
Verbascum diversifolium Hochst. (Sığır kuyruğu)
Verbascum tenue Murb. (Sığır kuyruğu)
Gladiolus micranthus Stapf (Gladiol)

Bir takson oldukça yüksek bir risk altında ve yakın gelecekte yok olma tehlikesi altında ancak henüz CR grubunda değilse EN grubuna konur. Faaliyet alanında bu kategoride takson varsa mutlaka koruma önlemi alınmalıdır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “EN” Olan Bitki Türleri:

- Gladiolus humilis* Stapf. (Gladiol)
Biarum eximium (Schott & Kotschy) Egl. (Yılan yastığı)
Hesperis hedgei P. H. Davis & Kit Tan (-)
Cousinia birecikensis Hub.-Mor. (-)

CR kategorisinde olan takson, çok yakın bir gelecekte yok olma riski altında ise bu gruba konur. Yapılan floristik çalışmalarda, gelecekte popülasyonlarının zarar görebileceği düşünülen bitki taksonları bu kategoriye konulmuştur. Faaliyet alanında bu kategoride takson varsa mutlaka koruma önlemi alınmalıdır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “CR” Olan Bitki Türleri:

- Tordylium cappadocicum* Boiss. (-)

Bir taksonun dağılım ve bolluğu hakkında bilgi yetersiz ise, takson DD grubuna konur. Bu kategorideki bir taksonun biyolojisi çok iyi bilinse bile, onun yayılış ve bolluğu hakkındaki bilgiler eksiktir. Bu nedenle bir taksonun DD kategorisinde konması, onun tehdit altında olmasından çok, hakkında daha fazla bilgi toplanması gerekliliğini belirtir. Bilgiler elde edilince takson, durumuna uygun başka bir kategoriye konulmalıdır. Yapılan floristik çalışmalar ile

ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başında yapılmış toplamalardan tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye konmuştur. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamıştır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “DD” Olan Bitki Türleri:

Achillea brachyphylla Boiss. & Hausskn. (Civanperçemi)

Centaurea obtusifolia (Boiss. & Hausskn.) Wagenitz (Yanar döner)

Hieracium strigosum G. E. Post (Şahin otu)

Camelina anomala Boiss. & Hausskn. (Kalepina)

Cerastium haussknechtii Boiss. (Boynuz otu)

Hypericum salsolifolium Hand.-Mazz. (Binbir delik otu)

Şanlıurfa il sınırları içerisinde tespit edilmiş olan, endemik olmayan fakat buna karşılık IUCN kriterlerine göre koruma statüsü önemli olan bitki türleri; *Trigonosciadium viscidulum* Boiss. & Hausskn. (-, VU), *Achillea membranacea* (Lab.)DC. (Civan perçemi, DD), *Anacyclus nigellifolius* Boiss. subsp. *orientalis* Grierson (-, DD), *Centaurea laxa* Boiss. & hausskn. (Yanar döner, DD), *Cousinia wesheni* Post (-, EN), *Jurinea mesopotamica* Hand.-Mazz. (Geyik göbeği, DD), *Taraxacum sintenisii* Dahlst. (Hindiba, DD), *Gysophila antari* Post & Beauverd (Gysophila, VU), *Pterocephalus brevis* Coulter (Kanatlı baş, VU), *Astragalus aleppicus* Boiss. (Geven, VU), *Astragalus brachystachys* DC. (Geven, EN), *Astragalus rousseanus* Boiss. (Geven, VU), *Astragalus surugensis* Boiss. & Hausskn. (Geven, VU), *Vicia aintabensis* Boiss. & Hausskn. ex Boiss. (Fiğ, VU), *Vicia esdraelonensis* Warb. & Eig (Fiğ, VU), *Alcea acaulis* (Cav.) Alef. (Hatmi, CR), *Alcea guestii* Zoh. (Hatmi, VU), *Plantago loeflingii* L. (Sinir otu, DD), *Parietaria officinalis* L. (Yapışkan otu, DD), *Sternbergia fischeriana* (Herbert) Rupr. (Kara çiğdem, EN), *Arum nickelii* Schott (Yılan yastığı, VU), *Biarum eximium* (Schott & Kotschy) Egl. (Yılan yastığı, EN) ve *Iris masia* Stapf ex Foster (Süsen, VU) dir. Endemik bitki türlerinin korunması için önerilen koruma önlemleri bu türler içinde aynen uygulanır.

Koruma Önlemleri

Ex-Situ koruma yöntemi:

Tehdit altında bulunan bitki türlerinin, tespit edildiği alanın dışında, habitatına uygun, aynı özellikleri gösteren, toprak yapısı aynı olan ortama taşınması ve orada yaşamını devam ettirmesi ile sağlanan koruma yöntemidir. Bu yöntemde, inşaat alanı dışına taşınacak bitki türünün, çevresinde yaklaşık 0,5 m çapında, 50 cm. derinliğinde (türün kök derinliğine göre derinlik değişebilir) bir çukur açılır ve köklerine zarar verilmeden bulunduğu habitattan alınır, çevresindeki topraktan alınarak köklerin etrafı kendi toprağıyla beraber jüt torbalara sarılır ve dikileceği alana götürülür. Habitatına dikilir ve etrafı toprakla doldurulduktan sonra 1 – 2 lt can suyu ilave edilir. Dikilen bitki her 2 - 3 günde bir, solma, su ihtiyacı için kontrol edilir, gerekiyor ise ihtiyaç kadar su ilave edilir.

Taşınamiyacak kadar büyük, kökleri derinde olan bitki türleri için önerilen koruma yöntemi, tohumlar olgunlaştıktan sonra, tohum torbalarına alınarak, gölgede, oda ısısında nemini alması sağlanır. Nemini alan tohumların üzerine etiket bilgileri (etiket bilgisinde tohumun toplandığı

lokalite, toplandığı km. cinsinden bilgi, toplama tarihi, tohumun ait olduğu bitkinin tür adı) yazılır. Bu tohumlar tespit edildiği lokaliteye en geç 1 yıl gibi bir süre sonra dikilecekse, oda ısısında muhafaza edilir. Tohum tespit edildiği lokaliteye 2 yıl ya da daha fazla bir zaman sonra dikilecekse tohumların muhafaza edilebilmesi için, İzmir, Menemen de bulunan Tohum ve Gen Kaynakları Araştırma Merkezi'ne muhafaza edilmek üzere gönderilmesi, dikim zamanında bu merkezden alınarak dikim yapılması gerekir.

In-Situ Koruma Yöntemi:

In situ koruma yönteminde, tehdit altında bulunan bitki türleri, tespit edildikleri habitatta koruma altına alınırlar. Populasyonun genişleme sınırı tespit edilir ve etrafı tel örgü ile çevrilir. Bu alana iş makinaları, otlatılan hayvanların girişi engellenir. Bu koruma yöntemine yerinde koruma ya da In situ koruma yöntemi denir.

Milli Park ve Tabiatı Koruma Alanları Açısından Şanlıurfa İli'nin Değerlendirilmesi

Şanlıurfa'da Tektek Dağları Milli Parkı mevcuttur. Bunun dışında her hangi tescilli doğal alan bulunmamaktadır. Tektek Dağları Milli Parkında yapılan çalışmaya göre, 53 familyaya ait 183 cins, 272 tür, 29 alttür ve 7 varyete tespit edilmiştir. Çalışma alanından tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere dağılımı ise; İran-Turan elementi 87, Avrupa-Sibirya elementi 3 ve Akdeniz elementi 42 şeklindedir. 132 tür birden fazla fitocoğrafik bölgeye ait ya da fitocoğrafik bölgesi bilinmeyenler grubundadır. Proje sahası sınırlarından tespit edilen bitki türlerinin IUCN kriterlerine göre tehlike kategorilerinin dağılımı ise; 2 tür NT, 5 tür DD ve 4 tür VU kategorisindedir. Tektek Dağı Milli Parkı sınırlarında literatür çalışmasına göre 7 endemik bitki türü tespit edilmiştir.

Bitki Türlerinin Uluslararası Sözleşmeler Açısından Değerlendirilmesi

Şanlıurfa il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan bitki türleri koruma listeleri baz alınarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Cites (Nesli Tehlikede Olan Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme)'e Göre; *Comperia comperiana* (Steven) Aschers. & Graebn. (-), *Ophrys umbilicata* Desf. subsp. *khuzestanica* Renz & Taub. (Orkide), *Orchis coriophora* L. (Orkide), *Orchis laxiflora* Lam. (Orkide), *Sternbergia clusiana* (Ker-Gawler) Ker-Gawler ex Sprengel (-) ve *Sternbergia fischeriana* (Herbert) Rupr. (-) türleri Şanlıurfa da tespit edilmiştir.

Bern Sözleşmesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi) ek listelerine giren herhangi bir bitki türü bulunmamaktadır.

2.7.2.2. Faunistik Yapı

Şanlıurfa'nın da yer aldığı bölgede hakim olan topoğrafya ve iklim koşulları il sınırları içerisinde görülen fauna bileşenlerini de şekillendirmektedir. Fırat Nehri gibi akarsuyun ılıman etkisinin gözlemlendiği belli kesimler haricinde gözlenen sıcak ve kurak iklim şartları özellikle bu koşullara uyum göstermiş türlerin tür ve birey sayısı açısından zenginleşmesine yol açmıştır. Bu durum en iyi Sürüngen türleri (Reptilia) arasında kendini göstermiştir. Yaygın türler yanında çok nadir görülen, birey sayıları azalmış gruplara ait türlerden bazılarını il sınırları içinde görebilmek olasıdır. Bunlardan birisi de Harran'da yaşayan sürüngenler arasında yer alan Harran Kertenkelesi (*Acanthodactylus harranensis*)'dir. Bilindiği gibi bu sürüngen türü Türkiye'ye özgü, endemik bir omurgalı hayvan türüdür. Yani dünya üzerinde sadece il sınırları içerisinde, Harran'da yaşadığı belirlenmiştir.

Sürüngen türleri arasında yer alan ve vücut büyüklüğü nedeniyle hem kolayca tanınan ve dünya üzerinde bilinen; diğer taraftan bu özelliği nedeniyle az sayıda olan bireyleri oluşan korku nedeniyle öldürülen iri sürüngen türü, Dev Kertenkele (*Varanus griseus*) ülkemizde sadece Şanlıurfa il sınırları içerisinde, Viranşehir, Akçakale, Ceylanpınar ve Birecik lokalitelerinde kaydedilmiştir.

Sürüngen sınıfına bağlı olmakla birlikte dünya ölçeğinde önem taşıyan türlerden bir diğeri de Sivriburunlu Yılan (*Rhinotyphlops episcopus*)'dir. Oldukça dar bir yayılışa sahip olan bu sürüngen türü Türkiye sınırları içerisinde sadece bu bölgede bilinmektedir.

Sürüngen türleri arasında önemli bir yeri olan Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*)'da baraj inşaatları sonrasında hareket yeteneği oldukça zayıflamış, habitat kayıpları nedeniyle gittikçe dar alanlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Yumuşak, derimsi bir kabuğa sahip olan bu hassas sucul sürüngen türü, il sınırları içerisinde özellikle Fırat Nehri'nin yavaş akan kesimlerinde yaşamını devam ettirmeye çabalamaktadır.

Şanlıurfa'da kaydedilmiş yabancı formlarda görülen bu nadirlik durumu sadece sürüngenler sınıfına bağlı olan ve yukarıda değinilen bazı türler için geçerli olmayıp kuşlar sınıfına bağlı birçok tür için de geçerlidir. Örneğin dünya ölçeğinde önem taşıyan nadirlikte ve nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan kuş türleri arasında yer alan Toykuşu (*Otis tarda*) bu il sınırları içerisinde üremektedir. Bir diğer önemli ve nesli tehlike altında olan ve bu nedenle ornitolojik açıdan oldukça önemli bir kuş türü olan Sürmeli Kızkuşu (*Vanellus (=Chettusia) gregarius*)'da Ceylanpınar civarında kaydedilmiştir.

Nadir yırtıcı kuş türleri arasında yer alan Karaçaylağın (*Milvus migrans*) en büyük kış populasyonu bu ilde, Ceylanpınar'da görülebilmektedir.

Türkiye'nin diğer bölgelerine göre çok daha az bozulmuş olan bozkır populasyonları Bağırtlak türleri (*Pterocles spp.*) ve yine nadir bir kuş türü olan Kocagöz (*Burhinus oedicnemus*) bireylerine ev sahipliği yapmaktadır.

Şanlıurfa denildiği zaman akla ilk gelen anahtar kelimelerden birisi de Kelaynak kuşlarıdır (*Geronticus eremita*). Bilindiği gibi 1950'li yıllara kadar yazları ülkemize gelerek üreyen ve o dönemlerde binlerce bireyle temsil edilen bu tür, o dönemde gerçekleştirilen bilinçsiz bir zararlı mücadelesi sonucunda çok büyük kayıplar vererek ortadan kalkmış durumuna gelmiştir. Günümüzde geriye kalan az sayıda birey Birecik'te tesis edilmiş olan üretim çiftliğinde çoğaltılmaya çalışılmaktadır. Hali hazırda 100-150 bireylik bir populasyon söz

konusu olup üremeleri teşvik edilmekte, tamamen ortadan kalkmamaları içinse tamamının göç etmesine izin verilmemektedir.

Diğer taraftan çöl ortasında bir vaha konumundaki Fırat Nehri ve nehir üzerinde tesis edilmiş olan baraj gölleri özellikle su kuşları açısından oldukça önemli barınma, beslenme, kışlama ve üreme alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürüngen ve kuş türlerine ek olarak Şanlıurfa il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan Memeli Hayvan türleri arasında da benzer özelliklere sahip türler yer almaktadır. Örneğin Şanlıurfa sınırları içerisinde geçmiş dönemlerde kaydedilmiş olan ve Dünya genelinde önemli memeli hayvan türleri arasında bulunan Sırtlan (*Hyaena hyaena*) ve Karakulak (*Felis=Caracal caracal*) da yer almaktadır. Geçmiş dönemlerde sıkça gözlenebilen bu iki nadir ve nesli giderek azalmakta olan yırtıcı memeli hayvan türü oldukça uzun sürelerden beri bu il sınırları içerisinde kaydedilememiştir. Her ne kadar kaydedilememiş olsalar da sağlıklı bir değerlendirme yapılmadan bu türlerle ilgili nihai bir karara varmak olası değildir. Bu nedenle bu iki nadir memeli hayvan türü ihtiyati olarak memeli hayvan türleriyle ilgili olarak hazırlanmış tür envanter listesine dahil edilmemişlerdir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde günümüzde yaşamakta olan faunal bileşenler ile bu bileşenler tarafından kullanılan habitatlarla ilgili olarak tarafımızdan çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. il sınırları içerisindeki farklı habitatlarda bulunduğu belirlenen fauna bileşenleriyle ilgili olarak tür envanter listeleri oluşturulmuştur. Bu tablolarda yer alacak sütunlar ve açıklamaları aşağıda verilmektedir.

- **Türün Tanımı:** İlk iki sütunda, bilimsel tanımı ve Türkçe tanımı, bilimsel sistematikte kullanılan sırayla verilmiştir. Ulusal ve uluslar arası literatürde kullanılan en yaygın ve geçerli listeler kullanılmıştır.
- **Türün Lokalitesi:** Bu kolonda türe ait bireylerin görüldüğü kesimlerin veya gözlem ya da inceleme amacıyla seçilmiş olan istasyonların resmi literatürde kullanılan adları verilmektedir.
- **Koruma Statüleri:** Teşhisleri yapılan fauna bileşenleriyle ilgili olarak envanter tablolarında ayrılacak sütunlarda türlere ait ulusal ve uluslar arası koruma statüleri, varsa endemizm durumları; sadece kuş türleri için ayrı bir kolon üzerinde statüleri de, yani “Yerli”, “Göçmen” veya “Vagrant” türler gibi tanımlamaları yer almaktadır.
- **Fauna Bileşenleriyle İlgili Olarak Koruma Statülerinin Değerlendirilmesinde Yararlanılan Referans Listeler**
 - a)-Bern Sözleşmesi:
 - **EK-I:** Mutlak Koruma Altındaki Flora Türleri.
 - **EK-II:** Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri
 - **EK-III:** Koruma Altındaki Fauna Türleri
 - b)-IUCN Tarafından Hazırlanmış ve Güncellenmiş Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)
 - **LC:** (Least Concern=) En Düşük Derecede Tehdit Altında
 - **VU:** (Vulnerable=) Hassas, Zarar Görebilir.
 - **EN:** (Endangered=) Tehlikede
 - **NT:** (Near Threaten) Tehlikeye Yakın
 - **DD:**(Data Deficient=) Yetersiz Veri
 - **CR:**(Critically Endangered=) İleri Derecede Tehlike Altında

- **EX:**(Extinct=) Soyu Tükenmiş
- **c)-Merkez Av Komisyonu (MAK) Koruma Listeleri:**
- **EK-I:** Çevre ve Orman Bakanlığı Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları
- **EK-II:** Merkez Av Komisyonu Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları
- **EK-III:** Belli Edilen Tarih lerde Avına İzine Verilen Av Hayvanları
- **d)-Kuş Direktifi (BD) (Sadece Kuş türleri için)**

2.7.2.2.1. Tatlısu Balıkları

Şanlıurfa il sınırları içerisindeki durgun ve akarsularda yaşayan balık türlerini belirleyebilmek amacıyla tarafımızdan gerçekleştirilmiş olan saha çalışmaları, örneklemeler ve literatür kontrolleri sonucunda, Şanlıurfa il sınırları içerisinde, özellikle de Fırat Nehri ve yan kollarında toplam 37 tatlısu balık türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde yaşadığı belirlenen tatlısu balıklarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda il sınırları içerisindeki tatlısularda yaşadığı belirlenen balık türlerinin birçoğunun ekonomik öneme sahip türler oldukları ve balıkçılar tarafından ticari amaçla yakalandıkları da belirlenmiştir.

İl sınırları içerisinde kalan akarsu ve gölcüklerde yaşadığı belirlenen tatlısu balık türleri Ek-2 **Tablo-14**'te verilmektedir.

2.7.2.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar ve Semenderler

Şanlıurfa il sınırları içerisinde yaşayan ikiyaşamlı türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen saha çalışmaları sonucunda, Şanlıurfa ve yakın çevresinde sadece 4 ikiyaşamlı türünün var olduğu belirlenmiştir. Bu türler, Ek-2 **Tablo-15**'te verilmektedir.

İkiyaşamlı türleriyle ilgili olarak oluşturulmuş olan tablo üzerinde aynı zamanda yörede kaydedilmiş olan ikiyaşamlı bileşenlerinin habitat tercihleri ile ulusal ve uluslar arası koruma statüleri de bulunmaktadır.

Şanlıurfa il sınırları içerisindeki habitatlarda belirlenmiş olan ikiyaşamlı türleri arasında yer alan Gece Kurbağası (*Bufo viridis*) Bern Sözleşmesi Ek-II'de, yani "Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadır. Geriye kalan 3 sürüngen türü, Yeşil Kurbağa (*Hyla savignyi*), Su kurbağası (*Pelophylax ridibundus*) ve Şeritli Kurbağa (*Rana tavaensis*) ise Bern Sözleşmesi eklerinden Ek-III'de, yani "Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadırlar.

2.7.2.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler ve Yılanlar

Şanlıurfa İl sınırları içerisinde tarafımızdan gerçekleştirmiş olan saha çalışmaları ve incelemeleri il sınırları içerisinde, biri endemik olmak üzere toplam 39 sürüngen türünün yaşadığı belirlenmiştir. İl sınırları genelinde hakim olan uygun iklim koşulları, aynı zamanda sürüngen türleri açısından "uygun" olarak nitelenebilecek yeryüzü şekilleri il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan tür sayısının yüksekliğini açıklamaktadır.

İl sınırları içerisinde kaydedilmiş olan sürüngen türlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla yapılan değerlendirmelerin sonuçlarına göre 39 sürüngen türünden 12 tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de yer alırken geriye kalan 27 sürüngen türü ise Ek-III'de yer almaktadırlar.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan Sürüngen türleri ile bu türlere ait değişik özellikler, Ek-2 **Tablo-16** üzerinde verilmektedir.

2.7.2.2.4. Kuş Türleri (Aves)

Şanlıurfa il sınırları içerisinde farklı statülere sahip kuş türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen saha gözlemleri, incelemeler ve literatür kontrolleri sonucunda il sınırları içinde toplam 181 kuş türünün görülebildiği belirlenmiştir. Bu kuş türlerinin ulusal ve uluslar arası koruma statüleri de değerlendirilmiştir. Bu amaçla IUCN tarafından hazırlanmış Avrupa Kırmızı Listesi (ERL) ve Bern Sözleşmesi eklerinden yararlanılmıştır.

Bern Sözleşmesi eklerine göre yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göre, Şanlıurfa il sınırları içerisindeki farklı habitatlarda kaydedilmiş olan kuş türlerinden 115 tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 60 kuş türü Ek-III'de yer almakta olup kalan 6 kuş türü ise her iki ek listede de yer almamaktadır.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan kuş türleri, statüleri ile ulusal ve uluslar arası koruma durumları, Ek-2 **Tablo-17** üzerinde verilmektedir.

2.7.2.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)

Şanlıurfa il sınırları içerisinde kalan habitatlarda karasal omurgalı hayvan gruplarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalarda incelenen son grup memeli hayvanlar sınıfıdır. Bu sınıf ile ilgili olarak gerçekleştirilen saha çalışmalarında Böcekçiller (Insectivora), Kemirgenler (Rodentia), Yarasalar (Chiroptera), Toynaklılar (Artiodactyla) ve Yırtıcılar (Carnivora) gruplarına yönelik gözlem ve incelemeler yapılmıştır.

Memeli Hayvanlar sınıfına bağlı böcekçiller, yarasalar, tavşanlar, kemirgenler, yırtıcılar ve toynaklılar gruplarına bağlı türler ve bu türlerin konumlarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda proje sahası sınırları içerisinde toplam 48 memeli hayvan türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Bölgedeki memeli hayvan türlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen değerlendirmelerin sonuçlarına göre il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan memeli hayvan türleri arasında yer alan 18 memeli hayvan türü Bern Sözleşmesi Ek liste-II'de; 11 memeli hayvan türü ise Ek liste-III'te yer almakta olup geriye kalan 19 memeli hayvan türünün ise her iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde bugüne kadar kaydedilmiş olan memeli hayvan türleri, Ek-1 **Tablo-18** üzerinde verilmektedir. Aynı tablo üzerinde türlerin ulusal ve uluslar arası koruma statüleri de değerlendirilerek sonuçlar ilgili sütunda verilmiştir.

2.7.2.3. Biyolojik Açından Önemli Alanlar

Şanlıurfa İl sınırları içerisinde kalan bazı alanlar birçok nadir, soyu tükenmek üzere olan, endemik veya ileri derecede korunan biyolojik bileşenlere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca biyolojik çeşitlilik bakımından değerli olan, yani tür ve birey sayıları açısından da önem taşımakta olan bazı alanlar söz konusu türlerin geleceği, nesillerinin devamı açısından büyük önem taşıyabilmektedir. Bu çalışma kapsamında Şanlıurfa il sınırları içerisinde bu tanıma uyan, yani biyolojik açıdan önem taşıyan alanlarla ilgili olarak da değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmelerin sonuçları aşağıda verilmektedir.

- **Bozova**

Atatürk Barajı'nın güney kıyıları ile Fırat Nehri'nin birleştiği kesimlerde şekillenmiş olan sığ koylar, çamur düzlükleri, sazlık alanlar ve sınırlı büyüklükteki galeri ormanları önemli habitatları meydana getirmektedir. Bu habitatları kullanan önemli türler arasında Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*) yanında nesli dünya ölçeğinde tehdit altında olan bir kızıböceği türü olan *Brachytemis fuscopalliata* 'nın oldukça önemli üreme alanıdır. Yine nadir bir kuş türü olan Çölkoşarı (*Cursorius cursor*) ile Yeşil Arıkuşu (*Merops persicus*)'nun Türkiye'de kaydedilmiş en büyük kolonisi yine bu kesimlerde görülebilir.

- **Karkamış**

Nehir ekosistemi, subasar çayırlar, ağaç toplulukları ve sazlıklar ile tipik olan alan nesli dünya ölçeğinde tehdit altında olan Fırat kaplumbağasının önemli yayılım ve üreme alanlarından birisidir. Fırat Nehri üzerinde en iyi korunmuş nehir ekosistemleri bu kesimde yer almaktadır. Türkiye'de en çok su kuşunun sayıldığı alanlardan birisidir. Nadir bir sürüngen türü olan Leopar Keleri (*Ablepharus angramanyu*) Türkiye genelinde sadece bu alanda, alanın güneyinde yer alan yarı çöl karakterindeki bir kesimde yaşamaktadır.

- **Birecik Bozkır Alanları**

Bozkır alanları birçok kuş ve sürüngen türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bozkır habitatlarında yayılış gösteren nadir sürüngen türleri arasında dar yayılışlı olan İnceburunlu yılan (*Rhinotyphlops episcopusun*) yanında dünya ölçeğinde önemli bir yırtıcı memeli olan Çizgili Sırtlan (*Hyaena hyaena*) ve koruma altındaki nadir yarasalar türlerinden Çıplakkarınlı Türne Yarasa (*Traphozous rudeventris*)'nın Türkiye'deki tek yaşam alanı bu bozkır alanlarıdır.

- **Akçakale Bozkırları**

Ülkemizin bozulmadan kalmış, nadir zengin bozkır alanlarından birisidir. Bozkır alanları bazı kuş türleri açısından dünya ölçeğinde, bazı sürüngen, memeli ve kelebek türleri açısından ise bölge ölçeğinde önem sahiptir. Bu türler arasında ülkemizdeki en önemli kışlama alanıyla Toykuşu (*Otis tarda*), Kılıkuyruklu Bağirtlak (*Pterocles alchata*), Çöl varanı (*Varanus griseus*) yanında oldukça önemli bir memeli hayvan türü olan Ceylan 'ın (*Gazelle subgutturosa*) Türkiye'deki üç doğal popülasyonundan en büyük olanı bu bölgede bulunmaktadır. Bozkır alanları Asya Bahçe yediuyuru (*Eliomys melanurus*) açısından bölgesel önemi olan yaşam alanlarıdır.

- **Ceylanpınar**

Doğal bozkır varlığı açısından önemli bir alandır. Nadir bitki türleri yanında nadir ve uluslar arası ölçekte koruma altındaki birçok kuş türü açısından önemi olan bir bölgedir. Bu türler arasında başlıcaları Sürmeli kızkuşu (*Vanellus gregarius*), Toykuşu (*Otis tarda*) olup üreme dönemi dışında büyük sayılarda olmak üzere bozkır alanlarında görülmektedirler.

Çaylak (*Milvus migrans*) türünün en büyük kışlama popülasyonu bu alanda bulunmaktadır. Bağırlak (*Pterocles orientalis*), Kalkuyruk bağırlak (*Pterocles alchata*) ve Kocagöz (*Burhinus oedicephalus*) az bozulmuş bozkır ekosisteminin en önemli konukları olarak öne çıkmaktadır.

Önemli memeli hayvan türleri arasında yer alan Ceylan (*Gazella subgutturosa*) bu ilçe sınırları içerisindeki üretim çiftliğinde yetiştirilirken doğal ortamlarda yaşayan yabani ceylan bireylerinin varlığı da bilinmektedir.

2.7.3. DİYARBAKIR

2.7.3.1. Floristik Yapı

Günümüzden 40-50 yıl öncesinde az da olsa ormanlık alanlardan söz edilebilen Karacadağ'da, şimdilerde insanın zor ulaştığı bölgelerde çok küçük topluluklar halinde tek tük ağaçlara rastlanmaktadır. Karacadağ'da yetişen bu ağaçlar şunlardır: *Quercus brantii* ve *Quercus infectoria* subsp. *boissieri* (mese türleri), *Celtis glabrata* ve *Celtis tournefortii* (çitlenbik veya dardagan türleri), *Cratageus aronia* var. *aronia*, *Cratageus monogyna* subsp. *monogyna* ve *Cratageus orientalis* var. *orientalis* (alıç türleri), *Pistacia khinjuk* (menengiç), *Pyrus syriaca* var. *syriaca* (ahlat, yabancı armut), *Fraxinus angustifolia* subsp. *angustifolia* (disbudak).

Diyarbakır ilinde;

- Kaya vejetasyonu
- Step vejetasyonu
- Çayır vejetasyonu
- Tarım alanları tespit edilmiştir.

Kaya Vejetasyonu

Bazalt kayalıklarla kaplı açık alanlarda, özellikle 1300-1400 metrelerden itibaren, birçok bitki yerini, genellikle yastık oluşturan *Astragalus gumnifer* (geven) ve *Acantholimon acerosum* var. *acerosum* (pisik geveni) gibi dikenli bitkilerden oluşmuş birliklere bırakmıştır. Bu alanlarda hakim bitki topluluklarını bu türler oluşturur.

Step Vejetasyonu

Aşırı otlatmanın etkisiyle daha aşağı kesimlerde de otsu türler yok denecek kadar azalmış ve yerlerini dikenli ve sert yapraklı olan, *Gundelia tournefortii*'ye (kenger) terketmiştir. Yine aynı şekilde birçok dikenli bitki büyük alanları işgal eder.

İlkbahar aylarında zehirli ve yumrulu olan *Eminium raufwolfii* (yılan yastığı) ve zehirli olan *Ranunculus arvensis* (dügün çiçeği) tarlalar halinde steplere yayılmıştır. Bu bitkilerin yanısıra *Triplospermum parviflorum* (papatya), *Adonis aleppica* (kandamlası), *Sinapis arvensis* (hardal) çok geniş alanlarda görülür.

Çayır Vejeasyonu

Günden güne artan insan faaliyetleri sonucunda azalan çayır ve mera alanlarında yıllarca süregelen hayvancılık zengin otsu türlerin popülasyonlarının zayıflamasına birçok alanda tükenmesine ve doğal yaşam alanının çölleşmesine neden olmuştur. Aşırı otlatmadan dolayı günümüzde Karacadağ'ın doğu eteklerinde doğal yaşam alanları tahrip edilmiş, çayır ve meralar çölleşmiş, yüksek kesimlerde yaylalarda da çölleşme süreci başlamıştır.

Tarım Alanları

Diyarbakır ve çevresinde tarım alanları yaygın olmakla birlikte meyvecilik, pamuk, sebze, fiğ ve buğday tarımı yapılmaktadır. Susam, Mısır ve buna benzer tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde doğal olarak bulunan bitki türleri ve nadir türlerin hangileri olduğu, il sınırları içinde nasıl bir dağılım gösterdikleri ve koruma statüleri ile ilgili bilgiler, 2010 yılı içerisinde, ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde yapılan saha çalışmaları, kaynak araştırmaları ve değişik zamanlarda değişik araştırmacılar tarafından yapılan floristik çalışmalardan faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler aşağıda verilmekte olup, tespit edilen bitki türleriyle ilgili olarak oluşturulan tür listesi ekte verilmektedir (Ek-2 **Tablo-7**)

Tespit edilen bitki örneklerinin teşhis edilmesi aşamasında, "**Flora of Turkey and East Aegean Islands**" adlı kaynaktan yararlanılmıştır. Oluşturulan floristik listede, alanda mevcut olduğu belirlenen bitkilerin sistematik konumları kontrollerde kolaylık sağlaması bakımından alfabetik olarak verilmiştir. Birinci sütunda familya, ikinci sütunda takson, üçüncü sütunda Türkçe adı, dördüncü sütunda endemizm durumu, beşinci sütunda biliniyor ise fitocoğrafik bölgesi, altıncı sütunda lokalite / habitat ve yedinci sütunda ise, türün tehlike kategorisi verilmiştir. Bitkilerin Türkçe adlarının belirlenmesinde Şinasi Akalın tarafından hazırlanmış olan, "**Büyük Bitkiler Kılavuzu**" ve Prof. Dr. Turhan Baytop tarafından hazırlanmış olan, "**Türkçe Bitki Adları**" adlı kaynaklardan faydalanılmıştır.

Türlerin tehlike kategorileri IUCN komisyonunun tespit ettiği kriterlere göre ve Ekim v.d. tarafından hazırlanmış ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği tarafından yayınlanmış olan, "**Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı**" adlı kaynaktan faydalanılmıştır.

Bitki türlerinin tehlike kategorilerinin tesbitinde kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları:

EX: Tükenmiş	LC: Az tehdit altında
EW: Doğada tükenmiş	DD: Veri yetersiz
CR: Çok tehlikede	NT: Tehlike altına girmeye aday
EN: Tehlikede	
VU: Zarar görebilir	
NE: Değerlendirilemeyen	

"**Flora of Turkey and The East Aegean Islands**" adlı kaynak tarandığında ve Diyarbakır ili sınırlarında yapılan flora çalışmalarının taranması sonucu; 73 familyaya ait 314 cins, 694 tür, 68 alttür ve 23 varyete tespit edilmiştir. Bu alandan tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı ise; Ir.-Tur. elementi 287, Akdeniz elementi 64 ve Avr.-Sib. elementi 8 şeklindedir. Çalışma alanından tespit edilen bitki türlerinin 693'ü LC (en az endişe verici), 5 tür NT (Tehlike altına girmeye aday), 14 tür VU (Zarar görebilir), 5 tür EN (Tehlikede) ve 2 tür DD (Veri yetersiz) kategorisindedir. Diyarbakır ve çevresinden bilinen ve DD kategorisindeki bitki türleri; yapılan floristik çalışmalar ile ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başında yapılmış toplamalardan ve tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye konur. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamışlardır.

Çalışma alanından 68 endemik bitki türü tespit edilmiştir. Bu türler şunlardır:

Acanthus dioscoridis L. var. *laciniatus* Freyn (Ayı pençesi), *Anthemis pauciloba* Boiss. var. *pauciloba* (Papatya), *Anthemis tricornis* Eig (Papatya), *Anthemis wiedemanniana* Fisch. & Mey (Papatya), *Centaurea consanguinea* DC. (Yanardöner), *Scorzonera semicana* DC. (İskorçin), *Tanacetum cadmeum* (Boiss.) Heywood subsp. *orientale* Grierson (Solucan otu), *Alkanna trichophylla* Hub.-Mor. var. *mardinensis* Hub.-Mor. (-), *Anchusa leptophylla* Roemer & Schultes

subsp. *tomentosa* (Boiss.) Chamb. (Sığırdili), *Paracaryum cristatum* (Schreber) Boiss. subsp. *cristatum* (Parakaryum), *Hesperis bottae* Fourn. (-), *Arenaria ledebouriana* Fenzl var. *Parviflora* Boiss. (Kum otu), *Arenaria sabulina* Gris ex Fenzl (Kum otu), *Saponaria prostrata* Willd. subsp. *anatolica* Hedge (Sabun otu), *Convolvulus galaticus* Rostan ex Choisy (Gündüz sefası), *Astragalus berytius* Bunge (Geven), *Astragalus decurrens* Boiss. (Geven), *Astragalus kurdicus* Boiss. var. *muschianus* (Boiss. & Kotschy) Chamberlain (Geven), *Astragalus leporinus* Boiss. var. *leporinus* (Geven), *Astragalus vexillaris* Boiss. (Geven), *Onobrychis argyrea* Boiss. var. *argyrea* (Korunga), *Marrubium globosum* Montbret & Aucher ex Brentham subsp. *globosum* (İt sineği), *Phlomis oppositifolia* Boiss. & Hausskn. (Kudus ada çayı), *Scutellaria orientalis* L. subsp. *bicolor* (Hochst.) Edmonds (Kaside), *Scutellaria orientalis* L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) Edmondson (Kaside), *Alcea apterocarpa* (Fenzl) Boiss. (Hatmi), *Papaver clavatum* Boiss. & Hausskn. ex Boiss. (Gelincik), *Linaria confertiflora* Bentham (Nevruz), *Scrophularia mesopotamica* Boiss. (Siraca otu), *Scrophularia pulverulenta* Boiss. & Noe (Siraca otu), *Verbascum cherianthifolium* Boiss. var. *asperum* (Boiss.) Murb. (Sığır kuyruğu), *Verbascum lysiosepalum* Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu), *Veronica anagallis-aquatica* L. Var. *lysimachioides* (Boiss.) M.A.Fischer (Yavşan otu), *Crocus biflorus* Miller subsp. *pseudonubigena* Mathew (Çiğdem), *Crocus leichtlinii* (D. Dewar) Bowles (Çiğdem), *Asphodeline damascena* (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E. Tuzlacı (Çiriş otu), *Cephalanthera kotschyana* Renz & Taub. (Sefalantera), *Ophrys cilicica* Schlechter (Orkide), *Ophrys Phrygia* Fleischm. & Bornm. (Orkide), *Amblyopyrum muticum* (Boiss.) Eig var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-), *Bunium brachyactis* (Post) Wolff (-), *Centaurea kurdica* Reichardt (Yanar döner), *Centaurea stapfiana* (Hand.-Mazz.) Wagenitz (Yanar döner), *Onosma procerum* Boiss. (Emzik otu), *Trifolium aintabense* Boiss. & Hausskn. (Üç gül), *Centaurea sclerolepis* Boiss. (Yanar döner), *Paracaryum kurdistanicum* (Brand) R. Mill (Parakaryum), *Isatis demiriziana* Mısırdalı (Çivit otu), *Euphorbia fistulosa* M. S Khan (Sütleğen), *Astragalus diyarbakirensis* Podlech (Geven), *Astragalus ovabahensis* Akan & Aytaç (Geven), *Cicer echinospermum* P.H. Davis (Nohut), *Lathyrus trachycarpus* (Boiss.) Boiss. (Mürdümük), *Medicago shepardii* Post ex Boiss. (Yonca), *Hypericum capitatum* Choisy var. *capitatum* (Binbir delik otu), *Acantholimon saxifragiforme* (Hausskn. & Sint. ex) Bokhari (Kar diken), *Verbascum apiculatum* Hub.-Mor. var. *tigridaeum* Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu), *Ophrys arameorum* P. Delforge (Orkide), *Ventenata subenervis* Boiss. & Bal. (-) dir.

Önemli Bitki Türleri

IUCN kriterlerin göre tehlike kategorisi LC olan bitki türleri gerek Diyarbakır ilinden gerekse Türkiye de birçok lokasyondan bilinen türler olup, geniş yayılışlı endemikler olarak adlandırılır.

IUCN'e Göre Tehlike Kategorisi "LC" Olan Endemik Bitki Türleri:

Acanthus dioscoridis L. var. *laciniatus* Freyn (Ayı pençesi)
Anthemis pauciloba Boiss. var. *pauciloba* (Papatya)
Anthemis tricornis Eig (Papatya)
Anthemis wiedemanniana Fisch. & Mey (Papatya)
Centaurea consanguinea DC. (Yanardöner)
Scorzonera semicana DC. (İskorçin)

Tanacetum cadmeum (Boiss.) Heywood subsp. *orientale* Grierson (Solucan otu)
Alkanna trichophylla Hub.-Mor. var. *mardinensis* Hub.-Mor. (-)
Anchusa leptophylla Roemer & Schultes subsp. *tomentosa* (Boiss.) Chamb. (Sığır dili)
Paracaryum cristatum (Schreber) Boiss. subsp. *cristatum* (Parakaryum)
Hesperis bottae Fourn. (-)
Arenaria ledebouriana Fenzl var. *Parviflora* Boiss. (Kum otu)
Arenaria sabulinea Gris ex Fenzl (Kum otu)
Saponaria prostrata Willd. subsp. *anatolica* Hedge (Sabun otu)
Convolvulus galaticus Rostan ex Choisy (Gündüz sefası)
Astragalus berytius Bunge (Geven)
Astragalus decurrens Boiss. (Geven)
Astragalus kurdicus Boiss. var. *muschianus* (Boiss. & Kotschy) Chamberlain (Geven)
Astragalus leporinus Boiss. var. *leporinus* (Geven)
Astragalus vexillaris Boiss. (Geven)
Onobrychis argyrea Boiss. var. *argyrea* (Korunga)
Marrubium globosum Montbret & Aucher ex Brentham subsp. *globosum* (İt sineği)
Phlomis oppositifolia Boiss. & Hausskn. (Kudus ada çayı)
Scutellaria orientalis L. subsp. *bicolor* (Hochst.) Edmonds (Kaside)
Scutellaria orientalis L. subsp. *haussknechtii* (Boiss.) Edmondson (Kaside)
Alcea apterocarpa (Fenzl) Boiss. (Hatmi)
Papaver clavatum Boiss. & Hausskn. ex Boiss. (Gelincik)
Linaria confertiflora Bentham (Nevruz)
Scrophularia mesopotamica Boiss. (Sıraca otu)
Scrophularia pulverulenta Boiss. & Noe (Sıraca otu)
Verbascum cherianthifolium Boiss. var. *asperum* (Boiss.) Murb. (Sığır kuyruğu)
Verbascum lysiosepalum Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu)
Veronica anagallis-aquatica L. Var. *lysimachioides* (Boiss.) M.A.Fischer (Yavşan otu)
Crocus biflorus Miller subsp. *pseudonubigena* Mathew (Çiğdem)
Crocus leichtlinii (D. Dewar) Bowles (Çiğdem)
Asphodeline damascena (Boiss.) Baker subsp. *gigantea* E. Tuzlacı (Çiriş otu)
Cephalanthera kotschyana Renz & Taub. (Sefalantera)
Ophrys cilicica Schlechter (Orkide)
Ophrys Phrygia Fleischm. & Bornm. (Orkide)
Amblyopyrum muticum (Boiss.) Eig var. *loliaceum* (Jaub. & Spach) Eig (-)
 Bir evelki gruba konmayan ancak VU kategorisinde konmaya yakın aday türler NT kategorisindedir.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi” NT” Olan Bitki Türleri:

Bunium brachyactis (Post) Wolff (-)
Centaurea kurdica Reichardt (Yanar döner)
Centaurea stapfiana (Hand.-Mazz.) Wagenitz (Yanar döner)
Onosma procerum Boiss. (Emzik otu)
Trifolium aintabense Boiss.& Hausskn. (Üç gül)

“CR” ve “EN” kategorilerine konmamakla birlikte, doğada orta vadeli gelecekte yüksek tehdit altında olan taksonlar “VU” grubuna konur. Ülkemizde orta vadede tehdit altında olabileceği düşünülen ve birden fazla lokaliteden bilinen taksonlar şimdilik durumlarında tehlike olmayan bazı türler, gelecekte korunmalarının sağlanması için, bu kategoriye konmuşlardır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “VU” Olan Bitki Türleri:

- Centaurea sclerolepis* Boiss. (Yanar döner)
Paracaryum kurdistanicum (Brand) R. Mill (Parakaryum)
Isatis demiriziana Mısırdalı (Çivit otu)
Euphorbia fistulosa M. S Khan (Sütleğen)
Astragalus diyarbakirensis Podlech (Geven)
Astragalus ovabahensis Akan & Aytaç (Geven)
Cicer echinospermum P.H. Davis (Nohut)
Lathyrus trachycarpus (Boiss.) Boiss. (Mürdümük)
Medicago shepardii Post ex Boiss. (Yonca)
Hypericum capitatum Choisy var. *capitatum* (Binbir delik otu)
Acantholimon saxifragiforme (Hausskn. & Sint. ex) Bokhari (Kar diken)
Verbascum apiculatum Hub.-Mor. var. *tigridaeum* Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu)
Ophrys arameorum P. Delforge (Orkide)
Ventenata subenervis Boiss. & Bal. (-)

Bir takson oldukça yüksek bir risk altında ve yakın gelecekte yok olma tehlikesi altında ancak henüz CR grubunda değilse EN grubuna konur. Faaliyet alanında bu kategoride takson varsa mutlaka koruma önlemi alınmalıdır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “EN” Olan Bitki Türleri:

- Rosularia blepharophylla* Eggli (Dam kuruğu)
Astragalus brachystachys DC. (Geven)
Ajuga xylorrhiza Kit Tan (Mayasıl otu)
Nepeta baytopii Hedge & Lamond (-)
Verbascum globiferum Hub.-Mor. (Sığır kuyruğu)

Bir taksonun dağılım ve bolluğu hakkında bilgi yetersiz ise, takson DD grubuna konur. Bu kategorideki bir taksonun biyolojisi çok iyi bilinse bile, onun yayılış ve bolluğu hakkındaki bilgiler eksiktir. Bu nedenle bir taksonun DD kategorisinde konması, onun tehdit altında olmasından çok, hakkında daha fazla bilgi toplanması gerekliliğini belirtir. Bilgiler elde edilince takson, durumuna uygun başka bir kategoriye konulmalıdır. Yapılan floristik çalışmalar ile ülkemizde varlığı bilinmekle birlikte, yalnız geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başında yapılmış toplamalardan tek bir lokalite ve tip örneğinden bilinen türler bu kategoriye konmuştur. Bu bitki taksonları, özellikle son yıllarda artan bitki toplama çalışmalarına rağmen o zamandan sonra toplanamamıştır.

IUCN Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “DD” Olan Bitki Türleri:*Trigonosciadium tuberosum* Boiss. (-)*Alcea fasciculiflora* Zohary (Hatmi)**Endemik Olmayıp Iucn Kriterlerine Göre Tehlike Kategorisi “VU” Olan Bitki Türleri:***Hippomarathum scabrum* (Fenzl) Boiss. (-)*Euphorbia fistulosa* M. S Khan (Sütleğen)*Astragalus garaensis* Sirj. (Geven)*Astragalus pulchellus* Boiss. (Geven)*Hedysarum kotschyi* Boiss. (Tatlı tırfil)*Hedysarum pannosum* (Boiss.) Boiss. (Tatlı tırfil)*Nigella arvensis* L. Var. *caudata* Boiss. (Çörek otu)*Reseda aucheri* Boiss. subsp. *rotundifolia* (Kotschy ex Müll.-Arg.) Rech. Fil. (Muhabbet çiçeği) türleri tespit edilmiştir.**Endemik Olmayıp “EN” Kategorisinde Olan Bitki Türleri;***Astragalus brachystachys* DC. (Geven) türü tespit edilmiştir.**Koruma Önlemleri**

Diyarbakır ve çevresinde baraj, yol, hidroelektrik santrali, taş ocağı, yapılaşmaya açılacak alanlar ile doğal alanlarda yapılan ve doğayı tahrip edebilecek herhangi bir faaliyette yasal sınırlar içerisinde, alanın mutlaka biyolojik olarak incelenmesi ve raporlanması gerekmektedir. Alanda endemik ya da endemik olmayan, koruma listesinde bulunan her hangi bir tür tespit edilirse mutlaka türün koruma önlemenin alınması gerekmektedir. Genel olarak alınması gereken koruma önlemi ve yöntemler şöyledir:

Ex- Situ koruma yöntemi:

Tehdit altında bulunan bitki türlerinin, tespit edildiği alanın dışında, habitatına uygun, aynı özellikleri gösteren, toprak yapısı aynı olan ortama taşınması ve orada yaşamını devam ettirmesi ile sağlanan koruma yöntemidir. Bu yöntemde, inşaat alanı dışına taşınacak bitki türünün, çevresinde yaklaşık 0.5 m çapında, 50 cm derinliğinde (türün kök derinliğine göre derinlik değişebilir) bir çukur açılır ve köklerine zarar verilmeden bulunduğu habitatından alınır, çevresindeki topraktan alınarak köklerin etrafı kendi toprağıyla beraber jüt torbalara sarılır ve dikileceği alana götürülür. Habitatına dikilir ve etrafı toprakla doldurulduktan sonra 1 – 2 lt can suyu ilave edilir. Dikilen bitki her 2 - 3 günde bir, solma, su ihtiyacı için kontrol edilir, gerekiyor ise ihtiyaç kadar su ilave edilir.

Taşınamayacak kadar büyük, kökleri derinde olan bitki türleri için önerilen koruma yöntemi, tohumlar olgunlaştıktan sonra, tohum torbalarına alınarak, gölgede, oda ısısında nemini alması sağlanır. Nemini alan tohumların üzerine etiket bilgileri (etiket bilgisinde tohumun toplandığı lokalite, toplandığı km. cinsinden bilgi, toplama tarihi, tohumun ait olduğu bitkinin tür adı) yazılır. Bu tohumlar tespit edildiği lokaliteye en geç 1 yıl gibi bir süre sonra dikilecekse, oda ısısında muhafaza edilir. Tohum tespit edildiği lokaliteye 2 yıl ya da daha fazla bir zaman sonra dikilecekse tohumların muhafaza edilebilmesi için, İzmir, Menemen de bulunan Tohum ve Gen

Kaynakları Araştırma Merkezi'ne muhafaza edilmek üzere gönderilmesi, dikim zamanında bu merkezden alınarak dikim yapılması gerekir.

İn-Situ Koruma Yöntemi:

In situ koruma yönteminde, tehdit altında bulunan bitki türleri, tespit edildikleri habitatta koruma altına alınırlar. Populasyonun genişleme sınırı tespit edilir ve etrafı tel örgü ile çevrilir. Bu alana iş makineleri, otlatılan hayvanların girişi engellenir. Bu koruma yöntemine yerinde koruma ya da In situ koruma yöntemi denir.

Milli Park ve Tabiatı Koruma Alanları Açısından Diyarbakır İlinin Değerlendirilmesi

Diyarbakır ili sınırlarında Milli Park ya da Tabiatı Koruma Alanı bulunmamaktadır.

Bitki Türlerinin Uluslararası Sözleşmeler Açısından Değerlendirilmesi

Diyarbakır ili floristik listeleri değerlendirildiğinde; 3 Mart 1978'de Washington'da imzalanan "CITES" (Nesli tehlikede olan hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme) gereği koruma altına alınan ve ticareti yasaklanan bitki türlerinden, *Cephalanthera kotschyana* Renz & Taub.(Sefalantera), *Dactylorhiza romana* (Seb.) Soo subsp. *romana* (Yalancı salep), *Ophrys bornmuelleri* M. Schulze ex Bornm subsp. *carduchorum* Renz & Taub. (Orkide), *Ophrys Phrygia* Fleischm. & Bornm. (Orkide), *Ophrys transhyrcana* Czernjak. subsp. *transhyrcana* (Orkide), *Orchis coriophora* L. (Orkide), *Orchis laxiflora* Lam. (Orkide), *Serapias vomeracea* (Burm. Fil.) Briq. subsp. *orientalis* Greuter (-) Diyarbakır da tespit edilmiştir.

09.01.1984 tarihinde Türkiye'nin resmen taraf olarak onayladığı Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (BERN) gereği koruma altında bulunan bitki türü bulunmamaktadır.

2.7.3.2. Faunistik Yapı

Diyarbakır il sınırları içerisinde, özellikle de Bismil Ovası'nda büyük bir Akleylek populasyonu söz konusudur. Ova boyunca uzanan bu populasyon Türkiye'nin hemen hemen en büyük üreme kolonisini meydana getirmektedir.

Dicle Nehri Diyarbakır iline hayat verdiği gibi birçok önemli faunal yapıyı da desteklemektedir. Bu türler arasında dünya ölçeğinde önemli, nadir ve soyu tehlike altında olan türler söz konusudur. Bu türlerden birisi olan Alaca Yalıçapkını (*Ceryle rudis*) Dicle Nehri ve Dicle'ye bağlanan yan kollarda üreyen önemli bir türdür. Bu kesimde kaydedilen populasyon Alaca yalıçapkını'nın kuzey dağılımının en büyük ve önemli populasyonudur.

Bir diğer önemli tür ise Büyük Kızkuşu (*Vanellus indicus*)'dur. Nadir bir tür olan Büyük Kızkuşu benzer şekilde Dicle Nehri'nin akm.akta olduğu kesimlerde, akarsu boyunca ortaya çıkan sazlık ve ağaçlık kesimlerde sıklıkla görülebilmektedir. Bu türün Türkiye sınırları içerisindeki en büyük populasyonu bu kesimlerde dağılım göstermektedir.

Yine dünya ölçeğinde giderek azalan ve nadir bir tür haline gelmiş olan Toy Kuşu'nun Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden bilinen yegâne üreme populasyonu Bismil Ovası'nda, Dicle Nehri'nin akm.akta olduğu kesimlerdeki tarım alanlarında üremektedir.

Sadece kuş türleri değil diğer fauna sınıflarına bağlı türler arasında Diyarbakır il sınırları içerisindeki habitatlara sığınmış farklı türler söz konusudur. Bunlardan birisi de Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*)'dır. Yumuşak bir kabuğa sahip olan bu sucul sürüngen türü aynı zamanda oldukça da hassastır. Dicle Nehri'nde birçok noktada gözlenebilmiştir.

Aynı ortamı paylaşan bir diğer nadir kaplumbağa türü olan Benekli Su Kaplumbağası (*Emys orbicularis*) hem Dicle Nehri boyunca, diğer kaplumbağa türüyle aynı ortamlarda, hem de Dicle Nehri'ne bağlanan yan kollarda ve tatlı su birikintilerinde sıklıkla görülebilen bir sucul sürüngenidir.

Dicle Nehri'nin Bismil Vadisi boyunca aktığı kesimlerde yaşamakta olan nadir türlerden birisi de Çöpçü Balığı (*Cobitis kellei*)'dır. Nadir bir tür olan Çöpçü Balığı bu kesimlerin fauna açısından önemini kanıtlayan bir diğer örnektir.

Diyarbakır il sınırları içerisindeki farklı habitatlarda bulunduğu belirlenen fauna bileşenleriyle ilgili olarak tür envanter tabloları oluşturulmuş ve eklerde verilmektedir.

Bu tablolarda yer alacak sütunlar ve açıklamaları aşağıda verilmektedir.

- **Türün Tanımı:** İlk iki sütunda, bilimsel tanımı ve Türkçe tanımı, bilimsel sistematikte kullanılan sırayla verilmiştir. Ulusal ve uluslar arası literatürde kullanılan en yaygın ve geçerli listeler kullanılmıştır.
- **Türün Lokalitesi:** Bu kolonda türe ait bireylerin görüldüğü kesimlerin veya gözlem ya da inceleme amacıyla seçilmiş olan istasyonların resmi literatürde kullanılan adları verilmektedir.
- **Koruma Statüleri:** Teşhisleri yapılan fauna bileşenleriyle ilgili olarak envanter tablolarında ayrılacak sütunlarda türlere ait ulusal ve uluslar arası koruma statüleri, varsa endemizm durumları; sadece kuş türleri için ayrı bir kolon üzerinde statüleri de, yani “Yerli”, “Göçmen” veya “Vagrant” türler gibi tanımlamalar yer almaktadır.
- **Fauna Bileşenleriyle İlgili Olarak Koruma Statülerinin Değerlendirilmesinde Yararlanılan Referans Listeler**
 - **a)-Bern Sözleşmesi:**
 - **EK-I:** Mutlak Koruma Altındaki Flora Türleri.
 - **EK-II:** Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri
 - **EK-III:** Koruma Altındaki Fauna Türleri
 - **b)-IUCN tarafından hazırlananmış ve güncellenmiş Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)**
 - **LC:** (Least Concern=) En Düşük Derecede Tehdit Altında
 - **VU:** (Vulnerable=) Hassas, Zarar Görebilir
 - **EN:** (Endangered=) Tehlikede
 - **NT:** (Near Threaten) Tehlikeye Yakın
 - **DD:** (Data Deficient=) Yetersiz Veri
 - **CR:** (Critically Endangered=) İleri Derecede Tehlike Altında
 - **EX:** (Extinct=) Soy tükenmiş
 - **c)-Merkez Av Komisyonu (MAK) Koruma Listeleri:**
 - **EK-I:** Çevre ve Orman Bakanlığı Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları

- **EK-II:** Merkez Av Komisyonu Tarafından Koruma Altına Alınmış Olan Yaban Hayvanları
- **EK-III:** Belli Edilen Tarih lerde Avına İzine Verilen Av Hayvanları
- **d)-Kuş Direktifi (BD) (Sadece Kuş türleri için)**

Diyarbakır il sınırları içerisinde varolan türlerin Türkiye’deki dağılımları ve populasyon durumlarını değerlendirebilmek amacıyla Baran ve Atatür (1989), Baran (2005) ile Demirsoy (1996, 1997 ve 2006)’un ilgili çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tüm bu çalışmalar sonucunda hazırlanmış olan karasal omurgalı hayvan türlerine ait envanter tabloları üzerinde Diyarbakır il sınırları içerisinde ve yakın çevrede kaydedilen yaban hayatı bileşenleri; türlerin ulusal ve uluslararası koruma statüleri de gösterilmiştir.

Türlerin koruma statülerinin değerlendirilmesi aşamasında IUCN tarafından hazırlanan ve düzenli olarak güncellenen “Avrupa Kırmızı Listesi” (ERL)’nden; Bern Sözleşmesi eklerinden (EK-II ve EK-III); Ayrıca sadece kuş türleri için hazırlanmış olan “Kuş Direktifi” listelerinden istifade edilmiştir.

2.7.3.2.1. Tatlısu Balıkları

Balık türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiş olan saha çalışmaları, örneklemeler ve literatür kontrolleri sonucunda, Diyarbakır il sınırları içerisindeki farklı tatlısu ortamlarda 46 balık türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Bu türler Ek-2 **Tablo-8** üzerinde verilmektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda il sınırları içerisinde yaşadığı belirlenen balık türlerinin birçoğunun ekonomik öneme sahip türler oldukları ve balıkçılar tarafından ticari amaçla yakalandıkları da belirlenmiştir.

2.7.3.2.2. İkiyaşamlılar (Amphibia) Kurbağalar Ve Semenderler

Diyarbakır il sınırları içinde yaşayan ikiyaşamlı türlerini belirleyebilmek amacıyla yapılan saha çalışmaları sonucunda, Diyarbakır il sınırları içerisinde sadece 5 ikiyaşamlı türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Bu türler ile koruma statüleri Ek-2 **Tablo-9** üzerinde verilmektedir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde bulunduğu tespit edilen ikiyaşamlı türlerinin koruma statülerinin değerlendirilmesi aşamasında Avrupa Kırmızı Listesi (ERL) esas alınarak yapılan değerlendirme sonucunda Diyarbakır ilinde kaydedilmiş olan İkiyaşamlı türlerinin tamamının “Düşük Risk” (=LC) kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir.

Bern Sözleşmesi eklerine göre yapılan değerlendirme sonucunda kaydedilmiş olan İkiyaşamlı türlerinden Yaprak Kurbağası (*Hyla arborea*), Toprak Kurbağası (*Pelobates syriacus*) ve Gece Kurbağası (*Bufo viridis*) Bern Sözleşmesi Ek-II’de, yani Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri” listesinde yer almakta; diğer iki tür Su kurbağası (*Pelophylax ridibundus*) ve Uludağ Kurbağası (*Rana macrocnemis*) ise Ek-III’de, yani “Koruma Altındaki Fauna Türleri” listesinde yer almaktadırlar.

2.7.3.2.3. Sürüngenler (Reptilia) Kaplumbağalar, Kertenkeleler Ve Yılanlar

Diyarbakır il sınırları içerisinde gerçekleştirilmiş olan saha gözlemleri ve incelemelerimiz sonucunda, ilde 17 sürüngen türünün yaşadığı belirlenmiştir. Bu sürüngen türleri ile bu türlerle ilgili olarak değerlendirilen çeşitli özellikleri, Ek-2 **Tablo-10** üzerinde verilmektedir.

Diyarbakır'da kaydedilmiş olan sürüngen türlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla yapılan değerlendirmelerin sonuçlarına göre 17 sürüngen türünden 10'u tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de, kalan 7 sürüngen türü ise Ek-III'de yer almaktadırlar.

Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)'nin "Tehdit Altındaki Hayvan Türleri"ne ait en son güncellemeler esas alınarak yapılan değerlendirme sonucuna göre ise Adi Tosbağa (*Testudo graeca*)'nın bu listede yer aldığı ve "Zarar Görebilir" (=VUA2c) olarak sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Bir diğer kaplumbağa türü olan Benekli kaplumbağa (*Emys orbicularis*) ise aynı listede "NT"(=Near Threaten) yani "Tehlikeye Yakın kategorisinde; Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*)'nın ise "EN" (=Endangered), yani "Tehlike Altında" kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir. İl içerisinde birçok kesimde kaydedilmiş olan Çizgili Kaplumbağa (*Mauremys caspica*)'nın ise Avrupa Kırmızı Listesi'nde yer almadığı görülmüştür.

Diyarbakır il sınırları içerisinde ziyaret edilen kesimlerde kaydedilmiş olan sürüngen türlerinden geriye kalanların tamamı ise bu listede "LC" (=Least Concern), yani "En Düşük Derecede Tehdit Altında" kategorisinde yer almaktadır.

2.7.3.2.4. Kuşlar (Aves)

Diyarbakır il sınırları içerisinde görülen kuş türlerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen saha çalışmaları, incelemeler ve literatür kontrolleri sonucunda il sınırları içinde toplam 124 kuş türü belirlenmiştir. Bu kuş türleri ve koruma statüleri Ek-2 **Tablo 11**'de verilmektedir.

Diyarbakır il sınırlarında kaydedilmiş olan kuş türlerinin ulusal ve uluslararası koruma statüleri de değerlendirilmiştir. Bu amaçla IUCN tarafından hazırlanmış Avrupa Kırmızı Listesi (ERL) ve Bern Sözleşmesi eklerinden yararlanılmıştır.

Bu değerlendirmeye göre yörede kaydedilmiş olan kuş türleri arasından 84'ü Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 35 kuş türü Ek-III'de yer almakta olup kalan 5 kuş türü ise her iki ek listede de yer almamaktadırlar.

Avrupa Kırmızı Listesi (ERL) esas alınarak yapılan değerlendirme sonuçlarına göre yörede kaydedilen kuş türleri arasında yer alan Küçük Akbaba (*Neophron percnopterus*)'nın "Tehlike Altında" (EN) statüsünde; Küçük Kerkenez (*Falco naumanni*)'in "Zarar Görebilir" (VU); Mavi Karga, (*Coracias garrulus*), Gri kirazkuşu (*Emberiza cinerecea*) ve Bildircin Kılavuzu (*Crex crex*)'nun ise "Tehlikeye Yakın" (NT) olarak sınıflandırıldığı belirlenmiştir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde ve yakın çevrede, ekolojik olarak birbirinin devamı niteliğindeki alanlarda gerçekleştirilmiş olan saha gözlemleri ve incelemeler esnasında kaydedilmiş olan kuş türlerinden geriye kalan türlerin tamamı Avrupa Kırmızı Listesi'nde "LC" (=Least Concern), yani "En Düşük Derecede Tehdit Altında" kategorisinde yer almaktadırlar.

Kuş Direktifi (B.D) listeleri esas alınarak yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göreyse Diyarbakır il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan 124 kuş türünden 60 adeti Kuş Direktifi listelerinde yer alan kuş türleri arasında yer almaktadır.

2.7.2.5. Memeli Hayvanlar (Mammalia)

Diyarbakır il sınırları içerisindeki değişik habitatlarda karasal omurgalı hayvan gruplarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalarda incelenen son grup memeli hayvanlar sınıfıdır. Bu sınıf ile ilgili olarak gerçekleştirilen saha çalışmalarında böcekçiller (**Insectivora**), kemirgenler (**Rodentia**), yarasalar (**Chiroptera**), toynaklılar (**Artiodactyla**) ve yırtıcılar (**Carnivora**) gruplarına yönelik gözlem ve incelemeler yapılmıştır.

Memeli hayvanlar sınıfına bağlı böcekçiller, yarasalar, tavşanlar, kemirgenler, yırtıcılar ve toynaklılar gruplarına bağlı türler ve bu türlerin konumlarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda İl sınırları içerisinde 20 memeli hayvan türünün bulunduğu belirlenmiştir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan memeli hayvan türlerinin koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen değerlendirmelerin sonuçlarına göre yörede kaydedilmiş olan 20 memeli hayvan türü arasında yer alan 7 memeli hayvan türü Bern Sözleşmesi ek liste II’de; 8 memeli hayvan türü ise Ek liste-III’te yer almakta olup geriye kalan 5 memeli hayvan türünün ise her iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

Uluslararası Doğayı ve Doğal kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından hazırlanan ve güncellenen “Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)’ne göre yapılan değerlendirme sonucu Diyarbakır il sınırları içerisinde bulunduğu, veya komşu alanlardan proje sahası içine geldiği belirlenen Su Samuru (*Lutra lutra*)’nun Avrupa Kırmızı Listesi’nde “NT” (=Near Threaten), yani “Tehlikeye Yakın” kategorisinde; Yaban keçisi (*Capra aegagrus*)’nin “Vu” (=Vulnerable) ve Kör Fare (*Nannospalax ehrenbergi*)’nin “DD” (=Data Deficient), yani “Yetersiz Veri” kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir. Geriye kalan 17 memeli hayvan türünün tamamının ise “LC”, (=Least Concern) yani “En Düşük Derecede Tehdit Altında” kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde yaşadığı belirlenen memeli hayvan türleri ile bu türlerle ilgili olarak değerlendirilen çeşitli özellikleri, Ek-2 **Tablo-12** üzerinde verilmektedir.

2.7.3.3. Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar

Diyarbakır il sınırları içerisinde kalan bazı alanlar birçok nadir, soyu tükenmek üzere olan, endemik veya ileri derecede korunan biyolojik bileşenlere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca biyolojik çeşitlilik bakımından değerli olan, yani tür ve birey sayıları açısından da önem taşımakta olan bazı alanlar söz konusu türlerin geleceği, nesillerinin devamı açısından büyük önem taşıyabilmektedir. Bu çalışma kapsamında Diyarbakır İl sınırları içerisinde bu tanıma uyan, yani biyolojik açıdan önem taşıyan alanlarla ilgili olarak de değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmelerin sonuçları aşağıda verilmektedir.

▪ Bismil Ovası

Diyarbakır il sınırlarından doğuya doğru uzanmakta olan bu ova ortasından geçmekte olan Dicle Nehri sayesinde hayat bulmakta ve yabancı formlara hayat vermektedir. Nehir ekosistemi, nehir kıyısından başlayan çayırılık alanlar; bu çayırılık alanlarda taşkınlar ile şekillenen geçici tatlısu gölcükleri ve Dicle kıyısında, akarsu tarafından şekillendirilmiş olan habitatlar bulunduğu bölgeyi biyolojik açıdan önemli alan statüsüne sokmaktadır. Bismil Ovası boyunca yuva yapan çok sayıda Akleylek yanında ovadan geçmekte olan Dicle Nehri barındırdığı nadir balık ve sürüngen türleri yanında akarsu kıyısındaki çalılık ve çayırılık alanlarda görülen, aralarında Alaca Yalıçapkını'nın (*Ceryle rudis*) da yer aldığı nadir kuş türleriyle biyolojik açıdan önemli alan tanımının altını doldurmaktadır.

▪ Devegeçidi Barajı

Dicle Nehri'nin kollarından birisi üzerine tesis edilmiş olan Baraj Gölü Diyarbakır'ın yaklaşık olarak 20 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Baraj Gölü yanında sazlıklarla çevrili gölcükler, çayırlar ve meralardan meydana gelmiştir. Alan balık, sürüngen ve kuş türleri açısından önem taşıyan bir alandır. Kış ve bahar döneminde özellikle ördekler ve balıkçıl türleri açısından oldukça zengin bir yaşam ortamıdır. Bazı nadir ördek türlerinin ürettiği Türkiye'deki sayılı alanlardan birisi olmasının yanında Göl Martısı'nın en güneydeki kışlama alanlarından birisidir.

▪ Güneydoğu Toros Eşiği

Diyarbakır'ın yaklaşık 50 km. batısından başlayarak güneydoğu Toroslar'ın Diyarbakır'a bakan güney kesimlerini kapsar. Genellikle bozkır alanları ve seyrek meşe topluluklarını barındıran dağ yamaçlarında önemli bitki türleri yanında çok sayıda kuş, sürüngen ve memeli hayvan türleri yanında bazı böcek türlerinin habitatlarını barındırması açısından da önem taşımaktadır.

2.7.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde en fazla görülen vejetasyon tipleri, orman, kaya, step, tarım ve çayır-turba vejetasyonudur. Bu türlerden farklı olarak Adıyaman'da hidrofil ve Şanlıurfa'da kuru dere vejetasyon tipleri bulunmaktadır.

Planlama Bölgesi'nde en fazla endemik tür 87 adet ile Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Bunu, 68 ile Diyarbakır, 63 ile Adıyaman illeri takip etmektedir. Tespit edilen bitki türünden, 37 adedi "zarar görebilir", 16 adedi ise "tehlikede" kategorisindedir.

Planlama Bölgesi'nde, faunistik yapı da zenginlik göstermektedir. İllerde tespit edilen ve Bern Sözleşmesi kapsamında koruma altına alınan yaşam türleri bakımından Şanlıurfa ili ön plana çıkmaktadır.. Diğer iller arasında büyük bir fark yoktur. Adıyaman'da 32 tatlı su balığı, 4 iki yaşamlı tür, 25 sürüngen, 172 kuş türü ve 16 memeli; Şanlıurfa'da 37 tatlı su balığı, 4 iki yaşamlı tür, 39 sürüngen, 181 kuş türü ve 48 memeli; Diyarbakır'da 46 tatlı su balığı, 5 iki yaşamlı tür, 17 sürüngen, 124 kuş türü ve 20 memeli hayvan türü tespit edilmiştir.

Planlama Bölgesi'nde, biyolojik çeşitliliğin statülü olarak koruma altına alanlar, Adıyaman'daki Nemrut Dağı Milli Parkı ve Gölbaşı Gölleri Tabiat parkı ile Şanlıurfa'daki Tektek Dağları Tabiat Parkı'dır. Bunların dışında, Adıyaman'da Güney Fırat Vadisi, Gölbaşı Gölü, İnekli Göl, Azaplı Gölü, Nemrut Dağı, Araban Dağı'nın Adıyaman kesimi; Şanlıurfa'da Bozova, Karkamış, Birecik Bozkır Alanları, Akçakale Bozkırları, Ceylanpınar; Diyarbakır'da Bismil Ovası, Deveçidi Barajı ve Güneydoğu Toros Eşiği biyolojik açıdan önemli diğer alanlardır.

2.8. ORMAN ALANLARI

2.8.1. ADİYAMAN

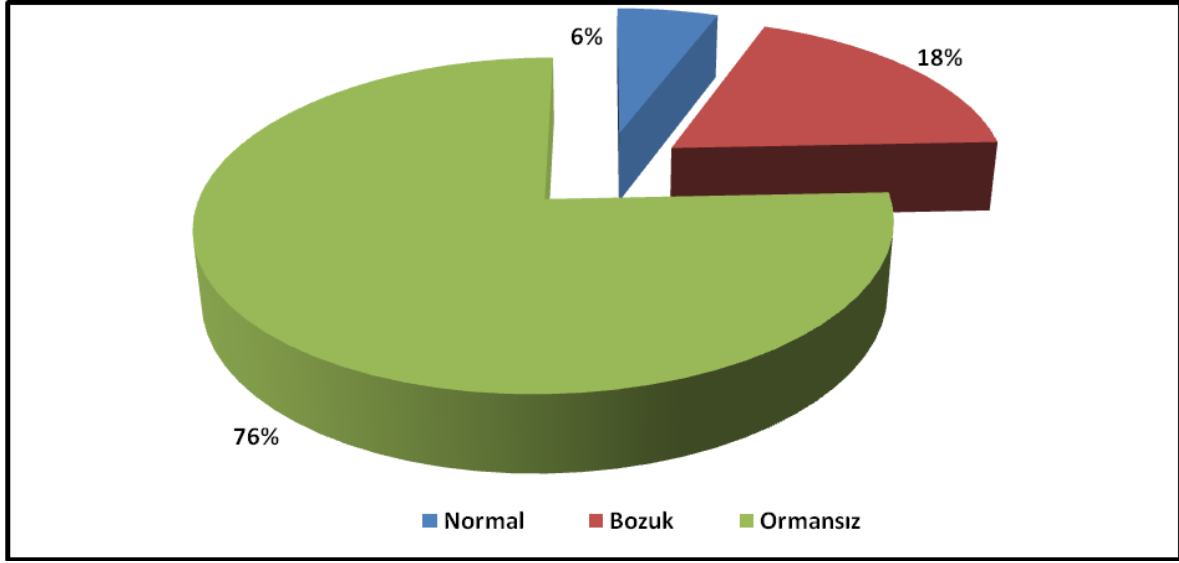
Adıyaman ilinde 35.158 hektarı iğne yapraklı ve 142.579 hektarı ise yayvan yapraklı olmak üzere toplam 177.737 hektar orman alanı bulunmaktadır. İde 2008 yılında 30 m³. tomruk, 94 m³. maden direği, 248 m³ lif yonga odun ve 18644 m³ yakacak odun üretilmektedir.

Adıyaman genel olarak, Türkiye'nin ez az orman bulunan bölgesinde yer alan bir il olarak, orman varlığı açısından zengin değildir. İlin %76'sı ormansız alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyde dağlık alanlarda bulunan orman alanları, ilin %24'ünü kaplamakta olup, bunun %6'sını nitelikli ormanlar oluşturmaktadır.

Tablo 2.8.1. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı

1-) Ormanlık Alanların Dağılımı					
	Birim	Ormansız Alan	Ormanlık Alan		Genel Alan
			İğne Yapraklı	Yayvan Yapraklı	
Toplam Alan	Hektar	552 410	35 158	142 579	730 146
			177 737		
Toplam	(%)	76	4	20	100
			24		
2-) Türkiye, Bölge Orman Varlığı					
			Türkiye	Bölge	Adıyaman
Koru Ormanı	Hektar	Normal	8 940 214	93 441	16 064
		Bozuk	6 499 380	343 585	59 066
		Toplam	15 439 594	437 025	75 129
Baltalık Ormanı	Hektar	Normal	1 681 006	150 092	25 802
		Bozuk	4 068 146	446 772	76 805
		Toplam	5 749 152	596 864	102 607
Genel Toplam	Hektar	Normal	10 621 220	248 850	41 866
		Bozuk	10 567 526	785 039	135 871
		Toplam	21 188 746	1 033 889	177 737

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durum Raporu

Grafik 2.8.1. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı (%)

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durum Raporu

Adıyaman ili orman ürünlerinin üretim miktarları incelendiğinde, en çok üretimin yakacak odun için olduğu görülmektedir. Satış miktarları incelendiğinde ise maden direği ve yakacak odunun tamamının satılmadığı gözlenmiştir.

Satış tutarları incelendiğinde ise yakacak odundan elde edilen satış tutarının 595.782.000 TL olduğu endüstriyel odundan elde edilen satış tutarının ise 28.947.000 TL olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca 2.200 hektar alanda toplam 3.500.000 adet fidan dikilmiştir.

Adıyaman ilinde geçmiş dönemlere oranla orman varlığında azalma görülmektedir. Orman alanlarının geliştirilmesi için ulusal projelere paralel olarak Adıyaman'da da birçok faaliyete girişilmiştir. İlin ilçeler itibariyle toplam orman köyü sayısı 139 tanedir. Bu orman köyleri ağırlıklı olarak Adıyaman Merkez ve Gerger ilçelerinde yer almaktadır.¹⁹

¹⁹ Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2003.

2.8.2. ŞANLIURFA

Şanlıurfa ilinde 4305 hektar verimli orman, 4643 hektar bozuk orman olmak üzere 8948 hektar ormanlık alan bulunmaktadır. İldeki ormanlık alan ilin sadece %0,42'si kadarını kaplamaktadır. İlde 2008 yılında 30 m³ tomruk, 60 m³ maden direği, 230 m³ lif yonga odun üretimi ve 1266 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır.

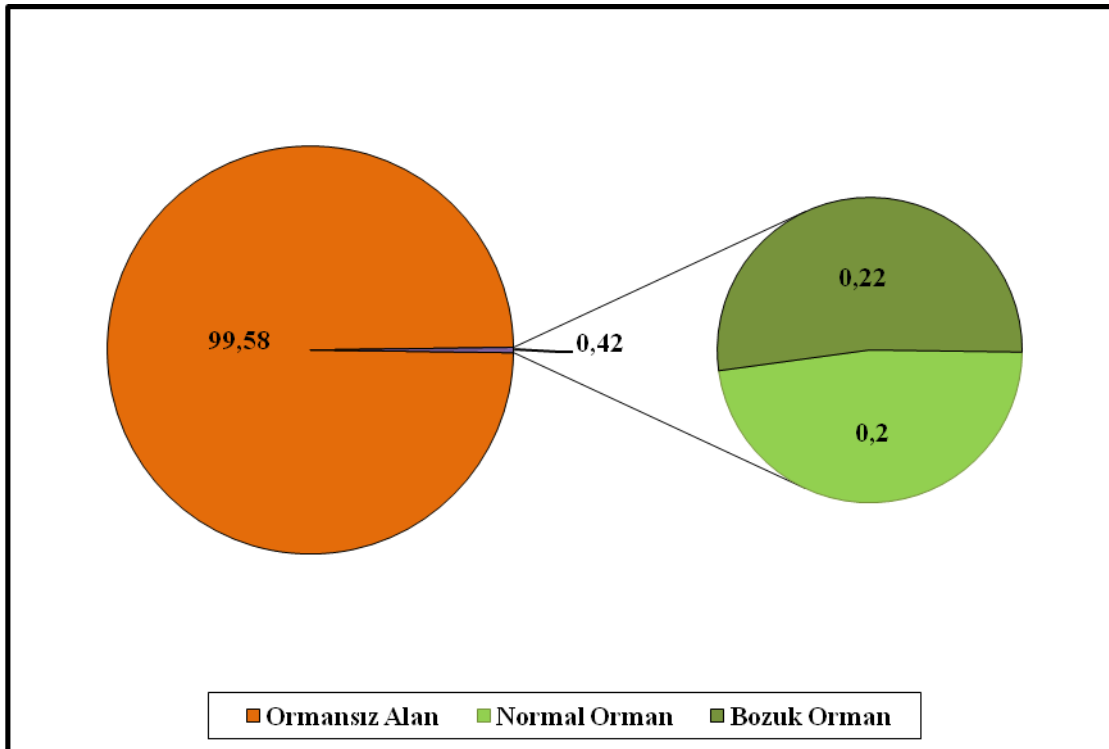
İlin %99,6'sı ormansız alanlardan oluşmakta olup, il merkezinin kuzeyindeki yükseltilerde bulunan orman alanları, ilin sadece %0,4'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 2.8.2. Şanlıurfa İli - Orman Alanları Dağılımı ve Orman Ürünleri Üretim ve Satış Durumu

	Birim	Ormansız Alan	Normal Orman	Bozuk Orman	Genel Alan
Toplam Alan	Hektar	1 931 848	4 305	4 643	1 940 797
Toplam	(%)	99,58	0,20	0,22	100,0

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durum Raporu

Grafik 2.8.2. Şanlıurfa İli - Orman Varlığı Dağılımı (%)

Tablo 2.8.3. Şanlıurfa İli - Ağaçlandırma Durumu

İlçe	Ağaçlandırma ile Oluşan (ha.)		
	2003	2004	2005
Merkez	3.575	3.725	4.558
Akçakale	691	691	691
Birecik	322	322	322
Bozova	1.310	1.310	1.310
Ceylanpınar	1.306	1.306	1.306
Halfeti	---	76	76
Hilvan	240	240	240
Siverek	582	582	582
İl Geneli	8.026	8.252	9.085

Kaynak: Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu, 2006

2.8.3. DİYARBAKIR

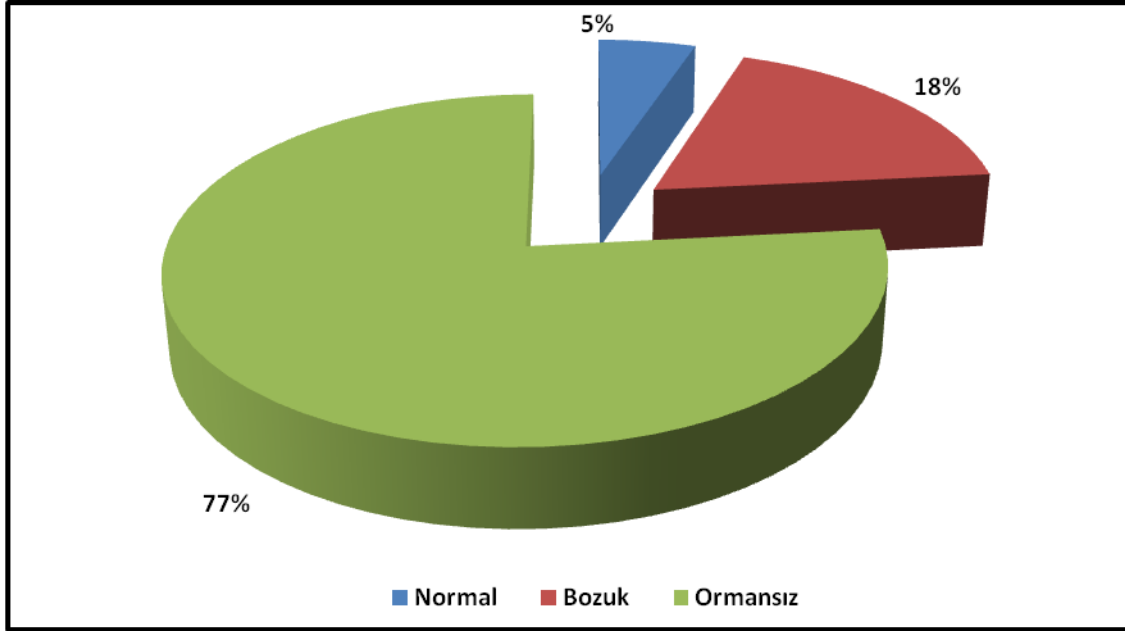
Diyarbakır ilinde 78.400 hektar verimli, 274.426 hektar verimsiz olmak üzere, 352.826 hektar orman arazisi bulunmaktadır. İlde 2008 yılında sadece 17.226 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır.

İlin %77'si ormansız alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyde dağlık alanlarda bulunan orman alanları, ilin %23'ünü kaplamakta olup, bunun %5'i nitelikli ormanlar oluşturmaktadır.

Tablo 2.8.4. Diyarbakır İli - Orman Varlığı, Orman Ürünleri Üretim Ve Satış

1-) Ormanlık Alanların Dağılımı					
	Birim	Ormansız Alan	Normal Orman	Bozuk Orman	Genel Alan
Toplam Alan	Hektar	1 155 310	78 400	274 426	1 508 136
2-) Türkiye, Bölge Orman Varlığı			Türkiye	Bölgesi (Elazığ)	Diyarbakır
Koru Ormanı	Hektar	Normal	8 540 215	41 352	--
		Bozuk	6 499 380	74 606	--
		Toplam	15 439 595	115 958	--
Baltalık Ormanı	Hektar	Normal	1 681 006	549.839	78 400
		Bozuk	4 068 146	1 510 811	274 486
		Toplam	5 749 152	2 060 711	352 826
Genel Toplam	Hektar	Normal	10 621 220	591 245	78 400
		Bozuk	10 567 526	1 585 483	274 426
		Toplam	21 188 747	2 176 669	352 826
3-) Orman Ürünleri Üretim-Satış ve Ağaçlandırma Durumu					
Ürün Türü		Birim	2008		
Üretim Miktarı	Yakacak Odun	Ster	17 226		
Satış Miktarı	Yakacak Odun	Ster	16 157		

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durum Raporu

Grafik 2.8.3. Diyarbakır İli - Orman Varlığı Dağılımı (%)

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Yörede var olan ormanlar çoğunlukla bozuk karakter taşıyan ormanlar olması sebebiyle rehabilitasyon zarureti vardır.²⁰ İl ormanlarında normal koruluk yoktur. Meşe dışında, ormanların ana ağaç yapısını, ardıç, karaçam, söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi türler oluşturmaktadır.

2.8.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nin bulunduğu Güney Doğu Anadolu Bölgesi iklimi, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle güneydeki kurak tropikal bölgenin etkisi altında oluşan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, bölgede orman varlığı çok azdır. Adıyaman ve Diyarbakır'da orman alanları illerin %23-24 civarındadır. Şanlıurfa'da ise bu oran, sadece %4'dür. Bununla birlikte, nitelikli orman alanları Adıyaman ve Diyarbakır için %5-6'sını geçmemektedir.

²⁰ Diyarbakır İl Çevre Durum Raporu, 2008

3.TARİHİ, KÜLTÜREL VE ARKEOLOJİK YAPI

3.1. ADİYAMAN²¹

3.1.1. TARİHSEL GELİŞİM

Coğrafi konum itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi, güneyde Mezopotamya, doğuda İran, kuzeyde Doğu Anadolu ve Kafkasya, batıda Orta Anadolu bozkırları arasında yer alan bir orta bölgedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi yaylaları, sözü edilen bölgeler arasında binlerce yıl önce kurulup yıkılan eski medeniyetlerin bir kavşak noktası olmuştur.

Adıyaman yöresinde Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Dönemini yansıtan yerleşme yerlerinin başında, bugün Atatürk Barajı gölü sahası içinde kalan Samsat gelmektedir. Samsat Kommagene Krallığı'nın başkentliğini de yapmıştır. Bölge Helenistik ve Roma Dönemi eserleriyle ün yapmış bir bölgedir. Toros Dağları ile Fırat Nehri arasındaki yöre, Helenistik ve Roma çağlarında Kommagene olarak adlandırılır. Kommagene M.Ö. I. y.y. başında bağımsız bir krallık olarak kurulmuştur. Antitorosların bir uzantısı olan eski Kahta köyünün yanında 2150 m. yüksekliğindeki Nemrut Dağı'nın zirvesi Geç Helenistik Devri yansıtmaktadır.

Orta Çağda Adıyaman ve çevresi M.S. 395 yılından itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altındayken İslam akımlarına maruz kalmıştır. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde (634-644) Adıyaman ve çevresi Müslüman Arapların eline geçmiştir. Bölge, 670 yılında Emeviler'in, 758 yılında Abbasiler'in egemenliği altına girmiştir.

Bu dönemden itibaren Adıyaman ve çevresi Müslümanlarla Bizanslar arasında sınır bölgesi ve çekişme konusu olmuştur. M.S. 1066 yılından itibaren Anadolu Selçuklu, Moğol istilasına kadar egemenliğini sürdürmüştür. 1071 Malazgirt Savaşı'nı izleyen 1082 yılında Adıyaman şehri Selçuklular'ın hükümdarlığı altına girmiştir. Anadolu Selçuklular'ı 1298 yılında Moğollar'ın istilasına uğrar. Bu durum 1339 tarihine kadar devam eder. Bu dönemde itibaren Adıyaman ve çevresi Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulmasından bir süre sonra Dulkadiroğulları'nın egemenliğine girer.

1515 yılında Osmanlı İmparatorluğu hükümdarı Yavuz Sultan Selim, İran seferi dönüşünde Dulkadiroğulları Beyliği'nin egemenliğine son vererek, Adıyaman ve çevresini topraklarına katar. Böylece Adıyaman'da Osmanlı İmparatorluğu dönemi başlamıştır.

Dulkadiroğulları'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na geçen Adıyaman şehri, önce Maraş Eyaleti sınırları içinde yer almıştır. İlk yıllarda (1519-1530) Samsat sancağına bağlanır. 1531'den sonra da Elbistan Sancağı'na bağlanmıştır.

1849 yılında Adıyaman Sancak haline getirilerek Diyarbakır'a bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren Besni, Kahta ve Siverek ilçeleri de Adıyaman Sancağı'na bağlanmıştır. 1859 yılında bu defa Malatya'nın Sancak olmasından dolayı Adıyaman tekrar ilçe haline dönüştürülmüştür. Bu durum, Adıyaman'ın resmen il merkezi olduğu 01.12.1954 tarihine kadar devam etmiştir. Daha

²¹ Adıyaman Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Stratejik Plan 2010-2014

sonra Gölbaşı, Samsat, Tut ve Sincik ilçe merkezine dönüştürülmüştür. Bugün ise Adıyaman'a bağlı 8 ilçe merkezi bulunmaktadır.

3.1.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında yer alan, çeşitli medeniyetlere sahne olmuş (Kommagene Krallığı) ve pek çok değişik kültüre merkezlik etmiş olan bir kültür ve turizm kentidir. Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan il toprakları üzerinde, insanlık tarihinin bütün dönemlerinde yaşanmışlığa dair bulgular elde edilmiştir.

Adıyaman ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 89 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, arkeolojik alanlar, dini ve kültürel yapılar ve sivil mimari örnekleridir. İlde bir arkeoloji müzesi, il halk ve ilçe kütüphaneleri bulunmaktadır. Müzede arkeolojik eserler yanında yöresel kültüre ait etnografik eserler de sergilenmektedir.

Adıyaman ili taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının gruplarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir. İldeki önemli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili bilgiler, 4.2 Kültürel Peyzaj Bölümü'nde verilmektedir. Ayrıca, Adıyaman İli Taşınmaz Kültür Varlıkları Listesi Ek-3'te verilmiştir.

Tablo 3.1. Adıyaman İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı

Taşınmaz Kültür Varlığı Grubu	Sayı	Oran (%)
Sivil Mimari Örneği	27	30,3
Kültürel	7	7,9
Dinsel	46	51,7
Endüstriyel-Ticari	2	2,2
Askeri	2	2,2
İdari	1	1,1
Doğal	4	4,5
Toplam	89	100,0

Kaynak: KTVKK Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu

3.2. ŞANLIURFA

3.2.1. TARİHSEL GELİŞİM ²²

Mezopotamya'nın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Şanlıurfa akarsulara yakın olması, ticaret yollarının kesiştiği noktada yer almasından ötürü tarihi boyunca stratejik bir öneme sahiptir. Gerek tarihin başladığı ilk çağlarda ve gerekse diğer tarihi devirlerde Şanlıurfa, her zaman doğu ile batı kültürlerini bağlayan bir köprü konumunda olmuştur.

Üç semavi dinin atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamber'in makamının Şanlıurfa'da bulunması nedeniyle de, dünyanın en önemli inanç merkezlerinden birisi konumundadır. Şanlıurfa tarihçiler tarafından kadim bir şehir, yani kuruluşu kesin olarak bilinmeyen en eski şehirlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Hz.Adem, Hz.Eyyüp, Hz. Şuayip, Hz. Elyasa'nın Şanlıurfa bölgesinde bir süre yaşadıkları kabul edilmekte, bu durum bölgenin önemini arttırmaktadır. Haleplibahçe'deki kazılarda bulunan mozaikler, özellikleri nedeniyle dünyanın en önemli mozaikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı Şanlıurfa aynı zamanda, "Kültür ve Medeniyetler Şehri", "Müze Şehir", "Peygamberler Şehri" gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır.

Şanlıurfa tarihi Paleolitik çağa kadar (M.Ö.500.000-8.000) uzanmaktadır. Şanlıurfa bölgesi; Sümer-Akat-Hitit, Babil-Kalde, Hurri-Mitanni, Aram-Asur, Med ve Pers hakimiyetlerini görmüştür. M.Ö. II. bin Hitit vesikalarında geçen Ursu'nun ve Asur vesikalarında geçen Ruhua veya Ru'ua'nın, bugünkü Şanlıurfa olduğu söylenmektedir.

M.Ö. 332 yıllarında Makedonya Kralı Büyük İskender doğu seferi sırasında Şanlıurfa'ya hakim olmuştur. Bu devir, M.Ö. 132'de Asraane krallığı ile son bulmuştur. M.S. 250 yıllarına kadar devam eden Osroane Krallığı dönemi Hıristiyanlık açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Urfa'ya Hıristiyanlarca bile bugün "Kutsal Şehir" denilmektedir.

Bilinen 11.500 yıllık tarihi süreçte Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hitit, Hurri-Mitanni, Arami, Asur, Pers, Makedonya, Roma, Bizans uygarlıklarının egemenliğine giren Şanlıurfa, 1094 yılında Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1098'de Haçlı Kontluğu idaresine girmiştir. Eyyubi, Memluk, Türkmen aşiretleri, Timur devleti, Akkoyunlular, Dulkadirbeyliği, Safevilerden sonra, 1516'da Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine katılmıştır.

Önce Diyarbakır Eyaleti içinde yer alan Şanlıurfa, 1876'da Halep vilayetine bağlanmış, 1916'da bağımsız bir sancak olmuştur. 1919 yılında önce İngilizlerin, daha sonra Fransızların işgaline uğramıştır. 11 Nisan 1920'de milis kuvvetlerle işgalden kurtarılmıştır. 1924'de il yapılmıştır. Kurtuluş Savaşında göstermiş olduğu kahramanlıktan ötürü T.B.M.M. tarafından 1984 yılında Şanlı unvanı eklenerek, Urfa olan adı, Şanlıurfa olarak değiştirilmiştir.

²² Şanlıurfa Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Stratejik Plan 2010-2014 ve Şanlıurfa Belediyesi

Cumhuriyet tarihimizin en büyük kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) en önemli stratejik unsurlarından olan Atatürk Barajı ile Şanlıurfa Tünellerinin yer aldığı, bu özelliği nedeniyle GAP'ın merkezi konumundadır. Şehir bugün GAP ile ekonomik, sosyal, kültürel alanda hızlı bir değişim ve kalkınma sürecindedir.

3.2.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Şanlıurfa ili tarihte dünya kültür ve medeniyetinin merkezi kabul edilen ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan bölge üzerinde yer almaktadır. İl, günümüzde de mimari eserlerinin zenginliği bakımından Anadolu'nun önde gelen illeri arasında yer almakta ve bu özelliğinden dolayı "Müze Şehir" adıyla tanınmaktadır.

Şanlıurfa ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 1495 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, sivil mimari örnekleri, kültürel ve dinsel yapılarıdır. İlde bir arkeoloji müzesi, güzel sanatlar galerisi, il halk ve ilçe kütüphaneleri bulunmaktadır. Şanlıurfa ili taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının gruplarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir. İldeki önemli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili bilgiler, 4.2 Kültürel Peyzaj Bölümü'nde verilmektedir. Ayrıca, Şanlıurfa İli Taşınmaz Kültür Varlıkları Listesi Ek-4'te verilmiştir.

Tablo 3.2. Şanlıurfa İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı

Taşınmaz Kültür Varlığı Grubu	Sayı	Oran (%)
Sivil Mimari Örneği	1.038	69,4
Kümbet Ev	108	7,2
Kültürel	148	9,9
Dinsel	110	7,4
Endüstriyel-Ticari	19	1,3
Askeri	12	0,8
İdari	13	0,9
Eğitim	4	0,3
Su Yapısı & Çeşme	8	0,5
Doğal	5	0,3
Şehitlik	2	0,1
Mezar-Mezarlık	21	1,4
Kalıntılar	7	0,5
Toplam	1.495	100,0

Kaynak: KTVKK Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu

Şanlıurfa'da 1964 yılından bu yana 35 adet arkeolojik kazı gerçekleştirilmiş olup, Türkiye'de en çok kazı yapılan il konumundadır. Göbeklitepe Ören Yeri, şehir surları, kale, Harran (Kümbet evler ve tarihi kalıntılar), müzeler, hanlar, hamamlar, köprüler, su yapıları ilin önemli kültür varlıklarını oluşturmaktadır. "Peygamberler şehri" olarak bilinen Şanlıurfa, Balıklıgöl, Şuayip, Yakup ve Musa Peygamberler'in yaşadıkları yerler, camiler, kiliseler bir inanç turizmi kentidir.

3.3. DİYARBAKIR

3.3.1. TARİHSEL GELİŞİM ²³

Çin Seddi'nden sonra dünyanın en geniş, en uzun ve en sağlam surları ile çevrili Diyarbakır, binlerce yıl sönmüş volkanik Karacadağ'dan akan yaklaşık 60m kalınlığındaki sert bir bazalt üzerine kurulmuştur. Tarihin her devrinde medeniyetlerin kültür ve ekonomik hareketlerinin merkezi olarak tanınan Diyarbakır şehrinin ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte bazı yazıtlardan M.Ö. 3000 yıllarında yörenin ilk uygar halkı olarak gösterilen Huriler ile var olduğu anlaşılmaktadır.

Diyarbakır'ın tarihi çekirdeği olan İçkale'de M.Ö. 3000 yıllarında Hurri-Mıtanı'ların egemen oldukları bilinmektedir. Kentin şehir yerleşimi olarak bilinen en eski ve 5000 yıllık geçmiş tarihi de Hurri-Mıtanı'larla başlamaktadır. M.Ö. 1260 yılına kadar süren bu egemenlik, bu dönemden sonra Asur hükümdarlığına dönüşmüştür. Tarih boyunca önemli bir kültür ve ticaret merkezi olan Diyarbakır, pek çok uygarlığın yerleşim alanı olmuştur. Daha sonra sırasıyla Mitaniler, Anomiler, Urartular, İskitler, Medler, Makedonyalılar, Selvekoslar, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Akhunlar, Emeviler, Abbasiler, Merveniler, Oğuzlar, Selçuklular, Artuklular, Eyyubiler, Moğollar, Türkmenler, Akkoyunlular, Safaviler ve Osmanlılar şehre hakim olmuşlardır.

Kesin olarak ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen Diyarbakır surları M.Ö.349 yılında Roma İmparatoru Konstantin tarafından genişletilerek bazı kısımları onarılmıştır. Havadan görünüşü ile şehri bir Kalkan Balığı biçiminde çevreleyen dört büyük kapılı surların hemen her yanı çeşitli devir ve medeniyetleri yansıtan kitabeler, oyma, kabartma motiflerle doludur.

Diyarbakır'ın Ergani ilçesine bağlı Çayönü Tepesi'nde yapılan kazılar, bölgede ilk yerleşimin M.Ö. 9000 yılına kadar uzandığını göstermektedir. Anadolu'nun en eski halklarından olan Hurrilerin yaşadıkları bölge Subartu denilen, yani bugünkü Diyarbakır'ı da içine alan yöredir. M.Ö. 1200'lerde Hitit Devleti'nin Anadolu'ya göç eden deniz kavimlerinin istilaları ile yıkılmasından sonra, Hurri ve Aram toplulukları küçük kent devletleri oluşturmuşlardır. Daha sonra yöre, Mezopotamya'da güçlü bir krallık olan Asur, daha sonra kısa bir dönem için Urartu egemenliğine girmiştir. M.Ö. 7. yy. ortalarında İskitlerin yerleştiği Amidi kenti, M.Ö. 625'te Medlerin, M.Ö. 550'de de Perslerin egemenliği altına girmiştir. M.Ö. 4. y.y. Pers İmparatoru III. Darius'un İskender orduları önünde yenik düşmesiyle yörede Helenistik dönem başlamıştır. M.S. 3. y.y.'da, İran'da başa geçen Sasani sülalesi ve Romalılar arasında el değiştiren kent, M.S. 4. y.y.'da Roma'ya bağlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde Bizans Devleti ile Sasaniler arasında geçen savaşlar, bölgede güçlenmeye başlayan İslam ordularının üstünlük sağlamalarına neden olmuş, Hz. Ömer zamanında Diyarbakır Arap egemenliğine girmiştir. Uzun bir zaman Arap egemenliğinde kalan kent, 1085'te Selçuklu Devleti sınırlarına dahil olmuştur. Diyarbakır'ın Osmanlı Devleti'ne katılması 15 Eylül 1515'te Yavuz Sultan Selim döneminde gerçekleşmiştir.

²³<http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr> ve <http://www.diyarbakir.bel.tr> Resmi Siteleri

3.3.2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Diyarbakır ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 891 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, sivil mimari örnekleri, kültürel ve dinsel yapılardır. İlde bir arkeoloji müzesi, Cahit Sıtkı ve Ziya Gökalp Müze Evleri ile il halk, ilçe kütüphaneleri bulunmaktadır.

Diyarbakır ili taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının gruplarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir. İldeki önemli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili bilgiler, 4.2 Kültürel Peyzaj Bölümü'nde verilmektedir. Ayrıca, Diyarbakır İli Taşınmaz Kültür Varlıkları Listesi Ek-5'te verilmiştir.

Tablo 3.3. Diyarbakır İli - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı

Taşınmaz Kültür Varlığı Grubu	Sayı	Oran (%)
Sivil Mimari Örneği	479	53,8
Kültürel	153	17,2
Dinsel	103	11,6
Endüstriyel-Ticari	6	0,7
Askeri	5	0,6
İdari	12	1,3
Eğitim	2	0,2
Sağlık	18	2,0
Su Yapısı & Çeşme	70	7,9
Doğal	25	2,8
Şehitlik	3	0,3
Mezar-Mezarlık	13	1,5
Kalıntılar	2	0,2
Toplam	891	100,0

Kaynak: KTVKK Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu

Diyarbakır, sur duvarları, tarihi köprüler, paleolitik döneme tarihlenebilen Hasuni, Hilar ve Bırkleyn Mağaraları, bedesten ve çarşıları ile tarih ve kültür turizmi; ibadethaneler ve türbeler ile de inanç turizmi potansiyeline sahiptir.

3.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi medeniyetlerin başlangıç noktasını oluşturan ve Bereketli Hilal olarak tanımlanan alan ile Kommagene Krallığı'nın egemenliğindeki alanları kapsayan önemli bir tarihi kültürel arkeolojik yapıya ilişkin değerleri oluşturmaktadır.

Bölge sahip olduğu bu değerler ile önemli bir turizm odağıdır. Özellikle tarih, kültür ve inanç turizmi sahip olduğu potansiyellerin başında gelmektedir. Bölge genelinde, toplam 2.475 adet taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır. Bunun yaklaşık %60'ı ise Şanlıurfa ilinde toplanmıştır.

Tablo 3.4. Planlama Bölgesi - Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplarına Göre Dağılımı

Taşınmaz Kültür Varlığı Grubu	Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır	Toplam	Oran (%)
Sivil Mimari Örneği	27	1038	479	1544	62,4
Kümbet Ev		108		108	4,4
Kültürel	7	148	153	308	12,4
Dinsel	46	110	103	259	10,5
Endüstriyel-Ticari	2	19	6	27	1,1
Askeri	2	12	5	19	0,8
Eğitim		4	2	6	0,2
Sağlık			18	18	0,7
Eğitim-Dinsel				0	0,0
İdari	1	13	12	26	1,1
Doğal	4	5	25	34	1,4
Mezar-Mezarlık		21	13	34	1,4
Su Yapısı-Çeşme		8	70	78	3,2
Kalıntılar		7	2	9	0,4
Şehitlik		2	3	5	0,2
Toplam	89	1495	891	2475	100,0

Planlama Bölgesi'nde tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerin sosyal ve ekonomik kalkınmada rol oynayacak şekilde değerlendirilmesi desteklenmelidir. Genel olarak Adıyaman ili kültür turizmi, Şanlıurfa ili inanç ve kültür turizmi, Diyarbakır ili ise tarih ve kültür turizmi destinasyonlarını oluşturmaktadır.

4. GENEL PEYZAJ ÖĞELERİ

Adıyaman- Şanlıurfa- Diyarbakır illerinde yapılan arazi gezisi ile Planlama Bölgesi peyzajının genel karakterini oluşturan özelliklerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle doğal ve kültürel peyzaj ile kırsal ve kentsel peyzaj tiplerine odaklanılarak peyzajın birbirinden ayırt edilebilir karakterinin saptanabilmesine çalışılmıştır.

Peyzaj karakteri; rüzgar, erozyon, vejetasyon gibi doğal süreçlerle şekillenmektedir. Bununla birlikte günümüzde antropojenik süreçler, peyzaj karakterinin şekillenmesinde çok daha geniş ve çeşitli etki ve etkileşime sahiptir.

Peyzaj içindeki bu süreçlerin önemi ve karakteri mekansal ve zamansal olarak değişmekte ve bu değişimler sosyal değerlerdeki değişimlere eşlik etmektedir.

Doğal peyzajlarda zorlayıcı güçler (su, rüzgar, vejetasyon, insan ve diğer süreçler) ile peyzajın gösterdiği direnç arasında büyük oranda bir “denge durumu” söz konusudur. Bu dengenin bozulduğu durumlarda peyzaj “ağır” ve çoğu durumda da “geri dönülemez” değişimlere uğramaktadır.

Bu çerçeveden bakıldığında peyzaj; temel bir “form-fonksiyon (süreç)” ilişkisini temsil ettiği kabul edilerek yorumlanmalıdır. Böylelikle, peyzajın form ve nitelikleri tanımlanarak, peyzaja şekil veren süreçlerin izleri ve “çıktı”lar gözlenebilir. Bunun yanı sıra farklı peyzaj özelliklerini oluşturan, şekillendiren ve etkileyen süreçlerin neler olduğunu anlaşılabilir, peyzajın gelişimi ve değişimi üzerine doğru yorumlar yapılabilir, gözlenen ve yorumlanan formlardan, bu formlar üzerinde etkili olan süreçlerin gelişimi izlenebilir, algılanabilir ve elde edilen farklı sonuçlar planlama çalışmalarında kullanılabilir.

Bu bağlamda, Adıyaman- Şanlıurfa- Diyarbakır illerinde yapılan ilk arazi gezisi ile karakterleri birbirinden farklı ve birbirlerinden ayırt edilebilir peyzajların saptanmasına çalışılmıştır. Bu aşamada “Arazi Formu” ve “Arazi Örtüsü”, planlama bölgesi genelinde peyzajın tanımlanması için kullanılacak iki nitelik olarak ele alınmıştır.

Arazi formu ve arazi örtüsünün değerlendirilmesi sürecince arazi gözlemlerinin yanı sıra Dover (1998); Marsh (1991); Marusic and Ogrin (1998); Mayer ve Aksoy (1998); Supuka (2000); Atalay (2002); Ertekin (2002); Welch, H. J. (ed. 2004) ve Özhatay vd. (2005)’den yararlanılmıştır.

Arazi gezisi sırasında ziyaret edilen alanlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4.1 Adıyaman, Şanlıurfa Ve Diyarbakır İlleri İçin Arazi Gezisi Rotası

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, Ortadoğu, Asya ve Avrupa kara parçalarının kesiştiği noktada bulunması; iklimsel özellikleri, jeomorfolojik yapısı, topoğrafik özellikleri, toprak yapısı, hidrolojik özellikleri, flora ve fauna yapısı açısından özellikli bir peyzaj karakterinin oluşumu sonucunu doğurmuştur.

İklimsel olarak alt Akdeniz ve karasal iklim özellikleri göstermektedir. Yaz aylarının tamamen yağışsız geçmesi ve sıcaklığın çok yüksek olması nedeniyle şiddetli bir kuraklık söz konusudur (Ertekin 2002). Harran Ovası ve Suriye sınırına yakın alanlar bölgenin en sıcak bölümlerini oluşturmaktadır. Yağışlar, genellikle kış ve ilkbahar aylarında ve genellikle düzensiz olarak gerçekleşmektedir. Fırtınalar ve tahrip edici dolu yağmurları görülmektedir. En fazla dağlık alanlarda olmak üzere, yıllık yağış ortalaması 400-1200 mm arasındadır (Welch, H. J. 2004).

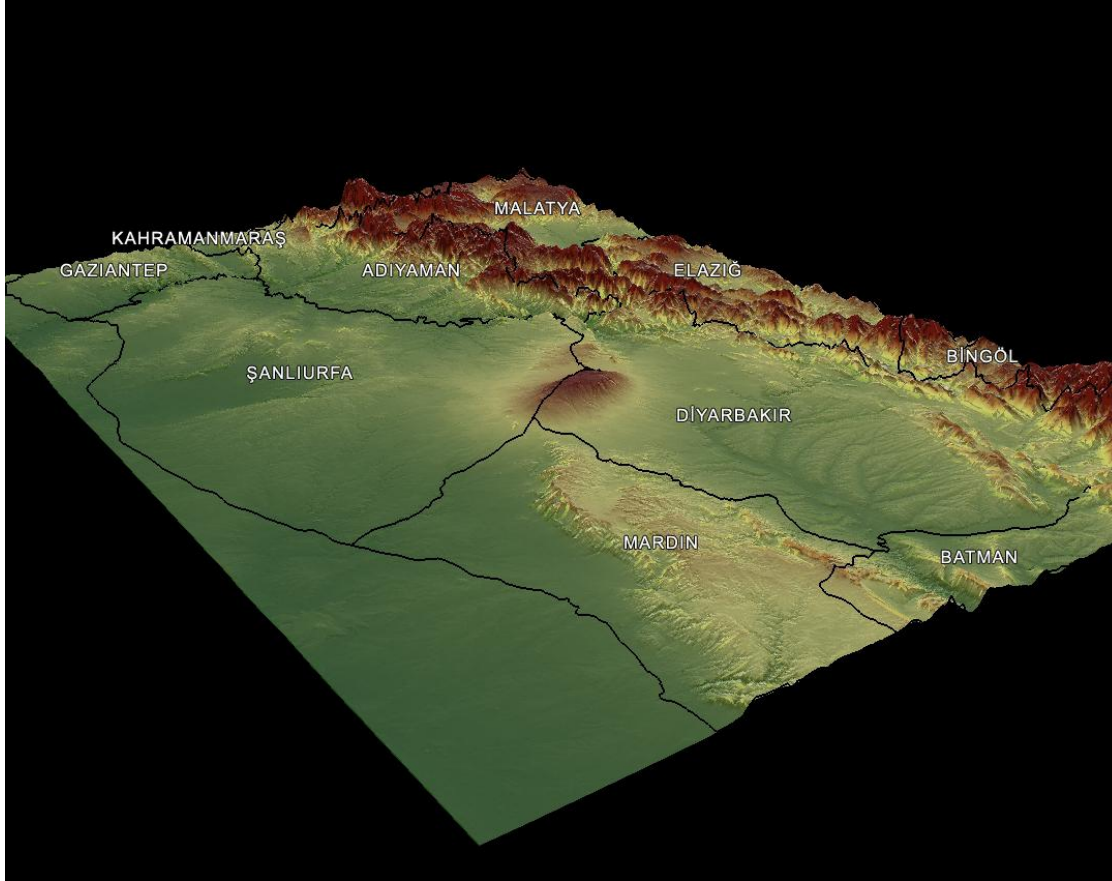
Bölgenin florasını büyük ölçüde Suriye Çölü etkilemektedir ve botanik açıdan Akdeniz ve İran-Turan fitocoğrafik bölgelerinde yer almaktadır. Dağlık bölümlerdeki bozulmuş meşe ormanları ve çalılıklarında bölgeye endemik önemli türler bulunmaktadır.

Genel arazi formuna bakıldığında, Adıyaman- Şanlıurfa- Diyarbakır illerinin bulunduğu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Toros Dağları'nın önünde uzanan, vadilerle derin bir şekilde parçalanmış, 500-600 m yükseltideki geniş kalker platolardan oluşmuş tarımsal karakteri ile belirginleşen bir bölgeyi temsil etmektedir. Bu bölge yüzey şekillerinin sadeliği ve basitliği ile dikkat çekmektedir. Doğuda Dicle Nehri ve batıda Fırat Nehri olmak üzere iki havzayı ayıran volkanik Karacadağ kütlesi, fazla yüksek olmadığı için ve ayrıca birdenbire yükselmediği için çok dikkat çekici bir özellik sergilememektedir ancak bölgedeki morfolojik sadeliğe zıt bir karakter gösterdiği söylenebilir (Şekil 4.2).

Dicle ve Fırat nehirleri, birçok endemik tatlı su bitkisi, çiftyaşar ve balık türüne habitat oluşturmakta ve bu türlerin Türkiye'ye ulaşabilmesi için "doğal geçiş alanları" oluşturmaktadır. Nehirlerin Türkiye'de bulunan bölümleri, çeşitli türlerin dağılım alanlarının en kuzeydeki kısmını oluşturmakta ve bu nedenle küresel önem taşımaktadır (Welch, H. J. 2004). Dicle ve Fırat nehir sistemleri, birçok türün alt ve üst havzalarla bağlantısını sağlama ve doğal bir "koridor" niteliği taşıma özelliklerinin yanı sıra görsel açıdan da olağanüstü etkileyici manzaralar sunmaktadırlar.

Şekil 4.2. Adıyaman- Şanlıurfa- Diyarbakır İleri Topografik Yapısı

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır illeri bütününde, genel arazi formuna bakıldığında, peyzaj karakterleri birbirinden farklı ve birbirlerinden ayırt edilebilir dokuz sınıf tesbit edilmiştir. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Step meraları,
2. Tarım alanları,
3. Meşe çalılıkları ve ağaçlıkları,
4. Islak alanlar (nehir ve göl kıyıları, nehir kıyısı ormanları, göl aynaları, diğer su varlıkları),
5. Dağlık, tepelik alanlar, ilginç jeomorfolojik oluşumlar
6. Yerleşimler,
7. Önemli kültürel peyzaj öğeleri (Kentsel sit, arkeolojik sit, ören yeri)
8. Zarar görmüş peyzajlar (malzeme alım yerleri, taş ocağı vb.)
9. Koruma öncelikli peyzajlar (milli parklar, yaban yaşamı koruma alanları, doğal sitler, ÖBA'lar, ÖKA'lar, ÖDA'lar)

4.1. DOĞAL PEYZAJ

4.1.1. ADİYAMAN

Adıyaman ili, kuzeyde bulunan son derece kıvrımlı Toros Dağları ile güneyde bulunan Şanlıurfa ilinin uçsuz bucaksız ovaları arasında yer almaktadır. İlin kuzeydoğusundaki ilçesi Gerger'e doğru yer şekilleri hareketlenmeye başlamaktadır. Bu bölümdeki arazide dik yamaçlar ve ilgi çekici jeomorfolojik oluşumlar göze çarpmaktadır. İlçenin içinde de bu yapı devam etmektedir. İlin güney bölümü ile kuzey bölümü arasındaki şekilsel farklılık dikkat çekicidir ve monotonluğu kırar niteliktedir. Özellikle ilin kuzeyinde arazi formu ilgi çekici bir hareketlilik sunmaktadır (Foto-1).

Foto 1. Adıyaman-Gerger Yolu Çevresinden Görünüm

Oldukça dikkat çekici vadiler, yamaçlar ve bunlara bağlı olarak vejetasyonda ortaya çıkan değişimler, arazi formunu belirginleştiren çizgisel özellikler olarak ön plana çıkmaktadır. Arazide görülen irili ufaklı vadi sistemleri ilgi çekici görüntüler sunmaktadır (Foto 2-3).

Foto 2. Gerger Yolu Çevresindeki Vadi Sistemlerinden Görünüm

Foto 3. Ziyaret Çayı Bölgesindeki Vadi Oluşumları

İlde gerek Atatürk Baraj Gölü'nün varlığı, gerekse başta Fırat Nehri olmak üzere çok sayıda akarsuyun varlığı ve ayrıca Gölbaşı ilçesindeki göller, varlıkları ve oluşturdukları su aynaları ile görsel açıdan çok büyük bir katkı sağlamaktadır ve görsel peyzaj kalitesini önemli ölçüde arttırmaktadır (Foto 4, 5, 6, 7).

Azaplı ve İnekli Gölleri debileri ayarlanabilen kanallar ile birbirlerine bağlıdır. Mavi Göl Gölbaşı ilçesinin kuzeyinde bulunmaktadır. Göller, Aksu Çayı tarafından oyulmuş vadinin kuzeyinde yer almaktadırlar ve yüksek olmayan tepeler ile çevrilidirler. Yakın çevrelerinde ıslak çayırılık ve sazlık alanlar bulunmakta, daha dışarda ise kavak toplulukları ve tarım alanları göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra fıstık ve meyve bahçeleri de bulunmaktadır. Alanı çevreleyen tepelerde meşe çalılıkları hakimdir. Kuru dere yataklarında ve çok yüksek olmayan kayalık alanlarda sık bitki örtüsü görülmektedir. Bu özellikleri ile Gölbaşı bölümü, ilin diğer bölümlerinden ayırt edilebilir karaktere sahiptir.

Foto 4. Atatürk Baraj Gölü (Ziyaretpayam Yönü)

Foto 5. Mavi Göl

Foto 6. Azaplı Göl

Tarımsal kullanımlar arazi örtüsünde baskın karakterdedir ve tarım deseni ile su aynalarının oluşturduğu olağanüstü farklı kompozisyonlar gözlenebilmektedir (Şekil 8).

Foto 7. Tarımsal Desen ve Su Aynalarının Oluşturduğu Kompozisyon

Özellikle tarımsal dokunun ortaya çıkardığı renklenme sıcak ve soğuk renkler açısından değerlendirildiğinde mevsimsel değişimlere bağlı eğimli tarım arazilerindeki değişim ile uyum göstermektedir. Diğer bir deyişle, baskın arazi kullanım tipi olan tarım nedeniyle, tarım arazileri renk etkileriyle peyzaj kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Foto 8).

Foto 8. Tarım Arazilerinin Peyzaja Etkisi

Korunan alanlar

İl sınırları içinde Nemrut Dağı Milli Parkı yer almaktadır. Antiochos Tümülüsü ve dev heykelleri, Eskikale (Arsameia), Yenikale, Karakuş Tepe ve Cendere Köprüsü gibi kültürel değerler nedeniyle koruma altına alınmıştır. Nemrut Dağı doruğuna bulunan 2150 m. yüksekliğindeki Tümülüs, Fırat Nehri geçitlerine ve ovalarına hakim bir tepe üzerinde bulunmaktadır ve olağanüstü etkileyici bir özelliğe sahiptir.

Zarar görmüş peyzajlar

Politika, ekonomi ve kültürel nedenlerin yönlendirdiği insan faaliyetleri peyzaj desenini değiştirmektedir ve bu süreç peyzaj parçalanmasıyla sonuçlanmaktadır.

GAP nedeniyle tarımsal alanların hızla genişlemesi ve monokültür şeklinde yoğunlaşması, alana özgü peyzaj karakteristiğinin hızla değişmesine neden olmaktadır. GAP ile sulama ve elektrik üretimine dayanan çok sayıda barajın yapılması bölgenin genel peyzaj karakterini büyük ölçüde değiştirmiştir. Atatürk Barajı ile sulanan Harran Ovası'nda bitkisel üretim alanları genişlemiş ve üretim artmıştır. Bunun yanı sıra ürün deseni de farklılaşmış, tahıl dışında sebze üretimine de ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Bunun yanında alandaki malzeme (kum, çakıl vb) alımı için açılan ocaklar alandaki doğal yapıyı ciddi ölçüde zedeler niteliktedir. Bu durum alanın hem peyzaj karakteristiğini ciddi ölçüde tehdit etmekte ve peyzaj kalitesine önemli derecede zarar vermektedir.

HES inşaatları nedeniyle yüzey toprağının kazınması, taşınması, başka bir araziye yığılması, doğal drenaj deseninin bozulması, doğal peyzajı olumsuz etkilemektedir (Foto 9). Bu

durum erozyon sorununu da tetiklemektedir. İlde erozyon tehdidi altındaki alanlar geniştir. Eğimin yüksek olduğu alanlarda, sıg toprakların olduğu alanlarda bu durum daha da ciddidir. Kahta Çayı Havzası, ülkemizde erozyonun fazla olduğu alanlardan biridir. Sincik civarındaki eğimli yamaçlarda sürekli yamaç akıntıları meydana gelmektedir.

Foto 9. Göksu Nehri Üzerindeki HES İnşaatından Görünüm

Diğer yandan, kent merkezleri hızlı bir şekilde genişlemektedir ve yeni yerleşim alanları sıradan bir özellik göstermektedir (Foto 10).

Foto 10. Adıyaman'da Yeni Kentsel Gelişme Alanları

4.1.2. ŞANLIURFA

İlin kuzey ve kuzeydoğu bölümünde yer alan dağlık ve tepelik alanlar, güneye doğru giderek azalmaktadır. İlde bulunan en yüksek nokta kuzeydoğuda yer alan Karacadağ'dır. Kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık alan dışında genellikle yüksekliği 900 metreyi aşmayan geniş düzlüklere rastlanmaktadır. Bu nedenle tüm il genelinde çok hareketli topoğrafik oluşumların sınırlı olduğu söylenebilir (Foto 1,2).

Foto 1. İlin Kuzey Kesimlerindeki Hareketli Arazi Yapısından Görünüm

Foto 2. Şanlıurfa Genel Arazi Formu

Halfeti ilçesi ve çevresindeki arazi topoğrafik ve jeomorfolojik açıdan etkileyici görünümler sunmaktadır. Eski Halfeti yerleşiminin büyük kısmı Birecik Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır. Yamaç arazide bulunan yerleşim dokusunun, geniş su aynasıyla ve alanı çevreleyen dik yamaçlarla oluşturduğu kompozisyon çok etkileyicidir (Foto 3).

Foto 3. Halfeti Kentinden Genel Görünüm

Genişliği kimi yerde 100 metreyi bulan ve yer yer menderesler çizen Fırat Nehri vadisi, Türkiye'nin tür çeşitliliği bakımından en zengin akarsu sistemlerinin biridir (Doğa Derneği, ÖDA Kitabı). Bunun yanı sıra nehrin oluşturduğu dik yarlar ve vadi içlerinde görülen dik yamaçlar olağanüstü manzaralar sunmaktadır (Foto 4).

Foto 4. Fırat Nehri Vadisinde Yer Alan Morfolojik Oluşumlardan Görünüm

İlde etkileyici genişlikte ovalar bulunmaktadır (Foto 5). Harran, Suruç, Viranşehir ovaları bunlar içinde en dikkat çekici olanlarıdır. Bunların yanı sıra Fırat Nehri kıyısında bulunan Halfeti Ovası tepelik arazilerle çevrilidir.

Foto 5. İldeki Ovalar Genellikle Tarım Arazileri İle Kaplıdır.

Jeomorfolojik yapı, kurak iklimsel özellikler ve toprak özelliklerinin ortaya çıkardığı genel yapı içinde sınırlı orman oluşumları ve kırsal yerleşim dokularına yakın yerlerde yer alan fıstık ağaçlıkları görsel peyzajda çeşitlilik yaratmaktadır. Kültürel bitki örtüsü içindeki bu yapı kültürel peyzajı karakterize eder niteliktedir. GAP kapsamında yapılan ve sulama amacıyla da kullanılan barajlar nedeniyle alanda ovalar ve alçak kesimler tarım arazisine dönüşmüştür ve dönüşmeye devam etmektedir. Alanda geniş fıstık bahçeleri ve bağlık alanlar bulunmaktadır (Foto 6, 7). Dağlık ve tepelik arazilerde hala doğal bitki örtüsü parçaları barındırmaktadır.

Foto 6. Fıstık Bahçeleri

Foto 7. Üzüm Bağları

Eski Halfeti, Birecik ve Harran, tarihsel ve kültürel nitelikleriyle birlikte kendilerine özgü kentsel dokuları ile dikkat çekmektedirler (Foto 8).

Foto 8. Eski Halfeti Yerleşimi

Baraj Gölü'nün etkisiyle, ilçe merkezinde tüm kıyı boyunca pek çok çay bahçesi açılmıştır ve bu alanlar yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır (Foto 9).

Foto 9. Halfeti'de Kıyı Çay Bahçeleri

Birecik ilçesi kentsel dokusu, yeni yapılan binaların olumsuz etkisine rağmen Fırat Nehri kıyısında olağanüstü etkileyicilikte bir görünüm sunmaktadır (Foto 10) .

Foto 10. Birecik İlçe Merkezi Ve Fırat Nehri

Harran'da tipik Harran evleri görülmektedir ve ilçe halkı tarafından hala kullanılabilir haldedir. Ancak ilçedeki ulaşım yolları ve sosyo-ekonomik yapıdaki sorunlar ilçenin kendine özgü yapısının algılanmasında sıkıntı yaratmaktadır. Bütünleşik bir yapı görülememektedir. Renk ve formlar arasındaki uyum alanın görsel peyzaj değerini arttırmaktadır (Foto 11, 12, 13).

Foto 11. Harran Kültür Evi

Foto 12. Harran Kültür Evi

Foto 13. Harran'da Tarihi Doku

Bozova ilçesinde bulunan Atatürk Barajı'nın ana gövde yapısı muazzam büyüklüğü ile yöredeki en baskın kültürel objelerden biri durumuna gelmiştir (Foto 14, 15).

Foto 14. Atatürk Barajı Ana Gövdesi

Foto 15. Atatürk Barajı Ana Yapı

İlde gerek Atatürk ve Birecik Baraj Gölleri'nin ve gerekse başta Fırat Nehri olmak üzere çok sayıda akarsuyun bulunması, varlıkları ve oluşturdukları su aynaları ile görsel açıdan çok büyük bir katkı sağlamaktadır ve görsel peyzaj kalitesini önemli ölçüde arttırmaktadır (Foto 16).

Foto 16. Fırat Nehri

Korunan alanlar

Birecik ilçesinde bulunan Kelaynak Koruma ve Üretim İstasyonu ile Tektek Dağları Milli Parkı ilde bulunan koruma alanlarını oluşturmaktadır.

Kelaynak Koruma ve Üretim İstasyonu, kuş gözlemcileri başta olmak üzere yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır (Foto 17).

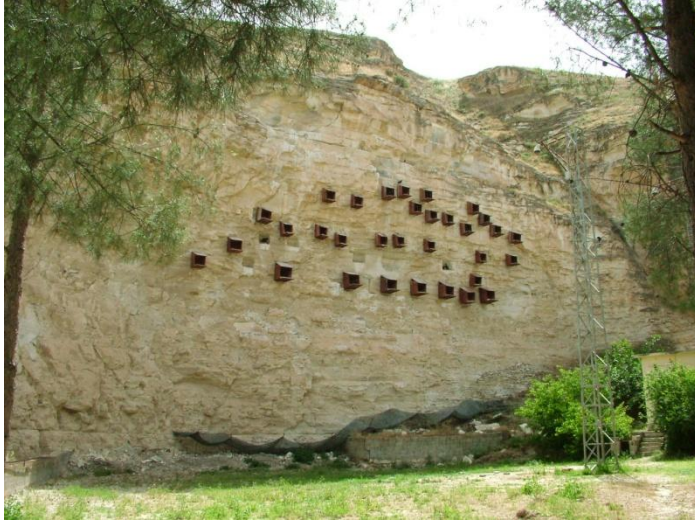

Foto 17. Kelaynak Koruma Ve Üretim İstasyonu ve Kelaynaklar

Zarar görmüş peyzajlar

Politika, ekonomi ve kültürel nedenlerin yönlendirdiği insan faaliyetleri peyzaj desenini değiştirmektedir ve bu süreç peyzaj parçalanmasıyla sonuçlanmaktadır.

GAP nedeniyle tarımsal alanların hızla genişlemesi ve monokültür şeklinde yoğunlaşması, alana özgü peyzaj karakteristiğinin hızla değişmesine neden olmaktadır.

Bunun yanında alandaki malzeme (kum, çakıl vb) alımı için açılan ocaklar alandaki doğal yapıyı ciddi ölçüde zedeler niteliktedir. Bu durum alanın hem peyzaj karakteristiğini ciddi ölçüde tehdit etmekte ve peyzaj kalitesine önemli derecede zarar vermektedir.

İlde erozyon tehdidi altındaki alanlar geniştir. Eğimin yüksek olduğu alanlarda, sığ toprakların olduğu alanlarda bu durum daha da ciddidir .

Harran Ovası'nın sulamaya açılması ile çekim merkezi olan ve GAP projelerinin ağırlıklı uygulandığı Şanlıurfa'ya, köy ve ilçelerden yoğun insan göçü olmaktadır. Kentin özellikle güney ve batısında izlenen kontrolsüz yapılaşma ovaya doğru, tarım arazisi içine kaymakta olup, sıradan bir özellik göstermektedir (Foto 18).

Foto 18. Şanlıurfa'da Yeni Kentsel Gelişim Alanları

4.1.3. DİYARBAKIR

Arazi Formu ve Arazi Örtüsü

Diyarbakır ili, güneyde bulunan düz, düze yakın ve az eğimli alanlarla (Foto 1) kuzeyde bulunan engebeli ve dağlık alanları içermektedir. İlin kuzey ve doğusunda bulunan Hazro, Kulp, Lice, Hani ve Dicle ilçeleri çevresinde yer şekilleri hareketli bir yapı sunmakta, güneydeki arazilerle belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu bölümdeki arazide dik yamaçlar ve ilgi çekici oluşumlar göze çarpmaktadır (Foto 2).

Foto 1. İlin Güneyindeki Arazi Formu

Foto 2. İlin Kuzeyindeki Arazi Formu

Oldukça dikkat çekici vadiler, yamaçlar ve bunlara bağlı olarak vejetasyonda ortaya çıkan değişimler, arazi formunu belirginleştiren çizgisel özellikler olarak ön plana çıkmaktadır (Foto 3).

Foto 3. İlin Kuzey Kesimindeki Vadi ve Yamaç Oluşumları

Dağlık, tepelik yapı ve zaman zaman vadilerden, zaman zaman dik yamaçlardan oluşan arazi formu tarım arazileri ile birleştiğinde ortaya uzak mesafeden algılanan yumuşak ve uyumlu çizgisel bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapı kimi ilçelerde kuşatılmışlık kimi ilçelerde ise arka fon oluşturur niteliktedir.

Türkiye'nin en büyük akarsu sistemlerinden biri olan Dicle Nehri, il genelinde ele alındığında gerek morfolojik ve gerekse biyolojik çeşitliliğe olan katkısı ile önemli bir peyzaj öğesidir ve görsel açıdan olağanüstü manzaralar sunmaktadır. Bu sistem, alanın jeomorfolojik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Dicle Nehri, başta su varlığı olmak üzere, vejetasyondaki değişimler, kara ile nehri ayıran kıyı çizgisinin belirginliği ve arazi formunu belirleyen çizgisel özelliği nedeniyle görsel peyzaj kalitesi bakımından çok yüksek bir değere sahiptir (Foto 4, 5, 6).

Foto 4. Dicle Nehri

Foto 5. Dicle Nehri ve Vadisi

Foto 6. Dicle Nehri'nden Görünüm

Kent merkezinin doğusunda yer alan ve önemli bir peyzaj ögesi olan Dicle Vadisi'nin tabanı yer yer 2-3 km genişlemekle birlikte, kentin güneyinde Kırklardağı çevresinde kanyon biçimini almaktadır. Vadi yamaçları genelde çok dik ve eğimlidir. Özellikle batı yamaçları bazı bölgeler dışında geçit vermez niteliktedir. Doğu yamaçları ise engebeli ve dalgalı bir topoğrafyaya sahiptir. Fiziki coğrafyanın oluşturduğu bu topoğrafik çeşitlilik ve hareketlilik rekreatif açıdan çok çeşitli olanaklar yaratmaktadır. Vadi yamacının eğimi Silvan Yolu çevresinde yumuşamakta, geçide olanak vermektedir (Diyarbakır Dicle vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışması, 2007).

Dicle Vadisi boyunca nehir kıyısı bitki örtüsü ve galeri ormanları dikkate değer niteliktedir.

İl içinde doğal yaşam açısından en önemli bölgelerden biri Bismil çevresidir. Bu alanda Dicle Nehri geniş menderesler yaparak akmaktadır. Dicle menderesleri üzerinde oluşan kumullar, taşlık adacıklar ve nehir kıyısı subasar bitki örtüsü pek çok tür için önemli yaşam alanıdır.

Eğil, Dicle, Hani ve Lice ilçeleri çevresinde kayalık alanlarda, özellikle yerleşimlerden uzak bölümlerde meşe çalılıklarının oldukça yoğun durumda olduğu söylenebilir.

Diyarbakır il arazisinin %50'ye yakın bölümü tarımsal arazi olarak kullanılmaktadır. Kuru tarım yapılan alanlarda daha çok buğday, arpa ve mercimek sulu tarım alanlarında ise pamuk üretimi yapılmaktadır. Göz alabildiğince uzanan tarım arazileri homojen bir yapı sergilemektedir (Foto 7, 8). Bozkır alanlar da küçükbaş hayvancılık için mera olarak kullanılmaktadır.

Foto 7. Tarım Arazileri

Foto 8. Geniş ve Düz Tarım Arazilerinden Görünüm

Kırsal yerleşimler çoğunlukla sıradan form ve doku özellikleri göstermekte çok az sayıda ilgi çekici örneklerle rastlanmaktadır (Foto 9).

Foto 9. Kırsal Yerleşim Peyzajından Bir Görünüm

İl merkezine bakıldığında kent içindeki tarihsel dokunun temelini oluşturan Suriçi Kentsel Sit ve Sit Koruma Alanı kültürel ve görsel peyzaj değerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Her ne kadar kentsel gelişme baskısı altında kalsa da il merkezinde oluşturduğu çekim kent dokusuna olumlu katkı sağlamaktadır.

Ancak kentte fiziki çevre kalitesi oldukça yetersiz düzeydedir. Kentin yapılı çevresinde yeterli yeşil alan bulunmadığı gibi, kent yakın çevresinde de planlı ve düzenlenmiş büyük ölçekli yeşil alanlar ve ağaçlandırılmış alanlar ile mesire yerleri bulunmamaktadır.

İlin doğu kısmındaki ilçesi Silvan'da bulunan, Selahaddin Eyyübi tarafından inşa edilmiş Büyük Cami ilçedeki kültürel peyzaj dokusunu oluşturan en önemli unsurdur. Yapı halen kullanılmakta olup, ilçedeki en belirgin ve etkileyici kültürel öğedir (Foto 10).

İlin doğusunda Batman sınırında yer alan Malabadi Köprüsü de gerek etkileyici mimari yapısı ve gerekse çevresindeki arazi ile uyumlu rengi ile kültürel peyzaj karakterine katkıda bulunmaktadır (Foto 11).

Foto 10. Büyük Cami

Foto 11. Malabadi Köprüsü

4.1.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ne peyzaj karakterleri birbirinden farklı ve birbirlerinden ayırt edilebilir 9 sınıf tespit edilmiştir. Bu sınıflamalar aşağıdaki gibidir:

1. *Step meraları*

Bu peyzaj tipinde, dağ bozkır, ıslak çayırlar, alpin çayırlar ve tuzcul çayırlar da görülmektedir. Bunun yanında, yer yer çalı grupları da varlığını hissettirmektedir. Planlama Bölgesi'ndeki en yaygın peyzaj karakterinden birisidir. Adıyaman'ın Gölbaşı, Kahta, Besni, ile Şanlıurfa'nın Eski Halfeti, Birecik, Diyarbakır'ın Dicle, Lice bölgelerinde hakim peyzaj karakteri olarak öne çıkmaktadır.

2. *Tarım alanları*

Planlama Bölgesi illerinden Diyarbakır il arazisinin %50'ye yakın bölümü tarımsal arazi olarak kullanılmaktadır. Kuru tarım yapılan alanlarda daha çok buğday, arpa ve mercimek; sulu tarım alanlarında ise pamuk üretimi yapılmaktadır. Çok büyük alanlar kapsayan tarım arazileri homojen bir yapı sergilemektedir. Bozkır alanlar da küçükbaş hayvancılık için mera olarak kullanılmaktadır.

Adıyaman ilinde tarımsal kullanımlar arazi örtüsünde baskın karakterdedir ve tarım deseni ile su aynalarının oluşturduğu farklı kompozisyonlar gözlenebilmektedir. Özellikle tarımsal dokunun ortaya çıkardığı renklenme sıcak ve soğuk renkler açısından değerlendirildiğinde mevsimsel değişimlere bağlı eğimli tarım arazilerindeki değişim ile uyum göstermektedir.

Şanlıurfa ilinde ise yoğun tarımsal faaliyetler, sulama alanları, ovalar bölge içerisinde ayırt edici bir peyzaj karakteri olarak ön plana çıkmaktadır.

3. Meşe çalılıkları ve ağaçlıkları

Suyun belirleyici peyzaj ögesi olduğu, düz ve düze yakın alanlarda bulunan doğal göller, nehirler, baraj gölleri ile bunların çevresindeki sucul ekosistemlerin bulunduğu bölümlerdir. Bunun yanı sıra ilde fıstık ve meyve bahçeleri de bulunmaktadır. Alanı çevreleyen tepelerde meşe çalılıkları hakimdir.

Eğil, Dicle, Hani ve Lice ilçeleri çevresinde kayalık alanlarda, özellikle yerleşimlerden uzak bölümlerde meşe çalılıklarının oldukça yoğun durumda olduğu söylenebilir.

4. Islak alanlar (nehir ve göl kıyıları, nehir kıyısı ormanları, göl aynaları, diğer su varlıkları)

Atatürk Barajı ile sulanan Harran ovasında bitkisel üretim alanları genişlemiş ve üretim artmıştır. Bunun yanı sıra ürün deseni de farklılaşmış, tahıl dışında sebze üretimine de ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Göller, Aksu Çayı tarafından oyulmuş vadinin kuzeyinde yer almakta olup, yüksek olmayan tepeler ile çevrilidir. Yakın çevrelerinde ıslak çayırılık ve sazlık alanlar bulunmakta, daha dışarıda ise kavak toplulukları ve tarım alanları göze çarpmaktadır. Kuru dere yataklarında ve çok yüksek olmayan kayalık alanlarda sık bitki örtüsü görülmektedir. Bu özellikleri ile Gölbaşı bölümü, ilin diğer bölümlerinden ayırt edilebilir karaktere sahiptir.

Dicle ve Fırat nehirleri, birçok endemik tatlısu bitkisi, çiftyaşar ve balık türüne habitat oluşturmakta ve bu türlerin Türkiye'ye ulaşabilmesi için "doğal geçiş alanları" oluşturmaktadır. Dicle ve Fırat nehir sistemleri, birçok türün alt ve üst havzalarla bağlantısını sağlama ve doğal bir "koridor" niteliği taşıma özelliklerinin yanı sıra görsel açıdan da olağanüstü etkileyici manzaralar sunmaktadırlar.

5. Dağlık, tepelik alanlar, ilginç jeomorfolojik oluşumlar

Genel arazi formuna bakıldığında, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Toros Dağlarının önünde uzanan, vadilerle derin bir şekilde parçalanmış, 500-600 m. yükseltideki geniş kalker platolardan oluşmuş tarımsal karakteri ile belirginleşen bir bölgeyi temsil etmektedir.

Bu bölge yüzey şekillerinin sadeliği ve basitliği ile dikkat çekmektedir. Doğuda Dicle Nehri ve batıda Fırat Nehri olmak üzere iki havzayı ayıran volkanik Karacadağ kütlesi, fazla yüksek olmadığı ve birdenbire yükselmediği için çok dikkat çekici bir özellik sergilememektedir. Ancak bölgedeki morfolojik sadeliğe zıt bir karakter gösterdiği söylenebilir. Dağlık bölümlerdeki bozulmuş meşe ormanları ve çalılıklarında bölgeye endemik önemli türler bulunmaktadır.

6. Yerleşimler

Eski Halfeti, Birecik ve Harran, tarihsel ve kültürel nitelikleriyle birlikte kendilerine özgü kentsel dokuları ile dikkat çekmektedirler. Birecik ilçesi kentsel dokusu, yeni yapılan binaların olumsuz etkisine rağmen, Fırat Nehri kıyısında olağanüstü etkileycilikte bir görünüm sunmaktadır.

Harran'da tipik Harran Evleri görülmektedir ve ilçe halkı tarafından hala kullanılabilir haldedir. Ancak ilçedeki ulaşım yolları ve sosyo-ekonomik yapıdaki sorunlar ilçenin kendine özgü yapısının algılanmasında sıkıntı yaratmaktadır. Bütünleşik bir yapı görülememektedir. Renk ve formlar arasındaki uyum alanın görsel peyzaj değerini arttırmaktadır.

Halfeti ilçesi ve çevresindeki arazi topoğrafik ve jeomorfolojik açıdan etkileyici görünümü sunmaktadır. Eski Halfeti yerleşiminin büyük kısmı Birecik Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır. Yamaç arazide bulunan yerleşim dokusunun, geniş su aynasıyla ve alanı çevreleyen dik yamaçlarla oluşturduğu kompozisyon çok etkileyicidir.

Diyarbakır ili içinde doğal yaşam açısından en önemli bölgelerden biri Bismil çevresidir. Bu alanda Dicle Nehri geniş menderesler yaparak akmaktadır. Dicle menderesleri üzerinde oluşan kumullar, taşlık adacıklar ve nehir kıyısı subasar bitki örtüsü pek çok tür için önemli yaşam alanıdır.

7. Önemli kültürel peyzaj öğeleri (kentsel sit, arkeolojik sit, ören yeri)

Diyarbakır il merkezine bakıldığında kent içindeki tarihsel dokunun temelini oluşturan Suriçi Kentsel Sit ve Sit Koruma Alanı kültürel ve görsel peyzaj değerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Her ne kadar kentsel gelişme baskısı altında kalsa da il merkezinde oluşturduğu çekim kent dokusuna olumlu katkı sağlamaktadır.

8. Zarar görmüş peyzajlar (malzeme alım yerleri, taş ocağı vb)

GAP nedeniyle tarımsal alanların hızla genişlemesi ve monokültür şeklinde yoğunlaşması, alana özgü peyzaj karakteristiğinin hızla değişmesine neden olmaktadır. GAP ile sulama ve elektrik üretimine dayanan çok sayıda barajın yapılması bölgenin genel peyzaj karakterini büyük ölçüde değiştirmiştir.

Bunun yanında alandaki malzeme (kum, çakıl vb) alımı için açılan ocaklar alandaki doğal yapıyı ciddi ölçüde zedeler niteliktedir. Bu durum alanın hem peyzaj karakteristiğini ciddi ölçüde tehdit etmekte ve peyzaj kalitesine önemli derecede zarar vermektedir.

HES inşaatları nedeniyle yüzey toprağının kazınması, taşınması, başka bir araziye yığılması, doğal drenaj deseninin bozulması, doğal peyzajı olumsuz etkilemektedir. Bu durum erozyon sorununu da tetiklemektedir. İlde erozyon tehdidi altındaki alanlar geniştir. Eğimin yüksek olduğu, sığ toprakların bulunduğu alanlarda bu durum daha da ciddidir. Kahta Çayı Havzası ülkemizde erozyonun fazla olduğu alanlardan biridir.

9. Koruma öncelikli peyzaj (milli parklar, yaban yaşamı koruma alanları, doğal sit alanları, ÖBA'lar, ÖKA'lar, ÖDA'lar.)

Adıyaman il sınırları içinde Nemrut Dağı Milli Parkı yer almaktadır. Antiochos Tümülüsü ve dev heykelleri, Eskikale (Arsameia), Yenikale, Karakuş Tepe ve Cendere Köprüsü gibi kültürel değerler nedeniyle koruma altına alınmıştır. Nemrut Dağı doruğuna bulunan 2.150 m. yüksekliğindeki Tümülüs, Fırat Nehri geçitlerine ve ovalarına hakim bir tepe üzerinde bulunmaktadır ve olağanüstü etkileyici bir özelliğe sahiptir.

Ayrıca Gölbaşı ilçesi sınırlarında bulunan Gölbaşı, İnekli ve Azaplı Göllerini de içerisinde bulunduran 1.687 ha. alan tabiat koruma alanıdır. Göllerin I.derece doğal sit alanı olarak statü kazanmış ve alan içerisinde sulak alanlar yer almaktadır. Bu özellikleri itibariyle koruma öncelikli peyzaj öğelerinin en önemli unsurları arasındadır.

Birecik ilçesinde bulunan Kelaynak Koruma ve Üretim İstasyonu ile Tektek Dağları Milli Parkı, ilde bulunan koruma alanlarını oluşturmaktadır. Kelaynak Koruma ve Üretim İstasyonu, kuş gözlemcileri başta olmak üzere yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır.

4.2. KÜLTÜREL PEYZAJ

4.2.1. ADİYAMAN

Kültürel Peyzaj Ögesi	Kültürel Peyzaj Ögelerine İlişkin Açıklama	Fotoğrafi
Besni Kalesi	İlçenin 4 km. kadar güneyinde, sivri ve yüksek bir tepenin üzerine kurulmuştur. Kalede sadece mancınık ve bir kitabenin yer aldığı sur kalıntısı ve yıkılan surların temelleri mevcuttur. Önemli bir kültürel öge olarak dikkat çekmektedir. ²⁴	 <p>25</p>
Eski Besni Ören Yeri	İlçenin önceki yerleşim yeridir. Eski Besni şehri, tarihi Besni Kalesinin etrafında kurulmuştur. Besni Kalesinin yanında çok sayıda tarihi cami, minare, hamam, köprü ve çeşme bulunmaktadır. ²⁶	 <p>27</p>
Kurşunlu Camii	Eski Besni Ören Yerinde bulunmaktadır. Külhanönü Camii ve Hacı Zeyrek Ağa Camii olarak da bilinmektedir. Kurşunlu Cami, 1960-1965 yıllarında Besni'nin yer değiştirmesinden sonra diğer yapılar gibi yıkılmaya terk edilmiş ve tahrip olmuştur. Ancak daha sonra 2005-2006 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğüne onarımı yapılmıştır. ²⁸	 <p>29</p>

²⁴ http://www.besnili.8m.com/besni_kalesi.htm, Mayıs, 2010

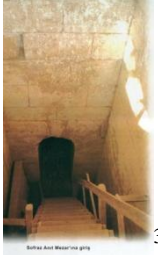

²⁵ www.besni.bel.tr, 2010

²⁶ <http://www.adiyamanlilarvakfi.org.tr>, 2010

²⁷ www.besni.bel.tr, 2010

²⁸ <http://www.adiyamanlilarvakfi.org.tr>, 2010

²⁹ www.besni.bel.tr, 2010

Sofraz Anıtları	Besni ilçesine 15 km. uzaklıkta Üçgöz Köyü'nde yer alan mezar, M. S. II. yüzyılda inşa edilmiştir. ³⁰ Önemli kültürel öğelerden biri olarak dikkat çekmektedir.	 31
Kızılın Köprüsü	Gümüşkaya Köyü'nün 3 km. kuzeybatısında Göksu Çayı üzerindeki köprü Roma döneminde, MS. I.-II. yüzyılda yapılmıştır. ³² Tarihsel önemi nedeniyle ilin kültürel peyzaj değerine katkı sağlamaktadır.	 33
Dikilitaş (Sesönk)	Dikilitaş adıyla anılan ve Roma dönemine ait olan bu anıt mezarın, yığma taşlarla yapılmış olan tümülüsün altında, mezar odaları olduğu varsayılan mekanlar mevcuttur. ³⁴ Önemli kültürel öğelerden biri olarak dikkat çekmektedir.	 35
Dolmenler	Karagüveç-Kargalı Köyleri arasındaki dağlık alanlarda ve Hacı Halil ile Dikilitaş Köyü yakınlarında Kızıldağ'da çok sayıda Dolmen mezarlar vardır. ³⁶ İlgi çekici görünümleri ile önemli kültürel öğelerden biri olarak dikkat çekmektedir.	 37

³⁰ <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010³¹ www.besni.bel.tr, 2010³² <http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/adiyaman/besni/Rehber/kopruler/kizilin-goksu-koprusu>, Mayıs, 2010³³ www.besni.bel.tr, 2010³⁴ <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010³⁵ www.besni.bel.tr, 2010³⁶ <http://www.adiyamanlilarvakfi.org.tr>, 2010

Paşa Köprüsü	Paşa Köprüsü, Gölbaşı'nda ilçesi Harmanlı Kasabası'nda Göksu üzerinde yer alan tarihi bir yapıdır. ³⁸	 39
Azaplı Höyüğü (Balkar Beldesi)	Gölbaşı ilçesi Balkar Beldesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Azaplı Höyüğü Arkeolojik Sit Alanıdır. ⁴⁰ Arkeolojik önemi nedeniyle önemli kültürel öğelerden biri olarak dikkat çekmektedir.	 41
Vijne Köprüsü	Tut İlçesinin Çamlıca Mahallesi'nde yer alan tarihi Vijne Köprüsü, hala ayakta. ⁴² Tarihi ve mimari açıdan önem taşıdığı gibi görkemli yapısıyla da görsel olarak önem taşıyan kültürel bir öğedir.	 43
Nemrut Dağı (Antiochos'un Anıt Mezarı – Dev Heykeller)	Nemrut Dağı, Adıyaman İli, Kahta İlçesi'nin Karadut Köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Bu alan Milli Park statüsünde koruma altındadır. ⁴⁴ Dağın jeomorfolojik yapısı, arkeolojik önemi ve rekreasyon-turizm açısından oldukça önemli bir alan olması nedeniyle ildeki en etkileyici ve dikkat çekici doğal, kültürel ve görsel öğelerden biridir.	 45

³⁷ www.besni.bel.tr, 2010³⁸ http://www.turkiyerehberi.gen.tr³⁹ Adıyaman İli Gölbaşı İlçesi'nin Tarihi, Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısı, Cebrail Göksu, 2008⁴⁰ www.adiyamankulturturizm.gov.tr, 2010⁴¹ Adıyaman İli Gölbaşı İlçesi'nin Tarihi, Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısı, Cebrail Göksu, 2008⁴² http://www.defineyolu.com/adiyaman-t279.html?s=901d2bfea2d8b767d2e2b6e258e77711&, Mayıs, 2010⁴³ Adıyaman İli Gölbaşı İlçesi'nin Tarihi, Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısı, Cebrail Göksu, 2008⁴⁴ http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html, Mayıs, 2010⁴⁵ Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

<p>Arsemia (Eski Kale)</p>	<p>Arsameia, Yeni Kale'nin karşısındaki yüksek tepede yer almaktadır. Güneyindeki tören yolunda Mithras'ın kabartma heykeli, yine aynı alanda Antiochos ve Herakles'in tokalaşma sahnesini gösteren stel ve bu stelin önünde Antiochos tarafından yazdırılmış büyük, Grekçe yazıt bulunmaktadır.⁴⁶ Bu yapıların hala özelliklerini koruyor oluşları, arkeolojik önemleri ve görsel değerleri nedeniyle alandaki kültürel peyzaj değerine katkı sağladığı gibi görsel peyzaj değerini de yükseltmektedirler.</p>	 <p>47</p>
<p>Eski Kâhta Kalesi (Yeni Kale)</p>	<p>Kahta'nın 26 km. kuzeyinde Kocahisar (Eski Kahta)'da yer almaktadır. Kahta Çayı kenarında, kayalık bir tepe üzerinde bulunan kalenin yapım tarihinin Hitit dönemi olduğu varsayılmaktadır.⁴⁸ Kale Osmanlı döneminde I. Mahmut zamanında ve Cumhuriyet döneminde de onarım görmüştür. Bu tarihsel öge alandaki görsel peyzaj değerini oluşturan önemli bir unsurdur.⁴⁹ Görkemli yapısı ve görsel etkileyciliği ile önemli bir kültürel öğedir.</p>	 <p>50</p> <p>51</p>
<p>Cendere Köprüsü</p>	<p>Kahta-Sincik yolunda, Cendere Çayı üzerinde bulunan köprü, Romalılar tarafından inşa edilmiştir.⁵² Köprü restore edilmiştir ancak orijinal yapı ile bütünleştirilememiştir. Yine de olağanüstü mimari özelliği ve anlamı ile ildeki en etkileyici kültürel ve görsel peyzaj öğelerinden biri durumundadır.</p>	 <p>53</p>

46 <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010

47 Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

48 <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010

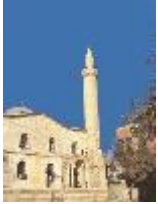
49 Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

50 Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

51 Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

52 <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010

53 Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

<p>Karakuş Tümülüsü</p>	<p>Kahta'nın 12 km. kuzeyinde yer alan tümülüs (Tümülüs adını bu kuş heykelinden almaktadır) alandaki bulunan anıt mezardır.⁵⁴ Anıt mezar ildeki önemli kültürel ve görsel peyzaj öğelerinden biridir. Mimari özellikleri ve tarihsel önemi ile turistik faaliyetlerin çekim noktalarından biri durumundadır.</p>	 <p>55</p>
<p>Şeytan Köprüsü, Kıran Köprüsü (Değirmenbaşı), Han Yeri (Burmapınar), Yassıkaya Ören Yeri</p>	<p>Kahta İlçesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal zenginlikler nedeniyle önemli bir turizm merkezi konumundadır. Özellikle Kommagene Medeniyeti'nden kalan tarihi miras, kültür turizmi için en önemli kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Şeytan Köprüsü, Kıran Köprüsü (Değirmenbaşı), Han Yeri (Burmapınar), Yassıkaya Ören Yeri ilçedeki diğer önemli kültürel öğeler arasındadır.⁵⁶</p>	 <p>57</p>
<p>Ulu Cami</p>	<p>Adıyaman'ın şehir merkezinde bulunmaktadır. Dulkadiroğulları beyliği zamanında yapılan camii daha sonraları birçok kez onarım görmüştür. Caminin 1863 tarihinde yaptırıldığını bildiren bir kitabe, minare kaidesinin doğuya bakan üst yüzeyinde bulunmaktadır. Aynı yerde altta kemer içinde bulunan bir başka kitabede caminin 1902 yılında tamir gördüğü anlaşılmaktadır.⁵⁸</p>	 <p>59</p>
<p>Salah Camii</p>	<p>Salah Camisi'nin 1630 tarihinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Birçok kez yıkılıp yeniden yapıldığından tarihi özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir.⁶⁰</p>	

⁵⁴ <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/ayaman.html>, Mayıs, 2010

⁵⁵ Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

⁵⁶ www.adiyamankulturturizm.gov.tr

⁵⁷ Şeytan Köprüsü, Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

⁵⁸ www.adiyamankulturturizm.gov.tr, 2010

⁵⁹ www.adiyamankulturturizm.gov.tr, 2010

⁶⁰ <http://www.forumay.net/>, 2010

Musalla Cami	Musalla Mahallesindedir. Bu caminin minaresi 1890 yılında bir depremde yıkılmıştır ve Camii daha sonra cezaevi olarak kullanılmıştır. Daha sonra Vakıflar İdaresi tarafından yeniden cami olarak restore edilmiş ve ibadete açılmıştır. ⁶¹	
Kaşlıca Kalesi	Halk arasında Mihri Babil Kalesi olarak bilinmektedir. Babil Krallığı zamanında yapıldığı sanılmaktadır. Genel olarak kaleler yüksek yerlere kurulmasına karşılık buradaki kale Kaşlıca-Aşağı evlerin bulunduğu vadinin içinde inşa edilmiştir. ⁶²	 63
Memekli Mağara	İlçenin kuzeyinde Cıllaz Mevkii'nde bulunmaktadır. İlkbaharda mağaranın yüzeyinin iki yerinden su çıkmaktadır. Bu oluşum kadın memesine benzetildiği için adına Memekli Mağara denilmektedir. ⁶⁴	
Geyik Mağarası	Memekli Mağara'nın 500 m. Doğusunda sarp kayaların yüzüne oyulmuş, çıkılması çok zor bir mağaradır. Mağaranın içinde insan eliyle oyulmuş yatak koyacak yerler mevcuttur. Bu alan mesken olarak kullanılmıştır. ⁶⁵	
Tum Tumu Mağara	Çanakçı denilen mevkide Gölbağların üst kısmında büyük bir kayanın içine oyularak oluşmuştur. Mağaranın ağız çok dar olmakla birlikte içi bir oda genişliğindedir. ⁶⁶	
Şovak Köprüsü	Şovak deresinin üzerine inşa edilmiş, taştan yapılmış tarihi bir köprüdür. Osmanlılar zamanında kervanların Vijne köprüsü'nden gelerek buradan geçtiği belirtilmektedir. ⁶⁷	

⁶¹ <http://www.turkforum.net>, 2010

⁶² http://tut.bel.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=16, Mayıs, 2010

⁶³ Wikipedia, www.wikipedia.com, Ocak, 2010

⁶⁴ http://tut.bel.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=16, Mayıs, 2010

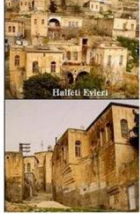
⁶⁵ http://tut.bel.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=16, Mayıs, 2010

⁶⁶ http://tut.bel.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=16, Mayıs, 2010

⁶⁷ http://tut.bel.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=16, Mayıs, 2010

<p>Mavi göl</p> <p>Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı</p>	<p>Gölbaşı ilçesinde “Doğa Parkı” anlayışı ile tasarlanmış ileri sürülen bir rekreasyon alanıdır. Yerli ziyaretçiler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. İlçedeki önemli yüzey suyu varlıklarından biridir. Göl çevresini kuşatan sazlık alanlar, özellikle sokuşları açısından önemli yuvalama, barınma ve üreme alanları olarak kullanılmaktadır. Rekreasyonel kullanımlar açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Görsel açıdan oldukça çekicidir.</p> <p>Tabiat parkı içerisinde kuş gözlem evi bulunmaktadır. İnekli ve Azaplı Gölleri’nin görülebildiği bir seyir terasına sahiptir. Tüm alanın peyzaj karakteristiğinin algılanabildiği bir alan olması nedeniyle oldukça önemli bir doğal, kültürel ve görsel öge olarak belirmektedir.</p>	
<p>Azaplı Gölü</p>	<p>Gölbaşı ilçesinde bulunmaktadır. Göl çevresinde tarım arazilerindeki çeşitlilik alandaki peyzaj karakteristiğini olumlu ölçüde etkilemektedir. Alanın doğal yapısına zarar verilmemesi amaçlandığından gölde balıkçılık faaliyetine izin verilmemektedir. Gölün doğal, kültürel ve görsel peyzaj açısından değeri oldukça yüksektir.</p>	
<p>İnekli Gölü</p>	<p>İnekli Gölü Gölbaşı ilçesinde bulunmaktadır. Azaplı Gölü arasında kanallar yardımı ile bağlantılar sağlanmıştır. Göl çevresinde bulunan tarım arazilerinin yaratmış olduğu desen etkileyici bir görünüm sağlamaktadır.</p>	
<p>Karagöl-Kırkpınar Mesire Yeri</p>	<p>Gerger ilçesi ile Kahta ilçesi arasında bulunan alan rekreasyonel amaçlarla kullanılmaktadır.</p>	

4.2.2. ŞANLIURFA

Kültürel Peyzaj Ögesi	Kültürel Peyzaj Ögesine İlişkin Açıklama	Fotoğrafi
Atatürk Barajı	Fırat Nehri üzerine kurulmuş Baraj etkileyici mimari yapısı ve oluşturduğu muazzam su yüzeyi ile ildeki en baskın kültürel öğelerden biridir. Tarımsal desende, bitki örtüsünde, iklimsel özelliklerde ve sosyal yaşamda ciddi farklılaşmaya ve yaban hayatında çeşitliliğe neden olmuştur. Baraj gövdesinin karşısında bulunan seyir terasından barajın etkileyici yapısı izlenebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal, kültürel ve görsel olarak ilde bulunan en etkileyici öge olduğu söylenebilir.	
Kelaynak Üretim İstasyonu	Doğal üremeleri sona eren ve göç etme yetenekleri de ciddi oranda azalan Kelaynak kuşlarının nesillerini koruma amacıyla Birecik'te bir üretim istasyonu kurulmuştur. Bu istasyon içinde yaşamlarını sürdüren Kelaynak kuşları yerli ve yabancı ziyaretçilerin büyük ilgisini çekmektedir. Nesli tehlike altında bulunan bir kuş türünün yaşam alanı karakterini sunuyor olması ve bu yönde yapılan çalışmaların izlenebileceği bir alan olması nedeniyle oldukça önemli bir öge olarak değerlendirilmelidir.	
Birecik Kalesi	İlçe merkezinde bulunan kale, etkileyici yapısı ile önemli bir kültürel peyzaj ögesidir. İlçenin Fırat Nehri'ne kıyısının olması ve Kale ile birlikte nehrin oluşturduğu görsel yapı peyzaj karakterine katkı sağlamaktadır.	 68
Halfeti	Halfeti yerleşiminin büyük kısmı baraj suları altında kalmasına rağmen geçmişteki yaşam tarzının göstergesi olan, doğal yapıya mükemmel uyum sağlamış ve hala etkileyici bir biçimde varlıklarını sürdüren evleri ile ve baraj gölünün gelmesiyle oluşmuş yeni kullanım tiplerinin kattığı canlılık ve hareketlilik ile Halfeti, ildeki en önemli doğal, kültürel ve görsel peyzaj öğelerinden biridir.	 69

⁶⁸ www.Img2.blogcu.com/.../birecik_kalesi.jpg, www.birecik.gov.tr, www.tr.wikipedia.org.tr, 2009

⁶⁹ www.urfaninse.net, www.Static.panoramio.com/photos/original/566152.jpg, 2009

Harran Evleri

Şanlıurfa'nın 44 Km. güneydoğusunda yer alan tarihi Harran Kenti, Harran Ovası'nın merkezinde kurulmuştur. Tevrat'ta Hârân olarak geçen yerin burası olduğu belirtilmektedir. İslam tarihçileri kentin kuruluşunu Nuh Peygamber'in torunlarından Kaynan'a veya İbrahim Peygamber'in kardeşi Aran'a (Haran) bağlamaktadırlar. 13.yüzyıl tarihçilerinden İbn Şeddad, Hz. İbrahim'in Filistin'e gitmeden önce bu şehirde oturduğunu yazmaktadır. Bu nedenle Harran'a Hz. İbrahim'in kenti de denildiğini, Harran'da İbrahim Peygamberin evinin, adını taşıyan bir mescidin, onun otururken yaslandığı bir taşın var olduğunu söylemektedir (<http://www.netfotograf.com/eser.asp?id=207>).

Arkeolojik buluntulara göre Harran adına ilk defa, Kültepe ve Mari'de bulunan M.Ö. II. bin başlarına ait çivi yazılı tabletlerde "Har-ra-na" veya "Ha-ra-na" şeklinde rastlanılmaktadır. Kuzey Suriye'de bulunan Ebla tabletlerinde ise Harran'dan "Ha-ra-na" olarak bahsedilmektedir. M.Ö. II. binin ortalarına ait Hitit Tabletlerinde, Hitit'lerle Mitanni'ler arasında yapılan bir anlaşmaya Harran'daki Ay Tanrısının (Sin) ve Güneş Tanrısının şahit tutulduğu belirtilmektedir. Bu tarihi belgelerden anlaşıldığına göre, Harran adı 4.000 yıldan beri değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Harran adı, Sümerce ve Akatca "Seyahat-Kervan" anlamına gelen "Haran-u" dan gelmektedir. Bazı kaynaklar bu kelimenin kesişen yollar veya çok şiddetli sıcak anlamına geldiğini de kaydetmektedirler. Gerçekten de Harran, Kuzey Mezopotamya'dan gelerek batı ve kuzey batıya bağlanan önemli ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı Harran, Anadolu ile sıkı ticaret ilişkileri bulunan Asur'lu tüccarların da önemli uğrak yerlerinden biri idi. Anadolu'dan Mezopotamya'ya Mezopotamya'dan da Anadolu'ya olan ticaret binlerce yıl Harran üzerinden yapılmıştır. Bu da burada zengin ve köklü bir kültür birikiminin oluşmasına neden olmuştur. Harran; Ay, Güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya putperestliğinin (Sabiizm) önemli merkezi olması yönüyle ünlü idi. Bu nedenle Harran'da Astronomi ilmi çok ilerlemiş durumdaydı. Urfa'nın Hristiyanlığın en önemli merkezlerinden biri haline gelmesine karşılık, Asur, Babil ve Hitit devirlerinden beri Harran'da süre gelen Sabiizm varlığını M.S. II. yüzyıla kadar sürdürebilmiştir. Bu nedenle Hristiyanlar Harran'a Putperest şehri anlamına gelen "Hellenopolis" adını vermişlerdir. Emevi hükümdarlarından II. Mervan, Harran'ı devletin başkenti yapmıştır. Emevilerin Asya bölümü 750 yılında Abbasilere yenilerek Harran'da sona ermiştir. Abbasi hükümdarı Harun Reşit zamanında kurulan "Harran Üniversitesi" dünyada büyük bir ün kazanmıştır.

(<http://www.netfotograf.com/eser.asp?id=207>)

	<p>İlkçağ felsefe ekolünün merkezi ve daha sonra Arap düşünce sisteminin kaynağı olan bu üniversiteden bugüne yalnızca gözetleme (astronomi) kulesi kalmıştır(http://www.netfotograf.com/eser.asp?id=207).</p> <p>1979 yılında arkeolojik ve kentsel sit alanı olarak ilan edilen Harran'da kubbe evler korumaya alınmıştır. Ören yerinden malzeme toplanması, inşaat yapılması ve kanal açılması yasaklanmıştır. Harran evlerinden biri, 1999 yılında restore edilmiş ve "Harran Kültür Evi" olarak yerli ve yabancı ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur.</p> <p>(http://www.gezikolik.com/tr/Genel_Bilgiler/Turkiye/SANLIURFA/Harran/Harran_Evleri/e_3623.aspx).</p>	
<p>Rızvaniye Camii ve Balıklı Göl</p>	<p>Halil-ür Rahman Gölü'nün kuzey kenarı boyunca yer alan bu cami, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından 1716 yılında yaptırılmıştır. Cami avlusunun üç tarafı, medrese odaları ile çevrilmiştir. Rızvaniye Camii, mihrap duvarı boyunca sıralanmış üç kubbesiyle dikdörtgen bir plana sahiptir. Üç gözlü son cemaat yerinin üzeri üç kubbe ile örtülü olup, doğu ve batıdaki kubbeler yanlara doğru yarım kubbelerle genişletilmiştir. Caminin inşa tarihinden kalma zengin bitkisel süslemeli ahşap kapısı çok dikkat çekicidir. Tarihsel dokusu ve sahip olduğu mistik hava ile kent içindeki kültürel peyzajı destekler niteliktedir.⁷⁰</p>	 <p>71</p>
<p>Fırfırlı Camii (Kilise)</p>	<p>Yapı, kilise olarak inşa edilmiştir. Hristiyanlık açısından büyük önem taşıyan Varak haçı 1092 yılında Urfa'ya getirilerek bu kiliseye konulmuştur. Aziz Havariyun Kilisesi olarak da adlandırılmaktadır. 1956 yılında camiye çevrilmiş yapı kesme taştan ve üç nefli bazilika türünde inşa edilmiştir. Etkileyici mimari niteliği ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öğedir.⁷²</p>	 <p>73</p>

⁷⁰ http://www.gezikolik.com/tr/Genel_Bilgiler/Turkiye/SANLIURFA/Sanliurfa/e_3152.aspx, Mayıs, 2010

⁷¹ www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr, 2009

⁷² <http://www.sanlıurfa.gov.tr>, Mayıs, 2010

⁷³ www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr, 2009

<p>Eyyübi Medresesi</p>	<p>Ulu Cami'nin doğusuna bitişik olan medrese Evliya Çelebi tarafından "Kızıl Cami Medresesi" olarak adlandırılmaktadır. Günümüze medresenin sadece kuzey duvarı ve bu duvar üzerinde yer alan kitabeli kapısı ulaşabilmiştir. Eyyubi neshisi ile yazılmış olan kitabede medresenin 1191 yılında Selahattin Eyyubi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Daha sonra Osmanlı döneminde bu medresenin yerine bugün ayakta olan Nakibzade Medresesi inşa edilmiştir.⁷⁴ Etkileyici mimari niteliği ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öğedir.</p>	 <p>75</p>
<p>Eyyüb Peygamber Mağarası ve Kuyusu</p>	<p>Eyüp Peygamber'in hastalık çektiği mağara ve şifa bulduğu kuyu, Şanlıurfa'nın iki kilometre güneyinde Akçakale yolu üzerinde yer almaktadır.⁷⁶ Mistik değeri ile inanç ve sağlık turizmi amaçlı kullanımı potansiyeli bulunmaktadır.</p>	 <p>77</p>
<p>Karakoyun Deresi Su Bendi</p>	<p>Romalılar Devrinde Dessan diye adlandırılan ve kentin ortasından geçen Karakoyun Deresi, M.S. 201, 413 ve 525 yıllarında taşarak özellikle Balıklı Göl civarındaki Krallık Sarayı'nı tahrip etmiştir. Bunun üzerine 525 yılında Bizans İmparatoru Justinyanus kendi adı ile anılan ve bugün dahi ayakta kalabilmiş su bendini yaptırmıştır.⁷⁸</p>	 <p>79</p>

⁷⁴ <http://www.urfacility.net/medreseler.htm>, Mayıs, 2010

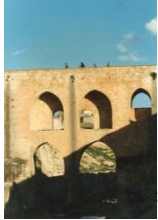

⁷⁵ <http://www.urfacility.net/medreseler.htm>, Mayıs, 2010

⁷⁶ <http://www.tatil-yeri.com/eyup-peygamber-makami-ve-kuyusu.html>, Mayıs, 2010

⁷⁷ www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr 2009

⁷⁸ <http://www.balikligol.com>, 2010

⁷⁹ www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr 2009

<p>Hızmalı Köprü</p>	<p>Karakoyun Deresi üzerinde yer almaktadır. Köprü'nün orta ayağının doğu cephesindeki kitabede 1843 tarihinde tamir ettirildiği yazılıdır. 2000 yılında kısmen yıkılan köprü İl Özel İdaresi'nin mali katkılarıyla restore edilmiştir.⁸⁰ Köprü tarihsel değeri, etkileyici mimari özelliği nedeniyle yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. İldeki önemli kültürel peyzaj öğelerinden biridir.</p>	 <p>81</p>
<p>Yol Gösteren Çeşmesi (Mustafa Kemal Paşa Anıt Çeşmesi)</p>	<p>Mustafa Kemal Anıt Çeşmesi, Mustafa Kemal Paşa henüz Atatürk unvanını almadan Onun adına Türkiye'de dikilen ilk anıt olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Diğer bir adı da Yol Gösteren Çeşmesi'dir. Çanakkale Şehitleri Abidesi diye de bilinmektedir, ilk yapıldığı yılda Vali Konağı önüne dikilen anıt, 1972 yılında, Şanlıurfa şehir merkezinin kuzeyinde, Gaziantep-Diyarbakır-Mardin yolu kavşağındaki "Abide Parkı" içine taşınmıştır.⁸² Sahip olduğu bu değer bakımından ilin önemli kültürel peyzaj öğelerinden birini oluşturmaktadır.</p>	 <p>83</p>
<p>Harb-I Umumi Şehitleri Abidesi</p>	<p>Abide I. Dünya savaşında çeşitli cephelerde çarpışan Urfalı yüzlerce şehit ve gazinin hatırasına istinaden 1917 yılında Nusret Bey tarafından yaptırılmıştır.⁸⁴ Abidenin amacı, tarihsel değeri ve konumu ile ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>85</p>
<p>Urfa Evleri</p>	<p>Urfa evleri kendilerine has mimari doku ve planları, ilin kültürel aktivitelerinden biri olan Urfa Sıra gecelerine ev sahipliği yapmaları, geleneksel yaşam şekillerinin izlenmesine olanak vermeleri nedeniyle, Şanlıurfa'nın sosyal ve kültürel anlamda en önemli öğeleri olarak değerlendirilmektedir.</p>	 <p>86</p>

⁸⁰ <http://www.maxihayat.net/maxiforum/sanliurfa/75367-sanliurfa-hamamlari-veli-bey-sultan-vezir-cincikli-eski-arasa-serce-ve-saban.html>, Mayıs, 2010

⁸¹ www.kenthaber.com, www.sanliurfa.bel.tr, www.sanliurfa.gov.tr 2009

⁸² <http://www.urfacity.net>, Mayıs, 2010

⁸³ www.kenthaber.com, www.sanliurfa.bel.tr, www.sanliurfa.gov.tr 2009

⁸⁴ <http://www.siirte.net>, Mayıs, 2010

⁸⁵ www.kenthaber.com, www.sanliurfa.bel.tr, www.sanliurfa.gov.tr 2009

⁸⁶ www.kenthaber.com, www.sanliurfa.bel.tr, www.sanliurfa.gov.tr 2009

<p>Devlet Güzel Sanatlar Galerisi (Hacı Hafızlar Evi)</p>	<p>İki avlulu evin, selamlık kapısı üzerindeki kitabeden 1888 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Düzgün kesme taşlardan yapılmış olup haremlik ve selamlık bölümü ile geleneksel Urfa evlerinin en güzel örneklerindedir. Kapı ve pencere kanatlarındaki ağaç işçiliği ile odalarda göz tabir edilen ahşap raflardan oluşan nişler Urfa evlerindeki ağaç işçiliğini yansıtmaktadır. 1979 yılında Kültür Bakanlığınca kamulaştırılarak restore edilmiş ve 1998 yılında Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak hizmete açılmıştır. Şanlıurfa'da kamulaştırılan ilk tarihi yapıdır.⁸⁷ Gerek mimari yapısının çekiciliği ve gerekse tarihi önemi nedeniyle ilde yer alan kültürel peyzaj öğelerinin en önemli örneklerinden biridir.</p>	 <p>88</p>
<p>Şurkav Kültür Evi</p>	<p>Balıklıgöl'ün kuzey bölümünde yer almaktadır. 1993 yılında ŞURKAV tarafından satın alınan Mehmet Bağmancı Evi, bunun batısına bitişik küçük bir ev ve bunların kuzeyinde yer alan Malatyalı Halil Evi restore edilerek birleştirilmiştir.⁸⁹</p>	
<p>Sakıb'ın Köşkü ve Halepli Bahçesi</p>	<p>1796-1876 yılları arasında yaşayan Şair Sakıp Efendi tarafından yaptırılan bu konak Halepli Bahçe içinde bulunur. Nedim Efendi Konağı gibi harem ve selamlık olarak geniş bir alana yayılmaktadır. 1985 yılında Şanlı Urfa Belediyesi'nce onarılmıştır.⁹⁰ Bugün hala kullanılıyor olması ve il içindeki konumu ile ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	
<p>Gümrük Hanı</p>	<p>Şanlıurfa il merkezinde, Kazaklar Çarşısı'nda bulunan hanın giriş kapısı üzerindeki sülüs yazılı kitabesine göre; Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1562 yılında yapılmıştır. Evliya Çelebi bu handan Yetmiş Hanı ismi ile söz etmektedir. Ayrıca iki renkli taşlardan yapılmış olmasından ötürü de Alaca Han ismi ile kaynaklarda yer almaktadır. Gümrük Hanı 2001 yılında Şanlıurfa Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı tarafından Rızvaniye Vakfının da katkıları ile restore edilmiştir.⁹¹ Tarihi dokusu ve mimarisi ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>92</p>

⁸⁷ <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010

⁸⁸ www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr 2009

⁸⁹ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010

⁹⁰ <http://bilgiyelpazesi.blogcu.com/sanlıurfa-nin-geleneksel-tarihi-evleri-konaklari-koskler/4412389>, Mayıs, 2010

⁹¹ <http://www.sanlıurfa.com>, Mayıs, 2010

⁹² www.kenthaber.com, www.sanlıurfa.bel.tr, www.sanlıurfa.gov.tr 2009

Bedesten (Kapalı Çarşı)	Gümrük Hanı'nın güneyine bitişik olarak 1562 yılında inşa edilmiştir. Kapalı çarşı şeklindeki Bedesten düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Yapı günümüzde yöresel giysi ve aksesuarların satıldığı çarşı olarak kullanılmaktadır. Şanlıurfa Bedesteni Anadolu'da otantik değerini yitirmeyen ender çarşılardandır. ⁹³ Bu özelliği ile ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.	
Sipahi Pazarı	Gümrük Hanı'nın batısına bitişik olarak inşa edilmiş, kapalı bir çarşıdır. Gümrük hanı ile aynı tarihte, hana gelenlerin hayvanlarının barınması için yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir. Düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş kuzey-güney istikametinde beşik tonozla örtülüdür. 1997 yılında Şanlıurfa Valiliği'nce restore edilen çarşı günümüzde Halıcılar Çarşısı olarak kullanılmaktadır. ⁹⁴	
Millet Hanı	Şanlıurfa şehir surlarının Samsat Kapısı dışında bulunan Hanın kitabesi günümüze gelemediği gibi kaynaklarda da onunla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Bu bakımdan yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Yapı üslubundan XV.-XVI. yüzyıllarda yapıldığı sanılmaktadır. Bu han kervanların şehre girmeden konaklamaları için sur dışında yapılmıştır. ⁹⁵ İldeki önemli kültürel öğelerden biridir.	
Hamamlar	Urfa, İstanbul, Bursa, Edirne ve Erzurum'dan sonra Osmanlı Dönemi'nden kalma sekiz adet hamamı ile Türkiye'de dördüncü sırayı almaktadır. Şanlıurfa hamamları, soğukluk, sıcaklık ve ılıklik bölümleri ile klasik Osmanlı hamamları planındadır. Cıncıklı, Vezir, Şaban, Veli bey, Eski Arasa, Serçe, Sultan ve Keçeci hamamları günümüzde mevcut hamamlardır. Bunlardan Keçeci esnafı tarafından keçe pişirmek amacıyla kullanılan Keçeci Hamamı ve depo olarak kullanılmakta olan Eski Arasa Hamamı hariç diğer hamamlar halen hizmet vermektedirler. ⁹⁶	

⁹³ <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010⁹⁴ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010⁹⁵ <http://www.sanlıurfa.com>, Mayıs, 2010⁹⁶ <http://www.urfakultur.gov.tr/>, 2010

<p>Şanlıurfa Ulu Camii</p>	<p>Cami, şehir merkezinde Divanyolu Caddesinde yer alır. Yapım tarihi belirlenemeyen, "Kızıl Kilise" olarak adlandırılan eski bir kilisenin yerine inşa edilmiştir. Eski yapıya ait avlu duvarları, sütunlar, sütun başlıkları ve çan kulesi halen mevcuttur. Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır.⁹⁷ Mimari dokusu ve tarihi önemi nedeniyle ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>98</p>
<p>Balıkgöl, (Aynzeliha ve Halil-Ür Rahman Gölleri)</p>	<p>Şanlıurfa şehir merkezinin güneybatısında yer alan ve İbrahim Peygamberin ateşe atıldığında düştüğü yer olarak bilinen bu iki göl, kutsal balıkları ve çevrelerindeki tarihi eserler ile Şanlıurfa'nın en çok ziyaretçi çeken yerleri arasında yer almaktadırlar. Aynzeliha Gölü, Halil-ür Rahman Gölü'nün hemen güneyinde, Urfa Kalesinin önünde yer almakta olup, 150 m2 alanı bulunan bir göldür. Bu gölde yaşayan balıklar mekânın kutsal sayılması nedeniyle korunmaktadırlar. 99 Kent merkezinde yer alan oldukça etkileyici bir su yüzeyine sahip olması ve mistik değeri nedeniyle ildeki önemli kültürel öğelerden biridir. Kentteki tarihi ve kutsal mekânların yanında, Rızvaniye Camii'nin önünde bulunan Balıkgöl, 150 metre uzunluğunda ve 30 metre genişliğindedir. Derinliği 3-5 metre civarındadır. İçinde mistik değeri olan ve bu nedenle korunan balıklar bulunmaktadır¹⁰⁰. Mimari dokusu, tarihi önemi ve mistik değeri nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	
<p>Halil-Ür Rahman Medresesi</p>	<p>Halil-ür Rahman Gölü'nün güneybatı köşesinde yer alan cami, medrese, mezarlık ve Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü yerdeki makamdan oluşan bir külliye halindedir.¹⁰¹</p>	

⁹⁷ <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010

⁹⁸ Kent Haber, www.kenthaber.com, Aralık, 2009

Şanlıurfa Belediyesi, www.sanlıurfa.bel.tr, Aralık, 2009

Şanlıurfa Kaymakamlığı, www.sanlıurfa.gov.tr, Aralık, 2009

⁹⁹ <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010

¹⁰⁰ <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010

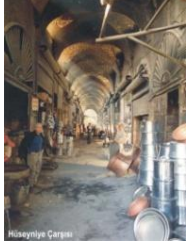

¹⁰¹ <http://en.sanlıurfa.bel.tr>, 2010

<p>Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi</p>	<p>Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi olarak kayıtlara geçen yapı, Ellisekiz Meydanı'nın kuzeydoğusundadır. Yapı, 1861 yılında, VI. yüzyıla ait bir kilise kalıntısının üzerine inşa edilmiştir. Kilise, Hz. İsa'nın iki havarisinin anısına inşa edildiğinden onların ismini taşımaktadır. Yapı, 1924 yılında Urfalı Süryanilerin Halep'e göç edişlerine kadar, aktif olarak kullanılmıştır.¹⁰² Mimari dokusu, tarihi önemi nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	
<p>Millet Köprüsü</p>	<p>Millet Köprüsü, Karakoyun Deresi üzerine inşa edilmiştir. Yapılış amacı derenin bir yamacından Millet Hastanesi'ne (Eski Devlet Hastanesi) geçişi sağlamaktır.¹⁰³</p>	
<p>Şeyh Saffet Çeşmesi ve Emencekzâde Çeşmesi</p>	<p>Kadioğlu Camii avlu portalinin doğusuna bitişik bulunan bu çeşmenin kitabesinden 1723 yılında Emencekzâde lakaplı bir hayırsever tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu çeşme aynı zamanda Karakoyun Deresi üzerindeki su kemeri vasıtasıyla şehre gelen Kehriz Suyu'nun çevredeki cami, hamam ve evlere dağıtımının yapıldığı "Taksimiyeye" görevini de görmekte olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁴</p>	

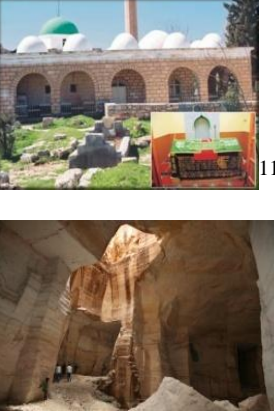

¹⁰² <http://www.urfakultur.gov.tr/urfanin-kalbinde-gezi.php>, Mayıs, 2010

¹⁰³ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010

¹⁰⁴ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010

Kınacı Pazarı	Mençek Hanı'nın batısında yer alan ve kuzey güney istikametinde uzanan bu çarşının kuzey kesimi beşik tonozla örtülü, güney kesiminin üzeri açıktır. ¹⁰⁵	
Pamukçu Pazarı	Kınacı pazarının batısına paralel olarak uzanan, beşik tonozla örtülü bir çarşıdır. Kuyumcu ve elbiseci esnafı tarafından kullanılmaktadır. ¹⁰⁶	
Boyahane	Pamukçu Pazarı'nın batısına paralel olarak uzanan yeni boyahâne çarşısının altında bulunan bir yeraltı çarşısıdır. Boyahane çarşısının adına M.1740 tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesi'nde rastlanılmış olması yapının o tarihlerde mevcut olduğunu göstermektedir. Ortasından Halil-ür Rahman suyunun aktığı bu çarşı rutubetli olması, iplik ve kumaş boyama sanatının terk edilmesi nedenleriyle 40 yıl kadar önce kapatılmıştır. ¹⁰⁷	
Hüseyiniye Çarşıları	Çadırcı Pazarı ile Kazancı Pazarı arasında, kuzey güney yönünde birbirine paralel olarak uzanan ve her biri 15'er çapraz tonozla örtülü iki kapalı çarşıdır. Çarşılardan biri bakırcılar diğeri ise kuyumcular tarafından kullanılmaktadır. ¹⁰⁸	
Cabir El-Ensar Camii ve Türbesi	Harran'ın 20 km. kuzeyindeki Cabir el-Ensar Köyünde Cabir b. Abdullah'a (Cabir el Ensar) atfedilen bir türbe ve yanında yine O'nun adını taşıyan bir cami bulunmaktadır. ¹⁰⁹	

¹⁰⁵ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010¹⁰⁶ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010¹⁰⁷ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010¹⁰⁸ <http://urfakultur.gov.tr>, 2010¹⁰⁹ <http://www.kultur.gov.tr/TR> , Mayıs, 2010¹¹⁰ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr 2010

<p>İmam Bakır Camii ve Türbesi - Çoban ve Bazda Mağaraları</p>	<p>Harran'ın 3 km. kuzey doğusundaki İmam Bakır Köyü'nde, 12 İmam'dan beşincisi olan Ebu Cafer İmam Muhammed Bakır'a atfedilen bir türbe ve yanında yine O'nun adını taşıyan bir cami bulunmaktadır.¹¹¹ Mimari dokusu, tarihi önemi nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>112</p>
<p>Han El-Ba'rur Kervansarayı</p>	<p>Harran'ın 20 km . güneydoğusundaki Gökteş Köyü'nde bulunan Eyyubiler dönemine ait kervansaray, kısmen harap durumdadır. Tektek Dağları olarak anılan dağlık bölgede Harran-Bağdat yolu güzergâhında bulunan kervansaray, giriş kapısı, köşe kuleleri, payanda kuleler, mescit (1993'de restore edilip kullanıma açılmıştır), hamam, yazlık ve kışlık bölümleri ile Anadolu Selçuklu kervansaraylarının tüm özelliklerini taşır.¹¹³ Mimari dokusu, tarihi önemi nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>114</p>

¹¹¹ http://www.sanlıurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=231, 2010

¹¹² Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr, 2010

¹¹³ <http://wikimapia.org/10596904/tr/Han-El-Barur-Kervansaray%C4%B1>, Mayıs, 2010

¹¹⁴ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr, 2010

<p>Şuayb Şehri Harabeleri</p>	<p>Harran'dan Han el-Ba'rür Kervansarayı'na ulaşan şose yol, kuzeydoğu yönünde 10 km. sonra Harran ilçesine bağlı Özkent Köyü adıyla anılan tarihi Şuayb Şehri harabelerine ulaşmaktadır. Henüz tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgilerin elde edilemediği harabelerin Roma devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu tarihi kentin etrafı, yer yer izleri görülen surlarla çevrilidir. Kent merkezinde çok sayıdaki kaya mezarı üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Tamamı yıkılmış olan bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir.¹¹⁵ Mimari dokusu, tarihi önemi nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>116</p>
<p>Soğmatar Antik Şehri</p>	<p>Şuayb Şehri'nden kuzeye doğru devam eden şose yol, 16 km. sonra tarihi Soğmatar kenti harabelerine ulaşmaktadır. Harabeler, merkez Yardımcı (Sumatar) nahiyesine bağlı Yağmurlu Köyü içinde yer almaktadır. Soğmatar antik bir yerleşme yeridir. Soğmatar; ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Assur ve Babililerin politeist inancından gelen Pagan dinin ve bu dinin baştanrısı (tanrıların efendisi) “Mar alahe” (Marelahe)nin merkezidir. Mare lahe'yi temsil eden açık hava mabedi, Soğmatar'daki kalıntıların odak noktasını teşkil etmektedir. Kalenin güneyindeki “Kutsal Tepe-Merkez Tepe” olarak adlandırılan bu açık hava mabedinde; kaya zeminine oyulmuş Süryânice yazılar ile zirvenin kuzey yamacında, kayalara oyulmuş tanrı rölyefleri günümüze ulaşmıştır. Tepenin batısında dağınık bir biçimde duran mimari parçaların buradaki tapınağa ait olduğu sanılmaktadır.¹¹⁷ Mimari özellikleri ve tarihi önemi nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>118</p>

¹¹⁵ <http://www.kultur.gov.tr/TR> , Mayıs, 2010

¹¹⁶ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr 2010

¹¹⁷ <http://www.kultur.gov.tr/TR> , Mayıs, 2010

¹¹⁸ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr, 2010

<p>Çatalat</p>	<p>Soğmatar'ın 16 km. güneydoğusunda, Viranşehir'e bağlı Çatalat köyünde, V. Yüzyıla ait Roma döneminden kalma yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılardan birisi yaklaşık 2 m. eninde, 4 m. yüksekliğinde kemerli bir kapıdır. Diğer kalıntı ise, büyük bir yapının köşe duvarlarına aittir.¹¹⁹</p>	
<p>Kasr-ül Benat - Çimdin Kale</p>	<p>Soğmatar'ın 50 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. 1182-1239 yılları arasında bölgeyi ellerinde tutan Eyyûbiler zamanında savunma ve konaklama amaçlı "Ribat" olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir. Şanlıurfa kalesi gibi dört tarafı kayadan oyma derin savunma hendeğiyle çevrili Çimdin Kale'nin üzerinde çeşitli yapı kalıntıları ve bir su kuyusu yer almaktadır.¹²¹ Mimari özellikleri ve tarihi önemi nedeniyle ildeki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	
<p>Eyyup Nebi Köyü Peygamber Türbeleri</p>	<p>Urfa-Mardin karayolu'nun 85. km.sinde kuzeye yönelen yolun üzerinde bulunan Eyyup Nebi Köyü'nde, Eyyup Peygamber, Eyyup Peygamber'in hanımı Rahime Hatun ve Elyesa Peygamber'in mezarları bulunmaktadır. Bu köyün 400 yıldan beri Eyyup Nebi Köyü adıyla anıldığı vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Bu önemli inanç merkezinde, Turizm Bakanlığı ve Şanlıurfa Valiliği'nce geniş ölçekli bir çevre düzenlemesi ve türbe restorasyonları gerçekleştirilmiş; her üç türbe arasında yaya yollarıyla bağlantı sağlanarak türbeler alanı, ihata duvarlarıyla köy yerleşmesinden ayrılmış ve ağaçlandırılmıştır. Eyyup Peygamber türbesinin batı yakınında bulunan ve O'nun otururken yaslandığına inanılan büyük bazalt taş, bu proje içersinde korumaya alınmıştır.¹²³ Mimari dokusu, tarihi önemi ve mistik değeri ile nedeniyle ildeki en önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	

¹¹⁹ <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFE603BF9486D4371D7D720C6B23F3D068>, Mayıs, 2010

¹²⁰ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr, 2010

¹²¹ http://www.sanlıurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=231, 2010

¹²² Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr 2010

¹²³ http://www.sanlıurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=231, 2010

¹²⁴ Harran Üniversitesi, www.harran.edu.tr 2010

Sulu Camii(Hüseyin Çeribaşı Camii)	Şanlıurfa Siverek ilçesinde bulunan bu cami Siverek Çeribaşısı Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Caminin yapım tarihi bilinmemektedir. Sonraki yıllarda 1889'da Siverekli Osman Paşa'nın annesi tarafından kemerli bir eyvan eklenmiş ve yapı büyük ölçüde onarılmıştır. Kesme taştan olan caminin üzeri kubbe ile örtülüdür. ¹²⁵	
Haliliye Camii	Şanlıurfa ili Siverek ilçesinde bulunmaktadır, Çerkezadelerden Hacı Halil Ağa tarafından 1861 yılında yaptırılmıştır. Caminin giriş kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. ¹²⁶	
Eski Hükümet Konağı ve Gazi Paşa İlkokulu	1903 Yılında Sultan Abdülhamid'in emri ile yaptırılmıştır. Kare planlı, iki katlı ve kesme taşlardan inşa edilen binanın ön cephesinde 6 sütunlu bir eyvan bulunmaktadır. Daha sonra vilayet sarayı ve Siverek ilçe olduktan sonra hükümet konağı olarak kullanılmıştır.1980 yılında meydana gelen yangında binanın ahşap kısımları yanmıştır. Siverek'in bu görkemli tarihi binası Anıtlar Yüksek Kurulu tarafında koruma altına alınmışsa da henüz ciddi bir onarım yapılmamıştır. Eski Gazi Paşa İlkokulu hükümet konağı ile aynı tarihte yapımına başlanmıştır. 1908 yılında lise olarak faaliyete başlamış, ancak Siverek 1926 tarihinde ilçe olduktan sonra lise kaldırılmış, bina Gazi Paşa ilkokulu olarak hizmete devam etmiştir.1966 yılından sonra bir ara Kız Meslek Lisesi ve daha sonra İmam Hatip Lisesi olarak kullanılmıştır. ¹²⁷	
Abdalağa Hamamı	Siverek kalesinin doğusundaki hamam Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biridir. Ancak zamanında korumaya alınmadığından büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bugün Siverek Spor Klubü tarafından kullanılmaktadır. ¹²⁸	

¹²⁵ <http://www.kenthaber.com>, 2010¹²⁶ <http://www.kenthaber.com>, 2010¹²⁷ <http://www.sanlıurfan.com/urfa/thread-113.html>, 2010¹²⁸ <http://www.sanlıurfan.com/urfa/archive/index.php/thread-115.html>¹²⁹ www.siverek.gov.tr 2010

Serap Çeşmesi (İniye Serebi)	Siverek ilçesinde, Yeraltı hamamı yakınında bulunan bu çeşmenin kitabesi günümüze ulaşmamış olup, yapım tarihi bilinmemektedir. Siyah bazalt taştan yapılmış olan çeşmenin üzeri kubbe ile örtülüdür. ¹³⁰	
Koçali Türbesi	Koçali Baba Türbesi merkezde Kanlıkuyu civarında bulunmaktadır. ¹³¹	 132
Hacı Pınarı	1933 yılında Usta Yane tarafından onarılmış ve hala kullanılmaktadır. ¹³³	 134
Siverek Kalesi	Siverek ilçesinde bulunan kale, yığma bir tepe üzerinde kurulmuştur. Bölgede yapılan araştırmalara göre Siverek Kalesi'nin tarihi Asurlular dönemine kadar inmektedir ve bu dönemden kalan büyük kesme taşlarla inşa edilmiştir. Romalılar hazır buldukları malzeme ile yükselttikleri sur ve burçları Mezopotamya'nın en korunaklı kalesi haline getirmişlerdir. Yakın tarihlerde yapılan restorasyon çalışmaları ile özelliğinden kısmen uzaklaşmıştır. ¹³⁵	

¹³⁰ <http://www.kenthaber.com>, 2010¹³¹ http://www.sivereknet.com/Siverekli_Kisiler.html, 2010¹³² www.siverek.gov.tr 2010¹³³ <http://www.siverekhem.gov.tr/turistik.html#11>, 2010¹³⁴ www.siverek.gov.tr 2010¹³⁵ <http://www.forumacil.com/guneydogu-anadolu-bolgesi-tanitimi/144116-siverek-kalesi-siverek.html>, Mayıs, 2010

		 136
Hacı Hıdır Barajı	Şanlıurfa'da Şehir Çayı üzerinde sulama ve taşkın koruma amacıyla kurulmuştur. 1985-1989 yılları arasında inşa edilmiştir. ¹³⁷	 138
Karacadağ	Sönmüş bir volkan olan Karacadağ, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin arasında yer almaktadır ve bu bölgedeki en önemli yükseltilerdir. Bu sönmüş volkanların kilometrelerce uzaklara püskürttüğü lavların soğumasından oluşan siyah taşlar Siverek ve çevresinin hemen hemen her tarafından görülebilmektedir. Arazi Viranşehir'e doğru uzandıkça alçalarak ve Viranşehir'den sonra Harran ovası ile birleşmektedir. ¹³⁹ Sadece topoğrafik ve jeomorfolojik açıdan değil kültürel olarak da önem taşıyan bir öğedir.	 140

¹³⁶ www.siverek.gov.tr 2010¹³⁷ www.siverek.gov.tr/_siverek/_tarihi/genel8.jpg, Mayıs, 2010¹³⁸ www.siverek.gov.tr/_siverek/_tarihi/genel8.jpg, Mayıs, 2010¹³⁹ <http://www.webilgi.com/sanli-urfa/15393-sanli-urfa-siverek-ilcesinin-daglari-karacadag.html>, 2010¹⁴⁰ www.siverek.gov.tr, 2010

Siverek Evleri	Geleneksel Siverek evleri toprak çatılı olup kesme taşlardan yapılan geniş avlulu evlerdir. Bu evlerin giriş kapıları aslında evlerin yapısı ve ailenin sosyal konumunu da anlatan birimlerdir olmaları nedeni ile oldukça dikkat çekici öğelerdir. ¹⁴¹	 142
Şeyh Müslüm Cami ve Türbesi	Yapı, külliye olarak tanımlanabilecek kompleksin içinde yer alan en önemli eserlerden biridir. Suruç İlçesi'nin 10 km doğusundaki Ziyaret Köyü'nde yer almaktadır. Yaptırımı belli değildir. Yapılış tarihi 1168 yılı olarak belirtilmektedir. ¹⁴³ Bugünkü durumuna çeşitli onarım ve değişikliklerle gelen türbenin IV. Murat tarafından da restore edildiği tespit edilmiştir. ¹⁴⁴ Mimari özellikleri, tarihi önemi ve mistik değeri açısından önemli bir kültürel öğedir.	 145
Ahmed-i Bican Camii	İlçe merkezinde ticaret faaliyetlerinin yapıldığı işyerleriyle çevrili durumdaki cami Yeni cami ile aynı avlu içindedir. İnşa kitabesi bulunmayan caminin 1882 yılında Kürkçü zade izzetli Ahmet Bican Efendi tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir. Bu tarihi yapı Suruç kaymakamlığı tarafından 1996 yılında büyük çapta onarılmıştır. Bu onarımda özgün yapısını kaybeden yapının; yedi basamakla çıkılan ve "Köşk Minare" denilen Minaresi silindirik kaide üzerine altı gen kesitli altı sütunun taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür. ¹⁴⁶	 147
Şeyh Nasır Türbesi	Bu türbe ilçenin batı tarafında 2 km. kadar mesafede ve mezarlığın içindedir. Üstü açık kubbe şeklindedir. ¹⁴⁸	

¹⁴¹ <http://www.siverekgenclik.com/modules.php?name=News&file=print&sid=4370>, 2010

¹⁴² www.siverek.gov.tr, 2010

¹⁴³ <http://www.urfafirmarehberi.com/index.php/20080730933/suruc-tarihi.html>, 2010

¹⁴⁴ <http://okulweb.meb.gov.tr/63/10/684761/ziyaret.html>, Mayıs, 2010

¹⁴⁵ Kent haber, www.kenthaber.com, 2009

¹⁴⁶ <http://www.turkiyerehberi.gen.tr/sehirler/suruc-ilcesi>, 2010

¹⁴⁷ Kent haber, www.kenthaber.com, 2009

¹⁴⁸ <http://www.suruc.com/tarihcemiz.htm>, 2010

Şeyh Salman Türbesi	Suruç'a 2 km mesafede bulunan Kara köyündedir. Hz. Muhammed'in sahabelerinden Salman-ı Farisi'nin makamıdır. Türbenin üstü, kubbe şeklindedir. ¹⁴⁹	
Kara Köyü Kümbet Evleri	Kümbet evler mimari özellikleri ile özgün bir yerleşim dokusu oluşturmaktadırlar ve bu nedenle kültürel peyzajın önemli bir ögesi durumundadırlar.	 150

¹⁴⁹ <http://www.suruc.com/tarihcemiz.htm>, 2010

¹⁵⁰ Kent haber, www.kenthaber.com, 2009

4.2.3. DİYARBAKIR

Kültürel Peyzaj Ögesi	Peyzaj Ögesine İlişkin Açıklama	Fotoğrafı
Diyarbakır Surları	Çin Seddi'nden sonra en uzun sur olduğu belirtilen Diyarbakır Surları 5.5 km uzunluğunda ve 7-8 m yüksekliğindedir. M.Ö. 349 yılında Bizans İmparatoru Costantinus tarafından yenilenen surların yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. ¹⁵¹ Ortaçağ askeri mimarisinin muhteşem örneğini sergileyen surlar, yazıtları ve kabartmaları ile kültürel peyzajın önemli bir ögesi durumundadırlar	 152
İç Kale	İçkale Diyarbakır'ın ilk kuruluş yeridir. Virantepe Höyüğünde Artuklu Sarayı bulunmaktadır. Artuklu kemerinin içinde çeşitli dönemlere ait tarihi yapılar bulunmaktadır. ¹⁵³ Kültürel peyzajın önemli bir ögesi durumundadır.	 154
Saray Kapı	İç Kalenin giriş kapısıdır. Mimari ve malzeme özellikleri ile kültürel peyzajın önemli bir ögesi olarak belirginleşmektedir.	 155
Virantepe Höyüğü ve Artuklu Sarayı	İçkale'nin kuzeybatısında yer alan ve bir höyük olan Virantepe, Diyarbakır'ın aynı zamanda çekirdek kuruluş noktasıdır. Zengin renkli taş mozaik ve çini süslemelerle oldukça gösterişli selsebil ve haçvari eyvanlarla çevrili fıskıyeli bir havuza sahip olan	 157

¹⁵¹ http://www.gezikolik.com/tr/Gezelim_Gorelim/Genel_Bilgiler/Turkiye/DIYARBAKIR/Diyarbakir_Surlari/e_1668.aspx, Mayıs, 2010

¹⁵² Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁵³ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=40084>, Mayıs, 2010

¹⁵⁴ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁵⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

	Artuklu Sarayının, renkli taş ve cam küplerden oluşan mozaik süslemeleri, Türk mimarisinde ilk kez burada görülmektedir. ¹⁵⁶ Arkeolojik önemi, mimari özellikleri ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öge olarak belirmektedir.	
Artuklu Kemerli	Artuklu döneminde İçkale'ye girişi sağlamaktadır. 10 m. Genişliğinde, sivri kemerli bu girişin üzerindeki büyük boyutlu nesir yazılı kitabede 1206-1207 yılları görülmektedir. ¹⁵⁸ Mimari özellikleri ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öge olarak belirmektedir.	 159
Saint George (Kara Papaz) Kilisesi	İçkale'nin Kuzeydoğu köşesinde yer alır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak inşaa tarzı ve yapıda kullanılan malzemeden dolayı Roma dönemine (M.S. 2. yy.a) ait olduğu düşünülmektedir. Artuklular döneminde sarayın hamamı olarak kullanılmıştır. ¹⁶⁰ Mimari özellikleri ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öge durumundadır.	 161

¹⁵⁷ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁵⁶ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1273917059, Mayıs, 2010

¹⁵⁸ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1273917059, Mayıs, 2010

¹⁵⁹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁶⁰ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1273917059, Mayıs, 2010

¹⁶¹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

<p>Hz. Süleyman (Kale) Camii</p>	<p>Nisanoğlu Ebul Kasım tarafından 1155-1169 yılları arasında yaptırılmıştır. Cami bitişiğinde Osmanlılar döneminde yapılan Halid Bin Velid'in oğlu Süleyman ile Diyarbakır'ın Araplar tarafından alınışı sırasında şehit düşen diğer sahabelerin yattığı Meşhed bulunmaktadır. İlin kültürel peyzaj değerine katkı sağlamaktadır.¹⁶²</p>	 <p>163</p>
<p>Aslanlı Çeşme</p>	<p>İçkale'de kemerli girişin hemen karşısında yer almaktadır. 19. yy sonlarına tarihlenmektedir. Üçgen alınlıklı çeşmede, dilimli kemere sahip niş içine yerleştirilmiş aslan heykelinin ağzından suyun akışı sağlanmıştır. Orijinalde iki aslanın bulunduğu çeşmede aslanların biri bugün yerinde bulunmamaktadır.¹⁶⁴</p>	 <p>165</p>
<p>Komutan Atatürk Müze ve Kütüphanesi</p>	<p>19. yy sonlarına tarihlenmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın 1917 yılında II. Ordu Komutanı iken karargâh olarak kullandığı bina, 1973 yılında 7. Kolordu Komutanlığınca düzenlenip Komutan Atatürk Müze ve Kütüphanesi olarak hizmete açılmıştır.¹⁶⁶</p>	 <p>167</p>
<p>Dış kale</p>	<p>Kuruluşu kesin olarak bilinmeyen kentin, M.S. 349 yılında Roma İmparatoru II. Constantius zamanında kalesi yeni baştan onarılıp, güçlendirilerek etrafı surlarla çevrilmiştir. Böylece genel şeklini alan Diyarbakır Kalesi daha sonra kente egemen olan uygarlıklar tarafından yapılan eklenti ve onarımlarla günümüze kadar gelebilmiştir. Kenti çevreleyen surların üzeri, kente egemen olan otuza yakın uygarlığın izlerini taşıyan oyma ve kabartma motiflerin yanı sıra onu bir kuşak gibi çevreleyen yazıtlarla bezelidir. Bu nedenle A. Gabriel tarafından "Açık Hava Yazıtlar Müzesi"</p>	

¹⁶² http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1273917059, Mayıs, 2010

¹⁶³ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁶⁴ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁶⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁶⁶ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁶⁷ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

	olarak nitelendirilmiştir. Kale sahip olduğu bu özelliği nedeniyle, kültürel peyzaj açısından önemli bir öğedir. ¹⁶⁸	
Dağ kapı	Dış Kalenin mimarlık tarihi açısından önem taşıyan öğelerinden biridir.	 169
Mardin Kapı	Dış Kalenin mimarlık tarihi açısından önem taşıyan öğelerinden biridir.	 170
Yeni Kapı	Dış Kalenin mimarlık tarihi açısından önem taşıyan öğelerinden biridir.	
Urfa Kapı	Dış Kalenin mimarlık tarihi açısından önem taşıyan öğelerinden biridir.	 171
Ulu Beden (Evli Beden) Burcu	Artuklu hükümdarı Melik Salih adına 1208 yılında Mimar İbrahim tarafından yapılmıştır. Bilhassa burcu bir kuşak gibi saran kitabesi önemli bir sanat eseridir. ¹⁷²	 173

¹⁶⁸ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275674299, Mayıs, 2010

¹⁶⁹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁷⁰ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁷¹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁷² <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17940>, 2010

Yedi Kardeşler Burcu	Artukoğlu Melik Salih adına 1208 yılında Mimar İbrahim'in oğlu mimar Yahya'ya yaptırılmıştır. Burcun üzerinde Selçukluların simgesi olan çift başlı kartal ile iki arslan kabartması, bunların altında da burcun yazıtı vardır. ¹⁷⁴	
Keçi Burcu	Mardin kapısının doğusunda yontulmuş olan kaya kitlesinin üstüne inşa edilen Keçi Burcu; surlar üzerinde bulunan burçların en büyüğü ve en eskisidir. İnşa tarihi bilinmemekle birlikte 1223 yılında Mervanoğulları tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır. Bu görkemli burç içinde 11 kemer bulunmaktadır. Eskiden tapınak olarak kullanıldığı sanılan burcu son bölümünde bir kuyu ve yeraltı geçidini andıran dehliz bulunmuşsa da üzeri beton bir blokla kapatılmıştır. ¹⁷⁶	 (eklendi)
Ulu Camii	Şehrin merkezinde yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. M.S. 639 yılında Müslüman Araplarca Diyarbakır alınmış ve kentin en büyük kilisesi olan Mar Toma Kilisesi'nin camiye çevrilmesi ile oluşturulmuştur. Anadolu'nun en eski camilerindendir. Camiye Diyarbakır'da hüküm sürmüş bütün devletler büyük önem vermiş ve onarmışlardır. Caminin dört cephesi bir zamanlar dört mezhep için hizmet vermiştir. Cami avlusundaki güneş saati Romalılardan kalmadır. Yapı, tarihsel dokusu ve kullanım şekli ile kültürel peyzajın etkin bir ögesi olarak göze çarpmaktadır. ¹⁷⁷	
Mesudiye Medresesi	Ulu Cami'nin kuzeyinde camiye bitişik olarak bulunmaktadır. Medresedeki yazıtlara göre yapımına 1198-1199 yıllarında, Artuklu hükümdarı Ebu Muzaffer Sökmen II zamanında başlanmış, 1223-1224 yıllarında bitirilmiştir. Mimarı Halepli Mahmut oğlu	

¹⁷³ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007¹⁷⁴ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=18040>, 2010¹⁷⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007¹⁷⁶ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17353>, 2010¹⁷⁷ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010¹⁷⁸ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

	Cafer'dir. İki katlı olan Mesudiye Medresesi, Açık Medreseler grubu içinde tek veya çift evyanlı şemaya bağlıdır. Mimari bakımdan Zinciriye Medresesinin üslubuna benzemektedir. ¹⁷⁹	
Zinciriye Medresesi	Ulu Cami'nin güneybatısında bulunmaktadır. Ulu Cami ile arasında kemerli bağlantılar vardır. 1198 yılında mimar İsa Ebu Dirhem tarafından yaptırılmıştır. Açık medreseler grubu içinde tek veya iki evyanlı şemaya bağlı tek katlı olarak inşa edilmiştir. Medrese ildeki önemli tarihi yapılardan biridir. ¹⁸¹	
Şeyh Mutahhar Camii (Dört Ayaklı Minare)	Dört ayaklı minare ve cami Akkoyunlu eseri olup, 1500 yılında Sultan Kasım tarafından yaptırılmıştır. Minare yekpare taş sütun üzerinde dört köşeli olarak inşa edilmiştir. Sütunların üzerine fırınlanmış ağaç kullanılması da minarenin özelliklerinden biridir. ¹⁸²	 183
Safa (Palu veya Parlı) Camii	Akkoyunlular döneminde, Uzun Hasan tarafından yaptırılmıştır ve dönemin mimari başyapıtlarındandır. Özellikle minaresinin taş işçiliği dikkat çekicidir. Minaresinin harcının Diyarbakır çevresinde yetişen kokulu bitkilerle karılması nedeniyle bir dönem sadece Cuma hutbelerinde minarenin kılıfının çıkarıldığı bilinmektedir. ¹⁸⁴	

¹⁸⁰ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁷⁹ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010

¹⁸¹ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010

¹⁸² <http://diyarbakir1.tripod.com/id6.html>, 2010

¹⁸³ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁸⁴ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=97439>, 2010

Behram Paşa Camii	13. Osmanlı Valisi Behram Paşa tarafından yaptırılan cami, Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerindedir. Caminin çok süslü minberi bir sanat harikasıdır. Minaresi yıldırımından zarar görmüştür. Kesme taştan yapılmıştır. ¹⁸⁵	 186
Fatih Paşa (Kurşunlu) Camii	Diyarbakır'ın ilk valisi Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından 1516-1520 yılları arasında yaptırılmıştır. Caminin bir diğer adı da Kurşunlu Camii'dir. ¹⁸⁷	 188
Nebi (Peygamber) Camii	Nebii Camii, Akkoyunlu eseri olup, taşla örtülü tek kubbeli bir camiidir.1530 yılında Hacı Hüseyin adlı bir kasap tarafından yaptırılan minaresi 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yeri değiştirilerek onarılmıştır. ¹⁸⁹	 190
Lala Kasım Bey Camii	Diyarbakır'ın güneybatısında, Lala Bey Mahallesi'nde, Lala Bey ile Dörtler Sokağı'nın kesiştiği yerdedir. Küçük tek kubbeli bir cami olup, kesme taştan yapılmıştır. Caminin ibadet mekanı kare planlı olup, üzeri çatı ile örtülüdür. ¹⁹¹	

¹⁸⁵ <http://diyarbakir1.tripod.com/id6.html>, 2010¹⁸⁶ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007¹⁸⁷ <http://diyarbakir1.tripod.com/id6.html>, 2010¹⁸⁸ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007¹⁸⁹ <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?p=672722>¹⁹⁰ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007¹⁹¹ <http://www.kenthaber.com>, 2010

<p>Melek Ahmet Paşa Camii</p>	<p>Diyarbakırlı Melek Ahmet Paşa tarafından XVI. yy.da yaptırılmıştır. Plan ve mimarisinde Mimar Sinan'ın etkisi görülmektedir. Tümü çini kaplı mihrabı oldukça ilgi çekicidir.¹⁹²</p>	 <p>193</p>
<p>İskender Paşa Camii</p>	<p>12. Osmanlı Valisi İskender Paşa tarafından 1551 yılında yaptırılmıştır. Tipik bir Sinan ekolü Osmanlı camisidir.¹⁹⁴</p>	 <p>195</p>
<p>Ali Paşa Camii</p>	<p>Mardin kapı ve Urfa kapı arasında aynı ismi taşıyan mahalledeedir. Kitabesi olmadığı için inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hadım Ali Paşa'nın Valilik yaptığı (1534-1537) tarihleri arasında bitişindeki medrese ile birlikte inşa edildiği sanılmaktadır.¹⁹⁶</p>	 <p>197</p>
<p>Hüsrev Paşa Camii</p>	<p>Hüsrev Paşa tarafından 1521-1528 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Mardin Kapı tarafında bulunan camii önce bir medrese olarak inşa edilmiştir. Siyah beyaz kesme taşlardan yapılmıştır.¹⁹⁸</p>	 <p>199</p>

¹⁹² http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010

¹⁹³ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁹⁴ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010

¹⁹⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁹⁶ <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17637>, 2010

¹⁹⁷ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

¹⁹⁸ <http://diyarbakir1.tripod.com/id6.html>

Hazreti Ömer Camii	Diğer adı Mescid-i Şedda olan caminin Miladi 1150 yılında İnaloğulları zamanında yapıldığı belirtilmektedir. ²⁰⁰	
Meryem Ana (Mor Yakup) Kilisesi	Alipaşa Mahallesinde yer almaktadır. Bugün faal durumda olan tek kilisedir. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Geç Roma dönemine tarihlenen bir kapısı ve mihrap üzerinde kalıntıları izlenen mimari bezekleri bulunmaktadır. Geçirdiği birçok onarım sonucu planında değişiklikler olmuştur. En son 18. yy.da esaslı bir onarım görmüştür. ²⁰¹	
Surp Giragos Ermeni Kilisesi	Surp Giragos kilisesinin adına ilk kez 1610-1615 tarihleri arasında Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesinde rastlanmıştır. 1515 veya 1518 yıllarında Fatih Paşa Camisi'nin bitişiğinde olduğu sanılan Surp Teotoros kilisesi camiye dönüştürüldükten sonra ona ait mezarlıkta bu kilise inşa edilmiştir. 7 mihrabı olan kilisenin kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Bu kilisenin bünyesinde Surp Sarkis kilisesi ve Surp Hagop Şapeli de bulunmaktadır. Kilise sahip olduğu tarihsel yapısı ve hala kullanılabilir durumda olması nedeniyle önem taşımaktadır. ²⁰²	
Mar Petyun Keldani Kilisesi	Diyarbakır Özdemir Mahallesi'nde Yeni Kapı Caddesi'nde bulunan Mar Petyun Kilisesi'nin ne zaman yapıldığı kesinlik kazanamamıştır. Bununla beraber XVII.yüzyıla tarihlendirilen kilise, Katolik Keldaniler tarafından günümüzde de kullanılmaktadır. Diyarbakır'daki pek çok yapıda olduğu gibi bu kilisenin de ana yapı malzemesi siyah bazalt taşıdır. İbadet mekanı kemerler ve sütunlarla bölünmüş olup dört neflidir. ²⁰³	

¹⁹⁹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

²⁰⁰ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=57369>, 2010

²⁰¹ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675501, Mayıs, 2010

²⁰² <http://www.bydigi.net/genel-kultur/283358-diyarbakir-ermeni-surp-giragos-kilisesi.html>, Mayıs, 2010

²⁰³ <http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/diyarbakir/merkez/Rehber/kilise/mar-petyun-keldani-kilisesi>, Mayıs, 2010

<p>Deliller (Hüsrev Paşa) Hanı</p>	<p>Deliler Hanı; Diyarbakır'ın ikinci valisi Hüsrev Paşa tarafından Bezirgan Hanı'nın karşısına kutsal Hicaz'a ve İpek Yolu üzerindeki Suriye, İran ve Hindistan'a gidecek olan tüccarlara hizmet için yapılmıştır. 1988 Yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından Han'ın belirli bir kısmı restore edilerek Otel Büyük Kervansaray'a 49 yıllığına kiralanmıştır.²⁰⁴</p>	 <p>205</p>
<p>Hasan Paşa Hanı</p>	<p>Ulu Camii'nin tam karşısındadır. Osmanlılar dönemi 3. Valilerinden Vezirzade Hasan Paşa tarafından 1572-1573 yıllarında yaptırılmıştır.²⁰⁶</p>	 <p>207</p>
<p>Gazi Köşkü</p>	<p>Gazi veya Seman Köşkü de denmektedir. 15. yy.da inşa ettirilmiş olan yapı Akkoyunlu mimarisinin tipik özelliklerini taşımaktadır. Atatürk tarafından kullanılmıştır. İsmi de bu özelliğinden almaktadır.²⁰⁸</p>	 <p>209</p>
<p>Arkeoloji Müzesi</p>	<p>Diyarbakır'da ilk müze 1934 yılında Ulu Cami'nin devamı olan Senceriye (Zinciriye) Medresesinde açılmıştır. 1985 yılında ise Elazığ Caddesi üzerinde bulunan yeni binasına taşınmıştır. Müzede; Neolitik Çağ'dan itibaren Eski Tunç, Urartu, Asur, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı devirlerine ait eserler kronolojik olarak sergilenmektedir. Çoğunluğu Artuklu döneminden kalma çok sayıda sikke ile yöresel, etnografik nitelikli eserler de müzede teşhir edilmektedir.²¹⁰</p>	

²⁰⁴ <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?p=819360>, 2010

²⁰⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

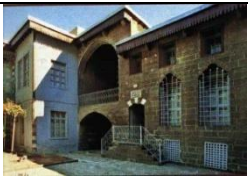

²⁰⁶ <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17626>, 2010

²⁰⁷ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

²⁰⁸ <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=44654>, Mayıs, 2010

²⁰⁹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

²¹⁰ <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr>, 2010

<p>Cahit Sıtkı Tarancı Kültür Müzesi</p>	<p>Mimari özellikleri ve tarihi önemi nedeniyle kentteki önemli kültürel öğelerden biridir.</p>	 <p>211</p>
<p>Ziya Gökalp Müzesi</p>	<p>Diyarbakır'ın tipik sivil mimarlık örneklerinden biri olan ev, 1808 yılında inşa edilmiştir. Ünlü düşünür Ziya Gökalp'in 1876 yılında doğduğu bu ev, 1953'te varislerinden satın alınarak 23 Mart 1956 tarihinde müze-ev olarak ziyarete açılmıştır. Müzede yazara ait eşyaların yanı sıra, yörenin etnografik eserleri sergilenmektedir.²¹²</p>	
<p>On Gözlü Köprü</p>	<p>Şehrin güneyinde, Mardin Kapısı dışında ve şehre 3 km. mesafededir. Kentin kuruluşu ve gelişmesi ile ilintili olabilecek bir geçmişi bulunan köprünün bugünkü ayakta görülebilen kısımlarının Miladi 1065 tarihinde Mervaniler döneminde Übeyd oğlu Yusuf isimli bir mimar tarafından inşa edildiği kitabesinden öğrenilmektedir. Kesme bazalt taştan on gözlü olarak inşa edilmiştir. Tarihsel önem ve mimari yapısı nedeniyle ildeki önemli kültürel peyzaj öğelerinden birini oluşturmaktadır.²¹³</p>	
<p>Geleneksel Diyarbakır Evleri</p>	<p>Diyarbakır'daki evlerin iç ve dış mekanlarının biçimlenmesinde iklim koşulları ve sosyal yapı önemli rol oynamıştır. Etkileyici mimari özellikleri ve oluşturdukları doku ile önemli bir kültürel öğe olarak ön plana çıkmaktadırlar.²¹⁴</p>	 <p>215</p>

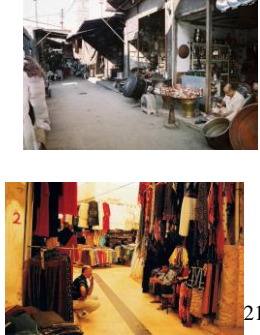

²¹¹ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

²¹² <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=354570>, 2010

²¹³ http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/html_page.php?page=diyarbakir_tarihi&uniq_id=1275675200, Mayıs, 2010

²¹⁴ <http://www.68aksaray.gen.tr/forum/f158/turklerde-ev-kulturu-diyarbakir-evleri-5127/>, Mayıs, 2010

²¹⁵ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

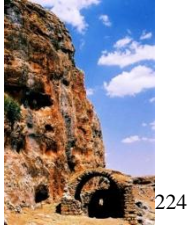
<p>Çarsılar ve el sanatları</p>	<p>Geleneksel el sanatları içinde kuyumculuk, ipekçilik ve bakırcılık önde gelmektedir. İpek böcekçiliği Merkez, Kulp, Silvan ve Lice ilçelerinde yapılmaktadır. İpekli kumaşları, mendilleri poşuları ile ünlü ilde üretim eskiye göre oldukça azdır. Toprak işleri, saraçlık, keçecilik, kilim, cicim, heybe gibi dokumacılık, işlemeli peşkir, peştamal, namaz örtüsü yapımı, el dokuması halıcılık, ildeki diğer önemli el sanatlarıdır.²¹⁶</p>	 <p>217</p>
<p>Amini Kalesi</p>	<p>Eğil ilçe merkezine 4-5 km. uzaklıkta Dicle Nehri'nin iki kolunun (Bırkleyn ve Akdağ'dan gelen kol ile Maden'den gelen kolun) birleştiği noktada yüksekçe bir kayanın üzerinde inşa edilmiş bir kaledir. Kalenin üç tarafı yüksek ve aşılması güç kayadır. Tek giriş kapısı vardır. Kaleden Dicle Nehri'ne inen bir yolu vardır. Bazı Asur-Süryani kaynaklarında Yamani Kalesi, Zışat Kalesi olarak anılan kalenin bu kale olduğu söylenmektedir. Eğilli tarihçi Yuşea M.S. 502 yılında bu kalenin İran Hükümdarı II. Şapur tarafından alınıp ahalsinin kılıçtan geçirildiğini, kalenin yıktırıldığını ve bir daha insanla meskun olmadığını yazmaktadır.²¹⁸</p>	 <p>219</p>
<p>Eğil Kalesi</p>	<p>Asurlular zamanında yapılan kalenin ilginç bir yapısı vardır. Yekpare bir kaya zemin üzerine oturulmuş olup üç tarafı derin vadilerle çevrili, öteki tarafı da oyularak stratejisi önemli bir yapıya çevrilmiştir. Büyüklüğü bir futbol sahasının üç katı kadardır. İç kısmı boş olup depo ve sığınak olarak kullanılmıştır. Kalenin üzerinde irili ufaklı yüzden</p>	 <p>221</p>

²¹⁶ <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr>, 2010

²¹⁷ Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Feride Burcu ÇİDAM, 2007

²¹⁸ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²¹⁹ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

	fazla kuyu kazılmış ve kuyulardan çeşitli şekillerde yararlanılmıştır. Kale, kilometrelerce uzunlukta tünellerle başka kalelere ve Dicle Vadisi'ne bağlanmıştır. ²²⁰	
Kara Veynek Peribacası	İlginç bir jeomorfolojik oluşum olarak dikkat çekmektedir.	
Kiliseler (Roma ve Şahveliyan Kilisesi)	<p>Roma Kilisesi; Eğil Merkez Tekke (Çarıkören) Mahallesi'nin Hacıyan mezrasında. Kilise, Eğil'in Mirdasi Beyleri tarafından fethinden sonra Eğil Beyi Pir Bedir tarafından medreseye dönüştürülmüştür. Kilisenin Latin Alfabesi ile yazılı kitabesinden bu yerin geçmişte kilise olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Basri Konyar'ın Diyarbakır Tarihi adlı eserinde kitabenin bir fotoğrafı vardır. Kitabe halen okunabilir durumdadır. Ne yazık ki bu kilise Dicle Barajı'nın suları altında kalmıştır.</p> <p>Şahveliyan Kilisesi; Eğil'in 15 km güneyindeki Yatır (Şahveliyan) köyündedir. Kilisenin yanında Eski Şahveliyan köyü harabeleri vardır. Kilisenin duvarları ve kubbesi halen ayakta. Kitabesi yoktur. Ancak bu köyün eski sakinlerinin Hıristiyan Süryaniler olduğu belirtilmektedir.²²³</p>	

²²¹ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²⁰ <http://www.egil.gov.tr/turistik eserler.php>, 2010

²²² Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²³ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²⁴ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

<p>Nebi Allak Türbesi</p>	<p>Allak(hallak) Nebi Türbesi, Eğil'in güneyindeki vadinin içinde, iki meşe ağacının arasındadır. Türbenin etrafı taşlarla çevrilidir. Türbenin Hz. Muhammed'in berberliğini yapmış olan bir kişiye ait olduğu söylenmektedir.²²⁵</p>	 <p>226</p>
<p>Taciyen Cami(Ulu cami)</p>	<p>Diyarbakır Eğil ilçesinin güneydoğusunda bulunan Ulu Cami'nin kitabesi günümüze gelememiştir. Bu bakımdan kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak mimari yapısından ve süslemelerinden XII.-XIII.yüzyıla tarihlendirilmektedir. Artuklu dönemine ait olan bu yapı küçük ölçüde olup, günümüze çok harap bir durumda gelebilmiştir.²²⁷</p>	 <p>228</p>
<p>Ziyaret Ali Kümbeti</p>	<p>Eğil Kalesi'nin karşısında ve Ali Tepesi'nin yamacında, Eğil beylerinden Gazanfer Bey'in mezarı bulunmaktadır. Bunun az ilerisinde altı kenarlı dört kapılı bir türbe vardır. Türbenin, Ali adlı bir şahsa ait olduğu söylenir. Kapıların ikisi, kemerleriyle birlikte sağlamdır. Birinin de yalnız kemersiz kısmı kalmıştır. Türbe Nebi Harun tepesine açılan karayolu yapımı esnasında yıkılmıştır.²²⁹</p>	 <p>230</p>
<p>Kasım Bey Kümbeti</p>	<p>Şerbetin köyünün yüz metre doğusunda ufak bir tepenin üstünde büyük ölçüde harap olmuş iki kümbet mevcuttur. Köy halkı ikisine de Kasım Bey kümbeti demektedir. Adı geçen kümbetlerden birinin, Eğil beylerinden Kasım bin Şah Mehmet Bey'e ait olduğu kesin ise de diğerinin sahibi belli değildir.²³¹</p>	 <p>232</p>

²²⁵ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²⁶ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²⁷ <http://www.kenthaber.com/guneydogu- Anadolu/diyarbakir/egil/Rehber/cami-ve-mescitler/ulu-cami-taciyen-camisi>, 2010

²²⁸ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²²⁹ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁰ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³¹ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³² Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

Deran Hamamı	Eğil ilçe merkezinde Eğil Kalesinin güneyinde kale ile Nebi Harun tepesini bir birinden ayıran vadinin içindedir. Dikdörtgen yapıli kubbeli, kırmızı tuğladan yapılmış tarihi bir hamamdır. Suyunu “İni cer”(Aşağı çeşme ya da Ermeni Çeşmesi adı ile bilinen pınar)adlı pınardan sağlamaktadır. Eğil Kalesinden bu hamama basamaklı gizli bir geçit ile inilmektedir. Geçit molozlarla dolmuş kullanılamaz vaziyettedir. Hamam 1900’lü yılların başına kadar faal iken sonradan terk edilmiştir. Dicle Barajı gölünün suları altında kalmıştır. Baraj suyunun azalması ile zaman, zaman belirli bir bölümü su yüzeyine çıkmaktadır. ²³³	
Biri Siya - “Kuçek” Hanı	Eğil ilçe merkezinin 7-8 Km. batısında Diyarbakır’dan kuzey yönüne Erzurum-Trabzon yönüne giden eski kervan yolunun üzerindedir. Yanında Siyah kuyu ve “Kuçek” adı ile bilinen iki su kuyusu vardır. Han tamamen yıkılmış vaziyettedir. ²³⁴	
Kale Hamamı	Hamamın kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Ancak 18.yüzyıla kadar faal olduğu söylenmektedir. Suyunu hamamın bulunduğu noktadan en az 2-3 Km. uzaklıkta Sultan Hanım Çeşmesi ve Konak çeşmesinden aldığı bu iki su kaynağından bu hamama kadar takip edilebilen su kanaletlerinden anlaşılmaktadır. Günümüzde terk edilmiş haldedir. Onarımı mümkündür. ²³⁵	
Şerbetin Hanı	Eğil Diyarbakır Karayolunun kenarında Şerbetin(Kalkan) köyündedir. Köyün kuzeydoğu kenarında yer alan han, ince uzun bir mekan olan ahır kısmından ibarettir. Üzerine sonradan inşa edilen evde halen oturulmaktadır. Taç kapının yerleştirildiği kuzey cephesinin bir kısmı kesme taşlarla kaplanmıştır. Vaktiyle bütün cepheyi	

²³³ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁴ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁵ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

	kaplayan kesme taşların bir kısmı zamanla dökülmüştür. Taç kapının hemen sağında görülen ve dikine düzgün bir hat teşkil eden ekleme yeri dikkat çekicidir. ²³⁶	
Tekke Hamamı	Eğil'in Tekke mahallesinde, Dicle Nehri kenarındaki "İni hasa" adı ile anılan su kaynağının 100 metre kadar güneyindedir. Soyunma kısmı ve külhan dışındaki kesimlerin düzeni zorlukla seçilebilmektedir. Çöken kubbe ve tonozlar mekanı tamamen doldurmuştur. Doğu duvarı sağlam kalmıştır. Duvar dıştan gözenekli düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Bu hamam da Dicle Baraj Gölü suları altında kalmıştır. ²³⁷	 238
Kral Mezarı	Eğil Kalesinden sonra Eğil'de bulunan en ihtişamlı anıttır. Mezarlar Kalenin Dicle Nehrine inen Kuzeydoğu ucundadır. Kayalar oyularak yapılmıştır. Altı Küp, üstü küp üzerine oturtulmuş bir silindir ve silindirin ucuna yerleştirilmiş bir koni şeklinde yapılmıştır. Mezarların içi boş odalar şeklindedir. Bu mezarların Asur ve Ermeni Sup krallarına ait mezarlar olduğu tarihi kayıtlara geçmiştir. ²³⁹	 240
Nisanoğlu Türbesi	Eğil'in girişinde Eğil-Diyarbakır yolunun sol kısmında bulunmaktadır. Kesme taş kaplaması yer yer dökülmüş, kubbesi çökmüş olmakla beraber duvarları halen ayakta. Dicle Barajı'nın suları altında kalan Tekke Medresesi, tarihi değirmen ve izi kalmayan Zat-ı Ali Kümbeti de ilçedeki kültürel peyzaj değerlerinden biridir. ²⁴¹	 242

²³⁶ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁷ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁸ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²³⁹ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²⁴⁰ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²⁴¹ <http://www.egil.gov.tr/tarihce.php>, Mayıs, 2010

²⁴² Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

<p>Selman Kalesi</p>	<p>Kalenin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak belli değildir. Kale, Eğil'in güneyinde, ilçe merkezinden 10 km. uzaklıkta Dicle Nehri'nin kenarında nehre hakim bir tepede kurulmuştur. Şevket Beysanoğlu, kalenin İranlılar tarafından yapıldığının muhtemel olduğunu yazmaktadır. Ancak kale, yapı stili bakımından Eğil kalesi ile benzerlikler göstermektedir. Kalenin bir tarafı ana dağdan kayalar kesilmek suretiyle ayrılmıştır. Kale civarındaki insan eli ile kazılmış yüzlerce mağara kalenin ve çevresindeki yerleşimlerin daha eski tarih öncesi çağlara dayandığını göstermektedir. Asur-Süryani Kaynaklarında "Cebabira" Kalesi olarak geçen kalenin de bu kale olması olasıdır. Halk arasında bu kale Cıbeb Kalesi olarak adlandırılmaktadır.²⁴³</p>	 <p>244</p>
<p>Tekke (Medrese)</p>	<p>Tekke (Çarıkören) Mahallesi'nde, Dicle Nehri'nin kenarında bir düzlük üzerinde inşa edilmiştir. Yapının dış duvarları düzgün sıralar teşkil eden kırma taşlarla örülmüştür. Köşeler, pencere çerçeveleri, taç kapı ve çevresi, bej renkli düzgün taşlarla kaplanmıştır. Doğu cephesinde büyük bir gedik açılmış, taç kapının kuzeyinde kalan duvarın kaplaması sökülmüştür. Güneydeki mescidin yıkılan doğu duvarı onarılarak bu yüzde bir kapı yapılmıştır. Kuzey duvarı boyunca yer alan üç hücrenin pencereleri harap olmuş, yerlerinde büyük gedikler açılmıştır. Tekke (medrese) halihazırda Dicle Baraj gölünün suları altında kalmıştır, su seviyesi düştüğü zamanlarda bir bölümü görülmektedir.²⁴⁵</p>	 <p>246</p>

²⁴³ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²⁴⁴ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²⁴⁵ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

²⁴⁶ Eğil Antik Bir Kent (Açık Hava Müzesi) Av. Neymetullah Gündüz, G. Seyyit Cengiz, www.egilder.org Ocak, 2010

Hz. Meryem Kilisesi	Diyarbakır Ergani ilçesinde bulunan Hz. Meryem Kilisesi Zülküfül Dağı'nın doğusundaki tepede bulunmaktadır. Polonyalı gezgin Simeon Seyahatnamesinde bu kiliseden söz etmektedir. Günümüzde yıkılmış olan kilisenin kâgir, kubbeli ve büyük bir yapı şeklinde olduğu belirtilmektedir. ²⁴⁷	
Çayönü Höyüğü ve Ören yeri	Diyarbakır'ın Ergani ilçesi Sesverenpınar köyünde bulunan Höyük, Yakındoğu'da yerleşmiş tarımcı en eski topluluğa ait kalıntıları barındırmaktadır. ²⁴⁸ Arkeolojik önemi ile önemli bir kültürel öge durumundadır.	 249
Grikihiyan Tepesi	Grikihiyan Tepesi'nde M.Ö. 5.000 yılları başına tarihlenen "Gelişkin Köy Evresi" ya da Kalkolitik Çağ olarak adlandırılan Halaf kültürünün sonlarına tarihlenen tek bir kültür evresi görülmektedir. Halaf Kültürü, Kuzey Irak, Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da görülen yuvarlak planlı kubbeli evleri, renkli çanak-çömlekleriyle ünlü bir tepedir. ²⁵⁰	
Hilar Mağarası	Hilar mağaraları Anadolu'nun en eski mağara yerleşimlerinden biridir. ²⁵¹ Arkeolojik önemleri ve jeomorfolojik özellikleri ile doğal ve kültürel peyzajın önemli öğeleridir.	 252

²⁴⁷ <http://www.kenthaber.com/guneydogu-ankadolu/diyarbakir/ergani/Rehber/kiliseler/hz-meryem-kilisesi>, 2010

²⁴⁸ <http://www.2de1.com/diyarbakir/177354-cayonu.ve.hilar.magaralari.html>, Mayıs, 2010

²⁴⁹ www.wowturkey.com, Ocak, 2010

²⁵⁰ http://www.hangisinegitsek.com/tatil_Diyarbakir_Ergani_Guney_Dogu_Anadolu_Ergani_Gorulecek_Yerler,TRehberDetayList-C1-F2656-H2,default.html?locateId=&page=1, 2010

²⁵¹ <http://www.2de1.com/diyarbakir/177354-cayonu.ve.hilar.magaralari.html>, Mayıs, 2010

²⁵² www.wowturkey.com, Ocak, 2010

<p>Hatuniye Medresesi</p>	<p>Ulu Cami'nin güneybatısında bulunan Hatuniye Medresesinin XIII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Günümüze harap bir durumda gelen medresenin kitabesi de bulunmadığından kesin yapım tarihi ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.²⁵³ Mimari özellikleri ve tarihsel değeri ile önemli bir kültürel öge durumundadır.</p>	 <p>254</p>
<p>Ayn-Kebir Su Kaynağı</p>	<p>Aynkebir su havuzu Ulucami ile Hatuniye medresesi arasında bulunan büyük bir havuzdur. M.Ö. 2000 yılında Hüriler tarafından yapılmıştır. Hani Dağının eteklerinde doğarak ve 9 kemerli bentlerden çıkarak bir havuz oluşturmaktadır. Havuza 7 gözden su akmaktadır. Akan su ile ilçenin tüm arazileri sulanmaktadır. Diyarbakır merkez ilçeye olan uzaklığı 97 km dir.²⁵⁵</p>	 <p>256</p>
<p>Ya-Sin Minaresi</p>	<p>Hatuniye Medresesinin biraz ilerisinde yerleşim dışında kalmış bir minare ile tahrip olmuş bir camidir. Diyarbakır minareleri gibi dört köşeli olan bu minarenin üç katlı olduğu anlaşılıyorsa da üst kısmı yıkılmıştır. Birinci kısmı 15-18 metre yüksekliktedir. İkinci kısmı 12, üçüncü katı da 10 metre yüksekliktedir. Ya-Sin Minaresi'nin günümüzde sadece birinci katı ayakta.²⁵⁷</p>	

²⁵³ <http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/diyarbakir/hani/Rehber/medreseler/hatuniye-medresesi>, Mayıs, 2010

²⁵⁴ Outdoor Oracle, www.outdoororacle.com.tr, Ocak, 2010

²⁵⁵ http://www.duzceforum.com/diyarbakir_ilceleri_bilgileri_ve_tanitimi.html;imode=, 2010

²⁵⁶ Outdoor Oracle, www.outdoororacle.com.tr, Ocak, 2010

²⁵⁷ <http://www.hani.gov.tr/genel.html>, 2010

<p>Cafer-i Tayyar Yatırı</p>	<p>Türbenin isim ve kitabesi bulunmamaktadır. Minare dört köşe üstünde ve yan yüzlerinde küçük mihraplar bulunmaktadır.²⁵⁸</p>	 <p>259</p>
<p>Şeyh Ahmed Efendi Türbesi</p>	<p>1823 yılında vefat eden, Halidi Tarikatı'nın kurucusu Mevlana Halid Ziyâeddin Hazretleri'nin küçük oğlu Şehabeddin Ahmet'in mezarı bulunmaktadır. Türbe ŞURKAV tarafından restore edilmiştir.²⁶⁰</p>	
<p>Koki Çayı Mesiresi</p>	<p>Hani ilçesinin merkezinden 8 km mesafededir. Burada kaynayan suda bol miktarda alabalık bulunur. Saniyede 6 m³ su akmaktadır.²⁶¹</p>	
<p>Ambar Vadisi</p>	<p>Diyarbakır İli, Kocaköy ve Hani İlçeleri sınırları içinde bulunan Ambar Vadisi; korunması gerekli tabiat varlığı özelliği gösterdiğinden, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 14/01/2009 gün ve 1968 sayılı karar ile sınırları belirlenmiş ve I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir.²⁶²</p>	

²⁵⁸ <http://www.hani.gov.tr/genel.html>, 2010

²⁵⁹ Outdoor Oracle, www.outdoororacle.com.tr, Ocak, 2010

²⁶⁰ http://tr.yenisehir.wikia.com/wiki/Hani,_Diyarbak%C4%B1r#.C5.9Eeyh_Ahmed_Efendi_T.C3.BCrbesi, 2010

²⁶¹ http://tr.yenisehir.wikia.com/wiki/Hani,_Diyarbak%C4%B1r#.C5.9Eeyh_Ahmed_Efendi_T.C3.BCrbesi, 2010

²⁶² <http://www.kocakoy.gov.tr/haber75.html>, 2010

Çaytepe Höyüğü	Diyarbakır-Bingöl Karayolunun 900 m kadar doğusunda bulunan Çaytepe Köyünün merkezinde yer almaktadır. ²⁶³	
Kabasakal Türbeleri	Kalıntıları Türkmenacı Köyü'nde bulunmaktadır. ²⁶⁴	
Yedikızlar Türbeleri	Kalıntıları Türkmenacı Köyü'nde bulunmaktadır. ²⁶⁵	
Kavuşan Höyüğü	Diyarbakır ili Bismil ilçesinin 10 km güneydoğusunda, Yenice köyü İnardı mezarası sınırları içinde, Şeyhan Çayı'nın Dicle Nehri ile birleştiği noktanın hemen doğusunda yer almaktadır. Höyükte hala arkeolojik çalışmalar devam etmektedir. ²⁶⁶	
Dicle Vadisi	Güneydoğu'ya özgü akarsu habitatlarının en iyi ve korunmuş örneklerinden biri olan Dicle Vadisi, Dicle Nehri su seviyesinin ve hızının mevsimsel değişiminin oluşturduğu taşkın sahaları, çalılık ve ağaççıklardan oluşan adacıklar, sarp kayalıklar, ıslak çayırlar gibi farklı ve müthiş etkileyici yaşam ortamları ile Dicle Vadisi Önemli Doğa Alanı olarak ayrılmıştır. Biyolojik çeşitliliğin yanı sıra oldukça etkileyici görsel özelliği ile	

²⁶³ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87aytepe,_Kocak%C3%B6y, 2010

²⁶⁴ <http://nedir.antoloji.com/diyarbakir-bismil-turkmenhaci-koyu/>, 2010

²⁶⁵ <http://nedir.antoloji.com/diyarbakir-bismil-turkmenhaci-koyu/>, 2010

²⁶⁶ <http://arkeoloji.ege.edu.tr/Protohistorya/Projeler/kavusan.htm>, Mayıs, 2010

²⁶⁷ <http://arkeoloji.ege.edu.tr/Protohistorya/Projeler/kavusan.htm>, Mayıs, 2010

	bölgedeki en önemli doğal ve kültürel öge olarak ön plana çıkmaktadır.	
Malabadi Köprüsü	Artuklular Döneminde 1147 yılında Timurtaş bin İlgazi bin Artuk tarafından yaptırılmıştır. Mimari özelliği ve tarihsel değeri nedeniyle önemli bir kültürel öge durumundadır.	
Silvan Büyük Camii	Selahaddin Eyyübi tarafından yapılan ve muhteşem bir mimariye sahip olan Camii oldukça bakımlı durumdadır. İlçedeki en önemli kültürel ögedir.	

5. KORUMA ALANLARI

5.1. ADİYAMAN

5.1.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.1.1.1. Sulak Alanlar

Gölbaşı Gölleri Sulak Alanı

Azaplı, İnekli ve Gölbaşı göllerinden oluşan tabiat parkı ve çevresi aynı zamanda sulak alan statüsündedir. Birbiriyle bağlantılı olan bu göller, biyolojik açıdan önemli bir bölgeyi oluşturur. Sulak alan tampon bölgesi, yaklaşık 18.800 hektarlık alanı kapsamaktadır.

5.1.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları

Nemrut Dağı Milli Parkı

13.850 ha. alan, Bakanlar Kurulu'nun 88/13572 sayılı kararı ile Milli Park ilan edilmiş olup, karar 17.01.1989 gün ve 20052 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası olarak ilan edilen Nemrut Dağı, çevresindeki Kommagene Uygarlığı eserleri ile birlikte ülkenin önemli milli parklarından biridir. Doğu ve Batı uygarlıklarının kesişme noktası olan Nemrut, gündoğumu ve gün batışının seyredilebildiği en güzel yerlerden biri olmasıyla da ilgi çekmektedir. Nemrut Dağındaki dev heykeller ve tümülüs, Arsameia (Eski Kale), Yeni Kale, Karakuş Tepesi ve Cendere Köprüsü Milli Park sınırları içerisinde yer almaktadır.

Nemrut Dağı Milli parkı içinde uzun devreli gelişme planı yapılmış olup, sit alanları, gelişme alanları, av koruma ve gelişme alanları, orman ve tarım alanları belirlenmiştir.

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı ve Tabiatı Koruma Alanı

Birbiriyle bağlantılı üç gölden oluşan Gölbaşı Gölleri, 2008 yılında tabiat parkı ilan edilmiştir. 2.080 hektardan oluşan alanda uzun devreli gelişme planı yapılmıştır.

5.1.1.3. Mesire Yerleri

Alıdağ Mesire Yeri (B Tipi)

232,5 hektarlık alanda 2006 yılında ilan edilmiştir. Merkez ilçe sınırlarında, Atatürk Baraj Gölü'ne 5 km. uzaklıktaki ormanlık alanda yer almaktadır. Alanda mesire yeri gelişme planı yapılmıştır.

Karadağ Mesire Yeri (B Tipi)

57 hektarlık alanda 1989 yılında ilan edilmiş, 2008 yılında sınır değişikliği yapılmıştır. İl merkezinin hemen kuzeyinde yer almaktadır.

Karagöl-Kırkpınar Mesire Yeri (A Tipi)

63,5 hektarlık alanda 2007 yılında ilan edilmiştir. Gerger ilçesinde, Sülüklü Göl de denilen gölün çevresindeki ormanlık alanda yer almaktadır. En yakın yerleşimler Gürgenli ve Kütüklü köyleridir. Alanda mesire yeri gelişme planı yapılmıştır.

Besni Sugözü Mesire Yeri

Besni ilçe merkezinin güneybatısında Sugözü mevkiinde yer almaktadır. 63 hektarlık alana sahiptir.

5.1.1.4. İçme Suyu Havzaları

Adıyaman İli su kaynakları olarak, Göksu Irmağı, Değirmen Çayı, Gölbaşı Gölleri, Abdulharap Gölü, Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane içmesi sayılabilir. Söz konusu su kaynaklarından Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane İçmesi İl sınırları içindeki şifalı su kaynaklarıdır.²⁶⁸

Atatürk Barajı Gölü

Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan bir göl olup Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında geniş bir alanı kaplar. Bölgenin sulama suyu ve balık üretiminin temini açısından son derece önemli bir göldür. Rezervuar sahası 81.700 hektardır.

Çamgazi Barajı Gölü

Adıyaman merkez ilçeye bağlı Atatürk Barajı yolu üzerindedir. Baraj gövdesi zonlu toprak dolgu tipinde yapılmakta olup, sulama amaçlı inşa edilmektedir. Sulama alanı 6536 hektardır.

Çat Barajı Gölü

Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan göl olup, Adıyaman-Çelikhane Abdulharap Gölü üzerindedir. Sulama amaçlı kullanılan baraj gölü 14.481 hektarlık alanı kaplar.

5.1.1.5. Örnek Avlaklar ve Yaban Hayatı Koruma / Geliştirme Sahaları

Akdağ Devlet Avlağı

Çelikhane ve Sincik ilçe sınırlarına giren avlak, 11.396 hektarlık alandan oluşmaktadır.

²⁶⁸ Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2003.

5.1.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.1.2.1. Sit Alanları

Kültür turizminin önde gelen illerinden birisi olan Adıyaman'da kültürel değerler; merkez ilçe başta olmak üzere, Besni, Kahta ve doğal sit alanlarıyla ağırlık kazanan Gölbaşı ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Başlı başına bir turizm değeri olan Nemrut Dağı Adıyaman ili sınırları içerisinde yer almaktadır.

Sit alanlarının listesi Ek-3'te verilmiştir.

Tablo 5.1. Adıyaman İli - Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı

Sit Türü	Sayı	Oran (%)
Arkeolojik	119	97,5
Doğal	3	2,5
Toplam	122	100,0

Kaynak: KTVKK Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu

5.1.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri

İlde ilan edilmiş herhangi bir KTKGB ya da TM bulunmamaktadır.

5.2. ŞANLIURFA

5.2.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.2.1.1. Sulak Alanlar

Birecik Fırat Nehri Kıyısı Sulak Alanı

Fırat Nehri'nin oluşturduğu sulak alan, ekolojik etkilenme bölgesi ve koruma bölgeleriyle birlikte toplam 28.293 hektarlık bir alanı kapsamaktadır.

5.2.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları

Tektek Dağları Milli Parkı

Şanlıurfa ili, Merkez ilçesi, Harran ilçesi ve Akçakale ilçesi sınırlarında bulunan park 19.335 hektarlık alanı kapsamaktadır ve 2007 yılında Milli Park ilan edilmiştir.

5.2.1.3. Mesire Yerleri

Gölpınar Mesire Yeri (B Tipi)

199 hektarlık alanda, 1984 yılında ilan edilmiştir. 2007 yılında sınır değişikliği yapılmıştır. İl merkezine 11 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

5.2.1.4. İçme Suyu Havzaları

Atatürk Barajı Gölü

Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında sınırı oluşturan baraj gölü, Adıyaman gibi Şanlıurfa için de sulama temini açısından önemli bir göldür. Rezervuar sahası 81.700 hektardır.

5.2.1.5. Örnek Avlaklar, Yaban Hayatı Koruma / Geliştirme Sahaları

Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası

Şanlıurfa il merkezinin güneybatısında 20.420 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Kaynak değer olarak nesli tehlikede olan Ceylan (*Gazella subgutturoza*)nın doğal yaşam alanı olup ayrıca Şanlıurfa ceylan üretme istasyonunda üretilen ceylanlar burada doğal ortamlarına bırakılmaktadır. Ayrıca nesli tehlikede bulunan Toy'un (*Ovis montanus*) konaklama yeridir ve birçok yaban hayvanına ev sahipliği yapmaktadır.

Alanlı-Burç Örnek Avlağı

İl merkezinin kuzeybatısında yer almakta olup, 3.161 hektarlık alana sahiptir.

Körkuyu Örnek Avlağı

İl merkezinin kuzeydoğusunda yer almakta olup, 2.348 hektarlık alana sahiptir.

5.2.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.2.2.1. Sit Alanları

Şanlıurfa, dinler tarihi ve inanç turizmi yönüyle de dünya kültüründe önemli bir yere sahiptir. İl sınırları içerisinde Göbeklitepe, Harran(Geleneksel Harran Evleri ve Harran'ın diğer kültürel tabiat varlıkları), Haleplibahçe ve Eyüpnebi kültürel miras değerleri olarak söylenilebilir. Ayrıca, Balıklıgöl, Şanlıurfa şehir merkezinin güneybatısında yer alan ve İbrahim Peygamberin ateşe atıldığına düştüğü yer olarak bilinen bu göl, kutsal balıkları ve çevrelerindeki tarihi eserler ile Şanlıurfa'nın en çok ziyaretçi çeken yerlerindedir.

Sit alanlarının listesi Ek-4'de verilmiştir.

Tablo 5.2. Şanlıurfa İli - Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı

Sit Türü	Sayı	Oran (%)
Arkeolojik	326	97,0
Kentsel	6	1,8
Doğal	3	0,9
Tarihi	1	0,3
Toplam	336	100,0

Kaynak: KTVKK Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu

5.2.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri

Şanlıurfa ilinde, 2 adet turizm merkezi bulunmaktadır. Turizm merkezlerinin toplam alanı 4.158 ha. olup, toplam yüzölçümü 1.876.500 ha. olan Şanlıurfa ilinin %0,2'sini oluşturmaktadır.

Turizm merkezleri alanları, 2009 yılı nüfusları, içinde yerleşim bulunanlardaki sürekli ikamet eden yerleşik nüfuslar ve plan durumuna ilişkin bilgiler tabloda verilmiştir.

Tablo 5.3. Şanlıurfa İli - Turizm Merkezleri Alan ve Nüfusları

Turizm Merkezi Adı	İlan Tarihi		Alan (ha.)	Nüfus (2009)
	Resmi Gazete			
	Tarih	Sayı		
1 Şanlıurfa Kent Merkezi TM.	17.06.2005	25923	197	482.323
2 Viranşehir Eyüpnebi TM	28.05.2009	27241	3.961	2.061
Toplam	-	-	4.158	484.384

Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Kent Merkezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi

Şanlıurfa günümüzde “Peygamberler Şehri”, “Müze Şehri” olarak tanınmaktadır. Kent bu kültürel varlıklar ve geleneksel özellikleriyle turistik bir merkez haline gelmiş olup, kent merkezi, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi ilan edilmiştir.

Viranşehir Eyyüpnebi Turizm Merkezi

Hız. Eyyüp, Hız. Rahime ve Hız. Elyasse'nin türbelerinin bulunduğu Eyüpnebi beldesi, inanç turizmiyle tanınmış olup, Hız. Eyyüp'ün adı ile anılmaktadır. Bu türbeler Şanlıurfa Valiliği'nce restore edildikten sonra daha birçok ziyaretçinin ilgisini çekmiştir. Bölge, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca turizm merkezi ilan edilmiştir. Valilik, Bakanlıkla birlikte kutsal mekanların çevresinde proje yürütmektedir.

5.3. DİYARBAKIR

5.3.1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.3.1.1. Sulak Alanlar

İl sınırları içerisinde statülü sulak alan bulunmamaktadır.

5.3.1.2. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Alanları, Tabiatı Koruma Alanları

İl sınırları içerisinde Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı, Tabiatı Koruma Alanları bulunmamaktadır.

5.3.1.3. Mesire Yerleri

İlde statü kazanarak ilan edilmiş mesire yeri bulunmamaktadır.

5.3.1.4. İçme Suyu Havzaları

Dicle Baraj Gölü

Ergani, Dicle ve Eğil ilçe sınırlarına giren baraj gölü 2.585 hektarlık alandan oluşmaktadır.

5.3.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YETKİSİNDE KORUNAN ALANLAR

5.3.2.1. Sit Alanları

İlde önemli bir tarihi-kültürel varlık olan dünyanın en eski ve en sağlam surlarından Diyarbakır Kalesi, Çin Seddi'nden sonra en uzun surdur. Diyarbakır Kalesi, 5.700 metre uzunluğunda, 10-12 m. yüksekliğindedir. Burçlar üzerindeki görkemli kabartmalar ve kitabeleriyle dünyanın en derin kalelerinden biridir. Bunun dışında Ergani ilçesinde bulunan Çayönü Örenyeri ilin ilk yerleşim birimini oluşturan bir antik kenttir.

Sit alanlarının listesi Ek-5'de verilmiştir.

Tablo 5.4. Diyarbakır İli Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı

Sit Türü	Sayı	Oran (%)
Arkeolojik	132	96,4
Arkeolojik+Doğal	2	1,5
Doğal	3	2,2
Toplam	137	100,0

Kaynak: KTVKK Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu

5.3.2.2. Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri

Diyarbakır ilinde, 1 adet turizm merkezi bulunmaktadır. Turizm merkezlerinin toplam alanı 73 ha. olup, toplam yüzölçümü 1.505.800 ha. olan Diyarbakır ilinin %0,05'ini oluşturmaktadır.

Turizm merkezleri alanları, 2009 yılı nüfusları, içinde yerleşim bulunanlardaki sürekli ikamet eden yerleşik nüfuslar ve plan durumuna ilişkin bilgiler tabloda verilmiştir.

Tablo 5.5. Diyarbakır İli - Turizm Merkezleri Alan, Nüfus, Plan Durumları ve Yatak Kapasiteleri

Turizm Merkezi Adı	İlan Tarihi		Alan (ha.)	Nüfus (2009)	Plan Durumu			Planlı Yatak Kapasitesi
	Resmi Gazete				1/25.000	1 /5.000	1/1.000	
	Tarih	Sayı						
Çermik Termal Turizm Merkezi	17.10.1993	21731	73	17.389	Yok	Var	Var	2.000

Kaynak: Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Çermik Termal Turizm Merkezi

Çermik Termal Turizm Merkezi, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca 17.10.1993 tarih 21731 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Turizm merkezine ilişkin olarak hazırlanan ilk 1/5000 ölçekli nazım imar planı revizyonu Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 01.10.2002 tarihinde onaylanmıştır. Daha sonra, 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı revizyonları 14.11.2007 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na onaylanmıştır.

Jeotermal sahada bulunan doğal kaynak sondajlardan sonra kurumuştur. MTA tarafından açılan 3 adet sondajdan MTA-1 kuyusundan 51 °C sıcaklıkta ve 21 lt/sn. debide sıcak su üretimi yapılmaktadır. Diğer 2 sondaja ait üretim bilgisi temin edilememiştir.

5.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde Çevre ve Orman Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, bir mevzuat kapsamında statü verilerek korunan alanlar bulunmaktadır.

Çevre ve Orman Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar aşağıda verilmiştir. Bu tür alanların Adıyaman ve Şanlıurfa'da illerinde daha fazla olduğu görülmektedir.

- Gölbaşı Gölleri Sulak Alanı, Tabiat Parkı ve Tabiatı Koruma Alanı (Adıyaman)
- Nemrut Dağı Milli Parkı (Adıyaman)
- Atatürk Baraj Gölü İçme Suyu Havzası (Adıyaman)
- Akdağ Devlet Avlağı (Adıyaman)
- Birecik Fırat Nehri Kıyısı Sulak Alanı (Şanlıurfa)
- Tektek Dağları Milli Parkı (Şanlıurfa)
- Atatürk Baraj Gölü İçme Suyu Havzası (Şanlıurfa)
- Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (Şanlıurfa)
- Alanı-Burç Örnek Avlağı (Şanlıurfa)
- Körkuyu Örnek Avlağı (Şanlıurfa)
- Dicle Baraj Gölü İçme Suyu Havzası (Diyarbakır)

Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar aşağıda verilmiştir. Turizm merkezlerinin bölgedeki inanç ve termal turizm potansiyellerini destekleme amaçlı oldukları görülmektedir. Bu statüdeki alanlar toplam 4.231 hektar alanı kapsamakta olup, toplam 4.085.600 hektar olan Planlama Bölgesi'nin %0,1'ini oluşturmaktadır. Bu bölgelerde sürekli ikamet eden nüfus ise 21.547 kişidir.

- Şanlıurfa Kent Merkezi Turizm Merkezi (Şanlıurfa)
- Viranşehir Eyüpnebi Turizm Merkezi (Şanlıurfa)
- Çermik Termal Turizm Merkezi (Diyarbakır)

Planlama Bölgesi'ndeki sit alanlarına ilişkin rakamlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Sit alanlarının ağırlıklı olarak arkeolojik sitlerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 5.6. Planlama Bölgesi - Sit Alanları Dağılımı

Sit Türü	Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır	Toplam	Oran (%)
Arkeolojik	119	326	132	577	97,0
Kentsel		6		6	1,0
Doğal	3	3	3	9	1,5
Tarihi		1		1	0,2
Doğal-Arkeolojik			2	2	0,3
Toplam	122	336	137	595	100,0

6. DEMOGRAFİK YAPI

6.1. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

6.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

1965 Genel Nüfus Sayımı temel alınarak hazırlanan ve aşağıda verilen tablo ve grafiklerden anlaşılacağı üzere Türkiye nüfusu düzgün artan bir eğilim izlemiştir. Türkiye nüfusu 1990–2009 yılları arasında büyük bir sıçrama yapmış ve 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımında 1965 Genel Nüfus Sayımı'na göre %131'lik bir artış gözlenmiştir.

Tablo 6.1. Türkiye İle Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri 1965–2009 Yılları Arasındaki Nüfus Ve İndeks

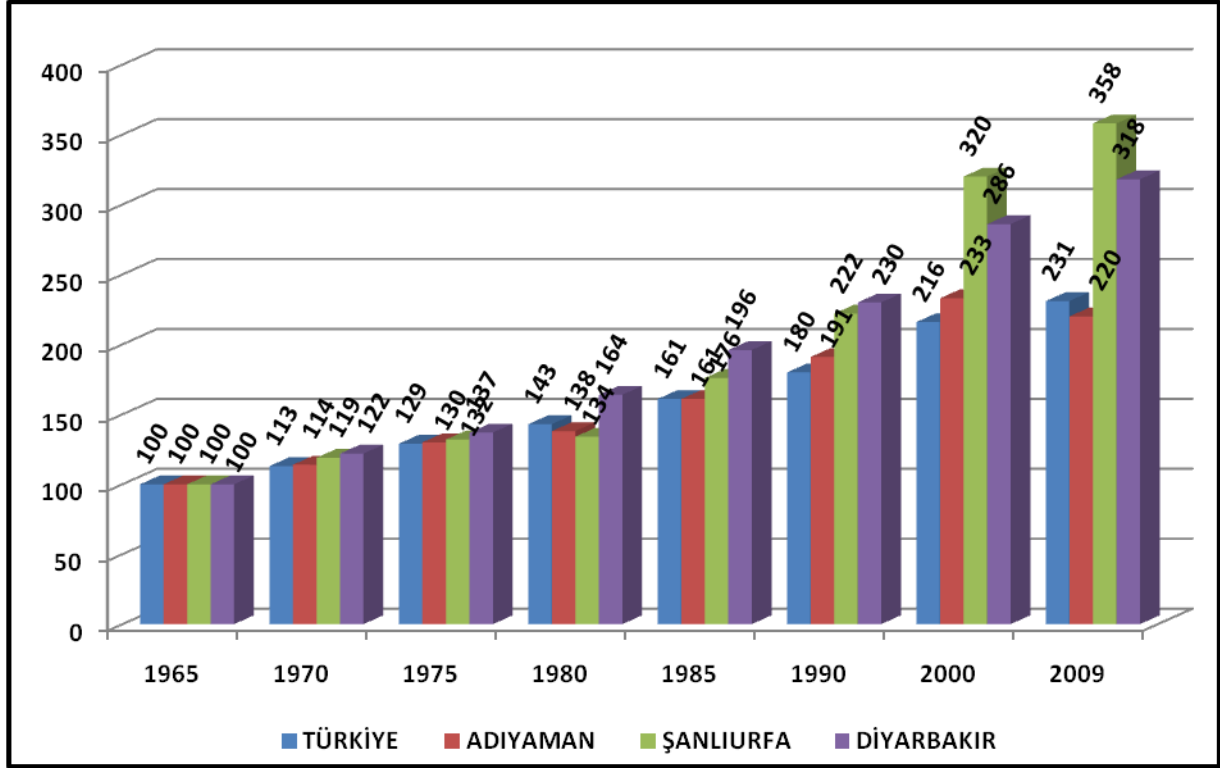
Yıllar	Türkiye		Adıyaman		Şanlıurfa		Diyarbakır	
	Nüfus	İndeks	Nüfus	İndeks	İndeks	İndeks	Nüfus	İndeks
1965	31 391 421	100	267 288	100	450 798	100	475 916	100
1970	35 605 176	113	303 511	114	538 131	119	581 208	122
1975	40 347 719	129	346 892	130	597 277	132	651 233	137
1980	44 736 957	143	367 595	138	602 736	134	778 150	164
1985	50 664 458	161	430 728	161	795 034	176	934 505	196
1990	56 473 035	180	510 827	191	1 001 455	222	1 096 447	230
2000	67 803 927	216	623 811	233	1 443 422	320	1 362 708	286
2009	72 561 312	231	588 475	220	1 613 737	358	1 515 011	318

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Adıyaman ili Türkiye genelinden farklı olarak 2000 yılına kadar artış grafiği göstermiş; ancak 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı'nda azalmıştır. Buna göre Adıyaman ili nüfusunda 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı'nda 1965 Genel Nüfus Sayımı'na göre %120'lik bir artış gözlenmiştir.

Şanlıurfa ili Türkiye nüfusuna paralel artış grafiği göstermiştir. 1965-1975 ve 1985-2009 dönemleri için Şanlıurfa ili nüfus artışı Türkiye genelinin üzerindedir. Buna göre Şanlıurfa ili nüfusunda 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı'nda 1965 Genel Nüfus Sayımı'na göre %258'lik bir artış gözlenmiştir.

Diyarbakır ili Türkiye nüfusuna paralel artış grafiği göstermiştir. 1965-2009 dönemleri için Diyarbakır ili nüfus artışı Türkiye genelinin üzerine çıkmıştır. Buna göre Şanlıurfa ili nüfusunda 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı'nda 1965 Genel Nüfus Sayımı'na göre %218'lik bir artış gözlenmiştir.

Grafik 6.1. Türkiye İle Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri 1965–2009 Yılları Arasındaki Nüfus Ve İndeks Grafiği

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

6.1.2. Kentsel ve Kırsal Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı

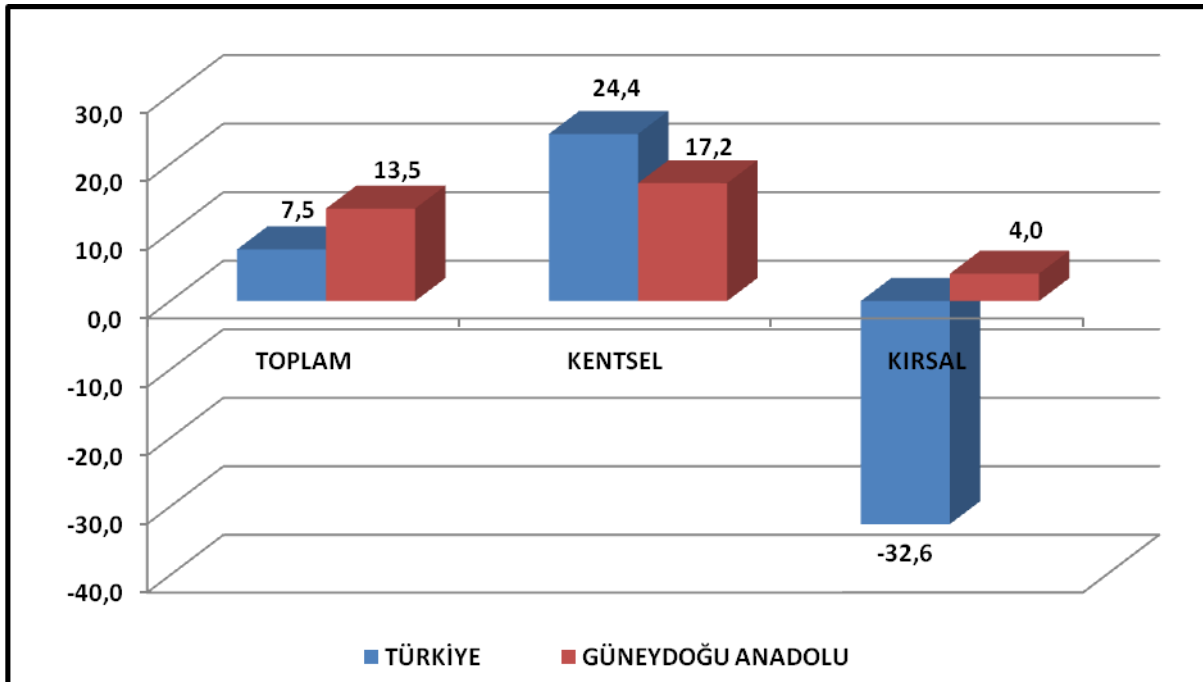
Türkiye'nin 2000–2009 dönemindeki yıllık nüfus artış hızı %7,5, kentsel nüfus artış hızı %24,4 ve kırsal nüfus artış hızı ise -%32,6'dır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi için hem kentsel hem de kırsal nüfusta artış gözlenmiştir. 2000–2009 dönemindeki yıllık nüfus artış hızı %13,5, kentsel nüfus artış hızı %17,2 ve kırsal nüfus artış hızı ise %4'tür.

Bu durum, Türkiye genelinde kırsal kesimdeki gerek istihdam, gerekse yaşam koşullarının olumsuzluğu nedeniyle kentlere ciddi bir göç eğilimi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı kırsal olarak kabul edilen yerleşim yerlerinin de nüfus artışıyla birlikte kentsel nüfusa dahil olması bu oranların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle kırsal nüfusun artış göstermesinde, ailelerin çok fazla sayıda çocuğa sahip olması ve doğum hızının yüksek olmasının etkisi büyüktür.

Tablo 6.2. Türkiye İle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2000–2009 Yılları Arasındaki Kentsel, Kırsal ve Toplam Nüfusları ile Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

Bölge	2000			2009			Yıllık Nüfus		
	Kentsel	Kırsal	Toplam	Kentsel	Kırsal	Toplam	Kentsel	Kırsal	Toplam
Türkiye	44 006 274	23 797 653	67 803 927	54 807 219	17 754 093	72 561 312	24,4	-32,6	7,5
Güneydoğu	4 696 052	1 912 567	6 608 619	5 480 414	1 982 479	7 462 893	17,2	4,0	13,5

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.2. Türkiye İle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2000–2009 Yılları Arasındaki Yıllık Nüfus Artış Hızları Grafiği(%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

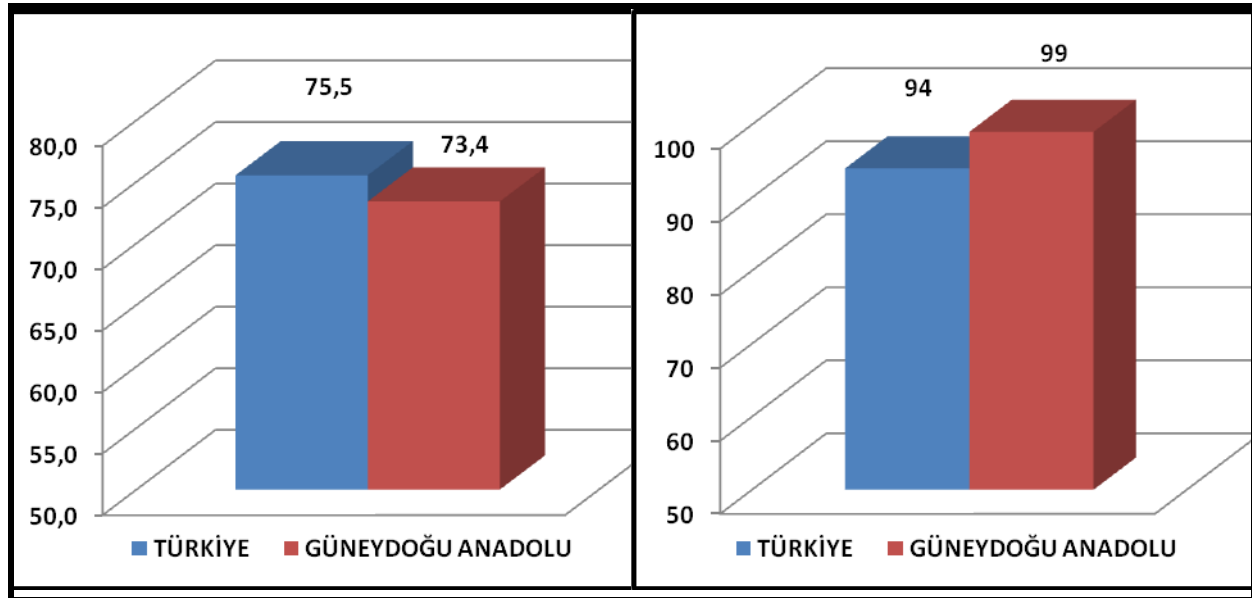
6.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 769.604 km.²'dir. Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu (1 kilometrekareye düşen kişi sayısı) 94 kişi iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu oran 99 kişiye çıkmaktadır. Türkiye'de nüfusun %75,5'i kentlerde yaşamakta iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne baktığımızda ise halkın %73,4'ünün şehirlerde yaşadığı görülmektedir.

Tablo 6.3. Türkiye ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)

Bölge	2009			Kentsel Nüfus Oranı (%)	Yüzölçümü Km. ²	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km. ²)
	Kentsel	Kırsal	Toplam			
Türkiye	54 807 219	17 754 093	72 561 312	75,5	769 604	94
Güneydoğu	5 480 414	1 982 479	7 462 893	73,4	75 193	99

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.3. Türkiye ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

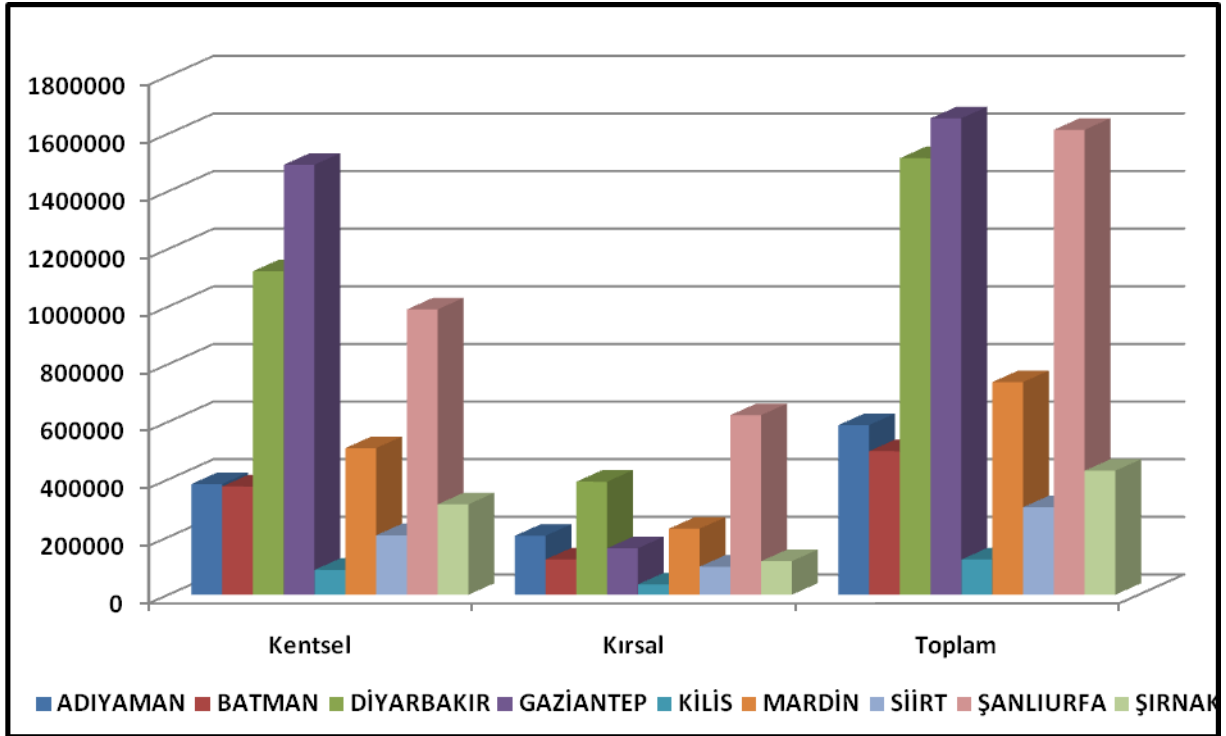
6.1.4. İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 2000-2009 dönemindeki yıllık nüfus artış hızı %13,5'tir. Bölgedeki illere baktığımızda en yüksek nüfus artış hızları %28 ile Gaziantep ve %22 ile Şırnak illerine aittir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en düşük yıllık nüfus artış hızları ise -%6,5 ile Adıyaman ve %5 ile Mardin illerine aittir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde kentsel nüfus artış eğilimindedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal nüfusun artış eğiliminde olduğu iller ise Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'tır.

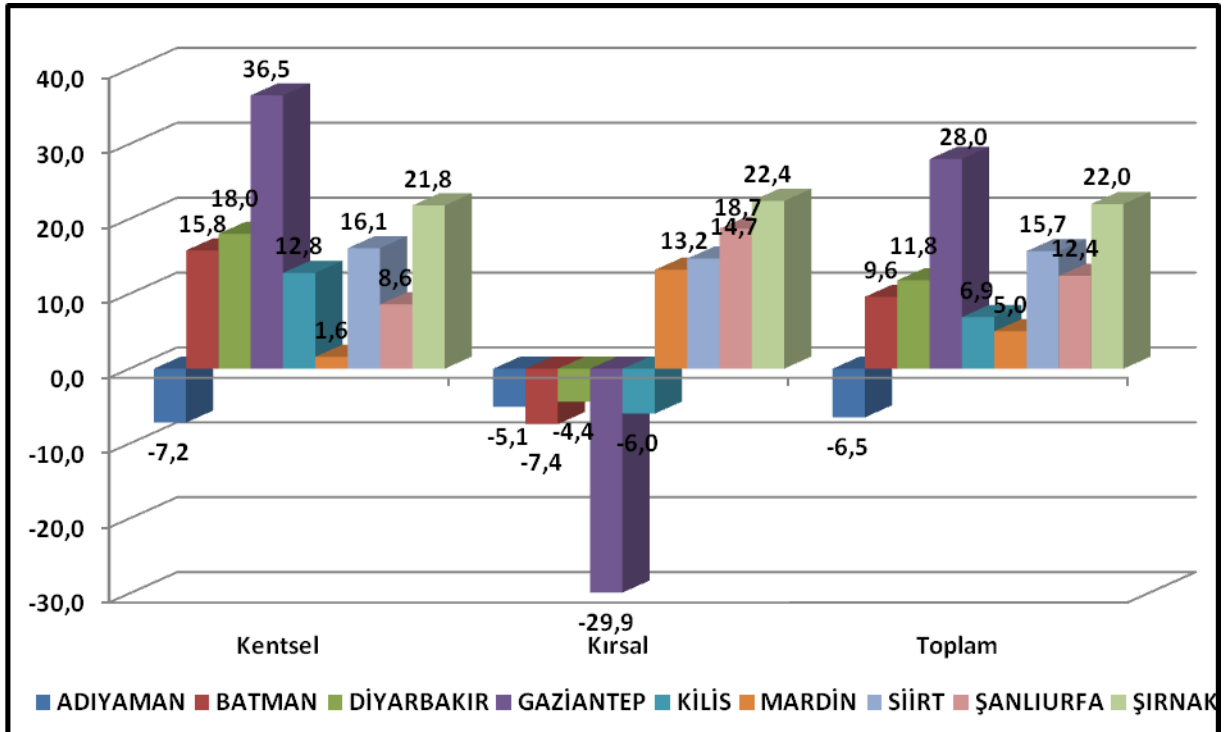
Tablo 6.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel Ve Kırsal Nüfus Ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

	2000			2009			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		
	Kentsel	Kırsal	Toplam	Kentsel	Kırsal	Toplam	Kentsel	Kırsal	Topla
Güneydoğu Anadolu	4 696 052	1 912 567	6 608 619	5 480 414	1 982 479	7 462 893	17,2	4,0	13,5
Adıyaman	409 832	213 979	623 811	384 082	204 393	588 475	-7,2	-5,1	-6,5
Batman	325 892	130 842	456 734	375 581	122 417	497 998	15,8	-7,4	9,6
Diyarbakır	954 496	408 212	1 362 708	1 122 760	392 251	1 515 011	18,0	-4,4	11,8
Gaziantep	1 074 178	211 071	1 285 249	1 492 351	161 319	1 653 670	36,5	-29,9	28,0
Kilis	76 824	37 900	114 724	86 198	35 906	122 104	12,8	-6,0	6,9
Mardin	501 829	203 269	705 098	508 891	228 961	737 852	1,6	13,2	5,0
Siirt	178 416	85 260	263 676	206 315	97 307	303 622	16,1	14,7	15,7
Şanlıurfa	916 641	526 781	1 443 422	990 365	623 372	1 613 737	8,6	18,7	12,4
Şırnak	257 944	95 253	353 197	313 871	116 553	430 424	21,8	22,4	22,0

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre 2009 Yılı Kent ve Kır Nüfusu

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

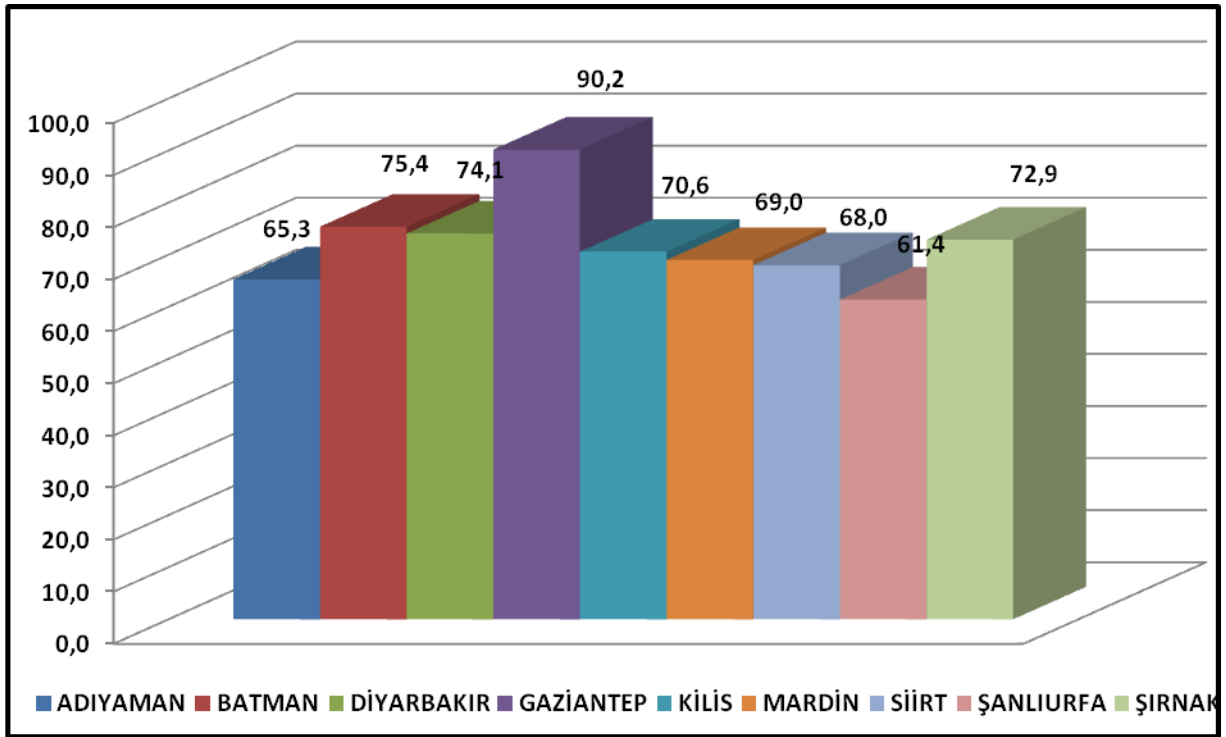
6.1.5. İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus, Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplam yüzölçümü 75.193 km.²'dir ve nüfus yoğunluğu 99 kişidir. Bölgedeki iller incelendiğinde, en yüksek nüfus yoğunluğuna 243 kişi ile Gaziantep sahipken en düşük nüfus yoğunluğu ise 55 kişi ile Siirt iline aittir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde nüfusun %73,4'ü kentlerde yaşamaktadır. En yüksek kentsel nüfus oranı %90,2 ile Gaziantep iline, en düşük kentsel nüfus oranı ise %61,4 ile Şanlıurfa iline aittir. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzölçümü en büyük il Şanlıurfa (18765 km.²), en küçük il ise Kilis'tir (1428 km.²).

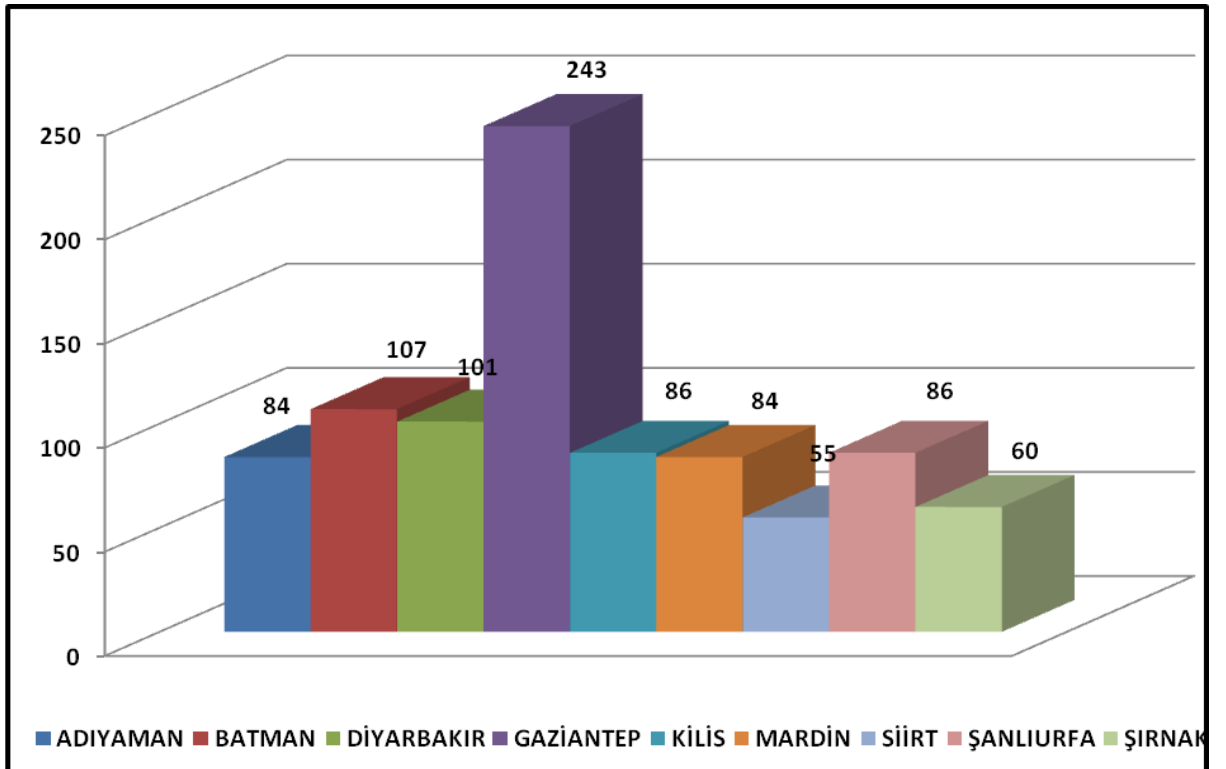
Tablo 6.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus, Kentsel Nüfus Oranı (%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)

Bölge	2009			Kentsel Nüfus Oranı (%)	Yüzölçümü (Km. ²)	Nüfus Yoğunluğu
	Kentsel	Kırsal	Toplam			
Güneydoğu Anadolu	5 480 414	1 982 479	7 462 893	73,4	75 193	99
Adıyaman	384 082	204 393	588 475	65,3	7 033	84
Batman	375 581	122 417	497 998	75,4	4 659	107
Diyarbakır	1 122 760	392 251	1 515 011	74,1	15 058	101
Gaziantep	1 492 351	161 319	1 653 670	90,2	6 819	243
Kilis	86 198	35 906	122 104	70,6	1 428	86
Mardin	508 891	228 961	737 852	69,0	8 806	84
Siirt	206 315	97 307	303 622	68,0	5 473	55
Şanlıurfa	990 365	623 372	1 613 737	61,4	18 765	86
Şırnak	313 871	116 553	430 424	72,9	7 152	60

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Kentsel Nüfus Oranı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Göre Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

6.1.6. Göç Durumu

Göç, genel nüfus sayımlarında kişinin bir önceki nüfus sayımında bulunduğu yerden farklı bir yerde olması durumuna denir. Bu kapsamda yerleşim yerleri bir taraftan göç alırken diğer taraftan da göç vermektedir. Bunun farklı sebepleri vardır. Net göç hızı, göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısıdır.

Tablo 6.6. Bölgelerin Yıllara Göre Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızları (%)

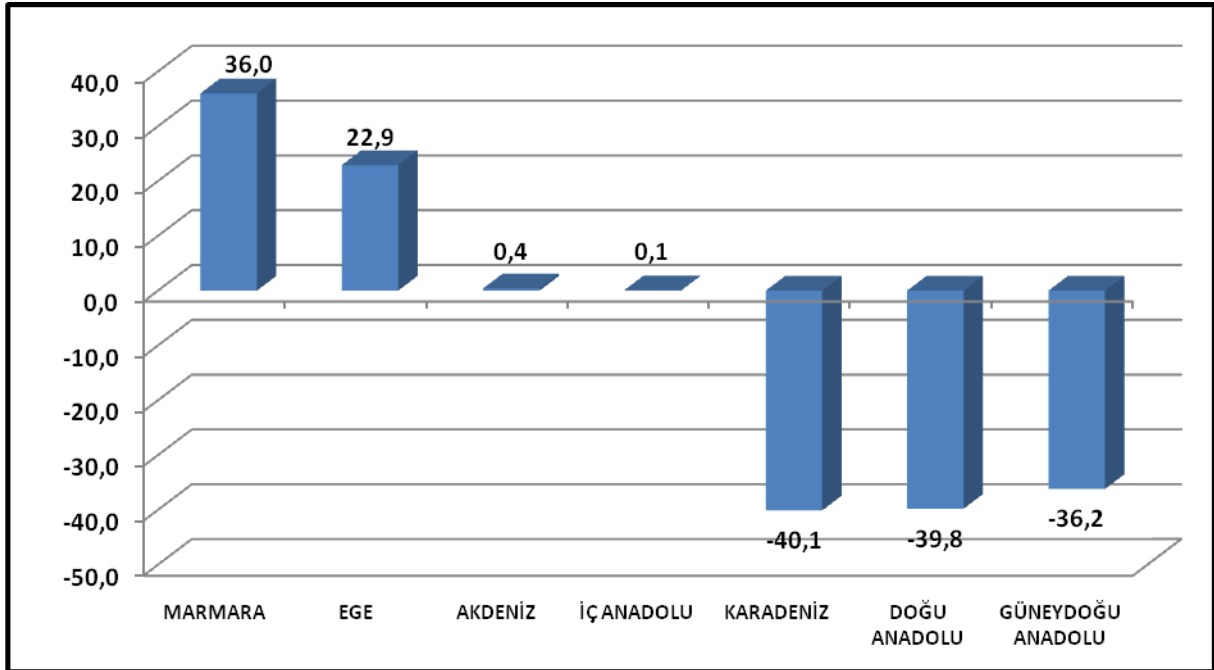
Bölge	Yıllar	Aldığı Göç	Verdiği	Net Göç	Net Göç Hızı
Marmara	1975-1980	920 484	524 082	396 402	49,9
	1980-1985	955 866	564 273	391 593	41,3
	1985-1990	1 525 195	684 543	840 652	74,5
	1990-2000	1 595 725	1 040 226	555 499	36,0
Ege	1975-1980	388 251	265 478	122 773	24,1
	1980-1985	397 411	312 948	84 463	14,4
	1985-1990	564 679	381 698	182 981	27,4
	1990-2000	690 673	506 670	184 003	22,9
Akdeniz	1975-1980	285 416	225 714	59 702	13,6
	1980-1985	339 318	255 381	83 937	16,0
	1985-1990	487 276	356 159	131 117	21,4
	1990-2000	550 474	547 746	2 728	0,4
İç Anadolu	1975-1980	498 146	545 430	- 47 284	-6,7
	1980-1985	525 986	576 364	- 50 378	-6,3
	1985-1990	671 609	821 715	- 150 106	-16,8
	1990-2000	834 426	833 420	1 006	0,1
Karadeniz	1975-1980	305 498	473 429	- 167 931	-25,3
	1980-1985	303 222	512 080	- 208 858	-29,0
	1985-1990	365 896	793 984	- 428 088	-56,0
	1990-2000	474 402	790 913	- 316 511	-40,1
Doğu Anadolu	1975-1980	180 479	440 625	- 260 146	-63,1
	1980-1985	203 890	423 991	- 220 101	-48,7
	1985-1990	238 865	671 255	- 432 390	-89,0
	1990-2000	355 241	572 076	- 216 835	-39,8
Güneydoğu Anadolu	1975-1980	122 703	226 219	- 103 516	-33,3
	1980-1985	160 180	240 836	- 80 656	-21,9
	1985-1990	211 653	355 819	- 144 166	-32,1
	1990-2000	287 252	497 142	- 209 890	-36,2

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

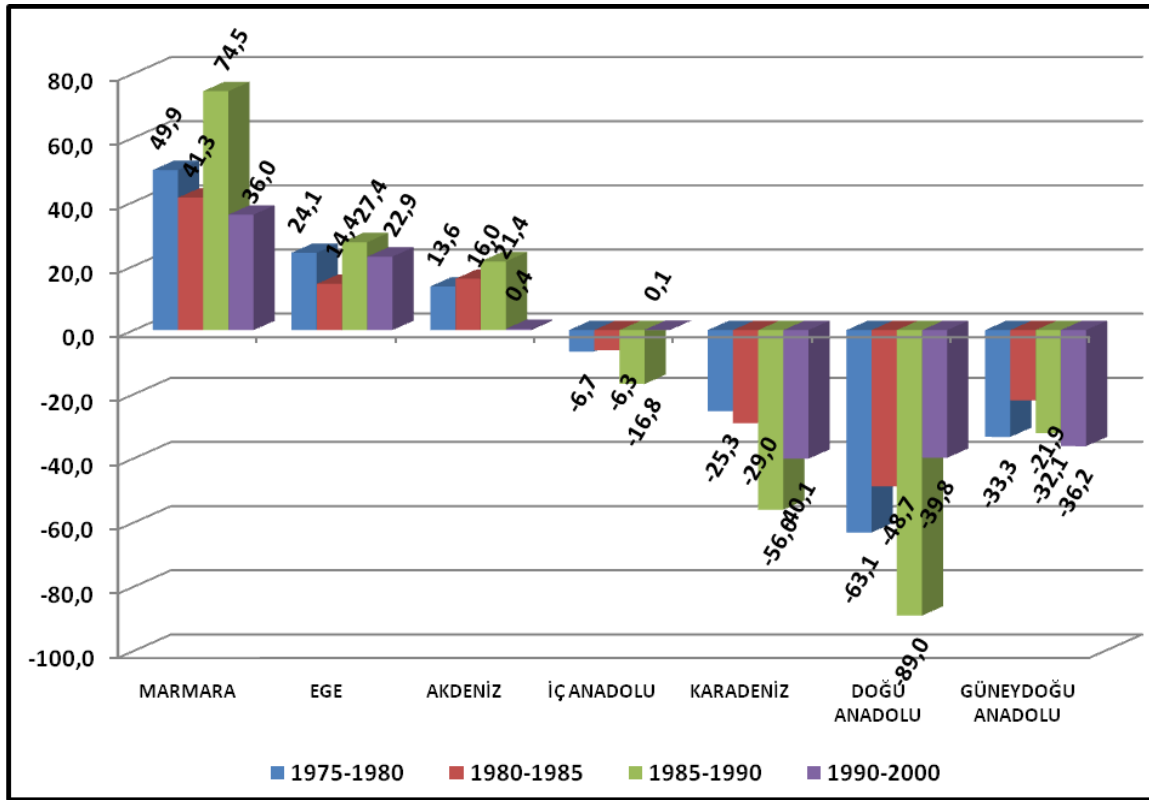
Yıllara göre göçler incelendiğinde Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri göç alma eğilimindedir. Bu bölgeler 1985–1990 döneminde en yüksek göçü almıştır. İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri 1980 itibariyle sürekli göç vermiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yıllara göre aldığı göçlere baktığımızda 1990-2000 döneminde verdiği ve aldığı göç sayıları artmış ve net göç hızı 2000 Genel Nüfus Sayımına göre %-36,2 olup, diğer yıllara göre net göç miktarı artış göstermiştir.

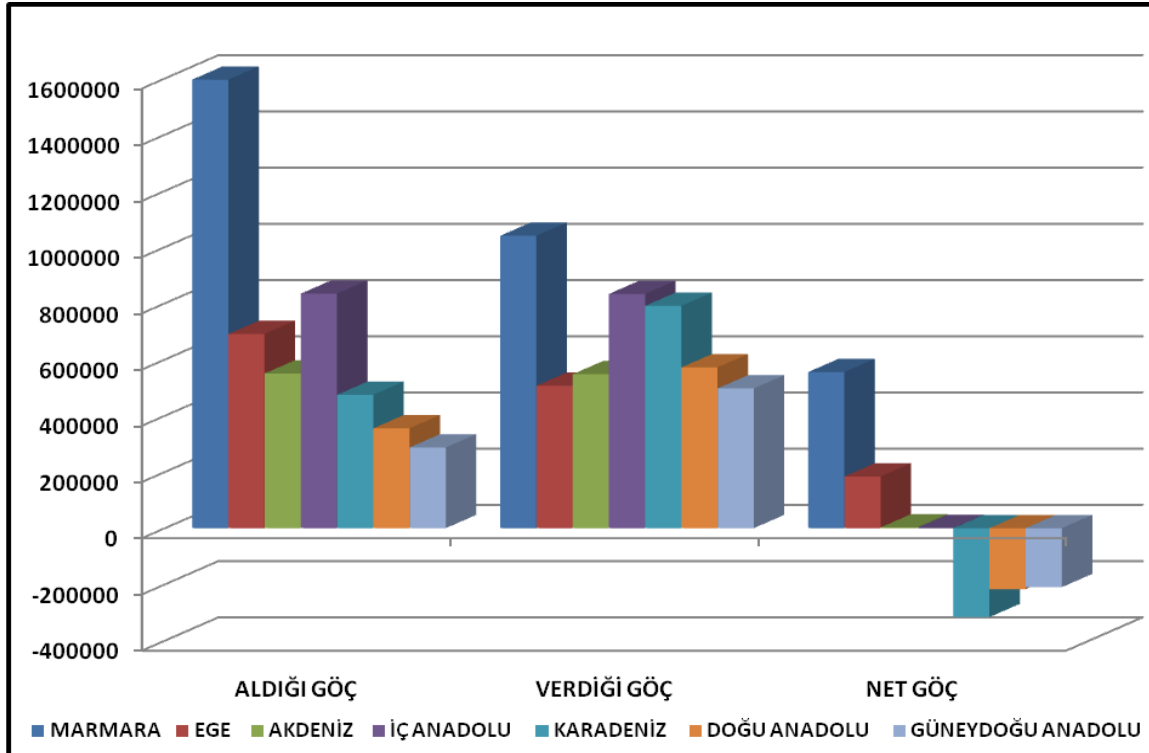
Grafik 6.8. Bölgelerin 2000 Genel Nüfus Sayımına Göre Net Göç Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

Grafik 6.9. Bölgelerin Yıllara Göre Net Göç Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

Grafik 6.10. Bölgelerin Aldığı-Verdiği Göçler ile Net Göçleri

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Yıllara Göre Aldığı, Verdiği, Net Göç ve Net Göç Hızları (%)

Yıllık Net göç hızı, göç edebilecek her bin kişi için yıllık net göç sayısıdır.

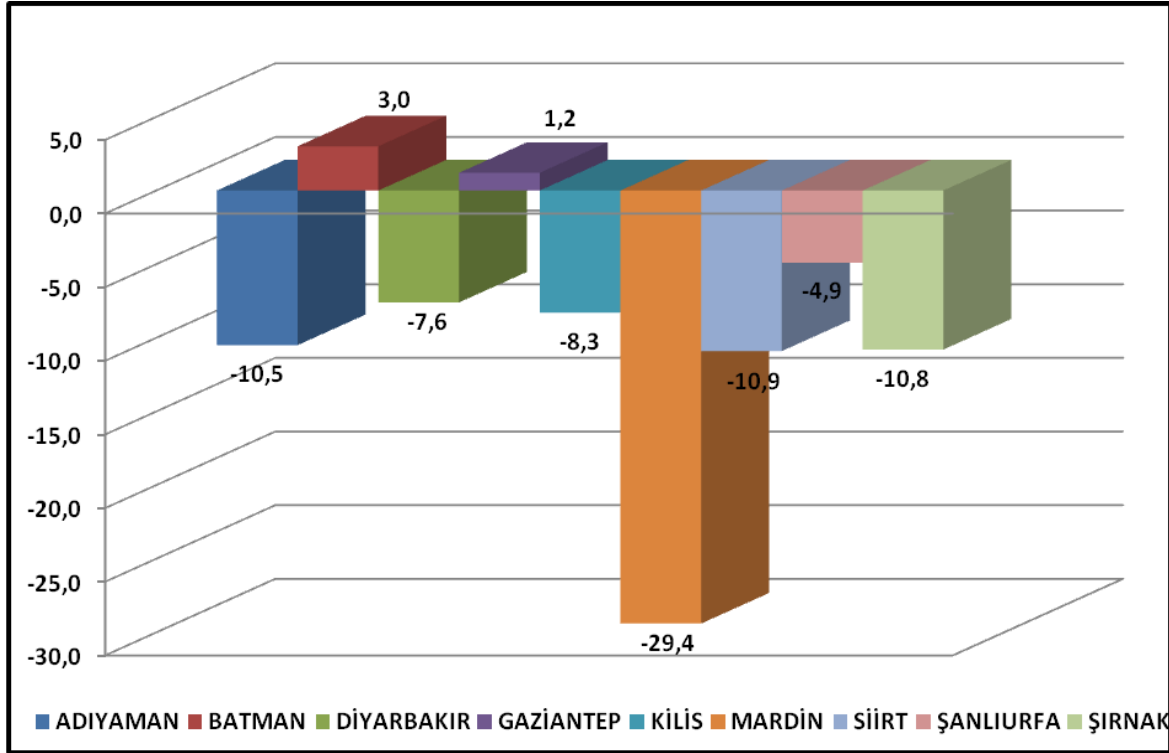
Tablo 6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Yıllara Göre Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızları (%)

İller	Yıllar	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Yıllık Net Göç Hızı %
Adıyaman	1990-2000	17 624	58 369	- 40 745	-7,2
	2008-2009	12 091	18 295	-6 204	-10,5
Batman	1990-2000	20 133	38 165	- 18 032	-4,5
	2008-2009	18 326	16 855	1 471	3,0
Diyarbakır	1990-2000	62 996	111 060	- 48 064	-4,0
	2008-2009	32 384	43 918	-11 534	-7,6
Gaziantep	1990-2000	68 550	65 051	3 499	0,3
	2008-2009	36 075	34 125	1 950	1,2
Kilis	1990-2000	7 157	11 199	- 4 042	-3,9
	2008-2009	4 662	5 677	-1 015	-8,3
Mardin	1990-2000	26 083	68 165	- 42 082	-6,8
	2008-2009	18 296	40 308	-22 012	-29,4
Siirt	1990-2000	17 932	34 994	- 17 062	-7,5
	2008-2009	8 475	11 797	-3 322	-10,9
Şanlıurfa	1990-2000	38 320	87 632	- 49 312	-3,9
	2008-2009	27 190	35 154	-7 964	-4,9
Şırnak	1990-2000	28 457	22 507	5 950	2,2
	2008-2009	8 356	13 025	-4 669	-10,8

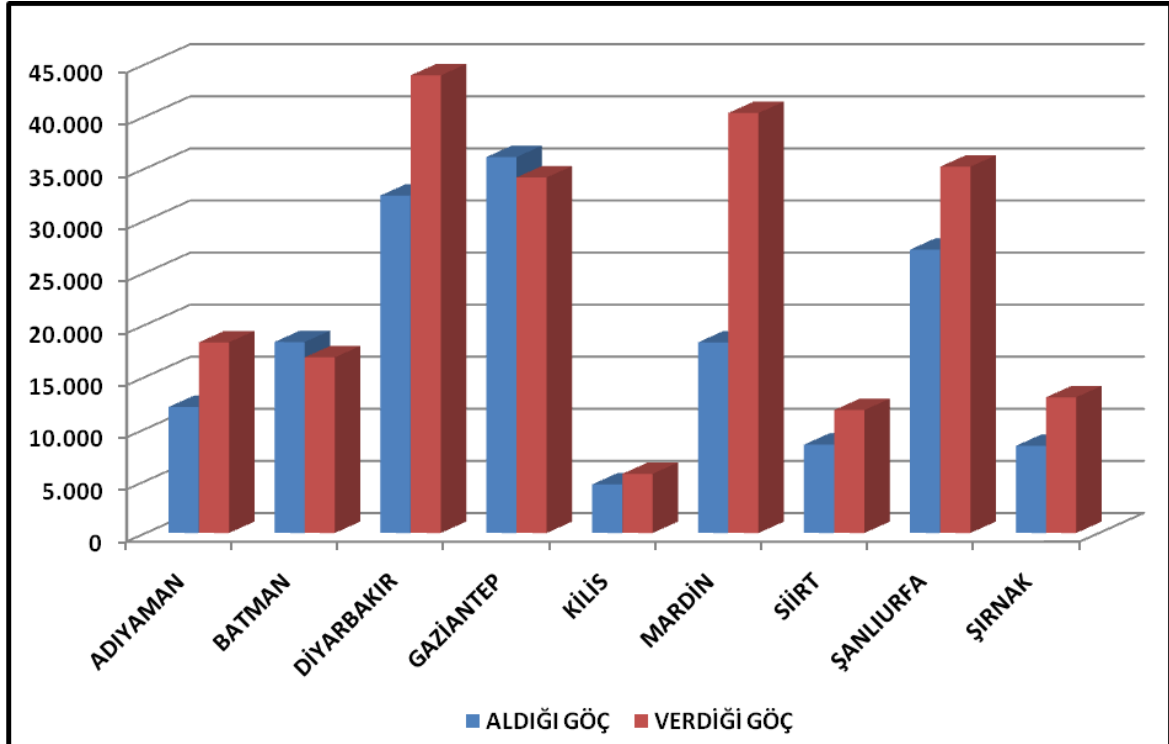
Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller 1990-2000 yılları arasında aldığı göç bakımından incelendiğinde, en çok göç alan il Gaziantep iken en az göç alan il ise Kilis'tir. Bölgede 1990-2000 yılları arasında en çok göçü Diyarbakır ili verirken en az göçü Kilis ili vermektedir. Gaziantep, ve Şırnak illerinde 1990-2000 yılları arasında alınan göç miktarı verilen göç miktarından daha fazladır. Net göç hızı en yüksek il Şırnak (%2,2), en düşük il ise Siirt' tir (-%7,5).

2008-2009 yılları ADNKS sonuçlarına göre, en çok göç alan il Gaziantep iken en az göç alan il ise Kilis'tir. Bölgede 2008-2009 yılları arasında en çok göçü Diyarbakır ili verirken en az göçü Kilis ili vermektedir. Batman ve Gaziantep illerinde alınan göç miktarı verilen göç miktarından daha fazladır. Net göç hızı en yüksek il Batman (%3), en düşük il ise Mardin' dir (-%29,4).

Grafik 6.11. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin 2008-2009 Yıllarına Göre Net Göç Hızı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Grafik 6.12. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Genel Nüfus Sayımına Göre Aldığı-Verdiği Göçler

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Yurtdışından Gelen Göçler

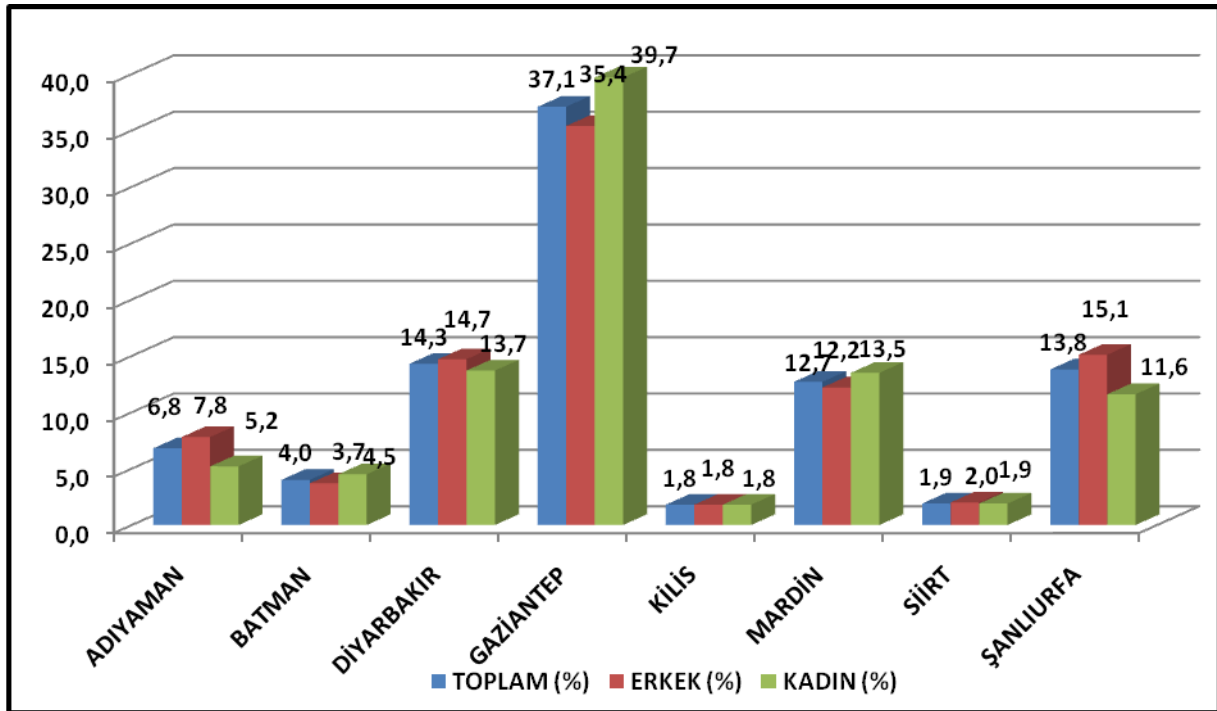
Güneydoğu Anadolu Bölgesine yurtdışından gelen göçlerin %37,1'i Gaziantep'e gelmektedir. Yurtdışından gelen göç potansiyeli en düşük il ise %1,8 ile Kilis ve %1,9 ile Siirt'tir.

Tablo 6.8. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Yurtdışından Gelen Göçler

İller	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Güneydoğu	3 585	2 255	5 840	100	100	100
Adıyaman	279	117	396	7,8	5,2	6,8
Batman	131	101	232	3,7	4,5	4,0
Diyarbakır	527	309	836	14,7	13,7	14,3
Gaziantep	1 270	896	2 166	35,4	39,7	37,1
Kilis	64	41	105	1,8	1,8	1,8
Mardin	439	305	744	12,2	13,5	12,7
Siirt	71	42	113	2,0	1,9	1,9
Şanlıurfa	542	261	803	15,1	11,6	13,8
Şırnak	262	183	445	7,3	8,1	7,6

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

Grafik 6.13. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllere Yurtdışından Gelen Göçler (%)

Kaynak: TÜİK (DİE), 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Bölge İçindeki Diğer İllerden Aldığı-Verdiği Göç Miktarları

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerin kendi içlerinde aldıkları ve verdikleri göçler incelendiğinde, en çok göç alan (36.075) il Gaziantep ve en çok göç veren il (43.918) Diyarbakır iken en az göç alan (4.662) ve göç veren il (5.677) Kilis'tir.

Planlama Bölgesi'ndeki illerden, Diyarbakır bölgede en çok veren il konumundadır. Şanlıurfa ve Adıyaman illerinin de verdiği göç, aldığı göçten daha fazladır. Bölgenin ekonomik ve sosyal sorunlara bağlı olarak göç verdiği bilinmektedir. Planlama Bölgesi kendi içinde değerlendirildiğinde, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın daha çok göç alan iller olduğu görülmektedir. Bu durum, GAP ile birlikte, yatırımların bu iki ilde daha fazla gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6.9. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Bölge İçindeki Diğer İllerden Aldığı Verdiği Göç Miktarları

Aldığı Verdiği	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Gaziantep	Kilis	Mardin	Siirt	Şanlıurfa	Şırnak	Toplam
Adıyaman	-	135	204	2 034	69	67	36	718	59	18 295
Batman	90	-	1 410	206	18	421	710	153	141	16 855
Diyarbakır	364	2 503	-	638	69	1 290	618	1 760	288	43 918
Gaziantep	1 420	116	430	-	1 711	257	146	3 410	337	34 125
Kilis	43	16	28	2 687	-	21	16	110	2	5 677
Mardin	156	1 449	3 122	615	32	-	221	1 050	737	40 308
Siirt	62	1 233	393	251	25	60	-	85	235	11 797
Şanlıurfa	776	158	1 262	6 269	158	1 008	133	-	88	35 154
Şırnak	87	324	436	491	46	799	567	165	-	13 025
Toplam	12 091	18 326	32 384	36 075	4 662	18 296	8 475	27 190	8 356	-

Kaynak: TÜİK (DİE), 2009 ADNKS

6.2. ADİYAMAN

6.2.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)

6.2.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

1980-2009 yılları arası Adıyaman ili ve ilçelerinin nüfus dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. 1980-1985 genel nüfus sayımlarında ilin Merkez ilçe dahil 7 ilçesi varken, 1990 Genel nüfus sayımında bu sayı 9'a çıkmıştır. 2009 ADNKS sonuçlarına göre Merkez ilçe dahil en yüksek nüfus 259497 kişi ile Merkez ilçede iken en düşük nüfus ise 10253 kişi ile Samsat ilçesine aittir.

Tablo 6.10. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları

		1980	1985	1990	2000	2009
Adıyaman	Kentsel	138 144	176 228	246 518	409 832	384 082
	Kırsal	229 451	254 500	266 613	213 979	204 393
	Toplam	367 595	430 728	513 131	623 811	588 475
Merkez	Kentsel	53 219	71 644	103 326	192 267	207 667
	Kırsal	62 043	67 373	72 321	57 263	51 830
	Toplam	115 262	139 017	175 647	249 530	259 497
Besni	Kentsel	28 088	32 772	38 156	68 500	45 168
	Kırsal	44 875	51 576	50 375	40 167	35 513
	Toplam	72 963	84 348	88 531	108 667	80 681
Çelikhan	Kentsel	8 844	11 051	11 544	15 632	11 644
	Kırsal	9 547	9 701	9 847	4 639	3 752
	Toplam	18 391	20 752	21 391	20 271	15 396
Gerger	Kentsel	3 704	4 221	3 854	4 223	3 242
	Kırsal	26 676	28 397	28 733	22 985	22 198
	Toplam	30 380	32 618	32 587	27 208	25 440
Gölbasi	Kentsel	25 678	28 387	35 989	38 355	34 487
	Kırsal	19 868	21 503	19 369	14 633	13 582
	Toplam	45 546	49 890	55 358	52 988	48 069
Kahta	Kentsel	16 397	25 510	42 222	68 297	66 132
	Kırsal	58 682	67 247	52 706	46 697	50 617
	Toplam	75 079	92 757	94 928	114 994	116 749
Samsat	Kentsel	2 214	2 643	2 458	6 917	4 455
	Kırsal	7 760	8 703	8 993	5 624	5 798
	Toplam	9 974	11 346	11 451	12 541	10 253
Sincik	Kentsel	-	-	2 503	8 428	7 186
	Kırsal	-	-	17 021	13 400	13 702
	Toplam	-	-	19 524	21 828	20 888
Tut	Kentsel	-	-	6 466	7 213	4 101
	Kırsal	-	-	7 248	8 571	7 401
	Toplam	-	-	13 714	15 784	11 502

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçede nüfus, 1980 yılından 2009 yılına kadar düzenli bir artış eğilimi göstermiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2009 döneminde yüksek miktarda artış göstermiş, kırsal nüfus ise 1980-1990 döneminde artış göstermiş 1990-2009 yılları arasında ise azalmıştır.

Besni ilçesinde nüfus, 1980 yılından 2000 yılına kadar artış eğilimi göstermiş 2009 yılında ise azalmıştır. İlçenin kentsel nüfusu da 1980 yılından 2000 yılına kadar artış eğilimi göstermiş 2009 yılında ise azalmış, kırsal nüfusu ise 1985 yılında en yüksek seviyesine ulaşmış ancak 1990-2009 yılları arasında azalmıştır.

Çelikhan ilçesinde nüfus 1980 yılından 1990 yılına kadar artış eğilimi göstermiş 2000-2009 yıllarında ise düşüşe geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1980 yılından 2000 yılına kadar artış eğilimi göstermiş 2009 yılında ise düşmüş iken kırsal nüfusu 1980-1990 yılları arasında artış göstermiş ancak 2000-2009 yılları arasında giderek azalmıştır.

Gerger ilçesinde nüfus, 1985 yılında zirve yapmış ancak 1990-2009 döneminde ise giderek azalmıştır. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2009 döneminde dalgalı bir seyir izlemiş 2009 yılında ise 1980 yılındaki nüfusun altına düşmüştür, kırsal nüfusu ise 1990 yılına kadar artış göstermiş 2000-2009 yılları arasında giderek azalmıştır.

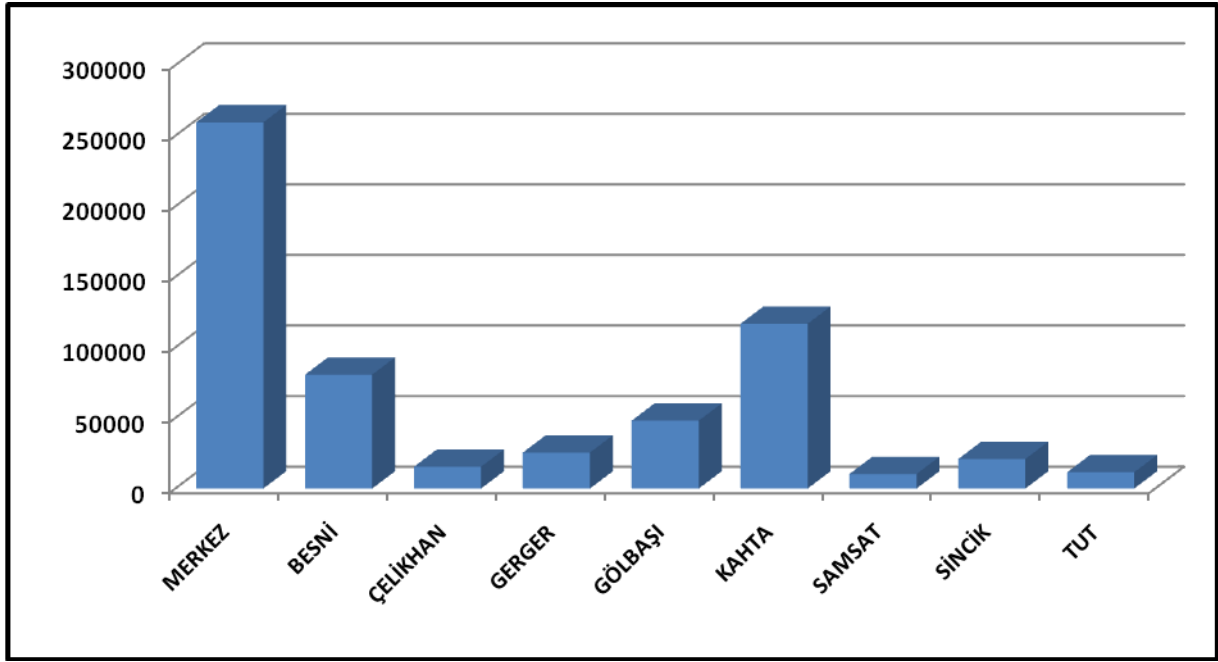
Gölbaşı ilçesinde nüfus 1990 yılına kadar artış göstermiş 2000-2009 döneminde ise düşmüştür. İlçenin kentsel nüfusu 2000 yılına kadar artış göstermiş ancak 2009 yılında bir miktar azalmıştır, kırsal nüfusu ise 1990 yılına kadar artış göstermiş ancak 2000-2009 yıllarında düşüşe geçmiştir.

Kahta ilçesinde nüfus, 1980-2009 döneminde sürekli bir artış sergilemiştir. İlçenin kentsel nüfusu 2000 yılında en üst noktasına ulaşmış ancak 2009 yılında azalmıştır. Kırsal nüfus ise 1985 yılında artmış 1990-2000 dönemlerinde azalmış ancak 2009 döneminde tekrar artış göstermiştir.

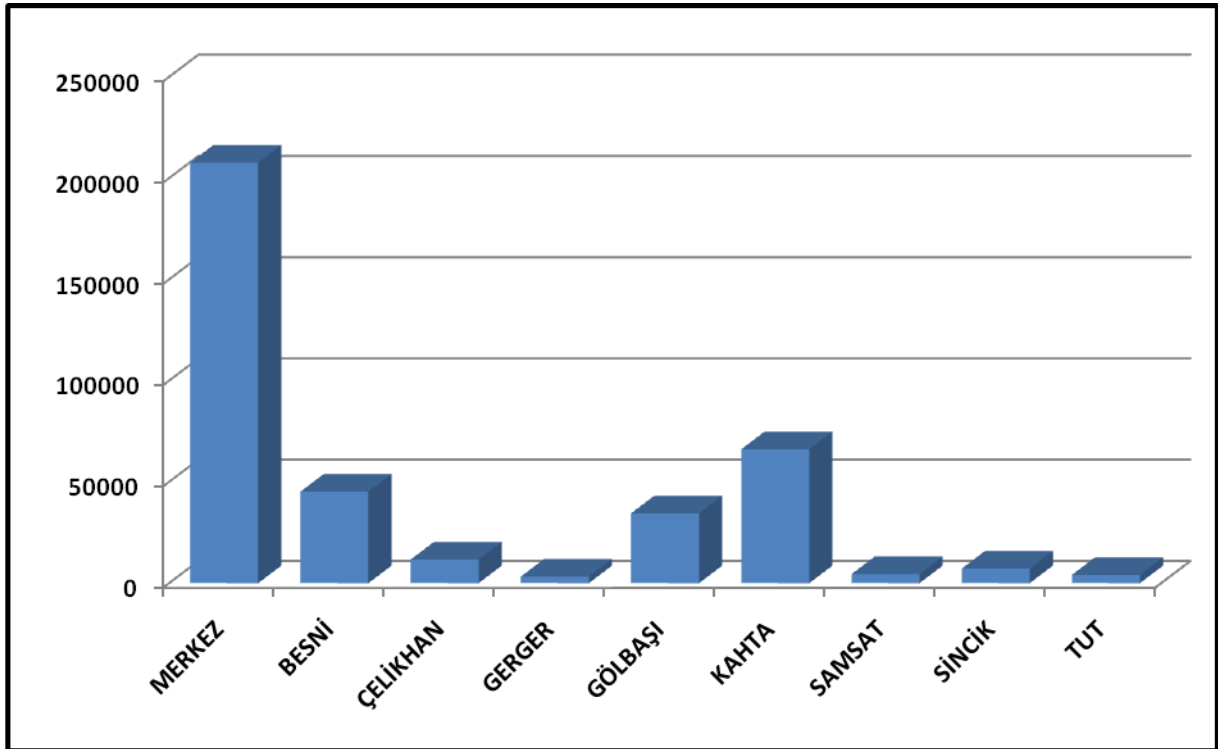
Samsat ilçesinde nüfus, 2000 yılına kadar artış göstermiş ancak 2009 yılında bir miktar azalmıştır. İlçenin kentsel nüfusu 1985 yılında artış göstermiş 1990 yılında azalmış, 2000 yılında tekrar yükselmiş ancak 2009 yılında tekrar azalmıştır. Kırsal nüfus ise 1990 yılında en yüksek noktaya ulaşmış ancak 2000 yılında azalışa geçmiş, 2009 yılında ise az bir miktar yükselmiştir.

Sincik ilçesinde nüfus 2000 yılında artış göstermiş ancak 2009 yılında bir miktar azalmıştır. İlçenin kentsel nüfusu da 2000 yılında artış göstermiş ancak 2009 yılında bir miktar azalmıştır. Kırsal nüfusu ise 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında bir miktar artış göstermiştir.

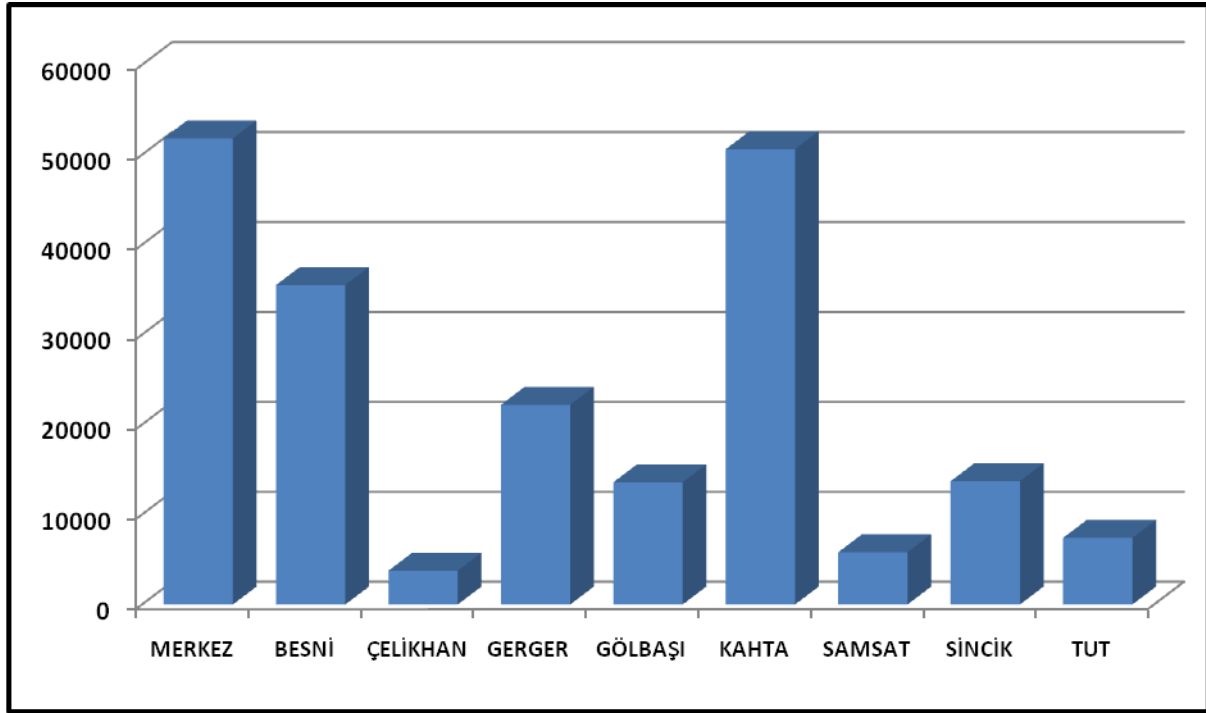
Tut İlçesinde nüfus 2000 yılında artış göstermiş, 2009 yılında ise azalmıştır. İlçenin kentsel ve kırsal nüfusu 2000 yılında artmış iken 2009 yılında azalmıştır.

Grafik 6.14. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.15. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları

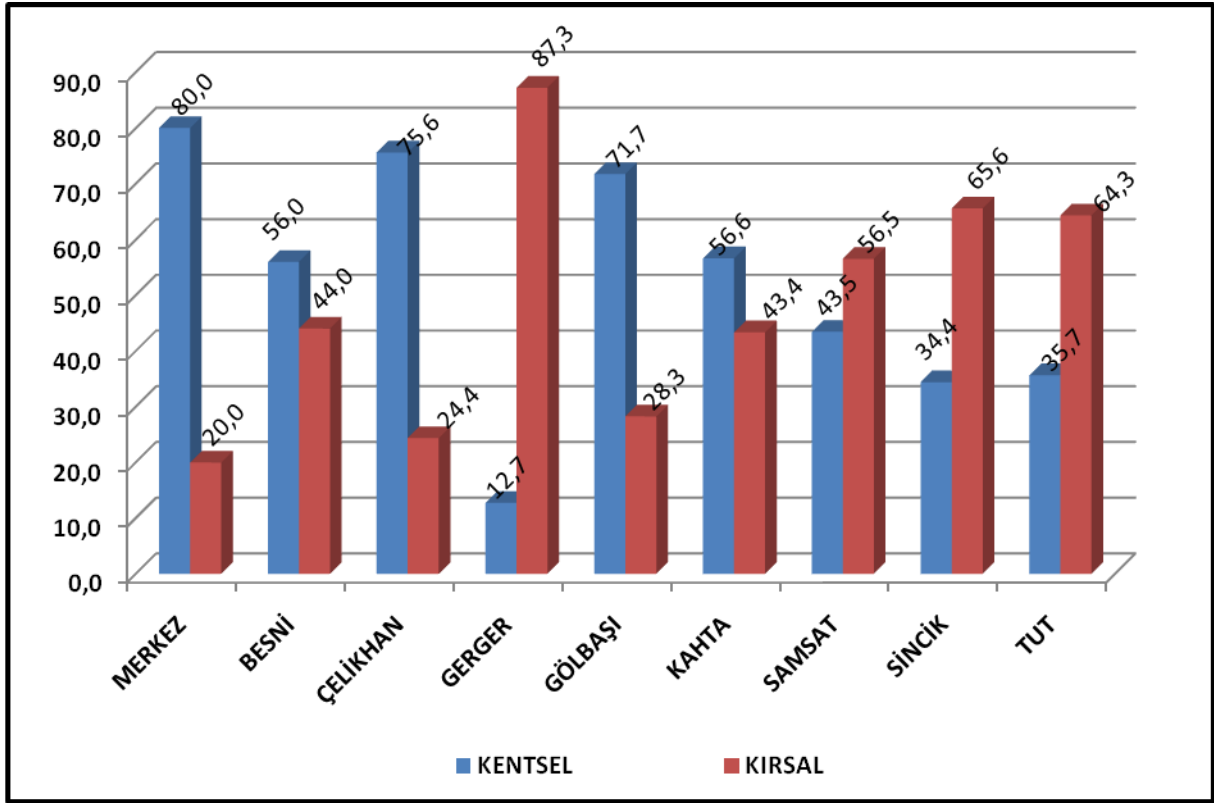
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.16. Adıyaman İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfusları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Tablo 6.11. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları

	Kentsel		Kırsal	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
Adıyaman	384 082	65,3	204 393	34,7
Merkez	207 667	80,0	51 830	20,0
Besni	45 168	56,0	35 513	44,0
Çelikhan	11 644	75,6	3 752	24,4
Gerger	3 242	12,7	22 198	87,3
Gölbaşı	34 487	71,7	13 582	28,3
Kahta	66 132	56,6	50 617	43,4
Samsat	4 455	43,5	5 798	56,5
Sincik	7 186	34,4	13 702	65,6
Tut	4 101	35,7	7 401	64,3

Grafik 6.17. Adıyaman İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.1.2. Nüfus Artış Hızları

Aşağıdaki tablo Adıyaman ili ve ilçelerinin 1980-2009 yılları arası nüfus artış hızlarını göstermektedir. Adıyaman ilinin 1980-1985 yılları arası için hesaplanan yıllık nüfus artış hızı %31,7 olup, bu oran 1985-1990 yılları arasında artarak %35 olarak hesaplanmıştır. Oran 1990-2000 yılları arasında azalarak %19,5 olarak hesaplanmış ve 2000-2009 yılları için hesaplanan yıllık nüfus artış hızları ise yüksek oranda düşüş göstererek -%6,5 olmuştur. 2000-2009 yılları için hesaplanan kentsel artış hızı -%7,2 iken kırsal artış hızı -%5,1'dir.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ilin 1980-2000 döneminde nüfusunun sürekli olarak arttığı ancak 2000-2009 arasında azaldığı söylenebilir. Yıllık artış oranlarının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Adıyaman ili ilçelerini incelediğimizde ise 2000-2009 yılları arası en yüksek nüfus artış hızı %4,4 ile Merkez ilçeye aitken, en düşük nüfus artış hızı ise -%35,2 ile Tut ilçesine aittir.

Tablo 6.12. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009		
				Kentsel	Kırsal	Toplam
Adıyaman	31,7	35,0	19,5	-7,2	-5,1	-6,5
Merkez	37,5	46,8	35,1	8,6	-11,1	4,4
Besni	29,0	9,7	20,5	-46,3	-13,7	-33,1
Çelikhan	24,2	6,1	-5,4	-32,7	-23,6	-30,6
Gerger	14,2	-0,2	-18,0	-29,4	-3,9	-7,5
Gölbaşı	18,2	20,8	-4,4	-11,8	-8,3	-10,8
Kahta	42,3	4,6	19,2	-3,6	9,0	1,7
Samsat	25,8	1,8	9,1	-48,9	3,4	-22,4
Sincik	-	-	11,2	-17,7	2,5	-4,9
Tut	-	-	14,1	-62,7	-16,3	-35,2

*:İlçeden ayrılan beldeler bulunmaktadır.

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçenin 1980–2009 döneminde nüfusu artış eğilimi göstermiştir. Özellikle 1985-1990 yılları arasındaki %46,8'lik artış dikkat çekicidir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu artış eğiliminde iken, kırsal nüfus artış hızı negatif değer almıştır.

Besni ilçesinin 1980-2000 döneminde nüfusunun sürekli olarak arttığı ancak 2000-2009 arasında azaldığı söylenebilir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel hem de kırsal nüfus artış hızının negatif değerler aldığı görülmektedir. Bu değerlere bakarak ilçenin hem kentsel nüfusunun hem de kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için azalma eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz.

Çelikhan ilçesinin 1980-1990 döneminde nüfusunun arttığı ancak 1990-2009 arasında azaldığı söylenebilir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel hem de kırsal nüfus artış

hızı negatif yönde olmuştur. Bu değerlere bakarak ilçenin hem kentsel nüfusunun hem de kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için azalma eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz.

Gerger ilçesinin 1980-1985 döneminde nüfusu artış eğilimi göstermiş, 1985-2009 dönemlerinde ise azalış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel ve kırsal nüfus artış hızı negatif değerler almıştır. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel ve kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için azalış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Gölbaşı ilçesinin 1980-1990 döneminde nüfusunun arttığı ancak 1990-2009 arasında azaldığı söylenebilir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel ve kırsal nüfus artış hızı negatif değerler almıştır. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel ve kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için azalış eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz.

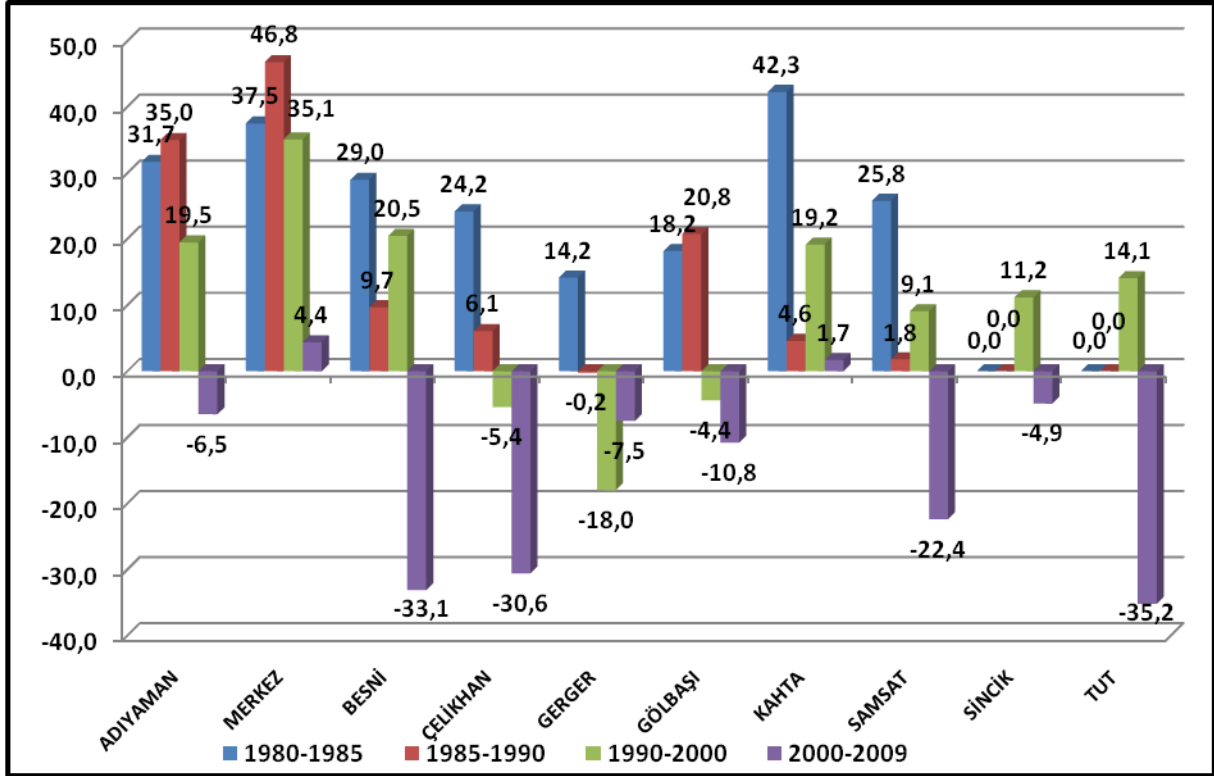
Kahta ilçesinin 1980-2009 dönemlerinde nüfusu artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu negatif değer almasına rağmen kırsal nüfus artış hızı pozitif değer almıştır.

Samsat ilçesinin 1980-2000 dönemlerinde nüfusu artış eğilimi göstermiş ancak 2000-2009 döneminde nüfusu azalış eğilimine girmiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu negatif değer almasına rağmen kırsal nüfus artış hızı pozitif değer almıştır.

Sincik ilçesinin 1990-2000 döneminde nüfusu artma eğilimi göstermiş ancak 2000-2009 döneminde nüfusu azalış göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu negatif değer almasına rağmen kırsal nüfus artış hızı pozitif değer almıştır.

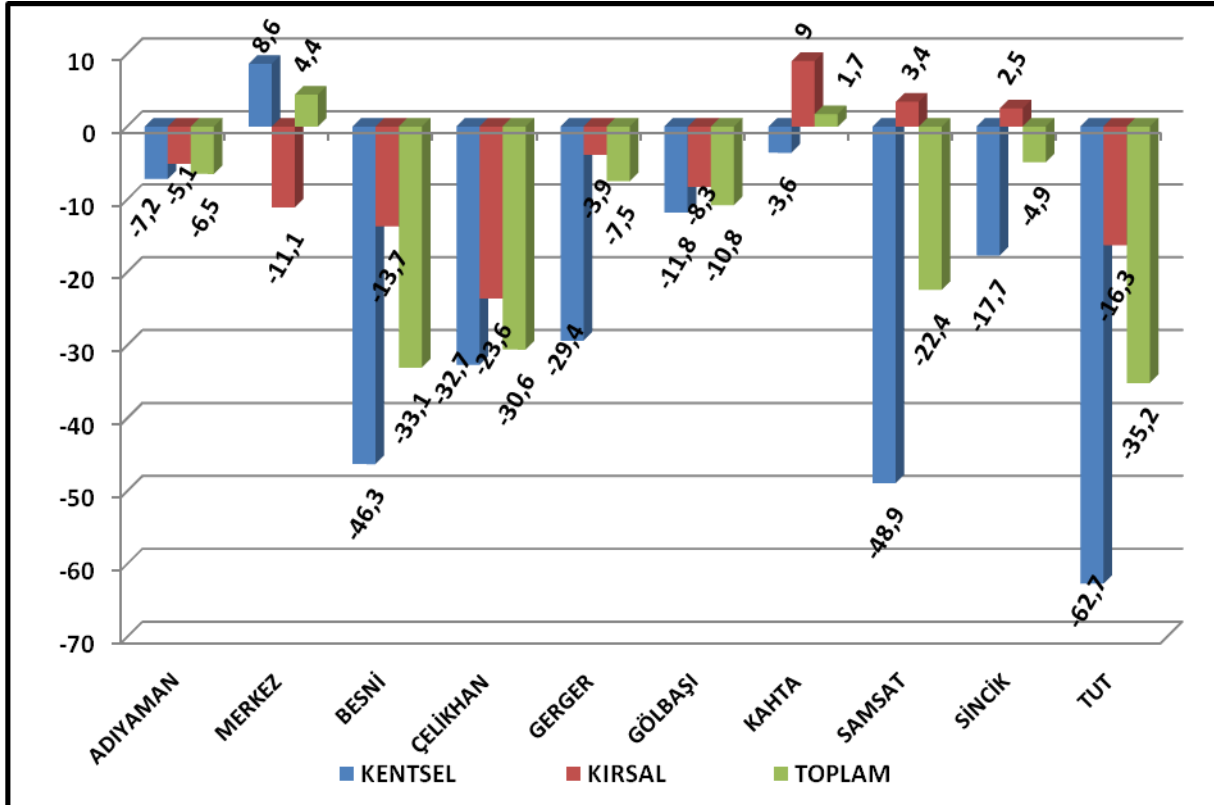
Tut ilçesinin 1990-2000 döneminde nüfusu artma, 2000-2009 döneminde ise azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel ve kırsal nüfus artış hızı negatif değerler almıştır. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel ve kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için azalma eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz.

Grafik 6.18. Adıyaman İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.19. Adıyaman İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar

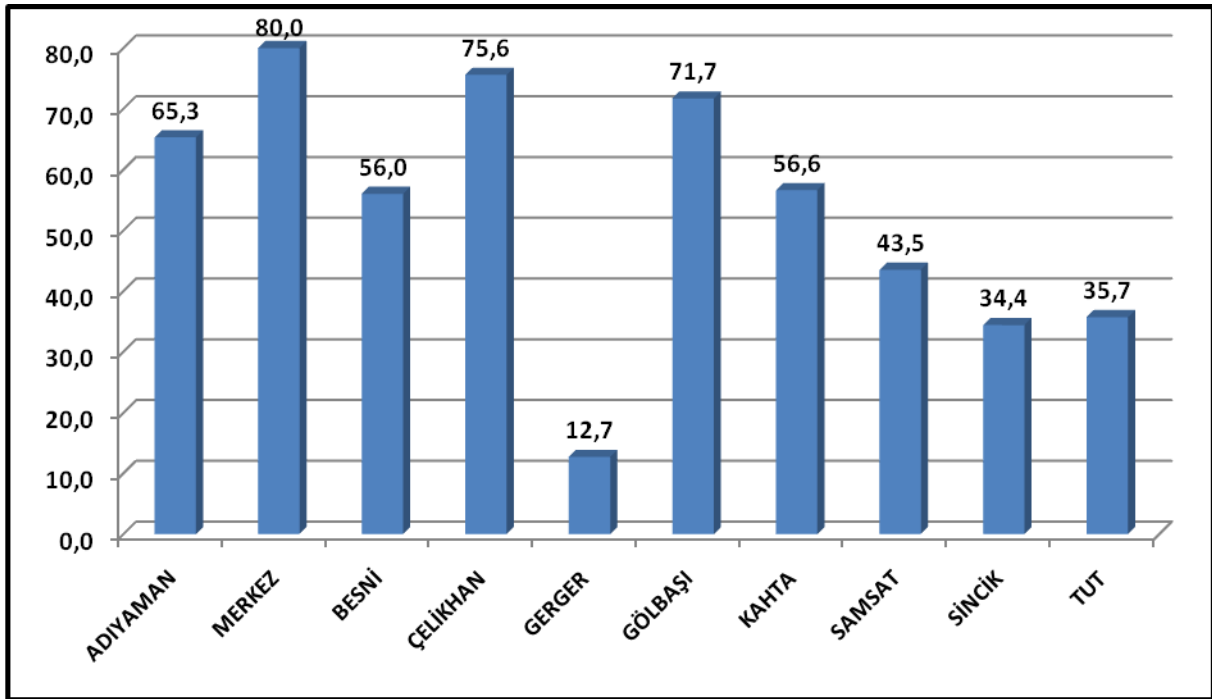
Adıyaman ilinin toplam yüzölçümü 7.033 km.², nüfus yoğunluğu ise 84 kişi/km.²dir. İlçelerin nüfus yoğunluğu incelendiğinde; nüfus yoğunluğu 172 kişi/km.² ile en yüksek ilçesi Merkez ilçe iken, en düşük nüfus yoğunluğu 24 kişi/km.² ile Çelikhan ve Tut ilçeleridir.

Merkez ilçe yüzölçümü (1.507 km.²) bakımından Adıyaman'ın en büyük ilçesi iken, Samsat ilçesi ise yüzölçümü (153 km.²) bakımından en küçük ilçesidir. Adıyaman ilinde kentlerde yaşayan nüfusun oranı %65,3 iken, Merkez ilçesinde kentsel nüfus oranı %80, Gerger ilçesinde ise %12,7'dir.

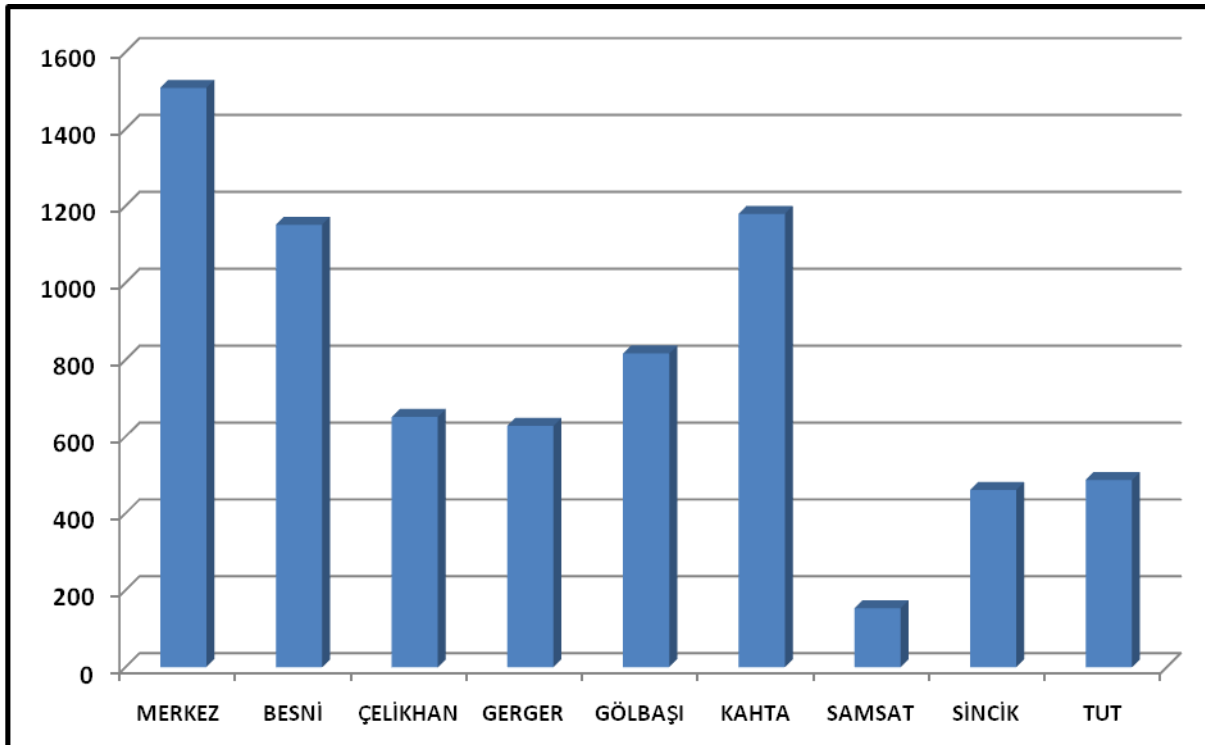
Tablo 6.13. Adıyaman İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%), Yüzölçümleri (Km.2) ve Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)

	2009			Kentsel Nüfus Oranı (%)	Yüzölçümü (Km. ²)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km. ²)
	Kentsel	Kırsal	Toplam			
Adıyaman	384 082	204 393	588 475	65,3	7 033	84
Merkez	207 667	51 830	259 497	80,0	1 507	172
Besni	45 168	35 513	80 681	56,0	1 151	70
Çelikhan	11 644	3 752	15 396	75,6	651	24
Gerger	3 242	22 198	25 440	12,7	628	41
Gölbaşı	34 487	13 582	48 069	71,7	816	59
Kahta	66 132	50 617	116 749	56,6	1 179	99
Samsat	4 455	5 798	10 253	43,5	153	67
Sincik	7 186	13 702	20 888	34,4	461	45
Tut	4 101	7 401	11 502	35,7	487	24

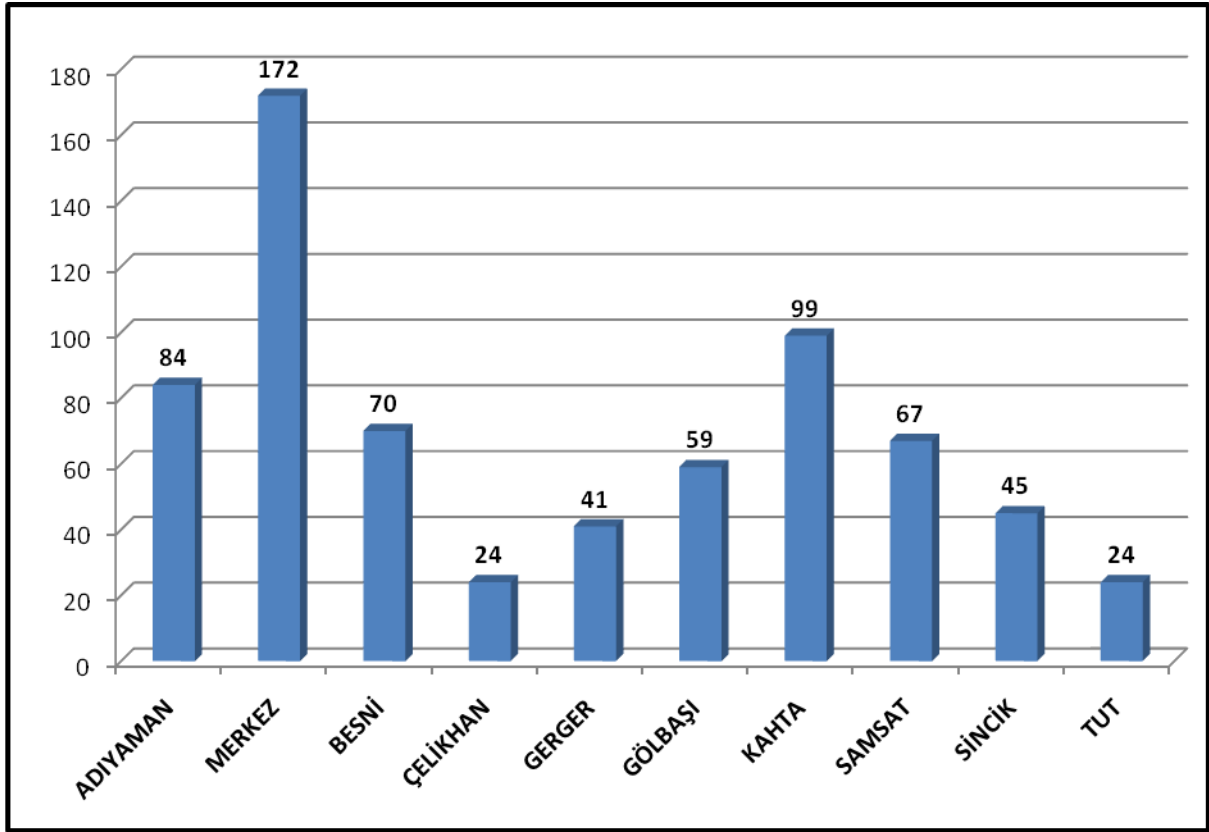
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.20. Adıyaman İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.21. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yüzölçümleri

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.22. Adıyaman İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.²)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları

1980'den 2009'a kadar olan süreç içerisinde Adıyaman ili ve ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında, Adıyaman ili geneli için 1980-2000 dönemine kadar kentleşme pozitif yönde gözlenmekte iken 2000-2009 döneminde kentleşme hızında azalma meydana gelmiştir. İlçeler bazında kentleşme hızları incelendiğinde 2009 yılı itibariyle; en düşük kentleşme hızı Tut (-%62,7) ilçesine aitken, en yüksek kentleşme hızı ise Merkez (%8,6) ilçeye aittir.

Tablo 6. 14. Adıyaman İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009
Adıyaman	48,7	67,1	50,8	-7,2
Merkez	59,5	73,2	62,1	8,6
Besni	30,8	30,4*	58,5	-46,3
Çelikhan	44,6	8,7	30,3	-32,7
Gerger	26,1	-18,2	9,1	-29,4
Gölbaşı	20,1	47,5	6,4	-11,8
Kahta	88,4	100,8*	48,1	-3,6
Samsat	35,4	-14,5	103,5	-48,9
Sincik	-	-	121,4	-17,7
Tut	-	-	10,9	-62,7

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

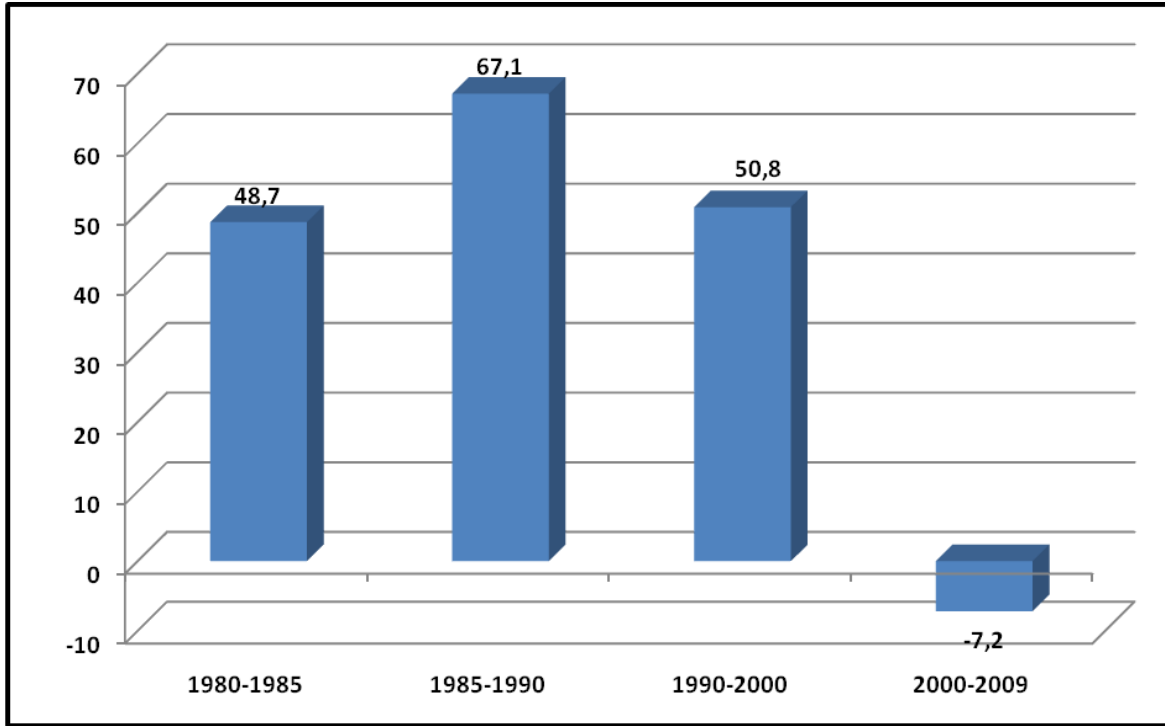
*:İlçeden ayrılan beldeler bulunmaktadır.

Merkez ilçenin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-2009 yılları kentleşmenin pozitif olduğu, 1985-1990 yılında kentleşmedeki artışın tepe yaptığı bu noktadan sonra ise kentleşme artışında düşüş yaşandığı görülmektedir.

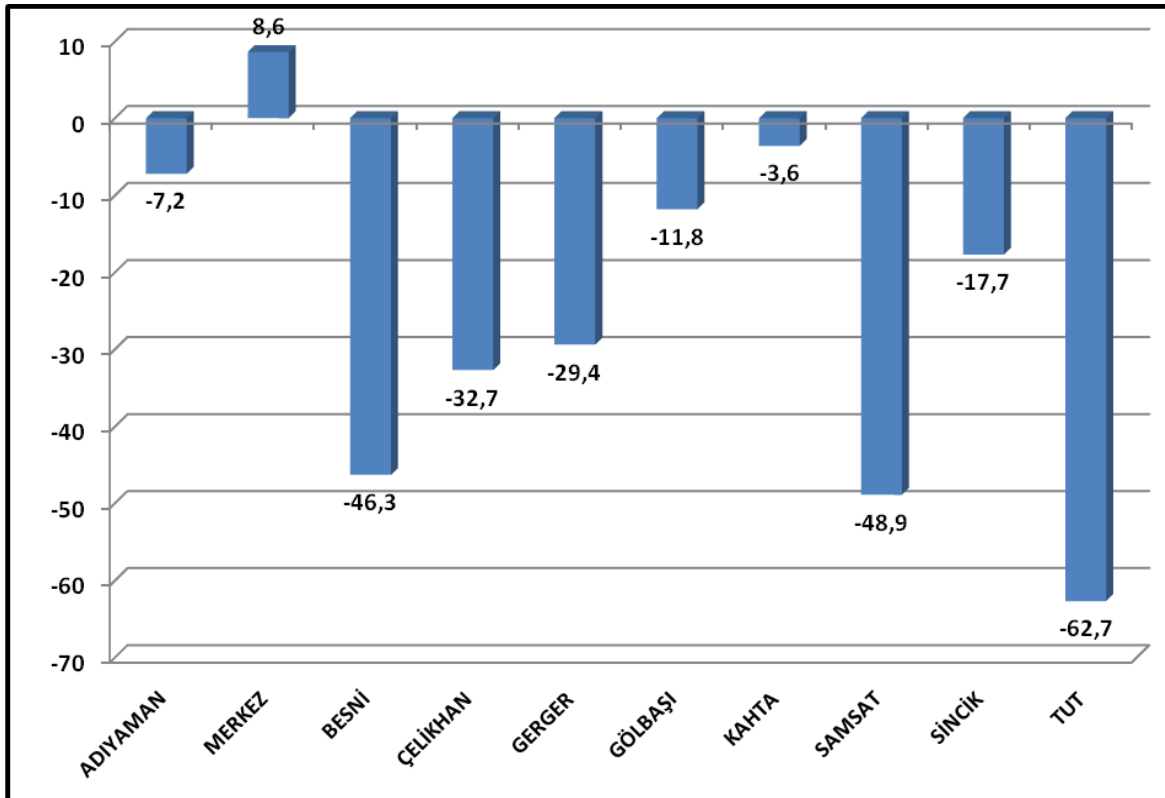
Besni, Çelikhan, Gölbaşı ve Kahta ilçelerinde 1990-2000 döneminde kentleşme hızlarının pozitif yönde olduğu, 2000-2009 döneminde ise negatif yönde olduğu görülmektedir.

Gerger ve Samsat ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-1985 ve 1990-2000 yılları arasında pozitif kentleşme hızı görülmekte iken 1985-1990 ve 2000-2009 yıllarında ise negatif yönde kentleşme gözlenmiştir.

Sincik ve Tut ilçelerinde ise 1990-2000 döneminde kentleşmede artış gözlenmiş iken 2000-2009 döneminde kentleşme hızında düşüş yaşanmıştır.

Grafik 6.23. Adıyaman İli Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.24. Adıyaman İli ve İlçelerinin 2000-2009 Yılları Arası Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

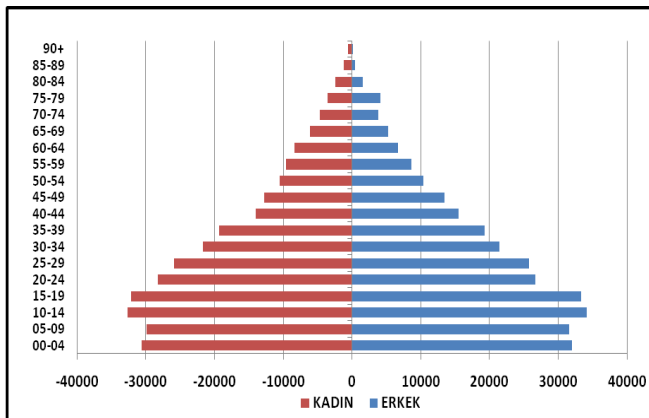
6.2.2.1. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Adıyaman ilinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. Yaş piramidinden de anlaşılacağı üzere 14 yaşın üstündeki kuşaklarda yaş büyüdükçe nüfus küçülmektedir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 49 yaşın üstündeki kuşaklarda kadın nüfusunun erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek nüfusunun en fazla olduğu yaş grubu 10-14 arasındadır.

Tablo 6.15. Adıyaman İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	31 953	30 584	62 537
05-09	31 612	29 866	61 478
10-14	34 191	32 695	66 886
15-19	33 374	32 106	65 480
20-24	26 685	28 204	54 889
25-29	25 720	25 926	51 646
30-34	21 399	21 678	43 077
35-39	19 302	19 332	38 634
40-44	15 526	14 025	29 551
45-49	13 470	12 820	26 290
50-54	10 410	10 509	20 919
55-59	8 638	9 579	18 217
60-64	6 696	8 394	15 090
65-69	5 228	6 065	11 293
70-74	3 808	4 719	8 527
75-79	4 108	3 594	7 702
80-84	1 588	2 435	4 023
85-89	398	1 176	1 574
90+	107	555	662
Toplam	294 213	294 262	588 475

Grafik 6.25. Adıyaman İli Kentsel Nüfusa Ait Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

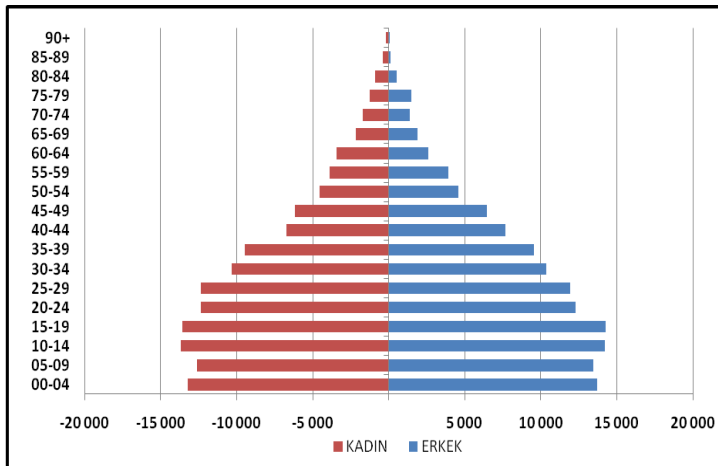
Merkez İlçe Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Merkez ilçenin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en çok olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 27893 kişinin 14233'ü erkek 13660'ı ise kadındır. 0-59 yaş arasındaki grupların tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 60 yaş üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.16. Merkez İlçenin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	13 691	13 193	26 884
05-09	13 467	12 614	26 081
10-14	14 233	13 660	27 893
15-19	14 279	13 574	27 853
20-24	12 297	12 337	24 634
25-29	11 944	12 362	24 306
30-34	10 361	10 337	20 698
35-39	9 556	9 486	19 042
40-44	7 697	6 746	14 443
45-49	6 473	6 183	12 656
50-54	4 605	4 524	9 129
55-59	3 907	3 891	7 798
60-64	2 610	3 413	6 023
65-69	1 906	2 171	4 077
70-74	1 364	1 701	3 065
75-79	1 514	1 247	2 761
80-84	544	898	1 442
85-89	111	404	515
90+	27	170	197
Toplam	130 586	128 911	259 497

Grafik 6.26. Merkez İlçenin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

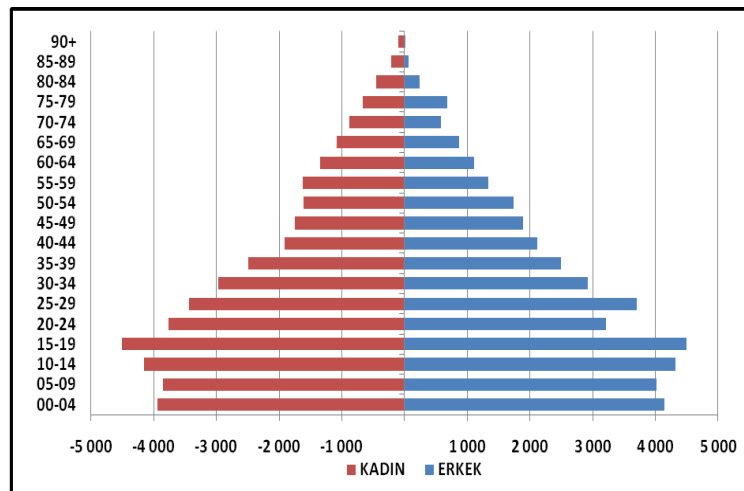
Besni İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Besni ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en çok olduğu yaş grubunun 15-19 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 9001 kişinin 4493'ü erkek 4508'i ise kadındır. 0-54 yaş arasındaki grupların büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 55 yaş üstü grupların büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.17. Besni İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	4 138	3 947	8 085
05-09	4 012	3 847	7 859
10-14	4 319	4 151	8 470
15-19	4 493	4 508	9 001
20-24	3 206	3 765	6 971
25-29	3 697	3 442	7 139
30-34	2 919	2 974	5 893
35-39	2 492	2 496	4 988
40-44	2 114	1 915	4 029
45-49	1 886	1 744	3 630
50-54	1 739	1 609	3 348
55-59	1 336	1 620	2 956
60-64	1 105	1 350	2 455
65-69	873	1 080	1 953
70-74	575	885	1 460
75-79	676	666	1 342
80-84	242	456	698
85-89	70	215	285
90+	14	105	119
Toplam	39 906	40 775	80 681

Grafik 6.27. Besni İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

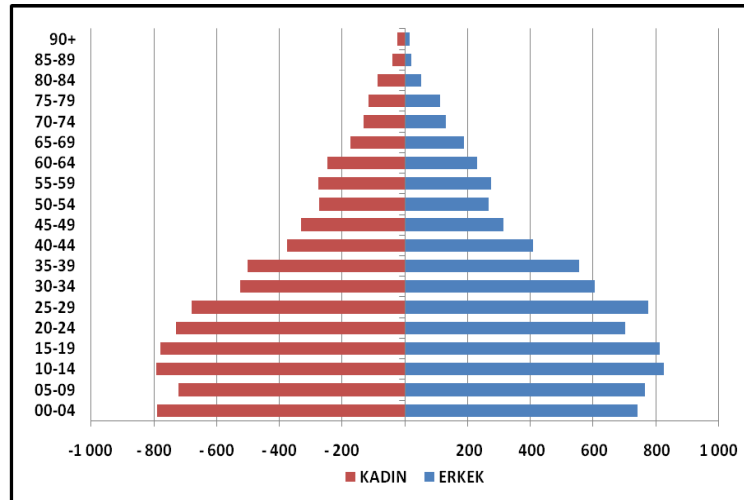
Çelikhan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Çelikhan ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en çok olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 1619 kişinin 826'sı erkek 793'ü ise kadındır. 0-44 yaş arasındaki grupların tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 45 yaş üzerinde kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.18. Çelikhan İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	741	791	1 532
05-09	765	721	1 486
10-14	826	793	1 619
15-19	813	780	1 593
20-24	703	730	1 433
25-29	777	680	1 457
30-34	607	524	1 131
35-39	555	502	1 057
40-44	408	375	783
45-49	315	332	647
50-54	267	272	539
55-59	275	276	551
60-64	231	248	479
65-69	189	173	362
70-74	130	131	261
75-79	112	116	228
80-84	53	86	139
85-89	20	39	59
90+	16	24	40
Toplam	7 803	7 593	15 396

Grafik 6.28. Çelikhan İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

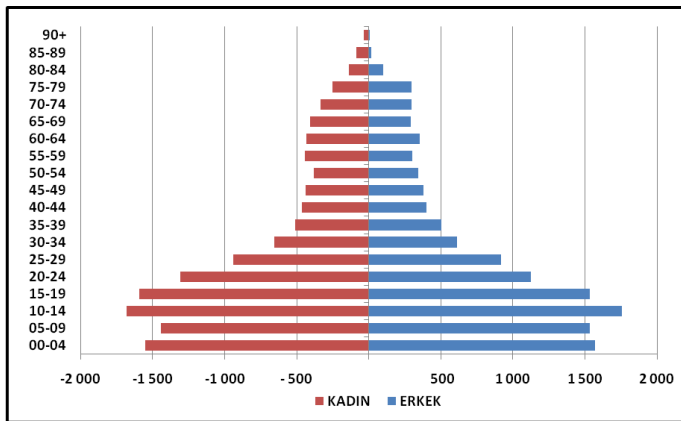
Gerger İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Gerger ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 3437 kişinin 1758'i erkek 1679'u kadındır. 0-14 yaş arasındaki gruplarda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 15 yaş üstü grupların çoğunluğunda kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.19. Gerger İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 572	1 549	3 121
05-09	1 535	1 444	2 979
10-14	1 758	1 679	3 437
15-19	1 532	1 590	3 122
20-24	1 126	1 310	2 436
25-29	919	938	1 857
30-34	610	655	1 265
35-39	504	513	1 017
40-44	400	464	864
45-49	378	440	818
50-54	345	381	726
55-59	304	446	750
60-64	354	435	789
65-69	289	406	695
70-74	296	335	631
75-79	299	251	550
80-84	102	139	241
85-89	17	86	103
90+	6	33	39
Toplam	12 346	13 094	25 440

Grafik 6.29. Gerger İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

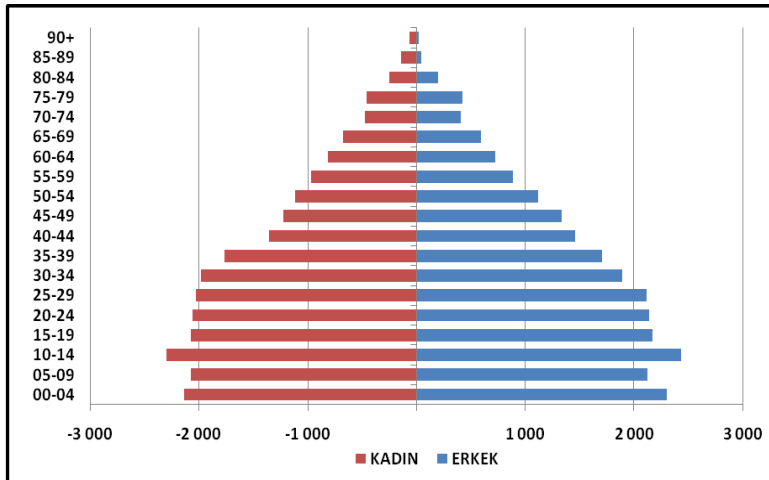
Gölbaşı İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Gölbaşı ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 4734 kişinin 2434'ü erkek 2300'ü kadındır. 0-54 yaş arasındaki grupların büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 55 yaş üstü gruplarda kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.20. Gölbaşı İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 305	2 136	4 441
05-09	2 128	2 076	4 204
10-14	2 434	2 300	4 734
15-19	2 169	2 076	4 245
20-24	2 137	2 063	4 200
25-29	2 117	2 027	4 144
30-34	1 895	1 984	3 879
35-39	1 705	1 763	3 468
40-44	1 457	1 357	2 814
45-49	1 339	1 225	2 564
50-54	1 117	1 117	2 234
55-59	884	967	1 851
60-64	725	817	1 542
65-69	590	673	1 263
70-74	409	472	881
75-79	422	458	880
80-84	199	251	450
85-89	47	142	189
90+	20	66	86
Toplam	24 099	23 970	48 069

Grafik 6.30. Gölbaşı İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

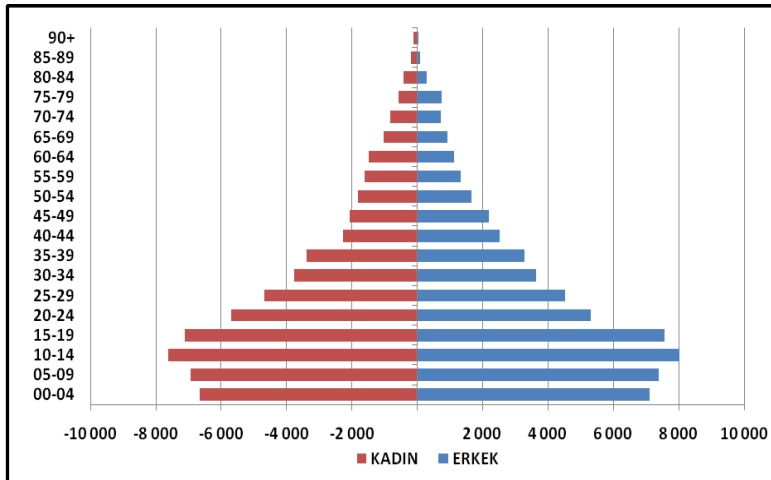
Kahta İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Kahta ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 15634 kişinin 8015'i erkek 7619'u kadındır. 0-19 yaş arasındaki gruplarda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş üstü grupların büyük çoğunluğunda kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.21. Kahta İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	7 120	6 669	13 789
05-09	7 391	6 928	14 319
10-14	8 015	7 619	15 634
15-19	7 557	7 106	14 663
20-24	5 308	5 708	11 016
25-29	4 517	4 688	9 205
30-34	3 629	3 769	7 398
35-39	3 280	3 388	6 668
40-44	2 532	2 280	4 812
45-49	2 202	2 068	4 270
50-54	1 666	1 825	3 491
55-59	1 333	1 601	2 934
60-64	1 124	1 477	2 601
65-69	912	1 034	1 946
70-74	719	831	1 550
75-79	742	584	1 326
80-84	298	412	710
85-89	98	191	289
90+	19	109	128
Toplam	58 462	58 287	116 749

Grafik 6. 31. Kahta İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

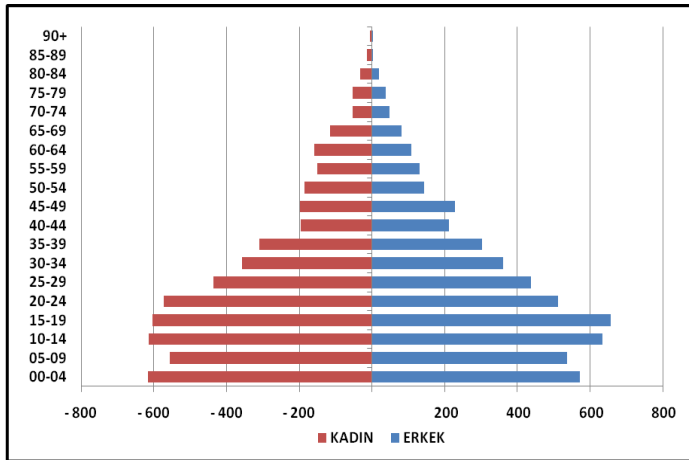
Samsat İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Samsat ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 15-19 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 1260 kişinin 656'sı erkek 604'ü kadındır. 0-49 yaş arasındaki grupların çoğunda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 50 yaş üstü gruplarda ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.22. Samsat İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	571	617	1 188
05-09	537	557	1 094
10-14	633	615	1 248
15-19	656	604	1 260
20-24	512	573	1 085
25-29	437	437	874
30-34	360	358	718
35-39	303	310	613
40-44	211	197	408
45-49	228	198	426
50-54	144	185	329
55-59	130	151	281
60-64	109	158	267
65-69	82	115	197
70-74	48	53	101
75-79	38	53	91
80-84	20	32	52
85-89	1	13	14
90+	1	6	7
Toplam	5 021	5 232	10 253

Grafik 6.32. Samsat İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

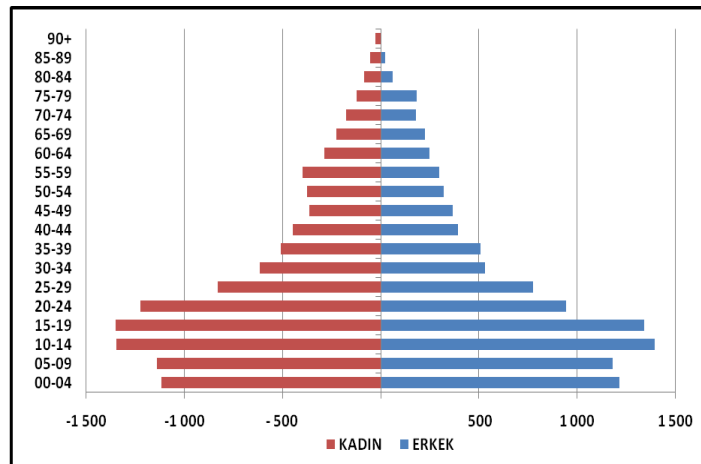
Sincik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Sincik ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 2741 kişinin 1396'sı erkek 1345'i kadındır. 0-14 yaş arasındaki gruplarda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 15 yaş üstü grupların büyük çoğunluğunda kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.23. Sincik İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 216	1 118	2 334
05-09	1 182	1 140	2 322
10-14	1 396	1 345	2 741
15-19	1 341	1 351	2 692
20-24	945	1 223	2 168
25-29	776	829	1 605
30-34	532	616	1 148
35-39	507	508	1 015
40-44	394	448	842
45-49	367	363	730
50-54	319	377	696
55-59	297	399	696
60-64	248	287	535
65-69	226	228	454
70-74	178	177	355
75-79	182	121	303
80-84	60	86	146
85-89	22	53	75
90+	2	29	31
Toplam	10 190	10 698	20 888

Grafik 6.33. Sincik İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

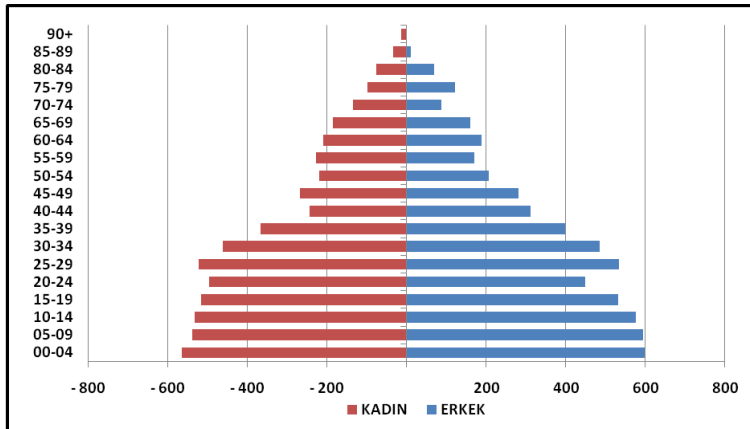
Tut İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Tut ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 0-4 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 1163 kişinin 599'u erkek 564'ü kadındır. 0-49 yaş arasındaki grupların tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 50 yaş üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.24. Tut İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	599	564	1 163
05-09	595	539	1 134
10-14	577	533	1 110
15-19	534	517	1 051
20-24	451	495	946
25-29	536	523	1 059
30-34	486	461	947
35-39	400	366	766
40-44	313	243	556
45-49	282	267	549
50-54	208	219	427
55-59	172	228	400
60-64	190	209	399
65-69	161	185	346
70-74	89	134	223
75-79	123	98	221
80-84	70	75	145
85-89	12	33	45
90+	2	13	15
Toplam	5 800	5 702	11 502

Grafik 6.34. Tut İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları

2000 yılı verilerine göre, Adıyaman il genelinin toplam doğurganlık hızı ve bebek ölüm hızı, doğurganlığını tamamlamış olan 45–49 yaş grubundaki kadın nüfusu, bu nüfusa ilişkin canlı doğan çocuk sayısı ve ortalama canlı doğan çocuk sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Toplam doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızı, toplam kadın ve canlı doğan çocuk sayısı, çocuk sahibi olmada ortalama yaş değişkenleri, nüfus ve nüfusa bağlı türev gelişimlerini etkileyen ve sosyal yapıya ilişkin bilgiler veren belirleyici faktörlerdir.

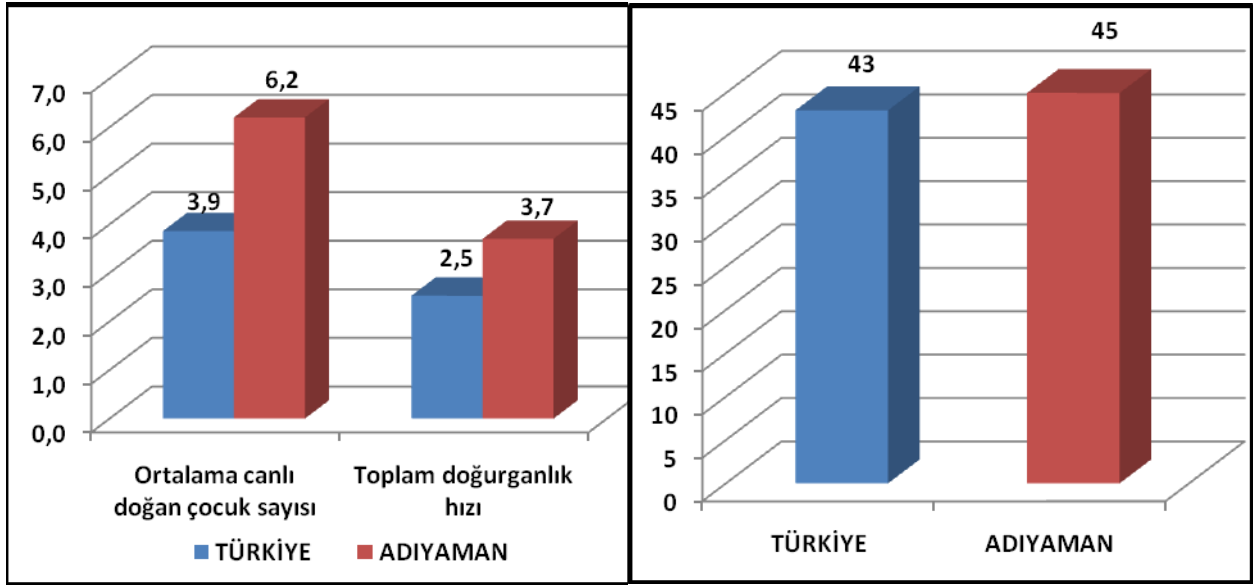
Tablo 6.25. Adıyaman İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)

	45-49 Yaştaki Kadın Nüfus			Son Bir Yıl İçinde Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Toplam Doğurganlık Hızı	Bebek Ölüm Hızı (%)
	Toplam Kadın Sayısı	Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Ortalama Canlı Doğan Çocuk Sayısı			
Türkiye	1 658 012	6 394 157	3,9	1 434 297	2,5	43
Adıyaman	11 440	70 567	6,2	16 616	3,7	42

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Toplam doğurganlık hızı, 15-49 yaşları arasındaki kadın nüfusundan yola çıkılarak hesaplanmış ve Türkiye ortalaması 2,5 iken Adıyaman ili için ise 3,7 olarak hesaplanmıştır. Bu demektir ki Türkiye genelinde 15-49 yaşları arasındaki bir kadın ortalama 2,5 çocuk doğururken Adıyaman ilinde 3,7 çocuk doğurmaktadır. Türkiye genelinde doğan her 1000 bebekten 43'ü bir yaşını doldurmadan ölürken Adıyaman'da bu değer 42'ye düşmektedir.

Adıyaman ili bebek ölüm hızlarının Türkiye genelinin altında olması bireylerin doğurganlık konusunda az da olsa bilinçli hareket ettiğinin göstergesidir. Türkiye'de doğurganlık döneminin sonu olan 45-49 yaş aralığındaki bir kadın için ortalama çocuk sayısı 3,9 iken bu değer Adıyaman genelinde 6,2'dir.

Grafik 6.35. Adıyaman İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%o)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.2.2.3. Çocuk Kadın Oranı

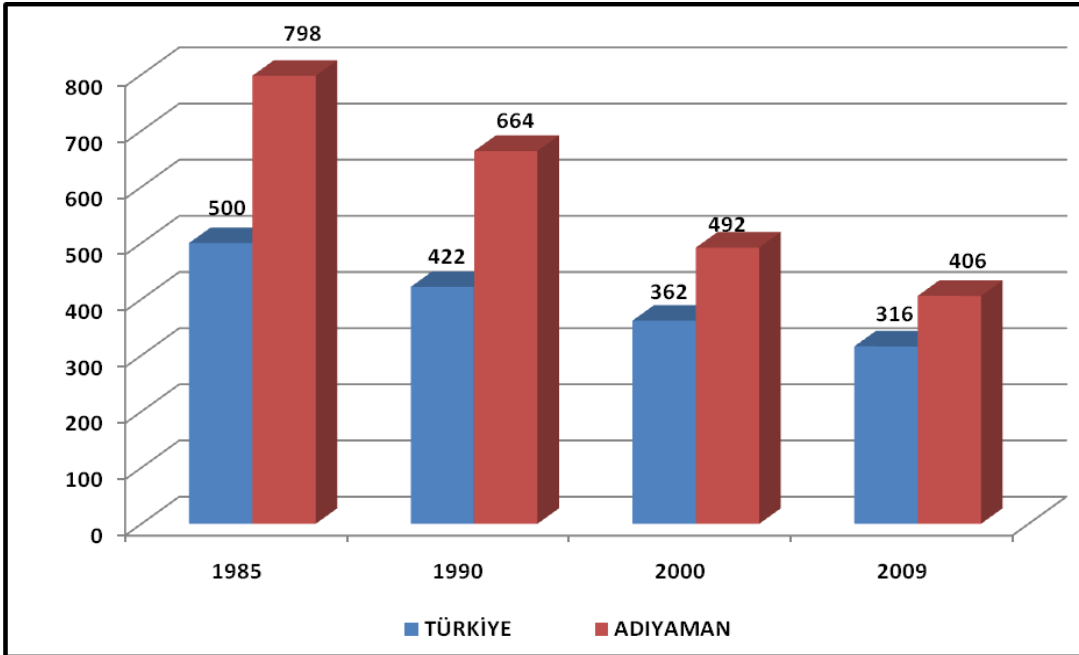
1985-2009 yılları arasında, Türkiye için doğurgan kadın nüfusu kabul edilen 15–49 yaşları arasındaki toplam kadın sayısı, 1985-2009 döneminde artan bir grafik izlemektedirken, Adıyaman ilinde 1985-2000 döneminde 15–49 yaşları arasındaki toplam kadın sayısı artış göstermiş ancak 2009 yılında azalmıştır. 0-4 yaş arasındaki çocuk sayısı Türkiye genelinde artan ve azalan bir grafik çizerken, Adıyaman genelinde 1985-2000 döneminde artmış ancak 2009 yılında Adıyaman ilinde 0-4 yaşındaki çocuk sayısında çok ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. Çocuk kadın oranı; 15–49 yaş grubundaki her 1000 kadın için 0–4 yaş grubundaki çocuğa sahip olma sayısıdır ve bu oran, 1985-2009 yılları arasında, Türkiye ve Adıyaman için azalan bir grafik izlemiştir. Adıyaman ilinde 1985-2009 yılları arasında çocuk kadın oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Tablo 6.26 Adıyaman İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Yıllar	Türkiye			Adıyaman		
	0-4 Yaştaki Çocuk Sayısı	15-49 Yaştaki Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)	0-4 Yaştaki Çocuk Sayısı	15-49 Yaştaki Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)
1985	6 077 201	12 148 469	500	71 414	89 454	798
1990	5 954 744	14 098 160	422	75 644	113 843	664
2000	6 584 822	18 201 844	362	77 429	157 382	492
2009	6 155 321	19 493 140	316	62 537	154 091	406

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.36. Adıyaman İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu

İktisaden faal olma durumu, ekonomik olarak etkin veya yeterli olmak olarak ele alınabilir. İşgücüne katılma oranı; 12 ve daha yukarı yaştaki her 100 kişi içinde işgücünde olan insan sayısıdır. Bir başka deyişle; işgücündeki nüfusun, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranıdır. İşsizlik oranı, işgücündeki her 100 kişide işsiz olan kişi sayısıdır.

Tablo 6.27. Adıyaman İli İktisaden Faal Olma Durumu

	İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye	70,6	39,6	55,2	9,9	7,2	8,9
Adıyaman	64,6	46,1	55,2	14,7	6,2	11,1
Merkez	60,0	32,9	46,4	17,8	12,3	15,8
Besni	71,4	61,4	66,3	8,5	2,7	5,8
Çelikhhan	56,7	42,4	50,1	14,1	3,8	10,1
Gerger	78,1	77,4	77,7	4,1	0,4	2,0
Gölbashi	68,6	46,0	57,4	12,4	5,9	9,8
Kahta	63,2	47,6	55,3	20,7	6,2	14,4
Samsat	59,0	43,1	51,0	18,3	5,3	12,8
Sincik	75,3	69,0	71,9	6,1	1,1	3,5
Tut	67,0	52,6	59,9	14,1	4,8	10,1

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

İl genelinde sadece Merkez ilçede işgücüne katılma oranları %50'nin altındadır. Adıyaman'ın işgücüne katılma oranı en yüksek olan ilçeleri ise Gerger ve Sincik'tir. Bu ilçelerde oran %70'in üstündedir. Adıyaman ilinde işsizlik oranı ise %11,1'dir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez, Kahta ve Samsat'tır. Bu ilçelerde işsizlik oranı %12'nin üzerindedir. İşsizlik oranı en düşük ilçeler ise Sincik ve Gerger'dir. Bu ilçelerde işsizlik oranı ise %4'ün altındadır.

Merkez ilçenin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında, oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Özellikle kadınlarda işgücüne katılma oranının Adıyaman ortalamasının çok altında olması dikkat çekicidir. Burada kadın işgücüne katılma oranının düşük olmasının sebebi ev hanımı veya emekli gibi işgücünde olmayan nüfusun toplam nüfusun içinde değerlendirilmesidir. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Merkez ilçede özellikle de kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Besni ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın hem Türkiye hem de Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınlarda işgücüne katılma oranının hem Türkiye hem de Adıyaman ortalamasının çok üzerinde olması dikkat çekicidir. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında olduğu

görülmektedir. Bu durum Besni ilçesinde özellikle de kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Çelikhhan ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Özellikle erkeklerin işgücüne katılma oranının düşük olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında ilçenin Türkiye ortalamasının üstünde ancak Adıyaman ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Çelikhhan ilçesinde özellikle kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Gerger ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üstünde olduğunu görmekteyiz. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının çok yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında kalmaktadır. Çelikhhan ilçesinde özellikle kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğu görülmektedir.

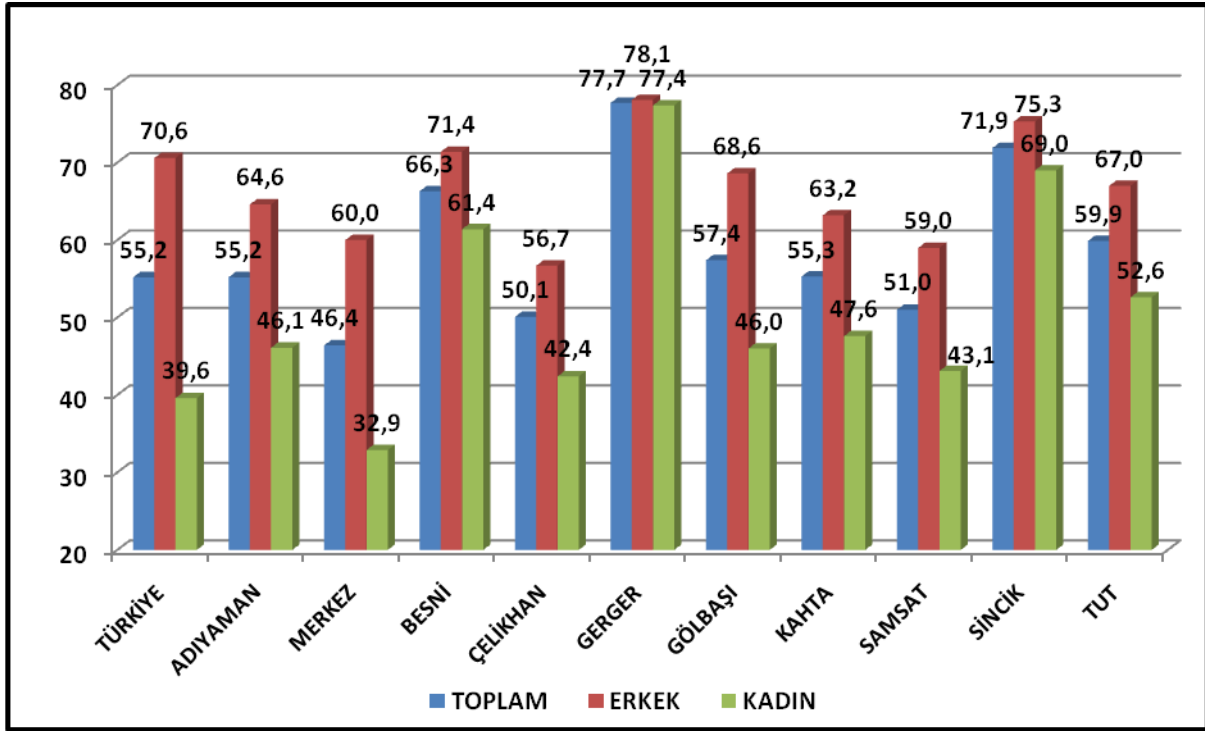
Gölbaşı ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında ilçenin Türkiye ortalamasının üstünde ancak Adıyaman ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Gölbaşı ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Kahta ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasına çok yakın olduğu görülmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Kahta ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

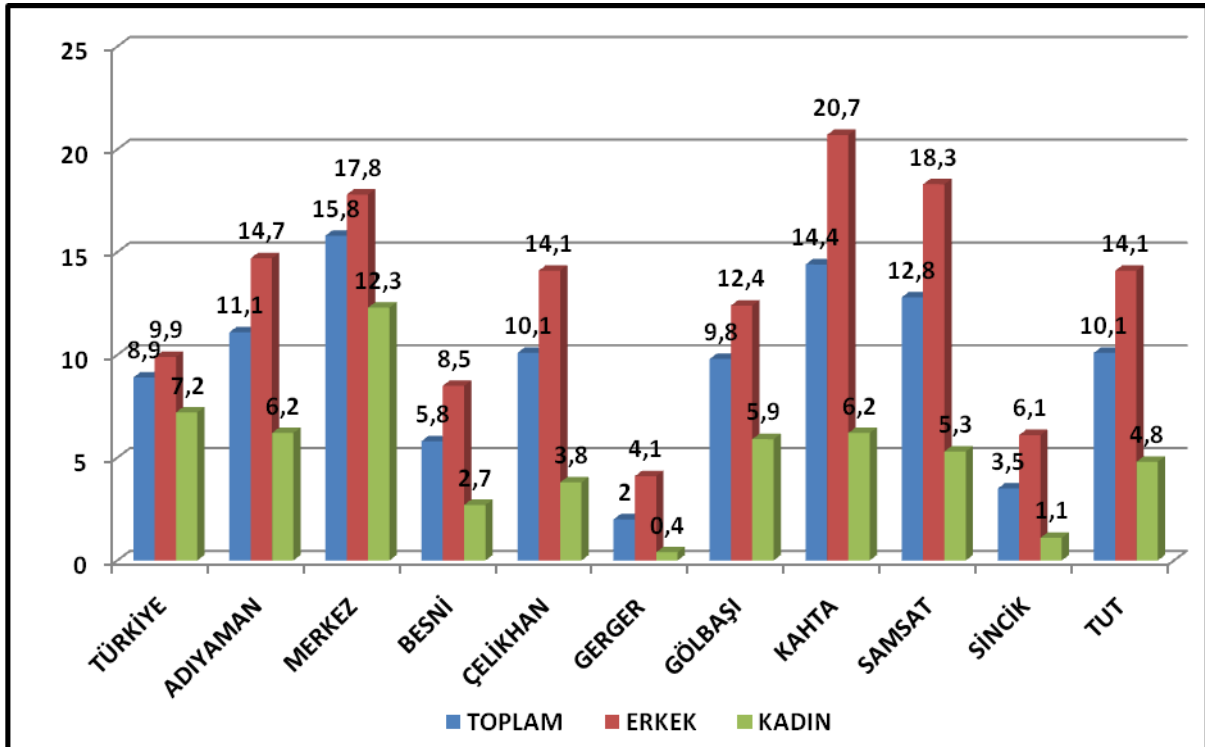
Samsat ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Özellikle erkeklerin işgücüne katılma oranının çok düşük olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üstünde kaldığı görülmektedir. Bu durum Samsat ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Sincik ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının hem Türkiye hem de Adıyaman ortalamasının çok üstünde olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Adıyaman ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Sincik ilçesinde özellikle de kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tut ilçesinin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Adıyaman ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının hem Türkiye hem de Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında ilçenin Türkiye ortalamasının üstünde ancak Adıyaman ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu durum Tut ilçesinde özellikle de kadınlar için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ancak erkekler için yeterli olmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 6.37. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Grafik 6.38. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.2.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu

Adıyaman ilinin okuryazarlık oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde verilmiştir. Buna göre ilde okuma-yazma bilmeyen oranı %12,6'dır. Erkeklerde bu oran %5,68 iken kadınlarda %19,6'dır. İl genelindeki kişilerin %22,1'i ilköğretim mezunu iken yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise %3,7'dir. Okuryazar oranı en yüksek ilçe %89,4 ile Merkez ilçedir. Okuryazar oranı en düşük ilçe ise %78,8 ile Sinciktir. İlin, kadın nüfusunun okuryazarlık oranı en düşük ilçesi de %69,3 ile Sincik ilçesidir. Kadın nüfusunun okuryazar oranı en yüksek ilçesi ise %83,3 ile Merkez ilçedir.

Tablo 6.28. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Okuryazarlık Oranları ve Eğitim Durumları (%)

		Okuma Yazma Bilmeyen Oranı %	Okuma Yazma Bilen Bir Okul Bitirmeyen Oranı%	İlköğretim Mezunu Oranı %	İlköğretim Mezunu Oranı %	Ortaokul Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Lise Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Yükseköğretim Veya Fakülte Mezunu Oranı %	Yüksek Lisans Veya Doktora Mezunu Oranı %
Adıyaman	Erkek	5,6	26,0	21,8	15,5	4,8	16,1	5,0	0,2
	Kadın	19,6	26,6	22,4	14,3	1,7	9,3	2,3	0,1
	Toplam	12,6	26,3	22,1	14,9	3,2	12,7	3,6	0,1
Merkez	Erkek	4,5	23,1	19,2	15,8	6,1	20,8	6,9	0,3
	Kadın	16,7	23,7	23,0	14,3	2,5	13,2	3,4	0,1
	Toplam	10,6	23,4	21,1	15,0	4,3	17,0	5,2	0,2
Besni	Erkek	5,6	24,7	28,3	14,4	3,9	13,9	3,7	0,3
	Kadın	20,7	24,6	25,8	14,0	1,2	8,7	1,5	0,1
	Toplam	13,3	24,6	27,0	14,2	2,5	11,2	2,6	0,2
Çelikhan	Erkek	5,2	21,9	21,8	13,9	5,6	21,6	6,2	0,2
	Kadın	19,8	25,0	23,6	14,9	1,3	10,7	1,7	0,0
	Toplam	12,4	23,4	22,6	14,4	3,5	16,2	4,0	0,1
Gerger	Erkek	10,8	35,8	19,5	15,1	1,0	3,8	1,2	0,1
	Kadın	30,1	38,7	11,0	10,5	0,2	1,4	0,6	0,0
	Toplam	20,8	37,3	15,1	12,7	0,6	2,6	0,9	0,0
Gölbaşı	Erkek	4,4	22,1	27,7	14,4	5,9	15,0	5,2	0,2
	Kadın	18,4	21,7	28,3	14,3	2,2	9,3	2,3	0,1
	Toplam	11,4	21,9	28,0	14,4	4,1	12,2	3,7	0,1
Kahta	Erkek	6,6	32,6	20,3	16,1	3,0	11,6	3,2	0,1
	Kadın	20,6	33,8	19,7	14,4	0,9	4,8	1,1	0,0
	Toplam	13,7	33,2	20,0	15,2	1,9	8,2	2,1	0,1
Samsat	Erkek	4,8	28,1	22,2	17,1	4,0	16,5	3,6	0,2
	Kadın	18,8	30,4	23,3	17,9	0,9	5,1	0,6	0,0
	Toplam	11,9	29,3	22,8	17,5	2,4	10,7	2,1	0,1
Sincik	Erkek	10,9	31,4	22,8	19,1	1,8	5,6	1,7	0,0

	Kadın	30,7	29,9	14,7	17,6	0,2	1,5	0,5	0,0
	Toplam	21,2	30,6	18,6	18,3	1,0	3,5	1,1	0,0
Tut	Erkek	6,8	24,0	28,4	13,7	5,6	10,9	2,6	0,2
	Kadın	25,7	22,4	24,1	13,3	1,6	6,0	1,2	0,1
	Toplam	16,2	23,2	26,3	13,5	3,6	8,5	1,9	0,2

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçenin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %89,4 olduğu görülmektedir. Okuma-yazma oranı erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %21,1 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı %5,4'tür.

Besni ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %86,7 olduğu görülmektedir. Okuma-yazma oranı erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %27 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı sadece %2,8'dir.

Çelikhan ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %77,6 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlkokul mezunlarının oranı %22,6 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %4,1'dir.

Gerger ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %79,2 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %15,1 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %0,9'dur.

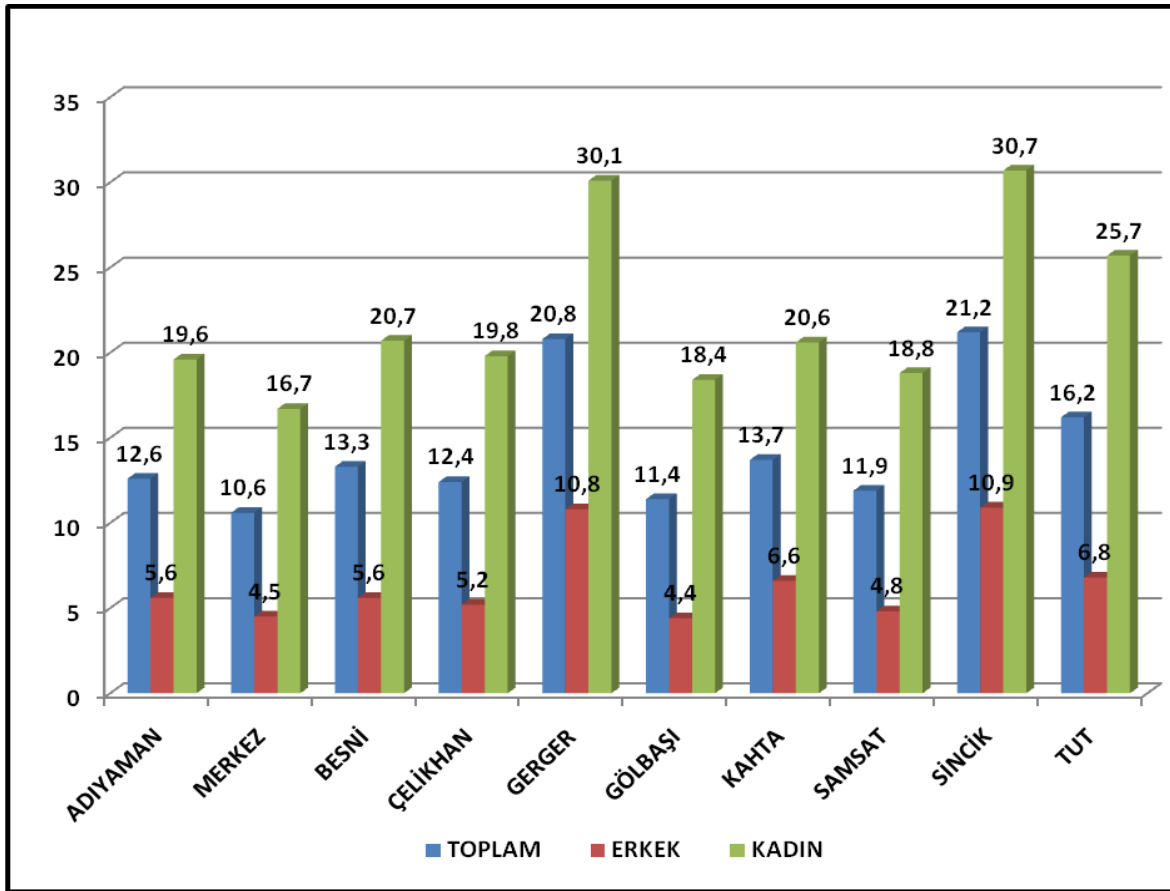
Gölbaşı ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %88,6 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %28 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %3,8'dir.

Kahta ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %86,3 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan çok daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %20 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %2,2'dir.

Samsat ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %88,1 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan çok daha yüksektir. İlkokul mezunlarının oranı %22,8 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %2,2'dir.

Sincik ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %78,8 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %18,6 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %1,1'dir.

Tut ilçesinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında okuma yazma bilen oranının %83,8 olduğu görülmektedir. Bu oran erkekler için kadınlardan daha yüksektir. İlçede ilkokul mezunlarının oranı %26,3 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise sadece %2,1'dir.

Grafik 6.39. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2.6. Bağımlılık Durumu

Bağımlılık oranı, her 100 kişi için, 0–14 yaş ile 65 ve üstü yaş grubundakilerin, 15–64 yaş grubuna oranıdır. Bir başka deyişle, iktisaden faal olmadığı kabul edilen yaş gruplarının, iktisaden faal olduğu kabul edilen yaş gruplarına oranıdır.

Tablo 6.29. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)

	Bağımlılık Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam
Adıyaman	62,4	61,2	61,8
Merkez	56,0	55,6	55,8
Besni	59,7	60,4	60,0
Çelikhan	57,6	60,9	59,2
Gerger	90,8	82,6	86,5
Gölbaşı	55,0	55,7	55,4
Kahta	76,4	71,9	74,1
Samsat	62,5	65,0	63,8
Sincik	78,0	67,1	72,2
Tut	62,4	61,6	62,0

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Adıyaman ilinin, toplam bağımlılık oranı, %61,8'dir. Erkek ve kadın bağımlılık oranları sırasıyla %62,4 ve %61,2'dir. Gerger, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut ilçelerinde bağımlılık oranları Adıyaman ortalamasının üstündedir. Bu da bize bu ilçelerde genç ve yaşlı nüfus oranının diğer ilçelere nazaran daha fazla olduğunu göstermektedir. Bağımlılık oranı en düşük ilçe ise %55,4 ile Gölbaşı ilçesi olup, Gölbaşı ilçesindeki genç ve yaşlı nüfus oranının diğer ilçelere göre daha az olduğu söylenebilir.

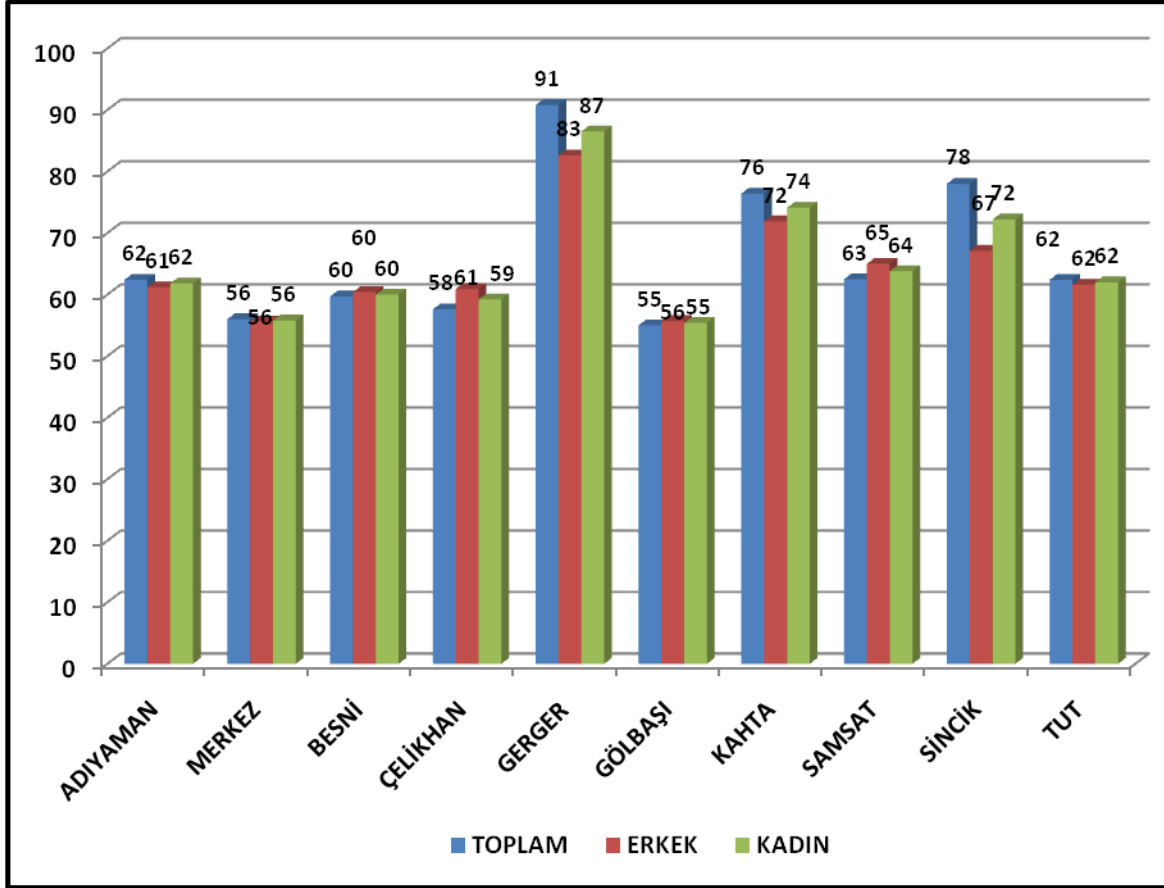
Merkez ilçe bağımlılık oranları bakımından incelendiğinde değerlerin Adıyaman ortalamasının altında olduğunu görmekteyiz. Bu da bize 15–64 yaşları arasındaki nüfusun oransal olarak il geneline göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Merkez ilçede kadın bağımlılık oranının erkek bağımlılık oranından düşük olduğu görülmektedir.

Besni, Çelikhan ve Gölbaşı ilçeleri bağımlılık oranları bakımından incelendiğinde değerlerin Adıyaman ortalamasının altında olduğunu görmekteyiz. Bu da bize 15–64 yaşları arasındaki nüfusun oransal olarak il geneline göre daha düşük olduğunu göstermektedir. İlçelerde kadın bağımlılık oranının erkek bağımlılık oranından yüksek olduğu görülmektedir.

Gerger, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut ilçeleri bağımlılık oranları bakımından incelendiğinde değerlerin Adıyaman ortalamasının üstünde olduğunu görmekteyiz. Bu da bize 15–64 yaşları arasındaki nüfusun oransal olarak il geneline göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Gerger, Kahta, Sincik ve Tut ilçelerinde kadın bağımlılık oranının erkek

bağımlılık oranından düşük olduğu, Samsat ilçesinde ise kadın bağımlılık oranının erkek bağımlılık oranından yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 6.40. Adıyaman İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı

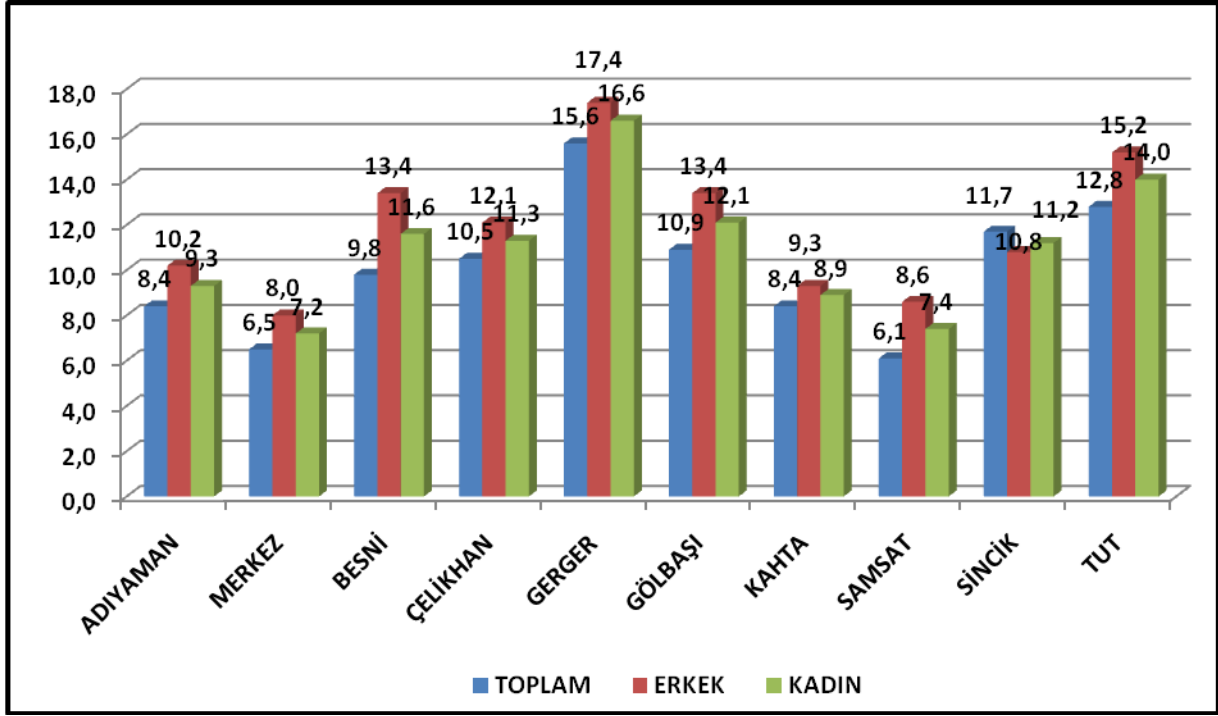
Yaşlı nüfus oranı, 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişi sayısıdır.

Tablo 6.30. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)

	Yaşlı Nüfus Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
Adıyaman	8,4	10,2	9,3
Merkez	6,5	8,0	7,2
Besni	9,8	13,4	11,6
Çelikhan	10,5	12,1	11,3
Gerger	15,6	17,4	16,6
Gölbaşı	10,9	13,4	12,1
Kahta	8,4	9,3	8,9
Samsat	6,1	8,6	7,4
Sincik	11,7	10,8	11,2
Tut	12,8	15,2	14,0

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Adıyaman ilinin toplam yaşlı nüfus oranı %9,3'tür. Erkek ve kadın yaşlı nüfus oranları sırasıyla %8,4 ve %10,2'dir. Adıyaman ili ve ilçelerine bakıldığında, Sincik ilçesi hariç bütün ilçelerde kadın yaşlı nüfus oranlarının, erkek yaşlı nüfus oranlarından fazla olduğu görülmektedir. Besni, Çelikhan, Gerger, Gölbaşı, Sincik ve Tut ilçelerinin yaşlı nüfus oranlarının Adıyaman ortalamasının üstünde olduğu diğer ilçelerde ise yaşlı nüfus oranlarının Adıyaman ortalamasının altında olduğu görülmektedir. En yüksek yaşlı nüfus oranı kadınlarda ve erkeklerde Gerger ilçesidir. En düşük yaşlı nüfus oranı ise kadınlarda Merkez ilçe iken erkeklerde Samsat ilçesine ait olduğu görülmektedir.

Grafik 6.41. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.2.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri

Adıyaman ili ve ilçelerinin 1985-2000 Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklükleri aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 6.31. Adıyaman İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

	1985	1990	2000
Adıyaman	6,6	6,6	6,3
Merkez	6,3	6,1	5,7
Besni	6,2	6,5	6,6
Çelikhan	6,7	6,8	6,6
Gerger	7,5	7,6	7,5
Gölbaşı	6,7	6,1	5,5
Kahta	7,1	7,1	7,0
Samsat	6,6	6,8	7,1
Sincik	-	7,9	8,2
Tut	-	6,5	6,5

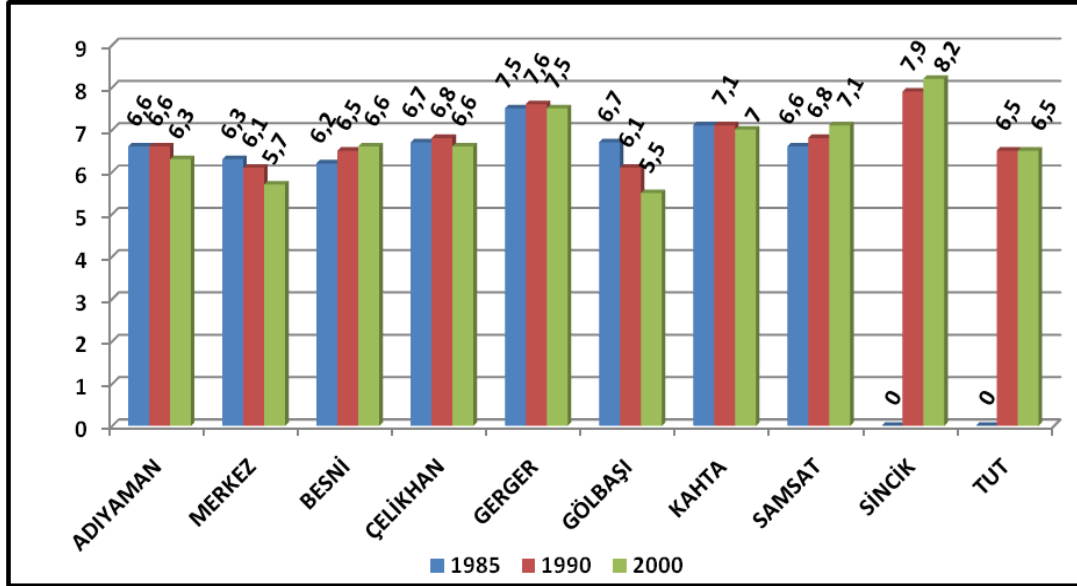
Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

1985 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 7,5 değeri ile Gerger iken bu ilçeyi 7,1 ile Kahta ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,2 ile Besni'dir.

1990 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 7,9 değeri ile Sincik iken bu ilçeyi 7,6 ile Gerger ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,1 ile Merkez ilçe ve Gölbaşıdır.

2000 yılında ise ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 8,2 değeri ile Sincik iken bu ilçeyi 7,5 ile Gerger ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 5,5 ile Gölbaşıdır.

Grafik 6.42. Adıyaman İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.2.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus projeksiyonları, planlama çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemler olan, En Küçük Kareler Yöntemi, Bileşik Faiz Yöntemi ve Üssel Yöntem ile hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda, TÜİK 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 nüfus sayımları ve 2007-2008-2009 yılları adrese dayalı nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle bulunan 2040 yılı nüfusları ve ortalamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Bilindiği gibi, en son 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı ile 2007 yılında uygulanmaya başlayan adrese dayalı nüfus sayımı sonuçları arasında, azalma yönünde büyük bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeninin, genel olarak, nüfusun doğal yolla azalmasından ziyade, 2000 yılı nüfus sayımında yapılmış olan nüfus celpleri ve 2007 yılından sonra, nüfus sayımlarının adrese dayalı olarak yapılmasıyla daha güvenilir verilerin elde edilmesinden kaynaklandığı varsayılmaktadır.

Nüfus projeksiyonlarında, belirgin nüfus değişimlerini geçmiş yıllara oranlayarak, sonuçlara en dengeli şekilde yansıtan yöntem “en küçük kareler”dir. Bu nedenle, bu yöntemle, yapay sonuçları olduğu düşünülen 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları kullanılmadan bir projeksiyon daha yapılmış olup, sonuçları tablolarda kırmızı renkle ve “Ekk-2” başlığı ile verilmiştir. Projeksiyonlar içinde en sağlıklı kabul edilen yöntem budur.

Bu çalışmada, TÜİK verilerinden farklı olarak, sadece ilçe merkezleri değil, ilçe ve belde merkezleri nüfusları kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir. Kırsal nüfuslardaki azalmanın bir nedeni budur. Buna ilaveten, 2008 yılında pek çok kırsal yerleşmenin idari yapılarının iptal edilerek, mahalle statüsüne dönüştürülmeleri ve göç olgusu da kırsal nüfuslarda sıfıra ulaşan değerlerin bulunmasında önemli birer faktör olarak değerlendirilmektedir.

Özetle, projeksiyon sonuçlarının hepsi aşağıdaki tablolarda verilmiş, ancak 2040 yılı kabulleri yapılmamıştır. Zira, rakamlardan görülebileceği gibi, 2040 yılı nüfusları, özellikle kırsal alanda, sıfır olarak hesaplanan yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle nüfus kabulleri, projeksiyonlarla birlikte, imar planı nüfus taşıma kapasiteleri ve sektörel gelişme eğilimleri de dikkate alınarak planlama aşamasında yapılacaktır.

Tablo 6.32. Adıyaman İli Toplam Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	647 025	600 407	600 529	615 987	611 037
2015	688 384	663 794	664 602	672 260	646 841
2020	729 744	733 874	735 513	733 043	682 645
2025	771 103	811 352	813 989	798 815	718 449
2030	812 463	897 010	900 838	870 103	754 253
2035	853 822	991 710	996 954	947 495	790 057
2040	895 182	1 096 409	1 103 325	1 031 639	825 861

Tablo 6.33. Adıyaman İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	438 930	399 858	400 187	412 991	397 467
2015	487 758	489 007	491 422	489 396	439 895
2020	536 586	598 032	603 458	579 359	482 322
2025	585 414	731 364	741 037	685 938	524 750
2030	634 242	894 423	909 981	812 882	567 177
2035	683 070	1 093 836	1 117 441	964 783	609 605
2040	731 899	1 337 709	1 372 199	1 147 269	652 032

Tablo 6.34. Adıyaman İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	208 095	204 569	204 569	205 745	213 570
2015	200 626	205 453	205 453	203 844	206 947
2020	193 158	206 340	206 341	201 946	200 323
2025	185 689	207 232	207 233	200 051	193 700
2030	178 220	208 127	208 128	198 159	187 076
2035	170 752	209 026	209 028	196 268	180 453
2040	163 283	209 929	209 931	194 381	173 829

Adıyaman ili için, 2002 tarihli GAP Bölge Kalkınma Planı'nda 2010 yılı nüfus projeksiyonu, **854.900** kişi olarak belirlenmiştir. GAP Master Planı'nın revizyonu niteliğindeki bu planda Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri için nüfus projeksiyonları, 2010 yılında GAP'ın tamamlanacağı kabulüyle yapılmıştır. Günümüzde gelinen noktada, projenin 2012 sonuna dek büyük oranda bitirileceği ifade edilmektedir. Buradan hareketle, proje ve bağlantılı diğer yatırımların tamamlanması ve istihdam olanaklarının artmasıyla GAP'ın 2010 yılı için hedeflediği nüfusa 2020-2025 döneminde ulaşılmasını beklemek mümkündür. Çevre Düzeni Planı'nın hedef yılı olan 2040'a kadarki dönemde ise ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak nüfus artışının olağan bir seyirle sürmesi beklenmektedir.

Bu durumda, GAP'ın tamamlanması kabulüyle yapılmış olan 2010 yılı projeksiyonu, 2040 yılı için hesaplanan değerlerle (Ekk-2) örtüşmektedir.

Diğer yandan, İpekyolu Kalkınma Ajansı'nın hazırladığı Bölge Planı'nda, Adıyaman ilinin 2020 yılı projeksiyonu **679.550** kişi olarak belirlenmiş olup, bu değer de 2020 yılı için hesaplanan Ekk-2 değerine çok yakındır.

Merkez İlçe Projeksiyon Nüfusları

Tablo 6.35. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	280 553	267 682	267 813	272 016	266 698
2015	307 518	312 648	313 564	311 243	291 525
2020	334 484	365 168	367 130	355 594	316 352
2025	361 450	426 509	429 847	405 935	341 179
2030	388 415	498 155	503 279	463 283	366 006
2035	415 381	581 837	589 255	528 824	390 833
2040	442 347	679 575	689 918	603 947	415 660

Tablo 6.36. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	226 887	218 565	218 856	221 436	212 219
2015	256 323	282 258	284 520	274 367	239 391
2020	285 760	364 512	369 886	340 053	266 563
2025	315 196	470 736	480 865	422 266	293 735
2030	344 633	607 914	625 141	525 896	320 908
2035	374 070	785 069	812 705	657 281	348 080
2040	403 506	1 013 849	1 056 544	824 633	375 252

Tablo 6.37. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	53 666	51 789	51 789	52 414	54 479
2015	51 195	51 582	51 582	51 453	52 134
2020	48 724	51 376	51 376	50 492	49 789
2025	46 253	51 171	51 172	49 532	47 443
2030	43 782	50 967	50 968	48 572	45 098
2035	41 311	50 764	50 764	47 613	42 753
2040	38 841	50 562	50 562	46 655	40 407

Adıyaman ili Merkez ilçeye bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.38. Adıyaman İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Merkez	2010	214 131	208 442	208 699	210 424	202 667
	2015	241 383	266 588	268 564	258 845	228 149
	2020	268 635	340 955	345 603	318 397	253 632
	2025	295 887	436 066	444 739	392 231	279 114
	2030	323 138	557 710	572 314	484 387	304 596
	2035	350 390	713 287	736 483	600 054	330 078
	2040	377 642	912 263	947 745	745 883	355 560
Kömür	2010	5 214	4 115	4 125	4 484	4 216
	2015	5 871	5 797	5 881	5 850	4 719
	2020	6 527	8 168	8 386	7 694	5 221
	2025	7 184	11 507	11 959	10 217	5 724
	2030	7 841	16 212	17 052	13 702	6 226
	2035	8 497	22 842	24 316	18 551	6 729
	2040	9 154	32 182	34 673	25 336	7 232
Atakent	2010	2 498	1 920	1 920	2 113	1 924
	2015	2 711	2 142	2 145	2 333	1 933
	2020	2 923	2 391	2 397	2 570	1 943
	2025	3 135	2 668	2 678	2 827	1 952
	2030	3 348	2 977	2 992	3 106	1 961
	2035	3 560	3 322	3 343	3 408	1 971
	2040	3 772	3 707	3 735	3 738	1 980
Yaylakonak	2010	2 177	2 010	2 010	2 066	2 021
	2015	2 136	1 961	1 961	2 019	1 956
	2020	2 095	1 913	1 913	1 974	1 891
	2025	2 054	1 866	1 866	1 929	1 826
	2030	2 013	1 820	1 821	1 885	1 761
	2035	1 973	1 776	1 776	1 842	1 696
	2040	1 932	1 732	1 733	1 799	1 631
Hasancık	2010	2 093	1 514	1 514	1 707	1 483
	2015	2 290	1 616	1 617	1 841	1 585
	2020	2 486	1 725	1 727	1 979	1 687
	2025	2 683	1 841	1 844	2 123	1 790
	2030	2 879	1 966	1 969	2 271	1 892
	2035	3 076	2 098	2 103	2 426	1 994
	2040	3 272	2 240	2 246	2 586	2 096

Besni İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.39. Besni İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	94 893	81 232	81 234	85 786	83 801
2015	97 176	84 043	84 055	88 425	84 372
2020	99 459	86 952	86 974	91 128	84 943
2025	101 743	89 961	89 994	93 899	85 514
2030	104 026	93 074	93 120	96 740	86 085
2035	106 309	96 295	96 353	99 653	86 656
2040	108 593	99 628	99 700	102 640	87 227

Tablo 6.40. Besni İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	58 357	46 040	46 049	50 149	46 660
2015	62 956	50 662	50 718	54 779	49 454
2020	67 555	55 747	55 860	59 721	52 247
2025	72 154	61 343	61 524	65 007	55 040
2030	76 753	67 501	67 762	70 672	57 833
2035	81 352	74 276	74 633	76 753	60 626
2040	85 951	81 732	82 200	83 294	63 420

Tablo 6.41. Besni İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	36 536	35 402	35 403	35 780	37 140
2015	34 220	34 855	34 856	34 643	34 918
2020	31 905	34 315	34 317	33 512	32 696
2025	29 589	33 784	33 787	32 387	30 474
2030	27 273	33 262	33 265	31 267	28 251
2035	24 958	32 747	32 751	30 152	26 029
2040	22 642	32 240	32 245	29 042	23 807

Adıyaman ili Besni ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.42. Besni İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Besni	2010	33 718	27 665	27 680	29 688	28 528
	2015	36 904	32 502	32 604	34 003	30 347
	2020	40 090	38 184	38 405	38 893	32 166
	2025	43 277	44 859	45 237	44 457	33 985
	2030	46 463	52 701	53 285	50 816	35 804
	2035	49 649	61 914	62 764	58 109	37 624
	2040	52 836	72 738	73 931	66 502	39 443
Suvarlı	2010	3 709	2 865	2 865	3 146	3 044
	2015	3 602	2 796	2 796	3 065	2 834
	2020	3 495	2 729	2 729	2 984	2 624
	2025	3 387	2 663	2 664	2 905	2 414
	2030	3 280	2 599	2 600	2 826	2 204
	2035	3 173	2 537	2 537	2 749	1 994
	2040	3 065	2 476	2 477	2 623	1 784
Şambayat	2010	4 999	4 367	4 369	4 579	4 621
	2015	5 313	5 033	5 045	5 130	4 876
	2020	5 627	5 799	5 825	5 751	5 132
	2025	5 941	6 683	6 727	6 450	5 387
	2030	6 255	7 702	7 768	7 241	5 642
	2035	6 569	8 875	8 969	8 138	5 898
	2040	6 883	10 228	10 357	9 156	6 153
Köseceli	2010	2 315	1 603	1 604	1 841	1 668
	2015	2 502	1 793	1 795	2 030	1 755
	2020	2 688	2 004	2 010	2 234	1 842
	2025	2 875	2 241	2 250	2 456	1 928
	2030	3 062	2 506	2 519	2 696	2 015
	2035	3 249	2 802	2 820	2 957	2 102
	2040	3 435	3 133	3 157	3 242	2 189
Kesmetepe	2010	3 386	2 241	2 241	2 623	2 290
	2015	3 702	2 511	2 515	2 910	2 437
	2020	4 019	2 815	2 823	3 219	2 584
	2025	4 335	3 155	3 168	3 553	2 731
	2030	4 651	3 536	3 556	3 915	2 878
	2035	4 968	3 964	3 991	4 307	3 025
	2040	5 284	4 443	4 479	4 735	3 172
Çakırhüyük	2010	4 201	2 629	2 629	3 153	2 782
	2015	4 456	2 815	2 817	3 363	2 818
	2020	4 712	3 015	3 018	3 582	2 854
	2025	4 967	3 229	3 234	3 810	2 890
	2030	5 222	3 458	3 465	4 048	2 927

	2035	5 477	3 703	3 713	4 298	2 963
	2040	5 733	3 966	3 978	4 559	2 999
Üçgöz	2010	2 348	1 785	1 786	1 973	1 781
	2015	2 537	1 913	1 914	2 121	1 882
	2020	2 725	2 049	2 051	2 275	1 984
	2025	2 914	2 195	2 199	2 436	2 085
	2030	3 103	2 352	2 357	2 604	2 187
	2035	3 292	2 520	2 526	2 779	2 288
	2040	3 481	2 699	2 707	2 962	2 389
	Sarıyaprak	2010	3 019	2 225	2 225	2 489
2015		3 290	2 352	2 352	2 665	2 478
2020		3 561	2 486	2 487	2 845	2 669
2025		3 832	2 628	2 630	3 030	2 861
2030		4 103	2 778	2 781	3 221	3 053
2035		4 374	2 936	2 941	3 417	3 245
2040		4 645	3 104	3 110	3 620	3 436
Sugözü	2010	1 554	979	979	1 171	1 012
	2015	1 621	1 171	1 176	1 322	998
	2020	1 687	1 401	1 411	1 500	985
	2025	1 754	1 677	1 694	1 708	971
	2030	1 820	2 006	2 034	1 954	957
	2035	1 887	2 401	2 442	2 243	944
	2040	1 953	2 873	2 932	2 586	930

Çelikhan İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.43. Çelikhan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	17 296	15 377	15 377	16 017	16 181
2015	16 731	15 282	15 283	15 765	15 443
2020	16 166	15 188	15 189	15 514	14 706
2025	15 601	15 095	15 095	15 264	13 969
2030	15 036	15 002	15 003	15 014	13 232
2035	14 471	14 910	14 910	14 764	12 494
2040	13 906	14 818	14 819	14 514	11 757

Tablo 6.44. Çelikhan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	13 928	11 798	11 799	12 508	12 129
2015	14 563	12 599	12 606	13 256	12 487
2020	15 198	13 455	13 468	14 040	12 844
2025	15 833	14 369	14 389	14 864	13 201
2030	16 468	15 345	15 373	15 729	13 559
2035	17 104	16 387	16 424	16 638	13 916
2040	17 739	17 500	17 547	17 595	14 274

Tablo 6.45. Çelikhan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	3 368	3 668	3 669	3 568	4 052
2015	2 168	3 275	3 280	2 908	2 957
2020	968	2 924	2 933	2 275	1 862
2025	0	2 611	2 622	1 744	767
2030	0	2 331	2 344	1 558	0
2035	0	2 082	2 096	1 392	0
2040	0	1 859	1 874	1 244	0

Adıyaman ili Çelikhan ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.46. Çelikhan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Çelikhan	2010	10 177	8 405	8 407	8 996	8 718
	2015	10 818	9 372	9 385	9 859	9 134
	2020	11 460	10 450	10 477	10 796	9 551
	2025	12 102	11 652	11 697	11 817	9 967
	2030	12 743	12 992	13 058	12 931	10 383
	2035	13 385	14 487	14 577	14 150	10 800
	2040	14 026	16 153	16 274	15 484	11 216
Pınarbaşı	2010	3 751	3 411	3 411	3 525	3 411
	2015	3 745	3 369	3 369	3 494	3 352
	2020	3 738	3 327	3 327	3 464	3 293
	2025	3 732	3 286	3 286	3 435	3 234
	2030	3 725	3 245	3 245	3 405	3 175
	2035	3 719	3 205	3 205	3 376	3 116
	2040	3 712	3 165	3 165	3 347	3 058

Gerger İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.47. Gerger İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	25 667	25 369	25 369	25 468	26 135
2015	24 511	25 016	25 017	24 848	25 050
2020	23 354	24 668	24 669	24 230	23 966
2025	22 197	24 325	24 327	23 616	22 881
2030	21 040	23 987	23 989	23 005	21 796
2035	19 884	23 653	23 656	22 397	20 712
2040	18 727	23 324	23 327	21 793	19 627

Tablo 6.48. Gerger İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	3 591	3 233	3 233	3 352	3 299
2015	3 516	3 187	3 187	3 297	3 179
2020	3 441	3 143	3 143	3 242	3 059
2025	3 366	3 098	3 099	3 188	2 939
2030	3 291	3 055	3 055	3 134	2 819
2035	3 216	3 012	3 012	3 080	2 699
2040	3 141	2 970	2 970	3 027	2 579

Tablo 6.49. Gerger İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	22 077	22 137	22 137	22 117	22 836
2015	20 995	21 834	21 835	21 555	21 871
2020	19 913	21 536	21 537	20 995	20 906
2025	18 831	21 241	21 243	20 438	19 942
2030	17 749	20 951	20 952	19 884	18 977
2035	16 668	20 664	20 666	19 333	18 013
2040	15 586	20 382	20 384	18 784	17 048

Adıyaman ili Gerger ilçesine bağlı Gerger belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.50. Gerger İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Gerger	2010	3 591	3 233	3 233	3 352	3 299
	2015	3 516	3 187	3 187	3 297	3 179
	2020	3 441	3 143	3 143	3 242	3 059
	2025	3 366	3 098	3 099	3 188	2 939
	2030	3 291	3 055	3 055	3 134	2 819
	2035	3 216	3 012	3 012	3 080	2 699
	2040	3 141	2 970	2 970	3 027	2 579

Gölbaşı İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.51. Gölbaşı İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	51 411	48 361	48 362	49 378	50 092
2015	51 714	49 846	49 851	50 470	50 191
2020	52 017	51 377	51 387	51 593	50 290
2025	52 319	52 954	52 970	52 748	50 389
2030	52 622	54 581	54 602	53 935	50 487
2035	52 925	56 257	56 284	55 155	50 586
2040	53 227	57 984	58 017	56 409	50 685

Tablo 6.52. Gölbaşı İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	38 366	35 035	35 039	36 147	36 338
2015	40 049	37 905	37 934	38 629	37 708
2020	41 731	41 012	41 068	41 270	39 077
2025	43 413	44 372	44 461	44 082	40 446
2030	45 096	48 009	48 134	47 080	41 816
2035	46 778	51 943	52 111	50 277	43 185
2040	48 460	56 199	56 417	53 692	44 554

Tablo 6.53. Gölbaşı İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	13 045	13 444	13 445	13 311	13 753
2015	11 665	12 775	12 779	12 406	12 483
2020	10 286	12 139	12 146	11 523	11 213
2025	8 906	11 535	11 544	10 662	9 942
2030	7 526	10 960	10 972	9 820	8 672
2035	6 147	10 415	10 429	8 997	7 402
2040	4 767	9 896	9 912	8 192	6 131

Adıyaman ili Gölbaşı ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.54. Gölbaşı İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Gölbaşı	2010	30 123	28 285	28 289	28 899	29 461
	2015	31 403	30 838	30 866	31 036	30 639
	2020	32 684	33 623	33 678	33 328	31 818
	2025	33 965	36 658	36 746	35 790	32 996
	2030	35 245	39 968	40 094	38 436	34 175
	2035	36 526	43 576	43 747	41 283	35 353
	2040	37 807	47 511	47 732	44 350	36 532
Balkar	2010	2 719	2 373	2 373	2 488	2 391
	2015	2 851	2 480	2 481	2 604	2 472
	2020	2 982	2 593	2 594	2 723	2 553
	2025	3 114	2 710	2 712	2 845	2 633
	2030	3 245	2 833	2 835	2 971	2 714
	2035	3 377	2 961	2 964	3 100	2 795
	2040	3 508	3 095	3 099	3 234	2 876
Belören	2010	2 588	2 105	2 105	2 266	2 169
	2015	2 570	2 109	2 109	2 263	2 086
	2020	2 552	2 113	2 113	2 260	2 003
	2025	2 534	2 118	2 118	2 256	1 920
	2030	2 515	2 122	2 122	2 253	1 837
	2035	2 497	2 126	2 126	2 250	1 754
	2040	2 479	2 131	2 131	2 247	1 671
Harmanlı	2010	2 707	2 227	2 227	2 387	2 452
	2015	2 581	2 207	2 207	2 332	2 286
	2020	2 455	2 187	2 187	2 277	2 121
	2025	2 329	2 168	2 168	2 222	1 955
	2030	2 203	2 148	2 148	2 167	1 790
	2035	2 078	2 129	2 129	2 112	1 625
	2040	1 952	2 110	2 110	2 057	1 459

Kahta İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.55. Kahta İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	123 090	118 759	118 777	120 209	119 481
2015	130 122	129 343	129 456	129 640	125 956
2020	137 153	140 869	141 096	139 706	132 430
2025	144 185	153 423	153 783	150 463	138 905
2030	151 217	167 095	167 610	161 974	145 379
2035	158 248	181 985	182 680	174 305	151 854
2040	165 280	198 203	199 106	187 530	158 328

Tablo 6.56. Kahta İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	76 300	70 168	70 294	72 254	69 681
2015	85 773	94 361	95 379	91 838	78 133
2020	95 246	126 893	129 417	117 185	86 584
2025	104 719	170 643	175 601	150 321	95 036
2030	114 193	229 476	238 267	193 978	103 487
2035	123 666	308 593	323 295	251 851	111 939
2040	133 139	414 987	438 668	328 931	120 390

Tablo 6.57. Kahta İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	46 791	50 326	50 327	49 148	49 800
2015	44 349	48 898	48 902	47 383	47 823
2020	41 907	47 509	47 518	45 645	45 846
2025	39 466	46 161	46 173	43 933	43 869
2030	37 024	44 850	44 866	42 247	41 892
2035	34 582	43 577	43 596	40 585	39 915
2040	32 141	42 340	42 362	38 948	37 938

Adıyaman ili Kahta ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.58. Kahta İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Kahta	2010	69 369	64 779	64 883	66 343	64 581
	2015	77 666	85 766	86 596	83 343	72 140
	2020	85 964	113 552	115 575	105 030	79 699
	2025	94 262	150 341	154 252	132 952	87 257
	2030	102 560	199 048	205 872	169 160	94 816
	2035	110 858	263 536	274 767	216 387	102 375
	2040	119 156	348 917	366 717	278 263	109 934
Bölükçayla	2010	3 547	2 755	2 757	3 020	2 784
	2015	3 890	3 354	3 370	3 538	3 009
	2020	4 233	4 083	4 118	4 144	3 233
	2025	4 575	4 970	5 032	4 859	3 458
	2030	4 918	6 050	6 150	5 706	3 683
	2035	5 261	7 364	7 516	6 714	3 908
	2040	5 604	8 964	9 185	7 918	4 133
Akıncılar	2010	3 047	2 333	2 335	2 572	2 391
	2015	3 371	2 860	2 874	3 035	2 613
	2020	3 695	3 505	3 538	3 579	2 836
	2025	4 019	4 296	4 354	4 223	3 058
	2030	4 343	5 266	5 360	4 989	3 281
	2035	4 666	6 454	6 597	5 906	3 504
	2040	4 990	7 911	8 120	7 007	3 726

Samsat İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.59. Samsat İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	11 370	10 291	10 291	10 651	10 571
2015	11 444	10 485	10 486	10 805	10 523
2020	11 519	10 683	10 684	10 962	10 474
2025	11 594	10 884	10 885	11 121	10 425
2030	11 668	11 089	11 091	11 283	10 377
2035	11 743	11 298	11 300	11 447	10 328
2040	11 818	11 511	11 513	11 614	10 280

Tablo 6.60. Samsat İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	5 818	4 547	4 548	4 971	4 422
2015	6 423	5 039	5 045	5 502	4 811
2020	7 027	5 583	5 596	6 069	5 200
2025	7 632	6 187	6 208	6 676	5 589
2030	8 237	6 855	6 886	7 326	5 978
2035	8 842	7 596	7 638	8 025	6 368
2040	9 446	8 417	8 473	8 779	6 757

Tablo 6.61. Samsat İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	5 552	5 780	5 780	5 704	6 150
2015	5 022	5 689	5 689	5 466	5 712
2020	4 492	5 599	5 599	5 230	5 274
2025	3 962	5 511	5 511	4 995	4 836
2030	3 432	5 424	5 424	4 760	4 398
2035	2 902	5 338	5 339	4 526	3 961
2040	2 371	5 254	5 255	4 293	3 523

Adıyaman ili Samsat ilçesine bağlı Samsat belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.62. Samsat İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Samsat	2010	5 818	4 547	4 548	4 971	4 422
	2015	6 423	5 039	5 045	5 502	4 811
	2020	7 027	5 583	5 596	6 069	5 200
	2025	7 632	6 187	6 208	6 676	5 589
	2030	8 237	6 855	6 886	7 326	5 978
	2035	8 842	7 596	7 638	8 025	6 368
	2040	9 446	8 417	8 473	8 779	6 757

Sincik İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.63. Sincik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	23 035	21 357	21 363	21 918	21 960
2015	24 528	23 867	23 902	24 099	23 287
2020	26 021	26 671	26 744	26 479	24 613
2025	27 514	29 805	29 923	29 081	25 940
2030	29 007	33 307	33 481	31 932	27 267
2035	30 500	37 220	37 461	35 060	28 594
2040	31 993	41 593	41 915	38 500	29 921

Tablo 6.64. Sincik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	8 434	7 444	7 448	7 776	7 062
2015	9 572	8 878	8 912	9 121	7 988
2020	10 710	10 589	10 663	10 654	8 914
2025	11 847	12 630	12 758	12 412	9 839
2030	12 985	15 064	15 264	14 438	10 765
2035	14 123	17 967	18 263	16 784	11 691
2040	15 261	21 430	21 851	19 514	12 617

Tablo 6.65. Sincik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	14 601	13 947	13 949	14 166	14 898
2015	14 956	15 237	15 252	15 148	15 299
2020	15 311	16 647	16 676	16 211	15 700
2025	15 667	18 187	18 233	17 362	16 101
2030	16 022	19 870	19 936	18 609	16 502
2035	16 377	21 709	21 798	19 961	16 903
2040	16 732	23 717	23 833	21 427	17 304

Adıyaman ili Sincik ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.66. Sincik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Sincik	2010	5 063	4 426	4 427	4 639	4 322
	2015	5 570	4 933	4 940	5 148	4 715
	2020	6 078	5 498	5 512	5 696	5 108
	2025	6 585	6 128	6 151	6 288	5 501
	2030	7 092	6 830	6 864	6 928	5 894
	2035	7 599	7 612	7 659	7 623	6 286
	2040	8 106	8 484	8 546	8 379	6 679
İnlice	2010	3 085	2 881	2 882	2 949	2 915
	2015	3 190	3 017	3 018	3 075	2 994
	2020	3 295	3 160	3 161	3 205	3 073
	2025	3 400	3 309	3 311	3 340	3 153
	2030	3 505	3 465	3 468	3 479	3 232
	2035	3 610	3 628	3 632	3 624	3 311
	2040	3 716	3 799	3 804	3 773	3 390

Tut İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.67. Tut İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	14 095	11 682	11 684	12 487	12 391
2015	14 659	12 627	12 636	13 307	12 692
2020	15 223	13 648	13 666	14 179	12 993
2025	15 788	14 751	14 780	15 106	13 295
2030	16 352	15 944	15 985	16 094	13 596
2035	16 916	17 233	17 288	17 146	13 897
2040	17 480	18 627	18 697	18 268	14 198

Tablo 6.68. Tut İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	5 732	4 164	4 165	4 687	4 670
2015	5 870	4 494	4 498	4 954	4 644
2020	6 007	4 851	4 857	5 238	4 617
2025	6 145	5 236	5 246	5 542	4 591
2030	6 282	5 651	5 665	5 866	4 564
2035	6 420	6 100	6 118	6 213	4 538
2040	6 557	6 584	6 608	6 583	4 511

Tablo 6.69. Tut İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	8 363	7 515	7 516	7 798	7 721
2015	8 790	8 113	8 119	8 341	8 049
2020	9 216	8 759	8 770	8 915	8 376
2025	9 643	9 456	9 474	9 524	8 704
2030	10 070	10 208	10 233	10 170	9 031
2035	10 496	11 020	11 054	10 857	9 359
2040	10 923	11 897	11 941	11 587	9 687

Adıyaman ili Tut ilçesine bağlı Tut Belediyesinin 2030 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.70. Tut İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Tut	2010	5 732	4 164	4 165	4 687	4 670
	2015	5 870	4 494	4 498	4 954	4 644
	2020	6 007	4 851	4 857	5 238	4 617
	2025	6 145	5 236	5 246	5 542	4 591
	2030	6 282	5 651	5 665	5 866	4 564
	2035	6 420	6 100	6 118	6 213	4 538
	2040	6 557	6 584	6 608	6 583	4 511

6.3. ŞANLIURFA

6.3.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)

6.3.3.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

1980-2009 yılları arası Şanlıurfa ili ve ilçelerinin nüfus dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. 1980 genel nüfus sayımlarında ilin Merkez ilçe dahil 9 ilçesi varken, bunlara 1985 yılında Ceylanpınar ve 1990 Genel nüfus sayımında Harran eklenerek sayı 11'e çıkmıştır. 2009 ADNKS sonuçlarına göre il nüfusu 1.613.737 iken bu kişilerin 990.365'i kentlerde, 623.372'si kırsal kesimde yaşamaktadır. 2009 itibariyle Merkez ilçe dahil en yüksek nüfus 698.887 kişi ile Merkez ilçede iken en düşük nüfus ise 40.083 kişi ile Hilvan ilçesine aittir.

Tablo 6.71. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları

		1980	1985	1990	2000	2009
Şanlıurfa	Kentsel	309 623	408 563	567 670	916 641	990 365
	Kırsal	293 113	386 471	433 785	526 781	623 372
	Toplam	602 736	795 034	1 001 455	1 443 422	1 613 737
Merkez	Kentsel	147 488	194 969	276 528	408 620	531 424
	Kırsal	59 020	77 558	95 492	126 086	167 463
	Toplam	206 508	272 527	372 020	534 706	698 887
Akçakale	Kentsel	11 184	15 542	15 211	36 414	27 487
	Kırsal	27 276	42 488	33 339	40 847	54 606
	Toplam	38 460	58 030	48 550	77 261	82 093
Birecik	Kentsel	22 104	28 396	31 028	46 568	55 136
	Kırsal	18 944	25 168	27 879	28 103	32 966
	Toplam	41 048	53 564	58 907	74 671	88 102
Bozova	Kentsel	5 597	9 598	16 745	30 852	18 487
	Kırsal	30 793	38 808	40 067	34 990	39 302
	Toplam	36 390	48 406	56 812	65 842	57 789
Ceylanpınar	Kentsel	-	25 781	33 238	44 258	44 626
	Kırsal	-	12 976	16 317	23 559	28 123
	Toplam	-	38 757	49 555	67 817	72 749
Halfeti	Kentsel	6 760	7 048	13 473	12 515	17 931
	Kırsal	19 092	23 652	22 585	21 887	22 533
	Toplam	25 852	30 700	36 058	34 402	40 464
Harran	Kentsel	-	-	2 267	8 784	5 995
	Kırsal	-	-	27 325	47 474	56 994
	Toplam	-	-	29 592	56 258	62 989
Hilvan	Kentsel	5 635	7 907	14 152	16 094	20 855
	Kırsal	15 929	21 065	21 414	22 317	19 228
	Toplam	21 564	28 972	35 566	38 411	40 083
Siverek	Kentsel	29 464	48 333	63 049	136 121	115 880

	Kırsal	52 558	63 812	70 783	87 981	94 520
	Toplam	82 022	112 145	133 832	224 102	210 400
Suruç	Kentsel	18 892	25 660	44 518	51 364	60 543
	Kırsal	31 772	43 765	35 684	30 883	40 288
	Toplam	50 664	69 425	80 202	82 247	100 831
Viranşehir	Kentsel	62 499	45 329	57 461	125 051	92 001
	Kırsal	37 729	37 179	42 900	62 654	67 349
	Toplam	100 228	82 508	100 361	187 705	159 350

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçede nüfus, 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2009 dönemleri arasında düzenli artış göstermiş ve 2009 yılında 531.424 olmuştur. Kırsal nüfusu da 1980-2009 dönemleri arasında düzenli artış göstermiş ve 2009 yılında 167.463'e ulaşmıştır.

Akçakale ilçesinde nüfus 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990 yılında azalmış daha sonra tekrar yükselişe geçerek 2009 yılında 82.093'e ulaşmıştır. Kentsel nüfus ise 1985 yılında artış göstermiş, 1990 yılında azalmış, 2000 yılında tekrar artmış ancak 2009 yılında bir kez daha azalarak 27.487 olmuştur. Kırsal nüfus ise 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990 yılında azalmış daha sonra tekrar yükselişe geçerek 2009 yılında 54.606'ya ulaşmıştır.

Birecik ilçesinde nüfus, 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiş ve 2009 yılında 88102 olmuştur. İlçenin kentsel ve kırsal nüfusu da 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiş kentsel nüfusu 55.136'ya kırsal nüfusu ise 32.966'ya ulaşmıştır.

Bozova ilçesinde nüfus, 1980-2000 dönemleri arasında sürekli artmış ancak 2009 yılında azalış göstermiş ve 57.789 olmuştur. İlçenin kentsel nüfusu da 1980-2000 dönemleri arasında sürekli artmış ancak 2009 yılında azalış göstermiş ve 18.487'ye ulaşmıştır. Kırsal nüfusu ise 1980-1990 döneminde artış göstermiş ancak 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında tekrar yükselip 39.302 seviyesine çıkmıştır.

Ceylanpınar nüfusu 1985-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiş ve 2009 yılında 72.749 olmuştur. İlçenin kentsel ve kırsal nüfusu da 1985-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiş kentsel nüfusu 44.626'ya kırsal nüfusu ise 28.123'e ulaşmıştır.

Halfeti ilçesinde nüfus, 1980-1990 döneminde artış göstermiş ancak 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında tekrar yükselip 40.464 seviyesine çıkmıştır. İlçenin kentsel nüfusu da 1980-1990 döneminde artış göstermiş ancak 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında tekrar yükselip 17.931'e ulaşmıştır. Kırsal nüfusu ise 1985 yılında artmış ancak 1990-2000 dönemi arasında azalmış, 2009 yılında ise tekrar artarak 22.533 olmuştur.

Harran ilçesinde nüfus, 1990-2009 dönemi arasında artmıştır. İlçenin kentsel nüfusu 2000 yılında artış göstermiş ancak 2009 yılında azalarak 5.995 olmuştur. Kırsal nüfusu ise 1990-2009 dönemi arasında artarak 56.994'e ulaşmıştır.

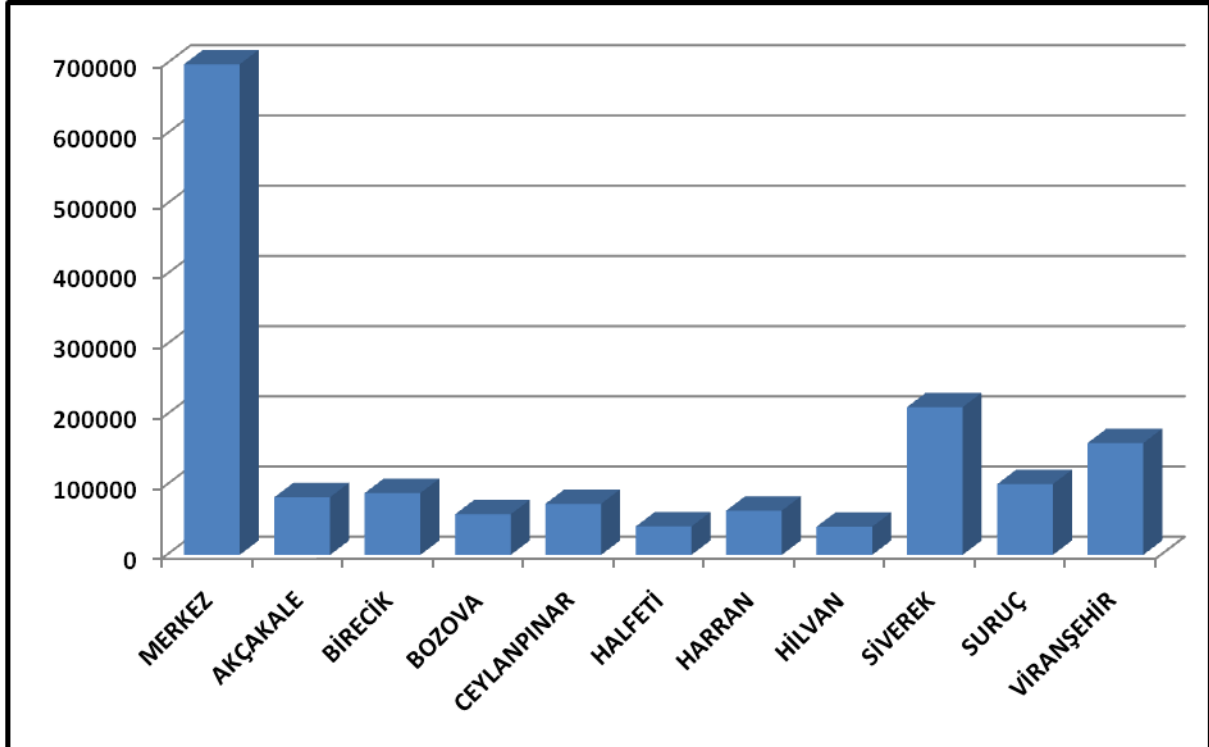
Hilvan ilçesinde nüfus, 1980-2009 dönemi arasında artmıştır. İlçenin kentsel nüfusu da 1980-1990 dönemi arasında artarak 20.855'e ulaşmıştır. Kırsal nüfusu ise 1980-2000 dönemi arasında artmış ancak 2009 yılında azalarak 19.228 olmuştur.

Siverek ilçesinde nüfus, 1980-2000 dönemi arasında düzenli artış göstermiş ancak 2009 yılında azalarak 210.400 olmuştur. İlçenin kentsel nüfusu da 1980-2000 dönemi arasında düzenli artış göstermiş ancak 2009 yılında azalarak 115.880'e gerilemiştir. Kırsal nüfusu ise 1980-2009 dönemi arasında düzenli artış göstererek 94.520'ye ulaşmıştır.

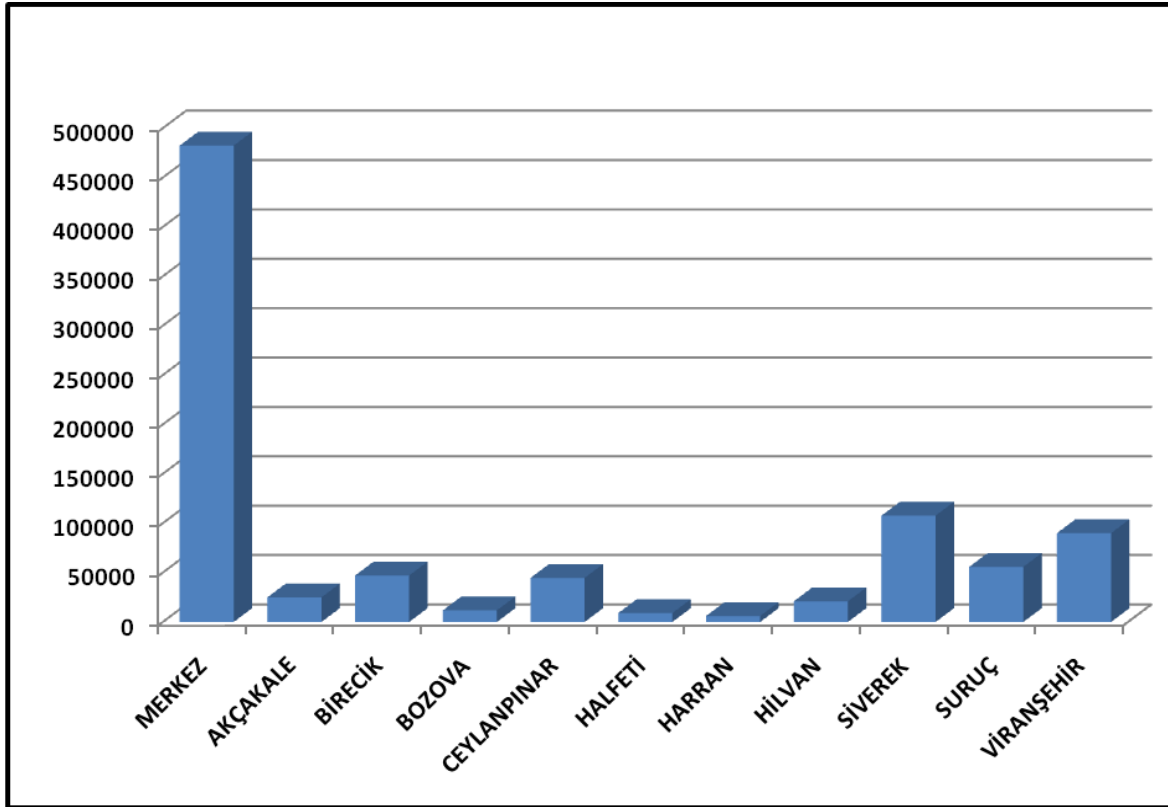
Suruç ilçesinde nüfus, 1980-2009 dönemi arasında düzenli artış göstererek 100.831'e yükselmiştir. İlçenin kentsel nüfusu da 1980-2009 dönemi arasında düzenli artış göstererek 60.543'e yükselmiştir. Kırsal nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş, 1990-2000 yıllarında azalmış ancak 2009 yılında tekrar artarak 40.288 olmuştur.

Viranşehir ilçesinde nüfus, 1980-2000 dönemi arasında düzenli artış göstermiş ancak 2009 yılında azalarak 159.350'ye düşmüştür. İlçenin kentsel nüfusu 1985 yılında azalmış, 1990-2000 döneminde artmış ancak 2009 yılında tekrar azalarak 92.001 olmuştur. Kırsal nüfusu ise 1985 yılında bir miktar azalmış 1990-2009 dönemi arasında düzenli artış göstererek 67.349'a ulaşmıştır.

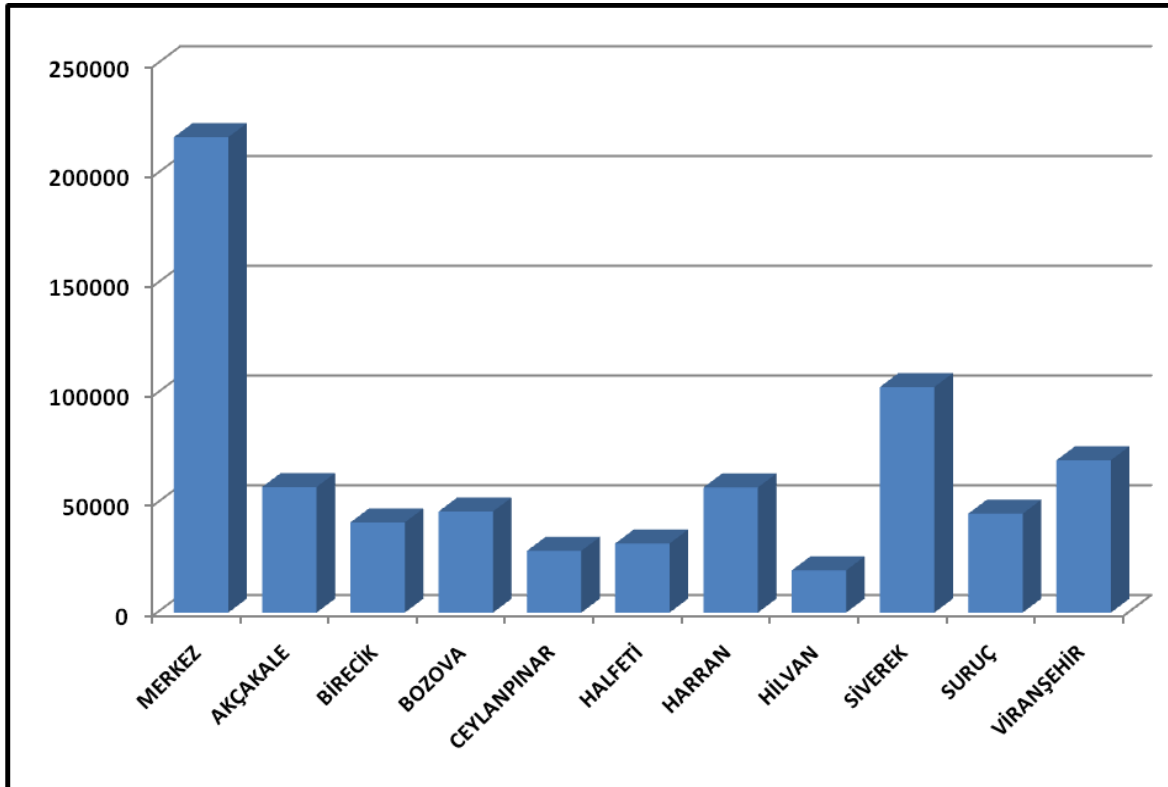
Grafik 6.43. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.44. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları

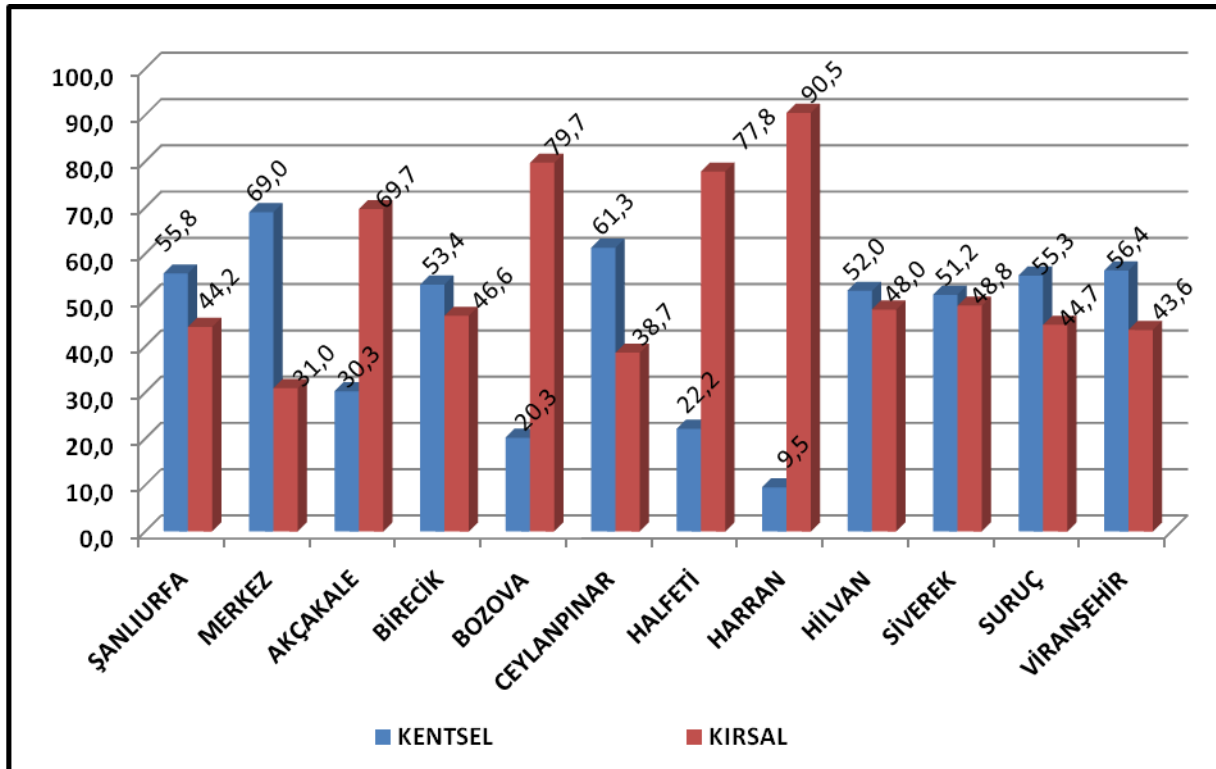
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.45. Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfus Değişimi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Tablo 6.72. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları

	Kentsel		Kırsal	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
Şanlıurfa	899 774	55,8	713 963	44,2
Merkez	482 323	69,0	216 564	31,0
Akçakale	24 890	30,3	57 203	69,7
Birecik	47 034	53,4	41 068	46,6
Bozova	11 712	20,3	46 077	79,7
Ceylanpınar	44 626	61,3	28 123	38,7
Halfeti	8 985	22,2	31 479	77,8
Harran	5 995	9,5	56 994	90,5
Hilvan	20 855	52,0	19 228	48,0
Siverek	107 634	51,2	102 766	48,8
Suruç	55 780	55,3	45 051	44,7
Viranşehir	89 940	56,4	69 410	43,6

Grafik 6.46. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.1.2. Nüfus Artış Hızları

Aşağıdaki tablo Şanlıurfa ili ve ilçelerinin 1980-2009 yılları arası nüfus artış hızlarını göstermektedir. Şanlıurfa ilinin 1980-1985 yılları arası için hesaplanan yıllık nüfus artış hızı %55,4 olup, bu oran 1985-1990 yılları arasında azalarak %46,2 olarak hesaplanmıştır. Oran 1990-2000 yılları arasında azalmaya devam etmiş ve %36,6 olarak hesaplanmış, 2000-2009 yılları için ise düşüş hızını arttırarak %12,4 olmuştur. 2000-2009 döneminde kırsal nüfus artış hızı, kentsel nüfus artış hızından daha fazla yükselmiştir.

Tablo 6.73. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009		
				Kentsel	Kırsal	Toplam
Şanlıurfa	55,4	46,2	36,6	7,4	19,1	12,4
Merkez	55,5	62,2	36,3	24,9	41,5	29,8
Akçakale	82,3	-35,7*	46,5	-28,3	26,3	6,7
Birecik	53,2	19,0	23,7	17,8	19,0	18,4
Bozova	57,1	32,0	14,8	-58,6	0,2	-14,5
Ceylanpınar	-	49,2	31,4	0,9	19,7	7,8
Halfeti	34,4	32,2	-4,7	130,9	-0,6	18,0
Harran	-	-	64,2	-42,4	20,3	12,6
Hilvan	59,1	41,0	7,7	28,8	-16,6	4,7
Siverek	62,6	35,4	51,6	-18,2	6,1	-7,0
Suruç	63,0	28,9	2,5	25,3	19,4	22,6
Viranşehir	-38,9*	39,2	62,6	-33,3	5,1	-18,2

*:İlçeden ayrılan beldeler bulunmaktadır.

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ilin 1980-2009 arasında nüfusunun düzenli olarak arttığı söylenebilir. Şanlıurfa ili ilçelerini incelediğimizde ise 2000-2009 yılları arası en yüksek nüfus artış hızı %29,8 ile Merkez ilçeye aitken, en düşük nüfus artış hızı ise -%18,2 ile Viranşehir ilçesine aittir.

Merkez ilçenin 1980-2009 yılları arasında nüfusu artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel hem de kırsal nüfusu artış eğilimi göstermektedir. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel ve kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için arttığını söylemek mümkündür.

Akçakale ilçesinde 1980-1985 dönemi ile 1990-2009 dönemi arasında nüfusu artış eğilimi göstermiş ancak 1985-1990 döneminde ise ilçeden ayrılan beldeler olduğundan dolayı nüfus azalmıştır. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusları azalış eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusu ise artmaktadır.

Birecik ve Suruç ilçelerinin 1980-2009 yılları arasında nüfusu artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçelerin hem kentsel hem de kırsal nüfusları artış eğilimi

göstermektedir. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel ve kırsal nüfuslarının 2000-2009 yılları için arttığını söylemek mümkündür.

Bozova ve Siverek ilçelerinin 1980-2000 dönemlerinde nüfusları artma eğilimi göstermiş 2000-2009 döneminde ise ilçelerin nüfusları azalmıştır. 2000-2009 yılları arasında ilçelerin kentsel nüfusları azalış eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusları artmaktadır. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel nüfuslarının 2000-2009 yılları için azaldığını ve kırsal nüfusları için arttığını söylemek mümkündür.

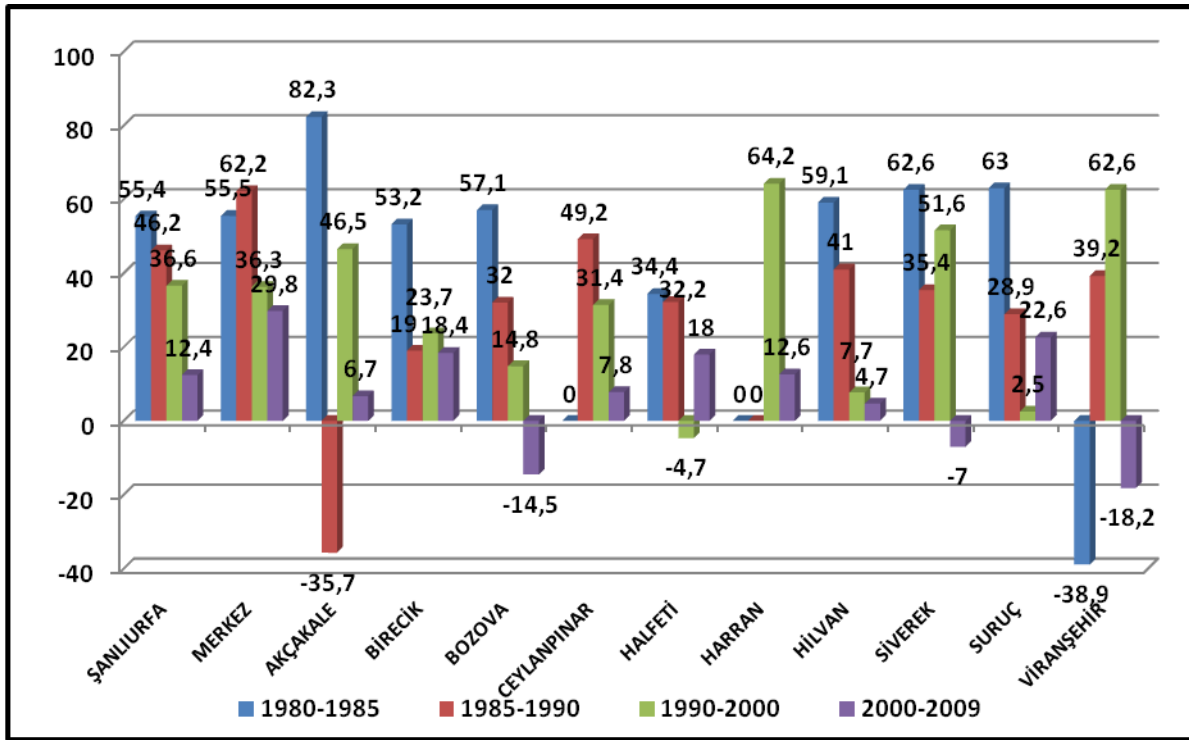
Ceylanpınar ilçesinin 1985-2009 dönemlerinde nüfusu artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel ve kırsal nüfusu artış eğilimi göstermektedir. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel ve kırsal nüfusunun 2000-2009 yılları için arttığını söylemek mümkündür.

Halfeti ilçesinde 1980-1990 dönemi ile 2000-2009 dönemi arasında nüfusu artış eğilimi göstermiş ancak 1990-2000 döneminde nüfus azalmıştır. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusları artma eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusu ise azalmaktadır.

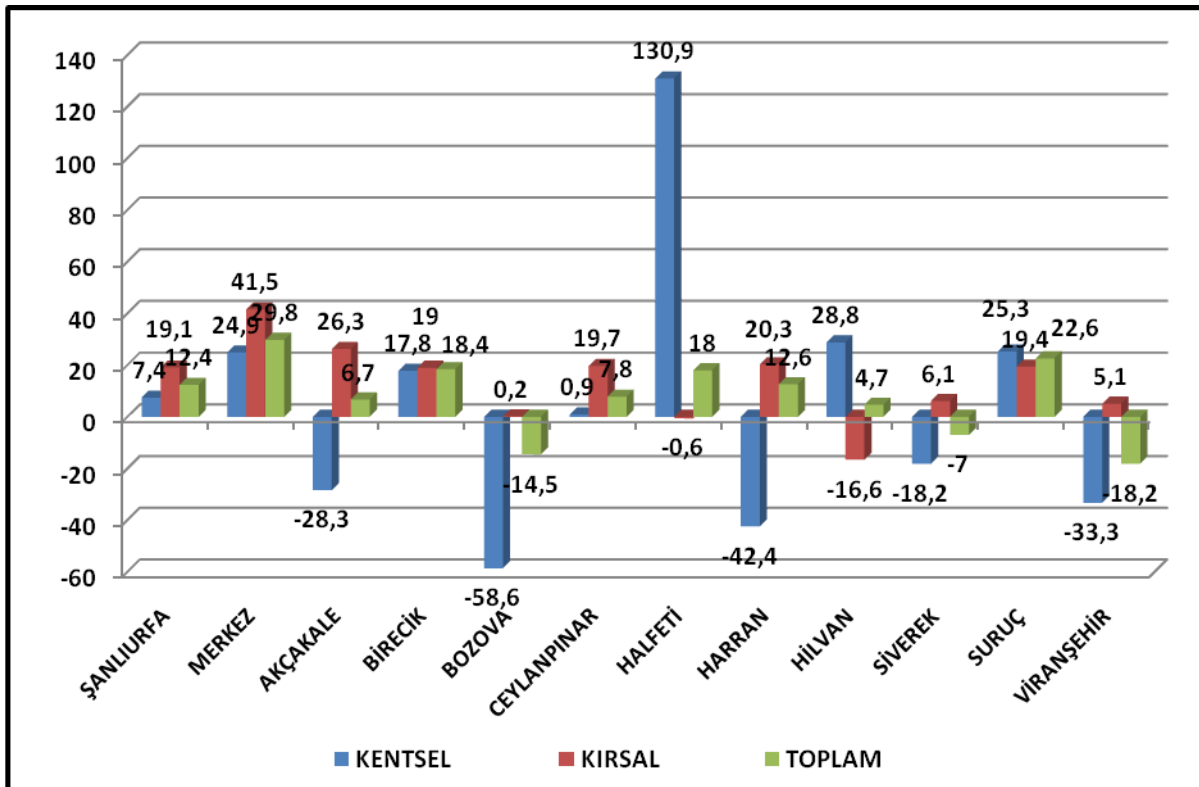
Harran ilçesinde 1990-2009 dönemi arasında nüfus artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusları azalış eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusu ise artmaktadır.

Hilvan ilçesinde 1980-2009 yılları arasında nüfus artış eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusları artma eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusu ise azalmaktadır. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel nüfuslarının 2000-2009 yılları için arttığını ancak kırsal nüfusları için azaldığını söylemek mümkündür.

Viranşehir ilçesinde 1985-2000 dönemi arasında nüfusu artış eğilimi göstermiş ancak 1980-1985 ile 2000-2009 dönemi arasında nüfus azalmıştır. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusları azalma eğilimi göstermekte iken kırsal nüfusu ise artmaktadır.

Grafik 6.47. Şanlıurfa İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.48. Şanlıurfa İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

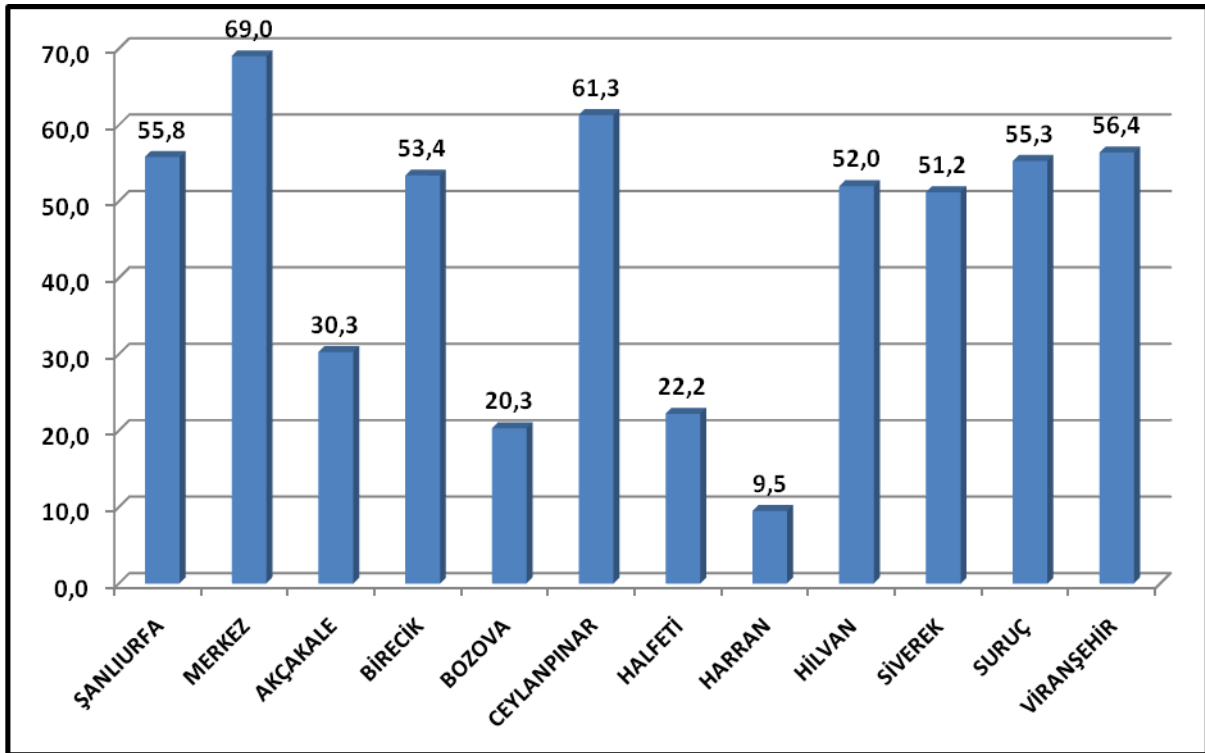
6.3.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar

Şanlıurfa ilinin toplam yüzölçümü 18 865 km.², nüfus yoğunluğu ise 86 kişi/km.²'dir. İlçelerin nüfus yoğunluğu incelendiğinde; nüfus yoğunluğu 190 kişi/km.² ile en yüksek ilçe Merkez iken, en düşük nüfus yoğunluğu 33 kişi/km.² ile Ceylanpınar'dır. Siverek İlçesi yüzölçümü (4 181 km.²) bakımından Şanlıurfa'nın en büyük ilçesi iken, Halfeti İlçesi ise yüzölçümü (643 km.²) bakımından en küçük ilçesidir. Şanlıurfa ilinde kentlerde yaşayan nüfusun oranı %55,8 iken, Merkez ilçede kentsel nüfus oranı %69, Harran ilçesinde ise %9,5'tir.

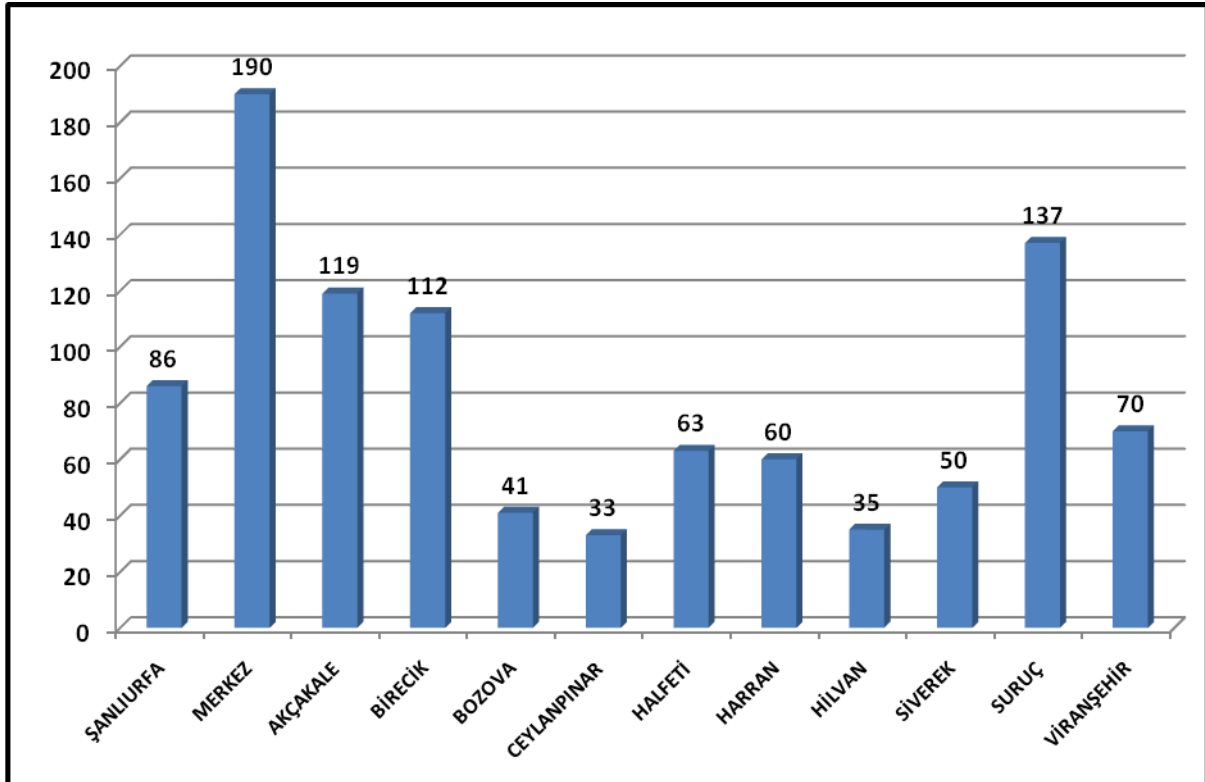
Tablo 6.74. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%), Yüzölçümleri (Km.2) ve Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)

	2009			Kentsel Nüfus Oranı (%)	Yüzölçümü (Km. ²)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km. ²)
	Kentsel	Kırsal	Toplam			
Şanlıurfa	899 774	713 963	1 613 737	55,8	18 765	86
Merkez	482 323	216 564	698 887	69,0	3 669	190
Akçakale	24 890	57 203	82 093	30,3	691	119
Birecik	47 034	41 068	88 102	53,4	790	112
Bozova	11 712	46 077	57 789	20,3	1 393	41
Ceylanpınar	44 626	28 123	72 749	61,3	2 201	33
Halfeti	8 985	31 479	40 464	22,2	643	63
Harran	5 995	56 994	62 989	9,5	1 054	60
Hilvan	20 855	19 228	40 083	52,0	1 136	35
Siverek	107 634	102 766	210 400	51,2	4 181	50
Suruç	55 780	45 051	100 831	55,3	735	137
Viranşehir	89 940	69 410	159 350	56,4	2 272	70

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.49. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.50. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları

1980'den 2009'a kadar olan süreç içerisinde Şanlıurfa ili ve ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında, Şanlıurfa ili geneli için 1980-2009 döneminde kentleşme pozitif yönde gözlenmektedir

İlçeler bazında kentleşme hızları incelendiğinde 2009 yılı itibarıyla; en düşük kentleşme hızı Bozova (-%58,6) ilçesine aitken, en yüksek kentleşme hızı ise Halfeti (%130,9) ilçesine aittir.

Tablo 6.75. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009
Şanlıurfa	70,3	63,4	42,4	7,4
Merkez	55,8	69,9	33,2	24,9
Akçakale	65,8	-4,3	74,7	-28,3
Birecik	51,6	18,0	34,2	17,8
Bozova	107,9	111,3	17,0	-58,6
Ceylanpınar	-	50,8	28,6	0,9
Halfeti	-66,8	114,1	-40,0	130,9
Harran	-	-	135,4	-42,4
Hilvan	67,8	116,4	12,9	28,8
Siverek	99,0	53,2	69,9	-18,2
Suruç	61,2	88,3	10,7	25,3
Viranşehir	21,0	47,4	74,8	-33,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçenin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-2009 dönemlerinde kentleşme hızının sürekli pozitif olduğu, Akçakale ilçesinde ise 1980-1985 ile 1990-2000 dönemlerinde kentleşmenin pozitif olduğu, 1985-1990 ile 2000-2009 döneminde kentleşmenin negatif olduğu görülmektedir.

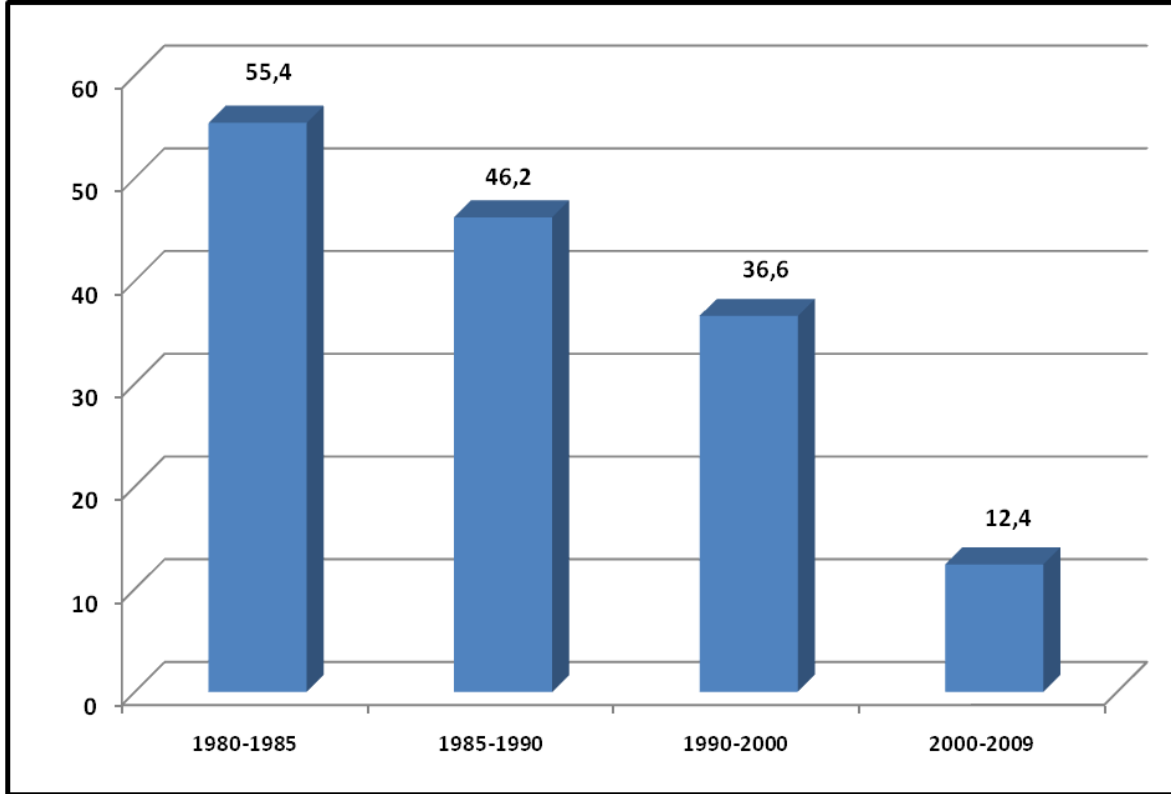
Birecik, Hilvan ve Suruç ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-2009 dönemlerinde kentleşme hızlarının sürekli pozitif olduğu görülmektedir.

Bozova, Siverek ve Viranşehir ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-2000 döneminde kentleşme hızlarının pozitif olduğu ancak 2000-2009 döneminde ise kentleşme hızlarının negatif olduğu görülmektedir.

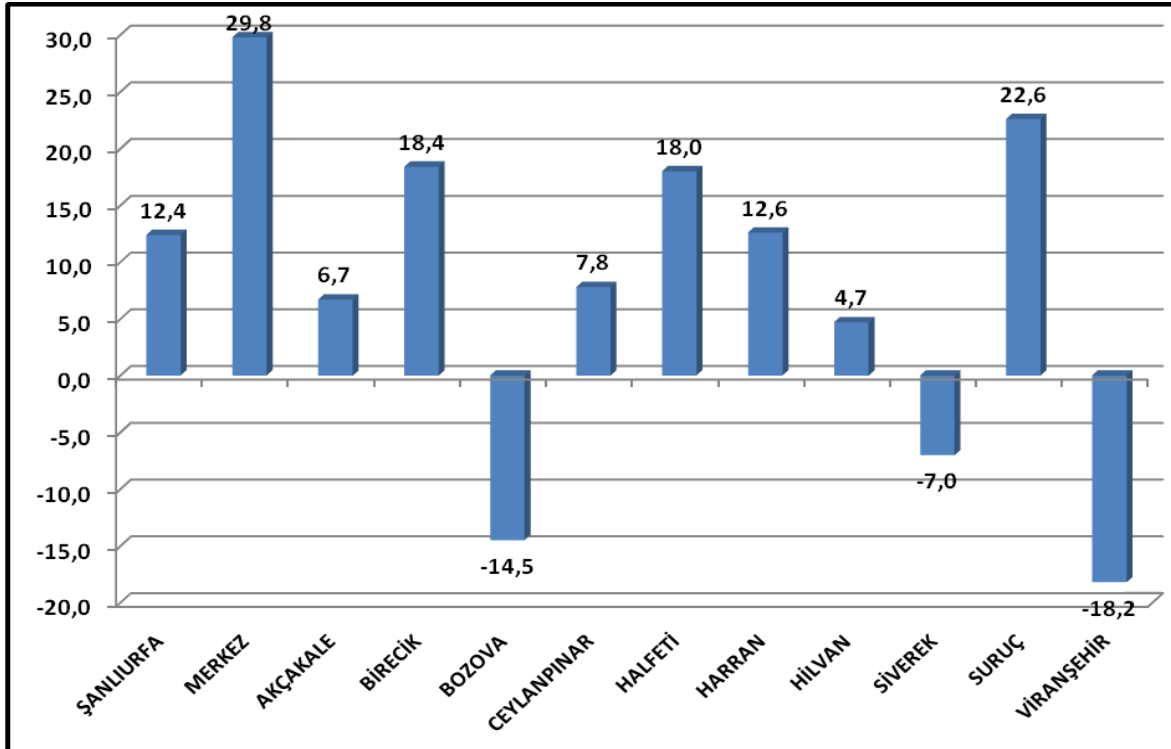
Ceylanpınar ilçesinde kentleşme hızına bakıldığında 1985-2009 dönemlerinde kentleşme hızının sürekli pozitif olduğu görülmektedir.

Halfeti ilçesinin kentleşme hızına bakıldığında 1980-1985 ile 1990-2000 dönemlerinde kentleşme hızının negatif olduğu ancak 1985-1990 ile 2000-2009 dönemlerinde ise kentleşme hızının pozitif olduğu görülmektedir.

Harran ilçesinde kentleşme hızına bakıldığında 1990-2000 döneminde kentleşme hızının pozitif olduğu 2000-2009 döneminde ise negatif olduğu görülmektedir.

Grafik 6.51. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.52. Şanlıurfa İli ve İlçelerinin 2000-2009 Yılları Arası Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

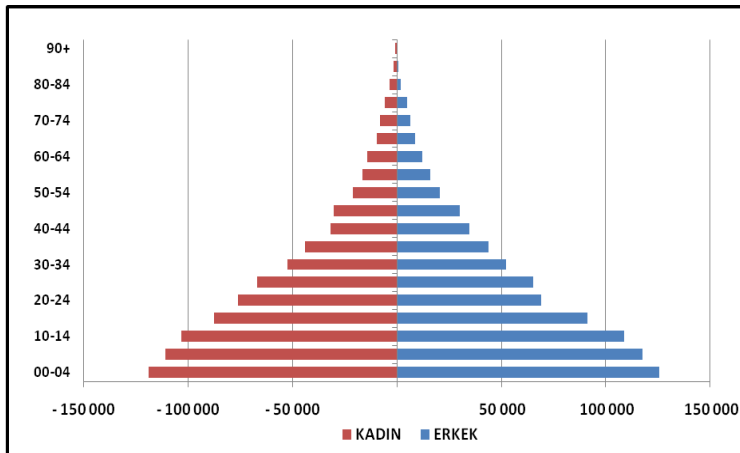
6.3.2.1. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Şanlıurfa ilinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. Yaş piramidinden de anlaşılacağı üzere yaş büyüdükçe nüfus küçülmektedir. 0-19 yaş arasında erkek nüfusun kadın nüfustan yüksek olduğu, 20 yaşın üstündeki kuşakların büyük bölümünde ise kadın nüfusunun erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6.76. Şanlıurfa İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	125 605	118 882	244 487
05-09	117 404	111 016	228 420
10-14	108 951	103 169	212 120
15-19	91 275	87 527	178 802
20-24	68 939	76 339	145 278
25-29	65 219	67 136	132 355
30-34	52 316	52 496	104 812
35-39	44 001	43 934	87 935
40-44	34 478	32 046	66 524
45-49	30 127	30 449	60 576
50-54	20 458	21 288	41 746
55-59	16 004	16 429	32 433
60-64	12 109	14 267	26 376
65-69	8 733	9 813	18 546
70-74	6 185	8 041	14 226
75-79	4 676	5 911	10 587
80-84	1 898	3 425	5 323
85-89	570	1 530	2 100
90+	274	817	1 091
Toplam	809 222	804 515	1 613 737

Grafik 6.53. Şanlıurfa İli Kentsel Nüfusa Ait Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

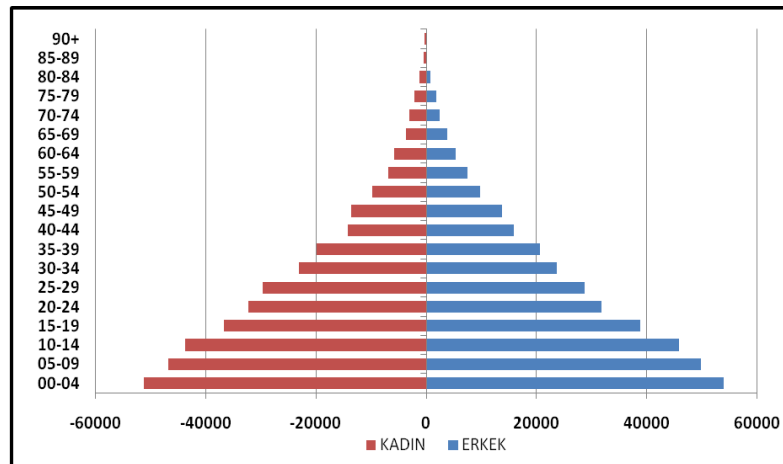
Merkez İlçe Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Merkez ilçenin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 105.082 kişinin 53.898'i erkek 51.184'ü kadındır. 0-59 yaş arasındaki grupların tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 60 yaş ve üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.77. Merkez İlçenin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	53 898	51 184	105 082
05-09	49 878	46 870	96 748
10-14	45 866	43 772	89 638
15-19	38 813	36 674	75 487
20-24	31 723	32 215	63 938
25-29	28 703	29 622	58 325
30-34	23 667	23 144	46 811
35-39	20 586	19 857	40 443
40-44	15 918	14 223	30 141
45-49	13 748	13 586	27 334
50-54	9 789	9 759	19 548
55-59	7 450	6 884	14 334
60-64	5 329	5 770	11 099
65-69	3 730	3 710	7 440
70-74	2 475	3 028	5 503
75-79	1 741	2 238	3 979
80-84	673	1 269	1 942
85-89	191	545	736
90+	100	259	359
Toplam	354 278	344 609	698 887

Grafik 6.54. Merkez İlçenin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

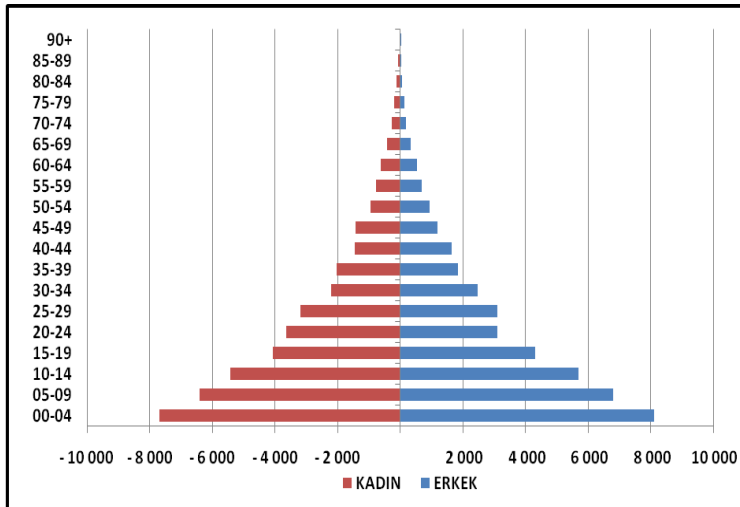
Akçakale İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Akçakale ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 15.790 kişinin 8.111'i erkek 7.679'u kadındır. 0-44 yaş arasındaki grupların tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 45 yaş ve üstü grupların tamamında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.78. Akçakale İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	8 111	7 679	15 790
05-09	6 803	6 410	13 213
10-14	5 688	5 423	11 111
15-19	4 306	4 057	8 363
20-24	3 096	3 646	6 742
25-29	3 106	3 198	6 304
30-34	2 461	2 198	4 659
35-39	1 850	2 021	3 871
40-44	1 633	1 457	3 090
45-49	1 189	1 423	2 612
50-54	927	948	1 875
55-59	680	786	1 466
60-64	540	617	1 157
65-69	324	412	736
70-74	187	270	457
75-79	141	200	341
80-84	59	120	179
85-89	25	68	93
90+	7	27	34
Toplam	41 133	40 960	82 093

Grafik 6.55. Akçakale İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

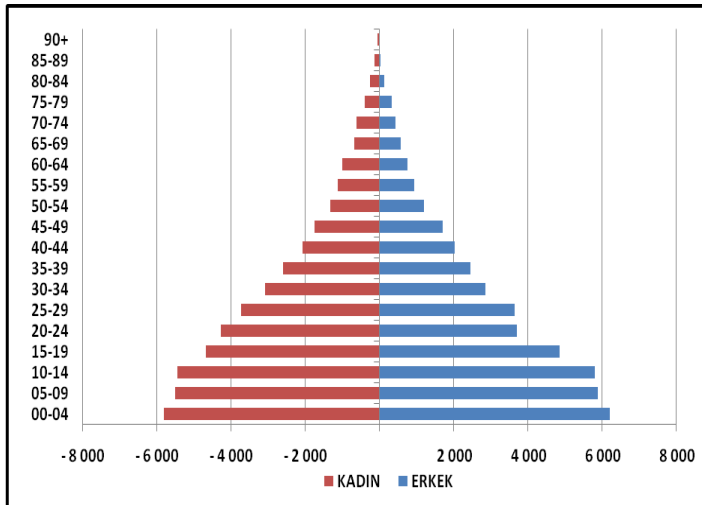
Birecik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Birecik ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 12.016 kişinin 6.216'sı erkek 5.800'ü kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların tamamında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.79. Birecik İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	6 216	5 800	12 016
05-09	5 895	5 495	11 390
10-14	5 819	5 441	11 260
15-19	4 873	4 680	9 553
20-24	3 712	4 265	7 977
25-29	3 654	3 726	7 380
30-34	2 870	3 079	5 949
35-39	2 459	2 590	5 049
40-44	2 031	2 071	4 102
45-49	1 710	1 736	3 446
50-54	1 202	1 328	2 530
55-59	938	1 118	2 056
60-64	754	992	1 746
65-69	576	676	1 252
70-74	446	617	1 063
75-79	340	395	735
80-84	129	249	378
85-89	29	132	161
90+	13	46	59
Toplam	43 666	44 436	88 102

Grafik 6.56. Birecik İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

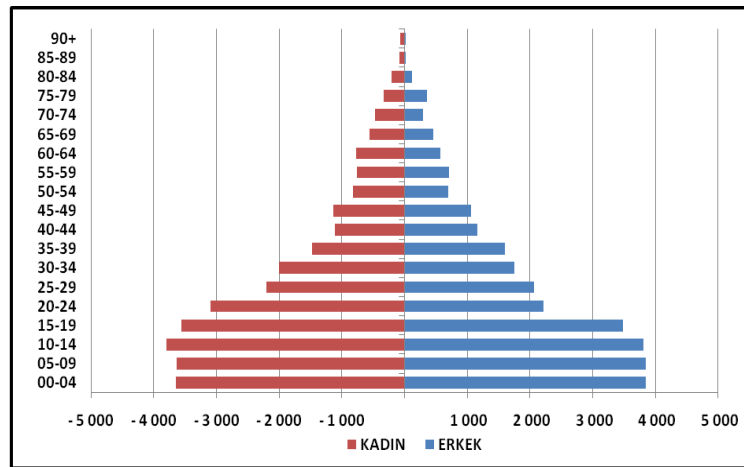
Bozova İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Bozova ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 7.607 kişinin 3.812'si erkek 3.795'i kadındır. 0-14 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 15 yaş ve üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.80. Bozova İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	3 840	3 646	7 486
05-09	3 840	3 640	7 480
10-14	3 812	3 795	7 607
15-19	3 488	3 564	7 052
20-24	2 212	3 093	5 305
25-29	2 058	2 200	4 258
30-34	1 751	2 003	3 754
35-39	1 593	1 480	3 073
40-44	1 156	1 108	2 264
45-49	1 055	1 133	2 188
50-54	690	825	1 515
55-59	709	761	1 470
60-64	576	769	1 345
65-69	455	558	1 013
70-74	298	468	766
75-79	353	339	692
80-84	116	210	326
85-89	22	89	111
90+	11	73	84
Toplam	28 035	29 754	57 789

Grafik 6.57. Bozova İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

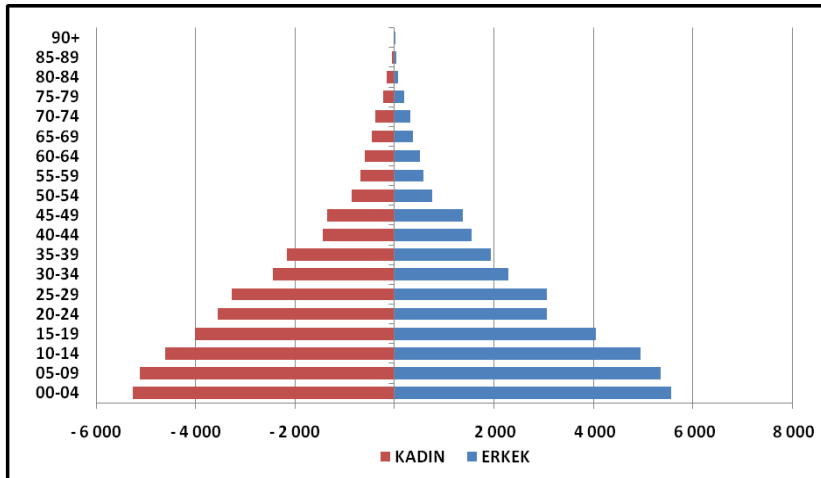
Ceylanpınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Ceylanpınar ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 10.832 kişinin 5.566'sı erkek 5.266'sı kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.81. Ceylanpınar İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	5 566	5 266	10 832
05-09	5 350	5 115	10 465
10-14	4 954	4 605	9 559
15-19	4 056	4 008	8 064
20-24	3 055	3 560	6 615
25-29	3 061	3 267	6 328
30-34	2 286	2 450	4 736
35-39	1 940	2 169	4 109
40-44	1 548	1 443	2 991
45-49	1 375	1 355	2 730
50-54	757	868	1 625
55-59	581	688	1 269
60-64	512	604	1 116
65-69	373	459	832
70-74	314	379	693
75-79	201	231	432
80-84	70	159	229
85-89	34	55	89
90+	10	25	35
Toplam	36 043	36 706	72 749

Grafik 6.58. Ceylanpınar İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

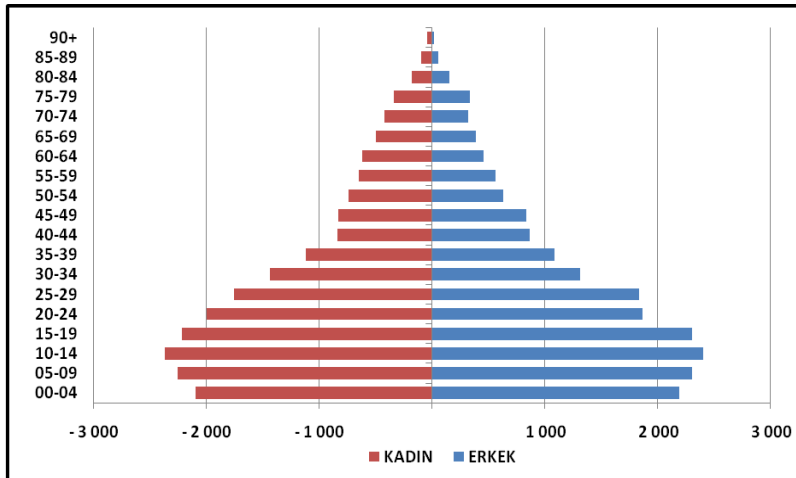
Halfeti İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Halfeti ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 4.781 kişinin 2.412'si erkek 2.369'u kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların büyük bölümünde ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.82. Halfeti İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 197	2 092	4 289
05-09	2 307	2 253	4 560
10-14	2 412	2 369	4 781
15-19	2 312	2 217	4 529
20-24	1 871	1 993	3 864
25-29	1 841	1 751	3 592
30-34	1 318	1 436	2 754
35-39	1 091	1 118	2 209
40-44	866	833	1 699
45-49	843	825	1 668
50-54	636	734	1 370
55-59	570	643	1 213
60-64	457	618	1 075
65-69	393	498	891
70-74	323	419	742
75-79	340	339	679
80-84	160	177	337
85-89	58	93	151
90+	19	42	61
Toplam	20 014	20 450	40 464

Grafik 6. 59. Halfeti İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

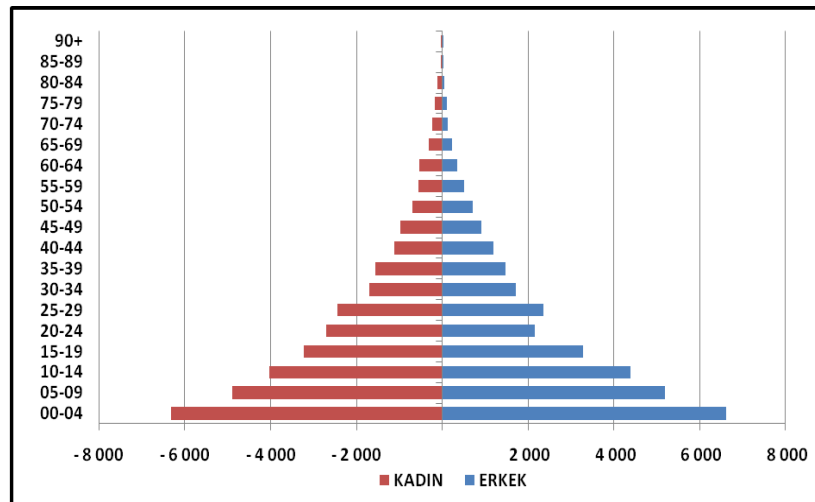
Harran İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Harran ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 12.926 kişinin 6.607'si erkek 6.319'u kadındır. 0-54 yaş arasındaki grupların büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 55 yaş ve üstü grupların tamamında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.83. Harran İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	6 607	6 319	12 926
05-09	5 193	4 892	10 085
10-14	4 382	4 036	8 418
15-19	3 272	3 224	6 496
20-24	2 156	2 694	4 850
25-29	2 363	2 447	4 810
30-34	1 714	1 702	3 416
35-39	1 479	1 553	3 032
40-44	1 202	1 110	2 312
45-49	903	984	1 887
50-54	718	702	1 420
55-59	506	559	1 065
60-64	340	526	866
65-69	237	306	543
70-74	138	229	367
75-79	103	172	275
80-84	42	103	145
85-89	13	35	48
90+	4	24	28
Toplam	31 372	31 617	62 989

Grafik 6.60. Harran İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

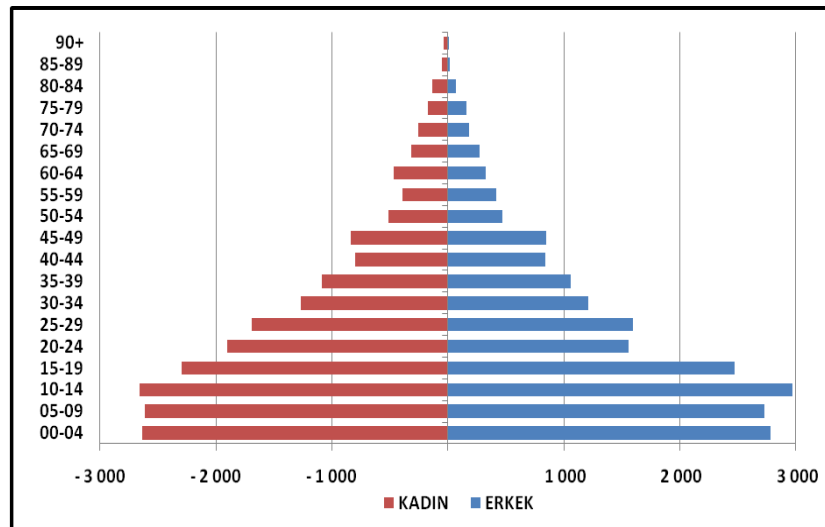
Hilvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Hilvan ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 10-14 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 5.629 kişinin 2.972'si erkek 2657'si kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.84. Hilvan İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 781	2 637	5 418
05-09	2 726	2 615	5 341
10-14	2 972	2 657	5 629
15-19	2 471	2 293	4 764
20-24	1 557	1 905	3 462
25-29	1 592	1 689	3 281
30-34	1 211	1 266	2 477
35-39	1 056	1 085	2 141
40-44	839	803	1 642
45-49	850	839	1 689
50-54	469	514	983
55-59	419	394	813
60-64	323	465	788
65-69	269	316	585
70-74	179	254	433
75-79	159	173	332
80-84	68	136	204
85-89	16	49	65
90+	2	34	36
Toplam	19 959	20 124	40 083

Grafik 6.61. Hilvan İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

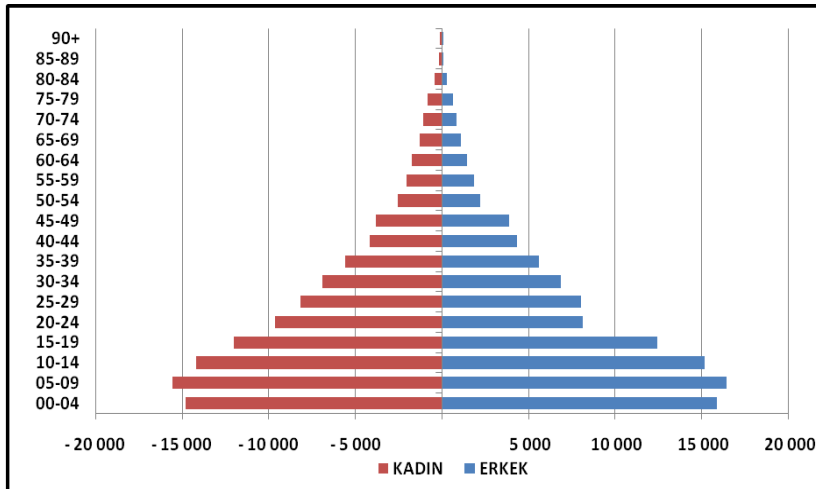
Siverek İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Siverek ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun en yoğun olduğu yaş grubunun 5-9 arası olduğu görülmektedir. Bu grupta bulunan 31.972 kişinin 16.421'i erkek 15.551'i kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların tamamına yakınında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.85. Siverek İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	15 868	14 806	30 674
05-09	16 421	15 551	31 972
10-14	15 163	14 185	29 348
15-19	12 452	12 005	24 457
20-24	8 131	9 643	17 774
25-29	8 022	8 193	16 215
30-34	6 840	6 902	13 742
35-39	5 587	5 607	11 194
40-44	4 346	4 198	8 544
45-49	3 899	3 841	7 740
50-54	2 191	2 556	4 747
55-59	1 848	2 062	3 910
60-64	1 465	1 734	3 199
65-69	1 067	1 286	2 353
70-74	853	1 088	1 941
75-79	618	826	1 444
80-84	278	436	714
85-89	81	168	249
90+	54	129	183
Toplam	105 184	105 216	210 400

Grafik 6.62. Siverek İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

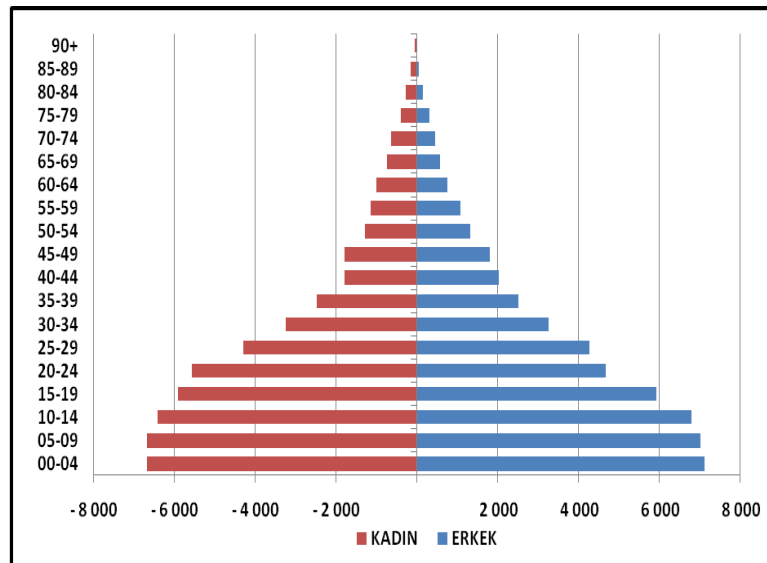
Suruç İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Suruç ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 13.816 kişinin 7.139'u erkek 6.677'si kadındır. 0-54 yaş arasındaki grupların büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 55 yaş ve üstü grupların tamamında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.86. Suruç İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	7 139	6 677	13 816
05-09	7 035	6 684	13 719
10-14	6 810	6 411	13 221
15-19	5 946	5 918	11 864
20-24	4 694	5 570	10 264
25-29	4 289	4 290	8 579
30-34	3 260	3 247	6 507
35-39	2 522	2 475	4 997
40-44	2 037	1 778	3 815
45-49	1 817	1 791	3 608
50-54	1 338	1 271	2 609
55-59	1 093	1 147	2 240
60-64	760	1 000	1 760
65-69	586	739	1 325
70-74	468	624	1 092
75-79	324	389	713
80-84	165	275	440
85-89	46	150	196
90+	11	55	66
Toplam	50 340	50 491	100 831

Grafik 6.63. Suruç İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

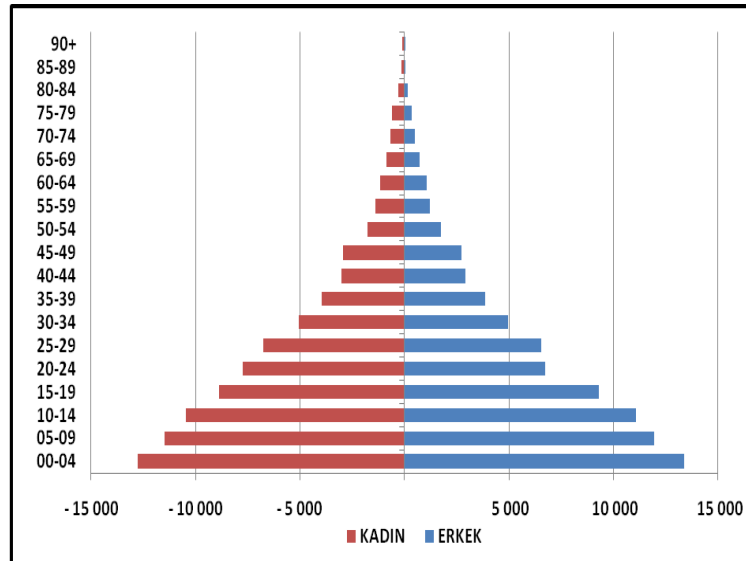
Viranşehir İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Viranşehir ilçesinin yaş piramidi incelendiğinde nüfusun yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir. 0-4 yaş grubunda bulunan 26.158 kişinin 13.382'si erkek 12.776'sı kadındır. 0-19 yaş arasındaki grupların tamamında erkek nüfusu kadın nüfusuna göre daha fazla iken 20 yaş ve üstü grupların tamamında ise kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha fazladır.

Tablo 6.87. Viranşehir İlçesinin Yaş Piramidi

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	13 382	12 776	26 158
05-09	11 956	11 491	23 447
10-14	11 073	10 475	21 548
15-19	9 286	8 887	18 173
20-24	6 732	7 755	14 487
25-29	6 530	6 753	13 283
30-34	4 938	5 069	10 007
35-39	3 838	3 979	7 817
40-44	2 902	3 022	5 924
45-49	2 738	2 936	5 674
50-54	1 741	1 783	3 524
55-59	1 210	1 387	2 597
60-64	1 053	1 172	2 225
65-69	723	853	1 576
70-74	504	665	1 169
75-79	356	609	965
80-84	138	291	429
85-89	55	146	201
90+	43	103	146
Toplam	79 198	80 152	159 350

Grafik 6.64. Viranşehir İlçesinin Yaş Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları

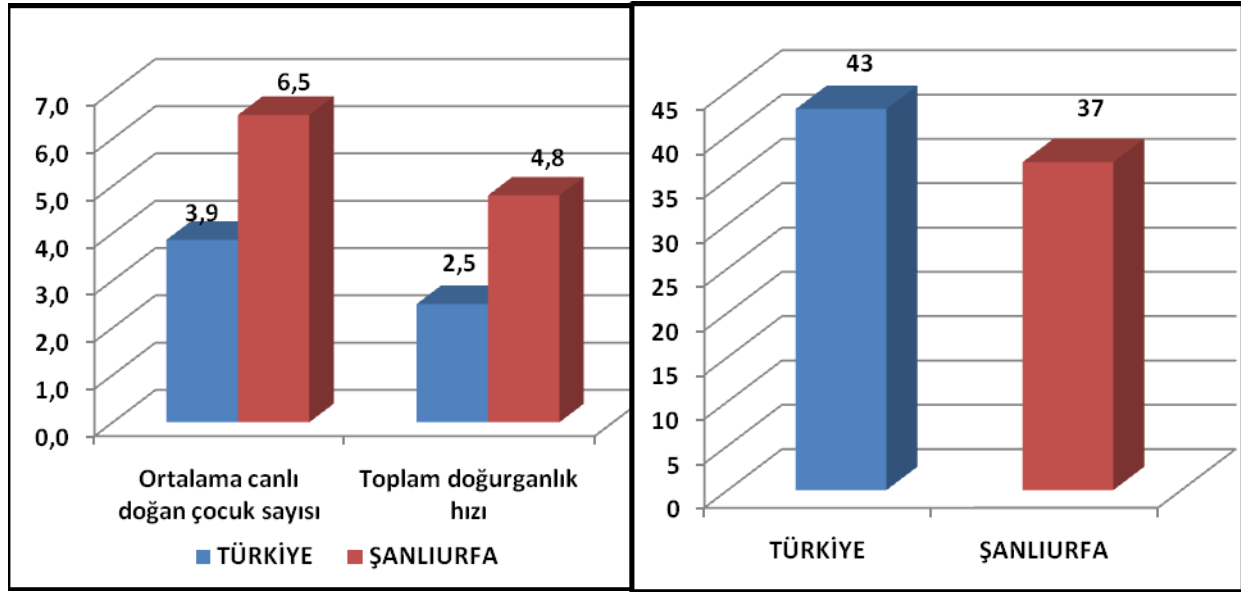
2000 yılı verilerine göre, Şanlıurfa il genelinin toplam doğurganlık hızı ve bebek ölüm hızı, doğurganlığını tamamlamış olan 45–49 yaş grubundaki kadın nüfusu, bu nüfusa ilişkin canlı doğan çocuk sayısı ve ortalama canlı doğan çocuk sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Toplam doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızı, toplam kadın ve canlı doğan çocuk sayısı, çocuk sahibi olmada ortalama yaş değişkenleri, nüfus ve nüfusa bağlı türev gelişimlerini etkileyen ve sosyal yapıya ilişkin bilgiler veren belirleyici faktörlerdir.

Tablo 6.88. Şanlıurfa İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)

	45-49 Yaştaki Kadın Nüfus			Son Bir Yıl İçinde Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Toplam Doğurganlık Hızı	Bebek Ölüm Hızı (%)
	Toplam Kadın Sayısı	Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Ortalama Canlı Doğan Çocuk Sayısı			
Türkiye	1 658 012	6 394 157	3,9	1 434 297	2,5	43
Şanlıurfa	20 411	133 248	6,5	44 749	4,8	37

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Toplam doğurganlık hızı, 15-49 yaşları arasındaki kadın nüfusundan yola çıkılarak hesaplanmış ve Türkiye ortalaması 2,5 iken Şanlıurfa ili için ise 4,8 olarak hesaplanmıştır. Bu demektir ki Türkiye genelinde 15-49 yaşları arasındaki bir kadın ortalama 2,5 çocuk doğururken Şanlıurfa ilinde 4,8 çocuk doğurmaktadır. Türkiye genelinde doğan her 1000 bebekten 43'ü bir yaşını doldurmadan ölürken Şanlıurfa'da bu değer 37'ye düşmektedir. Şanlıurfa ili bebek ölüm hızlarının Türkiye genelinin altında olması bireylerin doğurganlık konusunda daha fazla bilinçli hareket ettiğinin göstergesidir. Türkiye'de doğurganlık döneminin sonu olan 45-49 yaş aralığındaki bir kadın için ortalama çocuk sayısı 3,9 iken bu değer Şanlıurfa genelinde 6,5'tir.

Grafik 6.65. Şanlıurfa İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

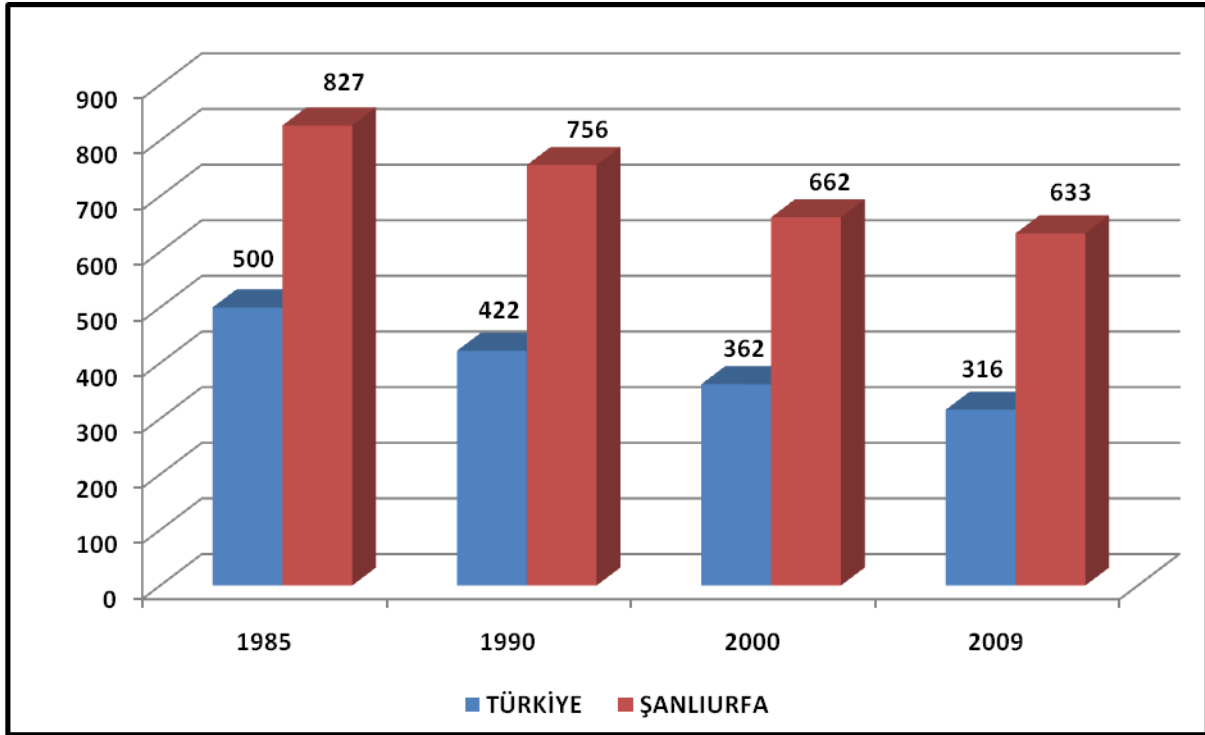
6.3.2.3. Çocuk Kadın Oranı

1980-2009 yılları arasında, Türkiye için doğurgan kadın nüfusu kabul edilen 15-49 yaşları arasındaki toplam kadın sayısı, artan bir grafik izlemişken, Şanlıurfa ilinde de artış göstermiştir. 0-4 yaş arasındaki çocuk sayısı Şanlıurfa genelinde 1985-2009 döneminde artan bir grafik çizmiştir. Çocuk kadın oranı; 15-49 yaş grubundaki her 1000 kadın için 0-4 yaş grubundaki çocuğa sahip olma sayısıdır ve bu oran, 1980-2009 yılları arasında, Türkiye ve Şanlıurfa için azalan bir grafik izlemiştir. Şanlıurfa ilinde 1980-2009 yılları arasında çocuk kadın oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Tablo 6.89. Şanlıurfa İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Yıllar	Türkiye			Şanlıurfa		
	0-4 Yaştaki Çocuk Sayısı	15-49 Yaştaki Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)	0-4 Yaştaki Çocuk Sayısı	15-49 Yaştaki Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)
1985	6 077 201	12 148 469	500	135 227	163 556	827
1990	5 954 744	14 098 160	422	161 881	214 082	756
2000	6 584 822	18 201 844	362	221 529	334 647	662
2009	6 155 321	19 493 140	316	244 487	386 355	633

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.66. Şanlıurfa İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu

İktisaden faal olma durumu, ekonomik olarak etkin veya yeterli olmak olarak ele alınabilir. İşgücüne katılma oranı; 12 ve daha yukarı yaştaki her 100 kişi içinde işgücünde olan insan sayısıdır. Bir başka deyişle; işgücündeki nüfusun, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranıdır. İşsizlik oranı, işgücündeki her 100 kişide işsiz olan kişi sayısıdır.

Tablo 6.90. Şanlıurfa İli İktisaden Faal Olma Durumu

	İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye	70,6	39,6	55,2	9,9	7,2	8,9
Şanlıurfa	67,8	40,8	54,7	19,6	5,5	14,5
Merkez	66,7	28,4	48,2	20,1	7,8	16,6
Akçakale	74,9	59,2	67,5	14,3	2,4	9,4
Birecik	73,2	42,0	57,3	12,4	2,8	8,8
Bozova	69,6	59,9	64,7	14,4	3,2	9,2
Ceylanpınar	63,4	35,0	49,5	21,9	5,5	16,2
Halfeti	77,7	73,0	75,1	6,6	0,9	3,6
Harran	80,2	80,7	80,4	4,7	0,7	2,7
Hilvan	71,5	58,1	64,8	13,0	2,6	8,3
Siverek	66,4	43,1	55,1	23,8	7,3	17,5
Suruç	66,0	42,4	54,8	21,5	4,6	15,3
Viranşehir	63,7	37,7	51,3	28,4	8,7	21,5

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

İl genelinde sadece Merkez ve Ceylanpınar ilçelerinde işgücüne katılma oranları %50'nin altındadır. Şanlıurfa'nın işgücüne katılma oranı en yüksek olan ilçeleri ise Halfeti ve Harran'dır. Bu ilçelerde oran %70'in üstündedir. Şanlıurfa ilinde işsizlik oranı ise %14,5'tir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ilçeler Viranşehir, Siverek, Merkez, Ceylanpınar ve Suruç ilçeleridir. Bu ilçelerde işsizlik oranı %15'in üzerindedir. İşsizlik oranı en düşük ilçeler ise Halfeti ve Harran'dır. Bu ilçelerde işsizlik oranı ise %4'ün altındadır.

Merkez ilçede işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında olduğunu görmekteyiz. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının çok düşük olduğu saptanmıştır. Burada kadın işgücüne katılma oranının düşük olmasının sebebi ev hanımı veya emekli gibi işgücünde olmayan nüfusun toplam nüfusun içinde değerlendirilmesidir. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde kaldığı görülmektedir. Bu durum Merkez ilçede özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Akçakale ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının

yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ortalamasının üstünde ancak Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığını görmekteyiz. Bu durum Akçakale ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Birecik ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Birecik ilçesinde yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bozova ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ortalamasının üstünde, ancak Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Bozova ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Ceylanpınar ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Özellikle erkeklerin işgücüne katılma oranının düşük olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Ceylanpınar ilçesinde özellikle de erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Halfeti ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının çok yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Halfeti ilçesindekiler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Harran ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının çok yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Harran ilçesindekiler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

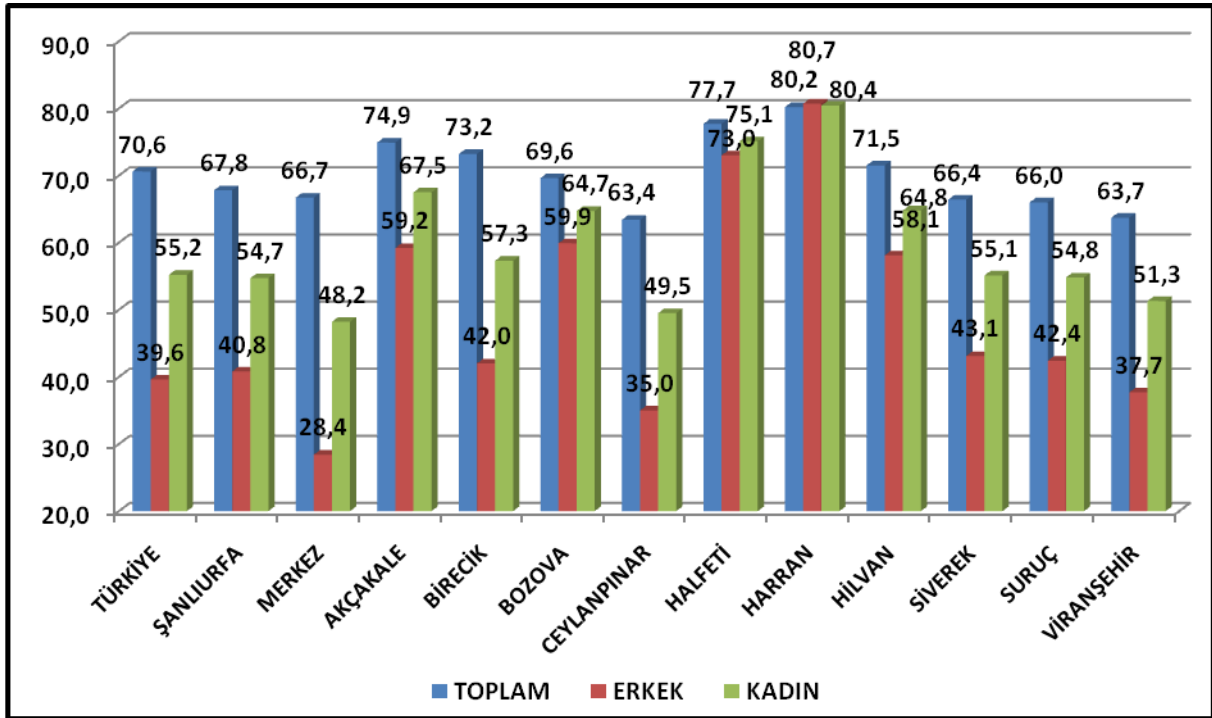
Hilvan ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğunu görmekteyiz. Özellikle kadınların işgücüne katılma oranının çok yüksek olduğu saptanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında da ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum Hilvan ilçesindekiler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Siverek ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ortalamasının altında ancak Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğunu görmekteyiz. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Siverek ilçesindekiler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

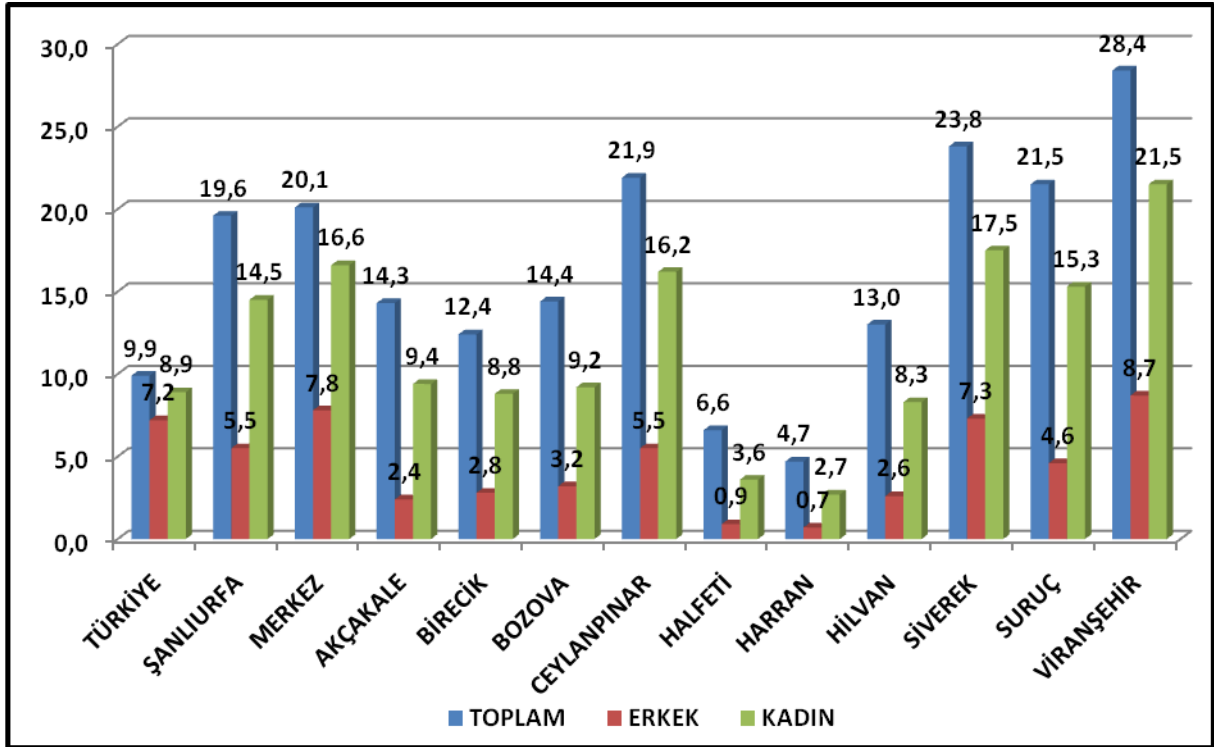
Suruç ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğunu görmekteyiz. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Suruç ilçesinde özellikle erkekler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Viranşehir ilçesinde işgücüne katılma oranlarına bakıldığında oranın Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının altında olduğunu görmekteyiz. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise ilçenin Türkiye ve Şanlıurfa ortalamasının çok üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum Viranşehir ilçesindekiler için yeteri kadar istihdam alanlarının bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 6.67. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Grafik 6.68. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.3.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu

Şanlıurfa ilinin okuryazarlık ve eğitim oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde verilmiştir.

Tablo 6.91. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Eğitim Durumu (%)

		Okuma Yazma Bilmeyen Oranı %	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen Oranı%	İlkokul Mezunu Oranı %	İlköğretim Mezunu Oranı %	Ortaokul Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Lise Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu Oranı %	Yüksek Lisans Veya Doktora Mezunu Oranı %
Şanlıurfa	Erkek	6,8	40,5	17,8	13,8	2,0	9,3	2,8	0,2
	Kadın	23,8	42,1	11,0	9,0	0,7	4,1	1,2	0,1
	Toplam	15,3	41,3	14,4	11,4	1,4	6,7	2,0	0,1
Merkez	Erkek	5,2	38,2	17,3	14,1	2,3	11,2	4,0	0,4
	Kadın	19,9	41,4	12,1	9,2	0,9	5,4	1,8	0,1
	Toplam	12,4	39,8	14,7	11,7	1,6	8,4	2,9	0,3
Akçakale	Erkek	5,3	42,5	23,0	14,0	2,0	6,1	1,2	0,1
	Kadın	32,0	44,8	7,5	5,9	0,3	1,4	0,5	0,0
	Toplam	18,7	43,7	15,2	9,9	1,2	3,7	0,8	0,1
Birecik	Erkek	5,2	38,2	23,1	13,0	2,6	8,2	2,7	0,1
	Kadın	19,5	38,6	17,8	12,0	1,0	4,7	1,4	0,0
	Toplam	12,5	38,4	20,4	12,5	1,8	6,4	2,0	0,1
Bozova	Erkek	5,8	35,7	21,1	15,3	2,3	10,0	2,4	0,1
	Kadın	23,6	39,2	13,9	12,0	0,5	2,7	0,7	0,0
	Toplam	15,1	37,5	17,4	13,6	1,3	6,2	1,5	0,1
Ceylanpınar	Erkek	5,9	38,8	19,6	15,9	2,2	11,2	2,6	0,1
	Kadın	26,1	40,2	12,5	10,8	0,5	3,7	1,1	0,0
	Toplam	16,1	39,5	16,0	13,3	1,4	7,4	1,9	0,1
Halfeti	Erkek	6,8	33,3	23,9	13,4	3,2	7,3	1,9	0,1
	Kadın	23,6	35,1	17,9	11,4	1,2	4,3	0,8	0,1
	Toplam	15,3	34,2	20,9	12,4	2,2	5,7	1,3	0,1
Harran	Erkek	5,7	44,4	24,7	13,5	1,0	4,2	0,9	0,0
	Kadın	33,5	46,4	5,9	4,7	0,1	0,7	0,3	0,0
	Toplam	19,7	45,4	15,2	9,1	0,5	2,4	0,6	0,0
Hilvan	Erkek	8,1	38,0	18,0	16,0	2,3	9,4	1,9	0,1
	Kadın	27,0	38,7	11,7	12,2	0,6	3,1	0,6	0,1
	Toplam	17,7	38,3	14,9	14,1	1,4	6,2	1,3	0,1
Siverek	Erkek	10,5	46,5	13,0	12,3	1,6	6,9	1,9	0,1
	Kadın	26,8	43,9	7,7	8,2	0,6	3,5	1,0	0,0
	Toplam	18,7	45,2	10,3	10,3	1,1	5,2	1,4	0,1
Suruç	Erkek	8,0	40,3	17,1	14,3	1,9	10,0	2,0	0,1
	Kadın	26,0	43,6	9,6	9,6	0,5	2,6	0,6	0,0

	Toplam	17,1	42,0	13,3	11,9	1,2	6,3	1,3	0,1
Viranşehir	Erkek	10,7	47,3	14,6	12,2	1,2	6,8	1,6	0,1
	Kadın	28,7	45,7	7,4	6,9	0,6	3,0	0,8	0,1
	Toplam	19,8	46,5	10,9	9,5	0,9	4,9	1,2	0,1

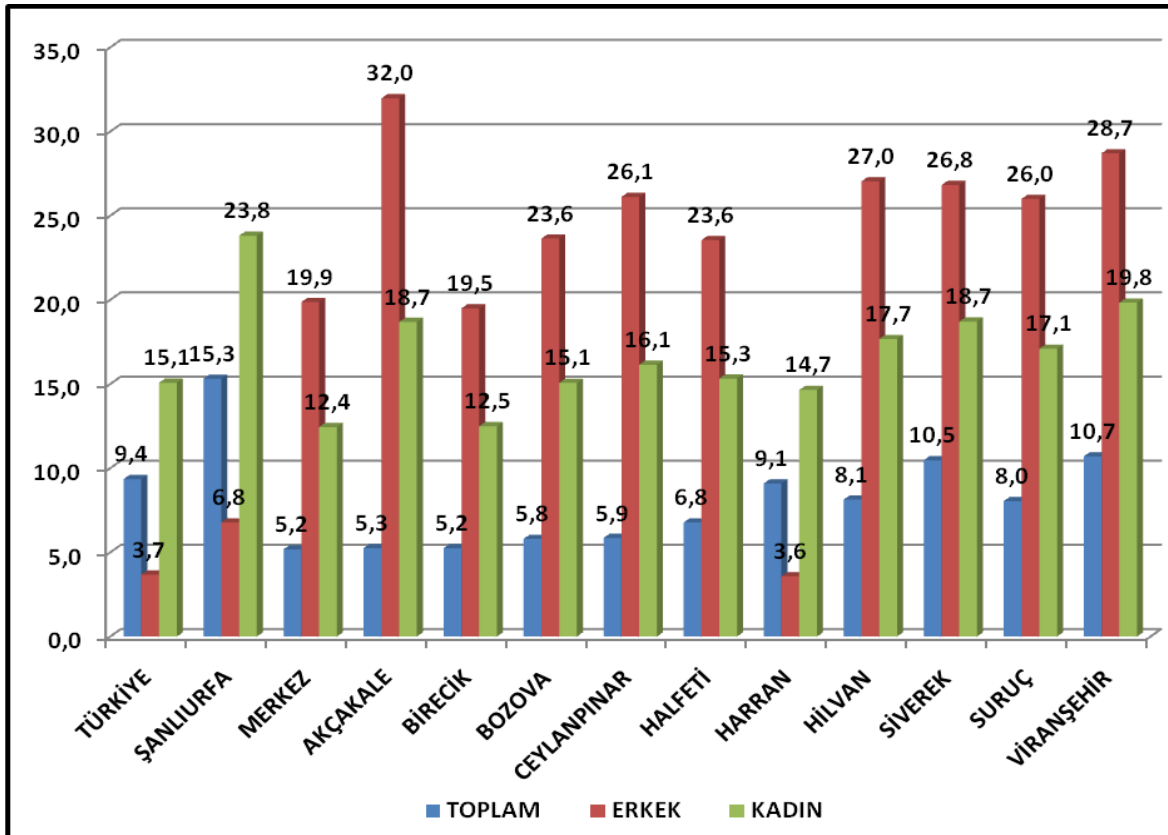
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Buna göre ilde okuma-yazma bilmeyen oranı %15,3'tür. Erkeklerde bu oran %6,8 iken kadınlarda %23,8'dir. İl genelindeki kişilerin %14,4'ü ilkokul mezunu iken yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise sadece %2,1'dir.

Okuryazar oranı en yüksek olan ilçe %87,6 ile Merkez ilçedir. Okur-yazar oranı en düşük olan ilçe ise %80,2 ile Viranşehir'dir. İlin, kadın nüfusunun okuryazarlık oranı en düşük olan ilçesi ise %66,5 ile yine Harran ilçesidir. Kadın nüfusunun okuryazar oranı en yüksek ilçesi ise %80,5 ile Birecik ilçesidir.

Üniversite mezunlarının oranı en yüksek olan ilçe %3,2 ile Merkez ilçedir. Üniversite mezunlarının oranı en düşük olan ilçe ise %0,6 ile Harran'dır. İlin, kadınlarda üniversite mezunlarının oranı en düşük olan ilçesi ise %0,3 ile Harran ilçesidir. Kadınlarda üniversite mezunlarının oranı en yüksek olan ilçesi ise %1,9 ile Merkez ilçedir.

Grafik 6.69. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2.6. Bağımlılık Durumu

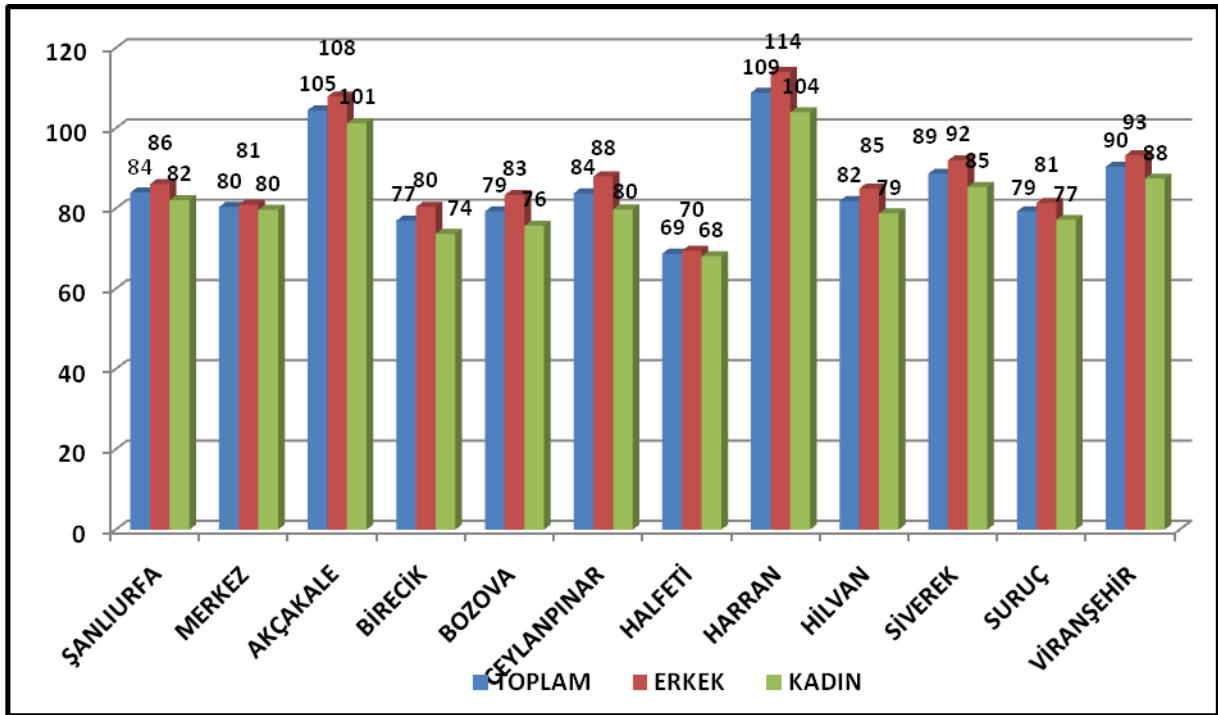
Bağımlılık oranı, her 100 kişi için, 0–14 yaş ile 65 ve üstü yaş grubundakilerin,15–64 yaş grubuna oranıdır. Bir başka deyişle, iktisaden faal olmadığı kabul edilen yaş gruplarının, iktisaden faal olduğu kabul edilen yaş gruplarına oranıdır.

Tablo 6.92. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)

	Bağımlılık Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
Şanlıurfa	86,1	82,1	84,0
Merkez	81,0	79,7	80,4
Akçakale	107,9	101,3	104,5
Birecik	80,4	73,7	77,0
Bozova	83,4	75,7	79,3
Ceylanpınar	88,0	79,8	83,8
Halfeti	69,5	68,1	68,8
Harran	114,1	104,0	108,9
Hilvan	85,0	78,8	81,9
Siverek	92,0	85,4	88,7
Suruç	81,4	77,2	79,3
Viranşehir	93,3	87,5	90,4

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Şanlıurfa ilinin, toplam bağımlılık oranı, %84'tür. Erkek ve kadın bağımlılık oranları sırasıyla %86,1 ve %82,1'dir. Akçakale, Harran, Siverek ve Viranşehir ilçelerinde bağımlılık oranları Şanlıurfa ortalamasının üstünde iken Merkez, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Hilvan ve Suruç ilçelerinde bağımlılık oranı Şanlıurfa ortalamasının altındadır. Bağımlılık oranı en düşük ilçe ise %68,8 ile Halfeti ilçesi iken, en yüksek bağımlılık oranı %108,9 ile Harran ilçesindedir.

Grafik 6.70. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı

Yaşlı nüfus oranı, 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişi sayısıdır. Şanlıurfa ilinin toplam yaşlı nüfus oranı %5,9'dur. Erkek ve kadın yaşlı nüfus oranları sırasıyla %5,1 ve %6,7'dir.

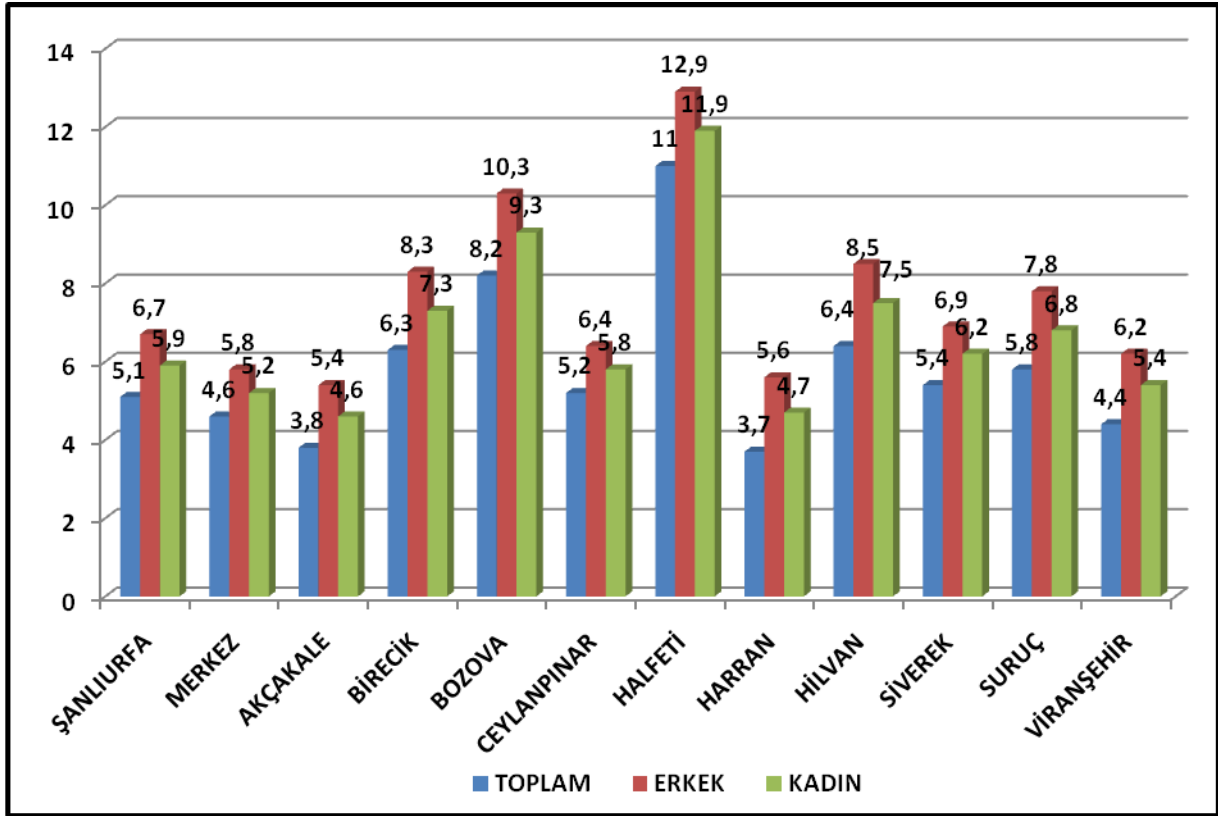
Tablo 6.93. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)

	Yaşlı Nüfus Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
Şanlıurfa	5,1	6,7	5,9
Merkez	4,6	5,8	5,2
Akçakale	3,8	5,4	4,6
Birecik	6,3	8,3	7,3
Bozova	8,2	10,3	9,3
Ceylanpınar	5,2	6,4	5,8
Halfeti	11,0	12,9	11,9
Harran	3,7	5,6	4,7
Hilvan	6,4	8,5	7,5
Siverek	5,4	6,9	6,2
Suruç	5,8	7,8	6,8
Viranşehir	4,4	6,2	5,4

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Şanlıurfa ili ve ilçelerine bakıldığında, bütün ilçelerde kadın yaşlı nüfus oranlarının, erkek yaşlı nüfus oranlarından fazla olduğu görülmektedir. Birecik, Bozova, Halfeti, Hilvan, Siverek ve Suruç ilçelerinin yaşlı nüfus oranlarının Şanlıurfa ortalamasının üstünde olduğu diğer ilçelerde ise yaşlı nüfus oranlarının Şanlıurfa ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

En yüksek yaşlı nüfus oranı %11,9 ile Siverek ilçesinde iken erkeklerde ve kadınlarda da en yüksek yaşlı nüfus oranı %11 ve %12,9 ile yine Siverek ilçesindedir. En düşük yaşlı nüfus oranı ise %4,6 ile Akçakale ilçesindeyken, erkeklerde en düşük yaşlı nüfus oranı %3,7 ile Harran ilçesinde, kadınlarda en düşük yaşlı nüfus oranı %5,4 ile Akçakale ilçesindedir.

Grafik 6.71. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.3.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri

Şanlıurfa ili ve ilçelerinin 1985-2000 Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklükleri aşağıda tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 6.94. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

	1985	1990	2000
Şanlıurfa	6,8	6,8	6,9
Merkez	6,4	6,4	6,1
Akçakale	6,8	6,8	7,3
Birecik	6,5	6,3	6,2
Bozova	6,9	6,9	7,3
Ceylanpınar	7,0	6,8	7,4
Halfeti	6,8	7,1	6,8
Harran	-	7,1	7,2
Hilvan	7,2	7,2	7,1
Siverek	7,0	7,3	8,6
Suruç	7,0	7,1	7,3
Viranşehir	7,6	7,6	7,7

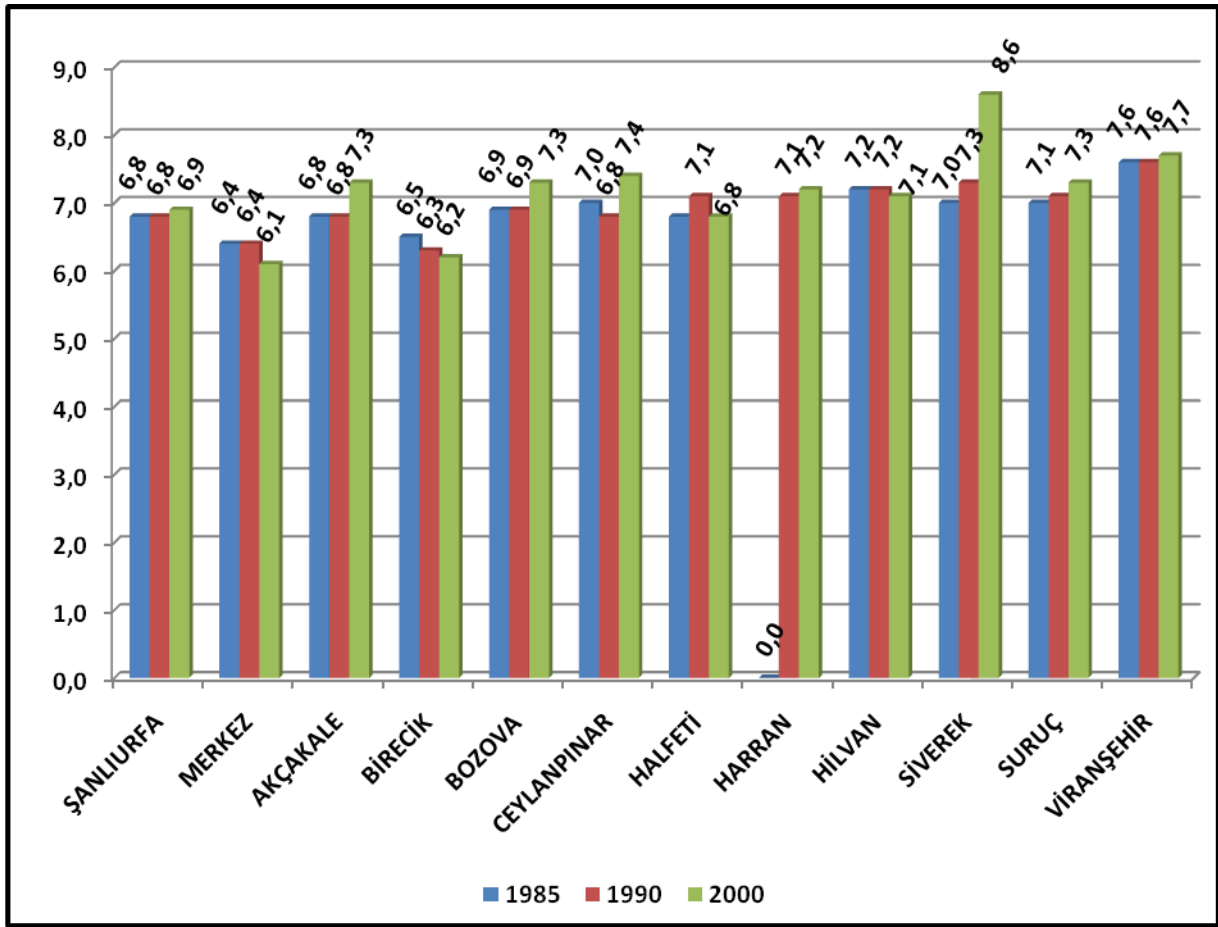
Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

1985 ve 1990 yıllarında ilin hane halkı büyüklüğü 6,8 iken, 2000 yılında bu oran 6,9'a çıkmıştır.

1985 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 7,6 değeri ile Viranşehir iken bu ilçeyi 7,2 ile Hilvan ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,4 ile Merkez ilçedir.

1990 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi yine 7,6 değeri ile Viranşehir iken bu ilçeyi 7,3 ile Siverek ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,3 ile Birecik ilçesidir.

2000 yılında ise ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 8,6 değeri ile Siverek iken bu ilçeyi 7,7 ile Viranşehir ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,1 ile yine Merkez ilçedir.

Grafik 6.72. Şanlıurfa İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.3.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus projeksiyonları, planlama çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemler olan, En Küçük Kareler Yöntemi, Bileşik Faiz Yöntemi ve Üssel Yöntem ile hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda, TÜİK 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 nüfus sayımları ve 2007-2008-2009 yılları adrese dayalı nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle bulunan 2040 yılı nüfusları ve ortalamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Bilindiği gibi, en son 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı ile 2007 yılında uygulanmaya başlayan adrese dayalı nüfus sayımı sonuçları arasında, azalma yönünde büyük bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeninin, genel olarak, nüfusun doğal yolla azalmasından ziyade, 2000 yılı nüfus sayımında yapılmış olan nüfus celpleri ve 2007 yılından sonra, nüfus sayımlarının adrese dayalı olarak yapılmasıyla daha güvenilir verilerin elde edilmesinden kaynaklandığı varsayılmaktadır.

Nüfus projeksiyonlarında, belirgin nüfus değişimlerini geçmiş yıllara oranlayarak, sonuçlara en dengeli şekilde yansıtan yöntem “en küçük kareler”dir. Bu nedenle, bu yöntemle, yapay sonuçları olduğu düşünülen 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları kullanılmadan bir projeksiyon daha yapılmış olup, sonuçları tablolarda kırmızı renkle ve “Ekk-2” başlığı ile verilmiştir. Projeksiyonlar içinde en sağlıklı kabul edilen yöntem budur.

Bu çalışmada, TÜİK verilerinden farklı olarak, sadece ilçe merkezleri değil, ilçe ve belde merkezleri nüfusları kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir. Kırsal nüfuslardaki azalmanın bir nedeni budur. Buna ilaveten, 2008 yılında pek çok kırsal yerleşmenin idari yapılarının iptal edilerek, mahalle statüsüne dönüştürülmeleri ve göç olgusu da kırsal nüfuslarda sıfıra ulaşan değerlerin bulunmasında önemli birer faktör olarak değerlendirilmektedir.

Özetle, projeksiyon sonuçlarının hepsi aşağıdaki tablolarda verilmiş, ancak 2040 yılı kabulleri yapılmamıştır. Zira, rakamlardan görülebileceği gibi, 2040 yılı nüfusları, özellikle kırsal alanda, sıfır olarak hesaplanan yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle nüfus kabulleri, projeksiyonlarla birlikte, imar planı nüfus taşıma kapasiteleri ve sektörel gelişme eğilimleri de dikkate alınarak planlama aşamasında yapılacaktır.

Tablo 6.95. Şanlıurfa İli Toplam Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	1 714 567	1 675 823	1 677 033	1 689 141	1 659 391
2015	1 895 756	2 023 973	2 032 755	1 984 161	1 832 063
2020	2 076 944	2 444 451	2 463 932	2 328 442	2 004 734
2025	2 258 133	2 952 282	2 986 568	2 732 328	2 177 405
2030	2 439 322	3 565 616	3 620 062	3 208 333	2 350 076
2035	2 620 511	4 306 368	4 387 930	3 771 603	2 522 748
2040	2 801 700	5 201 011	5 318 674	4 440 462	2 695 419

Tablo 6.96. Şanlıurfa İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	1 075 942	1 035 608	1 036 657	1 049 402	1 018 499
2015	1 203 084	1 294 778	1 302 670	1 266 844	1 136 773
2020	1 330 227	1 618 809	1 636 943	1 528 660	1 255 048
2025	1 457 369	2 023 931	2 056 993	1 846 098	1 373 322
2030	1 584 511	2 530 438	2 584 831	2 233 260	1 491 597
2035	1 711 654	3 163 704	3 248 115	2 707 824	1 609 872
2040	1 838 796	3 955 451	4 081 601	3 291 949	1 728 146

Tablo 6.97. Şanlıurfa İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	638 625	641 874	642 151	640 883	640 893
2015	692 671	742 953	744 881	726 835	695 289
2020	746 718	859 950	864 045	823 571	749 686
2025	800 764	995 371	1 002 273	932 803	804 083
2030	854 811	1 152 117	1 162 615	1 056 514	858 480
2035	908 857	1 333 547	1 348 607	1 197 004	912 876
2040	962 904	1 543 547	1 564 354	1 356 935	967 273

Şanlıurfa ili için, 2002 tarihli GAP Bölge Kalkınma Planı'nda 2010 yılı nüfus projeksiyonu, **2.025.100** kişi olarak belirlenmiştir. GAP Master Planı'nın revizyonu niteliğindeki bu planda Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri için nüfus projeksiyonları, GAP'ın 2010 yılında tamamlanacağı kabulüyle yapılmıştır. Günümüzde gelinen noktada, projenin 2012 sonuna dek büyük oranda bitirileceği ifade edilmektedir. Buradan hareketle, proje ve bağlantılı diğer yatırımların tamamlanması ve istihdam olanaklarının artmasıyla GAP'ın 2010 yılı için hedeflediği nüfusa 2020-2025 döneminde ulaşılmasını beklemek mümkündür. Nitekim GAP'ın tamamlanması kabulüyle yapılmış olan 2010 yılı projeksiyonu da, 2020 yılı için hesaplanan değerlerle (Ekk-2) örtüşmektedir.

Çevre Düzeni Planı'nın hedef yılı olan 2040'a kadarki dönemde ise ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak nüfus artışının olağan bir seyirle sürmesi beklenmektedir.

Merkez İlçe Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.98. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	711 393	731 806	732 594	725 264	714 711
2015	796 992	921 175	927 139	881 769	800 823
2020	882 592	1 159 546	1 173 348	1 071 829	886 935
2025	968 192	1 459 600	1 484 938	1 304 243	973 047
2030	1 053 791	1 837 299	1 879 274	1 590 121	1 059 159
2035	1 139 391	2 312 734	2 378 328	1 943 485	1 145 271
2040	1 224 991	2 911 197	3 009 910	2 382 033	1 231 383

Tablo 6.99. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	543 580	557 895	558 566	553 347	543 705
2015	610 956	711 394	716 539	679 630	611 100
2020	678 332	907 127	919 190	834 883	678 496
2025	745 708	1 156 714	1 179 154	1 027 192	745 891
2030	813 084	1 474 972	1 512 642	1 266 899	813 287
2035	880 460	1 880 795	1 940 446	1 567 234	880 682
2040	947 836	2 398 276	2 489 242	1 945 118	948 078

Tablo 6.100. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	167 813	174 113	174 247	172 058	171 006
2015	186 037	211 542	212 520	203 366	189 723
2020	204 260	257 017	259 199	240 159	208 439
2025	222 484	312 268	316 130	283 628	227 156
2030	240 707	379 396	385 567	335 224	245 872
2035	258 931	460 955	470 255	396 714	264 589
2040	277 155	560 046	573 544	470 248	283 305

Şanlıurfa ili Merkez ilçeye bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.101. Şanlıurfa İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Merkez	2010	498 916	505 087	505 633	503 212	544 622
	2015	557 502	636 076	640 211	611 263	611 133
	2020	616 088	801 035	810 607	742 577	677 644
	2025	674 674	1 008 774	1 026 356	903 268	744 155
	2030	733 260	1 270 387	1 299 527	1 101 058	810 666
	2035	791 846	1 599 847	1 645 405	1 345 699	877 177
	2040	850 433	2 014 749	2 083 340	1 649 507	943 688
Uğurlu	2010	4 175	4 255	4 257	4 229	4 224
	2015	4 714	5 008	5 024	4 915	4 856
	2020	5 253	5 895	5 930	5 693	5 488
	2025	5 792	6 939	6 999	6 577	6 121
	2030	6 331	8 168	8 261	7 587	6 753
	2035	6 870	9 615	9 750	8 745	7 385
	2040	7 409	11 318	11 508	10 078	8 018
Kıyas	2010	5 737	6 005	6 009	5 917	5 749
	2015	6 451	7 049	7 071	6 857	6 465
	2020	7 166	8 274	8 322	7 920	7 181
	2025	7 880	9 712	9 793	9 128	7 898
	2030	8 594	11 400	11 525	10 506	8 614
	2035	9 309	13 381	13 563	12 084	9 330
	2040	10 023	15 707	15 961	13 897	10 046
Konuklu	2010	4 066	4 814	4 833	4 571	4 359
	2015	4 758	7 435	7 611	6 601	5 096
	2020	5 450	11 483	11 986	9 640	5 833
	2025	6 142	17 736	18 875	14 251	6 570
	2030	6 834	27 393	29 726	21 317	7 307
	2035	7 525	42 309	46 813	32 216	8 044
	2040	8 217	65 346	73 724	49 096	8 781
Karaköprü	2010	28 890	35 971	35 993	33 618	33 696
	2015	32 415	42 727	42 881	39 341	39 892
	2020	35 939	50 751	51 087	45 926	46 088
	2025	39 463	60 283	60 863	53 537	52 283
	2030	42 988	71 604	72 511	62 368	58 479
	2035	46 512	85 052	86 388	72 651	64 675
	2040	50 036	101 025	102 920	84 660	70 871

Akçakale İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.102. Akçakale İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	86 211	84 248	84 277	84 912	82 716
2015	93 575	95 904	96 100	95 193	89 541
2020	100 939	109 173	109 581	106 564	96 365
2025	108 303	124 278	124 953	119 178	103 190
2030	115 667	141 472	142 482	133 207	110 015
2035	123 031	161 045	162 470	148 849	116 839
2040	130 395	183 326	185 262	166 328	123 664

Tablo 6.103. Akçakale İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	33 766	28 340	28 354	30 153	27 734
2015	37 428	33 021	33 115	34 521	30 465
2020	41 090	38 475	38 676	39 414	33 196
2025	44 752	44 830	45 170	44 918	35 928
2030	48 414	52 235	52 755	51 135	38 659
2035	52 076	60 862	61 614	58 184	41 390
2040	55 739	70 915	71 961	66 205	44 121

Tablo 6.104. Akçakale İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	52 445	55 953	55 969	54 789	54 982
2015	56 147	63 201	63 315	60 888	59 076
2020	59 849	71 389	71 624	67 621	63 169
2025	63 551	80 637	81 024	75 070	67 262
2030	67 252	91 083	91 657	83 331	71 356
2035	70 954	102 882	103 686	92 508	75 449
2040	74 656	116 211	117 293	102 720	79 543

Şanlıurfa ili Akçakale ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.105. Akçakale İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Akçakale	2010	30 089	25 596	25 606	27 097	25 242
	2015	33 083	29 436	29 505	30 675	27 488
	2020	36 078	33 852	33 999	34 643	29 735
	2025	39 072	38 930	39 177	39 060	31 981
	2030	42 066	44 771	45 143	43 993	34 227
	2035	45 061	51 487	52 018	49 522	36 473
	2040	48 055	59 211	59 940	55 735	38 719
Pekm.ezli	2010	3 636	2 741	2 745	3 041	2 622
	2015	4 142	3 592	3 624	3 786	2 972
	2020	4 648	4 707	4 785	4 713	3 321
	2025	5 154	6 168	6 317	5 879	3 671
	2030	5 660	8 082	8 339	7 360	4 020
	2035	6 166	10 591	11 009	9 255	4 370
	2040	6 672	13 878	14 533	11 694	4 719

Birecik İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.106. Birecik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	90 207	90 666	90 704	90 526	90 128
2015	98 042	104 650	104 911	102 534	97 950
2020	105 876	120 791	121 344	116 003	105 771
2025	113 710	139 421	140 351	131 160	113 593
2030	121 544	160 924	162 335	148 268	121 415
2035	129 378	185 745	187 762	167 628	129 237
2040	137 212	214 393	217 172	189 592	137 058

Tablo 6.107. Birecik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	56 690	56 923	56 952	56 855	55 764
2015	62 516	66 765	66 971	65 418	61 447
2020	68 343	78 309	78 753	75 135	67 131
2025	74 170	91 849	92 607	86 208	72 815
2030	79 996	107 729	108 899	98 875	78 498
2035	85 823	126 356	128 056	113 412	84 182
2040	91 649	148 203	150 584	130 145	89 865

Tablo 6.108. Birecik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	33 518	33 772	33 782	33 691	34 364
2015	35 525	38 109	38 176	37 270	36 502
2020	37 533	43 003	43 142	41 226	38 640
2025	39 540	48 525	48 754	45 606	40 779
2030	41 548	54 756	55 095	50 466	42 917
2035	43 555	61 787	62 261	55 868	45 055
2040	45 562	69 721	70 360	61 881	47 193

Şanlıurfa ili Birecik ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.109. Birecik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Birecik	2010	48 392	48 492	48 515	48 466	47 784
	2015	53 063	56 486	56 646	55 399	52 361
	2020	57 735	65 799	66 141	63 225	56 939
	2025	62 407	76 648	77 227	72 094	61 517
	2030	67 078	89 285	90 171	82 178	66 095
	2035	71 750	104 005	105 285	93 680	70 672
	2040	76 421	121 152	122 932	106 835	75 250
Mezra	2010	5 634	5 881	5 885	5 800	5 614
	2015	6 333	6 987	7 013	6 778	6 310
	2020	7 033	8 302	8 357	7 897	7 007
	2025	7 733	9 863	9 958	9 185	7 703
	2030	8 432	11 718	11 867	10 672	8 400
	2035	9 132	13 922	14 141	12 398	9 096
	2040	9 831	16 540	16 851	14 407	9 793
Ayran	2010	2 446	2 447	2 447	2 447	2 528
	2015	2 478	2 585	2 586	2 550	2 573
	2020	2 511	2 731	2 733	2 658	2 618
	2025	2 543	2 885	2 888	2 772	2 663
	2030	2 575	3 048	3 052	2 892	2 708
	2035	2 607	3 221	3 226	3 018	2 753
	2040	2 640	3 403	3 409	3 151	2 798

Bozova İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.110. Bozova İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	65 876	59 114	59 130	61 373	61 386
2015	69 605	66 211	66 314	67 377	64 422
2020	73 334	74 160	74 372	73 955	67 458
2025	77 063	83 064	83 409	81 178	70 494
2030	80 792	93 036	93 543	89 124	73 530
2035	84 521	104 205	104 909	97 879	76 565
2040	88 250	116 715	117 656	107 540	79 601

Tablo 6.111. Bozova İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	26 581	19 593	19 627	21 934	20 367
2015	29 582	26 200	26 472	27 418	22 409
2020	32 583	35 034	35 703	34 440	24 451
2025	35 585	46 846	48 155	43 529	26 494
2030	38 586	62 642	64 948	55 392	28 536
2035	41 588	83 764	87 599	70 983	30 578
2040	44 589	112 008	118 148	91 582	32 620

Tablo 6.112. Bozova İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	39 295	39 826	39 829	39 650	41 019
2015	40 023	42 551	42 573	41 716	42 013
2020	40 751	45 462	45 506	43 906	43 006
2025	41 478	48 573	48 641	46 231	44 000
2030	42 206	51 896	51 992	48 698	44 994
2035	42 934	55 447	55 574	51 318	45 988
2040	43 661	59 241	59 403	54 102	46 981

Şanlıurfa ili Bozova ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.113. Bozova İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Bozova	2010	17 080	12 274	12 287	13 880	13 866
	2015	18 353	15 514	15 618	16 495	14 643
	2020	19 627	19 608	19 850	19 695	15 420
	2025	20 900	24 784	25 230	23 638	16 198
	2030	22 173	31 326	32 068	28 523	16 975
	2035	23 447	39 595	40 759	34 600	17 752
	2040	24 720	50 046	51 806	42 191	18 529
Yahya	2010	4 781	3 643	3 647	4 023	3 622
	2015	5 330	4 572	4 601	4 834	3 993
	2020	5 879	5 738	5 805	5 807	4 363
	2025	6 428	7 202	7 324	6 985	4 733
	2030	6 977	9 040	9 241	8 419	5 103
	2035	7 526	11 346	11 659	10 177	5 474
	2040	8 075	14 240	14 710	12 342	5 844
Yaylak	2010	3 330	3 340	3 340	3 337	3 236
	2015	3 588	3 581	3 583	3 584	3 472
	2020	3 846	3 839	3 843	3 843	3 708
	2025	4 104	4 116	4 122	4 114	3 945
	2030	4 362	4 412	4 421	4 398	4 181
	2035	4 620	4 730	4 742	4 697	4 417
	2040	4 878	5 071	5 086	5 012	4 653

Ceylanpınar İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.114. Ceylanpınar İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	78 462	75 477	75 529	76 489	75 444
2015	86 279	90 732	91 106	89 372	82 796
2020	94 097	109 070	109 896	104 354	90 147
2025	101 914	131 114	132 561	121 863	97 499
2030	109 732	157 613	159 900	142 415	104 851
2035	117 549	189 468	192 878	166 632	112 202
2040	125 367	227 761	232 657	195 262	119 554

Tablo 6.115. Ceylanpınar İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	48 699	45 935	45 955	46 863	46 187
2015	52 996	53 081	53 216	53 098	50 097
2020	57 294	61 339	61 624	60 085	54 006
2025	61 591	70 881	71 361	67 944	57 916
2030	65 888	81 907	82 637	76 811	61 825
2035	70 185	94 649	95 694	86 843	65 735
2040	74 483	109 373	110 814	98 223	69 644

Tablo 6.116. Ceylanpınar İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	29 763	29 714	29 760	29 746	29 257
2015	33 283	39 126	39 490	37 300	32 699
2020	36 803	51 520	52 402	46 908	36 141
2025	40 324	67 840	69 535	59 233	39 583
2030	43 844	89 329	92 270	75 147	43 026
2035	47 364	117 624	122 438	95 809	46 468
2040	50 884	154 883	162 470	122 746	49 910

Şanlıurfa ili Ceylanpınar ilçesine bağlı Ceylanpınar Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.117. Ceylanpınar İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Ceylanpınar	2010	48 699	45 935	45 955	46 863	46 187
	2015	52 996	53 081	53 216	53 098	50 097
	2020	57 294	61 339	61 624	60 085	54 006
	2025	61 591	70 881	71 361	67 944	57 916
	2030	65 888	81 907	82 637	76 811	61 825
	2035	70 185	94 649	95 694	86 843	65 735
	2040	74 483	109 373	110 814	98 223	69 644

Halfeti İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.118. Halfeti İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	40 789	41 285	41 294	41 123	42 087
2015	42 910	45 648	45 704	44 754	44 408
2020	45 030	50 472	50 584	48 695	46 729
2025	47 150	55 805	55 987	52 981	49 050
2030	49 271	61 702	61 966	57 646	51 370
2035	51 391	68 222	68 583	62 732	53 691
2040	53 511	75 431	75 908	68 283	56 012

Tablo 6.119. Halfeti İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	17 879	18 739	18 757	18 458	18 897
2015	19 721	23 356	23 494	22 190	20 895
2020	21 562	29 111	29 428	26 701	22 893
2025	23 403	36 285	36 861	32 183	24 892
2030	25 245	45 226	46 171	38 880	26 890
2035	27 086	56 370	57 832	47 096	28 888
2040	28 927	70 260	72 438	57 208	30 886

Tablo 6.120. Halfeti İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	22 910	22 728	22 729	22 789	23 191
2015	23 189	23 731	23 736	23 552	23 513
2020	23 468	24 778	24 788	24 344	23 836
2025	23 747	25 870	25 886	25 168	24 158
2030	24 026	27 011	27 033	26 023	24 481
2035	24 305	28 203	28 230	26 913	24 803
2040	24 584	29 447	29 481	27 837	25 126

Şanlıurfa ili Halfeti ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.121. Halfeti İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Halfeti	2010	7 251	9 337	9 344	8 644	8 924
	2015	8 111	11 318	11 369	10 266	10 042
	2020	8 971	13 719	13 833	12 174	11 160
	2025	9 830	16 629	16 830	14 430	12 278
	2030	10 690	20 156	20 476	17 108	13 396
	2035	11 550	24 432	24 913	20 298	14 514
	2040	12 409	29 615	30 311	24 112	15 631
Yukarıgöklü	2010	6 618	6 131	6 134	6 294	6 529
	2015	6 981	7 117	7 136	7 078	6 878
	2020	7 344	8 261	8 302	7 969	7 228
	2025	7 707	9 590	9 659	8 985	7 577
	2030	8 070	11 132	11 237	10 147	7 926
	2035	8 433	12 922	13 074	11 476	8 275
	2040	8 796	15 000	15 210	13 002	8 624
Argıl	2010	3 553	3 070	3 071	3 231	3 157
	2015	3 802	3 472	3 478	3 584	3 345
	2020	4 051	3 927	3 940	3 973	3 533
	2025	4 300	4 442	4 464	4 402	3 721
	2030	4 550	5 024	5 057	4 877	3 909
	2035	4 799	5 683	5 728	5 403	4 097
	2040	5 048	6 428	6 489	5 988	4 285

Harran İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.122. Harran İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	68 618	67 087	67 223	67 643	64 647
2015	78 081	91 940	93 066	87 696	73 497
2020	87 543	126 000	128 844	114 129	82 347
2025	97 006	172 678	178 375	149 353	91 197
2030	106 469	236 649	246 949	196 689	100 046
2035	115 932	324 318	341 884	260 711	108 896
2040	125 394	444 465	473 315	347 725	117 746

Tablo 6.123. Harran İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	7 973	6 373	6 386	6 911	6 026
2015	9 177	8 655	8 755	8 862	6 930
2020	10 381	11 753	12 003	11 379	7 833
2025	11 586	15 960	16 456	14 667	8 737
2030	12 790	21 673	22 561	19 008	9 641
2035	13 994	29 432	30 931	24 786	10 544
2040	15 198	39 967	42 407	32 524	11 448

Tablo 6.124. Harran İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	60 645	60 740	60 866	60 751	58 621
2015	68 903	83 507	84 551	78 987	66 567
2020	77 162	114 807	117 451	103 140	74 513
2025	85 420	157 838	163 154	135 471	82 460
2030	93 679	216 999	226 641	179 106	90 406
2035	101 938	298 333	314 831	238 367	98 352
2040	110 196	410 153	437 339	319 229	106 298

Şanlıurfa ili Harran ilçesine bağlı Harran Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.125. Harran İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Harran	2010	7 973	6 373	6 386	6 911	6 026
	2015	9 177	8 655	8 755	8 862	6 930
	2020	10 381	11 753	12 003	11 379	7 833
	2025	11 586	15 960	16 456	14 667	8 737
	2030	12 790	21 673	22 561	19 008	9 641
	2035	13 994	29 432	30 931	24 786	10 544
	2040	15 198	39 967	42 407	32 524	11 448

Hilvan İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.126. Hilvan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	43 121	41 237	41 254	41 871	42 382
2015	46 086	47 526	47 642	47 085	45 234
2020	49 052	54 774	55 019	52 948	48 085
2025	52 018	63 127	63 539	59 561	50 937
2030	54 983	72 754	73 378	67 038	53 789
2035	57 949	83 849	84 740	75 513	56 640
2040	60 914	96 636	97 862	85 137	59 492

Tablo 6.127. Hilvan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	21 746	22 084	22 121	21 984	22 063
2015	24 309	29 405	29 701	27 805	24 676
2020	26 872	39 152	39 878	35 301	27 288
2025	29 435	52 130	53 543	45 036	29 900
2030	31 998	69 411	71 890	57 766	32 512
2035	34 561	92 420	96 524	74 501	35 124
2040	37 124	123 056	129 598	96 593	37 736

Tablo 6.128. Hilvan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	21 375	19 461	19 463	20 100	20 319
2015	21 778	20 670	20 679	21 042	20 558
2020	22 180	21 954	21 971	22 035	20 798
2025	22 583	23 317	23 345	23 082	21 037
2030	22 985	24 766	24 804	24 185	21 277
2035	23 388	26 304	26 354	25 349	21 516
2040	23 790	27 938	28 001	26 576	21 755

Şanlıurfa ili Hilvan ilçesine bağlı Hilvan Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.129. Hilvan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Hilvan	2010	21 746	22 084	22 121	21 984	22 063
	2015	24 309	29 405	29 701	27 805	24 676
	2020	26 872	39 152	39 878	35 301	27 288
	2025	29 435	52 130	53 543	45 036	29 900
	2030	31 998	69 411	71 890	57 766	32 512
	2035	34 561	92 420	96 524	74 501	35 124
	2040	37 124	123 056	129 598	96 593	37 736

Siverek İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.130. Siverek İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	238 144	218 104	218 247	224 832	216 523
2015	263 040	261 069	262 097	262 069	238 081
2020	287 937	312 498	314 756	305 064	259 640
2025	312 833	374 059	377 996	354 963	281 199
2030	337 730	447 746	453 942	413 139	302 757
2035	362 626	535 949	545 147	481 241	324 316
2040	387 522	641 528	654 676	561 242	345 875

Tablo 6.131. Siverek İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	139 174	122 280	122 460	127 971	119 711
2015	156 791	159 991	161 409	159 397	134 324
2020	174 409	209 331	212 746	198 829	148 937
2025	192 026	273 887	280 412	248 775	163 550
2030	209 644	358 353	369 598	312 532	178 163
2035	227 261	468 867	487 150	394 426	192 776
2040	244 879	613 463	642 091	500 144	207 388

Tablo 6.132. Siverek İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	98 970	96 659	96 683	97 437	96 812
2015	106 249	108 100	108 264	107 538	103 758
2020	113 528	120 896	121 231	118 552	110 703
2025	120 807	135 206	135 752	130 588	117 649
2030	128 086	151 210	152 013	143 769	124 595
2035	135 365	169 108	170 221	158 231	131 541
2040	142 643	189 126	190 610	174 126	138 486

Şanlıurfa ili Siverek ilçesine bağlı belediyelerin 2030 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.133. Siverek İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Siverek	2010	129 356	113 365	113 520	118 747	111 798
	2015	145 139	146 935	148 147	146 740	124 872
	2020	160 923	190 445	193 335	181 568	137 945
	2025	176 707	246 840	252 306	225 284	151 018
	2030	192 490	319 934	329 266	280 563	164 091
	2035	208 274	414 673	429 700	350 882	177 165
	2040	224 058	537 466	560 768	440 764	190 238
Kapıkaya	2010	4 613	4 197	4 200	4 337	4 064
	2015	5 197	5 093	5 116	5 135	4 573
	2020	5 781	6 180	6 232	6 064	5 082
	2025	6 365	7 499	7 590	7 151	5 590
	2030	6 949	9 099	9 245	8 431	6 099
	2035	7 533	11 041	11 261	9 945	6 608
	2040	8 117	13 397	13 716	11 743	7 117
Gürakar	2010	4 950	4 369	4 372	4 564	4 176
	2015	5 607	5 271	5 293	5 390	4 714
	2020	6 264	6 359	6 409	6 344	5 251
	2025	6 921	7 671	7 759	7 450	5 789
	2030	7 578	9 254	9 394	8 742	6 327
	2035	8 235	11 164	11 373	10 258	6 864
	2040	8 892	13 469	13 770	12 044	7 402

Suruç İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.134. Suruç İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	102 186	103 849	103 895	103 310	105 275
2015	109 603	120 350	120 668	116 873	113 168
2020	117 019	139 473	140 148	132 213	121 061
2025	124 436	161 634	162 774	149 614	128 954
2030	131 852	187 316	189 052	169 407	136 847
2035	139 268	217 080	219 573	191 974	144 740
2040	146 685	251 572	255 021	217 759	152 634

Tablo 6.135. Suruç İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	64 857	63 759	63 846	64 154	64 346
2015	72 026	82 592	83 270	79 296	71 436
2020	79 195	106 987	108 603	98 262	78 526
2025	86 364	138 588	141 643	122 198	85 616
2030	93 533	179 522	184 735	152 597	92 706
2035	100 702	232 548	240 936	191 395	99 796
2040	107 871	301 236	314 236	241 114	106 886

Tablo 6.136. Suruç İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	37 330	40 709	40 711	39 583	40 929
2015	37 577	42 879	42 893	41 117	41 732
2020	37 824	45 166	45 193	42 728	42 535
2025	38 072	47 574	47 615	44 420	43 338
2030	38 319	50 111	50 168	46 199	44 141
2035	38 567	52 783	52 857	48 069	44 944
2040	38 814	55 597	55 690	50 034	45 748

Şanlıurfa ili Suruç ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.137. Suruç İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Suruç	2010	58 000	58 456	58 521	58 326	58 804
	2015	64 124	73 888	74 384	70 799	65 052
	2020	70 248	93 395	94 547	86 063	71 301
	2025	76 373	118 051	120 176	104 867	77 550
	2030	82 497	149 216	152 752	128 155	83 798
	2035	88 622	188 609	194 158	157 130	90 047
	2040	94 746	238 402	246 788	193 312	96 295
Onbirnisan	2010	6 367	5 006	5 012	5 462	5 260
	2015	6 994	6 421	6 469	6 628	5 716
	2020	7 621	8 235	8 350	8 069	6 173
	2025	8 249	10 562	10 777	9 862	6 629
	2030	8 876	13 546	13 909	12 110	7 085
	2035	9 503	17 373	17 952	14 943	7 542
	2040	10 130	22 283	23 170	18 528	7 998

Viranşehir İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.138. Viranşehir İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	180 306	161 277	161 289	167 624	156 747
2015	196 084	171 267	171 341	179 564	168 888
2020	211 861	181 875	182 020	191 919	181 029
2025	227 639	193 141	193 365	204 715	193 170
2030	243 417	205 104	205 417	217 979	205 311
2035	259 195	217 809	218 220	231 741	217 452
2040	274 972	231 300	231 821	246 031	229 593

Tablo 6.139. Viranşehir İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	110 325	92 776	92 779	98 627	89 515
2015	120 167	96 749	96 770	104 562	96 145
2020	130 010	100 893	100 932	110 612	102 774
2025	139 852	105 214	105 274	116 780	109 404
2030	149 694	109 721	109 802	123 072	116 033
2035	159 536	114 420	114 525	129 494	122 663
2040	169 378	119 321	119 451	136 050	129 293

Tablo 6.140. Viranşehir İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	69 981	68 574	68 585	69 047	67 232
2015	75 916	75 043	75 117	75 359	72 743
2020	81 852	82 122	82 270	82 081	78 255
2025	87 787	89 869	90 104	89 253	83 766
2030	93 723	98 346	98 685	96 918	89 277
2035	99 659	107 624	108 082	105 121	94 789
2040	105 594	117 776	118 375	113 915	100 300

Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.141. Viranşehir İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Viranşehir	2010	111 691	92 518	92 555	98 921	91 518
	2015	123 524	106 557	106 815	112 299	100 236
	2020	135 356	122 728	123 273	127 119	108 955
	2025	147 189	141 352	142 266	143 602	117 673
	2030	159 022	162 802	164 186	162 003	126 392
	2035	170 854	187 508	189 483	182 615	135 110
	2040	182 687	215 962	218 678	205 776	143 829
Eyüpnebi	2010	2 843	2 085	2 085	2 338	2 010
	2015	3 120	2 206	2 207	2 511	2 157
	2020	3 397	2 335	2 337	2 689	2 305
	2025	3 673	2 471	2 474	2 873	2 453
	2030	3 950	2 615	2 619	3 061	2 601
	2035	4 227	2 768	2 773	3 256	2 749
	2040	4 503	2 929	2 935	3 456	2 897

6.4. DİYARBAKIR

6.4.1. NÜFUS GELİŞİMİ (KENTSEL-KIRSAL)

6.4.1.1. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

1980-2009 yılları arası Diyarbakır ili ve ilçelerinin nüfus dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. 1980-1985 genel nüfus sayımlarında ilin 12 ilçesi varken, 1990 Genel Nüfus Sayımı'nda bu sayı 14'e çıkmış, 2009 yılında ise 17'ye çıkmıştır. 2009 ADNKS sonuçlarına göre en yüksek nüfus 340.642 kişi ile Bağlar ilçesinde iken en düşük nüfus ise 13.511 kişi ile Çüngüş ilçesine aittir.

Tablo 6.142. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Yıllara Göre Nüfusları

		1980	1985	1990	2000	2009
Diyarbakır	Kentsel	380 806	480 378	605 301	954 496	1 112 902
	Kırsal	397 344	454 127	489 695	408 212	402 109
	Toplam	778 150	934 505	1 094 996	1 362 708	1 515 011
Merkez	Kentsel	242 159	314 263	381 144	632 168	837 998
	Kırsal	81 289	94 864	87 686	89 295	48 373
	Toplam	323 448	409 127	468 830	721 463	886 371
Bismil	Kentsel	19 059	24 862	39 834	83 499	65 206
	Kırsal	42 458	52 032	59 828	43 386	43 786
	Toplam	61 517	76 894	99 662	126 885	108 992
Çermik	Kentsel	9 798	12 566	19 130	18 682	18 428
	Kırsal	27 095	30 672	29 977	27 368	31 812
	Toplam	36 893	43 238	49 107	46 050	50 240
Çınar	Kentsel	6 115	8 049	10 080	16 032	15 346
	Kırsal	29 553	34 939	40 365	42 551	52 158
	Toplam	35 668	42 988	50 445	58 583	67 504
Çüngüş	Kentsel	3 684	4 271	3 935	4 708	2 544
	Kırsal	14 271	15 967	13 132	10 813	10 967
	Toplam	17 955	20 238	17 067	15 521	13 511
Dicle	Kentsel	5 729	6 097	5 414	13 582	11 406
	Kırsal	29 441	30 985	30 566	26 279	28 716
	Toplam	35 170	37 082	35 980	39 861	40 122
Eğil	Kentsel	-	-	4 803	4 827	5 146
	Kırsal	-	-	16 345	16 804	18 093
	Toplam	-	-	21 148	21 631	23 239
Ergani	Kentsel	24 218	33 209	37 365	49 698	65 447
	Kırsal	35 141	39 302	41 238	37 769	47 420
	Toplam	59 359	72 511	78 603	87 467	112 867
Hani	Kentsel	8 077	9 575	10 266	19 544	16 270
	Kırsal	14 941	16 387	16 986	12 250	15 281

	Toplam	23 018	25 962	27 252	31 794	31 551
Hazro	Kentsel	4 426	5 405	8 048	6 189	4 554
	Kırsal	14 548	16 251	15 923	12 566	12 947
	Toplam	18 974	21 656	23 971	18 755	17 501
Kocaköy	Kentsel	-	-	6 306	5 678	5 644
	Kırsal	-	-	9 102	7 391	9 454
	Toplam	-	-	15 408	13 069	15 098
Kulp	Kentsel	5 619	6 679	7 472	19 084	11 949
	Kırsal	36 428	40 298	43 010	21 370	24 466
	Toplam	42 047	46 977	50 482	40 454	36 415
Lice	Kentsel	8 298	9 577	11 639	11 927	9 717
	Kırsal	33 104	37 447	35 449	12 950	17 076
	Toplam	41 402	47 024	47 088	24 877	26 793
Silvan	Kentsel	43 624	45 825	59 865	68 878	43 247
	Kırsal	39 075	44 983	50 088	47 420	41 560
	Toplam	82 699	90 808	109 953	116 298	84 807

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçede nüfus 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiş ancak kırsal nüfusu ise 1985 yılında artmış, 1990 yılında azalmış 2000 yılında tekrar artmış 2009 yılında ise tekrar azalmıştır.

Bismil ilçesinde nüfus, 2000 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında düşüşe geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu da 2000 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında düşüşe geçmiş kırsal nüfus ise 1990 yılına kadar artmış 2000 yılında azalmış 2009 yılında ise tekrar artmıştır.

Çermik ilçesinde nüfus, 1990 yılına kadar artmış 2000 yılında azalmış 2009 yılında ise tekrar artmıştır. Kırsal nüfus ise 1990 yılına kadar artış göstermiş daha sonra düşüşe geçmiştir. İlçenin kırsal nüfusu ise 1990 yılına kadar artmış 2000 yılında azalmış 2009 yılında ise tekrar artmıştır.

Çınar ilçesinde nüfus, 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiştir. Kentsel nüfus ise 2000 yılına kadar artış göstermiş ancak 2009 yılında azalmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1980-2009 dönemleri arasında sürekli artış göstermiştir.

Çüngüş ilçesinin nüfusu 1985 yılında artış göstermiş ancak daha sonra azalışa geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1985 yılında artış göstermiş, 1990 yılında azalmış, 2000 yılında tekrar artmış ancak ve kırsal nüfusu da 2000 yılında artsa da 2009 yılında tekrar azalmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş, 2000 yılına kadar azalmış ancak 2009 yılında tekrar artmıştır.

Dicle ilçesinde nüfus, 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990 yılında azalmış daha sonrasında tekrar artmıştır. İlçenin kentsel nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990

yılında azalmış, 2000 yılında tekrar artmış 2009 yılında tekrar azalmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş ancak 2000 yılına kadar azalmış 2009 yılında tekrar artmıştır.

Eğil ilçesinde nüfus, 1990-2009 yıllarında sürekli artış göstermiştir. İlçenin kentsel nüfusu da kırsal nüfusu da 1990-2009 yıllarında sürekli artış göstermiştir.

Ergani ilçesinde nüfus 1980-2009 döneminde sürekli artmıştır. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2009 döneminde sürekli artış göstermekte iken kırsal nüfus 1980-1990 döneminde artmış 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında tekrar artmıştır.

Hani ve Silvan ilçelerinde nüfus 1980-2000 döneminde artış göstermiş 2009 yılında azalmıştır. İlçelerin kentsel nüfusları da 1980-2000 döneminde artış göstermiş 2009 yılında azalmışken, Hani ilçesi kırsal nüfusu 1980-1990 döneminde artmış 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında tekrar artmış, Silvan ilçesinde ise kırsal nüfus 1980-1990 döneminde artmış 2000-2009 döneminde ise azalışa geçmiştir.

Hazro ve Kulp ilçelerinde nüfus 1980-1990 döneminde artış göstermiş 2000-2009 döneminde ise azalmıştır. İlçelerin kentsel nüfusları da 1980-1990 döneminde artış göstermiş 2000-2009 döneminde azalmışken, Hazro ilçesi kırsal nüfusu 1980-1990 döneminde artmış 2000-2009 döneminde azalmış, Kulp ilçesinde ise kırsal nüfus 1980-1990 döneminde artmış 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında ise tekrar artışa geçmiştir.

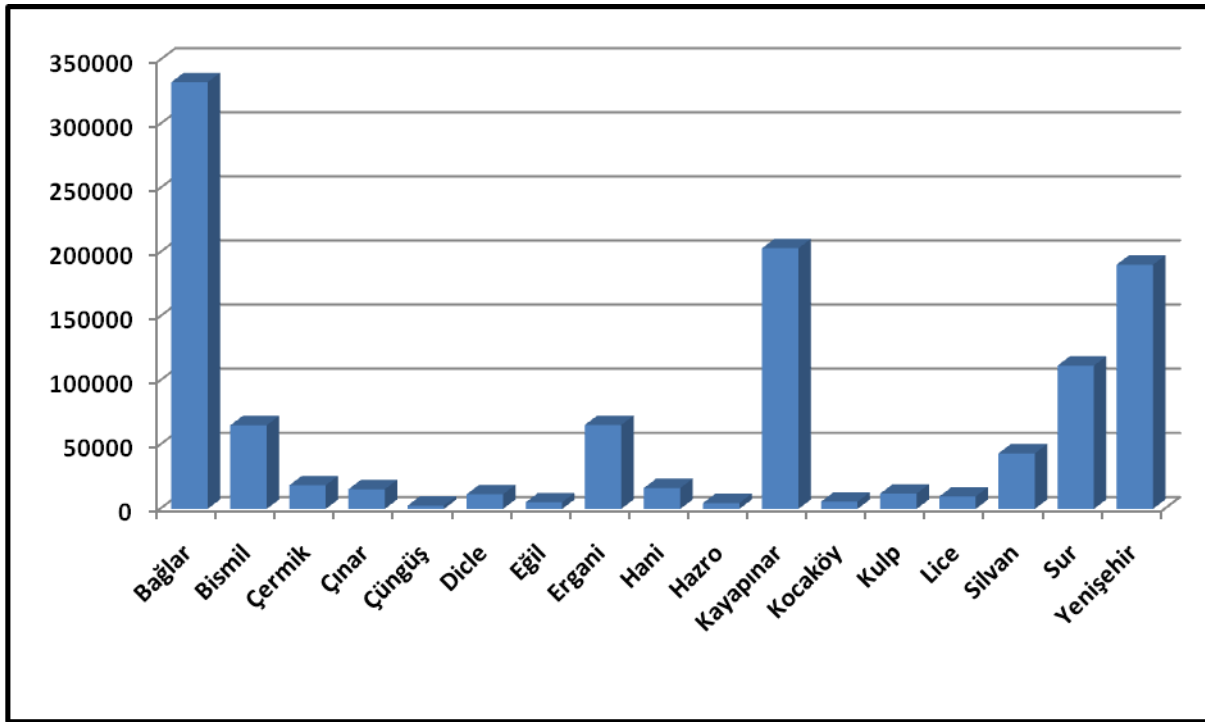
Kocaköy ilçesinde nüfus 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında ise artışa geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1990-2009 döneminde sürekli azalırken, kırsal nüfusu ise 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında ise artmıştır.

Lice ilçesinde nüfus, 1980-1990 yılları arasında artış göstermiş, 2000 yılında azalmış ancak 2009 yılında ise tekrar artışa geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu ise 1980-2000 döneminde artış göstermiş 2009 yılında azalmışken, kırsal nüfus ise 1985 yılında artmış 1990-2000 yıllarında azalış göstermiş ancak 2009 yılında tekrar artmıştır.

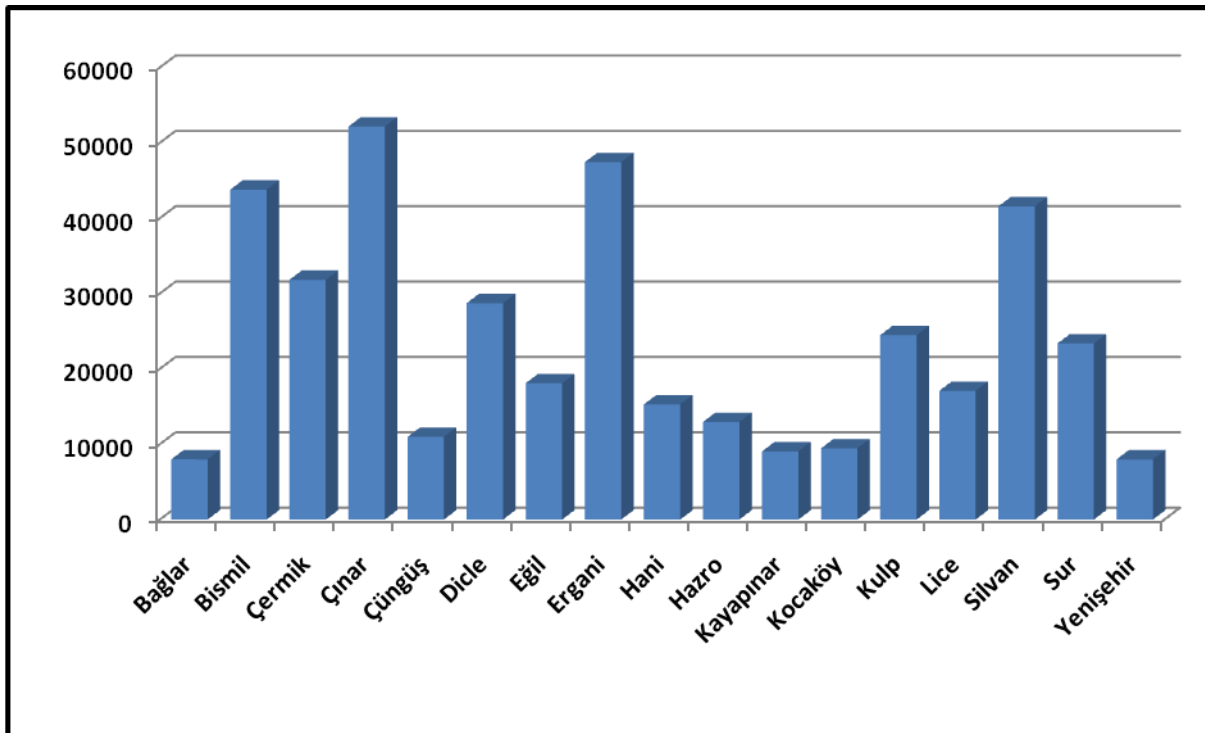
Tablo 6.143. Diyarbakır İli Merkez İlçelerinin 2009 Yılı Nüfusları

		Bağlar	Kayapınar	Sur	Yenişehir
2009	Kentsel	332 658	203 222	111 702	190 416
	Kırsal	7 984	9 045	23 363	7 981
	Toplam	340 642	212 267	135 065	198 397

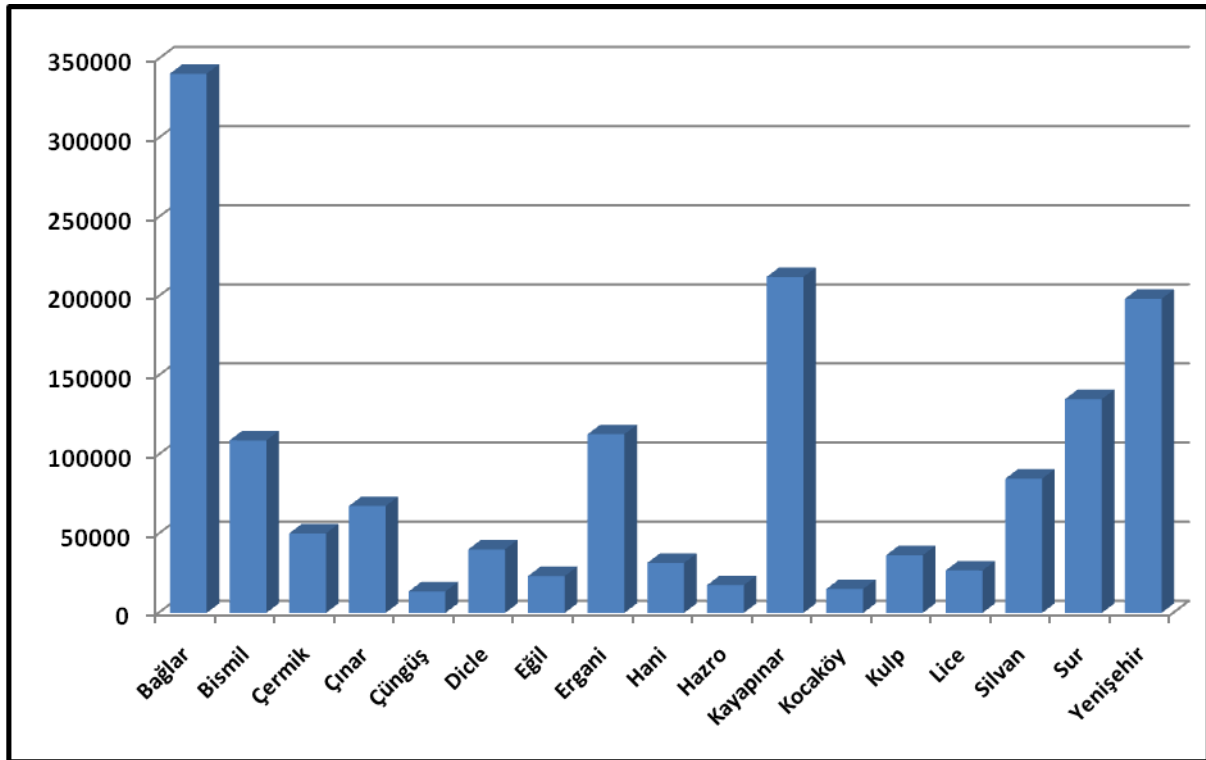
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.73. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Toplam Nüfusları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.74. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kentsel Nüfusları

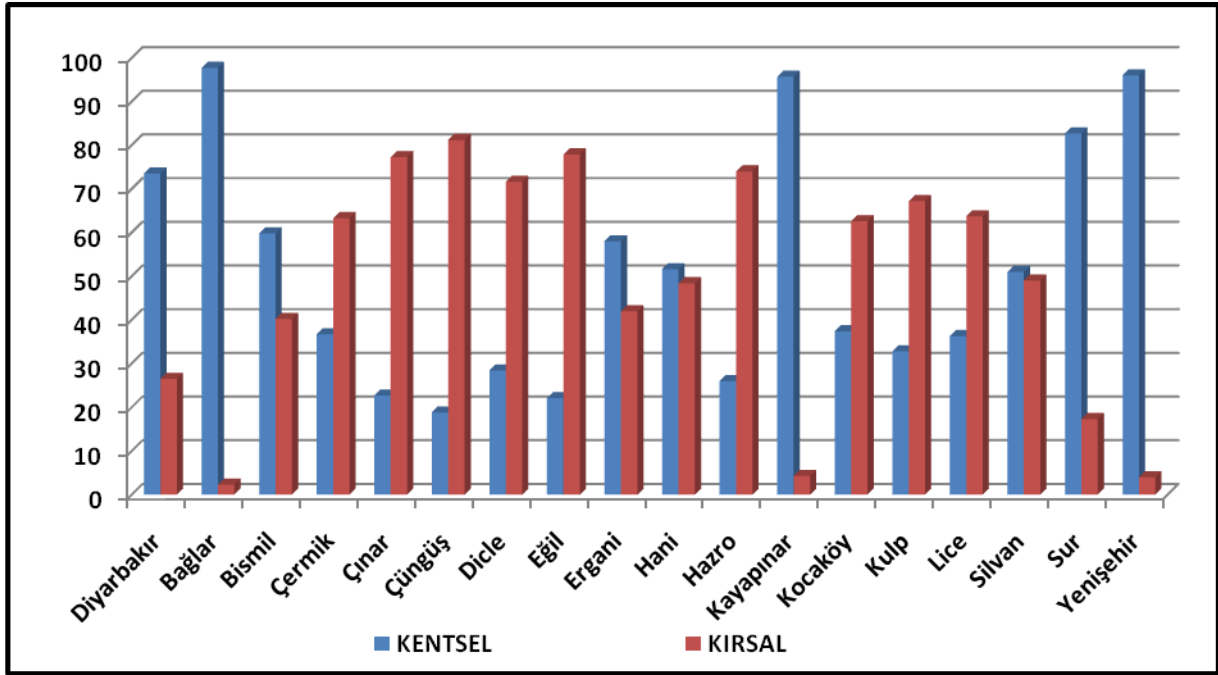
Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.75. Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin 2009 Yılı Kırsal Nüfusları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Tablo 6.144. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfusları ve Oranları

	Kentsel		Kırsal	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
Diyarbakır	1 112 902	73,5	402 109	26,5
Bağlar	332 658	97,7	7 984	2,3
Bismil	65 206	59,8	43 786	40,2
Çermik	18 428	36,7	31 812	63,3
Çınar	15 346	22,7	52 158	77,3
Çüngüş	2 544	18,8	10 967	81,2
Dicle	11 406	28,4	28 716	71,6
Eğil	5 146	22,1	18 093	77,9
Ergani	65 447	58,0	47 420	42,0
Hani	16 270	51,6	15 281	48,4
Hazro	4 554	26,0	12 947	74,0
Kayapınar	203 222	95,7	9 045	4,3
Kocaköy	5 644	37,4	9 454	62,6
Kulp	11 949	32,8	24 466	67,2
Lice	9 717	36,3	17 076	63,7
Silvan	43 247	51,0	41 560	49,0
Sur	111 702	82,7	23 363	17,3
Yenişehir	190 416	96,0	7 981	4,0

Grafik 6.76. Diyarbakır İli Merkez ve İlçelerinin Kentsel Kırsal Nüfus Oranları

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.1.2. Nüfus Artış Hızları

Aşağıdaki tablo Diyarbakır ili ve ilçelerinin 1980-2009 yılları arası nüfus artış hızlarını göstermektedir.

Tablo 6.145. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009		
				Kentsel	Kırsal	Toplam
Diyarbakır	36,6	31,7	21,9	17,1	-1,7	11,8
Merkez	47,0	27,2	43,1*	31,3	-68,1	22,9
Bismil	44,6	51,9	24,1	-27,5	1,0	-16,9
Çermik	31,7	25,5	-6,4	-1,5	16,7	9,7
Çınar	37,3	32,0	15,0	-4,9	22,6	15,7
Çüngüş	23,9	-34,1	-9,5	-68,4	1,6	-15,4
Dicle	10,6	-6,0	10,2	-19,4	9,9	0,7
Eğil	-	-	2,3	7,1	8,2	8,0
Ergani	40,0	16,1	10,7	30,6	25,3	28,3
Hani	24,1	9,7	15,4	-20,4	24,6	-0,9
Hazro	26,4	20,3	-24,5	-34,1	3,3	-7,7
Kocaköy	-	-	-16,5	-0,7	27,4	16,0
Kulp	22,2	14,4	-22,1	-52,0	15,0	-11,7
Lice	25,5	0,3	-63,8	-22,8	30,7	8,2
Silvan	18,7	38,3	5,6	-51,7	-14,7	-35,1

*:İlçeden ayrılan beldeler bulunmaktadır.

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Diyarbakır ilinin 1980-1985 yılları arası için hesaplanan yıllık nüfus artış hızı %36,6'dır, bu oran 1985-1990 yılları arasında azalarak %31,7 olarak hesaplanmıştır. Oran 1990-2000 yılları arasında yine azalarak %21,9 olarak hesaplanmış ve 2000-2009 yılları için biraz daha düşüş göstererek %11,8 olmuştur. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ilin 1980-2009 döneminde nüfusunun sürekli olarak arttığı söylenebilir. Diyarbakır ili ilçelerini incelediğimizde ise 2000-2009 yılları arası en yüksek nüfus artış hızı %28,3 ile Ergani ilçesine aitken, en düşük nüfus artış hızı ise -%35,1 ile Silvan ilçesine aittir.

İlin 2000-2009 yılları arası yıllık nüfus artış hızlarını kent ve kır ayırımına göre incelediğimizde kentsel nüfusun (%17,1) artma ancak kırsal nüfusun (-%1,7) azalma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Kentsel nüfusun en çok arttığı ilçesi %31,3 ile Merkez iken en çok azaldığı ilçesi ise -%68,4 ile Çüngüş'tür. Kırsal nüfusun en çok arttığı ilçesi %30,7 ile Lice iken en çok azaldığı ilçesi ise -%68,1 ile Merkez ilçedir.

Merkez ilçenin 1980-2009 dönemlerinde nüfusu artma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu artış kırsal nüfusu ise azalış eğilimindedir.

Bismil ve Hani ilçelerinin 1980-2000 dönemlerinde nüfusları artma 2000-2009 döneminde ise azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçelerin kentsel nüfusları

azalma ve kırsal nüfusları artma eğilimindedir. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel nüfuslarının 2000-2009 yılları için azaldığını ancak kırsal nüfuslarının arttığını söylemek mümkündür.

Çermik ve Lice ilçelerinin 1980-1990 ve 2000-2009 dönemlerinde yıllık nüfus artış hızı pozitif iken 1990-2000 döneminde nüfusları azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçelerin kentsel nüfusları azalma ve kırsal nüfusları artma eğilimindedir. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel nüfuslarının 2000-2009 yılları için azaldığını ancak kırsal nüfuslarının arttığını söylemek mümkündür.

Çınar ilçesinin 1980-2009 dönemlerinde nüfusu artma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu azalış kırsal nüfusu ise artış eğilimindedir.

Çüngüş ilçesinin 1980-1985 döneminde nüfusu artma 1985-2009 dönemlerinde ise nüfusu azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu azalış kırsal nüfusu ise artış eğilimindedir.

Dicle ilçesinin 1980-1985 ile 1990-2009 dönemlerinde nüfusu artma, 1985-1990 döneminde ise nüfusu azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu azalış kırsal nüfusu ise artış eğilimindedir.

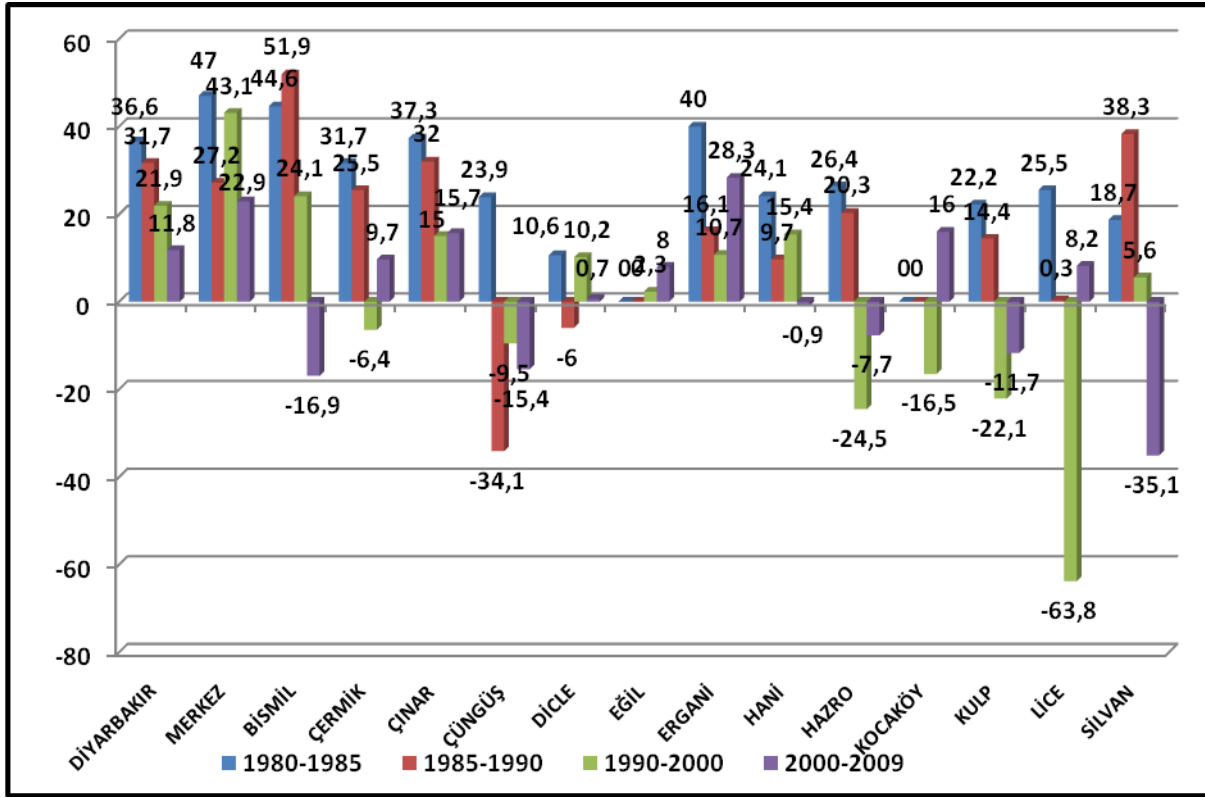
Eğil ilçesinin 1990-2009 dönemlerinde nüfusu artma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel nüfusu hem de kırsal nüfusu artış eğilimindedir.

Ergani ilçesinin 1980-2009 dönemlerinde nüfusu artma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel nüfusu hem de kırsal nüfusu artış eğilimindedir.

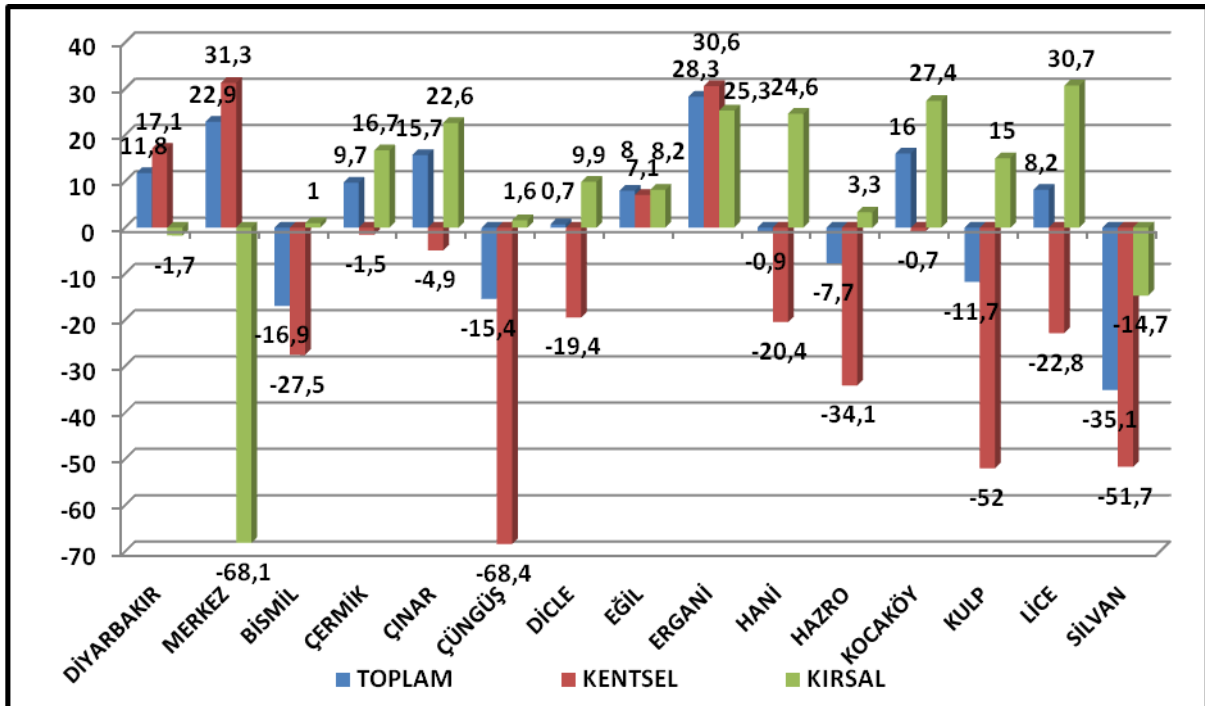
Hazro ve Kulp ilçelerinin 1980-1990 dönemlerinde yıllık nüfus artış hızı pozitif iken 1990-2009 dönemlerinde nüfusları azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçelerin kentsel nüfusları azalma ve kırsal nüfusları artma eğilimindedir. Bu değerlere bakarak ilçelerin kentsel nüfuslarının 2000-2009 yılları için azaldığını ancak kırsal nüfuslarının arttığını söylemek mümkündür.

Kocaköy ilçesinin 1990-2000 döneminde nüfusu azalma, 2000-2009 döneminde ise nüfusu artma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin kentsel nüfusu azalma ve kırsal nüfusu ise artma eğilimindedir. Bu değerlere bakarak ilçenin kentsel nüfusunun 2000-2009 yılları için azaldığını ancak kırsal nüfusunun arttığını söylemek mümkündür.

Ergani ilçesinin 1980-2000 dönemlerinde nüfusu artma, 2000-2009 döneminde ise azalma eğilimi göstermiştir. 2000-2009 yılları arasında ilçenin hem kentsel nüfusu hem de kırsal nüfusu azalış eğilimindedir.

Grafik 6.77 Diyarbakır İlinin Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.78. Diyarbakır İli ve İlçeleri 2000-2009 Yılları Arası Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

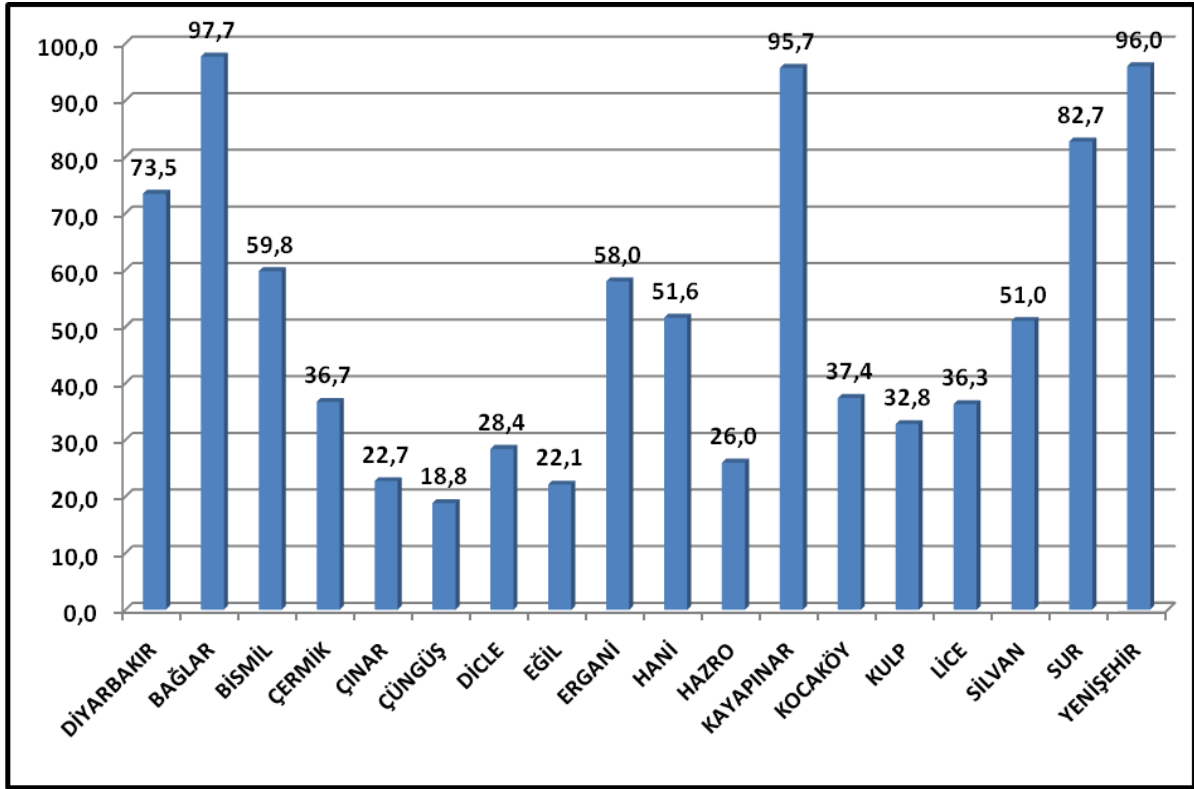
6.4.1.3. Kentsel Nüfus Oranı, Yüzölçümü ve Yoğunluklar

Diyarbakır ilinin toplam yüzölçümü 15.058 km.², nüfus yoğunluğu ise 101 kişi/km.²'dir. İlçelerin nüfus yoğunluğu incelendiğinde; nüfus yoğunluğu 993 kişi/km.² ile en yüksek ilçe Bağlar iken, en düşük nüfus yoğunluğu 23 kişi/km.² ile Kulp ilçesidir. Çınar İlçesi yüzölçümü (1.990 km.²) bakımından Diyarbakır'ın en büyük ilçesi iken, Kocaköy İlçesi ise yüzölçümü (151 km.²) bakımından en küçük ilçesidir. Diyarbakır ilinde kentlerde yaşayan nüfusun oranı %73,5 iken, Bağlar ilçesinde kentsel nüfus oranı %97,7, Çüngüş ilçesinde ise %18,8'dir.

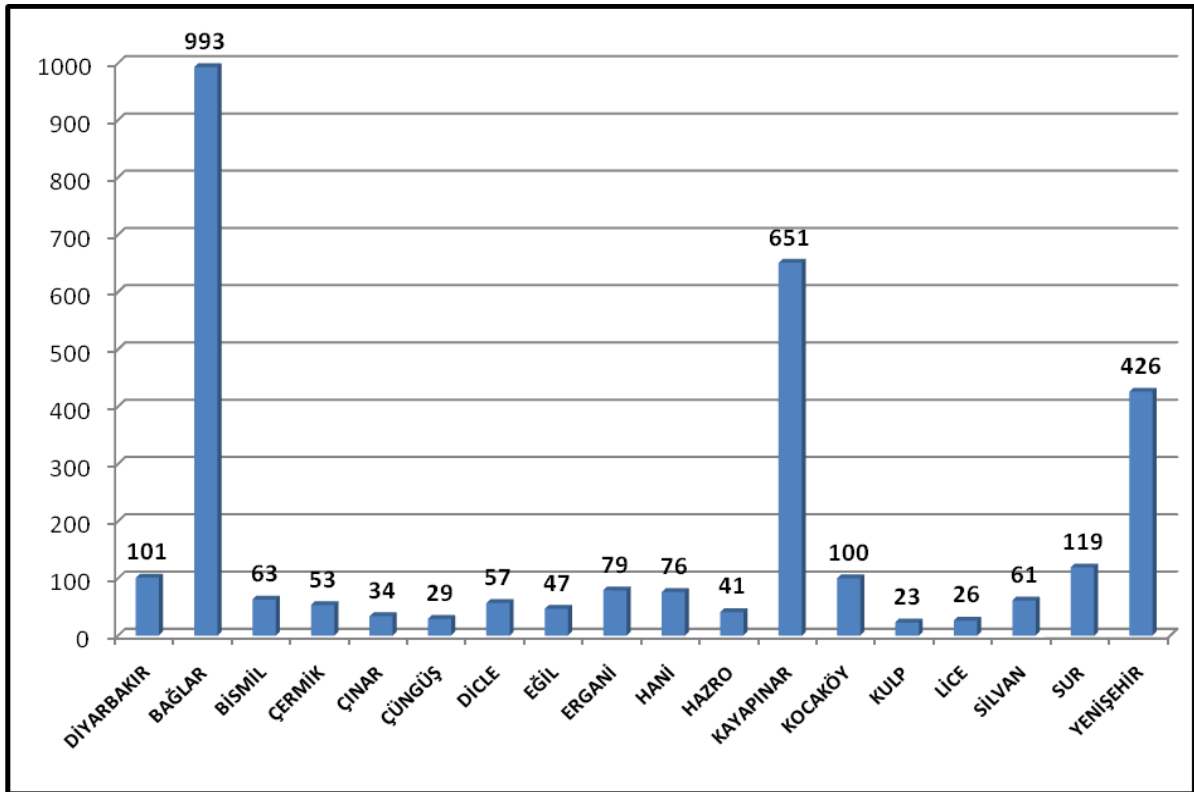
Tablo 6.146. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları(%), Yüzölçümü (Km.2) ve Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km.2)

	2009			Kentsel Nüfus Oranı (%)	Yüzölçümü (Km. ²)	Nüfus Yoğunluğu
	Kentsel	Kırsal	Toplam			
Diyarbakır	1 112 902	402 109	1 515 011	73,5	15 058	101
Bağlar	332 658	7 984	340 642	97,7	343	993
Bismil	65 206	43 786	108 992	59,8	1 737	63
Çermik	18 428	31 812	50 240	36,7	944	53
Çınar	15 346	52 158	67 504	22,7	1 990	34
Çüngüş	2 544	10 967	13 511	18,8	465	29
Dicle	11 406	28 716	40 122	28,4	705	57
Eğil	5 146	18 093	23 239	22,1	499	47
Ergani	65 447	47 420	112 867	58,0	1 429	79
Hani	16 270	15 281	31 551	51,6	413	76
Hazro	4 554	12 947	17 501	26,0	425	41
Kayapınar	203 222	9 045	212 267	95,7	326	651
Kocaköy	5 644	9 454	15 098	37,4	151	100
Kulp	11 949	24 466	36 415	32,8	1 610	23
Lice	9 717	17 076	26 793	36,3	1 026	26
Silvan	43 247	41 560	84 807	51,0	1 397	61
Sur	111 702	23 363	135 065	82,7	1 132	119
Yenişehir	190 416	7 981	198 397	96,0	466	426

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.79. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Kentsel Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.80. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km.2)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.1.4. Yıllara Göre Kentleşme Hızları

1980'den 2009'a kadar olan süreç içerisinde Diyarbakır ili ve ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında, Diyarbakır ili geneli için 1980-2009 döneminde kentleşme pozitif yönde gözlenmektedir. Kentleşme artış hızı 1980-2009 döneminde giderek azalmıştır.

İlçeler bazında kentleşme hızları incelendiğinde 2009 yılı itibarıyla; en düşük kentleşme hızı Çüngüş (-%68,4) ilçesine aitken, en yüksek kentleşme hızı ise Merkez (%31,3) ilçeye aittir.

Tablo 6.147. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2009
Diyarbakır	46,5	46,2	45,5	17,1
Merkez	52,1	38,6	50,6	31,3
Bismil	53,2	94,3	74,0	-27,5
Çermik	49,8	84,1	-2,4	-1,5
Çınar	55,0	45,0	46,4	-4,9
Çüngüş	29,6	-16,4	17,9	-68,4
Dicle	12,5	-23,8	92,0	-19,4
Eğil	-	-	0,5	7,1
Ergani	63,1	23,6	28,5	30,6
Hani	34,0	13,9	64,4	-20,4
Hazro	40,0	79,6	-26,3	-34,1
Kocaköy	-	-	-10,5	-0,7
Kulp	34,6	22,4	93,8	-52,0
Lice	28,7	39,0	2,4	-22,8
Silvan	9,8	53,5	14,0	-51,7

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Merkez ilçe ve Ergani ilçesinde 1980-2009 döneminde kentleşme pozitif yönde gözlenmektedir.

Bismil, Çınar, Hani, Kulp, Lice ve Silvan ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-2000 döneminde kentleşme hızlarının pozitif olduğu ancak 2000-2009 döneminde ise kentleşme hızlarının negatif olduğu görülmektedir.

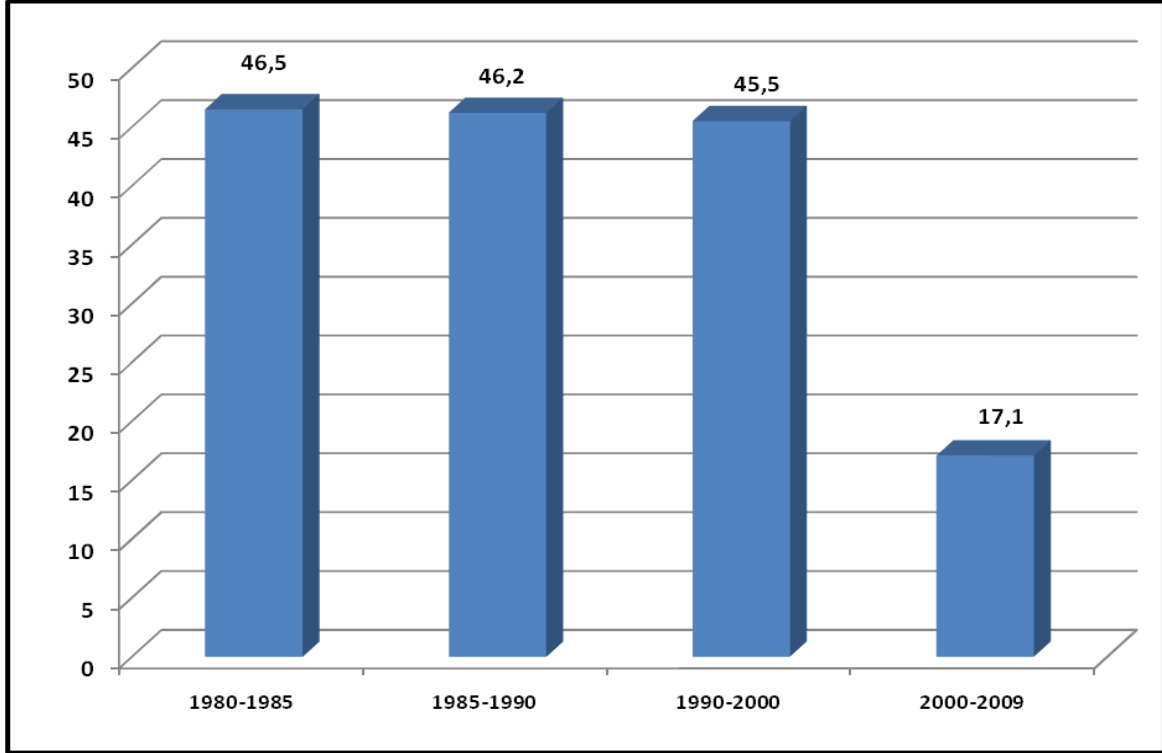
Çermik ve Hazro ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-1990 dönemlerinde kentleşme hızlarının pozitif olduğu, 1990-2009 dönemlerinde ise kentleşme hızlarının negatif değerler aldığı görülmektedir.

Çüngüş ve Dicle ilçelerinin kentleşme hızlarına bakıldığında 1980-1985 döneminde kentleşme hızının pozitif olduğu, 1985-1990 döneminde kentleşme hızının negatif olduğu, 1990-2000 döneminde kentleşme hızının tekrar pozitif olduğu, 2000-2009 döneminde ise kentleşme hızlarının tekrar negatif değerler aldığı görülmektedir.

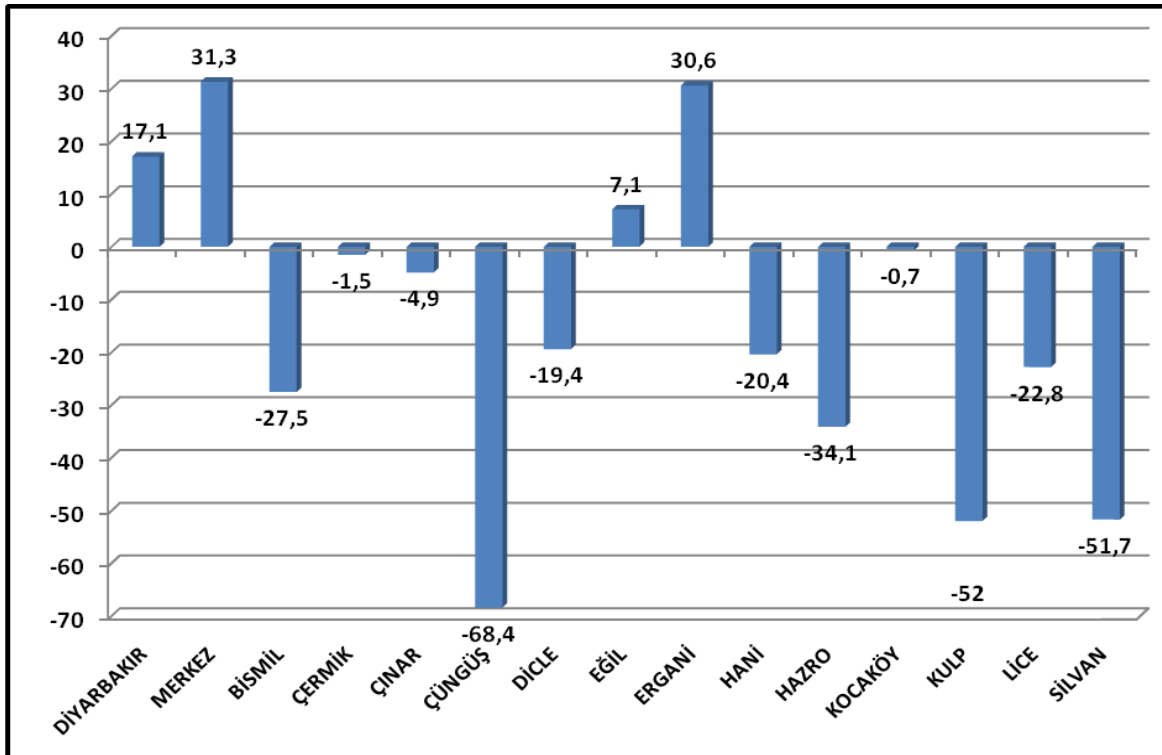
Eğil ilçesinin kentleşme hızına bakıldığında 1990-2009 döneminde kentleşme hızının pozitif olduğu görülmektedir.

Kocaköy ilçesinin kentleşme hızına bakıldığında 1990-2009 döneminde kentleşme hızının negatif olduğu görülmektedir.

Grafik 6.81. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.82. Diyarbakır İli ve İlçelerinin Yıllara Göre Kentleşme Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2. NÜFUSUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

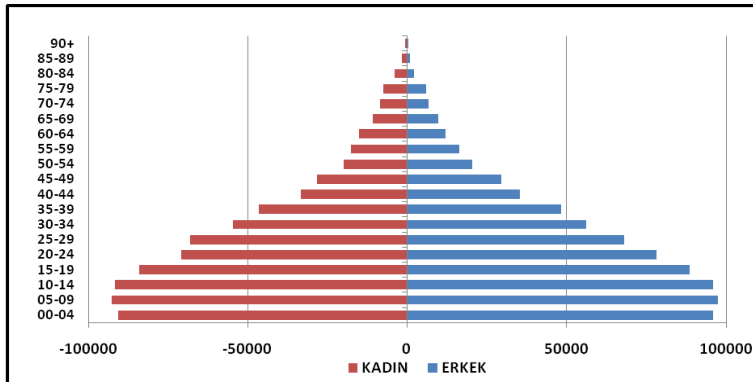
6.4.2.1. Yaş Gruplarına Göre Dağılım

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Diyarbakır ilinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. Yaş piramidinden de anlaşılacağı üzere 9 yaşın üstündeki kuşaklarda yaş büyüdükçe nüfus küçülmektedir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 55 yaşın üstündeki kuşaklarda kadın nüfusunun erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir. Kadın nüfusunun ve erkek nüfusunun en fazla olduğu yaş grubu ise 5-9 yaş grubudur.

Tablo 6.148. Diyarbakır İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	95 927	90 683	186 610
05-09	97 550	92 661	190 211
10-14	95 982	91 605	187 587
15-19	88 665	84 182	172 847
20-24	78 287	70 820	149 107
25-29	68 135	68 095	136 230
30-34	56 227	54 796	111 023
35-39	48 232	46 492	94 724
40-44	35 304	33 364	68 668
45-49	29 585	28 400	57 985
50-54	20 368	19 986	40 354
55-59	16 285	17 743	34 028
60-64	11 890	14 993	26 883
65-69	9 684	10 731	20 415
70-74	6 560	8 622	15 182
75-79	5 893	7 450	13 343
80-84	2 209	4 027	6 236
85-89	911	1 746	2 657
90+	232	689	921
Toplam	767 926	747 085	1 515 011

Grafik 6.83. Diyarbakır İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

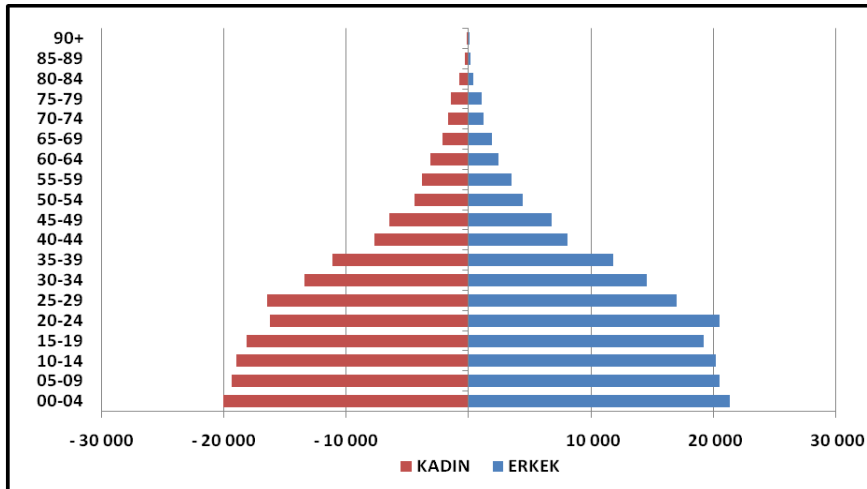
Bağlar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Bağlar ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 0-4 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.149. Bağlar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	21 328	20 028	41 356
05-09	20 487	19 330	39 817
10-14	20 229	18 984	39 213
15-19	19 178	18 136	37 314
20-24	20 499	16 206	36 705
25-29	17 043	16 452	33 495
30-34	14 543	13 357	27 900
35-39	11 803	11 114	22 917
40-44	8 081	7 679	15 760
45-49	6 758	6 458	13 216
50-54	4 441	4 441	8 882
55-59	3 501	3 824	7 325
60-64	2 469	3 079	5 548
65-69	1 892	2 082	3 974
70-74	1 270	1 682	2 952
75-79	1 064	1 433	2 497
80-84	388	742	1 130
85-89	142	315	457
90+	45	139	184
Toplam	175 161	165 481	340 642

Grafik 6.84. Bağlar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

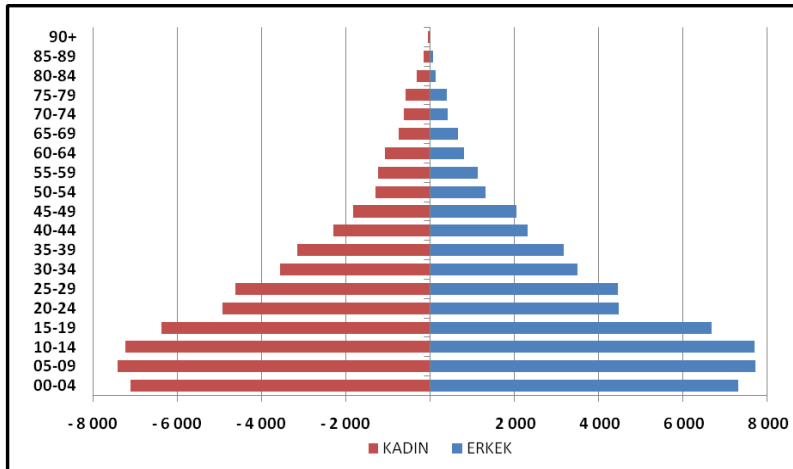
Bismil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Bismil ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.150. Bismil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	7 315	7 103	14 418
05-09	7 731	7 414	15 145
10-14	7 705	7 234	14 939
15-19	6 690	6 379	13 069
20-24	4 490	4 929	9 419
25-29	4 463	4 614	9 077
30-34	3 514	3 555	7 069
35-39	3 186	3 144	6 330
40-44	2 319	2 284	4 603
45-49	2 049	1 833	3 882
50-54	1 321	1 290	2 611
55-59	1 133	1 238	2 371
60-64	819	1 061	1 880
65-69	675	740	1 415
70-74	414	628	1 042
75-79	397	576	973
80-84	145	323	468
85-89	75	143	218
90+	12	51	63
Toplam	54 453	54 539	108 992

Grafik 6.85. Bismil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

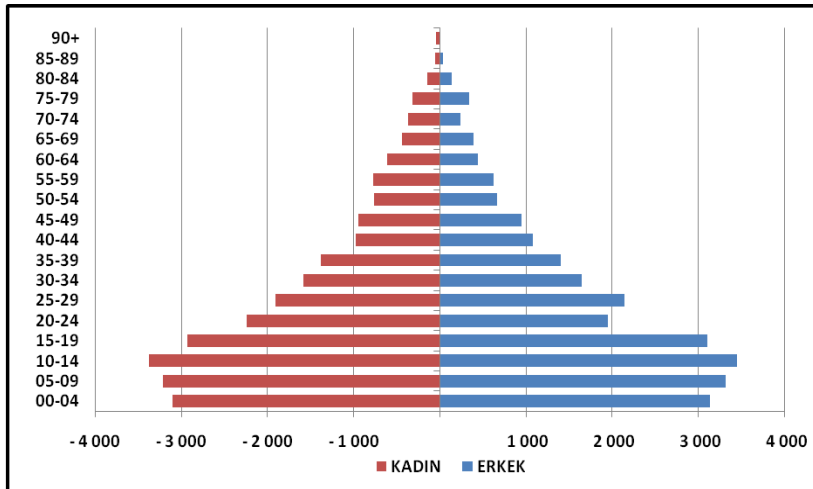
Çermik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Çermik ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-49 yaş grubunun tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 50 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamına yakınında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.151. Çermik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	3 133	3 104	6 237
05-09	3 312	3 212	6 524
10-14	3 446	3 375	6 821
15-19	3 108	2 935	6 043
20-24	1 951	2 243	4 194
25-29	2 145	1 909	4 054
30-34	1 645	1 585	3 230
35-39	1 400	1 377	2 777
40-44	1 078	976	2 054
45-49	947	944	1 891
50-54	659	759	1 418
55-59	619	776	1 395
60-64	444	611	1 055
65-69	392	441	833
70-74	239	371	610
75-79	344	323	667
80-84	141	150	291
85-89	40	55	95
90+	9	42	51
Toplam	25 052	25 188	50 240

Grafik 6.86. Çermik İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

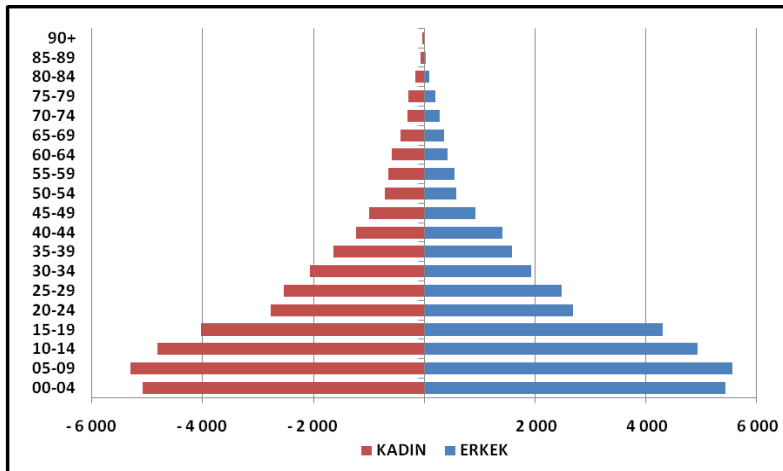
Çınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Çınar ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-19 yaş grubunun tamamında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 20 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamına yakınında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.152. Çınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	5 437	5 086	10 523
05-09	5 569	5 306	10 875
10-14	4 938	4 817	9 755
15-19	4 311	4 030	8 341
20-24	2 684	2 772	5 456
25-29	2 490	2 540	5 030
30-34	1 927	2 070	3 997
35-39	1 587	1 640	3 227
40-44	1 420	1 233	2 653
45-49	931	986	1 917
50-54	583	711	1 294
55-59	549	647	1 196
60-64	428	586	1 014
65-69	354	426	780
70-74	280	303	583
75-79	199	278	477
80-84	87	157	244
85-89	37	69	106
90+	10	26	36
Toplam	5 437	5 086	10 523

Grafik 6.87. Çınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

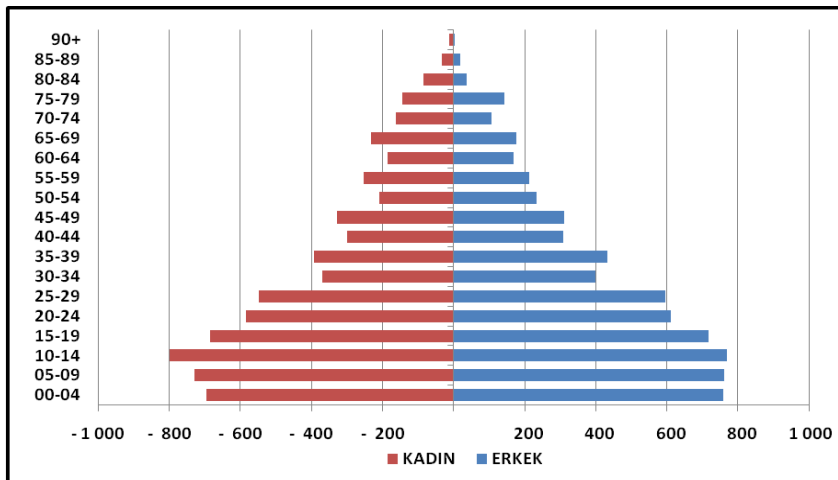
Çüngüş İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Çüngüş ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamına yakınında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.153. Çüngüş İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	758	695	1 453
05-09	762	728	1 490
10-14	769	798	1 567
15-19	718	684	1 402
20-24	611	585	1 196
25-29	595	548	1 143
30-34	399	369	768
35-39	434	393	827
40-44	309	300	609
45-49	312	328	640
50-54	234	209	443
55-59	214	252	466
60-64	170	185	355
65-69	177	231	408
70-74	108	162	270
75-79	143	143	286
80-84	38	84	122
85-89	19	34	53
90+	2	11	13
Toplam	6 772	6 739	13 511

Grafik 6.88. Çüngüş İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

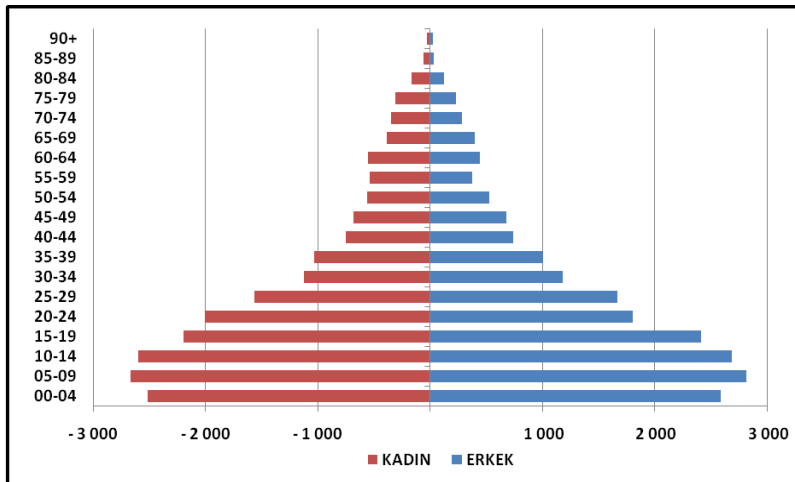
Dicle İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Dicle ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-34 yaş grubunun tamamına yakınında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 35 yaşın üstündeki yaş gruplarının büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.154. Dicle İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 588	2 515	5 103
05-09	2 819	2 666	5 485
10-14	2 689	2 600	5 289
15-19	2 411	2 196	4 607
20-24	1 805	2 006	3 811
25-29	1 672	1 561	3 233
30-34	1 184	1 121	2 305
35-39	1 009	1 035	2 044
40-44	742	754	1 496
45-49	683	679	1 362
50-54	531	559	1 090
55-59	378	536	914
60-64	443	551	994
65-69	401	385	786
70-74	288	344	632
75-79	228	310	538
80-84	126	161	287
85-89	34	60	94
90+	22	30	52
Toplam	20 053	20 069	40 122

Grafik 6.89. Dicle İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

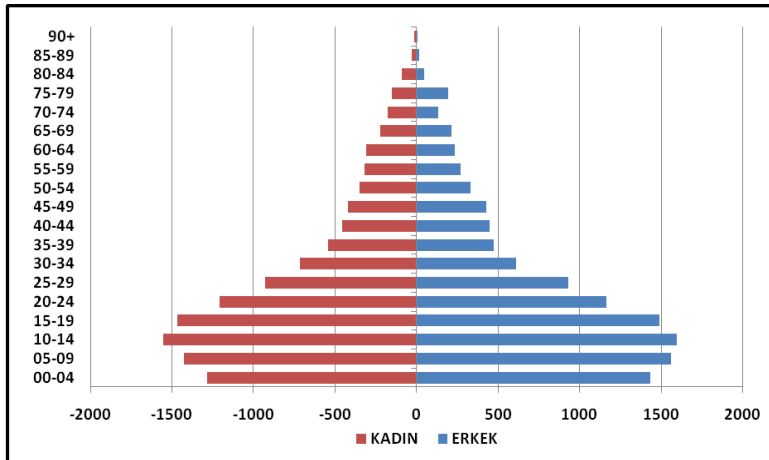
Eğil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Eğil ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-19 yaş grubunun tamamında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 20 yaşın üstündeki yaş gruplarının ise büyük çoğunluğunda kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.155. Eğil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 433	1 285	2 718
05-09	1 560	1 428	2 988
10-14	1 594	1 555	3 149
15-19	1 488	1 466	2 954
20-24	1 166	1 207	2 373
25-29	929	931	1 860
30-34	613	715	1 328
35-39	472	544	1 016
40-44	450	457	907
45-49	427	422	849
50-54	332	348	680
55-59	268	320	588
60-64	235	309	544
65-69	213	223	436
70-74	133	178	311
75-79	192	151	343
80-84	49	88	137
85-89	14	28	42
90+	4	12	16
Toplam	11 572	11 667	23 239

Grafik 6.90. Eğil İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

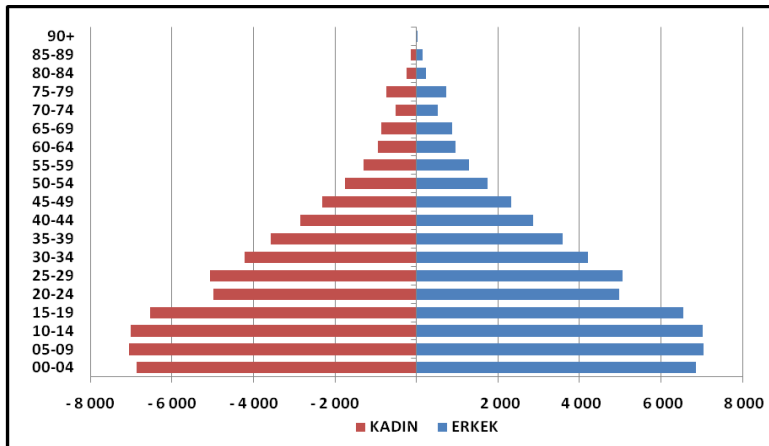
Ergani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Ergani ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamına yakınında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.156. Ergani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	6 857	6 661	13 518
05-09	7 052	6 652	13 704
10-14	7 018	6 921	13 939
15-19	6 537	6 170	12 707
20-24	4 978	5 130	10 108
25-29	5 057	4 865	9 922
30-34	4 213	3 960	8 173
35-39	3 583	3 385	6 968
40-44	2 856	2 554	5 410
45-49	2 318	2 194	4 512
50-54	1 748	1 578	3 326
55-59	1 292	1 558	2 850
60-64	955	1 254	2 209
65-69	866	1 031	1 897
70-74	521	698	1 219
75-79	738	694	1 432
80-84	235	375	610
85-89	141	170	311
90+	17	35	52
Toplam	56 982	55 885	112 867

Grafik 6.91. Ergani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

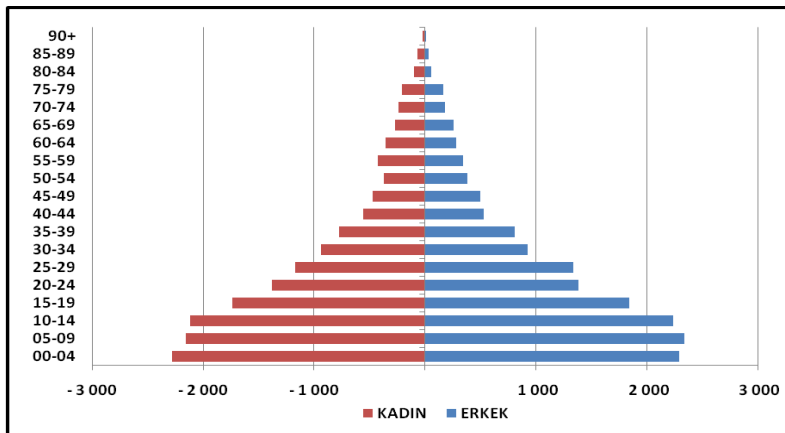
Hani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Hani ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 0-4 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.157. Hani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 290	2 282	4 572
05-09	2 339	2 155	4 494
10-14	2 237	2 119	4 356
15-19	1 842	1 736	3 578
20-24	1 387	1 377	2 764
25-29	1 337	1 170	2 507
30-34	929	936	1 865
35-39	811	771	1 582
40-44	532	556	1 088
45-49	499	474	973
50-54	380	372	752
55-59	342	427	769
60-64	284	357	641
65-69	259	269	528
70-74	183	239	422
75-79	164	211	375
80-84	56	95	151
85-89	33	67	100
90+	10	24	34
Toplam	15 914	15 637	31 551

Grafik 6.92. Hani İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

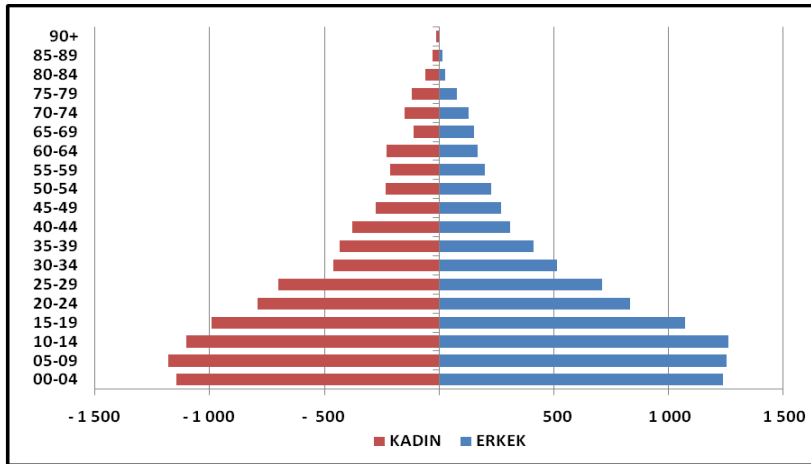
Hazro İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Hazro ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-34 yaş grubunun tamamında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 35 yaşın üstündeki yaş gruplarının büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.158. Hazro İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 238	1 147	2 385
05-09	1 254	1 179	2 433
10-14	1 262	1 104	2 366
15-19	1 073	992	2 065
20-24	835	791	1 626
25-29	710	702	1 412
30-34	515	460	975
35-39	414	433	847
40-44	311	377	688
45-49	271	275	546
50-54	226	232	458
55-59	201	212	413
60-64	168	230	398
65-69	154	111	265
70-74	130	151	281
75-79	80	118	198
80-84	28	60	88
85-89	14	29	43
90+	3	11	14
Toplam	8 887	8 614	17 501

Grafik 6.93. Hazro İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

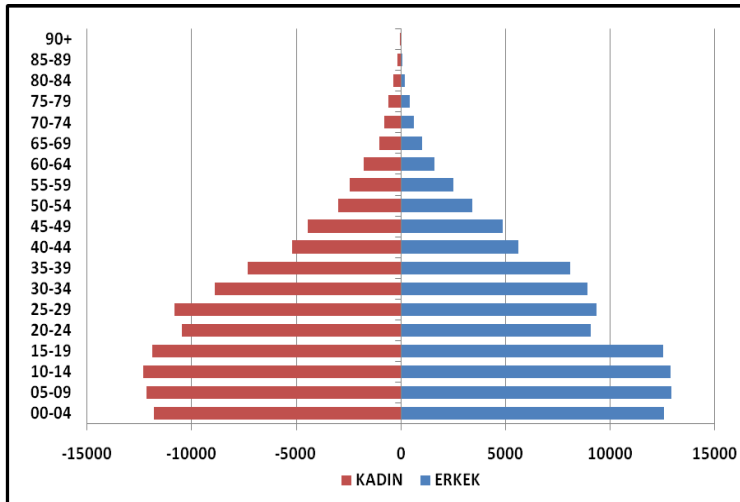
Kayapınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Kayapınar ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 10-14 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-59 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 60 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.159. Kayapınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	12 577	11 795	24 372
05-09	12 926	12 155	25 081
10-14	12 901	12 326	25 227
15-19	12 531	11 885	24 416
20-24	9 072	10 484	19 556
25-29	9 362	10 822	20 184
30-34	8 912	8 893	17 805
35-39	8 106	7 339	15 445
40-44	5 618	5 181	10 799
45-49	4 895	4 460	9 355
50-54	3 413	3 011	6 424
55-59	2 498	2 431	4 929
60-64	1 604	1 764	3 368
65-69	1 007	1 022	2 029
70-74	639	786	1 425
75-79	427	605	1 032
80-84	176	345	521
85-89	57	159	216
90+	22	61	83
Toplam	106 743	105 524	212 267

Grafik 6.94. Kayapınar İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

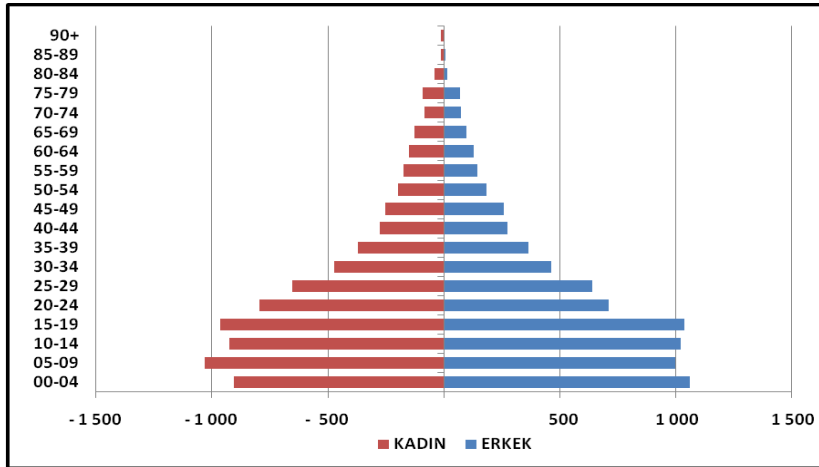
Kocaköy İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Kocaköy ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-19 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 20 yaşın üstündeki yaş gruplarının büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.160. Kocaköy İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 064	905	1 969
05-09	999	1 031	2 030
10-14	1 021	926	1 947
15-19	1 038	963	2 001
20-24	712	797	1 509
25-29	640	654	1 294
30-34	463	472	935
35-39	367	369	736
40-44	275	277	552
45-49	261	251	512
50-54	185	199	384
55-59	144	172	316
60-64	129	150	279
65-69	98	128	226
70-74	73	84	157
75-79	72	90	162
80-84	16	40	56
85-89	6	12	18
90+	3	12	15
Toplam	7 566	7 532	15 098

Grafik 6.95. Kocaköy İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

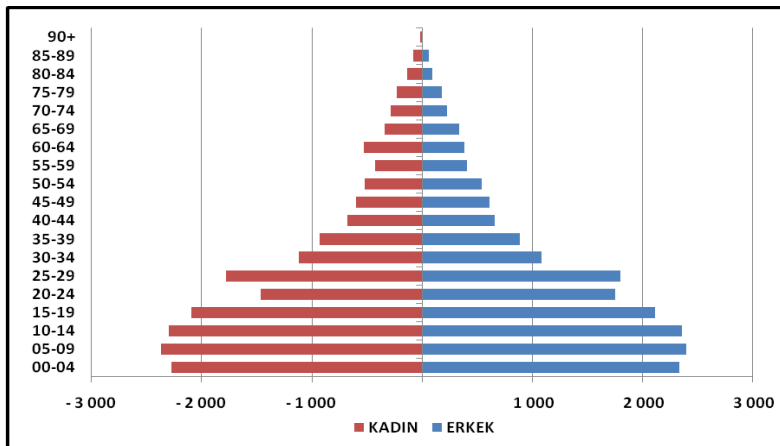
Kulp İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Kulp ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-54 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 55 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamına yakınında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.161. Kulp İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	2 338	2 278	4 616
05-09	2 399	2 367	4 766
10-14	2 357	2 301	4 658
15-19	2 113	2 096	4 209
20-24	1 753	1 462	3 215
25-29	1 802	1 778	3 580
30-34	1 086	1 122	2 208
35-39	888	928	1 816
40-44	657	676	1 333
45-49	615	601	1 216
50-54	539	523	1 062
55-59	406	429	835
60-64	381	527	908
65-69	338	338	676
70-74	224	287	511
75-79	182	232	414
80-84	92	136	228
85-89	64	78	142
90+	3	19	22
Toplam	18 237	18 178	36 415

Grafik 6.96. Kulp İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

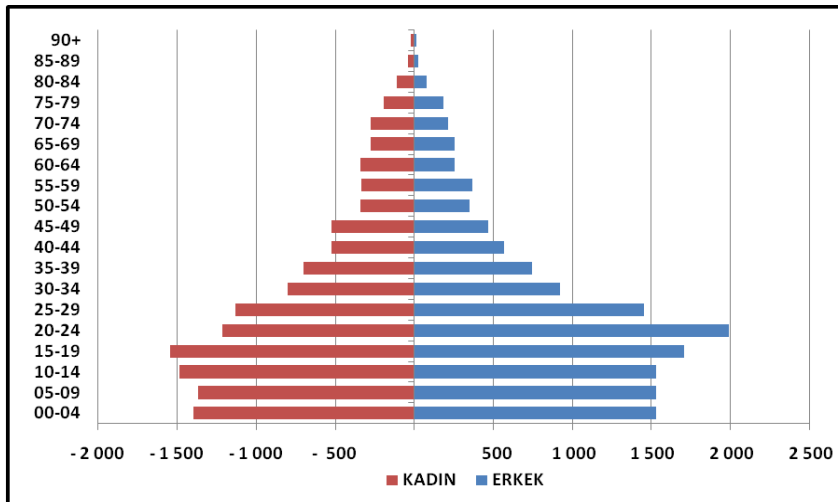
Lice İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Lice ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 15-19 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-59 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 60 yaşın üstündeki yaş gruplarının büyük çoğunluğunda ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.162. Lice İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	1 530	1 396	2 926
05-09	1 532	1 367	2 899
10-14	1 529	1 483	3 012
15-19	1 705	1 547	3 252
20-24	1 993	1 213	3 206
25-29	1 455	1 131	2 586
30-34	920	802	1 722
35-39	744	699	1 443
40-44	568	523	1 091
45-49	466	522	988
50-54	349	342	691
55-59	367	332	699
60-64	257	341	598
65-69	254	273	527
70-74	215	273	488
75-79	186	192	378
80-84	81	108	189
85-89	26	38	64
90+	14	20	34
Toplam	14 191	12 602	26 793

Grafik 6.97. Lice İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

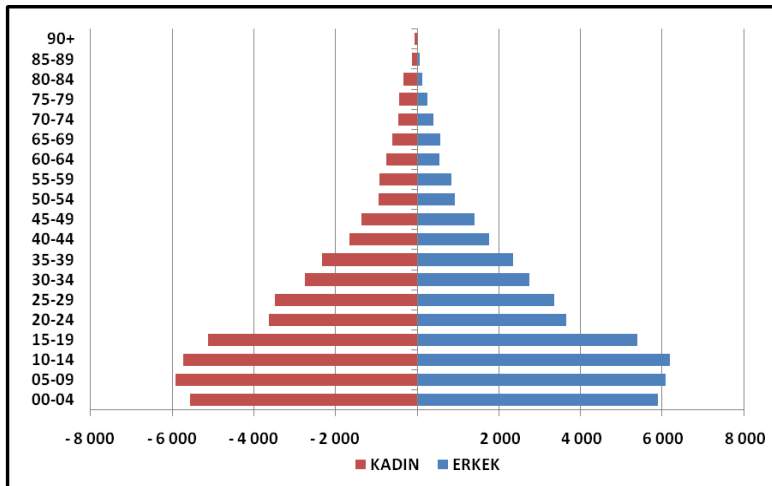
Silvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Silvan ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-49 yaş grubunun büyük çoğunluğunda erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 50 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.163. Silvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	5 898	5 573	11 471
05-09	6 086	5 925	12 011
10-14	6 191	5 738	11 929
15-19	5 396	5 115	10 511
20-24	3 659	3 625	7 284
25-29	3 359	3 484	6 843
30-34	2 754	2 752	5 506
35-39	2 342	2 341	4 683
40-44	1 770	1 662	3 432
45-49	1 399	1 359	2 758
50-54	932	937	1 869
55-59	828	921	1 749
60-64	554	762	1 316
65-69	570	603	1 173
70-74	400	473	873
75-79	258	435	693
80-84	119	329	448
85-89	58	131	189
90+	9	60	69
Toplam	42 582	42 225	84 807

Grafik 6.98. Silvan İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

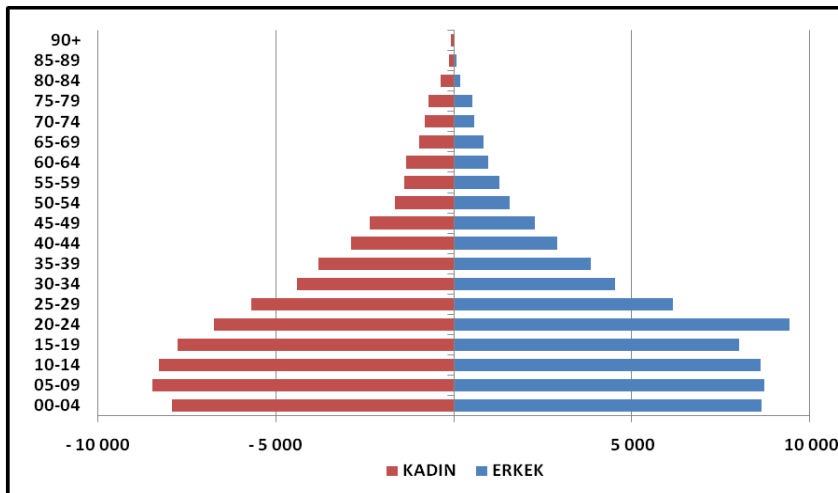
Sur İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre Sur ilçesinin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve grafik aşağıda verilmiştir. En fazla nüfus 5-9 yaş grubunda gözlenmektedir. 0-44 yaş grubunun tamamında erkek nüfusu kadın nüfusundan daha yüksek iken 45 yaşın üstündeki yaş gruplarının tamamında ise kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6.164. Sur İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
00-04	8 655	7 937	16 592
05-09	8 729	8 477	17 206
10-14	8 635	8 285	16 920
15-19	8 020	7 772	15 792
20-24	9 443	6 749	16 192
25-29	6 173	5 689	11 862
30-34	4 527	4 400	8 927
35-39	3 844	3 800	7 644
40-44	2 917	2 883	5 800
45-49	2 275	2 376	4 651
50-54	1 581	1 666	3 247
55-59	1 283	1 389	2 672
60-64	967	1 329	2 296
65-69	832	977	1 809
70-74	574	809	1 383
75-79	511	709	1 220
80-84	183	363	546
85-89	74	140	214
90+	22	70	92
Toplam	69 245	65 820	135 065

Grafik 6.99. Sur İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2.2. Doğurganlık Ve Bebek Ölüm Hızları

2000 yılı verilerine göre, Diyarbakır il genelinin toplam doğurganlık hızı ve bebek ölüm hızı, doğurganlığını tamamlamış olan 45–49 yaş grubundaki kadın nüfusu, bu nüfusla ilişkin canlı doğan çocuk sayısı ve ortalama canlı doğan çocuk sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Toplam doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızı, toplam kadın ve canlı doğan çocuk sayısı, çocuk sahibi olmada ortalama yaş değişkenleri, nüfus ve nüfusa bağlı türev gelişimlerini etkileyen ve sosyal yapıya ilişkin bilgiler veren belirleyici faktörlerdir.

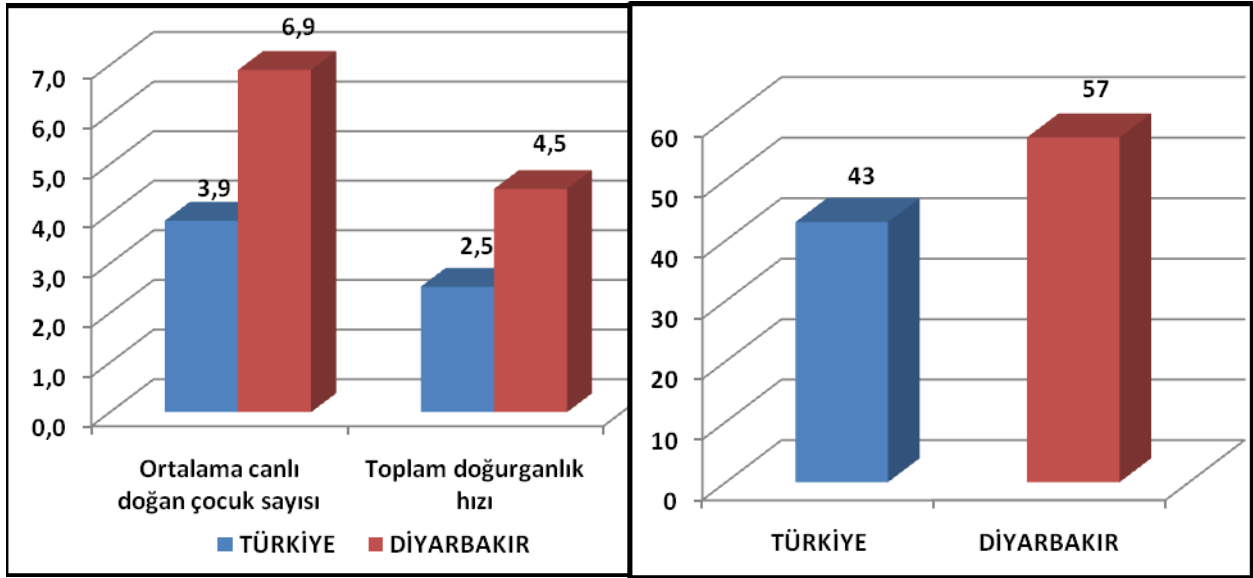
Tablo 6.165. Diyarbakır İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)

	45-49 Yaştaki Kadın Nüfus			Son Bir Yıl İçinde Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Toplam Doğurganlık Hızı	Bebek Ölüm Hızı (%)
	Toplam Kadın Sayısı	Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Ortalama Canlı Doğan Çocuk Sayısı			
Türkiye	1 658 012	6 394 157	3,9	1 434 297	2,5	43
Diyarbakır	20 322	140 675	6,9	42 494	4,5	57

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Toplam doğurganlık hızı, 15-49 yaşları arasındaki kadın nüfusundan yola çıkılarak hesaplanmış ve Türkiye ortalaması 2,5 iken Diyarbakır ili için ise 4,5 olarak hesaplanmıştır. Bu demektir ki Türkiye genelinde 15-49 yaşları arasındaki bir kadın ortalama 2,5 çocuk doğururken Diyarbakır ilinde 4,5 çocuk doğurmaktadır.

Türkiye genelinde doğan her 1000 bebekten 43'ü bir yaşını doldurmadan ölürken Diyarbakır'da bu değer 57'ye çıkmıştır. Diyarbakır ili bebek ölüm hızlarının Türkiye genelinin üstünde olması bireylerin doğurganlık konusunda çok daha az bilinçli hareket ettiğinin göstergesidir. Türkiye'de doğurganlık döneminin sonu olan 45-49 yaş aralığındaki bir kadın için ortalama çocuk sayısı 3,9 iken bu değer Diyarbakır genelinde 6,9'dur.

Grafik 6.100. Diyarbakır İli Canlı Doğan Çocuk Sayısı, Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.4.2.3. Çocuk Kadın Oranı

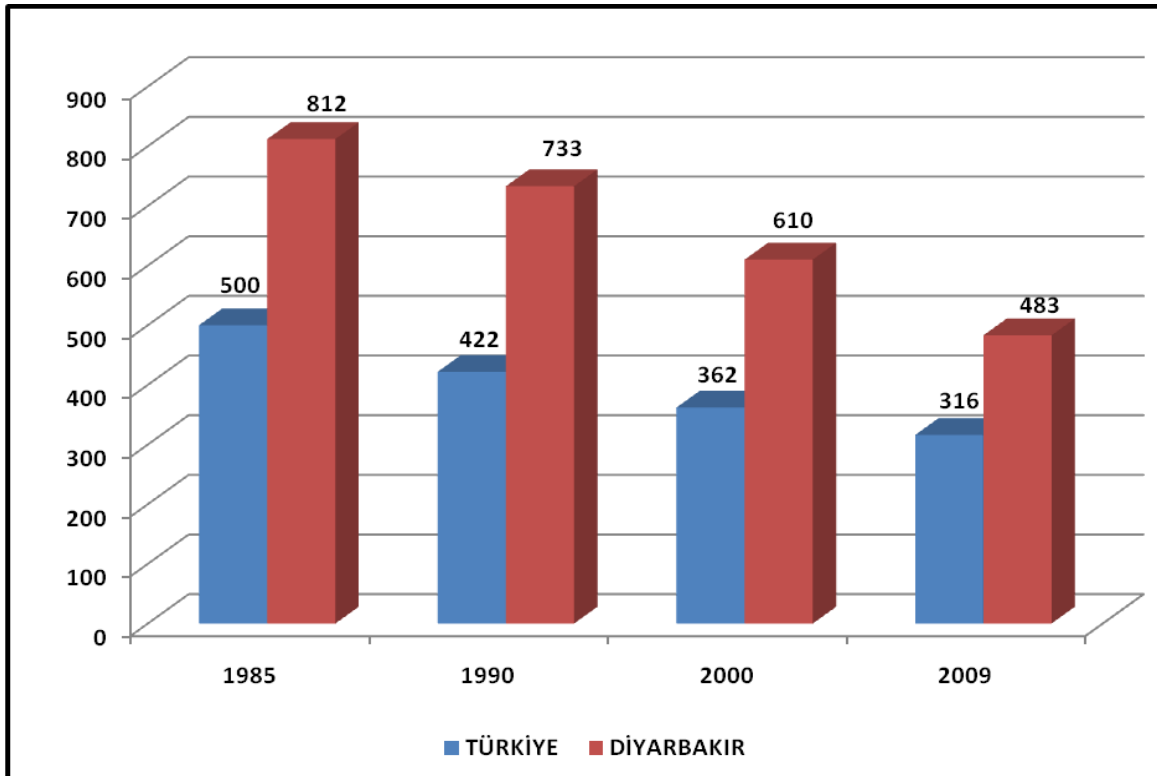
1980-2009 yılları arasında, Türkiye ve Diyarbakır ili için doğurgan kadın nüfusu kabul edilen 15-49 yaşları arasındaki toplam kadın sayısı, artan bir grafik izlemiştir. 0-4 yaş arasındaki çocuk sayısı ise Diyarbakır genelinde 2000 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında ise azalmıştır. Çocuk kadın oranı; 15-49 yaş grubundaki her 1000 kadın için 0-4 yaş grubundaki çocuğa sahip olma sayısıdır ve bu oran, 1985-2009 yılları arasında, Türkiye ve Diyarbakır için azalan bir grafik izlemiştir. Diyarbakır ilinde 1985-2009 yılları arasında çocuk kadın oranı Türkiye ortalamasının üstündedir.

Tablo 6.166. Diyarbakır İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Yıllar	Türkiye			Diyarbakır		
	0-4 Yaşta Çocuk Sayısı	15-49 Yaşta Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)	0-4 Yaşta Çocuk Sayısı	15-49 Yaşta Toplam Kadın Sayısı	Çocuk Kadın Oranı (%)
1985	6 077 201	12 148 469	500	157 490	193 990	812
1990	5 954 744	14 098 160	422	173 900	237 309	733
2000	6 584 822	18 201 844	362	198 116	324 942	610
2009	6 155 321	19 493 140	316	186 610	386 149	483

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.101. Diyarbakır İli İçin Yıllara Göre Çocuk Kadın Oranı (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2.4. İktisaden Faal Olma Durumu

İktisaden faal olma durumu, ekonomik olarak etkin veya yeterli olmak olarak ele alınabilir. İşgücüne katılma oranı; 12 ve daha yukarı yaştaki her 100 kişi içinde işgücünde olan insan sayısıdır. Bir başka deyişle; işgücündeki nüfusun, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranıdır. İşsizlik oranı, işgücündeki her 100 kişide işsiz olan kişi sayısıdır.

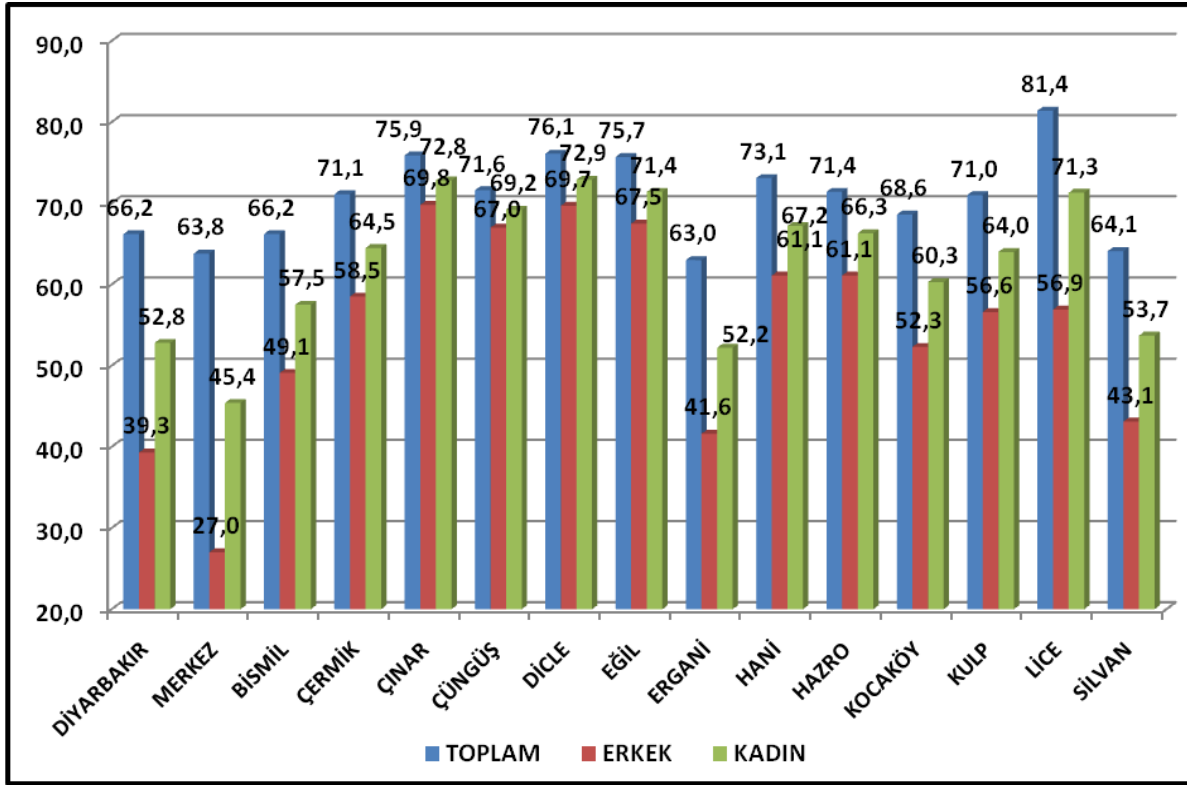
Tablo 6.167. Diyarbakır İli İktisaden Faal Olma Durumu

	İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Diyarbakır	66,2	39,3	52,8	18,0	7,8	14,2
Merkez	63,8	27,0	45,4	20,5	14,3	18,6
Bismil	66,2	49,1	57,5	22,4	5,9	15,2
Çermik	71,1	58,5	64,5	8,0	1,8	5,1
Çınar	75,9	69,8	72,8	5,8	1,0	3,5
Çüngüş	71,6	67,0	69,2	8,4	1,6	5,0
Dicle	76,1	69,7	72,9	7,9	1,9	5,0
Eğil	75,7	67,5	71,4	4,5	0,8	2,6
Ergani	63,0	41,6	52,2	17,5	6,9	13,2
Hani	73,1	61,1	67,2	13,0	2,0	8,0
Hazro	71,4	61,1	66,3	10,2	1,5	6,2
Kocaköy	68,6	52,3	60,3	14,3	2,1	8,9
Kulp	71,0	56,6	64,0	17,2	4,4	11,7
Lice	81,4	56,9	71,3	7,4	3,3	6,0
Silvan	64,1	43,1	53,7	24,4	6,7	17,4

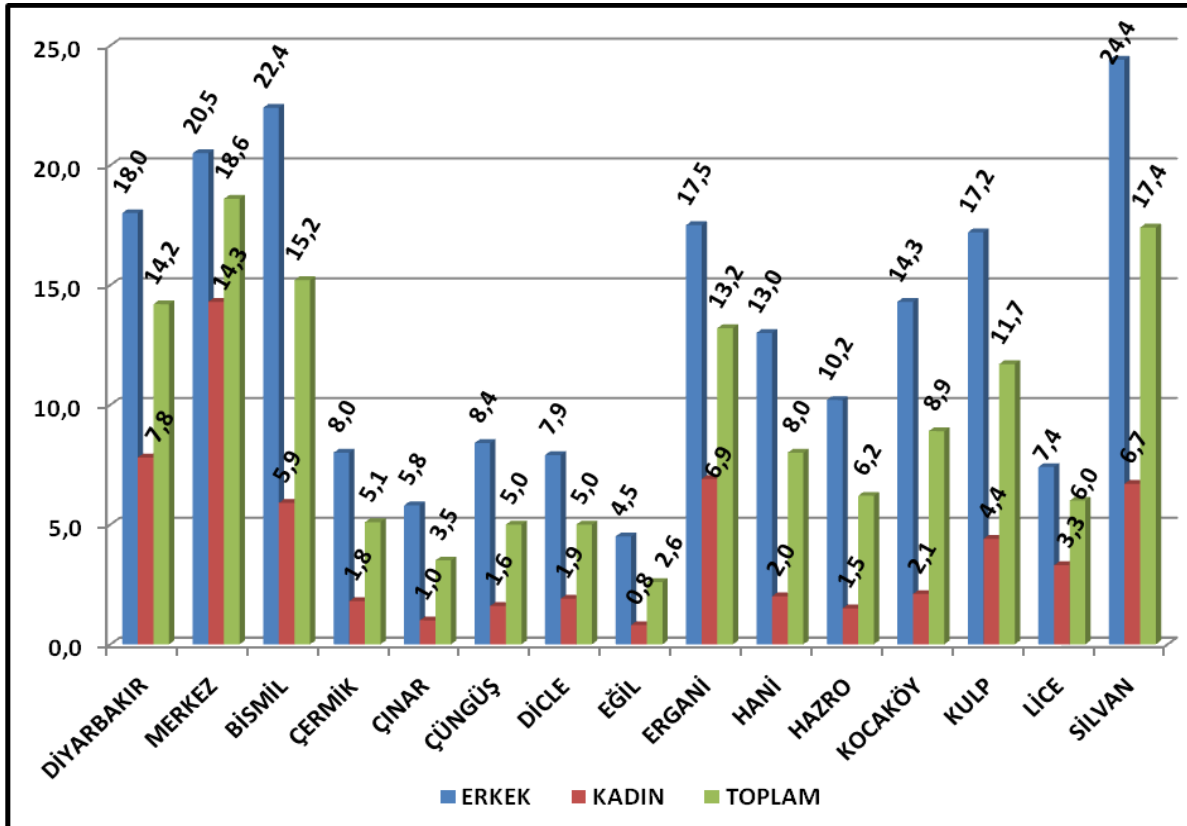
Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

İl genelinde sadece Merkez ilçede işgücüne katılma oranları %50'nin altındadır. Diyarbakır'ın işgücüne katılma oranı en yüksek olan ilçesi ise %72,9 ile Dicle'dir. Bu ilçeyi Çınar, Eğil ve Lice ilçeleri takip etmektedir. Bu ilçelerde oran %70'in üstündedir. İl genelinde erkeklerde işgücüne katılma oranı kadınların iki katına yakındır. Kadınlarda özellikle Merkez ilçede işgücüne katılma oranı %30'un altındadır.

Diyarbakır ilinde işsizlik oranı ise %14,2'dir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez, Silvan, Bismil, Ergani ve Kulp'tur. Bu ilçelerde işsizlik oranı %11'in üzerindedir. İşsizlik oranı en düşük ilçeler ise Eğil ve Çınar'dır. Bu ilçelerde işsizlik oranı ise %4'ün altındadır.

Grafik 6.102. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait İşgücüne Katılma Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Grafik 6.103. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.4.2.5. Okuryazarlık Ve Eğitim Durumu

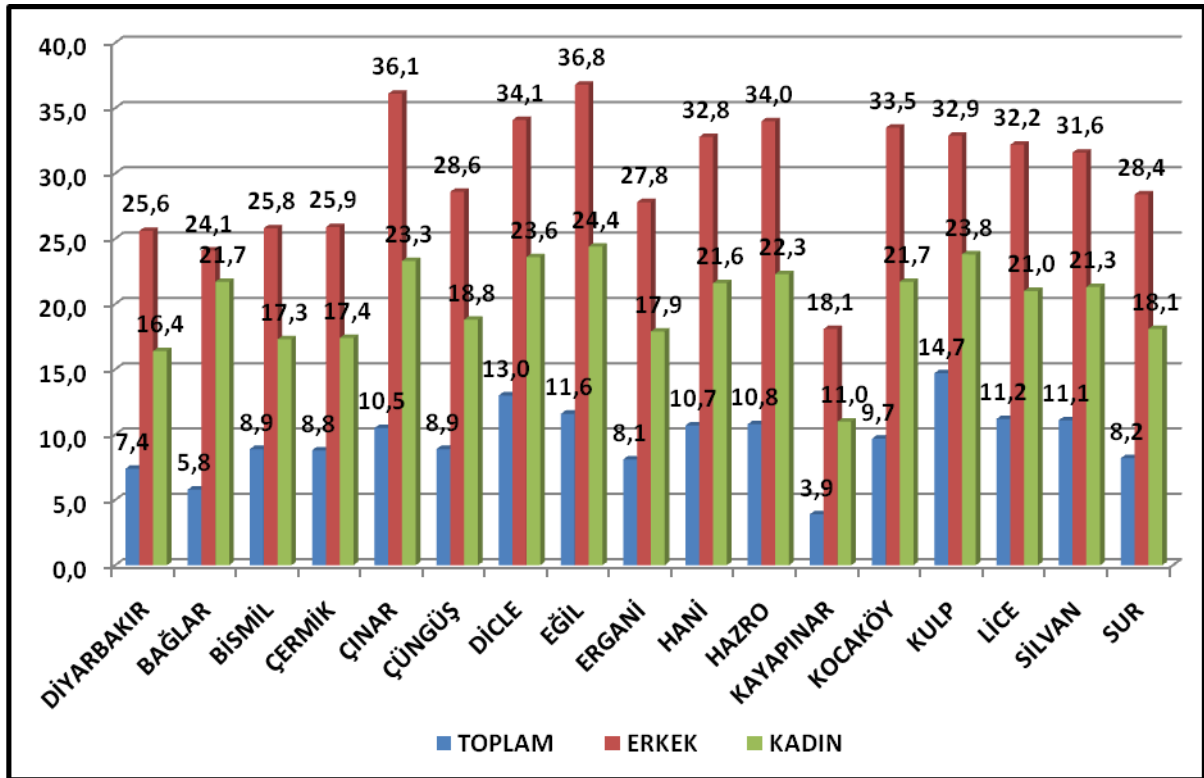
Diyarbakır ilinin okuryazarlık oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde verilmiştir. Buna göre ilde okuma-yazma bilmeyen oranı %16,4'tür. Erkeklerde bu oran %7,4 iken kadınlarda %25,6'dır. İl genelindeki kişilerin %13,8'i ilköğretim mezunu iken yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise sadece %3,6'dır. Okuryazar oranı en yüksek ilçe %89 ile Kayapınar ilçesidir. Okur-yazar oranı en düşük ilçe ise %75,6 ile Eğil'dir. İlin, kadın nüfusunun okuryazarlık oranı en düşük ilçesi de %63,2 ile Eğil ilçesidir. Kadın nüfusunun okuryazar oranı en yüksek ilçesi ise %81,9 ile Kayapınar ilçesidir.

Tablo 6.168. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Okuryazarlık Oranlar ve Eğitim Durumları Dağılımı (%)

		Okuma Yazma Bilmeyen Oranı %	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen Oranı%	İlkokul Mezunu Oranı %	İlköğretim Mezunu Oranı %	Ortaokul Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Lise Ve Dengi Okul Mezunu Oranı %	Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu Oranı %	Yüksek Lisans Veya Doktora Mezunu Oranı %
Diyarbakır	Erkek	7,4	33,8	16,4	15,5	2,8	14,4	4,3	0,3
	Kadın	25,6	35,4	11,1	11,8	1,1	7,4	2,2	0,1
	Toplam	16,4	34,6	13,8	13,7	1,9	10,9	3,3	0,3
Bağlar	Erkek	5,8	30,5	16,7	16,4	3,5	17,3	4,6	0,3
	Kadın	24,1	33,2	12,5	12,8	1,3	8,8	2,1	0,1
	Toplam	21,7	36,8	14,1	15,6	0,8	4,9	1,0	0,0
Bismil	Erkek	8,9	40,9	15,4	15,0	2,0	10,0	2,1	8,9
	Kadın	25,8	41,2	9,8	12,6	0,6	4,1	0,8	25,8
	Toplam	17,3	41,1	12,6	13,8	1,3	7,0	1,4	17,3
Çermik	Erkek	8,8	36,0	20,8	16,2	2,7	8,1	2,1	8,8
	Kadın	25,9	36,7	13,7	14,4	0,7	3,2	0,8	25,9
	Toplam	17,4	36,3	17,3	15,3	1,7	5,7	1,5	17,4
Çınar	Erkek	10,5	43,4	17,0	15,6	1,5	5,9	1,1	10,5
	Kadın	36,1	40,0	6,7	8,2	0,3	1,6	0,3	36,1
	Toplam	23,3	41,7	11,8	11,9	0,9	3,8	0,7	23,3
Çüngüş	Erkek	8,9	31,2	22,5	12,9	3,2	11,4	2,8	8,9
	Kadın	28,6	31,3	18,5	10,8	1,0	4,2	1,7	28,6
	Toplam	18,8	31,3	20,5	11,9	2,1	7,8	2,2	18,8
Dicle	Erkek	13,0	40,9	14,6	15,1	1,2	8,2	1,8	13,0
	Kadın	34,1	41,4	7,6	8,1	0,4	2,8	0,6	34,1
	Toplam	23,6	41,1	11,1	11,6	0,8	5,5	1,2	23,6
Eğil	Erkek	11,6	37,7	18,4	16,2	1,8	8,4	1,3	11,6
	Kadın	36,8	37,1	8,4	9,9	0,4	2,6	0,3	36,8
	Toplam	24,4	37,4	13,4	13,0	1,1	5,5	0,8	24,4

Ergani	Erkek	8,1	32,7	18,3	14,6	3,4	14,5	3,3	0,2
	Kadın	27,8	34,3	12,7	11,7	1,1	6,2	1,1	0,1
	Toplam	17,9	33,5	15,5	13,1	2,3	10,4	2,3	0,1
Hani	Erkek	10,7	41,6	16,3	15,3	1,8	8,1	1,6	0,1
	Kadın	32,8	40,9	7,8	10,5	0,2	1,9	0,5	0,0
	Toplam	21,6	41,3	12,1	12,9	1,0	5,1	1,0	0,0
Hazro	Erkek	10,8	42,0	18,2	14,3	1,0	7,5	0,9	0,1
	Kadın	34,0	40,3	7,7	9,6	0,2	1,4	0,5	0,0
	Toplam	22,3	41,2	13,0	12,0	0,6	4,5	0,7	0,0
Kayapınar	Erkek	3,9	29,4	15,4	15,3	3,6	19,9	7,7	0,5
	Kadın	18,1	32,1	13,1	13,6	1,7	12,4	4,2	0,3
	Toplam	11,0	30,7	14,2	14,4	2,6	16,1	5,9	0,4
Kocaköy	Erkek	9,7	37,3	20,4	18,0	1,3	7,3	1,6	0,0
	Kadın	33,5	36,3	8,0	13,2	0,2	2,5	0,5	0,0
	Toplam	21,7	36,8	14,1	15,6	0,8	4,9	1,0	0,0
Kulp	Erkek	14,7	38,6	14,8	13,8	1,7	8,7	2,0	0,1
	Kadın	32,9	37,8	8,3	8,7	0,6	3,5	0,8	0,0
	Toplam	23,8	38,2	11,6	11,2	1,1	6,1	1,4	0,1
Lice	Erkek	11,2	32,8	15,7	16,9	1,8	12,5	2,9	0,3
	Kadın	32,2	35,1	9,6	12,5	0,4	3,6	0,8	0,0
	Toplam	21,0	33,9	12,8	14,8	1,1	8,4	1,9	0,2
Silvan	Erkek	11,1	41,0	15,3	15,5	2,1	8,2	2,0	0,1
	Kadın	31,6	41,9	7,7	10,5	0,5	2,9	0,9	0,0
	Toplam	21,3	41,5	11,5	13,0	1,3	5,6	1,5	0,1
Sur	Erkek	8,2	35,3	18,0	16,2	2,0	11,7	1,9	0,1
	Kadın	28,4	38,1	10,0	10,7	0,6	4,5	0,7	0,0
	Toplam	18,1	36,7	14,1	13,5	1,3	8,2	1,3	0,1
Yenişehir	Erkek	4,9	29,2	14,2	14,9	3,1	19,5	8,6	0,8
	Kadın	19,1	31,2	11,9	11,3	2,0	13,5	5,5	0,4
	Toplam	11,9	30,2	13,1	13,1	2,6	16,6	7,1	0,6

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Grafik 6.104. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2.6. Bağımlılık Durumu

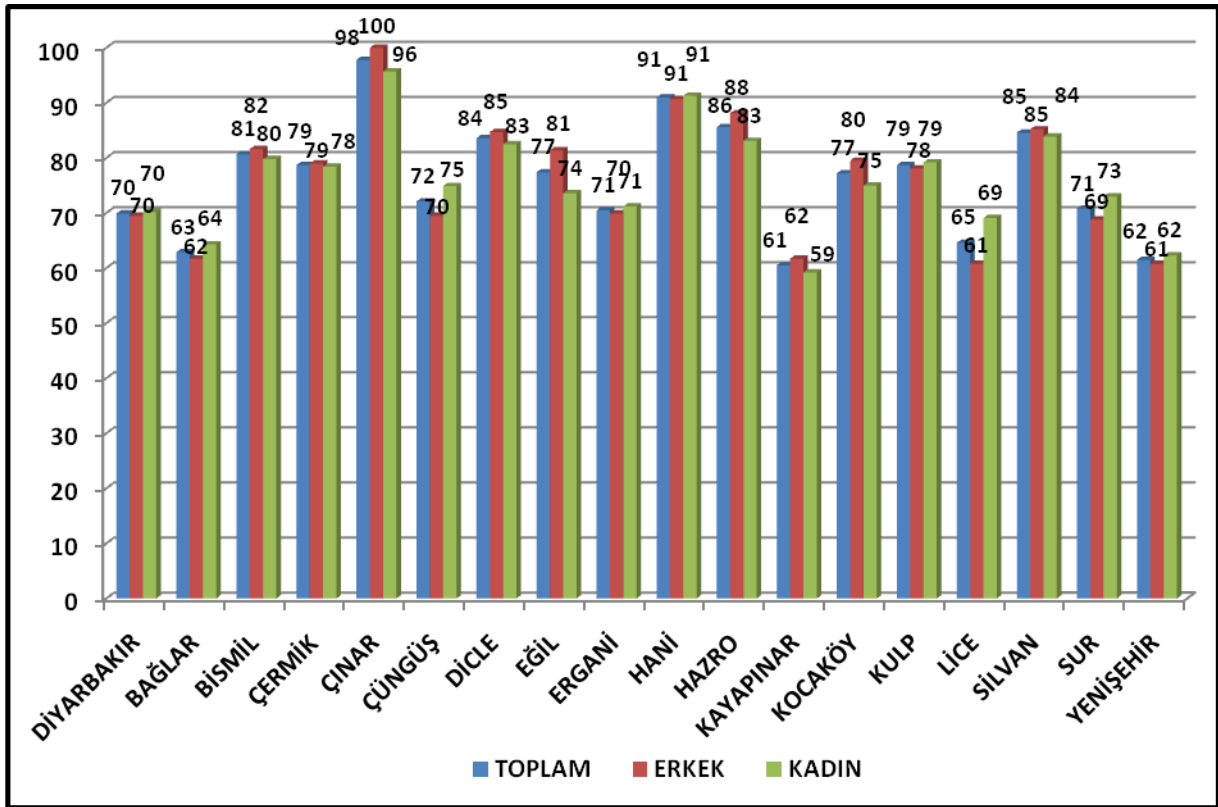
Bağımlılık oranı, her 100 kişi için, 0–14 yaş ile 65 ve üstü yaş grubundakilerin, 15–64 yaş grubuna oranıdır. Bir başka deyişle, iktisaden faal olmadığı kabul edilen yaş gruplarının, iktisaden faal olduğu kabul edilen yaş gruplarına oranıdır.

Tablo 6.169. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları

	Bağımlılık Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam
Diyarbakır	69,5	70,2	69,9
Bağlar	61,7	64,3	62,9
Bismil	81,6	79,8	80,7
Çermik	79,0	78,4	78,7
Çınar	100,0	95,7	97,8
Çüngüş	69,5	74,9	72,1
Dicle	84,7	82,5	83,6
Eğil	81,4	73,6	77,4
Ergani	69,9	71,2	70,5
Hani	90,7	91,3	91,0
Hazro	88,1	83,1	85,6
Kayapınar	61,7	59,2	60,5
Kocaköy	79,5	75,0	77,2
Kulp	78,1	79,2	78,7
Lice	60,8	69,1	64,6
Silvan	85,2	83,9	84,6
Sur	68,8	73,0	70,8
Yenişehir	60,8	62,3	61,5

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Diyarbakır ilinin, toplam bağımlılık oranı, %69,9'dur. Erkek ve kadın bağımlılık oranları sırasıyla %69,5 ve %70,2'dir. Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Silvan ve Sur ilçelerinde bağımlılık oranları Diyarbakır ortalamasının üstündedir. Bu da bize bu ilçelerde genç ve yaşlı nüfus oranının diğer ilçelere nazaran daha fazla olduğunu göstermektedir. Bağımlılık oranı en düşük ilçe ise %60,5 ile Kayapınar ilçesi olup, Kayapınar ilçesindeki genç ve yaşlı nüfus oranının diğer ilçelere göre daha az olduğu söylenebilir.

Grafik 6.105. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Bağımlılık Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2.7. Yaşlı Nüfus Oranı

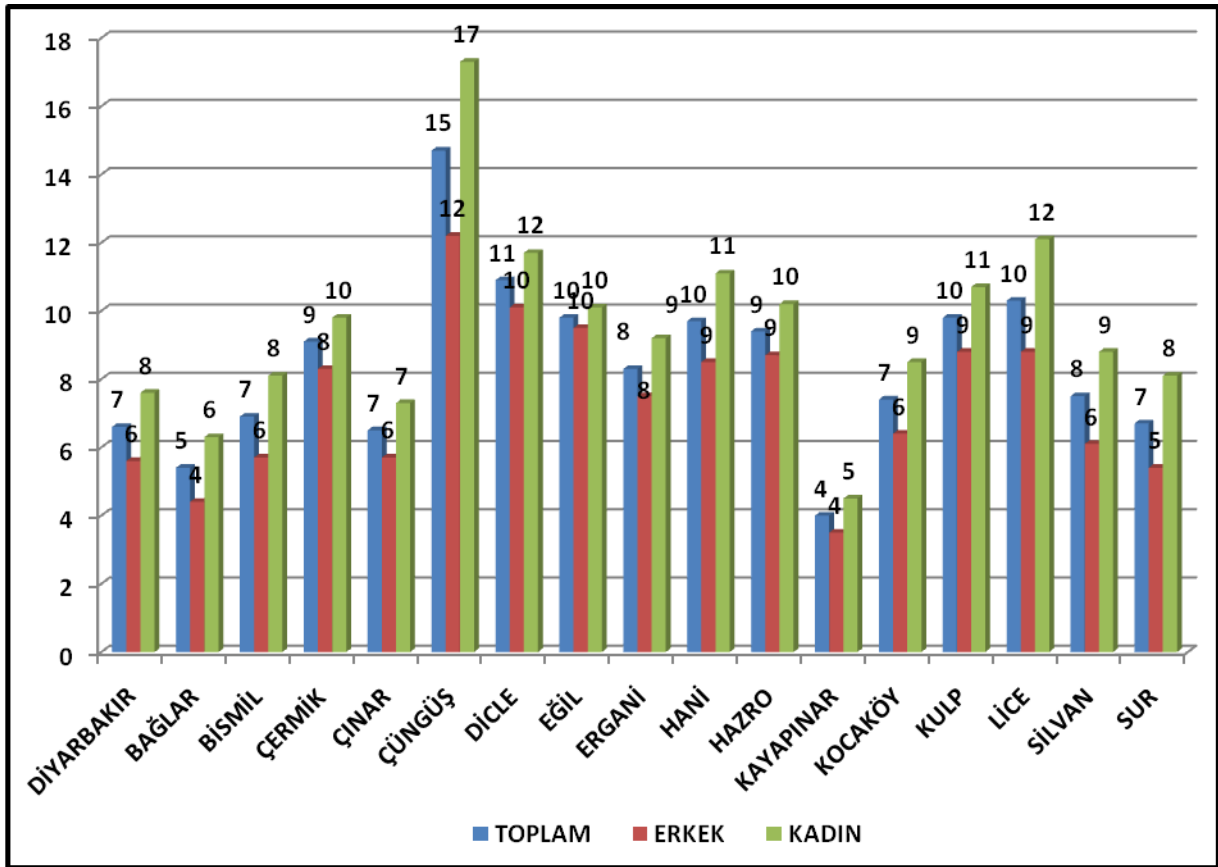
Yaşlı nüfus oranı, 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişi sayısıdır.

Tablo 6.170. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları

	Yaşlı Nüfus Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam
Diyarbakır	5,6	7,6	6,6
Bağlar	4,4	6,3	5,4
Bismil	5,7	8,1	6,9
Çermik	8,3	9,8	9,1
Çınar	5,7	7,3	6,5
Çüngüş	12,2	17,3	14,7
Dicle	10,1	11,7	10,9
Eğil	9,5	10,1	9,8
Ergani	7,5	9,2	8,3
Hani	8,5	11,1	9,7
Hazro	8,7	10,2	9,4
Kayapınar	3,5	4,5	4,0
Kocaköy	6,4	8,5	7,4
Kulp	8,8	10,7	9,8
Lice	8,8	12,1	10,3
Silvan	6,1	8,8	7,5
Sur	5,4	8,1	6,7
Yenişehir	5,0	7,2	6,1

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

Diyarbakır ilinin toplam yaşlı nüfus oranı %6,6'dır. Erkek ve kadın yaşlı nüfus oranları sırasıyla %5,6 ve %7,6'dır. Diyarbakır ili ilçelerine bakıldığında, bütün ilçelerde kadın yaşlı nüfus oranlarının, erkek yaşlı nüfus oranlarından fazla olduğu görülmektedir. Sadece Bağlar, Çınar, Kayapınar ve Yenişehir ilçelerinin yaşlı nüfus oranlarının Diyarbakır ortalamasının altında olduğu diğer ilçelerde ise yaşlı nüfus oranlarının Diyarbakır ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. En yüksek yaşlı nüfus oranı kadınlarda %17,3 ile erkeklerde ise %12,2 ile Çüngüş ilçesindedir. En düşük yaşlı nüfus oranı ise kadınlarda %4,5 ile erkeklerde ise %3,5 ile Kayapınar ilçesine ait olduğu görülmektedir.

Grafik 6.106. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Yaşlı Nüfus Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2009 ADNKS

6.4.2.8. Hane Halkı Büyüklükleri

Diyarbakır ili ve ilçelerinin 1985-2000 Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklükleri aşağıda tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 6.171. Diyarbakır İli ve İlçelerine Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

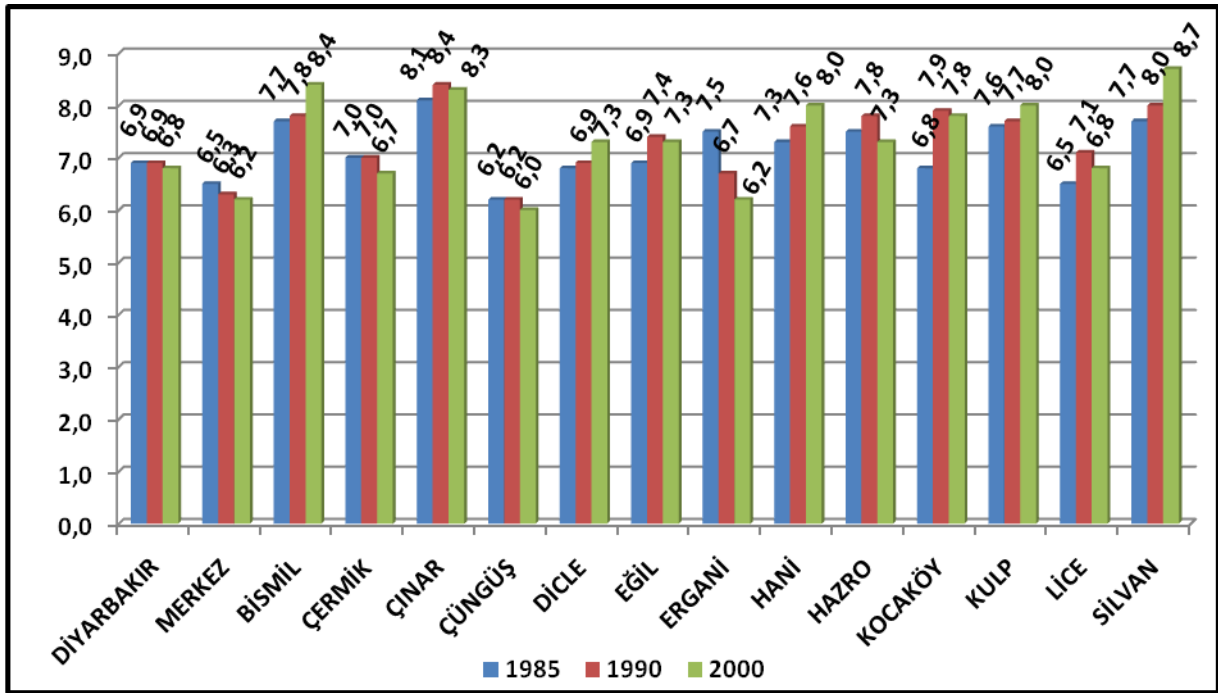
	1985	1990	2000
Diyarbakır	6,9	6,9	6,8
Merkez	6,5	6,3	6,2
Bismil	7,7	7,8	8,4
Çermik	7,0	7,0	6,7
Çınar	8,1	8,4	8,3
Çüngüş	6,2	6,2	6,0
Dicle	6,8	6,9	7,3
Eğil	-	7,4	7,3
Ergani	6,9	6,7	6,2
Hani	7,5	7,6	8,0
Hazro	7,3	7,8	7,3
Kocaköy	-	7,9	7,8
Kulp	7,5	7,7	8,0
Lice	6,8	7,1	6,8
Silvan	7,6	8,0	8,7

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

1985 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 8,1 değeri ile Çınar iken bu ilçeyi 7,7 ile Bismil takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,2 ile Çüngüş ilçesidir.

1990 yılında ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 8,4 değeri ile Çınar iken bu ilçeyi 8 ile Silvan ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6,2 ile yine Çüngüş ilçesidir.

2000 yılında ise ilin hane halkı büyüklüğü en yüksek ilçesi 8,7 değeri ile Silvan iken bu ilçeyi 8,4 ile Bismil ilçesi takip etmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü en düşük olan ilçe ise 6 ile yine Çüngüş ilçesidir.

Grafik 6.107. Diyarbakır İli İlçelerinin Yıllara Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

6.4.3. NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus projeksiyonları, planlama çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemler olan, En Küçük Kareler Yöntemi, Bileşik Faiz Yöntemi ve Üssel Yöntem ile hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda, TÜİK 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 nüfus sayımları ve 2007-2008-2009 yılları adrese dayalı nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle bulunan 2040 yılı nüfusları ve ortalamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Bilindiği gibi, en son 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı ile 2007 yılında uygulanmaya başlayan adrese dayalı nüfus sayımı sonuçları arasında, azalma yönünde büyük bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeninin, genel olarak, nüfusun doğal yolla azalmasından ziyade, 2000 yılı nüfus sayımında yapılmış olan nüfus celpleri ve 2007 yılından sonra, nüfus sayımlarının adrese dayalı olarak yapılmasıyla daha güvenilir verilerin elde edilmesinden kaynaklandığı varsayılmaktadır.

Nüfus projeksiyonlarında, belirgin nüfus değişimlerini geçmiş yıllara oranlayarak, sonuçlara en dengeli şekilde yansıtan yöntem “en küçük kareler”dir. Bu nedenle, bu yöntemle, yapay sonuçları olduğu düşünülen 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları kullanılmadan bir projeksiyon daha yapılmış olup, sonuçları tablolarda kırmızı renkle ve “Ekk-2” başlığı ile verilmiştir. Projeksiyonlar içinde en sağlıklı kabul edilen yöntem budur.

Bu çalışmada, TÜİK verilerinden farklı olarak, sadece ilçe merkezleri değil, ilçe ve belde merkezleri nüfusları kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir. Kırsal nüfuslardaki azalmanın bir nedeni budur. Buna ilaveten, 2008 yılında pek çok kırsal yerleşmenin idari yapılarının iptal edilerek, mahalle statüsüne dönüştürülmeleri ve göç olgusu da kırsal nüfuslarda sıfıra ulaşan değerlerin bulunmasında önemli birer faktör olarak değerlendirilmektedir.

Özetle, projeksiyon sonuçlarının hepsi aşağıdaki tablolarda verilmiş, ancak 2040 yılı kabulleri yapılmamıştır. Zira, rakamlardan görülebileceği gibi, 2040 yılı nüfusları, özellikle kırsal alanda, sıfır olarak hesaplanan yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle nüfus kabulleri, projeksiyonlarla birlikte, imar planı nüfus taşıma kapasiteleri ve sektörel gelişme eğilimleri de dikkate alınarak planlama aşamasında yapılacaktır.

Tablo 6.172. Diyarbakır İli Toplam Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	1 578 688	1 554 196	1 554 707	1 562 531	1 554 030
2015	1 707 065	1 765 860	1 769 347	1 747 424	1 678 600
2020	1 835 441	2 006 350	2 013 620	1 951 804	1 803 170
2025	1 963 817	2 279 592	2 291 617	2 178 342	1 927 740
2030	2 092 193	2 590 046	2 607 993	2 430 078	2 052 309
2035	2 220 570	2 942 780	2 968 048	2 710 466	2 176 879
2040	2 348 946	3 343 553	3 377 811	3 023 437	2 301 449

Tablo 6.173. Diyarbakır İli Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	1 165 567	1 157 049	1 157 936	1 160 184	1 131 901
2015	1 298 937	1 405 485	1 411 965	1 372 129	1 260 073
2020	1 432 306	1 707 264	1 721 721	1 620 431	1 388 246
2025	1 565 675	2 073 840	2 099 433	1 912 983	1 516 418
2030	1 699 045	2 519 124	2 560 006	2 259 392	1 644 590
2035	1 832 414	3 060 019	3 121 620	2 671 351	1 772 762
2040	1 965 784	3 717 051	3 806 442	3 163 092	1 900 934

Tablo 6.174. Diyarbakır İli Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	413 121	404 377	404 384	407 294	422 129
2015	408 128	415 912	415 951	413 330	418 527
2020	403 135	427 775	427 850	419 586	414 924
2025	398 142	439 977	440 088	426 069	411 322
2030	393 149	452 527	452 677	432 784	407 719
2035	388 155	465 434	465 626	439 739	404 117
2040	383 162	478 710	478 946	446 939	400 514

Diyarbakır ili için, 2002 tarihli GAP Bölge Kalkınma Planı'nda 2010 yılı nüfus projeksiyonu, **1.789.300** kişi olarak belirlenmiştir. GAP Master Planı'nın revizyonu niteliğindeki bu planda Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri için nüfus projeksiyonları, 2010 yılında GAP'ın tamamlanacağı kabulüyle yapılmıştır. Günümüzde gelinen noktada, projenin 2012 sonuna dek büyük oranda bitirileceği ifade edilmektedir. Buradan hareketle, proje ve bağlantılı diğer yatırımların tamamlanması ve istihdam olanaklarının artmasıyla GAP'ın 2010 yılı için hedeflediği nüfusa 2020-2025 döneminde ulaşılmasını beklemek mümkündür. Nitekim GAP'ın tamamlanması kabulüyle yapılmış olan 2010 yılı projeksiyonu da, 2020 yılı için hesaplanan değerlerle (Ekk-2) örtüşmektedir.

Çevre Düzeni Planı'nın hedef yılı olan 2040'a kadarki dönemde ise ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak nüfus artışının olağan bir seyirle sürmesi beklenmektedir.

Merkez İlçe Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.175. Merkez İlçe Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	905 020	918 041	918 614	913 892	895 367
2015	1 004 780	1 094 195	1 098 296	1 065 757	993 637
2020	1 104 539	1 304 149	1 313 124	1 240 604	1 091 906
2025	1 204 299	1 554 389	1 569 974	1 442 887	1 190 175
2030	1 304 058	1 852 646	1 877 063	1 677 922	1 288 444
2035	1 403 818	2 208 131	2 244 219	1 952 056	1 386 714
2040	1 503 577	2 631 828	2 683 192	2 272 866	1 484 983

Tablo 6.176. Merkez İlçe Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	843 573	874 989	875 817	864 793	844 132
2015	948 814	1 085 924	1 092 108	1 042 282	949 459
2020	1 054 054	1 347 710	1 361 815	1 254 526	1 054 786
2025	1 159 294	1 672 605	1 698 128	1 510 009	1 160 112
2030	1 264 535	2 075 824	2 117 496	1 819 285	1 265 439
2035	1 369 775	2 576 247	2 640 432	2 195 485	1 370 766
2040	1 475 016	3 197 308	3 292 511	2 654 945	1 476 093

Tablo 6.177. Merkez İlçe Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	61 447	47 789	47 793	52 343	51 235
2015	55 966	44 975	44 994	48 645	44 177
2020	50 485	42 326	42 360	45 057	37 120
2025	45 004	39 833	39 880	41 572	30 063
2030	39 523	37 487	37 545	38 185	23 005
2035	34 042	35 279	35 346	34 889	15 948
2040	28 562	33 201	33 277	31 680	8 890

Diyarbakır ili Merkez ilçeye bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.178. Diyarbakır İli Merkez İlçe Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Merkez	2010	662 086	655 552	656 011	657 883	842 205
	2015	732 442	789 445	792 765	771 551	948 209
	2020	802 797	950 686	958 029	903 837	1 054 213
	2025	873 153	1 144 859	1 157 744	1 058 585	1 160 217
	2030	943 509	1 378 691	1 399 092	1 240 430	1 266 221
	2035	1 013 864	1 660 282	1 690 752	1 454 966	1 372 225
	2040	1 084 220	1 999 387	2 043 214	1 708 940	1 478 230
Özekli	2010	2 061	1 607	1 607	1 758	3 146
	2015	2 051	1 599	1 599	1 750	3 363
	2020	2 042	1 592	1 592	1 742	3 580
	2025	2 032	1 585	1 585	1 734	3 797
	2030	2 023	1 578	1 578	1 726	4 014
	2035	2 013	1 571	1 571	1 719	4 231
	2040	2 003	1 564	1 564	1 710	4 448

Bismil İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.179. Bismil İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	126 655	111 896	111 935	116 828	115 311
2015	135 918	127 617	127 885	130 473	122 823
2020	145 181	145 548	146 107	145 612	130 335
2025	154 444	165 998	166 926	162 456	137 847
2030	163 706	189 320	190 712	181 246	145 359
2035	172 969	215 920	217 887	202 259	152 871
2040	182 232	246 257	248 934	225 808	160 382

Tablo 6.180. Bismil İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	81 349	68 518	68 604	72 823	67 792
2015	91 481	87 780	88 440	89 234	75 832
2020	101 614	112 456	114 011	109 360	83 872
2025	111 747	144 070	146 976	134 264	91 912
2030	121 880	184 571	189 472	165 307	99 952
2035	132 012	236 457	244 255	204 242	107 992
2040	142 145	302 930	314 879	253 318	116 032

Tablo 6.181. Bismil İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	45 306	44 215	44 217	44 580	47 519
2015	44 436	46 426	46 439	45 767	46 991
2020	43 566	48 747	48 773	47 029	46 463
2025	42 697	51 184	51 223	48 368	45 935
2030	41 827	53 743	53 797	49 789	45 407
2035	40 957	56 430	56 500	51 296	44 879
2040	40 087	59 252	59 340	52 893	44 351

Diyarbakır ili Bismil ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.182. Bismil İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Bismil	2010	45 744	29 266	29 278	34 763	59 278
	2015	48 962	33 751	33 835	38 849	65 661
	2020	52 180	38 925	39 101	43 402	72 044
	2025	55 397	44 891	45 187	48 491	78 428
	2030	58 615	51 771	52 219	54 202	84 811
	2035	61 832	59 706	60 347	60 628	91 194
	2040	65 050	68 857	69 739	67 882	97 577
Yukarısalat	2010	3 538	1 174	1 174	1 962	2 458
	2015	3 810	1 213	1 213	2 079	2 609
	2020	4 082	1 253	1 253	2 196	2 760
	2025	4 354	1 295	1 295	2 315	2 912
	2030	4 626	1 338	1 338	2 434	3 063
	2035	4 898	1 382	1 383	2 554	3 214
	2040	5 170	1 428	1 429	2 676	3 365
Tepe	2010	2 763	2 274	2 274	2 437	4 681
	2015	2 930	2 338	2 339	2 536	4 991
	2020	3 097	2 405	2 405	2 636	5 301
	2025	3 264	2 473	2 474	2 737	5 611
	2030	3 431	2 544	2 545	2 840	5 922
	2035	3 598	2 616	2 617	2 944	6 232
	2040	3 765	2 691	2 692	3 049	6 542
Ambar	2010	2 855	1 051	1 052	1 653	2 252
	2015	3 102	1 170	1 172	1 815	2 375
	2020	3 350	1 303	1 306	1 986	2 497
	2025	3 597	1 451	1 456	2 168	2 619
	2030	3 844	1 615	1 623	2 361	2 742
	2035	4 091	1 798	1 809	2 566	2 864
	2040	4 338	2 002	2 017	2 786	2 986

Çermik İlçesi Projeksiyon Nüfusları

Tablo 6.183. Çermik İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	51 348	51 011	51 016	51 125	52 358
2015	53 163	55 044	55 083	54 430	54 328
2020	54 978	59 397	59 473	57 949	56 299
2025	56 793	64 093	64 213	61 700	58 269
2030	58 607	69 161	69 331	65 700	60 240
2035	60 422	74 630	74 857	69 970	62 210
2040	62 237	80 532	80 823	74 531	64 181

Tablo 6.184. Çermik İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	20 629	19 049	19 060	19 579	20 081
2015	22 056	22 483	22 558	22 366	21 424
2020	23 483	26 536	26 699	25 573	22 766
2025	24 910	31 320	31 600	29 277	24 108
2030	26 337	36 967	37 401	33 568	25 451
2035	27 764	43 631	44 266	38 554	26 793
2040	29 191	51 497	52 391	44 360	28 135

Tablo 6.185. Çermik İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	30 719	32 037	32 038	31 598	32 276
2015	31 107	33 188	33 193	32 496	32 905
2020	31 494	34 380	34 390	33 421	33 533
2025	31 882	35 615	35 629	34 376	34 161
2030	32 270	36 894	36 914	35 359	34 789
2035	32 658	38 220	38 245	36 374	35 417
2040	33 046	39 593	39 623	37 421	36 046

Diyarbakır ili Çermik ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.186. Çermik İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Çermik	2010	18 391	17 883	17 890	18 054	18 537
	2015	19 543	20 569	20 618	20 244	19 712
	2020	20 696	23 660	23 763	22 706	20 888
	2025	21 849	27 215	27 387	25 483	22 063
	2030	23 001	31 303	31 564	28 623	23 238
	2035	24 154	36 006	36 379	32 180	24 413
	2040	25 307	41 416	41 927	36 217	25 589
Yukarıseyhler	2010	1 875	1 050	1 050	1 325	1 326
	2015	1 848	1 104	1 104	1 352	1 213
	2020	1 821	1 161	1 161	1 381	1 101
	2025	1 794	1 221	1 222	1 412	989
	2030	1 766	1 284	1 285	1 445	877
	2035	1 739	1 350	1 352	1 480	765
	2040	1 712	1 420	1 422	1 518	653

Çınar İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.187. Çınar İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	69 353	69 217	69 239	69 269	69 426
2015	74 677	78 455	78 604	77 245	74 762
2020	80 002	88 926	89 236	86 055	80 098
2025	85 326	100 795	101 307	95 809	85 433
2030	90 650	114 248	115 010	106 636	90 769
2035	95 974	129 496	130 566	118 679	96 104
2040	101 298	146 779	148 227	132 101	101 440

Tablo 6.188. Çınar İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	17 251	15 903	15 913	16 356	15 834
2015	19 032	19 006	19 080	19 039	17 396
2020	20 812	22 715	22 876	22 134	18 958
2025	22 593	27 147	27 428	25 723	20 520
2030	24 374	32 445	32 886	29 901	22 082
2035	26 155	38 775	39 429	34 787	23 644
2040	27 936	46 342	47 275	40 518	25 206

Tablo 6.189. Çınar İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	52 102	53 351	53 365	52 940	53 593
2015	55 646	59 740	59 832	58 406	57 366
2020	59 189	66 893	67 083	64 388	61 140
2025	62 732	74 902	75 212	70 949	64 913
2030	66 276	83 871	84 327	78 158	68 687
2035	69 819	93 914	94 546	86 093	72 460
2040	73 363	105 159	106 003	94 842	76 234

Diyarbakır ili Çınar ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.190. Çınar İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Çınar	2010	13 439	11 964	11 969	12 457	12 265
	2015	14 488	13 799	13 833	14 040	13 133
	2020	15 537	15 916	15 988	15 813	14 000
	2025	16 586	18 357	18 479	17 807	14 868
	2030	17 635	21 173	21 357	20 055	15 736
	2035	18 683	24 422	24 684	22 596	16 604
	2040	19 732	28 168	28 529	25 476	17 471
Alatosun	2010	3 747	3 894	3 898	3 846	3 825
	2015	4 182	4 898	4 930	4 670	4 271
	2020	4 617	6 163	6 236	5 672	4 718
	2025	5 052	7 753	7 887	6 897	5 165
	2030	5 486	9 753	9 975	8 405	5 612
	2035	5 921	12 270	12 616	10 269	6 058
	2040	6 356	15 436	15 957	12 583	6 505

Çüngüş İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.191. Çüngüş İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	13 561	13 396	13 397	13 451	13 535
2015	12 602	12 836	12 839	12 759	12 572
2020	11 643	12 299	12 304	12 082	11 609
2025	10 685	11 785	11 792	11 421	10 647
2030	9 726	11 292	11 301	10 773	9 684
2035	8 767	10 820	10 830	10 139	8 721
2040	7 809	10 368	10 379	9 519	7 759

Tablo 6.192. Çüngüş İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	3 313	2 522	2 522	2 786	2 651
2015	3 164	2 416	2 417	2 665	2 399
2020	3 014	2 314	2 315	2 548	2 147
2025	2 864	2 217	2 218	2 433	1 895
2030	2 714	2 124	2 125	2 321	1 643
2035	2 565	2 034	2 036	2 212	1 391
2040	2 415	1 949	1 951	2 105	1 139

Tablo 6.193. Çüngüş İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	10 247	10 876	10 876	10 666	10 884
2015	9 438	10 431	10 433	10 101	10 173
2020	8 630	10 004	10 007	9 547	9 462
2025	7 821	9 594	9 599	9 005	8 752
2030	7 012	9 201	9 208	8 474	8 041
2035	6 203	8 825	8 833	7 953	7 330
2040	5 394	8 463	8 473	7 443	6 620

Diyarbakır ili Çüngüş ilçesine bağlı Çüngüş Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.194. Çüngüş İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Çüngüş	2010	3 313	2 522	2 522	2 786	2 651
	2015	3 164	2 416	2 417	2 665	2 399
	2020	3 014	2 314	2 315	2 548	2 147
	2025	2 864	2 217	2 218	2 433	1 895
	2030	2 714	2 124	2 125	2 321	1 643
	2035	2 565	2 034	2 036	2 212	1 391
	2040	2 415	1 949	1 951	2 105	1 139

Dicle İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.195. Dicle İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	40 688	40 279	40 279	40 416	40 118
2015	41 574	41 073	41 075	41 241	40 915
2020	42 459	41 883	41 886	42 076	41 712
2025	43 344	42 709	42 714	42 922	42 510
2030	44 230	43 551	43 558	43 779	43 307
2035	45 115	44 409	44 418	44 648	44 104
2040	46 000	45 285	45 296	45 527	44 901

Tablo 6.196. Dicle İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	13 055	11 595	11 596	12 082	11 115
2015	14 394	12 586	12 596	13 192	12 155
2020	15 734	13 662	13 682	14 360	13 196
2025	17 074	14 830	14 862	15 589	14 236
2030	18 414	16 098	16 144	16 885	15 276
2035	19 754	17 474	17 536	18 255	16 317
2040	21 093	18 968	19 048	19 703	17 357

Tablo 6.197. Dicle İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	27 634	28 734	28 734	28 367	29 003
2015	27 179	28 822	28 822	28 275	28 760
2020	26 725	28 911	28 911	28 182	28 517
2025	26 270	29 000	29 000	28 090	28 274
2030	25 816	29 089	29 089	27 998	28 030
2035	25 361	29 179	29 179	27 906	27 787
2040	24 907	29 269	29 269	27 815	27 544

Diyarbakır ili Dicle ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.198. Dicle İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Dicle	2010	9 484	8 687	8 688	8 953	8 432
	2015	10 164	9 084	9 086	9 445	8 950
	2020	10 845	9 499	9 503	9 949	9 469
	2025	11 525	9 932	9 939	10 466	9 987
	2030	12 206	10 386	10 395	10 996	10 505
	2035	12 887	10 860	10 872	11 540	11 024
	2040	13 567	11 356	11 370	12 098	11 542
Kaygısız	2010	3 331	2 831	2 831	2 997	2 820
	2015	3 558	3 011	3 012	3 194	2 968
	2020	3 785	3 203	3 205	3 398	3 116
	2025	4 012	3 406	3 411	3 610	3 265
	2030	4 239	3 623	3 629	3 830	3 413
	2035	4 466	3 854	3 862	4 060	3 561
	2040	4 693	4 099	4 109	4 300	3 709

Eğil İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.199. Eğil İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	24 488	23 788	23 795	24 024	24 408
2015	25 982	26 737	26 781	26 500	25 890
2020	27 476	30 051	30 142	29 223	27 372
2025	28 970	33 775	33 924	32 223	28 854
2030	30 464	37 962	38 182	35 536	30 335
2035	31 959	42 667	42 973	39 199	31 817
2040	33 453	47 955	48 366	43 258	33 299

Tablo 6.200. Eğil İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	5 325	5 236	5 236	5 266	24 408
2015	5 544	5 708	5 713	5 655	25 890
2020	5 764	6 223	6 233	6 074	27 372
2025	5 984	6 785	6 801	6 523	28 854
2030	6 204	7 397	7 420	7 007	30 335
2035	6 424	8 064	8 096	7 528	31 817
2040	6 644	8 792	8 833	8 090	33 299

Tablo 6.201. Eğil İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	19 163	18 557	18 563	18 761	19 048
2015	20 437	21 064	21 105	20 869	20 305
2020	21 712	23 910	23 996	23 206	21 562
2025	22 986	27 141	27 282	25 803	22 818
2030	24 260	30 807	31 017	28 695	24 075
2035	25 535	34 969	35 265	31 923	25 332
2040	26 809	39 694	40 094	35 532	26 588

Diyarbakır ili Eğil ilçesine bağlı Eğil belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.202. Eğil İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Eğil	2010	5 325	5 236	5 236	5 266	5 359
	2015	5 544	5 708	5 713	5 655	5 585
	2020	5 764	6 223	6 233	6 074	5 810
	2025	5 984	6 785	6 801	6 523	6 035
	2030	6 204	7 397	7 420	7 007	6 261
	2035	6 424	8 064	8 096	7 528	6 486
	2040	6 644	8 792	8 833	8 090	6 711

Ergani İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.203. Ergani İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	110 872	115 592	115 625	114 030	114 932
2015	119 218	130 237	130 462	126 639	123 905
2020	127 565	146 738	147 202	140 501	132 878
2025	135 911	165 329	166 089	155 776	141 851
2030	144 257	186 275	187 401	172 644	150 824
2035	152 603	209 876	211 447	191 309	159 797
2040	160 949	236 466	238 578	211 998	168 769

Tablo 6.204. Ergani İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	65 404	67 886	67 931	67 074	66 669
2015	72 211	81 510	81 842	78 521	73 671
2020	79 018	97 870	98 602	91 830	80 674
2025	85 825	117 513	118 794	107 377	87 676
2030	92 632	141 099	143 120	125 617	94 678
2035	99 439	169 418	172 428	147 095	101 681
2040	106 246	203 421	207 737	172 468	108 683

Tablo 6.205. Ergani İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	45 468	48 003	48 006	47 159	48 263
2015	47 008	51 026	51 048	49 694	50 234
2020	48 547	54 239	54 283	52 356	52 204
2025	50 086	57 654	57 723	55 154	54 175
2030	51 625	61 285	61 381	58 097	56 145
2035	53 164	65 144	65 271	61 193	58 116
2040	54 703	69 246	69 407	64 452	60 086

Diyarbakır ili Ergani ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.206. Ergani İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Ergani	2010	62 705	65 357	65 399	64 487	64 383
	2015	69 004	78 128	78 431	75 188	70 941
	2020	75 302	93 396	94 060	87 586	77 498
	2025	81 601	111 646	112 804	102 017	84 056
	2030	87 899	133 463	135 283	118 882	90 614
	2035	94 198	159 543	162 240	138 660	97 171
	2040	100 496	190 720	194 570	161 929	103 729
Şölen	2010	2 538	2 427	2 428	2 464	2 379
	2015	2 756	2 666	2 669	2 697	2 573
	2020	2 974	2 928	2 934	2 945	2 766
	2025	3 192	3 216	3 226	3 211	2 960
	2030	3 410	3 533	3 546	3 496	3 153
	2035	3 628	3 881	3 899	3 802	3 346
	2040	3 846	4 263	4 286	4 132	3 540

Hani İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.207. Hani İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	33 156	31 936	31 938	32 343	32 137
2015	34 679	33 932	33 947	34 186	33 503
2020	36 203	36 052	36 082	36 112	34 869
2025	37 726	38 305	38 351	38 127	36 236
2030	39 250	40 699	40 762	40 237	37 602
2035	40 773	43 243	43 326	42 447	38 968
2040	42 297	45 945	46 051	44 764	40 334

Tablo 6.208. Hani İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	18 958	16 656	16 661	17 425	16 420
2015	20 764	18 730	18 761	19 418	17 834
2020	22 570	21 062	21 126	21 586	19 247
2025	24 375	23 684	23 790	23 950	20 661
2030	26 181	26 633	26 789	26 534	22 075
2035	27 987	29 949	30 166	29 367	23 489
2040	29 793	33 677	33 968	32 479	24 903

Tablo 6.209. Hani İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	14 198	15 352	15 352	14 967	15 717
2015	13 916	15 712	15 713	15 113	15 670
2020	13 633	16 080	16 081	15 265	15 622
2025	13 351	16 456	16 459	15 422	15 574
2030	13 069	16 842	16 845	15 585	15 526
2035	12 786	17 236	17 241	15 754	15 479
2040	12 504	17 640	17 646	15 930	15 431

Diyarbakır ili Hani ilçesine bağlı belediyelerin 2030 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.210. Hani İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Hani	2010	9 649	8 388	8 388	8 808	8 806
	2015	9 711	8 656	8 657	9 008	8 738
	2020	9 774	8 933	8 935	9 214	8 670
	2025	9 836	9 219	9 222	9 425	8 602
	2030	9 898	9 514	9 518	9 643	8 535
	2035	9 961	9 818	9 823	9 867	8 467
	2040	10 023	10 132	10 138	10 098	8 399
Kuyular	2010	3 825	3 288	3 289	3 467	3 291
	2015	4 104	3 541	3 543	3 729	3 488
	2020	4 384	3 813	3 817	4 005	3 685
	2025	4 663	4 106	4 113	4 294	3 882
	2030	4 943	4 421	4 431	4 598	4 079
	2035	5 222	4 761	4 774	4 919	4 276
	2040	5 502	5 126	5 144	5 257	4 474
Gülbüz	2010	5 083	4 863	4 866	4 938	4 739
	2015	5 670	5 800	5 821	5 764	5 273
	2020	6 258	6 916	6 964	6 713	5 807
	2025	6 845	8 248	8 331	7 808	6 341
	2030	7 432	9 836	9 966	9 078	6 875
	2035	8 019	11 729	11 922	10 557	7 409
	2040	8 606	13 987	14 262	12 285	7 943

Hazro İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.211. Hazro İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	18 273	17 568	17 569	17 803	18 649
2015	17 721	17 910	17 910	17 847	18 155
2020	17 169	18 257	18 259	17 895	17 661
2025	16 617	18 612	18 614	17 948	17 168
2030	16 066	18 973	18 976	18 005	16 674
2035	15 514	19 342	19 346	18 067	16 180
2040	14 962	19 717	19 722	18 134	15 686

Tablo 6.212. Hazro İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	5 630	4 627	4 628	4 962	5 325
2015	5 602	5 011	5 014	5 209	5 250
2020	5 575	5 426	5 434	5 478	5 176
2025	5 547	5 876	5 888	5 770	5 101
2030	5 520	6 363	6 380	6 087	5 026
2035	5 492	6 890	6 913	6 432	4 952
2040	5 465	7 461	7 491	6 806	4 877

Tablo 6.213. Hazro İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	12 643	12 941	12 941	12 842	13 324
2015	12 119	12 913	12 913	12 648	12 905
2020	11 595	12 885	12 885	12 455	12 486
2025	11 070	12 856	12 856	12 261	12 067
2030	10 546	12 828	12 828	12 067	11 647
2035	10 022	12 800	12 800	11 874	11 228
2040	9 497	12 772	12 772	11 680	10 809

Diyarbakır ili Hazro ilçesine bağlı Hazro Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.214. Hazro İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Hazro	2010	5 630	4 627	4 628	4 962	5 325
	2015	5 602	5 011	5 014	5 209	5 250
	2020	5 575	5 426	5 434	5 478	5 176
	2025	5 547	5 876	5 888	5 770	5 101
	2030	5 520	6 363	6 380	6 087	5 026
	2035	5 492	6 890	6 913	6 432	4 952
	2040	5 465	7 461	7 491	6 806	4 877

Kocaköy İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.215. Kocaköy İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	15 405	15 425	15 428	15 419	16 287
2015	16 042	17 167	17 190	16 800	17 171
2020	16 678	19 106	19 154	18 313	18 055
2025	17 314	21 263	21 342	19 973	18 939
2030	17 951	23 665	23 780	21 798	19 823
2035	18 587	26 338	26 496	23 807	20 707
2040	19 223	29 312	29 523	26 019	21 591

Tablo 6.216. Kocaköy İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	6 122	5 785	5 787	5 898	6 244
2015	6 601	6 543	6 555	6 566	6 654
2020	7 080	7 401	7 426	7 302	7 064
2025	7 559	8 371	8 412	8 114	7 474
2030	8 038	9 469	9 530	9 012	7 883
2035	8 517	10 710	10 795	10 008	8 293
2040	8 996	12 114	12 229	11 113	8 703

Tablo 6.217. Kocaköy İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	9 053	9 591	9 592	9 412	10 043
2015	9 263	10 309	10 316	9 963	10 517
2020	9 473	11 081	11 094	10 549	10 991
2025	9 683	11 910	11 930	11 174	11 466
2030	9 893	12 801	12 830	11 841	11 940
2035	10 103	13 759	13 797	12 553	12 414
2040	10 313	14 789	14 837	13 313	12 888

Diyarbakır ili Kocaköy ilçesine bağlı Kocaköy belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.218. Kocaköy İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Kocaköy	2010	6 122	5 785	5 787	5 898	6 244
	2015	6 601	6 543	6 555	6 566	6 654
	2020	7 080	7 401	7 426	7 302	7 064
	2025	7 559	8 371	8 412	8 114	7 474
	2030	8 038	9 469	9 530	9 012	7 883
	2035	8 517	10 710	10 795	10 008	8 293
	2040	8 996	12 114	12 229	11 113	8 703

Kulp İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.219. Kulp İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	38 092	36 446	36 446	36 995	38 486
2015	36 585	36 601	36 601	36 596	37 040
2020	35 078	36 757	36 757	36 197	35 594
2025	33 571	36 913	36 913	35 799	34 148
2030	32 065	37 070	37 070	35 402	32 702
2035	30 558	37 228	37 228	35 004	31 256
2040	29 051	37 386	37 386	34 608	29 810

Tablo 6.220. Kulp İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	16 013	12 264	12 268	13 515	12 097
2015	17 714	13 969	13 997	15 226	13 194
2020	19 415	15 910	15 970	17 098	14 291
2025	21 116	18 121	18 220	19 152	15 388
2030	22 817	20 639	20 788	21 415	16 484
2035	24 518	23 508	23 718	23 915	17 581
2040	26 219	26 775	27 060	26 685	18 678

Tablo 6.221. Kulp İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	22 079	24 350	24 351	23 593	26 388
2015	18 871	23 781	23 782	22 145	23 845
2020	15 663	23 224	23 227	20 705	21 303
2025	12 455	22 681	22 685	19 274	18 760
2030	9 248	22 150	22 155	17 851	16 217
2035	6 040	21 632	21 638	16 436	13 675
2040	2 832	21 125	21 133	15 030	11 132

Diyarbakır ili Kulp ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.222. Kulp İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Kulp	2010	13 139	10 066	10 069	11 091	10 091
	2015	14 316	11 176	11 191	12 228	10 797
	2020	15 493	12 409	12 439	13 447	11 504
	2025	16 669	13 777	13 826	14 757	12 210
	2030	17 846	15 296	15 367	16 170	12 916
	2035	19 023	16 983	17 080	17 695	13 623
	2040	20 200	18 855	18 984	19 346	14 329
Ağaçlı	2010	2 642	2 098	2 098	2 280	2 098
	2015	2 784	2 136	2 136	2 352	2 156
	2020	2 926	2 174	2 174	2 425	2 213
	2025	3 068	2 213	2 213	2 498	2 271
	2030	3 210	2 253	2 253	2 572	2 329
	2035	3 352	2 293	2 293	2 646	2 387
	2040	3 493	2 334	2 335	2 721	2 445

Lice İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.223. Lice İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	24 370	26 609	26 610	25 863	28 657
2015	20 571	25 708	25 711	23 997	25 520
2020	16 772	24 837	24 843	22 151	22 384
2025	12 974	23 996	24 005	20 325	19 247
2030	9 175	23 183	23 195	18 518	16 110
2035	5 376	22 398	22 412	16 729	12 974
2040	1 578	21 639	21 655	14 957	9 837

Tablo 6.224. Lice İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	11 169	9 836	9 836	10 280	10 380
2015	11 441	10 450	10 455	10 782	10 531
2020	11 713	11 103	11 112	11 310	10 682
2025	11 986	11 797	11 811	11 865	10 832
2030	12 258	12 534	12 554	12 449	10 983
2035	12 530	13 318	13 343	13 064	11 134
2040	12 803	14 150	14 182	13 712	11 285

Tablo 6.225. Lice İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	13 201	16 860	16 862	15 641	18 277
2015	9 130	15 822	15 829	13 594	14 989
2020	5 059	14 847	14 861	11 589	11 702
2025	988	13 933	13 951	9 624	8 415
2030	0	13 075	13 097	8 724	5 127
2035	0	12 269	12 295	8 188	1 840
2040	0	11 514	11 543	7 685	0

Diyarbakır ili Lice ilçesine bağlı Lice Belediyesinin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6.226. Lice İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Lice	2010	11 169	9 836	9 836	10 280	10 380
	2015	11 441	10 450	10 455	10 782	10 531
	2020	11 713	11 103	11 112	11 310	10 682
	2025	11 986	11 797	11 811	11 865	10 832
	2030	12 258	12 534	12 554	12 449	10 983
	2035	12 530	13 318	13 343	13 064	11 134
	2040	12 803	14 150	14 182	13 712	11 285

Silvan İlçesi Projeksiyon Nüfusları**Tablo 6.227. Silvan İlçesi Toplam Nüfus Projeksiyonları**

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	101 207	85 423	85 425	90 685	90 570
2015	102 455	88 568	88 582	93 202	90 176
2020	103 703	91 830	91 856	95 796	89 783
2025	104 951	95 211	95 251	98 471	89 389
2030	106 199	98 717	98 772	101 229	88 995
2035	107 448	102 352	102 422	104 074	88 601
2040	108 696	106 121	106 208	107 008	88 207

Tablo 6.228. Silvan İlçesi Kentsel Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	55 845	43 555	43 557	47 652	46 712
2015	56 879	45 131	45 138	49 049	46 336
2020	57 913	46 763	46 776	50 484	45 960
2025	58 947	48 454	48 474	51 958	45 584
2030	59 981	50 207	50 234	53 474	45 209
2035	61 015	52 023	52 057	55 032	44 833
2040	62 049	53 905	53 947	56 634	44 457

Tablo 6.229. Silvan İlçesi Kırsal Nüfus Projeksiyonları

Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
2010	45 362	41 875	41 876	43 037	43 858
2015	45 576	43 484	43 491	44 184	43 840
2020	45 790	45 155	45 169	45 372	43 822
2025	46 004	46 891	46 912	46 602	43 804
2030	46 219	48 693	48 722	47 878	43 786
2035	46 433	50 564	50 602	49 200	43 768
2040	46 647	52 508	52 554	50 570	43 751

Diyarbakır ili Silvan ilçesine bağlı belediyelerin 2040 yılı için hesaplanan projeksiyon nüfusları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 6. 230. Silvan İlçesi Belediyeleri Nüfus Projeksiyonları

Belediye	Yıllar	En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Silvan	2010	52 571	41 738	41 738	45 349	45 020
	2015	53 032	43 029	43 034	46 365	44 315
	2020	53 493	44 361	44 370	47 408	43 610
	2025	53 953	45 734	45 747	48 478	42 905
	2030	54 414	47 149	47 168	49 577	42 200
	2035	54 875	48 608	48 632	50 705	41 495
	2040	55 335	50 113	50 142	51 863	40 790
Bayrambaşı	2010	3 128	1 780	1 780	2 230	1 927
	2015	3 314	1 869	1 870	2 351	1 927
	2020	3 500	1 963	1 964	2 475	1 928
	2025	3 686	2 061	2 062	2 603	1 928
	2030	3 872	2 164	2 166	2 734	1 929
	2035	4 058	2 272	2 275	2 868	1 930
	2040	4 244	2 386	2 389	3 006	1 930

6.5. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, 2.487.349'u kentsel, 1.229.874'ü kırsal olmak üzere, toplam 3.717.223 kişilik bir nüfustan oluşmaktadır. Nüfusun %66,9'u ilçe ve belde merkezlerini kapsayan kentsel, %33,1'i ise köyleri kapsayan kırsal nüfustur. Adıyaman ve Şanlıurfa'da kentsel nüfus oranları %65,3 ve %61,4 ile yakın değerler taşımakta iken, bu oran büyükşehir statüsündeki Diyarbakır'da 73,5'dir.

İllerin 2009 yılı nüfusları, 1965 yılına nüfusuna göre yaklaşık olarak, Adıyaman'da 2,2 katı; Şanlıurfa'da 3,6 katı; Diyarbakır'da 3,2 katı artış göstermiştir. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2000-2009 yılları arasında Gaziantep'ten sonra, Şırnak ve Siirt ile birlikte, en yüksek nüfus artış hızına sahip iller arasındadır. Adıyaman ise, nüfus artış hızının eksi değer taşıdığı tek il konumundadır.

Diyarbakır, 101 kişi/km². ile, Gaziantep ve Batman'dan sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ildir. Adıyaman 84 kişi/km².; Şanlıurfa ise 86 kişi/km².lik yoğunluğa sahiptir.

Planlama Bölgesi'nde Şanlıurfa ve Diyarbakır göç alan, Adıyaman ise göç veren iller arasındadır. Planlama Bölgesi'ndeki iller arasında göç olgusu yaşanmaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır göç alan illerdir.

Bölge illerde işgücüne katılım oranları, %55 civarında birbirine yakın değerler taşımakta olup, Türkiye ortalaması ile hemen hemen aynı değeri taşımaktadır. İşsizlik oranlarına ise, Adıyaman'da %11,1, Şanlıurfa'da %14,5 ve Diyarbakır'da %18,6 olarak, Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Kentsel alanlarda işsizlik oranları daha yüksektir.

Planlama Bölgesi'ndeki illerde okuma-yazma oranı %90'lar civarındadır. İlkokul mezunu oranları, %22,1 ile Adıyaman'da en yüksek değere sahiptir. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da ise daha düşük olup, 514'ler civarındadır. Üniversite mezunu oranı, Adıyaman ve Diyarbakır'da %4 civarındadır. Şanlıurfa'da ise bu oran, %2,1'dir.

2040 yılı için farklı yöntemlerle yapılan yapılan nüfus projeksiyonları yapılmış olup, en sağlıklı sonuçları verdiği kabul edilen en küçük kareler yöntemine göre bulunan sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

6.231. Planlama Bölgesi Nüfus Projeksiyonları

İlçe	Belde	Nüfus (2009)	Projeksiyon Nüfusu (2040)				
			En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Adıyaman	Merkez	259 497	442 347	679 575	689 918	603 947	415 660
	Besni	80 681	108 593	99 628	99 700	102 640	87 227
	Çelikhan	15 396	13 906	14 818	14 819	14 514	11 757
	Gerger	25 440	18 727	23 324	23 327	21 793	19 627
	Gölbaşı	48 069	53 227	57 984	58 017	56 409	50 685
	Kahta	116 749	165 280	198 203	199 106	187 530	158 328
	Samsat	10 253	11 818	11 511	11 513	11 614	10 280
	Sincik	20 888	31 993	41 593	41 915	38 500	29 921
	Tut	11 502	17 480	18 627	18 697	18 268	14 198
Şanlıurfa	Merkez	698 887	1 224 991	2 911 197	3 009 910	2 382 033	1 231 383
	Akçakale	82 093	130 395	183 326	185 262	166 328	123 664
	Birecik	88 102	137 212	214 393	217 172	189 592	137 058
	Bozova	57 789	88 250	116 715	117 656	107 540	79 601
	Ceylanpınar	72 749	125 367	227 761	232 657	195 262	119 554
	Halfeti	40 464	53 511	75 431	75 908	68 283	56 012
	Harran	62 989	125 394	444 465	473 315	347 725	117 746
	Hilvan	40 083	60 914	96 636	97 862	85 137	59 492
	Siverek	210 400	387 522	641 528	654 676	561 242	345 875
	Suruç	100 831	146 685	251 572	255 021	217 759	152 634
	Viranşehir	159 350	274 972	231 300	231 821	246 031	229 593
Diyarbakır	Merkez	886 371	1 503 577	2 631 828	2 683 192	2 272 866	1 484 983
	Bismil	108 992	182 232	246 257	248 934	225 808	160 382
	Çermik	50 240	62 237	80 532	80 823	74 531	64 181
	Çınar	67 504	101 298	146 779	148 227	132 101	101 440
	Çüngüş	13 511	7 809	10 368	10 379	9 519	7 759
	Dicle	40 122	46 000	45 285	45 296	45 527	44 901
	Eğil	23 239	33 453	47 955	48 366	43 258	33 299
	Ergani	112 867	160 949	236 466	238 578	211 998	168 769
	Hani	31 551	42 297	45 945	46 051	44 764	40 334
	Hazro	17 501	14 962	19 717	19 722	18 134	15 686
	Kocaköy	15 098	19 223	29 312	29 523	26 019	21 591
	Kulp	36 415	29 051	37 386	37 386	34 608	29 810
	Lice	43 247	1 578	21 639	21 655	14 957	9 837
	Silvan	84 807	108 696	106 121	106 208	107 008	88 207

7. EKONOMİK YAPI

7.1. ADIYAMAN

7.1.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

Adıyaman iline ait temel ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Adıyaman'da 2001 yılı itibariyle kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarı 918 ABD Doları olup, 2.146 ABD Doları olan Türkiye ortalamasının altındadır. 2008 yılı itibariyle ildeki kamu yatırımları 140.400.000 TL. olup, ilin ihracat hacmi 54.730.000 TL, ithalat miktarı ise 29.226.000 \$ olarak gerçekleşmiştir. İlin 2008 yılı toplam elektrik tüketimi 842.124 MWh iken kişi başına düşen elektrik tüketimi ise 0,00113 MWh düzeyindedir. Sanayide kullanılan elektrik tüketimi ise 441704 MWh olarak hesaplanmıştır.

Tablo 7.1. Adıyaman İli - Ekonomik Göstergeler (2008)

Ekonomik Göstergeler	Yılı	Birimi	Miktar
Kişi başına GSYİH	2008	ABD \$	918
Kişi Başına Vergi	2008	Bin TL.	39,85
Mevduatların Krediye Dönüşme Oranı	2008	(%)	100
Kayıtlı İş Arayanlar (İŞKUR)	2008	Kişi	7 592
Sosyal Güv.Yarar.Top. Nüfus Oranı	2008	(%)	100
SSK	2008	(%)	18,2%
Emekli Sandığı	2008	(%)	9,07%
Tarım Sigortalısı	2008	(%)	4%
Bağ Kur	2008	(%)	9,6%
Yeşil Kart	2008	(%)	59,%
10.000 Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı	2008	Adet	78
GSYİH	2008	Milyon \$	918
Kamu Yatırımları	2008	Bin YTL.	140 400
Kredi Miktarı	2008	Bin YTL.	421 364
Mevduat Miktarı	2008	Bin YTL.	369 691
İhracat Değeri	2008	Bin YTL.	54 730
İthalat Değeri	2008	1000 \$	29 226
Toplam Elektrik Tüketimi	2008	MW	842 124
Kişi Başına Elektrik Tüketimi	2008	MW	0,00113
Sanayide Elektrik Tüketimi	2008	MW	441 704
Toplam Hekim Sayısı	2008	Kişi	44
Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı	2008	Kişi	1 444
İlin Doğurganlık Oranı	2008	%	19,7%
Bebek Ölüm Oranı	2008	%	12,6%
Okur Yazarlık Oranı	2008	%	79,9%
Yayınlanan Yerel Gazete Sayısı	2008	Adet	28
Yerel TV İstasyonu	2008	Adet	1
Yerel Radyo İstasyonu	2008	Adet	8
Nitelikli Eleman Potansiyeli	2008	Adet	3 259
Tescilli Marka Sayısı	2008	Adet	25

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

7.1.2. SEKTÖREL ANALİZ

Adıyaman ilinde istihdama göre sektörel dağılım %73,6 tarım ve hayvancılık, %21,6 hizmetler ve %4,8 sanayi (madencilik dahil) şeklindedir. Adıyaman'da tarım ve hayvancılık sektörü Türkiye ortalamasına göre oldukça yüksek bir değer taşımaktadır; diğer sektörlerin oranı ise Türkiye ortalamasının altındadır.

Tarım ve hayvancılık sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, ilk sırada yer almaktadır. Tüm ilçelerde de en fazla istihdama sahip sektör konumundadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %90,5 ile Gerger; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %57,9 ile Merkez ilçedir. Sektörün diğer tüm ilçelerdeki oranları da %70'in üstündedir.

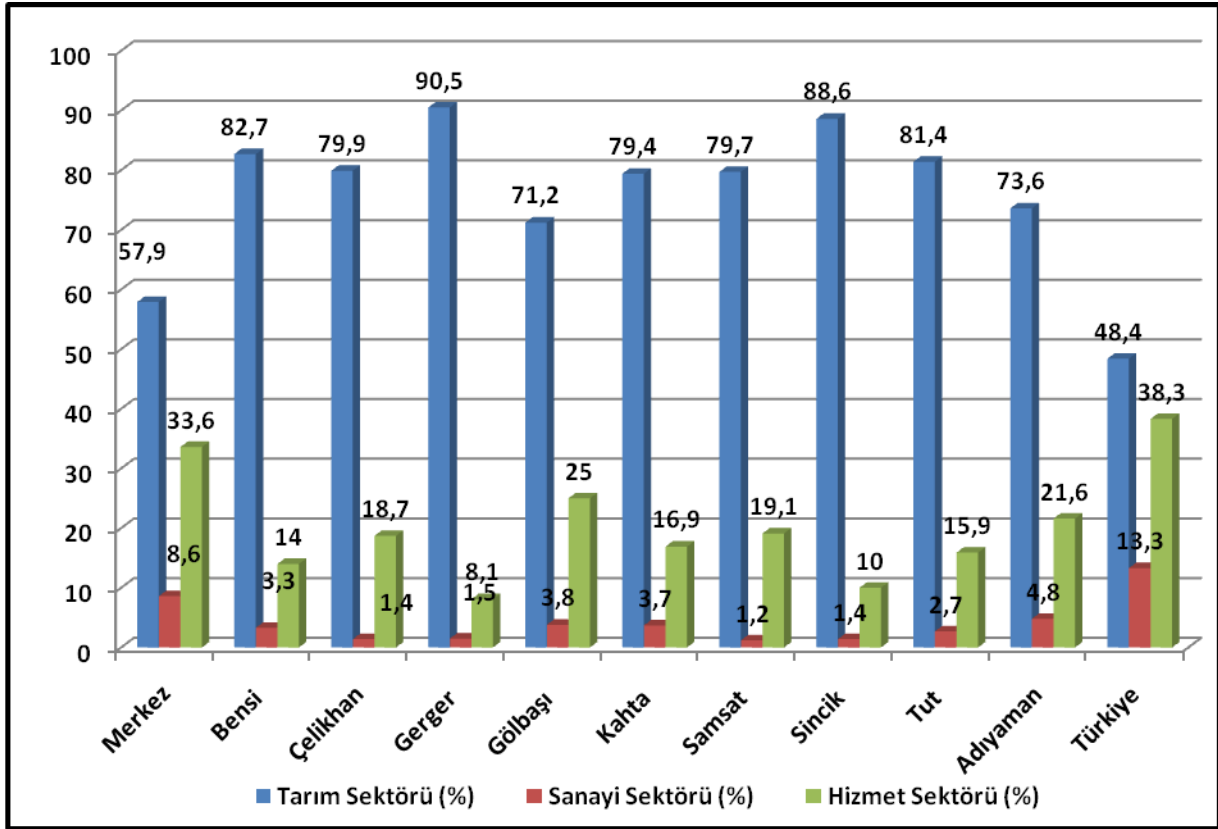
Hizmetler sektörü, il genelinde ve tüm ilçeler ikinci sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %33,6 ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %8,1 ile Gerger ilçesidir. %25 oranı ile Gölbaşı ve %18,7 ile Çelikhan, il genelinde hizmetler sektörünün yüksek istihdama sahip olduğu diğer iki ilçedir.

Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçeler üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %8,6 ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçeler ise, %1,2 oranı ile Samsat'tır. %3,7 oranı ile Kahta ve %3,3 oranı ile Besni, sanayi sektörünün en fazla istihdama sahip olduğu diğer ilçelerdir.

Tablo 7.2. Adıyaman İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%)

İlçeler	Tarım ve Hayvancılık Sektörü	Sanayi Sektörü	Hizmet Sektörü
Merkez	57,9	8,6	33,6
Besni	82,7	3,3	14,0
Çelikhan	79,9	1,4	18,7
Gerger	90,5	1,5	8,1
Gölbaşı	71,2	3,8	25,0
Kahta	79,4	3,7	16,9
Samsat	79,7	1,2	19,1
Sincik	88,6	1,4	10,0
Tut	81,4	2,7	15,9
Adıyaman İli	73,6	4,8	21,6
Türkiye	48,4	13,3	38,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.1. Adıyaman İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım Grafiği (2000)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

7.1.2.1. Tarım Ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık, Adıyaman ili ekonomisinde başat sektördür. Merkez dışında, sektör tüm ilçelerde %70'in üstünde istihdam oranına sahiptir. Bu oran, Besni, Gerger ve Sincik'te %80'in üstündedir.

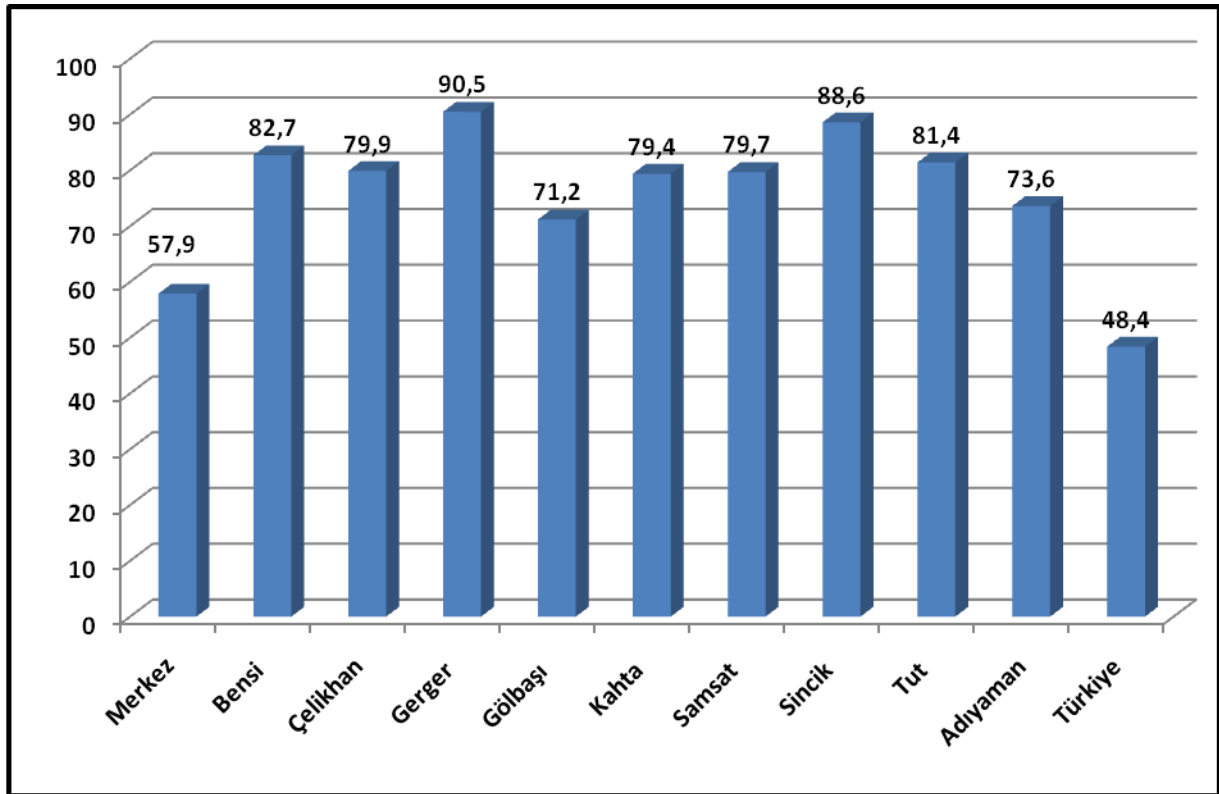
İlde 37.693 adet tarım işletmesi mevcuttur. Tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta ve bu işletmelerin oranı da %88'i bulmaktadır. Bu işletmeleri sırasıyla %10'la yalnızca bitkisel üretim yapan işletmeler ve %3'le yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler izlemektedir.

Adıyaman ilinde 32.658 topraklı 3.219 topraksız işletme bulunmaktadır. Kiracılıkla uğraşan işletme sayısı 302 adet olup, topraklı işletme sayısı 72, topraksız işletme sayısı ise 230'dur. Ortakçılıklı işletme sayısı toplam 6.671 adet olup, topraklı işletme sayısı 4.016, topraksız işletme sayısı ise 2.655 adettir.

Tablo 7.3 Adıyaman İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)

İlçeler	Tarım Sektörü (%)
Merkez	57,9
Besni	82,7
Çelikhan	79,9
Gerger	90,5
Gölbaşı	71,2
Kahta	79,4
Samsat	79,7
Sincik	88,6
Tut	81,4
Adıyaman	73,6
Türkiye	48,4

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.2. Adıyaman İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Bitkisel Üretim

Adıyaman ili tarım göstergeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Yağışın yıllık toplamının azlığı ve mevsimlere göre dağılışındaki dengesizlik nedeniyle, ilde kuru tarım sistemi hakimdir. Bitkisel üretim tahıllar üzerinde yoğunlaşmış olup, tahıl yetiştirmede nadas+tahıl sistemi uygulanmaktadır.

Tablo 7.4. Adıyaman İli - Tarım Göstergeleri (2008)

1-) Arazi Varlığı	Birim	2007	2008	2008/2007 Artış Oranı
Tarım Arazisi	Hektar	288 247	288 241	0%
Mera Alanı	Hektar	60 509	63 225	4%
Orman Alanı	Hektar	9 096	9 096	0%
Diğer Alanlar	Hektar	403 548	400 838	-1%
Toplam	Hektar	761 400	761 400	0%
2-) Tarımsal Arazi Kullanımı				
Sulu Tarım Yapılan Arazi	Hektar	58 560	58 560	0%
Kuru Tarım Yapılan Arazi	Hektar	239 687	239 687	0%
Tarla Arazisi	Hektar	249 294	248 792	0%
Bağ	Hektar	10 481	10 741	2%
Meyvelik	Hektar	35 196	35 703	1%
Sebzelik	Hektar	3 857	3 453	-10%
Zeytinlik	Hektar	1 698	1 849	9%
Toplam	Hektar	288 247	598 784	
3-) Tarımsal Üretim				
Sebze (Muhtelif)	Ton	65 762	74 117	13%
Şeker Pancarı	Ton	13 304	9 216	-31%
Tütün	Ton	7 094	4 634	-35%
Patates	Ton	335	410	22%
Soğan, Sarımsak	Ton	7 332	7 346	0%
Meyve (Muhtelif)	Ton	49 370	40 416	-18%
Yaş Üzüm	Ton	22 733	17 720	-22%
Soğuk Hava Depoları Ve Şoklama Üniteleri (Kapasitesi)	Ton	1 550	1 555	0%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Adıyaman ilindeki bitkisel üretimin yıllara göre değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tarım alanlarının yıllar itibari ile kullanım dağılımına bakıldığında, ekilen alanların ve nadasa bırakılan arazilerin yıllara göre azaldığı görülmektedir. Sebze ile meyve ve baharat bitkileri dikilen alanlarda azalma söz konusu iken, bağ alanlarında, zeytinliklerde ve yem bitkileri ekilen alanlarda ise artma söz konusudur.

Tablo 7.5. Adıyaman İli - Tarım Arazileri Kullanımı (2009)

Yıllar	Ekilen (ha)	Nadas (ha)	Sebze (ha)	Meyveler ve baharat bitkileri alanı (ha)	Bağ alan (ha)	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan (ha)	Yem bitkileri (ha)
2001	252 272	385	5 860	27 516	10 291	472	435
2002	250 704	1 950	5 872	27 942	10 402	472	383
2003	234 034	200	6 152	27 894	10 489	472	405
2004	241 946	550	4 537	27 799	9 830	681	911
2005	244 451	-	4 485	27 847	9 984	868	938
2006	232 967	350	4 463	28 065	10 753	930	1 298
2007	236 735	300	3 835	25 319	10 481	1 705	11 091
2008	234 738	300	4 184	25 153	10 672	1 854	9 802

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

2001-2008 yılları arasında patates, kuru baklagiller yenilebilir kök ve yumrular, tahıllar, yağlı tohumlar ve şeker imalatında kullanılan bitkilerin üretiminde azalma görülmekte iken parfümeri, eczacılık vb. bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri tohumları ile saman ve ot üretiminde artma gözlenmiştir

Tablo 7. 6. Adıyaman İli - Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretimi (2009)

Yıllar	Parfümeri, eczacılık vb. bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri tohumları (ton)	Patates, kuru baklagiller yenilebilir kök ve yumrular (ton)	Saman ve ot (ton)	Tahıllar (ton)	Yağlı tohumlar (ton)	Şeker imalatında kullanılan bitkiler (ton)
2001	-	40 742	4 452	557 424	32 460	7 747
2002	-	36 852	10 334	452 599	46 291	9 647
2003	-	44 014	9 032	347 792	27 524	11 672
2004	1 536	38 810	16 842	287 568	35 323	13 141
2005	1 185	43 856	14 574	470 788	36 837	13 012
2006	877	46 149	13 868	444 585	37 065	15 196
2007	238	48 936	41 041	418 176	35 548	9 898
2008	201	40 127	35 521	324 341	28 753	6 938

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

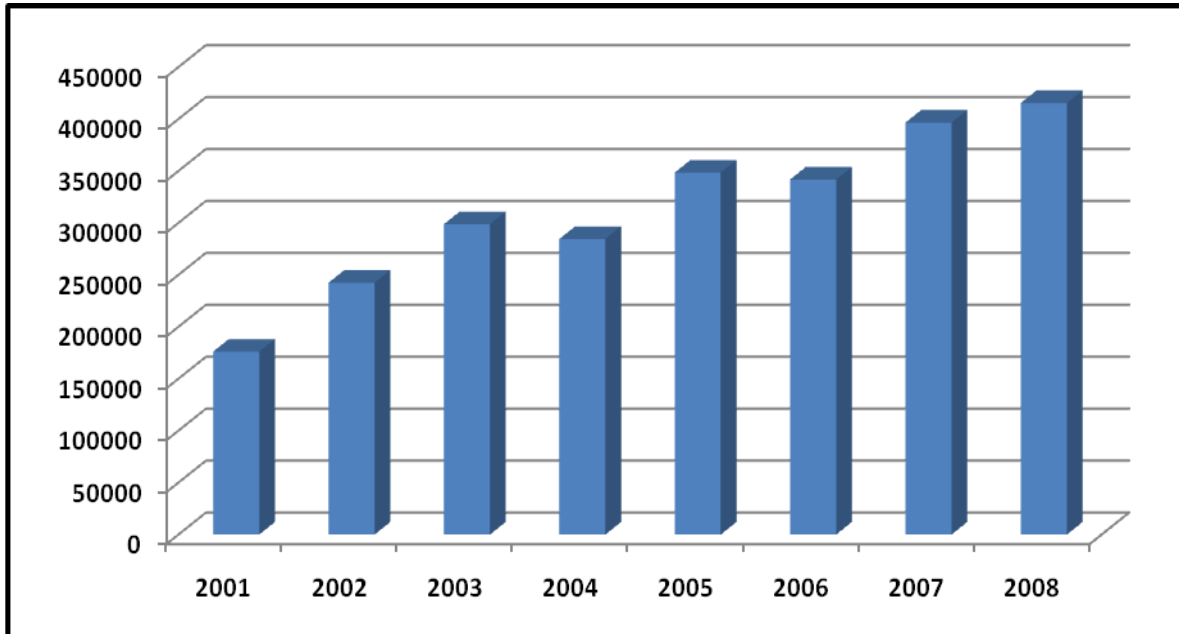
2001-2008 yılları arasında meyvesi için yetiştirilen sebzeler ile kök ve yumru sebzelerin üretim miktarları çok ciddi biçimde azalmış diğer sebzelerin ise üretimi artmıştır. Bu daralma sonucunda 2008 yılına kadar sebze fiyatları çok artış göstermiş buna bağlı olarak bitkisel üretimin toplam değeri az üretime rağmen yükselmiştir.

Tablo 7.7. Adıyaman İli - Sebze Üretim Miktarları (2009)

Yıllar	Sebze Miktarları (ton)			Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)
	Kök ve yumru sebzeler	Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	Diğer sebzeler	
2001	11 145	106 559	1 738	176 064
2002	11 556	106 929	1 787	242 373
2003	12 099	105 559	1 924	298 750
2004	11 992	69 836	2 027	284 462
2005	11 669	70 541	2 060	342408
2006	11 397	69 873	2 178	341 707
2007	9 502	61 904	2 301	396 525
2008	9 644	69 617	2 366	415 371

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.3. Adıyaman İli - Bitkisel Üretim Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Bitkisel üretimin, Adıyaman ilinde agro-ekolojik alt bölgelerdeki değerlerine ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. İl genelinde hububat üretimi en fazla II.alt bölgede yapılmakta olup, Buğday en fazla yetiştirilen üründür.

Tablo 7.8. Adıyaman İli – Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Hububat Üretimi

Ürün	Üretim (Ton)			
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	Toplam
Buğday	19 350	574 585	16 080	610 015
Arpa	5 878	136 739	7 560	150 177

Kaynak: İl Master Planı - 2004

İl genelinde endüstri bitkileri üretimi en fazla II.alt bölge yapılmakta olup, en çok yetiştirilen ürün pamuktur ve sadece bu bölgede yetiştirilmektedir. Türkiye genelinde endüstri bitkilerinin tarla bitkileri içerisindeki payı ekilen alan olarak %7,6'dır. Adıyaman İli genelinde tarla bitkileri ekiliş alanı içerisinde endüstri bitkilerinin payı ise %7'dir.

Tablo 7.9. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Endüstri Bitkileri Üretimi

Ürün	Üretim (Ton)			
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	Toplam
Pamuk	0	52 000	0	52 000
Tütün	1 968	7 628	24	9 620

Kaynak: İl Master Planı - 2004

İl genelinde baklagil üretimi en fazla II.alt bölge yapılmakta olup, en fazla yetiştirilen ürün Kırmızı mercimek ve nohuttur.

Tablo 7.10. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Baklagil Üretimi

Ürün	Üretim (Ton)			
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	Toplam
K.Mercimek	388	22743	60	23191
K.Fasulye	692	264	297	1253
Nohut	1127	17678	374	19179

Kaynak: İl Master Planı - 2004

İl genelinde yem bitkileri üretimi en fazla II.alt bölge yapılmakta olup, en fazla yetiştirilen ürün Fiğ ve Silajlık mısırdır. Adıyaman da yem bitkilerinin tarım alanı içindeki payı %0.2'dir.

Tablo 7. 11. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Yem Bitkileri Üretimi

Ürün	Üretim (Ton)			Toplam
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	
Yonca	629	837	228	1694
*Fiğ	50	4345	232	4627
*S.Mısır	780	3341	0	4121

Kaynak: İl Master Planı - 2004

*Kuru ot olarak hesaplanmıştır.

İl genelinde yem bitkileri üretimi en fazla II.alt bölge yapılmakta olup, en fazla yetiştirilen ürünler, kavun, karpuz, domates ve soğandır. Türkiye genelinde tarım alanlarının %3'ün de sebze üretimi yapılırken, Adıyaman'da tarım alanlarının %2.11'da sebze tarımı yapılmaktadır. Son yıllarda sulamayla birlikte sebze üretiminde artış görülmüştür. Sebze tarımının gelişmesini engelleyen en büyük faktör sulama kısıdıdır. Ancak, III. ve II. alt bölgede mikro klima özelliği gösteren alanlarda sebze yetiştiriciliği yoğunlaşmıştır. Sebze üretimi de meyve üretimi gibi daha çok ek gelir getirici ve öz tüketim amacıyla yapılmaktadır.

Tablo 7.12. Adıyaman İli - Alt Bölgelere Göre 2003 Yılında Sebze Üretimi

Ürün	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	Toplam
Kavun	26	1076	5	1107
Karpuz	8	1711	4	1723
Hıyar	46,8	171	10,3	228.1
Domates	115	655	240	1010
Biber (Dolmalık)	33	200	28	261
Biber (Sivri)	8	26	3	37
Biber (Salçalık)	0	68	3	71
Soğan (Kuru)	108	500	20	628

Kaynak: İl Master Planı - 2004

Türkiye genelinde meyve üretimi yapılan alanlar tarım alanlarının %5'ini oluşturmaktadır. Adıyaman'da ise bu oran %13'tür. İlde genel olarak Kaysı, Elma, Antepfıstığı, Zeytin, Erik, Badem, Trabzon Hurması, Dut, Üzüm ve Şeftali üretimi yapılmaktadır. Son yıllarda Ceviz, Kiraz, Nar, Çilek üretimi de yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca, mikro klima özelliğe sahip olan bölgelerde (Gölbaşı) kayısı, şeftali, elma, Trabzon hurması ve çilek üretimi yapılmaktadır. İlde Kiraz, Üzüm, Antepfıstığı, Zeytin, Badem ve Ceviz yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için uygun potansiyel vardır. Meyve üretimi daha çok öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır.

Adıyaman ili tahıl, endüstri bitkileri ve yem bitkileri yetiştiriciliği açısından büyük potansiyele sahiptir. İl topraklarının %23'ü çayır-mera alanlarıyla kaplı olması kaba yem ihtiyacının karşılanması bakımından hayvan yetiştiriciliği için bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Meraların yıllık kuru ot verimleri Karadeniz Bölgesi'nde 1000 kg/ha, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 900 kg/ha ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 300 kg/ha'dır. Adıyaman ili ortalaması ise, 300 kg/ha'dır.

Adıyaman'ın bitkisel üretiminde, üretim değeri açısından tahıllar, tahıllarda da buğday ilk sırayı almakta, bunu arpa izlemektedir. Endüstri bitkilerinden pamuk ve tütünün de üretim değeri açısından önemli olduğu görülmektedir. Yemelik dane baklagillerde ise, nohut, kırmızı mercimek ve kuru fasulye ön plana çıkmaktadır..

Üretim değerleri açısından, alt bölgeler il geneli ile benzerlik göstermektedir. Tahıllardan buğday tüm alt bölgelerde üretilmekte ve üretim değeri açısından ilk sırayı almaktadır. İkinci sırayı Pamuk, üçüncü sırayı da Arpa ve dördüncü sırayı Tütün almaktadır. Üretim değeri açısından Pamuk II. ve I. alt bölgede önem kazandığı görülmektedir.

Hayvansal Üretim

Adıyaman ilindeki hayvansal üretime ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Adıyaman ili besi hayvan varlığı incelendiğinde; 2008 yılı itibariyle 71003 büyükbaş, 211780 küçükbaş, 235900 adet kümes hayvanı ve 39065 adet arı kovanı bulunmaktadır. 2007 verileri ile karşılaştırıldığında bütün besi hayvanı gruplarında daralma olduğu görülmektedir. Büyükbaş arasında özellikle dana miktarında azalmanın sebebi 2008 yılında kırmızı et fiyatlarındaki artışa bağlı olarak daha fazla kırmızı et arz edilmesidir. İnek sayısındaki artışa rağmen süt üretiminde ise azalış gözlenmiştir.

Tablo 7.13. Adıyaman İli - Hayvancılık Göstergeleri (2008)

1-) Hayvansal Üretim	Birim	2007	2008	2008/2007
Tiftik+Kıl Üretimi	Ton	34	46	34%
Et (Kırmızı)	Ton	492	4 151	744%
Su Ürünleri (Balık, Karides, Vb.)	Ton	238		-100%
Süt	Ton	83 830	63 648	-24%
Bal	Ton	627	447	-29%
Yumurta	Adet	314 768	264 320	-16%
Yapağı	Ton	82	4	-95%
Yem Üretimi	Ton	232 001	178 900	-23%
2-) Besi Hayvan Varlığı				
İnek	Adet	35 750	38 250	7%
Dana	Adet	35 149	29 108	-17%
Boğa	Adet	2 035	3 645	79%
Koyun	Adet	193 610	150 431	-22%
Kıl Keçi	Adet	103 397	61 349	-41%
Tavuk	Adet	302 406	229 650	-24%
Ördek	Adet	3 305	3 365	2%
Kaz	Adet	3 815	2 885	-24%
Arı Kovanı	Adet	39 410	39 065	-1%

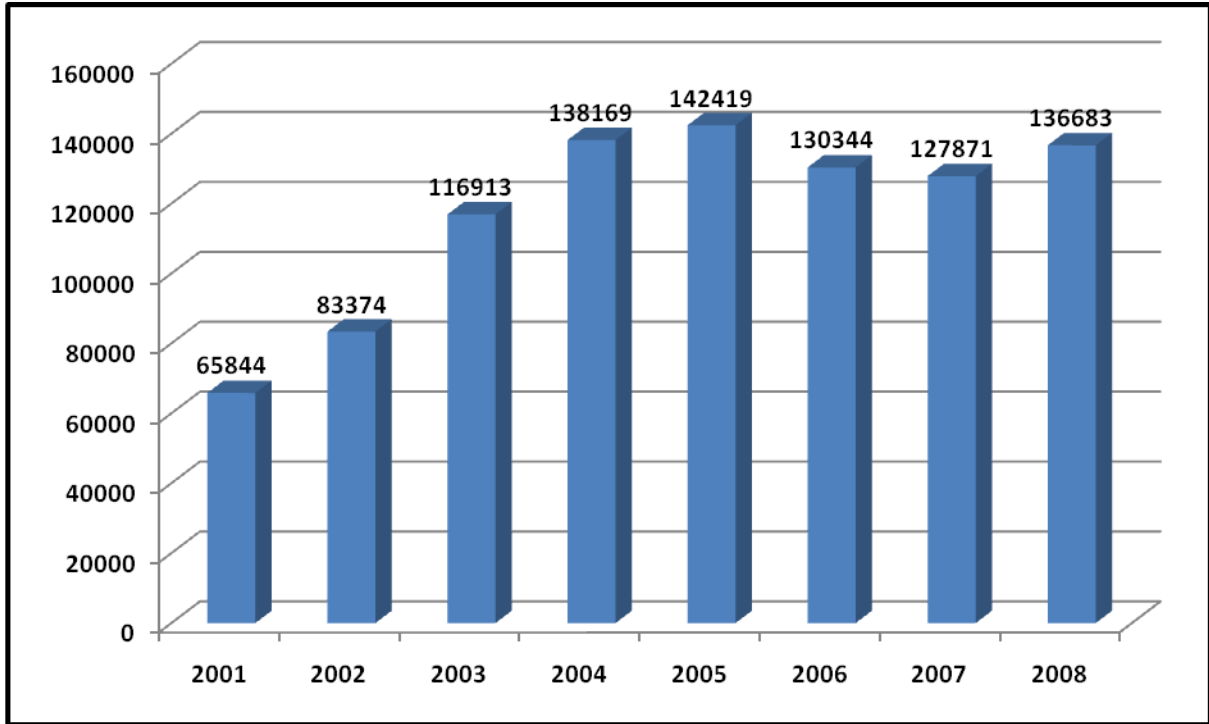
Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Adıyaman ili hayvansal değerler incelendiğinde canlı hayvan değerlerinde 2001-2005 arasında sürekli artış 2005-2007 yılları arasında düşüş ve 2008 yılında ise tekrar artış gözlenmektedir. Hayvansal ürünlerin değerlerinde 2001-2004 arasında sürekli artış, 2005-2007 yılları arasında düşüş ve 2008 yılında ise tekrar artış gözlenmektedir.

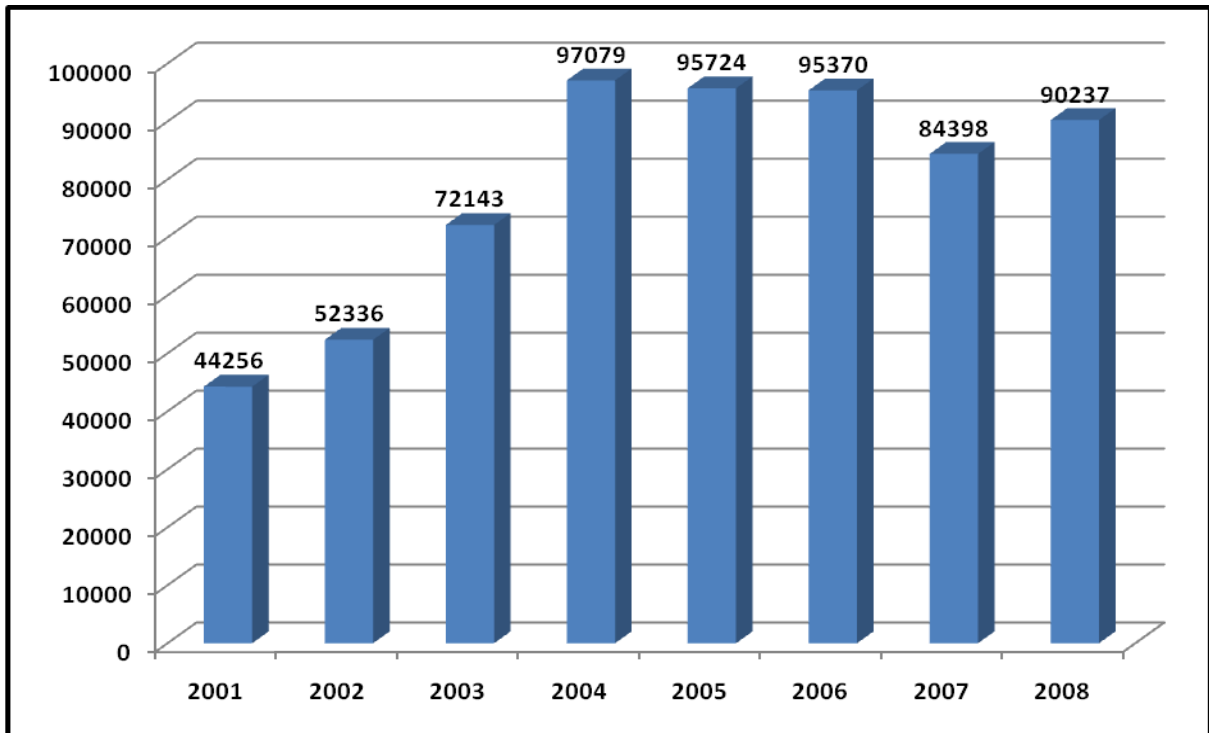
Tablo 7.14. Adıyaman İli - Canlı Hayvan Ve Hayvansal Ürün Değerleri Dağılımı

Yıllar	Canlı Hayvan Değeri	Hayvansal Üretim Değeri
2001	65 884	44 256
2002	83 374	52 336
2003	116 913	72 143
2004	138 169	97 079
2005	142 419	95 724
2006	130 334	95 370
2007	127 871	84 398
2008	136 683	90 237

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.4. Adıyaman İli - Canlı Hayvan Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.5. Adıyaman İli - Hayvansal Üretim Değeri Dağılım Grafiği (Bin TL) (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Adıyaman ilindeki hayvan varlığı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Merkez, Besni ve Kahta ilçelerinin hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan varlığı açısından ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 7.15. Adıyaman İli – İlçelere Hayvan Varlığı (2010)

İlçe Adı	Sığır	Koyun	K.Keçi	At	Katır	Eşek
Merkez	11.600	14.000	3.500	411	81	196
Besni	3.000	15.000	10.000	340	60	160
Çelikhan	1.400	1.950	1.600	35	93	75
Gerger	5.600	4.100	8.500	769	259	658
Gölbaşı	4.785	4.556	5.954	724	71	469
Kahta	8.500	18.000	7.000	416	122	453
Samsat	850	2.500	400	8	0	30
Sincik	2.750	2.471	4.434	356	419	276
Tut	1.050	2.800	400	613	114	299
Toplam	39.535	65.377	41.788	3.672	1.219	2.616

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Adıyaman ilindeki hayvansal üretme ilişkin bazı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir. İldeki bal üretimi 541 ton ve bal mumu üretimi 26 tondur. Alt bölgeler bazında karşılaştırma yapıldığında bal ve bal mumu üretimi sırasıyla artımın yaygın olarak yapıldığı II.alt bölge, I.alt bölge ve III.alt bölge olarak görülmektedir. Adıyaman ili zengin nektar kaynaklarına sahip olduğundan üretilen balın Türkiye pazarında yüksek fiyatla satılması sonucunda bölge göçer arıcılar için de cazip hale gelmiştir.

Adıyaman ilinin büyükbaş et üretimi 1.028,54 ton olup, üretimin %80'nini II.alt bölgede yapıldığı görülmektedir. Adıyaman ilinin süt üretimi 4.600 ton olup, en fazla üretim yapan alt bölge II.alt bölgedir.

Adıyaman ilinde ticari olarak et ve yumurta üretimi yapan işletmelerin sayısı ve kapasiteleri düşük olup, son birkaç yıldır özellikle tüm alt bölgede yumurtacı kanatlı sayısında az da olsa bir artış izlenmektedir. Bununla birlikte, Adıyaman Türkiye'de tavuk eti üretiminde ve yumurta üretiminde son sıralarda bulunmaktadır.

Tablo 7.16. Adıyaman İli - Hayvansal Üretim Değerleri (2010)

Ürün Adı	Üretim Miktarı (Ton)	Değeri (1000 TL)
Et	1.028,54	16.199.505
Süt	4.600	3.220.000
Yoğurt	2.851	2.851.000
Peynir	1.179	6.484.500
Tereyağı	13,5	120.150
Yün	-	-
Kıl	-	-
Bal	540,918	9.750.046
Balmumu	25,818	516.360
Yumurta (Tavuk)	1.029.600 Adet	175.032
Hayvan Gübresi	-	-
Koyun Deri (adet)	13.593 Adet	40.779
Keçi Deri (adet)	3.001 Adet	6.377
Büyükbaş Deri (adet)	4.877 Adet	64.376
Tavuk Eti	-	-
Su Ürünleri	282,713	1.130.852
TOPLAM		40.558.977

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

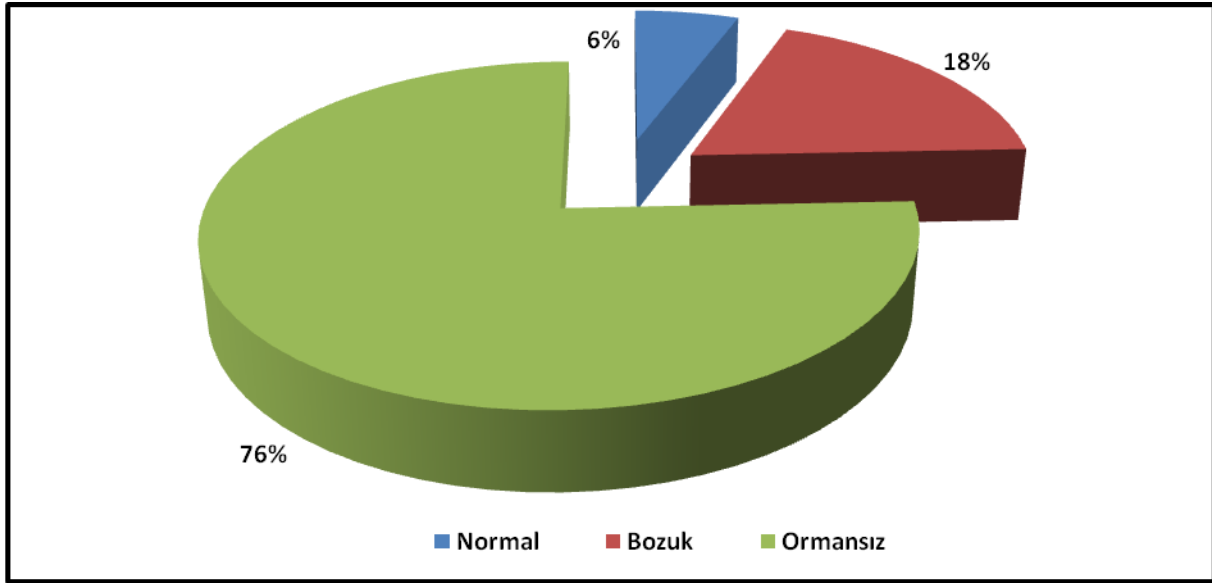
Ormancılık

Adıyaman ilinde 35.158 hektarı iğne yapraklı ve 142ç579 hektarı ise yayvan yapraklı olmak üzere, toplam 177.737 hektar orman alanı bulunmaktadır. İlde 2008 yılında 30 m³ tomruk, 94 m³ maden direği, 248 m³ lif yonga odun ve 18644 m³ yakacak odun üretilmektedir.

Tablo 7.17. Adıyaman İli - Orman Varlığı Dağılımı

1-) Ormanlık Alanların Dağılımı					
	Birim	Ormansız Alan	Ormanlık Alan		Genel Alan
			İğne Yapraklı	Yayvan Yapraklı	
Toplam Alan	Hektar	552 410	35 158	142 579	730 146
			177 737		
Toplam	(%)	76	4	20	100
			24		
2-) Türkiye, Bölge Orman Varlığı					
			Türkiye	Bölgesi	Adıyaman
Koru Ormanı	Hektar	Normal	8 940 214	93 441	16 064
		Bozuk	6 499 380	343 585	59 066
		Toplam	15 439 594	437 025	75 129
Baltalık Ormanı	Hektar	Normal	1 681 006	150 092	25 802
		Bozuk	4 068 146	446 772	76 805
		Toplam	5 749 152	596 864	102 607
Genel Toplam	Hektar	Normal	10 621 220	248 850	41 866
		Bozuk	10 567 526	785 039	135 871
		Toplam	21 188 746	1 033 889	177 737

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Grafik 7.6. Adıyaman İli - Orman Varlığı (2008)

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Adıyaman ili orman ürünleri üretim miktarları incelendiğinde en çok üretimin yakacak odun için olduğu görülmektedir. Satış miktarları incelendiğinde ise maden direği ve yakacak odunun tamamının satılmadığı gözlenmiştir.

Satış tutarları incelendiğinde ise yakacak odundan elde edilen satış tutarının 595.782.000 TL olduğu endüstriyel odundan elde edilen satış tutarının ise 28.947.000 TL olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca 2.200 hektar alanda toplam 3.500.000 adet fidan dikilmiştir.

Tablo 7.18. Adıyaman İli - Orman Ürünleri Üretim-Satış Ve Ağaçlandırma Durumu

Ürün Türü		Birim	2008
Üretim Miktarı	Tomruk	M ³	30
	Maden Direği	M ³	94
	Lif Yonga Od.	M ³	248
	Yakacak Odun	M ³	18 644
Satış Miktarı	Tomruk	M ³	30
	Maden Direği	M ³	60
	Lif Yonga Od.	M ³	248
	Yakacak Odun	M ³	18 403
Satış Tutarı	Endüstriyel Odun	Bin TL	28 947
	Yakacak Odun	Bin TL	595 782
	Toplam	Bin TL	624 729
Toplam Ağaçlandırılan Alanı		Hektar	2 200
Dikilen Fidan		Adet	3 500 000

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

7.1.2.2. Sanayi Ve Madencilik

Adıyaman ilinde genel olarak sanayi sektöründeki istihdamın düşük olduğu görülmektedir. İlde, sanayi sektörünün en fazla yer aldığı ilçeler, Merkez, Besni, Gölbaşı ve Kahta'dır.

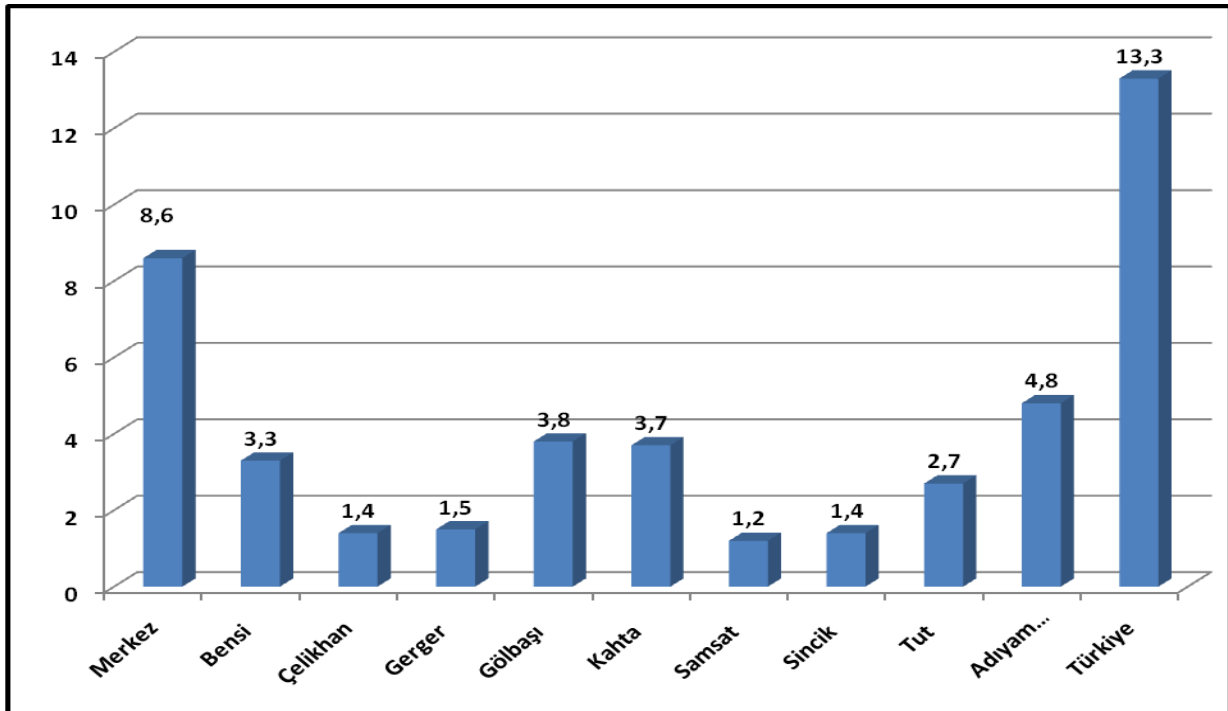
İldeki imalat sanayi ağırlıklı olarak gıda ve tekstil üretimi üzerinedir.

Tablo 7.19. Adıyaman İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)

İlçeler	Sanayi Sektörü (%)
Merkez	8,6
Besni	3,3
Çelikhan	1,4
Gerger	1,5
Gölbaşı	3,8
Kahta	3,7
Samsat	1,2
Sincik	1,4
Tut	2,7
Adıyaman	4,8
Türkiye	13,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.7. Adıyaman İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Adıyaman ilinde 2008 yılı itibariyle 224'ü özel sektöre ait olmak üzere 225 sanayi tesisi, 4 organize sanayi bölgesi, 4 küçük sanayi sitesi ve 1 adet sanayi odası bulunmaktadır.

Tablo 7.20. Adıyaman İli - Genel Sanayi Göstergeleri (2008)

		Birimi	2007	2008	2008/2007 Artış Oranı
Sanayi Durumu	Özel Sektöre Ait Sanayi Tesisleri	Adet	180	224	24%
	Kamuya Ait Sanayi Tesisleri	Adet	1	1	0%
	Organize Sanayi Bölgeleri	Adet	4	4	0%
	Küçük Sanayi Siteleri	Adet	4	4	0%
	Sanayi Odaları	Adet	1	1	0%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Organize sanayi bölgeleri içerisinde en eskisi 1991 yılında kurulmuş olan Adıyaman OSB'dir. Günümüzde 4 OSB toplam 598 hektar alan üzerinde hizmet vermektedir. Aktif üretimde olan 66 tesis bulunmakta iken, 25 tesis inşaat aşamasında 5 tesis ise proje aşamasındadır.

Tablo 7. 21. Adıyaman İli - Organize Sanayi Bölgeleri (2008)

OSB İlgili Bilgiler		Organize Sanayi Bölgeleri			
		Adıyaman	Besni	Gölbaşı	Kahta
Faaliyete Başladığı Yıl		1991	2005	2005	2007
Alanı (Hektar)		215	124	110	149
Parsel Sayısı		74	43	32	-
Üretime Geçen	Parsel Sayısı	59	6	1	-
	Tesis Sayısı	59	6	1	-
İnşaat Safhasında	Parsel Sayısı	13	7	5	-
	Tesis Sayısı	13	7	5	-
Proje Safhasında	Parsel Sayısı	2	1	2	-
	Tesis Sayısı	2	1	2	-
Toplam	Parsel Sayısı	74	43	32	-
	Tesis Sayısı	74	43	32	-
Tahsis Ed.Parsel Sayısı					-
İstihdam Kapasitesi	Mevcut	4 041	563	40	-
	Toplam	4 041	563	40	

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Tablo 7.22. Adıyaman İli OSB'lerdeki Üretim Türleri ve Çalışan Sayıları

Üretim Türü	Faaliyet Kolu	Adıyaman OSB		Besni OSB		Gölbaşı OSB		Toplam	
		Tesis Sayısı	Çalışan Sayısı	Tesis Sayısı	Çalışan Sayısı	Tesis Sayısı	Çalışan Sayısı	Tesis Sayısı	Toplam Tesis İçindeki Oranı (%)
Tüketim Malı Üretimi	Gıda	8	235	2	15	1	10	11	41,5
	Tekstil	2	37	2	464			4	
	Deri ve Deri Ürünleri			2	135			2	
	Ara Toplam	10	272	6	614	1	10	17	
Ara Mal Üretimi	Kağıt ve Kağıt Ürünleri	1	30					1	34,1
	Kok ve Petrol Ürünleri			1	6			1	
	Kimya	1	15					1	
	Lastik ve Plastik Ürünler	7	298					7	
	Cam	1	26					1	
	Seramik, Kil, Taş ve Çimentodan Gereçler	2	47					2	
	Demir Dışı Metaller	1	34					1	
	Ara Toplam	13	450	1	6	0	0	14	
Yatırım Malı Üretimi	Metal Eşya	1	44					1	24,4
	Makine İmalatı	1	16					1	
	Elektrikli Makine	1	49			1	29	2	
	Mobilya	6	132					6	
	Ara Toplam	9	241	0	0	1	29	10	
Genel Toplam		32	963	7	620	2	39	41	
OSB'lerdeki Tesislerin Toplam Tesislere Oranı (%)		78,0		17,1		4,9		100,0	

Kaynak: Adıyaman İli Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

2007-2008 yıllarında Adıyaman'da bulunan imalat sanayi tesislerinin niteliklerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Adıyaman ili imalat firmaları incelendiğinde 2008 yılı itibariyle tüketim malı üreticileri içerisinde en çok firma ve istihdam tekstil sektöründedir. Tüketim malı sektörlerinde firma artışı %19 iken istihdam %1 oranında azalmıştır. Bu da mevcut firmaların istihdam sayılarında azalışa gittiklerini göstermektedir.

Ara malı üreticileri içerisinde 2008 yılı itibariyle en çok firma seramik, kil, taş ve çimentodan gereçler sektöründe görülmekte iken en fazla istihdam kok ve petrol ürünlerindedir. Ara malı sektörlerinde firma artışı %43 iken istihdam artışı %20 olmuştur. Bu da mevcut firmaların istihdam sayılarında azalışa gittiklerini göstermektedir.

Yatırım malı üreticileri içerisinde 2008 yılı itibariyle en çok firma makine imalatı ve mobilya sektöründe görülmekte iken en çok istihdam mobilya sektöründedir. Yatırım malı sektörlerinde firma artışı %26 iken istihdam artışı %5 olmuştur. Bu da mevcut firmaların istihdam sayılarında azalışa gittiklerini göstermektedir.

Tablo 7.23. Adıyaman İli - İmalat Sanayi Firma Adeti ve İstihdam Sayısı (2008)

İmalat Sanayi Kolları		2007		2008		2008/2007 Artış Oranı	
		Firma Adedi	İstihdam (Kişi)	Firma Adedi	İstihdam (Kişi)	Firma Adedi	İstihdam (Kişi)
Tüketim Malı Üreten Sanayiler	Gıda	47	693	47	723	0%	4%
	Tekstil	82	6 376	101	6 192	23%	-3%
	Deri Ve Deri Ürünleri			3	46		
	Diğer			2	42		
	Toplam	129	7 069	153	7 003	19%	-1%
Ara Malı Üreten Sanayiler	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri	2	74	3	94	50%	27%
	Kok Ve Petrol Ürünleri	10	1 195	10	1 277	0%	7%
	Kimya	2	58	2	56	0%	-3%
	Gübre			1	31		
	Lastik Ve Plastik Ürünler	6	191	8	260	33%	36%
	Çimento	1	221	1	202	0%	-9%
	Seramik, Kil, Taş Ve Çimentodan Gereçler	13	285	22	430	69%	51%
	Demir Çelik	8	132	6	74	-25%	-44%
	Demir Dışı Metaller			3	80		
	Diğer			1	20		
	Toplam	40	2 098	57	2 524	43%	20%
Yatırım Malı Üreten Sanayiler	Metal Eşya İmalat Sanayi			1	48		
	Makine İmalatı	3	75	5	75	67%	0%
	Tarım Makineleri			2	29		
	Elektrikli Makineler	2	85	2	94	0%	11%
	Mobilya	5	83	5	103	0%	24%
	Toplam	10	243	15	349	50%	44%
Genel Toplam		179	9 410	225	9 876	26%	5%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Tablo 7.24. Adıyaman İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolları	2007		2008		2008/2007	
	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden
Tarım, Ormancılık Ve Balıkçılık	9	2	15	53	67%	2 550%
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı	3	0	3	9	0%	
İmalat Sanayi	37	3	44	208	19%	6 833%
Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama	15	0	15	1	0%	
Turizm	3	0	14	29	367%	
İnşaat Ve Bayındırlık	46	10	34	256	-26%	2 460%
Eğitim	3	2	12	28	300%	1 300%
Sağlık	13	0	19	20	46%	
Mali Kuruluşlar Ve Sigortalar	8	4	18	56	125%	1 300%
Toplum Ve Kişisel Hizmetler	13	3	1	0	-92%	
Toptan Ve Perakende Hizmetler	68	21	70	260	3%	1 138%
Diğer	64	30	63	216	-2%	620%
Toplam	282	75	308	1 136	9%	1 415%

Kaynak: Sanayi ve ticaret bakanlığı 2008 yılı sanayi ve ticaret durum raporu

Küçük sanayi siteleri içerisinde en eskisi 1988 yılında kurulan Adıyaman küçük sanayi sitesidir. Toplam faaliyet alanları incelendiğinde; özellikle Adıyaman ve Besni Küçük sanayi siteleri 250 hektarın üzerindedir. En fazla işyeri Adıyaman Küçük sanayi sitesinde bulunmakta iken bu işyerlerinin tamamı doludur ve bu işyerlerinde toplam 1500 kişi çalışmaktadır.

Tablo 7.25. Adıyaman İli - Küçük Sanayi Siteleri

Adı	Faaliyete Başladığı yıl	Toplam Alanı (hektar)	Toplam İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı	Mevcut İstihdam
Adıyaman KSS	1988	350	350	350	-	100%	1 500
Besni KSS	1989	265	258	İnşaat	-	-	-
Gölbaşı KSS	1989	29	60	60	-	100%	180
Özkahta KSS	1996	101	150	İnşaat	-	-	-

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Madencilik

MTA'nın Adıyaman ili ve yakın çevresinde yaptığı çalışmalar sonucunda endüstriyel hammadde ve metalik maden yataklar ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. Metalik madenlerden Çelikhan-Karlık ve Gerger ilçelerinde bakır zuhurlarının varlığı bilinmektedir. Ayrıca, Çelikhan ilçesi Bulam-Pınarbaşı mevkiinde %28,6 Fe₂O₃ ve % 2 P₂O₅ tenörlü 24162200 ton görünür, 28563113 ton muhtemel ve 16560642 ton mümkün rezervli apatitli demir cevheri bulunmaktadır. Ancak tenörün düşük olması ve fosfat içermesi nedeniyle işletilmemektedir. İlde birçok manganez zuhuru mevcut olmasına rağmen önemli olanları Tut-Meryemuşağı, Gölbaşı-Yumaklıcerit ile Çelikköy ve Merkez-Küçükhacivert sahalarıdır. Buralarda %19 ile %40 arasında değişen Mn tenörlü toplam 17380 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiştir.

İlde endüstriyel hammadde kaynakları olarak çimento hammaddeleri, barit, tuğla-kiremit ve fosfat potansiyeli bulunmaktadır. Merkez ilçe özellikle çimento hammaddeleri bakımından önemli olup, burada Rezip Köyü, Şemikan sahalarında orta kalitede 16025000 ton görünür rezerv mevcuttur. Bunun dışında yine Merkez ilçede 97500000 ton görünür kireçtaşı, 100000000 ton görünür marn ve kil rezervi, 24 milyon ton da jeolojik tuğla-kiremit rezervi vardır. Besni-Börgenek sahasındaki killerin rezervi ise 18 milyon ton olarak belirlenmiştir. Besni ilçesindeki %73 BaSO₄ içerikli Karapınarderesi barit zuhurunun rezervi ise toplam 8810 tondur. Fosfat zuhuruna Tut ilçesinde rastlanmaktadır. İnşidere fosfat zuhuru %7-10 P₂O₅ tenörüne sahiptir ve sahanın potansiyel rezervi 8370260 tondur.

İl sınırları içerisinde gerçekleştirilen kömür arama çalışmaları sonucunda Gölbaşı-Harmanlı sahasında orijinal kömürde alt ısıl değeri 1385 Kcal/kg olan 53094000 ton görünür linyit rezervi belirlenmiştir.

BAKIR-KURŞUN-ÇİNKO (Cu-Pb-Zn)

Çelikhan (Küran, Karlık) Sahası

Tenör : -

Rezerv: 55000 ton jeolojik rezerv. Ayrıca Gerger (Kırmızı Tarla)'de de bilinen bir zuhur vardır.

BARİT (Ba)

Besni-Karapınarderesi Zuhuru

Tenör : % 73 BaSO₄

ÇİMENTO HAMMADELERİ (Çmh)

Adıyaman-Merkez-Rezip Köyü-Şemikan-Çepeltepe ve Sürtepe Sahaları

Kalite : Orta

Rezerv : 16025000 ton görünür rezerv vardır.İkinci derece tras olabilecek nitelikteki altere dolerit, bazalt, diyabaz ve gabroların ise 860000000 ton muhtemel rezervi vardır.

Besni-Börgenek Sahası

Kalite : Orta

Rezerv : 18000000 ton kil rezervi.

Adıyaman-Merkez

Kalite : Orta

Rezerv : 197500000 ton rezerv.

DEMİR (Fe)

Çelikhan-Bulam-Pınarbaşı Mevkii

Tenör : %28,6 Fe₂O₃, %2 P₂O₅

Rezerv : 24162200 ton görünür, 28563113 ton muhtemel, 16560642 ton mümkün rezervli apatitli demir cevheri. Ancak tenörün düşük olması ve fosfat içermesi nedeniyle işletilememektedir.

FOSFAT (P)

Tut-İnişdere Sahası

Tenör : %7-10.3 P₂O₅

Rezerv : 8370260 ton potansiyel rezerv.

MANGANEZ (Mn)

Tut-Meryemuşağı Sahası

Tenör : %28-40 Mn

Rezerv : 4500 ton görünür + muhtemel rezerv.

Gölbaşı-Yumaklıcerit Sahası

Tenör : %31,9 Mn

Rezerv : 3380 ton görünür rezerv.

Gölbaşı-Çelikköy Sahası

Tenör :%19-40 Mn

Rezerv :2000 ton görünür rezerv.

Merkez-Küçükhacivert Sahası

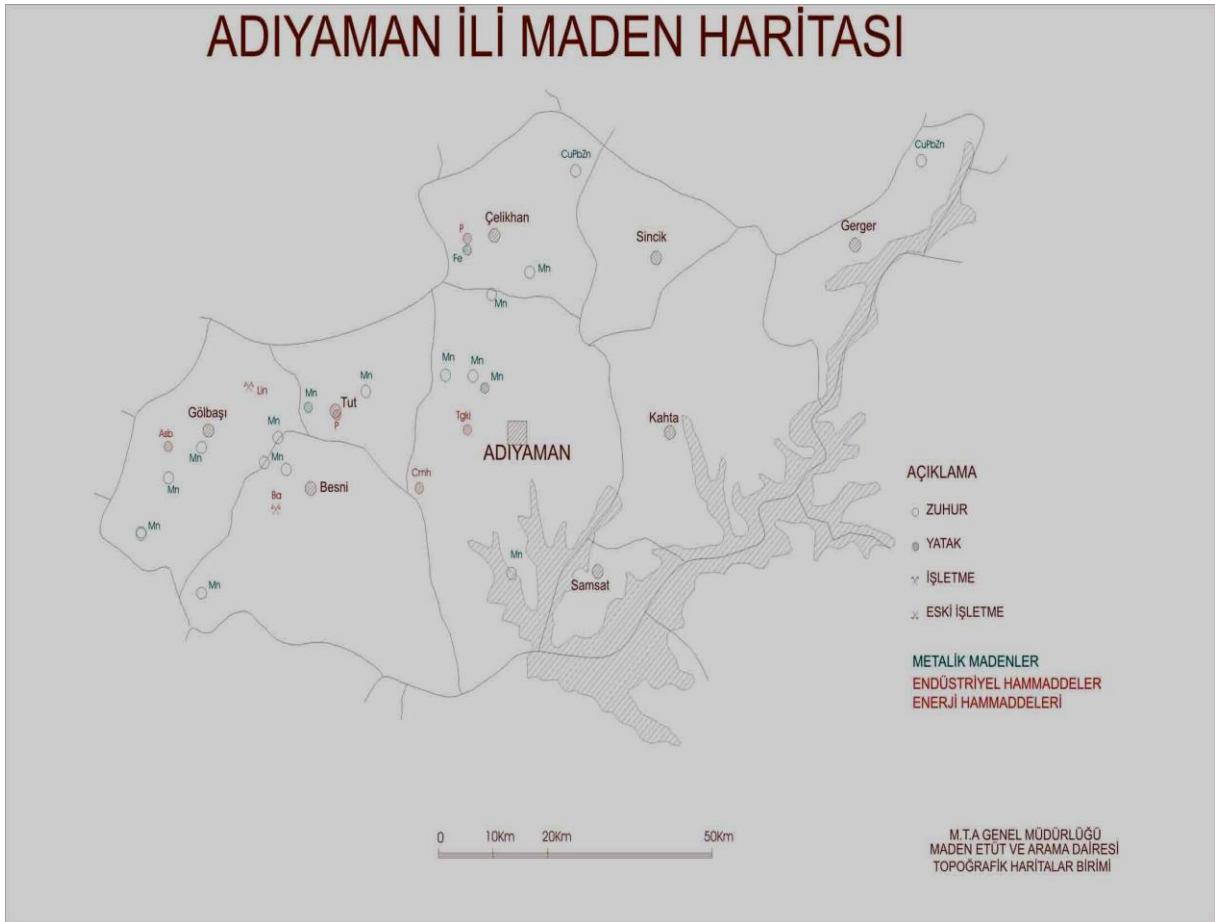
Tenör : % 20,7 Mn

Rezerv : 7500 ton görünür+muhtemel rezerv.

TUĞLA-KİREMİT (TgKi)**İl merkezi**

Kalite : İyi

Rezerv : 24000000 ton jeolojik rezerv.

Şekil 7.1. Adıyaman İli - Maden Haritası

7.1.2.3. Hizmetler

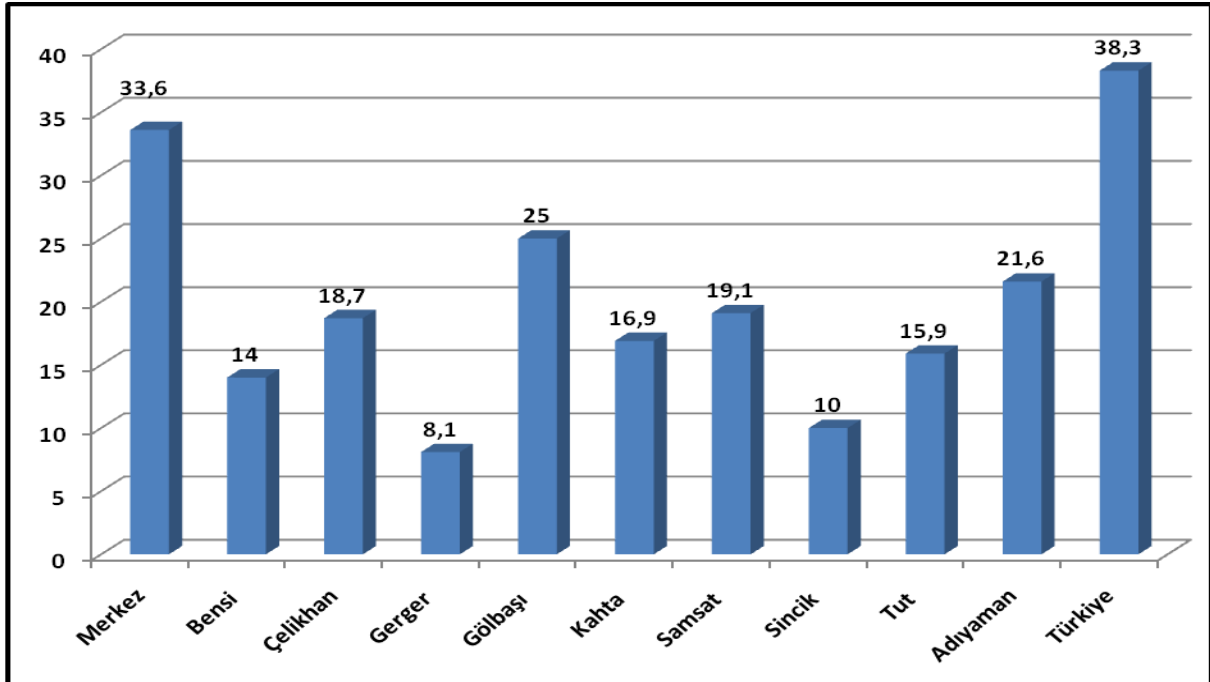
Adıyaman'da hizmetler sektöründeki istihdam, Merkez ve Gölbaşı ilçelerinde ağırlık göstermektedir. Sektör kamu hizmetleri ile birlikte, ticaret, inşaat, ulaşım ve turizm alt sektörleri ile temsil edilmektedir.

Tablo 7.26. Adıyaman İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)

İlçeler	Hizmetler Sektörü (%)
Merkez	33,6
Besni	14,0
Çelikhan	18,7
Gerger	8,1
Gölbaşı	25,0
Kahta	16,9
Samsat	19,1
Sincik	10,0
Tut	15,9
Adıyaman	21,6
Türkiye	38,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.8. Adıyaman İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı Grafiği (2000)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Adıyaman ilinde 2008 yılı itibariyle 23 esnaf ve sanatkarlar odasından oluşan bir birlik bulunmaktadır. İlde 26'sı ihracatçı ve 28'i ithalatçı olmak üzere 1271 sermaye ve 4 şahıs şirketi bulunmaktadır. Ayrıca ilde 31 banka şubesi mevcuttur. İlde 3 işçi ve 4 memur sendikası bulunmaktadır.

Tablo 7.27. Adıyaman İli - Genel Ticaret Gösterileri (2008)

		Birim	2007	2008	2008/2007 Artış Oranı	
Ticaret Durumu	Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Adet	1	1	0%	
	Esnaf Ve Sanatkarlar Odası	Adet	23	23	0%	
	İhracatçı Firma	Adet	26	26	0%	
	İthalatçı Firma	Adet	28	28	0%	
	Sermaye Şirketleri	Adet	1 159	1 271	10%	
	Şahıs Şirketleri	Adet	6	4	-33%	
	Banka Şubeleri	Adet	26	31	19%	
Kooperatifler	Ortak Sayısı	Adet	159	173	9%	
		Kişi	13 850	13 528	-2%	
	Tasfiye Halinde	Adet		16		
		Kişi	1 033	375	-64%	
Ticaret Borsaları	Adıyaman Ticaret Borsası	Şahıs	Kişi	78	57	-27%
		Tüz.Kişi	Adet	110	92	-16%
		ÜR.Tescil	Bin Ytl	334 516	236 425	-29%
Sendikalar Kuruluşlar		İşçi	3	3	0%	
		Memur	4	4	0%	

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Adıyaman ili, özellikle Nemrut Dağı ile önemli bir turizm destinasyondur. 2008 yılında, yerli ve yabancı toplam 179.293 kişi konaklama yapmıştır. Toplam geceleme sayısı 231.529'dur. Ortalama kalış süresi, 1,3 gündür.

Tablo 7.28. Adıyaman İli - Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Türü	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Turizm Yatırım Belgeli	3	216	453
Turizm İşletme Belgeli	14	852	1720
Genel Toplam	17	1068	2173

Kaynak: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

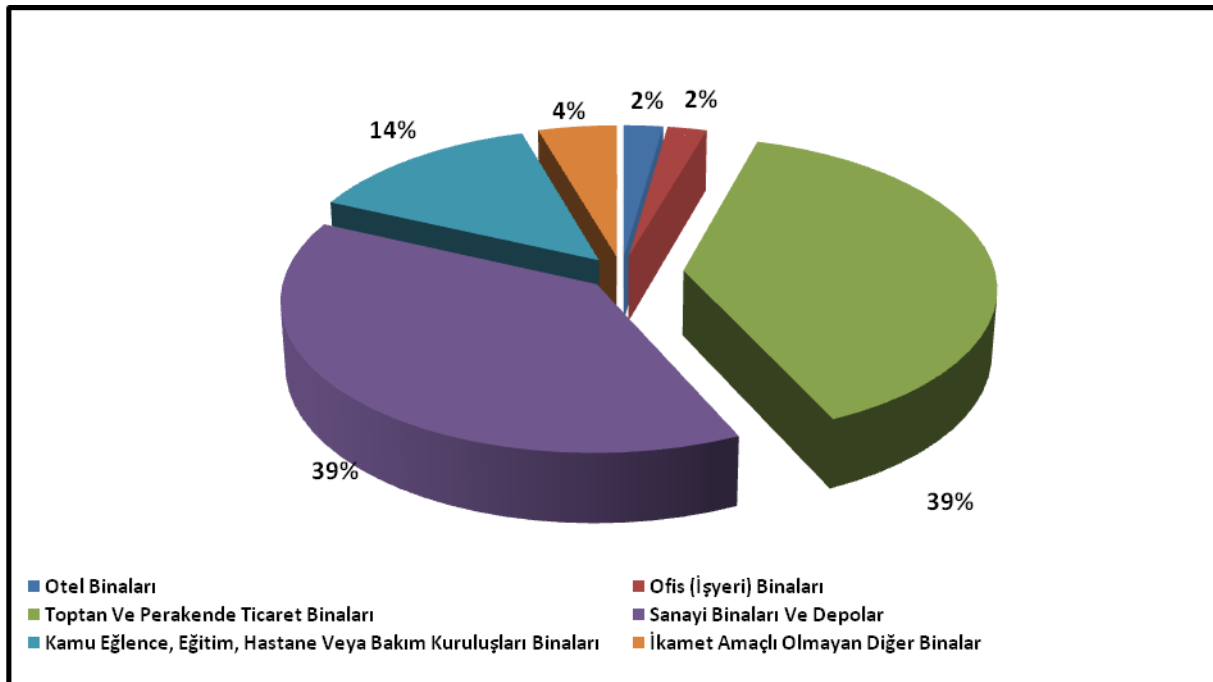
Adıyaman ili inşaat sektörünün gelişmekte olduğu bir ildir. 2009 yılı göstergelerine göre, 2008 yılında Adıyaman ilinde toplam 1 otel binası, 1 ofis binası, 17 toptan ve perakende ticaret binası, 17 sanayi binası ve depo bulunmakta iken özellikle otel ve ofis binalarının büyüklükleri dikkat çekicidir.

Tablo 7.29. Adıyaman İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım

Bina Türü	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m ²)
Otel Binaları	1	2 142
Ofis (İşyeri) Binaları	1	4 549
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	17	11 927
Trafik Ve İletişim Binaları	-	-
Sanayi Binaları Ve Depolar	17	3 502
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya Bakım Kuruluşları Binaları	6	11 614
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer Binalar	2	1 080
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan Binalar	44	32 814

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.9. Adıyaman İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım Grafiği (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

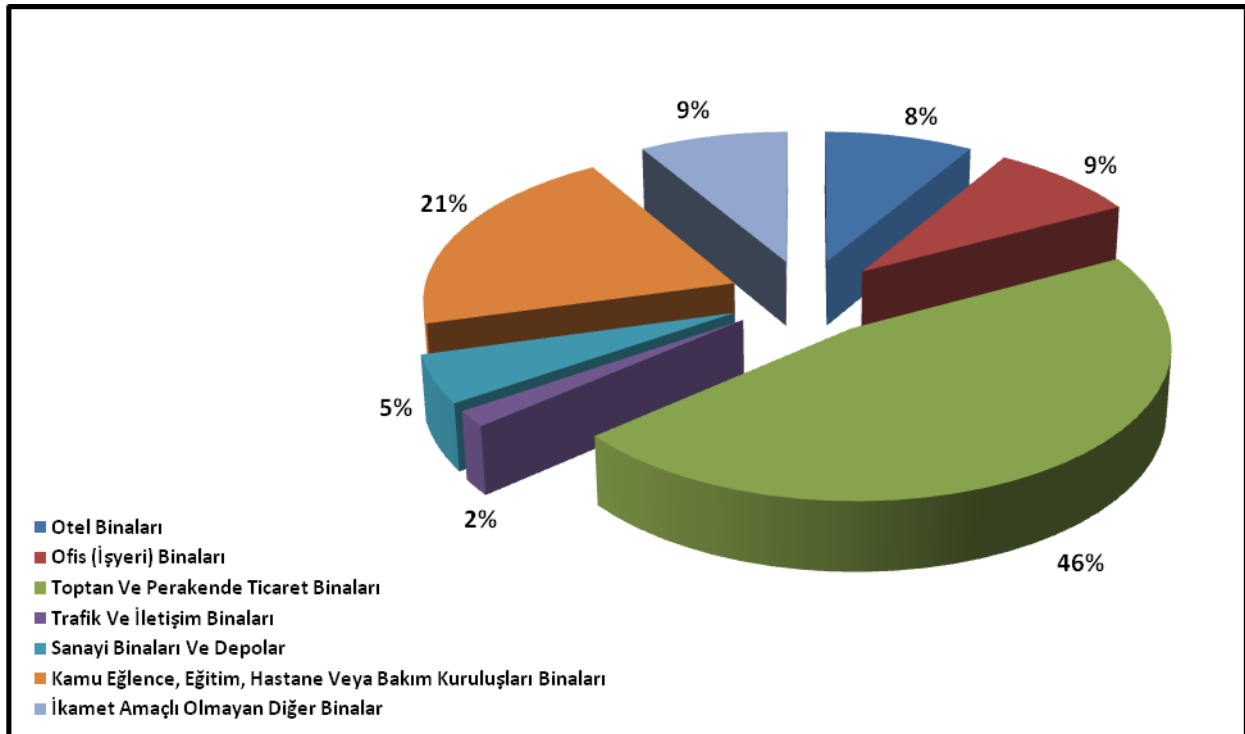
Adıyaman ilinde 2008 yılı itibariyle yapılacak ikamet amaçlı olmayan 58 yeni ve ilave yapı bulunmakta iken bunların toplam yüzölçümü 88587 m² dir. Bu yapıların %47'si toptan ve perakende ticaret binaları, %21'ini kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binaları oluşturmaktadır.

Tablo 7.30. Adıyaman İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre]

Bina Türü	Bina Sayısı	Bina Oranı	Yüzölçümü
Otel Binaları	5	9	6 964
Ofis (İşyeri) Binaları	5	9	10 328
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	27	47	22 566
Trafik Ve İletişim Binaları	1	2	190
Sanayi Binaları Ve Depolar	3	5	2 778
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya	12	21	43 964
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer	5	9	1 797
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan	58	100	88 587

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.10. Adıyaman İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

7.1.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR

T.Ü.İ.K-2000 yılı verilerine göre Adıyaman İlindeki tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri dağılım oranları ile 2040 yılı için toplamda kabul edilen sektörel dağılım oranları aşağıdaki tablolarda verilmiştir

Tablo 7.31. Adıyaman İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	42 249	48 342	55 230	63 049	71 956	82 136	93 804	41,4	57,9
Besni	31 761	32 738	33 739	34 765	35 817	36 895	38 001	16,8	82,7
Çelikhan	4 100	4 036	3 972	3 908	3 844	3 780	3 716	1,6	79,9
Gerger	8 439	8 234	8 029	7 826	7 623	7 422	7 222	3,2	71,2
Gölbaşı	13 633	13 934	14 244	14 563	14 891	15 228	15 574	6,9	71,2
Kahta	28 618	30 863	33 259	35 820	38 561	41 496	44 645	19,7	79,4
Samsat	2 477	2 513	2 550	2 587	2 624	2 663	2 701	1,2	79,7
Sincik	8 426	9 264	10 179	11 180	12 276	13 478	14 800	6,5	88,6
Tut	4 009	4 272	4 552	4 849	5 167	5 504	5 865	2,6	81,4
Adıyaman	143 712	154 196	165 754	178 547	192 759	208 602	226 328	100,0	69,0

Tablo 7.32. Adıyaman İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	6 275	7 180	8 203	9 365	10 688	12 200	13 933	72,3	8,6
Besni	1 267	1 306	1 346	1 387	1 429	1 472	1 516	7,9	3,3
Çelikhan	72	71	70	68	67	66	65	0,3	1,4
Gerger	450	439	429	418	407	396	385	2,0	3,8
Gölbaşı	728	744	760	777	795	813	831	4,3	3,8
Kahta	1 334	1 438	1 550	1 669	1 797	1 934	2 080	10,8	3,7
Samsat	37	38	38	39	40	40	41	0,2	1,2
Sincik	133	146	161	177	194	213	234	1,2	1,4
Tut	133	142	151	161	171	183	195	1,0	2,7
Adıyaman	10 429	11 504	12 708	14 061	15 588	17 317	19 280	100,0	5,9

Tablo 7.33. Adıyaman İli - Hizmetler Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	24 445	27 970	31 955	36 479	41 633	47 523	54 273	65,7	33,5
Besni	5 377	5 542	5 712	5 885	6 063	6 246	6 433	7,8	14,0
Çelikhan	960	945	930	915	900	885	870	1,1	18,7
Gerger	2 963	2 891	2 819	2 748	2 677	2 606	2 536	3,1	25,0
Gölbaşı	4 787	4 893	5 002	5 113	5 229	5 347	5 468	6,6	25,0
Kahta	6 091	6 569	7 079	7 624	8 208	8 832	9 502	11,5	16,9
Samsat	594	602	611	620	629	638	647	0,8	19,1
Sincik	951	1 046	1 149	1 262	1 386	1 521	1 670	2,0	10,0
Tut	783	834	889	947	1 009	1 075	1 146	1,4	15,9
Adıyaman	46 951	51 292	56 146	61 593	67 734	74 673	82 545	100,0	25,2

Tablo 7.34. Adıyaman İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	%
Merkez	72 969	83 492	95 389	108 893	124 277	141 858	162 010	49,4
Besni	38 405	39 587	40 797	42 038	43 309	44 614	45 951	14,0
Çelikhan	5 132	5 051	4 971	4 891	4 811	4 731	4 650	1,4
Gerger	11 853	11 565	11 277	10 991	10 707	10 424	10 143	3,1
Gölbaşı	19 147	19 571	20 006	20 454	20 914	21 387	21 874	6,7
Kahta	36 043	38 870	41 888	45 114	48 565	52 262	56 228	17,1
Samsat	3 108	3 153	3 199	3 246	3 293	3 341	3 389	1,0
Sincik	9 510	10 456	11 489	12 618	13 855	15 212	16 705	5,1
Tut	4 925	5 248	5 592	5 958	6 347	6 762	7 205	2,2
Adıyaman	201 092	216 993	234 608	254 203	276 078	300 591	328 155	100,0

7.2. ŞANLIURFA

7.2.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

Şanlıurfa iline ait temel ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Şanlıurfa'da 2001 yılı itibariyle kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarı 1.301 ABD Doları olup, 2.146 ABD Doları olan Türkiye ortalamasının altındadır.

2008 Yılı itibariyle Şanlıurfa ilindeki kamu yatırımları 5.042.866.000 TL olurken, ilin ihracat hacmi 67.552.000 \$, ithalat miktarı ise 34.062.000 \$ olarak gerçekleşmiştir

İlin 2008 yılı toplam elektrik tüketimi 5.114 MWh iken kişi başına düşen elektrik tüketimi ise 0,003 MWh düzeyindedir. Ayrıca sanayide kullanılan elektrik tüketimi ise 328 MWh olarak hesaplanmıştır.

Tablo 7.35. Şanlıurfa İli - Temel Ekonomik Göstergeler (2008)

Ekonomik Göstergeler	Yılı	Birimi	Miktar
GSYİH	2001	TL	1 481 000 000
Kişi Başı GSYİH	2001	TL	1 301
Kayıtlı İş Arayanlar (İŞKUR)	2008	Kişi	11 857
Sosyal Güv.Yarar.Top. Nüfus Oranı	2008	(%)	46,0
SSK	2008	(%)	25,3
Emekli Sandığı	2008	(%)	5,0
Tarım Sigortalısı	2008	(%)	3,7
Bağ Kur	2008	(%)	12,0
Kamu Yatırımları	2008	Bin TL.	5 042 866
İhracat Değeri	2008	1000 \$	67 552
İthalat Değeri	2008	1000 \$	34 062
Toplam Elektrik Tüketimi	2008	MW	5 114
Kişi Başına Elektrik Tüketimi	2008	MW	0,003
Sanayide Elektrik Tüketimi	2008	MW	328
Toplam Hekim Sayısı	2008	Kişi	1 094
Hekim Başına Düşen Kişi Sayısı	2008	Kişi	1 392
Yayınlanan Yerel Gazete Sayısı	2008	Adet	32
Yerel TV İstasyonu	2008	Adet	2
Yerel Radyo İstasyonu	2008	Adet	12

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

7.2.2. SEKTÖREL ANALİZ

Şanlıurfa ilinde istihdama göre sektörel dağılım %72,8 tarım ve hayvancılık, %23,7 hizmetler ve %3,5 sanayi (madencilik dahil) şeklindedir. Şanlıurfa'da tarım ve hayvancılık sektörü Türkiye ortalamasının çok üstünde, diğer sektörler ise altındadır.

Tarım ve hayvancılık, sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, ilk sırada yer almaktadır. Tüm ilçelerde de en fazla istihdama sahip sektör konumundadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %96,1 ile Harran; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %54,8 ile Merkez ilçedir.

Hizmetler sektörü, tüm ilçeler ikinci sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %38,4 ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %3,7 ile Harran ilçesidir.

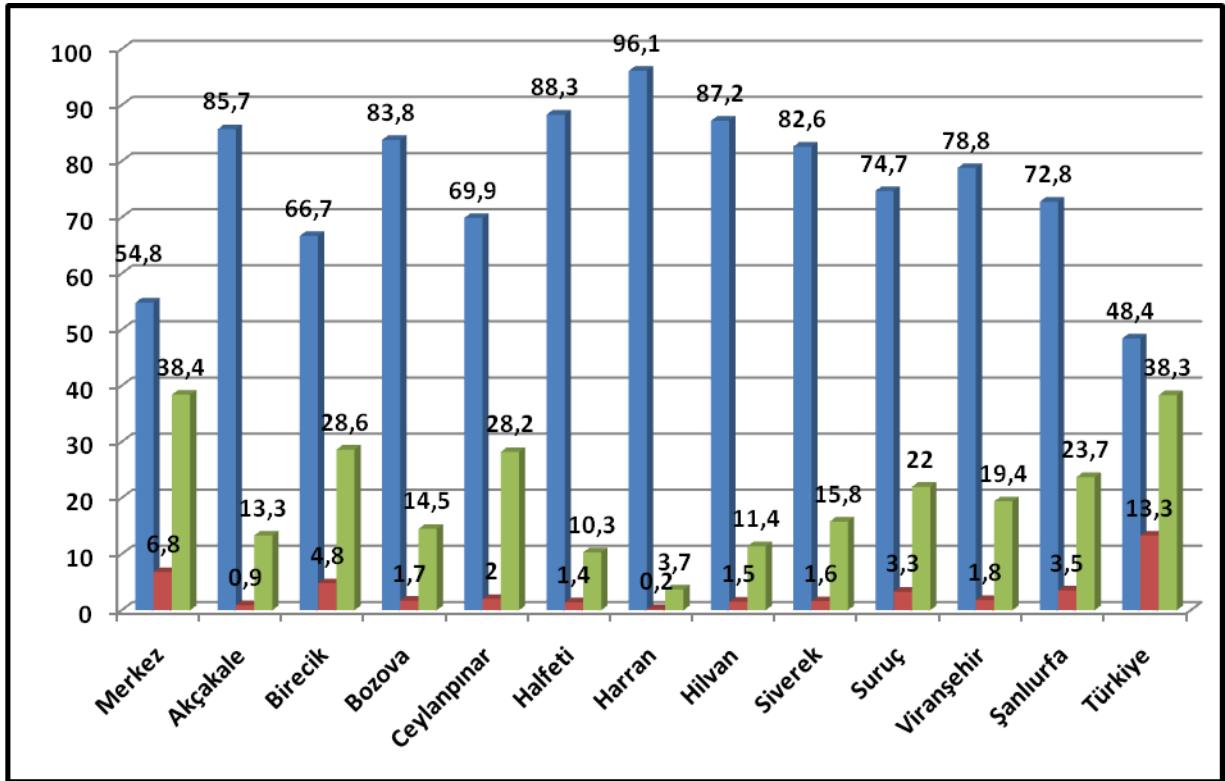
Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçeler üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %6,8 ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçeler ise, %0,2 oranı ile Harran'dır.

Tablo 7.36. Şanlıurfa İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%) (2000)

İlçeler	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi Sektörü	Hizmet Sektörü
Merkez	54,8	6,8	38,4
Akçakale	85,7	0,9	13,3
Birecik	66,7	4,8	28,6
Bozova	83,8	1,7	14,5
Ceylanpınar	69,9	2,0	28,2
Halfeti	88,3	1,4	10,3
Harran	96,1	0,2	3,7
Hilvan	87,2	1,5	11,4
Siverek	82,6	1,6	15,8
Suruç	74,7	3,3	22,0
Viranşehir	78,8	1,8	19,4
Şanlıurfa	72,8	3,5	23,7
Türkiye	48,4	13,3	38,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.11. Şanlıurfa İli –Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım Grafiği (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

7.2.2.1. Tarım Ve Hayvancılık

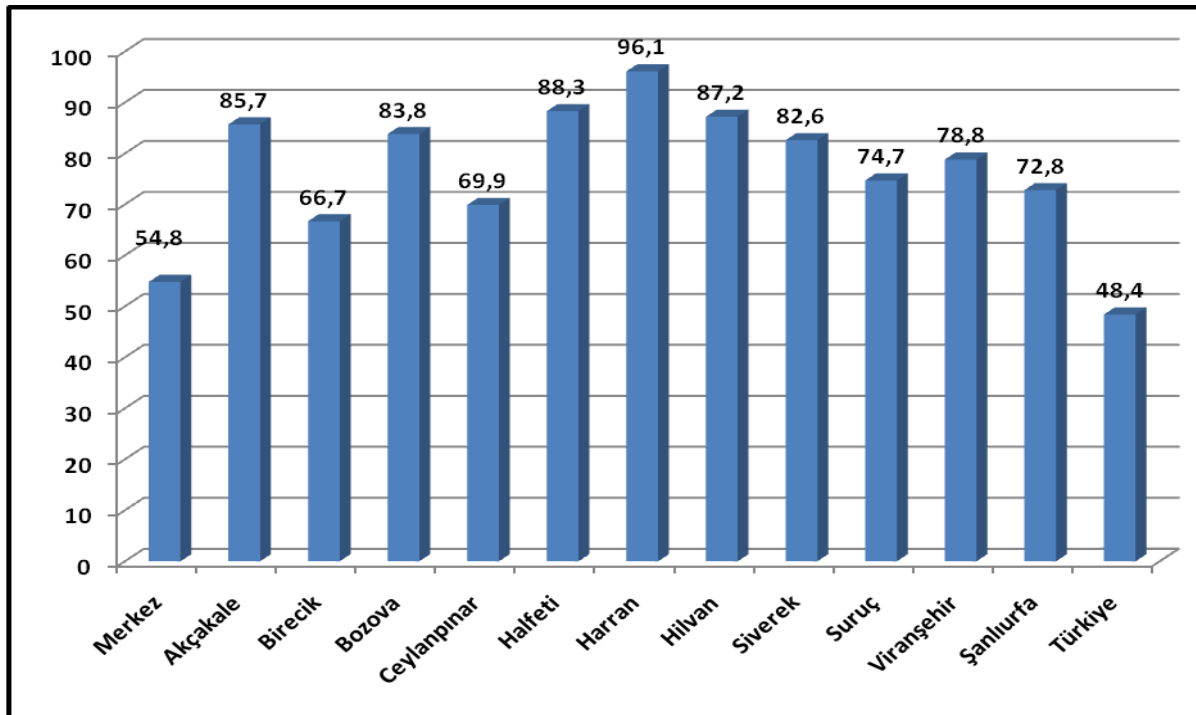
Tarım ve hayvancılık, Şanlıurfa ili ekonomisinde başat sektördür. Merkez dahil, sektör tüm ilçelerde %50'in üstünde istihdam oranına sahiptir. İlçelerin çoğunda bu oran %80'in üzerindedir. Tarımsal işletmelerde hayvancılık ve bitkisel üretim birlikte yapılmaktadır. İşletmelerin küçük ölçekli olması tarımda verimliliği düşürmektedir.

Tablo 7.37. Şanlıurfa İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (2000)

İlçeler	Tarım Sektörü (%)
Merkez	54,8
Akçakale	85,7
Birecik	66,7
Bozova	83,8
Ceylanpınar	69,9
Halfeti	88,3
Harran	96,1
Hilvan	87,2
Siverek	82,6
Suruç	74,7
Viranşehir	78,8
Şanlıurfa	72,8
Türkiye	48,4

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.12. Şanlıurfa İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği (2000)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Bitkisel Üretim

Şanlıurfa ili geniş bir tarımsal potansiyele sahiptir. İlin toplam tarım alanı Türkiye tarım alanının % 4,2'sini, GAP bölgesi tarım alanının ise %36,4'ünü oluşturmaktadır. İlde toprak işlemeye elverişli olan I-IV sınıf arazi 1.036.040 hektardır. Bu alan, illin toplam arazi varlığının %55,75'ini oluşturmaktadır. İşlenen arazi içinde I.sınıf arazinin payı %26,44 ve II.sınıf arazi payı %11,49'dur. Şanlıurfa ili, birinci sınıf arazi varlığı oranı bakımından Türkiye'de Adana ilinden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Şanlıurfa GSYİH'sı içinde tarım sektörü %42 pay ile en yüksek orana sahiptir. Tarım sektöründen sonra ise devlet hizmetleri sektörü %16 ile GSYİH içinde önemli bir paya sahiptir.

İldeki toplam arazi varlığının %59,3'ü tarım alanı, %12,6'sı mera arazisi, %0,7'si fundalık ve ormanlık, %2'si su yüzeyleri ve % 25'i de diğer arazileri oluşturmaktadır

İldeki tarım alanlarının %80,37'si tarla arazisi, %8,84'ü meyve alanı, %1,72'si ise sebze alanı olarak değerlendirilmektedir. Tarla arazisinin %30'u, meyve alanının %1,21'i ve sebze alanının % 79'ü sulanmaktadır.

Tablo 7.38. Şanlıurfa İli - Tarım Göstergeleri (2008)

1-) Arazi Varlığı	Birim	2007	2008	2008/2007
Tarım Arazisi	Hektar	1 187 265	1 214 937	2%
Mera Alanı	Hektar	234 357	234 357	0%
Orman Alanı	Hektar	15 776	17 820	13%
Diğer Alanlar	Hektar	390 917	391 286	0%
Toplam	Hektar	1 828 315	1 858 400	2%
2-) Tarımsal Arazi Kullanımı				
Sulu Tarım Yapılan Arazi	Hektar	378 355	369 325	-2%
Kuru Tarım Yapılan Arazi	Hektar	808 910	845 612	5%
Tarla Arazisi	Hektar	944 964	958 304	1%
Bağ	Hektar	17 797	17 641	-1%
Meyvelik	Hektar	79 031	79 083	0%
Sebzelik	Hektar	20 830	22 217	7%
Zeytinlik	Hektar	3 837	5 852	53%
Toplam	Hektar	2 253 724	2 298 034	2%
3-) Tarımsal Üretim				
Sebze (Muhtelif)	Ton	649 484	760 720	17%
Soğan, Sarımsak	Ton	8 572	6 025	-30%
Meyve (Muhtelif)	Ton	31 589	67 721	114%
Yaş Üzüm	Ton	103 774	81 409	-22%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

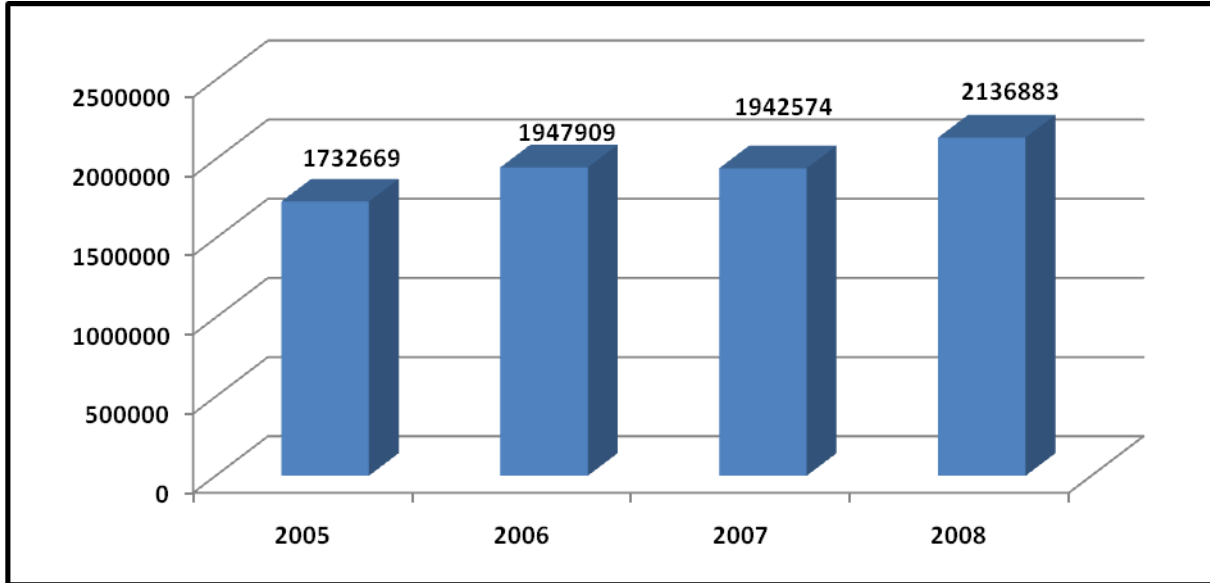
Tarım alanlarının yıllar itibari ile kullanım dağılımına baktığımızda, bağ alanlarında azalma meyve, baharat bitkileri, zeytinlik alanlar ve yem bitkileri ekilen alanlarda ise artma söz konusudur. Bitkisel üretim değerleri de 2005-2008 yılları arasında artış göstermiştir

Tablo 7.39. Şanlıurfa İli Uzun Ömürlü Bitkilerin Yıllara Göre Dağılımı ve Üretim Değerleri

Yıllar	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı (ha)	Bağ alanı (ha)	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan (ha)	Yem Bitkileri (ha)	Bitkisel Üretim Değeri (bin TL)
2005	85 456	18 697	545	2 302	1 732 669
2006	85 612	18 687	858	2 610	1 947 909
2007	84 595	17 797	5 338	7 702	1 942 574
2008	86 036	17 641	5 853	10 207	2 136 883

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.13. Şanlıurfa İli - Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değeri Grafiği (bin TL)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Tarım alanlarının yıllar itibari ile kullanım dağılımına baktığımızda, ekilen alanların yıllara göre azaldığı ancak nadasa bırakılan alanlarda 2005-2008 yılları arasında artış olduğu görülmektedir. Ayrıca sebze ekilen alanlarda artış gözlenmiştir.

Tablo 7.40. Şanlıurfa İli - İşlenen Tarım Alanının Yıllara Göre Kullanım Durumu (2009)

Yıllar	Ekilen (ha)	Nadas (ha)	Sebze (ha)
2005	952 433	107 925	20 922
2006	913 067	107 930	21 000
2007	889 946	107 930	21 298
2008	898 160	118 961	22 695

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

2005-2008 yılları arasında kök ve yumru sebzeler başta olmak üzere tüm sebze ve meyve ürünlerinde üretim miktarları artış yaşanmıştır.

Tablo 7.41. Şanlıurfa İli – Yıllara Göre Sebze Üretim Miktarları (2009)

Yıllar	Kök ve yumru sebzeler(ton)	Meyvesi için yetiştirilen sebzeler (ton)	Diğer sebzeler (ton)
2005	14 613	636 039	1 706
2006	14 617	637 768	1 764
2007	14 647	632 184	1 768
2008	15 277	754 101	1 834

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Tarla bitkileri ekilişi, Şanlıurfa tarımında ilk sırayı almaktadır. İşletme büyüklüğü, meyvecilik ve seracılıktaki ilk yatırım giderlerinin yüksek oluşu ve istenen teknik bilgi gibi nedenlerle geleneksel tarla bitkileri ekimi yoğunluktadır. Tarla bitkileri içinde tahıl ekilişi ilk sırayı almaktadır.

Tarla ekim alanı Şanlıurfa tarla bitkileri ekilişi yapılan alan içinde %67,4'lük bir orana sahiptir. Ülke geneli içinde ise %5 oranındadır. Şanlıurfa ekim alanında %13 ile baklagiller ekimi yer almaktadır. Şanlıurfa'da baklagiller ekim alanı ülke genelindeki ekim alanının %8'ini oluşturduğu görülmektedir. Endüstri bitkileri son zamanlarda Şanlıurfa'da sulu tarımın devreye girmesiyle ekimi hızla artan pamuk nedeniyle artmıştır. Ekim alanı olarak Şanlıurfa'da %18, ülke genelinde ise % 12 oranındadır. Yumrulu bitkilerin ekimi ise Şanlıurfa'da yapılmamaktadır.

Tablo 7.42. Şanlıurfa İli – Alt Bölgelere Göre Tarla Ekiliş Alanları

İlçeler	Tahıllar	Baklagiller	Endüstri Bitkileri	Yağlı Tohumlar	Yem Bitkileri	Toplam
Merkez0	105.500	11.000	48.000	700		165.200
Akçakale01	67.000	510	35.000	30		102.540
	58.610	15.000	10.500	5		84.115
Harran06	55.700	1.400	26.000	-		83.100
TRC21 I alt Bölgesi	286.810	27.910	119.500	735	-	434.955
Birecik02	24.500	3.500	700	-		28.700
Bozova03	56.655	6.990	1.200	150		64.995
Halfeti 05	9.500	1.020	-	-		10.520
Suruç09	39.500	4.500	2.000	-		46.000
TRC21 II alt Bölgesi	130.155	16.010	3.900	150	-	150.215
Hilvan 07	54.500	20.400	12.000	100		87.000
Siverek08	105.350	45.000	14.000	10.000		174.350
Viranşehir10	69.000	18.800	26.000	-		113.800
TRC21 III Alt Bölgesi	228.850	84.200	52.000	10.100	-	375.150
TRC21 Şanlıurfa	645.815	128.120	175.400	10.985	-	960.320
TRC21 %	5	8	12	2		5
TÜRKİYE	13.785.650	1.595.350	1.426.006	657.090	300.300	17.764.396

Güneydoğu Anadolu bölgesi pamuk ekim alanı ve üretim miktarında birinci sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ili ise pamuk ekim alanı ve üretim miktarı bakımından hem bölgede hem de ülke genelinde önemli paya sahiptir. Buna bağlı olarak ilde pamuk işleme (çırçır), iplik ve dokuma sanayi işletmeleri giderek artmaktadır.

Şanlıurfa'da sebze ekimi, alt bölgeler itibarıyla en fazla TRC21 I.alt bölgede yapılmakta olup, karpuz ve domates en fazla yetiştirilen ürünlerdir. Bu bölgede özellikle Ceylanpınar'da yoğun sebze ekim alanı bulunmaktadır. Bu alt bölgeyi II.alt bölge izlemektedir. İlçeler bazında en az sebze ekimi Suruç'ta görülürken, Harran ilçesinde ise sebze üretimi hiç yapılmamaktadır.

Ülke genelinde öncelikli sebzelerin tümü yetiştirilebilir olmasına rağmen üretim fazla yapılmamaktadır. Şanlıurfa'da geleneksel olarak kuru tarım sistemi ile tarla ürünlerinin yoğunlukta olmasıyla gerek teknik yönden, gerekse ilin diğer iç pazarlara uzak oluşu ve pazar sıkıntısı sebze üretimi nedeniyle olumsuz etkilenmektedir.

Tablo 7.43. Şanlıurfa İli – Alt Bölgelere Göre Sebze Üretim Miktarları (ton)

İlçeler	Karpuz	Hıyar	Patlıcan	Domates	Biber
<i>Merkez00</i>	7 500	675	41 000	45 000	12 000
<i>Akçakale01</i>	9 000	-	2 000	10 500	700
<i>Ceylanpınar04</i>	100 000	-	-	7 500	5 000
<i>Harran06</i>	-	-	-	-	-
TRC21 I Alt Bölge	116 500	675	43 000	63 000	17 700
<i>Birecik02</i>	800	90	3 000	-	1 500
<i>Bozova03</i>	92 500	624	1 000	3 263	300
<i>Halfeti05</i>	3 800	285	250	10	73
<i>Suruç09</i>	6	40	322	34	210
TRC21 II Alt Bölge	97 106	1 039	4 572	3 307	2 083
<i>Hilvan07</i>	9 000	-	2 400	3 200	500
<i>Siverek08</i>	2 234	718	380	10 000	260
<i>Viranşehir10</i>	120 000	600	3 000	2 000	150
TRC21 III Alt Bölge	131 234	1 318	5 780	15 200	910
TRC21 Şanlıurfa	344 840	3 032	53 352	81 507	20 693

Şanlıurfa'da bakla türü sebzelerin yetiştiriciliği yaygın değildir. Yazın sıcaklığın çok yüksek olması nedeniyle baklagil türü bitkilerin çiçekleri zarar görmektedir, bu nedenle ilde bazı noktalar dışında bu tür bitkilerin yetiştirilmesi ekonomik değildir.

İlde üretimi yapılan sebzelerden en fazla üretimi yapılan grup meyvesi yenen sebzelerdir. İlde meyvesi yenen sebzeler ülke genelindeki sebzelerin %3'ünü oluşturmaktadır. İlde üretimi yapılan köksü meyveler ise ikinci sırada üretilmektedir. Bu sebzeler ülke genelindeki sebzelerin % 1,5'ini oluşturmaktadır. Tarımsal potansiyeli yüksek olan Şanlıurfa'da sert kabuklular dışında kayda değer meyvecilik üretimi yoktur. Kurak koşullara uyum sağlamış, verime gelmesi uzun zaman alan Antep fıstığına alternatif olabilecek hiçbir ürün Şanlıurfa'da yer edinmemiştir. Hâlbuki Atatürk Barajı öncesi araştırmalarda bile Şanlıurfa ikliminde badem, melengiç, asma, alıç, iğde, sumak, idris, kıraçta armut, zeytin, incir ve narın yetişebileceği, kaynaklarda yazılıdır. Fırat vadisinde doğal ortamda yetişen kayısı, erik, ceviz, kiraz, elma, badem, armut ağaçları, Urfa'da birçok meyve ağcının sulu koşullarda yetişebileceğinin ispatıdır.

Sulama imkanlarının artmasıyla birlikte Şanlıurfa topraklarında meyve yetiştiriciliği yönünden önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Birçok meyve türünün denemeleri yapılmış olup, bunların bölgede yetişebileceği sonucuna varılmıştır. Birçok tropikal meyvenin Harran'da denemesi yapılmıştır. Geleneksel olarak bölgede yetişebilen dut, incir, üzüm ise sulama imkanlarının artmasıyla yetişme imkanı daha da artmıştır. İlin sulu yüksek kesimlerinde elma,

armut ve kaysı yetiştirimle imkanı bulunmaktadır. Gerek teknik bilgi noksanlığı, gerekse de geleneksel tarım tarzından dolayı il topraklarında meyvecilik faaliyeti fazla gelişmemiştir.

Şanlıurfa bitki deseni göz önüne alındığında bitki deseni içinde hayvan beslenmesine yönelik bitkilerin ekim alanının pek yaygın olmadığı görülmektedir. İlde hayvan yemi olarak tahıl sapsarı ve arpa kullanıldığı anlaşılmaktadır. En önemli yem bitkileri olarak kabul edilen mısır, fiğ, yonca ve korungada durumu incelediğimizde, Şanlıurfa'da bu yem bitkilerinin ekilişlerinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Yem bitkileri ekimi ve üretimi Ceylanpınar ve KOÇATA gibi çiftlikler tarafından yapılmaktadır.

Bitkisel ürünlerdeki verimlilik, Ekonomik kriz ve bununla gelişen döviz fiyatlarındaki artışlar, gübre ve ilaç fiyatlarını arttırmış ve bunların kullanımını düşürmüş olup, bu da maliyetleri yükseltip üretimi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumda satış fiyatlarının artması beklenirken, ekonomik krizin tüketicilerin alım gücünü kırması sonucu, fiyatlar da düşük kalmıştır. Aşağıdaki tabloda, bazı seçilmiş bitkisel ürünlerde 2000 yılı içinde Şanlıurfa Türkiye, AB ve Dünya verimlerinin karşılaştırılması yer almaktadır

İlin ekonomisinde tarımsal ürünlerde pamuk yetiştiriciliği önemli bir yer tutmaktadır. Ancak son yıllarda girdi maliyetlerindeki artış nedeniyle bu ürünün karlılığı düşmüştür. İlde üretimi yapılan bitkilerden domates ve patlıcan en karlı ürünler arasındadır. Bunları, biber (isot), bağcılık ve mısır izlemektedir.

Tablo 7. 44. Şanlıurfa İli - Bazı Ürünlerde Şanlıurfa, Türkiye, AB ve Dünya'da Verim Değerleri (2000)

Ürünler	Verim (kg/ha)			
	Şanlıurfa	Türkiye	AB	Dünya
Buğday	3 380	2 234	5 753	2 733
Pamuk (çiğit)	3 610	1 980	2 877	1 581
Mısır	5 080	4 144	8 897	4 255
Nohut	870	862	725	796
Susam	240	468	695	392
Soya	800	2 967	3 270	2 176
Antep Fıstığı	353			
Ceviz	4 100	4 200		
Elma	9 113	23 020	30 695	10 885
Üzüm	3 866	6 729	7 782	8 591
Domates	27 153	39 511	59 558	27 226
Zeytin	0	3 030	2 255	1 946
Kayısı	5 205	8 000		
Nar	10 087	16 600		
Erik	6 252	8 400		

Kaynak: İl Master Planı 2006

Hayvansal Üretim

Şanlıurfa ilindeki hayvansal üretime ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir. İldeki besi hayvan varlığı incelendiğinde; 2008 yılı itibarıyla 130445 büyükbaş, 1481209 küçükbaş, 764130 adet kümes hayvanı ve 24345 adet arı kovanı bulunmaktadır. 2007 verileri ile karşılaştırıldığında büyük ve küçük baş hayvan varlığında artış, kümes hayvanlarında ise daralma olduğu görülmektedir. İnek sayısındaki artışa bağlı olarak da süt üretiminde ciddi artış gözlenmiştir.

Tablo 7.45. Şanlıurfa İli - Hayvancılık Üretime İlişkin Göstergeler (2008)

1-) Besi Hayvan Varlığı	Birim	2007	2008	2008/2007 Artış Oranı
Manda	Adet	668	858	28%
İnek	Adet	84 671	129 587	53%
Koyun	Adet	1 178 565	1 356 330	15%
Kıl Keçi	Adet	128 785	124 879	-3%
Tavuk	Adet	712 949	712 200	0%
Ördek	Adet	21 373	20 390	-5%
Kaz	Adet	32 162	31 540	-2%
Arı Kovanı	Adet	23 371	24 345	4%
2-) Hayvansal Üretim				
Tiftik+Kıl Üretimi	Ton	42	41	-2%
Et (Kırmızı)	Ton	6 099	4 388	-28%
Süt	Ton	94 146	124 524	32%
Bal	Ton	286	300	5%
Yumurta	Adet	54 050	63 595 325	18%
Yapağı	Ton	10 044	1 345	-87%
Yem Üretimi	Ton	15 202	12 820	-16%

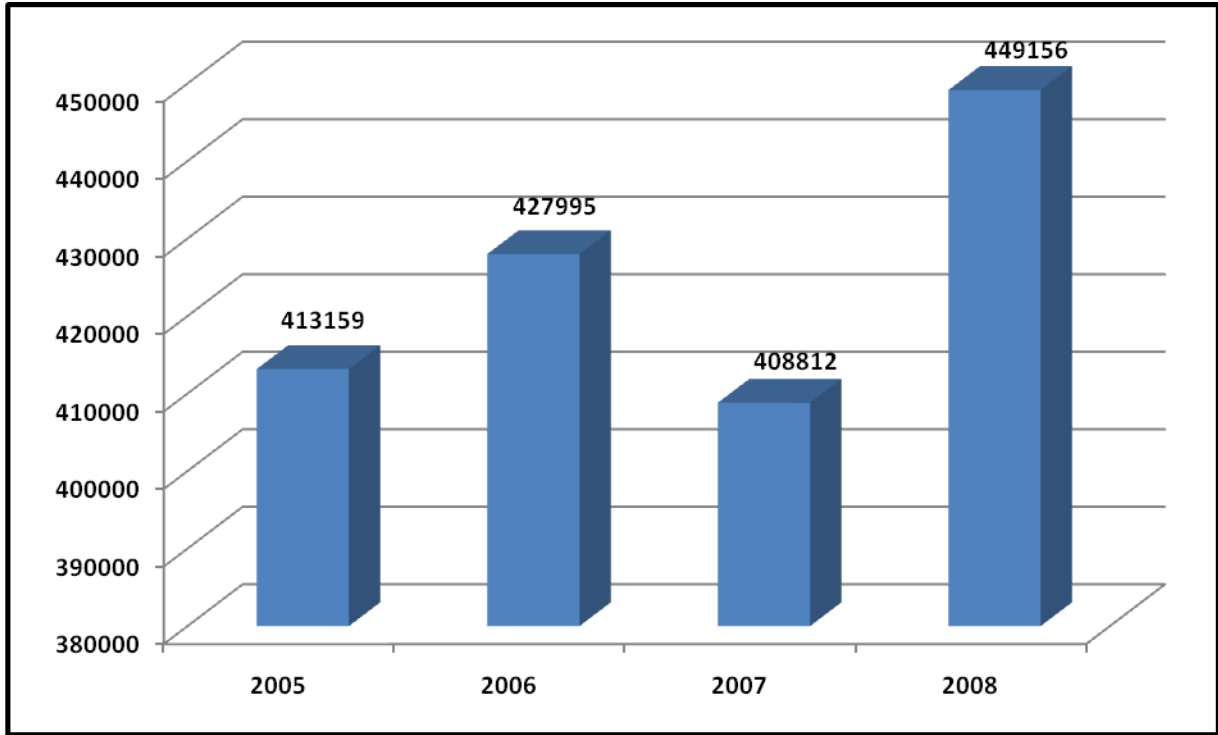
Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Şanlıurfa ili hayvansal değerler incelendiğinde canlı hayvan değerlerinde 2006 yılında artış 2007 yılında azalış ve 2008 yılları arasında artış gözlenmektedir. Buna rağmen hayvansal ürünlerin değerlerinde 2007 yılına kadar artış 2008 yılında ise azalış gözlenmiştir.

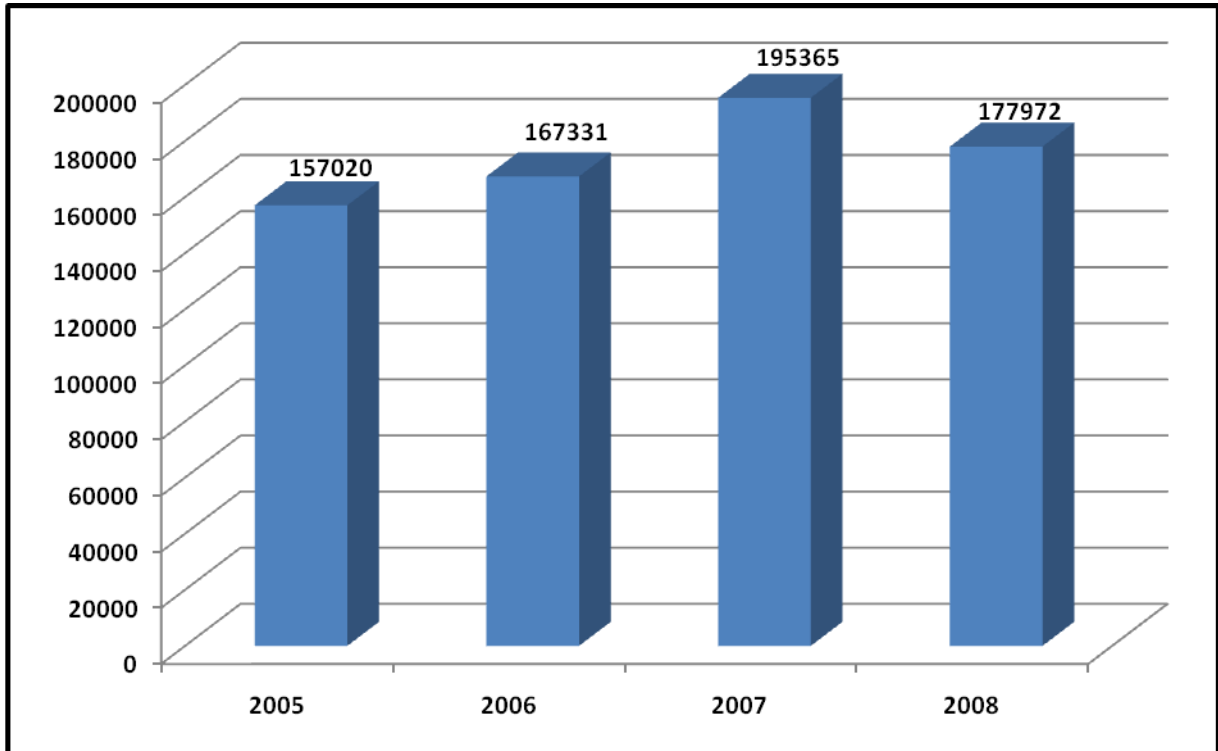
Tablo 7.46. Şanlıurfa İli – Yıllara Göre Hayvansal Ürün Üretim Miktarları

Yıllar	Canlı Hayvan Değeri (bin TL)	Hayvansal Üretim Değeri (bin TL)
2005	413 159	157 020
2006	427 995	167 331
2007	408 812	195 365
2008	449 156	177 972

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.14. Şanlıurfa İli - Canlı Hayvan Değeri Grafiği (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.15. Şanlıurfa İli - Hayvansal Üretim Değeri Grafiği (2009)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Şanlıurfa'da meraya dayalı olan hayvan mevcudu, ülke hayvan sayısının önemli bir potansiyelini oluşturmaktadır. Ülkedeki koyun varlığının %6'sı, keçi varlığının %2'si ve yerli ırk sığır varlığının %2'si Şanlıurfa'da bulunmaktadır.

Tablo 7.47. Şanlıurfa İli - Alt Bölgelere Göre Hayvan Varlığı (2006)

Alt Bölgeler	Koyun	Keçi	Kültür	K.Melezi	Yerli	Toplam
Merkez	240500	23420	3640	9041	11920	24601
Akçakale	30000	5000	11	669	520	1200
Ceylanpınar	78000	6 000	250	420	800	1470
Harran	25000	10 000	400	300	100	800
TRC21 I	373 500	44 420	4 301	10 430	13 340	28071
Birecik	41270	1207	0	4100	522	4622
Bozova	22000	3500	15	1655	3330	5000
Halfeti	45000	10000	0	1 000	5000	6 000
Suruç	31690	12150	0	4700	593	5293
TRC21 II	139 960	26 857	15	11 455	9 445	20915
Hilvan	65000	7000	200	1100	4000	5300
Siverek	645000	19500	710	46800	32300	79810
Viranşehir	203 053	41507	130	614	9000	9744
TRC21 III	913 053	68 007	1 040	48 514	45 300	94854
TRC21	1 426 513	139 284	5 356	70 399	68 085	143840
TR%	6	2	0	2	2	1
Türkiye	25 173 706	6 519 332	1 859 786	4 357 549	3 586 163	9 803 498

Kaynak: İl Master Planı 2006

Türkiye genelinde kültür ırkı sığırlarda ortalama süt verimi 4.080 kg/baş, melezlerde 2 448 kg/baş ve yerli sığırlarda 816 kg./baş'tır. Şanlıurfa'da ise kültür ırkı sığırlarda süt üretimi ortalama olarak 6 ton/yıl, melezlerde 2,6 ton/yıl ve yerli sığırlarda 0,840 ton/yıl düzeyindedir. Karkas ağırlığı Şanlıurfa ilinde kültür ırkı melezinde 200 kg. olup, 175 kg. olan Türkiye ortalamasının üzerinde, ancak 312 kg olan AB ülkeleri ortalamasının oldukça altındadır.

Hayvan sayılarının 2001 ile 2010 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde; küçük baş ve yerli sığır popülasyonunda azalış, kültür ırkı ve kültür ırkı melezi popülasyonunda da önemli bir artış meydana geleceği tahmin edilmektedir. 2001-2010 yılları için yapılan hayvan sayısı projeksiyonuna göre gelecek yıllarda ilin kaba yem ihtiyacı artacaktır. Yıllara göre kaliteli kaba yem açığının kapatılması ve gelecekte ihtiyaç duyulacak olan miktarın karşılanabilmesi ancak kaliteli kaba yem kaynaklarının geliştirilmesi ile mümkündür. Sığır sayısında meydana gelen azalış, bir ölçüde yüksek verimli genotiplerin payındaki artışa bağlanabilirse de, küçük baş için böyle bir iddiada bulunmak mümkün değildir. Bu durum dikkate alındığında yetiştiricilerin, başta yem ve finansman kaynakları olmak üzere yüksek girdi maliyeti örgütsüz üretim ve

pazarlama yapısı nedeniyle piyasada oluşan düşük ürün fiyatları yüzünden üretimden uzaklaştıkları ve damızlık hayvanlarını dahi mezbahaya sevk ettikleri söylenebilir.

Ormancılık

Şanlıurfa ilinde 4.305 hektar verimli orman, 4.643 hektar bozuk orman olmak üzere, toplam 8.948 hektar ormanlık alan bulunmaktadır. İldeki ormanlık alan ilin sadece %0,42'si kadarını kapsamaktadır. İlde 2008 yılında 30 m³ tomruk, 60 m³ maden direği, 230 m³ lif yonga odun üretimi ve 1266 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır.

Tablo 7.48. Şanlıurfa İli Orman Alanları Dağılımı ve Orman Ürünleri Üretim ve Satış Durumu (2008)

1-) Ormanlık Alanların Dağılımı					
	Birim	Ormansız Alan	Normal Orman	Bozuk Orman	Genel Alan
Toplam Alan	Hektar	1 931 848	4 305	4 643	1 940 797
Toplam	(%)	99,58	0,20	0,22	100,0
2-) Orman Ürünleri Üretim Ve Satış Durumu					
Ürün Türü		Birim	2007	2008	Artış Oranı
Üretim Miktarı	Tomruk	M ³		30	
	Maden Direği	M ³	63,1	60	-5%
	Lif Yonga Od.	M ³		230	
	Yakacak Odun	Ster	370	1 266	242%
Satış Miktarı	Tomruk	M ³			
	Maden Direği	M ³	63,1	60	-5%
	Lif Yonga Od.	M ³		230	144%
	Yakacak Odun	Ster	370	1 266	234%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

7.2.2.2. Sanayi Ve Madencilik

Şanlıurfa ilinde genel olarak sanayi sektöründeki istihdamın düşük olduğu görülmektedir. İlde, sanayi sektörünün en fazla yer aldığı ilçeler, Merkez ve Birecik'tir. Bununla birlikte, 2000 yılından sonra, Viranşehir ve Akçakale ilçeleri de sanayi sektöründe ön plana çıkmıştır.

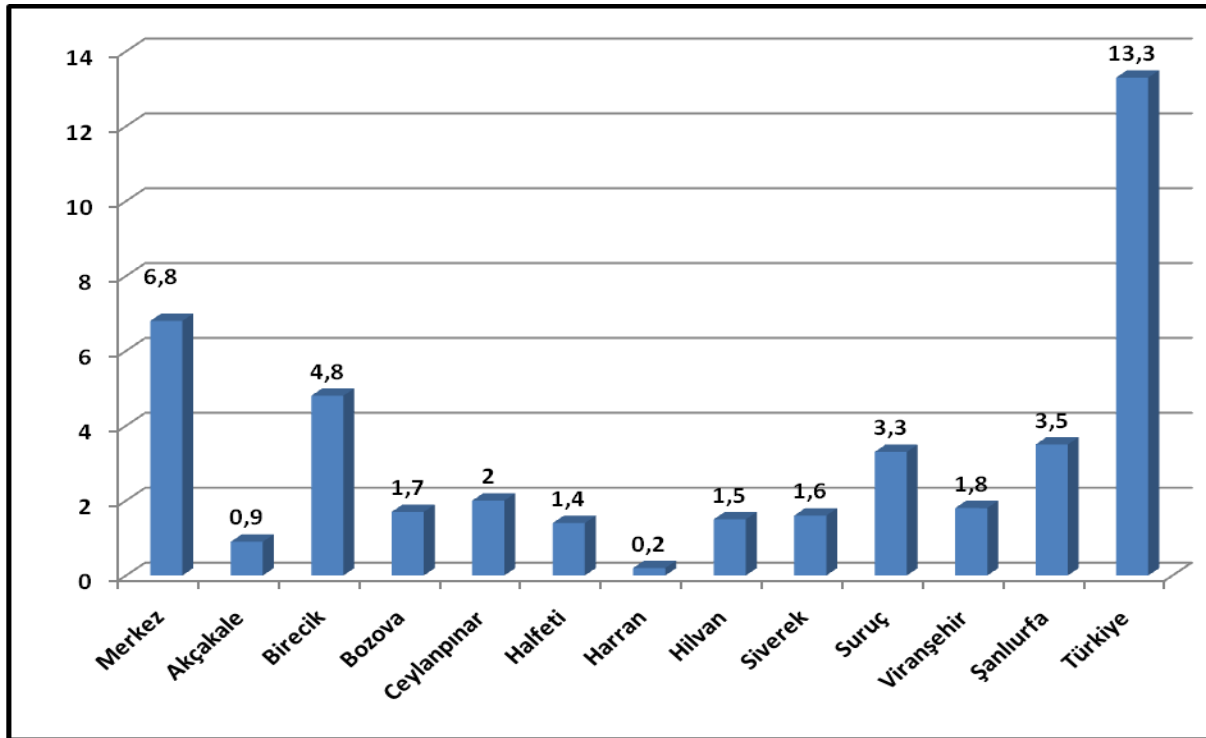
İldeki imalat sanayi ağırlıklı olarak gıda maddeleri ve tekstil üretimi üzerinedir. Bunlara ilaveten, kimya sanayi, taşa toprağa dayalı sanayi ve metal eşya imalatı da ivme kazanmış diğer sanayi faaliyet kollarıdır. GAP ile önemli oranda sulanabilir araziye kavuşmuş olan ilde, Türkiye'de yetiştirilen toplam pamuğun %54'ü üretilmekte olup²⁶⁹, buna bağlı olarak tekstil sanayi de ön plana çıkmıştır.

Tablo 7.49. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Sanayi Sektörü (%)
Merkez	6,8
Akçakale	0,9
Birecik	4,8
Bozova	1,7
Ceylanpınar	2,0
Halfeti	1,4
Harran	0,2
Hilvan	1,5
Siverek	1,6
Suruç	3,3
Viranşehir	1,8
Şanlıurfa	3,5
Türkiye	13,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

²⁶⁹ Karacadağ Kalkınma Ajansı "TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Ön Gelişme Planı"

Grafik 7.16. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Şanlıurfa ilinde 2008 yılı itibariyle 448'i özel sektöre ait olmak üzere 452 sanayi tesisi, 2 organize sanayi bölgesi, 3 küçük sanayi sitesi ve 3 adet sanayi odası bulunmaktadır.

Tablo 7.50. Şanlıurfa İli - Genel Sanayi Göstergeleri (2008)

		Birimi	2007	2008	2008/2007 Artış Oranı
Sanayi Durumu	Özel Sektöre Ait Sanayi Tesisleri	Adet	413	448	8,4
	Kamuya Ait Sanayi Tesisleri	Adet	2	8	300,0
	Organize Sanayi Bölgeleri	Adet	1	1	0,0
	Küçük Sanayi Siteleri	Adet	3	3	0,0
	Sanayi Odaları	Adet	3	3	0,0

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Şanlıurfa I. Organize Sanayi Bölgesi

Şanlıurfa-Gaziantep Karayolu üzerinde, il merkezine 19 km.. mesafede yer almaktadır. 459 hektarlık bir alandan oluşan bölgede, toplam 309 adet sanayi parseli bulunmakta olup, 168 adedi faaliyete geçmiştir. İnşaat ve proje aşamasında 16 adet tesis bulunmaktadır.²⁷⁰

²⁷⁰ Şanlıurfa İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

Tablo 7.51. Şanlıurfa İli – I.Organize Sanayi Bölgesi

Sanayi Türü	Faaliyet Kolu	Tesis Sayısı	Oran (%)
Gıda	Badem İşleme Tesisi	1	15,5
	Biber Üretimi ve Paketleme	2	
	Bulgur Üretim ve Paketleme	7	
	Fıstık İşleme	2	
	Gıda Malzemeleri Üretimi	1	
	Hazır Yemek ve Ekm.ek Üretimi	2	
	Helva-Tahin-Lokum Üretim ve Paketleme	2	
	Mercimek Üretim ve Paketleme	1	
	Mısır Kurutma	6	
	Süt ve Süt Ürünleri	2	
	Un Üretimi ve Paketleme	2	
	Ara Toplam	28	
Tekstil	Çorap Üretimi	2	15,5
	Örme Kumaş Üretimi	1	
	Konfeksiyon	2	
	Kumaş Dokuma	1	
	İplik Bükümü	1	
	İplik Üretimi	21	
	Ara Toplam	28	
Taş-Toprağa Dayalı	Bordür, Kilit Taş, Beton Çit, Beton Boru Üretimi	2	3,3
	Hazır Beton	1	
	Prefabrik Yapı Elemanları	3	
	Ara Toplam	6	
Kimya-Plastik	Boru Üretimi	1	6,6
	Boya Üretim ve Paketleme	1	
	Kimyasal İlaç	1	
	Hortum Üretimi	2	
	Plastik Sanayi	4	
	Spiral Boru, Sulama Boru ve Tank Üretimi	1	
	Spiral ve Derin Kuyu Boruları Üretimi	1	
	Sentetik Çuval	1	
	Ara Toplam	12	
Depolama-Lojistik	Gıda ve Temizlik Malzemeleri Depolama ve Lojistik	1	0,6
Metal Eşya-Makine	Eksoz, Susturucu ve Ekipmanı	2	6,6
	Elektrikli Malzeme Üretimi	1	
	Jilet Üretimi	1	
	Sanayi Buzdolabı Üretimi	1	
	Tarım Alet ve Makineleri	1	
	Trafo Üretimi	5	
	Transformatör Soğutma Paneli	1	
	Ara Toplam	12	
Bitkisel-Madeni	Ham Pamuk Yağ ve Linter Pamuk	20	48,6

Yağ	Madeni Yağlar	2	
	Pamuk Çırçır ve Prese	65	
	Rafine Yağ	1	
	Ara Toplam	88	
Petrol Ürünleri	Biodizel	2	1,1
Diğer	Gazlı Bez-Hidrofil Pamuk Üretimi	1	2,2
	Gül Üretimi	1	
	Oyuncak Üretimi	1	
	Koli Bandı Üretimi	1	
	Ara Toplam	4	
Genel Toplam		181	100,0

Kaynak: Şanlıurfa 1. Organize Bölge Başkanlığı

Viranşehir Organize Sanayi Bölgesi

182 hektarlık bir alanda kurulu olup, 136 adet sanayi parseli mevcuttur. Bölgede, 7 adet faaliyete geçmiş tesis bulunmakta olup, 7 adet tesis proje halindedir.²⁷¹

Şanlıurfa ili imalat firmaları incelendiğinde 2008 yılı itibariyle tüketim malı üreticileri içerisinde en çok firma ve istihdam tekstil sektöründedir. Tüketim malı sektörlerinde firma artışı %8 iken istihdam artışı %3 olmuştur.

Ara malı üreticileri içerisinde 2008 yılı itibariyle en çok firma ve istihdam seramik, kil, taş ve çimentodan gereçler sektöründe görülmektedir. Ara malı sektörlerinde firma artışı %13 iken istihdam artışı sadece %2 olmuştur. Bu da bize mevcut firmalarda istihdam sayılarında artışa gittiklerini göstermektedir.

Yatırım malı üreticileri içerisinde 2008 yılı itibariyle en çok firma ve istihdam metal eşya imalatı sektöründedir. Yatırım malı sektörlerinde firma artışı %17 iken istihdam artışı %131 olmuştur. Bu da bize mevcut firmalarda istihdam sayılarında artışa gittiklerini göstermektedir.

²⁷¹ 271 Şanlıurfa İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

Tablo 7.52. Şanlıurfa İli İmalat Sanayi Firma Adeti ve İstihdam Sayısı

İmalat Sanayi Kolları		2007		2008		2008/2007 Artış Oranı	
		Firma Adedi	İstihdam (Kişi)	Firma Adedi	İstihdam (Kişi)	Firma Adedi	İstihdam (Kişi)
Tüketim Malı Üreten Sanayiler	Gıda	103	1 465	116	1 570	13%	7%
	İçki - İçecek	5	30	6	35	20%	17%
	Tekstil	188	4 056	199	4 114	6%	1%
	Giyim Ve Kürk Ürünleri	11	112	11	112	0%	0%
	Diğer	5	105	6	133	20%	27%
	Toplam	312	5 768	338	5 964	8%	3%
Ara Malı Sanayiler	Kok Ve Petrol Ürünleri	3	47	6	80		
	Kimya	17	104	18	109	6%	5%
	Gübre	1	35	1	35		
	Lastik Ve Plastik Ürünler	22	165	23	169	5%	2%
	Çimento	1	250	1	145	0%	-42%
	Seramik, Kil, Taş Ve Çimentodan Gereçler	23	179	27	256	17%	43%
	Toplam	67	780	76	794	13%	2%
Yatırım Malı Üreten Sanayiler	Metal Eşya İmalat Sanayi	21	151	25	213	19%	41%
	Tarım Makineleri	2	70	2	70	0%	0%
	Elektrikli Makineler	12	78	13	79	8%	1%
	Diğer	1	25	2	386	100%	1444%
	Toplam	36	324	42	748	17%	131%
Genel Toplam		415	6 872	456	7 506	10%	9%

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Tablo 7.53. Şanlıurfa İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolları	2007		2008		2008/2007	
	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden	Tescil Olunan	Ticareti Terk Eden
Tarım, Ormancılık Ve Balıkçılık	25	22	71	21	184%	-5%
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı	0	7	0	5		-29%
İmalat Sanayi	24	166	114	117	375%	-30%
Enerji	53	9	1	1	-98%	-89%
Ulaştırma, Haberleşme Ve Dep.	67	1040	60	766	-10%	-26%
Turizm	0	12	0	7		-42%
İnşaat Ve Bayındırlık	68	174	97	106	43%	-39%
Eğitim	17	10	82	6	382%	-40%
Sağlık	16	56	55	64	244%	14%
Mali Kuruluşlar Ve Sigortalar	0	11	17	6		-45%
Toplum Ve Kişisel Hizmetler	0	95	5	26		-73%
Toptan Ve Perakende Hizmetler	236	2125	228	3262	-3%	54%
Hizmet Sektörü	82	637	30	576	-63%	-10%
Diğer	35	726	140	1267	300%	75%
Toplam	623	5090	900	6230	44%	22%

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durumu Raporu

Şanlıurfa ilindeki sanayi tesislerinin, 2010 yılı itibari ile ilçelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. TÜİK tarafından 2000 yılında yapılan son işgücü istatistiklerinde farklı olarak, sanayi sektörünün Viranşehir ve Akçakale ilçelerinde de önemli bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Merkez yine eski ağırlığını korumuştur. Birecik için ise bu kaynak kapsamında veri bulunmamaktadır.

Tablo 7.54. Şanlıurfa İli - Sanayi Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı (2010)

Faaliyet Kolu	Merkez	A.Kale	Birecik (veri bulunmamaktadır)	Bozova	C.Pınar	Harran	Hilvan	Siverek	Suruç	V.Şehir	Toplam	
											Tesis Sayısı	Faaliyet Kollarının Sanayi Sektörü İçindeki Oranı (%)
Gıda İçki Ve Tütün Sanayi	138	9	-	4	7	-	1	1	4	17	181	33,9
Tekstil Örme Konfeksiyon Ve Deri Sanayi	156	12	-	3	4	2	1	-	3	15	196	36,7
Ağaç Mantar Ürünleri Ve Mobilya Sanayi	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	0,7
Kağıt Ve Kağıt Ürünleri Basım Ve Baskı Sanayi	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1,3
Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür Lastik Ve Plastik Sanayi	51	1	-	-	-	-	-	-	1	2	55	10,3
Seramik, Cam Ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metal Olmayan Ürünler Sanayi	39	-	-	1	3	-	-	-	-	3	46	8,6
Metal Sanayi	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	0,7
Metal Eşya – Makine Sanayi	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	7,7
Toplam	440	22	-	8	14	2	2	1	8	37	534	-
İlçelerdeki Tesislerin İl Geneline Oranı (%)	82,4	4,1	-	1,5	2,6	0,4	0,4	0,2	1,5	6,9	-	-

Kaynak: Şanlıurfa İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

Tablo 7.55. Şanlıurfa İli - Sanayi Tesislerinin Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı

Sektör	İşletme		Kuruluş Yerleri		
	Sayısı	Oran (%)	O.S.B.	Merkez	İlçeler
Gıda İçki Ve Tütün Sanayi	181	33,9	52	86	43
Tekstil Örme Konfeksiyon Ve Deri Sanayi	196	36,7	109	48	39
Ağaç Mantar Ürünleri Ve Mobilya Sanayi	4	0,7		4	
Kağıt Ve Kağıt Ürünleri Basım Ve Baskı Sanayi	7	1,3	1	6	
Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür Lastik Ve Plastik Sanayi	55	10,3	23	28	4
Seramik, Cam Ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metal Olmayan Ürünler Sanayi	46	8,6	4	35	7
Metal Sanayi	4	0,7	1	3	
Metal Eşya - Makine Sanayi	41	7,7	12	29	
Toplam	534	100,0	202	239	93

Kaynak: Şanlıurfa İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

Tablo 7.56. Şanlıurfa İli - Küçük Sanayi Siteleri

Adı	Kuruluş Yılı	İş Yeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Şanlıurfa Evren KSS	1994	1.510	3.700
Siverek KSS	1990	100	410
Suruç KSS	1990	105	175
Birecik KSS	2009	202	300
Toplam		1.917	4.585

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü

Madencilik

İl yer altı kaynakları bakımından çok sınırlı bir çeşitliliğe ve potansiyele sahiptir. İl ve civarında yapılan çalışmalar sonucunda Merkez ilçede tuğla-kiremit ve çimento hammaddeleri, Bozova ilçesinde de fosfat yatakları ortaya çıkarılmıştır. Bozova ilçesindeki Bostancık köyü civarında gözlenen fosfat cevherleşmelerinde % 3-5 P2O5 içerikli 40000 ton görünür, 31260 ton muhtemel ve 1400000 ton mümkün olmak üzere toplam 1471260 ton rezerv belirlenmiştir. Orta ve iyi kalitede tuğla-kiremit ve çimento hammaddelerinin yer aldığı Merkez ilçede 40 milyon ton tuğla-kiremit, 24311652 ton killi kireçtaşı ve 62212500 ton kireçtaşı rezervi tespit edilmiştir.

Şanlıurfa ilinde MTA tarafından, MTA projesi ve ücretli iş olarak Karaali Jeotermal Alanında 1993 yılından bu yana 15 adet sondaj çalışması gerçekleştirilmiş olup bu çalışmalarla toplam 3480 m derinliğe ulaşılmıştır. Bu sondaj çalışmaları ile ortalama 44°C de toplam 118 lt/sn

jeotermal akışkan görünür hale getirilmiştir. Yapılan çalışmalarla ülke potansiyeline 4.5 MW termal güce sahip jeotermal enerji kazandırılmıştır. Şanlıurfa ilinin sınırları dahilinde Karaali Jeotermal alanı içinde kaynak olmayıp sıcak su kuyuları açılmıştır.

FOSFAT (P)

Bozova-Meryemana Tepe Sahası

Tenör : % 3-5 P2O5

Rezerv : 40000 ton görünür, 31260 ton muhtemel ve 1400000 ton mümkün rezerv.

TUĞLA-KİREMİT (TgKi) İl civarında

Kalite : Orta ve iyi

Rezerv : 40000000 ton görünür rezerv.

ÇİMENTO HAMMADDELERİ (Çmh)

İl civarında

Tenör :-

Rezerv : 24111652 ton görünür killi kireçtaşı, 62212500 ton görünür kireçtaşı rezervi.

Şekil 7.2. Şanlıurfa İli - Maden Haritası

7.2.2.3. Hizmetler

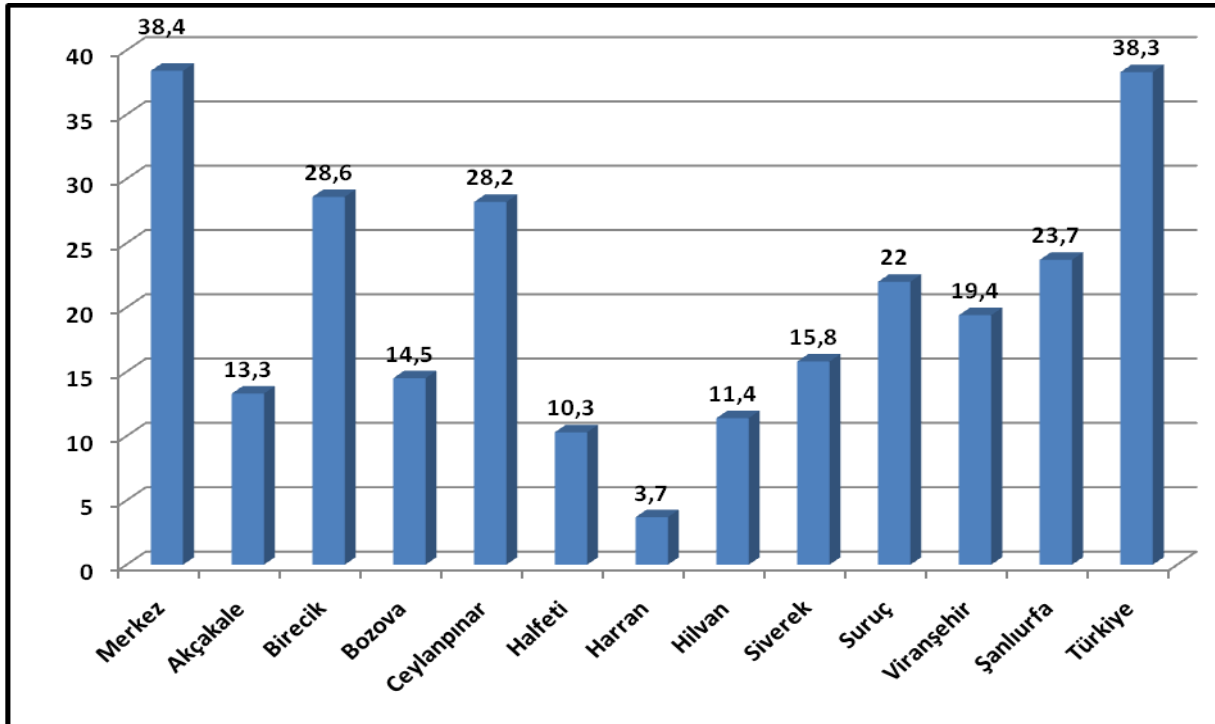
Şanlıurfa'da hizmetler sektöründeki istihdam, il merkezinde ağırlık göstermektedir. Sektör kamu hizmetleri ile birlikte, ticaret, inşaat, ulaşım ve turizm alt sektörleri ile temsil edilmektedir.

Tablo 7.57. Şanlıurfa İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Hizmetler Sektörü (%)
Merkez	38,4
Akçakale	13,3
Birecik	28,6
Bozova	14,5
Ceylanpınar	28,2
Halfeti	10,3
Harran	3,7
Hilvan	11,4
Siverek	15,8
Suruç	22,0
Viranşehir	19,4
Şanlıurfa	23,7
Türkiye	38,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.17. Şanlıurfa İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Şanlıurfa ilinde 2008 yılı itibariyle 75 esnaf ve sanatkarlar odasından oluşan bir birlik ile 3 adet ticaret odası bulunmaktadır. İlde 352'si ihracatçı ve 326'sı ithalatçı olmak üzere 3663 sermaye ve 5 şahıs şirketi bulunmaktadır. Ayrıca ilde 46 banka şubesi mevcuttur. İlde 3 işçi sendikası ve 3 memur sendikası görev yapmaktadır.

Tablo 7.58. Şanlıurfa İli - Genel Ticaret Göstergeleri

		Birim	2007	2008	2008/2007	
Ticaret Durumu	Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Adet	1	1	0,0	
	Esnaf Ve Sanatkarlar Odası	Adet	75	75	0,0	
	Esnaf Ve Sanatkarlar	Adet	42 058	44 194	5,1	
	İhracatçı Firma	Adet	346	352	1,7	
	İthalatçı Firma	Adet	323	326	0,9	
	Ticaret Odaları (Her Türlü)	Adet	3	3	0,0	
	Sermaye Şirketleri	Adet	4 487	3 663	-18,4	
	Şahıs Şirketleri	Adet	7	5		
	Banka Şubeleri	Adet	41	46		
Kooperatifler	Birlik Ortağı Olan	Adet	37	37	0,0	
		Kişi				
	Ortak Sayısı	Adet	310	256	-17,4	
		Kişi				
	Tasfiye Halinde	Adet	5	19	280,0	
		Kişi	48	1 008	2 000,0	
Ticaret Borsaları	Şanlıurfa Ticaret Borsası	Şahıs	Kişi	253	323	27,7
		Tüz.Kişi	Adet	293	379	29,3
		ÜR.Tescil	Bin Tl	2 092	1 752	-16,3
Üst Yapı Kuruluş.	Kooperatif Birlikleri	Adet	3	3	0,0	
	Oda Ve Diğer Birlikler	Adet	1	1	0,0	
Sendikalar Kuruluşlar		İşçi	3	3	0,00	
		Memur	3	3	0,00	

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi ve Ticaret Durumu Raporu

Peygamberler şehri olarak bilinen Şanlıurfa, uzun yıllardan, yurt içi ve yurt dışından talep gören önemli bir kültür ve inanç turizmi merkezidir. 2000’li yıllardan başlayarak “GAP Turizmi” olarak tanımlanan turizm sektörünün en önemli destinasyon merkezi olarak, ilde turizm sektörü hızla gelişmektedir.

2009 yılında, yerli ve yabancı toplam 186.155 kişi konaklama yapmıştır. Toplam geceleme sayısı 268.568’dir. Ortalama kalış süresi, yaklaşık 1,5 gündür.

Tablo 7.59. Şanlıurfa İli - Konaklama Tesisleri

Tesis Türü	Yeri	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi	Yatak Kapasitesi Oranı (%)
Turizm İşletme Belgeli	İl Merkezi	7	505	1021	22,4
	İlçeler	2	75	141	3,1
Turizm Yatırım Belgeli	İl Merkezi	2	319	658	14,4
	İlçeler	1	43	71	1,6
Belediye Belgeli	İl Merkezi	21	608	1420	31,1
	İlçeler	12	223	449	9,8
Kamu Kurum Misafirhaneleri	İl Merkezi	4	248	514	11,3
	İlçeler	7	145	293	6,4
Ara Toplam	İl Merkezi	34	1680	3613	79,1
	İlçeler	22	486	954	20,9
Genel Toplam		56	2166	4567	100,0

Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 7.60. Şanlıurfa İli - Yıllara Konaklama İstatistikleri

	2008	2009	2010 (Şubat itibari ile)
Yerli	329038	345317	60160
Yabancı	44868	41710	2008
Toplam	373906	387027	62168

Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

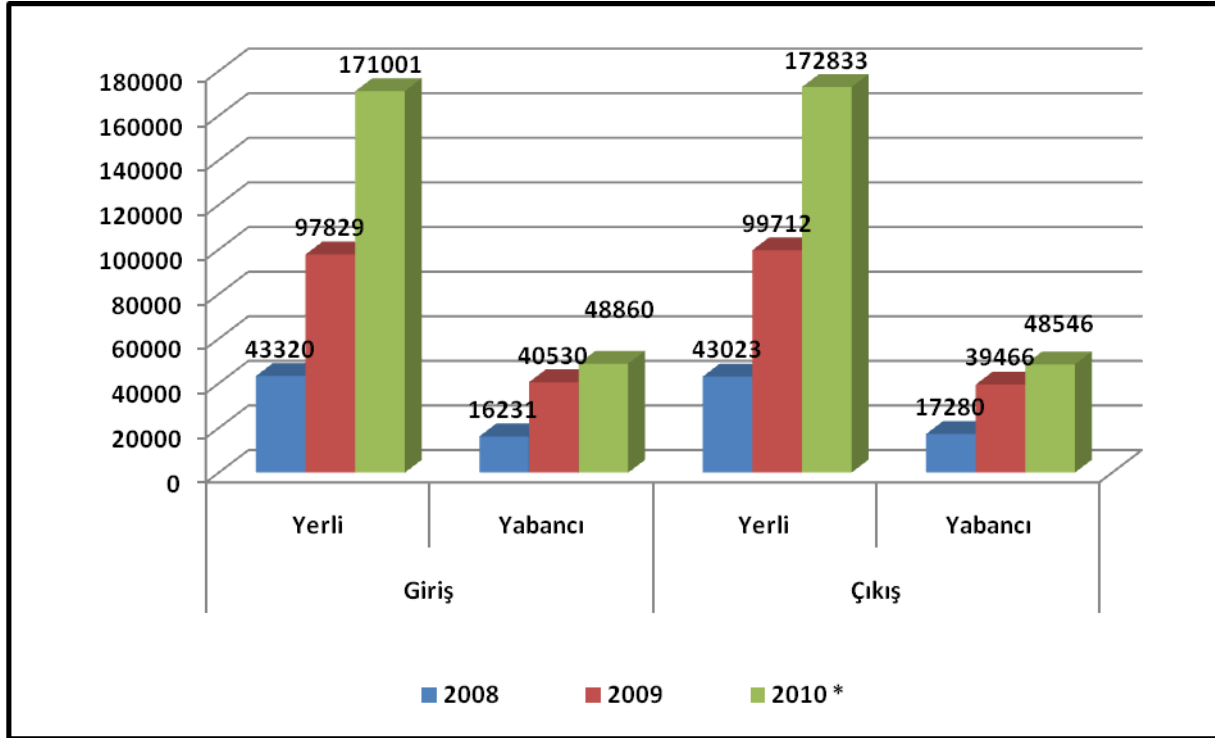
Şanlıurfa ili, Akçakale ilçesinde Türkiye’nin gümrük kapılarından biri bulunmaktadır. Bu sınır kapısından giriş yapan yerli-yabancı ziyaretçileri yıllara göre değişim aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu sınır kapısı, Suriye ile olan ticaret amacı ile günlük giriş-çıkışların fazla yapıldığı bir kapı özelliği de taşımaktadır.

Tablo 7.61. Şanlıurfa İli - Akçakale Kara Hudut Kapısından Yıllar Göre Giriş Çıkış İstatistikleri

		2008	2009	2010 *	Toplam
Giriş	Yerli	43 320	97 829	171 001	312 150
	Yabancı	16 231	40 530	48 860	105 621
Çıkış	Yerli	43 023	99 712	172 833	315 568
	Yabancı	17 280	39 466	48 546	105 292
	Toplam	119 854	277 537	441 240	

Kaynak: İl Turizm Müdürlüğü

*2010 Yılı Ağustos Ayı

Grafik 7.18 Akçakale İlçesi Kara Hudut Kapısından Yıllar Göre Giriş Çıkış Yapan Kişi Sayısı Dağılımı

Kaynak: İl Turizm Müdürlüğü

Şanlıurfa ili, GAP ile birlikte hızlı bir kentleşme ve mekansal gelişim göstermiştir. Buna bağlı olarak inşaat sektörü önemli bir ivme kazanmış olup, gelişimine devam etmektedir.

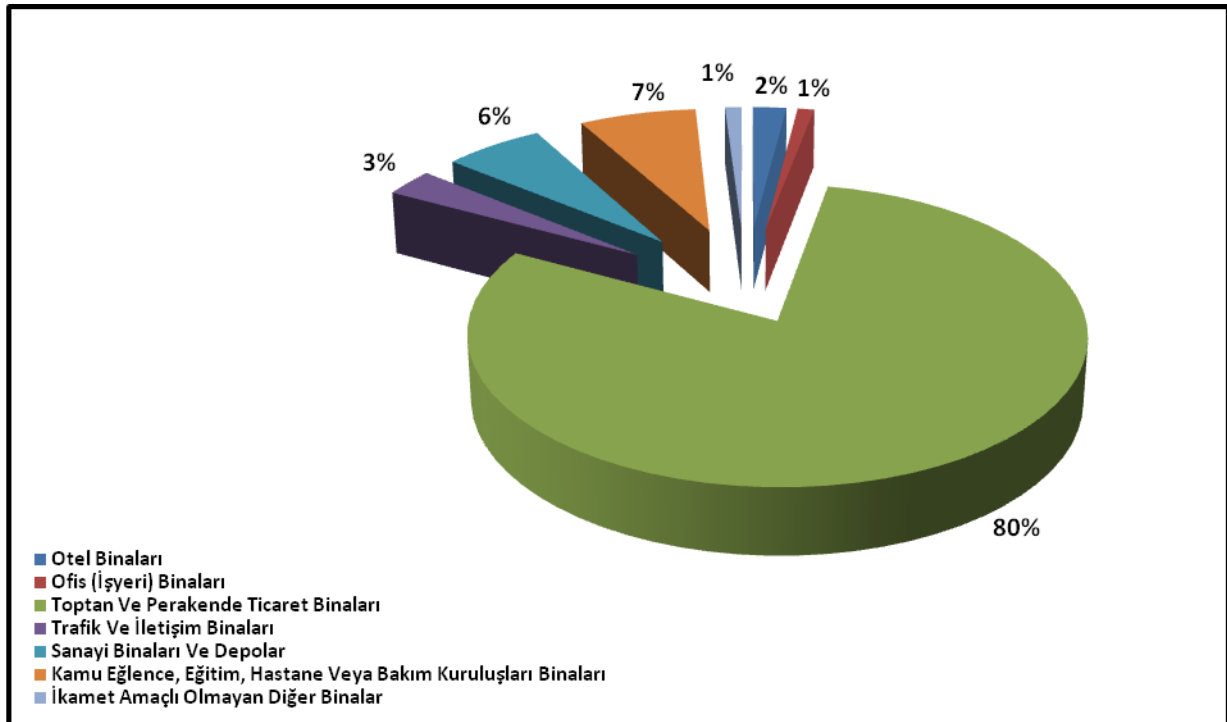
TÜİK 2009 yılı verilerine göre, 2008 yılında Şanlıurfa ilinde toplam 2 otel binası, 1 ofis binası, 79 toptan ve perakende ticaret binası, 6 sanayi binası ve depo bulunmakta iken özellikle otel ve ofis binalarının büyüklükleri dikkat çekicidir.

Tablo 7.62. Şanlıurfa İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım

Bina Türü	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m ²)
Otel Binaları	2	6 053
Ofis (İşyeri) Binaları	1	2 305
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	79	32 080
Trafik Ve İletişim Binaları	3	1 261
Sanayi Binaları Ve Depolar	6	10 638
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya Bakım Kuruluşları Binaları	7	36 275
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer Binalar	1	2 082
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan Binalar	99	90 694

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.19. Şanlıurfa İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

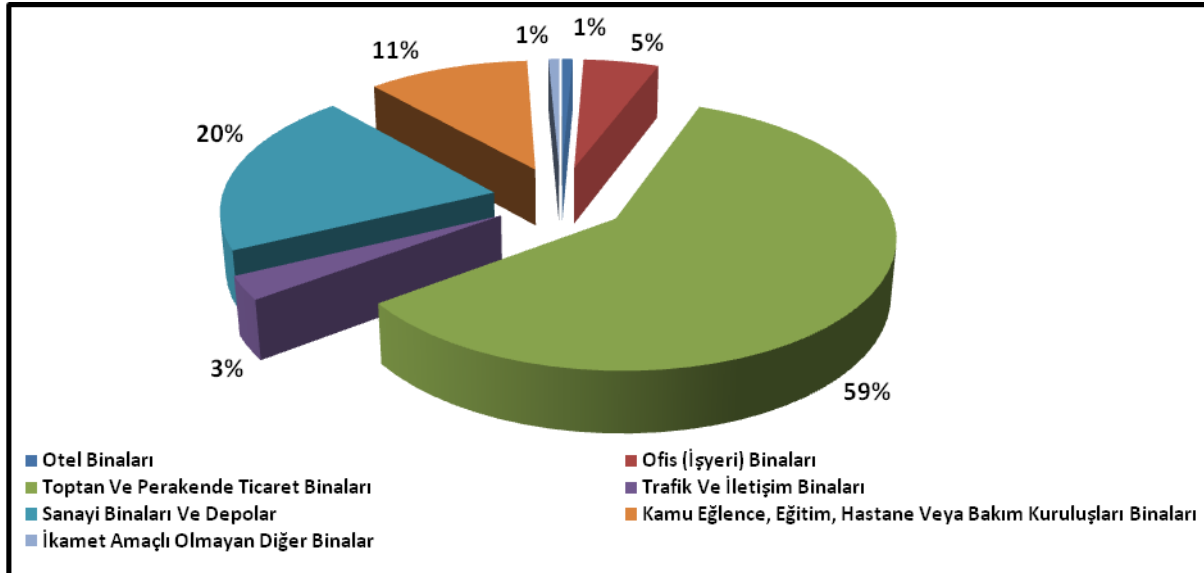
Şanlıurfa ilinde 2008 yılı itibariyle yapılacak ikamet amaçlı olmayan 137 yeni ve ilave yapı bulunmakta iken bunların toplam yüzölçümü 206878 m² dir. Bu yapıların %20'sini sanayi binaları ve depolar, %59'unu toptan ve perakende ticaret binaları oluştururken kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binaları oranı ise %11'dir.

Tablo 7.63. Şanlıurfa İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılımı

Bina Türü	Bina Sayısı	Bina Oranı	Yüzölçümü
Otel Binaları	1	1	25 202
Ofis (İşyeri) Binaları	7	5	17 026
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	81	59	38 200
Trafik Ve İletişim Binaları	4	3	2 857
Sanayi Binaları Ve Depolar	28	20	65 315
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya Bakım Kuruluşları Binaları	15	11	38 877
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer	1	1	19 401
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan	137	100	206 878

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.20. Şanlıurfa İli Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

7.2.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR

T.Ü.İ.K-2000 yılı verilerine göre Şanlıurfa İlindeki tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri dağılım oranları ile 2040 yılı için toplamda kabul edilen sektörel dağılım oranları aşağıdaki tablolarda verilmiştir

Tablo 7.64. Şanlıurfa İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	103 042	125 277	152 280	185 300	225 916	276 120	338 426	35,6	54,8
Akçakale	27 516	30 847	34 532	38 620	43 166	48 234	53 899	5,7	85,8
Birecik	20 478	23 195	26 242	29 670	33 541	37 920	42 889	4,5	66,6
Bozova	19 341	21 233	23 306	25 582	28 086	30 845	33 889	3,6	83,8
Ceylanpınar	13 697	16 004	18 687	21 823	25 503	29 840	34 967	3,7	69,8
Halfeti	17 505	19 050	20 728	22 552	24 538	26 703	29 066	3,1	88,3
Harran	30 795	39 924	51 958	67 993	89 543	118 689	158 303	16,7	96,1
Hilvan	13 903	15 634	17 581	19 776	22 259	25 073	28 269	3,0	87,1
Siverek	52 737	61 471	71 556	83 261	96 907	112 881	131 646	13,9	82,6
Suruç	22 904	25 911	29 312	33 170	37 558	42 561	48 277	5,1	74,7
Viranşehir	33 932	36 349	38 850	41 441	44 126	46 912	49 804	5,2	78,8
Toplam	355 850	414 895	485 032	569 188	671 143	795 778	949 435	100,0	70,2

Tablo 7.65. Şanlıurfa İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	12 786	15 545	18 896	22 993	28 033	34 263	41 995	77,2	6,8
Akçakale	289	324	363	406	453	507	566	1,0	0,9
Birecik	1 474	1 669	1 888	2 135	2 414	2 729	3 086	5,7	4,8
Bozova	392	431	473	519	570	626	687	1,3	1,7
Ceylanpınar	392	458	535	624	730	854	1 000	1,8	2,0
Halfeti	278	302	329	358	389	423	461	0,8	1,4
Harran	64	83	108	142	186	247	329	0,6	0,2
Hilvan	239	269	302	340	383	431	486	0,9	1,5
Siverek	1 022	1 191	1 386	1 613	1 877	2 187	2 550	4,7	1,6
Suruç	1 012	1 145	1 295	1 465	1 659	1 880	2 133	3,9	3,3
Viranşehir	775	830	887	947	1 008	1 072	1 138	2,1	1,8
Şanlıurfa	18 723	22 247	26 462	31 542	37 702	45 219	54 431	100,0	4,0

Tablo 7.66. Şanlıurfa İli - Hizmet Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	72 204	87 785	106 707	129 845	158 306	193 485	237 146	68,0	38,4
Akçakale	4 270	4 787	5 359	5 993	6 699	7 486	8 365	2,4	13,3
Birecik	8 781	9 946	11 252	12 722	14 382	16 260	18 390	5,3	28,6
Bozova	3 347	3 674	4 033	4 426	4 860	5 337	5 864	1,7	14,5
Ceylanpınar	5 526	6 457	7 539	8 804	10 289	12 038	14 107	4,0	28,2
Halfeti	2 042	2 222	2 418	2 631	2 862	3 115	3 390	1,0	10,3
Harran	1 186	1 537	2 000	2 618	3 448	4 570	6 095	1,7	3,7
Hilvan	1 818	2 044	2 298	2 585	2 910	3 278	3 696	1,1	11,4
Siverek	10 088	11 758	13 688	15 926	18 537	21 592	25 182	7,2	15,8
Suruç	6 745	7 631	8 633	9 769	11 061	12 535	14 218	4,1	22,0
Viranşehir	8 354	8 949	9 565	10 202	10 863	11 549	12 261	3,5	19,4
Şanlıurfa	124 361	146 790	173 492	205 521	244 217	291 245	348 714	100,0	25,8

Tablo 7.67. Şanlıurfa İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)
Merkez	188 032	228 608	277 883	338 138	412 255	503 868	617 566	45,7
Akçakale	32 107	35 994	40 294	45 064	50 368	56 283	62 892	4,7
Birecik	30 702	34 775	39 343	44 483	50 286	56 852	64 301	4,8
Bozova	23 079	25 337	27 811	30 527	33 515	36 808	40 441	3,0
Ceylanpınar	19 596	22 896	26 734	31 220	36 485	42 689	50 024	3,7
Halfeti	19 824	21 574	23 474	25 540	27 789	30 241	32 917	2,4
Harran	32 044	41 544	54 066	70 753	93 177	123 506	164 727	12,2
Hilvan	15 943	17 929	20 161	22 679	25 526	28 754	32 418	2,4
Siverek	63 846	74 421	86 630	100 800	117 320	136 660	159 378	11,8
Suruç	30 661	34 687	39 239	44 404	50 278	56 976	64 628	4,8
Viranşehir	43 061	46 129	49 303	52 590	55 997	59 533	63 204	4,7
Şanlıurfa	498 895	583 894	684 938	806 198	952 996	1 132 170	1 352 496	100,0

7.3. DİYARBAKIR

7.3.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

Diyarbakır iline ait temel ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Diyarbakır'da 2001 yılı itibariyle kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarı 1.313 TL olup, 2.146 ABD Doları olan Türkiye ortalamasının altındadır.

2008 yılı itibariyle Diyarbakır ilinde 89.191.000 TL ihracat gerçekleşmiştir. İthalat miktarı ise 31.205.000 TL'dir.

İlin 2008 yılı toplam elektrik tüketimi 151470 MWh iken kişi başına düşen elektrik tüketimi ise 0,00051 MWh düzeyindedir.

Tablo 7.68. Diyarbakır İli - Ekonomik Göstergeler

Ekonomik Göstergeler	Yılı	Birimi	Miktar
GSYİH	2001	TL	2 200 083 013
Kişi Başına GSYİH	2001	TL	1 313
Kayıtlı İş Aryanlar (İŞKUR)	2008	Kişi	8 580
Sosyal Güv.Yarar.Top. Nüfus Oranı	2008	(%)	%26
10.000 Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı	2008	Adet	539
İhracat Değeri	2008	Bin TL	89 191
İthalat Değeri	2008	Bin TL	31 205
Toplam Elektrik Tüketimi	2008	MW	151 470
Kişi Başına Elektrik Tüketimi	2008	MW	0.0051
Sanayide Elektrik Tüketimi	2008	MW	
Toplam Hekim Sayısı	2008	1000 \$	1 843
Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı	2008	MW	1 347
Yayınlanan Yerel Gazete Sayısı	2008	MW	7
Yerel TV İstasyonu	2008	MW	5
Yerel Radyo İstasyonu	2008		9

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

7.3.2. SEKTÖREL ANALİZ

Diyarbakır ilinde istihdama göre sektörel dağılım %63,9 tarım ve hayvancılık, %32,3 hizmetler ve %3,8 sanayi (madencilik dahil) şeklindedir.

Tarım ve hayvancılık sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, Merkez dışında, tüm ilçelerde ilk sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %90,3 ile Çınar; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %41,3 oranı ile Merkez ilçedir.

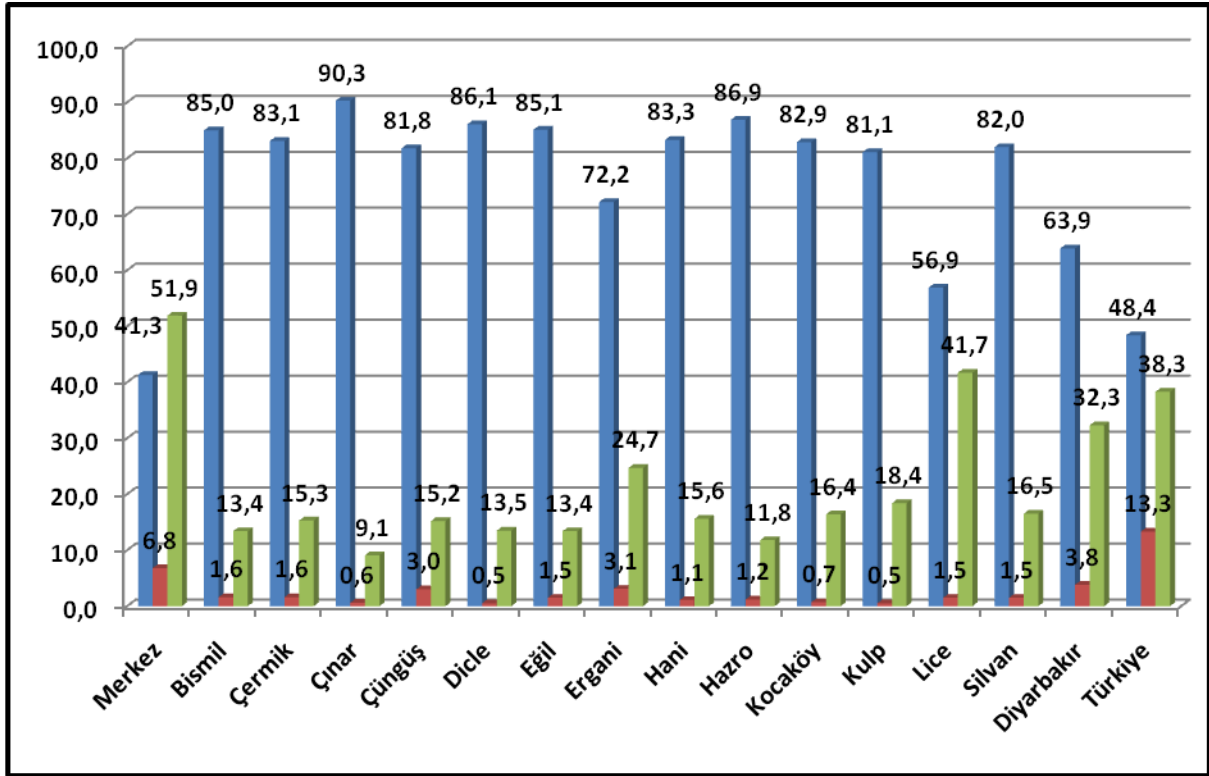
Hizmetler sektörü, il genelinde Merkez ilçede ilk sırada, tüm ilçeler de ise, ikinci sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %51,9 oranı ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçe ise, %9,1 oranı ile Çınar ilçesidir.

Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçeler üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla orana sahip olduğu ilçe %6,8 ile Merkez; en az orana sahip olduğu ilçeler ise, %0,5 oranı ile Dicle ve Kulp'tur.

Tablo 7.69. Diyarbakır İli - Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı (%)

İlçeler	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi Sektörü	Hizmetler Sektörü
Merkez	41,3	6,8	51,9
Bismil	85,0	1,6	13,4
Çermik	83,1	1,6	15,3
Çınar	90,3	0,6	9,1
Çüngüş	81,8	3,0	15,2
Dicle	86,1	0,5	13,5
Eğil	85,1	1,5	13,4
Ergani	72,2	3,1	24,7
Hani	83,3	1,1	15,6
Hazro	86,9	1,2	11,8
Kocaköy	82,9	0,7	16,4
Kulp	81,1	0,5	18,4
Lice	56,9	1,5	41,7
Silvan	82,0	1,5	16,5
Diyarbakır	63,9	3,8	32,3
Türkiye	48,4	13,3	38,3

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.21. Diyarbakır İli Çalışanların İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılım (%)

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

7.3.2.1. Tarım Ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık, Diyarbakır ekonomisinde başat sektör konumundadır. Merkez ve Dicle ilçeleri hariç, sektörün tüm ilçelerdeki oranı %70'in üstündedir.

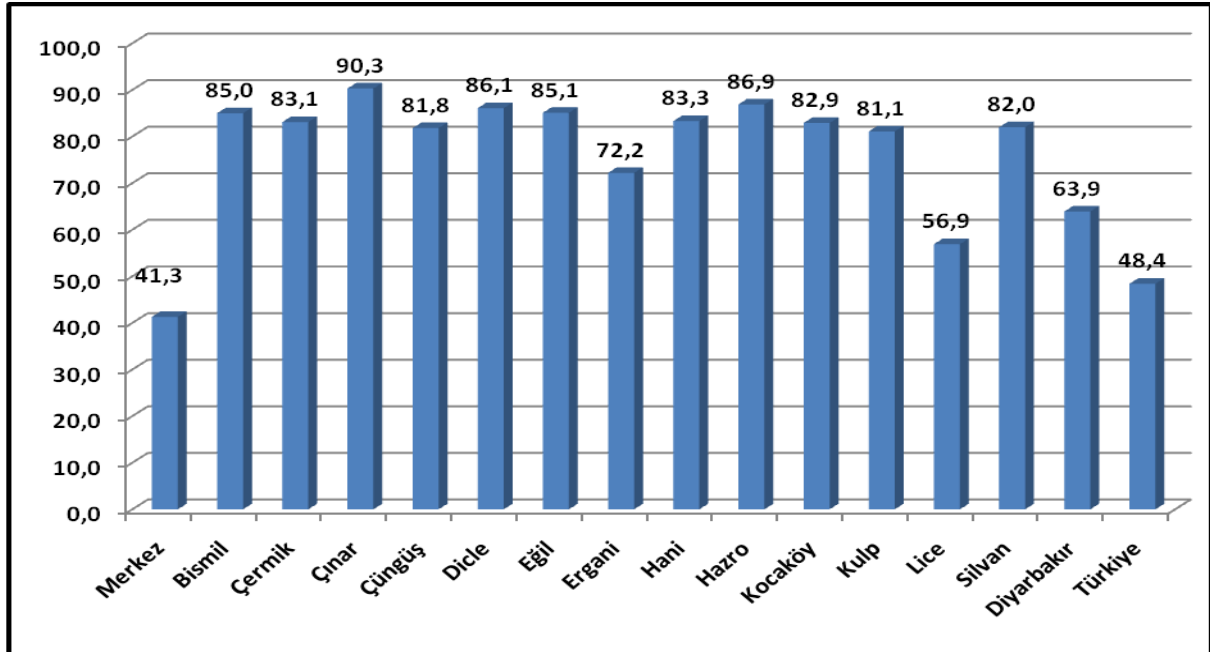
Diyarbakır ilindeki tarım işletmelerinin %50'sinde yalnız bitkisel üretim, %45'inde bitkisel ve hayvansal üretim, %5'inde ise sadece hayvansal üretim faaliyeti yapılmaktadır.

Tablo 7.70. Diyarbakır İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Tarım Sektörü (%)
Merkez	41,3
Bismil	85,0
Çermik	83,1
Çınar	90,3
Çüngüş	81,8
Dicle	86,1
Eğil	85,1
Ergani	72,2
Hani	83,3
Hazro	86,9
Kocaköy	82,9
Kulp	81,1
Lice	56,9
Silvan	82,0
Diyarbakır	63,9
Türkiye	48,4

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.22. Diyarbakır İli - Tarım Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı (%)

Bitkisel Üretim

Diyarbakır ilindeki tarım bitkisel üretime ilişkin göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. 2008 yılı itibarıyla Diyarbakır ilinde tarım arazilerinin 114.662 hektarında sulu tarım, 581.311 hektarında ise kuru tarım yapılmaktadır. Ayrıca bu arazilerin 629.907 hektarı tarla, 23.426 hektarı bağ, 4.048 hektarı meyvelik, 20.353 hektarı sebzelik ve 4 hektarı ise zeytinliktir.

Tablo 7.71. Diyarbakır İli Tarım Göstergeleri

1-) Arazi Varlığı	Birim	2008
Tarım Arazisi	Hektar	695 973
Mera Alanı	Hektar	230 092
Orman Alanı	Hektar	323 460
Diğer Alanlar	Hektar	306 052
Toplam	Hektar	1 555 527
2-) Tarımsal Arazi Kullanımı		
Sulu Tarım Yapılan Arazi	Hektar	114 662
Kuru Tarım Yapılan Arazi	Hektar	581 311
Tarla Arazisi	Hektar	629 907
Bağ	Hektar	23 426
Meyvelik	Hektar	4 048
Sebzelik	Hektar	20 353
Dutluk	Hektar	769
Zeytinlik	Hektar	4
Toplam	Hektar	1 374 480
3-) Tarımsal Üretim		
Sebze (Muhtelif)	Ton	574 309
Soğan, Sarımsak	Ton	9 356
Meyve (Muhtelif)	Ton	17 970
Yaş Üzüm	Ton	122 678

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

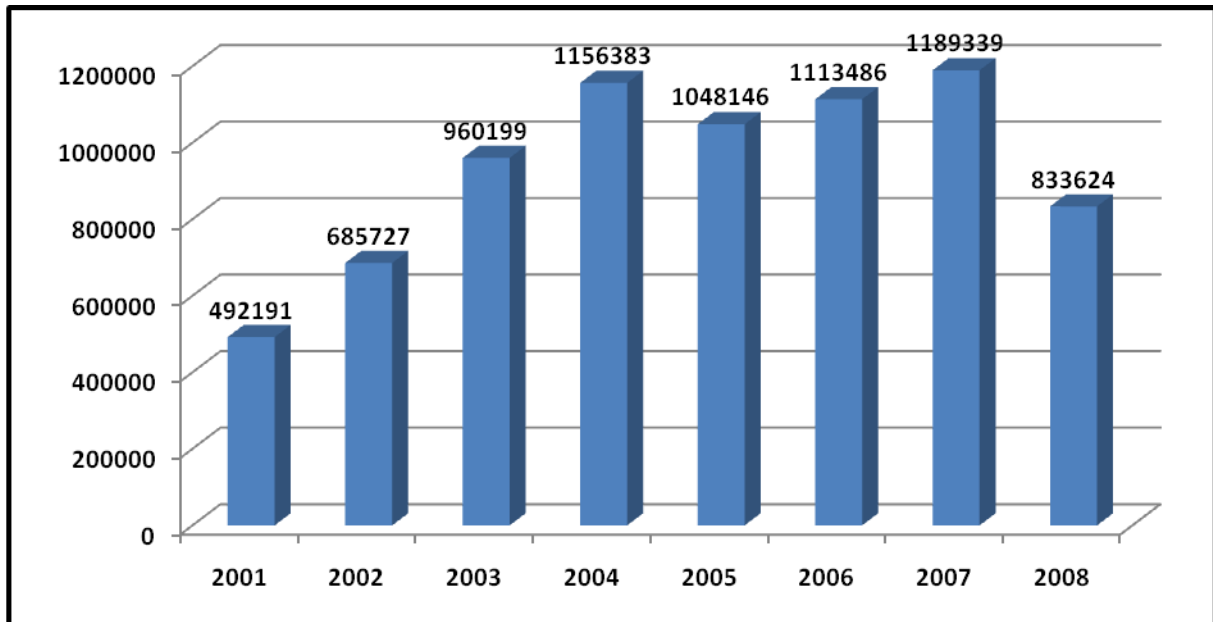
Diyarbakır ilindeki bitkisel üretime ilişkin bazı veriler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Tarım alanlarının yıllar itibari ile kullanım dağılımına bakıldığında, ekilen alanların ve nadasa bırakılan alanların 2001-2008 yılları arasında azaldığı görülmektedir. Sebze, meyve, baharat bitkileri ve bağ alanlarında ve yem bitkileri ekilen alanlarda artma söz konusudur. Bitkisel üretim değeri de 2001-2008 yılları arasında neredeyse 2 kat artmıştır.

Tablo 7.72. Diyarbakır İli - Tarım Alanı Kullanımı

Yıllar	Ekilen (ha)	Nadas (ha)	Sebze (ha)	Meyveler ve baharat bitkileri alanı (ha)	Bağ alan (ha)	Yem bitkileri (ha)	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)
2001	645 314	67 429	20 310	3 739	22 443	414	492 191
2002	670 751	88 167	20 166	3 605	21 100	354	685 727
2003	680 192	84 689	20 117	3 742	21 150	616	960 199
2004	676 093	79 498	17 998	3 686	21 153	1 533	1 156 383
2005	644 658	72 941	18 998	3 690	21 295	2 905	1 048 146
2006	617 610	67 168	18 354	3 733	21 336	2 044	1 113 486
2007	609 348	40 649	19 485	3 610	21 988	5 155	1 189 339
2008	539 587	39 066	20 977	4 407	24 126	9 948	833 624

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.23. Diyarbakır İli - Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değeri Grafiği (bin TL)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

2001-2008 yılları arasında patates, kuru baklagiller yenilebilir kök ve yumrular ve tahıllar, yağlı tohumların ve şeker imalatında kullanılan bitkilerin üretiminde azalma görülmekte iken parfümeri, eczacılık vb. bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri tohumları, saman ve ot üretiminde artma gözlenmiştir

Tablo 7.73. Diyarbakır İli - Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretimi (ton)

Yıllar	Parfümeri, Eczacılık Vb. Bitkiler, Şekerpancarı Ve Yem Bitkileri Tohumları (Ton)	Patates, Kuru Baklagiller Yenilebilir Kök Ve Yumrular (Ton)	Saman Ve Ot (Ton)	Tahıllar (Ton)	Yağlı Tohumlar (Ton)	Şeker İmalatında Kullanılan Bitkiler (Ton)
2001	191	148 156	5 706	1 155 950	109 521	1 993
2002	59	178 111	3 954	1 049 295	135 790	1 981
2003	79	190 251	8 362	1 086 052	152 678	1 389
2004	308	167 588	19 094	1 183 268	165 032	1 725
2005	127	147 510	49 981	1 183 432	132 790	1 875
2006	283	183 143	30 907	1 234 272	127 128	1 857
2007	978	153 974	68 980	1 241 192	124 936	1 440
2008	977	42 628	155 699	367 193	97 992	1 075

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

2001-2008 yılları arasında kök ve yumru sebzelerin üretim miktarları çok ciddi biçimde azalmış, diğer sebze ve meyvelerin üretim miktarları artmıştır.

Tablo 7.74. Diyarbakır İli Sebze Ve Meyve Üretim Miktarı

Yıllar	Sebze Miktarları (ton)			Meyve Miktarları (ton)			
	Kök ve yumru sebzeler	Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	Diğer sebzeler	Üzüm	Muz, incir, avokado ve kivi	Diğer meyveler	Zeytin ve sert çekirdekli
2001	38 492	541 314	706	117 506	734	8 457	3 655
2002	33 912	523 284	699	105 529	657	9 757	3 663
2003	28 695	487 316	812	999 546	613	10 229	3 754
2004	14 032	527 596	418	899 241	564	10 218	3 745
2005	16 075	525 290	361	108 787	745	10 004	3 851
2006	8 331	553 424	669	121 394	777	9 661	3 691
2007	7 703	580 826	553	119 746	859	10 241	3 935
2008	9 420	575 948	561	130 741	792	12 562	4 720

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Bitkisel üretimin, Diyarbakır ilinde agro-ekolojik alt bölgelerdeki değerlerine ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. İl genelinde hububat üretimi en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Buğday ve arpa en fazla yetiştirilen ürünlerdir.

Tablo 7.75. Diyarbakır İli -Alt Bölgelere Hububat Üretimi

Ürün	Üretim (ton)				Toplam (ton)
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	IV.Alt Bölge	
Buğday	685.725	67.227	80.477	61.920	895.349
Arpa	355.550	18.262	25.962	17.860	417.634
Mısır	33.000	0	35	3.825	36.860
Darı	1.650	0	0	304	1.954
Pirinç	3.041	0	0	1.050	4.091

Kaynak: İl Master Planı 2005

İl genelinde endüstri bitkileri üretimi en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Pamuk en fazla yetiştirilen üründür.

Tablo 7.76. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Endüstri Bitkileri Üretimi

Ürün	Üretim (ton)				Toplam (ton)
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	IV.Alt Bölge	
Pamuk	240.150	3.060	4.157	0	247.367
Tütün	3.664	2.560	0	0	6.224

Kaynak: İl Master Planı 2005

İl genelinde baklagil üretimi en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Nohut ve kırmızı mercimek en fazla yetiştirilen ürünlerdir.

Tablo 7.77. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Baklagil Üretimi

Ürün	Üretim (ton)				Toplam (ton)
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	IV.Alt Bölge	
Nohut	26,950	2.560	4.100	3.542	37.152
K.Fasulye	0	80	0	116	196
K.Mercimek	108.800	3.060	5.292	2.411	119.563

Kaynak: İl Master Planı 2005

İl genelinde yem bitkileri üretimi en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Fiğ ve yonca en fazla yetiştirilen ürünlerdir.

Tablo 7.78. Diyarbakır İli - Alt Bölgelere Göre Yem Bitkileri Üretimi

Ürün	Üretim (ton)				Toplam (ton)
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	IV.Alt Bölge	
Korunga	7	0	570	0	577
Fiğ (ot)	977	0	180	64	1.221
Burçak(ot)	100	76	200	0	376
Yonca	1.000	240	450	2.780	4.470

Kaynak: İl Master Planı 2005

İl genelinde sebze üretimi en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Kavun, karpuz ve domates mercimek en fazla yetiştirilen ürünlerdir.

Tablo 7.79. Diyarbakır İli - Alt Bölgeler Göre Önemli Sebze Üretim Alanları

Ürün	Üretim Alanı (ha.)				Toplam (ha.)
	I.Alt Bölge	II.Alt Bölge	III.Alt Bölge	IV.Alt Bölge	
Hıyar	600	56	39	220	915
Patlıcan	935	40	55	420	1450
Domates	2275	133	95	162	2665
Kavun	2.750	31	480	255	3.516
Karpuz	5.700	71	420	70	6.261

Kaynak: İl master planı 2005

Diyarbakır'da genel olarak elma, erik, kaysı, kiraz, dut, incir ve üzüm üretimi yapılmaktadır. Kiraz, üzüm, incir, ceviz ve badem yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için uygun potansiyel vardır. I. ve IV.alt bölgeler dışında meyve üretimi daha çok öz tüketime yönelik yapılmaktadır.

Hayvansal Üretim

Diyarbakır ilindeki hayvansal üretime ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Diyarbakır ili besi hayvan varlığı incelendiğinde; 2008 yılı itibariyle büyükbaş, 802839 küçükbaş, 781790 adet kümes hayvanı ve 101068 adet arı kovanı bulunmaktadır. 2008 yılında 18278 ton kırmızı et, 268445 ton süt, 2733 ton bal ve 39394800 adet yumurta üretilmiştir. Diyarbakır ili sahip olduğu büyükbaş hayvan varlığı açısından Türkiye’de sıralamaya girmekte olup, hayvancılık önemli bir tarım sektörü halini almıştır.

Tablo 7.80. Diyarbakır İli - Hayvancılık Göstergeleri

1-) Hayvansal Üretim	Birim	2008
Hayvansal Üretim	Ton	289 456
Et (Kırmızı)	Ton	18 278
Süt	Ton	268 445
Bal	Ton	2 733
Yumurta	Adet	39 394 800
2-) Besi Hayvan Varlığı		
Manda	Adet	2 601
İnek	Adet	
Dana	Adet	
Koyun	Adet	630 346
Kıl Keçisi	Adet	172 493
Tavuk	Adet	741 600
Ördek	Adet	20 600
Kaz	Adet	19 590
Arı Kovanı	Adet	101 068

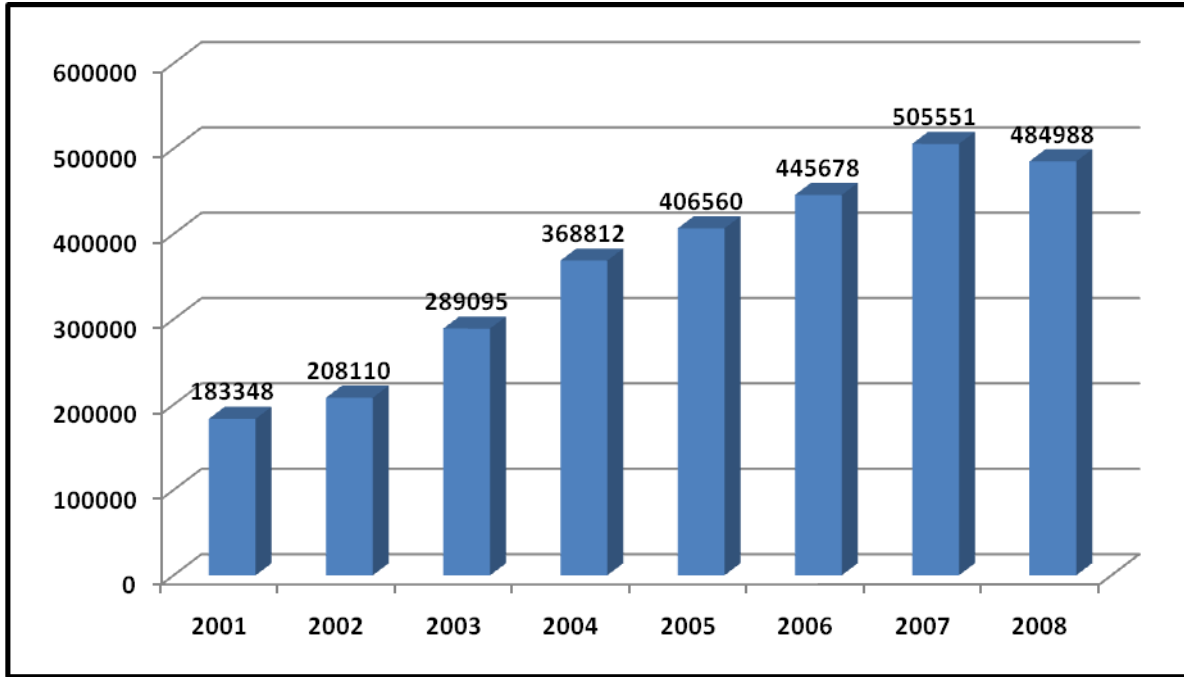
Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Diyarbakır ili hayvansal değerler incelendiğinde canlı hayvan değerlerinde 2001-2007 yılları arasında sürekli bir artış gözlenmekte iken 2008 yılında hayvan varlığındaki azalmaya paralel olarak bir miktar azalma yaşanmıştır. Aynı şekilde hayvansal ürünlerin değerlerinde 2001-2007 yılları arasında sürekli bir artış gözlenmekte iken 2008 yılında hayvan varlığındaki azalmaya paralel olarak bir miktar azalma yaşanmıştır.

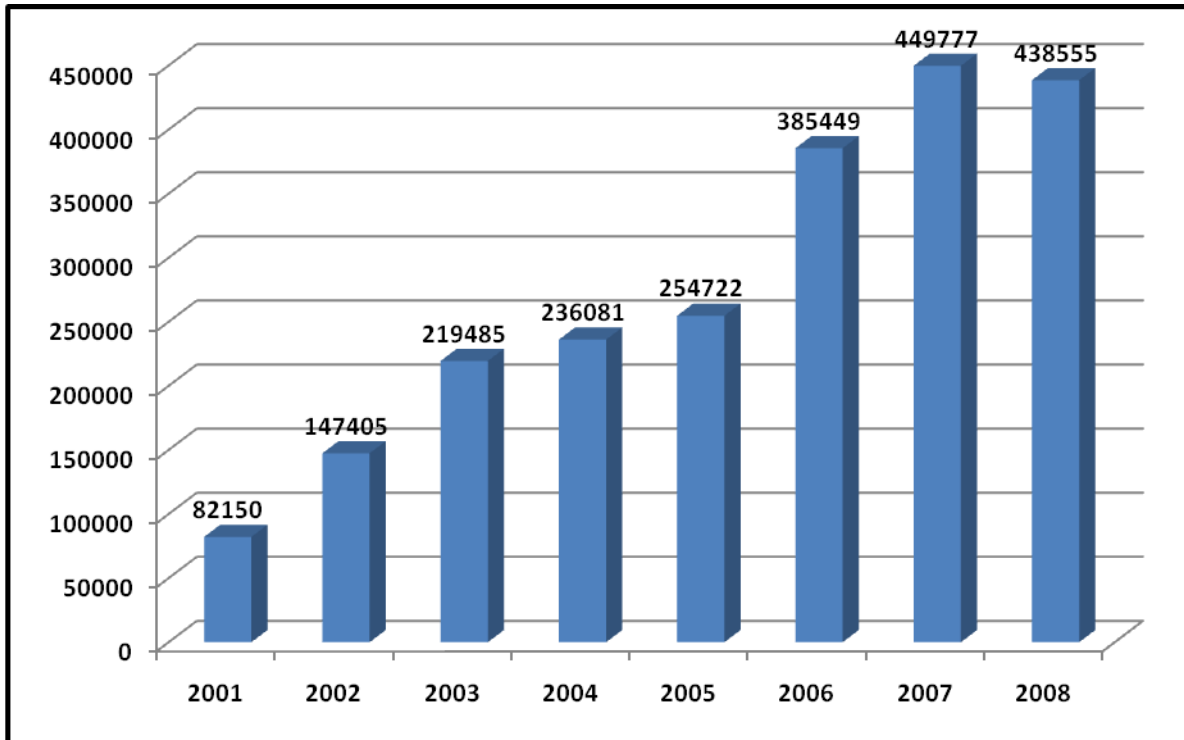
Tablo 7.81. Diyarbakır İli - Canlı Hayvan Ve Hayvansal Ürün Değeri

Yıllar	Canlı Havan Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürün Değeri (Bin TL)
2001	183 348	82 150
2002	208 110	147 405
2003	289 095	219 485
2004	368 812	236 081
2005	406 560	254 722
2006	445 560	385 449
2007	505 551	449 777
2008	484 988	438 555

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.24. Diyarbakır İli - Canlı Hayvan Değeri Grafiği (bin TL)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.25. Diyarbakır İli - Hayvansal Üretim Değeri Grafiği (bin TL)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Diyarbakır'da hayvan yetiştiriciliği en fazla I.alt bölgede yapılmaktadır. Bölgenin yaz aylarında çok sıcak olması nedeniyle yumurta tavukçuluğu yeterince geliştirilememiştir. Broyler (et tavuğu) yetiştiriciliği ise sıcak yaz ayları dışında yapılmakta, fakat gereksinimi karşılamaktan yoksun bir üretim söz konusudur. Diyarbakır ilinde, özellikle entansif hindi eti üretiminin artırılabilmesi için hindi yetiştiriciliğine önem verilmesi; ayrıca ildeki iklim koşullarının bıldırcın ve deve kuşu yetiştiriciliğine uygun olması bakımından bu tür hayvanların yetiştiriciliğinin de arttırılması için çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Diyarbakır ili zengin nektar kaynaklarına sahip olmadığından göçer arıcalar için de cazip değildir. Ancak çok az miktarda göçer arıcı bulunmakla birlikte üretilen bal ikinci ek gelir ve öz tüketime dayalıdır. Kovan sayısı I.Alt bölge olan Merkez-Silvan Alt bölgesinde en yüksektir.

Tablo 7.82.Diyarbakır İli - Hayvansal Ürünler Üretim Değerleri

Ürünler	Üretim	Brüt Üretim Değeri	Üretim Değeri
Süt	119.000	59.500	0,06
Kırmızı Et	14.892.688	101.270.278	94,71
Tereyağı	1.362	4.767	0,00
Peynir	17.100	51.300	0,05
Yumurta (Ad.)	59.265.000	5.333.850	4,99
Bal	30.1	134.337	0,13
Bal mumu	16.3	76.854	0,07
TOPLAM		106.930.886	100,00

Kaynak: İl Master Planı 2005

Su Ürünleri Yetiştiriciliği

2009 yılı sonu itibarıyla Su Ürünleri desteklemelerinden yararlanan 2 adet işletme faal halde üretimini sürdürmektedir. 3 adet işletmenin ön izin işlemleri için gerekli denetimleri yapılmıştır. 2 tane projede henüz hazırlık aşamasındadır.²⁷²

²⁷² İl Özel İdaresi 2010Yılı Çalışma Raporu

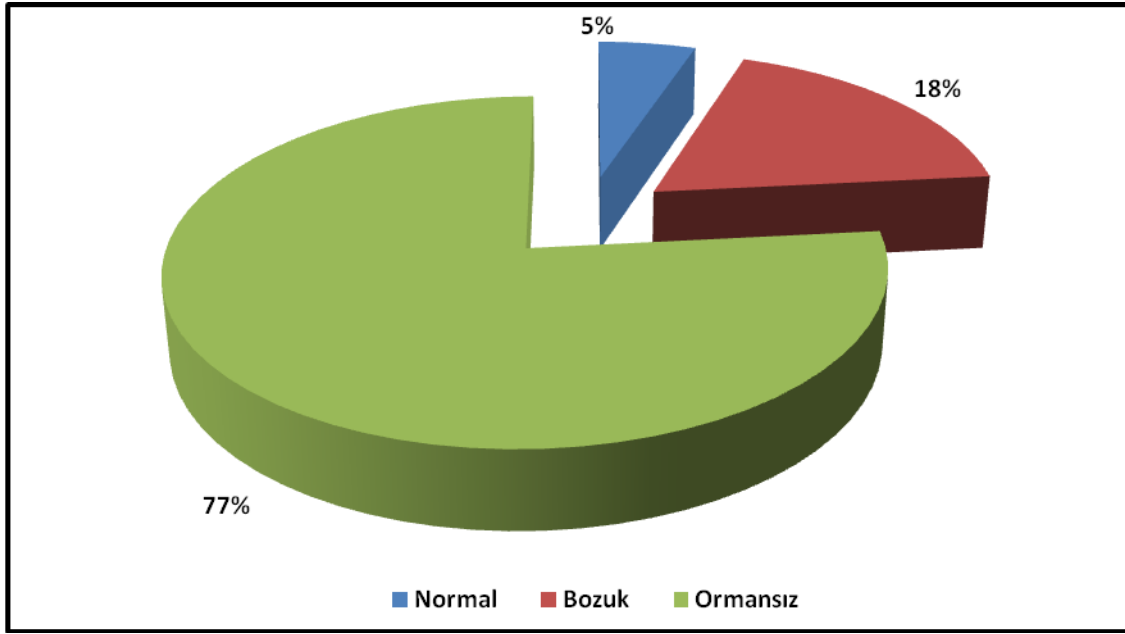
Ormanlık

Diyarbakır ilinde 78.400 hektar verimli, 274.426 hektar verimsiz olmak üzere 352.826 hektar orman arazisi bulunmaktadır. İlde 2008 yılında sadece 17.226 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır.

Tablo 7.83. Diyarbakır İli Orman Varlığı, Orman Ürünleri Üretim Ve Satış

1-) Ormanlık Alanların Dağılımı					
	Birim	Ormansız Alan	Normal Orman	Bozuk Orman	Genel Alan
Toplam Alan	Hektar	1 155 310	78 400	274 426	1 508 136
2-) Türkiye, Bölge Orman Varlığı			Türkiye	Bölgesi (Elazığ)	İli (Diyarbakır)
Koru Ormanı	Hektar	Normal	8 540 215	41 352	--
		Bozuk	6 499 380	74 606	--
		Toplam	15 439 595	115 958	--
Baltalık Ormanı	Hektar	Normal	1 681 006	549.839	78 400
		Bozuk	4 068 146	1 510 811	274 486
		Toplam	5 749 152	2 060 711	352 826
Genel Toplam	Hektar	Normal	10 621 220	591 245	78 400
		Bozuk	10 567 526	1 585 483	274 426
		Toplam	21 188 747	2 176 669	352 826
3-) Orman Ürünleri Üretim-Satış Ve Ağaçlandırma Durumu					
Ürün Türü		Birim	2008		
Üretim Miktarı	Yakacak Odun	Ster	17 226		
Satış Miktarı	Yakacak Odun	Ster	16 157		

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Grafik 7.26. Diyarbakır İli - Orman Varlığı Dağılımı

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

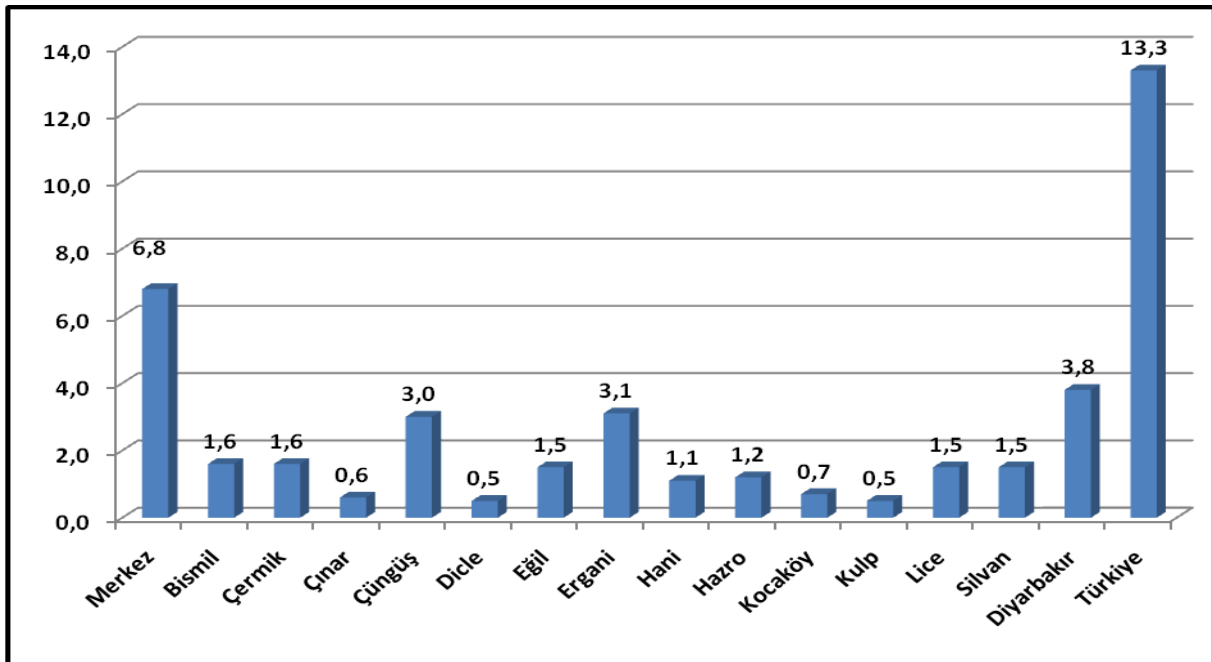
7.3.2.2. Sanayi Ve Madencilik

Diyarbakır'da sanayi sektöründeki istihdamın çok düşük olduğu görülmektedir. İl Merkez, Ergani, Bismil ve Çermik sanayi sektörünün en fazla yer aldığı ilçeler konumundadır. İldeki sanayi tesisleri ağırlıklı olarak, tekstil, kimya-plastik, gıda, metal eşya, madencilik ve inşaat malzemeleri üzerinedir.

Tablo 7.84. Diyarbakır İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Sanayi Sektörü (%)
Merkez	6,8
Bismil	1,6
Çermik	1,6
Çınar	0,6
Çüngüş	3,0
Dicle	0,5
Eğil	1,5
Ergani	3,1
Hani	1,1
Hazro	1,2
Kocaköy	0,7
Kulp	0,5
Lice	1,5
Silvan	1,5
Diyarbakır	3,8
Türkiye	13,3

Grafik 7.27. Diyarbakır İli - Sanayi Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Diyarbakır ilinde 280'i özel sektöre ait olmak üzere 284 sanayi tesisi, 1 organize sanayi bölgesi, 6 küçük sanayi sitesi, 1 teknopark ve 1 adet sanayi odası bulunmaktadır. Ayrıca, ilde bir "besi organize sanayi bölgesi" ve Merkez Oto KSS kurulma aşamasındadır.

Tablo 7.85. Diyarbakır İli - Genel Sanayi Göstergeleri

	Birimi	2008	
Sanayi Durumu	Özel Sektöre Ait Sanayi Tesisleri	Adet	280
	Kamuya Ait Sanayi Tesisleri	Adet	4
	Organize Sanayi Bölgeleri	Adet	1
	Küçük Sanayi Siteleri	Adet	6
	Teknoparklar	Adet	1
	Sanayi Odaları	Adet	1

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi

Diyarbakır-Elazığ Devlet Karayolu'nun 22.km..sinde bulunmaktadır. 320 hektarlık bir alanda kurulu olan bölge, 224 parsel kapasitelidir. Gelişen talebin karşılanması için, Eğil ilçesi Oyalı köyüne ait 3.000 dönümlük bir mera arazisinin organize sanayi bölgesine katılması çalışmaları devam etmektedir.

Tablo 7.86. Diyarbakır İli - Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi Bilgileri

İşletmenin Durumu	Firma Sayısı	Tahsis Edilen Parsel Sayısı	Toplam Alan (ha.)
Üretimde	105	145	207,3
İnşaat Aşamasında	36	43	60
Proje Aşamasında	40	48	53
Toplam	181	236	320,3

Kaynak: Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü

Mevcut istihdam 3.500 kişi civarında olup, tam kapasite ile çalışması halinde beklenen istihdam kapasitesi 8.000 kişidir.

Tablo 7.87. Diyarbakır İli - Sanayi Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Gıda	Kimya-Plastik	Metal Eşya	Orman-Ağaç	Tekstil	Taş-Toprak	Madencilik	Dokuma	Makine	İnşaat	Toplam
Merkez (Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir)	67	81	43	2	17	43	30	2	8	36	329
Bismil	9	1	1		13	3			1		28
Çermik							12				12
Çınar					2						2
Çüngüş											0
Dicle							1				1
Ergani	1					2	1			2	6
Hani							10				10
Hazro							2				2
Kulp							2				2
Lice							1				1
Silvan						1					1
Eğil										1	1
Kocaköy							1				1
Toplam	77	82	44	2	32	49	60	2	9	39	396

Kaynak: Diyarbakır İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü

Tablo 7.88. Diyarbakır İli - İktisadi Faaliyet Kollarının Sektörlere Göre Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolları	2008	
	Tescil	Ticareti
Tarım, Ormancılık Ve Balıkçılık	60	57
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı	35	6
İmalat Sanayi	29	122
Enerji	104	-
Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama	102	7
Turizm	-	3
İnşaat Ve Bayındırlık	58	44
Eğitim		2
Sağlık	27	2
Mali Kuruluşlar Ve Sigortalar		2
Toplum Ve Kişisel Hizmetler	40	5
Toptan Ve Perakende Hizmetler		62
Hizmet Sektörü	116	-
Diğer		8
Toplam	571	320

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Küçük sanayi siteleri içerisinde en eskisi 1990 yılında kurulan Bismil küçük sanayi sitesidir. Toplam faaliyet alanları incelendiğinde; özellikle 3. Oto Tamircileri Küçük sanayi sitesi 250 hektarın üzerindedir. En fazla işyeri de 3. Oto Tamircileri Küçük sanayi sitesinde bulunmakta iken bu işyerlerinin sadece %8'i doludur. En fazla işçi ise 900 kişi ile 2. Oto Tamircileri Küçük sanayi sitesindedir.

Tablo 7.89. Diyarbakır İli Küçük Sanayi Siteleri

Adı	Faaliyete Başladığı yıl	Toplam Alanı (hektar)	Toplam İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı	Mevcut İstihdam
2. Oto Tamircileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Koop.	1991	60	298	298	Yok	100%	900
3. Oto Tamircileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Koop.	1992	256	520	40	İnşaat Devam Ediyor	8%	100
Marangozlar Küçük San. Sitesi Yapı Koop.	1994	30	99	99	Yok	100%	300
Ergani Küçük San. Sit. Yapı Koop.	1997	40	118	118	Yok	100%	360
Silvan Küçük San. Sit. Yapı Koop.	1996	50	220	220	Yok	100%	380
Bismil Küçük San. Sitesi Yapı Koop.	1990	45	108	108	Yok	100%	330

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Madencilik

MTA'nın il ve yakın çevresinde yaptığı çalışmalar sonucunda endüstriyel hammadde ve metalik maden yatağı ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. Bunlar bakır-kurşun-çinko, demir, manganez, barit, çimento hammaddeleri, fosfat, mika ve tuğla-kiremit olarak sayılabilir. Ergani, Cüngüş, Lice ve Dicle ilçelerinde gözlenen bakır-kurşun-çinko cevherleşmelerinden en önemlisi Dicle ilçesinde Kurşunlu mevkiinde yer almakta olup, % 19,5 Pb içeriğine sahip yatakta 24575 ton görünür+muhtemel, 19925 ton mümkün rezerv tespit edilmiştir. Ayrıca ilçede eskiden işletilmiş bir adet % 10-45 Cr₂O₃ içeriğine sahip krom zuhuru ile %80-94 arasında değişen BaSO₄ içerik ve 2850 ton görünür rezerve sahip barit oluşumları da gözlenmektedir. Kulp ilçesinde gözlenen demir cevherleşmeleri küçük boyutlu zuhurlardır. Ergani ilçesi çimento hammaddeleri ve manganez cevherleşmesi bakımından önemlidir. İlçede çimento hammaddesi olarak kullanılmaya elverişli yaklaşık 463 milyon ton kireçtaşı ve 58 milyon ton kil rezervi ile %39,5 Mn içerikli 19000 ton görünür+muhtemel manganez cevherleşmeleri mevcuttur. Çermik ilçesinde plaka boyutları 1 ile 5 cm arasında değişen mika oluşumları yer almaktadır. Ayrıca, %8-15 P₂O₅ içerikli fosfat oluşumlarına Çınar ilçesinde, Merkez ve Lice ilçelerinde de orta-iyi kaliteli tuğla-kiremit hammaddelerine rastlanmaktadır. İl, mermer potansiyeli bakımından ülkemizin önemli illerinden biridir.

Sözü edilen yer altı kaynakları dışında ilde MTA tarafından, MTA projesi ve ücretli iş olarak ilki Çermik Jeotermal Alanında 1984 yılında olmak üzere 3 adet sondaj çalışması gerçekleştirilmiş olup bu çalışmalarla toplam 620 m derinliğe ulaşılmıştır. Bu sondaj çalışmaları ile ortalama 51°C sıcaklığa sahip toplam 65 lt/sn debili jeotermal akışkan görünür hale getirilmiştir. Sadece 1 kuyudan üretim yapılmakta ve sıcak sudan kaplıca amaçlı yararlanılmaktadır. Kuyular dar alanda açıldığından birbirini etkilemektedir. Bununla birlikte Silvan-Hazro sahasında da 5190 Kcal/kg alt ısı değerine sahip 1800000 ton mümkün linyit rezervi tespit edilmiştir.

BAKIR-KURŞUN-ÇİNKO (Cu-Pb-Zn)

Dicle-Kurşunlu (Piricman) Sahası

Tenör :%19,5 Pb (88 gr/ton Ag değeri bilinmektedir)

Rezerv: 24575 ton görünür+muhtemel, 19925 mümkün rezerv.

BARİT (Ba)

Dicle-Viskül Köyü, Biricik Köyü ve Keferbere Köyü Sahaları

Tenör :%80-94 BaSO₄

Rezerv: 2850 ton görünür rezerv olup, yataklar sondaj çamuru katkı maddesi olarak işletilmiştir.

ÇİMENTO HAMMADDELERİ (Çmh)**Ergani Sahası**

Kalite : -

Rezerv: 462647937 ton kireçtaşı, 58871214 ton kil rezervi.

DEMİR (Fe)**Kulp-Sekan Tepe Zuhuru**

Tenör :%33,2 Fe

Rezerv :86000 ton toplam rezerv.

FOSFAT (P)**Çınar-Ballıbaba, Bilmece Sahası**

Tenör :%8-15 P2O5,

Rezerv :650000 ton görünür+muhtemel rezerv.

MANGANEZ (Mn)**Ergani-Gömeyik Sahası**

Tenör :%39,5 Mn

Rezerv :19000 ton görünür+muhtemel rezerv.

MİKA (Mic)**Çermik-Midye Köyü Oyukbağ Tepe zuhuru**

Kalite :Plaka boyutları 1-5 cm

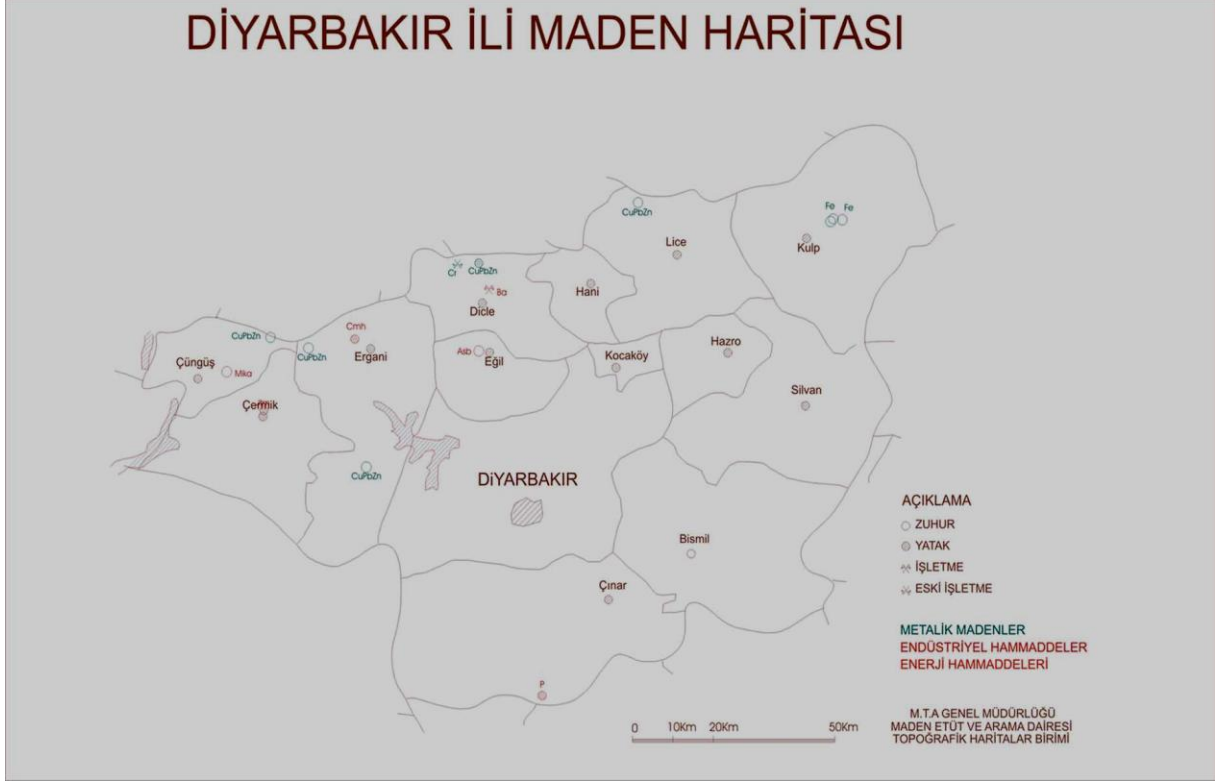
Rezerv :Rezerv çalışmaları yapılmamıştır. Özel sektör tarafından mika çıkarılmıştır.

TUĞLA-KİREMİT (TğKi)**Merkez ve Lice İlçeleri ile Sincangözü-Varisinbağı-Zengo, Angülgözü ve Patrik Köyleri Sahaları**

Kalite :Orta ve iyi kalite

Rezerv :3000000 ton jeolojik rezerv.

Şekil 7.3. Diyarbakır İli - Maden Haritası

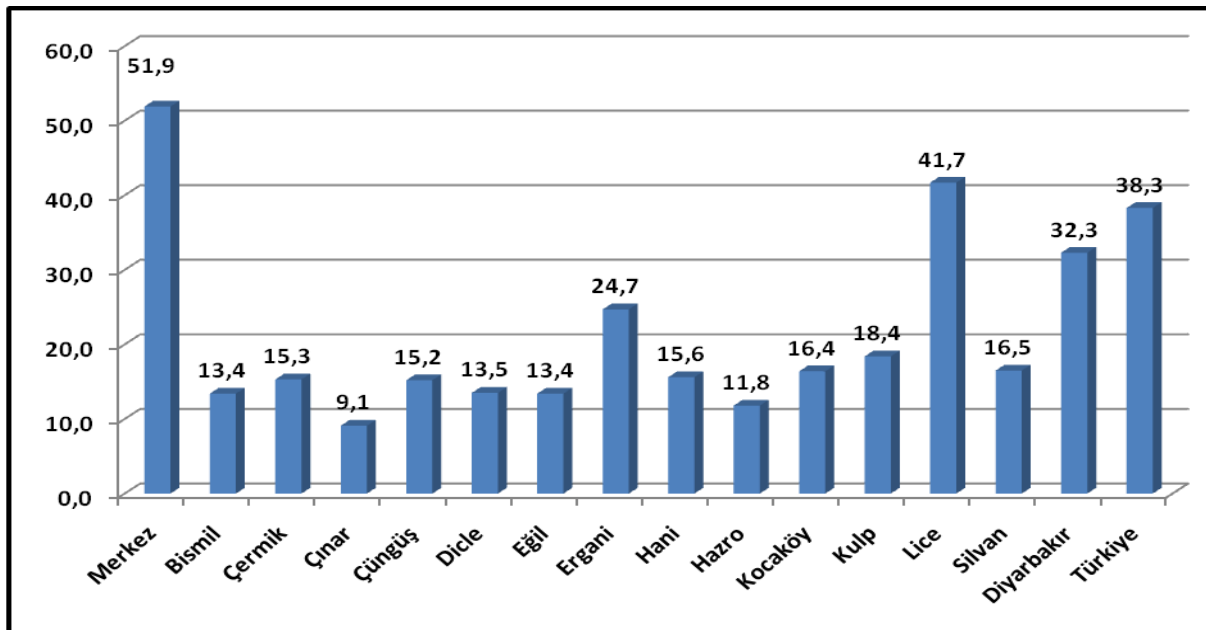
7.3.2.3. Hizmetler

Hizmetler sektörü, Merkez ilçe hariç, tüm ilçelerde ikinci sektör konumundadır. Merkez ilçeden sonra, en yüksek orana sahip ilçeler %41,7 ile Lice ve %24,7 ile Ergani'dir. Diğer ilçelerdeki sektör oranı 520'nin altındadır.

Tablo 7.90. Diyarbakır İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Hizmet Sektörü (%)
Merkez	51,9
Bismil	13,4
Çermik	15,3
Çınar	9,1
Çüngüş	15,2
Dicle	13,5
Eğil	13,4
Ergani	24,7
Hani	15,6
Hazro	11,8
Kocaköy	16,4
Kulp	18,4
Lice	41,7
Silvan	16,5
Diyarbakır	32,3
Türkiye	38,3

Grafik 7.28. Diyarbakır İli - Hizmetler Sektöründe Çalışanların İlçelere Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Diyarbakır ilinde 2008 yılı itibariyle 43 esnaf ve sanatkarlar odasından oluşan bir birlik ile 1 adet ticaret odası bulunmaktadır. İlde 56'sı ihracatçı ve 62'si ithalatçı olmak üzere 5884 sermaye ve 61 şahıs şirketi bulunmaktadır. Ayrıca ilde 56 banka şubesi mevcuttur.

Tablo 7.91. Diyarbakır İli - Genel Ticaret Göstergeleri

		Birim	2008
Ticaret Durumu	Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Adet	1
	Esnaf Ve Sanatkarlar Odası	Adet	43
	İhracatçı Firma	Adet	56
	İthalatçı Firma	Adet	62
	Ticaret Odaları (Her Türlü)	Adet	1
	Sermaye Şirketleri	Adet	5 884
	Şahıs Şirketleri	Adet	61
	Banka Şubeleri	Adet	56
Kooperatifler	Birlik Ortağı Olan	Adet	261
		Kisi	--
	Ortak Sayısı	Adet	100
		Kisi	--
	Tasfiye Halinde	Adet	140
		Kisi	--

Kaynak: Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı 2008 Yılı Sanayi Ve Ticaret Durum Raporu

Diyarbakır ilinde 2010 yılı itibariyle işletme belgeli tesis sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. İldeki nitelikli konaklama tesisleri il merkezinde yer almaktadır.

Tablo 7.92. Diyarbakır İli - Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri (2010)

Tesis Adı	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
B. Kervansaray Otel	Özel Belgeli	48	106
Class Otel	5 Yıldızlı	114	216
Prestij Otel	4 Yıldızlı	54	113
Dedeman Otel	4 Yıldızlı	98	200
Malabadi Otel	4 Yıldızlı	94	195
Turistik Otel	3 Yıldızlı	57	80
Miroğlu Otel	3 Yıldızlı	71	115
D. Büyük Otel	3 Yıldızlı	72	138
Grand Güler Otel	3 Yıldızlı	50	103
Balkar Otel	2 Yıldızlı	52	100
Kristal Otel	2 Yıldızlı	46	94
Kaplan Otel	2 Yıldızlı	44	94
Güler Otel	2 Yıldızlı	32	64
Birkent Otel	2 Yıldızlı	29	53
Azizoğlu Malkoç Otel	2 Yıldızlı	54	83
Aslan Otel	2 Yıldızlı	36	58
Toplam		951	1812

Kaynak: Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

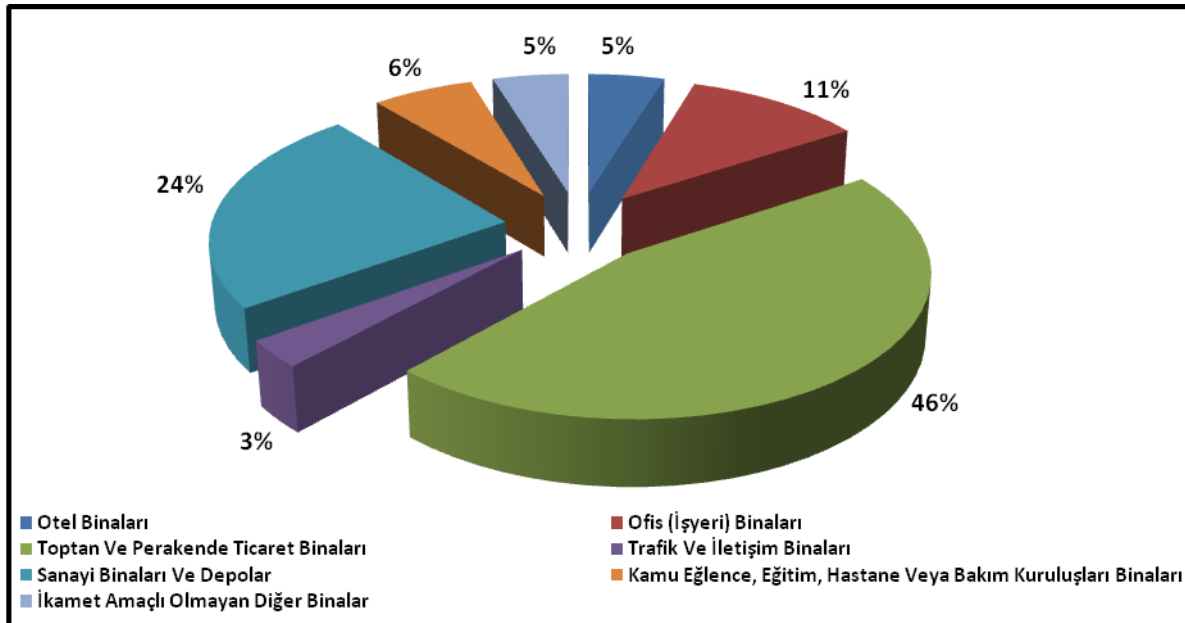
Diyarbakır'da inşaat sektörü de önemli bir gelişme göstermiştir. TÜİK 2009 yılı göstergelerine göre, Diyarbakır ilinde toplam 3 otel binası, 7 ofis binası, 29 toptan ve perakende ticaret binası, 15 sanayi binası ve depo bulunmakta iken özellikle otel ve sanayi binaları ve depoların büyüklükleri dikkat çekicidir.

Tablo 7.93. Diyarbakır İli Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara (Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre) Göre Dağılım

Bina Türü	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m ²)
Otel Binaları	3	3 326
Ofis (İşyeri) Binaları	7	14 541
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	29	34 629
Trafik Ve İletişim Binaları	2	2 733
Sanayi Binaları Ve Depolar	15	42 243
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya Bakım Kuruluşları Binaları	4	20 485
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer Binalar	3	4 476
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan Binalar	63	122 433

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.29. Diyarbakır İli - Kullanım Amacına Göre Tamamen veya Kısmen Biten İkamet Amaçlı Olmayan Yeni ve İlave Yapılara Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

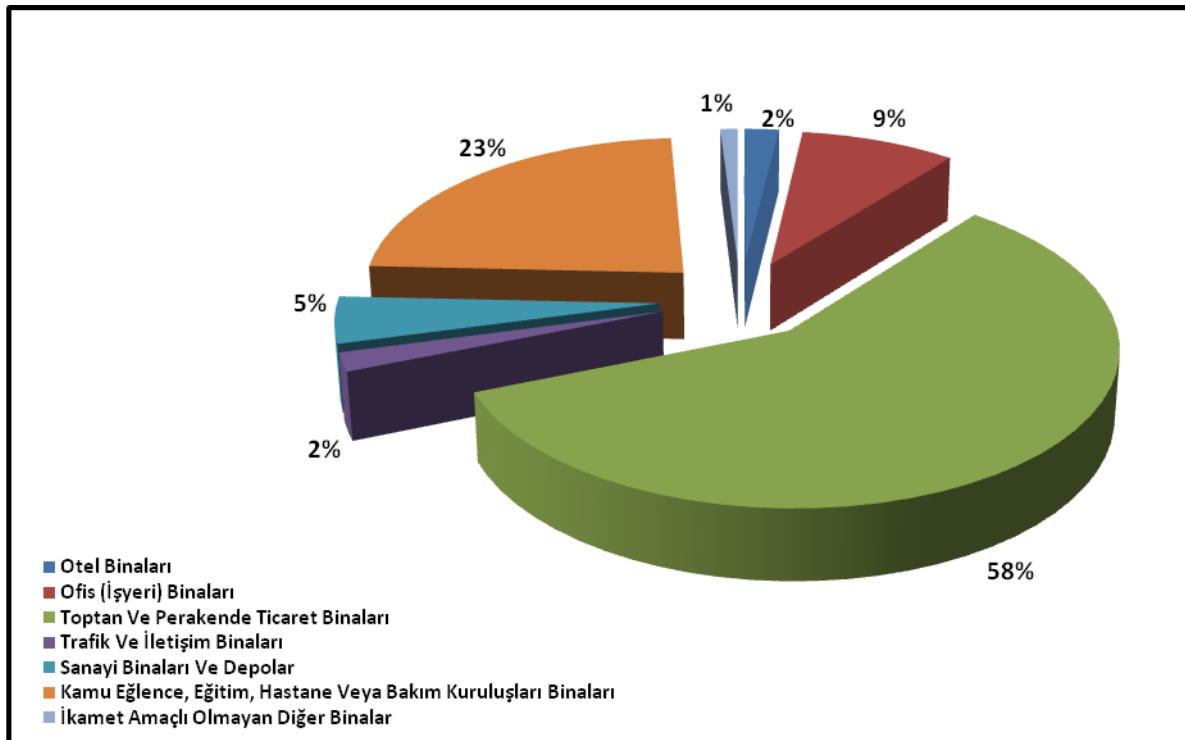
Diyarbakır ilinde 2008 yılı itibariyle yapılacak ikamet amaçlı olmayan 103 yeni ve ilave yapı bulunmakta iken bunların toplam yüzölçümü 203144 m² dir. Bu yapıların %58'ini toptan ve perakende ticaret binaları, %23'ünü kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binaları oluşturmaktadır.

Tablo 7.94. Diyarbakır İli Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılar, 2008 [Yapı Ruhsatlarına Göre]

Bina Türü	Bina Sayısı	Bina Oranı	Yüzölçümü
Otel Binaları	2	2	3 449
Ofis (İşyeri) Binaları	9	9	25 874
Toptan Ve Perakende Ticaret Binaları	60	58	49 624
Trafik Ve İletişim Binaları	2	2	2 259
Sanayi Binaları Ve Depolar	5	5	14 526
Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane Veya Bakım Kuruluşları Binaları	24	23	105 543
İkamet Amaçlı Olmayan Diğer	1	1	1 869
Toplam İkamet Amaçlı Olmayan	103	100	203 144

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 7.30. Diyarbakır İli - Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni Ve İlave Yapılara [Yapı Ruhsatlarına Göre] Göre Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

7.3.3. SEKTÖREL PROJEKSİYONLAR

T.Ü.İ.K-2000 yılı verilerine göre Diyarbakır İlindeki tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri dağılım oranları ile 2040 yılı için toplamda kabul edilen sektörel dağılım oranları aşağıdaki tablolarda verilmiştir

Tablo 7.95. Diyarbakır İli - Tarım Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	91 879	107 147	124 726	145 062	168 692	196 252	228 505	45,1	41,3
Bismil	29 907	33 400	37 275	41 587	46 397	51 776	57 804	11,4	85,0
Çermik	16 071	17 110	18 217	19 396	20 653	21 995	23 429	4,6	83,1
Çınar	24 924	27 793	30 963	34 473	38 369	42 702	47 531	9,4	90,3
Çüngüş	4 892	4 640	4 394	4 154	3 918	3 688	3 462	0,7	81,8
Dicle	15 669	15 989	16 313	16 641	16 973	17 310	17 651	3,5	86,0
Eğil	8 770	9 674	10 668	11 763	12 972	14 310	15 791	3,1	85,1
Ergani	24 383	27 079	30 043	33 309	36 916	40 907	45 331	9,0	72,2
Hani	10 225	10 807	11 416	12 053	12 720	13 419	14 151	2,8	83,3
Hazro	6 046	6 061	6 078	6 096	6 115	6 136	6 159	1,2	87,0
Kocaköy	4 373	4 765	5 194	5 664	6 182	6 752	7 379	1,5	82,9
Kulp	11 362	11 240	11 117	10 995	10 873	10 751	10 629	2,1	81,1
Lice	6 964	6 462	5 965	5 473	4 986	4 505	4 028	0,8	56,8
Silvan	20 820	21 398	21 993	22 607	23 240	23 894	24 567	4,9	82,0
Diyarbakır	276 285	303 565	334 362	369 273	409 006	454 397	506 417	100,0	56,8

Tablo 7.96. Diyarbakır İli - Sanayi Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	15 128	17 642	20 536	23 884	27 775	32 313	37 623	87,7	6,8
Bismil	563	629	702	783	873	975	1 088	2,5	1,6
Çermik	309	329	351	373	398	423	451	1,1	1,6
Çınar	166	185	206	229	255	284	316	0,7	0,6
Çüngüş	179	170	161	152	144	135	127	0,3	3,0
Dicle	91	93	95	97	99	101	103	0,2	0,5
Eğil	155	171	188	207	229	252	278	0,6	1,5
Ergani	1 047	1 163	1 290	1 430	1 585	1 756	1 946	4,5	3,1
Hani	135	143	151	159	168	177	187	0,4	1,1
Hazro	83	84	84	84	84	85	85	0,2	1,2
Kocaköy	37	40	44	48	52	57	62	0,1	0,7
Kulp	70	69	69	68	67	66	66	0,2	0,5
Lice	184	170	157	144	131	119	106	0,2	1,5
Silvan	381	391	402	414	425	437	449	1,0	1,5
Diyarbakır	18 528	21 279	24 436	28 072	32 285	37 180	42 887	100,0	4,8

Tablo 7.97. Diyarbakır İli - Hizmet Sektörü İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)	İlçe Oranı (%)
Merkez	115 461	134 647	156 737	182 294	211 988	246 622	287 153	84,0	51,9
Bismil	4 715	5 265	5 876	6 556	7 314	8 162	9 113	2,7	13,4
Çermik	2 959	3 150	3 354	3 571	3 803	4 050	4 314	1,3	15,3
Çınar	2 512	2 801	3 120	3 474	3 867	4 303	4 790	1,4	9,1
Çüngüş	909	862	817	772	728	685	643	0,2	15,2
Dicle	2 457	2 507	2 558	2 609	2 661	2 714	2 768	0,8	13,5
Eğil	1 381	1 523	1 680	1 852	2 043	2 253	2 487	0,7	13,4
Ergani	8 341	9 264	10 278	11 395	12 629	13 994	15 508	4,5	24,7
Hani	1 915	2 024	2 138	2 257	2 382	2 513	2 650	0,8	15,6
Hazro	821	823	825	828	830	833	836	0,2	11,8
Kocaköy	865	943	1 027	1 121	1 223	1 336	1 460	0,4	16,4
Kulp	2 578	2 550	2 522	2 495	2 467	2 439	2 412	0,7	18,4
Lice	5 104	4 736	4 371	4 011	3 654	3 301	2 952	0,9	41,7
Silvan	4 189	4 306	4 425	4 549	4 676	4 808	4 943	1,4	16,5
Diyarbakır	154 207	175 401	199 728	227 784	260 265	298 013	342 029	100,0	38,4

Tablo 7.98. Diyarbakır İli - Toplam İstihdam Projeksiyonları

İlçeler	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	İl Payı (%)
Merkez	222 468	259 436	301 999	351 241	408 455	475 187	553 281	62,1
Bismil	35 184	39 294	43 853	48 926	54 584	60 913	68 005	7,6
Çermik	19 340	20 590	21 921	23 340	24 853	26 469	28 194	3,2
Çınar	27 601	30 779	34 290	38 176	42 490	47 289	52 637	5,9
Çüngüş	5 981	5 673	5 372	5 078	4 790	4 508	4 232	0,5
Dicle	18 199	18 570	18 946	19 327	19 713	20 105	20 500	2,3
Eğil	10 306	11 368	12 536	13 823	15 244	16 815	18 556	2,1
Ergani	33 771	37 505	41 610	46 134	51 130	56 658	62 785	7,0
Hani	12 274	12 974	13 705	14 469	15 270	16 109	16 988	1,9
Hazro	6 958	6 975	6 994	7 015	7 037	7 061	7 087	0,8
Kocaköy	5 275	5 747	6 265	6 833	7 457	8 145	8 901	1,0
Kulp	14 010	13 859	13 708	13 557	13 407	13 256	13 106	1,5
Lice	12 240	11 357	10 483	9 619	8 764	7 917	7 078	0,8
Silvan	25 390	26 095	26 821	27 570	28 342	29 139	29 960	3,4
Toplam	448 997	500 222	558 503	625 108	701 536	789 571	891 310	100,0

7.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde GSYİH ortalama 1.177 ABD Doları ile Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Diyarbakır, üç il arasında en yüksek GSYİH'sahip ildir; bunu Şanlıurfa ve Adıyaman illeri izlemektedir.

Dokuz ili kapsayan GAP Bölgesi'nin alansal olarak %54'ünü oluşturan Planlama Bölgesi, tarım ve hayvancılık sektörü ağırlıklı bir bölgedir. GAP Master Planı kapsamında, bölgenin "tarıma dayalı ihracat üssü" olarak geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu vizyona büyük oranda erişilmiş olup, en başarı uygulamalar ile Şanlıurfa ili dikkat çekmektedir.

Planlama Bölgesi'ndeki mevcut sektörel dağılım aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tarım ve hayvancılık sektörü oranı %67, sanayi sektörü oranı %4 ve hizmetler sektörü oranı ise, %29'dur.

Planlama Bölgesi - Sektörel Dağılım Oranları (%)

	2000		
	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler
Adıyaman	73,6	4,8	21,6
Şanlıurfa	72,8	3,5	23,7
Diyarbakır	63,9	3,8	32,3
Planlama Bölgesi	67,0	4,0	29,0

Tarım ve hayvancılık ile hizmetler sektörleri oranı, Adıyaman ve Şanlıurfa'da birbirine yakın değerler taşımaktadır. Sanayi sektörü oranlarında ise, Şanlıurfa ve Diyarbakır yakın değerler taşımakta olup, Adıyaman'da sektör gelişimi bu iki ilçeden daha azdır. Hizmetler sektöründe ise, Diyarbakır, diğer illere göre belirgin olarak daha fazla orana sahiptir.

Tarım sektöründe, Planlama Bölgesi'ndeki temel ekonomik etkinliktir. Sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmıştır. Şanlıurfa ili tarımsal üretim potansiyeli ile GAP Bölgesi'nde ilk sırada yer almaktadır.

Bölgede, sanayi sektörü imalat sanayi ağırlıklı olmakla birlikte, madencilik özellikle Diyarbakır'da önemli bir ekonomik uğraştır. İilde birçok mermer ocağı bulunmakta, çıkarılan mermer Türkiye üretiminin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Planlama Bölgesi'nde sanayi sektörünün ön plana çıktığı ilçeler, organize sanayi bölgelerinin de bulunduğu, Merkez ilçeler ile Adıyaman'da Gölbaşı, Besni, Kahta; Şanlıurfa'da Viranşehir; Diyarbakır'da ise, Ergani ve Bismil'dir. Sektörde önde gelen faaliyet kolları, imalat sanayi, gıda ürünleri, tekstil ve taşta toprağa dayalı sanayidir.

Planlama Bölgesi'nde hizmetler sektörü kamu tesisleri başta olmak üzere, ticaret, ulaşım, turizm ve inşaat alt sektörlerinden oluşmaktadır. Ticaret sektörü, il merkezleri başta olmak üzere, Gölbaşı, Besni, Kahta, Siverek, Viranşehir, Ergani ve Bismil gibi büyük ilçelerde gelişmiştir. Bölgede ihracatın %70'i Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. Özellikle Diyarbakır'ın

Ortadoğu'nun ticaret merkezi olması hedeflenmektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da ihracat son yıllarda 20 katı artış göstermiştir. Son yıllarda Suriye ve Irak ile gelişen ekonomik ilişkiler dış ticaret kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır.²⁷³

Hizmetler sektöründe özellik gösteren faaliyet kollarından biri olan turizm ise bölgedeki potansiyelin önemli ölçüde değerlendirildiği, ancak genel olarak beklenen oranda katma değer yaratmadığı bir şekilde gelişmiştir. Turizmde Şanlıurfa diğer illere göre daha fazla bir katma değer etmektedir. Adıyaman'da ise, Nemrut Dağı'na yapılan turist ziyaretlerinin günübirlik yapılması ile beklenen katma değer oluşmamıştır.

Planlama Bölgesi illerinden Adıyaman, Diyarbakır ilinden çok, Gaziantep ve Kahramanmaraş ile ekonomik ilişkilerin canlı olduğu bir ildir. Yine de, bölge kendi içinde değerlendirildiğinde, Adıyaman ilinde üretilen tarımsal ürünler, Diyarbakır ilindeki sanayi tesisleri için hammadde olma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle Kahta Sulama Projesi ile sulanan tarım alanlarının artmasıyla birlikte bu potansiyelin ortaya çıkması olasıdır. Diğer yandan, bu durum Planlama Bölgesi'nde sulu tarım potansiyeli en fazla olan Şanlıurfa ili için de geçerlidir. Diyarbakır ve Gaziantep illeri arasında, avantajlı bir konumda olan Şanlıurfa, tarımsal ürünlerin işlendiği ve pazarlandığı bu iki il için hammadde sağlayabilecektir. Diyarbakır ili, bölgesel merkez niteliğiyle, Planlama Bölgesi dışında özellikle Malatya ve Elazığ illerini etkilemektedir.

²⁷³ Karacadağ Kalkınma Ajansı "TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Ön Bölgesel Gelişme Planı

8. MEVCUT ARAZİ KULLANIMI

8.1. ADİYAMAN

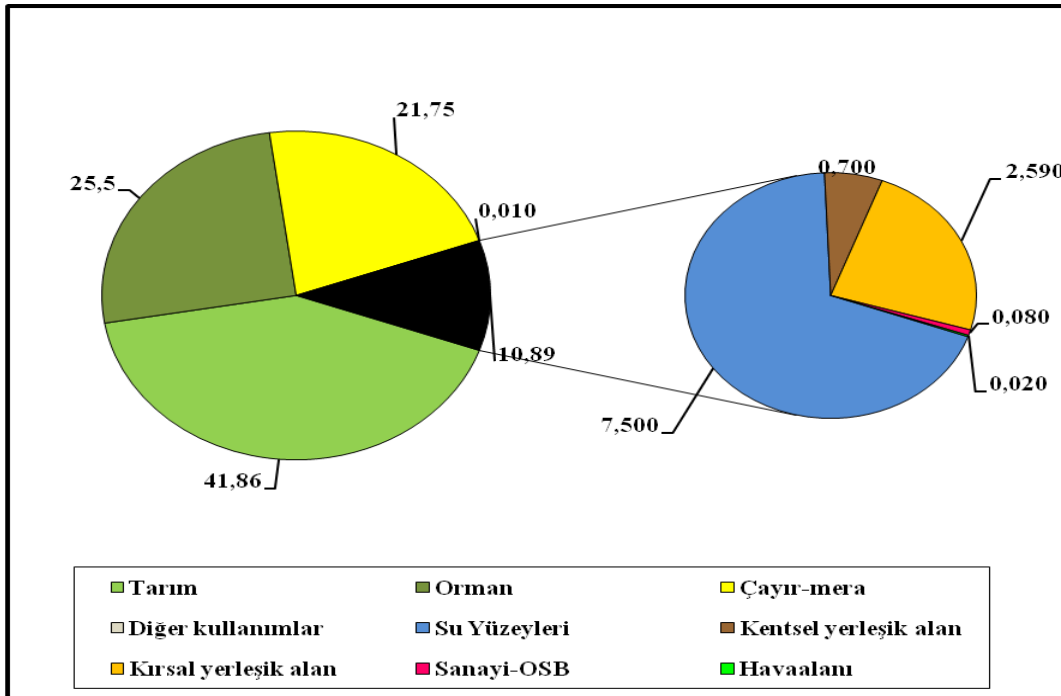
8.1.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU

Adıyaman ilindeki arazi kullanım ile ilgili veriler aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. İldeki kentsel yerleşik alanları ilçe merkezleri dahil 28 belde yerleşimi, kırsal yerleşik alanları ise 428 köy yerleşimi oluşturmaktadır. Bu yerleşimler ve yerleşimlerdeki kullanım alanları, il alanının yaklaşık %3,4'ünü oluşturmaktadır. İl alanının %41,86'sı tarım, %25,5'i orman arazileridir.

Tablo 8.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanımı

Kullanım Alanı	Alan (ha.)	Oran (%)
Kentsel yerleşik alan	4903,75	0,70
Kırsal yerleşik alan	18211,4	2,59
Sanayi+OSB	567,2	0,08
Havaalanı	105,6	0,02
Tarım	294380,2	41,86
Orman	179365,0	25,50
Çayır-mera	152976,9	21,75
Su Yüzeyleri	52747,1	7,50
Diğer kullanımlar	42,9	0,01
Toplam	703300,0	100,00

Grafik 8.1. Adıyaman İli - Arazi Kullanım Oranları (%)

8.1.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ

Adıyaman, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde olup, doğuda Diyarbakır, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Malatya, güneybatıda Gaziantep, güneydoğuda ise Şanlıurfa illeri ile komşudur. İl, 7.033 kilometrekarelik yüzölçümüne sahiptir.

Tarihi M.Ö.3000 yıllarına dayanan Adıyaman, çok farklı kültürlerin izlerini taşımaktadır. Kommagene Uygarlığı'nın merkezi olması ve Nemrut Dağı'ndaki arkeolojik kalıntılar, ilin tarihsel önemini vurgulamaktadır. Adıyaman 1954 yılında il olmuştur.

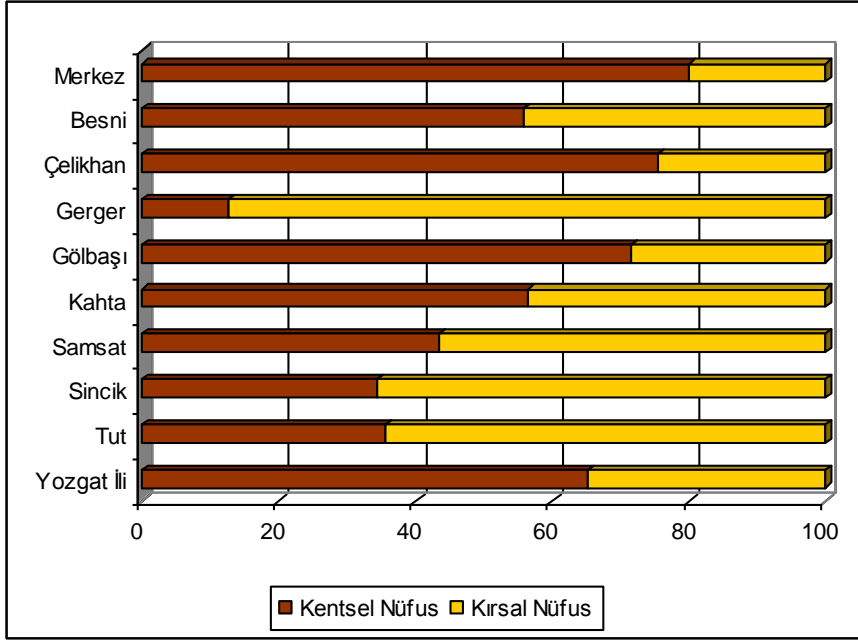
İl, Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır gibi bölgenin önemli illeri arasında bulunmasına karşın, çeşitli ulaşım bağlantıları üzerinde transit niteliği yeterince gelişmemiştir. İl merkezinde havaalanı bulunmakta, ilin batısında Gölbaşı ilçesinden demiryolu hattı geçmektedir. Ayrıca Gerger ilçesinden Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine Atatürk Baraj Gölü üzerinden feribotla ulaşım yapılmaktadır.

Adıyaman'da Merkez İlçe ile birlikte 9 ilçe ve 28 belediye bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda ilçelerin 2009 yılı kentsel-kırsal nüfus dağılım oranları verilmiştir.

Tablo 8.2. Adıyaman İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfusları ve Oranlar

İlçe Adı	Kentsel Nüfus	Oran(%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus
Merkez	207.667	80	51.830	20	259.497
Besni	45.168	56	35.513	44	80.681
Çelikhan	11.644	75.6	3.752	24.4	15.396
Gerger	3.242	12.7	22.198	87.3	25.440
Gölbaşı	34.487	71.7	13.582	28.3	48.069
Kahta	66.132	56.6	50.617	43.4	116.749
Samsat	4.455	43.4	5.798	56.6	10.253
Sincik	7.186	34.4	13.702	65.6	20.888
Tut	4.101	35.7	7.401	64.3	11.502
Toplam	384.082	65.3	204.393	34.7	588.475

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Grafik 8.2. Adıyaman İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfus Oranları

İldeki 9 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük iki ilçe Merkez ve Kahta'dır. Bu iki ilçe, nüfus açısından da ilk iki sırayı almaktadır. Kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez, Çelikhan ve Gölbaşı; kırsal nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler ise Gerger, Sincik ve Tut'tur. İşsizlik ve göçün fazla olduğu ilde kentsel nüfus artışı ortalamanın üzerinde seyretmektedir.

Adıyaman ilinde yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, doğu-batı yönünde çizgisel bir ana ulaşım güzergahı üzerinde sıralanmış büyük yerleşimler (sırasıyla Gölbaşı, Besni, Adıyaman Merkez, Kahta) ve kuzeydeki dağlık kesimlerde bulunan yayla yerleşimleri (Tut, Çelikhan, Sincik, Gerger) göze çarpmaktadır. İlin Şanlıurfa ile sınırını oluşturan Atatürk Baraj Gölü kıyısında ise Samsat ilçesi yer almaktadır.

İlin Kuzey kesimi, Torosların uzantısı olan Malatya Dağları ile kaplıdır. Güneye inildikçe yükselti azalmakta ve ovalar geniş yer tutmaktadır. Kuzey kesimdeki Çelikhan, Tut ve Gerger ilçeleri genel olarak dağlık; Merkez, Besni ve Kahta ilçelerinin kuzey kesimleri dağlık, güney kesimleri ovalıktır. Samsat ilçesi ise ilin en düz arazilerine sahiptir. İldeki en önemli yükselti Nemrut Dağı'dır. Kahta, Samsat, Keysun ve Pınarbaşı ilin başlıca ovalarıdır.

Rakımın yüksek olduğu kuzey kesimlerde ormanlık alanlar görülmekte, bu alanlar ilin dörtte birini kaplamaktadır. Diğer yandan, Adıyaman Lalesi (Ağlayan Gelin) bölgeye özgü bir peyzaj bitkisi olup, ilin kimliği için ilgi çekici bir simgedir.

İlin en önemli akarsuyu Fırat Nehri olup, nehir üzerinde kurulmuş olan Atatürk Barajı nedeniyle dört ilçede toplam 55 yerleşim tamamen, 78 yerleşim ise kısmen göl suları altında kalmıştır.²⁷⁴ En verimli tarım alanları GAP kapsamındaki Atatürk Baraj suları altında kalan il, projeden gerektiği gibi yararlanamamış, tarımsal ve ekonomik kalkınma projeleri üretim ve

²⁷⁴ DSİ Adıyaman 203. Şube Müdürlüğü

uygulama anlamında yetersiz kalmıştır. Bunun dışında ilde Gölbaşı, İnekli, Azaplı ve Abdulharap olmak üzere 4 adet doğal göl bulunmaktadır. Ayrıca Kahta, Göksu ve Sofraz çayları ilin diğer önemli akarsularıdır.

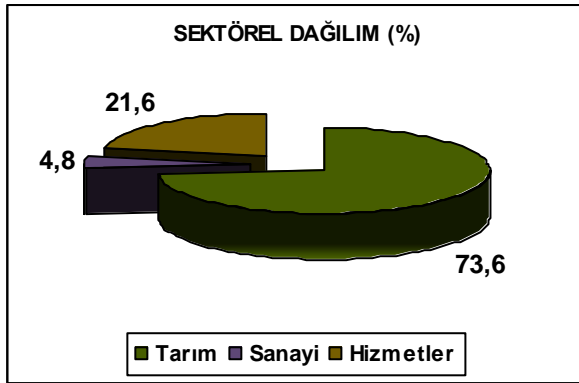
İl ekonomisi tarım sektörüne dayanmaktadır. En çok tahıl, baklagil ve pamuk yetiştirilmektedir. Merkez ve Samsat ilçelerinde seracılık yapılmaktadır. Üzüm, Antep fıstığı ve nar da önemli geçim kaynaklarıdır. Hayvancılık ve arıcılık yaygındır. İlde bulunan göllerde önemli su ürünleri potansiyeli bulunmakta, önemli miktarda üretim yapılmaktadır.

Adıyaman'daki sanayi tesisleri tekstil ve gıda ağırlıklıdır. Özellikle tekstil sektörünün son yıllardaki gelişimi dikkat çekicidir. İlde Gölbaşı, Besni, Adıyaman ve Kahta'da olmak üzere 4 adet organize sanayi bölgesi ve 4 adet de küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Kömür, mermer, demir, bakır, manganez, fosfat gibi çok çeşitli maden kaynakları bulunan ilde bu açıdan Çelikhan, Besni ve Gölbaşı başı çekmektedir. Ayrıca ülke genelinde çıkarılan ham petrolün önemli bir kısmı Adıyaman'daki kuyulardan elde edilmekte olup, TPAO ve özel sektör tarafından çıkarılmaktadır. Petrol çıkarım faaliyetinde çalışan kesim, ilde hizmetler ve sanayi işgücüne katılmaktadır.

Çok sayıda antik kent, tarihi eser ve höyüğün yanında, Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki Nemrut Dağı Milli Parkı, kuzey kesimlerdeki ormanlık alanlar ve Göksu Vadisi ilin en önemli turizm değerlerini oluşturmaktadır. Ayrıca ilde çeşitli su ve doğa sporları, günübirlik ve termal turizm potansiyelleri bulunmaktadır.

İldeki işgücüne göre sektörel dağılım oranları aşağıda verilmiştir.

Grafik 8.3. Adıyaman İli – Sektörel Dağılım Oranları

Kaynak: DPT, 2003

8.1.2.1. Merkez İlçe

Merkez İlçe, Adıyaman ilinin merkezinde yer almaktadır. 1.507 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çelikhan, Sincik, Kahta, Samsat, Besni, Tut ilçeleri ve Malatya ili ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 3000 yılına uzanan, Hitit, Asur, Kommagene, Roma gibi çeşitli uygarlıkların egemenliği altına giren yerleşim, 1516'da Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1841 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. Sırasıyla Diyarbakır ve Malatya'ya bağlı kaldıktan sonra 1954 yılında Adıyaman'ın il olmasıyla birlikte hızla gelişmiştir.

Merkez İlçe, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Gaziantep – Adıyaman – Malatya karayolu üzerinde bulunmaktadır. Adıyaman Havaalanı, il merkezine 14 km. uzaklıktadır. En yakın demiryolu istasyonu ise 60 km. uzaklıktaki Gölbaşı'nda bulunmaktadır.

İlçenin kuzeyi Güneydoğu Toroslar nedeniyle dağlık, güneyi ise ovalık alanlardan oluşmaktadır. Kuzey kesimlerde yaylalar geniş yer kaplamaktadır.

İlçenin kuzeyinde yayla iklimi görülürken, güney kesiminde Akdeniz iklimine yakın bir iklim hakimdir.

İlçe, idari açıdan 5 belde ve 124 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.3. Merkez İlçe – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Adıyaman	198.433
Atakent	1.878
Hasancık	1.494
Kömür	3.842
Yaylakonak	2.020
Toplam	207.667

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.4. Merkez İlçe – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
100.Yıl	130	İpekli	249
Ağaçkonak	203	Karaağaç	143
Ahmethoca	243	Karagöl	518
Akçalı	294	Karahöyük	688
Akdere	395	Karakoç	278
Akhisar	134	Kaşköy	1.019
Akpınar	1.134	Kavak	123
Akyazı	176	Kayacık	265
Alibey	139	Kayadibi	149
Ataköy	123	Kayalı	50
Aydınçoluk	720	Kayaönü	486
Aydınlı	83	Kayatepe	1.117
Bağdere	1.075	Kemer kaya	307
Bağlıca	321	Kındıralı	616

Bağpınar	245	Kızılcaböyük	400
Başpınar	463	Kızılcapınar	686
Battalhüyük	479	Koçalı	454
Bebek	716	Koruköy	243
Boğazözü	601	Kozan	190
Bozhüyük	700	Kuşakkaya	469
Boztepe	272	Kuştepe	750
Börkenek	775	Kuyucak	325
Büklüm	420	Kuyucakköy	362
Büyükkavaklı	436	Kuyulu	1.919
Büyükkırıklı	184	Külahhüyük	706
Çamgazi	269	Lokman	263
Çamlıca	300	Malpınarı	163
Çamyurdu	368	Mestan	175
Çatalağaç	248	Olgunlar	340
Çayırılı	116	Oluklu	140
Çaylı	126	Ormaniçi	443
Çemberlitaş	1.039	Palanlı	191
Çobandede	125	Paşamezrası	366
Damdırmaz	430	Payamlı	202
Damlıca	197	Pınaryayla	1.046
Dardağan	388	Sarıharman	1.305
Davuthan	344	Sarıkaya	247
Derinsu	350	Serhatlı	410
Dişbudak	168	Şerefli	540
Doğanlı	340	Taşgedik	123
Doyran	776	Taşpınar	408
Durak	919	Tekpınar	441
Durukaynak	383	Toptepe	471
Düzce	503	Uğurca	336
Ekinci	130	Ulubaba	128
Elmacık	647	Uludam	490
Esence	53	Uzunköy	313
Eskihüsnumansur	56	Uzunpınar	559
Gökçay	177	Üçdirek	46
Gölpınar	146	Varlık	391
Gözebaşı	510	Yarmakaya	898
Göztepe	271	Yayladamı	99
Gümüşkaya	2.201	Yazıbaşı	519
Güneşli	309	Yazıca	404
Güzelyurt	418	Yazlık	240
Hacıhalil	516	Yedioluk	254
Hasankendi	707	Yenice	179
Ilıcak	427	Yenigüven	493
Işıklı	165	Yeniköy	150
İncebağ	700	Yeşilova	219
İnceler	195	Yeşiltepe	122
İndere	647	Ziyaretpayamlı	79
Toplam			51.830

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 259.497 kişi olup; 207.667 kişisi kentsel (%80), 51.830 kişisi kırsal (%20) nüfusu oluşturmaktadır. İlin, kentsel nüfus oranı en yüksek ilçesi konumundadır.

Merkez İlçe nüfusu 1980 yılından itibaren düzenli bir artış göstermektedir. İlçede kentsel nüfus yüksek oranda artmış, kırsal nüfus ise 1990'dan sonra azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı da sürekli artarken, en büyük artış 1985-1990 yılları arasında olmuştur. Merkez ilçe 172 kişi/km² ile Adıyaman'daki en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁷⁵ Göç olgusuna paralel olarak İl Merkezi'nde önemli bir yapılaşma eğilimi bulunmaktadır.

Merkez İlçe, Adıyaman ilinin en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Merkez İlçe 3.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 175'inci sırada yer almaktadır.

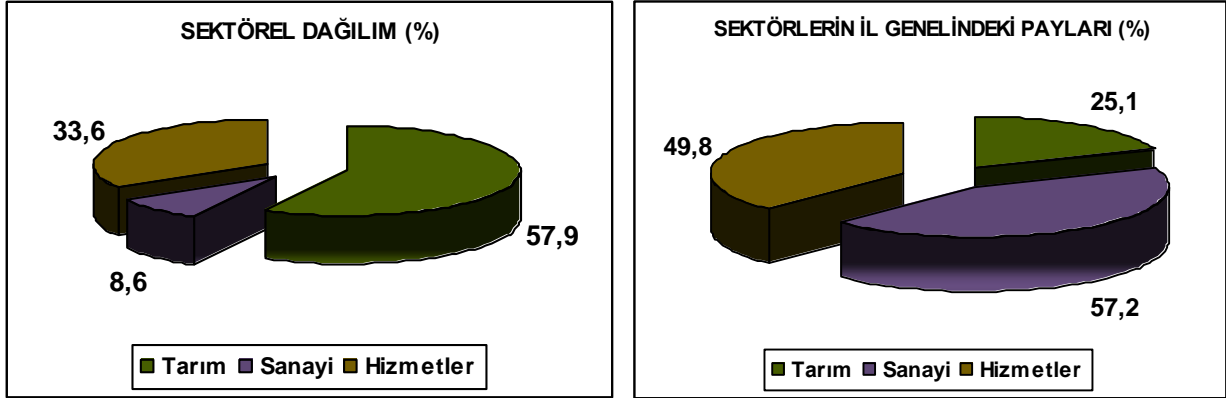
"Ekonomik Yapı" bölümünde tespit edildiği gibi, işgücü dağılımı dikkate alındığında, Adıyaman bir tarım ilidir. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi, Merkez İlçe'deki sektörel dağılım ise tarım, hizmetler ve sanayi şeklindedir. Tarım sektörünün ilçe sektörel dağılımındaki oranı %57,9 iken, il genelinde oluşturduğu pay %25,1'dir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk, tütün ve Antep fıstığıdır.

Merkez İlçe'de hizmetler sektörünün ön planda yer alması, bir il merkezinde bulunması gereken idari, sosyal ve ticari kurumlara bağlı olsa da, ilin ve ilçenin tarımsal niteliğinden ötürü %33,6 gibi çok yüksek olmayan bir orana sahiptir. İlçe, Adıyaman ili gibi, Gaziantep'in etki alanı içinde kaldığından, tarımsal ürünlerin pazarlanması da Gaziantep'te gerçekleşmektedir. Bu nedenle ticarete dayalı hizmetler sektörü yeterince gelişmemiştir. Buna rağmen Merkez İlçe hizmetler sektörünün il genelindeki payı %49,8'dir. Başka deyişle ilçe, il genelinde hizmetler sektöründe çalışanların yarısını barındırmaktadır. 2006 yılında kurulan Adıyaman Üniversitesi ilde hizmetler sektörüne yeni bir ivme kazandırmıştır. Üniversite günümüzde 6 fakülte, 1 konservatuvar ve 9 yüksekokul ile eğitim hizmeti sunmaktadır. İlçe Merkezi büyük bir turizm potansiyeline sahip olmamakla birlikte, ilçe merkezine 7 km. uzaklıktaki Perre Antik Kenti, ilçe merkezindeki Palani Mağaraları ve orman içi dinlenme yerleri, ilçenin en önemli turistik değerlerini oluşturmaktadır.

Merkez İlçe'de sanayi sektörünün ilçe istihdama göre sektörel dağılımındaki oranı %8,6; il genelinde oluşturduğu pay ise %57,2'dir. Bu, il genelinde en yüksek oranı oluşturmakta, sanayi kullanımlarının il merkezinde toplandığını göstermektedir. Pamuklu dokuma, peynir-tereyağ, çimento ve madeni eşya fabrikaları, bunların başlıcalarıdır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

²⁷⁵ T.Ü.İ.K – 2009.

Grafik 8.4. Adıyaman Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Merkez İlçe'nin ya da Şehir Merkezi'nin hizmetler, tarım ve sanayi sektörlerinin ön planda olduğu bir kent kimliği taşıdığı söylenebilir. Sanayinin gelişmesi ve üniversite gibi çeşitli hizmetlerin kent yaşamına canlılık getirmesi, ilçe kimliğinde belirleyici olmaktadır.

Adıyaman il merkezi ve 16 köyü kapsayan Adıyaman Çevre Düzeni Planı 1993 yılında onaylanmıştır.

8.1.2.1.1. Adıyaman Merkez

İl merkezi Adıyaman Merkez beldesi, ilin orta kesiminde yer almaktadır.

GAP'ın başlaması ile birlikte belde hızla gelişmiş, önemli oranda göç almıştır. Ancak bunun asıl nedeni projenin sağladığı istihdam olanaklarından çok, baraj gölleriyle tarım arazilerini kaybeden ilde kırsal nüfusun il merkezine yönelmesidir. Bu durum, kentteki tarihi yapıların yerini hızla yeni yapılara bırakmasına neden olmuş, sosyo-kültürel ve ekonomik dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Kentin batı girişindeki akarsu kenarı piknik alanları ve çıkışındaki üniversite kampüsü, kentin sosyal yaşamını belirleyen kullanımlardır. 2006 yılında kurulan Adıyaman Üniversitesi, kentin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını canlandırmıştır. Kent doğu-batı yönünde çizgisel gelişme göstermektedir. Ancak, il içindeki göç hareketinin de merkezi niteliğindeki yerleşimin, kuzeydeki tarım arazileri yönünde de gelişme eğilimi bulunmaktadır.

Beldede bir organize sanayi bölgesi ve bir küçük sanayi sitesi mevcuttur.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 198.433'tür.

Adıyaman Merkez beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 3.244 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 741 hektar meskun konut alanında 129.675, 1.776 hektar gelişme konut alanında ise 310.800 olmak üzere toplam 440.475 kişilik nüfus

kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin ağırlıklı olarak batı kesiminde planlanmıştır.

8.1.2.1.2. Atakent

Atakent beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 30 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1999 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Az eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş olan yerleşimde ekilebilir arazinin kısıtlı olması, ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Yerleşimin Adıyaman-Şanlıurfa karayoluna yakın konumda olması nedeniyle, yük taşımacılığı gelişme eğilimindedir.

Buna karşın, belde ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geleneksel yapılardan oluşan ve kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.878'dir.

Atakent beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 862 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 45 hektar meskun konut alanında 7.200, 86 hektar gelişme konut alanında ise 8.600 olmak üzere toplam 15.800 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, beş ayrı parçadan oluşan yerleşik lekenin çevresinde parçalı olarak planlanmıştır.

8.1.2.1.3. Hasancık

Hasancık beldesi, ilçenin doğusunda, ilçe merkezine 15 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Kahta karayolu üzerinde olması, yerleşimin önemli bir avantajıdır. Ayrıca, Atatürk Baraj Gölü'ne yakın olması ve Hasancık Göleti'nin bulunması, beldenin rekreatif potansiyelini artırmaktadır.

Çoğunlukla geleneksel yapılardan oluşan ve kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.494'tür. İl merkezine yakınlığı, daha çok dezavantaj getirmekte, Adıyaman'a göçün fazla olmasına yol açmaktadır.

8.1.2.1.4. Kömür

Kömür beldesi, ilçenin kuzeydoğusunda, ilçe merkezine 24 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Merkez ilçenin kuzey kesimlerindeki dağlık kesimde yer almakta, bağlık ve bahçelik alanlarıyla dikkat çekmektedir. Belde ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri üzüm, nar ve tütündür. Çoğunlukla geleneksel yapılardan oluşan ve kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.482'dir.

Kömür beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 110 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 16 hektar meskun konut alanında 2.560, 83 hektar gelişme konut alanında ise 8.300 olmak üzere toplam 10.860 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ana ulaşım aksı boyunca geniş bir koridor olarak planlanmıştır.

8.1.2.1.5. Yaylakonak

Yaylakonak beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 25 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1993 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olan belde, kırsal niteliğini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.020'dir. Belde önemli oranda göç vermektedir.

Yaylakonak beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 89 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 19 hektar meskun konut alanında 3.040, 70 hektar gelişme konut alanında ise 7.000 olmak üzere toplam 10.040 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekeden kopuk şekilde güneyde yer almıştır.

8.1.2.1.6. Kırsal Yerleşimler

Merkez İlçe kırsal alanında 124 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Merkez İlçe köyleri, orman ve ova köyleri olarak ayrılmaktadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, bulunduğu yere göre ormancılık ya da tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir. Özellikle Göksu Çayı ve baraj gölü kenarındaki köyler, turizm ve rekreasyon potansiyeli taşımaktadır.

Gümüşkaya, büyük bir köy olup, mesireleriyle tanınmaktadır.

Kayatepe ve Kaşköy'de ise mermer ocakları bulunmaktadır.

8.1.2.2. Besni İlçesi

Besni ilçesi, Adıyaman ilinin batısında yer almaktadır. İl merkezine 44 km. uzaklıktadır. 1.151 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Gölbaşı, Merkez İlçe, Tut ilçeleri ve Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş illeri ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 5000 yılına uzanan ilçe, Halep Ticaret Yolu üzerinde oluşu ve savunmaya elverişli yapısı sayesinde bölgenin en eski yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Bölge geneli gibi çeşitli uygarlıkların egemenliği altına giren yerleşim, 1954 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Besni ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Gaziantep – Adıyaman karayoluna yakın konumda bulunmaktadır. En yakın havaalanı Adıyaman Havaalanı, en yakın demiryolu istasyonu ise 25 km. uzaklıktaki Gölbaşı'dır.

İlçenin batı ve doğu sınırını Güneydoğu Toroslar oluşturmakta, orta kesimlerde platolar görülmektedir. Engbeli bir arazi yapısına sahip olan ilçenin özellikle güneyi ovalıktır. En önemli akarsuları, güneydoğu sınırını oluşturan Fırat Nehri, Göksu Irmağı, Sofraz, Çövenek ve Keysun Çayı'dır.

İlçenin kuzeyinde karasal iklim görülürken, güney kesiminde Akdeniz iklimine yakın bir iklim hakimdir. Bu nedenle, bu kesimlerde zeytin ağaçları yetişmektedir.

İlçe, idari açıdan 9 belde ve 64 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.5. Besni İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Besni	26.788
Çakırhüyük	2.593
Kesmetepe	2.190
Köseceli	1.568
Sarıyaprak	2.200
Sugözü	944
Suvarlı	2.879
Şambayat	4.245
Üçgöz	1.761
Toplam	45.168

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.6. Besni İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akdurak	843	Harmanardı	125
Akkuyu	268	Hasanlı	439
Akpınar	411	Karagüveç	881
Aktepe	301	Karalar	229
Akyazı	421	Kargalı	320
Alıçlı	157	Kesecik	972
Alışar	416	Kızılhisar	155
Aşağıçöplü	209	Kızılın	853
Aşağısöğütlü	697	Kızılkaya	354
Atmalı	1.739	Kızılpınar	82
Bahri	250	Konuklu	829
Başlı	463	Kurugöl	658
Bereketli	317	Kutluca	1.359
Beşkoz	63	Kuzevleri	70
Beşyol	758	Oyalı	375
Boncuk	209	Oyratlı	1.435
Burunçayır	617	Ören	636
Çamlıca	526	Pınarbaşı	379
Çamuşçu	630	Sarıkaya	617
Çaykaya	470	Sayören	1.744
Çilboğaz	197	Taşlıyazı	367
Çomak	1.293	Tekağaç	563
Çorak	449	Tokar	195
Dikilitaş	572	Toklu	709
Doğankaya	162	Topkapı	426
Dört Yol	517	Uzunkuyu	1.036
Eğerli	741	Yazıbeydili	490
Geçitli	434	Yazıkarakuyu	1.019
Gümüslü	164	Yelbastı	80
Güneykaş	139	Yeniköy	651
Güzelyurt	848	Yoldüzü	667
Hacıhalil	1.143	Yukarısöğütlü	374
Toplam			35.513

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 80.681 kişi olup; 45.168 kişisi kentsel (%56), 35.513 kişisi kırsal (%44) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 5.ilçesi konumundadır.

Besni toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte 1980 - 2000 yılları arası artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da 2000 yılına dek sürekli artmıştır. Besni 70 kişi/km² ile Adıyaman'daki 3. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁷⁶

²⁷⁶ T.Ü.İ.K – 2009.

Besni, Adıyaman ilinin 3. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin üst seviyede gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Besni ilçesi 4.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 549’uncu sırada yer almaktadır.

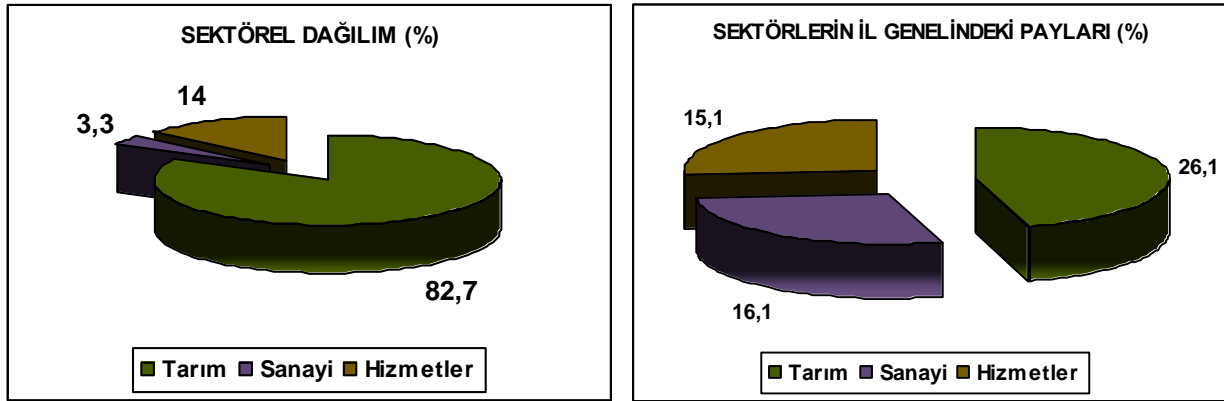
Besni’deki sektörel dağılım tarım, hizmetler ve sanayi şeklindedir. İlçede tarım sektörünün oranı %82,7 gibi çok yüksek bir değerdir. Tarımın il genelinde oluşturduğu pay ise %26,1’dir. İlçe halkının önemli bir bölümü geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Başlıca tarım ürünleri üzüm, tahıl, Antep fıstığı ve pamuktur. Özellikle bağcılık gelişmiştir. Besni üzümü adı verilen tür yetiştirilmektedir. Hayvancılık da gelişmiş olup, küçükbaş ağırlıklıdır.

Hizmetler ve sanayi sektörleri tarımı izlemektedir. Konumu sayesinde ticari işlevlerin geliştiği ilçede bir de organize sanayi bölgesi vardır. Sanayi sektörünün ilçedeki payı %3,3 düzeyinde olmasına karşın, il genelindeki payı %16,1 gibi yüksek bir değer taşımaktadır.

İlçenin en önemli tarihi ve turistik değerleri, Besni Kalesi, Kızılin Köprüsü, Dikilitaş (Sesönk), Çörmük ve Kuruçay kaplıcalarıdır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.5. Besni – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Besni’nin tarımsal bir kent kimliği taşıdığı söylenebilir. Diğer yandan, konumundan ötürü sanayi ve hizmetler sektörlerinin giderek gelişmesi de, ilçe kimliğinde belirleyici olmaktadır.

8.1.2.2.1. Besni

İlçe merkezi Besni beldesi, ilçenin kuzeyinde yer almaktadır. *** tarihinde belediye statüsü kazanmıştır.

Besni Deresi kenarında kurulmuş olan belde, Adıyaman – Kahramanmaraş karayolu üzerinde olması sayesinde gelişmiştir. İlçe merkezi olması nedeniyle hizmetler sektörü görece gelişmiş olup, kentsel bir nitelik kazanmıştır. Tarım ve hayvancılık ağırlığını korumasına karşın, halkın gereksinimini karşılayacak ölçüdedir.

Besni’de Gaziantep Üniversitesi’ne bağlı, Besni Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. Sanayi yatırımlarının da yoğunlaştığı kentte bir organize sanayi bölgesi ve bir küçük sanayi sitesi yer almaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 26.788’dir. Nüfusun bir kısmı Adıyaman ve Gaziantep il merkezlerine göç etmektedir.

Besni beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 1.058 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 153 hektar meskun konut alanında 36.720, 424 hektar gelişme konut alanında ise 93.280 olmak üzere toplam 130.000 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin batı ve kuzeyinde planlanmıştır. Bu bölgelerde TOKİ projeleri yürütülmektedir.

8.1.2.2.2. Çakırhüyük

Çakırhüyük beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 30 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1972 yılında belediye statüsü kazanmıştır. Hemen güneyinde Kesmetepe beldesi bulunmaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri Antep fıstığı, pamuk ve üzumdür. Beldede pamuk üretimine bağlı olarak birkaç çırçır fabrikası bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.593’tür. Belde özellikle, yakın olduğu Gaziantep iline göç vermektedir.

Çakırhüyük beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 100 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 19 hektar meskun konut alanında 3.990, 75 hektar gelişme konut alanında ise 11.250 olmak üzere toplam 15.240 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik lekenin batısında planlanan gelişme alanlarının oldukça geniş olması dikkati çekmektedir.

8.1.2.2.3. Kesmetepe

Kesmetepe beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 67 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1991 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Genel olarak düzlük bir arazi üzerinde kurulmuş olan belde, tarım arazileriyle öne çıkmaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geleneksel yapıların ağırlıkta olduğu, kırsal nitelikte bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.190'dır.

8.1.2.2.4. Köseceli

Köseceli beldesi, ilçenin güneybatısında, ilçe merkezine 69 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Az engebeli bir arazi üzerinde kurulmuş olan belde, tarımsal nitelikli bir yerleşimdir. Besni-Gaziantep karayolu üzerinde yer almasına bağlı olarak gelişmiştir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.568'dir.

8.1.2.2.5. Sarıyaprak

Sarıyaprak beldesi, ilçenin güneybatısında, ilçe merkezine 18 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1995 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Besni – Gaziantep karayolu üzerinde bulunan yerleşim, genellikle az engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri Antep fıstığı ve üzumdür.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.200'dür.

8.1.2.2.6. Sugözü

Sugözü beldesi, ilçenin batısında, ilçe merkezine 7 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geleneksel yapıların çoğunlukta olduğu, kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Sugözü Kanyonu beldenin en önemli doğal ve rekreasyonel değeridir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 944'tür.

8.1.2.2.7. Suvarlı

Suvarlı beldesi, ilçenin güneybatısında, ilçe merkezine 81 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Besni – Gaziantep karayolu üzerinde bulunan yerleşim, Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinin birleştiği noktada yer almaktadır. Dağlarla çevrili beldede bağcılık yaygındır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri Antep fıstığı ve üzümdür.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.879'dur.

Suvarlı beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 51 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 35 hektar meskun konut alanında 4.200, 16 hektar gelişme konut alanında ise 1.600 olmak üzere toplam 5.800 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin güneyinde planlanmıştır.

8.1.2.2.8. Şambayat

Şambayat beldesi, ilçenin doğusunda, ilçe merkezine 16 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1969 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri üzüm ve karpuzdur. Ayrıca TPAO'ya ait petrol çıkarım tesisleri de belde ekonomisinde önemli yere sahiptir. Besni'den sonra ilçenin ikinci büyük beldesidir. Bölgesel bir alt merkez olması nedeniyle kentsel ve sosyal altyapısı, ilçenin diğer beldelerine göre gelişmiş bir yerleşimdir.

Su kaynakları ve doğal değerleri ile tercih edilen bir yerleşim olmuştur. Özellikle beldenin güneyinde bulunan vadi ve çevresi yerleşimin imgesine katkıda bulunmaktadır. Yerleşimin kuzeydoğusunda bulunan Gavur Kalesi Mevkii'nde oyma mağaralar yer almaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.245'tir.

Şambayat beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 531 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 52 hektar meskun konut alanında 8.320, 92 hektar gelişme konut alanında ise 11.040 olmak üzere toplam 19.360 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin kuzeyinde planlanmıştır.

8.1.2.2.9. Üçgöz

Üçgöz beldesi, ilçenin güneybatısında, ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta yer almaktadır. Eski adı "Sofraz" olan belde, Kommagene Krallığı'nın önemli merkezlerinden biri olarak, bölgenin en eski yerleşimlerinden biridir. Yerleşimde bulunan anıt mezarlar büyük tarihi öneme sahiptir.

Belde ekonomisi tarıma dayanmakta, en çok tütün üretimi yapılmaktadır. İlçe merkezine yakınlığı nedeniyle halkın önemli bir kısmı Besni'de yaşamaktadır.

Beldenin sahip olduğu çeşitli mesireler arasında en önemlisi Sofraz Çayı'dır. İlçeden olduğu kadar çevre yerleşimlerden de çok sayıda ziyaretçi ağırlamaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.761'dir.

Üçgöz beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 556 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 58 hektar meskun konut alanında 6.960, 70 hektar gelişme

konut alanında ise 7.000 olmak üzere toplam 13.960 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin kuzeyinde planlanmıştır.

8.1.2.2.10. Kırsal Yerleşimler

Besni kırsal alanında 64 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Besni köyleri, temelde ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik girdi yaratacak düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Özellikle akarsu kenarındaki köyler rekreasyon potansiyeli taşımaktadır.

Çomak köyü kavun ve üzüm tarımıyla tanınmaktadır.

Oyratlı köyü, mesireleri önemlidir.

Uzunkuyu'da dokumacılık yapılmaktadır.

Yeniköy'de Sesönk Höyüğü bulunmaktadır.

8.1.2.3. Çelikhan İlçesi

Çelikhan ilçesi, Adıyaman ilinin kuzeyinde, il merkezinin güneyinde yer almaktadır. İl merkezine 56 km. uzaklıktadır. 651 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Sincik, Merkez İlçe ve Malatya ili ile komşudur.

Tarih boyunca Hitit, Asur, Pers, Makedonya, Roma ve Bizans egemenliği altında kalan ilçe, Anadolu'nun Fethi ile birlikte Selçuklular'ın eline geçmiş, 1516 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Yerleşim 1954 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Çelikhan ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, Adıyaman Merkez'den kuzeye ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. Ayrıca, yapımı süren Adıyaman-Yeşilyurt-Malatya yolu tamamlandığında, Malatya ili üzerinden ulaşım daha kolaylaşacaktır. Diğer yandan, il merkezindeki Adıyaman Havaalanı'na 70 km. mesafededir. En yakın demiryolu istasyonu ise 110 km. uzaklıktaki Gölbaşı'nda bulunmaktadır.

İlçe Güneydoğu Toroslar'ın devamı olan Malatya Dağları'nın arasında yer almakta, engebeli arazilerden oluşmaktadır. Bu nedenle tarıma elverişli alanlar sınırlıdır. En önemli akarsuları Bulam ve Abdulharap Çayları'dır. Abdulharap Çayı üzerinde Çat Barajı kurulmuştur. Baraj gölü üzerinde, irili ufaklı yüzer adacıklar mevcuttur. Oldukça ilgi çekici olan bu adacıklar, göl tabanından kopup yüzeye çıkan çayır alanlarından oluşmakta, bazıları hayvan otlatmak için geniş olabilmektedir.

İlçede karasal iklim görülür. Yüksek rakımdan ötürü kışlar sert geçmektedir. Hakim bitki örtüsü bozkırdır. İlçe, idari açıdan 2 belde ve 18 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.7. Çelikhan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Çelikhan	8.224
Pınarbaşı	3.420
Toplam	11.644

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.8. Çelikhan İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Aksu	313	Korucak	306
Altıntaş	29	Köseuşağı	191
Bozgedik	50	Mutlu	350
Çampınar	59	Recepköy	294
Gölbaşı	104	Taşdamlar	351
İzci	257	Yağızatlı	361
Kalecik	136	Yeşiltepe	502
Karaçayır	93	Yeşilyayla	122
Karagöl	111	Fatih	123
Toplam			3.752

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 15.396 kişi olup; 11.644 kişisi kentsel (%75.6), 3.752 kişisi kırsal (%24.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 2.ilçesi konumundadır.

Çelikhan toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte 1980 - 1990 yılları arası artış göstermiş, sonrasında azalmıştır. İldeki nüfus artış hızı da 2000 yılına dek sürekli artmıştır. Çelikhan 24 kişi/km² ile Tut'la birlikte Adıyaman'daki en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁷⁷

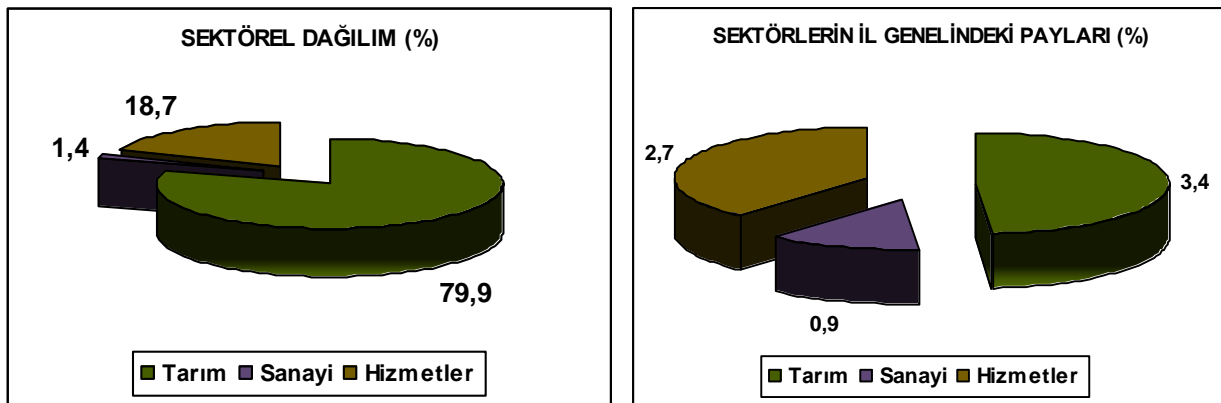
Çelikhan, Adıyaman ilinin 3. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt seviyede gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Çelikhan ilçesi 4.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 617'nci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım sektörünün ilçe istihdamındaki oranı %79,9 gibi çok yüksek bir değerdir. Tarımın il genelinde oluşturduğu pay ise düşüktür. Başlıca tarım ürünleri tütün, tahıl ve çeşitli meyvelerdir. Son dönemde elma, fıstık, ceviz, kiraz, şeftali gibi ürünlerin ekimi desteklenmektedir. Hayvancılık, gerilemekle birlikte önemini korumaktadır. Arıcılık da yaygın olarak yapılan, önemli bir gelir kaynağıdır. Her yıl yapılan Bal Festivali, ilçenin tanıtımında da etkilidir. GAP İdaresi tarafından, özellikle elma ve ceviz üretimi ile arıcılık konularında projeler üretilmektedir.

Beypınarı Mesiresi, Pınarbaşı'ndaki Havşer Pınarı ve Mestan, Recep Çayı, Jari Yaylası ve Çat Barajı ile baraj gölü üzerinde bulunan çok sayıda yüzer adacık, ilçenin başlıca turistik değerleridir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.6. Çelikhan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

²⁷⁷ T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Çelikhan'ın tarımsal bir kent kimliği taşıdığı söylenebilir. Diğer yandan, doğal güzellikleri ve yayla karakteri, ilçenin turizm potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

8.1.2.3.1. Çelikhan

İlçe merkezi Çelikhan beldesi, ilçenin güneyinde yer almaktadır. 1954 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Yerleşim Karaçay Vadisi'nde kurulmuştur. Tarımsal nitelikli bir yerleşmedir.

Belde ekonomisi de ilçe genelinde olduğu gibi tarıma dayanmaktadır. İlçe merkezi olmasına karşın, coğrafi konumundan ötürü gelişimi sınırlı kalmış, hizmetler sektörü ağırlık kazanmamıştır. Dolayısıyla belde, tam anlamıyla kentsel bir nitelik kazanmamıştır. Adıyaman-Yeşilyurt-Malatya karayolunun açılmasıyla birlikte kentin gelişmesinin hızlanması beklenmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 8.224'tür.

8.1.2.3.2. Pınarbaşı

Pınarbaşı beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1967 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde, kuzeyi dağlarla sınırlanmış bir yamaç üzerine kurulmuş, yüksek rakımlı bir yerleşimdir. Güneyden ise mutlak tarım arazileriyle sınırlanmıştır. Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri fasulye, tütün ve tahıldır. Hizmetler sektörü hemen hiç gelişmemiştir. Nüfusun çok az bir kısmı hizmetler sektöründe, resmi kurumlarda çalışmaktadır.

Ekonomik ve sosyal yapısı gelişimini tamamlamamış olan yerleşim, Çelikhan kadar Malatya İl Merkezi ile de ilişkilidir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.420'dir. Geleneksel yapıların çoğunlukta olduğu kırsal niteliğini sürdüren bir yerleşimdir.

Pınarbaşı beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 147 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 51 hektar meskun konut alanında 8.160, 63 hektar gelişme konut alanında ise 6.300 olmak üzere toplam 14.460 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin orta kesiminde yer almaktadır.

Havşer Pınarı denilen mesire, beldenin başlıca turistik potansiyelidir.

8.1.2.3.3. Kırsal Yerleşimler

Çelikhan kırsal alanında 18 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Çelikhan köyleri, genellikle yayla köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Özellikle akarsu kenarındaki Yağızatlı, Yeşilyayla gibi köyler mesire ve rekreasyon potansiyeli taşımaktadır.

8.1.2.4. Gerger İlçesi

Gerger ilçesi, Adıyaman ilinin kuzeydoğu ucunda, il merkezine 105 km. uzaklıkta yer almaktadır. 628 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Sincik, Kahta ilçeleri ve Malatya, Diyarbakır, Şanlıurfa illeri ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 6. yüzyıla ulaşan ilçe, Bizans, Selçuklu gibi çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girdikten sonra, 1515 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Yerleşim 1957 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Gerger ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının zor sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, ilçeye Adıyaman Merkez'den kuzeydoğuya ayrılan virajlı il yolu ile ulaşılmaktadır. Ancak, köy yolu düzeyindeki Diyarbakır Çermik ya da Malatya Pötürge bağlantılarından birinin iyileştirilmesiyle ulaşımın kolaylaşması olasıdır. İlçeye en yakın havaalanı İl Merkezi'ndedir. İlçenin Güzelsu Köyü'nden, Atatürk Baraj Gölü üzerinden Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine gün boyu feribot seferleri yapılmaktadır.

Tümüyle dağlık bir bölgede yer alan ilçe, engebeli arazilerden oluşmaktadır. Bu nedenle tarıma elverişli alanlar sınırlıdır. Kımıl Dağı, ilçedeki en önemli yükseltilerdir. İlçede birçok yayla mevcuttur. En önemlileri Çet, Kürdek, Ovacık, Kımıl Dağı ve Beyaz Çeşme'dir. En önemli akarsuları Fırat Nehri ve Demirtaş ile Çifthisar Çayları'dır. İlçede Güngörmüş ve Gürgenli köyleri arasında Kara Göl adında bir göl bulunmaktadır.

İlçede karasal iklim görülür. Yüksek rakımdan ötürü kışlar sert geçmektedir. Diğer yandan, ilçe arazilerinin yaklaşık üçte biri ormanlarla kaplıdır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 45 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.9. Gerger İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Gerger	3.242
Toplam	3.242

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.10. Gerger İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Açma	368	Güzelsu	1.800
Ağaçlı	928	Kaşyazı	643
Aşağıdağlıca	332	Kesertaş	221
Beşgöze	590	Kılıç	632
Beybostan	240	Konacık	451
Budaklı	141	Korulu	638
Burçaklı	418	Koşarlar	432
Cevizpınar	671	Köklüce	153
Çamiçi	278	Kütüklü	352
Çiftthisar	196	Nakışlı	526
Çobanpınarı	941	Onevler	320
Dağdeviren	525	Ortaca	391
Dallarca	274	Oymaklı	441
Demirtaş	223	Saraycık	320
Eskikent	155	Seyitmahmut	544
Geçitli	291	Sutepe	437
Gölyurt	1.940	Üçkaya	334
Gönen	248	Yağmurlu	465
Gözpınar	422	Yayladalı	470
Gümüşkaşık	707	Yenibardak	658
Gündoğdu	388	Yeşilyurt	204
Güngörmüş	298	Yukarıdağlıca	418
Gürgenli	774		
Toplam			22.198

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 25.440 kişi olup; 3.242 kişisi kentsel (%12.7), 22.198 kişisi kırsal (%87.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük ilçesi konumundadır.

Gerger nüfusu 1985 yılına dek artmış, sonrasında düşmüştür. İlçede kentsel nüfus dalgalı bir seyir izlemiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da 1985'ten sonra azalma eğilimine girmiştir. İlçede köylerden ilçe merkezine, ilçe merkezinden ise ilçe dışına göçler yaşanmaktadır. Gerger 41 kişi/km² ile Adıyaman'daki 3. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁷⁸

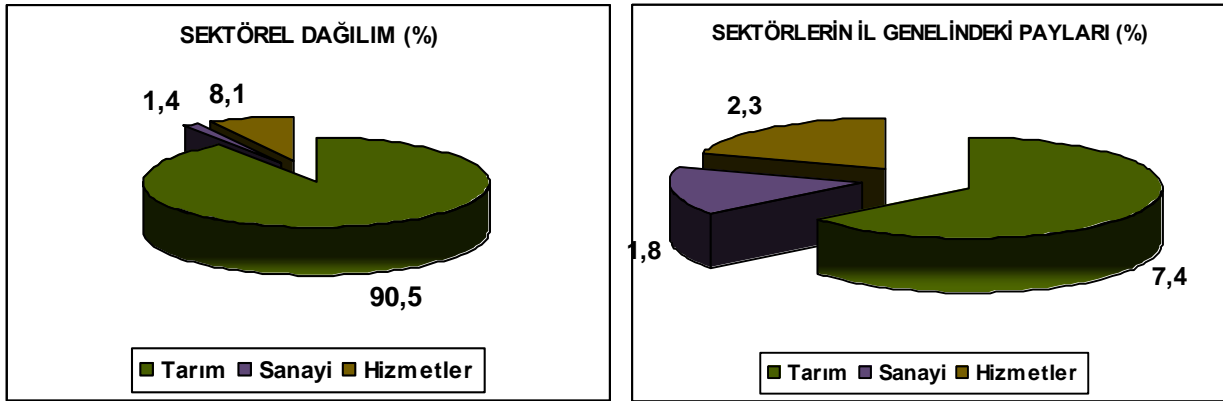
Gerger, Adıyaman ilinin 5. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en az gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasının çok altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Gerger ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 858'inci sırada yer almaktadır.

²⁷⁸ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçe ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım sektörünün ilçedeki oranı %90,5 olup, bu yüksek değerle ülke genelinde tarım istihdam oranı en yüksek 10. ilçe konumundadır. Ancak yapılan üretim, ilçe gereksinimini karşılayacak düzeydedir. Bunda tarım arazileri ve meraların kısıtlı olması etkindir. Akarsu kenarlarında üretilen başlıca tarım ürünleri yabancı Antep fıstığı, tahıl ve çeşitli meyvelerdir. Diğer yandan son dönemde, ilçede halıcılık faaliyetleri artmış olup, üretilen el halıları özellikle yurt dışına pazarlanarak ekonomiye katkı sağlamaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.7 Gerger – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Gerger'in tarımsal karakterli bir ilçe olduğu görülmektedir. Tarımsal verimliliğin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması, bu çerçevede önem taşımaktadır.

8.1.2.4.1. Gerger

İlçe merkezi Gerger beldesi, ilçenin güneydoğusunda yer almaktadır. 1957 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde, ilçe merkezi olmasının getirdiği temel idari ve ticari işlevleri barındırmasına karşın, tam anlamıyla kentsel bir kimlik kazanmamıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.242'dir.

8.1.2.4.2. Kırsal Yerleşimler

Gerger kırsal alanında 45 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Gerger köyleri, temelde dağ ve orman köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

Atatürk Barajı göl suları altında 18 köyün arazisi ve yerleşim yeri kalmıştır. Su altında kalan yerleşim yerleri Geçitli, Kılıç köyü ile Kılıç köyüne bağlı Kışık-Gelebaz-Karaca mezraları, Gözpınar köyü Büzme mezarası ve Beşgöze köyüne bağlı Sankosi mezarasıdır.

Arazilerinin bir kısmı su altında kalan köyler ise Kılıç, Beşgöze, Korulu, Güzelsu, Gümüşkaşık, Beybostan, Yağmurlu, Budaklı, Dağdeviren, Kesertaş, Açma, Budaklı, Üçkaya, Gönen, Gözpınar, Geçitli, Konacık, Ortaca ve Cevizpınar'dır. Su altında kalan arazi toplamı 712.509 dekadır.

Oymaklı köyünde Gerger Kalesi, Roma Dönemi'nden kalan ve sonraki dönemlerde de kullanılan önemli bir tarihi değerdir.

Eskikent köyünün kuzeyinde Murfan Mağaraları bulunmaktadır.

Güzelsu köyü, ilçenin en büyük köylerinden olup, önemli bir mesiredir. Diyarbakır karayolu üzerinde bulunan köyden baraj gölü yoluyla Şanlıurfa'ya geçiş yapılmaktadır.

Güngörmüş ve Gürgenli köyleri arasında Kara Göl Mesiresi bulunmaktadır.

8.1.2.5. Gölbaşı İlçesi

Gölbaşı ilçesi, Adıyaman ilinin batısında, il merkezine 63 km. uzaklıkta yer almaktadır. 816 km² lik bir alandan oluşan ilçe, Tut, Besni ilçeleri ve Kahramanmaraş ili ile komşudur.

Tarihi Paleolitik Döneme ulaşan ilçe, çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girdikten sonra 1515 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Yerleşim 1958 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Gölbaşı ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Gaziantep-Malatya karayolu ve Adana-Malatya demiryolu üzerinde bulunmaktadır. Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini birbirine bağlayan güzergahlar üzerindeki avantajlı konumu sayesinde hızlı bir gelişme göstermektedir. İlçeye en yakın havaalanı 90 km. uzaklıktaki İl Merkezi'ndedir. Ayrıca Gaziantep Havaalanı'na 140 km. mesafededir.

İlçe, kuzeydoğu, güneybatı doğrultusunda bulunan Güneydoğu Toroslar'ın uzantıları arasında yer alan vadide kurulmuştur. Bu vadi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzey ucu ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin güney ucunun kesiştiği yerde bulunur. Engebeli bir arazi yapısına sahip olan ilçedeki en önemli yükselti Akdağ'dır. İlçenin tek akarsuyu kuzeyden geçen Göksu Çayı'dır. Bu çay üzerinde proje aşamasında olan Çetintepe Barajı bulunmaktadır. İlçenin kimliğini belirleyen en önemli unsur, birbiriyle bağlantılı Gölbaşı, Azaplı ve İnekli (Yeşilova) Gölleri'dir. Bu göllerden Gaziantep'e içme suyu verildiğinden, göller arasında 40 metre genişliğinde kanallar açılmıştır. İlçenin tarım arazileri göllerin çevresinde oluşan alüvyal alanlarla sınırlıdır.

İlçede karasal iklim görülür. Hakim bitki örtüsü bozkırdır. Güney kesimler ise kısmen Akdeniz iklimi özellikleri göstermektedir. İlçenin güneydoğu ve kuzey kesimlerinde geniş orman alanları bulunmaktadır.

İlçe, idari açıdan 4 belde ve 30 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.11. Gölbaşı İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Gölbaşı	27.800
Balkar	2.352
Belören	2.104
Harmanlı	2.231
Toplam	34.487

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.12. Gölbaşı İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçabel	749	Karabaşılı	80
Akçakaya	189	Karaburun	1.156
Aktoprak	204	Kösüklü	244
Aşağıazaplı	425	Küçükören	254
Aşağıkarakuyu	374	Meydanköy	561
Aşağınasırlı	455	Ozan	1.227
Bağlarbaşı	126	Örenli	57
Cankara	212	Savran	879
Çatalağaç	369	Yarbaşı	455
Çataltepe	424	Yaylacık	165
Çelikköy	358	Yeniköy	283
Gedikli	615	Yeşilova	652
Hacılar	279	Yukarıçöplü	260
Hamzalar	643	Yukarıkarakuyu	424
Haydarlı	453	Yukarınasırlı	1.010
Toplam			13.582

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 48.069 kişi olup; 34.487 kişisi kentsel (%71.7), 13.582 kişisi kırsal (%28.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 3.ilçesi konumundadır.

Gölbaşı nüfusu 1990 yılına dek artmış, sonrasında düşmüştür. İlçede kentsel nüfus 2000 yılına dek artmıştır. İlçede kırsal nüfus da 1990'dan sonra azalmıştır. Zira yurt dışına çalışmaya giden geniş bir kesim mevcuttur. İlçedeki nüfus artış hızı da 1990'dan sonra azalma eğilimine girmiştir. Gölbaşı 59 kişi/km² ile Adıyaman'daki 5. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁷⁹

Gölbaşı, Adıyaman ilinin 4. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin Merkez İlçe'den sonra en gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasına yakın bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Gölbaşı ilçesi 3.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 408'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %71,2'dir. Bu oran, ilçe içinde yüksek olmasına karşın, ilçeler arasında Merkez İlçe'den sonra en düşük değerdir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, Antep fıstığı, üzüm ve çeşitli meyvelerdir.

İlçe sanayi sektörü gelişmekte; ilçede çeşitli yem, tekstil, maden, plastik gibi sektörlerde üretim yapan sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Harmanlı beldesindeki Kömür İşletmeleri, çıkan kömürü il dışına pazarlamaktadır. Ayrıca ilçede bir organize sanayi bölgesi ve

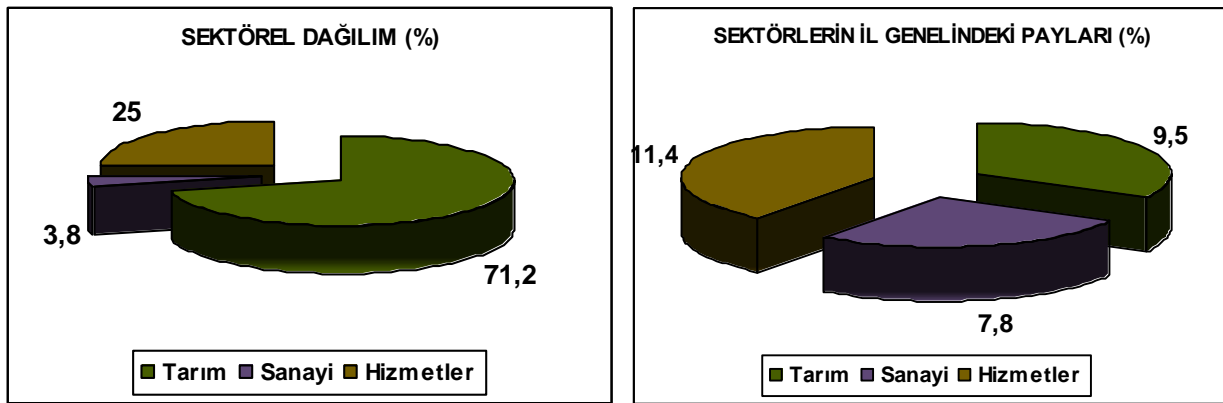
²⁷⁹ T.Ü.İ.K – 2009.

küçük sanayi sitesi mevcuttur. Sanayinin ilçedeki oranı %3,8 olup, Merkez İlçe'den sonra ilçeler arasındaki en yüksek orana sahiptir.

Hizmetler sektörü, ilçeler arasında görece daha gelişmiştir. İlçenin en önemli turistik değeri, biri ilçe merkezinde, diğer ikisi de ilçenin köylerinde bulunan Gölbaşı, Azaplı ve İneklî Gölleri olup, bütünüyle Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı ilan edilmiştir. Diğer yandan, Göksu Çayı ve ormanlık alanlar da potansiyel barındıran diğer bölgelerdir. İlçedeki tarihi değerler ise Paşa Köprüsü, Köristan (Yaylacık) Köyü'ne 16 km. uzaklıkta Göksu üzerindeki Vicne Köprüsü ve Altınlı Köprüsü'dür.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.8. Gölbaşı – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Gölbaşı'nın tarımsal kimliğinin yanında, hizmetler ve sanayi ile daha dengeli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Mesireleri ve gölleriyle de turizm potansiyeli taşımaktadır.

8.1.2.5.1. Gölbaşı

İlçe merkezi Gölbaşı beldesi, ilçenin ortasında bulunmaktadır. 1958 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Önemli kara ve demiryolu güzergahları üzerinde olan yerleşim, batı yönünden Nemrut Dağı Milli Parkı'na giden güzergahta olması nedeniyle de avantajlı bir konumdadır.

Yerleşim, ilçenin en düz bölgelerinden olan Gölbaşı Gölü çevresinde kurulmuştur.

Hizmetler sektörünün görece gelişmiş olduğu beldede Bir meslek yüksekokulu ve bir mesleki teknik eğitim merkezi bulunmaktadır. Ayrıca beldede bir organize sanayi bölgesi ve bir küçük sanayi sitesi yer almaktadır.

Beldede her yıl Kuru Peygamber Üzümlü Festivali yapılmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 27.800'dür.

Gölbaşı beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 321 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 128 hektar meskun konut alanında 25.600, 152 hektar gelişme konut alanında ise 15.200 olmak üzere toplam 40.800 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin doğu ve batısında eşit olarak planlanmıştır.

8.1.2.5.2. Balkar

Balkar beldesi, ilçenin güneybatısında, ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1994 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Gaziantep-Malatya karayolu üzerinde bulunan belde, bu nedenle gelişme eğilimindedir. Tarım arazileriyle çevrili beldede meyvecilik yaygındır. Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, üzüm ve Antep fıstığıdır. Beldede sanayi sektörü gelişmekte, tıp dolmuş tesisi ve yağ fabrikası yer almaktadır. Diğer yandan, konumundan ötürü hizmetler sektörü de gelişmektedir.

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı içerisindeki Azaplı Gölü, beldede bulunmaktadır. Ayrıca Kalecik Mevkii'nde önemli tarihi kalıntılar bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.352'dir.

Balkar beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 263 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 32 hektar meskun konut alanında 5.120, 95 hektar gelişme konut alanında ise 11.400 olmak üzere toplam 16.520 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ağırlıklı olarak yerleşik lekenin batı ve güneyinde planlanmıştır.

8.1.2.5.3. Belören

Belören beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 23 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1968 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Yerleşim az eğimli bir alanda kurulmuş olup, kuzey ve güneyden eğimli yamaçlarla çevrelenmiştir. Güneyinde ekonomik değeri yüksek tarım ürünlerinin yetiştirildiği tarım arazileri bulunmaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, bakliyat, kurutmalık üzüm (Besni üzümü) ve Antep fıstığıdır. Büyükbaş hayvancılık ve mandıracılık gelişmektedir. İlçe merkezine yakın olması nedeniyle hizmetler ve ticaret alt sektörü gelişmemiştir. Beldede bir küçük sanayi sitesi bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.104'tür. Yerleşim büyük oranda göç vermiştir.

Kırsal karakterini sürdüren yerleşimde yeni ve geleneksel yapılar bir aradadır. Kuzeydeki ikincil tarım alanlarına doğru gelişme eğilimindedir.

Belören beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 547 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 65 hektar meskun konut alanında 10.400, 69 hektar gelişme konut alanında ise 6.900 olmak üzere toplam 17.300 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ağırlıklı olarak yerleşik lekenin kuzey ve batı kesiminde planlanmıştır.

8.1.2.5.4. Harmanlı

Harmanlı beldesi, ilçenin kuzeydoğusunda, ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1967 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Oldukça eski bir yerleşim olan belde, Göksu Çayı'nın güneyinde yer almakta olup, ormanlık alanlar geniş yer kaplamaktadır. Az engebeli arazi üzerinde kurulan yerleşimde meyvecilik yaygın olarak yapılmaktadır. Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

İlin ve ülkenin en büyük maden ocaklarından olan kömür işletmeleri belde sınırları içerisinde. Bölge ekonomisine önemli katkıları olan işletme, yerleşik alana çok yakın olması nedeniyle insan sağlığı ve çevre açısından tehlike oluşturmaktadır.

Doğal güzelliğinden ötürü, beldede birçok mesire bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.231'dir.

8.1.2.5.5. Kırsal Yerleşimler

Gölbaşı kırsal alanında 30 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Gölbaşı köyleri, temelde ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

Bağlarbaşı, Aşağıazaplı, Yeşilova köyleri, Gölbaşı Gölleri çevresinde; Savran ve Hacılar ise Göksu Çayı kıyısında rekreasyonel potansiyel taşıyan yerleşimlerdir.

8.1.2.6. Kahta İlçesi

Kahta ilçesi, Adıyaman ilinin doğusunda, il merkezine 33 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.179 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Samsat, Merkez İlçe, Sincik, Gerger ilçeleri ve Şanlıurfa, Malatya illeri ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 8. yüzyıla ulaşan ilçe, Bizans, Selçuklu gibi çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girdikten sonra 1516 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Kommagene Krallığı'ndan kalan en önemli eserler ilçe sınırları içindeki Nemrut Dağı'nda bulunmaktadır. Yerleşim Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kocahisar köyünün bulunduğu mevkiden şimdiki yerine taşınmıştır. 1954 yılında Adıyaman'a bağlı ilçe statüsü kazanmıştır.

Kahta ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Adıyaman Merkez'in 33 km. doğusunda yer almaktadır. Adıyaman – Kahta karayolu, doğuya doğru devam ederek Baraj Gölü üzerinden feribot bağlantısıyla Siverek tarafında devam etmektedir. İlçeye en yakın havaalanı İl Merkezi'ndedir.

Engelibeli arazi yapısına sahip ilçenin kuzeyi dağlık, güneyi ise ovalık alanlardan oluşmaktadır. Kuzeydeki en yüksek nokta Nemrut Dağı'dır. Dağlar ve ovalar arasında geniş platolar bulunmaktadır. Atatürk Baraj Gölü, ilçenin doğu ve güneydoğu sınırını oluşturmaktadır. En önemli akarsuyu Kahta Çayı'dır. Bu çay üzerinde Kahta Barajı'nın yapımı sürmektedir.

İlçede karasal iklim görülür, ancak Baraj Gölü iklimin bir ölçüde yumuşamasına neden olmuştur. Hakim bitki örtüsü bozkırdır. Diğer yandan, dağlık kesimlerde ormanlık alanlara rastlanmakta, bu alanlar ilçe yüzölçümünün yaklaşık %14'ünü kaplamaktadır.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 93 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.13. Kahta İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Kahta	61.243
Akıncılar	2.240
Bölükayla	2.649
Toplam	66.132

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.14. Kahta İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Adalı	276	Göçeri	450
Akalın	100	Gökçe	366
Akdoğan	730	Gölgeli	585
Akkavak	289	Güdülge	898
Akkuş	340	Güzelçay	322
Aktaş	362	Habipler	99

Alıdam	1.474	Hacıyusuf	238
Arılı	370	Hasandığın	286
Aydınpınar	390	Hasköy	152
Bağbaşı	1.816	İkizce	1.600
Bağözü	129	İslamköy	28
Ballı	422	Karacaören	451
Belenli	800	Karadut	1.100
Belören	660	Karataş	172
Beşikli	311	Kavaklı	483
Boğazkaya	669	Kayadibi	221
Bostanlı	1.429	Kocahisar	369
Bozpınar	577	Koçtepe	692
Boztarla	123	Kozağaç	390
Burmapınar	628	Köseler	1.073
Büyükbağ	561	Mülk	829
Büyükbey	221	Narince	1.450
Cumhuriyet	273	Narsırtı	145
Çakıreşme	128	Oluklu	1.203
Çaltılı	561	Ortanca	417
Çamlıca	292	Ovacık	157
Çardak	322	Salkımbağı	1.392
Çataltepe	388	Sarısu	176
Çaybaşı	673	Sıraca	649
Çıralık	869	Sırakaya	236
Çukurtaş	357	Susuz	106
Damlacık	973	Şahintepe	415
Dardağan	649	Şenköy	138
Dikenli	191	Taşlıca	396
Doluca	804	Teğmenli	560
Dumlu	460	Teknecik	175
Durak	803	Tuğlu	655
Dut	430	Tütenocak	379
Eceler	284	Ulupınar	765
Ekinci	276	Yapraklı	1.364
Elbeyi	405	Yelkovan	820
Erikdere	511	Yenikuşak	287
Erikli	1.699	Yeşilkaya	90
Esendere	586	Yolaltı	588
Eskitaş	1.168	Zeytin	167
Fıstıklı	224	Ziyaret	185
Geldibuldu	895		
Toplam			50.617

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 116.749 kişi olup; 66.132 kişisi kentsel (%56.6), 50.617 kişisi kırsal (%43.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 4.ilçesi konumundadır.

Kahta nüfusu, kentsel nüfusla birlikte 1980-2000 arasında artış göstermiştir. İlçede kırsal nüfus dalgalı bir seyir izlemiştir. İlçedeki nüfus artış hızında da dalgalanmalar yaşanmış, 1990-2000 döneminde artmıştır. Kahta 99 kişi/km² ile Adıyaman'daki 2. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸⁰

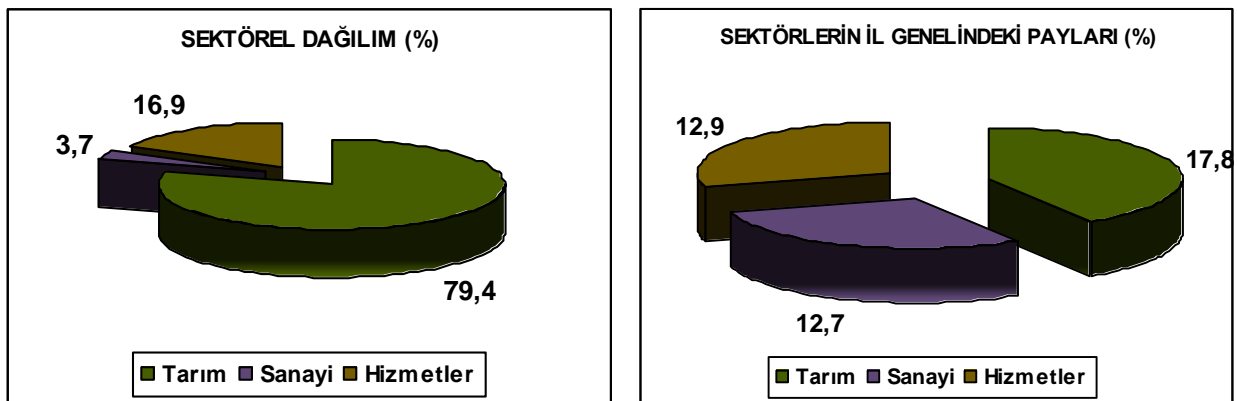
Kahta, Adıyaman ilinin 2. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Kahta ilçesi 5.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 656'ncı sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımın ilçe içindeki payı %79,4'tür. Başlıca tarım ürünleri, tahıl, bakliyat ve üzumdür. Hayvancılık da yaygın olup, özellikle dağlık kesimlerde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Organize sanayi bölgesi ile gelişen ilçe sanayisi, il içindeki payıyla 3. sırada gelmektedir.

Nemrut Dağı Milli Parkı, ilçenin ve ilin en önemli turistik ve tarihi değeridir. UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası olarak ilan edilen Nemrut Dağı, çevresindeki Kommagene Uygarlığı eserleri ile birlikte ülkenin önemli milli parklarından biridir. Doğu ve Batı uygarlıklarının kesişme noktası olan Nemrut, gündoğumu ve gün batışının seyredilebildiği en güzel yerlerden biri olmasıyla da ilgi çekmektedir. Nemrut Dağındaki dev heykeller ve tümülüs, Arsameia (Eski Kale), Yeni Kale, Karakuş Tepesi ve Cendere Köprüsü Milli Park sınırları içerisinde yer almaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.9. Kahta – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

²⁸⁰ T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Kahta'nın tarımsal kimliğinin yanında, hizmetler ve sanayi ile daha dengeli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Nemrut Dağı Milli Parkı ve çevresindeki doğal güzelliklerle de önemli turizm potansiyeli taşımaktadır.

8.1.2.6.1. Kahta

İlçe merkezi Kahta beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1923 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Nemrut Dağı eteklerinde bir ova yerleşimi olan belde, Adıyaman ve Nemrut Dağı'na yakın olduğundan, Merkez'den sonra ilin en büyük kenti durumuna gelmiştir. İlçe merkezi olması nedeniyle sosyo-ekonomik dönüşüm yaşayan ve daha kentsel bir görünüm kazanan belde hızlı bir yapılaşma dikkat çekmektedir.

Belde ekonomisi hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Ayrıca belde bir organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Beldedeki gölet mesire amaçlı olarak kullanılmaktadır; ancak göl çevresinin düzenlemesi yetersizdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 61.243'tür.

Kahta beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 1.222 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 293 hektar meskun konut alanında 93.760, 862 hektar gelişme konut alanında ise 155.160 olmak üzere toplam 248.920 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çevresinde her yönde planlanmıştır.

8.1.2.6.2. Akıncılar

Akıncılar beldesi, ilçenin doğusunda, ilçe merkezine 58 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1999 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Atatürk Baraj Gölü'ne 12 km. uzaklıkta, bir tepe ve yamaç yerleşimidir. Kırsal karakterini sürdüren beldenin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünü üzümdür. Bunun yanında nar, incir ve badem de yetiştirilmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.240'tır.

Akıncılar beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 190 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 31 hektar meskun konut alanında 4.960, 75 hektar gelişme konut alanında ise 9.000 olmak üzere toplam 13.960 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekeyi çevrelemektedir.

8.1.2.6.3. Bölükayla

Bölükayla beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 18 km. uzaklıkta yer almaktadır. Sincik, Kahta ve Adıyaman İl Merkezi'nin orta noktasındadır. 1989 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Bir yamaç yerleşimi olan belde, kırsal niteliğini sürdüren geleneksel bir yerleşimdir. Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Arazinin büyük kısmında kuru tarım yapılmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.649'dur.

8.1.2.6.4. Kırsal Yerleşimler

Kahta kırsal alanında 93 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Kuzeydeki köyler dağ yamaçlarında, güneydekiler ovalık alanda kurulmuştur. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Ancak bazı köyler bu kapsamın dışında kalmakta, çeşitli özellikleriyle öne çıkmaktadır.

Nemrut Dağı Milli Parkı sınırları içindeki Karadut, kırsal peyzajıyla dikkat çeken bir orman köyüdür. Nemrut Dağı'na giden yol üzerinde bulunması ve doğal güzellikleri, köyde pansiyon, motel gibi küçük ölçekli turizm tesislerinin oluşmasını sağlamıştır.

Nemrut Dağı'nın güneyindeki Narince, tarımsal nitelikleriyle ve üretilen nar ile öne çıkmaktadır.

Eskitaş, Geldibuldu, Oluklu, Bostanlı köyleri ise baraj gölü kıyısında, balıkçılık yapılan ve günübirlik turizm potansiyeli taşıyan köylerdir.

8.1.2.7. Samsat İlçesi

Samsat ilçesi, Adıyaman ilinin güneydoğusunda, il merkezine 47 km. uzaklıkta yer almaktadır. 153 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Kahta, Merkez İlçe ve Şanlıurfa ili ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 6000'li yıllara dayanan ilçe, Fırat Nehri'nin iki yakası arasında elverişli bir geçit yerinde bulunmasından ötürü tarih boyunca önemli olmuştur. Samsat, çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girdikten sonra 1392 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Yerleşim 1960 yılında ilçe statüsü kazanmış, Atatürk Barajı'nın göl suları altında kaldığından, 1988 yılında bugünkü yerine taşınmıştır.

Samsat ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanmadığı bir noktada bulunmakta, ilçeye Adıyaman-Kahta yolu üzerinden ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. İlçenin güney bölgelerle olan doğrudan ulaşım bağlantıları, Atatürk Baraj Gölü ile kesilmiştir. İlçeye en yakın havaalanı İl Merkezi'ndedir.

Yeni Samsat, Atatürk Baraj Gölü kıyısında bir yarımada görünümündedir. İlçe, büyük kısmı Atatürk Baraj Gölü altında kalmış olan ovalık bir alanda kurulmuştur.

İlçede Akdeniz iklimine yakın bir iklim görülür. Baraj Gölü'nden ötürü nem oranı bir miktar artmıştır. Hakim bitki örtüsü bozkırdır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 16 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.15. Samsat İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Samsat	4.455
Toplam	4.455

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.16. Samsat İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akdamar	139	Kızılöz	73
Bağarası	267	Kovanoluk	101
Bayırlı	164	Kuştepe	100
Çiçek	404	Ovacık	213
Doğanca	480	Taşkuyu	934
Gölpınar	196	Tepeönü	80
Göltarla	333	Uzuntepe	1.124
Kırmacık	413	Yarımbağ	777
Toplam			5.798

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 10.253 kişi olup; 4.455 kişisi kentsel (%43.4), 5.798 kişisi kırsal (%56.6) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 4.ilçesi konumundadır.

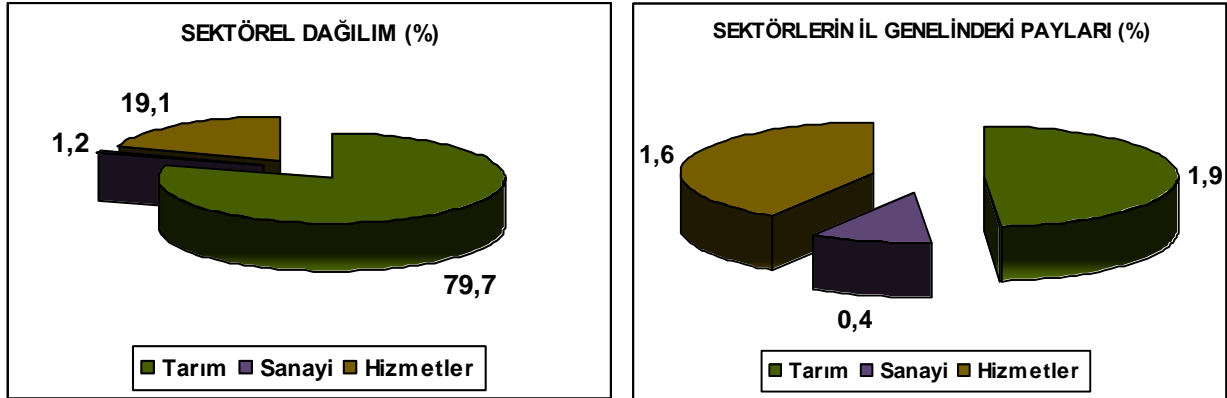
Samsat nüfusu 2000 yılına dek artış göstermiştir. İlçenin kentsel ve kırsal nüfusu dalgalı bir seyir izlemiştir. İlçedeki nüfus artış hızı ise 2000 yılına dek artmıştır. Samsat 67 kişi/km² ile Adıyaman'daki 4. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸¹

Samsat, Adıyaman ilinin en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Samsat ilçesi 4.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 652'nci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Önemli miktarda tarım arazisi baraj gölünün altında kalan ilçe, bu nedenle büyük oranda göç vermiştir. Son yıllarda özellikle meyvecilik ve seracılık desteklenmektedir. Baraj Gölü'nde balıkçılık da yaygındır. Hayvancılık sınırlı olarak yapılmaktadır. Tarım sektörünün ilçe içindeki payı %79,7 olmakla birlikte, il içindeki payı %1,9 ile en düşük orandır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.10. Samsat – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Samsat'ın tarımsal kimliğiyle öne çıkan bir ilçe olduğu görülmektedir. Bu nedenle tarımın sürdürülebilirliği önem kazanmaktadır.

²⁸¹ T.Ü.İ.K – 2009.

8.1.2.7.1. Samsat

İlçe merkezi Samsat beldesi, ilçenin ortasında yer almaktadır. 1960 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Düz bir alan üzerinde kurulmuş olan belde, Kommagene Krallığı'nın başkenti olması nedeniyle önemli bir yerleşim olmuştur. 1988 yılında Atatürk Baraj Gölü'nün altında kaldıktan sonra yerleşim bugünkü yerine taşınmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.455'tir. Belde, özellikle Adıyaman Merkez İlçe'ye göç vermektedir.

Samsat beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 114 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. planda yerleşim yeni yerine taşındığından, tamamen gelişme alanı olarak gösterilmiş olup nüfus kapasitesi 11.400 kişidir.

8.1.2.7.2. Kırsal Yerleşimler

Samsat kırsal alanında 16 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ovada kurulmuş olan bu köylerde temel ekonomik etkinlik tarımdır. Az sayıdaki köylerden hiçbiri özel olarak farklılaşmamıştır.

8.1.2.8. Sincik İlçesi

Sincik ilçesi, Adıyaman ilinin kuzeydoğusunda, il merkezine 70 km. uzaklıkta yer almaktadır. 461 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Kahta, Çelikhan, Merkez İlçe ve Malatya ili ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 69-72 yıllarına dayanan ilçe, Kommagene Krallığı döneminde kurulmuştur. Roma-Bizans ve Arapların egemenliğinden sonra Osmanlı hakimiyeti altına girmiş, 1990 yılında da ilçe statüsü kazanmıştır.

Sincik ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanamadığı bir noktada bulunmakta, ilçeye Adıyaman-Kahta yolu üzerinden ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. Engebeli arazi yapısı, ulaşımı olumsuz yönde etkilemektedir. İlçeye en yakın havaalanı İl Merkezi'ndedir.

Güneydoğu Toroslar'ın güney kesimindeki yükseltiler üzerine kurulu ilçe, dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Bu nedenle yerleşim dağınık ve tarım arazileri kısıtlıdır. İlçede bulunan akarsular Kıran, Aksu ve Yarpuzlu Çayları'dır.

İlçede karasal iklim görülmekte, yaz ve kış arası yüksek sıcaklık farkları yaşanmaktadır. Ancak yüksek rakımdan ötürü yayla etkisi de gözlenmektedir.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 24 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.17. Sincik İlçesi - Beldeler

Belde	Nüfus (2009)
Sincik	4.331
İnlince	2.855
Toplam	7.186

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.18. Sincik İlçesi - Köyler

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Aksu	418	Karaköse	285
Alancık	720	Narlı	368
Arıkonak	327	Pınarbaşı	465
Balkaya	417	Sakız	577
Çamdere	2.061	Serince	418
Çat	596	Söğütlübahçe	401
Çatbahçe	1.161	Subaşı	191
Dilektepe	870	Şahinbeyler	351
Eskiköy	513	Şahkolu	232
Geçitli	210	Taşkale	444
Hasanlı	561	Uğurlu	193
Hüseyinli	966	Yarpuzlu	957
Toplam			13.702

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 20.888 kişi olup; 7.186 kişisi kentsel (%34.4), 13.702 kişisi kırsal (%65.6) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 2.ilçesi konumundadır.

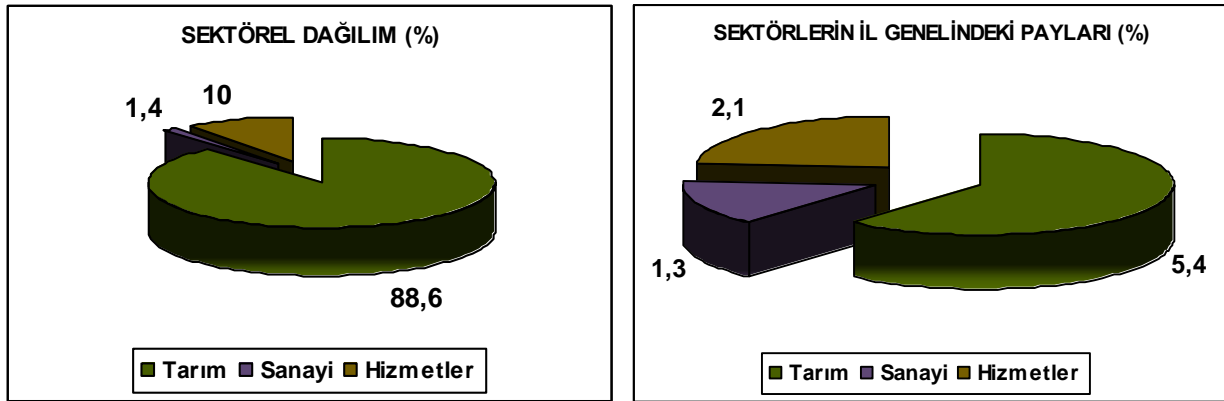
Sincik toplam ve kentsel nüfusu 2000 yılında artış göstermiş, kırsal nüfus ise, kentsel nüfusun tam tersi şekilde 2000 yılında azalmıştır. Sincik 45 kişi/km² ile Adıyaman'daki 4. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸²

Sincik, Adıyaman ilinin 4. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt düzeyde gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Sincik ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 845'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım sektörünün işgücüne göre ilçedeki payı %88,6 gibi çok yüksek bir değerdedir. Meyvecilik potansiyeli, yerel projelerle değerlendirilmeye başlanmıştır. Elma ve nar üretimi giderek artmaktadır. Ancak coğrafi koşullardan ötürü verimin az olması, ilçenin göç vermesine ve halkın önemli bir kesiminin mevsimlik işçi olarak çalışmasına neden olmaktadır. Ayrıca arıcılık da kayda değer bir ekonomik uğraşdır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.11. Sincik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

²⁸² T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Sincik'in tarımsal karakterli bir ilçe olduğu görülmektedir. Yöreye özgü endemik bir bitki olan Sincik Lalesi, ilçenin tanıtılmasında önemlidir.

8.1.2.8.1. Sincik

İlçe merkezi Sincik beldesi, ilçenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. *** yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Yerleşimin Malatya üzerinden Nemrut Dağı'na giden güzergahta bulunması önemli bir fırsattır. Ancak, Sincik-Malatya yolunun karayolları ağına dahil edilerek iyileştirilmesi, turizm potansiyelini artıracaktır. Diğer yandan, ilçe merkezine 8 km. uzaklıktaki Derik Kalesi (Heron Kutsal Alanı), ilçenin en önemli tarihi değeridir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.331'dir.

Sincik beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 116 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 9 hektar meskun konut alanında 1.440, 107 hektar gelişme konut alanında ise 12.840 olmak üzere toplam 14.280 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çevresinde her yönde planlanmıştır.

8.1.2.8.2. İnlice

İnlice beldesi, ilçenin batısında, ilçe merkezine 32 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Nemrut Dağı Milli Parkı'nın batı sınırında olan belde, ormanlık yapısıyla da potansiyel taşımaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.855'tir.

8.1.2.8.3. Kırsal Yerleşimler

Sincik kırsal alanında 24 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Sincik köyleri dağ ve yayla yerleşimleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Bununla birlikte, bal ve dut pekmezi üretimiyle dikkat çekmektedirler.

8.1.2.9. Tut İlçesi

Tut ilçesi, Adıyaman ilinin kuzeybatısında, il merkezine 57 km. uzaklıkta yer almaktadır. 487 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Gölbaşı, Merkez İlçe, Besni ilçeleri ve Malatya ili ile komşudur.

Tarihi Kommagene Krallığı'na dayanan yerleşim, 1954 yılında belde, 1990 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Tut ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanamadığı bir noktada bulunmakta, ilçeye Adıyaman-Malatya yolu üzerinden ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı İl Merkezi'ndedir.

Güneydoğu Toroslar'ın eteklerinde, Akdağ'ın güneyinde bir platoda yer alan ilçe toprakları, engebeli arazilerden oluşmaktadır. İlçenin güneyinden geçen Göksu Çayı, en önemli akarsudur. Diğer akarsular ise Soğukpınar, Çanakçı, Yarpuzlu'dur. İlçe yüzölçümünün yaklaşık dörtte birini oluşturan tarım alanları, özellikle Göksu Vadisi'nde toplanmıştır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Ancak yüksek rakımlı kesimlerde yayla etkisi de gözlenmektedir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 14 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.19. Tut İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Tut	4.101
Toplam	4.101

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.20. Tut İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçatepe	835	Meryemuşağı	368
Boyundere	829	Öğütlü	625
Çiftlik	261	Tepecik	399
Elçiler	114	Ünlüce	157
Havutlu	338	Yalankoz	551
Kaşlıca	1.360	Yaylımlı	712
Köseli	553	Yeşilyurt	299
Toplam			7.401

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 11.502 kişi olup; 4.101 kişisi kentsel (%35.7), 7.401 kişisi kırsal (%64.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 3. ilçesi konumundadır.

Tut ilçesinde toplam nüfus ile kentsel ve kırsal nüfus 2000 yılında artış göstermiştir. İlçe genelinde göç, yoğun olarak yaşanmakta, yerleşik nüfusun çok daha fazlası yurt içi ve yurt dışında yaşamaktadır. Tut 24 kişi/km² ile, Çelikhan'la birlikte Adıyaman'daki en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸³

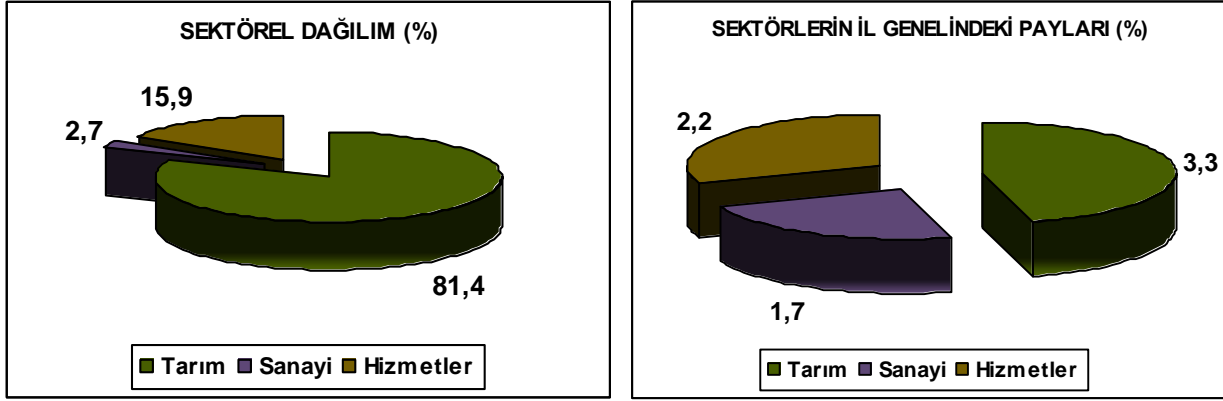
Tut, Adıyaman ilinin 2. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt düzeyde gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Tut ilçesi 5.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 685'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım sektörünün işgücüne göre ilçedeki payı %81,4 gibi çok yüksek bir değerdedir. Kısıtlı tarım alanlarında yetişen çok çeşitli tarım ürünlerinin başlıcaları ilçeye adını veren dut, Antep fıstığı, tahıl, baklagil ve ekonomik değere sahip çeşitli meyvelerdir. İlçe merkezi ve köylerinde GAP İdaresi tarafından bağcılık, elmacılık ve arıcılık konularında projeler üretilmektedir. Halıcılık, ilçenin en önemli geçim kaynaklarından. Üretilen el halıları, yurt dışına ihraç edilmektedir.

İlçede krom ve mermer madenleri bulunmakta, maden arama çalışmaları sürmektedir.

İlçenin en önemli turistik değeri, Soğukpınar'da bulunan mesire yerleridir. Ayrıca ilçe merkezindeki Vijne Köprüsü, Tepecik – Şerefli köyleri arasındaki Şebker Köprüsü, Malkayası, Memekli, Geyikli ve Tum Tumu Mağaraları'dır.

²⁸³ T.Ü.İ.K – 2009.

Grafik 8.12. Tut – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında Tut'un tarımsal kimliğiyle öne çıkan bir ilçe olduğu görülmektedir. Yürütülen çeşitli tarımsal projelerle verimlilik ve sürdürülebilirliğin artırılması, bu konuda önem kazanmaktadır.

8.1.2.9.1. Tut

İlçe merkezi Tut beldesi, ilçenin güneyinde yer almaktadır. 1954 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Akdağ eteklerinde kurulmuş bir plato yerleşimi olan beldede, bölge geneline hakim olan tarım arazileri, yerini meyve-sebze bahçelerine bırakmaktadır. Arazi yapısından ötürü, kısıtlı olan tarım arazileri üzerinde yapılaşma baskısı mevcuttur.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.101'dir.

Tut beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 169 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 24 hektar meskun konut alanında 4.800, 145 hektar gelişme konut alanında ise 17.400 olmak üzere toplam 22.200 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çevresinde her yönde planlanmıştır.

8.1.2.9.2. Kırsal Yerleşimler

Tut kırsal alanında 14 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri daha çok güneyde, Göksu Çayı Vadisi'nde toplanmıştır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.2. ŞANLIURFA

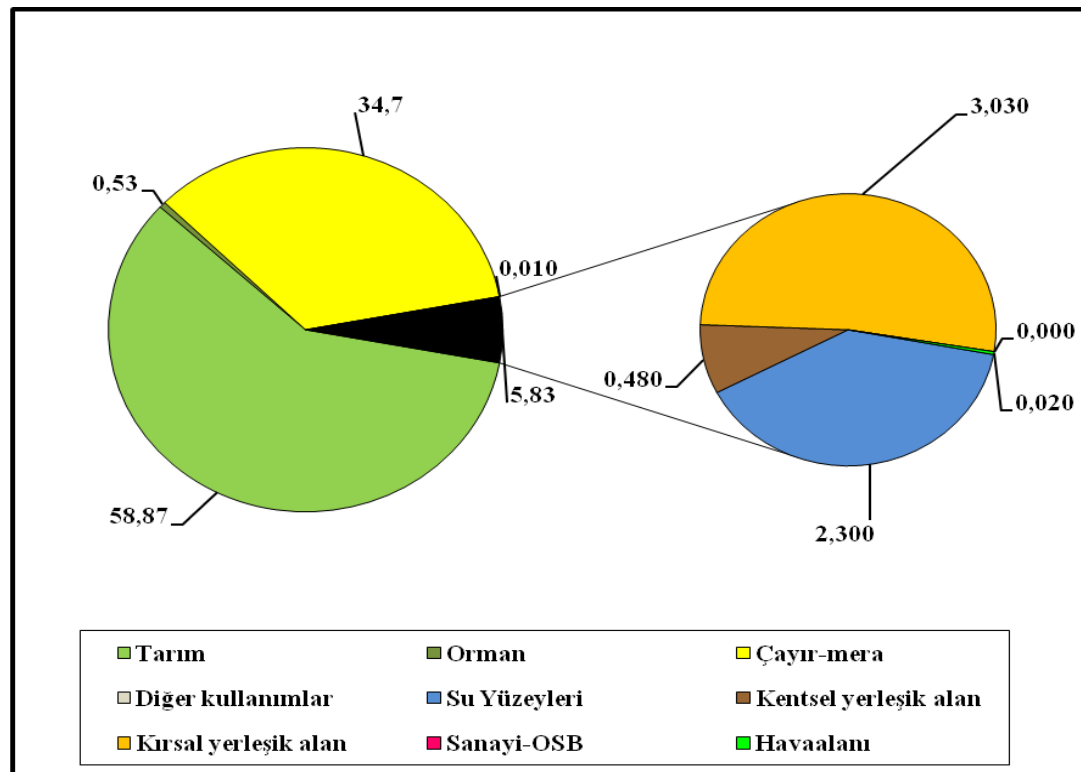
8.2.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU

Şanlıurfa ilindeki arazi kullanım ile ilgili veriler aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. İldeki kentsel yerleşik alanları ilçe merkezleri dahil 26 belde yerleşimi, kırsal yerleşik alanları ise 1.145 köy yerleşimi oluşturmaktadır. Bu yerleşimler ve yerleşimlerdeki kullanım alanları, il alanının yaklaşık %3,6'sını oluşturmaktadır. İl alanının %58,87'si tarım, %0,53'ü orman arazileridir.

Tablo 8.21. Şanlıurfa İli - Arazi Kullanımı

Kullanım Alanı	Alan (ha.)	Oran (%)
Kentsel yerleşik alan	8987,0	0,48
Kırsal yerleşik alan	56881,6	3,03
Sanayi+OSB	1087,5	0,06
Havaalanı	292,4	0,02
Tarım	1104672,2	58,87
Orman	9890,4	0,53
Çayır-mera	651214,6	34,70
Su Yüzeyleri	43216,7	2,30
Diğer kullanımlar	257,6	0,01
Toplam	1876500,0	100,00

Grafik 8.13. Şanlıurfa İli - Arazi Kullanım Oranları (%)

8.2.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ

Şanlıurfa, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeyde Adıyaman, kuzeybatıda Diyarbakır illeri ve güneyde Suriye ile çevrelenmiş bir sınır ilidir. Şanlıurfa 18.765 kilometrekarelik yüzölçümü ile Türkiye'nin 7. büyük ilidir. 1924 yılında il olmuştur.

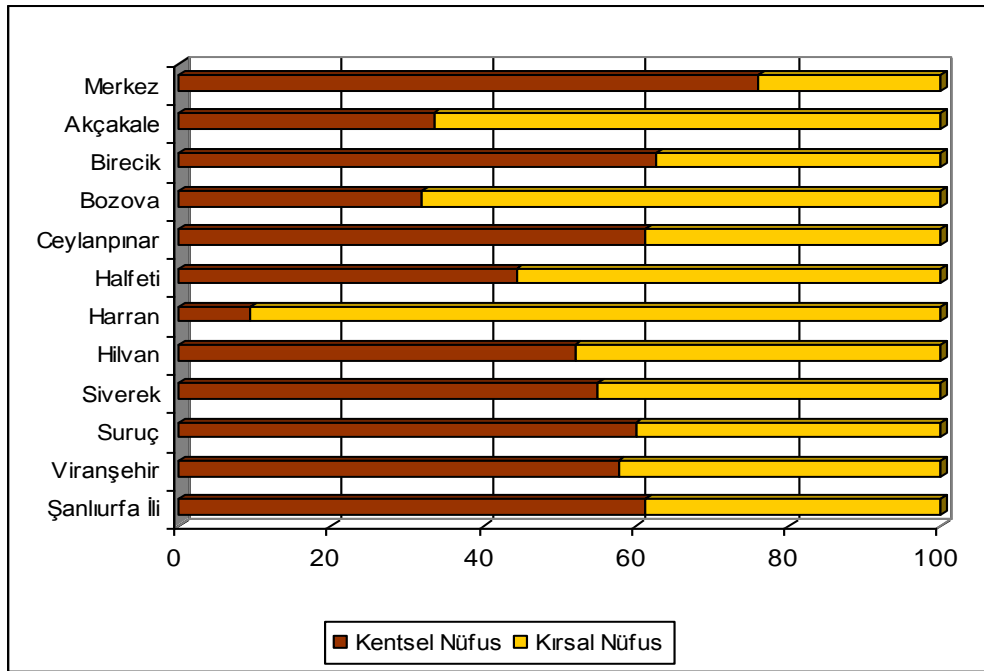
Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden olan Şanlıurfa, tarih boyunca Anadolu ile Ortadoğu'yu birbirine bağlayan kültürel ve ticari bağlantılar üzerinde yer aldığından birçok uygarlığın izlerini taşımaktadır. Özellikle il merkezinde bulunan Göbeklitepe ile Harran'daki kalıntılar ilin tarihi geçmişini ortaya koymaktadır.

Şanlıurfa'da Merkez İlçe ile birlikte 11 ilçe ve 26 belediye bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda ilçelerin 2009 yılı kentsel-kırsal nüfus dağılım oranları verilmiştir.

Tablo 8.22. Şanlıurfa İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfusları ve Oranlar

İlçe Adı	Kentsel Nüfus	Oran(%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus
Merkez	531.424	76	167.463	24	698.887
Akçakale	27.487	33.5	54.606	66.5	82.093
Birecik	55.136	62.6	32.966	37.4	88.102
Bozova	18.487	32	39.302	68	57.789
Ceylanpınar	44.626	61.3	28.123	38.7	72.749
Halfeti	17.931	44.3	22.533	55.7	40.464
Harran	5.995	9.5	56.994	90.5	62.989
Hilvan	20.855	52	19.228	48	40.083
Siverek	115.880	55	94.520	45	210.400
Suruç	60.543	60	40.288	40	100.831
Viranşehir	92.001	57.7	67.349	42.3	159.350
Toplam	990.365	61.3	623.372	38.7	1.613.737

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Grafik 8.14. Şanlıurfa İlçelerinin Kentsel – Kırsal Nüfus Oranları

İldeki yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, ilçelerin oldukça büyük alanlı, yerleşimlerin ise dağınık olduğu görülmektedir. 11 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük iki ilçe Merkez ve Siverek'tir. Bu iki ilçe, nüfus açısından da ilk iki sırayı almaktadır. Kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez, Birecik ve Ceylanpınar; kırsal nüfusun en yüksek olduğu ilçeler ise Harran, Bozova ve Akçakale'dir.

Yerleşimlerin Gaziantep – Mardin karayolu üzerinde bulunan Birecik, Suruç, Şanlıurfa ve Viranşehir ilçeleri, ulaşılabilirlik ve tarım potansiyeli sayesinde gelişmiş olup, kent merkezleri karayolu üzerinde çizgisel dizilimle birbirini izlemektedir. Kuzeydeki Siverek, hem Şanlıurfa, hem de Diyarbakır'ın hinterlandında bulunan büyük bir ilçe olarak dikkat çekmektedir. İlin güneyinde ise, tarımsal, ticari nitelikleri ve kültür turizmi potansiyeliyle ön plana çıkan Harran, Akçakale ve Ceylanpınar ilçeleri yer almaktadır. Adıyaman il sınırı boyunca uzanan Halfeti, Bozova ve Hilvan ilçeleri de Fırat Nehri ve Atatürk Barajı kıyısında orta büyüklükteki ilçelerdir.

İlin Merkez dışında en gelişmiş ilçeler, Viranşehir, Siverek, Birecik, Suruç ve Akçakale'dir. Bu ilçeler tarımsal üretimin en ileri düzeyde olduğu yerleşmelerdir. Birecik'te, stratejik konumu ve baraj göleti nedeniyle ulaşım ve turizm, Halfeti'de Atatürk Baraj Gölü sayesinde turizm sektörleri görece gelişmiştir.

İl arazilerinin büyük kısmı (yaklaşık %80) ovalardan ve az eğimli düzlüklerden oluşmaktadır. Dağlık alanlar kuzeyde yoğunlaşmakta, güneyde ise Harran, Viranşehir, Suruç ovaları yer almaktadır. İlin en önemli yükseltisi kuzeydoğudaki Karacadağ'dır. İlin en önemli akarsuyu olan Fırat Nehri, il sınırları içinde Siverek'ten başlayıp ilin batı sınırları boyunca ilerleyerek Suriye topraklarına geçmektedir. Fırat üzerinde kurulmuş olan Atatürk ve Birecik Barajları, GAP ile birlikte ilin coğrafi, ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimlere neden

olmuştur. Şanlıurfa, GAP uygulamalarının en fazla düzeyde tamamlandığı il olup, GAP İdaresi de ilde bulunmaktadır.

Atatürk Barajı'nın inşası ile oluşan göl alanı 817 km²'lik bir büyüklüğe sahip olup, ülkenin en büyük baraj gölüdür. Göl üzerinde feribotla ulaşım sağlanmaktadır. Atatürk Baraj Gölü oluşurken 34 köy, 87 mezra ve 1 ilçe olmak üzere 122 yerleşim merkezi su altında kalmıştır. İldeki diğer bir baraj gölü de Birecik Baraj Gölü'dür. Gölün alanı 56 km²'dir. Göl oluşurken il sınırları içinde 7 köy, 1 mezra ve Halfeti İlçesi'nin beşte biri sular altında kalmıştır.

GAP çerçevesinde yapılan ve yapılmakta olan, büyük ölçekli sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmıştır. İl arazilerinin yaklaşık %60'ı tarım alanlarından, %12'si çayır ve meralardan oluşmakta, çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. İl, pamuk, Antep fıstığı ve mercimek yetiştiriciliğinde Türkiye'de ilk sırayı almaktadır. Hayvancılığın da yaygın olarak yapıldığı il, Türkiye'deki safkan arap atlarının yarısına sahiptir. Merkez ilçe, Ceylanpınar, Suruç, Siverek, Bozova, Viranşehir ve Akçakale ilçelerinde tarımsal depolama alanları bulunmaktadır. Sulanan alanlarda monokültür tarım yapılması, vahşi sulama teknikleri kullanılması ve projeli sulama alanlarında da drenaj ve tesviye yapılmaması nedeniyle verimli ovalarda taban suyunun yüzeye çıkması ve tuzlulaşma sorunları ortaya çıkmıştır. İl Brifing Raporu'na göre, ilde toplam 28.000 hektar tarım alanı sorunlu durumdadır.

İlde Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi faaliyet göstermekte, il merkezinde 2. OSB ve Viranşehir'de de bir OSB çalışmaları sürmektedir. Ayrıca Siverek, Suruç, Birecik ve Akçakale'de birer küçük sanayi sitesi bulunmaktadır.

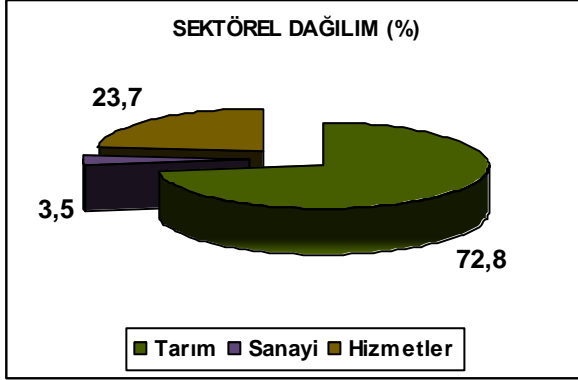
İl merkezinde bulunan Harran Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. 7 fakülte ve 10 meslek yüksekokulu ile eğitim hizmeti vermektedir.

Sit alanları dışında ilde tescilli ve tescilsiz çok sayıda sivil, dini, ticari ve su mimarisine ilişkin kültür mirası örnekleri ile termal su, kış sporları ve doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Tarihi kent merkezleri, Karaali Kaplıcaları, Karacadağ Kayak Merkezi, Eyyüpebi Turizm Merkezi, Tektek Dağları Milli Parkı ile baraj göllerindeki rekreasyon ve su sporları potansiyeli, ilin turizm çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

İldeki kırsal yerleşmeler, ekonomik ve sosyal nedenlerle, sayıca çok ve dağınıktır. Ülke genelinde de Sivas İli'nden sonra en çok köye sahip ildir. Kentleşme hızının ülke ve GAP Bölgesi ortalamasının altında, kırsal nüfus artışının ise üstünde gelişmesi; kırsal gelişme projelerinin önemini arttırmaktadır.

İldeki işgücüne göre sektörel dağılım oranları aşağıda verilmiştir.

Grafik 8.15. Şanlıurfa İli – Sektörel Dağılım Oranları

Kaynak: DPT, 2003

8.3.2.1. Merkez İlçe

Merkez İlçe, Şanlıurfa ilinin orta kesiminde yer almaktadır. 3.669 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Suruç, Akçakale, Harran, Ceylanpınar, Viranşehir, Siverek, Hilvan ve Bozova ilçeleri ile komşudur.

İlçe tarihi, Şanlıurfa tarihiyle paralel olup, çok eskiye dayanmaktadır. İlçe merkezinin 17 km. doğusundaki Örencik köyünün kuzeydoğusunda bulunan Göbeklitepe örenyeri M.Ö.9000 yıllarına tarihlenmektedir. Göbeklitepe'de, dünyanın en eski arkeolojik tapınağı bulunmakta olup, kazılar sürmektedir. Yerleşim, 1924 yılında il merkezi olmuştur.

Merkez İlçe, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Gaziantep – Mardin devlet karayolu üzerinde bulunmaktadır. Şanlıurfa havaalanı, ilçe merkezinin 35 km. kuzeyinde, Diyarbakır karayolu üzerinde yer almaktadır.

Yukarı Mezopotamya'da, Harran Ovası'nın kuzey kesiminde kurulmuş olan ilçe toprakları genelde engebeli alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyde dağlar ve platolar, güneyde ovalar bulunmaktadır. İlçeye bağlı köylerin büyük kısmı da bu ovalarda kurulmuştur. İlçe yüzölçümünün üçte ikisi tarım alanlarından oluşmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Ortalama sıcaklık oldukça yüksek seyretmektedir.

İlçe, idari açıdan 5 belde ve 329 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.23. Merkez İlçe – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Şanlıurfa	482.323
Karaköprü	34.754
Kıyas	5.816
Konuklu	4.413
Uğurlu	4.118
Toplam	531.424

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.24. Merkez İlçe – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abdurrahmandegee	158	Kargalı	140
Acaryurt	268	Karpuzlu	787
Açıkyazı	280	Kasımkuyu	159
Açmalı	80	Kavakbaşı	245
Ağlıcık	441	Kayalı	153
Ağızhan	68	Kaygılı	143
Akçahisar	133	Kaynaklı	1.097
Akçalı	179	Keberli	651
Akçamescit	96	Keçikıran	1.236
Akdilek	1.810	Keçili	206
Akdoğan	303	Kengerli	260
Akıncı	497	Kepez	265
Akmağara	459	Kepirli	191
Akören	194	Keremli	385
Akpınar	480	Keskin	635
Aktaş	154	Kesme	79
Akziyaret	150	Kınalı	212
Altın	170	Kırçıçeği	262
Altınbaşak	460	Kırkmağara	820
Altındamla	264	Kırkpınar	631
Altıntepe	137	Kızılburç	245
Altıntepe	655	Kızılkuyu	122
Ambartepe	750	Kızılpınar	45
Anaz	712	Kızlar	545
Apalı	276	Koçak	498
Apaydın	137	Koçoören	90
Aslanlı	156	Konaç	391
Asri	187	Konak	238
Aşağıakören	231	Koruzezen	245
Aşağıçiftlik	207	Köksüren	294

Aşağıhemedan	356	Köprülük	210
Aşağıiçkara	483	Körkuyu	65
Aşağıkoçlu	521	Kösecek	334
Aşağıkoymat	434	Köseköy	1.220
Aşağıvarlıca	99	Kubacık	921
Aşağıyazıcı	708	Kurucuk	867
Aşikköy	582	Kuşluca	216
Atlıkonak	416	Kuyucak	194
Ayanlar	173	Küçükalanlı	818
Ayazca	193	Küçükdüzlük	486
Ayrancı	376	Küçükhan	1.502
Bağlar	647	Küçüksenemağara	295
Bahçeli	310	Külaflı	194
Bakımlı	1.210	Külünçe	770
Bakırtaş	1.115	Küpeli	288
Bakışlar	622	Lüleci	179
Balkatan	415	Mağaracık	901
Balıca	252	Mamuca	556
Banarlı	779	Maşuk	358
Başgöze	131	Mehmetçik	549
Başören	194	Mehmetçik	458
Başören	375	Mihraplı	534
Bayraklı	185	Mil	67
Beşat	940	Millisaray	213
Bezirci	195	Mustafacık	63
Bildim	146	Mutluca	1.251
Boncuk	130	Mutlukaya	381
Boydere	428	Nadire	50
Bozköy	319	Nokta	30
Bölücek	129	Oğulbey	24
Buğdayhüyük	205	Olgunlar	864
Bulduk	649	Olukyanı	527
Büyükalanlı	397	Ortahemedan	142
Büyükçaylı	1.112	Ortaören	77
Büyükçömlekçi	260	Osmanbey	533
Büyükdüzlük	291	Otlukalan	270
Büyükhan	162	Ovabeyli	383
Büyükkargılı	249	Ozanlar	459
Büyükmirdesi	543	Öğütçü	47
Büyükotluca	344	Örcünlü	227
Büyükördek	284	Örencik	1.349
Büyüksalkım	491	Örenli	412
Cemal	99	Överler	645
Cülmen	1.854	Özgedik	239
Çakmak	102	Özlu	1.533
Çalışkanlar	291	Parmakkapı	179
Çamlidere	730	Payamlı	619
Çamurlu	293	Payamlı	1.182
Çanakçı	465	Perşembe	108
Çatalı	112	Pınarbaşı	176

Çekçek	607	Sağlık	2.598
Çıralı	437	Sakça	100
Çiçekli	167	Sancak	312
Çiftekemer	454	Sarım	429
Çukurdoruç	267	Sarışeyh	660
Dağeteği	1.073	Sarıtaş	118
Dağyanı	474	Sarpdere	89
Dalbaşı	249	Sefalı	484
Demircik	249	Seksenören	1.717
Denizci	179	Selman	1.897
Derinkuyu	345	Sendebelen	133
Derman	122	Seyrantepe	49
Dernek	125	Sultantepe	859
Dikme	330	Sumaklı	150
Diktaş	504	Şahin	311
Dilimli	512	Şahinler	132
Diphisar	77	Şeker	203
Dolunay	386	Şenocak	921
Dolutepe	777	Şeyhçoban	736
Doyumlu	221	Şeyhzeleha	276
Duruca	398	Tarlabaşı	287
Düğer	229	Taşlıca	452
Eğerkiran	690	Taşlıca	219
Emirler	495	Tatburcu	291
Ergünköy	197	Tekyamaç	341
Ernebi	236	Tepedibi	1.352
Esanyayla ²⁸⁴	-	Tepeköy	95
Esemkulu	466	Terzi	629
Estağfirullah	62	Topraklı	306
Gazibey	185	Turluk	1.342
Geçitköy	721	Tuzluca	470
Gelibolu	54	Tülmen	220
Gelincik	44	Türkmen	602
Göbekli	398	Ulak	75
Göktepe	598	Ulubağ	1.291
Göldere	170	Ulucanlar	1.908
Gölgen	26	Uluhan	2.639
Gölpınar	834	Uluköy	1.529
Görenler	986	Umuroba	941
Gözeler	811	Umut	238
Güçlü	1.135	Uzuncuk	80
Gülveren	667	Üçgöze	111
Gümüşören	228	Üçkonak	575
Gümüştaş	304	Üçkuyu	691
Günbalı	1.145	Üzerlik	61
Güneş	380	Üzümkara	162

²⁸⁴ 06.08.2010 tarih ve 27664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 19.07.2010 tarihli kararı ile Kaynaklı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Güngören	97	Vergili	1.387
Günişik	51	Yağmurlu	390
Gürpınar	1.048	Yamaçaltı	1.550
Güvenli	338	Yanıkçöğür	188
Güzelköy	545	Yardımcı	2.340
Güzelyurt	56	Yarımsu	357
Hacılar	222	Yarıntepe	342
Halime	267	Yaşar	590
Hamurkesen	1.404	Yaykılıç	62
Hamzababa	419	Yaylacık	75
Hancıgaz	1.066	Yazılıkavak	530
Havşanlı	1.746	Yedikuyu	81
Horozköy	917	Yedikuyu	583
Horzum	311	Yediyol	1.015
Hüyükülü	155	Yemişli	102
İbrik	373	Yenice	5.677
İkiğiz	1.193	Yenice	595
İkizce	287	Yeniköy	670
İlhan	96	Yenisu	469
İnci	155	Yeroluk	96
İncirağacı	422	Yeşilköy	130
İncirli	541	Yeşiltepe	331
İrice	553	Yeşilyurt	59
İsaören	67	Yığınak	316
Kabköy	431	Yıldız	187
Kadıkendi	10.273	Yoğunburç	858
Kahraman	321	Yolbaşı	695
Kalecik	322	Yolbilir	210
Kalınbayat	546	Yolyazı	402
Kanatlı	383	Yukarıakören	699
Kanoğlu	281	Yukarıçaykuyu	214
Kapaklı	109	Yukarıhemedan	131
Kaplanköy	557	Yukarıkoçlu ²⁸⁵	-
Karaali	1.445	Yukarıkoşma	376
Karahisar	356	Yukarıkoymat	367
Karaman	322	Yukarıyazıcı	578
Karataş	246	Yusuf	533
Karatepe	434	Yusufkuyu	315
		Zeynepköy	390
Toplam			167.463

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

²⁸⁵ 04.09.2010 tarih ve 27692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 04.08.2010 tarihli kararı ile Yolbaşı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 698.887 kişi olup; 531.424 kişisi kentsel (%76), 167.463 kişisi kırsal (%24) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek ilçesi konumundadır.

Merkez İlçe toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte, 1980'den günümüze sürekli artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da sürekli artmakla birlikte, bağlı hız yavaş yavaş düşmektedir. Merkez İlçe 190 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸⁶

Merkez İlçe, Şanlıurfa ilinin en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Merkez İlçe 2.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 146'ncı sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarıma dayanmaktadır. tarım sektörünün ilçe içindeki payı %54,8, il genelindeki payı ise %24,3'tür. Başlıca tarım ürünleri tahıl, baklagil, üzüm, çeşitli meyve ve sebzelerdir.

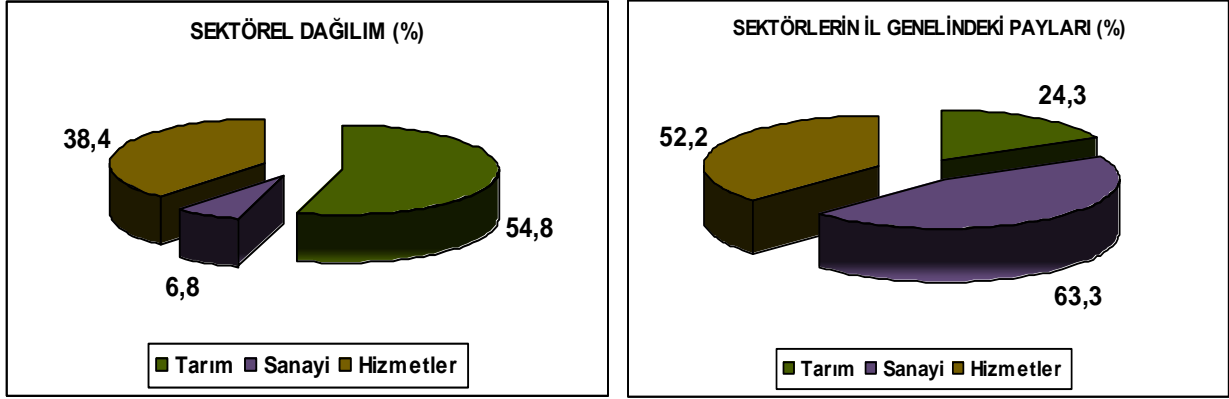
Merkez İlçe'de hizmetler sektörünün ön planda yer alması, bir il merkezinde bulunması gereken idari, sosyal ve ticari kurumlara bağlı olmasına karşın, ilin ve ilçenin tarımsal niteliğinden ötürü %38,4 gibi çok yüksek olmayan bir orana sahiptir. Buna rağmen Merkez İlçe hizmetler sektörünün il genelindeki payı ise %52,2'dir. Başka deyişle ilçe, il genelinde hizmetler sektöründe çalışanların yarısını barındırmaktadır. 1992 yılında kurulan Harran Üniversitesi ilde hizmetler sektörüne yeni bir ivme kazandırmıştır. İlçe merkezi büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. İlçe merkezindeki tarihi kent dokusu, önemli miktarda turist çekmektedir. Ayrıca ilçe merkezinin 40 km. güneydoğusunda bulunan Karaali Kaplıcaları çeşitli tesislerle turizme hizmet vermektedir.

Merkez İlçe'de sanayi sektörünün ilçe istihdama göre sektörel dağılımındaki oranı %6,8; il genelinde oluşturduğu pay ise %63,3'tür. Bu, il genelinde en yüksek oranı oluşturmakta olup, sanayi kullanımlarının il merkezinde toplandığını göstermektedir.

²⁸⁶ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.16. Şanlıurfa Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Merkez İlçe'nin ya da Şehir Merkezi'nin hizmetler, tarım ve sanayinin gelişmiş olduğu bir kent kimliği taşıdığı söylenebilir. Sanayinin gelişmesi ve üniversite gibi çeşitli hizmetler, ilçenin kimliğini belirleyen tarihi ve turistik değerlerin yanısıra kent yaşamına canlılık getirmiştir.

8.3.2.1.1. Şanlıurfa

İlçe ve il merkezi Şanlıurfa beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1869 yılında belediye statüsü kazanmış olup, ilin en eski belediyesidir.

Şanlıurfa günümüzde "Peygamberler Şehri", "Müze Şehri" olarak tanınmaktadır. Kent bu kültürel varlıklar ve geleneksel özellikleriyle turistik bir merkez haline gelmiştir. Kent merkezi, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi ilan edilmiştir.

Kentin batısının dağlık yapısı ve sanayi bölgesi olması, doğu ve güneyinin ise tarım kullanımlarına ayrılmış olması, yerleşimin kuzeyde Karaköprü beldesine doğru gelişmesine neden olmuştur. Topoğrafik engeller, sanayi kullanımları, askeri alanlar ve sulu tarım arazileri kentin gelişme lekesi için belirleyici eşiklerdir.

Kentte sosyo-ekonomik gruplar, mekansal olarak da farklı bölgelerde yerleşme eğilimindedir. Eski kent merkezi geleneksel yapısını sürdürürken, göçlerle oluşan gecekondular alanları kentin batı ve güneyinde, yeni ve planlı gelişmeler ise kuzey kesimlerde yoğunlaşmıştır. Konut alanlarındaki bu farklılaşmaya karşın, kent tek merkezliliğini büyük ölçüde korumakta, ticari işlevler eski merkezde toplanmaktadır. Ancak, yeni gelişme alanlarında da, üst gelir grubuna seslenen merkezleşme görülmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 482.323'tür.

8.3.2.1.2. Karaköprü

Karaköprü beldesi, il merkezinin 5 km. kuzeyinde yer almaktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır. İl merkezinin yeni gelişme alanı durumunda olan belde mekansal olarak il merkeziyle birleşmiştir.

Önemli karayolu bağlantıları ve GAP Uluslararası Havaalanı'nın belde sınırları içinde bulunması gelişmesinde rol oynamaktadır. Planlı bir kentleşme sergileyen belde, mesireleriyle de dikkat çekmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 34.754'tür. Belde nüfusu 2000 yılından beri yaklaşık 2,5 kat artmıştır.

8.3.2.1.3. Kıyas

Kıyas beldesi, il merkezinin 12 km. doğusunda yer almaktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Harran Ovası üzerinde kurulmuş olan belde tarımsal nitelikli bir yerleşmedir. Başlıca tarım ürünü pamuktur. GAP yatırımlarına bağlı olarak hızla gelişen belde, sulu tarım olanaklarının artmasıyla kayda değer bir nüfus artışı yaşamıştır.

Beldede jeotermal kaynaklardan ötürü seracılık potansiyeli bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.816'dır.

Kıyas beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 133 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 36 hektar meskun konut alanında 2.880, 97 hektar gelişme konut alanında ise 7.760 olmak üzere toplam 10.640 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekeyi güneyi dışında çevrelemektedir.

8.3.2.1.4. Konuklu

Konuklu beldesi, ilçenin güneydoğusunda, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta yer almaktadır.

İl merkezinin güneyinde bulunan verimli tarım alanları üzerinde kurulmuş olan belde, temelde tarımsal nitelikli bir yerleşimdir. GAP ile birlikte sulama olanaklarının artması, bu niteliği pekiştirmektedir.

İl merkezine ve ana ulaşım bağlantılarına yakınlığı nedeniyle il merkezinin sağladığı olanaklardan yararlanan beldede, yine aynı nedenle hizmetler sektörü yeterince gelişmemiş, yerleşim sosyal ve kentsel dönüşümünü tamamlayamamıştır. Ancak, Şanlıurfa Güney Çevre Yolu'nun beldeden geçecek olması, yerleşimin gelişmesi için önemli bir potansiyeldir. Ayrıca, il merkezinin güneyinde yer alan çeşitli küçük sanayi birimlerinin yakınında olması, beldeyi bu işlevlerin biraraya getirilmesi isteği için uygun bir konuma getirmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.413'tür. Çoğunlukla geleneksel yapılardan oluşan belde, kırsal niteliğini sürdüren bir yerleşim görünümündedir. Tarım toprakları üzerinde bulunması, kentsel gelişmenin niteliğinde belirleyici olmaktadır.

Konuklu beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 211 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 13 hektar meskun konut alanında 1.560, 198 hektar gelişme konut alanında ise 19.800 olmak üzere toplam 21.360 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik alanın daha çok kuzeybatısında, il merkezine yönünde planlanan gelişme alanlarının genişliği dikkat çekmektedir.

8.3.2.1.5. Uğurlu

Uğurlu beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 14 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Şanlıurfa-Akçakale karayolu üzerinde yer alması, beldenin gelişmesini sağlamıştır. Tarımsal nitelikli ve kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.118'dir.

Uğurlu beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 1.127 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 57 hektar meskun konut alanında 3.591, 47 hektar gelişme konut alanında ise 3.525 olmak üzere toplam 7.116 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ağırlıklı olarak parçalı yerleşik lekenin batısında planlanmıştır.

8.3.2.1.6. Kırsal Yerleşimler

Şanlıurfa Merkez İlçe kırsal alanında 329 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ova yerleşimi niteliğindeki bu köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Karaali köyünde jeotermal kaynaklardan ötürü seracılık potansiyeli bulunmaktadır.

8.3.2.2. Akçakale İlçesi

Akçakale ilçesi, Şanlıurfa ilinin güneyinde, il merkezine 52 km. uzaklıkta yer almaktadır. 691 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Suruç, Merkez İlçe, Harran, Ceylanpınar ilçeleri ve Suriye ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 5000 yıllarına, Sümer ve Hititler'e dek uzanan yerleşim, Asur, Pers, Makedonya, Bizans, Arap hakimiyetinden sonra Anadolu'nun Fethi ile Türk egemenliği altına girmiştir. Önceleri Harran'a bağlı iken, ilk olarak 1946'da ilçe merkezi Akçakale'ye taşınmış, 1987 yılında ise ayrı bir ilçe olmuştur.

Akçakale ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Suriye devlet karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçe merkezi, Suriye'ye açılan önemli bir sınır kapısıdır. İlçe, Suriye'nin Rakka iline uzaklığı 100 km., Halep iline uzaklığı 210 km., Şam'a uzaklığı ise 580 km.dir. Ayrıca ilçe, İstanbul – Bağdat demiryolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Şanlıurfa'dadır.

Yukarı Mezopotamya'da, Harran Ovası üzerinde kurulmuş olan ilçe toprakları genelde düzlüklerden oluşmaktadır. Doğusundaki Tektek Dağları ve batıda Suruç sınırındaki dağlık kesimler dışında engebeli alan bulunmamakta, Tektek Dağları Harran Ovası'nı Viranşehir Ovası'ndan ayırmaktadır. İlçe topraklarının yaklaşık %80'i tarım arazilerinden oluşmaktadır. Culap Suyu dışında önemli bir akarsu ya da göl bulunmamaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Ortalama sıcaklık oldukça yüksek seyretmektedir. İlçede orman bulunmamaktadır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 90 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.25. Akçakale İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Akçakale	24.890
Pekmezli	2.597
Toplam	27.487

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.26. Akçakale İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Acıkuyu	398	Haktanır	744
Akbilek	736	İkizce	114
Akçaköy	422	İncedere	183
Akçalı	249	Karatepe	809
Akdiken	2.054	Keçili	439
Akkeçi	442	Kepezli	1.188
Aksahrınç	714	Kılıçlı	507
Alatlar	428	Kırmıtlı	46
Alıncık	515	Koruklu	236

Arıcan	1.376	Köseören	161
Aşağıbeğdeş	836	Kurudere	226
Aşağıçınpolat	830	Mavitaş	597
Aşağıderen	534	Mermer	217
Aydınlı	74	Milköy	694
Ayrınlı	140	Narlıova	730
Ayyıldız	346	Nimet	465
Baykuş	211	Ohali	1.058
Bilece	410	Onortak	584
Bolatlar	1.090	Ortaören	93
Boybeyi	174	Öncül	2.044
Buket	171	Sakça	491
Bulutlu	2.009	Salihler	484
Büyücek	309	Sevimli	1.675
Büyüknaneli	498	Seyrantepe	369
Büyüktaş	1.284	Sınırgören	833
Büyüktokaç	1.151	Şanlı	95
Cevher	482	Şehitnusretbey	101
Çakırlar	76	Taşkınlı	335
Deniz	509	Tatlıca	537
Dibek	503	Topçu	135
Donandı	729	Uğraklı	669
Dorumali	1.795	Uğurhan	753
Düzce	487	Uğurtaş	220
Edebey	44	Vize	188
Eke	281	Yağmuralan	96
Ekinyazı	1.520	Yalınli ²⁸⁷	-
Erdemler	173	Yazlıca	925
Erecek	123	Yediyol	448
Geçittepe	526	Yeşerti	680
Gölbaşı	198	Yukarıbeğdeş	1.183
Gülveren	202	Yukarıçınpolat	718
Gündaş	1.038	Yukarıderen	1.318
Güneren	2.591	Yusufbey	511
Güvenç	158	Zenginova	588
Hacıekber	1.017	Zorlu	266
Toplam			54.606

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 82.093 kişi olup; 27.487 kişisi kentsel (%33.5), 54.606 kişisi kırsal (%66.5) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 3. ilçesi konumundadır.

Akçakale toplam nüfusu, kırsal ve kentsel nüfusla birlikte, dalgalı bir seyirle 1985 yılında artmış, 1990'da azalmış, sonrasında yeniden artmıştır. Bu dalgalanmanın nedeni Harran'ın

²⁸⁷ 27.07.2010 tarih ve 27654 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 21.06.2010 tarihli kararı ile Tatlıca köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Akçakale'den ayrılarak 1987'de ilçe olmasındır. İlçedeki nüfus artış hızı da 1990 haricinde pozitif değerini korumuştur. Akçakale 119 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 3. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸⁸

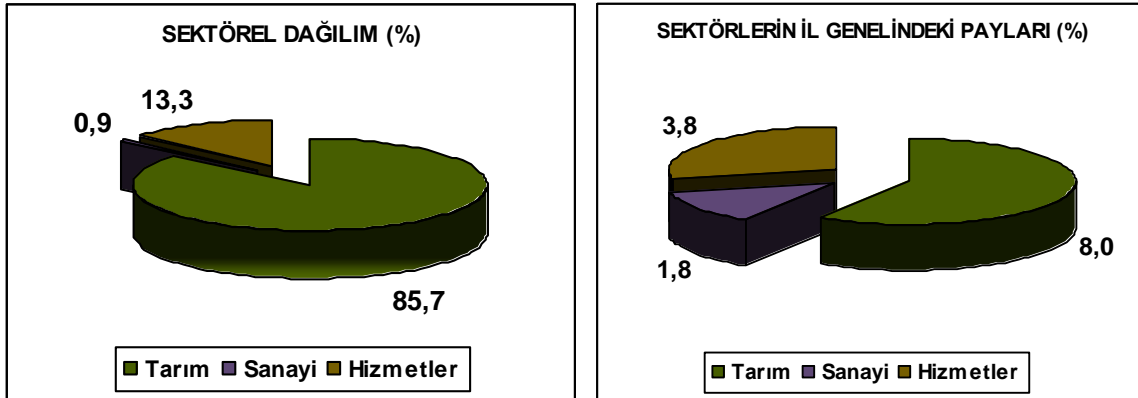
Akçakale, Şanlıurfa ilinin 6. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Akçakale ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 814'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geniş tarım alanlarında çoğunlukla sulu tarım yapılabilmektedir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, Antep fıstığı, pamuk ve nardır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %85,7 gibi çok yüksek bir değerdedir.

Suriye sınırında olması, ilçede ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Bu nedenle hizmetler sektörü de ekonomik yapıda dikkat çekicidir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.17. Akçakale – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Akçakale'nin tarımsal kimlikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Bu nedenle, tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması önem kazanmaktadır.

²⁸⁸ T.Ü.İ.K – 2009.

8.3.2.2.1. Akçakale

İlçe merkezi Akçakale beldesi, ilçenin güneyinde, Suriye sınırında yer almaktadır.

Oldukça düz bir arazi üzerinde kurulmuş olan yerleşimde, yeni yapılaşmalar Şanlıurfa karayolu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Belde ekonomisi tarıma dayanmakta, ilçe merkezi olması nedeniyle görece gelişen hizmetler sektörü ise ikinci sırayı almaktadır. Gümrük Kapısı açıldıktan sonra hızla gelişen yerleşimde ticaret oldukça gelişmiştir.

Beldede ayrıca Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 24.890'dır. GAP ile birlikte tarım potansiyelinin artmasıyla, belde önemli oranda göç almıştır.

Akçakale beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 696 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 270 hektar meskun konut alanında 64.800, 263 hektar gelişme konut alanında ise 34.190 olmak üzere toplam 98.990 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik alan, Şanlıurfa karayolu üzerinde gelişme eğiliminde olup, imar planında gelişme alanları yerleşik lekenin batı ve kuzey kesimlerinde planlanmıştır.

8.3.2.2.2. Pekmezli

Pekmezli beldesi, ilçenin doğusunda, ilçe merkezine 99 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Akçakale – Ceylanpınar karayolu üzerinde ve TİGEM arazisinin batı sınırında bulunan belde, bu iki avantajı sayesinde gelişmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.597'dir.

8.3.2.2.3. Kırsal Yerleşimler

Akçakale kırsal alanında 90 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ova yerleşimi niteliğindeki bu köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.3. Birecik İlçesi

Birecik ilçesi, Şanlıurfa ilinin güneybatısında, il merkezine 83 km. uzaklıkta yer almaktadır. 790 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Suruç, Halfeti, Bozova ilçeleri, Gaziantep ili ve Suriye ile komşudur.

İlçe, Anadolu'da ilk paleolitik (Eskitaş Devri) aletin burada bulunması sebebiyle Anadolu'nun prehistorik arkeoloji litaretüründe önemli yere sahiptir. Fırat Nehri kıyısında olması ve nehrin ilçeden itibaren güneye doğru genişleyip ulaşım elverişli hale gelmesi sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim olan Birecik, 1923 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. İlçenin en önemli tarihi değeri ilçe merkezindeki Asur yapısı Birecik Kalesi'dir.

Birecik ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Gaziantep karayolu üzerinde bulunmaktadır. 1955 yılına kadar Fırat Nehri nedeniyle kesintiye uğrayan karayolu, bu tarihten sonra yapılan Birecik Köprüsü ile devamlılık kazanmış, sonrasında ilçe hızla gelişmiştir. İlçe, Avrupa ile Ortadoğu arasındaki ulaşım güzergahında bulunan yerleşimlerden biridir. Fırat Nehri üzerinde ulaşımın başlangıcında, bir iskele konumunda olması, ilçe ulaşılabilirliğine katkı sağlamaktadır. İlçeye en yakın havaalanı 67 km. uzaklıktaki Gaziantep'tir. Şanlıurfa Havaalanı da ayrıca kullanılmaktadır.

Orta Fırat Havzası'nda, Şanlıurfa Platosu'nun güneybatısında bulunan ilçe toprakları, dağlarla çevrili dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. Fırat Vadisi ile Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri, ilçenin batı sınırını oluşturmaktadır. İlçe, Fırat Nehri kıyısında verimli tarım alanlarına sahiptir. Tarım alanları, ilçe yüzölçümünün yaklaşık %70'ini kaplamaktadır.

İlçe genelinde Akdeniz iklimi hakimdir. Yalnız doğudaki dağlık kesimlerde karasal iklim görülmektedir. Bitki örtüsü de buna bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 69 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.27. Birecik İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Birecik	47.034
Ayran	2.420
Mezra	5.682
Toplam	55.136

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.28. Birecik İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abdallı	229	Haydarahmet	372
Akarçay	559	Ilgar	105
Akpınar	816	İnceler	39
Almaşar	581	İncirli	214
Altınova	1.628	İncirlidere	101
Arsanlı	747	İnnaplı	879
Aşağı Eşme	448	Karababa	221
Aşağı Kuyucak	403	Keskince	294
Aşağıalmaşar	268	Kocaali	324
Aşağıfatmacık	526	Konakköy	539
Aşağıhabib	484	Kömağıl	300
Aşağıkarkutlu	549	Kural	2.791
Bağlarbaşı	1.848	Kurucahüyük	492
Bahçeönü	27	Mağaralı	1.625
Bentbahçesi	403	Mengelli	235
Bozdere	786	Meteler	186
Boztepe	217	Meyanca	247
Böğürtlen	512	Ortafatmacık	96
Cibinören	118	Özveren	498
Çiçekalan	432	Sekili	177
Çiftlikköy	720	Sumaklı	167
Çoğan	680	Surtepe	481
Dalocak	377	Şekerköy	742
Damlıca	270	Tüten	728
Dışlık	157	Uğurcuk	697
Diktepe	347	Ünsal	342
Divriği	566	Yaylacık	743
Dorucak	130	Yeniakpınar	92
Duyduk	311	Yılmaz	97
Düzlüce	204	Yukarıhabib	304
Ekenek	508	Yukarıincirli	337
Geçittepe	150	Yukarıyeniçağ	524
Göktepe	373	Yuvacık	966
Günışığı	243	Ziyaret	77
Güvenir	317		
Toplam			32.966

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 88.102 kişi olup; 55.136 kişisi kentsel (%62.6), 32.966 kişisi kırsal (%37.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 2.ilçesi konumundadır.

Birecik toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte, 1980'den günümüze sürekli artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da sürekli artmaktadır. Birecik 112 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 4. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁸⁹

Birecik, Şanlıurfa ilinin 5. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin üst düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasına yakın bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Birecik ilçesi 3.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 407'nci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geniş tarım alanlarında çoğunlukla sulu tarım yapılabilmektedir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, Antep fıstığı, pamuk ve kenevirdir. Ayrıca ikliminden ötürü, ilde en çok zeytin yetiştirilen ilçe konumundadır. Hayvancılık ve buna bağlı üretim de gelişmiştir. İlçenin bazı kesimlerinde jeotermal kaynaklardan ötürü seracılık potansiyeli bulunmaktadır.

Bunun yanında, ticaret, turizm ve inşaatla dayalı hizmetler sektörü, ilçe ekonomisinde ikinci sırayı almaktadır. Hizmetler sektörünün ilçedeki payı %28,6 olup, bu oran Şanlıurfa ilçeleri arasında ikinci sırayı almaktadır.

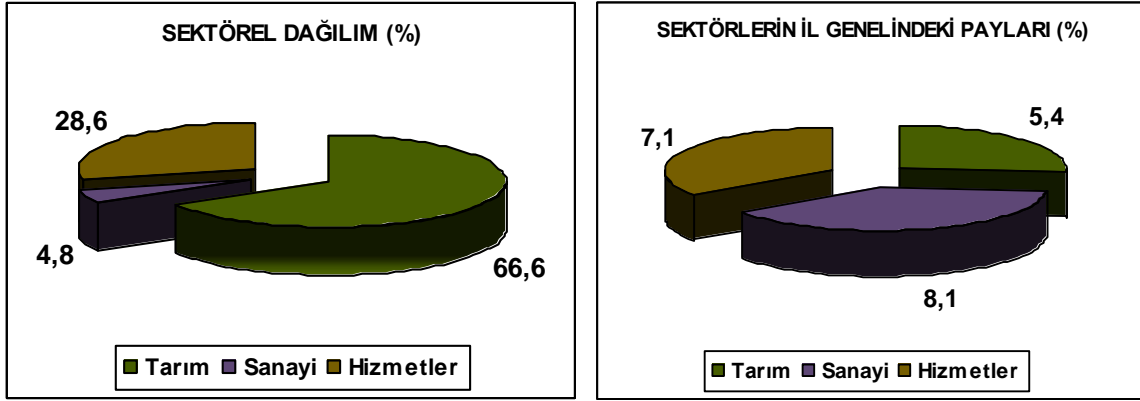
İlçede sanayi sektörü, GAP nedeniyle gelişme potansiyeli taşımaktadır. İlçenin yakın ilişkiler içinde bulunduğu Gaziantep – Nizip'te kurulması planlanan organize sanayi bölgesinin, Birecik'i de etkilemesi beklenmektedir. İlçede çivi ve plastik poşet fabrikaları ile un, bulgur, mercimek ve salça imalathaneleri bulunmaktadır.

İlçe, Fırat Nehri çevresindeki kumsallar ve turizm tesisleriyle ilin mesiresi konumundadır. Diğer yandan, ilçe kimliğinde etkisi olan en önemli unsur, Birecik'in nesli tükenmek üzere olan kelaynak kuşlarının dünyadaki sayılı doğal yaşama alanlarından olmasıdır. İlçe merkezinde bulunan ve 1977 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'nca kurulan Kelaynak Üretim İstasyonu'nda, sayıları artırılmaya çalışılan kelaynaklar, bölgeye gelen ziyaretçiler için de ilgi çekicidir. Ayrıca, yalnızca Birecik ve çevresinde görülen Fırat Kavağı ile Fırat Kaplumbağası da ilçenin önemli birer değeridir. Bu ağacın yoğun olarak bulunduğu kesim doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir.

²⁸⁹ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.18. Birecik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Birecik'in, tarımsal niteliğinin yanında ticarete dayalı hizmetler sektörünün de etkisiyle önemli bir merkez olarak göze çarptığı görülmekte, ilçe turistik değerleriyle de dikkat çekmektedir.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından onaylanan Nizip-Birecik Çevre Düzeni Planı, İlçe Merkezi, Mezra beldesi ve 13 köyü kapsamaktadır.

8.3.2.3.1. Birecik

İlçe merkezi Birecik beldesi, ilçenin batısında, Fırat Nehri kıyısında yer almaktadır. 1923 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Beldede yapılar, nehir boyunca dar bir düzlükte ve bunun gerisinde yükselen dik yamaç üzerinde yayılmaktadır. Yerleşim Şanlıurfa'yı Gaziantep'e bağlayan ve Türkiye'nin nehir üzerinde kurulan en uzun köprüsü olan Birecik Köprüsü'nün yapımı ile birlikte hızla gelişmiştir.

Konumu sayesinde ticaretin geliştiği belde ekonomisinde hizmetler ağırlıktadır. Oran olarak, ticari ve idari hizmetlerde çalışanları, tarım sektöründeki işgücü izlemektedir. Yerleşimde Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Beldede bulunan Kelaynak Üretim İstasyonu, yerleşimin ilgi çeken bir noktasıdır. Ayrıca çeşitli kent içi mesire ve parklar, yerleşimin rekreasyonel yönünü ortaya koymaktadır. Beldede bir de küçük sanayi sitesi mevcuttur.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 47.034'tür.

Birecik beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 1.448 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 290 hektar meskun konut alanında 58.000, 134 hektar gelişme konut alanında ise 20.100 olmak üzere toplam 78.100 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çeşitli yerlerinde parçalı olarak planlanmıştır.

8.3.2.3.2. Ayrar

Ayrar beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 17 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1974 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Karayolu üzerinde, engebeli bir arazide kurulmuş olan belde ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri Antep fıstığı, zeytin ve üzümdür. Özellikle yurt dışında çalışan kesimin beldeye sosyal ve ekonomik anlamda katkıları olmaktadır. Ancak, belde, kırsal niteliğini sürdüren bir yerleşimdir.

Belde Birecik Barajı'na çok yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu nedenle, eskiden beri ilçenin mesiresi olmasının yanı sıra, su sporları ve turizm potansiyeline de sahiptir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.420'dir. Belde halkının önemli bir kısmı yurt içi ve yurt dışında çalışanlardan oluşmaktadır. Bu kesimin çoğu her yıl yaz aylarında beldeye gelmektedir.

Ayrar beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 541 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 32 hektar meskun konut alanında 3.840, 38 hektar gelişme konut alanında ise 3.800 olmak üzere toplam 7.640 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin özellikle kuzey kesiminde yoğunlaşmıştır.

8.3.2.3.3. Mezra

Mezra beldesi, ilçenin batısında, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1995 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Fırat Nehri'nin doğusunda yer alan belde, batıda Karkamış Baraj Gölü ile doğuda dağlık araziler arasındaki ova üzerinde kurulmuştur.

Beldesi ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tamamı sulanabilen verimli tarım arazilerinde çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilmektedir. Özellikle patlıcanı yurt çapında tanınmaktadır. Hayvancılık da oldukça gelişmiş olup, ilçenin süt ve süt ürünleri ihtiyacı beldenin karşılanmaktadır.

Beldenin yerleşik alanı, ilçe merkezi ile birleşme eğilimindedir. İlçe merkezine yakın olması nedeniyle nüfusu artan bir yerleşimdir. Diğer yandan, aynı nedenle beldede hizmetler sektörü yeterince gelişmemiştir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.682'dir.

8.3.2.3.4. Kırsal Yerleşimler

Birecik kırsal alanında 69 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ova yerleşimi niteliğindeki bu köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

8.3.2.4. Bozova İlçesi

Bozova ilçesi, Şanlıurfa ilinin batısında, il merkezine 38 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.393 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Halfeti, Merkez İlçe, Suruç, Birecik ilçeleri ve Adıyaman ili ile komşudur.

İlçenin tarihi Asurlular'a dayanmaktadır. Sonrasında birçok uygarlığın egemenliği altına giren yerleşim, 1930 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Bozova ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Adıyaman karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Orta Fırat Havzası'nda, Hilvan Ovası'nın güneydoğu ucunda kurulmuş olan ilçe toprakları kuzey ve doğuda dağlık, güneyde ise ovalık alanlardan oluşmaktadır. Fırat Vadisi ve Atatürk Baraj Gölü, ilçenin kuzey sınırını oluşturmaktadır. Baraj gövdesi ve hidroelektrik santrali, ilçe sınırları içerisinde. DSİ 152. Şube Müdürlüğü'nün bulunduğu bölgede sosyal ve günübirlik tesisler bulunmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Akarsu boyları dışında hakim bitki örtüsü bozkırdır.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 79 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.29 Bozova İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Bozova	11.712
Yaslıca	3.481
Yaylak	3.294
Toplam	18.487

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.30. Bozova İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
75.Yıl	190	Kılçık	711
Akmağara	255	Kılıçören	798
Altınlı	217	Kındıralı	78
Argıncık	311	Kırağılı	303
Arıkök	1.057	Kızlar	539
Arpalı	130	Killik	620
Avlak	192	Koçhisar	1.879
Aylan	213	Koçveran	240
Bağlıca	512	Konuksever	98
Baltaş	190	Köseşahin	292
Binekli	364	Küçüktülmen	205
Boztepe	356	Küpeli	192

Budaklı	190	Maşuk	342
Buğluca	232	Mülkören	196
Bulancak	234	Ortaören	227
Büyükhan	862	Ortatepe	700
Çakmaklı	678	Örgülü	683
Deliler	1.159	Özgören	533
Denizbacı	302	Pirhalil	274
Dutluca	1.452	Sağırılı	228
Dutluk	715	Seyitören	201
Eskin	2.605	Sığırcık	626
Gerdek	492	Sızan	699
Gökören	207	Soğukkuyu	241
Gözenek	855	Söğütlü	267
Hacıköy	240	Şanlıhavşar	723
Hacılar	1.065	Şeyhler	406
Hisarlar	91	Taşan	381
Irmakboyu	580	Taşlıdere	236
İkizköy	514	Tatarhüyük	213
İncirli	574	Tozluca	416
Kabacık	724	Tunalı	581
Kaçarsallicası	629	Türkmenören	455
Karaca	87	Umutlu	707
Karacaören	1.055	Uzunburç	373
Karakaş	78	Üçdirek	780
Karapınar	186	Ürünü	804
Kargılı	929	Yalıntaş	121
Kepirce	709	Zivanlı	302
Kesmetaş	201		
Toplam			39.302

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 57.789 kişi olup; 18.487 kişisi kentsel (%32), 39.302 kişisi kırsal (%68) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 2.ilçesi konumundadır.

Bozova toplam nüfusu, kentsel nüfusla birlikte, 1980-2000 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. İlçenin kırsal nüfusu ise dalgalı bir seyirle 1980-1990 arası artmış, 1990-2000 arası azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı ise sürekli azalmaktadır. Bozova 41 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 3. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹⁰

Bozova, Şanlıurfa ilinin 3. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Bozova ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 792'inci sırada yer almaktadır.

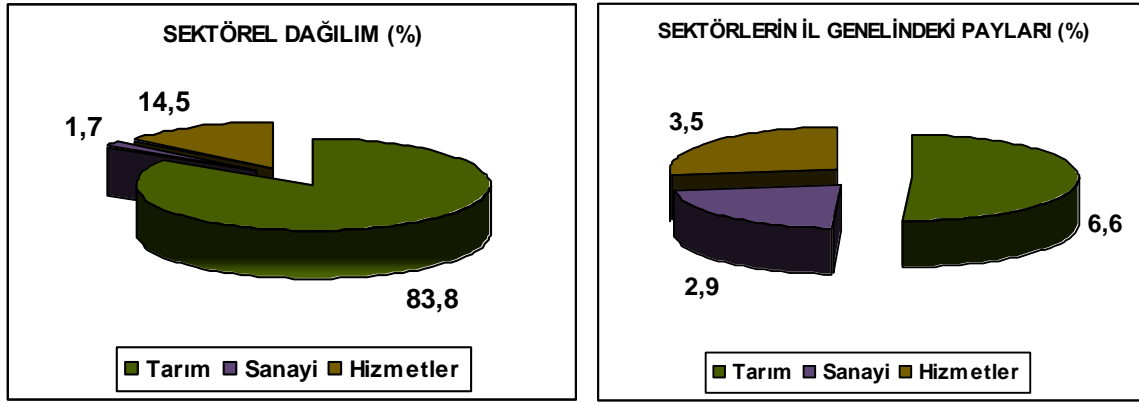
²⁹⁰ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. İşgücüne göre tarım sektörünün ilçedeki oranı %83,8'dir. Sulama projelerinin devreye girmesiyle birlikte hayvancılık yanında tarım da önem kazanmıştır. Yetiştirilen tarımsal ürünlerin başında, kenevir ve meyve gelmektedir. Dağlık ve engebeli kesimde sığır, koyun ve keçi yetiştirilmekte, buna bağlı hayvansal ürünler yaygın olarak üretilmektedir. Dokumacılık da kayda değer bir ekonomik faaliyettir.

İlçenin en önemli turistik noktası, Atatürk Baraj Gövdesi çevresindeki günübirlik tesislerdir. Baraj Gölü'nde her yıl yelkenli yarışları düzenlenmektedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.19. Bozova – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Bozova'nın, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Çeşitli tarımsal projelerle verim ve sürdürülebilirliğin artırılması beklenmektedir.

8.3.2.4.1. Bozova

İlçe merkezi Bozova beldesi, ilçenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. 1926 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

İlçe merkezi olması, çeşitli idari işlevlerin bulunmasını sağlamış, ancak yerleşimin kentsel ve sosyal gelişimi yetersiz kalmıştır.

Beldede Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 11.712'dir.

Bozova beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 444 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 119 hektar meskun konut alanında 19.040, 112 hektar gelişme

konut alanında ise 15.680 olmak üzere toplam 34.720 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin kuzey ve güneyinde planlanmıştır.

8.3.2.4.2. Yaslıca

Yaslıca beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezine 20 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Atatürk Baraj Gölü kıyısında olan yerleşim, verimli tarım arazileriyle çevrilidir. Kuzeyindeki ağaçlık alanlar, göl ile birlikte belde imgesine katkıda bulunmaktadır.

Belde ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Bu özelliğiyle tarımsal nitelikli kırsal bir yerleşim görünümündedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.481'dir.

Yaslıca beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 645 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 55 hektar meskun konut alanında 3.575, 22 hektar gelişme konut alanında ise 1.430 olmak üzere toplam 5.005 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında yerleşik lekenin kuzeyinde planlanmıştır.

8.3.2.4.3. Yaylak

Yaylak beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezine 17 km. uzaklıkta yer almaktadır. Önceden Yaylak'ta olan ilçe merkezi, daha sonra Bozova'ya taşınmıştır.

Belde ekonomisi hayvancılığa dayanmakta, beldede çevre köylere hitap eden bir hayvan pazarı bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.294'tür.

Yaylak beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 700 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 49 hektar meskun konut alanında 7.350, 8 hektar gelişme konut alanında ise 960 olmak üzere toplam 8.310 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin güney ve güneydoğusunda planlanmıştır.

8.3.2.4.4. Kırsal Yerleşimler

Bozova kırsal alanında 79 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ova yerleşimi niteliğindeki bu köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.5. Ceylanpınar İlçesi

Ceylanpınar ilçesi, Şanlıurfa ilinin güneydoğu ucunda, il merkezine 142 km. uzaklıkta yer almaktadır. 2.201 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Viranşehir, Merkez İlçe, Akçakale, Harran ilçeleri ve Suriye ile komşudur. Bu alanın yaklaşık 1.700 km²'si Tarım İşletmeleri Sahası olup, Türkiye'nin en büyük çiftliğidir.

Tarihi M.Ö. 5000 yıllarına dayanan ilçe, çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girmiş, 1982 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Ceylanpınar ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada olup, ilçeye Şanlıurfa – Viranşehir karayolu üzerinden ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. Ayrıca Gaziantep – Mardin demiryolu Suriye sınırı boyunca ilçeden geçmektedir. İlçeye en yakın havaalanı 90 km. uzaklıktaki Mardin Havaalanı'dır.

Viranşehir Ovası'nda, geniş ve düz bir alan üzerine kurulmuş bulunan ilçe topraklarının yaklaşık %90'ı tarıma elverişli olup, yer altı suları açısından zengin olduğundan sulu tarım yaygındır.

İlçede Akdeniz iklimi ve çöl iklimi birarada görülmektedir. Ortalama sıcaklık değerleri çok yüksek seyretmektedir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 35 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.31. Ceylanpınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Ceylanpınar	44.626
Toplam	44.626

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.32. Ceylanpınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akbulut	557	Han	447
Alaca	328	Işıklar	1.264
Altınköy	240	Maden	586
Aşağıdoruklu	756	Muratlı	2.402
Aşağıdurmüş	931	Saraççeşme	1.589
Aşağıkarataş	706	Tekinler	339
Aşağıtaşyalak	219	Yalçınkaya	944
Avcılı	818	Yeniköy	247
Aydın	194	Yeşiltepe	826
Aydoğdu	771	Yoncalı	217
Boğalı	484	Yukarıdoruklu	374
Büyükyenice	1.265	Yukarıdurmüş	1.072
Ceylan	710	Yukariesence	166
Damlacık	810	Yukarıkarataş	840
Dikili	571	Yukarıtaşlıdere	403
Düzova	2.193	Yukarıtaşyalak	1.544
Evrenpaşa	1.882	Yüksektepe	490
Gümüş	938		
Toplam			28.123

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 72.749 kişi olup; 44.626 kişisi kentsel (%61.3), 28.123 kişisi kırsal (%38.7) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 3.ilçesi konumundadır.

Ceylanpınar toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte, 1980’den günümüze sürekli artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da pozitif değerini korumakla birlikte bağıl olarak azalmaktadır. Ceylanpınar 33 kişi/km² ile Şanlıurfa’daki en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹¹

Ceylanpınar, Şanlıurfa ilinin 7. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Ceylanpınar ilçesi 5.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 718’inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. 1943 yılında, 3130 sayılı Kanun ile Zirai Kombinalar Urfa Grup Amirliği adıyla kurulan ve daha sonra Devlet Üretim Çiftliği adını alan, şimdiki Tarım İşletmesi’nin sağladığı ekonomik kaynaklar ilçenin gelişmesini sağlamıştır. Ceylanpınar Tarım İşletmesi, 1984 yılında çıkan 233 sayılı K.H.K. ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne (TİGEM) bağlanmıştır. Dünyanın en büyük deneme ve

²⁹¹ T.Ü.İ.K – 2009.

araştırma çiftliklerinden biri olan işletmede tarla tarımı, bahçe kültürü ve hayvancılık konularında çalışmalar yürütülmektedir. GAP alanı için gerekli olan tohum, damızlık hayvan, fidan ve fideyi karşılayabilecek durumda olan çiftlik, aynı zamanda Şanlıurfa'nın bütün tohumluk buğday ihtiyacını karşılamaktadır. İlçenin başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk, baklagil, kenevir, Antep fıstığı ve yem bitkileridir. Ayrıca çeşitli meyve ve sebzeler de üretilmektedir. Hayvancılıkla ilgili çeşitli çalışmalar da yapılmakta, adını ilçeye veren ceylan neslinin sürdürülmesi amacıyla kurulan üretme çiftliğinde ceylan yetiştirilmektedir.

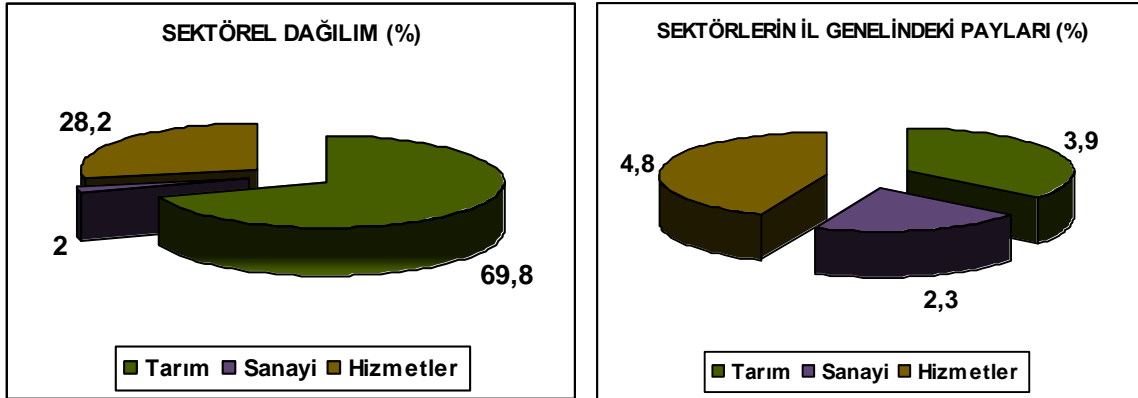
TİGEM arazisi üzerinde, “göçer” olarak adlandırılan ve tapulu arazisi bulunmadığından dolayı sağlıklı konut imkanlarına sahip olmayan 4.329 kişinin yaşadığı belirlenmiş olup, bu nüfusun iskanı önemli bir sorundur.²⁹²

İlçe halkının büyük çoğunluğu Tarım İşletmesi'nde daimi veya geçici işçi olarak çalışmaktadır.

Diğer yandan, Suriye sınırında yer alması, ticaretin de gelişmesini sağlamıştır. Bu nedenle hizmetler sektörünün ilçedeki payı, %28,2 gibi görece yüksek bir değer taşımaktadır. İlçede bir de peynir ve tereyağ fabrikası bulunmaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.20. Ceylanpınar – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Ceylanpınar'ın, tamamen tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Çeşitli tarımsal projelerin varlığı ve tarım ürünlerinin ticaret potansiyeli, ilçe kimliğinde belirleyicidir.

²⁹² Şanlıurfa İl Brifing Raporu, 2010

8.3.2.5.1. Ceylanpınar

İlçe merkezi Ceylanpınar beldesi, ilçenin güneyinde, Suriye sınırında yer almaktadır. 1960 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

İlin büyük kentlerinden biri olan Ceylanpınar'da, ilçe merkezi olması nedeniyle temel idari ve kentsel işlevler gelişmiştir. Beldenin gelişmesi, tamamen Devlet Üretme Çiftliği'ne endeksli olmuştur. Belde halkının büyük çoğunluğu bu çiftlikte çalışmaktadır. Ayrıca belde Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 44.626'dır.

Ceylanpınar beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 1.127 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 324 hektar meskun konut alanında 97.200, 302 hektar gelişme konut alanında ise 45.300 olmak üzere toplam 142.500 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Ayrıca 200 hektarlık tarımsal niteliği korunacak alanda, bağ bahçe yapı nizamıyla 10.000 kişilik potansiyel nüfus bulunmaktadır. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin kuzey kesiminde planlanmıştır.

8.3.2.5.2. Kırsal Yerleşimler

Ceylanpınar kırsal alanında 35 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Ova yerleşimi niteliğindeki bu köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.6. Halfeti İlçesi

Halfeti ilçesi, Şanlıurfa ilinin kuzeybatısında, il merkezine 120 km. uzaklıkta yer almaktadır. Gaziantep il merkezine ise 105 km. mesafede olup, ekonomik ilişkiler daha çok Gaziantep’le yürütülmektedir. 643 km²’lik bir alandan oluşan ilçe, Bozova, Birecik ilçeleri ve Adıyaman, Gaziantep illeri ile komşudur.

İlçe tarihi ile ilgili ilk bilgiler M.Ö. 855 yılında Asurlular tarafından işgal edildiği yönündedir. Tarihi İpek Yolu üzerinde olduğundan birçok uygarlığın egemenliğine giren yerleşim, 1954 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Halfeti ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, ilçeye Şanlıurfa – Gaziantep karayolundan ayrılan il yoluyla ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Gaziantep’tedir.

Fırat Vadisi’nde, Birecik Barajı’nın doğusunda yer alan ilçe toprakları engebeli arazilerden oluşmaktadır. İlçe arazilerinin yarısından fazlası tarım alanlarından oluşmaktadır. Güneydeki tarım arazilerinde sulu tarım yapılmaktadır. Kalan alanlar ise taşlık ve kıraç arazilerden oluşmaktadır.

Birecik Barajı’nın tamamlanmasıyla birlikte önemli bir kısmı göl suları altında kalan ilçe merkezi, 4 km. doğudaki Karaotlak Mevkii’ne taşınmış, göl kenarındaki eski yerleşim de varlığını sürdürmüştür.

İlçede Akdeniz iklimi görülmektedir.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 32 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.33. Halfeti İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Halfeti	8.985
Argıl	2.995
Yukarıgöklü	5.951
Toplam	17.931

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.34. Halfeti İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Altınova	544	Gürlüce ²⁹³	-
Aşağı Göğlü	1.987	Hilalli	735
Balaban	630	Kalkan	1.185
Beyburcu	160	Kavaklıca	40
Bozyazı	958	Kayalar	516
Bulaklı	257	Kurugöl	1.273
Çakallı	541	Macunlu	555
Çebekoğlu	213	Ortayol	857
Dergili	1.453	Ömerli	582
Durak	561	Özmüş	870
Erikli	211	Savaşan	279
Fıstıközü	709	Saylakkaya	794
Gözeli	944	Selmanlı	1.061
Gülaçan	740	Sırataşlar	847
Günece	457	Sütveren	929
Gürkuyu	1.340	Tavşanören	305
Toplam			22.533

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 40.464 kişi olup; 17.931 kişisi kentsel (%44.3), 22.533 kişisi kırsal (%55.7) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 4.ilçesi konumundadır.

Halfeti toplam nüfusu, kentsel nüfusla birlikte, 1980-1990 arasında artış göstermiş, 2000 yılında azalmış, 2009’da ise yeniden artmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1990-2000 arası azalırken, 2009’da artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da sürekli artmaktadır. 2000 yılından sonra özellikle kentsel nüfus artışında patlama yaşanmıştır. Halfeti 63 kişi/km² ile Şanlıurfa’daki 6. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹⁴

Halfeti, Şanlıurfa ilinin 2. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Halfeti ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 809’uncu sırada yer almaktadır.

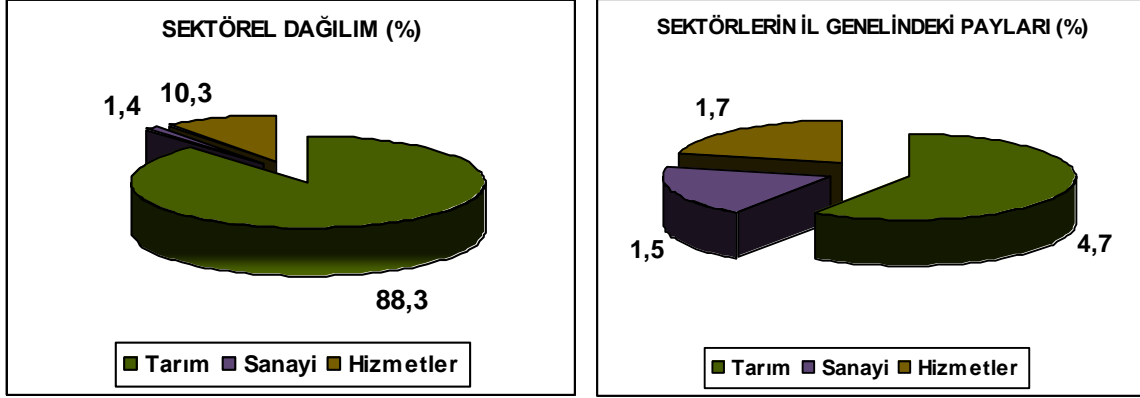
İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım arazilerinin yarısında Antep fıstığı, üzüm ve zeytin, kalan yarısında ise tahıl üretilmektedir. Tarım sektörünün ilçedeki payı %88,3 gibi çok yüksek bir orandır.

²⁹³ 11.03.2010 tarih ve 27518 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 16.02.2010 tarihli kararı ile Savaşan köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

²⁹⁴ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.21. Halfeti – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Halfeti'nin, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. ancak, ilçe merkezinin giderek artan turizm potansiyeli, ilçenin kimliğinde ön plana çıkmaktadır.

8.3.2.6.1. Halfeti

İlçe merkezi Halfeti beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1954 yılında belediye statüsü kazanmıştır. Bir kısmı Birecik Barajı suları altında kalan ve Eski Halfeti denilen yerleşimin 4 km. doğusundaki alanda idari işlevlerin de bulunduğu Yeni Halfeti yerleşimi kurulmuştur.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ticaret ve turizme dayalı olarak hizmetler sektörü ise ikinci sırada gelmektedir. Eski Halfeti'nin ilginç coğrafyası, Baraj Gölü, yakınındaki Rumkalesi ve ünlü Halfeti evleri, kentin turistik potansiyelini arttırmakta, bölge içinde çekici kılmaktadır. Bunun sonucunda, "Saklı Kent" olarak adlandırılan beldede göl kıyısındaki lokantalar, gölde turistik gezi hizmeti veren tekneler ve çeşitli ticari işlevler gelişmiştir. İlçenin simgesi olan siyah gül, Halfeti'nin kimliğinde önemli bir unsur olup, ilçe tanıtımı için ticari bir sembol haline gelmiştir. İlçede yetişen gülün rengi siyaha yakın oldukça koyu bir renkte olduğundan bu ad verilmiştir.

Halfeti evlerinin bulunduğu eski kent merkezi kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Kent imgesine büyük katkıda bulunan, genellikle iki katlı ve konak biçiminde yapılmış olan taş yapılar, eğimli arazi üzerinde teras evler görünümünde, Fırat Nehri'ne bakmaktadır. Taş işçilikleri ve mimari detayları, bu yapıları önemli kılmaktadır. Son dönemde bu evler, artan turizm potansiyeline paralel olarak pansiyonlara dönüştürülmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 8.985'tir.

8.3.2.6.2. Argıl

Argıl beldesi, ilçenin orta kesiminde, ilçe merkezinin 5 km. doğusunda yer almaktadır. 1990 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünü Antep fıstığıdır.

Belde genellikle tek katlı geleneksel yapılardan oluşan kırsal karakterli bir yerleşim görünümündedir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.995'tir. Belde, özellikle yurt dışına büyük oranda göç vermektedir. Bu kesim, yılın belli dönemlerinde beldeye gelerek sosyal ve ekonomik anlamda yerleşime canlılık getirmektedir.

8.3.2.6.3. Yukarıgöklü

Yukarıgöklü beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezinin 95 km. doğusunda yer almaktadır.

Çevre yerleşimler için bir alt merkez konumunda olan beldenin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünü Antep fıstığı ve tahıldır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.951'dir. Belde, yurt dışına büyük oranda göç vermektedir.

Yukarıgöklü beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 555 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 82 hektar meskun konut alanında 9.840, 216 hektar gelişme konut alanında ise 25.920 olmak üzere toplam 35.760 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik lekenin ağırlıklı olarak kuzeyinde planlanan gelişme alanlarının oldukça geniş olduğu dikkati çekmektedir.

8.3.2.6.4. Kırsal Yerleşimler

Bozova kırsal alanında 32 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri Fırat Vadisi boyunca yoğunlaşmaktadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Yeşilözen, Bulaklı, Fıstıközü, Özmüş ve Ortayol köylerinde sulu tarım yapılmaktadır.

8.3.2.7. Harran İlçesi

Harran ilçesi, Şanlıurfa ilinin güneydoğusunda, il merkezine 44 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.054 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Ceylanpınar, Merkez İlçe, Akçakale ilçeleri ile komşudur.

Tarihi M.Ö.2000 yıllarına dayanan ilçe, Mezopotamya ile Anadolu arasında ticaret yollarının kesiştiği yerde olması nedeniyle büyük bir kültürel birikime sahip, her dönem önemli bir yerleşim olmuştur. Güneş ve Ay'ın kutsal sayıldığı Mezopotamya putperestliğinin merkezi olan eski Harran'da bu nedenle astronomi bilimi ilerlemiş, ayrıca matematik, fizik, felsefe gibi çeşitli dallarda birçok önemli bilgin yetişmiştir. Abbasi hükümdarı Harun Reşit zamanında kurulan "Harran Üniversitesi" dünyada büyük bir ün kazanmıştır. Uzun süren kuraklıktan önce ilçenin ağaçlık ve su kaynakları bol bir tarım alanı olduğu bilinmekte, bu dönemlerde medreseler, hastaneler ve benzeri yapılarla oldukça gelişmiş bir yerleşim olduğu görülmektedir. Yerleşim, 1987 yılında Akçakale'den ayrılarak ilçe statüsü kazanmıştır.

Harran ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, ilçeye Şanlıurfa – Akçakale karayolu üzerinden ayrılan 10 km'lik yolla ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Şanlıurfa'da, en yakın demiryolu istasyonu ise 28 km. mesafedeki Akçakale'dedir.

Yukarı Mezopotamya'da Harran Ovası üzerinde kurulmuş olan ilçe toprakları tamamen düzlüklerden oluşmaktadır. İlçeyi doğudan Tektek Dağları'nın uzantıları sınırlamaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlin en az yağış alan ilçelerindendir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 99 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.35. Harran İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Harran	5.995
Toplam	5.995

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.36. Harran İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağcıl	83	Kabataş	178
Ahmetkara	273	Karataş	449
Akkuş	413	Kayaca	593
Alacalı	144	Kaymaklı	656
Altılı	564	Kılıçlı	320
Arın	382	Kırmıtlı	212
Arslankuyusu	1.103	Koyunluca	886
Aslanlı	464	Kökenli	116

Aşağikesmekaya	524	Kuruyer	1.301
Aşağıyarımca	95	Küçükyıldız	373
Avlak	515	Küplüce	1.605
Aydıncık	211	Meydankapı	2.030
Aydınlr	371	Minare	1.422
Aydüştü	329	Oğulcuk	269
Balkat	1.279	Öncüler	561
Balkır	425	Özlüce	225
Başkaragöz	210	Öztaş	217
Bellitaş	776	Parapara	842
Bilgili	540	Saide	1.682
Binekli	209	Seferköy	78
Bozyazı	166	Selalmaz	1.026
Buğdaytepe	790	Serince	651
Buldum	513	Sugeldi	747
Bulgurlu	336	Suvacık	858
Bükdere	838	Sütlüce	426
Büyüктаşıca	497	Şahinalan	357
Büyüktürbe	991	Şuayipşehri	933
Büyükyıldız	668	Şükürali	180
Ceylangözü	631	Tahılalan	931
Çağbaşı	603	Tanınmış	639
Çaltılı	693	Tantana	589
Çatalhurma	263	Taylıca	180
Çepkenli	426	Tekneli	452
Çiçek	309	Toytepe	41
Çolpan	370	Tozluca	156
Damlasu	1.482	Türkoğlu	354
Dayanıklı	142	Uluğaç	554
Demirli	1.078	Uzunyol	870
Doğukesmekaya	289	Ünlü	841
Doruç	428	Varlıalan	236
Duran	309	Yakacık	526
Emekli	239	Yardımlı	394
Eskiharran	451	Yaygılı	567
Giyimli	656	Yayvandaruk	483
Gögeç	559	Yenice	862
Göktaş	875	Yenidoğan	823
Gözcü	1.188	Yolgider	436
Gürgelen	183	Yukarıyakınyol	1.445
Huzurlu	78	Yukarıyarımca	524
İmambakır	937		
Toplam			56.994

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 62.989 kişi olup; 5.995 kişisi kentsel (%9.5), 56.994 kişisi kırsal (%90.5) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük ilçesi konumundadır.

Harran toplam nüfusu, kırsal nüfusla birlikte, 1990'dan günümüze sürekli artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı da pozitif değerlerdedir. Harran 60 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 5. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹⁵

Harran, Şanlıurfa ilinin 4. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en az gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Harran ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 857'nci sırada yer almaktadır.

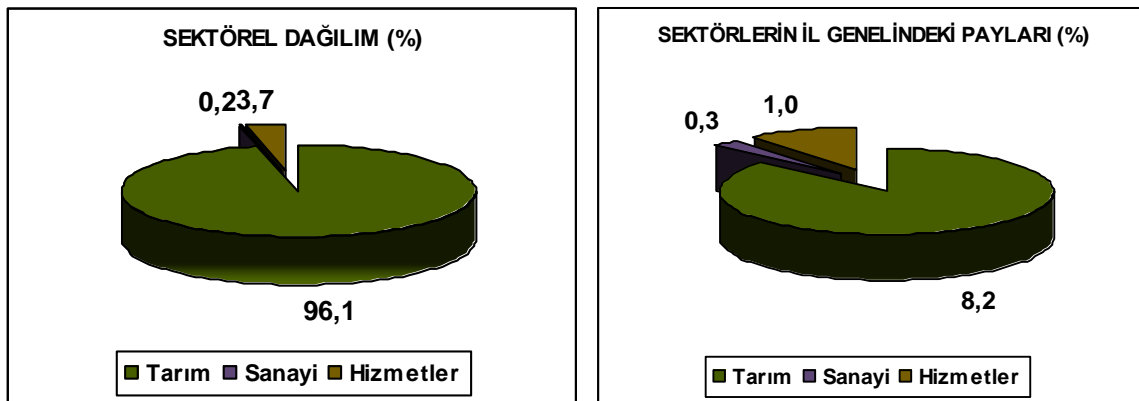
İlçe ekonomisi tamamen tarıma dayanmaktadır. Öyleki, tarım sektörünün ilçedeki payı, %96,1 olup, bu oran ülke genelindeki ilçeler arasında da çok yüksek bir değerdir. Başlıca tarım ürünleri tahıl ve baklagillerdir. Pamuk üretimi ve seracılık da yaygınlaşmaktadır. Ancak, Harran Ovası geçmişte sahip olduğu su kaynaklarını kaybetmiş, günümüzde yanlış sulama tekniklerinden ötürü ovada tuzlanma sorunu başgöstermiştir. GAP ile yeni sulama projelerinin yapımla birlikte ilçenin tarımsal potansiyelinin yeniden ve sürdürülebilir biçimde kullanılması hedeflenmektedir.

İlçede sanayi ve hizmetler sektörleri gelişmemiştir. İlçe merkezinde ve çevresinde bulunan çeşitli tarihi ve kültürel değerler, henüz turizm açısından yeterince değerlendirilememektedir.

İlçenin doğusunda Özkent köyü mevkiinde Roma Dönemi'nden kalan ve kaya mezarları üzerine inşa edilmiş olan Şuayb Şehri, Göktaş köyünde yer alan Han-el Ba'rur Kervansarayı ve ilçe merkezinin 16 km. doğusunda bulunan ve Bazda Mağaraları adı verilen tarihi taş ocakları, ilçenin diğer önemli tarihi değerleridir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.22. Harran – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

²⁹⁵ T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Harran'ın, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Çeşitli tarımsal projelerle verim ve sürdürülebilirliğin artırılması beklenmektedir. Ülke genelindeki gelişmişlik sıralamasında en son sıralarda bulunması ve mevcut ekonomik yapının tamamen tarıma dayanması, tarımsal projelerin önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca ilçenin sahip olduğu çok önemli tarihi değerlerin oluşturduğu turizm potansiyelinin değerlendirilmesi de en az tarımsal projeler kadar gereklidir.

8.3.2.7.1. Harran

İlçe merkezi Harran beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1989 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Yerleşik alanın hemen hemen tamamı kentsel ve arkeolojik sit alanı statüsündedir. Kentin ortasında yer alan höyükte ve sur içindeki harabelerde Sin Mabedi ve üniversite gibi en eski mimari eserlerin temel kalıntıları yer almaktadır. Harran'ın zengin mimarisinden sadece surlar, İç Kale, Ulu Cami, Şeyh Hayat El-Harrânî Türbe ve Camii ile konik kubbeli evler günümüze kadar gelebilmiştir. Geleneksel Harran evleri, ilçenin kimliğinin önemli bir parçasıdır. 1979 yılında arkeolojik ve kentsel sit alanı olarak tescil edilen kubbeli evler, bölgede M.Ö. 3000 yıllarına kadar giden bir geleneğin ürünü olup, iklim şartlarına ve yapı malzemesine göre şekillenmiştir. Bu evlerden birisi "Kültür Evi" olarak restore edilmiş ve turistik işlev kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca beş evin daha aynı amaçla satın alındığı bilinmektedir.

Beldenin ekonomik yapısı gelişmemiştir. Tarım ve hayvancılık dışında tarihi değerlere dayanan turizm gelişmekte, ancak altyapı ve üstyapıda önemli eksiklikler olduğundan potansiyel değerlendirilememektedir. Yerleşimin gelir düzeyi oldukça düşüktür.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.995'tir.

Harran beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 1.235 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 514 hektar meskun konut alanında 30.840, 190 hektar gelişme konut alanında ise 15.200 olmak üzere toplam 46.040 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin doğu ve batısında planlanmıştır.

8.3.2.7.2. Kırsal Yerleşimler

Harran kırsal alanında 99 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarımdır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.8. Hilvan İlçesi

Hilvan ilçesi, Şanlıurfa ilinin kuzeyinde, il merkezine 54 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.136 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Siverek, Merkez İlçe, ve Adıyaman ili ile komşudur. Bu alanın yaklaşık 8.400 hektarlık kısmı, Atatürk Baraj Gölü suları altında kalmıştır.

Bugünkü yerleşim 19. yüzyılda kurulmuş, 1926 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Hilvan ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Diyarbakır karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Orta Fırat Havzası'nda, Hilvan Ovası üzerinde kurulmuş olan ilçe toprakları genelde dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. Fırat Vadisi ve Atatürk Baraj Gölü, ilçenin batı ve kuzeybatı sınırlarını oluşturmaktadır. İlçe arazilerinin yaklaşık dörtte üçü tarım arazilerinden oluşmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlin en çok yağış alan ilçesi konumundadır. Akarsu boyları dışında hakim bitki örtüsü bozkırdır. İlçede orman bulunmamaktadır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 64 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.37. Hilvan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Hilvan	20.855
Toplam	20.855

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.38. Hilvan İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağveren	187	Hanmağara	158
Akçakebir	200	Hayrat	91
Akçaören	782	İncirli ²⁹⁶	-
Alpı	226	Kadıkent	370
Angaç	278	Karaburç	242
Arıca	389	Karapınar	630
Arımk	238	Kavalık	730
Arpalı	106	Kepirhisar	188
Arsanlı	296	Kepirkucak	51
Aşağıçatak	178	Kırbaşı	89
Aşağıekece	515	Kopuz	175
Aşağıkamış	496	Korgun	227
Aşağıkucak	170	Kovancı	467

²⁹⁶ 06.08.2010 tarih ve 27664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 19.07.2010 tarihli kararı ile Buğur köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Aşağıkülünçe	167	Kuskunlu	1.023
Atamer	111	Küçükgölcük	105
Aydınlı	121	Malören	333
Bahçecik	161	Mantarlı	179
Balkı	87	Ovacık	843
Bargaç	569	Oymaağaç	263
Bölükbaşı	290	Ömerli	191
Buğur	396	Özbaş	77
Çağılı	324	Özveren	238
Çakmak	125	Saluca	231
Çat	127	Söğütlü	555
Doğrular	204	Sucuhan	145
Faikköy	384	Ulyazı	1.190
Gelenek	151	Ustahasan	160
Göktepe	125	Uzuncuk	354
Gölcük	1.384	Üçüzler	115
Gölebakan	87	Yakinyurt	117
Gülaldı	106	Yeşerdi	81
Gürgür	78	Yuvacalı	552
Toplam			19.228

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 40.083 kişi olup; 20.855 kişisi kentsel (%52), 19.228 kişisi kırsal (%48) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 5.ilçesi konumundadır.

Hilvan toplam nüfusu, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte, 1980-2000 arasında artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı ise sürekli azalmaktadır. Hilvan 35 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 2. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹⁷

Hilvan, Şanlıurfa ilinin en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Hilvan ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 794'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %87,2'dir. Sulu tarım arazileri önemli yer kaplamaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, baklagil, üzüm, susam ve pamuktur. Küçükbaş hayvancılık oldukça yaygındır.

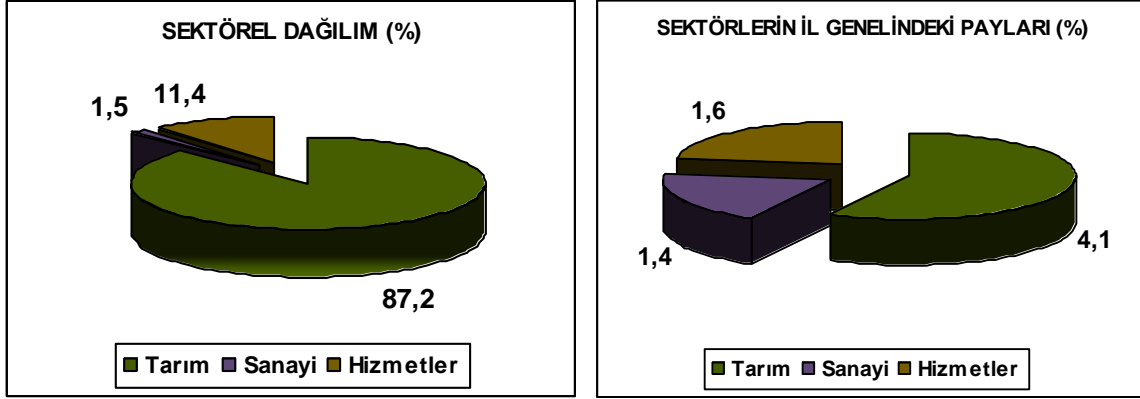
İlçede yem, iplik ve gıda paketleme gibi küçük ölçekli sanayi tesisleri bulunmaktadır.

Aşağıçatak köyü mevkiindeki Holan Tepesi'nde Su ve Doğa Sporları Merkezi'nin de bulunduğu dinlenme ve mesire yerleri, ilçenin en önemli turistik potansiyelini oluşturmaktadır.

²⁹⁷ T.Ü.İ.K – 2009

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.23. Hilvan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Hilvan'ın, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Çeşitli tarımsal projelerle verim ve sürdürülebilirliğin artırılması beklenmektedir.

8.3.2.8.1. Hilvan

İlçe merkezi Hilvan beldesi, ilçenin kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşimin 7 km. kuzeybatısında Atatürk Baraj Gölü bulunmaktadır.

Yerleşim, ilçe merkezi olması nedeniyle temel idari işlemlere sahip olup, hizmetler sektörü görece yüksektir. Beldede Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 20.855'tir.

Hilvan beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 856 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 110 hektar meskun konut alanında 22.180, 152 hektar gelişme konut alanında ise 15.820 olmak üzere toplam 38.000 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çevresinde planlanmıştır.

8.3.2.8.2. Kırsal Yerleşimler

Hilvan kırsal alanında 64 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarımdır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Aşağıçatak köyünde bulunan ve Holan Tepesi olarak bilinen ormanlık alan içerisinde Su ve Doğa Sporları Merkezi'nin de bulunduğu dinlenme ve mesire yerleri bulunmaktadır.

8.3.2.9. Siverek İlçesi

Siverek ilçesi, Şanlıurfa ilinin kuzeydoğusunda, il merkezine 95 km. uzaklıkta yer almaktadır. Şanlıurfa ile Diyarbakır illerinin ortasında bulunan ilçe, Diyarbakır'a da 84 km. mesafededir. 4.181 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Viranşehir, Merkez İlçe, Hilvan ilçeleri ve Adıyaman, Diyarbakır illeri ile komşudur.

İlçe tarihi Asurlular'a dayanmaktadır. Tarih boyunca birçok uygarlığın izlerini taşıyan ilçe, 1535 yılında Osmanlı egemenliği altına girmiş, 1926 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Siverek ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Diyarbakır karayolu üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Siverek'ten Adıyaman'a Atatürk Baraj Gölü'nden feribotla geçilerek Kahta üzerinden ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın demiryolu Diyarbakır'da, en yakın havaalanı ise Diyarbakır ve Şanlıurfa'da il merkezlerinde bulunmaktadır.

Kuzey Mezopotamya'da, Karacadağ eteklerinde kurulmuş olan ilçe toprakları genelde dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. Fırat Vadisi ve Atatürk Baraj Gölü, ilçenin batı ve kuzeybatı sınırlarını oluşturmaktadır. İlçenin en önemli yükseltisi kuzeydoğuda bulunan Karacadağ'dır. Yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesi olan Siverek arazilerinin yaklaşık yarısı tarıma elverişli alanlardan oluşmakta, bu alanların oldukça az bir kısmı sulanabilmektedir. Çayır ve meralar da ilçe yüzölçümünün üçte birini, ildeki çayır-meraların ise yaklaşık %40'ını kaplamaktadır. İlçedeki başlıca su yüzeyleri, Gülpınar ve Soydan Sulama Göletleri ile Hacı Hıdır Baraj Gölü'dür.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Yağış miktarı, ile oranla daha yüksektir, ancak nem fazla değildir. Fırat kıyılarına yakın kesimlerde ormanlık alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar, il genelinde kısıtlı olan ormanların dörtte üçünü kapsamaktadır.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 147 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.39. Siverek İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Siverek	107.634
Gürakar	4.208
Kapıkaya	4.038
Toplam	115.880

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.40. Siverek İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Alagün	222	Gözeli	382
Alanyurt	202	Güllice	417
Altaylı	1.004	Gülpınar	931
Altınahır	341	Güvenli	302
Altınlı	132	Güvercin	258
Altınpınar	222	Güvercin	756
Anacak	470	Güzelpınar	571
Aşağıalınca	430	Hamamören	405
Aşağıkarabahçe	1.823	Hasırlı	1.225
Aşağıkaracaören	274	İleri	1.944
Aşağıyalankoz	573	İnanlı	153
Aşlıca	1.171	Kalemlı	150
Atmaca	391	Kalınağaç	703
Avurtepe	247	Kamışlı	1.498
Ayrancı	260	Karabahçe	2.222
Azıklı	388	Karacadağ	1.205
Bağcı	284	Karadibek	535
Bahçe	270	Karahisar	120
Bakırca	96	Karakeçi	1.280
Baki	287	Karakoyun	1.379
Bakmaç	1.317	Kargalı	96
Bardakçı	185	Karkaşı ²⁹⁸	-
Başbük	1.442	Karpuzcu	712
Başdeğirmen	225	Kavaklıdere	265
Batı	144	Kavalık	331
Bayırözü	881	Kayalı	558
Beğdeş	931	Kayseri	443
Bekçeri	524	Keçiburcu	411
Benek	504	Keçikıran	1.143
Beybaba	96	Kesmekaya	424
Bozkuyu	356	Keş	148
Bozlak	225	Kıvançlı	164
Böğürtlen	962	Konurtepe	755
Bürüncek	181	Kurbağalı	273
Büyükgöl	239	Kuşlugöl	428
Büyükkazanlı	457	Küçükgöl	260
Büyükoba	296	Küptepe	1.153
Büyüktepe	1.197	Mezraa	446
Büyükyakıtlı	231	Narlıkaya	1.195
Canpolat	700	Nohut	256
Çağa	346	Onar	36
Çağdaş	148	Ortanca	470
Çanakçı	217	Oyman	530

²⁹⁸ 12.11.2010 tarih ve 27757 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 11.10.2010 tarihli kararı ile Aşağıkarabahçe köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Çatlı	571	Oyuktaş	350
Çavuşlu	480	Önder	203
Çaylarbaşı	1.283	Örgülü	1.005
Çeltik	629	Peynirci	470
Çepni	242	Sabancı	1.435
Çevirme	633	Salur	197
Çiftçiabaşı	408	Sarıdam	76
Çinhihar	674	Sarıkaya	655
Çubuklu	426	Sarıören	887
Dağbaşı	1.755	Savucak	516
Damlıca	141	Soydan	1.178
Darıcalı	280	Söylemez	4.245
Deliktaş	90	Sumaklı	381
Direkli	422	Şekerli	2.538
Divan	439	Tanrıverdi	208
Doğukent	588	Taşagıl	866
Düğerin	230	Taşhan	470
Ediz	460	Taşıkara	1.061
Eğriçay	1.032	Taşlı	1.038
Endarlı	389	Turna	766
Erbey	160	Tutumlu	171
Ergen	364	Uzunziyaret	2.596
Erkonağı	2.024	Ülkülü	486
Ertem	1.897	Üstüntaş	1.683
Eskihan	758	Yeleken	295
Gaziköy	914	Yeniceli	349
Gedik	658	Yoğunca	1.049
Gerçek	126	Yumrutepe	425
Gözcek	123	Yuvar	156
Gözelek	365	Yücelen	1.839
		Zincirliçay	541
Toplam			94.520

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 210.400 kişi olup; 115.880 kişisi kentsel (%55), 94.520 kişisi kırsal (%45) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 6.ilçesi konumundadır.

Siverek toplam nüfusu, kentsel nüfusla birlikte, 1980-2000 arasında artış göstermiştir. İlçenin kırsal nüfusu ise düzenli olarak artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı ise dalgalanma göstermiştir. Siverek 50 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 4. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.²⁹⁹

Siverek, Şanlıurfa ilinin 2. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin

²⁹⁹ T.Ü.İ.K – 2009.

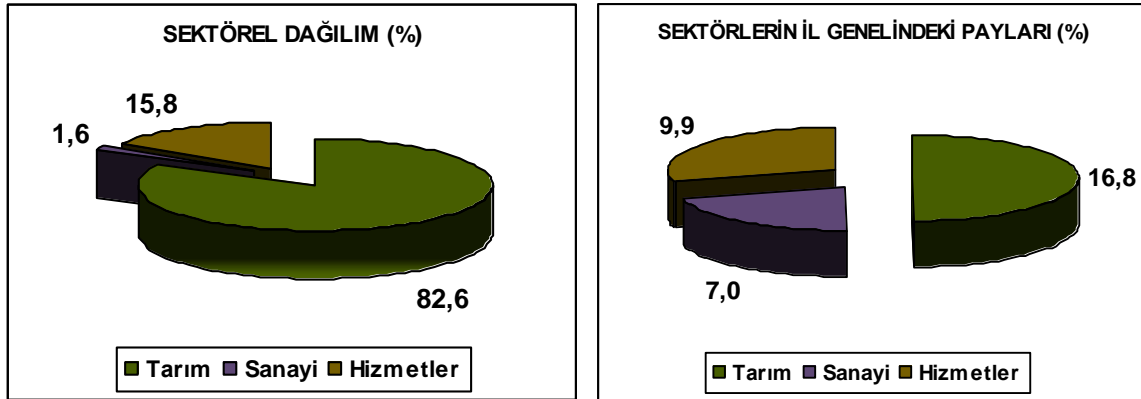
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre, Siverek ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 755'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri pamuk, tahıl, bakliyat ve çeşitli sebze meyvelerdir. İlçe, hayvancılıkta Türkiye'nin önde gelen yerleşimlerindedir. İlçedeki hayvan pazarı, iç ve dış pazara hitap etmektedir. Buna bağlı olarak mandıracılık da gelişmiştir. İlçede süt ürünleri işleyen bir fabrika bulunmaktadır. Ancak mera hayvancılığı düzeyinden, modern besi alanlarına geçilmediği için verim istenen düzeyde olamamaktadır. Dokumacılık ve keçecilik yaygın el sanatları olarak dikkat çekmektedir.

İlin gelişmiş ilçelerinden biri olması, hizmetler sektörünün de gelişmesini sağlamıştır. Tarımsal karakterinden ötürü hizmetlerin ilçedeki payı %15,8 düzeyinde olmasına karşın, il genelindeki payı %9,9 ile ikinci sıradadır. İlçenin Fırat Nehri kıyısındaki yerleşmelerinde balıkçılık yapan ve kayıkla gezi hizmeti veren küçük bir kesim bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgedeki ormanlık alanlar içinde bulunan Baki ve Narlıkaya köyleri arasındaki kesimler doğa ve su sporları için uygun koşullara sahiptir. Ayrıca ilçe merkezinin 4 km. güneyinde yer alan Hacı Hıdır Baraj Gölü ve çevresi, günübirlik turizm ve rekreasyon kullanımları için potansiyel oluşturmaktadır. Diğer yandan, ilçe merkezine 45 km. uzaklıktaki Karacadağ zirvesinde bulunan kış sporları turizm merkezi, ilçenin en önemli turistik yerlerinden biridir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.24. Siverek – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Siverek'in, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Özellikle hayvancılıkta verimin ve sürdürülebilirliğin artırılması, ilçenin sağlıklı bir ekonomik yapı kazanmasını sağlayacaktır.

8.3.2.9.1. Siverek

İlçe merkezi Siverek beldesi, ilçenin kuzeyinde yer almaktadır. 1873 yılında belediye statüsü kazanmıştır. Yerleşim, tarihi Siverek Kalesi'nin bulunduğu tepenin eteklerinde kurulmuştur. Bu höyük, yerleşimin tek yükseltisi ve simgesel özelliğidir.

Belde, az eğimli bir plato üzerinde kurulmuş olup, ekonomik yapısında hizmetler sektörü ilk sırayı almakta, bunu tarım izlemektedir. Beldede Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu mevcuttur.

Kent, yağ lekeli biçiminde her yöne gelişme eğilimindedir. Çevredeki tarım alanları ve diğer konut dışı kullanımlar, kentsel gelişme için eşik oluşturmaktadır. Hayvancılığın kent merkezinde sürmesi, önemli bir kentsel ve çevresel sorun oluşturmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 107.634'tür.

Siverek beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 2.147 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 458 hektar meskun konut alanında 109.920, 1.413 hektar gelişme konut alanında ise 282.600 olmak üzere toplam 392.520 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik lekenin çevresinde, ağırlıklı olarak güney kesimlerde planlanan gelişme alanlarının oldukça fazla olması dikkat çekmektedir.

8.3.2.9.2. Gürakar

Gürakar beldesi, ilçenin güneydoğusunda, ilçe merkezine 40 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1999 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Karacadağ Ovası'nda kurulmuş olan belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, bakliyat ve çeşitli sebzelerdir.

Geleneksel yapılardan oluşan kırsal karakterli bir yerleşim olan Gürakar'da, kentsel ve sosyo-ekonomik gelişim henüz tamamlanmadığından, kanalizasyon, içme suyu gibi altyapı sorunları ve sosyal donatı eksiklikleri görülmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.208'dir.

Gürakar beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 768 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 73 hektar meskun konut alanında 5.840, 95 hektar gelişme konut alanında ise 7.600 olmak üzere toplam 13.440 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, dört parçadan oluşan yerleşik lekelerin çevresinde planlanmıştır.

8.3.2.9.3. Kapıkaya

Kapıkaya beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 24 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1999 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Nüfusundaki artışa bağlı olarak belde olan yerleşim, tamamen kırsal karakterini sürdürmektedir. Geleneksel yapılardan oluşan beldede, tarım ve hayvancılık devam etmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.038'dir.

Kapıkaya beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 931 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 83 hektar meskun konut alanında 6.640, 74 hektar gelişme konut alanında ise 5.920 olmak üzere toplam 12.560 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, iki parçadan oluşan yerleşik lekenin orta ve batısında planlanmıştır.

8.3.2.9.4. Kırsal Yerleşimler

Siverek kırsal alanında 146 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Özellikle Karacadağ eteklerindeki köylerde hayvancılık ve yayla geleneği mevcuttur. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

Diğer yandan, Güllüce köyü yakınlarındaki Karacapınar, kaliteli içme suyu olarak şişelenmekte ve piyasaya sunulmaktadır. Çevre köylerde de kaplıca ve kaliteli içme suyu bulunmasına yönelik çalışmalar mevcuttur.

Ayrıca Çaylarbaşı ve Aşağı Yalankoz köylerinde ham petrol çıkarılmakta ve Adıyaman TPAO'ya taşınmaktadır.

İlçe köylerinde bulunan tarihi değerler, Garez (Defere) köyü, Kazo köyü Toprakkale Höyüğü ve köy içi düz yerleşmesi, Hasek köyü, Yukarı Tillakin köyü, Burhan köyü Höyüğü, Arasu Köprüsü, Banya (Cavşak) Köprüsü, Kara Köprüsü, Kapıkaya Beldesi Höyüğü, Taşlı Höyüğü, Ortanca Höyüğü, Karakeçi Höyüğü, Tuna köyü, Bozkuyu köyü, Cinhisar Höyüğü, Çatlı Höyüğü, Uzunziyaret Höyüğü'dür.

8.3.2.10. Suruç İlçesi

Suruç ilçesi, Şanlıurfa ilinin güneybatısında, il merkezine 45 km. uzaklıkta yer almaktadır. 735 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Birecik, Merkez İlçe, Bozova ilçeleri ve Suriye ile komşudur.

Tarihi oldukça eski olan yerleşim, Sümerler Dönemi'nde kurulmuş, 1517 yılında Osmanlı egemenliği altına girmiş ve 1923 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. İlçe eskiden beri cins at yetiştiriciliği ile tanınmaktadır.

Suruç ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, ilçeye Şanlıurfa – Gaziantep karayolu üzerinden ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. İlçenin güneyinden Suriye sınırı boyunca geçen Gaziantep – Batman demiryolunun, ilçedeki Mürşitpınar köyünde bir istasyonu bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Suruç Ovası üzerinde kurulmuş olan, tepelerle çevrili ilçe toprakları genelde düz arazilerden oluşmaktadır.

İlçe arazilerinin yaklaşık %90'ı tarım arazileridir. GAP çerçevesinde yapılan barajlarla taban sularının azalması, sulu tarım alanlarının önemli oranda azalmasına neden olmuştur.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Hakim bitki örtüsü bozkırdır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 85 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.41. Suruç İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Suruç	55.780
Onbirnisan	4.763
Toplam	60.543

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.42. Suruç İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağırtaş	1.586	Kesmecik	263
Akören	815	Kırmıt	666
Alanyurt	81	Kızılhüyük	894
Aşağıkarıncalı	1.141	Köseler	163
Aşağıoylum	2.090	Köseveli	344
Aybastı	413	Kurutepe	390
Ayhan	553	Küçükköprü	152
Balaban	717	Küçükova	484
Bellik	509	Küçüksergen	206
Bilge	92	Küçükziyaret	479
Binatlı	614	Mertismail	224

Boztepe	321	Mollahamza	448
Bozyokuş	149	Mürşitpınar	886
Büyükağacı	787	Ortabostancı ³⁰⁰	-
Büyüksergen	188	Oymaklı	467
Büyükziyaret	654	Ölçektepe	939
Çanakçı	294	Örgütlü	343
Çaykara	403	Özlüce	337
Çengelli	808	Saygın	823
Çomak	128	Taşlıkuyu	640
Dağgören	402	Tavşanköy	234
Dinlence	523	Tokçalı	343
Dumlukuyu	432	Topçular	77
Ekili	680	Uludüz	181
Eskice	507	Uysallı	535
Eskiören	220	Uzgören	313
Ezgil	1.257	Üçpınar	360
Fıstıklı	240	Üveçli	211
Göleç	675	Yağışlı	427
Gölen ³⁰¹	-	Yalınca	342
Günebakan	224	Yalpi	116
Hacılı ³⁰²	-	Yanaloba	719
Harmanalan	580	Yatırtepe	567
Hüyükyanı	767	Yaylatepe	443
İzci	343	Yazıköy	320
Kalkanlı	381	Yeğen	375
Kapıcı	200	Yıldız	439
Kara	440	Yönlü	1.359
Karaca	302	Yukarıbostancı	1.153
Karadut	449	Yumurtalık	325
Karahüyük	625	Yurtçiçeği	155
Karataş	166	Zeyrek	217
Keberli	173		
Toplam			40.288

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 100.831 kişi olup; 60.543 kişisi kentsel (%60), 40.288 kişisi kırsal (%40) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 4.ilçesi konumundadır.

³⁰⁰ 11.03.2010 tarih ve 27518 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 16.02.2010 tarihli kararı ile Yukarıbostancı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

³⁰¹ 27.07.2010 tarih ve 27654 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 30.06.2010 tarihli kararı ile Kızılhöyük köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

³⁰² 12.11.2010 tarih ve 27757 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun 11.10.2010 tarihli kararı ile Aşağıkarıncalı köyünden ayrılarak bağımsız köy olmuştur.

Suruç toplam nüfusu, kentsel nüfusla birlikte, 1980'den günümüze sürekli artış göstermiştir. İlçenin kırsal nüfusu ise dalgalı bir seyir izlemiştir. İlçedeki nüfus artış hızı 2009 yılına dek azalmış, 2009 yılında ise artışa geçmiştir. Suruç 137 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 2. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰³

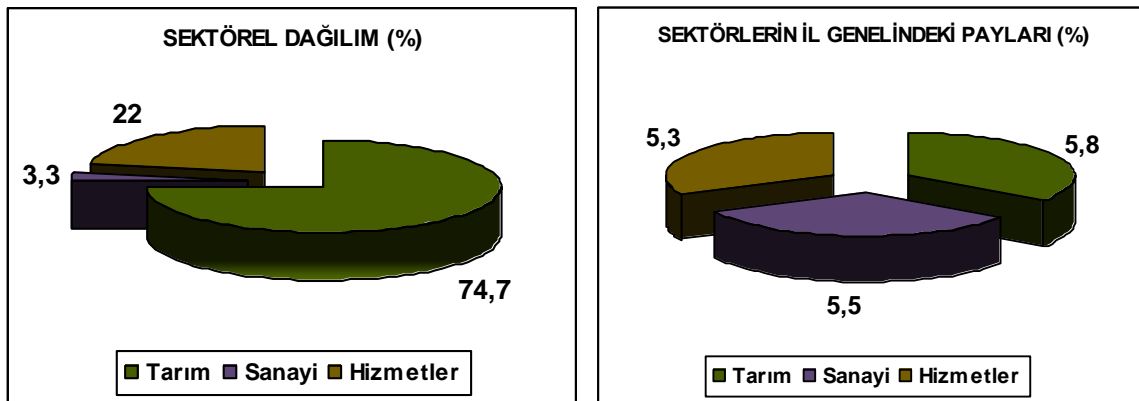
Suruç, Şanlıurfa ilinin 4. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Suruç ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 756'ncı sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçe tarım arazilerinin yaklaşık dörtte biri sulanabilmektedir. DSİ 15. Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen Suruç Ovası Sulama Suyu Projesi tamamlandığında tüm alanın sulanması hedeflenmektedir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, üzüm, kimyon, Antep fıstığı ve pamuktur. İlçede daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Diğer yandan, Suruç'ta yarış atı yetiştiriciliği yaygın olup, çok sayıda hara bulunmaktadır.

İlçe merkezi dışında hizmetler sektörü gelişmemiştir. Mürşitpınar'da bulunan sınır kapısı sayesinde sınır ticareti ekonomide önemli yer tutmaktadır. Bu sayede hizmetlerin ilçedeki payı %22 gibi ile göre yüksekçe bir değer taşımaktadır. İlçede sanayi ya da turizme yönelik herhangi bir potansiyel bulunmamaktadır. Ekonomik yapının çeşitlilik göstermemesi, işsiz sayısını ve çevre yerleşimlere göçü arttırmıştır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.25. Suruç – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

³⁰³ T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Suruç'un, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmekte, tarımsal sulama projeleriyle bu karakterin daha da belirginleşmesi beklenmektedir. Tarım ürünlerine dayalı ticaret ve sınır ticareti de ilçe ekonomisinde önemli yere sahiptir.

8.3.2.10.1. Suruç

İlçe merkezi Suruç beldesi, ilçenin doğusunda yer almaktadır. 1891 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde Suruç Ovası üzerinde kurulmuş olup, ana ulaşım güzergahları üzerinde ışınal gelişme göstermiştir. Mürşitpınar demiryolu istasyonu yerleşime 10 km. uzaklıktadır. Bu nedenle belde, bölge içinde ulaşım ve ticaret için bir köprü görevi görmektedir.

Beldenin ekonomik yapısında hizmetler ve tarım sektörleri ilk sırayı almaktadır. Yerleşimi yapılmış olan organize sanayi bölgesi tamamlandığında sanayi sektörünün ilçe merkezinde tarımın yerini alması beklenmektedir. Beldede Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 55.780'dir.

Suruç beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 735 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 249 hektar meskun konut alanında 59.760, 440 hektar gelişme konut alanında ise 66.000 olmak üzere toplam 125.760 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. yerleşik leke çevresinde her yöne verilen gelişme alanlarının oldukça geniş olması dikkat çekmektedir.

8.3.2.10.2. Onbirmisan

Onbirmisan beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezine 7 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1989 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri Antep fıstığı, pamuk, yaş sebze, tahıl, nar, ceviz, zeytin, patlıcan, biberdir.

Suruç'un gelişme yönü üzerinde bulunan beldede, Şanlıurfa – Gaziantep karayolu kenarında yer alması sayesinde ticaret sektörü de gelişmektedir. Ayrıca beldede bir de boru fabrikası mevcuttur.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.763'tür.

Onbirmisan beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 147 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 41 hektar meskun konut alanında 8.200, 74 hektar gelişme konut alanında ise 11.100 olmak üzere toplam 19.300 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ağırlıklı olarak yerleşik lekenin doğu kesiminde planlanmıştır.

8.3.2.10.3. Kırsal Yerleşimler

Suruç kırsal alanında 84 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Bostancılar, *Aşağı Karıncalı*, *Dinlence*, *Küçükova* gibi bazı köylerde arıcılık yapılmaktadır.

8.3.2.11. Viranşehir İlçesi

Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ilinin doğusunda, il merkezine 90 km. uzaklıkta yer almaktadır. 2.272 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Siverek, Merkez İlçe, Ceylanpınar ilçeleri ve Mardin ili ile komşudur.

Tarihi Hitit Dönemi'ne dek uzanan yerleşim, konumu ve verimli toprakları sayesinde Yukarı Mezopotamya'nın önemli bir merkezi olmuş, 1908 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Viranşehir ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Şanlıurfa – Mardin karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Şanlıurfa'dadır.

Orta Fırat Havzası'nda, Karacadağ'ın güney eteklerinde kurulmuş olan ilçe toprakları genelde dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. İlçe arazilerinin yaklaşık üçte ikisi tarım alanlarıdır. İlçenin kuzeyinde mera alanları geniş yer kaplamaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 116 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.43. Viranşehir İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Viranşehir	89.940
Eyüpnebi	2.061
Toplam	92.001

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.44. Viranşehir İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Adaköy	156	Karınca	892
Akçataş	124	Kavurga	725
Akkese	639	Keçeli	92
Alakonak	156	Kemerli	1.365
Altınbaşak	1.146	Kervansaray	237
Arısu	387	Kınalıtepe	2.547
Arıtır	525	Kırbalı	380
Aslanbaba	674	Kırkgöz	73
Aşağıtınaz	600	Kırlık	284
Ayaklı	4.442	Kolağası	27
Bakımlı	583	Konakyeri	1.137
Balıca	816	Koşulu	358
Başaran	420	Kucak	541
Beğrük	195	Kumçeşme	445
Binekli	328	Kurtulmuş	844

Bozca	403	Küçükdikme	285
Burç	195	Küçükmutlu	254
Büyükbardacık	1.094	Küçüktopça	261
Büyükçavuş	617	Malta	293
Büyükgörümlü	590	Mehmetçik	270
Büyükmutlu	667	Nergizli	397
Çamurlu	708	Oğlakçı	167
Çiftçiler	203	Övüncük	144
Çifttekuyu	255	Pınarlar	805
Çokran	319	Sağırtaş	245
Dedeköy	481	Samanlı	250
Defterdar	114	Sarıbal	482
Değim	137	Saticık	352
Demirci	1.145	Sayoba	144
Dikili	242	Sepetli	244
Dinçer	353	Sözeri	148
Dinçök	220	Süleymaniye	342
Ekinciler	67	Şahinli	130
Ekindöver	1.383	Tanyeli	245
Elbeğendi	1.946	Taşönü	316
Elgün	1.922	Taşyaka	242
Engelli	592	Tekneli	1.803
Eser	279	Tepedüzü	408
Eskikale	318	Toklu	1.102
Eşkin	101	Tunçbilek	685
Evcimen	59	Türkeli	142
Germen	2.199	Uğurlu	245
Gögerli	80	Ulaklı	112
Göktepe	149	Üçgül	50
Gömülü	519	Yaban	2.057
Göncük	850	Yağızlar	449
Gönüllü	75	Yarpuz	58
Gözeli	675	Yayık	238
Gözler	443	Yazgüneşi	879
Güleryüz	392	Yeşilaliç	1.679
Gürpınar	346	Yeşildurak	135
Güzlek	2.305	Yıldız	317
Işıldak	2.002	Yolbilen	717
İncirli	345	Yollarbaşı	1.361
Kadıköy	1.022	Yukarıbağ	105
Karakuzu	617	Yukarıdilimli	159
Karataş	320	Yukarışölenli	280
Kargalı	291	Yüceler	174
Toplam			67.349

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 159.350 kişi olup; 92.001 kişisi kentsel (%57.7), 67.349 kişisi kırsal (%42.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 5.ilçesi konumundadır.

Viranşehir nüfusu, 2000 yılına dek artmıştır. İlçe kentsel nüfusu 1990-2000 döneminde artmıştır. Kırsal nüfus ise 1985 yılında bir miktar azaldıktan sonra düzenli artmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı 1985'e kadar negatif değer almış, 1985-2000 arasında artmış, 2009 yılında yeniden negatif değer almıştır. Viranşehir 70 kişi/km² ile Şanlıurfa'daki 5. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁴

Viranşehir, Şanlıurfa ilinin 3. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta düzeyde gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Viranşehir ilçesi 5.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 694'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım arazilerinin yarıdan fazlası sulanabilmektedir. Başlıca tarım ürünü pamuktur. Meyve ve sebzeçilik de gelişmektedir. Pamuk tarımı ve buna bağlı sanayi tesislerinin gelişmesi, ilçenin çevre yerleşimlerden göç almasına neden olmuştur. İlçede Karacadağ eteklerinde hayvancılık gelişmiştir. Arıcılık da kayda değer bir ekonomik uğraşdır.

Diğer yandan, ticarete dayalı olarak hizmetler sektörü de gelişmektedir. İlçede üretilen ve işlenen pamuğun pazarlanması ile komşu ülkelerle yapılan nakliyecilik faaliyetleri ilçedeki ticaretin kaynağını oluşturmaktadır. Hizmetler sektörünün ilçedeki payı %19,4, il genelindeki payı ise %9,2'dir. İlçe merkezinin batısında, Şanlıurfa karayolu üzerinde planlanan Viranşehir Organize Sanayi Bölgesi, gelecekte sanayi sektörüne hareket katacak bir yatırım olarak dikkat çekmektedir.

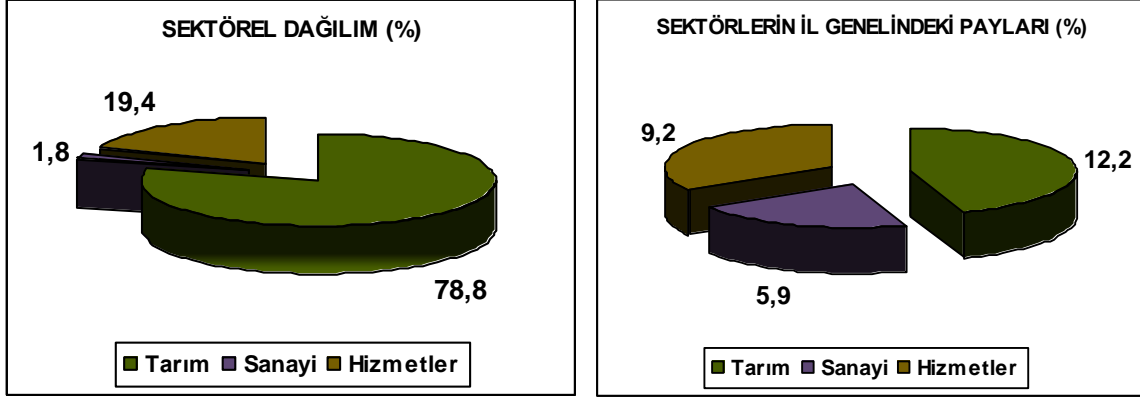
İlçenin Eyyüpnebi beldesinde, 396 hektarlık alan, inanç turizmi nedeniyle turizm merkezi ilan edilmiştir.

İlçedeki önemli tarihi değerler Kızıl Sarayı ve Akkese Kilise Mağaraları, Ortogonal Roma Tapınağı, Şemmun Manastırı, Viranşehir Kalesi'dir. Ayrıca ilçede çok sayıda tarihi höyük bulunmaktadır.

³⁰⁴ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.26. Viranşehir – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Viranşehir'in, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ancak ilin önde gelen ilçelerinden olması nedeniyle ticarete dayalı hizmetler sektörünün de gelişme potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

8.3.2.11.1. Viranşehir

İlçe merkezi Viranşehir beldesi, ilçenin orta kesiminde yer almaktadır. 1904 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Beldede Harran Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 89.940'tır. Beldenin güney ve batısında bulunan verimli tarım arazileri, gelişme yönü açısından önemli bir kısıttır. Bu nedenle, kente ilişkin daha önce yapılmış çalışmalarda kuzey yönünde bir gelişim öngörülmektedir.

8.3.2.11.2. Eyüpnebi

Eyüpnebi beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 12 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1998 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Hz. Eyyüp, Hz. Rahime ve Hz. Elyasse'nin türbelerinin bulunduğu belde, inanç turizmiyle tanınmış olup, Hz. Eyyüp'un adı ile anılmaktadır. Bu türbeler Şanlıurfa Valiliği'nce restore edildikten sonra daha çok ziyaretçinin ilgisini çekmiştir. Bölge, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca turizm merkezi ilan edilmiştir. Valilik, Bakanlıkla birlikte kutsal mekanların çevresinde proje yürütmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.061'dir.

Eyüpnebi beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 476 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 57 hektar meskun konut alanında 4.560, 56 hektar gelişme konut alanında ise 4.480 olmak üzere toplam 9.040 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin kuzeyi ağırlıklı olmak üzere, kuzey ve güney kesimlerinde planlanmıştır.

8.3.2.11.3. Kırsal Yerleşimler

Viranşehir kırsal alanında 116 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3. DİYARBAKIR

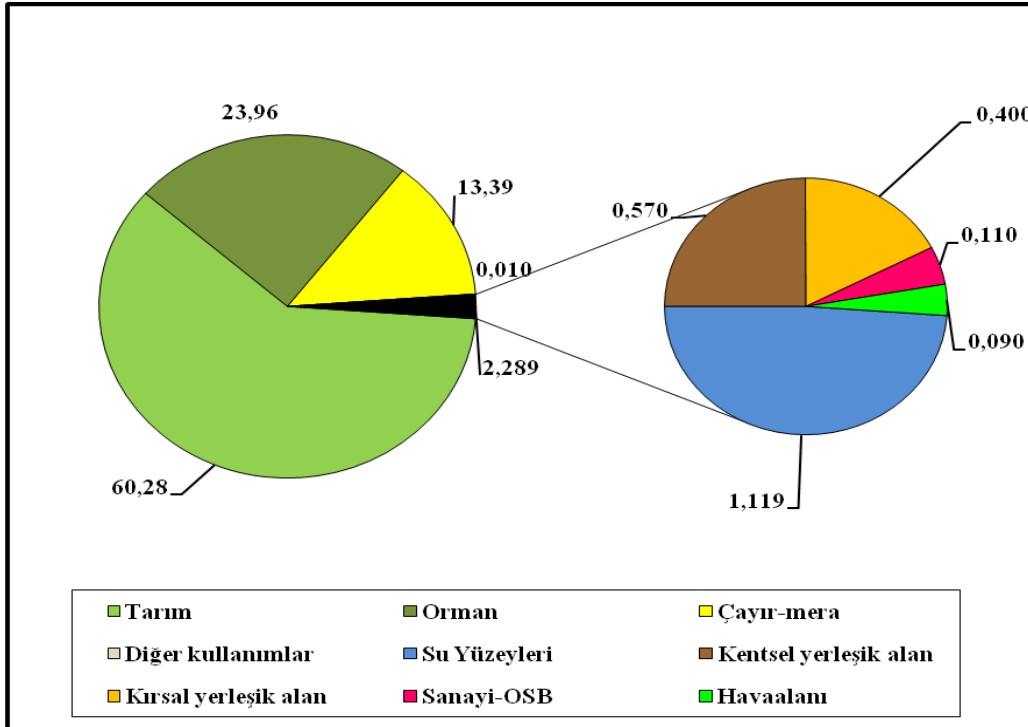
8.3.1. ARAZİ KULLANIM DURUMU

Diyarbakır ilindeki arazi kullanım ile ilgili veriler aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. İldeki kentsel yerleşik alanları ilçe merkezleri dahil 28 belde yerleşimi, kırsal yerleşik alanları ise 761 köy yerleşimi oluşturmaktadır. Bu yerleşimler ve yerleşimlerdeki kullanım alanları, il alanının yaklaşık %1,2'sini oluşturmaktadır. İl alanının %60,28'si tarım, %23,96'si orman arazileridir.

Tablo 8.45. Diyarbakır İli - Arazi Kullanım

Kullanım Alanı	Alan (ha.)	Oran (%)
Kentsel yerleşik alan	8621,3	0,57
Kırsal yerleşik alan	5982,6	0,40
Sanayi+OSB	1697,8	0,11
Havaalanı	1334,2	0,09
Tarım	907627,3	60,28
Orman	360806,8	23,96
Çayır-mera	201633,1	13,39
Su Yüzeyleri	17952,5	1,19
Diğer kullanımlar	144,4	0,01
Toplam	1505800,0	100,00

Grafik 8.27. Diyarbakır İli - Arazi Kullanım Oranları

8.3.2. YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ

Diyarbakır, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olup, doğuda Batman, kuzeydoğuda Muş, kuzeyinde Elazığ ve Bingöl, kuzeybatıda Malatya, batıda Adıyaman ve Şanlıurfa, güneyde Mardin illeri ile komşudur. İl yüzölçümü 15.058 kilometrekaredir.

Tarihi M.Ö. 5000 yıllarına uzanan Diyarbakır, birçok uygarlığın izlerini taşımaktadır. Özellikle il merkezinde bulunan Diyarbakır Surları, dünyanın en büyük kent içi surlarından olup, ilin tarihi geçmişi ortaya koymaktadır.

Önemli ulaşım güzergahlarının birleşim noktasındaki ilde kara, hava ve demiryolu ulaşımı gelişmiştir. İl merkezinde havaalanı bulunmaktadır. Elazığ – Batman arasındaki demiryolu hattı, Ergani, Merkez İlçe ve Bismil'den geçmektedir.

Diyarbakır'da 17 ilçe ve 28 belediye bulunmaktadır. Diyarbakır il merkezinin 1993 yılında Büyükşehir statüsü kazanmasıyla birlikte Merkez ilçe; sonraki yıllarda Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir olmak üzere 4 ilçeye ayrılmıştır.

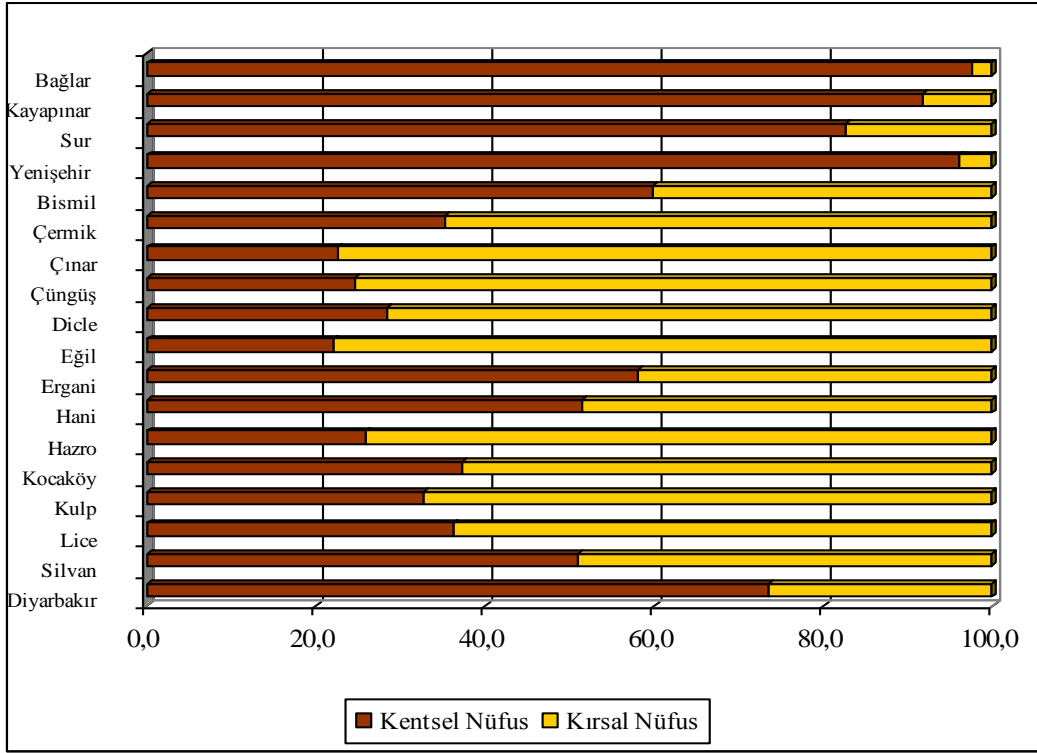
Aşağıdaki tabloda ilçelerin 2009 yılı kentsel-kırsal nüfus dağılım oranları verilmiştir.

Tablo 8.46. Diyarbakır İlçelerinin Kentsel-Kırsal Nüfusları ve Oranlar

İlçe Adı	Kentsel Nüfus	Oran(%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus
Bağlar *	332.658	97.6	7.984	2.4	340.642
Kayapınar *	203.222	91.8	9.045	8.2	212.267
Sur *	111.702	82.7	23.363	17.3	135.065
Yenişehir *	190.416	96	7.981	4	198.397
Bismil	65.206	59.8	43.786	40.2	108.992
Çermik	17.389	35.3	31.812	64.7	49.201
Çınar	15.346	22.7	52.158	77.3	67.504
Çüngüş	3.583	24.6	10.967	75.4	14.550
Dicle	11.406	28.4	28.716	71.6	40.122
Eğil	5.146	22.2	18.093	77.8	23.239
Ergani	65.447	58	47.420	42	112.867
Hani	16.270	51.6	15.281	48.4	31.551
Hazro	4.554	26	12.947	74	17.501
Kocaköy	5.644	37.4	9.454	62.6	15.098
Kulp	11.949	32.8	24.466	67.2	36.415
Lice	9.717	36.3	17.076	63.7	26.793
Silvan	43.247	51	41.560	49	84.807
Toplam	1.112.902	73.6	402.109	26.4	1.515.011

* Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin alt kademe belediyeleridir.

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Grafik 8.28. Diyarbakır İlçelerinin Kentsel-Kırsal Nüfus Oranları

İldeki 17 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük üç ilçe Merkez, Bismil ve Çınar'dır. Merkez ilçeyi oluşturan alt kademe belediyeleri ile Bismil ve Ergani, nüfus açısından ilk sıraları almaktadır. Kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez ve Bismil; kırsal nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler ise Eğil ve Çınar'dır. Diyarbakır'da genel olarak Merkez İlçe ve alt kademe belediyeler dışında kırsal nüfus oranının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Diyarbakır ilinde yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki Elazığ – Batman karayolu üzerinde bulunan Ergani – Diyarbakır – Bismil ilçelerinin ilin omurgasını oluşturduğu görülmektedir. İlde bu üçü dışında nüfusu 100.000'in üzerinde olan ilçe olmaması da bu oluşumun niteliğini ortaya koymaktadır. Ağırlıklı olarak, Ergani sanayi ve madencilik, Diyarbakır hizmetler, Bismil ise tarım sektörlerinde gelişmiştir.

Aynı doğrultuda, ilin daha kuzeyinden geçen ikincil ulaşım hattı üzerinde, dağ etekleri boyunca doğu-batı doğrultusunda sıralanan Kulp, Lice, Hani ve Dicle ilçeleri yer almaktadır. Coğrafi koşullardan ötürü ilin az gelişmiş bu ilçelerinin kuzey kesimlerindeki dağlık bölgeler, güvenlik açısından görece daha sorunlu alanları kapsamaktadır.

İlin tarımsal potansiyel taşıyan ve komşu illerle sınırını oluşturan Çınar ve Silvan gibi geniş alanlı ilçelerinin yanında, Çermik, Çüngüş gibi küçük ilçeler de mevcuttur. Kocaköy, Eğil ve Hazro ilçeleri ise, il merkezinin kuzeyinde, engebeli araziler üzerinde kurulmuş ve doğrudan il merkezine bağlı yerleşimlerdir.

Karacadağ'ın kuzeydoğusunda kurulmuş olan ilin kuzeyi Güneydoğu Toroslar'dan ötürü dağlık, güneyi ise en önemli akarsuyu olan Dicle Nehri ve kollarının yer aldığı Dicle Havzası'nda uzanan Diyarbakır Ovası'ndan ötürü düzlüklerden oluşmaktadır. Kuzey kesimlerdeki dağlık karakterli ilçeler sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre oldukça geri kalmıştır. Bu dağlardan geçen Doğu Anadolu Fayı, özellikle Kulp ve Lice'ye çok yakındır. İl

yüzölçümünün üçte birini kaplayan Gevran, Karahan, Diyarbakır, Kiki, Bahremki gibi ovalar üzerindeki yerleşmeler daha gelişmiştir.

Yüksek kesimlerde bozuk orman örtüsüne rastlanmaktadır. Dicle – Kozluk hattının kuzeyindeki orman alanları görece daha az bozulmuş durumdadır. Orman alanları ilin yaklaşık beşte birini kaplamaktadır. Dağlık bölgeler av hayvanları açısından da oldukça zengindir.

İlde GAP dahilinde bölgesel ölçekte önemli baraj ve göletler yapılmıştır. Bunlar, Çüngüş ilçesindeki Karakaya, bir kısmı Ergani ilçesindeki Devegeçidi, Dicle ilçesindeki Dicle ve Kralkızı ile Çınar ilçesindeki Göksu barajlarıdır.

İlin ekonomisi tarıma dayalıdır. GAP çerçevesinde yapılmakta olan, büyük ölçekli sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmış; ancak ildeki sulama hedeflerinin oldukça az bir kısmı gerçekleşmiştir. İlde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Buğday, kırmızı mercimek ve pamuk başlıcaları olup, bu ürünlerin ülkedeki üretiminde il, önemli paya sahiptir. Meyve ve sebzeçilik de çok önemli gelir getirmektedir.

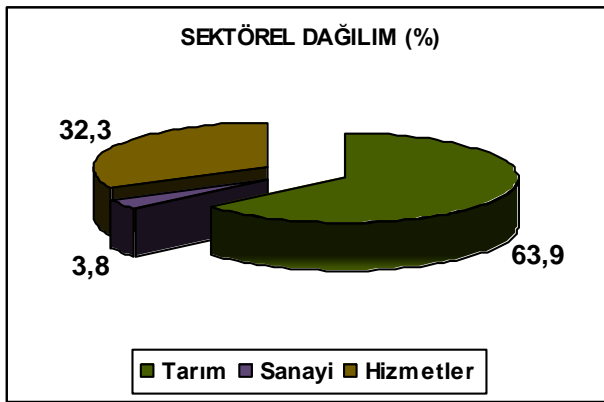
İlin bulunduğu konum, il merkezinde hizmetler sektörünün gelişmesini sağlamış; Diyarbakır'ı il dışındaki yerleşimler için de üst kademe bir merkez durumuna getirmiştir. 1974 yılında kurulmuş olan Dicle Üniversitesi, 10 fakülte, çeşitli ilçelerde 11 yüksekokul, 3 enstitü ile eğitim ve sağlık hizmeti vermektedir.

Sanayi ve madencilik Diyarbakır'ın ekonomik yapısında önemli yere sahiptir. İlde birçok mermer ocağı bulunmakta, çıkarılan mermer Türkiye üretiminin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. İlde Diyarbakır organize sanayi bölgesi faaliyet göstermekte, il merkezinde ikinci bir OSB çalışmaları sürmektedir. Ayrıca Merkez ve ilçelerde toplam 6 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır.

Sit alanları dışında ilde tescilli ve tescilsiz çok sayıda kültür mirası örneği ile termal turizm ve doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Diyarbakır tarihi kent merkezi, Çermik Kaplıcaları ve Dicle Vadisi ile göl kenarlarındaki çeşitli mesireleriyle turizm potansiyeli sunmaktadır.

İldeki işgücüne göre sektörel dağılım oranları aşağıda verilmiştir.

Grafik 8.29. Diyarbakır İli – Sektörel Dağılım Oranları

Kaynak: DPT, 2003

Merkez İlçe

Merkez İlçe, Diyarbakır ilinin orta kesiminde yer almaktadır. 2.267 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çınar, Bismil, Silvan, Hazro, Kocaköy, Eğil ve Ergani ilçeleri ile komşudur.

Diyarbakır il merkezinin 1993 yılında Büyükşehir statüsü kazanmasıyla birlikte Merkez ilçe; sonraki yıllarda Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir olmak üzere 4 ilçeye ayrılmıştır. Önceleri Merkez İlçe'nin mahalleleri iken ilçe olan bu yerleşimler, il merkezinin kentsel lekesini oluşturmaktadır. Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki toplam nüfus 837.998 kişidir.

M.Ö.3000 yıllarında kurulduğu sanılan yerleşim, Çin Seddi'nden sonra dünyanın en geniş ve en uzun surları ile çevrilidir. Tarih boyunca çok sayıda uygarlığın kültürel ve ekonomik merkezi olmuştur.

Diyarbakır Yaylası'nın Dicle Nehri'ne bakan eteklerinde yer alan ilçe toprakları, genellikle düzdür. İlçenin doğusundan geçen Dicle, tarımsal potansiyeli arttırmıştır. İlçe arazilerinin yaklaşık %70'ini oluşturan tarım arazilerinin beşte biri sulanabilmektedir.

Bağlar 1993, Kayapınar 1991, Sur 1994 ve Yenişehir 1993 yılına dek Diyarbakır Merkez'in mahallesi olduğundan, bu ilçelerin nüfus artışlarıyla ilgili ayrı veriler bulunmamaktadır. Ancak Merkez İlçe için ortaya çıkan eğilimler, bu ilçeler için de geçerlidir. Merkez ilçenin toplam nüfusu, kentsel nüfusla birlikte, 1980'den günümüze sürekli artış göstermiştir. Kırsal nüfus ise dalgalı seyir izlemiştir.

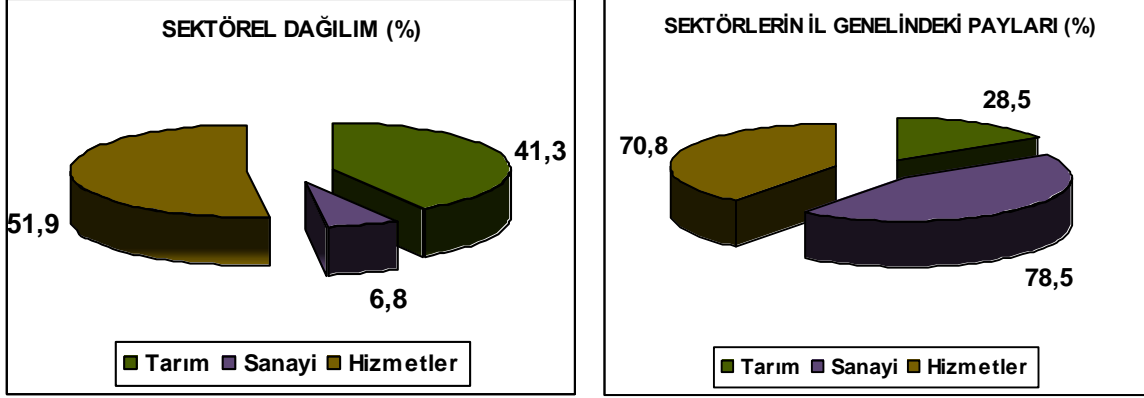
İl merkezi, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan, işsizlik, göç gibi çeşitli nedenlerle sağlıklı bir yapıya sahip değildir. Hızla artan nüfusun, kent yaşamına katılabilmesi için ekonomik ve sosyal projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Merkez ilçenin işgücüne göre sektörel dağılımı oldukça dengeli bir görünüm sunmakta, hizmetler, tarım ve sanayi şeklinde sıralanmaktadır. Merkez ilçede hizmetler sektörünün ilk sırada yer alması, bir il merkezinde bulunması gereken idari, sosyal ve ticari kurumlara bağlı olup, ilçedeki payı %51,9 gibi görece yüksek bir orana sahiptir. Büyükşehir statüsündeki Merkez İlçe hizmetler sektörünün il genelindeki payı ise %70,8 gibi çok büyük bir orana sahiptir. 1974 yılında kurulan Dicle Üniversitesi ilde hizmetler sektörüne yeni bir ivme kazandırmıştır. Ayrıca ilçe merkezindeki tarihi kent dokusu, önemli miktarda turist çekmektedir.

Merkez İlçe'de sanayi sektörünün payı %6,8; il genelinde oluşturduğu pay ise %78,5'tir. Bu da, sanayi kullanımlarının neredeyse tamamının il merkezinde toplandığını göstermektedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.30. Diyarbakır Merkez İlçe – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Merkez İlçe'nin ya da Şehir Merkezi'nin hizmetler, tarım ve sanayinin gelişmiş olduğu bir kent kimliği taşıdığını söylemek mümkündür. Büyükşehir statüsü, sanayinin gelişmesi, ticaret potansiyeli ve üniversite gibi çeşitli etkenler, ilçenin kimliğini belirleyen tarihi ve turistik değerlerin yanısıra kent yaşamına canlılık getirmektedir.

4 ilçe belediyesini kapsayan onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 22.532 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 4.266 hektar meskun konut alanında 1.023.840, 4.924 hektar gelişme konut alanında ise 1.181.760 olmak üzere toplam 2.205.600 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, büyükşehir yerleşik lekesinin içerisindeki boşluklarda düzenlenmiştir.

8.3.2.1. Bağlar İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)

Bağlar, Diyarbakır il merkezinde yer alan dört ilçeden biridir. 343 km²'lik bir alandan oluşan ilçe Çınar, Kayapınar, Sur ve Silvan ilçeleri ile komşudur.

Bağlar ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, Diyarbakır – Şanlıurfa karayolu ilçenin kuzey sınırını oluşturmaktadır. Diyarbakır - Batman demiryolu da ilçenin doğusundan geçmektedir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 11 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.1. Bağlar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Bağlar	332.658
Toplam	332.658

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.2. Bağlar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ekince	527	Övündüler	723
Kamışpınar	358	Sakallı	672
Karahanköy	812	Yalankoz	471
Kırkkoyun	1.920	Yığıtyolu	635
Oğlaklı	1.412	Yukarıakdibek	132
Ortaören	322		
Toplam			7.984

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 340.642 kişi olup; 332.658 kişisi kentsel (%97.6), 7.984 kişisi kırsal (%2.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek ilçesi konumundadır. Bağlar 993 kişi/km² ile Diyarbakır'daki en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁵

Bağlar, Diyarbakır ilinin en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nın yapıldığı tarihte henüz ilçe merkezi olmayan Bağlar ilçesi, araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 70'inci sırada yer alan, 2.derece gelişmiş Merkez İlçe kapsamında değerlendirilmiştir.

³⁰⁵ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçe ekonomisi hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Ticaret, hizmetler içinde en büyük paya sahiptir. İlçe Diyarbakır il merkezinin önemli bir parçası olduğundan, bölgesel bir merkez konumundadır. Ayrıca il merkezinin kentsel gelişme yönü üzerinde bulunmaktadır.

8.3.2.1.1. Bağlar

1993 yılında Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı alt kademe belediyesi olarak kurulmuştur.

Özellikle belediye olduktan sonra yoğun göç almış olan kent, ildeki en büyük yerleşim konumuna gelmiş, nüfusu yaklaşık olarak ikiye katlanmıştır. Bu hızlı büyüme, birçok kentsel, sosyal ve ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir.

İl merkezi olması, kentte gelişen idari ve sosyal işlevlerden ötürü hizmetler sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Sosyo-kültürel yapısı da, ilçe ve il merkezi olmasına bağlı olarak değişim geçirmiş, tamamen kentsel nitelik kazanmış bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 332.658'dir.

8.3.2.1.2. Kırsal Yerleşimler

Bağlar kırsal alanında 11 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Diyarbakır Merkez'in tarımsal hinterlandı durumundadırlar.

8.3.2.2. Kayapınar İlçesi (Büyükşehir’e Bağlı)

Kayapınar, Diyarbakır il merkezinde yer alan dört ilçeden biridir. 326 km²’lik bir alandan oluşan ilçe, Yenişehir, Bağlar, Sur Ergani ilçeleri ile komşudur.

Kayapınar ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, Diyarbakır – Şanlıurfa ve Diyarbakır – Elazığ karayolları ilçenin sınırlarını oluşturmaktadır. Diyarbakır - Batman demiryolu da ilçenin doğusundan geçmektedir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 17 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.47. Kayapınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Kayapınar	203.222
Toplam	203.222

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.48. Kayapınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Avcısuyu	540	Karayakup	354
Baykara	416	Keklik	148
Cumhuriyet	778	Petek	123
Devedurağı	110	Sağkulak	167
Esentepe	536	Sultantepe	251
Güleçoba	2.283	Taban	591
Harmanardı	285	Tosunlu	109
Hatipoğlu	404	Yeniözerli	223
Kaldırım	1.727		
Toplam			9.045

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 212.267 kişi olup; 203.222 kişisi kentsel (%95.7), 9.045 kişisi kırsal (%8.2) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 3. ilçesi konumundadır. Kayapınar 651 kişi/km² ile Diyarbakır’daki 2. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁶

Kayapınar, Diyarbakır ilinin 2. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nın yapıldığı tarihte henüz ilçe merkezi olmayan Kayapınar ilçesi, araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 70’inci sırada yer alan, 2.derece gelişmiş Merkez İlçe kapsamında değerlendirilmiştir.

İl merkezinin kentsel gelişme yönü üzerinde bulunan ilçede hizmetler sektörü gelişmiştir.

³⁰⁶ T.Ü.İ.K – 2009.

8.3.2.2.1. Kayapınar

1991 yılında Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı alt kademe belediyesi olarak kurulmuştur.

Bağlar gibi, özellikle belediye olduktan sonra yoğun göç almış olan kentin nüfusu hızla artmaktadır. Ancak il merkezinin yeni gelişme alanı olması nedeniyle, planlı bir gelişme içinde olan kentte, Bağlar'a oranla kentsel ve sosyal sorunlar daha az görülmektedir.

Yerleşimde taş ve kerpiç yapılar da olmakla beraber, çok katlı betonarme yapılar ağırlıktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 203.222'dir.

8.3.2.2.2. Kırsal Yerleşimler

Kayapınar kırsal alanında 17 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Diyarbakır Merkez'in tarımsal hinterlandı durumundadırlar.

8.3.2.3. Sur İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)

Sur, Diyarbakır il merkezinde yer alan dört ilçeden biridir. 1.132 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Yenişehir, Eğil, Dicle, Hani, Kocaköy, Hazro, Silvan, Bismil ve Çınar ilçeleri ile komşudur. Buradan da anlaşılacağı gibi, ilin tam ortasında yer almaktadır.

İlçe, Diyarbakır'ın tarihi kent merkezidir. Tarihi, il merkezinin genel tarihiyle paralel olup, M.Ö.7500 yıllarına uzanmaktadır. İlçe, adını Roma Dönemi'nde yapılmış olan 5.5 km uzunluğundaki surlardan almaktadır.

Sur ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, Diyarbakır'dan Silvan, Batman ve Şanlıurfa'ya giden karayolları ilçe içinden geçmektedir. Diyarbakır - Batman demiryolu da ilçenin güneyinden geçmektedir.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 17 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.49. Sur İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Sur	108.558
Özekli	3.144
Toplam	111.702

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.50. Sur İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçlıdere	754	Kavaklıbağ	678
Alabal	329	Kayayolu	51
Alcık	760	Kengerli	137
Alibardak	717	Konacık	343
Arpaderesi	181	Koyungüden	599
Baroğlu	310	Kumluçat	271
Beybulak	818	Kumrucak	244
Bostanpınar	573	Küçükakören	1.846
Büyükakören	1.741	Mermer	1.421
Çataksu	135	Mermer (Mermeri)	704
Çelikli	528	Nefirtaş	599
Çubuklu	308	Sağdıçlı	239
Dervişhasan	595	Sapanca	714
Doğanlı	1.422	Sarılar	209
Dumrul	739	Sarıyazma	57
Eryolu	461	Sayarlar	374
Fidanlar	116	Soğanlı	675
Gültepe	58	Tezgeçer	258
Harmanlar	269	Yarımcı	252
Kapaklıpınar	370	Yenice	341
Karacaören	323	Yenidoğan	105
Karaçimen	140	Yenievler	840
Karpuztepe	194	Ziyaret	360
Kartaltepe	205		
Toplam			23.363

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 135.065 kişi olup; 111.702 kişisi kentsel (%82.7), 23.363 kişisi kırsal (%17.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 4. ilçesi konumundadır. Sur 119 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 4. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁷

Sur, Diyarbakır ilinin 4. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nın yapıldığı tarihte henüz ilçe merkezi olmayan Sur ilçesi, araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 70'inci sırada yer alan, 2.derece gelişmiş Merkez İlçe kapsamında değerlendirilmiştir.

İlçe ekonomisi ticarete dayalı hizmetler sektörüne dayanmakta, bunu tarım ve hayvancılık sektörü izlemektedir. İlçe bölge içinde önemli bir ticaret merkezidir. Tarımda başlıca ürünler Tahıl, pamuk, susam, keten, meyankökü ve ilçenin olduğu kadar ilin de simgesi olan karpuzdur.

³⁰⁷ T.Ü.i.K – 2009.

8.3.2.3.1. Sur

İlçe merkezi Sur beldesi, ilçenin orta kesiminde bulunmaktadır. 1994 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 108.558'dir.

8.3.2.3.2. Özekli

Özekli beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezine 46 km. uzaklıkta yer almaktadır. ** yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.144'tür.

8.3.2.3.3. Kırsal Yerleşimler

Kayapınar kırsal alanında 17 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Diyarbakır Merkez'in tarımsal hinterlandı durumundadırlar.

8.3.2.4. Yenişehir İlçesi (Büyükşehir'e Bağlı)

Yenişehir, Diyarbakır il merkezinde yer alan dört ilçeden biridir. 466 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Bağlar, Kayapınar, Sur, Ergani ve Eğil ilçeleri ile komşudur.

Önceleri Diyarbakır il merkezinin bir mahallesi olan yerleşim, 1993 yılında belediye, 2008 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Yenişehir ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, Diyarbakır – Elazığ karayolu ilçenin batı sınırını oluşturmaktadır. Diyarbakır - Batman demiryolu da ilçenin batısından geçmektedir.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 9 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.51. Yenişehir İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Yenişehir	190.416
Toplam	190.416

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.52. Yenişehir İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Alangör	650	Geyiktepe	106
Bozek	440	Hantepe	1.991
Çakmak	1.246	Sivritepe	628
Dikentepe	240	Yaytaş	1.696
Ekinciler	984		
Toplam			7.981

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 198.397 kişi olup; 190.416 kişisi kentsel (%96), 7.981 kişisi kırsal (%4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 2. ilçesi konumundadır. Yenişehir 426 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 3. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁸

Yenişehir, Diyarbakır ilinin 3. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nın yapıldığı tarihte henüz ilçe merkezi olmayan

³⁰⁸ T.Ü.İ.K – 2009.

Yenişehir ilçesi, araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 70'inci sırada yer alan, 2.derece gelişmiş Merkez İlçe kapsamında değerlendirilmiştir.

İlçe ekonomisi hizmetler sektörüne dayanmaktadır.

8.3.2.4.1. Yenişehir

1993 yılında Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı alt kademe belediyesi olarak kurulmuştur.

İl merkezinin önemli bir parçası olarak, sosyo-kültürel dönüşüm geçirmiş ve kentsel bir nitelik kazanmış olan yerleşimde, ticaret ve buna bağlı olarak hizmetler sektörü oldukça gelişmiştir.

Bağlar ve Kayapınar gibi, özellikle belediye olduktan sonra yoğun göç almış olan kentin nüfusu hızla artmaktadır. Buna bağlı olarak da kentsel ve sosyal birçok sorun ortaya çıkmıştır. Gelir dağılımında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Düşük gelirlilerin büyük kısmı, kentteki yapıların yaklaşık üçte birini oluşturan gecekondulu veya benzeri kırsal nitelikli yapılarda yaşamaktadır. Diğer yanda, hızlı nüfus artışına paralel olarak, çok katlı yapılarda yaşayan kesim bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 190.416'dır.

8.3.2.4.2. Kırsal Yerleşimler

Yenişehir kırsal alanında 9 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Diyarbakır Merkez'in tarımsal hinterlandı durumundadırlar.

8.3.2.5. Bismil İlçesi

Bismil ilçesi, Diyarbakır ilinin güneydoğusunda, il merkezine 55 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.737 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çınar, Merkez İlçe, Silvan ilçeleri ile Mardin ve Batman illeriyle komşudur.

İlçe merkezinin batısındaki Üçtepe köyünde bulunan kalıntılara göre bölgenin tarihi M.Ö.2000 yıllarına ve Asurlular'a dayanmaktadır. Yerleşim 1936 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Bismil ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Batman karayolu ve demiryolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Diyarbakır'dadır.

Dicle Ovası'nda yer alan ilçe toprakları, güneyde Güneydoğu Toroslar ile sınırlanmış, Dicle Nehri ile doğu-batı doğrultusunda ortadan ikiye bölünmüştür. Dicle Nehri'ne dökülen Pamuk, Göksu, Kurmuşlu, Anbar, Salat gibi çaylar da, ilçenin yüzölçümünün %90'ını oluşturan verimli tarım arazilerini sulamaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Su kenarları dışında ağaçlık alana rastlanmamaktadır.

İlçe, idari açıdan 4 belde ve 110 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.53. Bismil İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Bismil	56.333
Ambar	2.088
Tepe	4.424
Yukarısalat	2.361
Toplam	65.206

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.54. Bismil İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağlıköy	154	Kamışlı	76
Ağilli	75	Kanberli	225
Ahmetli	162	Karabörk	42
Akbaş	586	Karacık	70
Akçay	147	Karaçölya	65
Akköy	412	Karagöz	340
Akoba	700	Karapınar	37
Alıncak	153	Karatepe	306
Alibey	548	Karayığit	213
Aluç	101	Kavuşak	125

Aralık	2.225	Kayıköy	200
Arıkgöl	97	Kazancı	1.290
Aslanoğlu	430	Keberli	279
Aşağıdolay	170	Kılavuztepe	68
Aşağıoba	189	Kocalar	939
Ataköy	51	Koğuk	88
Aygeçti	95	Kopmaz	94
Babahaki	10	Kopuzlu	514
Bademli	735	Korukçu	524
Baharlı	236	Koyunlu	261
Bahçe	190	Köprüköy	79
Bakacak	305	Köseli	1.354
Balcılar	302	Kumrulu	68
Başhan	641	Kurudeğirmen	44
Başköy	76	Kurudere	557
Başören	370	Merdan	137
Bayındır	261	Meydanlık	273
Belli	369	Mirzabey	959
Boyacı	376	Obalı	77
Bozçalı	306	Ofköy	116
Bölümlü	115	Oğuzlar	173
Çakallı	278	Pınarbaşı	279
Çakıllı	140	Sarıköy	108
Çatalköy	227	Sarıtoprak	722
Çavuşlu	485	Sazlı	82
Çeltikli	1.121	Seki	366
Çölağan	273	Serçeler	266
Çöltepe	431	Sinanköy	1.638
Derbent	100	Şahintepe	104
Diktepe	550	Tatlıçayır	73
Doruk	578	Tepecik	323
Eliaçık	858	Tilkilik	298
Erler	240	Topraklı	409
Gedikbaşı	57	Türkmenhacı	779
Göksu	875	Uğrak	119
Gültepe	274	Uğurlu	542
Güngeçti	583	Ulutürk	4.414
Güroluk	599	Uyanık	39
Güzelköy	258	Üçtepe	1.891
Harmanlı	503	Yağmurkör	166
Hasanpınar	198	Yamaçköy	164
Işıklar	353	Yasince	226
İsalı	180	Yenice	159
İsapınar	430	Yukarıdolay	195
Kağıtlı	100	Yukarıharım	553
Toplam			43.786

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 108.992 kişi olup; 65.206 kişisi kentsel (%59.8), 43.786 kişisi kırsal (%40.2) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 5.ilçesi konumundadır.

Bismil nüfusu, kentsel nüfus ile birlikte, 2000 yılına dek artmıştır. İlçe kırsal nüfusu 1990 yılına dek artmış, 2000 yılında ise azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı 1990'dan sonra negatif değerler almıştır. Bismil 63 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 8. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³⁰⁹

Bismil, Diyarbakır ilinin 6. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. İlk dört sırada yer alan Büyükşehir sınırları dahilindeki ilçe belediyelerinden sonra ise 3. sırada gelmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin görece gelişmiş bir ilçesi olmasına karşın, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Bismil ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 610'uncu sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %85'tir. Çok geniş yer kaplayan tarım arazilerinin dörtte biri sulanabilmektedir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk, şeker pancarı ve tütündür. Hayvancılık özellikle köylerde, küçükbaş ağırlıklı olarak halkın gereksinimini karşılayacak ölçüdedir.

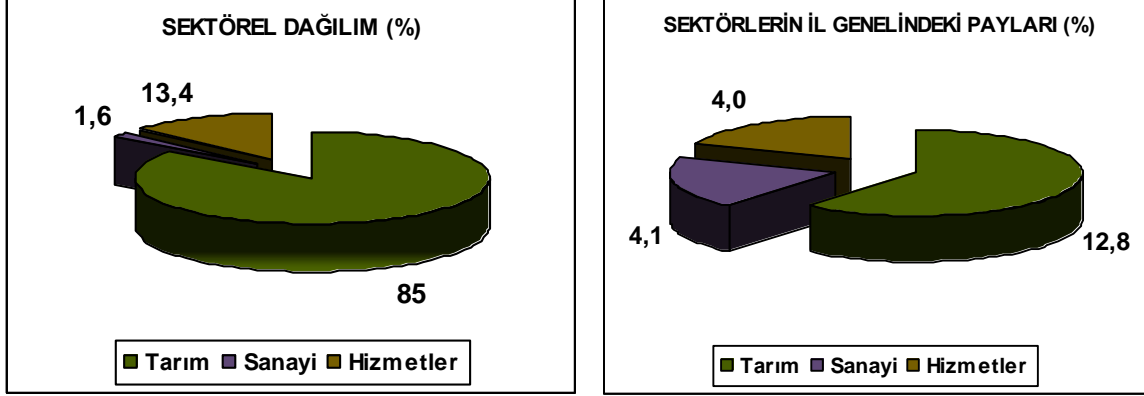
İlçede sanayi yatırımları da giderek artmakta, tarımsal sanayiye yönelik tesisler bulunmaktadır. Pamuk üretimine dayalı çırçır ve yağ fabrikaları ile bisküvi, tekstil, demir doğrama, plastik tesisleri başlıca sanayi kuruluşlarıdır. Ayrıca ilçede bir organize sanayi bölgesinin kurulması yönünde çalışmalar sürmektedir.

Bismil'in üzerinde bulunduğu Şelmo Jeolojik Formasyonu, petrol potansiyeli taşımaktadır. Yakın geçmişte açılan kuyularda sınırlı petrol üretimi gerçekleştirilmiş, maddi nedenlerle sürdürülememiştir. Ancak, ilçenin kuzey kesimlerinde, Arslanoğlu köyü mevkiinde sınırlı miktarda işletilen ve Batman Rafinerisi'ne taşınan petrol rezervlerinin bilinenden bol olduğu sanılmakta, T.P.A.O. tarafından araştırmalar sürdürülmektedir.

³⁰⁹ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.31. Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları – Bismil

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Bismil'in, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ancak sanayide gelişme eğilimi nedeniyle ilin önde gelen ilçelerinden biri olma potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

8.3.2.5.1. Bismil

Bugünkü yerleşimin tarihi 300 yıl öncesine dayansa da, Diyarbakır İl Merkezi'ne kara ve demiryolu bağlantısının bulunması sayesinde hızla gelişmiştir.

Yerleşim, ilçe merkezi olması nedeniyle dönüşüm geçirmiş, daha kentsel bir görünüm kazanmıştır. Diğer yandan, yerleşimde çokkatlı yeni yapılar kadar, geleneksel tek katlı yapılar da bulunmaktadır.

Beldede Dicle Üniversitesi'ne bağlı ve GAP'a yönelik bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Ayrıca bir de küçük sanayi sitesi yer almaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 56.333'tür.

Bismil beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 1.772 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 450 hektar meskun konut alanında 42.750, 726 hektar gelişme konut alanında ise 68.970 olmak üzere toplam 111.720 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ana yerleşik lekenin kuzey ve doğu kesimlerinde planlanmıştır. Güneyde bulunan ve merkezden kopuk olan iki mahallenin güneyinde de gelişme alanları verilmiştir.

8.1.2.5.2. Ambar

Ambar beldesi, ilçenin batısında, ilçe merkezine 12 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1994 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Anbar Çayı'nın Dicle Nehri'ne katıldığı noktada, az eğimli bir arazide kurulan belde, sulu tarım arazileriyle çevrilidir. Beldenin kuzeyinden Diyarbakır-Batman demiryolu geçmekte; ancak beldede istasyon bulunmamaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünü, geniş alanlarda tarımı yapılan pamuktur. Bunun yanında tahıl ve tütün de üretilmektedir. Yaz aylarında pamuk tarımı için beldeye çevre yerleşimlerden çok sayıda işçi gelmektedir. Hayvancılık eskiye oranla gerilemekle birlikte, elverişli meralarda yapılmaktadır. Ancak ilkel koşulların iyileştirilmesi, verimin artması için önem taşımaktadır.

Beldenin en önemli sorunlarından biri, bahar aylarındaki su taşkınlarıyla tarım alanlarının erozyona uğramasıdır. Konuyla ilgili olarak D.S.İ. çalışmaları sürmektedir.

Belde genellikle tek katlı geleneksel yapılardan oluşan, kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.088'dir.

Ambar beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 363 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 51 hektar meskun konut alanında 6.120, 52 hektar gelişme konut alanında ise 6.240 olmak üzere toplam 12.360 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin çevresinde planlanmıştır.

8.1.2.5.3. Tepe

Tepe beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 13 km. uzaklıktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Düz bir arazi üzerinde kurulmuş olan beldenin kuzeyinde Dicle Nehri yer almaktadır. belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl ve pamuktur. Hayvancılık küçükbaş ağırlıklıdır.

Belde genellikle tek katlı geleneksel yapılardan oluşan, kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.424'tür.

8.3.2.5.4. Yukarısalat

Yukarısalat beldesi, ilçenin doğusunda, ilçe merkezine 23 km. uzaklıktadır. 1999 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Dicle Nehri ile Salat Çayı'nın birleştiği noktada yer alan belde Diyarbakır-Batman demiryolu istasyonu bulunmaktadır. Belde ekonomisi tarıma dayanmaktadır.

Belde yakınlarındaki Salattepe Höyüğü, önemli bir tarihi değer olup, alanda kazılar sürmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.361'dir.

Yukarısalat beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 270 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 81 hektar meskun konut alanında 12.960 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yalnızca birkaç yapı adasında verilmiş, bu alanlar yerleşik lekeye dahil edilmiştir.

8.3.2.5.5. Kırsal Yerleşimler

Bismil kırsal alanında 110 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmış durumdadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.6. Çermik İlçesi

Çermik ilçesi, Diyarbakır ilinin batısında, il merkezine 90 km. uzaklıkta yer almaktadır. 944 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çüngüş, Ergani ilçeleri ve Şanlıurfa, Adıyaman illeri ile komşudur.

İlçenin tarihi M.Ö. 3500 yıllarına dayanmaktadır. Daha sonra birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim, 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilçe statüsü kazanmıştır.

Çermik ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktadadır. İlçeye Diyarbakır – Ergani karayolundan ayrılan karayolu üzerinden ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Diyarbakır'dadır.

Güneydoğu Toroslar'ın güney kesiminde yer alan ilçenin dört tarafı dağlarla çevrilidir. En önemli yükseltiler Aşukar, Gelincik ve Petekkaya Dağları'dır. Rakım kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. İlçenin en önemli akarsuları Sinek Çayı, Midye Çayı, Gözsuyu, Beylik Madrap Suyu ve Sinan Suyu'dur. İlçe yer altı suları bakımından zengindir. Pek çok yerde küçük kaynaklara rastlanır. Mineral yönünden zengin Çermik Kaplıcası önemli turizm merkezidir. İlçenin doğusunda sulama amaçlı Halilan Göleti bulunmaktadır. Tarım arazileri ilçe yüzölçümünün yaklaşık üçte birini kaplamaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlçenin güney ve batı kesimlerinde ormanlık alanlar bulunmakta, ilçe yüzölçümünün yaklaşık beşte birini kaplamaktadır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 77 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.55. Çermik İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Çermik	17.389
Toplam	17.389

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.56. Çermik İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçhan	133	Güzel	193
Akçörten	748	İkiçeltik	332
Akkoyunlu	621	İncili	571
Akpınar	276	Kalaç	211
Alabuğday	755	Kalecik	255
Alakoç	956	Karacaviran	301
Arabük	135	Karakaya	249
Armağantaşı	268	Karakolan	43
Armutlu	106	Karamusa	183

Artuk	328	Karataş	343
Asmalı	103	Kartaltaşı	85
Aşağışeyhler	273	Kayagediği	856
Aşağıtaşmalı	380	Keklik	577
Aynalı	1.451	Kırmatepe	311
Bademlik	501	Konaklı	93
Bahçe	810	Konuksever	630
Balıksırtı	270	Korudağ	554
Başarı	468	Köksal	517
Bayat	312	Kömürcüler	278
Bayırbağı	84	Kuşlukçayırı	929
Baykal	343	Kuyu	1.266
Bayrak	193	Malköy	951
Bintaş	435	Örenkuyu	582
Bircemal	163	Pamuklu	321
Bulundu	109	Petekmaya	1.337
Ceylan	149	Pınarlı	262
Çalitepe	313	Recep	245
Çukurelma	130	Saltepe	163
Değirmenli	51	Sarıbalta	292
Dikyol	224	Sarıca	256
Dilekpınar	681	Sinek	423
Elifuşağı	503	Şeyhandede	478
Eskibağ	350	Toplu	635
Genceli	57	Yabanardı	327
Göktepe	347	Yayıklı	363
Gözerek	88	Yaylacık	513
Güçlütaş	64	Yiğitler	1.037
Günaşan	304	Yoğun	196
Gürüz	1.172		
Toplam			31.812

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 49.201 kişi olup; 17.389 kişisi kentsel (%35.3), 31.812 kişisi kırsal (%64.7) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 7. ilçesi konumundadır.

Çermik nüfusu, kentsel nüfus ile birlikte, 1990 yılına dek artmış, 2000 yılında azalmıştır. İlçe kırsal nüfusu 1990 yılına dek artmış, sonrasında düşüşe geçmiştir. İlçedeki nüfus artış hızı sürekli olarak düşmektedir. İlçe özellikle yurt dışına önemli oranda göç vermektedir. Çermik 53 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 7. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁰

Çermik, Diyarbakır ilinin 9. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta derecede gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Çermik ilçesi 6.derece

³¹⁰ T.Ü.İ.K – 2009.

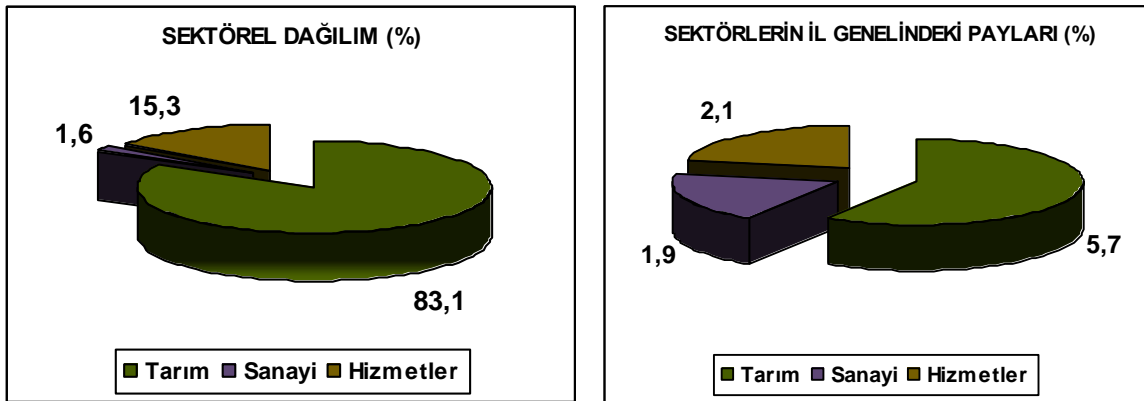
gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 808'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bunu, hizmetler ve madencilik sektörleri izlemektedir. Başlıca tarım ürünleri pamuk, tahıl, bakliyat, Antep fıstığı ve üzumdür. Seracılık da yaygınlaşmaktadır. Küçükbaş hayvancılık özellikle doğu ve güneydoğu köylerinde çok yaygın olup, ayrıca arıcılık potansiyeli mevcuttur. İlçeye adını da veren kaplıcaların varlığı, termal turizmin gelişmesini sağlamıştır. 1993 yılında Termal Turizm Merkezi ilan edilen, ilçe merkezine 3 km. uzaklıktaki tesislerden her yıl önemli sayıda insan yararlanmaktadır.

İlçe merkezi çevresinde, Toplu, Petekkaya, Artuk, Kalaç köylerinde büyük mermer rezervi bulunmakta ve açılan birçok ocaktan çıkartılmaktadır. Çıkarılan mermerin büyük çoğunluğu işlenmek üzere ilçe dışına gönderilmektedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.32. Çermik – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Çermik'in, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ancak asıl kimliğini termal turizm olanaklarının belirlediği görülmektedir. Madencilik de ekonomik yapının önemli bir bileşenidir.

8.2.2.6.1. Çermik

İlçe merkezi Çermik beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1904 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Engbeli bir arazi üzerinde kurulmuş olan belde, Sinek Çayı kıyısında dağlarla çevrilidir.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılık ile hizmetler sektörüne dayanmaktadır. En çok pamuk ve pirinç yetiştirilmektedir.

8.2.2.6.2. Kırsal Yerleşimler

Çermik kırsal alanında 77 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri daha çok orman ve yayla köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

Toplu, Petekkaya, Artuk, Kalaç köylerinde bulunan mermer yatakları işletilmektedir.

Beybağı bölgesi ile Karakolan ve Bahçe köylerinde yapılan seracılık oldukça gelişmiş durumdadır. Seracılığın daha da geliştirilmesine çalışılmaktadır.

Atatürk Baraj Gölü'ne yakın olan köyler ile Sinek köyünde bulunan şelalelerin turizm ve rekreasyon potansiyeli bulunmaktadır.

8.3.2.7. Çınar İlçesi

Çınar ilçesi, Diyarbakır ilinin güneyinde, il merkezine 32 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.990 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, ilin yüzölçümü en büyük ilçesi olup, Bismil, Merkez İlçe ve Şanlıurfa, Mardin illeri ile komşudur.

İlçenin tarihi M.Ö. 1500-3000 yıllarına dayanmaktadır. Daha sonra birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim, 1937 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Çınar ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Mardin karayolu üzerinde bulunmaktadır. Bu yol, Ortadoğu ülkeleriyle sınır ticareti için önemli bir güzergahtır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Diyarbakır Havzası'nın güney kesiminde yer alan ilçenin batısı dağlık ve engebeli, doğusu ise düz ve ovalık bir arazi yapısına sahiptir. Tarım alanları, ilçe arazilerinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Kuzey sınırı Dicle Nehri ile tanımlanan ilçenin en önemli akarsuları Göksu ve Dilaver çaylarıdır. İlçenin göletleri ise Beşpınar, Yukarı Ortaviran, Künreş Göletleri, Göksu Sulama Barajı Göleti'dir.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlçenin güney kesimlerinde ormanlık alanlar bulunmaktadır. Bunun dışında bozkır biki örtüsü, Dicle Nehri kenarındaki ağaçlık alanlar dışında ilçeye hakimdir.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 90 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.57. Çınar İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Çınar	11.627
Alatosun	3.719
Toplam	15.346

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.58. Çınar İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçsever	1.272	Hüyükdibi	210
Akçomak	380	İnanöz	704
Aktepe	118	İncirtepe	289
Alabaş	970	Karababa	523
Alancık	381	Karabudak	1.128
Altınakar	161	Karaçevre	1.559
Arafat	177	Karalar	184
Aşağı Mollaali	230	Karasungur	1.805
Aşağıkonak	1.831	Kazıktepe	40
Avdalı	584	Kılıçkaya	1.394
Ayveri	928	Köksalan	236

Bağacık	853	Kubacık	215
Ballıbaba	881	Kuruyazı	364
Başaklı	1.582	Kutluk	123
Başalan	1.535	Kuyuluhöyük	259
Bayırkonağı	388	Küreklî	340
Belenli	411	Leblebitaş	966
Bellitaş	501	Meydanköy	502
Beneklitaş	540	Ortaşar	823
Beşpınar	1.274	Ovabağ	974
Bilmece	120	Öncülü	179
Boğazören	609	Özyar	321
Bozçalı	273	Piremehmetağa	169
Bulutçeker	659	Selyazı	172
Buyuransu	614	Sevindik	993
Çakırkaya	844	Sırımkeser	382
Çakirtutmaz	200	Soğansuyu	416
Çatalarla	91	Solmaz	291
Çeltikaltı	74	Sürendal	561
Çınarköy	751	Şekerören	177
Çömçeli	1.358	Şeyhçoban	175
Çukurbaşı	181	Şükürlü	527
Demirölçek	476	Taşhelvası	303
Dikmencik	45	Tek kaynak	83
Dışlibaşak	538	Tilver	420
Düzova	621	Toraman	394
Ekinveren	123	Uzgider	362
Filizören	282	Yaprakbaşı	1.641
Göktepe	956	Yarımkaş	477
Görece	370	Yazçiçeği	582
Gümüştaş	719	Yeşilbağ	786
Halören	983	Yeşiltaş	476
Halkapınar	472	Yıllarca	860
Harabe	239	Yukarıortaören	548
Hasköy	193	Yuvacık	1.437
Toplam			52.158

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 67.504 kişi olup; 15.346 kişisi kentsel (%22.7), 52.158 kişisi kırsal (%77.3) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 2.ilçesi konumundadır.

Çınar nüfusu, kırsal nüfus ile birlikte, 1980'den itibaren sürekli artış göstermiştir. İlçe kentsel nüfusu 2000 yılına dek artmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı sürekli düşme eğilimindedir. Çınar 34 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 4. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹¹

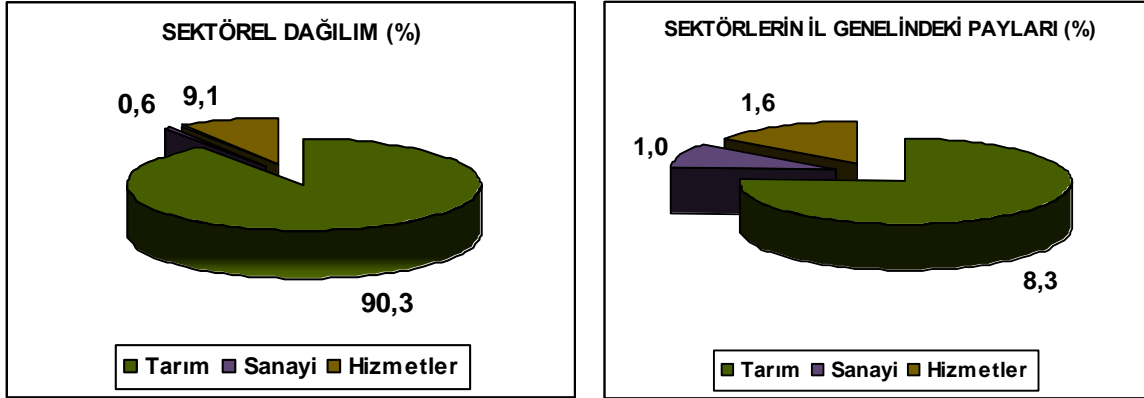
³¹¹ T.Ü.İ.K – 2009.

Çınar, Diyarbakır ilinin 8. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Çınar ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 848’inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri pamuk, pirinç ve tahıllardır. Hayvancılık, Karacadağ kesiminde yoğunlaşmaktadır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %90,3’le ilin diğer ilçeleri arasında ilk sırada gelmektedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.33. Çınar – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T , 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Çınar’ın, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Bu nedenle, tarımda verim ve sürdürülebilirliğin artırılması büyük önem taşımaktadır.

8.3.2.7.1. Çınar

İlçe merkezi Çınar beldesi, ilçenin doğusunda, Diyarbakır-Mardin karayolu üzerinde yer almaktadır. 1937 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Önemli bir ticaret güzergahı üzerinde bulunan ilçe merkezinde ticaret ve buna bağlı olarak hizmetler sektörü görece gelişmiştir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 11.627’dir.

Çınar beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 358 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 72 hektar meskun konut alanında 10.800, 249 hektar gelişme konut alanında ise 49.800 olmak üzere toplam 60.600 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. Yerleşik lekeyi tamamen çevreleyen gelişme alanlarının oldukça geniş olması dikkat çekmektedir.

8.3.2.7.2. Alatosun

Alatosun beldesi, ilçenin batısında, ilçe merkezine 70 km. uzaklıktadır. Diyarbakır il merkezine ise 35 km. mesafededir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.719'dur.

8.3.2.7.3. Kırsal Yerleşimler

Çınar kırsal alanında 90 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ova üzerinde kurulmuştur. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Beşpınar köyünde Pornak, *Kazıktepe köyünde* Kazıktepe, *Yuvacık köyünde* Şığre, *Altınakar köyünde* Tavşantepe, İncirtepe, *Aktepe köyünde* Aktepe höyükleri ile, *Aşağıkonak köyü* yakınlarında, Göksu çayı kenarında Süleyman Ağa ve Şikeftan Mağaraları, *Demirölçek köyünde* Jüşnehamke Mağarası önemli tarihi değerlerdir.

Ballıbaba köyü Mevkii'nde fosfat yatakları bulunmaktadır.

8.3.2.8. Çüngüş İlçesi

Çüngüş ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeybatısında, il merkezine 117 km. uzaklıkta yer almaktadır. 465 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çermik ilçesi ve Elazığ, Adıyaman, Malatya illeri ile komşudur.

Konumu nedeniyle ilçenin tarihi çok eskiye dayanmamakta, Anadolu'nun Fethi ile birlikte başlamaktadır. 1953 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Çüngüş ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktadadır. İlçeye Diyarbakır – Ergani karayolundan ayrılan Çermik karayolu üzerinden ulaşılmaktadır.

Güneydoğu Toroslar'ın güney eteğinde kurulmuş olan ilçe dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. İlçenin en önemli yükseltisi ilçeyi boydan boya geçen Maden Dağları üzerindeki Akdağ'dır. Dağların arasında yaylalar ve akarsu vadilerinde küçük ovalık alanlar görülmektedir. İlçenin batı sınırını oluşturan Fırat Nehri üzerinde Karakaya Barajı yer almaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Hakim bitki örtüsü bozkırdır. İlçenin batı ve güney kesimlerinde, özellikle Mırgan Yaylası kesiminde ormanlık alanlar bulunmaktadır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 37 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.59. Çüngüş İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Çüngüş	2.544
Yukarışeyhler ³¹²	1.039
Toplam	3.583

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.60. Çüngüş İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akbaşak	532	İbikkaya	449
Aktaş	174	Karakaya	107
Albayrak	128	Kaynakköy	81
Arpadere	130	Keleşevleri	231
Atalar	1.150	Koçören	360
Avut	108	Külbastı	204
Aydınlı	481	Malkaya	110

³¹² İçişleri Bakanlığı'nın, 7.9.2010 tarih ve 27695 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararı ile Çermik ilçesine bağlı Yukarışeyhler beldesi, Çüngüş ilçesine bağlanmıştır.

Balcılar	534	Ormançayı	368
Çataldut	143	Oyuklu	338
Çaybaşı	101	Polatuşağı	212
Çınarköy	318	Sağtepe	514
Değirmensuyu	42	Seferuşağı	224
Deveboynu	379	Türkmen	206
Elmadere	429	Üçpınar	45
Geçitköy	536	Yaygıkonak	279
Gökçepelit	93	Yazy ağmuru	27
Güneydere	194	Yenice	3
Handere	73	Yeniköy	1.079
Hindibaba	585		
Toplam			10.967

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 14.550 kişi olup; 3.583 kişisi kentsel (%24.6), 10.967 kişisi kırsal (%75.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 3.ilçesi konumundadır.

Çüngüş İlçesinin nüfusu 1985 yılında artış göstermiş ancak daha sonra azalışa geçmiştir. İlçenin kentsel nüfusu 1985 yılında artış göstermiş, 1990 yılında azalmış, 2000 yılında tekrar artmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş, 2000 yılına kadar ise azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı sürekli azalma eğilimindedir. Çüngüş 29 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 3. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹³

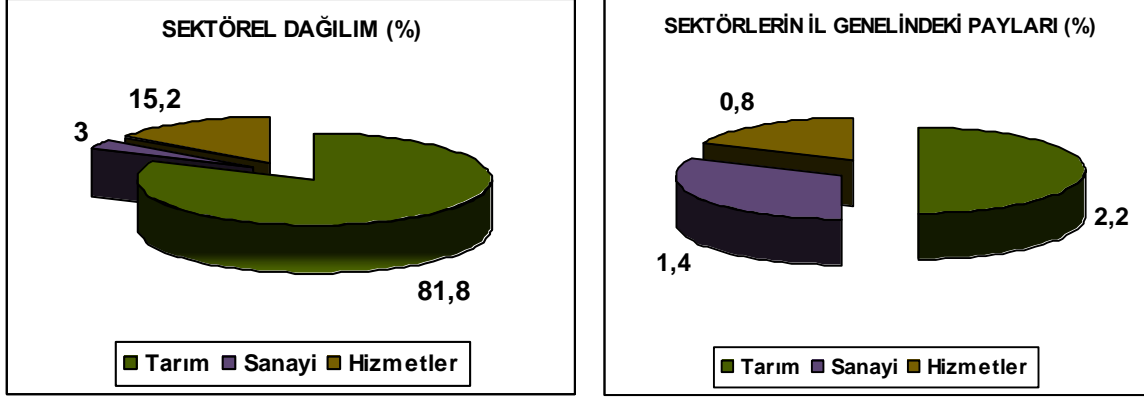
Çüngüş, Diyarbakır ilinin en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Çüngüş ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 786'ncı sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta, ancak kısıtlı tarım alanlarında üretilen ürünler ilçe içinde değerlendirilmektedir. Başlıca tarım ürünleri tahıl, bakliyat ve üzumdür. Arıcılık da giderek gelişmektedir. Tarımın ilçedeki payı %81,8'dir.

³¹³ T.Ü.İ.K – 2009.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.34. Çüngüş – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Çüngüş'ün, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu görülmektedir. Bu nedenle tarımsal projelerin geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

8.3.2.8.1. Çüngüş

İlçe merkezi Çüngüş beldesi, ilçenin batısında yer almaktadır. 1949 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Temel geçim kaynakları bağcılık ve arıcılık olan beldede hizmetler sektörü, ilçe merkezinde olması gerektiği kadar gelişmemiştir. Kentsel ve sosyal donatılar yeterli değildir. Bu anlamda en önemli yatırım, Dicle Üniversitesi'ne bağlı Çüngüş Meslek Yüksekokulu'dur.

Beldede ekonomik yaşamı canlandırabilmek amacıyla her yıl Üzüm-Bal ve Kültür-Turizm Festivali yapılmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.544'tür.

8.2.2.8.2. Yukarışeyhler

Yukarışeyhler beldesi, ilçenin doğusunda yer almaktadır. 1989 yılında belediye statüsü kazanmıştır. Çermik ilçesinin beldesi iken, yakın zamanda Çüngüş ilçesine bağlanmıştır. Çermik ilçe merkezine 18, Çüngüş ilçe merkezine ise 23 km. uzaklıktadır.

Maden Dağı'nın güney yamaçlarında kurulmuş olan belde, bir dağ yerleşimi görüntüsündedir. Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta, bağcılık, arıcılık yapılmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.039'dur. Konumu ve ekonomik yetersizliklerinden ötürü belde büyük oranda göç vermektedir.

8.2.2.8.3. Kırsal Yerleşimler

Çüngüş kırsal alanında 37 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri genellikle dağlık karakterdedir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.9. Dicle İlçesi

Dicle ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeybatısında, il merkezine 88 km. uzaklıkta yer almaktadır. 705 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Hani, Merkez İlçe, Ergani, Eğil ilçeleri ve Elazığ ili ile komşudur.

Tarihi Paleolitik Çağ'a dayanan ilçe, birçok uygarlığın egemenliği altına girmiş, tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. Yerleşim, 1951 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Dicle ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktada bulunmakta, ilçeye Diyarbakır – Elazığ veya Diyarbakır – Bingöl karayolundan ayrılan il yolu ile ulaşılmaktadır. En yakın havaalanı Diyarbakır'dadır.

İlçe toprakları genelde dağlık ve engebeli arazilerden oluşmaktadır. Dağlık alanların arasında, parçalı ova ve plato oluşumları mevcuttur. İlçenin batısından Dicle Nehri geçmektedir. Nehir üzerinde Dicle ve Kralkızı Barajları kurulmuştur. Tarım alanları Dicle Irmağı kıyısında toplanmaktadır. Dağlık bölgelerde ise hayvancılık için uygun yaylalar bulunmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlçenin yaklaşık üçte birlik kısmı ormanlık alanlarla kaplıdır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 37 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.61. Dicle İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Dicle	8.610
Kaygısız	2.796
Toplam	11.406

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.62. Dicle İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Altayköy	440	Gündoğdu	58
Arıköy	2.102	Kayıköy	33
Bademli	722	Kelekçi	121
Bahçedere	335	Kırkpınar	26
Bahçeköy	268	Kocaalan	1.859
Baltacı	447	Koruköy	481
Başköy	1.204	Kurudere	142
Baturköy	1.074	Meydan	1.403
Biçer	189	Pekmezçiler	704
Boğaz	545	Sergenli	1.103
Boğazköy	150	Tepe	478
Bozaba	1.779	Tepebaşı	1.324
Çavlı	442	Uğrak	614

Dedeköy	1.285	Ulubaş	187
Değirmenli	253	Uluçeşme	217
Döğer	2.005	Üzümlü	3.021
Durabeyli	1.092	Yeşilsirt	1.194
Gelincik	663	Yokuşlu	648
Gölbaşı	108		
Toplam			28.716

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 40.122 kişi olup; 11.406 kişisi kentsel (%28.4), 28.716 kişisi kırsal (%71.6) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 5.ilçesi konumundadır.

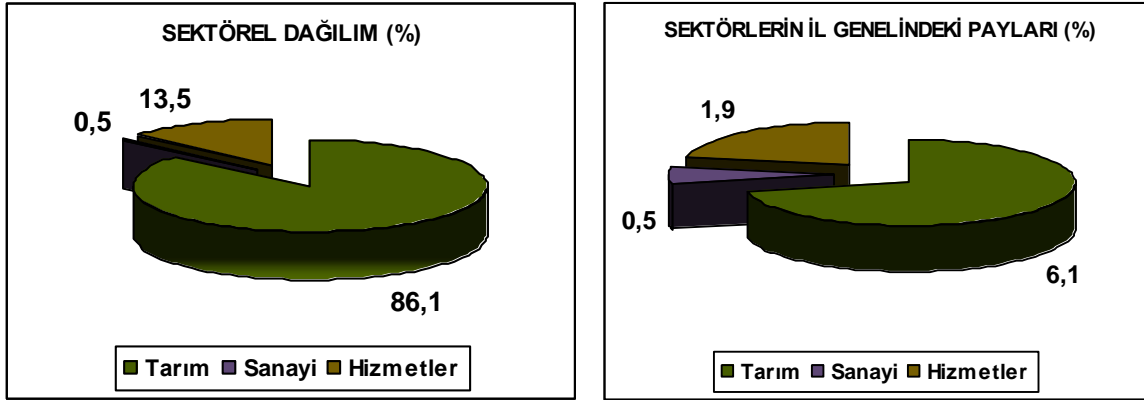
Dicle ilçesinde nüfus, 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990 yılında azalmış daha sonrasında tekrar artmıştır. İlçenin kentsel nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş ancak 1990 yılında azalmış, 2000 yılında tekrar artmıştır. İlçenin kırsal nüfusu ise 1985 yılında artış göstermiş ancak 2000 yılına kadar azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı sürekli düşme eğilimindedir. Dicle 57 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 8. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁴

Dicle, Diyarbakır ilinin 10. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Dicle ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 852'nci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Sınırlı tarım alanlarında yetiştirilen başlıca tarım ürünleri tahıl ve çeşitli meyvelerdir. Hayvancılık küçükbaş ağırlıklıdır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %86,1'dir. İlçe halkının bir bölümü Elazığ – Guleman krom işletmesinde çalışmaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

³¹⁴ T.Ü.i.K – 2009.

Grafik 8.35. Dicle – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Dicle'nin, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu, bu nedenle tarımsal verimliliği artırma projelerinin daha da önem kazandığı görülmektedir.

8.3.2.9.1. Dicle

İlçe merkezi Dicle beldesi, ilçenin ortasında yer almaktadır. 1938 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Konumu ve coğrafi koşulları nedeniyle, bir ilçe merkezinde olması beklenen kentsel gelişme tam anlamıyla yaşanmamıştır. İdari kullanımlara dayalı olarak hizmetler sektörü bir miktar gelişse de, genel olarak kırsal karakterini sürdüren bir yerleşim görünümündedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 8.610'dur.

8.3.2.9.2. Kaygısız

Kaygısız beldesi, ilçenin güneydoğusunda, ilçe merkezine 57 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Engebeli bir arazide kurulmuş olan belde, orman varlığıyla dikkat çekmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.796'dır.

8.3.2.9.3. Kırsal Yerleşimler

Dicle kırsal alanında 37 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri genellikle dağ ve orman köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.10. Eğil İlçesi

Eğil ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeybatısında, il merkezine 50 km. uzaklıkta yer almaktadır. 499 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Ergani, Merkez İlçe ve Dicle ilçeleri ile komşudur.

Tarihi Paleolitik Çağa dayanan ilçe, birçok uygarlığın egemenliği altına girmiş, tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. İlçede bulunan Asur Kalesi, dikkat çekici bir tarihi değerdir. Ayrıca Kur'an'da adı geçen bazı evliyaların mezarları ilçede bulunmakta, birçok ziyaretçi çekmektedir. 1987 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Eğil ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktadadır. İlçeye Diyarbakır – Elazığ karayolundan ayrılan karayolu üzerinden ulaşılmaktadır. En yakın havaalanı il merkezindedir.

İlçe toprakları genelde az engebeli arazilerden oluşmaktadır. İlçe yüzölçümünün dörtte biri tarım arazileridir. Maden ve Dipni Çayları birleşerek ilçenin kuzeyinden geçen Dicle Nehri'ni oluşturmaktadır. Nehir üzerinde kurulu Dicle Barajı da, kuzeyden ilçeye sokulmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlçenin büyük kısmı ormanlık alanlarla kaplıdır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 26 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.63. Eğil İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Eğil	5.146
Toplam	5.146

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.64. Eğil İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akalan	1.304	Kazanlı	758
Aşağıdöşemeler	392	Kırkkuyu	202
Babalar	286	Konak	435
Bahşılar	1.211	Meşeler	1.107
Balaban	1.061	Oyalı	551
Balım	369	Sağlam	648
Baysu	867	Sarıca	2.057
Düzlük	548	Sarmaşık	1.125
Gürünlü	519	Selmanköy	345
İlgın	531	Taşdam	171
Kalecik	288	Tepecik	343
Kalkan	397	Yatır	776
Kayaköyü	1.393	Yukarıhaydan	409
Toplam			18.093

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 23.239 kişi olup; 5.146 kişisi kentsel (%22.2), 18.093 kişisi kırsal (%77.8) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük ilçesi konumundadır.

Eğil ilçesinde nüfus, kentsel ve kırsal nüfusla birlikte, 1990 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı sürekli artma eğilimindedir. Eğil 47 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 6. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁵

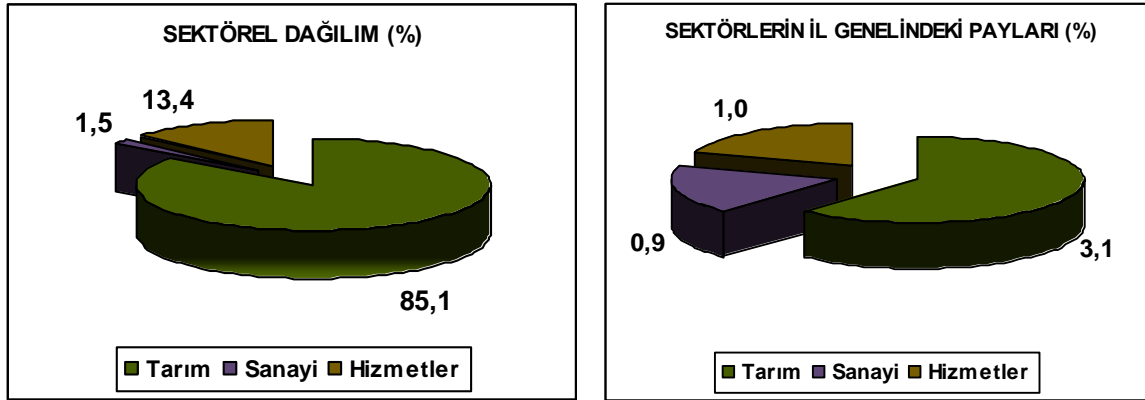
Eğil, Diyarbakır ilinin 4. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin az gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Eğil ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 854'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle küçükbaş hayvancılık çok yaygındır. Tarımın ilçedeki payı %85,1'dir.

İlçede turizm potansiyeli taşıyan yerlerin en önemlisi olan Dicle Barajı, önemli bir turistik ve rekreasyonel değerdir. Ayrıca ilçede birçok türbe, kaya mezarı, mağara yer almakta olup, en önemli tarihi değer ise Asurlular'dan kalma Eğil Kalesi'dir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.36. Eğil – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Eğil'in, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ayrıca kültür ve doğa turizmi potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

³¹⁵ T.Ü.İ.K – 2009.

8.3.2.10.1. Eğil

İlçe merkezi Eğil beldesi, ilçenin kuzeyinde bulunmaktadır. 1936 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta, yerleşim kırsal karakterini sürdürmektedir. Jeolojik yapı ve yer altı sularının çekilmesi, Baraj Gölü'ne rağmen beldede su sıkıntısı çekilmesine yol açmıştır.

Eğil Kalesi, beldenin önemli tarihi değeridir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.146'dır.

8.3.2.10.2. Kırsal Yerleşimler

Eğil kırsal alanında 26 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri kuzeyde dağ ve orman, güneyde ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.11. Ergani İlçesi

Ergani ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeybatısında, il merkezine 58 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.429 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Çermik, Çüngüş, Merkez İlçe, Eğil, Dicle ilçeleri ve Elazığ ili ile komşudur.

Tarihi M.Ö. 7250-6750 yıllarına dayanan ilçe, Yukarı Mezopotamya'nın önemli yerleşimlerinden biridir. Birçok uygarlığın egemenliği altına girmiş, tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. 1515 yılında Osmanlı egemenliğine giren yerleşim, 1924 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Ergani ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Elazığ karayolu ve demiryolu üzerinde yer almaktadır. İl merkezinden ilin batısındaki Çermik ve Çüngüş ile kuzeyindeki Dicle ilçelerine ulaşan karayolu bağlantılarının birleştiği bir kavşak konumundadır. En yakın havaalanı Diyarbakır'dadır. Elazığ Havaalanı da ilçe merkezine 90 km. uzaklıktadır.

Dicle Havzası'nda bulunan ilçe toprakları, kuzeyde dağlık, güneyde ise düzlük alanlardan oluşmaktadır. Güneydoğu Toroslar'ın uzantılarından oluşan dağlık bölgelerin kuzeyinden geçen Dicle Nehri üzerinde Kralkızı Baraj Gölü bulunmaktadır. Devegeçidi Baraj Gölü'nün bir kısmı da güneydoğudan ilçe sınırları içerisine girmektedir. İlçenin en önemli düzlüğü Ergani (Gevran) Ovası'dır. Tarım alanları, ilçe yüzölçümünün yaklaşık yarısını kaplamaktadır. Dicle Nehri dışında ilçenin en önemli akarsuları, Boğaz Çayı ve Devegeçidi'dir.

İlçede karasal iklim görülmektedir. İlçenin kuzeydoğu ve güney kesimlerinde ormanlık alanlar bulunmaktadır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 87 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.65. Ergani İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Ergani	63.065
Şölen	2.382
Toplam	65.447

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.66. Ergani İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ahmetli	1.868	Karpuzlu	690
Akçakale	1.754	Karşıbağlar	210
Akçoban	498	Kavaklı	645
Alitaşı	972	Kavurmaküğü	19
Armutova	794	Kayan	359
Aşağıbitikçi	625	Kesentaş	731

Aşağıkuyulu	893	Kıralan	79
Azıklı	624	Kocaali	668
Bademli	300	Kortaş	995
Bahçekaşı	29	Koyunalan	456
Bereketli	812	Kömürtaş	871
Boğazköy	150	Kumçi	372
Boncuklu	110	Morkoyun	765
Bozyer	770	Olgun	1.091
Caferan	261	Ortaağaç	452
Canveren	595	Ortayazı	115
Coşkun	353	Otluca	251
Çakartaş	497	Özbilek	596
Çakırfakır	233	Pınarkaya	270
Çayırdere	1.137	Sabırlı	62
Çayköy	230	Salihli	1.042
Çimlihöyük	325	Sallar	182
Çukurdere	307	Sallica	268
Dağarası	591	Selmanköy	1.914
Dalıdağ	301	Sesverenpınar	211
Değirmendere	73	Söğütalan	153
Demirli	426	Sökündüzü	219
Dereboyu	1.028	Tevekli	266
Deringöze	60	Usluca	174
Develi	696	Üçkardeş	299
Devletkuşu	38	Üzümlü	216
Dibektaş	877	Yakacık	233
Doğanköy	1.654	Yamaçlar	377
Giraylar	264	Yapraklı	360
Gökiçi	257	Yayvantepe	174
Gözekaya	1.065	Yeniköy	238
Gözlü	1.053	Yeşilköy	107
Gülerce	419	Yolbulan	827
Güneştepe	301	Yolköprü	181
Güzelyurt	289	Yukarıbitikçi	636
Hançerli	445	Yukarıkarpuzlu	323
Hendekköy	1.076	Yukarıkuyulu	957
İncehıdır	1.945	Ziyaret	797
Karaburçak	574		
Toplam			47.420

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 112.867 kişi olup; 65.447 kişisi kentsel (%58), 47.420 kişisi kırsal (%42) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 6.ilçesi konumundadır.

Ergani ilçesinde nüfus, kentsel nüfus ile birlikte, 1980 yılından itibaren sürekli artmıştır. İlçe kırsal nüfusu ise 2000 yılındaki düşüş haricinde sürekli artmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı

2000 yılına dek sürekli düşme eğilimindedir. Ergani 79 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 6. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁶

Ergani, Diyarbakır ilinin 5. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. İlk dört sırayı Büyükşehir'e bağlı alt kademe belediyelerin oluşturduğu göz önüne alındığında, ilin Merkez İlçe'den sonra en büyük ilçesi olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Ergani ilçesi 4.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 610'uncu sırada yer almaktadır.

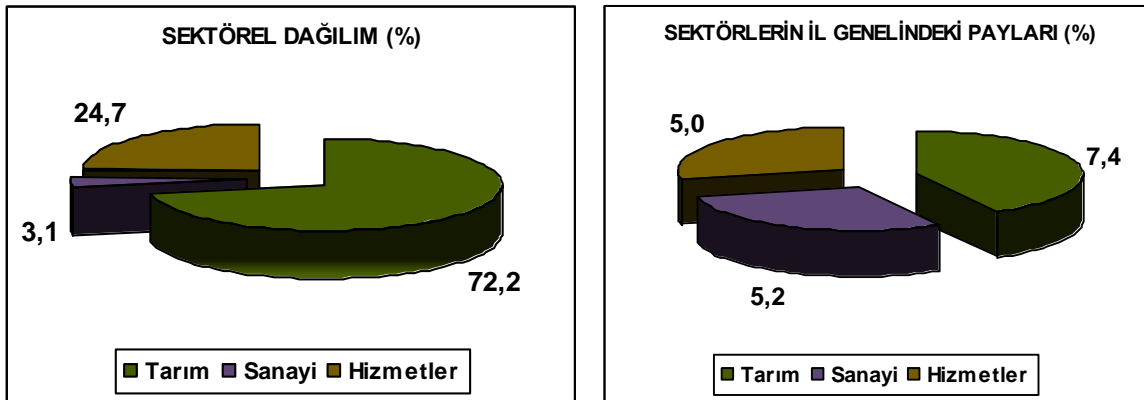
İlçe ekonomisi tarım, hayvancılık, madencilik ve hizmetler sektörüne dayanmaktadır. İstihdamın sektörlere dağılımına göre tarım birinci sektör durumundadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, bakliyat, pamuk, üzüm ve ayçiçeğidir. İlçede üretilen şaraplık üzümler Diyarbakır ve Elazığ'daki fabrikalara gönderilmektedir. Sebze ve meyvecilik de yaygındır. Hayvancılık küçükbaş ağırlıklıdır.

İlçenin ekonomik yapısında, madenciliğin önemli yeri vardır. İlçe, zengin bakır ve krom madenleriyle tanınmaktadır. Madencilğe dayalı sanayi tesisleri ve nakliyecilik gibi hizmetler gelişmiştir. Madencilikte, komşusu olduğu Elazığ'ın Maden ilçesiyle ticari ilişkileri gelişmiş olup, halkın önemli bir bölümü buradaki krom işletmelerinde çalışmaktadır. Hizmetler sektörünün ilçedeki payı %24,7'dir.

Ayrıca ilçede çimento, yem ve un fabrikaları bulunmaktadır. Sanayi sektörünün ilçedeki payı %3,1 olup, il genelindeki payı %5,2'ye çıkmaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.37. Ergani – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

³¹⁶ T.Ü.İ.K – 2009.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Ergani'nin, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ayrıca madencilikten ötürü sanayi ve hizmetler sektörlerinin de ön planda olduğu görülmektedir.

8.3.2.11.1. Ergani

İlçe merkezi Ergani beldesi, ilçenin kuzeyinde yer almaktadır. 1923 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde, Ergani Ovası'nın kenarında bulunan Zülküfül Dağı'nın güney eteklerinde yer almaktadır. Belde, bağlık ve bahçelik alanlarla çevrelenmiştir.

Diyarbakır –Elazığ karayolu ve demiryolu ilçe merkezinden geçmektedir. Dicle, Çermik ve Çüngüş ilçelerinin kara ve demiryolu ile diğer yerleşimlere bağlantısının Ergani üzerinden yapılması, ilçe merkezinin stratejik önemini artırmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 63.065'tir.

8.3.2.11.2. Şölen

Şölen beldesi, ilçenin kuzeydoğu ucunda, ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1990 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Ergani-Dicle karayolu üzerinde yer alan belde, Kılıçbaba Dağı'nın yamacında kurulmuştur. Ekonomisi tarıma dayalı olan beldede geniş alanlarda bağcılık yapılmaktadır. Geleneksel yapılardan oluşan kırsal nitelikli bir beldedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.382'dir.

8.3.2.11.3. Kırsal Yerleşimler

Ergani kırsal alanında 87 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri kuzeyde dağ ve orman, güneyde ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Tarihi Çayönü kalıntıları, *Hılar köyü* yakınlarında Hılar Mağaraları'nın bulunduğu yerdedir. 1964'ten beri sürdürülen kazı çalışmaları ışığında bölgenin, Anadolu ve Mezopotamya'nın en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Çayönü, yakın doğunun en geniş açılmış ve korunmuş Neolitik yerleşmesi olarak ün yapmıştır.

8.3.2.12. Hani İlçesi

Hani ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeyinde, il merkezine 91 km. uzaklıkta yer almaktadır. 413 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Dicle, Merkez İlçe, Lice, Kocaköy, Hani ilçeleri ve Elazığ ili ile komşudur.

İlçenin tarihi Asurlular'a dayanmaktadır. Daha sonra birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim, 1958 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Hani ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Bingöl karayoluna yakın konumda bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

İlçe, dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. İlçenin ortasında yer alan tarım alanları, yer yer ormanlarla kaplı dağlık kesimler ile çevrelenmiştir. İlçenin en önemli akarsuyu Ambar Çayı'dır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Dağlık bölgelerden ötürü Doğu Anadolu'ya benzer bir iklim hakimdir. İlçenin dağlık bölgelerinde ormanlık alanlar bulunmaktadır.

İlçe, idari açıdan 3 belde ve 19 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.67. Hani İlçesi - Beldeler

Belde	Nüfus (2009)
Hani	8.335
Gürbüz	4.695
Kuyular	3.240
Toplam	16.270

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.68. Hani İlçesi - Köyler

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abacılar	940	Okurköy	154
Akçayurt	111	Serenköy	226
Anıl	1.719	Sergen	1.391
Belen	1.594	Soylu	311
Çardaklı	1.617	Süslü	510
Çukurköy	1.193	Topçular	880
Gömeç	198	Uzunlar	689
Kalaba	358	Yayvan	585
Kaledibi	792	Yukarıturalı	825
Kırım	1.188		
Toplam			15.281

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 31.551 kişi olup; 16.270 kişisi kentsel (%51.6), 15.281 kişisi kırsal (%48.4) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 7.ilçesi konumundadır.

Hani ilçesinde nüfus, kentsel nüfus ile birlikte, 2000 yılına dek artmıştır. İlçe kırsal nüfusu 2000 yılı dışında sürekli artmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı dalgalı bir seyir izlemiştir. Hani 76 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 7. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁷

Hani, Diyarbakır ilinin 6. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin en az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Hani ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 846'ncı sırada yer almaktadır.

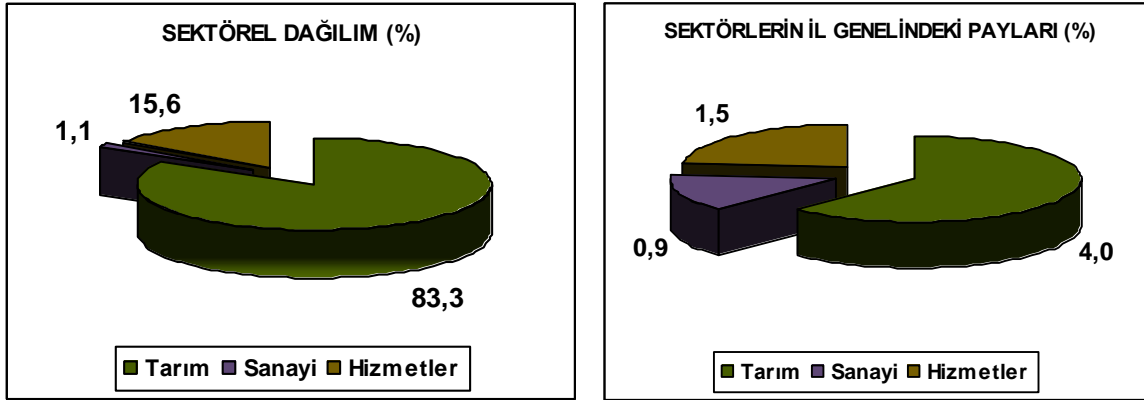
İlçe ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımın ilçedeki payı %83,3'tür. Başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk ve üzumdür. İlçede birçok üzüm çeşidi yetişmektedir. Hayvancılık da, coğrafi koşulların uygunluğu sayesinde ilçenin önemli gelir kaynaklarından. Diğer yandan, arıcılık, önemli bir potansiyel olmasına karşın, henüz organize değildir.

Orman varlığı sayesinde ilçede kerestecilik de gelişmiştir. İlçenin en önemli rekreasyonel değeri, batıdaki Dicle Nehri kıyısındaki alabalık tesisleridir.

İlçedeki geniş mermer rezervi, son yıllarda özellikle Çardaklı, Kırım, Yayvan ve Koki köylerinde çok sayıda mermer ocağının açılmasıyla birlikte işletilmeye başlamıştır. Büyük bölümü ihraç edilen mermer, Mersin gibi çevre limanlara taşınırken nakliyecilik de gelişmiştir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

³¹⁷ T.Ü.İ.K – 2009.

Grafik 8.38. Hani – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Hani'nin, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ayrıca madencilik potansiyeline bağlı olarak sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişme eğiliminde olduğu görülmektedir.

8.3.2.12.1. Hani

İlçe merkezi Hani beldesi, ilçenin ortasında yer almaktadır. 1878 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Kuzeyi dağlık, güneyi ovalık alanlarla çevrilidir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 8.335'tir.

8.3.2.12.2. Gürbüz

Gürbüz beldesi, ilçenin güneyinde, ilçe merkezine 12 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1990 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Az eğimli bir alan üzerinde kurulmuş olan yerleşimin kuzeyindeki dağlık alanlar eşik oluşturmaktadır. Yerleşimin ortasında kalan bağlık alanlar, kentsel peyzaja katkıda bulunmaktadır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, üzüm ve pamuktur. Hayvancılık, daha çok mezralarda ve küçükbaş ağırlıklıdır.

Geleneksel yapılardan oluşan, kırsal karakterini sürdüren beldede, ana ulaşım güzergahından kopuk olması nedeniyle hizmetler sektörü gelişmemiştir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.695'tir.

Gürbüz beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 402 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 41 hektar meskun konut alanında 6.560, 28 hektar gelişme konut alanında ise 2.800 olmak üzere toplam 9.360 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, ağırlıklı olarak yerleşik lekenin güneyinde planlanmıştır.

8.3.2.12.3. Kuyular

Kuyular beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 11 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Ayn-ı Karis Şifalı suyu ilçe merkezine 1 km mesafededir. Sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı on bin kişi civarındadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 3.240'tır.

8.3.2.12.4. Kırsal Yerleşimler

Hani kırsal alanında 19 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri genellikle dağ ve orman köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Uzunlar, Kırım, Seren köylerinde seracılık yapılmaktadır.

Çardaklı, Kırım, Yayvan ve Koki köylerinde ise mermer işletmeleri mevcuttur.

8.3.2.13. Hazro İlçesi

Hazro ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeydoğusunda, il merkezine 72 km. uzaklıkta yer almaktadır. 425 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Kocaköy, Merkez İlçe, Silvan ve Lice ilçeleri ile komşudur.

İlçe sınırları içinde bulunan Tercil, Ayındar ve Mihrani kalelerinin kalıntıları, ilçe tarihinin Asurlular'a dayandığını göstermektedir. Daha sonra birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim 1515 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1954 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Hazro ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Silvan karayoluna yakın konumda bulunmaktadır. İlçeye, Zuğur Boğazı'ndan geçilerek ulaşılmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Uzuncaseki (Hacertum) Dağı'nın eteklerinde kurulmuş olan ilçenin kuzeyinde dağlar, güneyinde ise platolar ağırlıktadır. Dicle Nehri'nin kollarından olan Zuğur Çayı, ilçenin en önemli akarsuyudur.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Hakim bitki örtüsü bozkırdır. İlçenin kuzey kesimlerinde ormanlık alanlara rastlanmaktadır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 24 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.69. Hazro İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Hazro	4.554
Toplam	4.554

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.70. Hazro İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağartı	76	Koçbaba	38
Bağyurdu	253	Kulaçtepe	139
Bayırdüzü	136	Meşebağları	607
Çitlibahçe	292	Mutluca	25
Dadaş	1.597	Ormankaya	602
Gözebaşı	593	Sarıçanak	314
Gözlü	1.091	Sarıerik	470
Gürlek	308	Terdöken	548
İncekavak	958	Uzunargıt	118
Kavaklıboğaz	734	Ülgen	230
Kırkkışık	1.231	Varınca	417
Kırmataş	1.110	Yazgı	1.060
Toplam			12.947

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 17.501 kişi olup; 4.554 kişisi kentsel (%26), 12.947 kişisi kırsal (%74) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 4.ilçesi konumundadır.

Hazro ilçesinde nüfus, kentsel ve kırsal nüfus ile birlikte, 1980-1990 döneminde artmış, 2000 yılında ise azalmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı 1990'dan sonra negatif değer almıştır. Hazro 41 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 5. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁸

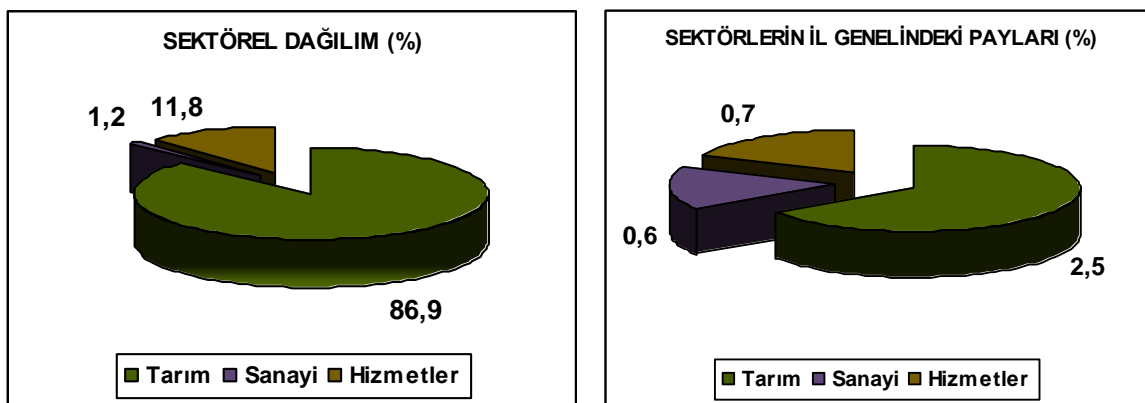
Hazro, Diyarbakır ilinin 3. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin az gelişmiş ilçelerinden olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Hazro ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 853'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, tütün ve üzumdür. Üzümünden yapılan pestil, şıra, pekmez gibi ürünler gelir getirmektedir. Ayrıca çeşitli tarımsal kalkınma projeleri yürütülmekte olup, badem, Antep fıstığı gibi çeşitli ürünlerin yetiştirilmesi desteklenmektedir. Hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Tarımın ilçedeki payı %86,9 gibi yüksek bir değer taşımaktadır.

İlçede linyit ve mermer yatakları bulunmakta, köylerde bulunan maden ocaklarının büyük kısmı şu an işletilmemektedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.39. Hazro – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Hazro'nun, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; tarımsal sanayi potansiyelinin değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir.

³¹⁸ T.Ü.İ.K – 2009.

8.3.2.13.1. Hazro

İlçe merkezi Hazro beldesi, ilçenin doğusunda yer almaktadır. 1943 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 4.554'tür.

Hazro beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 234 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, toplam 35.100 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir.

8.3.2.13.2. Kırsal Yerleşimler

Hazro kırsal alanında 24 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri kuzeyde dağ, güneyde vadi ve ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Sarıçanak ve Yazgı köylerinde seracılık yapılmaktadır.

Dağlık kuzey köylerinde çeşitli maden yatakları mevcuttur. Dadaş köyünde linyit; Kırmataş, Meşebağları, Bağyurdu, Yazgı ve Bayırdüzü köylerinde ise mermer rezervi bulunmaktadır. Kırmataş köyü civarındaki 1 mermer ocağı faal durumdadır.

8.3.2.14. Kocaköy İlçesi

Kocaköy ilçesi, Diyarbakır il merkezinin 65 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. 151 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Lice, Merkez İlçe, Hazro ve Hani ilçeleri ile komşudur.

İlçenin tarihinin oldukça eskiye dayandığı, ilçe merkezi ve çevresinde bulunan çok sayıda sarnıç, höyük, kaya mezarı ve mağaradan anlaşılmaktadır. Tarih boyunca Bizans, Abbasi, Selçuklu, Artuklu, Eyyubi egemenlikleri altında kalan yerleşim, 1990 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Kocaköy ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Bingöl karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Güneydoğu Toroslar'ın güney eteklerinde kurulmuş olan ilçe, dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. İlçenin kuzey kesimleri dağlık, güney kesimleri ise ovalıktır. İlçe merkezinin bulunduğu orta kesimde ise doğu-batı doğrultusunda bir vadi bulunmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Dağlık kesimlerde bozuk orman alanları bulunmaktadır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 12 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.71. Kocaköy İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Kocaköy	5.644
Toplam	5.644

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.72. Kocaköy İlçesi – Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Anbar	696	Gökçen	773
Arkbaşı	753	Günalan	434
Boyunlu	536	Suçıktı	387
Bozbağlar	692	Şaklat	770
Bozyar	359	Tepecik	659
Çaytepe	2.205	Yazıköy	1.190
Toplam			9.454

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 15.098 kişi olup; 5.644 kişisi kentsel (%37.4), 9.454 kişisi kırsal (%62.6) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 9.ilçesi konumundadır.

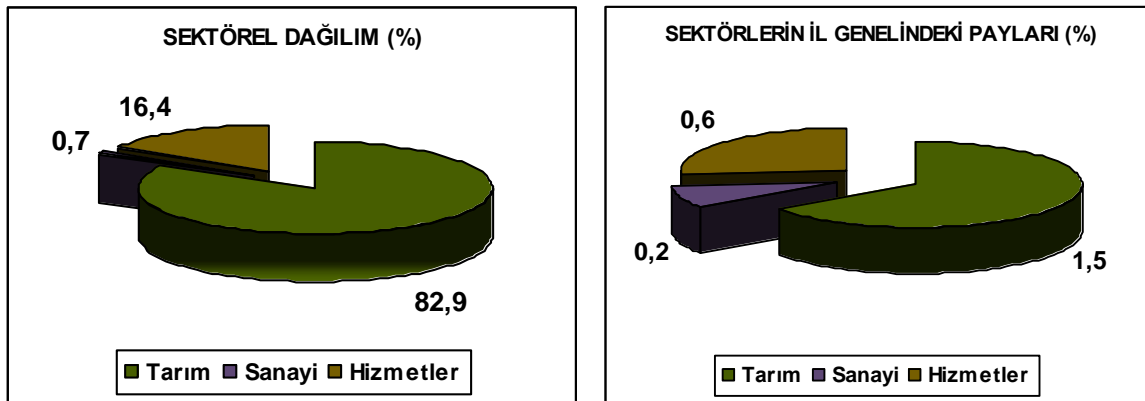
Kocaköy ilçesinde nüfus, kırsal nüfusla birlikte, 2000 yılında azalmıştır. Kentsel nüfus ise sürekli azalmaktadır. İlçedeki nüfus artış hızı 1990-2000 arası negatif değer almıştır. Kocaköy 100 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 5. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³¹⁹

Kocaköy, Diyarbakır ilinin 2. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt derecede gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Kocaköy ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 835'inci sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tahıl ürünlerinden sonra başlıca tarım ürünleri pamuk ve tütündür. Seracılık potansiyeli bulunan ilçede, örtüaltı tarım faaliyetlerinin desteklenmesiyle tarımda alternatif yaratılabilecektir. Köylerde hayvancılık yeniden gelişmekte, çeşitli yatırımlar yapılmaktadır. Tarımın ilçe sektörel dağılımındaki payı %82,9'dur.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.40. Kocaköy – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Kocaköy'ün, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; tarımsal içerikli kalkınma projelerinin ilçeye katkısı olacağı görülmektedir.

8.3.2.14.1. Kocaköy

İlçe merkezi Kocaköy beldesi, ilçenin kuzeybatısında yer almaktadır. 1976 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde, bir vadi yerleşimidir. Engabeli arazide geniş bir alana yayılmış olan belde mahalleler birbirinden kopuktur. Bu nedenle altyapı sorunları mevcuttur.

³¹⁹ T.Ü.İ.K – 2009.

Hizmetler sektörünün gelişmediği belde, doğrudan Merkez İlçe ile ilişki içindedir.

Geleneksel yapıların çoğunlukta olduğu kırsal karakterli bir yerleşimdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 5.644'tür.

8.3.2.14.2. Kırsal Yerleşimler

Kocaköy kırsal alanında 12 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri kuzeyde dağ, güneyde ova köyleridir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

Şaklat köyünde bir mermer ocağı, Çaytepe köyünde petrol ve doğalgaz faaliyetleri görülmektedir.

Arkbası köyü, tarihi ve doğal güzellikleri ile tanınan bir bölge olan Pamuk Çayı'nın kıyısında olduğundan önem taşımaktadır.

Eyüpler ve Bozyer göletlerinde balıklandırma faaliyetleri devam etmekte, göletlerin çevre düzenlemesinin yapılması planlanmaktadır.

8.3.2.15. Kulp İlçesi

Kulp ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeydoğusunda, il merkezine 135 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.610 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Lice, Silvan ilçeleri ve Bingöl, Muş ve Batman illeri ile komşudur.

Su kaynaklarının bol olduğu bir bölgede olması nedeniyle tarih boyunca birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim 1515 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1927 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Diyarbakır ilinin en uzak ilçesi olan Kulp, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının dolaylı olarak sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır–Bingöl karayolundan doğuya ayrılan il yolu üzerinde bulunmaktadır. Dağlık ve eğimli arazilerden ötürü, özellikle köylere kış aylarında ulaşımında zaman zaman zorluklar ortaya çıkmakta, hatta ilçe merkezinin ille bağlantısı kesilebilmektedir. Kulp-Diyarbakır yolunda devam eden çalışmalar sonlandığında, ulaşımın kolaylaşması beklenmektedir. İlçeye en yakın havaalanı il merkezindedir.

Volkanik ve sarp bir zeminde kurulmuş olan ilçe genel olarak dağlık ve engebeldir. Tarım alanları oldukça azdır. Kuzeydeki yüksek rakım, güneye doğru inildikçe hızla düşerek ilçenin en önemli akarsuyu olan Kulp Çayı Vadisi'nde en düşük değerini almaktadır. İlçenin en önemli yükseltileri, Güneydoğu Toroslar'ın parçası olan Andok ve Sipan Dağları'dır. Akarsu drenaj ağının oldukça gelişkin olduğu ilçede Kulp Çayı Havzası dışında, Sarum, Çemigeldano ve Şekiran çayları su toplama havzaları mevcuttur. Uzunova ve Özbek köylerinde inşa edilen iki gölet dışında tabii göl yoktur. Bu göletler tarımsal üretime katkıda bulunmaktadır.

İlçede ormanlık alanlarla birlikte (%60), yaylalar da (%28) geniş yer kaplamaktadır. Hayvancılık için de önemli olan bu yaylaların başlıcaları Kasor ve Şen'dir.

İlçede Doğu ve Güneydoğu Anadolu arasında geçiş niteliğinde bir karasal iklim görülmektedir. Dağlık bölgelerden ötürü kar yağışı diğer ilçelere göre daha fazladır. İlçenin büyük kısmı ormanlarla kaplı olup, çoğunluğu meşe ağaçları oluşturmaktadır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 51 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.73. Kulp İlçesi - Beldeler

Belde	Nüfus (2009)
Kulp	9.858
Ağaçlı	2.091
Toplam	11.949

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.74. Kulp İlçesi - Köyler

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Ağaçkorur	276	Karaağaç	660
Ağilli	20	Karabulak	296
Akbulak	900	Karaorman	194
Akçasır	960	Karpuzlu	987
Akdoruk	74	Kayacık	415
Alaca	31	Kayahan	1.437
Argunköy	385	Koçkar	995
Aşağıelmalı	278	Konuklu	769
Aygün	1.745	Kurudere	193
Ayhanköy	183	Narlıca	258
Bağcılar	669	Özbek	842
Baloğlu	864	Salkımlı	709
Barın	77	Saltukköy	405
Başbuğ	1.019	Taşköprü	136
Bayır	174	Temren	342
Çağlayan	137	Tuzlaköy	486
Çukurca	222	Uygur	336
Demirli	192	Uzunova	991
Dolun	100	Üçkuyu	85
Düzce	176	Ünal	226
Güleç	288	Yakıtköy	417
Güllük	268	Yayıkköy	603
Hamzalı	1.445	Yaylak	200
İnkaya	124	Yuvacık	312
İslamköy	411	Zeyrek	400
Kamışlı	754		
Toplam			24.466

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 36.415 kişi olup; 11.949 kişisi kentsel (%32.8), 24.466 kişisi kırsal (%67.2) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 6.ilçesi konumundadır.

Kulp ilçesinde nüfus, kentsel ve kırsal nüfus ile birlikte, 1980-2000 döneminde artmıştır. İlçedeki nüfus artış hızı 1990 sonrası düşme eğilimindedir. Kulp 23 kişi/km² ile Diyarbakır'daki en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³²⁰

Kulp, Diyarbakır ilinin 7. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin alt derecede gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının da oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Kulp ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 840'ıncı sırada yer almaktadır.

³²⁰ T.Ü.İ.K – 2009.

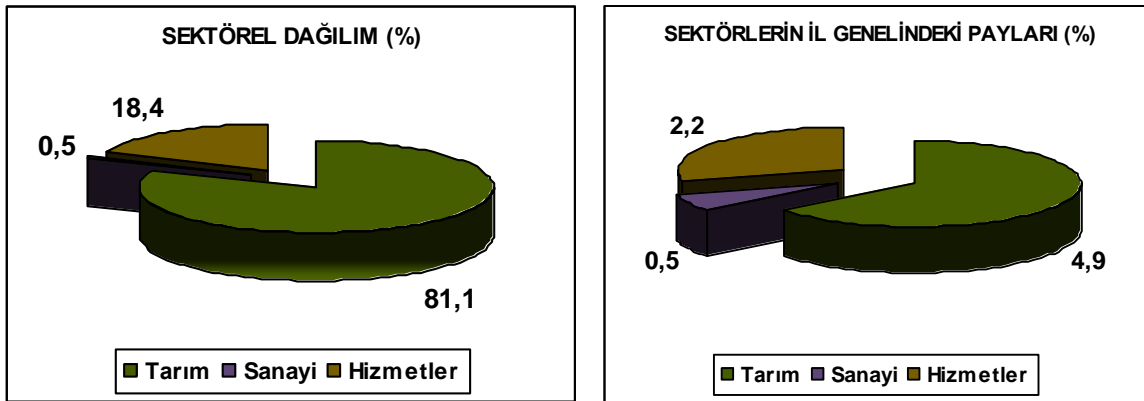
İlçe ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanmaktadır. Arıcılık ve ipek böcekçiliği önemli alt faaliyet kollarıdır. İlçe, zengin dut ağacı varlığıyla, ipek böcekçiliğinde İstanbul ve Bursa'dan sonra ülke içinde üçüncü sırada gelmektedir. 2006 yılında Diyarbakır Ticaret Borsası tarafından İpekböcekçiliğini Geliştirme Projesi uygulamaya konulmuş, AB tarafından da desteklenen proje ile istihdamın artırılması hedeflenmiştir. Coğrafi yapıdan ötürü tarım arazileri oldukça kısıtlı olduğundan küçük ölçekte tahıl, yonca, üzüm, soğan ve tütün üretilmektedir. Ayrıca Kulp Çayı'nda balıkçılık yapılmaktadır. El sanatları ve dokumacılık (yün, ipek) da önemli ekonomik faaliyetlerdir.

İlçenin çeşitli köylerinde krom ve mermer yatakları bulunmakta, ancak birçoğu günümüzde işletilmemektedir.

Diğer yandan ilçedeki baraj gölleri, mesireler ve yaylalar, doğa ve su sporlarına uygun özellikler taşımaktadır. Daha çok iç turizme seslenecek bu potansiyeller, çeşitli nedenlerle henüz değerlendirilmemektedir. Ayrıca ilçe sınırları içinde birçok tarihi değer yer almaktadır.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.41. Kulp – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Kulp'un, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; özellikle ipekböcekçiliği ve arıcılık faaliyetleriyle tanındığı görülmektedir. Ayrıca kültür ve doğa turizmi potansiyeli taşıdığı söylemek mümkündür. Ancak tüm bu potansiyellerin gelişmesi, altyapının iyileştirilmesi ve istihdamı artıracak projelerin yürütülmesiyle olabilecektir.

8.3.2.15.1. Kulp

İlçe merkezi Kulp beldesi, ilçenin ortasında bulunmaktadır.

Engelibeli bir arazide kurulmuş olan belde, ilçe merkezi olmasına karşın fazla gelişmemiştir.

Halicilik kayda değer bir ekonomik faaliyettir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 9.858'dir.

8.3.2.15.2. Ağaçlı

Ağaçlı beldesi, ilçenin kuzeybatısında, ilçe merkezine 14 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Dağ eteği yerleşmesi olan belde, geleneksel yapılardan oluşan ve kırsal karakterini sürdüren bir yerleşimdir.

Beldede Roma Dönemi'nden kalma bir kale bulunmaktadır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 2.091'dir.

8.3.2.15.3. Kırsal Yerleşimler

Kulp kırsal alanında 51 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri Kulp Çayı çevresinde yoğunlaşmaktadır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik bir girdi yaratacak düzeyde organize olmuş değillerdir.

Özbek köyünde bulunan gölette sazan balıkçılığı yapılmaktadır.

İlçe kırsalında çeşitli yerlerde mermer yatakları bulunmaktadır. Dolun köyünde özel sektöre ait bordo renk (Elazığ Vişnesi) mermer, Sorevank mevkiinde konglomera, Hamzalı, Özbek ve Karabulak köylerinde beyaz ve bej mermer ocakları bulunmaktadır.

Ayrıca İslamköy'de krom ve Aygün'de demir rezervleri mevcuttur. 1989 –1992 yılları arasında İslamköy'de krom madeni çıkartılmış, terör olayları nedeniyle üretim durdurulmuştur. 1911–1912 yıllarında Aygün köyü civarında demir madeni işletmeciliği yapıldığı bilinmektedir.

Karpuzlu ve Konuklu köylerinde bulunan tarihi kiliseler ve Narlıca köyünde bulunan şifalı su kaynağı, ilçe kırsalının diğer önemli değerleridir.

8.3.2.16. Lice İlçesi

Lice ilçesi, Diyarbakır ilinin kuzeyinde, il merkezine 90 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.026 km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Kulp, Silvan, Hazro, Kocaköy, Hani ilçeleri ve Bingöl ili ile komşudur.

İlçenin tarihi M.Ö.7000 yıllarına ve Asurlular'a dayanmaktadır. Daha sonra birçok uygarlığın egemenliğinde kalan yerleşim 1517 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1871 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Lice ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Bingöl karayoluna yakın konumda bulunmaktadır. Ancak kış şartlarında ana bağlantılar dahi ulaşımına kapanabilmektedir. İlçeye en yakın havaalanı Diyarbakır'dadır.

Güneydoğu Toroslar'ın güney eteklerinde kurulmuş olan ilçe, dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. dağlık kesimler arasında vadiler yer almaktadır. Dicle Nehri'nin önemli kollarından olan Birkleyn Suyu ilçenin en önemli akarsuyudur.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Dağlık bölgelerden ötürü yağış miktarı diğer ilçelere göre daha fazladır. İlçenin büyük kısmı ormanlarla kaplıdır.

İlçe, idari açıdan 1 belde ve 56 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.75. Lice İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Lice	9.717
Toplam	9.717

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.76. Lice İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Abalı	136	Kılıçlı	275
Akçabudak	86	Kıpçak	753
Arıklı	68	Kıralan	399
Bağlan	271	Kıyı	407
Baharlar	247	Kutlu	77
Bayırlı	75	Ortaç	163
Birlik	260	Oyuklu	971
Budak	378	Örtülü	48
Çağdaş	38	Savat	308
Çavundur	257	Saydamlı	35
Çeper	581	Serince	77
Çıralı	273	Sığınak	276
Dalhca	714	Şenlik	88
Damar	18	Tepe	252

Daralan	428	Tuzla	104
Dernek	1.033	Türeli	152
Dibek	129	Uçarlı	322
Dolunay	443	Ulucak	81
Duru	969	Üçdamlar	1.313
Ecemiş	257	Yalaza	210
Ergin	113	Yalımlı	89
Esenler	317	Yamaçlı	33
Gökçe	371	Yaprak	382
Güçlü	20	Yolçatı	8
Güldiken	357	Yorulmaz	46
Gürbeyli	207	Yünlüce	325
Hedik	52	Ziyaret	381
Kabakaya	300	Zümrüt	1.103
Toplam			17.076

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 26.793 kişi olup; 9.717 kişisi kentsel (%36.3), 17.076 kişisi kırsal (%63.7) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en düşük 8.ilçesi konumundadır.

Lice ilçesinde nüfus, 1980-1990 yılları arasında artış göstermiş, 2000 yılında azalmıştır. İlçenin kentsel nüfusu 1980-2000 döneminde artış göstermiş, kırsal nüfus ise 1985 yılında artmış 1990-2000 yıllarında azalış göstermiştir. İlçedeki nüfus artış hızı 1990-2000 döneminde büyük miktarda düşmüştür. Lice 26 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 2. en düşük brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³²¹

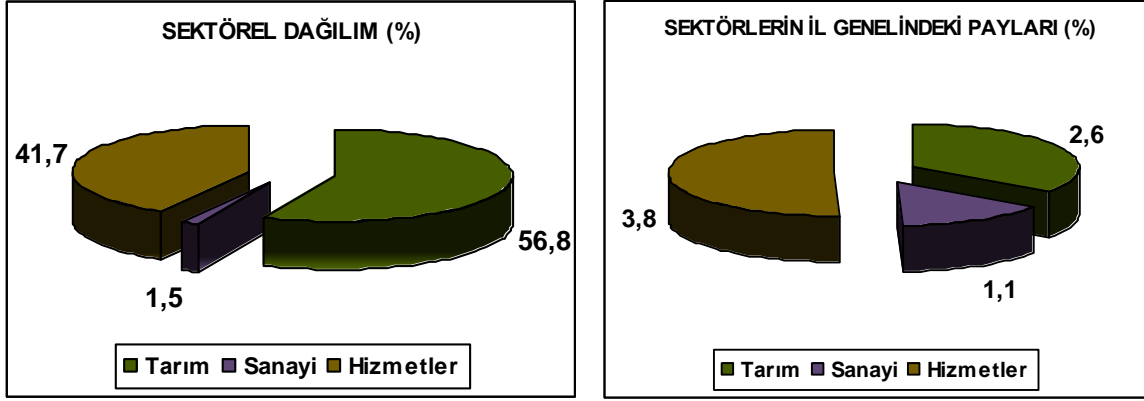
Lice, Diyarbakır ilinin 5. en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta derecede gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre, Lice ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 804'üncü sırada yer almaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk, üzüm ve tütündür. Hayvancılık da besicilik projeleriyle gelişme eğilimindedir.

İlçe merkezinde son dönemde kurulan yağ, yem ve mermer fabrikaları, sanayi sektörünün canlanmasını sağlamıştır. Ancak hala sanayinin ilçedeki payı %1,5 düzeyindedir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

³²¹ T.Ü.İ.K – 2009.

Grafik 8.42. Lice – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Lice'nin tarım ve hizmetler sektörlerine dayalı olarak geliştiği görülmektedir. Tarımsal sanayinin gelişmesine yönelik atılımlar da kayda değerdir.

8.3.2.16.1. Lice

İlçe merkezi Lice beldesi, ilçenin ortasında yer almaktadır. 1867 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

İlçe merkezinde Türkiye Kalkınma Vakfına ait 150 öğrenci kapasiteli bir halı atölyesi bulunmakla birlikte halen öğrenci sayısı 40-50 civarındadır.

Toprak Mermer Fabrikası ile Toprak Yağ ve Yem Fabrikaları toplamda yaklaşık 500 kişi istihdam etmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 9.717'dir.

8.3.2.16.2. Kırsal Yerleşimler

Lice kırsal alanında 56 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri dağlık karakterlidir. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

8.3.2.17. Silvan İlçesi

Silvan ilçesi, Diyarbakır ilinin doğusunda, il merkezine 82 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1.397km²'lik bir alandan oluşan ilçe, Kulp, Lice, Merkez İlçe, Bismil ilçeleri ve Batman ili ile komşudur.

İlçenin tarihinin Asurlular'a dayandığı sanılmaktadır. Tarih boyunca önemli bir merkez olan yerleşim, Helenistik Çağ'ın en önemli kentlerinden biri ve Eyyübler'in ana merkezi olmuş, 1873 yılında ilçe statüsü kazanmıştır.

Silvan ilçesi, ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Diyarbakır – Bitlis karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçeye en yakın havaalanı Diyarbakır ve Batman'dadır. En yakın demiryolu istasyonları ise Diyarbakır – Batman demiryolu üzerindeki Bismil ve Yukarısalat'tır.

İlçenin kuzeyinden boydan boya Albat Dağları geçmekte, güneyi ovalık alanlardan oluşmaktadır. Genellikle engebeli bir arazi yapısına sahiptir. En önemli akarsuyu Batman Çayı'dır. Bu çay üzerindeki sulama ve enerji amaçlı Batman Barajı ilçenin doğu sınırını oluşturmaktadır.

İlçede karasal iklim görülmektedir. Kuzeydeki dağlık bölgelerde yer yer orman alanlarına rastlanmaktadır.

İlçe, idari açıdan 2 belde ve 81 köyden oluşmaktadır.

Tablo 8.77. Silvan İlçesi – Kentsel Yerleşimler ve Nüfuslar

Belde	Nüfus (2009)
Silvan	41.484
Bayrambaşı	1.763
Toplam	43.247

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

Tablo 8.78. Silvan İlçesi - Kırsal Yerleşimler ve Nüfuslar

Köy	Nüfus (2009)	Köy	Nüfus (2009)
Akçayır	692	Gündüz	442
Akçeltik	393	Gürpınar	940
Akdere	845	Güzderesi	371
Akyol	170	Heybelikonuk	250
Alibey	641	İncesu	436
Altınkum	290	Karacalar	522
Arı	522	Karahacı	720
Aşağıkaya	119	Karamus	817
Aşağıveysi	575	Kasımlı	83
Babakaya	309	Kayadere	272
Bağdere	606	Kazandağı	834
Bahçe	85	Keklikdere	570
Başdeğirmen	674	Kıraçtepe	371
Başbüyük	276	Kızlar	984
Bellibahçe	111	Kumgölü	839
Bereketli	166	Kumluk	496
Beypınar	989	Kutlualan	503
Boyunlu	1.101	Nohuttepe	177
Çakıltaş	112	Onbaşılar	516
Çaldere	350	Ormandışı	434
Çardak	985	Otluk	358
Çatakköprü	2.023	Sağlık	330
Çevriksu	928	Sarıbuğday	736
Çiğdemli	240	Sulak	457
Çiğil	332	Sulubağ	1.878
Çobantepe	87	Susuz	486
Dağcılar	229	Şanlı	508
Darköprü	392	Taşpınar	722
Demirkuyu	988	Tokluca	1.022
Dolaplıdere	117	Umur	382
Doluçanak	829	Üçbasamak	490
Duru	25	Yenidoğan	274
Düzalan	621	Yeniköy	328
Erikyazı	355	Yeşerdi	601
Eskiköy	213	Yeşilbahçe	348
Eskiocak	267	Yeşilköy	531
Eşme	623	Yolaç	99
Gökçetevek	1.090	Yolarası	408
Görentepe	166	Yukarıveysi	538
Görmez	291	Yuva	160
Güçlü	500		
Toplam			41.560

Kaynak: TÜİK – ADNKS 2009

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, ilçe toplam nüfusu 84.807 kişi olup; 43.247 kişisi kentsel (%51), 41.560 kişisi kırsal (%49) nüfusu oluşturmaktadır. İlin kentsel nüfus oranı en yüksek 8.ilçesi konumundadır.

Silvan ilçesinde nüfus, kentsel nüfus ile birlikte, 1980-2000 yılları arasında artış göstermiştir. Kırsal nüfus ise 1980-1990 arası artmış, sonrasında azalmıştır. Silvan 61 kişi/km² ile Diyarbakır'daki 9. en yüksek brüt yoğunluğa sahip yerleşimdir.³²²

Silvan, Diyarbakır ilinin 7. en yüksek nüfusa sahip ilçesidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre ilin orta derecede gelişmiş bir ilçesi olup, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir değer taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T) tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Silvan ilçesi 6.derece gelişmiş ilçeler kategorisinde ve söz konusu araştırma kapsamındaki 872 ilçe arasında 810'uncu sırada yer almaktadır.

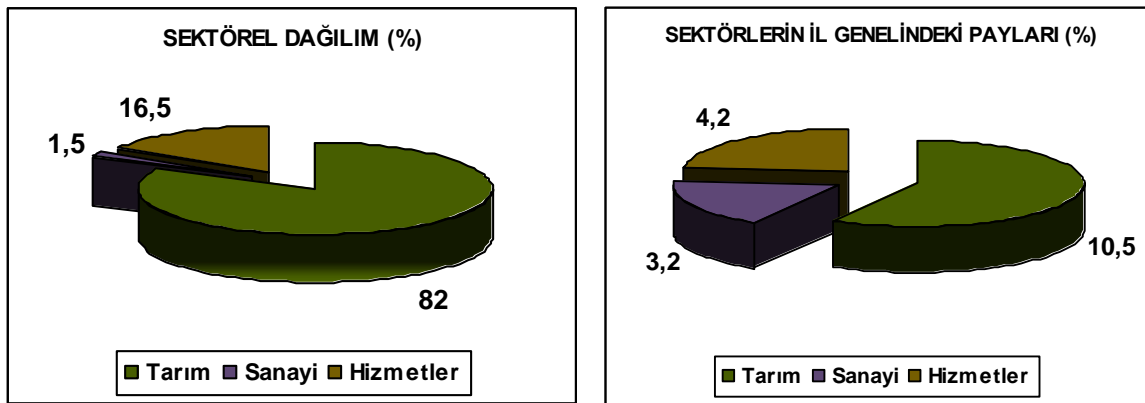
İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, bakliyat, üzüm, tütün ve pamuktur. Hayvancılık küçükbaş ağırlıklıdır. Tarım sektörünün ilçedeki payı %82, il genelindeki payı ise %10,5'tir.

İlçe merkezinde tütün, un ve tuğla fabrikaları bulunmaktadır.

İlçenin en önemli turistik değeri olan Malabadi Köprüsü dünyada taş köprüler içerisinde kemeri en geniş olandır. İlçe merkezine 20 km. uzaklıktaki köprü, Diyarbakır ilini Batman iline bağlamaktadır. İlçe merkezindeki sur kalıntıları ve Hassuni Mağaraları da diğer önemli tarihi yerlerdir.

İlçedeki sektörel dağılım oranları ve sektörlerin il genelindeki payları aşağıda verilmektedir.

Grafik 8.43. Silvan – Sektörel Dağılım Oranları ve İl Genelindeki Payları

Kaynak: D.P.T, 2004

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Silvan'ın, tarımsal nitelikli bir ilçe olduğu; ayrıca turistik potansiyeli bulunduğu görülmektedir.

³²² T.Ü.İ.K – 2009.

8.3.2.17.1. Silvan

İlçe merkezi Silvan beldesi, ilçenin ortasında yer almaktadır. 1880 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde Ferhat Dağı eteklerinde kurulmuş olup, çok eski bir yerleşimdir. Surlarla çevrili olan kentte Silvan Kalesi, Selahaddin Eyyübi Camii, Kulfa Kapısı, Aslanlı Burç gibi birçok tarihi eser bulunmaktadır. Tarım ve hayvancılık, kent için de en önemli geçim kaynaklarıdır. Özellikle tütün ve pirinç üretimi kayda değerdir.

İlçe merkezi olması nedeniyle sosyal ve kentsel anlamda ilin görece gelişmiş kentlerindedir. Son dönemde çokkatlı yapılaşmalar dikkat çekmektedir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 41.484'tür.

Silvan beldesi onaylı uygulama imar planı incelendiğinde, toplam 1.051 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 383 hektar meskun konut alanında 61.280, 514 hektar gelişme konut alanında ise 92.520 olmak üzere toplam 153.800 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin doğu ve batısında, karayolu boyunca yer almaktadır.

8.3.2.17.2. Bayrambaşı

Bayrambaşı beldesi, ilçenin kuzeyinde, ilçe merkezine 18 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1992 yılında belediye statüsü kazanmıştır.

Belde ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri üzüm, tahıl ve baklagillerdir. Özellikle üzüm, beldenin temel geçim kaynağı konumundadır. Diyarbakır-Bitlis karayolunun kuzeyinde bulunan beldenin ulaşım güzergahı düşük kalitede olduğundan, beldenin gelişmesi olumsuz yönde etkilenmiştir.

Diğer yandan, belde geçmişte terör olaylarından etkilenmiş, sosyal ve ekonomik gelişme gecikmiştir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre beldenin 2009 yılı nüfusu 1.763'tür.

Bayrambaşı beldesi onaylı nazım imar planı incelendiğinde, toplam 184 hektarlık alanın planlandığı görülmektedir. Plan, 18 hektar meskun konut alanında 7.596, 29 hektar gelişme konut alanında ise 5.800 olmak üzere toplam 13.396 kişilik nüfus kapasitesine sahiptir. İmar planında gelişme alanları, yerleşik lekenin doğu ve güneydoğusunda planlanmıştır.

8.3.2.17.3. Kırsal Yerleşimler

Silvan kırsal alanında 81 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Köy yerleşimleri ovaya yayılmıştır. Köylerde temel ekonomik etkinlik, tarım ve hayvancılıktır. Köylerin pek çoğunda geleneksel olarak sürdürülen uğraşlar bulunmakla birlikte, ekonomik düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu değildir.

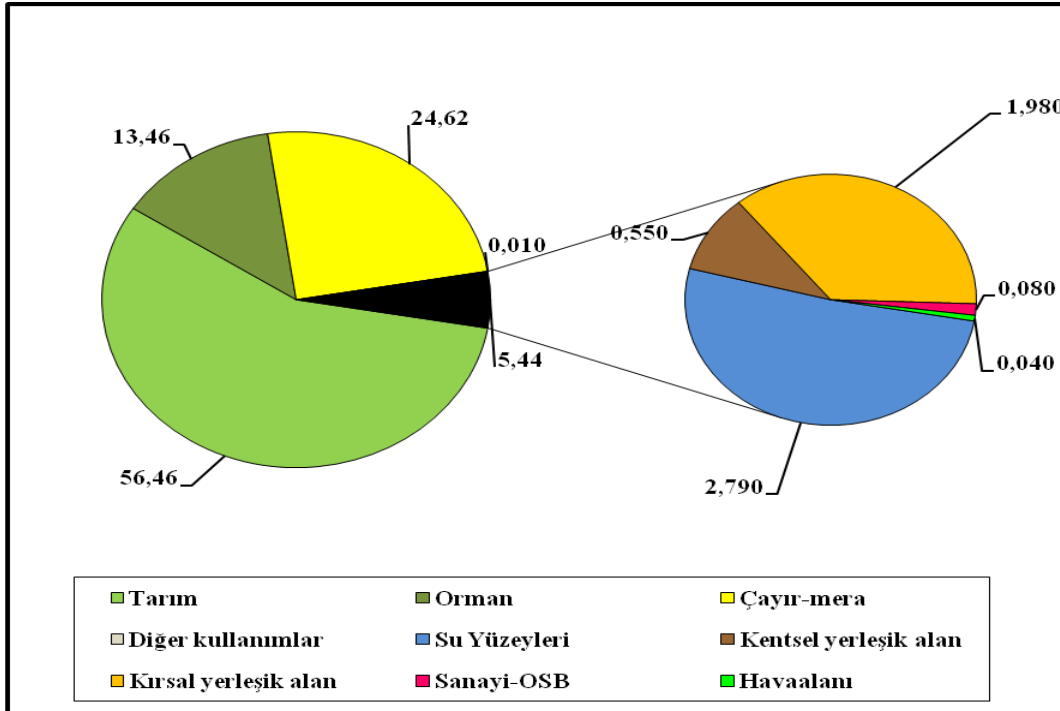
8.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki mevcut arazi kullanımını aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. Planlama Bölgesi mevcut arazi kullanım, kentsel ve kırsal yerleşimler dışında, ağırlıklı olarak tarım, orman, çayır-mera ve taşlık, bataklık, kıraç alan gibi diğer kullanımlardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşimler ile sanayi+organize sanayi ve havaalanı gibi büyük kullanımlar, bölgenin alanının yaklaşık %2,65'ini oluşturmaktadır.

Tablo 8.79. Planlama Bölgesi - Arazi Kullanımı (%)

Kullanım Alanı	Alan (ha.)			Toplam	Oran (%)
	Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır		
Kentsel yerleşik alan	4903,75	8987,0	8621,3	22512,1	0,55
Kırsal yerleşik alan	18211,4	56881,6	5982,6	81075,6	1,98
Sanayi+OSB	567,2	1087,5	1697,8	3352,5	0,08
Havaalanı	105,6	292,4	1334,2	1732,2	0,04
Tarım	294380,2	1104672,2	907627,3	2306679,7	56,46
Orman	179365,0	9890,4	360806,8	550062,2	13,46
Çayır-mera	152976,9	651214,6	201633,1	1005824,6	24,62
Su Yüzeyleri	52747,1	43216,7	17952,5	113916,2	2,79
Diğer kullanımlar	42,9	257,6	144,4	444,9	0,01
Toplam	703300,0	1876500,0	1505800,0	4085600,0	100,00

Grafik 8.44. Planlama Bölgesi - Arazi Kullanımı

9. TEKNİK VE SOSYAL ALTYAPI

9.1. ADİYAMAN

9.1.1. Teknik Altyapı

9.1.1.1. Ulaşım

Karayolu Ulaşımı

Adıyaman İli Merkezi, Elazığ'da olan Karayolları Sekizinci Bölge Müdürlüğü kapsamına girmektedir. Adıyaman'da karayolu ulaşımı ön planda gelmektedir. İlde ulaşım hemen hemen bütün köylere sağlanabiliyorsa da bazı kesimlerde yol kaliteleri çok bozuk olduğundan, bazı köylere ulaşım oldukça zor olmaktadır.

İlin ana bağlantısı Gaziantep-Malatya Karayolu'ndan Gölbaşı üzerinden doğuya sapan karayoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu yol güneyden Şanlıurfa'dan gelen karayolu ile Adıyaman ilinin 13 km batısında birleşmektedir. Adıyaman-Çelikhhan-Malatya yolu ikinci dereceli bir yoldur ve asfaltdır. Aynı şekilde ilçeleri birbirine bağlayan yollar genelde asfaltdır. Devlet yollarında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından, yıllık ortalama günlük trafik değerlerinin hesaplanabilmesi için elle ve otomatik olarak sayım cihazları kullanılarak trafik akım sayımları yapılmaktadır. Sayımlar yılda 4 defa her mevsim birer defa olmak üzere 24 ve 8 saatlik sayımlar olarak gerçekleştirilmiştir (Çevre Durum Raporu 2008). İlin devlet yolları yıllık ortalama günlük trafik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.1. Adıyaman İli - Devlet Yolları Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri

Kilometre	Otomobil	Otobüs	Kamyon	Treyler	Toplam Tasıt	Ağır Tasıt
25	2530	168	636	85	3419	21
12	852	115	816	50	1833	47
17	852	115	816	50	1833	47
21	1405	190	1279	77	2951	46
13	1388	195	1118	70	2771	43
24	868	21	442	0	1331	33
10	868	21	442	0	1331	33
29	868	21	442	0	1331	33
21	758	0	253	0	1011	25
32	1353	53	1042	60	2508	44

Kaynak: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, 2008

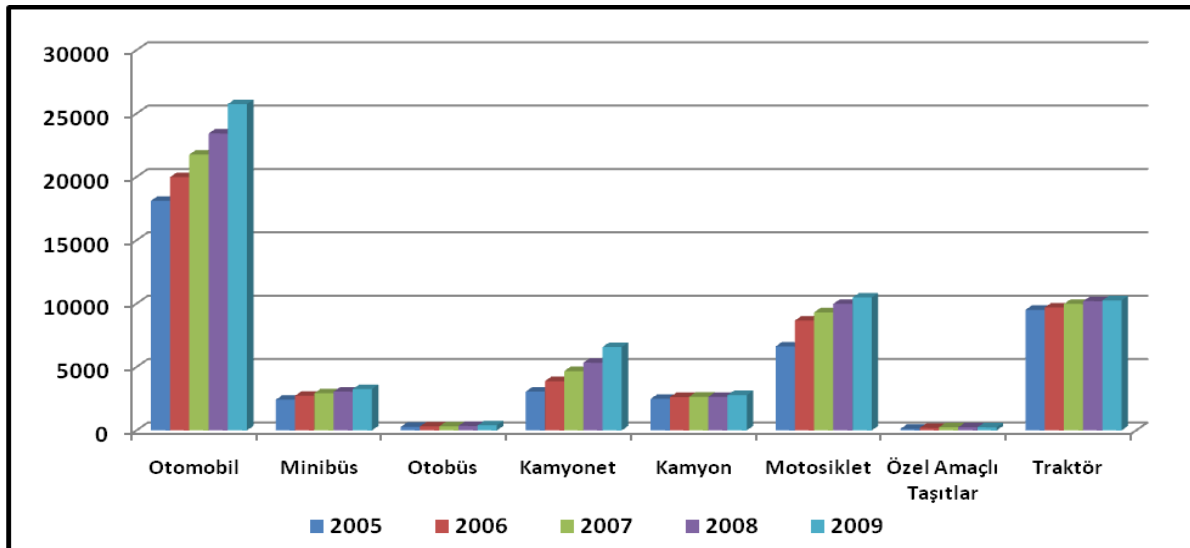
Adıyaman ilinde 2005-2009 yılları arasında motorlu kara taşıtı sayısında düzenli bir artış gözlenmektedir. Özellikle otomobil, kamyonet ve motosiklet sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Bu artış il genelinde trafik sorununun artmasına ve yeni yolların açılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Tablo 9.2. Adıyaman İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları

Taşıt Cinsi	2005	2006	2007	2008	2009
Otomobil	18 117	19 987	21 767	23 425	25 746
Minibüs	2 422	2 734	2 931	3 055	3 259
Otobüs	280	311	322	351	398
Kamyonet	3 058	3 888	4 677	5 339	6 583
Kamyon	2 488	2 630	2 652	2 641	2 785
Motosiklet	6 622	8 660	9 311	9 985	10 485
Özel Amaçlı	127	197	245	244	241
Traktör	9 511	9 699	9 977	10 196	10 257

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 9.1. Adıyaman İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Yıllara Göre Dağılım Grafiği

Tablo 9.3. Adıyaman İli - Mevcut Yol Uzunlukları

Yıllar	İl ve Devlet	Otoyol (Km)	Köy Yolu	Demir Yolu
2001	751	-	3 260	44
2002	751	-	3 388	44
2003	751	-	3 388	44
2004	764	-	3 388	44
2005	764	-	3 388	44
2006	783	-	3 388	44
2007	783	-	3 413	44
2008	783	-	3 413	45

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Demiryolu Ulaşımı

Adıyaman İli'nde demiryolu ulaşımı Gölbaşı İlçesi'nden yapılmakta olup, Malatya-Fevzipaşa demiryolu buradan geçmektedir. İlin demiryolu uzunluğu 45 km'dir.

Havayolu Ulaşımı

22 Mayıs 1998 tarihinde hizmete giren Adıyaman Havaalanı, gece ve gündüz hizmet verecek kapasitede olup, iniş kalkış güvenliği bakımından her türlü emniyet tedbirlerine de sahip bulunmaktadır. Havaalanında 2001 yılına kadar Türk Hava Yolları'nca başlangıçta haftada üç gün, 1999 yılından sonra da haftada iki gün tarifeli uçak seferleri düzenlenmiş, ancak 2001 yılından itibaren yeterli doluluk oranına ulaşamadığı gerekçesiyle kış seferleri iptal edilmiştir. Ancak, 2005 yılı Haziran ayı itibari ile bu gün Adıyaman Havaalanı hava ulaşımına açılmış olup; yeniden tarifeli seferlere başlanmıştır. Bu da, Nemrut Dağı gibi çok önemli tarihi ve turistik değerler ile Atatürk Barajı gibi eserleri bulunduran ve GAP kapsamında yer alan ilin sosyo-ekonomik gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. (Çevre Durum Raporu, 2008).

9.1.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri

İl Geneli

Adıyaman ilinde kentsel teknik altyapı diğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde olduğu gibi oldukça yetersizdir. Kentleşmenin hızlı gelişmesi ve yetersiz mali kaynaklar, yol, su, kanalizasyon ve çöp hizmetlerinin yeterli ölçüde verilmesini engellemektedir. Su kaynakları ve dağıtım şebekeleri oldukça yetersizdir. İl'in en önemli sorunu mevcut su kaynaklarının yetersizliğidir. İlin yeraltı su kaynaklarının genellikle kuzeydeki dağ yamaçları ya da civarında yoğunlaşması sebebiyle, 1998 yılı itibariyle, ildeki köylerin 586'sı yeterli suyuna sahip olmakla birlikte, suyun yetersiz olduğu köy sayısı 82, hiç suyu olmayan köy sayısı ise 305'tir. Adıyaman ili su kaynakları olarak, Göksu Irmağı, Değirmen Çayı, Gölbaşı Gölleri, Abdülharap Gölü, Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane İçmesi sayılabilir. Söz konusu su kaynaklarından Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane İçmesi il sınırları içindeki şifalı su kaynaklarıdır (Çevre Durum Raporu, 2008).

İlde Planlanması Tamamlanan Su Kaynakları

Mevcut Durum:

Gürleyik, Kırkgöz, Medetsiz, Kuru ve Palanlı Kaynakları : 24 hm³/yıl

Gelecekteki Durum:

Adıyaman İçmesuyu I.Aşama projesi (2018 Yılı)

Zebran ve Havsari kaynakları + İndere Barajı : (21+12) hm³/yıl

Adıyaman İçmesuyu II.Asama projesi (2018-2040 Yılına kadar)

Gömikhan Barajı : 56 hm³/yıl

Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yer altı suları, Toros dağlarının yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki Formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir. Bu durum, sulama yada kullanma amacı göz önünde bulundurulduğunda, suların kaliteli olduğunu göstermektedir.

Baraj Gölleri

Atatürk Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan bir göl olup Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında geniş bir alanı kaplar. Bölgenin sulama suyu ve balık üretiminin temini açısından son derece önemli bir göldür. Rezervuar sahası 81.700 hektardır.

Çamgazi Barajı Gölü: Adıyaman merkez ilçeye bağlı Atatürk Barajı yolu üzerindedir. Baraj gövdesi zonlu toprak dolgu tipinde yapılmakta olup sulama amaçlı inşa edilmektedir. Sulama alanı 6536 hektardır.

Çat Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulamaya konulmasıyla oluşan göl olup Adıyaman-Çelikhan Abdulharap Gölü üzerindedir. Sulama amaçlı kullanılan baraj gölü 14.481 hektarlık alanı kaplar. Yer altı suyu bakımından zengin olabilecek Formasyonlar, kalker ve çakıltı-kumtası ihtiva eden Formasyonlardır. Palsosen yaşlı, tebeşirli, killi, marnlı Formasyonlar yer altı suyu barındırma özelliğinden yoksundurlar.

Akarsular

Fırat Nehri İlin en önemli akarsuyudur. Diğer akarsuları ise şunlardır; Sofraz Çayı, Ziyaret Çayı, Çakal Çayı, Kalburcu Çayı, Eğri Çayı, Besni Akdere Çayı, Sepker Çayı, Çat Deresi, Gürlevik Deresi ve Halya Deresi ile Gölbası, İnekli, Azaplı ve Abdulharap gölleri ilin diğer su kaynaklarıdır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Fırat Nehri: İlin en önemli akarsuyudur. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ile sınırı oluşturur. İl içindeki uzunluğu 180 km. dir. Kâhta, Kalburcu ve Göksu Çayları nehrin başlıca kollarıdır.

Kahta Çayı: Çelikhan yöresindeki Bulam, Abdülharap ve Recep sularını toplayıp Cendere Köprüsü'nden geçtikten sonra Eski Kahta ve Alut Arazisinde biriken dağ sularını da alarak Fırat Nehri'ne karışır. İl sınırları içindeki uzunluğu 45.5 km.'dir.

Göksu Çayı: Kahramanmaraş ili sınırlarından çıkar. Erkenek, Tut.ve Akdere civarından geçer. Sofraz suyunu da aldıktan sonra Gümüşkaya'nın batısında Fırat Nehrine karışır. İl sınırları içindeki uzunluğu 90 km.'dir.

Sofraz Çayı: Besni ilçesi Toklu Köyü civarından çıkar. Hacıhalil köyü yakınlarında Keysun Suyu'nu alarak Akdere civarında Göksu Çayı'na karışır. İl sınırları içindeki uzunluğu 51 km. dir.

Ziyaret Çayı: Kaynağını Cebel ve Zey Köyleri sularından alarak İpekli köyü civarında Atatürk Barajı Gölü'ne karışır. Adıyaman ilinin önemli sayılabilecek diğer akarsuları ise şunlardır: Çakal Çayı (37.5 km.) Kalburcu Çayı, Eğriçay (32 km.), Besni Akdere Çayı (59 km.) Keysun Çayı (45 km.), Birimse Çayı (35 km.), Sepker Çayı, Çat Deresi, Gürlevik Deresi ve Halya Deresi (41 km.)

Adıyaman ilindeki başlıca akarsuların fiziksel özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.4. Adıyaman İli - Başlıca Akarsuların Özellikleri

<i>Akarsuyun Adı</i>	<i>Toplam Uzunluğu (km.)</i>	<i>İl içindeki Uzunluğu (km.)</i>	<i>Toplam Uzunluğa Oranı</i>	<i>Debisi (m³/sn)</i>	<i>Kolu Olduğu Akarsu</i>
Fırat Nehri	2.800	180	6	959	--
Göksu Çayı	118	90	76	63,42	Fırat
Besni-Akdere Çayı	59	59	100	1,27	Göksu
Kahta Çayı	58	45,5	78	31,71	Fırat
Sofraz Çayı	51	51	100	2,25	Göksu
Keysun Çayı	45	45	100	1,65	Göksu
Halya Deresi	41	41	100	0,76	Fırat
Çakal Çayı	37,5	37,5	100	0,87	Fırat
Birimse Çayı	35	35	100	7,55	Kahta Çayı
Eğri Çay	32	32	100	1,25	Fırat

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Merkez İlçe

Adıyaman şehir merkezine gelen 5 isale hattı kaynak suyu olup, 4 tanesi cazibeli 1 tanesi ise terfilî pompa sistemiyle gelmektedir. Pompa istasyonuna ve terfi hattına sahip Kırkgöz dışında tüm kaynaklardan gelen iletim hatları cazibeyle çalışmaktadır. Bununla birlikte Ağustos ve Aralık arasında kuraklık arttığında bu kaynaklar eksik kalmakta ve toplam su temini saniyede 385 - 450 litre arasına düşmektedir. Adıyaman'daki eksikliğin ve su sıkıntısı sorunun diğer bir nedeni de özellikle Gürlevik ve Kırkgöz olmak üzere isale hatlarının çok eski olmasıdır. Adıyaman'da içme suyu arıtma tesisi yoktur. Kaynaklardan gelen su toplam kapasitesi 13.500 m³ olan ilin kuzeyindeki dört ana depolama tankında toplanmakta ve şehre dağıtılmaktadır. Su dağıtım sistemine verilmeden önce depolarda klor gazıyla dezenfeksiyon uygulanmaktadır (Adıyaman Belediyesi, 2010).

1. Gürlevik 1 (Eski) İsale Hattı

Şehir merkezine 29 km. uzaklıktadır ve saniyede 70 litre su gelmektedir. Yaz aylarında su debisi 50 l/sn değerlerine düşmektedir.

2. Gürlevik 2 (Yeni) İsale Hattı

Gürlevik 1 hattı ile aynı kaynaktır. Hattın uzunluğu 34.5 km.'dir. Bu hattan saniyede 300 litre su alınmaktadır. Yaz aylarında su debisi 140 l/sn değerlerine düşmektedir.

3. Kırkgöz İsale Hattı

Şehir merkezine 7 km. uzaklıkta olup saniyede 70 litre su alınmaktadır. Terfilî pompa sistemiyle su gelmektedir.

4. Koru Palani İsale Hattı

Şehir merkezine 14 km. uzaklıkta olup saniyede 150 litre su alınmaktadır. Yaz aylarında su debisi 50 l/sn değerlerine düşmektedir.

5. Tut/Medetsiz İsale Hattı:

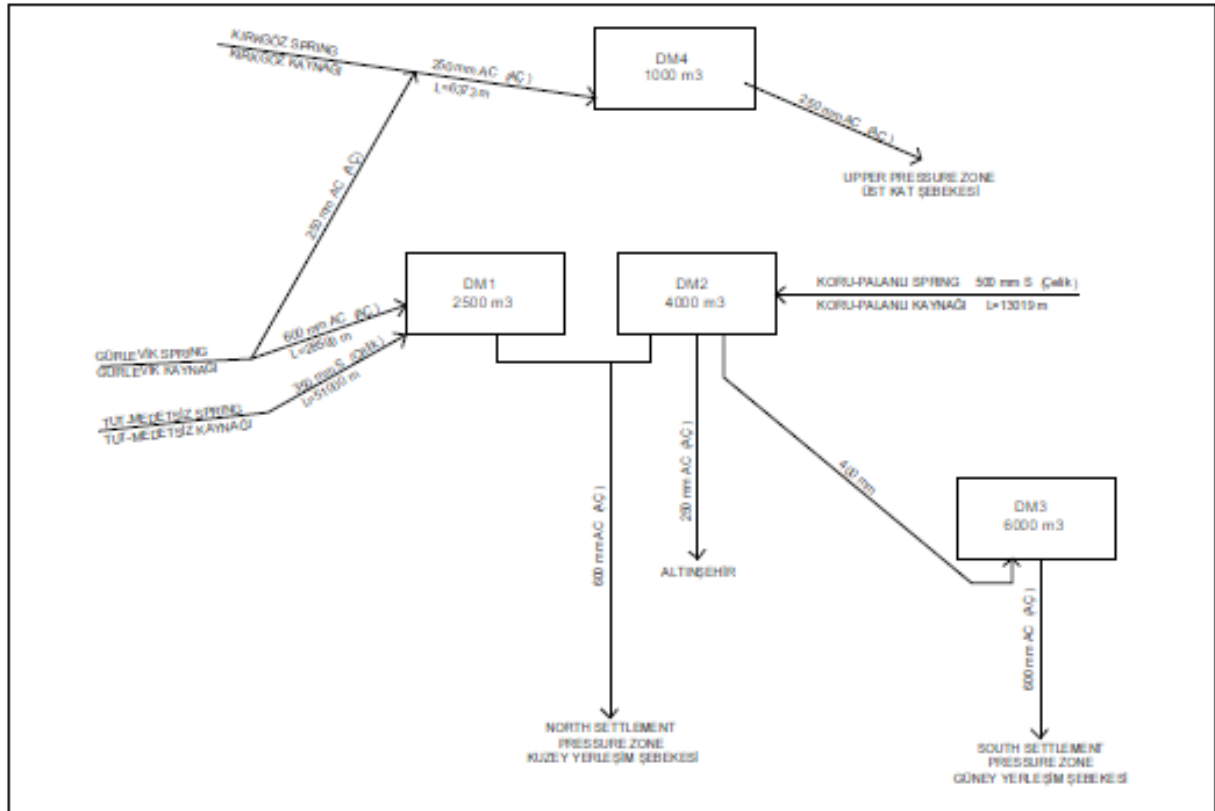
Şehir merkezine uzaklığı 51 km. olup saniyede 110 litre su alınmaktadır. Yaz aylarında su debisi 40 l/sn'e düşmektedir.

İsale hatlarıyla ilgili veriler aşağıdaki tablo ve grafikte gösterilmiştir.

Tablo 9.5. Adıyaman Kenti - İsale Hatlarının Detay Bilgileri

Kaynak	İnşaat tarihi	Boru çapları, mm	Malzemesi	Toplam uzunluk, km	Borunun su temin tipi	Durumu
Gürlevik I	1974	200+250+300	Çelik	3,24+9,28+1,74	Cazibe	Kullanımda değildir
		250+300	AÇ	2,93+11,72		
Gürlevik II	1984	450+500	Çelik	14,50	Cazibe	İyi
		600	AÇ	14,50		
Kırkgöz	1985	300	Çelik	0,57	Pompalanmaktadır	İyi
		250 + 300	AÇ	3,79+2,02	Cazibe	İyi
Koru-Palanlı	1988	500	Çelik	13,02	Cazibe	İyi
Medetsiz	2002	350+400+500	Çelik	51,00	Cazibe	İyi

Kaynak: Adıyaman Belediyesi, 2010

Şekli 9.1. Adıyaman Kenti - Su İletim Sisteminin Şematik Gösterimi

Su depoları ve pompa istasyonları

Kentteki depolar Dağdibi adı verilen, il merkezinin 3 km. kuzeybatısında ve yaklaşık 100 m daha yukarıda bulunan alanda yer almaktadır. Su, bu kaynaklardan doğrudan DM1, DM2 ve DM4 servis depolarına akmaktadır. DM1 ve DM2 depoları aynı yüksekliktedir ve DM3 deposuna su temin etmektedir. Ana servis depolarının özellikleri Tablo 9.5'te verilmiştir.

Tablo 9.6. Adıyaman Kenti - Su Temini Hizmet Depoları

Servis deposu adı	DM1	DM2	DM3	DM4
Servis deposu hacmi, m ³	2.500	4.000	6.000	1.000
Servis deposu zemin seviyesi, deniz seviyesine göre yükseklik	745,5	745,5	729,5	778,0
Su kaynağı	Tut-Medetsiz ve Gürlevik	Koru ve Planlı	DM1 ve DM2	Kırkgöz

Kaynak: Adıyaman Belediyesi, 2010

Sistemde iki pompa istasyonu bulunmaktadır. Bunlardan biri Kırkgöz'den su iletimi içindir, diğeri ise kuyu sahasındadır. Pompa istasyonlarının ayrıntıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bununla birlikte pompa istasyonlarında debimetre bulunmadığından temin edilen su miktarı ölçülememektedir.

Tablo 9.7. Adıyaman Kenti - Su Temini Pompa İstasyonu Bilgileri

Yeri	İnşaat yılı	Pompa sayısı	Basma yüksekliği mWC	Pompa gücü, l/s	Teknik durum
Kırkgöz	1993	2 + 1 yedek	55	65	Çok kötü
Briketçiler	2007	4	65	50	Çok iyi

Kaynak: Adıyaman Belediyesi, 2010.

Dağıtım şebekesi

1984 projesine göre su dağıtım şebekesinin toplam uzunluğu 450 km.'dir ve çapları 80 mm ile 600 mm arasında değişmektedir. Bununla birlikte daha sonraki eklemelerle dağıtım sisteminin uzunluğunun 516 km.'ye ulaştığı bildirilmektedir. Şebeke Belediyede imarlı alanın tamamını kapsayacak şekilde nüfusun yüzde 99'una hizmet etmektedir. Şu anda hiçbir genişletme yapılması gerekmektedir. Asbest çimento borular toplam uzunluğun yüzde 30'undan oluşmaktadır; bunlar çoğunlukla eski yerleşim yerlerinde ve depolar ile dağıtım şebekesi arasındaki hatlardadır. Diğer borular çoğunlukla PVC'dir. Ev bağlantıları asbest çimento ve galvanize demirdir (Adıyaman Belediyesi, 2010).

9.1.1.3. Kanalizasyon ve Arıtma

İl Geneli

Adıyaman il merkezinde kanalizasyon şebekesi tamamlanmıştır. Adıyaman İl ve ilçe genelinde atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır. Atık sular gelişigüzel olarak, uygun olmayan şartlarda, belirlenen alıcı ortama direk deşarj edilmektedir.

Merkez İlçe

İl merkezinde merkez kanalizasyon sistemine ait iki adet atık su arıtma tesisi mevcut olup, merkez Eğri Çayı'nda bulunan küçük kapasiteli arıtma tesisi çökertme havuzlarından ibarettir; ancak tam kapasite ile çalışmamaktadır. Bu arıtma tesisi Sanko Dokuma Sanayi, Üniversite, Küçük Sanayi Sitesi, Altın Şehir, Karaali ve Sümerevler mahallesinin bir kısmına hitap etmekte, bu da Adıyaman merkez nüfusunun % 10'una tekabül etmektedir.

Adıyaman İl merkezi Atatürk Barajı'nda en fazla kirliliğe neden olan yerleşim yeridir. İl merkezindeki nüfus 245 bin olup, yerleşim alanı baraj gölünün önemli kolları arasında yer almaktadır. Adıyaman ilinde topoğrafya ve kot farkı nedeniyle kanalizasyon iki ayrı noktada toplanmıştır. İl nüfusunun %10'luk kesimi bir arıtmaya bağlanmış, geri kalan %90'lık kesim ise herhangi bir arıtmaya tabi tutulmadan deşarj edilmektedir. Arıtma tesisi yapımı için İller Bankası ile proje başlatılmış ancak daha sonra işletme ve yapım maliyetinin yüksek olmasından dolayı projeden vazgeçilmiştir. Arıtması olmayan ve ilin %90'ının kanalizasyonunu topladığı bu kısımda gözlemsel akım debisi yaklaşık 5 L/sn'dir ve atık sular İncesu Deresi ile birleşerek doğrudan baraj gölüne deşarj edilmektedir. Yine aynı şekilde Adıyaman ilinin %90'lık kısmına hitap eden Sitilce mevkiinde bulunan büyük atık su arıtma tesisinde 6 adet havuz mevcut olup, 2 adet havuzun kaba inşaatı bitmiş diğer 4 adet havuz çukurdan ibarettir. Kış aylarında doğal olarak havuzlarda biriken yağmur sularına gerekli emniyet tedbirleri alınmadığından tehlike arz etmektedir. Yaz aylarında ise bu sular koku ve sivrisinek yatağını oluşturmaktadır. Konu ile ilgili olarak Çevre Koruma Vakfı ve Müdürlüğü işbirliği ile bu havuzların etrafına uyarı ikaz levhaları hazırlanmış ve yerleştirilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Sitilce Mevkiinde Bulunan Atıksu Arıtma Tesisi (2010)

Şu anda mevcut kanalizasyon atıkları hiçbir arıtmaya tabi tutulmadan Açık Cezaevi batısından, Eski mezarlık yeri 150 metre güneyinden, Eski Mezbahane çıkışından, Vartana Yolu Köprüsü ve Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü doğusundan olmak üzere 5 noktadan dereye direk olarak deşarj edilmektedir. Bu atık sular ile civarda bulunan halk tarafından sebze ve meyve bahçeleri sulanmakta ve geri kalan atık sular direk olarak Atatürk baraj gölüne akıtılmaktadır. Yukarıda bahsedilen bu durumlardan dolayı özellikle yaz aylarında artan koku ile birlikte mevcut durum sivrisinek, karasinek ve çeşitli haserelerin üremesine uygun bir ortam teşkil etmekte, insan ve çevre sağlığı sorunlarına ve telafisi zor çevre kirliliğine neden olmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Bölgede Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları

Adıyaman'da ilçelere göre oluşabilecek toplam evsel atıksu miktarları günümüzde 88271,25 m³/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu değer kişi başına günlük su tüketiminin 150 litre olduğu (150 l/kişi/gün) kabul edilerek hesaplanmıştır. Bölgede şu anda mevcut atıksu arıtımını sağlayabilecek aktif bir tesisi mevcut değildir. Bu nedenle bölgede acil olarak eksik kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması ve ileri atıksu arıtımı sağlayabilen bir arıtma tesisinin devreye sokulması gerekmektedir.

30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek evsel atıksu miktarı ise, 119652,5 m³/gün (2040 nüfusuna göre³²³) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel atıksu miktarında ortalama 1,35 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bölgede giderek artacak olan atıksu miktarı göz önünde bulundurulduğunda arıtma tesisi projeksiyonunun en az 30 yıllık planlanması gerekmektedir. Atatürk Barajı'nı en fazla kirleten kaynağın Adıyaman merkez atıksularının

³²³ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen "en küçük kareler 2.metodunda" elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

olduğu göz önüne alındığında arıtma tesisi projelendirilmesinin bölge için öncelikli olması şarttır.

Tablo 9.8. Adıyaman İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Eysel Atıksu Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek Eysel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek Eysel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)
Merkez	259.497	38924,55	415.660	62349
Besni	80.681	12102,15	87.227	13084,05
Çelikhan	15.396	2309,4	11.757	1763,55
Gerger	25.440	3816	19.627	2944,05
Gölbaşı	48.069	7210,35	50.685	7602,75
Kahta	116.749	17512,35	158.328	23749,2
Samsat	10.253	1537,95	10.280	1542
Sincik	20.888	3133,2	29.921	4488,15
Tut	11.502	1725,3	14.198	2129,7
TOPLAM	588.475	88271,25	797.683	119652,5

9.1.1.4. Katı Atık

İl Geneli

GAP Bölgesinde yer alan Adıyaman ili, mevcut alt yapı eksiklikleri sebebiyle sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip değildir. Günümüzde ilde nüfus artışı ve köyden kente göçlerle birlikte yoğun ve plansız yapılaşma neticesinde katı atık sorunu büyük bir çevre problemi haline gelmiştir. Bu durum il genelinde olduğu kadar ilçeler için de aynı sorunları teşkil etmektedir. Özellikle uzun yıllardır çöplerin ilçe ve belde belediyeleri tarafından gelişigüzel şekilde yüzeysel su kaynakları civarına, ormanlık alanlara ve yol kenarlarına atılması neticesi çevresel açıdan su, arazi ve hava kirliliği problemleri ortaya çıkmıştır (Çevre Durum Raporu, 2008).

İl Merkezi

Son yıllarda ilin köyden kente göç ve nüfus artışına paralel olarak şehirlerin büyümesi ve teknolojinin gelişmesi ile, katı atık yoğunluğu ve kişi başına düşen katı atık miktarı gün geçtikçe artmaktadır. Şehrin evsel atıkları Belediyenin Temizlik Müdürlüğü bünyesinde yapılan çalışmalarla toplanmaktadır. Toplanan bu atıklar Adıyaman kentinin yaklaşık 7 km. güney doğusunda ve Et Kombinasyonu'nun 2 km. güneyinde bulunan mevkiinde depolanmaktadır. Kesin veriler olmamakla beraber 190 ton/gün evsel atığın toplandığı kabul edilmektedir. Bu çöplerin

toplanması için traktör, kamyon ve kamyonet olmak üzere toplam 16 adet araç ve 283 kişi görev yapmaktadır (Adıyaman Belediyesi, 2008).

İl merkezinde oluşan tıbbi atıkların bir kısmı İstanbul, Ankara, Antalya, Sivas ve Muğla illerinde bulunan yakma tesislerinde, bir kısmı da düzensiz depolanmak suretiyle bertaraf edilmektedir. Sağlık kuruluşlarından kaynaklanan tıbbi atıkların halk sağlığına ve çevreye zarar vermeden ayrı olarak toplanması, geçici depolanması, geri kazanılması, taşınması ve nihai bertaraflarının sağlanmasına yönelik idari, teknik ve hukuki prensip, politika ve programlarının belirlenerek uygulanmasının sağlanması amacıyla Çevre ve Orman Bakanlığı'nca 20.05.1993 tarih ve 21586 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği hazırlanmış ve söz konusu Yönetmelik gereğince; ilde teknik ve ekonomik nedenlerden dolayı Yönetmelikte belirtilen hususlar yerine getirilememiştir. Hastane ve sağlık ocaklarından oluşan tıbbi atıklar geçici konteynırlarda, usulüne uygun torbalama sistemi ile evsel atıklardan ayrı olarak depolanmakta ancak; Belediyenin vermiş olduğu özel temizlik şirketi tarafından belirli aralıklarda evsel nitelikli atıklarla beraber vahşi deponi alanında bertarafı yapılmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

İlde 2009 yılı verilerine göre oluşan katı atık miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.9. Adıyaman İli - Tıbbi Atık Miktarları (Ton)

Merkez	155,7
Besni	21,9
Çelikhan	7,3
Gerger	0
Gölbaşı	2,9
Kahta	15,4
Samsat	0
Sincik	0
Tut	0,2
Toplam	203,4

Kaynak: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009

Adıyaman İlinde atık yağlarla ilgili olarak yönetmelik çerçevesinde çalışmalara yeni başlanmakta olup; konu ile ilgili yeterli veri henüz elde edilememiştir. İl sınırları içinde özellikle hayvan kadvralarının bertaraf edildiği tesis bulunmamakla birlikte gelişigüzel olarak evsel atıklarla karıştırılmakta ve birlikte toplanarak depolanmaktadır. Mezbaha atıkları da hayvan kadvraları ile aynı şekilde toplanmakta ve taşınmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Katı Atıkların Biriktirilmesi, Toplanması, Taşınması ve Aktarma Merkezleri

Adıyaman İlinde katı atıkların biriktirme ve toplama işlemlerinin yürütülmesi görevi Adıyaman Belediyesi tarafından verilen özel firma tarafından yürütülmektedir. Özel firma ilin katı atıklarının toplanmasından bertarafına kadar olan tüm işlemleri yapmaktadır. Adıyaman İl

merkezinde günde ortalama 160 ton atık toplanırken, il sınırları dahilinde ise toplam olarak günlük 394 ton atık toplanmaktadır. Adıyaman ilinde evsel nitelikli katı atıklarla, tıbbi atıklar aynı araçlarla toplanmakta ve aynı alanda vahşice depolanmaktadır. Katı Atık Yönetimi Projesi kapsamında Adıyaman'ın atığının nicelik ve nitelik bakımından incelenmesi neticesinde elde edilen bilgilere göre çöp kalitesi oldukça düşük olmakla birlikte, tüm atıklar aynı alan içerisinde depolanmakta; çöpten daha çok teneke, kemik ve plastik maddeler ayıklanmaktadır. Atık kağıt değerlendirilemeyecek kadar az olduğundan toplanmamaktadır. Cam ise hemen hemen hiç yoktur. Adıyaman ili sınırları içerisinde toplanan atıkların tamamı vahşi depolama alanında depolanmakta olup; diğer taraftan kompost tesisi bulunmamaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Katı Atıkların Depolanması

GAP Bölgesinde yer alan Adıyaman ili mevcut alt yapı eksiklikleri sebebiyle sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip değildir. 65 m yükseltili Hacı Tepenin hemen kuzeyindeki kuzey-güney yönlü sırtın doğusunda bulunan mevcut depolama alanı dik yamaç eğimli bir dere yatağında yer almaktadır. Beyaz Dere adlı bu akarsu yaklaşık 200 m (doğu yönünde) Atatürk Barajı göl alanına ulaşmaktadır. Kırmızı-kahve renkli sızıntı suları Ziyaret Çayı'na oradan da Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşmaktadır. Oldukça kirletici değerlere sahip olan bu suyun Atatürk Barajına karışması suyun kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Katı atık kütlesi, içinde kendiliğinden yanma sonucu çöplük yangını oluşmuştur. Sürekli ve kesif bir duman ve kötü koku özellikle güneye doğru olmak üzere çevreye yayılmaktadır. Katı Atık Projesi kapsamındaki yerleşmelerde tıbbi atıklar genelde aynı vahşi çöp depolama alanına gelişigüzel atılarak bertaraf edilmektedir. Ayrı çöp toplama kamyonları ve ayrı toplama sistemi olmadığından tıbbi atık miktarları ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşılamamıştır. Adıyaman ilinde katı atık miktarının 160 ton/gün arasında değiştiği ve atık miktarının 0.45-0.7 kg/kişi –gün arasında olduğu tahmin edilmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Adıyaman İli Katı Atık Deponi Alanından Görüntüler

Adıyaman ilinde 2008 yılında “Adıyaman Belediyeler Birliği” kurulmuştur. Birliğin çalışma alanı Adıyaman ili sınırları dahilindeki belediyeler olup çalışma süresi sınırsızdır. Birliğin üyeleri; Adıyaman Belediyesi, Besni, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Tut, Çelikhan ilçe belediyeleri ile Yaylakonak, Balkar, Harmanlı, Bölükyayla, Pınarbaşı, Şambayat ve Kesme Tepe Belde belediyeleridir. Birlik kapsamında il için katı atıkların düzenli depolamayla uzaklaştırılabileceği yeni bir deponi alanı belirlenmiş ve Entegre Katı Atık Yönetim Projesi hazırlanmıştır. Planan yeni deponi alanı il merkezinin kuzey bölgesinde yer almaktadır. Ancak, bu bölge imarda orman arazi olarak görüldüğü için proje de uygulama aşamasına gidememiştir ve yasal süreç devam etmektedir (İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2010).

Adıyaman İli İçin Düzenli Katı Atık Deponi Alanı Olarak Düşünülen Saha

Bölgede Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarları

İl merkezi ve ilçe belediyelerindeki yerleşimlerinde oluşabilecek toplam evsel katı atık miktarı günümüzde 353085 kg/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu değer ülkemizde istatistiklere bağlı olarak belirlenen evlerde kişi başına günlük olarak oluşabilecek 0.6 kg çöp miktarı (0.6 kg/kişi/gün) baz alınarak hesaplanmıştır.

30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek katı atık miktarı ise, 478609,8 kg/gün (2040 nüfusuna göre³²⁴) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel katı atık miktarında ortalama 1,35 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bölgede artacak olan katı atık miktarlarının başta ilçeler olmak üzere düzenli depolama yöntemiyle uzaklaştırılabilmesi için uygun alanların tesbiti şimdiden yapılmalı ve projeleri hazırlanmalıdır. Aynı zamanda il genelinde atıkların geri kazanımı çalışmaları hızlandırılmalı ve teşvik edilmelidir. İl merkezinde hala vahşi depolamanın yapılması ve burada oluşan sızıntı sularının Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşması ciddi bir çevre problemidir. Bu nedenle il genelinde atıksuların arıtılması ile beraber düzenli katı atık deponi alanının da projelendirilmesi aciliyet gerektiren önceliklerdir.

Tablo 9.10. Adıyaman İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek evsel katı atık miktarı (kg/gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek evsel katı atık miktarı (kg/gün)
Merkez	259497	155698,2	415660	249396
Besni	80681	48408,6	87227	52336,2
Çelikhan	15396	9237,6	11757	7054,2
Gerger	25440	15264	19627	11776,2
Gölbaşı	48069	28841,4	50685	30411
Kahta	116749	70049,4	158328	94996,8
Samsat	10253	6151,8	10280	6168
Sincik	20888	12532,8	29921	17952,6
Tut	11502	6901,2	14198	8518,8
TOPLAM	588475	353085	797683	478609,8

³²⁴ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen “en küçük kareler 2.metodunda” elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

9.1.1.5. İletim Hatları

Doğalgaz İletim Hatları ve Petrol Sahaları

Adıyaman TPAO'da günlük 400 m³ gaz üretilmektedir. Üretilen gaz Adıyaman istasyonlarında ve bölge tesislerinde kullanılmaktadır. Üretilen ham petrol Botaş kanalı ile TÜPRAŞ'a satılarak değerlendirilmektedir. İlden geçen doğalgaz iletim hatları, Gölbaşı-Besni-Merkez-Kahta güzergahında bulunmaktadır.

TPAO tarafından 1971 yılından günümüze kadar petrol üretimi yapılan Adıyaman Bölgesi, Türkiye'de petrol bulma olasılığının yüksek olduğu sariyaj kuşağında bulunmaktadır. Petrol üretimi sadece TPAO tarafından değil, bölgede faaliyette bulunan özel sektöre ait işletmeler tarafından da yürütülmektedir. Özel sektör üretim miktarı yaklaşık 1.000.000 varil/yıldır. 2009 sonu itibariyle Ülkemiz genelinde çıkarılan ham petrolün (16.650.665 varil) %19.64'lük kısmı (3.269.390 varil) Adıyaman'da TPAO'nun işlettiği petrol üretim kuyularından elde edilmektedir. İlde TPAO ve özel sektörle beraber işletilen 187 adet kuyu bulunmaktadır.

İl sınırları içerisinde jeotermal enerji bulunmamaktadır.

Hidrolik Enerji

Türkiye'nin ve ilin en önemli hidroelektrik santrali, Atatürk Barajı üzerinde kurulmuş olup kurulu güç 2400 MW, enerji üretimi 8900 GWh dır. Atatürk Barajı GAP kapsamında düşünüldüğünde proje tamamlandığında, yılda toplam 52.94 milyar metreküpten fazla su akıtan Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki tesislerle, Türkiye toplam su potansiyelinin % 28.5'i kontrol altına alınacak, Çukurova'nın 4.5 katı olan 1.7 milyon hektarın üzerinde arazinin sulanması ve yaklaşık 7500 megavatlık kurulu güç kapasitesiyle yılda 27 milyar kilovat saatlik hidroelektrik enerjisi üretilmesi sağlanacaktır. Planlanan toplam sulama alanı, Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir toplam alanın % 20'sine ve toplam yıllık elektrik üretimi, Türkiye'de ekonomik olarak gerçekleştirilebilir elektrik enerjisi potansiyelinin % 22'sine eşdeğerdir.

Ülkemiz enterkonnekte sistemine giren enerjinin önemli bir bölümünü üretmekte olan Karakaya ve Atatürk Barajları ile birlikte 1999 ve 2000 yıllarında işletmeye alınan Kralkızı, Karkamış, Dicle ve Birecik barajlarında gerçekleştirilen toplam hidroelektrik üretimi, tesislerin açılışından 2001 sonuna kadar (kümülatif olarak) yaklaşık 184 milyar kilowatsaat olmuştur. Bu miktar üretim değeri olarak yaklaşık 11 milyar dolara eşittir. Alternatif kaynaklar cinsinden ifade edilecek olursa, GAP'ın toplam elektrik üretimi yaklaşık 46 milyon ton fuel oil veya 35.5 milyar m³ doğal gaza eşdeğerdir. 2001 yılı içinde GAP barajlarının ürettiği hidrolik enerji (yaklaşık 11.5 milyar kilowatsaat), Türkiye'nin toplam hidrolik enerji üretiminin de yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Aynı dönemde Türkiye'nin 123 milyar kilowatsaatlik toplam enerji üretiminde (termik, hidrolik ve rüzgar) GAP'ın payı ise % 9.3 olmuştur (Çevre Durum Raporu, 2008).

Enerji İletim Hatları

İldeki 154 ve 380 kV'luk ana elektrik iletim hatları, Gölbaşı-Besni-Merkez-Kahta hattında yoğunlaşmaktadır.

Kullanım yerlerine göre elektrik enerjisi tüketiminde sanayiler ve ticarethanelerde 2002 yılından sonra hızla tüketim artmıştır. İlin 2009 yılı verilerine göre tüketilen elektrik enerjisi miktarları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 9.11. Adıyaman İli - Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı Ve Tüketim Değerleri (2002)

Abone Grubu	Abone Miktarı		Tüketim (Kwh.)	
	Sayısı	Oranı (%)	Miktarı	Oranı (%)
	112.588	87,03	119.822.784	23,10
Ticaret	10.219	7,90	16.128.912	3,11
Sanayi	1.786	1,38	210.184.876	40,52
Resmi Daireler	1.426	1,10	101.280.414	19,53
Diğer	3339	2,59	71.252.633	13,74
Toplam	129.368	100	518.669.619	100

Kaynak: TEDAŞ İl Müdürlüğü, 2009.

Tablo 9.12. Adıyaman İli - İl Merkezi Tüketilen Enerji Miktarları (2009)

<i>Kullanıldığı Yerlere Göre Elektrik Enerjisi Tüketimi</i>	
Meskenler (kWh)	177.519.277
Ticarethaneler (kWh)	53.186.768.
Sanayi (kWh)	448.3431.871
Resmi Daireler (kWh)	26.626.878

Kaynak: TEDAŞ İl Müdürlüğü, 2009.

Elektrik Dağıtım A.Ş. Genel Müdürlüğü'nün enerji tasarrufu bazında yapmış olduğu çalışmalar kapsamında, sokak aydınlatmalarında büyük güçlü armatürler küçük güçlü armatürlerle değiştirilmiştir. Elektriğin dağıtımını, kaliteli ve kesintisiz olarak, karlılık ve verimlilik ilkelerine göre yapmakla görevlendirilen TEDAŞ son yıllarda ülkemiz genelinde ve bölgede, yoğun olarak tırmanışa geçen, kaçak elektrik kullanımının, önce frenlenmesi, sonra geriye çekilmesi, teknik kayıpların düşürülmesi ve satılan elektriğin bedelinin tahsili için, çalışmalar yapmış, büyük güçlü trafolar çektikleri yük durumuna göre uygun olan küçük güçlü trafolarla değiştirilmiştir.

Haberleşme

İlde haberleşme son derece modern teknoloji kullanılarak yapılmaktadır. İlin haberleşme altyapı durumu ve il ve ilçe merkezlerinde yer alan baz istasyon sayıları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 9.13. Adıyaman İli - Haberleşme Altyapı Durumu

Telefonu Olan Köy Sayısı	363
Telefonu Olan Mezra Sayısı	357
Telefonsuz Köy Sayısı	29
Telefonsuz Mezra Sayısı	249
Telefon Santralı Olan Köy Sayısı	100
Telefon Santralı Olan Mezra Sayısı	7
Ankesör (İl ve İlçeler)	294
Mobil (NMT) Telefon Sayısı	117
TT Net	755
DATA Sayısı	155
TURPAK Sayısı	23
Alarm Sayısı	21
Hususi Hat Telefon Sayısı	43
FREMA RELAY Sayısı	5
Telefon Tahsilat Bayisi (İl ve İlçeler)	18
Telefon Kart ve Kontör Bayisi	29
Çalışan Telefon Sayısı (İl ve İlçeler)	79.341
Santral Kapasitesi (İl ve İlçeler)	89.814
Santral Boş Kapasite (İl ve İlçeler)	10.473

Kaynak: İl Çevre Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009

Tablo 9.14. Adıyaman İli – Mevcut Baz İstasyonları

Merkez	99
Besni	37
Çelikhan	3
Gerger	9
Gölbaşı	17
Kahta	33
Samsat	3
Sincik	5
Tut	5
Toplam	211

Kaynak: İl Çevre Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009

9.1.2. SOSYAL ALTYAPI**Eğitim Tesisleri**

İldeki ilk ve ortaöğretim tesislerinin listesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 9.15. Adıyaman İli - İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)

İlçe Adı	Yerleşim Yeri	İlköğretim				Orta Öğretim			
		Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Merkez	Şehir	45	36588	1737	761	74	19048	968	387
	Köy	136	8433	683	409	137	190	16	8
Besni	Şehir	13	4350	244	161	23	3443	192	93
	Köy	86	8998	494	371	92	1333	78	34
Çelikhan	Şehir	6	1528	98	69	10	719	32	29
	Köy	21	975	63	56	22	219	17	11
Gerger	Şehir	3	1467	57	36	4	334	18	10
	Köy	86	4071	167	139	86			
Gölbaşı	Şehir	10	5091	269	168	15	2475	122	56
	Köy	22	2199	146	118	23	110	10	7
Kahta	Şehir	17	13662	585	251	24	6270	216	130
	Köy	133	12753	585	384	134	251	11	8
Samsat	Şehir	4	1054	71	53	5	582	25	17
	Köy	10	824	57	42	10			
Sincik	Şehir	6	1049	50	33	7	280	13	17
	Köy	51	3326	145	101	52	193	9	4
Tut	Şehir	3	707	38	28	6	208	14	11
	Köy	10	1125	82	50	10			
Adıyaman İli	Şehir	107	65496	3149	1560	168	33359	1600	750
	Köy	555	42704	2422	1670	566	2296	141	72
Toplam		662	108200	5571	3230	734	35655	1741	822

Kaynak: Adıyaman İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Adıyaman Üniversitesi

2006 yılında kurulmuş olup, 7 fakülte, 2 enstitü, 3 yüksekokul ve 5 meslek yüksekokulu ile hizmet vermektedir.

Fakülteler: Tıp, Fen Edebiyat, Eğitim, İktisadi ve İdari Bilimler, Teknoloji, Mimarlık, Güzel Sanatlar.

Yüksekokullar: Sağlık, Devlet Konservatuvarı, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik

MeslekYüksekokulları: Adıyaman, Besni, Gölbaşı, Kahta, Sağlık Hizmetleri

Sağlı Tesisleri

İldeki sağık tesislerinin dağılım ve nicelik olarak yeterli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, sağık tesislerinin nitelik olarak iyileştirilmesi önem taşımaktadır. İldeki önemli sağık tesisleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 9.16. Adıyaman İli 2. Basamak Sağık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçe	Tesis Adı	Yatak Sayısı	Hekim Sayısı	Personel Sayısı
Merkez	Adıyaman Devlet Hastanesi	282	91	431
Merkez	82.Yıl Devlet Hastanesi	100	41	158
Merkez	Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi	140	33	210
Besni	Besni Devlet Hastanesi	63	27	116
Gölbaşı	Gölbaşı Devlet Hastanesi	80	21	123
Kahta	Kahta Devlet Hastanesi	76	41	184
Çelikhan	Çelikhan Devlet Hastanesi	30	5	53
Tut	Tut Devlet Hastanesi	16	2	27
Toplam		787	261	1302

Kaynak: Adıyaman İl Sağık Müdürlüğü

Tablo 9.17. Adıyaman İli - 1.Basamak Sağık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçe	Verem Savaş Dispanseri	AÇS/AP Dispanseri	Sıtma Savaş Dispanseri	Toplum Sağılığı Merkezi	Aile Sağık Merkezi	Toplam Hekim Sayısı	Toplam Personel Sayısı
Merkez	1	1	1	2	22	75	238
Besni				1	13	24	49
Çelikhan				1	2	5	18
Gerger				1	4	7	27
Gölbaşı				1	5	15	50
Kahta				1	14	36	65
Samsat				1	1	5	18
Sincik				1	3	7	29
Tut				1	2	7	10
Toplam	1	1	1	10	66	181	504

Kaynak: Adıyaman İl Sağık Müdürlüğü

9.2. ŞANLIURFA

9.2.1. TEKNİK ALTYAPI

9.2.1.1. Ulaşım

Karayolu Ulaşımı

İl yolu, devlet yolu ve otoyollar toplamı 1.183 km olup, 1.110 km'si asfaltlanarak %94 asfalt oranına ulaştırılmıştır. İl sınırları içerisinde toplam 129 km otoyol bulunmaktadır. Günlük ortalama trafik toplamı 33.996 adettir. Otoyolda günlük hareket halindeki araç sayısı 7300 adet olup 100 km'deki günlük yakıt tüketimi $129 \cdot 7300 \cdot 10 / 100 = 94.170,00$ lt/gündür. İlin, yıllık ortalama günlük trafik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.18. Şanlıurfa İli - Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri

KKNO	OTOMOBİL	ORTA YÜKLÜ T İCARI TAŞIT	OTOBÜS	KAMYON	TREYLER	TOPLAM
400-24 Karayolu	5311	593	372	2743	1206	10.225

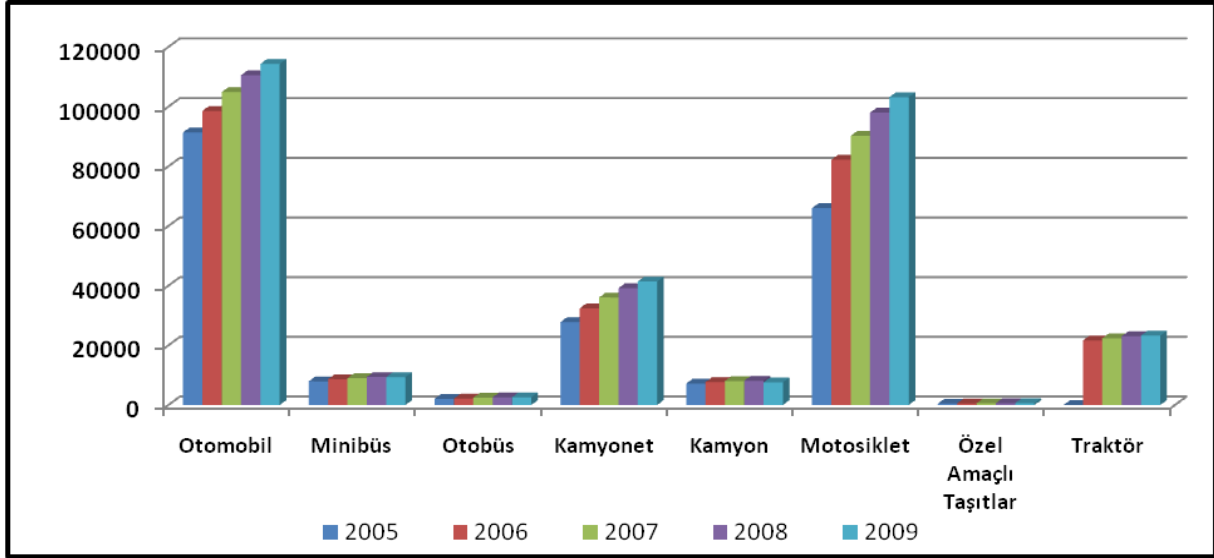
Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Şanlıurfa ilinde 2005-2009 yılları arasında motorlu kara taşıtı sayısında düzenli bir artış gözlenmektedir. Özellikle otomobil, kamyonet ve motosiklet sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Bu artış il genelinde trafik sorununun artmasına ve yeni yolların açılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Tablo 9.19. Şanlıurfa İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları

Taşıt Cinsi	2005	2006	2007	2008	2009
Otomobil	91 330	98 538	104 849	110 508	114 297
Minibüs	7 932	8 649	9 031	9 376	9 356
Otobüs	2 050	2 152	2 431	2 551	2 577
Kamyonet	27 765	32 393	36 026	39 150	41 362
Kamyon	7 173	7 656	8 019	8 117	7 586
Motosiklet	65 971	82 184	90 196	97 969	103 170
Özel Amaçlı Taşıtlar	456	521	559	592	633
Traktör	20 857	21 612	22 352	23 050	23 245

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 9.2. Şanlıurfa İli Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Toplu Taşıma Sistemleri

Kenti içi toplu taşımacılıkta; belediye otobüsleri, halk otobüsleri, hat minibüsleri ve ticari taksiler kullanılmaktadır. Kent içi yolcu taşımacılık yapan araçların sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.20. Şanlıurfa İli - Kent İçi Yolcu Taşımacılığı Yapan Araç Sayısı

Araç Cinsi	Sayısı
Belediye Otobüsü	20
Halk Otobüsü	98
Minibüs	91
Taksi	517
Toplam	726

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Demiryolu Ulaşımı

Şanlıurfa'da kent içi raylı sistem bulunmamaktadır. Ancak Türkiye ile Suriye arasında oluşturulan demiryolunun 221 km'si Şanlıurfa il sınırları içerisinde yer almaktadır. Gaziantep-Nusaybin arasında bu hat üzerinde haftada 3 gün işleyen trenle, 2008 yılında toplam 17.543 yolcu taşınmış, olup bu yolcuların 4.998'i Akçakale'den, 5.921'i Ceylanpınar'dan, 29'u Gocu'dan, 100'ü Bekçiler'den, 539'u Karkamış'tan, 316'sı Mürşitpınar'dan taşınmıştır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Havayolu Ulaşımı

Şanlıurfa/GAP Havaalanı sivil kategoride olup; 2007 yılında hizmete girmiştir. Şehre uzaklığı 35 km`dir. Apron kapasitesi 8 uçak olup 12000m²`lik terminal binası ile hizmet vermektedir. VOR, DME, NDB seyrüsefer yardımcı cihazlarına sahiptir.

2008 yılı içerisindeki hava trafik bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 9.21. Şanlıurfa İli - 2008 Yılı Hava Trafik Bilgileri

AYLAR	İNEN-KALKAN UÇAK SAYISI	GELEN-GİDEN YOLCU	YAKIT TÜKETİMİ (lt)
OCAK	102	8.537	321.797
ŞUBAT	88	8.908	216.600
MART	112	6.658	242.527
NISAN	148	12.300	334.865
MAYIS	141	15.605	320.947
HAZİRAN	129	14.101	307.081
TEMMUZ	126	14.312	324.938
AĞUSTOS	124	13.307	305.627
EYLÜL	120	13.180	288.413
EKİM	124	14.869	296.972
KASIM	142	14.718	379.514
ARALIK	118	13.849	327.815
TOPLAM	1.474	150.344	3.607.096*

*Kullanılan Yakıt JET A-1 olup litre cinsinden belirtilmiştir.

9.2.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri

İl Geneli

Şanlıurfa il genelinin içme ve kullanma su ihtiyacı; mevcut barajlar, yeraltı suları ve göletlerden karşılanmaktadır. Uzun yıllar kuraklık, yağışların yetersiz olması ve derin su kuyuları vasıtasıyla sulu tarım yapılması nedeniyle yeraltı su seviyesinde düşmeler olmuş, bazı derin su kuyuları çalışmaz hale gelmiştir. 1995 yılında Şanlıurfa Tünellerinin faaliyete geçmesiyle Atatürk Barajı'ndan ovaya su verilmiş böylelikle ilk etapta yüzlerce köyde sulu tarıma geçilmiş ve ovadaki taban su seviyesi ve yeraltı su seviyesi yükselmeye başlamıştır.

Şanlıurfa il sınırları içerisindeki mevcut yeraltı suyu havzalarının yerleri, kapasiteleri ve kalitesine ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Bu yeraltı suları yağıştan ve yüzeysel akıştan süzülmeyle oluşmaktadır. İlde Fırat Nehri hariç 132,35 hm³/yıl yerüstü ve 1845 hm³/yıl emniyetli yeraltı suyu potansiyeli mevcuttur (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 9.22. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Havzalarının İsimleri, Kapasiteleri ve Kalitesi

Havza Adı	Rezervi (hm ³ /yıl)	Drenaj Alanı (km ²)	Yeraltı Suyu Kalitesi			
			Organik Madde (mg/l)	pH	Sertlik F ₅ ^o	Tuzluluk (*)
Viranşehir-Ceylanpınar	622.3	3782	0.88-7.12	6.25-8.5	13-44.5	C ₂ S ₁ -C ₃ S ₁
Tektek Dağı	52.5	957	0.88-7.12	6.25-8.5	13-44.5	C ₂ S ₁ -C ₃ S ₁
Harran	360	5022	0.4-7.6	7.1-8.3	15-30	C ₂ S ₁ -C ₃ S ₁
Suruç	50	1378	0.56-3.3	7.3-8.4	11.5-27.5	C ₂ S ₁
Birecik	3.5	584	~0.96	~8.2	~17.5	C ₂ S ₁
Halfeti	7	1041	~0.8	~6.5	~16.7	
Yaylak(Baziki)	13.4	584	~1.2	~7.4	~17.7	C ₂ S ₁
Bozova	5.2	500	~2.2	~7.3	18	
Hilvan	66.9	2444	~0.8	~7.8	~14.5	C ₂ S ₁
Siverek	22	1455	~0.6	~7.6	~18	C ₂ S ₁

(*) ABD Tuzluluk Laboratuvarı Diyagramına göre sınıfı :C₂S₁

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Tablo 9.23. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Potansiyeli ve Dağılımı

Ova Adı	YAS Rezervi (hm ³ /yıl)	YAS Tahsisi (hm ³ /yıl)
Mardin-Ceylanpınar	1287	345.92
Harran	360	284.74
Siverek-Hilvan	110	20.68
Suruç	50	30.08
Bozova-Yaylak	34	8.56
Birecik-Halfeti	4	3.23
Toplam		1845 hm³/yıl

Not: Harran Ovasında, Şanlıurfa tüneli vasıtasıyla yapılan yüzey sulaması sonucu tahsis edilen rezervin büyük bir kısmı kullanılmamaktadır.

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

İlin sınırları içinde bulunan akarsular ve diğer yer üstü suları yıl içinde kurak aylarda beslenememektedir. Mevsimsel olarak (yaz ve sonbahar) taşıdıkları su miktarları ve su seviyelerinde büyük düşüşler meydana gelmektedir. Bu nedenle bu su kaynakları sadece mevsimsel dönemlerde sulama suyu alımı amacıyla kullanılmaktadır.

İl Merkezi

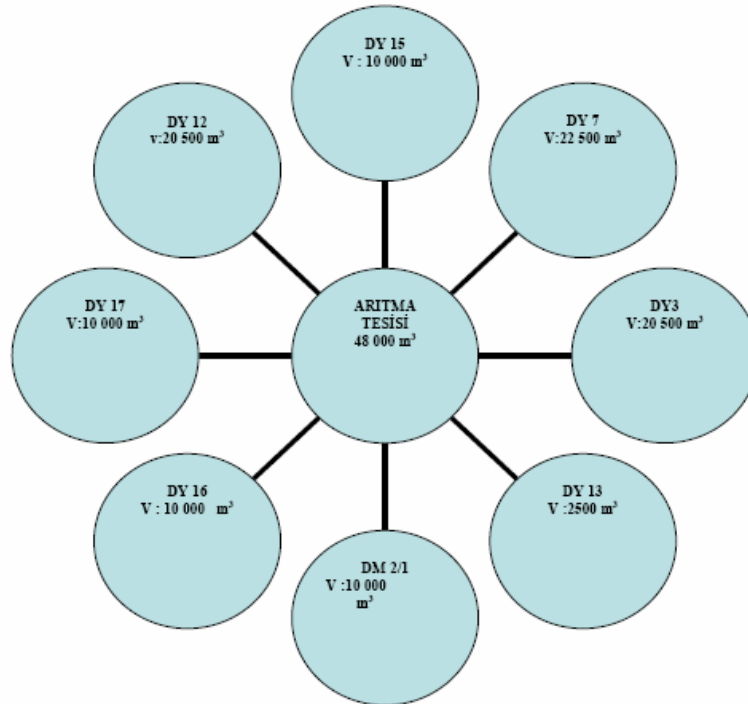
Şanlıurfa il merkezinin içme suyu ihtiyacı Atatürk Barajı Şanlıurfa tünelleri çıkış ağzından alınan su ile Şanlıurfa Belediyesi tarafından yapılmış olan içme suyu pompajı ve arıtma tesisinden sağlanmaktadır. Şehir merkezinin uzun yıllar içme ve kullanma suyu problemi giderilmiştir (Şanlıurfa Belediyesi, 2010).

Atatürk Barajı Şanlıurfa Tünelleri Çıkış Ağız

İçme suyu arıtma tesisinden il merkezinin tüm içme suyu ihtiyacı karşılanmaktadır. Şanlıurfa il merkezine içme suyu temin eden su dağıtımları şehir depoları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekli 9.2. Şanlıurfa İli - İl Merkezinin İçme Suyunu Temin Eden Su Kaynaklarının Debileri Ve Dağıttıkları Şehir Depolarının Akım Şeması

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

İçmesuyu Arıtma

Şanlıurfa içme suyu arıtma tesisi Atatürk Barajı'nın üzerine kurulduğu Fırat Nehri'nden beslenmektedir. İçme Suyu Arıtma Tesisi Belediye'nin Su ve Kanal İşleri Müdürlüğü'ne bağlı olarak 2004 yılının Nisan ayında tam olarak faaliyete geçmiştir. Tesis şehrin su ihtiyacını karşılayan tek kaynak konumundadır. Şanlıurfa içme suyu arıtma tesisi 100.000 m² alan üzerine kuruludur ve 240.000 m³/gün kapasiteye sahiptir (Şanlıurfa Belediyesi, 2010).

Şanlıurfa İçmesuyu Arıtma Tesisi Genel Görünüm

Şanlıurfa içme suyu arıtma tesisi aşağıdaki birimlerden oluşmaktadır.

- Hamsu Pompa İstasyonu
- Havalandırma ve Dengeleme Ünitesi
- Hızlı Karıştırıcı (Koagülasyon) Ünitesi
- Yavaş Karıştırıcı (Flokülasyon) Ünitesi
- Çöktürme Ünitesi
- Filtrasyon Ünitesi
- Temiz Su Deposu
- Temiz Su Pompa İstasyonu
- Klor Ünitesi
- Kimya Ünitesi
- Çamur Ünitesi
- Scada PLC odası
- Kalite Kontrol Laboratuvarı

Hamsu Atatürk Barajının T1 ve T2 tüneline alinan Ø2400 mm çapında yalıtımlı çelik borularla basınç değerlerine göre cazibe veya pompalar vasıtasıyla arıtma tesisine nakledilmektedir. Tesise gelen hamsu, dengeleme ve havalandırma ünitesinde yukarıdan aşağıya düşürülmesi sistemine göre dizayn edilmiş kaskat sistemlerinden geçerek hava ile temas ettirilerek havalandırılmaktadır ve bu işlemle suya litre başına 1 ila 2,5 mg oksijen kazandırılmaktadır. Bu üniteye gelen ham suyun bulanıklık değerleri baraj havzasının yoğunluğuna göre değişmektedir. Ayrıca bu üniteye su dengelenmesinden hemen sonra yaklaşık olarak 0,6 - 0,9 mg/l ön klorla işleme yapılmaktadır.

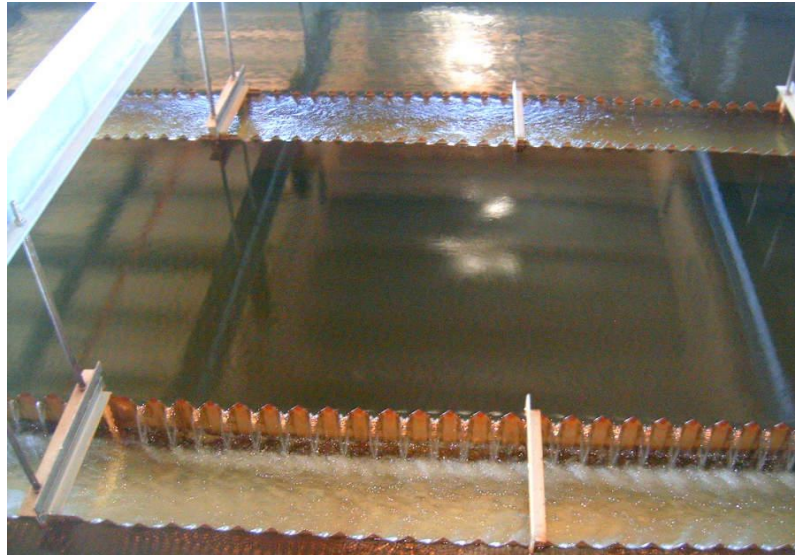
Hamsuyun Havalandırma Sistemi

Tesise gelen su havalandırılıp klorlandıktan sonra su içerisindeki askıda katı maddeler bu üniteye FeCl_3 (6-12 mg/l) ile temas ettirilerek çöktürme için hazır hale getirilmektedir. Hızlı arıştırma ünitesinde, askıda katı maddeler FeCl_3 iyonları ile homojen bir şekilde karıştırılır. Tesiste iki adet çalışan hızlı karıştırma yapısı bulunmaktadır. FeCl_3 etkisiyle hızlı karıştırıcıda yükleri nötrleştirilen askıdaki katı maddeler, yumak haline dönüşmesi için yavaş karıştırma ünitesine alınır. Yavaş karıştırma ünitesinde suya polielektrolit (0,03-0,05 mg/l) kimyasal eklenerek askıdaki maddelerin birbirleriyle birleşerek yumak (flok) oluşturulması sağlanır. Bu üniteye 2 farklı devirde çalışan toplam 8 adet karıştırıcı vardır.

Yavaş Karıştırma Üniteleri

Yavaş karıştırıcılardan gelen su, çökeltme havuzlarına dağıtılır. Bu havuzlarda su dinlenmeye geçer. Bu ünite de ham su içerisinde bulunan ve yavaş karıştırma ünitesinde flok haline gelmiş olan askıdaki katı maddeler ve FeCl_3 ile reaksiyon sonucu oluşan Fe(OH)_3 dibe doğru çöker. Bu maddelerden arıtılan su tridentlerden yukarıya doğru tersine akm.ası sonucu; çökmemiş olan yoğunluğu yüksek olan asıda katı maddeler çamur battaniyesine tutunur ve battaniyesinden geçen su savaklara dökülerek toplama havuzuna gider. Bu ünite de 4 adet dinlenme havuzu bulunmaktadır.

Çökeltme Havuzları

Çökeltme havuzunda toplanan su tesiste bulunan 16 adet kum filtresine taşınmaktadır. Burada kum taneciklerinin arasından geçerken askıdaki katı maddeler (mikrobiyolojik partiküller ve $Fe(OH)_3$) kum taneciklerine yapışarak süzme işlemi gerçekleşmektedir. Süzülen su nazüllerden geçerek filtrelerin alt bölgesinde bulunan havuzda toplanır. Buradan, su son klorlama işleminin gerçekleşeceği temas tankına sevk edilmektedir. Burada ise laboratuvar ölçümleri sonucu son klorlama (0,8-1,0 mg/l) işlemi yapılır. Su daha sonra temiz su tankına gönderilir. Ana deponun kapasitesi 48.000 m³ dür. Ana depoda toplanan su, bu birimde bulunan 4 adet büyük (620 lt /sn) ve 3 adet küçük (480 lt/sn) pompa vasıtasıyla M1 ve M2 hatları üzerinden şehrin 8 bölgesinde bulunan depolara pompalanmaktadır. Ayrıca şehrin Eyüp Kent bölgesinde son bulmakta olan C0 hattı cazibe ile ana depodan beslenmektedir.

Ana Su Deposu

Tesiste dinlenme havuzunda oluşan çamurlu su, çamur susuzlaştırma ünitelerine gönderilmektedir. Çamur yoğunluk değeri % 70-80'i bulduğu zaman yüksek basınçlı motorlar ile presleme işlemi yapılmaktadır. Preslenen kuru çamur kiremit fabrikasında kullanılmak üzere fabrikalara gönderilmektedir.

İçmesuyu Arıtma Tesisinde Oluşan Çamurlar

İlçeler

İlçelerin büyük bir bölümü içmesuyunu yeraltısuyundan karşılamaktadır. Halfeti ilçesi içmesuyunu Birecik Baraj Gölü'nden almaktadır. Suruç ilçe merkezi içmesuyunu Fırat Nehri'nden almaktadır, ön arıtım (dinlendirme) ve dezenfeksiyon uyguladıktan sonra kullanılmaktadır (İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2010).

9.2.1.3. Kanalizasyon Ve Arıtma

İl Merkezi

İl merkezinin atık su kanalizasyon şebekesi 2030 yılı ve 1.200.000 nüfusa göre hesaplanarak planlanmıştır. Bir kısmının inşaatı tamamen bitmiş olup, toplam uzunluğu 360 km'dir. Kullanılan boruların çapları Ø 200–1600 arasında değişmektedir. Kanalizasyon ayırık sistem olarak planlanmıştır. Şehir merkezinin %80'ini kapsamaktadır. % 20'si baks tipi kanaldan oluşmaktadır. Bu sistem eski Urfa'da dar yerlerde mevcuttur. İnşaatı tamamlanmamış olan atıksu arıtma tesisi şehir yerleşiminin güney tarafı olan Harran Ovasında yer almaktadır ve şu anda çalışmamaktadır. Tesis inşaatı yarım kalmış olmasına rağmen, stabilizasyon havuzları şu an su doludur. Bu da çevrede ciddi anlamda koku ve sinek problemine neden olmaktadır (Şanlıurfa Belediyesi, 2010).

Şanlıurfa Atıksu Arıtma Tesisi Görüntüleri

İlçeler

Akçakale Belediyesi: İlçe merkezinde kanalizasyon sistemi mevcuttur. Ancak ilçeye bağlı Pekmezli beldesinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. İlçe merkezinde atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır (stabilizasyon havuzları). Atıksular arıtma tesisinden sonra ana tahliye kanalı ile deşarj edilmektedir ve bu sular Suriye'ye gitmektedir. Pekmezli Beldesinde ise arıtma tesisi mevcut değildir ve atıksular direkt olarak açık araziye deşarj edilmektedir.

Birecik Belediyesi: Merkez ve ilçeye bağlı Ayrancık (% 80) ve Mezra Beldelerinde (% 40) kanalizasyon mevcuttur. Ancak hiçbirinde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. İlçe merkezi ve Mezra Beldesi direkt olarak, Ayrancık Beldesi ise Ferho deresi ile atıksularını Fırat Nehrine deşarj etmektedir.

Bozova Belediyesi: İlçe merkezinin büyük bir kısmı kanalizasyon alt yapısına sahiptir. Atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular direkt olarak Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir. Özellikle deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir

mesafededir. İlçenin içmesuyu kaynakları ise yeraltı sularıdır. İlçeye bağlı Yaylak ve Yaslıca beldelerinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır ve atıksular direkt olarak araziye bırakılmaktadır.

Ceylanpınar Belediyesi: Ceylanpınar belediyesi GAP İdaresi kapsamında desteklenmektedir ve ilçenin tümünde kanalizasyon tesisi mevcuttur. İlçede atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır (Stabilizasyon havuzları). Arıtmadan sonra sular Habur Deresi'ne deşarj edilmektedir.

Hilvan Belediyesi: İlçe merkezinin %70-80'i kanalizasyon sistemine sahiptir. İlçede atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Bahçecik mevkiinden direkt olarak Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir.

Harran Belediyesi: İlçe tarihi sit alanı içinde yer almaktadır ve kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. İlçe genelinde sızdırmalı foseptikler kullanılmaktadır ve oluşan atıksuların büyük bir bölümü Ana Tahliye Kanalına verilmektedir.

Halfeti Belediyesi: İlçe merkezinin % 40'ında kanalizasyon mevcuttur. İlçede arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Birecik Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Argıl ve Yukarıgöklü beldelerinde kanalizasyon bulunmamaktadır ve atıksular araziye direkt olarak bırakılmaktadır.

Siverek Belediyesi: İlçe merkezinin tümünde kanalizasyon şebekesi mevcuttur. Ancak, atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular taşkın kontrolü kanalı ile Hacıhıdır Baraj Gölüne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Gürakar ve Kapıkaya beldelerinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır ve atıksular araziye bırakılmaktadır.

Suruç Belediyesi: İlçe merkezi ve belediyeye bağlı Onbirnisan Beldesinde (%98) kanalizasyon sistemi mevcuttur. İlçe merkezinde toplanan atıksular İller Bankası tarafından yaptırılan atıksu arıtma tesisinde (stabilizasyon havuzları) arıtılmaktadır. Deşaj sularının büyük bir bölümü sulama suyu olarak kullanılmaktadır, bir kısmı ise kuru derelere verilmektedir. Onbirnisan beldesinde ise atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır.

Viranşehir Belediyesi: İlçe merkezinin yaklaşık % 75'inde kanalizasyon şebekesi mevcuttur. İlçede arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Cırcıp Deresi'ne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Eyyüpnebi beldesinde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır.

Bölgede Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları

Şanlıurfa'da ilçelere göre oluşabilecek toplam evsel atıksu miktarları günümüzde 242060,6 m³/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu değer kişi başına günlük su tüketiminin 150 litre olduğu (150 l/kişi/gün) kabul edilerek

hesaplanmıştır. İl merkezinde şu anda mevcut atıksu arıtımını sağlayabilecek aktif bir tesisi mevcut değildir. Bu nedenle bölgede acil olarak eksik kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması ve ileri atıksu arıtımı sağlayabilen bir arıtma tesisinin devreye sokulması gerekmektedir.

30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek evsel atıksu miktarı ise, 397891,8 m³/gün (2040 nüfusuna göre³²⁵) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel atıksu miktarında ortalama 1,64 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bölgede giderek artacak olan atıksu miktarı söz önünde bulundurulduğunda arıtma tesisi projeksiyonun en az 30 yıllık planlanması gerekmektedir. İl merkezi atıksularının direkt olarak Harran Ovası'nda toplandığı ve burada tarımsal amaçlı sulama suyu olarak kullanıldığı göz önüne alındığında arıtma tesisi projelendirilmesinin bölge için öncelikli olması şarttır.

Tablo 9.24. Şanlıurfa İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)
Merkez	698887	104833,1	1231383	184707,5
Akçakale	82093	12313,95	123664	18549,6
Birecik	88102	13215,3	137058	20558,7
Bozova	57789	8668,35	79601	11940,15
Ceylanpınar	72749	10912,35	119554	17933,1
Halfeti	40464	6069,6	56012	8401,8
Harran	62989	9448,35	117746	17661,9
Hilvan	40083	6012,45	59492	8923,8
Siverek	210400	31560	345875	51881,25
Suruç	100831	15124,65	152634	22895,1
Viranşehir	159350	23902,5	229593	34438,95
TOPLAM	1613737	242060,6	2652612	397891,8

³²⁵ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen “en küçük kareler 2.metodunda” elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

9.2.1.4. Katı Atık**İl Geneli**

İl merkezinde ekonomik gelişme ve nüfus artışına bağlı olarak evsel katı atık miktarları yıllara göre artış gösterirken, ilçelerde yoğun göçe bağlı olarak katı atık miktarları azalmıştır. İlde 2004-2008 yılları içinde, ilçeler itibari ile üretilen katı atıkların miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.25. Şanlıurfa İli İlçeler İtibari ile Üretilen Katı Atıkların Miktarı

<i>Belediye Adı</i>	<i>Toplanan Ortalama Katı Atık Miktarı (Ton/Gün)</i>				
	2004	2005	2006	2007	2008
Şanlıurfa	400	-	-	400	400-500
Akçakale	30	-	7	15	10
Birecik	12	-	11	28	32
Bozova	12	14	14	14	14
Ceylanpınar	29	-	33	40	50
Halfeti	-	-	5.5	7	25,6
Harran	10	-	1	1	30
Hilvan	18	-	15	25	10
Siverek	500	-	450	275	330-380
Suruç	168	75	55	-	---
Viranşehir	79	-	78	118	118

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Tıbbi atıklar; hastanelerin kullandığı tıbbi malzeme, ilaçlar, ameliyat malzemeleri ve artıklardan oluşmaktadır. Hastalar veya hastalık yapıcı mikroplar ile doğrudan temas etmiş olan atıklar; toksik, korozif, radyoaktif veya yanıcı maddeler ile her türlü kesici, delici veya benzeri özelliklere sahip aletler; enfekte ve tehlikeli atıklar olduğundan uygun hijyenik ve teknolojik koşullarda bertaraf edilmelidirler. İle tıbbi atıklar genellikle evsel atıklardan ayrı toplanıp, çöp deponi alanlarına götürülmektedir. Bu atıklar ya yakılmakta ya da çöp deponi alanı içinde ayrı gömülmektedir. İlin genelindeki kurumların 2007 ve 2008 yıllarında topladıkları tıbbi atık miktarları ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.26. Şanlıurfa İli - Kurumların Topladığı Tıbbi Atık Miktarları

Kurumun Adı	Toplanan Tıbbi Atık Miktarı	
	2007	2008
Şanlıurfa Belediye Başkanlığı İl Merkezi	442,154 ton/yıl	538,8 ton/yıl
Akçakale Belediye Başkanlığı	6,739 ton/yıl	7,28 ton/yıl
Birecik Belediye Başkanlığı	14,400 ton/yıl	2,45 ton/yıl
Ceylanpınar Belediye Başkanlığı	15,000 ton/yıl	8,73 ton/yıl
Hilvan Belediye Başkanlığı	3,731 ton/yıl	37,68 ton/yıl
Siverek Belediye Başkanlığı	18,160 ton/yıl	34,97 ton/yıl
Suruç Belediye Başkanlığı	70,000 ton/yıl	75,00 ton/yıl
Bozova Belediye Başkanlığı	3,915 ton/yıl	6,67 ton/yıl
Halfeti Belediye Başkanlığı	Kayıt tutulmamış	1,10 ton/yıl
Harran Belediye Başkanlığı	Kayı tutulmamış	32,23 ton/yıl
Viran.ehir Belediye Başkanlığı	15,180 ton/yıl	51,79 ton/yıl

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Merkez İlçe

İl merkezinde günde 400-500 ton katı atık oluşmaktadır. İl genelinde gelir seviyesi arttıkça katı içindeki organik madde miktarının azaldığı, geri kazanılabilir madde miktarının ise arttığı görülmektedir. Şanlıurfa merkez ilçenin evsel katı atıkların % 80'lik miktarını organik atıklar oluşturmaktadır.

İlin genelinde bulunan çeşitli sektörlerde, atık yağlar konusunda nelerin yapılması gerektiği, sorumluluklarının neler olduğunu anlatmak ve bilgilendirme amacıyla atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği ve Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği gereği denetimler yapılmaktadır. Bitkisel yağ rafinasyonlarından çıkan atık yağlar sabun yapımından kullanılmak üzere Gaziantep'in Nizip ilçesinde sabun üretimini yapan firmalara gönderilmektedir. Belediye sınırların dışında bulunan lokanta ve dinlenme tesislerinde yapılan denetimlerde kızartmalık atık yağların genelde kebab türü yemekler yapıldığından oluşmadığı tespit edilmiştir. Ancak belediye sınırları içerisindeki otel, lokanta ve hazır yemek üretimi yapan işletmelerin denetimi ilgili belediyelerin sorumluluğundadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Ambalaj Atıkları

Ambalaj maddelerinin önemli bir kısmını plastik kağıt ve metal kutular oluşturmaktadır. Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği ile kağıt, karton, plastik, cam, metal atıkların kaynağında ayrı toplanması zorunluluk olmuştur. Ambalaj atıklarının ayrı toplanmasında, taşınmasında kullanılan her türlü ekipmanın mavi renkte, cam ambalaj atıklarının yeşil ve/veya yeşil-beyaz olma zorunluluğu getirilmiştir. İl genelinde ambalaj üretimi yapan herhangi bir firma bulunmamakta olup ambalajlara dolum yapan marka sahibi firmalar ile ilgili

yeterli bir envanter çalışması yapılmamıştır. İl genelinde ambalaj atıklarını toplanmasını, ayrılmasını ve geri dönüşümünün yapıldığı tesis bulunmamaktadır. Yine oluşan ambalaj atıkları sokak toplayıcıları tarafından birtakım ilkel yöntemlerle toplanmaktadır.

Mezbaha Atıkları

İl merkezinde belediyeye ait bir mezbahane bulunmamaktadır. Merkez ilçenin ihtiyacını DEM-ET kombinası karıştırmakta olup, bu kombinada oluşan ve değerlendirilemeyen nitelikte olan atıklar atık alanında bertaraf edilmektedir. İlçelerde ise belediyelere ait mezbahanelerde oluşan kemik vb. atıklar çöp depolama alanlarında bertaraf edilmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Katı Atıkların Biriktirilmesi, Toplanması, Taşınması ve Aktarma Merkezi

İl merkezi ile Viranşehir ve Birecik ilçelerinde katı atıkların toplanması ve taşınması işlemleri, belediye tarafından yetkilendirilmiş özel bir şirket tarafından, diğer ilçe belediyelerde ise temizlik, belediye tarafından az sayıda işçi ve yetersiz sayıdaki araçlarla yapılmaktadır. Katı atıklar genel olarak görevli elemanlar tarafından düzenli olarak toplanmakta ve taşınmaktadırlar.

Atıkların Bertaraf Yöntemleri

Katı atıklar, Şanlıurfa Belediyesi ile Akçakale, Harran, Suruç, Bozova İlçe ve Karaköprü, Konuklu, Onbirsan, Uğurlu Belde Belediyeleri tarafından oluşturulan katı atık birliği desteği ile kurulan, kullanım ömrü 3*10 yıl, depolama kapasitesi: 3*860.000 m³ olan alanda düzenli depolamayla bertaraf edilmektedir.

Şanlıurfa İli Katı Atık Depolama Alanı

Katı atık deponi alanında oluşan sızıntı suyu geri devir yöntemi uygulanarak sahanın üstünün sulanmasında kullanılmaktadır.

Katı Atık Deponi Alanı Sızıntı Suyu Toplama Havuzu

Şanlıurfa'da katı atık birliği üyesi olmayan diğer ilçe ve belde merkezlerinde oluşan atıklar vahşi depolama ile plansız bir şekilde uzaklaştırmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Bölgede Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarları

İl merkezi ve ilçe belediyelerindeki yerleşimlerinde oluşabilecek toplam evsel katı atık miktarı günümüzde 968242,2 kg/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu değer ülkemizde istatistiklere bağlı olarak belirlenen evlerde kişi başına günlük olarak oluşabilecek 0.6 kg çöp miktarı (0.6 kg/kişi/gün) baz alınarak hesaplanmıştır.

30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek katı atık miktarı ise 1591567 kg/gün (2040 nüfusuna göre³²⁶) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel katı atık miktarında ortalama 1,64 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bu projeksiyonlara göre bölgede artacak olan katı atık miktarlarının başta ilçeler olmak üzere düzenli depolama yöntemiyle uzaklaştırılabilmesi için uygun alanların tesbiti şimdiden yapılmalı ve projeleri hazırlanmalıdır. Aynı zamanda il genelinde atıkların geri kazanımı çalışmaları hızlandırılmalı ve teşvik edilmelidir. İl merkezinde düzenli bir katı atık alanı mevcuttur. Bu alan 30 yıllık depolama ihtiyacını karşılayabilecek

³²⁶ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen “en küçük kareler 2.metodunda” elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

projeksiyona göre hazırlanmıştır. Ancak, ilçelerde ciddi bir sorun olarak katı atıkların vahşi depolanmasına devam edilmektedir.

Tablo 9.27. Şanlıurfa İli Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek Eysel Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)
Merkez	698887	419332,2	1231383	738829,8
Akçakale	82093	49255,8	123664	74198,4
Birecik	88102	52861,2	137058	82234,8
Bozova	57789	34673,4	79601	47760,6
Ceylanpınar	72749	43649,4	119554	71732,4
Halfeti	40464	24278,4	56012	33607,2
Harran	62989	37793,4	117746	70647,6
Hilvan	40083	24049,8	59492	35695,2
Siverek	210400	126240	345875	207525
Suruç	100831	60498,6	152634	91580,4
Viranşehir	159350	95610	229593	137755,8
TOPLAM	1613737	968242,2	2652612	1591567

9.2.1.5. İletim Hatları

Elektrik İletim Hatları

İlde Fırat Nehri üzerinde sulama ve enerji amaçlı Atatürk Barajı ve Birecik Barajı ile enerji amaçlı Karkamış Barajı yapılmıştır. İlde mevcut ve planlanan elektrik iletim hatlarının (154 kV ve üzeri gerilimde) güzergâhı, uzunlukları ve yeraltı- yerüstü geçişleri ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 9.28. Şanlıurfa İli - Elektrik İletim Hatlarının (154 kV ve üzeri gerilimde) Güzergâhı, Uzunlukları (2008)

Sıra No	Enerji İletim Hattının Adı	Hattın Toplam Uzunluğu (km)
1	154 kV KARAKAYA -SİVEREK E.İ.H.	58.924
2	154 kV PS4A-VİRANŞEHİR E.İ.H.	31.510
3	154 kV VİRANŞEHİR-ÇİRÇİP E.İ.H.	39.694
4	154 kV Ş.URFA 2- VİRANŞEHİR E.İ.H.	87.994
5	154 kV ÇİRÇİP-TELHAMUT E.İ.H.	23.263
6	154 kV YARDIMCI-AKÇAKALE E.İ.H.	39.886
7	154 kV SURUÇ-AKÇAKALE E.İ.H.	53.426
8	154 kV KARKAMIŞ-SURUÇ E.İ.H.	41.377
9	154 kV SURUÇ-Ş.URFA OSB E.İ.H.	32.393
10	154 kV Ş.URFA OSB-Ş.URFA 1 E.İ.H.	12.257
11	154 kV Ş.URFA 1-YARDIMCI E.İ.H.	34.524
12	154 kV Ş.URFA 1-Ş.URFA ÇİM E.İ.H.	12.980
13	154 kV Ş.URFA 1-Ş.URFA 2 E.İ.H.	12.855
14	154 kV ATATÜRK HES-ATATÜRK E.İ.H.	6.800
15	154 kV ATATÜRK HES-TATARHÖYÜK E.İ.H.	44.808
16	154 kV TATARHÖYÜK-KARACA E.İ.H.	5.864
17	154 kV KARACA-Ş.URFA ÇİM E.İ.H.	24.337
18	154 kV Ş.URFA 2 TM – PEKMEZLİ TM	69.377
19	154 kV BİRECİK TM – SURUÇ TM	56.313
20	154 kV AKÇAKALE-PEKMEZLİ E.İ.H.	48.717
21	154 kV PEKMEZLİ-TELHAMUT E.İ.H.	44.321
22	154 kV HİLVAN-KARAKEÇİLİ (1-2D)	43,282
23	154 kV HİLVAN-KARAKEÇİLİ (2-2D)	43,282
24	154 kV ATATÜRK HES TM – BİRECİK TM	69.388
25	154 kV KARAKEÇİLİ- PS4A	52,178
26	154 kV SİVEREK- KARAKEÇİLİ	47,085
		1036,835
1	380 kV ATATÜRK HES-Ş.URFA 2 E.İ.H.	64.086
2	380 kV Ş.URFA-2-KIZILTEPE E.İ.H.	165,945
3	380 kV HİLVAN-ATATÜRK HES E.İ.H.	74.807
4	380 kV KARAKAYA HES-HİLVAN E.İ.H.	82,750
5	380 kV ATATÜRK HES – GAZİANTEP2	102,417
6	380 kV ATATÜRK HES – BİRECİK	61,389
		551,394

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Doğalgaz Boru Hatları

Doğal gaz kullanımının yurt sathında yaygınlaştırılması çerçevesinde, Malatya-Gaziantep Doğal Gaz Boru Hattı'ndan alınacak bir branşman ile Adıyaman, Ş.Urfa, Elazığ, Diyarbakır illeri ve civarında yerleşik bulunan sanayi tesisleri ve konutların doğal gaz ihtiyacını karşılamak amacıyla, Şanlıurfa iline de doğal gaz arzı sağlayan toplam uzunluğu yaklaşık 422 km. olan Adıyaman-Şanlıurfa-Elazığ-Diyarbakır Doğal Gaz Boru Hattı üç faz halinde ihale edilerek tamamlanmış olup, söz konusu hattın 180.7 km.'si Şanlıurfa il sınırları içerisinde yer almaktadır.

Jeotermal Sahalar

Şanlıurfa il sınırları içinde Merkez İlçeye bağlı Karaali köyünün doğusunda, kuzey-güney doğrultulu, eğim atımlı normal faylarla düşmüş olan saha üzerinde İl Özel İdaresi tarafından açılan 11 adet, sivil vatandaş tarafından açılan 4 adet su sondaj kuyusundan sıcak (termal) su çıkmaktadır.. Bu jeotermal sahalardan çıkan sıcak sular seraların ısıtılmasında, sulamada ve romatizma v.b hastalıkların tedavisinde(kaplıca olarak) kullanılmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Açılan her kuyunun özelliği;

Debisi 50–60 lt/sn

Statik Seviyesi 51 m

Dinamik Seviyesi 51 m

Sıcaklık 45–50 °C

Haberleşme

İlde mevcut haberleşme altyapısı bilgileri aşağıdaki şekildedir;

Havai Kablo Mevcudu : 290.117 m

Yer altı Kablo Mevcudu : 1.093.777 m

Toplam : 1.383.894 m

Havai Kablo Oranı : % 21

Yeraltı Kablo Oranı : % 79 şeklindedir.

2008 yılında 91 adet baz istasyonuna yer seçimi ile ilgili MÇK da karar alınarak, il bazında toplam 311 adet baz istasyonuna ulaşılmıştır (Çevre Durum Raporu, 2008).

9.2.2. SOSYAL ALTYAPI

Eğitim Tesisleri

İlde okullaşma oranları Türkiye ortalamasından düşüktür. Özellikle ortaöğretimde bu oran, Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre ülke ortalamasının yarısı düzeyindedir. İl genelinde okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, ülke ortalamasının altındadır. İldeki ilk ve ortaöğretim tesisleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 9.29. Şanlıurfa İli - İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)

İlçe Adı	Yerleşim Yeri	İlköğretim				Orta Öğretim			
		Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Merkez	Şehir	75	123785	4107	1870	34	27826	1212	636
	Köy	275	40260		810	1	1443		40
Akçakale	Şehir	8	7405	375	108	4	1004	24	41
	Köy	83	13864		268				
Birecik	Şehir	20	13101	554	301	11	3863	191	155
	Köy	69	6596		206				
Bozova	Şehir	6	5253	350	116	5	1660	61	48
	Köy	87	7770		271	1	506		8
Ceylanpınar	Şehir	34	9077	338	175	5	3320	76	64
	Köy	8	7378		181				
Halfeti	Şehir	8	2975	203	84	3	1171	28	42
	Köy	43	4898		158				
Harran	Şehir	6	3314	243	77	2	920	22	26
	Köy	95	13142		223				
Hilvan	Şehir	8	6408	206	143	2	1197	23	29
	Köy	50	3317		104				
Siverek	Şehir	24	27275	1067	495	10	7220	183	127
	Köy	187	24407		420				
Suruç	Şehir	14	15669	537	271	10	4211	52	117
	Köy	102	8049		222				
Viranşehir	Şehir	17	21216	693	317	8	4002	115	111
	Köy	145	17228		355				
Şanlıurfa İli	Şehir	220	235478	8673	3957	94	56394	1987	1396
	Köy	1144	146909		3218	2	1949		48
Toplam		1364	382387	8673	7175	96	58343	1987	1444

Kaynak: Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Tablo 9.30. Şanlıurfa İli Yatılı İlköğretim Okulları

İlçe	Sayı
Merkez	1
Akçakale	1
Birecik	1
Bozova	1
Harran	2
Hilvan	1
Siverek	1
Suruç	1
Viranşehir	1
Toplam	10

Şanlıurfa'nın tüm ilçe merkezlerinde halk eğitim merkezi bulunmaktadır.

Harran Üniversitesi

1992 yılında kurulmuş olup, 9 fakülte, 3 yüksekokul, 3 enstitü, 10 araştırma merkezi ve 10 meslek yüksekokulu ile hizmet vermektedir.

Fakülteler: Tıp, Fen Edebiyat, Mühendislik, İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim, Güzel Sanatlar, Ziraat, Veterinerlik, İlahiyat

Yüksekokullar: Beden Eğitimi ve Spor, Sağlık, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik

MeslekYüksekokulları: Şanlıurfa, Sağlık Hizmetleri, Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Hilvan, Siverek, Suruç, Viranşehir.

Sağlık Tesisleri

İl, sağlık göstergeleri açısından da ülke ortalamasının altında bir görünüm sergilemektedir. Sağlık ocağı başına 16.571 kişilik nüfusla, 5.356 olan ülke ortalamasının oldukça altındadır. İlde TÜİK verilerine göre 100 bin kişi başına 30 uzman hekim, 46 pratisyen hekim, 3 diş hekimi, 21 eczacı, 48 hemşire ve 27 ebe düşmektedir. Bu istatistiklere bakıldığında ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu görülmektedir.

9.3. DİYARBAKIR

9.3.1. TEKNİK ALTYAPI

9.3.1.1. Ulaşım

Karayolu Ulaşımı

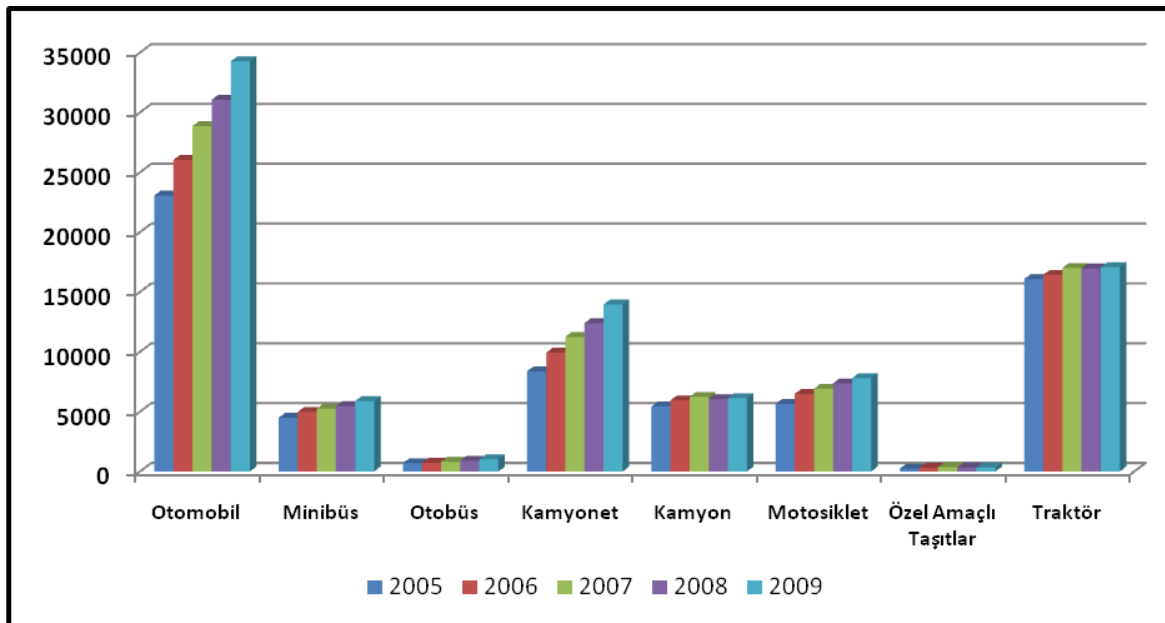
Karayolları 9. Bölge Müdürlüğü sorumluluk alanına giren Diyarbakır İlinde 2005-2009 yılları arasında motorlu kara taşıtı sayısında düzenli bir artış gözlenmektedir. Özellikle Otomobil, kamyonet ve motosiklet sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Bu artış il genelinde trafik sorununun artmasına ve yeni yolların açılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Tablo 9.31. Diyarbakır İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları

Taşıt Cinsi	2005	2006	2007	2008	2009
Otomobil	23 058	26 039	28 864	31 058	34 271
Minibüs	4 489	4 980	5 253	5 466	5 880
Otobüs	691	729	821	901	1 016
Kamyonet	8 375	9 926	11 252	12 397	13 960
Kamyon	5 429	5 949	6 235	6 038	6 131
Motosiklet	5 654	6 486	6 916	7 362	7 805
Özel Amaçlı Taşıtlar	243	313	372	331	333
Traktör	16 074	16 434	17 010	16 976	17 069

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Grafik 9.3. Diyarbakır İli - Mevcut Motorlu Kara Taşıtları Dağılım Grafiği

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Tablo 9.32. Diyarbakır İli - Mevcut Yol Uzunlukları

Yıllar	İl ve Devlet	Otoyol (Km)	Köy Yolu	Demir
2001	873		5 819	150
2002	873		5 863	150
2003	873		5 863	150
2004	1003		5 138	150
2005	1044		5 019	150
2006	1044		5 019	150
2007	1059		5 489	150
2008	1059		5 521	150

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler 2009

Havayolu Ulaşımı

1952 yılında hizmete giren havaalanının şehre uzaklığı 6 km olup sivil-askeri kategoridedir. 16/34 pistinin boyutları 3549x45 olup beton kaplamadır. Yolcuya açık alanlar 2680 m2 olup 200 araçlık otopark kapasitesine sahiptir.

Diyarbakır Havaalanı 2008 yılı verileri (Çevre Durum Raporu, 2008):

Uçak trafiği : 6 972

Gelen yolcu :422 380

Giden yolcu : 422 679

Havaalanının şehre uzaklığı:6 km

Terminal binası kapasitesi: 1.450.000 yolcu/yıl

9.3.1.2. İçmesuyu Ve Arıtma Tesisleri

İl Geneli

İlde mevcut içme suyu iki ana gruptan ibarettir; kaynak suları ve derin kuyulardan dalgıç pompalarla çıkarılan sular. İlin su temini Dicle Barajı ve Gözeli Su Havzasından sağlanmaktadır. Gözeli su membası Diyarbakır'ın en eski su kaynağıdır. Zamanla kaynağın su kapasitesi artırılmıştır. Ancak havza civarında kontrolsüz açılan sulama amaçlı kuyular ile küresel ısınma gibi çevre faktörlerinin etkisi ile havzada bulunan mevcut kuyuların bir kısmından su alınamamaktadır. Hâlihazırda kaynaktan sağlanan içme suyu 250 L/s, aktif olan kuyulardan (15 adet) da 200 lt/sn olmak üzere toplamda havzadan 450 lt/sn civarında su temini yapılabilmektedir. Elde edilen içme suyu sınıf YAS-I kalitede olup, havza içerisinde klorlanıp

isale hattı ile şehir şebekesine verilmektedir. Gözeli su kaynakları ve 15 kuyudan dalgıç pompa ile çıkarılan sular Bağlarbaşı ana su deposuna isale hattı ile gelmekte ve dağıtımı yapılmaktadır. Havzadan ortalama 40.000 m³/gün su temini sağlanmakta ve sadece klorlanıp tüketime sunulmaktadır. Su kirliliği için özel klorlama cihazları kullanılmaktadır. Klorlamanın sağlıklı yapılabildiği her gün Çevre Sağlık Müdürlüğü teknisyenlerince şehrin çeşitli yerlerinden alınan su numunelerin tahlili ile denetlenmektedir. Dicle Barajı'ndan temin edilen su ise İçme Suyu Arıtma Tesisinde arıtıma tabi tutulduktan sonra dağıtılmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008; DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008).

İlin Su Kaynakları Potansiyeli:

Yerüstü Suyu Toplamı: 6905 hm³

Dicle Havzasından: 6520 hm³

Fırat Havzasından: 385 hm³

Yeraltı Suyu: 350 hm³

Toplam Su Potansiyeli: 7255 hm³

Dicle nehri Akışı: 7128 hm³

Sinek Çayı Akışı (Fırat'tan): 200 hm³

Toplam Su Akışı: 7328 hm³

İçme Suyu Kaynakları ve Barajlar:

İçme Kullanma Suyu Potansiyeli

Ön incelemesi tamamlanan : ----

Diyarbakır Kenti İçme Suyu II. Merhale (Planlanan) : 3 000 lt/sn ()*

Diyarbakır Kenti İçme Suyu I. Merhale (İşletmede) : 3 000 lt/sn

Gözeli Su Havzası Kaptajı (İşletmede) : 248 lt/sn

Gözeli Su Havzası YAS (kuyular) (İşletmede) : 387 lt/sn

5216 Sayılı Yasa ile Yeni Birimler (İşletmede) : 260 lt/sn

İşletmeden Çıkarılmış Kaynaklar : 386lt/sn (**)

Kent içi Özel+Resmi Kuyular : 149 lt/sn

İl Toplamı : 7 080 lt/sn

(**) İlde daha önce içme suyu kaynağı olarak kullanılıp daha sonra çeşitli nedenlerden ötürü hizmet dışı kalan kaynaklar şunlardır:

1. Anzele Kaynağı : 110 lt/sn
2. İçkale Kaynağı : 10 lt/sn
3. Alıpınar Kaynağı : Kuru
4. Toplu Konut (kuyular) : 24 lt/sn
5. Yeniköy'deki YAS (Kuyular) : 70 lt/sn
6. Silvan yolu YAS (Hamidiye Kuyuları) : 100 lt/sn
7. Kent içinde Kalmış Diğer Kuyu ve Kaynaklar: 72 lt/sn

TOPLAM : 386 lt/sn

Aktif Su Potansiyeli;

(*) (**)

$$7\ 080 - (3\ 000 + 386) = 3\ 694 \text{ lt/sn} = 116,50 \text{ hm}^3/\text{yıl}$$

Merkez İlçe

Şehrin su ihtiyacının temin edildiği en önemli kaynak hâlihazırda Gözeli Su Havzası'dır. Havzadan elde edilen içme suyu rezerv Bazalt Formasyonu'ndan karşılanmaktadır. Bölgedeki su temini 19 adet aktif ve 1 adeti ise devre dışı olmak üzere toplam 20 adet kuyudan ve kaptaj marifetiyle elde edilmektedir. Gözeli Su Havzası 14 Aralık 1993 tarih ve 21788 sayılı resmi gazeteyle "Diyarbakır Serap Güzeli (Gözeli) İçme Suyu Sondaj Kuyuları İletme Sahası" ilan edilmiştir.

Gözeli Su Havzası

Gözeli Su Havzası koruma bantları sınırları içerisine Havar ile Gözeli köyleri girmektedir. Bölgedeki konut sayısı 189 adettir. Yeni aynı alanda faaliyet gösteren çoğu entegre

olmak üzere 16 adet endüstriyel tesis mevcuttur. Gözeli Su Havzası'nı tehdit altında bırakan bu endüstriyel tesislerin atıksuları merkezi bir sistemle toplanmış olup şehrin atıksu arıtma tesisine pompalanması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Diyarbakır ili içme suyu kaynaklarının adı, kaynak türü, yeri bağlı olduğu bölge ve su analiz raporları, debi verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.33. Diyarbakır İli - Kuyu Ve Kaynak Suları Bilgileri

	Kuyu Yeri	Kuyu No:	Derinlik (m)	St.Sv (m)	Dina. Sv (m)	Debi (o) Lt-Sn	Akifer Tipi	Açıklamalar
1	Gözeli	32511	22	0.50	12	25	BAZALT	
2	“	32538	20	0.70	15.1	11	BAZALT	
3	“	33145	50	2.4	24.5	13	BAZALT	
4	“	33145	40	0.5	1.0	50	BAZALT	
5	“	33146	60	21	38	60	BAZALT	
6	“	33148	50	20	35.3	35	BAZALT	
7	“	33149	56	17.6	39.2	35	BAZALT	
8	“	33150	56	3	20	50	BAZALT	
9	“	39117	70	5	38	30	BAZALT	
10	“	38118	70	34	42.7	25	BAZALT	
11	“	38119	70	12	52	25	BAZALT	
12	“	39120	70	33.5	53.5	25	BAZALT	
13	“	39121	70	31	41	40	BAZALT	
14	“	39122	70	24	53.5	40	BAZALT	
15	“	39123	70	18.5	51	40	BAZALT	
16	“	46910	70	4.3	52	38	BAZALT	
17	“	46911	70	1.9	10.8	90	BAZALT	
18	“	46990	70	9.8	40	40	BAZALT	
19	“	46913	70	3.8	22	60	BAZALT	Yedek Kuyu
20	“	38570	61	26.7	47	10	BAZALT	Çalışmıyor
Gözeli Kuyularının ilk açıldığında toplam debileri : 742 lt/sn-şimdiki debisi : 387 lt/sn								
21	Yeniköy	45454	500	78	150	30	MİDYAT	
22	“	45454/	74	42	47	20	BAZALT	
23	“	47320	77	16	60	25	BAZALT	
24	“	47321	80	43.7	47	40	BAZALT	
25	“	47322	75	25	60	20	BAZALT	
26	“	48403	500	80	146	23	MİDYAT	Pompa 150-
27	Diyarbakır	36443	-	-	-	3	“	Pompa 40-50
28	Gözeli	36443	Kaptaj	-	-	250/118	“	Yazın su
29	Anzele	36443	“	-	-	135	“	
30	İçkale	36443	“	-	-	20/15	“	
31	Alıpınar	36443	“	-	-	5/Kurumu		Kaynak

Kaynak: DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008

Şebeke ve dağıtım sistemi

İçme Suyu Dağıtım Projesi Genel Bilgileri:

Kentin topoğrafik şartları göz önüne alınarak şebeke 6 basınç katına ayrılmıştır. İçme Suyu Dağıtım Projesi'nde değişik hacimlerde 11 adet birinci kademe ve 4 adet ikinci kademe olmak üzere 15 adet su deposu dizayn edilmiş ve projedeki toplam depo hacmi 214.000 metreküptür. Şebeke katlarında birinci ve ikinci kademe olmak üzere toplam 935.831 metre şebeke döşenmesi öngörülmüştür.

Mevcut Durum:

Depolar:

DY2.2 Bağlarbaşı Su Deposu 30.000 m³

DY3.1 Peyas Su Deposu 30.000 m³

DY3.2 Karakuyu Su Deposu 15.000 m³

DY4.2 Tepeşehir Su Deposu 15.000 m³

DY5.2 Talaytepe Su Deposu 15.000 m³

TK-1 Toplu Konut Şilbe Su Deposu 2.500 m³

TK-2 Toplu Konut Üçkuyular Su Deposu 5.000 m³

Arıtma Arıtma Tesisi Su Deposu 10.000 m³

Toplam Aktif Hacim 122.500 m³

Şebeke:

Şebeke de ise; 100 mm Pvc ile 1.400 mm Ç.B. çapları arasında değişen hatlar mevcuttur. 5216 Sayılı Yasa ile idarenin yetki sınırına bağlanan yeni yerleşim birimlerindeki şebeke çalışmaları ile beraber değişik çaplarda toplam olarak 1.102 kilometre civarında şebeke hattı işletilmektedir (DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008).

İldeki içme suyu kaynaklarının adı, kaynak yeri ve bağlı olduğu bölgelerin isimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.34. Diyarbakır İli - İçme Suyu Kaynaklarının Adı, Kaynak Yeri, Bağlı Olduğu Bölge

Kaynağın Adı	Kaynağın	Kaynağın Yeri
Gözeli	Derin Kuyu	İlin 13 km.. batısında Urfa yolu güneyin
Gözeli	Kaptaj	İlin 13 km.. batısında Urfa yolu güneyin
Yeniköy	Derin Kuyu	Hava Kuv.Kuzey sınırına par. Şeh.Mrk
Hamidiye	Derin Kuyu	İlin 4 km..Kuzeydoğusunda dicle neh.pa
Toplu Konut	Derin Kuyu	İlin 6 km.. kuzeyinde
Koşuyolu	Derin Kuyu	Şehir Bağlar Semtinin Merkezinde
Azizye	Derin Kuyu	İlin 4 km.. kuzeyinde
Orman Fidanlığı	Derin Kuyu	İlin 5 km.. kuzeyinde
Sanayi Sitesi	Derin Kuyu	İlin kuzeyinde Sanayi Bölgesinde
Nesrin Küme	Derin Kuyu	Şehir Mrk.'den Elağız yolu 6 km.'de
Sümer Park	Keson Kuyu	Sümer Halı Fab. Şehir Merkezi
Benusen	Derin Kuyu	Şehrin güneyinde gecekondü Böl.
DDY	Keson Kuyu	Şehir Merkezi DDY Gar sahasında
Eski Tekel içki Fab.	Keson Kuyu	Hastaneler mevkii
Tekel Yaprak Tütün	Derin Kuyu	Elağız yolu 5.km.'de
Anzele	Kaynak	Şehir merkezi çift kapı mevkii
İçkile	Kaynak	İlin eski şehir merkezi ilin doğusunda
Alıpınar	Kaynak	şehir merkezi, ilin merkezi

Kaynak: DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008.

Tablo 9.35. Diyarbakır İli - İçme Su Kaynaklarına Ait Debi Verileri

1) Gözeli 1. Toplama deposu (Eski depo)

Ölçü Tarihi

Debi

01.06.1999

0,248 (248 lt/s)

2) Gözeli üst toplama deposu (Yeni depo)

01.06.1999

0,387 (387 lt/s)

Not: Bir adet kuyu çalışmıyor.

3) Şehir içi toplama (Eski TOFAŞ Toptancılar sitesi yanı)

04.06.1999

0,595 (595 lt/s)

4) Anzele

02.06.1999

0,135 (135 lt/s) (**)

-
5) İçkale
02.06.1999	Ölçülemedi. (**)
6) Alıpınar
02.06.1999	Ölçü anında kuru. (*)
7) Hamidiye
01.06.1999	0,147 (147 lt/s) (*)
8) Yeniköy
02.06.1999	Kuyu, alet ile ölçülemedi. (***)
9) Sanayi sitesi
02.06.1999	Kuyu, alet ile ölçülemedi. (*)
10) Eski Tekel içki fabrika kesonu
02.06.1999	Kuyu, alet ile ölçülemedi. (*)
-

Kaynak: DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008

(*) Kullanım Dışı

(**) Hevsel Bahçelerinin sulanmasında kullanılmaktadır.

(***) Yeşil alan sulamasında kullanılmaktadır.

İçme Suyu Temin Edilecek Olan Kaynaklar:

Dicle Barajı: Diyarbakır 2025 yılı projeksiyonuna göre planlanan Dicle Baraj Gölü'nün arıtması tamamlanmış olup, arıtmadan kazanılan su şehir suyu dağıtım sistemine bağlanmıştır. Barajdan arta kalan su, Diyarbakır, Ergani, Çınar ve Bismil ovalarında yaklaşık 130.000 ha araziye sulayacaktır.

Habaş Pınarı: İlin yaklaşık 35 km. güneybatısında Karacadağ eteklerinde bulunan bir kaynaktır. Bu kaynak bazalt formasyonu kaynaklı olup, anılan bölgede yüzeyden akmaktadır. Bölgeye ait kamulaştırma, proje inşaatı gibi çalışmaların hazırlığına başlanmıştır.

İçmesuyu Arıtma Tesisi

Dicle Barajı Su Temin Sistemi Haziran 2001 tarihinde devreye girmiştir. Barajdan 2200'lük bir hat ile elde edilen su, pompa istasyonuna iletilmekte, pompa istasyonundan yaklaşık 6 kilometre uzaklıktaki ve tesise göre 185 metre yükseklikte bulunan kondüvi yapısına ulaşmaktadır. Kondüvi yapısından yaklaşık 25 kilometre uzunluğunda 1600 mm çaplı cazibeli boru hattı ile Arıtma Tesisine ulaşmaktadır (DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008).

Arıtma Tesisi Öncesi Su Kaynakları

1. Gözeli Kaynağı ve Kuyular
2. Anzele Kaynağı
3. İçkale Kaynağı
4. Alıpınar Kaynağı
5. Koşu Meydanı Kuyusu
6. Yeniköy Kuyuları
7. Hamidiye Kuyuları
8. Sanayi Sitesi Kuyusu
9. Nesrin Mahallesi Kuyusu
10. Benusen Kuyusu
11. Aziziye Mahallesi Kuyusu
12. Fidanlık Kuyusu
13. Toplu Konutlar Kuyuları
14. Sümerpark Keson Kuyusu
15. Eski Tekel Keson Kuyusu
16. Tekel Yaprak Fabrikası Kuyusu
17. DDY Keson Kuyusu

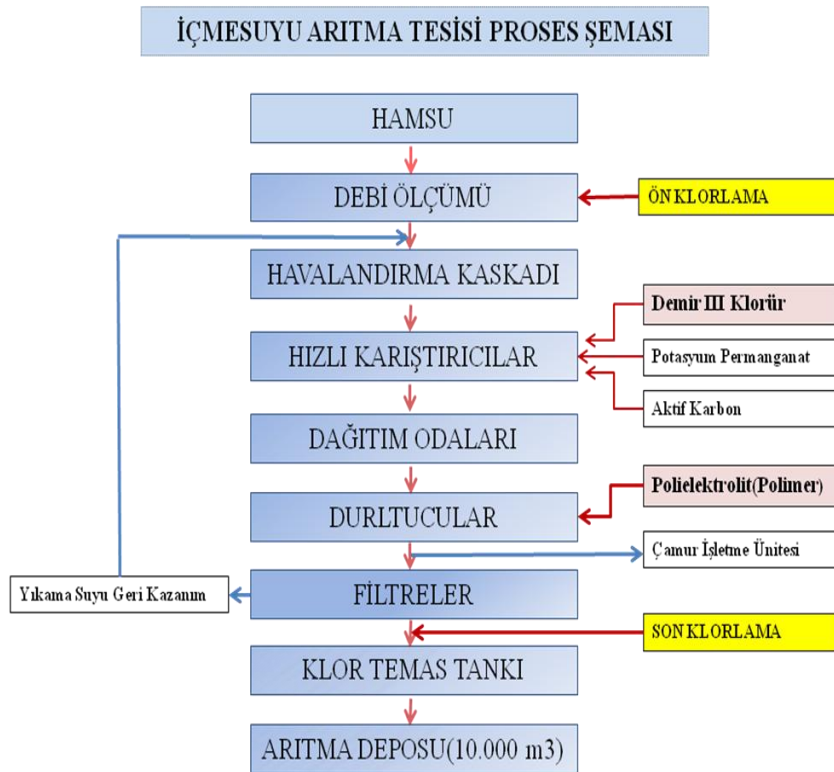
Arıtma Tesisinin devreye girmesi ile beraber Gözeli Su Havzası haricindeki kaynaklar devre dışı bırakılmıştır (DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008).

Diyarbakır kent nüfusunun 1.275.000 kişi olacağı göz önüne alınarak İçme Suyu Arıtma Tesisi iki aşamalı olarak dizayn edilmiştir. Bu nüfus oranına ancak 2015 yılında ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna göre Tesis dizaynı günlük 255.000 m³/gün kapasiteyle (3 m³/s) içme kullanma suyu olarak üretilebilmektedir. Kent merkezine yaklaşık 11 km. uzaklıkta Mastfros tepesinde 440 dekarlık alan üzerine inşa edilmiştir.

Diyarbakır İçmesuyu Arıtma Tesisi

Ham su tesise yaklaşık 32 km. uzaklıktaki Dicle Barajı'ndan 4.000 KW'lık 3 adet pompa (2 sabit ve 1 değişken devirli) ile su verilmektedir. Bunların toplam debisi saniyede 3.200 lt'dir. Tesisdeki posesin akım şeması aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekli 9.3. Diyarbakır İli - İçmesuyu Arıtma Tesisi Proses Şeması (DİSKİ, 2010).

Barajdan temin edilen ve yaklaşık olarak 32 km.'lik muhtelif ebatlardaki kapalı olarak çelik borular içinde gelen ham suyun oksijen ihtiyacı havalandırma ünitesindeki kasketlerde hava ile karşılanır ve birikmiş gazların dışarı atılması sağlanır. Kimya binasından dozaj pompaları ile sevk edilen kimyasal maddelerin hamsu ile homojen bir şekilde karışması sağlanır. Hızlı karıştırıcılardan gelen suları sisteme homojen bir şekilde vermek amacıyla kullanılır. Dağıtım odasında dengelenen su durultucularda polielektrolid yardımıyla çöken (koagüle olmuş) askıdaki partikülleri yumaklaştırır (flokülasyon). Lamela pulsatör tipindeki çamur katmanlı durultucu kullanarak askıdaki partiküllerin çökeltme işlemi gerçekleştirilmektedir. Burada çamur ve su birbirinden ayrılarak çamur yoğunlaştırıcılarına, su ise kum filtrelerine alınır. Yüksek düzeyde arıtılmış su son filtrasyon işlemine tabi tutulur ve buradan temiz su tankına alınarak tüketime gönderilir. Aşağıdaki resimlerde arıtma tesisi proseslerden görüntüler verilmektedir.

İçmesuyu Arıtma Tesisi Üniteleri

Durultucudan gelen çamurlar bu tankta biriktirilir ve yoğunlaştırıcı ünitesine gönderilir. Yoğunlaştırılmış çamur Filtre-Press ünitesine gönderilir. Kireçle doyurulmuş yoğun çamurun yüksek basınç altında preslenerek bertaraf edilmesi sağlanır. Çamur arıtma üniteleri aşağıdaki resimlerde gösterilmiştir.

İçmesuyu Arıtma Tesisi Çamur Arıtma Üniteleri

Arıtılmış ve tüketime hazır hale gelmiş içme suyu yaklaşık olarak 20 dk dezenfeksiyona tabi tutulur oradan temiz su deposuna ve daha sonra tüketime sunulmak üzere şehir şebekesine gönderilmektedir. SCADA sistemi ile arıtma tesisinin bütün üniteleri ile proses aşamaları bu merkezden izlenerek kontrolü ve raporlanması yapılmaktadır (DİSKİ, Genel Müdürlüğü, 2010).

İçmesuyu Arıtma Tesisi Ana Su Deposu ve SCADA Sistemi

Tesisin 2009 yılı sonunda elde ettiği arıtım kapasiteleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.36. Diyarbakır İli - İçmesuyu Arıtma Tesisi 2009 Yılı Su Üretim Değerleri

Aylar	Yıl	Pompa İstas. Alınan Ortalama Günlük Su Miktarı (M3)	Arıtma Tesisine Giren Su Miktarı Aylık Toplam (M3)	Arıtma Tesisinden Şehre Verilen Ortalama Günlük Su Miktarı	Arıtma Tesisinden Çıkan Su Miktarı Aylık Toplam (M3)
Ocak	2009	120.290,32	3.729.000	118.677,42	3.679.000
Şubat	2009	119.321,43	3.341.000	118.285,71	3.312.000
Mart	2009	119.225,81	3.696.000	117.612,90	3.646.000
Nisan	2009	119.966,67	3.599.000	117.700,00	3.531.000
Mayıs	2009	147.000,00	4.557.000	145.258,06	4.503.000
Haziran	2009	170.700,00	5.121.000	168.466,67	5.054.000
Temmuz	2009	190.709,68	5.912.000	187.419,35	5.810.000
Ağustos	2009	192.806,45	5.977.000	189.935,48	5.888.000
Eylül	2009	174.000,00	5.220.000	172.000,00	5.160.000
Ekim	2009	144.483,87	4.479.000	142.193,55	4.408.000
Kasım	2009	141.466,67	4.244.000	140.033,33	4.201.000
Aralık	2009	118.516,13	3.674.000	116.806,45	3.621.000
Toplam			53.549.000		52.813.000
Mevcut Pompa İstasyonu Ve İsale Hattı Kapasitesi	Pompa Adedi	Birim Pompa Su Üretim Kapasitesi (M3/Saniye)	Arıtma Tesisi Üretim Kapasitesi(Tam) (M3/Saniye)	Arıtma Tesisi Üretim Kapasitesi (Tam) (M3/Saat)	Arıtma Tesisi Üretim Kapasitesi(Tam) (M3/Gün)
	2	1,72	3,00	10.800,00	255.000,00

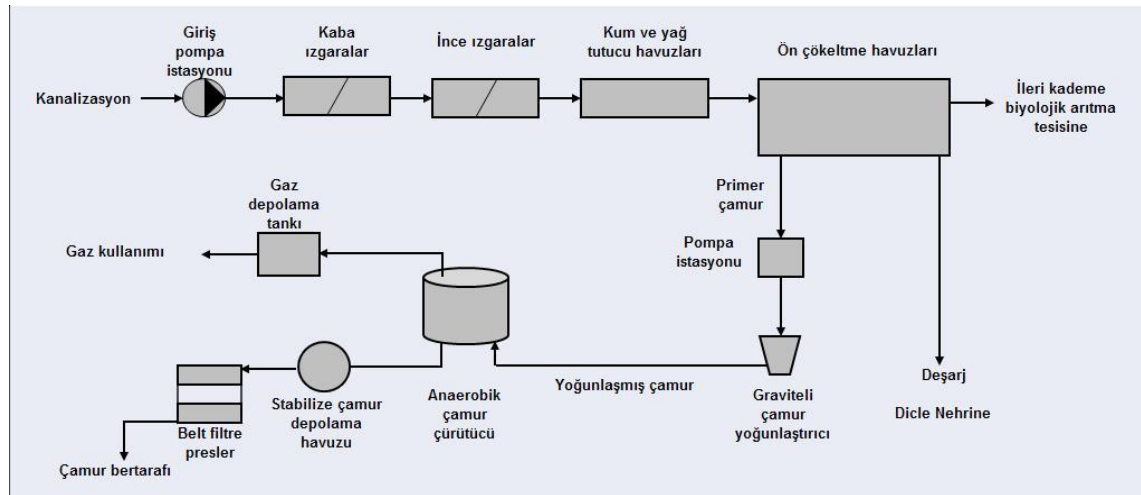
Kaynak: DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2009.

9.3.1.3. Kanalizasyon Ve Arıtma

Merkez İlçe

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi DİSKİ Genel Müdürlüğü tarafından faaliyete geçirilmiştir. Tesis eski Mardin yolu üzeri 4. km. de Dicle Nehri kenarında kurulmuştur. Büyükşehir Belediyesi'ne tabi olan atık su arıtma tesisi, şu anda % 30 verimle, mekanik olarak arıtma yapmaktadır. Şehirdeki evsel atık sular yaklaşık 650 km. uzunluğunda toplama sistemi ile toplanarak, toplam 52 km. uzunluğunda çapları 700 mm ile 1.800 mm arasında değişen kolektör hatlarına bağlanarak 2.000 mm' lik tek bir kolektör hattı ile cazibeli bir şekilde arıtılmak üzere atık su arıtma tesisine verilmektedir. Kent içindeki atık suların toplanıp bunların tekrar kullanıma sunulması amacıyla yapılan toplama sistemleri üç alt kademe belediyesinden, Suriçi ve Yenişehir Belediyesi sınırları dahilinde tamamlanmış olup, Bağlar Belediyesi sınırları dahilindeki yerleşim alanlarında tamamlama çalışmaları sürdürülmektedir. Alt yapısı tamamen yenilenmiş olan Suriçi Belediyesi sınırları dahilinde evsel atık sular ve yağmur suları için ayrı toplama sistemleri yerleştirilmiş olmakla birlikte, büyük oranda eski toplama sistemlerinin kullanıldığı diğer yerleşim alanlarında evsel atık sular ve yağmur suları henüz aynı sistemle toplanmaya devam etmektedir (DİSKİ, Genel Müdürlüğü, 2008).

Şekli 9.4. Atıksu Arıtma Tesisi Ön Arıtım Ve Çamur Arıtım Üniteleri

Atıksu arıtma tesisi dizayn verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. 37. Diyarbakır İli - Atıksu Arıtma Tesisi Dizayn Verileri

		2005 yılı	2010 yılı
		(Aşama 1)	(Dizayn)
Eşdeğer nüfus	kişi	666,491	903,242
Günlük yağışsız mevsim debisi	m ³ /gün	109,344	166,926
Ortalama saatlik debi	m ³ /saat	4,556	6,955
Maksimum saatlik debi	m ³ /saat	8,454	12,637
Minimum saatlik debi	m ³ /saat	3,868	5,864
KOI yükü	kg/gün	66,649	90,324
BOI yükü	kg/gün	33,325	45,162
Toplam Azot yükü	kg/gün	6,665	9,032
Toplam Fosfor yükü	kg/gün	1,666	2,258

Kaynak: DISKİ Genel Müdürlüğü, 2008

Arıtma tesisini büyük katı maddeler yüzünden zarar görmekten veya tıkanmaktan korumak için arıtma ekipmanının ve tesis altyapısının öncesinde mekanik olarak temizlenen, otomatik olarak çalışan kaba ızgaralar yerleştirilmiştir. Tesiste 2 adet kaba ızgara mevcut olup, sıyırıcılar vasıtası ile kaba malzemenin tutulması sağlanmaktadır. Izgara Aralığı 60 mm civarındadır. Tutulan kaba malzemeler taşıyıcı bantlarla zemin seviyesindeki konteynırlarda biriktirilir. Toplanan malzemeler direk olarak stok sahasına (kek sahası) nakledilmektedir. İnce ızgaralar arıtma sürecinin etkinliğini ve güvenilirliğini azaltabilecek veya mekanik ekipmanlara zarar verebilecek malzemelerin giderilmesi için yerleştirilmiştir. İnce ızgaralar mekanik olarak temizlenir ve otomatik olarak çalışır. Izgaralarda tutulan malzeme preslere boşaltılır ve buradan konteynırlara nihai olarak gönderilmeden önce sıkıştırılır. Tesiste 4 adet ince ızgara mevcut olup, 6 mm aralıklı ızgaralardan oluşmaktadır. Tutulan malzemeler taşıyıcı helezonlar ile yine helezonik presler vasıtası ile susuzlaştırılarak taşıma konteynırlarına aktarılmaktadır. Konteynırlarda biriken malzemeler direk stok sahasına nakledilmektedir.

Atıksu Arıtma Tesisi Kaba ve İnce Izgaralar

Ünitede 4 adet kum ve yağ tutucu kanallar mevcuttur ve $4*600=2.400 \text{ m}^3$ hacme sahiptir. Sistem tamamı ile kanal üstünden yağ sıyırma ve trapez kesitli kanal tabanından kum sıyırma işlemi yapılmakta ve bu işlem hareketli köprü vasıtası ile sağlanmaktadır. Kanal sonunda biri yağ tutma ve diğeri kum tutma hazneleri ile son bulmaktadır. Biriktirilen yağlar direk olarak tesis giriş yapısına yönlendirilmektedir. Yönlendirme işlemi 4 adet yağ pompası ve 4 adet 65 mm çaplı basma hatları DN100 mm çaplı kolektöre basılarak tek boru ile gönderilmektedir. Yağ Pompaları mevcut halde 5 sıyırma işleminden sonra bir kez çalışmakta ve yaklaşık olarak 15-20 dk süre ile çalışmaktadır. Kum tutma haznelerinde bulunan 4 adet dikey tip pompalar ile İnce Izgara Ünitesinde bulunan helezonik kum ayırıcılarına yönlendirilmekte ve susuzlaştırılıp konteynırlara dolumu sağlanmaktadır. Biriktirilen kumlar stok sahasına gönderilmektedir.

Ön çökeltme havuzlarında, askıdaki katı maddelerin ve organik maddelerin büyük çoğunluğu giderilir. Çökeltmeye tabi tutulan atıksu savaklardan dışarı alınır ve çökelen birincil çamur çekilmeden önce çamur konilerinde yoğunlaşır. Tankların her biri 2160 m^3 toplam 8640 m^3 hacme sahiptir. Tankların toplam yüzey alanı 720 m^2 'dir. Ön çökertme tanklarının önünde ve orta bölümünde ön çökertme drenaj kuyusu yer almaktadır. Tankların taban eğimi kuyu istikametindedir. Tanklardaki eğim miktarı yaklaşık olarak baş ve son kısım arasında 50 cm civarındadır. Tankların baş tarafında 3'er adet çamur biriktirme hazneleri mevcut olup, biriktirme işlemi yine tanklar üzerinde hareketli olan köprüler vasıtası ile yürütülmektedir. Hareketli köprüler üzerinde tabanda çamur ve su yüzeyinde ise yüzer madde sıyırıcıları yer almaktadır. Ön çökertme kuyusuna çamur çekme vanaları ile malzeme alınmaktadır. Vanalar aktuatörlü olup, boşaltma işlemi hidrostatik basınç ile sağlanmaktadır. Ön çökeltme kuyusunda biriken çamur ve yüzer maddeler 2 adet pompa marifeti ile Çamur Yoğunlaştırma ünitesine yönlendirilmektedir (DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2010).

Arıtma Tesisi Kum Tutucular ve Ön Çökeltme Havuzları

Atıksu arıtma tesisine giren atıksuyun arıtıldıktan sonra sistemden çıkış noktası ön çökeltme tanklarıdır. Fiziksel arıtmaya tabi tutulmuş atıksu ön çökeltme tankları üstünden savaklanarak ve ambrojan yapısında havalandırmaya tabi tutularak Dicle Nehrine deşarj edilmektedir.

Arıtma Tesisi Atıksu Deşarj Noktası

Çamur susuzlaştırma ünitesi; belt filtre presleri, bir polimer hazırlama ünitesi ve polimer dozlama pompalarını, vidalı presleri, kireç silosunu, dozlama tesislerini ve çamur keki konveyörlerini içerir. Belt preslerden sonra çamur kekinin katı madde içeriği yüzde 23 ile 25 arasındadır. Kireç dozlama tesisleri katı madde içeriğinin yüzde 25'in üzerine çıkarılması için sağlanmıştır. Çamur susuzlaştırma ünitemizde 2 adet belt press bulunmaktadır. Çamur depolama tankından gelen stabilize çamurun polimer kullanılarak susuzlaştırma işleminin yapıldığı ünitelerdir. Tesisde üretilen gaz, yalıtkan bir tabakayla kaplı bir membran tankta toplanır. Biyogaz çürütücülerin ısıtılmasında kullanılan sıcak suyu üreten bir kazanda yakılır. Kazanlar aynı zamanda akaryakıt olarak ta kullanılmaktadır. Fazla gaz bir gaz bacasında (Flare) yakılır.

Gaz Depolama Tankı ve Gaz Yakma Bacası

Atıksu arıtma tesisi çıkışında beklenen değerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.38. Diyarbakır İli - Atıksu Arıtma Tesisi Çıkışında Beklenen Değerler

	2005 yılı (Aşama)	2010 yılı (Dizayn)
BOI, mg/l	255	225
Azot , mg/l	61	54
Fosfor, mg/l	15	14

Kaynak: DİSKİ Genel Müdürlüğü, 2008

Atıksu arıtma tesisi çamur arıtım ünitesinden çıkan çürümüş çamurları gerekli analiz ve araştırmalardan sonra uygun bulunursa tarım arazilerinde toprak iyileştirici ve gübre şeklinde kullanılması düşünülmektedir. Çıkacak olan metan gazının ise ısınma amaçlı kullanılması planlanmaktadır.

Bölgede Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları

Diyarbakır'da ilçelere göre oluşabilecek toplam evsel atıksu miktarları günümüzde 227251,7 m³/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu değer kişi başına günlük su tüketiminin 150 litre olduğu (150 l/kişi/gün) kabul edilerek hesaplanmıştır. İl merkezinde şu anda mevcut atıksu arıtımını sağlayabilecek aktif bir tesis mevcuttur. 30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek evsel atıksu miktarı ise, 340676,9 m³/gün (2040 nüfusuna göre³²⁷) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel atıksu miktarında ortalama 1,5 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bölgede giderek artacak olan atıksu miktarı söz önünde bulundurulduğunda arıtma tesisinde kapasite artımına gidilmesi gerekecektir.

Tablo 9.39. Diyarbakır İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerinden Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek Evsel Atıksu Miktarı (M ³ /Gün)
Merkez	886.371	132955,7	1.484.983	222747,5
Bismil	108.992	16348,8	160.382	24057,3
Çermik	50.240	7536	64.181	9627,15
Çınar	67.504	10125,6	101.440	15216
Çüngüş	13.511	2026,65	7.759	1163,85
Dicle	40.122	6018,3	44.901	6735,15
Eğil	23.239	3485,85	33.299	4994,85
Ergani	112.867	16930,05	168.769	25315,35
Hani	31.551	4732,65	40.334	6050,1
Hazro	17.501	2625,15	15.686	2352,9
Kocaköy	15.098	2264,7	21.591	3238,65
Kulp	36.415	5462,25	29.810	4471,5
Lice	26.793	4018,95	9.837	1475,55
Silvan	84.807	12721,05	88.207	13231,05
TOPLAM	1.515.011	227251,7	2.271.179	340676,9

³²⁷ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen “en küçük kareler 2.metodunda” elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

9.3.1.4. Katı Atık

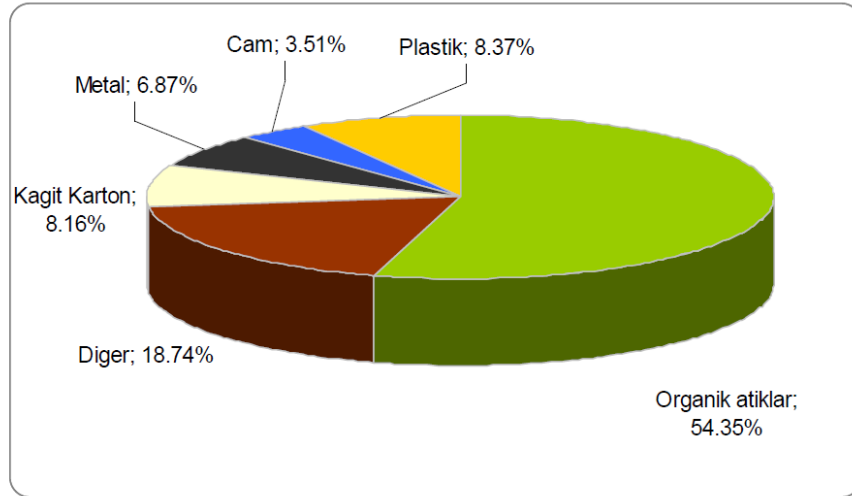
İl Geneli

İlde hızla artan nüfusun yanında tüketim toplumu zihniyetinin yaygınlaşmasıyla hızla artan katı atıkların bertaraf edilmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Hali hazırda kullanılan atık depolama sahası, düzensiz depolama yüzünden ömrünü doldurmak üzeredir. İlçelerde de aynı durum söz konusudur. Belediyelerce toplanan atıklar arazide düzensiz depolamayla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır (İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

Merkez İlçe

İl merkezinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından planlanan Düzenli Depolama ve Kompost Tesisi proje aşamasındadır. İlde toplanan atıkların büyük bir bölümünü organik atıklar oluşturmaktadır. İlde toplanan katı atıkların özellikleri ve bileşenleri, atıkların analiz sonuçları ve atık boşaltım yerinde yapılan analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Grafik 9.4. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tarafından Araştırılan Atık Bileşimi, 2004

Tablo 9.40. Diyarbakır İli - Üretilen Çöpün Özellikleri ve Bileşenler

Organik Madde	% 53,57
Kağıt	% 3,26
Metal	% 0,7
Cam	% 0,96
Kül	% 7
Plastik	% 7,34
Diğer	% 27,8
Kışın Islaklık Oranı	% 40
Yazın Islaklık Oranı	% 20

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Tablo 9.41. Diyarbakır İli - Kent Merkezi Katı Atık Analiz Sonuçları

Yerleşim Yeri	Ofis-1	Ofis-2	Bağlar	Postane	
Çöp Yoğunluğu (Kg/M ³)	316	216	484	387	
Madde	50 M Ele Üst	13.60	---	---	37.52
	10 M Ele Üst	29.74	---	---	27.24
10 Mm Elek Altı (%)	21.51			12.04	
Toplam (%)	64.85	69.44	74.79	76.80	
Kağıt – Karton (%)	11.70	9.25	7.79	3.87	
Metaller (%)	3.48	10.18	6.61	7.23	
Cam (%)	6.01	3.70	1.24	3.10	
Tekstil (%)	1.58	0.92	2.06	2.06	
Plastik (%)	12.34	6.48	7.43	7.23	
10 Mm Elek Altı Nem Oranı (%)	27.77	---	---	2.347	

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Katı atık analizlerine bakıldığında Diyarbakır Kent merkezinden kaynaklanan çöpün içinde organik maddenin en yüksek miktarda olduğu gözlenir. Cam, tekstil, metal ve plastik maddeler ise düşük yoğunlukta bulunmaktadır.

Tehlikeli ve Zararlı Atıklar

İlde sınırları dahilinde tehlikeli ve zararlı atık açığa çıkaran sanayi tesisi olarak, N.V. Turkse Perenco sayılabilir. Şirket; petrol üretimi yapmakta, temel olarak petrol ve su karışımı yeraltından 2000–3000 m civarında değişen Formasyonlardan ESP (dalgıç pompalar) ile yeryüzüne çıkarılmakta ve boru hatları yardımıyla separatörlerden geçirilerek, petrolü alınarak ortaya çıkan drenaj suyu da önceden izinleri alınmış olan atıksu enjekte kuyuları yardımıyla petrolün alındığı Formasyona tekrar enjekte edilmektedir. Ancak kimi zaman boru hatlarında meydana gelen hasarlardan kaynaklı sızıntılar bulunduğu ortamı kirletmektedir. Petrolle kirlenen topraklar, N.V.Turkse Perenco tarafından biyoremidasyon yöntemi ile temizlenmektedir. İşletme aşamasında oluşan atıkları ise, Bakanlıkça onaylı taşıyıcı ve uzaklaştırıcı firmalarca geri kazanılmaktadır. N.V. Turkse Perenco Şirketi üretim süresince oluşan tehlikeli atıklar ve uzaklaştırma metotları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.42. Diyarbakır İli - Turkse Perenco Atık Envanteri

Atığın Türü	Miktarı	Atığı uzaklaştırma /bertaraf yöntemi
Pil, akü veya bataryalar	1 427 kg/yıl	Şirketin blok-istasyonları, sosyal tesis ve ofislerine kilitli ve ahşaptan imal edilmiş özel atık pil kumbaraları yerleştirilerek toplanan atık piller geri dönüşümlerinin sağlanması için Kayseride bulunan Aspilsan Askeri Pil fabrikasına iletilmektedir.
İstasyonların Çamur Çukurlarında biriktirilen petrol tortusu	25 m ³ /yıl	Çevre ve Orman Bakanlığından yeterlilik belgesi almış müteahhitlere verilerek, uzaklaştırılması sağlanmaktadır.
Üretimde kullanılan kimyasal malzemeler		Atık oluşmamaktadır, hepsi kullanılmaktadır.
Tank dibinde biriken çamurlar	53 m ³ /yıl	Çevre ve Orman Bakanlığından yeterlilik belgesi almış müteahhitlere verilerek, uzaklaştırılması sağlanmaktadır.
Atık motor/makine yağları	11 448 litre/yıl	İstasyonların çamur çukuru olarak adlandırılan bölümlerindeki petrol tortuları üzerine dökülerek bunlarla birlikte uzaklaştırılması sağlanmaktadır.

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

Atık Yağlar

Sıvı yağlar otomotiv sektöründen, fabrikalardan ve iş makinalarında oluşmaktadır. İlde atık madeni yağların geri kazanımı amacıyla bir tesis kurulmuş olup henüz faaliyete geçmemiştir.

Pil ve Aküler

İlde atık pil akü ve bataryaların geçici olarak depolanması amacı ile kurulu tesisler bulunmakta olup maksimum 90 gün depolanan bu atıklar, lisanslı taşıyıcılarla bertaraf edilmek üzere anlaşmalı tesislere taşınmaktadır.

Tehlikeli Olmayan Ticari ve Endüstri Atıklar

Ticari atıkların büyük bir bölümü evsel nitelikli atık olarak değerlendirilmektedir. Ticari alanlar şehrin tümüne yayıldığı için, evsel ve ticari atıklar birbirine karışmakta ve ilgili belediyeler tarafından birlikte toplanmaktadır. Bu sebeple değişik tipte ticari atıkları ayırmak ve onları ayrı bir atık akımı olarak tespit etmek mümkün değildir. Dahası evsel nitelikli ticari atıklar günlük ortalama toplanan 554 mg'lık atığın bir parçasıdır. Endüstri tesisleri su kategorilere ayrılabilir; %25 madencilik/tas sanayi (mermer sanayi), %23 tekstil sanayi (bunların %90'ı çırçır fabrikaları) ve geri kalan genel olarak gıda sanayi. Ana atık üreticileri mermer fabrikaları ve onlar genellikle üretimden artan mermer parçalarını üretmektedirler. Bu artıklar genelde dolgu malzemesi olarak komşu alanlarda kullanılmaktadır. Bir fabrikanın temsilcisine göre hammaddenin yaklaşık %7'si atık olarak üretilmektedir. Mermer inert bir madde olduğu için bu uygulamada biraz toz ve görsel kirlilik dışında herhangi bir ana çevresel etki beklenmemektedir.

Organize Sanayi Bölgesi Yakınında Mermer Sanayisi Artıklarının Bertarafı

Küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının sayısı yaklaşık olarak 3.000 ve bunların sadece %30'u organize sanayi sitesinde bulunmaktadır. Geri kalanlar şehrin değişik yerlerine dağılmışlardır. KOBİ'lerin yaklaşık %80'i bir ile dokuz arasında elemana sahipken sadece %13'ü 10 ile 25 eleman çalıştırmaktadır. Diyarbakır'da 532 ha alana kurulu bir tane büyük organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. İlk işletmeler 1992 yılında işbaşı yapmalarına rağmen, 170 yerin sadece %60'ı şimdiye kadar dolmuştur. Halihazırda bu sanayi bölgesinde ilgili belediye tarafından herhangi bir atık toplama işlemi yoktur. Endüstri atıklarının üreticileri kendi atıklarının toplanması ve bertarafından sorumlu olduklarından, sanayi sitesi yönetimi bir traktör alınmasını ve atıkların Karacadağ'daki çöp sahasına taşınmasını planlamaktadır.

Organize sanayi bölgesine ek olarak, Diyarbakır'da 1.173 işletmenin yaklaşık 3.500 kişiyi çalıştırdığı altı tane küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Şehir içindeki küçük sanayi bölgelerinin atıkları evsel atıklar ile birlikte toplanmaktadırlar (Çevre Durum Raporu, 2008).

İnşaat ve Yıkım Atıkları

İnşaat ve yıkıntı atıklarının büyük bir bölümü ayrı olarak toplanırken, evlerin onarımından ortaya çıkan küçük miktarlar evsel atıklar ile birlikte toplanmaktadırlar ve kaydedilen günlük 554 mg atığın bir parçasıdır. Büyük miktarlardaki inşaat ve yıkıntı atıkları için Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi eski bir kil ocağı inşaat ve yıkıntı atıklarının depolanması için kullanılmaktadır. Şehrin güneyindeki tuğla fabrikaları da üretim artığı tuğlalarını buraya getirmektedirler.

İnşaat Ve Yıkıntı Atıkları İçin Depolama Yeri

Şehirden gelen inşaat ve yıkım atıkları (genellikle traktörler ile) DBB aktarma istasyonuna taşınmaktadırlar. Aktarma istasyonunun karşısındaki boş alan inşaat ve yıkıntı atıklarının geçici olarak depolanması için kullanılmaktadır. Buradan atıklar damperli kamyonlar ile inşaat ve yıkıntı atıkları depolama sahasına taşınmaktadırlar. DBB'ne göre yaklaşık 100 mg

atık günlük olarak taşınmaktadır. Kışın ısıtmadan kaynaklı ayrı olarak toplanan kül de inşaat ve yıkıntı atıkları depolama sahasına taşınmaktadır ve bu rakam 180 mg'a çıkmaktadır. Ek olarak inşaat firmaları gibi inşaat ve yıkıntı atıklarının büyük üreticileri atıkları kendileri sahaya taşımaktadırlar.

Pazar Yeri Atıkları

Pazar yeri atıkları ilgili belediye tarafından Pazar kalktıktan hemen sonra toplanmakta ve Pazar yeri su ile yıkanmaktadır. Pazar yerlerinden toplanan atıklar da aktarma istasyonuna götürülmektedirler. Bütün Temizlik İşleri Müdürleri bazı satıcıların satılmayan mallarını pazar yerinde bıraktıklarını belirtmişlerdir. Organik fraksiyona ek olarak kağıt, karton, tahta sandıklar ve plastik gibi ambalaj malzemeleri de atıklara karışmaktadır. Atıkların bu karışımı nedeni ile Pazar yeri atıkları evsel atıkları gibi göz önüne alınmış ve Diyarbakır şehir merkezinde günlük toplanan 554 mg'lık atık miktarına eklenmiştir.

Atıksu Arıtma Çamurları

Diyarbakır atıksu arıtma tesisinin uygulaması 2004 yılında başlamıştır. Şu anda tesis %30 kapasite ile çalışmakta ve sadece mekanik arıtım üniteleri kullanılmaktadır. Tesisin arıtma kapasitesini 5.625 m³/saat'e çıkaracak olan biyolojik arıtım ünitesinin 2010 yılında işletmeye alınacağı hesaplanmaktadır. Atıksu arıtma tesisinde su anda üretilen atıkların miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9.43. Diyarbakır İli - 2007 Yılında Atıksu Arıtma Tesisinde Üretilen Atıklar

Türü	Ortalama Miktarı
Büyük katılar	(>6 cm) 20 m ³ /ay
Küçük katılar	(>6 mm) 18 m ³ /ay
Kum	180 m ³ /ay
Çamur	280 m ³ /ay

Çamur önce yoğunlaştırılmakta daha sonra da tesisin enerji ihtiyacını karşılamada kullanılan biyogaz üretimi amacı ile çürütülmektedir. Çürütülmeden sonra çamur iki adet belt press ile susuzlaştırılmaktadır ve polimer ve kireç ilavesi ile kurutulmaktadır. Susuzlaştırılan çamur arıtma tesisinde geçici olarak depolanmaktadır.

Büyük Katılar ve Susuzlaştırılmış Çamur

Çamurun büyük bir kısmı arıtma tesisine yaklaşık 13 km. uzaklıktaki eski bir kil ocağında depolanmaktadır. Küçük bir bölümü çiftçilere tarımda kullanılmak amacı ile verilmektedir. Arıtma tesisi fizibilite çalışması çamurun Diyarbakır çöp sahasında veya düzenli depolama sahasında depolanacağını öngörmüştür (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2010).

Katı Atıkların Biriktirilmesi, Toplanması, Taşınması ve Transfer İstasyonları

Diyarbakır il merkezinde toplanan katı atıklar öncelikle merkez ilçe belediyeleri tarafından Mardin yolu 5. km.'de bulunan aktarma istasyonuna taşınmaktadır. Buradan Büyükşehir Belediyesi tarafından şehir merkezinden 37 km. uzakta bulunan nihai katı atık depo alanına taşınmaktadır. İl merkezinde bulunan sağlık kuruluşlarından kaynaklanan tıbbi atıklar ise kaynağında ayrı toplanmakta, 20 yatak üzeri kapasiteli hastanelerde tıbbi atık depolarında biriktirilmekte ve Büyükşehir Belediyesi'nce yönetmeliğe uygun bir tıbbi atık aracıyla ayrı olarak taşınmaktadır. İlçe belediyelerinde, transfer istasyonuna gerek duyulmamakta ve atıklar herhangi bir ayrıma gidilmeden toplanmaktadır.

Katı Atıkların Depolanması

DBB'nin bütün atıkları aktarma istasyonu üzerinde Kamışpınar Köyü yakınlarında Keşiştepe mevkiinde eski bir kum ocağına gitmektedir. DBB bu sahayı yaklaşık 14 yıldır kullanmaktadır. Diyarbakır Büyük Şehir Belediyesi katı atık deponi alanının özellikleri şunlardır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2010):

Çöp sahası mevkisi (saha adı):	Kesistepe
Çöp sahası mevkisi (GPS koordinatları):	37°51'51.85"K, 39°50'13.85"D
Şehir merkezine uzaklığı:	~ 40 km.
Çöp sahası alanı:	~ 5 ha
Kullanım yılı:	14
Günlük dökülen çöp miktarı:	> 550 Mg/gün
Dökülen tıbbi atıklar:	Var, ~ 3.5 Mg/gün
Tahmin edilen birikmiş atık miktarı*	~ 1,150,000 Mg
Diğer çöp sahaları:	Uzak köylerde var
Faaliyet tipi:	Yığın boşaltılması, üst kısmının kum ile kaplanması
Saha yangınları:	Var
Sızıntı suyu oluşumu:	Var
Çöp gazı oluşumu:	Büyük bir olasılıkla
Belediye tarafından yapılan kontroller:	Var, çalışma saatleri boyunca
<u>Geri dönüşüm aktiviteleri:</u>	<u>Var, 20-25 kişi tarafından işe yarar çöplerin toplanması</u>

* Çöp sahasında depolanmış olan toplam atık miktarını tahmin etmek için yakm.a, suyun buharlaşması ve biyolojik maddelerin ayrışması sonucu sadece sahaya transfer edilen atık miktarının yarısının kaldığı varsayılmıştır.

Atıklar kamyonlar tarafından dik kayalıkların yamacında bir platforma boşaltılmaktadır. Buldozerle yamaçtan aşağı itilmektedirler. Zaman zaman yakındaki ocaktan getirilen kumla kaplanmaktadır ve böylece daha fazla atık için yeni bir platform oluşturmaktadır. Kapatılmayan atıkların bir kısmı kötü kokular üreterek yanmakta veya köz halindedir.

DBB Çöp Sahası Depolama Kenarı Ve Yanan Yamaç

Yaklaşık 3,5 mg tıbbi atık günlük olarak DBB çöp döküm sahasında depolanmaktadır. Yanma tam olmadığı için riskli tıbbi atıklar bütün sahaya yayılmaktadırlar.

Riskli Tıbbi Atıkların DBB Çöp Sahasında Yakılması

Belediye atıklarının ve tıbbi atıkların yani sıra mezbaha atıkları da çöp sahasına dökülmektedirler .

DBB Çöp Sahasında Mezbaha Atıkları

Atıkların bastırılması, bileşenlerin bozulması ve kışın sızan yağmur suları ile çöp sahası sahanın tabanından vadiye akan sızıntı suyu üretmektedir. Atık yığınının büyüklüğü depolama gazının üretilmesine neden olmaktadır.

Deponun Ayağında Oluşan Sızıntı Suyu Ve Sızıntı Suyunun Vadiye Akması

İl merkezinden kaynaklanan katı atıkların nihai olarak depolandığı ve kent merkezine 37 km. uzaklıktaki Merkez Şeytanderesi mevkiinde bulunan çöp depolama alanının kapasitesinin düzensiz depolama nedeniyle biçilen ömründen daha önce dolması nedeniyle sahanın ıslahına ve ömrünün uzatılmasına yönelik çalışmalar büyükşehir belediyesince yürütülmektedir. Ayrıca düzenli depolama ve kompost tesisi projesinin yer seçimi aşaması tamamlanmıştır. GAP Bölge Kalkınma İdaresinin projesini hazırladığı Bismil ve Silvan İlçeleri düzenli katı atık depolama sahaları için yer seçimi yapılmış, ÇED süreci tamamlanmış ancak maddi kaynak yetersizliğinden halen inşaatlara başlanamamıştır. Büyükşehir Belediyesi sınırları dahilinde ayrı olarak taşınan tıbbi atıklar, Büyükşehir belediyesi nihai depo sahasının içinde ayrı bir bölümde depolanmakta, ilçelerde ise nihai depolamada herhangi bir ayrıma gidilmemektedir (DBB, 2010).

Yeni Çöp Deponi Alanı

Saha alanı Sevindik Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda ve Diyarbakır ili Sevindik sınırları içinde 124 numaralı parselde bulunmaktadır. 691 hektarlık bu geniş parselin yaklaşık 100 hektarı daha önceden Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından atık bertarafı ve bütün gerekli tesisler için önceden seçilmiştir. Çevre köylere olan doğrusal uzaklıklar; Sevindik: yaklaşık 2.0 km.; Sırımkesen: yaklaşık 2.5 km.; Alavuz: yaklaşık 3.0 km.; Ganiresk: yaklaşık 2.5 km.; Tezharap: yaklaşık 4.0 km..

Diyarbakır İlinde Planlanan Yeni Çöp Deponi Alanının Genel Görüntüsü

İlçeler

İlçelerin katı atık miktarları ve katı atık bertaraf yöntemleri aşağıda özetlenmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008);

Ergani İlçe Belediyesi

Nüfus	62 287
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0,50 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	31 144 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Çüngüş İlçe Belediyesi

Nüfus	4 700
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	4.25 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	7 200 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Eğil İlçe Belediyesi

Nüfus	4 800
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0.4 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	700 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Lice İlçe Belediyesi

Nüfus	12 111
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	8,9 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	3650 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Çınar İlçe Belediyesi

Nüfus	11 936
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0.65 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	2920 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Dicle İlçe Belediyesi

Nüfus	12 100
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0,39 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	30 500 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Kulp İlçe Belediyesi

Nüfus	10 500
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0,38 kg/gün

Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	2190 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Silvan İlçe Belediyesi

Nüfus	47 105
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0.5 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/gün)	23,6 ton/gün
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Bismil İlçe Belediyesi

Nüfus	57 300
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0.315 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	18 000 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Kocaköy İlçe Belediyesi

Nüfus	6 204
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0,09 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	558,36 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Hani İlçe Belediyesi

Nüfus	8 277
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	0,66 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/Yıl)	5 462 ton/yıl
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Çermik İlçe Belediyesi

Nüfus	17 825
Kişi Başına Üretilen Katı Atık Miktarı (Kg/Gün)	1,12 kg/gün
Toplanan Katı Atık Miktarı(Ton/gün)	20 ton/gün
Mevcut Bertaraf Yöntemi	Düzensiz depolama

Bölgede Oluşabilecek Evsel Katı Atık Miktarları

İl merkezi ve ilçe belediyelerindeki yerleşimlerinde oluşabilecek toplam evsel katı atık miktarı günümüzde 909006,6 kg/gün (2009 nüfusuna göre) olarak belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu değer ülkemizde istatistiklere bağlı olarak belirlenen evlerde kişi başına günlük olarak oluşabilecek 0.6 kg çöp miktarı (0.6 kg/kişi/gün) baz alınarak hesaplanmıştır.

30 yıllık nüfus projeksiyonuna göre bölgede oluşabilecek katı atık miktarı ise, 1362707 kg/gün (2030 nüfusuna göre³²⁸) olarak hesaplanmıştır. Bu evsel katı atık miktarında ortalama 1,5 kat bir artışın olacağını göstermektedir. Bu projeksiyonlara göre bölgede artacak olan katı atık miktarlarının başta ilçeler olmak üzere düzenli depolama yöntemiyle uzaklaştırılabilmesi için uygun alanların tesbiti şimdiden yapılmalı ve projeleri hazırlanmalıdır. Aynı zamanda il genelinde atıkların geri kazanımı çalışmaları hızlandırılmalı ve teşvik edilmelidir. İl merkezinde düzenli bir katı atık alanı mevcut değildir. Şu anda yeni bir alan için proje çalışmaları devam etmektedir. Bu alan en az 30 yıllık depolama ihtiyacını karşılayabilecek projeksiyona göre hazırlanmalıdır. Aynı zamanda, ilçelerde ciddi bir sorun olarak katı atıkların vahşi depolanmasına devam edilmektedir.

³²⁸ Bu aşamada 2040 yılı için, projeksiyonlarda en uygun sonuçları verdiği düşünülen “en küçük kareler 2.metodunda” elden edilen nüfuslar kullanılmıştır. Planlama aşamasında yapılacak kabullerden sonra tablodaki rakamlar güncellenecektir.

Tablo 9.44. Diyarbakır İli - Merkez ve İlçe Belediye Yerleşimlerden Oluşabilecek Evsel Katı Atık Miktarları

Yerleşim Adı	Nüfus (2009 Nüfusu)	Oluşabilecek evsel katı atık miktarı (kg/gün)	Nüfus (2040 Nüfusu)	Oluşabilecek evsel katı atık miktarı (kg/gün)
Merkez	886371	531822,6	1484983	890989,8
Bismil	108992	65395,2	160382	96229,2
Çermik	50240	30144	64181	38508,6
Çınar	67504	40502,4	101440	60864
Çüngüş	13511	8106,6	7759	4655,4
Dicle	40122	24073,2	44901	26940,6
Eğil	23239	13943,4	33299	19979,4
Ergani	112867	67720,2	168769	101261,4
Hani	31551	18930,6	40334	24200,4
Hazro	17501	10500,6	15686	9411,6
Kocaköy	15098	9058,8	21591	12954,6
Kulp	36415	21849	29810	17886
Lice	26793	16075,8	9837	5902,2
Silvan	84807	50884,2	88207	52924,2
TOPLAM	1515011	909006,6	2271179	1362707

9.3.1.5. İletim Hatları

Enerji İletim Hatları

İlde mevcut (154 Kv ve 380 Kv'lik) elektrik iletim hatları hakkındaki bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. İlde yeraltından geçen 380 veya 154 Kv'lik elektrik iletim hattı bulunmamaktadır. Ana hatlar, doğu-batı doğrultulu Çüngüş-Çermik-Ergani-Merkez-Bismil hattında yoğunlaşmaktadır. Kuzeydeki Lice, Kulp gibi ilçelerden ana iletim hatları geçmemektedir. (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 9.45. Diyarbakır İli - 380 Kilovoltluk Enerji İletim Hatları

E.İ.H.Adı	Uzunluğu	D.Sayısı	İletken Cinsi
Karakaya-D.Bakır	95+897	236	3*(2*954)MCM ACSR
D.Bakır-Batman	92+846,69	220	3*(2*954)MCM ACSR

Tablo 9.46. Diyarbakır İli - 154 Kilovoltluk Enerji İletim Hatları

E.İ.H.Adı	Uzunluğu	D.Sayısı	İletken Cinsi
Maden-D.Bakır	69+431	218	3*477 MCM ACSR
Karakaya-D.Bakır	104+855,6	313	3*477 MCM ACSR
Batman-D.Bakır	83+931	268	3*477 MCM ACSR
D.Bakır-PS4	128+400	368	3*477 MCM ACSR
D.Bakır-Mardin	81+180	243	3*477 MCM ACSR
Branşman-D.Bakır 3	11+443	36	3*477 MCM ACSR
Branşman 1-D.Bakır 3	0+695,5	4	3*477 MCM ACSR
Branşman 2- D.Bakır 3	0+897,5	4	3*477 MCM ACSR
Bingöl-Lice	60+869	174	3*477 MCM ACSR
Branşman-D.Bakır	0+724	3	2*(3*477) MCM
Karakaya- Kzy.İrt.Hat.	1+525	8	3*477 MCM ACSR
Karakaya-Gny.İrt.Hat.	1+519	8	3*477 MCM ACSR
Branşman - Etifosfat	13+535	38	2*(3*477) MCM
Batman HES- Silvan	17+454,23	55	795 MCM ACSR
D.Bakır3-D.Bakır2	12+193,74	41	1272 MCM ACSR
D.Bakır-Batman 380	0+301	3	1272 MCM ACSR
E.İ.H.154 kV D.Bakır			
Kralkızı-Ergani	28+058	81	3*1272 MCM ACSR
D.Bakır3-D.Bakır 4	14+149,31	40	2*1272 MCM ACSR
Dicle-Kralkızı	19+116,25	60	2*795 MCM
Branşman-Bismil	4+710,37	14	2*477 MCM
Kralkızı-D.Bakır3	38+219	113	1272 MCM
Lice -Silvan	68+583,4	198	1272 MCM ACSR

Kaynak: TEİAŞ İletim Şebekeleri İşletme ve Bakım Müdürlüğü, 2008

Tablo 9.47. Diyarbakır İli - 2008 Yılı Abone Gruplarına Göre KWH Satışı

Abone Grupları	2008 Yılı kWh
Sanayi	190.110.144
Ticarethane-Yazıhane	95.223.446
Tarımsal Sulama	112.360.379
İçme ve Kullanma Suyu	3.318.852
Şantiye ve Geçici Abone	15.531.142
Hayır Kurumu	3.493.967
Meskenler	274.775.749
Resmi Daire	103.670.616
Kitler	26.330.138
Belediyeler	45.569.571
Kaçak kWh	22.281.610
İç Tüketim	6.733.800
Bedelsiz Hayır Kurumları	-
Bedelsiz Sokak Aydınlatma	169.665.322
Toplam Enerji Satışı	1.069.064.736
Yıl Sonu itibariyle Enerji Açığı	2.004.257.931
Satın Alınan Enerji kWh Toplamı	3.073.322.667
Yıllara Göre Kayıp Kaçak Oranı %	65%

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Tablo 9.48. Diyarbakır İli - 380 KiloVoltluk Enerji İletim Hatları

E.İ.H.Adı	Uzunluğu	D.Sayısı	İletken Cinsi
Karakaya-D.Bakır	95+897	236	3*(2*954)MCM ACSR
D.Bakır-Batman	92+846,69	220	3*(2*954)MCM ACSR

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Doğalgaz İletim Hatları

İlden geçen iki ana doğalgaz boru hattından birincisi, Şanlıurfa Siverek üzerinden il merkezine, ikincisi ise Elazığ'dan gelip Çüngüş-Ergani-Merkez-Bismil hattı üzerinden Batman'a ulaşmaktadır.

Haberleşme

İlde şebekeler imar planı mevcut olup imara uygun gelişen yerleşim birimlerinde yeraltı ağırlıklı, imar planı olmayan yerler ile kırsal yerleşim birimlerinde havai olarak tesis edilmektedir. Son zamanlarda havai telefon şebekelerinin sürekli çalınması üzerine kırsal alanda da kablolar yeraltına alınmaya çalışılmaktadır. Türk Telekom Diyarbakır İl Müdürlüğü hizmet sahası kapsamındaki şehir merkezlerinde mevcut telefon şebekelerinin %85'i yer altı, %15'i havai şebekedir. Bu oran kırsal kesimde %60 yer altı, %40 havai şebeke şeklindedir.

Bina içi telefon tesisatı (ankastre) olmayan binalarda daire ve iş yerlerine bina dışından telefon kabloları çekilerek pencere veya balkonlardan dairelere giriş yapılmakta bu da büyük bir görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Bu nedenle Diyarbakır'daki alt yapı kuruluşları tarafından oluşturulan alt yapı koordinasyon merkezince (AYKOME) yeni inşa edilen tüm binalarda şartnamelere uygun bina için telefon tesisatı olup olmadığının İl Telekom Müdürlüğü tarafından denetlenmesi yönünde karar alınmıştır. Bu karar gereği yeni inşa edilen binalara İl Telekom Müdürlüğü'nün onayı olmadan iskan ruhsatı verilmemektedir. Ankastre sisteminin eski binalarda da uygulanması için çalışmalar yapılmaktadır ve pek çok eski binaya ankastre sistemi tesis edilmiştir. Ankesörlü telefon, saha dolabı, menhol gibi telefon alt yapı birimleri Türk Telekom tarafından çevreye uyum sağlayacak şekilde tasarlanmakta ve estetik bir görünümde tesis edilmektedir. Kırsal alan telefon santrallerinin bir çoğunda elektrik enerjisi güneşten elde edilmektedir (Çevre Durum Raporu 2008).

9.3.2. SOSYAL ALTYAPI**Eğitim Tesisleri**

İlde okullaşma oranları Türkiye ortalamasından düşüktür. Özellikle ortaöğretimde bu oran, Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre ülke ortalamasının yarısı düzeyindedir. İl genelinde okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, ülke ortalamasının altındadır. İldeki ilk ve ortaöğretim tesisleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 9.49 Diyarbakır İli İlköğretim ve Orta Öğretim Tesisleri (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı)

İlçe Adı	Yerleşim Yeri	İlköğretim Okul Sayısı	Orta Öğretim Okul Sayısı	Toplam		
				Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Merkez (Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir)	Şehir	161	44	216699	7244	3427
	Köy	109	1	12737	518	424
Bismil	Şehir	21	9	25233	715	573
	Köy	95		6999	323	269
Çermik	Şehir	11	9	6646	252	174
	Köy	80		7040	266	253
Çınar	Şehir	7	3	5309	192	121
	Köy	83		12752	437	377
Çüngüş	Şehir	4	2	1513	70	61
	Köy	31		1341	83	60
Dicle	Şehir	5	1	2820	100	86
	Köy	50		7127	246	197
Eğil	Şehir	3	2	1799	53	55
	Köy	32		4513	190	165
Ergani	Şehir	17	2	20614	684	418
	Köy	104		9664	339	350
Hani	Şehir	7	1	5317	131	127
	Köy	28		3200	86	95
Hazro	Şehir	2	2	1594	59	66
	Köy	35		3081	81	94
Kocaköy	Şehir	5	2	2182	81	86
	Köy	18		2055	97	95
Kulp	Şehir	7	1	3746	124	100
	Köy	65		5038	146	200
Lice	Şehir	7	2	3335	129	111
	Köy	27		2455	64	90
Silvan	Şehir	16	7	15017	448	347
	Köy	90		9683	406	300
Diyarbakır İli	Şehir	273	87	311824	10282	5752
	Köy	847	1	87685	3282	2969
Toplam		1120	88	399509	13564	8721

Kaynak: Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre, il genelinde, okullaşma oranı ilköğretim için %97, ortaöğretim için %44'tür. Derslik başına öğrenci sayısının 30'a indirilmesi için, ilköğretimde 3.570, ortaöğretimde 1.033 adet ilave derslik ihtiyacı bulunmaktadır.

Diyarbakır ilinde, Yenişehir'de 2, diğer ilçelerde birer adet halk eğitim merkezi bulunmaktadır.

Dicle Üniversitesi

1974 yılında kurulmuş olup, 12 fakülte, 3 yüksekokul, 3 enstitü, 11 araştırma merkezi ve 6 meslek yüksekokulu ile hizmet vermektedir.

Fakülteler: Diş Hekimliği, Tıp, Fen, Edebiyat, Mimarlık, Mühendislik, İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim, Ziraat, Veterinerlik, İlahiyat, Hukuk.

Yüksekokullar: Beden Eğitimi, Sağlık, Sivil Havacılık.

MeslekYüksekokulları: Diyarbakır, Sağlık Hizmetleri, Bismil, Çermik, Çüngüş, Ergani

Sağlık Tesisleri

İl, sağlık göstergeleri açısından da ülke ortalamasının altında bir görünüm sergilemektedir. Sağlık ocağı başına 14.928 kişilik nüfusla, 5.356 olan ülke ortalamasının oldukça altındadır. İlde TÜİK verilerine göre 100 bin kişi başına 56 uzman hekim, 71 pratisyen hekim, 10 diş hekimi, 20 eczacı, 90 hemşire ve 48 ebe düşmektedir. Bu istatistiklere bakıldığında ülkelerinin oldukça gerisinde, ancak Şanlıurfa iline göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Tablo 9.50. Diyarbakır İli Hastane ve Yatak Kapasitelerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçe Adı	Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Devlet Hastanesi	Çocuk Hastalıkları Hastanesi	Kadın Doğum ve Çocuk Hast. Hastanesi	Göğüs Hastalıkları Hastanesi	İlçe Hastanesi	Üniversite Hastanesi	Toplam		
								Yatak	Uzman Personel ³²⁹	Diğer Personel
Merkez (Bağlar, Kayapınar, sur, Yenişehir)	1	1	1	1	1		1	2541	1470	146
Bismil		1						61	154	16
Çermik		1						50	88	4
Çınar						1			58	10
Çüngüş										
Dicle						1		50	42	6
Eğil						1			30	6
Ergani		1						63	152	11
Hani						1		15	39	7
Hazro										
Kocaköy										
Kulp						1		20	26	4
Lice						1		24	62	6
Silvan		1						104	137	34
Toplam	1	5	1	1	1	6	1	2928	2258	250

Kaynak: Diyarbakır İl Sağlık Müdürlüğü

³²⁹ Personel sayısına Üniversite Hastanesi dahil değildir.

Tablo 9.51. Diyarbakır İli Sağlık Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçe Adı	Hastane	Sağlık Grup Başkanlığı ve Sağlık Müdürlüğü	Verem Savaş Dispanseri	AÇS/AP Dispanseri	Sıtma Savaş Dispanseri	Deri ve Zührevi Hastalıklar Dispanseri	Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	Sağlık Ocağı	Gençlik Dayanışma Sağlık Merkezi	Acil Sağlık Hizmetleri	Halk Sağlığı Laboratuvar	Toplam	
												Uzman Personel	Diğer Personel
Merkez (Bağlar, Kayapınar, sur, Yenişehir)	5	5	1	2	2	1	1	53	1	1	1	2531	275
Bismil	1							10		1		257	36
Çermik	1							6		1		145	12
Çınar	1							3				91	10
Çüngüş								2		1		27	11
Dicle	1							4		1		75	16
Eğil	1							3		1		49	8
Ergani	1	1	1					7		2		246	38
Hani	1							2		1		52	9
Hazro								1		1		23	9
Kocaköy								2		1		22	4
Kulp	1							3				41	4
Lice	1							1		1		68	17
Silvan	1	1	1					8		1		222	42
Toplam	15	7	3	2	2	1	1	105	1	13	1	3849	491

Kaynak: Diyarbakır İl Sağlık Müdürlüğü

10. MÜLKİYET DURUMU

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi'nde arazi mülkiyet saptaması, Corine (Arazi Kullanım Sınıflandırması), bölgede daha önce yapılan imar planları ve çevre düzeni planlarının incelenmesi yoluyla yapılmıştır.

Toplulaştırma alanlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Orman alanlarının azlığına bağlı olarak orman mülkiyetleri azdır. GAP kapsamındaki bölgede, baraj, göl ve göletler ile su yüzeyleri de fazladır.

10.1. ADİYAMAN

Mülkiyet Paftası'nda görülebileceği gibi, Adıyaman'da kamuya ait başlıca kamu mülkiyetler, orman alanları ve su yüzeyleridir. Diğer kamu mülkiyetleri ise, havaalanı ve diğer büyük alan gerektiren kamu kullanımlarına ait alanlardır. Toplulaştırma alanları ise, il merkezi, Kahta ve Samsat ilçeleri civarlarındadır.

10.2. ŞANLIURFA

Mülkiyet Paftası'nda görülebileceği gibi, Şanlıurfa'da kamuya ait başlıca kamu mülkiyetler Ceylanpınar TİGEM, askeri alan, havaalanı, üniversite ve diğer büyük alan gerektiren kamu kullanımlarına ait alanlardır. Toplulaştırma alanları ilin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Atatürk Barajı'nın il sınırlarındaki su yüzeyleri de önemli bir alan oluşturmaktadır.

10.3. DİYARBAKIR

Mülkiyet Paftası'nda görülebileceği gibi, Diyarbakır'da kamuya ait başlıca mülkiyetleri, ilin kuzeyindeki dağlık alanlarda yer alan orman alanlarıdır. Üniversite, askeri alan, havaalanı ve diğer büyük alan gerektiren kamu kullanımlarına ait alanlardır. Toplulaştırma alanları da ilin önemli bir kısmını kapsamaktadır.

11. YASAL ÇERÇEVE

Planlama alanında aşağıda geçen kanunlar ve ilgili yönetmelikleri ile yürürlükteki diğer mevzuat hükümleri geçerlidir.

11.1. GENEL AMAÇLI KANUNLAR

- 3194 Sayılı İmar Kanunu
- 5491 Sayılı Kanun ile değişik 2872 Sayılı Çevre Kanunu
- 3830 – 3621 Sayılı Kıyı Kanunu
- 6831 – 2863 Sayılı Orman Kanunu
- 5226 – 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 5178– 4342 Sayılı Mera Kanunu
- 7269 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu
- 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun
- 3402 Sayılı Kadastro Kanunu
- 1164 - 542 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu – Kanun Hükmünde Kararname
- 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu
- 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Hakkında Kanun
- 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine Dair Kanun
- 775 Sayılı Gecekondular Kanunu
- 442 – 3367 Sayılı Köy Kanunu

11.2. SEKTÖREL AMAÇLI KANUNLAR

- 2634 – 4959 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu
- 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu
- 4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu
- 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu
- 3213 Sayılı Maden Kanunu
- 5403 Sayılı Toprak Koruma Kanunu
- 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu

- 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu
- 4086 – 3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı Ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanun
- 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu
- 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu
- “Yaban Hayatı Koruma Sahaları ve Yaban Hayvanı Yerleştirme Alanları”

- 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu
- 1593 Sayılı Erişme Kontrollü Karayolu Kanunu
- 4646 Sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu
- 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu
- 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu
- 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunu

11.3. ARAZİ KULLANIM KARARI GETİREN KANUNLAR

- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
- 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu
- 4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu
- 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu
- 81 – 2565 Sayılı Askeri Yasak Bölgeler Ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu
- 7126 Sayılı Sivil Savunma Kanunu

11.4. KURUMLARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARINA DAİR KANUNLAR

- 6200 Sayılı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'nün Teşkilat Ve Vazifeleri Hakkında Kanun
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanunu
- 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu

11.5. ÇEVRE İLE İLGİLİ SÖZLEŞMELER

- **Ramsar Sözleşmesi:** 17/05/1994 Tarihli ve 21937 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan özellikle “ Su Kuşları Yaşamı Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi” uyarınca korunan alanlar.

- **Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi:** 27.12.1996 Tarih ve 22860 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, planlama bölgesinin mevcut ulusal kanunlar, yönetmelikler ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde değerlendirilmesi yapıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Öncelikle, planlama bölgesindeki tüm yerleşik alanlarda, yukarıda sıralanan genel amaçlı, sektörel amaçlı, kurumların görev ve sorumluluklarına dair kanunlar ve ilgili yönetmelikler geçerlidir. Bu nedenle, bölgede esas olarak önem arzeden durumlar “özel statülü alanlar” olarak belirlenen sitler, turizm merkezleri, milli parklar, tabiat parkları gibi bölgelerde ortaya çıkmaktadır.

Planlama bölgesinde çok sayıda baraj, sulama alanı ve tarım reformu uygulama alanı bulunması da, yasal çerçeve açısından dikkat gerektiren bir durumdur. İçme suyu baraj koruma kuşakları içerisinde gelecekte yer seçebilecek işlevler ve bu kuşaklar içinde kalan yerleşimlerin durumu ile sulama sahaları içinde yapılabilecek etkinliklerin belirlenmesi, planlama sürecinde büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan Planlama bölgesi incelendiğinde, farklı kurumların yetki ve sorumluluklarının çakıştığı alanların olduğu görülmektedir. 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planının onama yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı’nda olmasına rağmen; planlama bölgesi içindeki sit alanları ve turizm merkezlerinde yapılacak planları onama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndadır.

Buna ilaveten, orman alanlarına yapılacak herhangi bir müdahalede yine Çevre ve Orman Bakanlığı’nın; tarım alanlarına yapılacak herhangi bir müdahalede ise Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın izni ve/veya görüşü alınmak zorundadır. İmar planları onama yetkisi ise belediyelerdedir.

12. PLANLAMA ALANINA YÖNELİK PLANLAR, PROJELER VE YATIRIM KARARLARI

Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı (1989), GAP Bölge Bölge Kalkınma Planı (2002), GAP Eylem Planı (2008-2012), Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013), Planlama Bölgesi için dikkate alınması gereken üst ölçekli plan ve stratejilerdir.

Planlama Bölgesi, Fırat ve Dicle Havzası'nın bir bölümünü kapsayan Yukarı Mezopotamya Ovaları'ndaki su ve toprak kaynaklarını kullanarak; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel gelişmeyi içeren sürdürülebilir insani kalkınmaya yönelik olarak geliştirmeyi hedefleyen, entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak tanımlanmış olan **Güneydoğu Anadolu Projesi** kapsamındadır.

Başlangıçta su ve toprak kaynaklarını geliştirme amaçlı olarak tasarlanan GAP, 1989 yılında tamamlanan GAP Master Planı ile çok sektörlü entegre bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Baraj, hidroelektrik santraller ve sulama yapılarının inşasına koşut olarak, tarımsal ve sınai kalkınma, kırsal-kentsel altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık vb. alanlardaki gelişmenin birbirleriyle ilişkili projeler demeti olarak ele alınması hedeflenmiştir. Bu faaliyetler arasındaki eşgüdümü sağlamak üzere, 1989'da Başbakanlığa bağlı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur.

GAP, 9 ilin (*Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak*) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmaktadır. GAP kapsamındaki illerin arazi ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin ortalama yüzde 10'u civarındadır.

1989 yılında hazırlanan Master Plan ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan GAP, çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir.

Dünyanın sayılı projeleri arasında yer alan GAP, çok kapsamlı ve bu ölçüde de maliyetli bir projedir. Sadece GAP Master Planı'nın belirlediği hedef ve büyüklüklere ulaşabilmek için yapılması öngörülen kamu yatırımlarının finansman ihtiyacı 2008 yılı fiyatlarıyla toplam 41,2 milyar TL'dir. 2007 sonuna kadar 25,6 milyar TL harcama yapılmış ve nakdi gerçekleşme yüzde 62,2 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır.

Bölgenin zengin su kaynaklarını sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirmek üzere oluşturulan 13 büyük proje kapsamında 22 baraj ve 19 hidroelektrik santral inşası, 7485 MW kurulu güç ile yılda 27 milyar kWh enerji üretilecek ve yaklaşık 1.7 milyon hektar alan sulamaya açılacaktır. Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesinin sonucu olarak tarım, sanayi, kırsal-kentsel altyapı, ile eğitim ve sağlık ve diğer hizmetler geliştirilecektir.

GAP kapsamındaki sulama yatırımları ele alındığında öncelik su depolama yapılarına (barajlara) verilmiş, 15 baraj tamamlanmış; 1 milyon ha alanı sulayacak su depolama kapasitesi

oluşturulmuştur. GAP Bölgesi'nde 2008 yılı itibarıyla Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 272 bin 972 ha alan sulamaya açılmıştır. Diğer bir ifadeyle sulama yatırımlarının ancak yüzde 15'i gerçekleştirilmiştir.

Bölge gelişmesinin temel bileşeni olan üretimin çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak tarımsal sanayinin geliştirilmesi sulama yatırımlarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle sulama altyapısının öncelikle ve kısa sürede tamamlanması büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan, işsizlik, nitelikli işgücünün yetersiz oluşu, eğitim altyapısının yetersizliği, nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü, sağlık altyapısının ve hizmetlerinin yetersizliği, içme ve kullanma suyuna erişimdeki sıkıntılar, kırsal altyapının tamamlanamamış olması, sanayi ve enerji altyapısının yetersizliği ve bölge içinde sermaye birikiminin sağlanamaması, GAP Bölgesi'nin en önemli sorunları olmaya devam etmektedir. Özellikle demografik gelişmelerin karşısında bu sorunların boyutu daha da artmaktadır.

Ekonominin gelişmesi ve hızlı istihdam artışının sağlanması için özel sektör yatırımlarının bölgeye çekilmesi zorunluluk arz etmektedir. Yatırım ortamının cazip hale getirilebilmesi için ulaştırma, enerji, sanayi ve kentsel altyapı hizmetlerinin yeterli düzeye ulaşması, firmaların finans kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması, bölgenin üretim yapısına uygun teşvik mekanizmasının oluşturulması, bölgedeki diğer kurumsal hizmetlerin etkinleştirilmesi ve sosyal yaşam ortamının iyileştirilmesi özel önem taşımaktadır.

DPT tarafından hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da ifade edildiği gibi, Güneydoğu Anadolu Projesi çalışmaları devam etmektedir. GAP, artık sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak kalkınma ajanslarının ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak bölgenin rekabet gündemi desteklenecektir.

Diğer yandan, GAP Bölgesi kapsamında Turizm Master Planı çalışmaları da devam etmektedir.

Gap Master Planı (1989)

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Master Planı, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini, mali ve teknik kapasiteleri dikkate alarak, bir takvime bağlamış, bu değişimin 2005 yılı itibarıyla ekonomik ve sosyal sektörlerde uyaracağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kent ve kır itibarıyla muhtemel dağılımını saptamış, eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. GAP Master Planı'nda,

planın çeşitli kamu kuruluşlarının kalkınma çabalarının bütünleştirilmesi ve eşgüdümü kolaylaştıran, Bölge gelişmesinin alması gereken seyri belirleyen ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için de bir rehber niteliği taşıyan kamu ağırlıklı bir plan niteliğinde olduğu belirtilmektedir.

Master Plan'da, temel amaç "Bölge'nin gelişmişlik düzeyini en kısa sürede Ülke'nin genel düzeyine yükseltmek" olarak tanımlanmış, bu amaca ulaşmak üzere ekonomik ve sosyal hedefler belirlenmiş ve temel strateji olarak Bölge'nin "tarıma dayalı ihracat üssü" haline getirilmesi benimsenmiştir.

Plan'ın uygulanmasıyla yaratılacak ilave katma değerın yüzde 31.8'inin tarım sektöründe, yüzde 17.1'i sanayi kesiminde (yaklaşık yarısı imalat sanayiinde) ve yüzde 51.1'i hizmet sektörlerinde gerçekleşmesi ve plan dönemi sonunda Bölge'de yarısı tarım kesiminde olmak üzere 1.2 milyon kişiye ilave istihdam olanağının sağlanması beklenmektedir.

GAP BKP'nın uygulanması sonucunda Bölge'de kişi başına gelirin Türkiye ortalamasına yaklaşması hedeflenmiştir. Bölge illeri arasındaki kişi başına gelir farklılıkları da olanaklar ölçüsünde azalacaktır.

Master Plan GAP'ın 2005 yılında tamamlanmasıyla bölgede 1.8 milyon hektar alanın sulamaya açılması, yılda 27 milyar kWh elektrik üretimi, kişi başına gelirden % 209 artış ve 3.8 milyon kişiye istihdam olanağı sağlanması hedeflenmiştir. Master Planda Gayrisafi Bölgesel Hasılanın (GSBH) Gayri safi yurtiçi payı; 1985 de % 4 düzeyinde iken hedef yılda % 5.5 düzeyine, kişi başına gelirin (1186 \$) aynı yıllar itibariyle % 47 den % 55'e (2146 \$) yükseleceği hesaplanmıştır.

Master Planın hedef yılı (2005) için öngördüğü çerçeve içinde Bölgesel Hasılanın 1985'te %4.7 olan yıllık artış hızının 2005 için %6.8'e çıkacağı hesaplanmıştır. Bu çerçeve içinde sektörel bazda yıllık artış hızının; tarımda %2.7 den %4'0 a,

Sanayide %6.0'dan % 9.1'e

İnşaatta % 4.6'dan % 5.9'a

Servislerde % 5.8'den % 8.1'e artacağı,

Nüfusun artış hızının %2.8'den %3.0'a

Kentsel nüfusun %4.2'den %4.6'ya

Kırsal nüfusun %1.2'den %0.7'ye

İstihdamın %2.2'den %3.1'e artacağı

Kişi başına gelirin ise %1.8'den %3.7'ye artacağı öngörülmektedir. Master Plan'a göre GAP'ın ekonomik yapısındaki değişiklik GSBH da sektörel bazda;

Tarım sektörünün payının %40'tan %23'e inmesi,

Hizmetler sektörünün payının %37'den %46'ya çıkması,

Sanayi sektörünün payının %16'dan %25'e çıkması ile sağlanacaktır.

GSBH gelişme endeksinin dönem boyunca yaklaşık 4.5 kat artması öngörülmüştür.

Master Planın öncelikli olarak belirlediği 894.000 hektar alanın veya toplam sulama alanının % 55'inin sulamaya açılması önerilmektedir.

Ayrıca bu planla bağlantılı olarak, 1993 yılında BKİ tarafından *GAP Ulaşım ve Altyapı Raporu* hazırlanmıştır. Rapor, ulaşım ve altyapının geliştirilmesi amacına yönelik olarak stratejiler üretmiştir.

Master Planın Gerçekleşme Düzeyi

Master Plan (2005) hedef ve önerilerine göre GAP'ın gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan finansman tutarı 2010 fiyatlarıyla 42 milyar TL'dir. 2009 yılı sonuna kadar 30.5 milyar TL harcama yapılmış, nakdi gerçekleşme düzeyi %72.6 olmuştur. 1990-2007 dönemi itibariyle GAP'a kamu yatırım kaynaklarından yılda ortalama %7 düzeyinde pay ayrılmıştır. GAP Eylem Planının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte yıllık yatırım tutarı iki katına yükselmiş GAP yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı ilk kez 2008 yılında %12, 2009 yılında %14.4 (3.247.579.000 TL) olmuştur. Bu miktarın yaklaşık %45'i Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Çevre Düzeni Planı'nın kapsadığı bölgede kullanılmıştır.

2008 sonu itibariyle GAP kapsamında toplam 9 Hidroelektrik Santral (HES) tamamlanmış, Santral kurulu güçleri itibariyle hidroelektrik enerji projelerinin %74'ü olan 5520 MW gerçekleşmiştir. Tamamlanan HES'lerden Birecik, Atatürk, Karkamış, Dicle santralleri Çevre Düzeni Planı sınırları içindedir ve üretim yapmaktadırlar.

GAP Master Planda Gayri Safi Bölgesel Hasılanın yıllık %6.8 büyüme hızı ile artması ve ekonomik yapının radikal bir şekilde değişmesi öngörülürken, 1990-1998 arasında GSBH büyüme hızı sadece %4.9 olabilmiş sanayi ve hizmet sektörleri öngörülen hızlarda gelişmemiştir. GSBH'nın bileşimi ancak marjinal ölçüde değişebilmiştir.

GAP bölgesinde doğal nüfus artış hızı %3 dolayında olmasına karşın bölge nüfusu 1990-2000 arasında yılda %2.5, 2000-2009 arasında %13.5 artmıştır. Bu hız kentsel alanda %17.2, kırsal alanda ise %4 dür. GAP bölgesinin kırsal kesimi birçok yerde nüfus kaybetmiştir. Kırdan göç eden nüfusun bir kısmı " Köye Dönüş Programı" çerçevesinde kırsal kesimde yeniden iskan edilmektedir. Çevre Düzeni Planı kapsamındaki illere bakıldığında Adıyaman'ın (338.617) kentte (-%7) ve (241.858) kırdan (-%5) nüfus kaybettiği, Diyarbakır'ın nüfusunun (1.079.160) kentte (%18) artarken (435.851) kırdan azaldığı (-%4), Şanlıurfa nüfusunun (899.774) hem kentte (%8) hem (713.963) kırdan (%18) arttığı görülmektedir. Şanlıurfa'da hem kent hem kırsal nüfusu artarken Diyarbakır ve Adıyaman'da kırsal nüfus azalmaktadır.

Master Plan'da istihdamın %3.7'lik bir hızla artması öngörülmesine rağmen istihdam ancak %2.5'lik bir hızla artabilmiştir. Gayri Safi Bölgesel Hasıla ile nüfusun ve istihdamın öngörülenin altında artmalarının nedeni, plandaki temel senaryonun gerçekleştirilememiş olmasıdır. Temel senaryoya göre, Master Plan hedef yılı olan 2005'e kadar yaklaşık 900.000 hektar alan sulamaya açılacak, ürün deseni değişecek, tarımsal gelir artacak, tarımsal sanayi uyarılacak, hizmetler gelişecek ve GAP bölgesi tarıma dayalı ihracaat üssü haline gelecekti. Ancak 2001 sonu itibarıyla ancak 226.000 hektar arazi sulamaya açılabilmişinden gelişme gerçekleşmemiş; ne gelir, ne nüfus, ne de istihdam öngörülen hızda büyüebilmiştir.

GAP bölgesinde sadece Şanlıurfa iyi bir performans sergilemiştir. 1990-1998 döneminde Şanlıurfa GSH'sının büyüme hızı %6.75 dolayındadır. Bu hız Master Plan'da öngörülen büyüme hızı olan %6.8 ile aynıdır. Şanlıurfada bu gelişmeyi sağlayan temel etmen Şanlıurfa-Harran ovalarında 90 000 hektar arazinin sulamaya açılmış olması ve bu alanda yüksek katma değerli pamuk tarımına ağırlık verilmesidir. 1990'larda Şanlıurfa'da sadece GSH değil nüfus da büyük bir hızla artmıştır. 1990-2000 döneminde bölge nüfusu yılda %2.5'lik bir hızla artarken Şanlıurfa'da artış hızı yılda %3.6 olmuştur. Bu, Master Planda bölge için önerilenden %25 daha yüksek bir artış hızıdır.

Şanlıurfa'daki gelişmeler bölgenin kalkınmasında kritik etkenin sulama olduğunu ve ancak geniş alanların sulamaya açılması ve sulamayı tamamlayıcı önlemlerin alınmasıyla gelişmenin bir ivme kazanabileceğini göstermiştir.

GAP bölgesinde 2010 itibarıyla 300.397 hektar alan sulamada, 72.000 hektar alan inşa halindedir. Bu durum, sulanacak 1.8 milyon hektar alanın bugün için ancak %16.5'inin işletmede olduğunu göstermektedir. Adıyaman'da 156.393 ha sulanabilir arazinin %46'sı olan 71.659 ha alan sulanmaktadır. Şanlıurfa'da 188.666 ha (%34.6), Diyarbakır'da 30 316 ha (%7) alan fiilen işletmededir.

1995 yılından itibaren sulamanın başladığı Şanlıurfa –Harran ovalarında sulama öncesi kişi başına katma değer 596 ABD \$ iken 2006 yılında 859 ABD \$ olmuştur. Harran Ovası'nda görüşülen kişilerin %70.4'ü ova sulanmadan önce Çukurova'ya mevsimlik tarım işçiliğine giderken, sulamadan sonra sadece %11.6'sı mevsimlik göçe devam ettiklerini söylemişlerdir.

1989 GAP Master Planı “ Kırık Gelişme Aksı “ olarak tanımlanan Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır aksını esas gelişme eksenini olarak öngörmüş ve gelişmeler de bu öngörü doğrultusunda olmuştur. 1990-2000 döneminde bölgede nüfus yılda %2.5 , kentlerde yılda %3.7 artarken, kırık gelişme aksı üzerindeki kentlerde %3.4, bu aks üzerindeki üç büyük kent, Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır'da, yılda %3.6 artmıştır. Aks üzerindeki kentlerin bölge nüfusundaki payı 1990'da %36.6'dan 2000'de %40.5'e, 2009'da %46'ya çıkmıştır.

Master Plan, Çevre Düzeni Planı içindeki ikinci önemli aksı, Şanlıurfa'dan başlayarak Viranşehir, Kızıltepe, Mardin uzantısı olarak ifade etmektedir. Bunlar ulaşım olanakları, sulama olanakları ve doğal kaynakların varlığına bağlı olarak görece büyük bir merkezin etki alanı içinde kalan yerleşmeler bütünü olmakta ve bir alt bölge oluşturmaktadır.

Bölgenin batısında Adıyaman , Besni, Gölbaşı ve Kahta yerleşimlerinden oluşan alt bölge bu tür oluşuma bir örnektir. Bölgenin doğusunda Batman, Beşiri, Kurtalan ve Siirt, güneydoğusunda da Cizre , Silopi, İdil ve Şırnak da birer alt bölgeyi oluşturmaktadır.

GAP Bölge Kalkınma Planı (2002)

GAP'ın 2010 yılında bitirileceği kabulüyle, 2005 yılını hedef alan Master Plan'ın revize edilmesi amacıyla BKİ tarafından yapılmıştır. Master Plan'daki kalkınma ve gelişim seçenekleri ile nüfus ve sektörel projeksiyonlar, proje maliyetleri, finansman gibi rakamsal değerlerin güncellendiği Bölge Kalkınma Planı, GAP'ı tamamlayabilmek için gerekli hedef ve stratejileri ortaya koymuştur.

GAP Eylem Planı (2008-2012)

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, GAP'ın enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak kalkınma ajansları aracılığı ile entegre bir bölgesel kalkınma programı olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir. 2008-2012 yıllarını kapsayan Eylem Planı da bu amaca ulaşmak için sosyal, ekonomik bazda, çeşitli alt başlıklarda projeler üretilmesini öngörmüştür. Bölgeye ilişkin olarak aşağıda verilen projelerin büyük bir kısmı da bu çerçevede yürütülmektedir.

Diğer yandan, Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesinde, ülke genelinde kalkınma ajanslarının kurulması ve bölge kalkınma planlarının hazırlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda, Adıyaman-Gaziantep ve Kilis illerinde *İpekyolu Kalkınma Ajansı*, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde ise *Karacadağ Kalkınma Ajansı* kurulmuştur. Bu ajanslar bünyesinde yapılan kalkınma planları 2010 tarihli olup, içerdikleri güncel veriler, hedef ve stratejiler ile Planlama Bölgesi için önemlidir.

12.1. ADIYAMAN

12.1.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR

Adıyaman 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

GAP Bölge İdaresi tarafından 1993 yılında onaylanmıştır. Atatürk Baraj Gölü'ne oldukça yakın olan kentin gelişme stratejileri ve baraj gölünün korunmasına uygun büyümesi, planın temel hedefidir.

GAP Master Planı'nda, Adıyaman-Kahta Projesi önem kazanmaktadır. Adıyaman İlinin orta ve kuzey kısmında, Atatürk Baraj Rezervuarının sağ sahilinde uzanan alanda, su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çok amaçlı bir projedir. Proje, 5 sulama projesi, 4

hidroelektrik santral ve 1 nehir santralından oluşmaktadır. 4 sulama projesinin barajlardan yararlanması, 1'inin ise Atatürk Barajı'ndan pompajla sağlanacak suyu kullanması planlanmıştır.

Adıyaman Stratejik Plan 2010 – 2014

Adıyaman İl Özel İdaresi tarafından hazırlanmış olan stratejik planda, temel stratejik konular ve alt başlıklar “Eğitim, Kurumsal Gelişim, Fiziki Altyapı, Donanım ve Teknoloji Güçlendirme, ve AB Projeleri / Ar-Ge Çalışmaları” şeklinde belirlenmiştir. Stratejik planda, Adıyaman ilinin güçlü-zayıf yönleri ile fırsatlar-tehditlerinin bir arada değerlendirilmesi sonucu oluşturulan, öncelikle ele alınması gereken bu konularda saptanmış stratejiler detaylı olarak ele alınmıştır.

12.1.2. PROJE VE YATIRIMLAR

GAP Eylem Planı Çerçevesinde Yapılacak Ana Proje ve Yatırımlar

2012 yılını hedefleyerek,

- 29.613 hektar alanda arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme çalışmalarının tamamlanması,
- Eski tarihli olan Adıyaman Çevre Düzeni Planı'nın yenilenmesi,
- Halihazır haritaları eksik ya da eski olan yerleşimlerde haritalar elde edilmesi ve düzenli kentleşmenin sağlanması ile altyapı projelerine altlık oluşturulması için imar planlarının yapılması,
- Toplu konut projelerine finansman sağlanması,
- İlk ve ortaöğretim ile sağlık tesislerinin artırılması,
- Adıyaman Tevsii OSB ve OSB arıtma tesisi ile yapımı devam eden Adıyaman KSS 2. Kısım, Besni ve Kahta KSS projelerinin tamamlanması,
- İlde Bölge Su Ürünleri Merkezi'nin ve ilgili yapılanmanın oluşturulması,
- Çeşitli belediyelerde atıksu arıtma tesisi ve pissu şebekelerinin yapımına ağırlık verilmesi planlanmaktadır.

İlde bulunan toplulaştırma projeleri, Merkez, Kahta ve Samsat ilçelerinde ve Atatürk Baraj Gölü çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Ayrıca, GAP Kırsal Kalkınma Projelerini Destekleme Programı kapsamında, GAP Bölgesinde kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik problemlerin (üretimde düşük verim, yetersiz kalite, elverişsiz pazarlama, teknoloji, eğitim, sağlık ve örgütlenme eksikliği vb.) katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde çözümünü ve yerel toplulukların refahını hedefleyen girişimlere fırsatlar sağlamak amacıyla, çeşitli ferdi

projelerin desteklenmesine karar verilmiştir. GAP Bölgesi'nde desteklenen toplam 84 projenin 12 adedi Adıyaman ilindedir. Bu projelerin 1'i AR-GE, 4'ü eğitime erişim, 1'i kırsal altyapı, 1'i sağlığa erişim, 1'i tarım dışı gelir, 4'ü ise tarımsal üretim konularındadır.

Dünya Bankası finansmanı ile yürütülmekte olan 'Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyonu Projesi' kapsamında olan tek GAP ili, Adıyaman'dır.

GAP Bölgesi'nde, 'Türkiye Turizm Stratejisi – 2023' çalışmasında eko-turizm ve kültür turizmi temelli bir turizm gelişimi ile inanç turizminin gelişimi hedeflenmiştir. Bu kapsamda Kahta Turizm Kenti projesi, turizm sektörüne uzun vadede stratejiler, kısa ve orta vadede ise öncelikli eylem alanları belirlemek üzere hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planının (2007-2013) revizyon çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Buna ek olarak Adıyaman, Kültür Turizmi Marka Kentleri arasında geliştirilmesi öngörülen illerdedir. Bu çerçevede bir eylem planı hazırlanmıştır.

DSİ Projeleri

GAP Eylem Planı çerçevesinde ilde yürütülen büyük DSİ projeleri,
Koçali Barajı ve HES,
Çetintepe Barajı,
Gömükan Barajı,
236 hektarlık bir alanı sulayacak olan Kahta Menzil Göleti Sulaması,
5.700 hektarlık alanı sulayacak olan Çamgazi Barajı Sulaması,
143 hektarlık alanı sulayacak Gerger Gölyurt Pompaj Sulaması'dır.

İl genelinde sulanan 49.890 ha. arazinin 23.672 ha.'lık kısmı DSİ ve Köy Hizmetleri tarafından sulanmakta olup, geriye kalan 28.218 ha.'lık alan sulaması, halk tarafından su kanalları ile gerçekleştirilmektedir. GAP'ın tamamlanması ile toplam 116.152 hektarlık bir arazi sulamaya açılacaktır. Böylece ilin toplam arazisinin %55'i sulanabilecektir.³³⁰

Bunun dışında, Kahta'da 1 köy, Çelikhan'da 2 mahalle ile Gölbaşı ilçe merkezinde toplam 102 hektar alanda taşkın koruma tesisleri planlanmıştır.

Adıyaman ilinin 2020 yılına kadar olan içme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyacının, Çelikhan ilçesi civarında yer alan Havşari, Çokpınar, Balıksırtı, Mir ve Şelale kaynaklarından karşılanması için gerekli olan kaptaj ve isale hattı da projeler arasındadır. Proje ile Adıyaman il merkezine 31,5 hm³/yıl su temin edilecektir.

İl Tarım Müdürlüğü Kırsal Projeleri

- Makine Ekipman Desteği: 2009 yılında toplam 785 çiftçiye 2 429 910,58 TL. makine ekipman hibe desteği yapılmıştır.

³³⁰ Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2003.

- Ekonomik Yatırım Desteği: 2009 yılında toplam 6 adet proje tamamlanmış olup; 2 adet proje ise devam etmektedir. Bu projelere yapılan toplam hibe tutarı 1.384.289,00 TL.dir.
- 5.Etap Kırsal Kalkınma Ekonomik Yatırım Projesi: 2009 yılında, 36 adet proje başvurusu yapılmış olup, bu projelerin 32 adedi kabul edilerek onay makamına sunulmuştur. Bu projelere toplam hibe tutarı 7.679.994,84 TL.dir.
- Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu işbirliği ile uygulanan proje kapsamında desteklenen Tut ilçesi S.S. Öğütlü Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin uygulamakta olduğu “Ortaklar Mülkiyetinde 100 başlık (50 Aile x 2 Baş/Aile) Süt Sığırcılığı” projesinde 315.780,00 TL. kredi kullanılmıştır.

Gerger ilçesi S.S. Çobanpınarı-Gündoğdu ve Yayladalı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin Bakanlık ile Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu işbirliğiyle uygulanan “Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi” kapsamında uygulamak istediği Ortaklar Mülkiyetinde 200 Baş (50 Aile x 4 Baş/Aile) Süt Sığırcılığı Projesinin 2010 Yılı Yatırım Programından desteklenmesi için Bakanlığa teklifte bulunulmuştur.

Gölbaşı ilçesi S.S. Gölbaşı Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifine GAP Eylem Planı çerçevesinde 2008 Yılı Yatırım Programından desteklenen Ortaklar Mülkiyetinde 300 Başlık Damızlık Sığır Yetiştiriciliği (50 Aile x 6 Baş/Aile) projesinde 700.157,00 TL. kredi kullanılmıştır.

- Süt Sığırcılığı Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi: 2009 yılında Süt Sığırcılığının Geliştirilmesi, Modern İşletmelerin Kurulması ve Hayvansal üretimde verimlilik ve kalitenin artırılması çalışmalarında 6 çiftçi 450 baş kapasiteli %40 hibe destekli projeye başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvurular Bakanlık onayına sunulmuş olup, onaydan sonra gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Sodes Birimi Tarafından Uygulanan Ve İncelenen Projeler

GAP Eylem planı dahilinde yürütülen sosyal destek programı (Sodes) çerçevesinde özellikle tarımsal üretimin desteklenmesi amaçlı projeler yürütülmektedir. Tut ve Çelikhan ilçelerinde yoğunlaşan projeler aşağıda verilmiştir.

Tablo 12.1. Adıyaman İli - SODES Projeleri (2010)

Proje Adı	Bütçesi	Finansmanı	Çiftçi Katkısı	Mevcut Durum	Uygulandığı Bölge
Arıcılık Projesi	124 000 TL.	GAP İdaresi	37 200 TL.	Çiftçi belirlenmesi yapılmış ihale aşamasındadır.	Tut İlçesi Ve Köyleri
Bağcılık Projesi	99 254 TL.	GAP İdaresi	29 776,20 TL.	İhalesi yapıldı. Çiftçilere Fidanlar dağıtılmıştır.	Tut İlçesi Ve Köyleri
Bodur Elma Yetiştiriciliği	208 600 TL.	GAP İdaresi	62 680 TL.	İhalesi yapıldı. Çiftçilere Fidanlar dağıtılmıştır.	Tut İlçesi Ve Köyleri
Arıcılık Projesi	201 500 TL.	GAP İdaresi	60 450 TL.	İhalesi yapıldı Çiftçiye teslim edilecek	Çelikhan İlçesi Ve Köyleri
Elma Yetiştiriciliği	253 004 TL.	GAP İdaresi	75 902 TL.	Çiftçi tespiti yapılmaktadır.	Çelikhan Havzası Ve Köyleri
Ceviz Yetiştiriciliği	190 308 TL.	GAP İdaresi	57 093 TL.	Çiftçi tespiti yapılmaktadır	Çelikhan Havzası Ve Köyleri
Sosyal Güvenceli Çobanlık Eğitimi Organizasyonu ve İstihdamı	348 495 Auro	AB (MFİB)	34 849 Auro	Finansman Kuruluş Tarafından İncelenmektedir	Adıyaman Ve İlçelerine Bağlı Tüm Köyler
GAP Halkaları Koyunculuk Projesi	217 500 TL.	GAP İdaresi	Yok	Finansman Kuruluş Tarafından İncelenmektedir	Adıyaman Merkez Dağkuyucak Köyü

Kaynak: Adıyaman İl Tarım Müdürlüğü

Ağaçlandırma Projeleri

Adıyaman ilinin Merkez, Besni, Gölbaşı, Kahta, Gerger, Çelikhan ve Tut ilçelerinde küçük ölçekte ağaçlandırma projeleri tamamlanmış, son dönemde ağırlık Atatürk Barajı çevresine verilmiştir. Adıyaman, GAP Bölgesi illeri içinde, en fazla alanda ağaçlandırmanın yapıldığı ve yapılmasının planlandığı ildir. GAP'ın tamamlanmasıyla, toplam 2.600 hektarda rehabilitasyon, 12.900 hektar alanda erozyon kontrolü çalışması yapılması ve 770.000 adet fidan üretilmesi hedeflenmektedir.

Karayolları Genel Müdürlüğü 8.Bölge Müdürlüğü Projeleri³³¹

- Adıyaman-Kahta Devlet Yolu: Yol yapımı devam ediyor.
- Gölbaşı-Doğanşehir-Kapıdere İl Yolu: Yol yapımı devam ediyor.
- Gerger-Çermik Yolu: Projesi tamamlanmış; ancak yol yapımına başlanmamış.
- Malatya-Gölbaşı Ayrımı 5.Bölge Hududu Devlet Yolu: Yol yapımı devam ediyor.
- Gölbaşı-Adıyaman Devlet Yolu: Yol yapımı devam ediyor.

Bölünmüş yol niteliğindeki bu karayollarının toplam uzunluğu 150 km olup, bunun 69 km'lik kısmında çalışmalar devam etmektedir.

Sosyal Altyapı Projeleri

Adıyaman il merkezinde 2.500 kişilik spor salonu, 400 yataklı Devlet Hastanesi ile Gerger ve Besni Devlet Hastaneleri yapılması, il genelindeki büyük ölçekli sosyal altyapı projeleridir. Ayrıca Adıyaman Üniversitesi bünyesinde birçok yatırım planlanmaktadır.

Besni, Kahta ve Adıyaman Toplum Merkezi de diğer sosyal projeler arasındadır.

³³¹ T.C. Ulaştırma Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü 8.Bölge Müdürlüğü'nün 15.03.2010 tarih, B.11.1.TCK.1.08.02.00-278-05689 sayılı görüş yazısı.

Tablo 12.2. Adıyaman İli - Tarım Projeleri İle İlgili Bilgiler (Bin TL. 01.01.2009 – 31.12.2009)

Sıra No	Sektörü	Proje No	Proje Adı Ve Karakteristiği	İlçesi	Başlama Bitiş Yılı	Proje Bedeli (Bin TL)	Yılı Ödeneği (Bin TL)	Gelen Ödenek (Bin TL)	Yılı Harcaması (Bin TL)	Fiziki Gerçekleşme (%)		Projenin Durumu (Proje Bütününe Göre)			
										Yılı Programına Göre	Proje Bütününe Göre	Başlamadı	Bitmeden Tasfiye Edildi	Bitti	Devam Ediyor
1	Tarım	1997A020030	Organik Tarımın Yaygınlaştırılması	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	53,00	53,00	52,40	49,28	175	175			X	
2	Tarım	0	Mera Hizmetleri	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	240,00	240,00	306,00	212,00	100	100			X	
3	Tarım	1991A020030	Çayır Mera Yem Bitkileri	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	6,00	6,00	5,04	4,48	117	117			X	
4	Tarım	1979A020010	Bitkisel Üretim Geliştirme Projesi	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	57,00	57,00	48,20	39,71	73	73			X	
5	Tarım	1979A030090	Hayvancılığı Geliştirme Projesi	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	40,00	40,00	16,85	15,78	100	100			X	
6	Tarım	1985A040220	Su Ürünleri Üretimini Gel.Prj	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	8,00	8,00	8,00	5,70	100	100			X	
7	Tarım	2002A020010	Sorunlu Tar. Alan. Tes. Ve İyileş. Prj.	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	4,00	4,00	579,00	542,00	100	100			X	
8	Tarım	2000A020020	Tarımsal Yayım Hiz.Dest.Prj	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	10,00	10,00	80,00	70,00	100	100			X	
9	Tarım	2003A020030	Bitki Hast. Ve Zar. Mücadele Prj.	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	244,00	244,00	258,00	232,00	100	100			X	
10	Tarım	2003A030020	Hayvan Hat. Ve Zar. Mücadele Prj	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	160,00	160,00	96,00	90,00	256	256			X	
11	Tarım	1981A040120	Su Ürünleri Krl. Ve Kor. Kont. Hiz. Prj	Merkez Ve	01.01.2009 31.12.2009	5,50	5,50	2,00	0,00	100	100			X	
Toplam						827,50	827,50	1.451,49	1.260,95						

Kaynak: Adıyaman İl Tarım Müdürlüğü

12.2. ŞANLIURFA

12.2.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR

Şanlıurfa 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

1993 tarihinde GAP BKİ tarafından yaptırılan Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı'nın revizyonu kentin hızlı gelişimi ve Şanlıurfa Belediyesi'nin talepleri doğrultusunda 2002 yılında yine GAP BKİ tarafından yaptırılmış ve onaylanmıştır. Çevre Düzeni Planı'nın hazırlanması sırasında kent nüfusunun Karaköprü Belediyesi de dahil olmak üzere 2015 yılında 1.000.000'a erişeceği öngörülmüştür.

Plan kapsamında, yeni konut alanları ve makroform önerileri geliştirilirken özellikle il için önemli bir belirleyici olan tarım arazileri, sulama alanları, topografya ve sosyo-ekonomik koşullar dikkate alınmıştır. Gelişme alanları Mardin karayolu ile Diyarbakır karayolu arasında kalan bölge ile askeri alanın batısındaki Direkli Vadisi'dir. Bazı kullanımlar için mevcut plan kararları korunmuştur. Bunlardan en önemlileri, Diyarbakır karayolunun batısındaki askeri alan, organize sanayi bölgesi, Akabe Küçük Sanatlar Sitesi, üniversite ve havaalanıdır.

Nizip-Birecik 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Planlama sınırı, Birecik İlçe Merkezi ve Gaziantep İli'nin Nizip İlçe Merkezi ile iki yerleşme arasında ve çevresinde yer alan kırsal alanları kapsamaktadır. Plan, sulu tarım alanlarının ve doğal hayatı koruma bölgelerinin korunmasını ve karayolu ulaşımı ile sanayi gelişiminin cazip hale getireceği alanların planlanmasını içermektedir.

Birecik Baraj Gölü Çevresi Alt Bölge Gelişme Planı

Bu planla Birecik Barajı'ndan etkilenen alandaki mevcut ve barajdan kaynaklanan sorunların çözümü, mevcut ve yeni yerleşim alanlarında sosyal ve teknik alt yapının iyileştirilmesi ve kurulması, doğal çevre ve özellikle su kaynaklarını koruyarak sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır.

Planda temel yaklaşım olarak, doğal çevrenin ve özellikle Birecik Baraj Gölü'nün korunması amacıyla, planın mekansal çalışmalarında Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ndeki Koruma Alanları için getirilen kısıtlamalar dikkate alınmıştır.

Viranşehir 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Bu plan ikinci etapta sulamaya geçecek olan planlama alanının korunmasını amaçlamakta olup, bu aşamada özellikle ulaşım açısından önemli bir konuma sahip olacak olan Viranşehir çevresinin planlamasını kapsamaktadır.

Viranşehir, Çevre Düzeni Plan sınırları içinde yer alan tek kentsel yerleşimdir. Çevre Düzeni Planı'nda önerilen sanayi alanı kentin kuzey-doğusunda mevcut Mardin-Kızıltepe karayoluyla öneri çevre yolu arasında kalmaktadır. Kentin daha sonraki dönemlerde ulaşım açısından önemli bir konuma sahip olmasını sağlayacak olan çevre yolunun kentin güneyinden geçeceği ve yerleşim alanlarını sınırlandıracağı düşünülmüştür.

Atatürk Baraj Gölü Alt Bölge Gelişme Planı

GAP BKİ tarafından tamamlanan alt bölge gelişme planının son etabı Çevre Bakanlığı'na başlatılan 'İçme Suyu Kaynağı Olarak Atatürk Barajı'nın Korunması Projesi' adı altında devam etmektedir. Baraj Gölü Koruma Kuşakları içerisinde yapılabilecek faaliyetlerin ve uygulama hükümlerinin belirlenmesi çalışmaları sürmektedir.

Şanlıurfa Stratejik Plan 2009 – 2013

Şanlıurfa İl Özel İdaresi tarafından hazırlanmış olan stratejik planda, temel stratejik konular ve alt başlıklar "Genel Kamu Hizmetleri, Savunma Hizmetleri, Ekonomi, Çevre Koruma, İskan ve Toplum Refahı, Sağlık, Eğitim, Sosyal Güvenlik ve Kültür-Turizm" şeklinde belirlenmiştir. Stratejik planda, Şanlıurfa ilinin güçlü-zayıf yönleri ile fırsatlar-tehditlerinin bir arada değerlendirilmesi sonucu oluşturulan, öncelikle ele alınması gereken bu konularda saptanmış stratejiler detaylı olarak ele alınmıştır.

12.2.2. PROJE VE YATIRIMLAR

GAP Eylem Planı Çerçevesinde Yapılacak Ana Proje ve Yatırımlar

2012 yılını hedefleyerek,

- Sulamaya açılan ve açılacak olan alanlarda çevreye duyarlı alt-bölge gelişme planı hazırlanması,
- Halfeti'nin koruma amaçlı imar planının hazırlanması,
- Halihazır haritaları eksik ya da eski olan yerleşimlerde haritaların elde edilmesi ve düzenli kentleşmenin sağlanması ile altyapı projelerine altlık oluşturulması için imar planlarının yapılması,
- İl merkezinde hizmetler sektörünün nicelik ve niteliksel gelişimi için cazibe merkezleri programı oluşturulması ve bu kapsamda çeşitli teşvikler verilmesi,
- Harran Üniversitesi bünyesinde teknopark kurulması,
- Toplu konut projelerine finansman ve teknik altyapı sağlanması,
- İlk ve ortaöğretim ile sağlık tesislerinin artırılması,
- Şanlıurfa Merkez II OSB ve Birecik OSB ile KSS projelerinin tamamlanması,
- Çeşitli belediyelerde atıksu arıtma tesisi ve pıssu şebekelerinin yapımına ağırlık verilmesi planlanmaktadır.

İl genelinde 9 proje kapsamında toplam 554.665 hektar alanda toplulaştırma projeleri yürütülmektedir. Toplulaştırma alanları, özellikle Merkez ilçe, Hilvan, Suruç, Harran, Siverek ve Viranşehir ilçelerinin yüzölçümünün büyük bir kısmını kapsamaktadır.

Ayrıca, *GAP Kırsal Kalkınma Projelerini Destekleme Programı* kapsamında, çeşitli ferdi projelerin desteklenmesine karar verilmiştir. GAP Bölgesi'nde desteklenen toplam 84 projenin 11 adedi Şanlıurfa ilindedir. Bu projelerin 1'i AR-GE, 2'si eğitime erişim, 6'sı kırsal altyapı, 1'i sağlığa erişim ve 1'i ise tarımsal altyapı konularındadır.

GAP Bölgesi'nde, '*Türkiye Turizm Stratejisi – 2023*' çalışmasında eko-turizm ve kültür turizmi temelli bir turizm gelişimi ile inanç turizminin gelişimi hedeflenmiştir.

Bu çerçevede, *Şanlıurfa Halfeti Ekoturizm Projesi*, turizm sektörüne uzun vadede stratejiler, kısa ve orta vadede ise öncelikli eylem alanları belirlemek üzere hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı'nın (2007-2013) revizyon çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir.

Yine bu kapsamda Şanlıurfa-Viranşehir Eyyüpnebi Turizm Merkezi yürürlüğe girmiştir. Bölgenin planlanmasına yönelik çalışmalar sürmektedir.

DSİ Projeleri

İlde GAP Eylem Planı çerçevesinde yürütülen büyük DSİ projeleri, Gölebakan ve Özenpınar Barajları ile, 28.683 hektarlık bir alanı sulayacak olan Harran Ovası Sulaması IV. Kısmı, Yukarı Harran Ovası Sulaması Ana Kanal ve Şebeke İnşaatı, Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana Kanal İnşaatı'dır.

Ayrıca, Harran Ovası'nda toplam 19.500 hektar alanı kapsayan drenaj projelerinin ihale işlemleri 2010 itibariyle tamamlanmıştır.

Karayolları Projeleri

Aşağıda listelenen karayolu projeleri arasında bölgesel anlamda en önemli proje Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu'dur. Gaziantep-Birecik ve Birecik-Şanlıurfa olmak üzere iki parçada yürütülmektedir.

Tablo 12.3. Şanlıurfa İli - Karayolları Projeleri

	Uzunluk (km)	Bitiş Yılı	Fiziki Gerçekleşme (%)
Şanlıurfa-Viranşehir-Kızıltepe-Silopi karayolu	113	2012	40
Şanlıurfa-Akçakale bölünmüş yolu	56	2012	87
Gaziantep-Şanlıurfa otoyolu	122	-	84

Kaynak: GAP Eylem Planı, 2010

Mevcut Demiryollarının İyileştirilmesi Projesi

GAP Eylem Planında 205 km mevcut demiryolunun standartlarının iyileştirileceği açıklanmıştır. İl açısından kritik öneme sahip organize sanayi bölgeleri ve havaalanı gibi sosyal ve ekonomik merkezlerin bulunduğu alanlara 60 km'lik Mürşitpınar-Şanlıurfa yeni demiryolunun ulaşmasıyla birlikte, Şanlıurfa'yı Halep ve Bağdat'a bağlayan mevcut 205 km demiryolunun önemi daha da artacaktır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Projeleri³³²

Şanlıurfa'da kurulması planlanan 4 adet organize sanayi bölgesi ve 2 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır.

Şanlıurfa II. Organize Sanayi Bölgesi

I.Organize Sanayi Bölgesi'nin bulunduğu mevkide, 1.186 ha.alan üzerinde kurulmaktadır. 347 adet sanayi parseli planlıdır.

Şanlıurfa Merkez Besi Organize Sanayi Bölgesi

Şanlıurfa-Gaziantep Karayolu'nun yaklaşık 14. km.sinde, Güneli Mezrası yakınlarındadır. Kesin yer seçimi yapılmıştır. 830 hektarlık bir alanda, 532 sanayi parseli kapasitelidir. İşletmeler 200 büyükbaş hayvan kapasiteli olarak planlanmıştır.

Birecik Organize Sanayi Bölgesi

Kesin yer seçimi yapılmıştır. Kuruluş protokolü hazırlık çalışmaları devam etmektedir. 200 hektarlık bir alandan oluşmaktadır.

Siverek Organize Sanayi Bölgesi

Kesin yer seçimi yapılmıştır. Kuruluş protokolü hazırlık çalışmaları devam etmektedir. 245 hektarlık bir alandan oluşmaktadır.

Merkez Küçük Sanayi Sitesi

Merkez ilçe, Açımlı Köyü Mevkii'nde, 6 hektarlık bir alanda planlıdır. 120 adet işyeri kapasitelidir.

Hilvan Küçük Sanayi Sitesi

İlçe merkezi, Karacurun Mahallesi Bel Mevkii'nde, 5 hektarlık bir alanda planlıdır. 100 adet işyeri kapasitelidir.

Ağaçlandırma Alanları

³³² Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü

Viranşehir – Karınca, *Siverek* ilçesi Oyman, Şekerli ve Çaylarbaşı, *Akçakale* ilçesi Bilece ve Salihler, *Hilvan* ilçesi Ömerli ve Anğaç, *Merkez ilçe* İlhan, Buğdayhöyük, Kumrulu, Ağızhan, Yukarı Akören, Gürpınar, Keremli, Bakımlı, Mağaracık, Yukarıçaykuyu ve Atlıkonak, Suruç ilçesi Uysallı ve Oymaklı, *Birecik* ilçesi Yeniakpınar, Bağlarbaşı ve Akarçay köylerinde ağaçlandırma sahaları bulunmaktadır.

GAP'ın tamamlanmasıyla, toplam 1.450 hektar alanda erozyon kontrolü çalışması yapılması ve 24.351.000 adet fidan üretilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye – Suriye Bölgeler Arası İşbirliği Programı

Suriye Devlet Planlama Komisyonu ile Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki ilişkilerin başlamasıyla kurulan Program, iki ülke arasında ekonomik, sosyal, bilimsel ve kültürel işbirliği amaçlamaktadır. Program bütçesinin 20 milyon ABD doları olmasına ve bunun eşit olarak paylaşılmasına karar verilmiş, bu kapsamda Gaziantep ve Kilis illeri ile Suriye arasında (Halep, El Rakka, El Haseke kentleri) karşılıklı projeler üretilmesi planlanmıştır. Kasım 2010’da programa Şanlıurfa ve Mardin illeri de dahil edilmiştir.

Program kapsamında, altyapı, tarım ve turizm konularında çeşitli projeler üretilmekte olup, bugüne dek Gaziantep ve Kilis illerinden seçilen toplam 55 adet projeye yaklaşık 8 milyon ABD doları destek sağlanmıştır.

Sosyal Altyapı Projeleri

Sağlık Bakanlığı yatırımları çerçevesinde, Viranşehir ve Siverek Devlet Hastaneleri ile Şanlıurfa Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi projeleri devam etmektedir.

Sosyal hizmetler başlığı altında Şanlıurfa 1 ve 2 no.lu toplum merkezleri proje aşamasındadır.

12.3. DİYARBAKIR

12.3.1. YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAR

Diyarbakır-Bismil 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu

1993 yılında GAP BKİ tarafından onaylanan ve il merkezi, Bismil ve Çınar ilçe merkezlerini kapsayan çevre düzeni planının hedef yılı 2005 olup, planlama nüfusu 1.040.000 kişidir. Çevre Düzeni Planının hedef yılı aşılmış olduğundan ve Büyükşehir Belediyelerine İlişkin Kanuna göre, Büyükşehir olduktan sonra belediyelerin en geç 2 yıl içinde 1/25.000 ölçekli nazım imar planlarını yaptırması gerektiğinden, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan kesimi, 2009 yılında revize edilmiştir. 2025 yılını hedefleyen plan nüfusunun 1.510.000 kişi olacağı öngörülmüştür.

2002 GAP Bölge Kalkınma Planı’nda il, “Diyarbakır-Bismil-Batman Kentsel Gelişme Eksenı” içinde yer almaktadır. Bu ekseninde 1.221.000 kentsel nüfus öngörülmüştür.

Diyarbakır Stratejik Plan 2010 – 2014

Diyarbakır İl Özel İdaresi tarafından hazırlanmış olan stratejik planda, temel stratejik konular ve alt başlıklar “Eğitim, Kurumsal Gelişim, Fiziki Altyapı, Donanım ve Teknoloji Güçlendirme, ve AB Projeleri / Ar-Ge Çalışmaları” şeklinde belirlenmiştir. Stratejik planda, Adıyaman ilinin güçlü-zayıf yönleri ile fırsatlar-tehditlerinin bir arada değerlendirilmesi sonucu oluşturulan, öncelikle ele alınması gereken bu konularda saptanmış stratejiler detaylı olarak ele alınmıştır.

12.3.2. PROJE VE YATIRIMLAR

GAP Eylem Planı Çerçevesinde Yapılacak Ana Proje ve Yatırımlar

2012 yılını hedefleyerek,

- Sulamaya açılan ve açılacak olan alanlarda çevreye duyarlı alt-bölge gelişme planı hazırlanması,
- Halihazır haritaları eksik ya da eski olan yerleşimlerde haritaların elde edilmesi ve düzenli kentleşmenin sağlanması ile altyapı projelerine altlık oluşturulması için imar planlarının yapılması,
- İl merkezinde hizmetler sektörünün nicelik ve niteliksel gelişimi için cazibe merkezleri programı oluşturulması ve bu kapsamda çeşitli teşvikler verilmesi,
- Dicle Üniversitesi bünyesinde teknopark kurulması çalışmalarının tamamlanması,
- Toplu konut projelerine finansman ve teknik altyapı sağlanması,
- İlk ve ortaöğretim ile sağlık tesislerinin artırılması,
- Diyarbakır Merkez Besi OSB'nin tamamlanması,
- Çeşitli belediyelerde atıksu arıtma tesisi, pıssu şebekeleri ve Büyükşehir Belediyesi dahil 9 belediyede ilave içme suyu şebekeleri yapımına ağırlık verilmesi planlanmaktadır.

Diyarbakır ilinde tarım arazilerinin büyük kısmında toplulaştırma projeleri yapılmakta olup, bu alanlar, il yüzölçümünün yarısından fazlasını kapsamaktadır. Toplulaştırma alanları, Merkez ilçe, Bismil, Çınar ve Silvan ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.

GAP BKİ, sulama dışı alanlarda tarım faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik olarak, Kulp ilçesinde arıcılık ve bağcılığı geliştirme projeleri ile Hani ilçesinde yarı bodur elma yetiştiriciliği projesi ve Hazro ilçesinde süt sığırcılığı projesi yürütmektedir.

Ayrıca, GAP Kırsal Kalkınma Projelerini Destekleme Programı kapsamında, çeşitli ferdi projelerin desteklenmesine karar verilmiştir. GAP Bölgesi'nde desteklenen toplam 84 projenin 10 adedi Diyarbakır ilindedir. Bu projelerin 1'i AR-GE, 2'si kırsal altyapı, 1'i tarımda insan eğitimi ve 6'sı ise tarımsal üretim konularındadır.

DSİ Projeleri

İlde yürütülen büyük DSİ projeleri,

Silvan Barajı,

Toplam 24.400 hektarlık alanı sulayacak olan Kralkızı Dicle Pompaj ve Cazibe Sulaması

1. Kısım İnşaatı,

Toplam 37.000 hektarlık alanı sulayacak olan Batman Barajı Sağ ve Sol Sahil Sulaması İnşaatı'dır.

Ayrıca Çermik – Yukarışeyhler, Çınar ilçe merkezi, Silvan – Kurudere köyü, Ergani – Şölen, Hani – Kuyular beldesinde toplam 66 hektarlık alanda taşkın koruma tesisi planlanmaktadır.

Tablo 12.4. Diyarbakır İli 2010 Yılı Yatırım Programı

S.No	Sektör Adı	Proje No	Kuruluşun Adı	Projenin Adı	Proje Yeri	Karakteristiği	Başlama Bitiş Tarihi	Proje Tutarı	2009 Yılı Sonuna Kadar Tahmini Harcama (Bin Ytl)	Program Yılı Ödeneği (Bin Ytl)
1	Eğitim	2010h030620	Dicle Üniversitesi	Çeşitli Ünitelerin Etüd Projeleri (Gap)	Diyarbakır	Etüt- Proje Ve Müş.	2010-2010	250		250
2	Eğitim	1988h030760	Dicle Üniversitesi	Kampüs Altyapısı (Gap)	Diyarbakır	Ç.D.El.Ar.Tes.Su.Yol.Tel.İsı .	1988-2011	30.000	25.245	2.500
3	Eğitim	1991h030500	Dicle Üniversitesi	Mrk.Kütüphane Ve Kongre Bin.(20000m2)	Diyarbakır	İnş.(5000m2+15000)+Alty.+ Don.	1991-2011	46.540	35.230	11.310
4	Eğitim	2010h030630	Dicle Üniversitesi	Muhtelif İşler. (Gap) (3)	Diyarbakır	B.On-Tad. Mak. Tec. Bil. Don. Yaz. Alt. Bak. On. İt. Yen. Küt. Yay. Al. Taş	2010-2010	2.350		2.350
5	Eğitim	2009h030870	Dicle Üniversitesi	Derslik Ve Merkezi Birimler (Gap)	Diyarbakır	İnş.(16650m2)+Don.	2009-2012	17.000	1.764	1.486
6	Eğitim	1994h050070	Dicle Üniversitesi	Dicle Üniv.Spor Salonu (Gap)	Diyarbakır	İnşaat(Y.Olimpik K.Y.Havuzu)	1994-2011	10.500	8.752	1.600
7	Sağlık	1994ı001630	Dicle Üniversitesi	Kard. Mrk.İnş. (150yat.27000m2) (Gap)	Diyarbakır	İnş.+A.Yapı+Don.	1994-2011	57.456	41.914	4.704
8	Sağlık	20091000310	Dicle Üniversitesi	Muhtelif İşler (Gap)	Diyarbakır	Makine Tec.Büyük On.Taşıt. Alımı	2009-2010	24.000	4.000	20.000
9	Diğer Kamu Hiz.	2010k120740	Dicle Üniversitesi	Rektörlük Bil.Arş.Projeleri (2)	Diyarbakır	İlleri Araştırma Makine Teçh.	2010-2010	3.756		3.756
10	Diğer Kamu Hiz.	2009k120580	Dicle Üniversitesi	Merkezi Araştırma Lab.	Diyarbakır	İlleri Araştırma Makine Tecz.	2009-2011	10.395	1.575	2.000

11	Tarım	2010a050010	Çevre Orman İl Müd.	Ağaçlandırma.Eroz.Kont. Projesi(Gap)	Muhtelif Gap İlleri	Ağaçlandırma 9000 Ha, Erezyon Kont 32500 Ha, Rehabilitas 6000 Ha, Mera Islahı 6000 Ha, Fidan Üretimi 214 Mil Ad, Diğerleri.	2010-2010	129.573		129.573
12	Tarım	2010a050100	Çevre Orman İl Müd.	Kadastro Projesi	Muhtelif	Kadastro 2000000 Ha	2010-2010	7.000	0	7.000
13	Diğer Kamu Hiz.	2008k100050	Çevre Orman İl Müd.	Atatürk Brj.Koruması Prj. (Gap, Dap)	Diyarbakır-Malatya-Adıyaman-Ş.Urfa	Etüd-Proje	2008-2010	816	336	480
14	Tarım	1986a010230	Dsi X.Bölge Müd.	Batman Iı.Merhale (Gap)	Batman-D.Bakır	Sulama : 37353 Ha	1986-2012	721.614	419.449	103.130
15	Tarım	2010a010130	Dsi X.Bölge Müd.	Silvan I. Merhale (Gap)	Diyarbakır	Depolama : 7.148,72 Hm3 Sulama : 193.249 Ha	2010-2016	5.735.000		82.000
16	Tarım	2010a010130	Dsi X.Bölge Müd.	Silvan I. Merhale (Gap) Silvan Barajı	Diyarbakır	Depolama : 6.840 Hm3	2010-2016	820.000		82.000
17	Tarım	2010a010130	Dsi X.Bölge Müd.	Silvan I. Merhale (Gap) Silvan Cazibe Sulamaları	Diyarbakır	Sulama : 150.182 Ha	2010-2016	3.920.000		
18	Tarım	2010a010130	Dsi X.Bölge Müd.	Silvan I. Merhale (Gap) Ambar Barajı Ve Sulaması	Diyarbakır	Depolama : 132,11 Hm3 Sulama : 13.498 Ha	2010-2016	300.000		
19	Tarım	1985a010170	Dsi X.Bölge Müd.	Kralkızı-Dicle I.Merhale (Gap)	Diyarbakır	Depolama : 595 Hm3 Sulama : 85.209 Ha	1985-2015	2.338.858	1.125.729	150.000
20	Tarım	1997a010110	Dsi X.Bölge Müd.	Kralkızı-Dicle Iı.Merhale (Gap)	Diyarbakır	Sulama : 44.950 Ha	1997-2014	535.727	367	11.179

21	Tarım	2010a020010	Gap Bölge İdr.Bşk.	Tarımsal Araştırma Prj.(Gap)	Gap İlleri	Proj.Yür.Gid.Araştırma Bil.,Yaz.,Donanım.	2010-2012	978	5.935	228
22	Tarım	2010a020010	Gap Bölge İdr.Bşk.	Sul.Dışı Alan.Halkın Gelir Düz.Art.Prj. (1) (Gap)	Gap İlleri	Proj.Yür.Gid.Araştırma Bil.,Yaz.,Donanım.	2010-2012	170.919	7.711	6.395
23	Tarım	1999a050250	Gap Bölge İdr.Bşk.	Ağaçlandırma.Eroz.Kont. Projesi (Gap)	Gap İlleri	Ağaçlandırma.Eroz.Kont.	1999-2012	1.290	878	160
24	Tarım	2010a020010	Gap Bölge İdr.Bşk.	Gap Böl.Sul.Sis.İş.Tez.Bak.Vey önet (Gap)	Gap İlleri	Proj.Yür.Gid.Araştırma Bil.,Yaz.,Donanım.	2010-2012	2.950		950
25	Tarım	2001a030301	Gap Bölge İdr.Bşk.	Gap Böl.Hayvancılığı Geliş.P.(Gap)	Gap İlleri	Proj.Yür.Gid.Araştırma Bil.,Yaz.,Donanım.	2010-2012	850		200
26	Enerji	2009d090100	Gap Bölge İdr.Bşk.	Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Üretimi Ve Kullanımı Projesi (Gap)	Gap İlleri	Etüd-Proje	2009-2010	3.895	1.900	1.995
27	Diğer Kamu Hiz.	2008k130130	Gap Bölge İdr.Bşk.	Kurumsal Sos. Sor.Prj.Dest.	Gap İlleri	Etüd-Proje	2008-2012	524	96	100
28	Diğer Kamu Hiz.	2010k130050	Gap Bölge İdr.Bşk.	Muhtelif İşler	Gap İlleri	Mak.Tec. Eğitim	2010-2010	4.439		4.439
29	Diğer Kamu Hiz.	2009k130110	Gap Bölge İdr.Bşk.	Gap Böl. Kadının Güçlen. Yenilikler	Gap İlleri	Etüd-Proje	2009-2011	1.346		1
30	Diğer Kamu Hiz.	2009k130120	Gap Bölge İdr.Bşk.	Gap Böl. S.Hiz.Strc.Ve Uyg.Pr.Haz.	Gap İlleri	Etüd-Proje	2009-2010	346	286	60
31	Diğer Kamu Hiz.	1986k010220	Gümrük Müd.	Gümrük Tesisleri	Muhtelif	5 Adet İnşaat	1986-2011	36.162	19.725	4.500

32	Kültür Ve Turizm	2009f000030	İl Kültür Ve Turizm Müd.	Turizm Amaçlı Alt Yapı Uygulamaları (Gap)	Gap Ve Dap İlleri	Proje -Uygulama -Altyapı	2009-2013	100.000	18.973	29.383
33	Diğer Kamu Hiz.	2008k130160	İl Özel İdaresi (Sodes)	Sodes (Gap) (5)	Muhtelif	Sos.Kalk.Des.	2008-2012	675.638	145.603	155.000
34	Sağlık	1991i000090	İl Sağlık Müdürlüğü	Devlet Hastanesi(Gap)	Diyarbakır-Ergani	Ek B.(150yat.)30000m2	2006-2013	25.000	13.000	3.500
35	Diğer Kamu Hiz.	2008k130100	İşkur İl Müd.	Gap Eylem Planı İstihdam Projeleri (Gap) (3)	Gap	Mak.Tec.Müş.Eğ.Diğ	2008-2012	153.084	38.768	38.212
36	Ulaştırma	1993e040860	Karayolları 9.Blg. Müd.	Diyarbakır-Ergani Gap	Diyarbakır	By 54 Km	2003-2013	26.013	12.059	1.000
37	Ulaştırma	2006e040550	Karayolları 9.Blg. Müd.	Ergani-8.Bl.Hd.(Gap)	Diyarbakır	Ergani -8.Bl.Hd.(Gap) By 14 Km	2006-2010	7.608	6.108	1.500
38	Ulaştırma	2006e040560	Karayolları 9.Blg. Müd.	D.Bakır-Mardin Ayr.-Bismil -Batman (Gap)	Diyarbakır-Batman	By.72	2006-2013	41.383	4.996	1.500
39	Ulaştırma	2006e040580	Karayolları 9.Blg. Müd.	Diyarbakır-Bismil Ayr.(Gap)	Diyarbakır-Batman	By 32 Km	2006-2013	17.735	6.212	500
40	Ulaştırma	1993e040860	Karayolları 9.Blg. Müd.	D.Bakır-Mardin (Gap)	Diyarbakır-Mardin	D.Bakır-Mardin (By 91 Km.)	2003-2013	101.684	17.064	1.000
41	Ulaştırma	1977e040640	Karayolları 9.Blg. Müd.	Diyarbakır-Siverek Şanlıurfa (Ak Ziyaret Havaalanı-Hilva Ayr. D.)(Gap)	Diyarbakır-Şanlıurfa	By 187 Km	1977-2013	251.844	184.967	5.000
42	Ulaştırma	2009e040160	Karayolları 9.Blg. Müd.	Erzurum-Bingöl-Diyarbakır Bölünmüş Y. (Gap)	Bingöl-D.Bakır	By 119 Km.	2009-2014	122.369		500
43	Ulaştırma	19772e042140	Karayolları 9.Blg. Müd.	Silva-Malabadi-H.Köprü-11 Böl.Hd. (Gap)	Siirt-D.Bakır-Batman	1 A 78km.By 20 Km	1972-2013	84.372	62.602	3.000

44	Eğitim	2000h020430	Milli Eğitim Müdürlüğü	Okulların Dep. Dayanık Arttırılması	81 İl	Müş.Hiz.+B.Onarım+Güçl.	2000-2012	750.000	189.900	60.000
45	Diğer Kamu Hiz.	2010k070020	Dsi X.Bölge Müd.	Dicle Sağ Sahil Caz.Sula.Alt Böl. Gel. Planı	Diyarbakır-Batman	Etüd-Proje	2010-2010	1.000		1.000
46	Tarım	2006a020400	Tarım İl Müdürlüğü	Diyarbakır, Batman, Siirt Kalkınma Prj. UNDP Hibesi (3)	D.Bakır-Batman-Siirt	Prj.Yür.Gid.Mak.Tech.Yapı Tesis.B.Onr.	2006-2013	46.100	14.267	6.925
48	Tarım	1996a020140	Tarım İl Müdürlüğü	Çiftçi Eğitimi Ve Bitki Adaptasyon Projesi	Muhtelif	Proje Yür. Yapı. Tesis	1996-2003	7.649	3.405	1.800
49	Diğer Kamu Hiz.	1999k070120	Tarım İl Müdürlüğü	Merkez Köy Ve Köye Dönüş Kırsal Kal.Prj. (Gap)	Gap İlleri	Etüt- Proje -Uygulama	1999-2012	42.901	33.177	3.806
50	Diğer Kamu Hiz.	2009k070040	Tarım İl Müdürlüğü	Entegre Kırsal Kalk. Projesi (Gap) (4)	Gap İlleri	Etüt- Proje -Uygulama	2009-2012	28.200		5.055
51	İmalat	2010c250010	Temsan	İdame Yenileme	Ankara-Diyarbakır	İdame Yenileme	2010-2010	900		900
52	İmalat	2010c250020	Temsan	Bilgisayar Sistemi (Bit)	Ankara-Diyarbakır	Bilgisayar Alımı	2010-2010	100		100
53	Enerji	2010d010020	Teiaş	Karakaya Hes'de Türbin Verimliliğinin Arttırılması. Danışmanlık. Etüd Ve Rehabilitasyon İşleri (Gap)	Diyarbakır	Etüd+Rehabilitasyon+Müşavirlik	2010-2015	87.000		9.000
54	Diğer Kamu Hiz.	2010k080070	Büyükşehir Belediyesi	İtfaiye Ve Acil Müdahale Aracı Alımı	Diyarbakır	Araç Ve Teçhizat Alımı.	2010-2010	5.312	4.500	5.312

Kaynak: Diyarbakır İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü

İl Özel İdaresi Projeleri**Tablo 12.5. Diyarbakır İli - İl Özel İdaresi 2009 Yılı Projeleri**

Sıra No	Proje Adı	2009 Yılı Ödeneği (TL)
1	Meyveciliği Geliştirme Ve Kapama Meyve Bahçe Tesisi Projesi	40.000,00
2	Bağcılığı Geliştirme Projesi	30.000,00
3	Diyarbakır Karpuzunu Yetiştirme Projesi	30.000,00
4	Antep Fıstığı Aşılama Projesi	60.000,00
5	Çeltik Üretim Hizmetleri Projesi	15.000,00
6	Teknik Arıcılığı Geliştirme Projesi	1
7	Saanen Keçiciliğini Geliştirme Projesi	1
8	Kırım Kongo Kanamalı Ateşi Hast. Müc. Projesi	40.000,00
9	Kuş Gribi Hastalığı İle Mücadele Projesi	17.500,00
10	Kanola Bitki Yetiştiriciliği Geliştirme Ve Yaygınlaşt. Projesi	30.000,00
11	Kocaköy İlçesi Kültür İrki Sığırcılığı Suni Tohumlama Projesi	50.000,00
12	Kocaköy İlçesi Narcılık Ve Kirazcılık Projesi	60.000,00
13	Mal Ve Hizmet Alım Giderleri	27.500,00
Toplam		400.002,00

Kaynak: Diyarbakır İl Özel İdaresi 2010 Yılı Çalışma Raporu

Diyarbakır İli - İl Özel İdaresi 2010 Yılı Projeleri

Sıra No	Proje Adı	2010 Yılı Ödeneği (TL)
1	Antep Fıstığı Aşılama Projesi	50.000
2	Özel İdare Çeltik Üretim Hizmetleri Projesi	15.000
3	Brusella Aşısı Prj.	80.000
4	Aşı Ustası Yetiştirme Prj.	50.000
5	Kulb İlçesi Meyvecilik Prj.	50.000
6	Kültür İrki Sığırcılığı Tohumlama Prj.	200.000
Toplam		445.000

Kaynak: Diyarbakır İl Özel İdaresi 2010 Yılı Çalışma Raporu

Diyarbakır İl Özel İdaresi'nin çeşitli Müdürlükleri'nce yürütülen kalkınma projeleri bulunmaktadır. Bunlarda bazıları, Çiftçi Eğitim ve Yayın Şubesi tarafından yürütülen aşağıdaki projelerdir:

- Arıcılığı Geliştirme ve Yaygınlaştırma Projesi
- Bağcılığı ve Meyveciliği Geliştirme Projesi
- Yağ Bitkilerini Geliştirme Projesi
- Diyarbakır Karpuzu Geliştirme Projesi
- Sağlıklı Süt Üretimi Projesi

Diyarbakır'da, Sosyal Destek (Sodes) Kapsamında, Biçerdöver ve Pamuk Hasat Makinesi Operatörü Yetiştirme, Arıcılığı Geliştirme, Eğitim ve Yayın, Kırsal Alanda Kadının Emeği ve Geleceğin Çocukları, Basınçlı Sulama Sistemlerini Doğru Kullanan Sulama Ustalarının Yetiştirilmesi, Altın Ağaç (Aşı Ustalarının Yetiştirilmesi), Yeşil Diyarbakır (Bahçıvan Yetiştirme), Meyvecilikte Budama Ustası Yetiştirme gibi projeler bulunmaktadır.

Ayrıca, ipekböcekçiliğinin Kulp, Dicle, Hazro, Lice ilçelerinde ve köylerinde yaygınlaştırılarak, üreticilerin gelir elde etmesi ve ipek üretim sistemlerinin geliştirilmesi ile kırsal alanda kadın ve gençlerin istihdamına destek sağlanması amacıyla *İpek Üretim Merkezi Projesi* yürütülmektedir.

Karayolları Projeleri

Tablo 12.6. Diyarbakır İli - Karayolları Projeleri

	Uzunluk (km)	Bitiş Yılı	Fiziki Gerçekleşme (%)
Diyarbakır-Mardin bölünmüş yolu	48	2012	55
Diyarbakır-Ergani bölünmüş yolu	54	2012	99
Diyarbakır-Siverek karayolu		2012	67

Diyarbakır Çevre Yolu Projesi

Karayolu kentiçi geçişlerini yerleşim alanları dışına taşımak ve transit trafiği kent dışına yönlendirmek amacı ile iki çevre yolu projesi planlanmıştır. Birincisi Elazığ yolu Üçkuyu yerleşmesinin batısından Şanlıurfa yolu Gömmetaş yerleşmesi kuzeyinde karayoluna bağlanan çevreyoludur. İkincisi, Şanlıurfa yolundan, Havar Çayı vadisinden, Çarıklı yerleşmesinin doğusundan Mardin yoluna bağlanmaktadır. Karayolları tarafından projelendirilmiş olan çevre

yollarına, önerilen çevre yollarının kentle ilişkisi için çevresel ve ekonomik faktörler gözönüne alınarak alternatif güzergahlar önerilmiştir.

Bismil İlçe Merkezi Taşkın Sel Koruma Projesi

AB'nin de finansal katkıda bulunduğu proje, 2006 yılında ilçede meydana gelen sel felaketi sonucunda gündeme gelmiştir. Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan 'GAP Bölgesi'nde Sele Maruz Kalan Alanlarda Sel Riskinin Azaltılmasına Teknik Destek Projesi' kapsamındadır. Altyapının geliştirilmesi ve taşkın kontrolüne yönelik önlemleri içermektedir.

Ağaçlandırma Projeleri

Özellikle il merkezi çevresinde toplanan başlıca ağaçlandırma projeleri;

- Büyükşehir Belediyesi Barış Ormanı, Dicle Vadisi'nin batı kısmındaki 62 hektar alanda,
- Büyükşehir Talay Tepe-Mastrofoştepe Kent Ormanı Projesi, Kayapınar ilçesinde 1045 hektar alanda,
- Dicle Üniversitesi ağaçlandırma projesi, 230 hektar alanda,
- Gözeli su kaynakları çevresi ağaçlandırması, 72 hektar alanda
- Silvan Yeşil Kuşak Projesi, 550 hektar alanda planlanmaktadır.

GAP'ın tamamlanmasıyla, toplam 2.500 hektarda rehabilitasyon, 1.650 hektar alanda erozyon kontrolü çalışması yapılması ve 7.250.000 adet fidan üretilmesi hedeflenmektedir.

Sosyal Altyapı Projeleri

Ergani ve Silvan ilçelerinde gençlik merkezleri açılmıştır. Ayrıca Diyarbakır 1 ve 2 nolu toplum merkezleri proje aşamasındadır.

Diyarbakır Merkez'de 5000 kişi ve Kulp ilçesinde 500 kişi kapasiteli spor salonu yapımı projeleri ihale aşamasındadır. Bismil, Çermik, Çınar, Ergani ve Silvan'da kültür merkezi yapılması planlanmaktadır.

Ergani Devlet Hastanesi, Bismil-Tepe İlçe Hastanesi ve Bismil Devlet Hastanesi de proje aşamasındaki önemli sağlık yatırımlarıdır.

EKOSEP (Göç Alan Kentlerde Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Projesi)

EKOSEP, Türkiye’de ilk kez kentsel alanlarda göçün olumsuz etkilerinin azaltılmasını hedefleyen, yerel düzeyde çok sektörlü bir yaklaşımın benimsendiği “Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep ve Erzurum İllerinde Göçten Kaynaklanan Sosyal ve Ekonomik Entegrasyon Problemlerinin Çözümüne Destek için Teknik Yardım Projesi”dir.

EKOSEP özellikle bölgesel kalkınma ile ilgili olan eşitsizlik, sosyal politika ve kapasite oluşturma unsurları üzerinde durmaktadır. Bu proje, kentsel alanda, kırdan kente sürekli göç hareketinden kaynaklanan problemlerin çözümünü hedefleyen bir teknik destek projesidir.

Proje kapsamında, meslek edindirme merkezleri, gönüllülük projeleri, sosyal yaşam merkezleri ve çeşitli hizmetlerin geliştirilmesi çalışmaları yürütülmektedir.

EKOSEP, Avrupa Birliği ile Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum Büyükşehir Belediyeleri ve Şanlıurfa Belediyesi tarafından finanse edilmektedir. Proje, WYG International, TESEV, TEPAV, VNG International Konsorsiyumu’nun teknik desteğiyle Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum Büyükşehir Belediyeleri ve Şanlıurfa Belediyesi ile Valilikleri tarafından yürütülmektedir.

12.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı (1989), GAP Bölge Bölge Kalkınma Planı (2002), GAP Eylem Planı (2008-2012), Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013), Planlama Bölgesi için dikkate alınması gereken üst ölçekli plan ve stratejilerdir.

Planlama Bölgesi’ndeki üst ölçekli planlar, il merkezleri ve GAP alt bölgelerine ait 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planlarıdır. Bu üst ölçekli planlar ile tarımsal ve çevresel sürdürülebilirlik sağlanacak, hem mekansal gelişim hem de ekonomik kalkınma eşgüdüm halinde gerçekleştirilebilecektir.

Diğer yandan, valilikler bünyesinde 5 yıllık dönemler için yapılan il strateji planları, illerin kentsel, ekonomik ve sosyal gelişimi için politikalar ve stratejiler belirleyen çalışmalar olarak önemli referanslardır. Planlama Bölgesi’ndeki üç il için de stratejik planlar hazırlanmış olup, çeşitli ilke ve hedeflere ulaşmak için gerekli etkinlikler tanımlanmıştır.

Planlama Bölgesi’ne yönelik büyük kamu yatırımları, ulaşım, organize sanayi bölgesi, toplu konut, baraj, sulama alanı, sosyal donatı tesisi, ağaçlandırma ve erozyonu önleme, toplulaştırma, tarımsal kalkınma, kırsal kalkınma, içmesuyu, kanalizasyon, katı atık bertaraf gibi teknik altyapı ve çevre düzenleme projeleridir.

Her biri sürdürülebilir bölgesel kalkınma için önem taşıyan bu projelerden ön plana çıkanlar, çok büyük ölçekli toplulaştırma ve sulama projeleri ve Gaziantep-Şanlıurfa Karayolu Projesi’dir. Bu projeler ile, Planlama Bölgesi’nin tarımsal potansiyeli daha etkin

değerlendirilecektir. Ulaşım olanaklarının güçlenmesi ekonomik açılımı destekleyecek bir girdi olacaktır.

Planlama Bölgesi'ndeki kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve tüzel kişilikler tarafından planlanan projeler konularına göre aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- Çevre Projeleri
 - Ağaçlandırma ve Erozyonu Önleme
 - Çevre Kirliliğini Önleme
- Tarımsal Projeler
 - Taşlı Tarım Alanlarının Islahı Ve Tarıma Kazandırılması
 - Meraların Islahı Ve Yem Bitkileri Üretimini Artırılması
 - Bitkisel Üretim ve Hayvancılık Araştırma
- Teknik Altyapı Projeleri
 - Ulaştırma (karayolu ve demiryolu yapımı, iyileştirmesi)
 - Enerji (Barajlar)
 - Sulama
 - İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma Vb.
- Sosyo-Ekonomik Altyapı Projeleri
 - Sosyal Donatı Tesisleri (sağlık, eğitim, kültür, spor vb.)
 - Konut Edindirme (TOKİ)
 - Kırsal Kalkınma ve Tarımsal Üretimi Destekleme
 - Toplulaştırma
 - Turizm Sektörünü Destekleme (konaklama Tesisi vb.)
 - Sanayi Sektörünü Destekleme (organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi).

13. ÇEVRE SORUNLARI

13.1. ADİYAMAN

13.1.1. Plansız Kentleşme

Son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişim ile birlikte refah düzeyinin artmasına bağlı olarak, Adıyaman ilindeki kentsel alanlar, yaşam koşullarının güç olduğu kırsal alanlardan hızla göç almıştır. Şehirlerin çekim gücü, çarpık ve plansız bir kentleşmeyi ve altyapı sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

13.1.2. Görüntü Kirliliği

Adıyaman ili gerek bulunduğu coğrafya üzerindeki konumu gerekse köylerden aldığı göçler nedeniyle hızlı bir şekilde kentleşmeye başlayan illerimizden biridir. Bu nedenle de plansız kentleşmenin ve altyapı eksikliğinin getirdiği birçok çevre sorunuyla karşı karşıyadır. Atatürk Baraj Gölü'nün il merkezi kıyılarına kadar ulaşması ve bölgedeki diğer sulak alanlar şehrin genişleyebilmesindeki en önemli engeller olarak görülmektedir. Şehir merkezi bünyesinde yerleşim alanları, organize sanayi bölgesi, tarım alanları ve hatta petrol kuyularını da içine almaktadır. Bu kadar çarpık bir yapılaşma ve yerleşim ciddi anlamda görüntü kirliliğinin de oluşmasına neden olmaktadır. Baraj Gölü kıyısındaki mesire yeri olabilecek alanlar oldukça bakımsız durumdadır. İl genelinde peyzaj anlamında hızlı bir değişime geçilmesi gerekmektedir.

Adıyaman İlinde Görüntüler

13.1.3. Su Kirliliği

İçmesuyu Kaynaklarının Su Kalitesi

İlde düzenli olarak su kalitesi analizleri hem kaynak suları, hem de yeraltı suları için yapılmaktadır. Kaynak suyu analizleri Gaziantep Su ve Atıksu İdaresi Laboratuvarı tarafından, yeraltısuyu analizleri ise Adıyaman Halk Sağlığı Laboratuvarı tarafından yapılmaktadır. Kaynaklarla ilgili 2007'deki en son fiziksel ve kimyasal analizlerin sonuçlarına göre temin edilen suyun içme suyu olarak tüketime uygun olduğu görülmüştür (İnsani Tüketim Amaçlı İçme Suyu Yönetmeliği'ne göre). Su kalitesi analizlerinin sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 13.1. Adıyaman İli - Su Kalitesi Analizleri (Adıyaman Halk Sağlığı Laboratuvarı, 2007)

Parametreler	Gürlevik Ara 07	Medetsiz Ara 07	Palanlı Ara 07	AK 98/83/EC sayılı Konsey Direktifi	İnsani Tüketim Amaçlı İçme Suyu Yönetmeliği	TS 266
Renk (Pt-Co)	5	5	5	Tüketiciler açısından kabul edilebilir ⁴⁶	Kabul edilebilir sınır	20
Bulanıklık (NTU)	0,52	0,35	0,13	Tüketiciler açısından kabul edilebilir	Kabul edilebilir sınır	5
Koku ve Tat	Kokusuz, Normal	Kokusuz, Normal	Kokusuz, Normal	Tüketiciler açısından kabul edilebilir	Kokusuz, Normal	Kokusuz, Normal
pH (mg/l)	7,87	7,62	7,77	6,5-9,5	6,5-9,5	6,5-9,5
Klorür (mg/l)	4,50	5,90	7,70	250	250	250
NO ₂ (mg/l)	0,20	0,10	0,10	0,50	0,50	0,50
NH ₃ (mg/l)	0,00	0,00	0,00	0,50	0,50	0,50
Toplam Demir (mg/l)	0,001	0,00	0,00	0,20	0,20	0,20
Nikel (mg/l)	0,00	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02
NO ₃ (mg/l)	7,70	4,80	7,40	50	50	50
SO ₄ (mg/l)	4,00	70,1	8,50	250	250	250
Pb (mg/l)	0,0	0,0	0,0	0,01	0,025	0,01
As (mg/l)	0,0	0,0	0,0	0,01	0,01	0,01
Cr ⁺⁶ (mg/l)	0,0	0,0	0,0	0,05	0,05	0,05
Cu (mg/l)	0,0	0,0	0,0	2,0	2,0	2,0
Cd (mg/l)	0,0	0,0	0,0	0,005	0,005	0,005
CN (mg/l)	0,0008	0,001	0,0009	0,05	0,05	0,05
Hg (mg/l)	0,0	0,0	0,001	0,001	0,001	0,001
Na (mg/l)	2,4	4,7	11,0	200	200	200
Sb (mg/l)	0,0	0,0	0,0	0,005	0,005	0,005
Al (mg/l)	0,004	0,003	0,003	0,2	0,2	0,2

Briketçiler bölgesinde bulunan yeraltı kuyularına yönelik bir grup analiz Belediyeden alınmıştır. Aşağıdaki tabloda verilen sonuçlar temin edilen yeraltı suyunun içmesuyu olarak tüketime uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 13.2. Adıyaman İli - Yeraltı Suyu Kalitesi Analizleri (2007)

Parametreler	Birketçiler'deki kuyular Haziran 2007	AK 98/83/EC sayılı Konsey Direktifi	İnsani Tüketim Amaçlı İçme Suyu Yönetmeliği
Renk (Pt-Co)	Renksiz	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	Kabul edilebilir sınır
Bulanıklık (NTU)	Berrak	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	Kabul edilebilir sınır
Koku	Kokusuz	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	Kokusuz, Normal
pH (mg/l)	8	6,5-9,5	6,5-9,5
Demir (mg/l)	Rastlanmadı	250	250
Alüminyum (mg/l)	Rastlanmadı	0,20	0,20
NO ₂ (mg/l)	Rastlanmadı	0,50	0,50
Serbest klor (mg/l)	Rastlanmadı	-	0,50
İletkenlik (µS/cm)	0,655	2,5	2,5
NH ₃ (mg/l)	0,13	0,50	0,50

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Adıyaman ili şebeke suyu kalitesine yönelik analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 13.3. Adıyaman İli - Şebeke Suyu Belediye Binası Bakteriolojik Su Analiz Raporu (08/03/2010)

Parametre	Koloni	Kullanılan
100 ml Koliform Bakteri Sayısı	0	100 ml
E.Coli	0	100 ml
Clostridium perfringens		
Pseudomonas aeruginosa		
Jerm 22 C 72 Saat		
Jerm 37 C 24 Saat		

Kaynak: Refik saydam Hifzıssıhha Merkezi Başkanlığı Adıyaman Halk Sağlığı Lab. Müd.,2010

Tablo 13.4. Adıyaman İli - Şebeke Suyu Ana Su Deposu Bakteriyolojik Su Analiz Raporu (08/03/2010)

Parametre	Koloni	Kullanılan Numune Miktarı
100 ml Koliform Bakteri Sayısı	0	100 ml
E.Coli	0	100 ml
Clostridium perfringes		
Pseudomonas aeruginosa		
Jerm 22 C 72 Saat		
Jerm 37 C 24 Saat		

Kaynak: Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Adıyaman Halk Sağlığı Lab. Müd.,2010

Tablo 13.5. Adıyaman İli - Şebeke Suyu: Ana Su Deposu Kimyasal Su Analiz Raporu (24/02/2010)

Parametre	Analiz Sonuçları	Standart Değerler
pH	7.17	6.5<pH<9.5
İletkenlik (µS/cm)	153	2500
Bulanıklık	Berrak	Berrak
Koku	Kokusuz	Kokusuz
Renk	Renksiz	Renksiz
Alüminyum (mg/l)	Bulunamadı	0.2
Amonyum (mg/l)	Bulunamadı	0.5
Arsenik (mg/l)	Bakılmadı	0.01
Demir (mg/l)	Bulunamadı	0.2
Florür (mg/l)	Bakılmadı	1.5
Nitrit (mg/l)	Bulunamadı	0.5
Serbest Klor (mg/l)	0.1	0.5
Sertlik (Fr°)	Bakılmadı	60

Kaynak: Refik saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Adıyaman Halk Sağlığı Lab. Müd., 2010

Tablo 13.6. Adıyaman İli - Şebeke Suyu: Ana Su Deposu Çıkışı Kimyasal Su Analiz Raporu (02/03/2010)

Parametre	Analiz Sonuçları	Standart Değerler
pH	7.86	6.5<pH<9.5
İletkenlik (µS/cm)	230	2500
Bulanıklık	Berrak	Berrak
Koku	Kokusuz	Kokusuz
Renk	Renksiz	Renksiz
Alüminyum (mg/l)	Bulunamadı	0.2
Amonyum (mg/l)	Bulunamadı	0.5
Arsenik (mg/l)	Bakılmadı	0.01
Demir (mg/l)	Bulunamadı	0.2
Florür (mg/l)	Bakılmadı	1.5
Nitrit (mg/l)	Bulunamadı	0.5
Serbest Klor (mg/l)	0.5	0.5
Sertlik (Fr°)	Bakılmadı	60

Kaynak: Refik saydam Hfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Adıyaman Halk Sağlığı Lab. Müd., 2010

Adıyaman ilindeki şebeke suyu bakteriyolojik analiz sonuçları 17.02.2005 tarih 25730 sayılı resmi gazetede yayınlanan “İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkındaki Yönetmelik” gereğince uygun bulunmuştur.

İlde, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı İl Müdürlüğü tarafından gübre kullanımına bağlı olarak su kaynaklarında meydana gelebilecek nitrat kirliliğine yönelik izleme çalışmaları yapılmaktadır. İlin su kaynaklarında 2007-2008-2009 yıllarında tesbit edilen nitrat değerleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 13.7. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsantrasyonu Değişimleri (2007-Mart)

Sabit Numune Alma	Numune İstasyonu Mevkii	Nitrat
Atatürk Barajı	Kızılcapınar Köyü Mevkii ADIYAMAN	1,20
Çamgazi Barajı	Eski Gölbaşı Yolu „	6,30
Hasancık Göleti	Hasancık Köyü „	1,30
İncesu Göleti	İnceli Köyü „	1,18
Kınık Göleti	Kınık Gölü „	0,94
Gözebaşı Göleti	Mıllık Gölü „	0,96
Göksu Irmağı	Börgenek „	2,90
Ziyaret Çayı	Kızılcapınar yolu „	3,20
Kalburcu çayı	Kalburcu „	4,20
Dot Göleti	Dot KAHTA	1,80
Mülk Göleti	Mülk „	3,70
Kahta Çayı	Eski Kahta Kalesi Mevkii „	1,20
Değirmenbaşı Çayı	Cendere Köprüsü Mevkii „	1,30
Şevkan deresi	Şevkan Köyü GERGER	1,42
Kum deresi	Köprü „	1,10
Kırkgöz (Lilan)	Narince KAHTA	1,80
Tavşan Kaynak Suyu	İznik BESNİ	16,8
Sofraz Çayı	Keysun Yolu Köprü Yanı „	6,64
Koçali çayı	Koçali Köyü ADIYAMAN	1,10
Çat Barajı	Alabalık tesisleri mevkii ÇELİKHAN	0,84
Zerban Kaynak Suyu	Zerban „	7,80
Recep Çayı	Bulam Yol Ayrımı „	3,20
Havşeri Kaynak Suyu	Hevşeri mevkii „	8,20
Gölbaşı Gölü	Gölbaşı „	0,93
Azaplı Gölü	K.Maraş yolu üstü GÖLBAŞI	1,05
İnekli Gölü	Eski İstasyon mevkii „	0,98
Karahöyük Göleti	Karahöyük Köyü ADIYAMAN	1,12
Doryan çayı	BattalHöyük „	12,3

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü,, 2010

Tablo 13.8. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsantrasyonu Değişimleri (2008-Mart)

Sabit Numune Alma	Numune İstasyonu Mevkii	Nitrat
Atatürk Barajı	Kızılcapınar Köyü Mevkii ADIYAMAN	1,40
Çamgazi Barajı	Eski Gölbaşı Yolu „	1,58
Hasancık Göleti	Hasancık Köyü „	1,98
İncesu Göleti	İnceli Köyü „	1,58
Kınık Göleti	Kınık Gölü „	1,32
Gözebaşı Göleti	Mıllık Gölü „	2,50
Göksu Irmağı	Börgenek „	3,20
Ziyaret Çayı	Kızılcapınar yolu „	1,66
Kalburcu çayı	Kalburcu „	9,20
Dot Göleti	Dot KAHTA	1,72
Mülk Göleti	Mülk „	1,16
Kahta Çayı	Eski Kahta Kalesi Mevkii „	1,50
Değirmenbaşı Çayı	Cendere Köprüsü Mevkii „	1,72
Şevkan deresi	Şevkan Köyü GERGER	1,56
Kum deresi	Köprü „	0,80
Kırkgöz (Lilan)	Narince KAHTA	1,76
Tavşan Kaynak Suyu	İznik BESNİ	18,5
Sofraz Çayı	Keysun Yolu Köprü Yanı „	15,0
Koçali çayı	Koçali Köyü ADIYAMAN	2,20
Çat Barajı	Alabalık tesisleri mevkii ÇELİKHAN	0,50
Zerban Kaynak Suyu	Zerban „	4,20
Recep Çayı	Bulam Yol Ayrımı „	9,20
Havşeri Kaynak Suyu	Havşeri mevkii „	7,00
Gölbaşı Gölü	Gölbaşı „	0,92
Azaplı Gölü	K.Maraş yolu üstü GÖLBAŞI	0,94
İnekli Gölü	Eski İstasyon mevkii „	1,20
Karahöyük Göleti	Karahöyük Köyü ADIYAMAN	1,35
Doryan çayı	BattalHöyük „	1,30

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

Tablo 13.9. Adıyaman İli - Su Kaynakları Nitrat Konsantrasyonu Değişimleri (2009-Mart)

Sabit Numune Alma	Numune İstasyonu Mevkii		Nitrat
Atatürk Barajı	Kızılcapınar Köyü Mevkii	ADİYAMAN	1,84
Çamgazi Barajı	Eski Gölbaşı Yolu	„	2,88
Hasancık Göleti	Hasancık Köyü	„	12,5
İncesu Göleti	İnceli Köyü	„	2,20
Kınık Göleti	Kınık Gölü	„	1,44
Gözebaşı Göleti	Mıllık Gölü	„	1,34
Göksu Irmağı	Börgenek	„	1,88
Ziyaret Çayı	Kızılcapınar yolu	„	4,60
Kalburcu çayı	Kalburcu	„	3,10
Dot Göleti	Dot	KAHTA	0,20
Mülk Göleti	Mülk	„	0,66
Kahta Çayı	Eski Kahta Kalesi Mevkii	„	0,44
Değirmenbaşı Çayı	Cendere Köprüsü Mevkii	„	1,74
Şevkan deresi	Şevkan Köyü	GERGER	0,38
Kum deresi	Köprü	„	0,96
Kırkgöz (Lilan)	Narince	KAHTA	1,74
Tavşan Kaynak Suyu	İznik	BESNİ	20,6
Sofraz Çayı	Keysun Yolu Köprü Yanı	„	14,8
Koçali çayı	Koçali Köyü	ADİYAMAN	1,38
Çat Barajı	Alabalık tesisleri mevkii	ÇELİKHAN	1,40
Zerban Kaynak Suyu	Zerban	„	1,44
Recep Çayı	Bulam Yol Ayrımı	„	3,20
Havşeri Kaynak Suyu	Havşeri mevkii	„	1,12
Gölbaşı Gölü	Gölbaşı	„	0,68
Azaplı Gölü	K.Maraş yolu üstü	GÖLBAŞI	1,14
İneklı Gölü	Eski İstasyon mevkii	„	1,06
Karahöyük Göleti	Karahöyük Köyü	ADİYAMAN	1,60
Doryan çayı	BattalHöyük	„	3,68

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

İlin atıksularının deşarj edildiği noktalardaki su kalitesi değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Her bir örnek noktasından iki örnek alınmıştır; tüm örnekler 2 saatlik kompozit numunelerdir (her 15 dakikada bir toplam 1 litre örnek toplanmıştır).

Adıyaman ilinde atıksu arıtma tesisi olmadığı için kanalizasyonla toplanan atıksular çeşitli noktalardan derelere deşarj edilmekte, bu dere akımları da Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşmaktadır. Aynı zamanda, ilde bulunan vahşi depolama özelliğindeki katı atık deponi alanı sızıntı suları da dere yatağı boyunca Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşmaktadır (Foto 13.1). Son derece yüksek kirlilik değerlerine sahip olabilen çöp sızıntı sularının alandaki yüzeysel su kaynakları, tarım arazileri ve

Atatürk Baraj Gölü'ne dökülmesi önemli bir çevre kirliliği problemi olarak ortaya çıkmaktadır. (İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2010).

Tablo 13. 10. Adıyaman İli - Atıksularının Özellikleri, 2008

Parametre	Birim	Örneklemeler, Mayıs 2008			Örneklemeler, Ağustos 2008		
		Adıyaman Deşarj Noktası 1 Eğri Çayı	Adıyaman Deşarj Noktası 2 Stilce Çayı	Sitilce Çayı	Adıyaman Deşarj Noktası 1 Eğri Çayı	Adıyaman Deşarj Noktası 2 Stilce Çayı	Sitilce Çayı
GPS Koordinatları		433490 Doğu	438774 Doğu	438879 Doğu	37433490 Doğu	37438679 Doğu	37438774 Doğu
		4176874 Kuzey	4177513 Kuzey	4177605 Kuzey	4176874 Kuzey	4177605 Kuzey	4177513 Kuzey
Bulanıklık	NTU	-	-	84,1	-	-	104
Toplam - P	mg/l	4,19	0,537	4,64	15,96	20,39	11,49
TKN	mg/l	38,64	2,24	32,48	16,43	38,64	31,36
KOİ	mg/l	340	160	-	320	480	-
BOİ	mg/l	165	75	28	175	250	120
AKM	mg/l	170	7	-	10	170	-
Fekal Koliform	mg/l	-	-	350 fekal Koliform/ 100 ml örnek	-	-	1,2x10 ³ fekal Koliform/ 100 ml örnek
Yağ-Gres	mg/l	< 0,02	< 0,02	-	0,3	0,4	-
DO	mg/l	4,22	1,60	2,39	5,02	0,49	0,74
pH (mg/l)	-	7,97	7,81	7,88	8,05	6,43	6,45

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Adıyaman Çöp Deponi Alanı Sızıntı Suları (2010)

13.1.4. Hava Kirliliği

Isınmada Kullanılan Yakıtlar

Adıyaman'da ısınmak için genellikle odun, kömür, sıvı kalorifer yakıtı kullanılmakta olup, ekonomik durumu iyi olmayan aileler Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından dağıtılan kömürleri yakmaktadır. Adıyaman ili merkezde 2008 yılında doğalgaz çalışmalarına başlanmış olup 2013 yılında tamamlanması planlanmaktadır. Adıyaman merkez ilçe sınır değerini aştığı 'I. Grup İl ve İlçeler' statüsünde; ilçeler ise sınır değerlerinin aşılmadığı 'II. Grup İl ve İlçeler' statüsünde yer almaktadır. Bu nedenle ilde, 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 13.01.2005 tarih ve 25699 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 30.07.2009 tarih ve 2009/15 sayılı Genelgesine dayanılarak 26/08/2009 tarih ve 132 Karar Nolu Mahallin Çevre Kurulu Kararı ile belirtilen standartta yakıtların kullanımı istenmiştir. Yine aynı karar doğrultusunda belirlenen standartlarda kömür satışı için kömür satış izin belgeleri verilmesine karar verilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Endüstriyel Emisyonlar

Adıyaman ilinde çimento fabrikası dışında hava kirliliğine neden olabilecek sanayi kuruluşu mevcut olmayıp, çimento fabrikası şehrin 20 kilometre dışında yer almakla birlikte; emisyon izni ile elektrofilitre sistemi mevcuttur. Yapılan rutin denetimler neticesinde elektrofilitre sistemlerinin düzenli olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Bunun dışında endüstri tesislerinden kaynaklanacak hava kirliliği oluşturacak endüstri tesisi bulunmamaktadır.

Sanayi tesislerinden kaynaklanan su ve toprak kirliliği konusunda ilde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Adıyaman'da faaliyette bulunan organize sanayi bölgesi kentin dışında olup, ilde sanayi tesislerinden kaynaklanan gürültü kirliliği sorunu bulunmamaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Trafikten Kaynaklanan Emisyonlar

Bilindiği üzere motorlu taşıtlardan kaynaklanan emisyonlar hava kirliliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Adıyaman'da motorlu taşıtlardan kaynaklanabilecek karbonmonoksit, nitrojenoksitler, azotoksit, hidrokarbonlar ve iz elementlerin oluşturabilecekleri kirlilik hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Adıyaman ilinde, daha önceki yıllarda Adıyaman Valiliği Çevre Koruma Vakfı tarafından egzoz emisyon ölçümleri yapılmıştır. 2004 yılından beri il merkezinde 5, Kahta ilçesinde 1 özel firma tarafından egzoz emisyon ölçümleri yapılmaya devam etmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

13.1.5. Gürültü Kirliliği

Adıyaman ilinde gürültü kirliliği ile ilgili herhangi bir ölçüm ve izleme çalışması mevcut değildir.

13.1.6. Toprak Kirliliği ve Erozyon

Toprak Kirliliği

İlde toprak kirliliğine yönelik bir çalışma yapılmamıştır.

Erozyon

Adıyaman ilinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının % 90'ı çeşitli şekillerde erozyona maruz kalmaktadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sıgılgı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır. Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir. Erozyonun başlıca nedeni olan eğim durumunun yanında, orman yangınları, ormandan tarım alanı kazanma çabaları ve eğimli tarım arazilerinin bilinçsiz toprak işleme ile bitki örtüsünün değişik amaçlarla yok edilmesi sayılabilir (Çevre Durum Raporu, 2008).

13.1.7. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik

Zirai Mücadele İlaçları

İlde görülmesi muhtemel 5 yabancı ot, 15 bitki hastalığı ve 37 bitki parazit ve zararlıları olmak üzere toplam 57 konuda mücadele çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca, tahmin ve uyarı, entegre mücadele, iç ve dış karantina, zirai ilaç-alet bayi ruhsatlandırılması ve kontrolleri ile zirai mücadele alet-makine desteği konularında faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Zirai mücadele ilaçlarının topraktaki birikimleri ile ilgili olarak köy arazi çıkışlarında, köy ve belde toplantılarında çiftçilere detaylı bilgiler verilmiştir. Özellikle ilaçların topraktaki birikimleri konu edilerek çiftçiler bilgilendirilmiştir. İlde zirai mücadele ilaçlarının tüketim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 13.11. Adıyaman İli - Kullanılan Zirai Mücadele İlaçları

İnsektisitler (ton/yıl)	Herbisitler (ton/yıl)	Rodendisitler (ton/yıl)	Akarisitler (ton/yıl)	Nematositler (ton/yıl)	Fungusitler (ton/yıl)	Kışlık ve yazlık yağlar	Toplam (ton/yıl)
25.3	45.6	1	0.95	0.005	9.220	0.1	82.175

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Gübre Kullanımı

Tarımsal üretimde kullanılan gübre miktarı; ürün çeşidine, suluda-kuruda yapılan tarıma ve yapılacak toprak tahlili neticesine göre değişmektedir. Gübre kullanım miktarında toprak tahlili esas olduğundan, çiftçilere bu konuda bilgi verilmektedir. Yine gübreleme metotları konusunda TOROS firması ve DOĞ-AL firmasınınca ilde 2 farklı tarihte üniversite öğretim görevlileri ve firma yetkililerince Gübre bayilerine ve çiftçilere bilgi verilmiştir. İlin tarımsal üretim deseninde; tarım alanlarına atılan gübre miktarı 41.777 ton'dur. Bölgede gübre iki dönemde (sonbahar ve ilkbahar) atılmaktadır. İlde 2008-2009 yıllarında kullanılan kimyasal gübre miktarları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 13.12. Adıyaman İli - 2008 Yılı I. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı

Gübre Cinsi (ton)	20.20. 0	20.20.0 +Zn	15.15.15	%26 CAN	%33 AN	%21 AS	ÜRE	TSP	DAP
Ocak									
Şubat				3305	1965	65	2265		
Mart				9205	5300	121	5995		
Nisan	720			1450	450	20	1050		600
Mayıs	1350								400
Haziran				650			2050		
TOPLAM	2070			14610	7715	206	11360		1000

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

Tablo 13.13. Adıyaman İli - 2008 Yılı II. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı

Gübre Cinsi (ton)	20.20.0	20.20.0+Zn	15.15.15	%26 CAN	%33 AN	%21 AS	ÜRE	TSP	DAP
Temmuz									
Ağustos									
Eylül	4090	665	105					30	1020
Ekim	4750	645	85					55	2060
Kasım	1950	305	65					15	460
Aralık									
TOPLAM	10790	1615	255	1450				100	3540

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

Tablo 13.14. Adıyaman İli - 2009 Yılı I. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı

Gübre Cinsi (ton)	20.20.0	20.20.0+Zn	15.15.15	%26 CAN	%33 AN	%21 AS	ÜRE	TSP	DAP
Ocak									
Şubat				3350	2050	60	2164		
Mart				9145	5275	115	5904		
Nisan	722			1375	531	26	1246		544
Mayıs	1365								425
Haziran				685			2115		
TOPLAM	2087			14555	7856	201	11429		969

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

Tablo 13.15. Adıyaman İli - 2009 Yılı II. Dönem Kimyevi Gübre Kullanımı

Gübre Cinsi (ton)	20.20.0	20.20.0+Zn	15.15.15	%26 CAN	%33 AN	%21 AS	ÜRE	TSP	DAP
Temmuz				1466					
Ağustos									
Eylül	41360	744	98					47	1123
Ekim	4685	601	78					49	1997
Kasım	1894	321	101					21	486
Aralık									
TOPLAM	10715	1666	277	1466				117	3606

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2010

13.1.7. Orman Alanlarının Tahribatı

Adıyaman orman potansiyeli bakımından fakir bir ildir. İlin toprakları içerisinde genel ormanlık alanlar toplamı 730.990 hektar olup, bu alan içerisinde % 17,8'lik bölüm ormanlık alan olarak karşımıza çıkmaktadır. % 17,8 ormanlık alanın ağırlıklı olarak % 91'i bozuk baltalık orman ve kalan % 9'luk alanda normal orman özelliği taşımaktadır. Ülkemiz ormanlarının % 6'sı ve Güneydoğu ormanlarının da % 13,6'sı Adıyaman'da bulunmaktadır. Ormanlık alanların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.16. Adıyaman İli - Ormanlık Alanların Dağılımı

	Normal		Bozuk		Toplam (Ha)
	Koru (Ha)	Baltalık (Ha)	Koru (Ha)	Baltalık (Ha)	
Adıyaman	16062	25803	59066	76806	177737

Adıyaman İl sınırlarında orman alanları ve servet miktarları artmaktadır. Bunun nedeni:

- Bozuk orman alanlarının enerji ormanı tesisi projeleri ve uygulamaları ile imar ve ihya edilmesi,
- Enerji Ormanı Tesisi uygulaması yapılan alanlardaki boşluklara meşe palamudu ekilmesi,
- Orman köylülerinin Orman Kanununun tanıdığı haklardan yararlandırılması ve buna bağlı olarak köylünün ormanları korumasının sağlanması,
- Orman içi ve orman dışı ağaçlandırma çalışmalarının yapılmasıdır.

13.2. ŞANLIURFA

13.2.1. Plansız Kentleşme

Harran Ovası'nın sulamaya açılması ile cazibe merkezi olan ve GAP projelerinin ağırlıklı olarak uygulandığı Şanlıurfa il merkezine, kırsal alanlardan istihdama dayalı yoğun göç yaşanmıştır. Buna bağlı olarak hızla gelişen mekansal gelişme, genel olarak, hava, su, toprak ve görüntü kirliliğine yol açmaktadır. Ulaşım ve diğer altyapı olanakları sınırlı kalmaktadır. İl merkezinin güneyi ve batısında plansız kentleşme ve kaçak yapılaşmalar görülmektedir. Bu yapılaşma talepleri, tarım arazileri üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır.³³³

13.2.2. Görüntü Kirliliği

Şanlıurfa ili hem modern yapılaşmaya çalışan hemde tarihi yapısını korumaya çalışan illerimizden biridir. Ancak il merkezinden uzaklaştıkça gecekondu bölgelerinde ciddi anlamda görüntü kirliliği oluşturan yapılaşma dikkat çekmektedir. Şehir merkezindeki en önemli sorunlardan biriside ciddi anlamda görüntü kirliliği yaratan tabela ve afişlerdir. Yine bir çok eski binanın bakımsız dış cepleri oldukça kötü bir görüntü oluşturmaktadır. İlde giderek artan kaçak yapılaşma şehrin genel görüntüsünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Şanlıurfa İli Şehir Merkezinden Görüntüler

13.2.3. Su Kirliliği

Yeraltı Suları ve Kirlilik

Yeraltı suları yağıştan ve yüzeysel akıştan süzülmeyle oluşmaktadır. Şanlıurfa merkez ilçeye bağlı Karaali köyünün doğusunda açılan sondaj kuyularından 45–50 °C'de sıcak su çıkmaktadır. Sıcak suyun, yağış sularının süzülerek derinlerde jeotermik gradiyan etkisi ile ısınması sonucu oluştuğu düşünülmektedir. Kimyasal gübrelerin bilinçsizce ve aşırı kullanımı zamanla toprağı çoraklaştırmakta, bunun sonucunda hem toprağın verimi düşmekte, hem de

³³³ Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu – 2008.

yeraltı sularına sızması ve yüzey su akışlarıyla birlikte yerüstü sularına karışması neticesinde su kirliliğine sebep olmaktadır. Şanlıurfa İl sınırları içerisindeki yeraltı suları kalitesi ile ilgili D.S.İ 15. Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan ölçüm sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Çeşitli noktalardan alınan yer altı suyu numunesindeki tarımsal faaliyetler sonucu oluşan nitrat kirliliği analiz sonuçları Tablo 13.18’de verilmiştir.

Tablo 13.17. Şanlıurfa İli - Yeraltı Suyu Havzalarının İsimleri, Kapasiteleri ve Kalitesi

Havza Adı	Yeraltı		Suyu Kalitesi	
	Organik Madde (mg/l)	pH	Sertlik FS ^o	Tuzluluk (*)
Viranşehir-Ceylanpınar	0.88-7.12	6.25-8.5	13-44.5	C2S1-C3S1
Tektek Dağı	0.88-7.12	6.25-8.5	13-44.5	C2S1-C3S1
Harran	0.4-7.6	7.1-8.3	15-30	C2S1-C3S1
Suruç	0.56-3.3	7.3-8.4	11.5-27.5	C2S1
Birecik	~0.96	~8.2	~17.5	C2S1
Halfeti	~0.8	~6.5	~16.7	
Yaylak (Baziki)	~1.2	~7.4	~17.7	C2S1
Bozova	~2.2	~7.3	18	
Hilvan	~0.8	~7.8	~14.5	C2S1
Siverek	~0.6	~7.6	~18	C2S1

Kaynak: (Çevre Durum Raporu, 2008).

(*) ABD Tuzluluk Laboratuvarı Diyagramına göre sınıfı :C2S1

Tablo 13.18. Şanlıurfa İli - 2005 ve 2006 yıllarında Yeraltı Sularında Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Nitrat Kirliliği

Analiz Yapılan Yer (İlçe, Köy, Mevki, Koordinatları)			Analiz Tarihi ve Yıllık NO3 Miktarı Ortalaması (mg/l)	
Numune Alınan İstasyon Adı	E	N	2005 Yılı Ort.	2006 Yılı Ort.
Abdurrahman Dede (Yeraltı uyu)	487560	4104585	21,50	23,95
Akziyaret (Yeraltı Suyu)	482487	4134197	9,40	14,77
Çamlıdere (Yeraltı Suyu)	509208	4111537	21,78	35,34
Kırkpınar (Yüzey Suyu)	471969	4129230	6,24	7,96
Payamlı (Yeraltı Suyu)	465363	4099283	24,62	34,90
Hastane Karşısı (Yeraltı Suyu)	494820	4064962	18,30	20,46
A.Yasevi İlköğ. Yam (Yeraltı Suyu)	494504	4065287	15,81	19,29
Bakacak 57 (Yeraltı Suyu)	485085	4066711	22,03	33,46
Topçu 62 (Yeraltı Suyu)	483613	4065164	36,95	63,51
Kırmıtlı 8 (Yeraltı Suyu)	480225	4064582	32,80	50,42
Gündeş 6 (Yeraltı Suyu)	482516	4068843	47,27	41,45
Bolatlar 22 (Yeraltı Suyu)	495316	4068773	13,86	18,41
Bolatlar 83 (Yeraltı Suyu)	495322	4076159	15,07	21,89
Bolatlar 88 (Yeraltı Suyu)	497438	4074493	6,60	17,13
Yahnlı 25 (Yeraltı Suyu)	488073	4064084	40,08	37,93
Yahnlı 43 (Yeraltı Suyu)	492606	4064529	19,31	22,55
Onortak 22 (Yeraltı Suyu)	489884	4067844	17,85	25,66
Onortak 27 (Yeraltı Suyu)	488023	4069539	22,75	34,38
Onortak 43 (Yeraltı Suyu)	491286	4070179	44,62	43,33
Sevimli 32 (Yeraltı Suyu)	492273	4072853	42,58	19,51
Sevimli 44 (Yeraltı Suyu)	494697	4072426	18,73	22,68
Günören 32 (Yeraltı Suyu)	507220	4066726	12,31	16,63
Birecik Merkez (Yeraltı Suyu)	408863	4097963	10,79	16,35
Altnova (Yeraltı Suyu)	404303	4105170	20,84	17,10
İncirli Yeniyapan (Yeraltı Suyu)	410533	4106094	11,17	19,70
Mağaralı (Yüzey Suyu)	417210	4091694	19,78	35,21
Alabalık (Fırat nehri) (Yüzey Suyu)	409261	4101437	6,97	6,28
Kaçar Sahuçe (Yeraltı Suyu)	441942	4141559	16,65	18,44
Kılıçören (Yeraltı Suyu)	411126	4132537	14,95	21,85
Şanlıhavşar (Yeraltı Suyu)	438851	4119417	56,70	85,36
Atgüden (Yeraltı Suyu)	450826	4131337	8,46	17,06
Küçük Göl (Yüzey Suyu)	456946	4133968	11,04	17,34
Aşağı Doruklu (Yeraltı Suyu)	600882	4085757	8,49	18,65
Han (Yeraltı Suyu)	606898	4089467	9,91	10,27
Muratlı (Yeraltı Suyu)	598213	4093436	8,14	13,27
Eyren Paşa (Yeraltı Suyu)	592462	4083439	8,28	12,29
TİGEM (Yeraltı Suyu)	591672	4078421	9,35	13,72
Halfeti Başpınar (Yüzey Suyu)	400233	4123169	8,676	10,66
Karaotlak (Yeraltı Suyu)	406291	4121226	6,24	11,45
Yukan Göklü (Yeraltı Suyu)	410124	4131819	7,60	16,46
Dutluca (Yeraltı Suyu)	410684	4116645	10,67	14,88
Harran Merkez (Yeraltı Suyu)	503308	4079940	6,40	13,26
Kökenli (Yeraltı Suyu)	494218	4081319	43,00	50,76
Kuruyer (Yeraltı Suyu)	502214	4085496	28,11	28,37
Meydan Kesi (Yeraltı Suyu)	516196	4075955	37,13	70,00
Hilvan Merkez (Yeraltı Suyu)	497059	4161297	12,21	13,36
Buğur (Yeraltı Suyu)	517173	4162475	11,59	22,80
Usta Hasan (Yeraltı Suyu)	503382	4152023	76,64	41,05
Ağveren (Yeraltı Suyu)	495491	4166877	10,78	12,12
Kırbaş (Yeraltı Suyu)	489943	4152664	10,31	13,41
Siverek Merkez (Yeraltı Suyu)	531023	4179201	12,10	12,83
Bayrözü (Yeraltı Suyu)	526782	4184545	7,09	10,25
Bakanak (Yeraltı Suyu)	537807	4174429	38,30	62,16
Karakoyun (Yeraltı Suyu)	519371	4171063	18,40	31,60
Yücelen (Yeraltı Suyu)	526538	4168887	31,67	32,10
Çanakçı (Yeraltı Suyu)	507769	4169557	23,61	36,42
Suruç Merkez (Yeraltı Suyu)	447735	4099471	10,33	15,09
Büyük ziyaret (Yeraltı Suyu)	452971	4088608	10,75	16,88
Bilge (Yeraltı Suyu)	443369	4096563	6,87	13,46
Balaban (Yeraltı Suyu)	438610	4088103	11,54	22,91
Karıncalı (Yeraltı Suyu)	439757	4105585	12,01	17,76
V.Şehir Merkez (Yeraltı Suyu)	567468	4122935	8,10	11,74
Eşkin (Yeraltı Suyu)	561628	4122420	13,86	17,95
Karataş İncirli Mez. (Yeraltı Suyu)	570624	4116203	7,26	10,62
Aşağı Koşanlar (Yeraltı Suyu)	580211	4123363	26,29	66,63
Karakuzu (Yeraltı Suyu)	585487	4119879	10,60	24,20
Yayık (Yeraltı Suyu)	550976	4134674	3,05	3,23

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Akarsularda Kirlilik

Akarsulardaki kirlilik ile ilgili olarak DS. XV. Bölge Müdürlüğü tarafından çeşitli noktalardan aldığı numunelerin 2007 yılı ortalama sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Özellikle ilçe belediyelerinin çoğunluğunda arıtma tesisi olmadığı için atık sular en yakın akarsu veya dereye deşarj edilmektedir. Alıcı ortamda mevcut olan ekolojik denge bozulmakta, bitkiler ve hayvanlar olumsuz yönde etkilenmektedir. Akarsuların kirliliğinin önlenmesi için ‘Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’ çerçevesinde denetimler yapıp, ilgililerin gerekli tedbirleri almaları için çalışmalar yapılmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 13.19. Şanlıurfa İli - Akarsuların 2007 Yılı Ölçüm Sonuçları Ortalaması

Parametreler	Ana Tahliye VARLIJAN Sırrın Deresi karış-Sonra-1	Ana Tahliye VARLIJAN Sırrın Deresi karış-Sonra-2	Arıcın Köprüsü AKÇAKALE	Cehennem Deresi SİVEREK	DDY Köprüsü Sınır CEYLANPINAR	Diphisar Kaynağı	Dualı Köprüsü VİRANŞEHİR	Edene Culpap Deresi	Hacı Kamil Deresi SİVEREK	Hacıdır Deresi SİVEREK
PH	8.29	8.42	8.46	9	8.52	8.22	8.49	8.17	9.26	9.36
Debi m3/sn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sıcaklık oC	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Elektriksel İletkenlik mmho/cm	844	1000	1840	350	690	320	380	315	270	386
Klorür meg/l	65.22	95.71	219.79	21.97	59.55	16.3	15.59	15.59	15.59	21.27
Amonyak Azotu	12.16	0.75	3.04	0.46	2.41	0.34	0.53	0.41	0.48	0.56
Nitrit Azotu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nitrat mg/l	9.45	30.25	27.33	7.44	31.76	15,5	7.44	22.9	9.48	9.48
Toplam Alkalinite (CaCo3) meg/l	250	310	200	135	220	135	145	130	105	150
Çözünmüş Oksijen mg/l	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Permanganat Değeri mg/l	3.6	2.6	4.4	2	3.6	1.2	2	1.2	2	2.8
Orto Fosfat mg/l	1	0.08	0.41	0.04	0.08	0.01	0.03	0.01	0.04	0.06
Toplam Çözünmüş Katılar mg/l	430	640	980	210	440	200	240	200	146	228
Askıdaki Katılar mg/l	9.8	7.2	15.6	2.8	10.6	0,8	3.2	1	2.4	4.8
Bulanıklık NTU	25	25	40	15	30	10	20	10	15	15
Renk (Pt-Co skalası)	20	20	25	10	25	5	15	5	10	10
Biyokimyasal Oksijen İhtiyacı mg/l	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sülfat meg/l	76.66	71.66	400	9.28	38.75	5,71	28.33	2.5	12.14	30.41
Sodyum meg/l	32.4	44.7	64	4.78	18.4	3,37	5.06	2.88	5.2	12.8
Potasyum meg/l	10.5	3.11	8.23	1.71	3.22	0,9	2.95	0.6	2.67	5.34
Toplam Sertlik (CaCO3)	340	420	775	165	300	155	180	150	125	170
Toplam Demir mg/l	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam Mangan mg/l	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalsiyum mg/l	90.18	108.21	194.38	48.09	80.16	42.08	48.09	42.08	36.07	42.08
Magnezyum mg/l	27.96	36.48	70.52	10.94	24.32	12.16	14.59	12.16	5.95	12.16
Florür mg/l	1.27	1	1.4	0.1	1.13	0.1	0.25	0.1	0.1	0.25

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2007.

Göller, Göletler ve Rezervuarlarda Kirlilik

Atatürk Baraj Gölü'ne; Adıyaman şehir merkezinin tüm atık suları, Samsat ve Kahta ilçe merkezlerinin atık suları, Şanlıurfa'nın Bozova ilçe merkezinin atık suları direkt deşarj edilmektedir. Birecik ve Karkamış Baraj göllerine Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin atık suları deşarj edilmektedir. Söz konusu baraj göllerinin suyu sınır aşan su konumundadır. Atatürk Baraj gölünden alınan su numunesinin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Numune sonuçları kirlilik değerlerinin şu an için düşük olduğunu göstermektedir. Ancak, gölün hacminin büyük olması nedeniyle kirleticilerin de hızla seyrelmiş olabileceği unutulmamalıdır. Aynı zamanda, göl Şanlıurfa ilinin içmesuyu kaynağıdır ve içmesuyu kaynağı olan bir göle herhangi bir kirleticinin deşarj edilmesi Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre yasaktır.

İlin Yığınak Köyü yakınlarından geçen BOTAŞ petrol boru hattında 13.04.2005 tarihinde meydana gelen ham petrol sızıntısı sonrası Atatürk Baraj Gölü'nde meydana gelen etkilerinin takibi amacıyla yapılan yağ-gress analiz sonuçları Tablo 13.21'de verilmiştir. 2008 yılında yine BOTAŞ petrol boru hattında yırtılma meydana gelerek Atatürk Baraj Gölü'nde petrol kirliliği oluşturmuştur.

Tablo 13.20. Şanlıurfa İli - Atatürk Baraj Gölünden Alınan Su Numunesinin Analiz Sonuçları (2002)

NUMUNE CİNSİ	21.03.2002	NUMUNE CİNSİ	21.03.2002
pH	8.01	Bulanıklık, NTU	5
Debi, m ³ /s	--	Renk (Pt-Co skalas_)	5
Sıcaklık, °C	15	Biyokimyasal Oksijen İhtiyacı, mg/l	-
Elektriksel İletkenlik, mho/cm	426	Sülfat, mg/l	35.62
Klorür, mg/l	26.23	Sodyum, mg/l	14.5
Amonyak, mg/l	0.48	Potasyum, mg/l	1.62
Nitrit, mg/l	0	Toplam Sertlik(CaCO ₃) mg/l	180
Nitrat, mg/l	11.56	Toplam Demir, mg/l	-
Toplam Alkalinite mg/l (CaCO ₃)	140	Toplam Mangan, mg/l	-
Çözünmüş Oksijen, mg/l	-	Kalsiyum, mg/l	50.1
Permanganat Değeri, mg/l	0.96	Magnezyum, mg/l	13.37
Orto Fosfat, mg/l	0.03	Florür, mg/l	0.82
Toplam Çözünmüş Katılar, mg/l	255	Bor, mg/l	-
Askıdaki Katılar, mg/l	10.2		

Kaynak: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008

Tablo 13.21. Tablo 13.21. Şanlıurfa İli -Atatürk Baraj Gölünden Alınan Su Numunesinin Yağ-Gress Analiz Sonuçları (2006)

Numunenin Alındığı Yer	Analizin yapıldığı Lab.	Yağ-gress(mg/lt)
Atatürk Barajı Kovancı	Çevre Reverans Laboratuvarı	23.04
Atatürk Barajı Tünel Girişi	Çevre Reverans Laboratuvarı	12.06
Atatürk Barajı Tünel Girişi	Çevre Reverans Laboratuvarı	28.2
Ergen Köyü/Siverek	Çevre Reverans Laboratuvarı	30
Atatürk Barajı Tünel Girişi	Çevre Reverans Laboratuvarı	7
Ergen Köyü/Siverek	Çevre Reverans Laboratuvarı	7.2
Atatürk Barajı Tünel Girişi	Çevre Reverans Laboratuvarı	16
Ergen Köyü/Siverek	Çevre Reverans Laboratuvarı	19
Atatürk Barajı Tünel Girişi	Çevre Reverans Laboratuvarı	7.6
Narl_kaya Köyü/Siverek	Çevre Reverans Laboratuvarı	<5

Kaynak: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008

13.2.3. Hava Kirliliği

Isınmada Kullanılan Yakıtlar

İlde ısınmada sobalarda odun, kömür, likid petrol gazı, motorin, kaloriferlerde fuel-oil, kömür ve doğalgaz kullanılmaktadır. İlde kışların ılık geçmesi nedeniyle ısınmada yoğun olarak elektrik enerjisi kullanımı da söz konusudur. Adıyaman-Diyarbakır Doğalgaz Boru Hattı tamamlanmıştır. Şehir merkezine doğalgaz boru hattı döşenmesi çalışmaları tamamlanmıştır. İl Mahalli Çevre Kurulunda alınan kararlar doğrultusunda kükürt oranı yüksek, kalori değeri düşük kömür ve yakıtların yasaklanması neticesinde ilde önem arz edecek hava kirliliği oluşmamaktadır. İlde (Çevre Durum Raporu, 2008). İlde ısınma amaçlı tüketilen yakıt miktarlarının 2003-2008 yılları arasındaki değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.22. Şanlıurfa İli - Kullanılan Yakıtların Cins ve Miktarları

Yakıtın Cinsi	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)	Evsel Isıtmada Tüketilen (ton)	Sanayide Tüketilen (ton)
İthal Kömür	11.228	---	11.228	22.087	---	64769	11.696	69141,56	---	81013,64	39.282,791	---
Yerli Kömür	5.727	2.430	5.727	3.818	---	9938	250	2907	---	2837	5,779	---
Taş Kömürü	2.024	---	2.030	---	---	---	200	---	---	---	---	---
Briket Kömürü	510	---	510	---	---	---	200	---	---	---	---	---
Fuel-Oil (6 Nolu)	---	5.085	---	6.000	---	---	4.284	---	---	---	---	---
Fuel-Oil (Kal-Yak)	5.738	---	7.738	---	---	2884,85	2.621	2652	---	2365,99	---	---
LPG	8.100	1.000	7.600	1.000	---	0,450	7.232	0,625	---	0,75	---	---
Motorin	3.850	200	3.800	250	---	5.497	7.886	3.732	---	9.858	---	---
Odun	43.429	---	40.450	---	---	---	58.303	---	---	---	---	---
Diğer (Tezek vb.)	24.320	---	22.300	---	---	---	28.023	---	---	---	---	---

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

İlde hava kirliliğinin ölçülmesi amacıyla Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından alınan hava kirliliği ölçüm istasyonu 28.11.2006 tarihinde kurulmuştur. SO₂ ve PM₁₀ ölçümleri yapılan istasyonlarda 2008 yılına ait ölçüm değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.23. Şanlıurfa İli 2008 Yılına Ait Hava Kalitesi Değerleri

HAVA KİRLİTİCİ PARAMETRELERİN İSTATİSTİĞİ		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
SO ₂ µg /m ³	Aylık Ortalama Değer	79	28	15	4	1	1	1	1	2	2	5	26
	Max. Aylık Değer	112	161	97	53	12	9	8	12	23	34	51	170
	Max. Değer Tarihi	31,01	14,02	04,03	16,04	12,05	04,06	02,07	21,08	11,09	11,10	16,11	18,12
	Min Aylık Değer	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Min Değer Tarihi	31,01	14,02	25,03	01,04	01,05	01,06	01,07	01,08	01,09	01,10	01,11	09,12
	Data Veri %	1,3	99,4	39,9	64,3	75,0	85,8	75,3	88,4	90,8	90,6	83,2	88,0
PM µg /m ³	Aylık Ortalama Değer	382	482	524	235	622	63	152	995	572	128	257	746
	Max. Aylık Değer	3175	996	995	995	995	987	995	996	995	995	996	995
	Max. Değer Tarihi	31,01	28,02	01,03	15,04	03,05	25,06	27,07	19,08	01,09	10,10	27,11	01,12
	Min Aylık Değer	57	19	19	9	8	9	3	995	13	3	16	16
	Min Değer Tarihi	31,01	01,02	11,03	02,04	30,05	19,06	09,07	01,08	30,09	01,10	11,11	25,12
	Data Veri %	1,3	75,3	28,6	69,4	85,3	98,2	83,6	97,4	97,9	99,9	91,5	96,9

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

Trafikten Kaynaklanan Emisyonlar

Araçlardan kaynaklanan başlıca emisyonlar NO₂, CO, HC, SO₂, PM ve PM içindeki kurşundur. Bu emisyonların zararları yakıtın eksik yanması veya tam yanmaması sonucunda çıkar. Özellikle egzoz gazlarından kaynaklanan PM emisyonları az olmasına rağmen içerdikleri kurşun nedeniyle insan sağlığına ve doğayı tehdit etmesi açısından önemlidirler. Araçlardan kaynaklanan bu emisyonlar aracın yaşı, motorun çalışma devri, çalışma sıcaklığı, ortam sıcaklığı, ortam basıncı, yakıt türü ve kalitesi gibi parametrelere bağlıdır. İlde trafikten kaynaklanan emisyon değerlerine yönelik veri elde edilememiştir.

13.3.5. Gürültü Kirliliği*Trafik Gürültüsü*

Kent gürültüsünü arttıran sebeplerin başında trafiğin yoğun olması, sürücülerin yersiz ve zamansız klakson çalmaları ve araçların bakımsız oluşları nedeni ile meydana gelen gürültülerdir. İlde nüfusa oranla araç sayısının fazla oluşu ana yolların yetersiz ve şehir merkezinden geçmesinin yanında çevre yollarının henüz kısmen bitirilmiş oluşu nedenleri ile trafik gürültüsü söz konusudur. İlin yıllara göre araç sayıları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 13.24. Şanlıurfa İli - Kayıtlı Araçların Cins ve Miktarları

Araç Cinsi	Araç Sayısı					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Otomobil	37.255	41.929	43.489	51.019	56.547	61593
Minibüs	3.364	3.103	3.436	4.251	4.621	5174
Midibas	---	---	---	---	---	---
Otobüs	1.161	808	843	1.014	1.260	1434
Kamyon	13.606	9.839	10.220	10.537	10.420	10840
Traktör	18.177	19.213	20.207	21.249	22.280	23393
Kamyonet	3.686	5.335	6.723	8.359	9.795	11323
Motorsiklet	16.995	23.973	26.248	33.680	38.474	42148
Diğer	1.616	3.840	4.306	4.257	4.654	4511
Toplam	95.860	108.040	117.472	134.366	148.051	160416

Şehir merkezinde ve yakınında demir yolu ve raylı sistem ile taşıma olmadığından bu yönde herhangi bir gürültü söz konusu değildir.

Endüstriyel Gürültü

Yapılan denetimlerde iş yerlerinde çevreye yayılan çevresel gürültü sınır değerlerine göre değerlendirilmekte ve gerekli tedbirler alınarak yönetmeliğin belirlediği sınır değerlerine indirgenmektedir. Sanayi bölgesinde işletmeler sektörel bazda yerleşimleri dikkate alınmamış

olduğundan zaman zaman çevresel gürültü şikâyetleri söz konusu olmaktadır, bunun yanında işletmeler kendi bahçelerini ağaçlandırarak bir nebze de olsa gürültünün etkisinin azaltılması için tampon görevi gördürmeye çalışmaktadır.

İnşaat Gürültüsü

Şehir içerisinde zaman zaman hafriyat ve inşaat yapım çalışmaları yapılmaktadır. İşletmeciler ‘Gürültü Kontrol Yönetmeliği’ gereği çalışma saatlerine ve kabul edilebilir gürültü seviyeleri sınırlarına uymaktadır.

Yerleşim Alanlarında Oluşan Gürültüler

Geçmiş yıllarda şehir içerisinde değişik noktalardaki yapılan gürültü ölçümleri neticesinde aşağıdaki değerler tespit edilmiştir.

1- Trafiğin yoğun olduğu yerlerde;

Abidiye, Vilayet, Haşimiye, Halpazarı kavşağı 62-73 dBA

2- Sanayinin yoğun olduğu yerlerde;

Marangozlar, Sobacılar, Kaportacılar sitesi 52-74 dBA

Kaportacılar Sitesi ve Küçük sanayi kavşağı 52-72 dBA

3- Ticaret hanelerin yoğun olduğu yerlerde;

Hal civarı 60-63 dBA,

Kapaklı pasajı civarı 59-67 dBA ,

Gümrük hanı 54-63 dBA,

Galericiler sitesi 62-71 dBA,

4- Gürültünün yoğun olmadığı yerlerdeki gürültü düzeyleri;

Kutlu Kent 50-54 dBA,

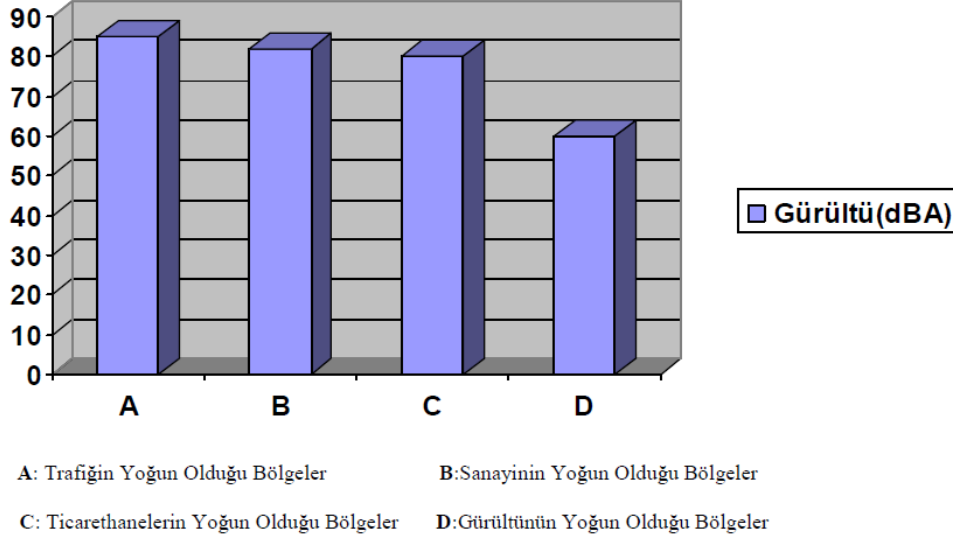
Korukent 51-55 dBA,

Ucuzluk pazarı 52-58 dBA,

Aktar pazarı 52-64 dBA,

Şanlıurfa il merkezinde gürültü kirliliği oluşturan etken trafikten kaynaklanan gürültü kirliliğidir. Şanlıurfa il merkezinde 2001 yılında yapılan gürültü ölçümlerine dayalı veriler aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 13.1. Şanlıurfa İli - Gürültü Ölçüm Noktaları ve Seviyeleri (2008)

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008

13.2.5. Toprak Kirliliği ve Erozyon

Toprak Kirliliği

İl geneli için toprak kirliliğine yönelik bir çalışma yapılmamıştır.

Erozyon

Şanlıurfa'da en yaygın sorun su erozyonudur. Bu sorundan çok az etkilenen veya hiç etkilenmeyen alanlar genellikle taban arazilerde düze yakın ve hafif eğimli alanlarda görülür. Bunlar diğer arazi tipleri ve su yüzeyleri dışındaki arazinin % 35,4'ünü oluşturur. Erozyondan hafif etkilenen % 35,4'lük arazi düz-düze yakın, kalanı ise hafif eğimli arazilerdir. Bu arazilerin % 62,0'ı derin, % 35,2'si orta derin profile sahiptir. Bu toprakların % 84,5'i kuru tarımda, % 10,2'si sulu tarımda kullanılmaktadır. Orta derecede erozyona uğramış topraklar % 30,2'lik bir oran tutmaktadır. Orta erozyon çoğunlukla hafif ve orta eğimlerde görülmektedir. Topraklar orta derin ve sığ profile sahiptir.

Kuru tarım arazilerininin % 69,6'sı kuru tarımda, % 21,9'u çayır-mera olarak kullanılmakta olup, çoğunlukla III. ve IV. Sınıf arazilerden oluşmaktadır. Şanlıurfa arazilerinin çoğunlukla orta ve dik eğime sahip olduğu kısmında erozyon şiddetlidir. Bu araziler orta ve dik eğime sahip olup % 82,8'i çayır-mera, % 15,7'si kuru tarım arazisidir. Bu araziler IV.-VI.-VII. Sınıfta yer almaktadır. Erozyonun çok şiddetli olduğu hafif orta dik eğime sahip arazilerdir. Bu arazilerin

büyük çoğunluğu çayır-mera olarak kullanılmaktadır. Ancak hafif mera eğimlerde kuru tarım yapılmaktadır. Bu araziler VI.-VII. Sınıflarda yer almakta ve sığ-çok sığ profile sahiptir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Şanlıurfa ili topraklarında kültür bitkilerinin yetiştirilmesinin ve tarımsal kullanımı kısıtlayan erozyon, toprak sağlığı, taşlılık, kayalık, drenaj, tuzluluk, sodiklik ve erozyon gibi problemler ile ilgili bilgi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.25. Şanlıurfa İl ve İlçe Arazilerinin Problemleri (2008)

	Yüzölçümü(ha)	Taşlık Alan		Toprak Sağlığı		Erozyon		Kayalık	
		Miktar (ha)	Oran (%)	Miktar (ha)	Oran (%)	Miktar (ha)	Oran (%)	Miktar (ha)	Oran (%)
Merkez	41.535,5	101 105	24.3	282 139	67.9	414 910	99.8	27 293	6.6
Akçakale	10.313,1	18 152	17.6	45 862	44.5	103 131	100.0	-	-
Birecik	8.783,3	13 159	15.0	65 380	74.4	85 659	97.5	-	-
Bozova	15.195,2	52 839	34.8	110 782	72.9	148 299	97.6	2 445	1.6
C.pınar	18.057,1	29 806	16.5	74 162	41.1	180 571	100.0	6 143	3.4
Halfeti	6.342,9	11 211	17.7	46 105	72.7	54 923	86.8	264	0.4
Harran	8.567,0	19 318	22.5	41 543	48.5	85 670	100.0	-	-
Hilvan	13.056,1	35 857	27.5	61 641	47.2	129 252	99.	251	0.2
Siverek	39.133,6	227 555	58.1	202 684	51.8	383 892	98.1	32 539	8.3
Suruç	7.374,9	10 028	13.6	23 796	32.3	73 749	100.0	-	-
V.şehir	21.847,8	93 374	42.7	105 818	48.4	213 827	97.9	8 116	3.7
TOPLAM	190.206,5	612 404	32.2	1 059 912	55.7	1 873 883	98.5	77 051	4.0

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

13.2.6. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik

Zirai Mücadele İlaçları

Bölgede bazı ürünlerde entegre mücadele yapılmaktadır. Ancak, bölgedeki yoğun tarımsal faaliyetler nedeniyle çok miktarda zirai ilaç da kullanılmaktadır. 1994-98 yılları arasında pamuk hastalık ve zararlılarına karşı kullanılan ilaç miktarı 10 kattan daha fazla artmıştır. Bazı tarım uzmanları, aşırı ilaç kullanılmasının yanlış tavsiyelerden kaynaklandığını söylemektedirler. Çiftçiler ise genelde uzman olmayan kişilere danıştıkları için ilaçlamaya gerek olmadığı halde kendilerine ilaçlama tavsiye edilmektedir. İlde pestisit kullanımı ile ilgili 2008 yılına ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.26. Şanlıurfa İli - 2008 Yılında İl Sınırları İçinde Kullanılmakta Olan Zirai Mücadele İlaçları

LACINETK Lİ MADDESİ	FORMÜLAS YONU	MİKTARI (Kg.-Lt.)
Acetamiprid 20	SP	7.150 lt
Alphacypermethirin 100	EC	20.418,775 lt
Amitraz 20	EC	40.022,5 lt
Azinphos Methyl 25	WP	3.040 kg
Chloropyrifos Ethyl 48	EC	4.135 lt
Deltamethrin 2,5	EC	130 lt
Diazinon 20	EC	2.190 lt
Diclorvos(DDVP)	EC	1.500 lt
Dimethoate 40	EC	1.212 lt
Endosülfan 36	EC	15.600 lt
Endosülfan 32,9	WP	74.681,25 kg
Lambda cyhalothrin	EC	800 lt
Malathion 65	EC	234 lt
Monocrotophos 40	SC	2.250 lt
Methidathion 40	EC	180 lt
Phosalone 35	EC	41.200 lt
Thiodicarb 80	DF	40500 kg
ndoxacarb 150	SC	6.750 lt
TOPLAM	WP	74.681,25 kg
	EC	126.823 lt
	SP	7.150 lt

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü, 2008

Gübre Kullanımı

Gübre kullanımını için çiftçilere toprak analizi yaptırmaları tavsiye edilmekle birlikte genellikle çiftçiler toprak analizi yaptırmamaktadırlar. Topraktaki birikim miktarları ile ilgili bir çalışma mevcut değildir. İlde kullanılan gübre miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.27. Şanlıurfa İli - 2008 Yılında Kullanılan Gübre Çeşit ve Miktarları

Gübre	Merkez	A.Kkale	Bre Ck	Boz Ova	C.Pınar	Halfeti	Harran	Hıvan	Sverek	Suruç	V.Şehr	Toplam
A:SÜL %21	772	669	713,7	100		120	300		48	6		2728,7
A:N T %26	9719	1212	2265,7	3524	1229,2	1160	2450	2017,2	1812,5	1155,5	6700	33245,1
A:N T %33	20050	1348	1117	2491,7	4318	850	3440	2411,4	4386	1420	10500	52332,1
ÜRE %46	21305	1608	533,6	1123,3	122	650	1485	1124,4	4799	484	8940	42174,3
T:S:P% 42-44	440,8		100	110					27	82		759,8
DAP:18-46-0	2904,4	3750	364,2	159,3		350	1750	367	1164	566,4	10000	21375,3
KOM.20.20.0	10838	2590	728,8	1461,9	634	750	4500	580,5	1223	664	19272	43242,2
KOM20.20.0+ Zn	8933	2070	338	126	2878	250	2750	37,3	2275	18		19675,3
KOM												
15.15.15+Zn	182		172		26							380
KOM 15.15.15	1763,8	415	170	109			830		58			3345,8
20.32.0	210,6											210,6
KOM 12.26.10	258									100		358
KOM 10.25.5	43,5				80							80
18.24.12												
ÖZ.MIS	103									97		200
TOPLAM	77479,6	13662	6503	9205,2	9287,2	4130	17505	6537,8	15792,5	4592,9	55412	220107

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü, 2008

13.2.7. Orman Alanlarının Tahribatı

İl genelinde çeşitli nedenlerle tahrip edilen orman arazileri için (tarım arazisi açma, imar alanı oluşturma vb.) herhangi bir envanter bulunamamıştır. Bölgede yıllık ortalama 3-5 kez orman yangınları meydana gelmektedir. Son 10 yıl içinde meydana gelen orman yangın verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.28. Şanlıurfa İli - Orman Yangınları

Yılı	Yangın adedi	Yanan alan (ha)
1998	3	6,5
1999	3	17
2000	4	6,3
2001	8	12,6
2002	8	20,5
2003	4	3,6
2004	5	7,9
2005	2	13,02
2006	4	1,72
2007	5	3,5
2008	4	5,7
TOPLAM	50	98.34

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2008.

13. 3. DİYARBAKIR

13.3.1. Plansız Kentleşme

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli yerleşmelerinden biri olarak öne çıkan Diyarbakır, önemli ulaşım ağları üzerinde ve küreselleşme kapsamında stratejik konumda bulunması nedeni ile, hızlı bir sanayileşme ve kentleşme süreci yaşamıştır. Bu nedenle alınan hızlı ve yoğun göç, ilde çarpık ve plansız gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

İl aynı zamanda, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı da kırsal alandan önemli bir göç almıştır. Gecekondulaşma ile birlikte, çevre ve altyapı sorunları da ön plana çıkmıştır.³³⁴

13.3.2. Görüntü Kirliliği

İl genelinde en önemli görüntü kirliliği kaynakları kaçak ve gecekondu yapılaşmalarından kaynaklanmaktadır. İldeki en önemli sorunlardan biri de kaçak elektrik kullanımıdır. Şehir merkezinin bir çok bölümünde apartmanları bir ağ gibi saran kablolar dikkat çekmektedir. Birçok binanın dış cephelerinin bakımsız olması ve çarpık kentleşme il merkezinde ciddi anlamda görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Yine birçok ilimizde olduğu gibi Diyarbakır şehir merkezinde de tabela ve afişlerden kaynaklanan görsel kirlilik oldukça fazladır.

³³⁴ Diyarbakır İl Çevre Durum Raporu -2008

Diyarbakir İlinden Görünümler

13.3.3. Su Kirliliği

Yeraltı Suları ve Kirlilik

Diyarbakir da yeraltı suları içme ve kullanma suyu amaçlı kullanılmaktadır. Kent içindeki meskun mahal sularının kullanılması içme sularının sürekli kirlenme tehdidi altında bulunmasına veya kirlenmesine neden olmaktadır. Diyarbakir kentinin içme suyu ihtiyacının büyük bir kısmının karşılandığı Gözeli kaynağı ve sondaj kuyuları sahası ve çevresi yeraltı suyu işletme sahası olarak tespit edilmiş ve resmi gazetede de ilan edilmiştir. Buna göre belirlenen bu sahada yeni kuyu açılması yasaklanmış ve "Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği"nin 22. Maddesi uygulanmıştır. Bunun yanında DİSKİ Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Gözeli Su Havzası Havza Koruma Yönetmeliği" 17.05.2008 tarihinden bu yana yürürlüktedir. Halen petrol üretimi sırasında çıkan tuzlu su yüzeye yakın olan ve Diyarbakir Kentinin önemli içme suyu kaynaklarından birini oluşturan Midyat Formasyonu içerisindeki yeraltı suyu akiferine verilmektedir. Bu işlem bu akiferin kirlenmesine yol açmaktadır. Midyat Akiferi kentin stratejik önemi olan su kaynağıdır. Bu sebeple petrol üretim izni veren kurumların verilen ruhsatları yeniden gözden geçirmeleri önem arz etmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Akarsularda Kirlilik

Dicle Nehri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi için en önemli su kaynağı olma özelliğini taşımaktadır. Fiziksel kirlilik olarak tanımlanan kil, kum, yabancı katı parçacık gibi suda çözünmeyen maddeler Dicle Nehri'ne önemli miktarlarda katılmakta ve suyun rengi, kokusu ve tadını değiştirmektedir. Genellikle nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasının altında olduğu, sanayileşmenin henüz yaygınlaşmadığı, sert iklim koşulları nedeni ile birkaç verimli ova dışında yoğun tarımın yapılmadığı ve akarsuların büyük debileri sebebi ile yüksek seyrelme

potansiyeline sahip olduğu bölgede, yakın gelecekte GAP bölgedeki üretimi önemli ölçülerde arttıracığı için çevresel sorunlarında başlaması kaçınılmazdır.

DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğü Kalite Kontrol ve Laboratuvar Şubesi'nde Dicle Nehri'nin bazı kolları ile Dicle Nehri boyunca değişik yerlerden alınan su numunelerinde bulanıklık, renk koku-tat, iletkenlik, pH, toplam tuz, toplam sertlik, geçici-kalıcı buharlaştırma kalıntısı, organik madde, kalsiyum, magnezyum, amonyum, sodyum potasyum, karbonat, bikarbonat, klorür, sülfat, nitrat, fosfat analizleri rutin olarak yapılmaktadır. KOİ, BOİ, pH, Cl⁻, SO₄²⁻, Na⁺, Ca²⁺, NO³⁻ iyonları ile ilgili parametreler bakımından Dicle Nehri fazla sorunlu değildir. Ancak ağır metal ve toksit elementlerle ilgili yeterli çalışmalar yapılmadığı için su kalitesi ile ilgili kesin bir sonuca varmak mümkün olmamaktadır (DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğü, 2008).

Su numuneleri üzerinde yapılan element analizlerinde, beklenenin aksine bu elementlerin suda çözülmüş haldeki konsantrasyonlarının oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur. Ağır metallerin tamamı 1 ppm, (1 mg/l) değerinin oldukça altındadırlar. Dicle Nehri pH 'ı bazik özellik göstermektedir. Aynı zamanda Etibank Bakır İşletmesi tarafından nehir suyuna sülfür iyonları karışmaktadır. pH 'ın yaklaşık 8 civarında oluşu ve suda çözülmüş halde sülfürün mevcudiyeti, ağır metallerin suda çözünmeyen sülfür veya hidroksit bileşiklerine dönüşmüş olabileceğine işaret etmektedir. Genel olarak, Dicle Nehri ile ilgili ağır metal kirliliği ciddi boyutlardadır. Bu durum elementlerin sudaki konsantrasyonlarından ziyade partikül sediment şeklinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Nehir suyunun bazik karakterde oluşu ve muhtemelen, sülfür iyonlarından dolayı suda çözülmüş haldeki ağır element miktarı umulandan düşük konsantrasyondadır. Fakat nehir yatağı çok ciddi boyutlarda kirliliğe maruz kalmıştır. Özellikle Cu ve Zn oranları çok yüksektir. Dicle Nehri'nden yakalanan balıkların tümünde, ağır metal oranları çok yüksek değerlerde bulunmuştur. Özellikle bakır ve çinko oranları normalin 10–100 katı seviyelerindedir. Dicle Nehri civarı arazilerinden alınan buğday, toprak ve mantar numunelerinde de ağır metal kirliliği saptanmıştır. Aşağıdaki tabloda Dicle nehrinde analizleri yapılan ağır metal düzeyleri verilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 13.29. Diyarbakır İli - Dicle Nehri Suyunda Bazı Ağır Metal Tayinleri

Numune	Pb	Zn	Cr	Mn	Fe	Cu	Cd	Hg	Ar
(mg/l)									
D1	0.012	0.042	0.028	0.108	1.15	0.060	<0.005	0.0000	0.0001
D2	0.029	0.023	0.012	0.060	0.20	<0.005	<0.005	0.0000	0.0001
D3	0.015	0.021	0.009	0.052	0.38	<0.005	<0.005	0.0000	0.0001
D4	0.015	0.008	0.021	0.020	0.28	<0.005	<0.005	0.0000	0.0001
D5	0.014	0.010	0.021	0.037	0.20	<0.005	<0.005	0.0000	0.0001

Kaynak: DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2008

Numune Kodu Yeri :*D1 Maden çıkışı**D2 Dicle Barajı göl alanı**D3 Tekel İçki Fabrikası sonu**D4 Diyarbakır/Sadi Köprüsü**D5 Bismil ilçesi köprüsü,***Göller, Göletler ve Rezervuarlarda Kirlilik**

Bölgede yer alan göletler ve rezervuarların kirlenmesine sebep olan kirletici kaynakları şu şekilde sıralanabilir:

- Her türlü evsel atık
- Katı atıklar
- Kanalizasyon suları
- Tarım alanlarından kaynaklanan gübre ve zirai ilaçlar
- Mevcut petrol kuyuları ve maden yatakları

Bölgedeki baraj göllerinin su kalitelerine yönelik yapılan su analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 13.30. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı Dipsavağından Alınan Su Numuneleri Analiz Sonuçları (1996)

Parametre	Birim	Su kalite sınıfı				TS-266		Avrupa Topluluğu (1980)		WHO (1986)	Devegeçidi Barajı-Dipsavak (Mayıs-1996)			
		1	2	3	4	Tavsiye edilen	Max.	Tavsiye edilen	max	Tavsiye edilen	Ad.	Min.	Ort.	Maks
Sodyum(Na)	Mg/l	125*	125	250	250+			20	150	200	86	2.07	5.5	14.4
Kalsiyum(ca)	Mg/l					75*	200	100			89	8	35	94
CaCO ₃	Mg/l					500	500			min150	89	85	153	410
Sülfat (SO ₄)	Mg/l	200*	200	400	400+	200	400	25	250	400	82	0	21.9	90

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü İçmesuyu Ve Kanalizasyon Dairesi Başkanlığı; Diyarbakır Kenti İçmesuyu Kaynakları Çevre Koruma Projesi

Tablo 13.31. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksından Alınan Su Numuneleri Analiz Sonuçları (1996)

Parametre	Birim	Su kalite sınıfı				TS-266		Avrupa Topluluğu (1980)		WHO (1986)	Devegeçidi Barajı- Dipsavak (Mayıs-1996)			
		1	2	3	4	Tavsiye edilen	Max.	Tavsiye edilen	max	Tavsiye edilen	Ad.	Min.	Ort.	Maks
Sodyum(Na)	Mg/l	125*	125	250	250+			20	150	200	65	0.92	5.38	10.60
Kalsiyum(ca)	Mg/l					75*	200	100			65	22	51.6	88
CaCO ₃	Mg/l					500	500			min150	62	113	226	350
Sülfat (SO ₄)	Mg/l	200*	200	400	400+	200	400	25	250	400	36	6.0	36.5	63.4

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü içmesuyu ve kanalizasyon dairesi başkanlığı

Diyarbakır kenti içmesuyu kaynakları çevre koruma projesi

Tablo 13.32. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı-Dipsavak Analiz Sonuçları (1996)

Su Kalite Parametreleri	N	Değişim Aralığı			SKKY
		Min.	Ort.	Maks.	
A Fiziksel Parametreler					
1. Sıcaklık (°C)	80	0	15	36	I*
2. pH	95	6	8.1	8.7	I*
3. Çözünmüş Oksijen (mg/l)	32	0.8	7.1	15.0	II*
4. Klorür İyonu (mg/l)	89	0	9.8	24.9	I
5. sülfat İyonu (mg/l)	82	0	21.9	90.0	I
6. Amonyak Azotu (mg NH ₃ -N/l)	90	0	0.21	3.2	II*
7. Nitrit Azotu (mg NO ₂ -N/l)	56	0	0.063	1.0	IV
8. Nitrat Azotu(mg NO ₃ -N/l)	60	0	1.37	12.3	I*
9.Orto-Fosfat Fosforu (mg/l)	54	0	0.07	0.68	I*
10.Renk (Pt-Co birimi)	81	5	12	70	II*
11. Sodyum (mg/l)	86	2.07	5.5	14.4	I
B Organik Parametreler					
2. Emülsifiye Yağ ve Gres (mg/l)	24	0	1.4	3.0	IV
3.Metilen Mavisi aktif Maddeler (mg/l)	22	0.00	0.00	0.10	I*
C. İnorganik Endüstriyel Kirlenme Parametreleri					
2. Kadmiyum (mg/l)	13	0.005	0.005	0.005	II
3. Kurşun (mg/l)	13	0.005	0.029	0.26	III*
4.Arsenik (mg/l)	4	0.001	0.003	0.005	I
5. Bakır (mg/l)	22	0	0.04	0.25	II*
6. Krom Toplam (mg/l)	13	0.005	0.006	0.017	I
7. Çinko (mg/l)	13	0.009	0.094	0.312	I*
8. siyanür Toplam (mg/l)	5	0.002	0.004	0.008	I
9. Florür (mg/l)	18	0.00	0.17	0.57	I*
10. Demir (mg/l)	59	0	0.17	2.00	I*
11. Mangan (mg/l)	26	0	0.07	0.43	I*
12. Bor (mg/l)	28	0	0.34	1.30	I*
D.Bakteriyolojik parametreler					

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü İçme Suyu ve Kanalizasyon Dairesi Başkanlığı

Diyarbakır Kenti İçme Suyu Kaynakları Çevre Koruma Projesi

*maksimum değer verilen sınıfı aşıyor

**minimum değer verilen sınıfı aşıyor

Tablo 13.33. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksı Analiz Sonuçları (1996)

Su Kalite Parametreleri	N	Değişim Aralığı			SKKY
		Min.	Ort.	Maks.	
A Fiziksel Parametreler					
1. Sıcaklık (°C)	58	3.0	15.6	34.0	I*
2. Ph	40	7.2	8.0	8.4	I
3. Çözünmüş Oksijen (mg/l)	18	4.0	7.9	12.0	II
4. Klorür İyonu (mg/l)	64	0	13.7	35.0	I
5. sülfat İyonu (mg/l)	36	6.0	36.5	63.4	I
6. Amonyak Azotu (mg NH ₃ -N/l)	64	0	0.37	9.5	II*
7. Nitrit Azotu (mg NO ₂ -N/l)	54	0	0.13	1.82	IV
8. Nitrat Azotu(mg NO ₃ -N/l)	46	0	0.96	2.60	I
9.Orto-Fosfat Fosforu (mg/l)	37	0	0.13	1.45	I*
10.Renk (Pt-Co birimi)	64	0	11	30	II
11. Sodyum (mg/l)	65	0.92	5.38	10.60	I
B Organik Parametreler					
2. Emülsifiye Yağ ve Gres (mg/l)	2	1.0	1.0	1.0	IV
3.Metilen Mavisi aktif Maddeler (mg/l)	1	0.004	0.004	0.004	I
C. İnorganik Endüstriyel Kirlenme Parametreleri					
2. Kadmiyum (mg/l)	3	0.005	0.005	0.005	II
3. Kurşun (mg/l)	2	0.008	0.016	0.024	II*
4.Arsenik (mg/l)	2	0.000	0.004	0.007	I
5. Bakır (mg/l)	9	0.000	0.227	1.000	IV
6. Krom Toplam (mg/l)	2	0.029	0.046	0.062	II*
7. Çinko (mg/l)	3	0.015	0.054	0.125	I
8. siyanür Toplam (mg/l)	-	-	-	-	-
9. Florür (mg/l)	-	-	-	-	-
10. Demir (mg/l)	25	0	0.46	5.5	II*
11. Mangan (mg/l)	-	-	-	-	-
12. Bor (mg/l)	20	0	0.38	1.70	I*
D.Bakteriyolojik parametreler					

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü İçme Suyu ve Kanalizasyon Dairesi Başkanlığı

Diyarbakır Kenti İçme Suyu Kaynakları Çevre Koruma Projesi

*maksimum değer verilen sınıfı aşıyor

**minimum değer verilen sınıfı aşıyor

Tablo 13.34. Diyarbakır İli - Devegeçidi Barajı-Dipsavak Örnekleme Noktasında Bazı Parametrelerin %90 Olasılık Değerleri ile Bunlara Karşılık Gelen Kalite Sınıfları (1996)

Parametre	%90 Olasılık değeri (mg/l)	Su kalite sınıfı
NH ₃ -N	0.74	II
NO ₂ -N	0.36	IV
o-PO ₄ -P	0.28	III
Renk	28.1	II
Yağ	3.12	IV
Cu	0.15	III
Zn	0.22	I
Fe	0.48	II

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü İçme Suyu ve Kanalizasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır Kenti İçme Suyu Kaynakları Çevre Koruma Projesi

Tablo 13.35. Diyarbakır İli - Dicle Baraj Aksı için Bazı Parametrelerin % 90 Olasılık Değerleri ile Bunlara Karşılık Gelen Kalite Sınıfları (1996)

Parametre	%90 Olasılık değeri (mg/l)	Su kalite sınıfı
NH ₃ -N	1.92	III
NO ₂ -N	0.63	IV
o-PO ₄ -P	0.52	IV
Cu	0.68	IV
Fe	1.94	III

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü İçme Suyu ve Kanalizasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır Kenti İçme Suyu Kaynakları Çevre Koruma Projesi

İlde DSİ X. Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen en önemli projelerden birisi Dicle İçme Suyu Projesidir. Bu proje kapsamında baraja ait koruma alanları tespit edilmiş, kirletici unsurlar belirlenerek, gerekli kamulaştırma işlemleri için çalışmalara başlanmıştır.

İlin en önemli su kaynaklarından biri olan Dicle Nehri birçok kirletici unsurun etkisinde bulunmaktadır. Dicle Nehrine kıyısı olan her yerleşim birimi kanalizasyon sularını nehre boşaltılmakta, sanayi kuruluşlarının atık suları doğrudan ya da kanalizasyon yolu ile Dicle Nehri'ne akmakta ve Nehrin çevresinde bulunan petrol kuyuları ve tesislerinde meydana gelen aksaklıklardan dolayı olan sızıntılar Dicle Nehri'ne karışarak Dicle Nehri'ni ciddi oranlarda kirletmektedir.

Dicle Nehri'ndeki kirliliğin önlenmesi amacı ile gerekli çalışmalar ivedilik ile yapılmalı, Nehir çevresindeki fabrikaların arıtma tesisleri kurmaları sağlanarak atıklarının Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nde yer alan standart değerlerin altına düşürüldükten sonra deşarjına izin verilmeli, nehir çevresindeki yerleşim birimlerinin atık sularının arıtıldıktan sonra nehre verilmesi temin edilmelidir.

Ayrıca şehrin içme suyunun sağlandığı Gözeli Havzasındaki kaynak ve kuyuları çevrede bulunan fabrika atıkları, gözeli Köyünün ve 500 Evlerin evsel atıkları Gözeli İçme Suyu Havzası'nın içinden geçmektedir.

DİSKİ Genel Müdürlüğü'nce Gözeli Su Havzası'nı koruma amaçlı olarak bypass hattı yapılmış, çevreyi kirleten fabrikaların atıksu bağlantıları bypass hattından koparılmıştır. Bypass hattıyla evsel nitelikli atıksular havzanın dışına kadar uzaklaştırmıştır. Ayrıca yeraltı sularının kirlenmesine neden olan petrol üretim şirketlerinin gerekli önlemleri alması için girişimlerde bulunmuş olup bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Su kaynaklarını korunması için bu konudaki yönetmeliklere uyulması gerekmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

İçmesuyu Kalitesi

İl Sağlık Müdürlüğü, Çevre Sağlığı Şube Müdürlüğü tarafından, denetim izleme amacıyla il, ilçe ve köylerden alınan su numunelerinin bakteriyolojik açıdan (koliform, E.coli, E.faecalis), 17 Şubat 2005 tarih ve 25730 sayılı Resmi gazetede yayınlanan Ek-1A'ya göre denetim izlemleri Kimyasal açıdan (Renk, Bulanıklık, Koku, İletkenlik, pH Amonyum, Alüminyum ve Demir) 17 Şubat 2005 tarih ve 25730 sayılı Resmi gazetede yayınlanan -2A'ya göre Kontrol İzlemleri Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü Müdürlüğü tarafından yapılmakta ve içme kullanma suyuna uygun olup olmadığı değerlendirilerek rapor edilmektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Diyarbakır ilinde 2005-2009 yılları arasında içme ve kullanma sularında yapılan analizler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.36. Diyarbakır İli - İçme Sularının Bakteriyolojik ve Kimyasal Analiz Sonuçları

<i>Özellik</i>	<i>Toplam Kontrol</i>					<i>Uygun Olmayan</i>				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Kimyasal Analiz	1645	1415	935	330	380	907	382	104	24	39
Bakteriyolojik	5846	8762	9684	9125	8574	1666	1666	907	818	753

Kaynak: Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

Çevre sağlığı hizmetlerinin yıllara göre yaptıkları içme ve kullanma suyu analiz değerleri çalışmaları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 13.37. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu

Numunenin Alındığı Kaynak	Bakteriyolojik											
	Numune Sayısı						Uygun Olmayan					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şebeke	1934	2547	6623	6162	8455	7974	255	360	658	401	694	581
Kuyu	457	1136	1123	717	458	411	202	585	472	182	81	120
Kaynak	324	606	360	302	210	189	133	257	171	62	43	52
Nehir-Dere	-	7	-	2	2	-	-	7	-	-	-	-

Kaynak: Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

Tablo 13.38. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu

Numunenin Alındığı Kaynak	Kimyasal											
	Numune Sayısı						Uygun Olmayan					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şebeke	254	465	569	386	235	239	72	288	126	48	18	20
Kuyu	189	618	529	168	82	60	94	374	183	58	2	5
Kaynak	212	321	169	72	10	81	66	140	49	13	4	14
Nehir-Dere	-	-	2	-	3	-	-	-	2	-	-	-

Tablo 13.39. Diyarbakır İli - İçme ve Kullanma Suyu Analiz Durumu

Numunenin Alındığı Kaynak	Fiziksel											
	Numune Sayısı						Uygun Olmayan					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şebeke	3796	6249	15930	16869	18790	33055	18	538	384	619	990	583
Kuyu	720	1709	1831	1201	696	1179	230	917	660	560	305	628
Kaynak	198	844	371	174	65	461	43	366	140	37	11	52
Nehir-Dere	-	4	2	4	-	-	-	4	2	2	-	-

Kaynak: Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

Tablo 13.40. Diyarbakır İli - Bakiye –Klor Ölçüm Durumu

Numunenin Alındığı Kaynak	Bakiye-Klor Ölçümü											
	Kontrol Sayısı						Uygun Olmayan					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şebeke	9211	13073	29011	37491	66941	89362	1271	1412	3517	2572	3856	6853
Kuyu	377	712	1435	1304	226	2331	28	45	674	397	478	323
Kaynak	158	305	331	561	631	975	155	138	203	299	165	150

Kaynak: Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

13.3.4. Hava Kirliliği

Isınmada Kullanılan Yakıtlar

İlde konut ve işyerlerinin ısıtılmasında yakıt olarak kömür, odun, özel kalorifer yakıtı, motorin kullanılmaktadır. Kentin kenar mahallelerinde ikamet eden ailelerin çoğunluğu tezek yakm.aktadırlar. Bakanlık tarafından yayımlanan genelge ve İl Mahalli Çevre Kurulu kararında belirtilen standartlara uyan, Valilikten izin alınan kömürlerin satışı serbesttir. Ayrıca Bakanlık genelge ile yasaklanan petrokok kömürünün kullanımı ve satışı yasaklanmış olup ile girişini ve satışını önlemek amacıyla denetimler sürekli devam etmektedir.

İlde çoğunlukla ithal taşkömürü (Rus, Çin ve G.Afrika), odun ve kalorifer yakıtı kullanılmaktadır. Hava kalitesinin korunması amacıyla İlin Valilik bahçesinde bir sabit ölçüm istasyonu kurulmuştur. 2008 yıllarında yapılan hava ölçüm değerlerine göre Diyarbakır İl merkezi 1.derece hava kirliliği olan iller arasında sıralanmaktadır ancak hava kirliliği açısından sınır değerlerin aşılmadığı tespit edilmiştir (Çevre Durum Raporu, 2008). İlde Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'nün yapmış olduğu envanter çalışmalarına göre 2005-2007 yılları arası SO₂ ve PM değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.41. Diyarbakır İli - 2005-2007 Yılları Arasında İlin Kükürtdioksit (SO₂) ve Partikül Madde (PM) Ortalamaları

AYLAR	Ölç. İst.	Ölç. Gün	Aylık Ortalama		En Düşük		En Yüksek	
			SO ₂	PM	SO ₂	PM	SO ₂	PM
Mart 2005	1	31	326	75	45	-1	730	743
Nisan 2005	1	30	272	74	2	2	553	969
Mayıs 2005	1	31	74	52	4	3	259	248
Haziran 2005	1	30	58	50	8	5	240	365
Temmuz 2005	1	31	45	104	4	11	296	975
Ağustos 2005	1	31	41	78	2	7	316	484
Eylül 2005	1	30	47	76	5	6	403	325
Ekim 2005	1	31	69	80	12	7	387	509
Kasım 2005	1	30	83	95	17	5	541	558
Aralık 2005	1	31	133	142	10	1	483	515
Ocak 2006	1	31	35	101	15	4	174	461
Şubat 2006	1	28	45	108	6	13	303	372
Mart 2006	1	31	44	89	11	7	235	604
Nisan 2006	1	30	26	76	3	7	111	662
Mayıs 2006	1	31	29	70	5	8	268	411
Haziran 2006	1	30	31	99	0	25	207	459
Temmuz 2006	1	31	25	84	1	12	203	447
Ağustos 2006	1	31	42	120	2	29	403	850
Eylül 2006	1	30	33	88	3	32	395	491
Ekim 2006	1	31	23	83	7	6	110	669
Kasım 2006	1	30	47	95	8	16	303	493
Aralık 2006	1	31	46	114	6	6	258	449
Ocak 2007	1	31	20	191	6	106	85	369
Şubat 2007	1	28	10	59	41	131	72	194
Mart 2007	1	31	13	89	65	150	3558	158
Nisan 2007	1	30	17	73	9	44	30	115
Mayıs 2007	1	31	14	145	11	71	18	448
Haziran 2007	1	30	66	76	12	68	174	86
Temmuz 2007	1	31	62	83	0	67	897	100
Ağustos 2007	1	31	5	80	2	57	9	132
Eylül 2007	1	30	8	113	3	56	22	145
Ekim 2007	1	31	25	248	3	56	41	368
Kasım 2007	1	30	66	102	0	50	634	191
Aralık 2007	1	31	19	110	0	64	145	144

Kaynak: Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, 2008

Endüstriyel Emisyonlar

İlde endüstriyel emisyon kirliliği yapan kuruluşların sayılarının az olması nedeniyle kirlilik oranı azdır. Hava kirliliğine sebebiyet veren önemli endüstriyel kuruluşların başında Limak Ergani Çimento Fabrikası, Mey Alkollü İçki Fabrikası ve Et ve Balık Ürünleri Tesisi gelir. Limak Ergani Çimento Fabrikası dahil üç tesis eksikliklerini gidermiş olup, emisyon izin belgelerini almışlardır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Trafikten Kaynaklanan Emisyonlar

Bilindiği üzere motorlu taşıtlardan kaynaklanan emisyonlar hava kirliliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Egzozlardan yayılan CO (% 70–90), NO (% 40–70), Hidrokarbonlar (% 50) ve Pb (% 100) emisyonlardan hava kirliliğinin % 35'i oluşmaktadır. İlde 2008 yılı itibariyle trafiğe kayıtlı motorlu taşıtların miktarı: 64.780 adettir. İlde şehir trafiğini azaltacak çevre yolları olmayışı kent merkezinde yoğun trafik yaşamasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda hava kalitesi egzoz gazlarından belirgin bir şekilde olumsuz etkilenmektedir. Egzoz gazlarının emisyon değerlerine yönelik bir çalışma bulunamamıştır.

13.3.5. Gürültü Kirliliği

Trafikten Kaynaklanan Gürültü

İlde kent içi ulaşımdan kaynaklanan trafik gürültüsü, diğer gürültü kaynakları içinde birinci sırayı teşkil etmektedir.

Endüstri Gürültüsü

İlde yerleşim alanı içerisinde yer alan endüstriyel ve sanayi kuruluşlarının gürültü etkinliklerinin alıcı ortama karşı tesir seviyeleri önemli ölçüde bulunmamakla birlikte, işyeri tesis içi gürültülerinin iş yeri çalışanlarına olacak etkilerinden korunmaları için alınması gerekli tedbirler, konuya ait yönetmelik içerisinde kontrol ve denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır.

İnşaat Gürültüsü

Diyarbakır ili yerleşim alanı içerisinde yapılan her türlü inşaatlarda gürültü kirliliğine sebep olacak unsurların başında inşaat bünyesinde hizmet veren inşaat yardımcı araçlarının çıkardığı sesler ile çalışan elemanların iş seyri içerisindeki işlerinden kaynaklanan gürültüler süreklilik göstermez, ancak olduğu zamanda önemli derecede rahatsızlık verir. Bu alanda Diyarbakır ilinde herhangi bir ölçüm çalışması yapılmamıştır.

Eğlence Yerleri Gürültüsü

2872 sayılı Çevre Kanununa dayanılarak hazırlanan Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği hükümlerince elektronik olarak yükseltilmiş müzik seslerinin ses seviyelerinin kontrollü amacıyla il merkezinde faaliyet gösteren işletmelere ait ölçümlerden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 13.42. Diyarbakır İli - İl Merkezinde Faaliyet Gösteren İşletmelere Ait Gürültü Seviyeleri, 2007

ÖLÇÜM YAPILAN YER	EŞDEĞER GÜRÜLTÜ SEVİYESİ (dBA)	ÖLÇÜM ZAMANI	TARİH
Otel Büyük Kervansaray	80	21.00	2007
Dedeman Otel	73	21.15	2007
Prestij Otel	79	21.25	2007
Class Otel	75	21.35	2007
Yakamoz Restorant	80	21.50	2007
Gökkuşuğu Restorant	82	22.00	2007
Altınkupa Restorant	84	22.15	2007
Çağlayan Aile Restorant	81	22.30	2007
Dilşad Restoran	85	22.45	2007
Romada Restorant	83	23.00	2007
Türkü Bar	76	23.15	2007
Arkadaş restorant	85	23.25	2007
Tüccarlar Restorant	87	23.35	2007
Martı Restorant	88	23.50	2007

Kaynak: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008.

13.3.5. Toprak Kirliliği ve Erozyon

Toprak Kirliliği

Diyarbakır'da tarım sektörünün performansını doğrudan etkileyen en önemli faktör kirlilik problemidir. Özellikle Dicle Havzası'ndaki kirlilik dikkat çekmektedir. Kaynağını Güneydoğu Toroslarından alan Dicle'nin yukarı kesimindeki adı Maden Çayı'dır. Maden'de Etibank Bakır Fabrikası'nın zehirli katı ve sıvı atıkları ile Dicle Nehri'nin kirlenmesine neden olmuştur.

Dicle nehrinin suyu ve sedimentinde bakır (Cu), kurşun (Pb), çinko (Zn), nikel (Ni) ve kobalt (Co) gibi ağır metallerin konsantrasyonunun standart değerlerden yüksek olduğu ve Dicle nehri ile sulanan tarım topraklarında özellikle bakır ve çinko tutularak bitkileri zehirleyici düzeye çıktıkları saptanmıştır.

İlde tahıllar için genelde ekim esnasında kullanılan yapay gübrelerden dolayı toprak kirliliği yalnız Bismil ilçesi kırmızı-kahverengi ve kahverengi orman topraklarında fosfat birikmesi olarak saptanmıştır. Dicle nehrinin suyu ve sedimentinde Bakır (Cu), Kurşun (Pb), Çinko (Zn), Nikel (Ni) ve Kobalt (Co) gibi ağır metallerin konsantrasyonunun standart değerlerden yüksek olduğu ve Dicle nehri ile sulanan tarım topraklarında özellikle Cu ve Zn tutularak bitkiler için zehirleyici düzeye çıktıkları saptanmıştır. Kullanılan pestisidler toprak ve yeraltı suyunu kirletecek miktarda verilmediğinden topraklarda bir pestisid kirliliğine rastlanmamıştır. Dicle nehri ile sulanan ve sulanmayan topraklarda Cu, Zn, ve Ni konsantrasyon aşağıdaki tabloda verilmiştir (Çevre Durum Raporu 2008).

Tablo 13.43. Diyarbakır İli - Dicle Nehri Suyu İle Sulanan Topraklarda Cu, Zn Ve Ni Konsantrasyonunun Karşılaştırılması

Numune Yeri	Cu (ppm)	Zn (ppm)	Ni (ppm)
Dicle Üniversitesi Havuzbaşı (sulanan alan)	147	163	43
Dicle Üniversitesi Göletyolunun solu (sulanan alan)	79	87	32
Bismil Merdanoğlu Köyü (sulanan alan)	122	149	39
Bismil Merdanoğlu Köyü (sulanan alan)	52	71	35
Bismil Atgeçen Köyü (sulanan alan)	117	126	31
Bismil Atgeçen Köyü (sulanan alan)	105	108	24

Kaynak: Dicle Üniversitesi Çevre Araştırma Merkezi.

İlin tarım topraklarının 399 ha.'lık alanında drenaj sorunu vardır özellikle II, III ve IV.sınıf topraklarda drenaj sorunu oluşmaktadır. Diyarbakır'da tahıllar için genelde ekim esnasında kullanılan yapay gübrelerden dolayı toprak kirliliği yalnızca I. Alt Bölgede olan Bismil ilçesi kırmızı-kahverengi orman topraklarında fosfat birikmesi olarak saptanmıştır. Dicle havzasının kirlenmesinde özellikle I ve III. Alt Bölgelerde pis su ve atıklar sebep olmaktadır. Su kirliliğinin bu boyutta olması tarımsal ürünlerin pazarlanmasında büyük sorun yaratmaktadır.

Dicle Nehri'nin kıyılarında denetimsiz, kaçak ve ruhsatsız olarak çalışan kum ocakları toprak seviyesini düşürerek çevreye zarar vermektedirler. Ayrıca Dicle Nehri kenarında bulunan kesimhaneler atıklarını arıtma sistemlerinden geçirmelerine rağmen az da olsa su kirliliğine sebep olmaktadırlar

Sulama, kurak ve yarı kurak bölgelerde yüksek tarımsal verim ve kalite açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Ancak yanlış sulama uygulamaları sonucunda ciddi boyutlara ulaşabilen çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Taban suyu yükselmesi, tuzluluk, gübre ve kimyasal ilaç kalıntılarının sulama suyuyla derine inmesi, sulamadan dönen suların tuz konsantrasyonlarını artırarak yeraltı ve yerüstü sularına karışması, iz elementlerin su kaynaklarında birikmesi, toprak erozyonu ve bu sulardan yararlanan canlılar (bitki, hayvan ve insan) üzerinde hastalık ve zararların oluşması, yanlış sulama uygulamalarından kaynaklanan temel çevre sorunlarıdır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Erozyon

İlin toprakları ve tarım arazileri genellikle su erozyonundan etkilenmektedir. Diyarbakır ilinde rastlanan erozyon çeşidi yüzey erozyonu dediğimiz eğimli arazilerde, aşırı yüzeysel akışlar sonucu toprağın oldukça eşit kalınlıkta ince tabakalar halinde yıkanarak taşınan şeklidir. Yüzey erozyonu şiddet olarak dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde dört derece üzerinden sınıflandırılır.

I. Derece: Hiç veya hafif erozyon (Üst toprağın yaklaşık %25'inden azı gitmiştir)

II. Derece: Orta şiddette erozyon (Üst toprağın %75'i gitmiştir)

III. Derece: Şiddetli erozyon (Üst toprağın hemen hemen tümü alt toprağın ise %25 kadarı gitmiştir)

IV. Derece: Çok şiddetli erozyon (Üst toprağın ve alt toprak katmanının da büyük bir kısmı gitmiştir. Ham ve taşlı alt yapılar yüzeye çıkmıştır. Seyrek, derin, sık ve sık yarıntılar görülür)

Diyarbakır ilinde erozyonlardan etkilenen alanların havza bazında dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13.44. Diyarbakır İli - Erozyonlardan Etkilenen Alanların Havza Bazında Dağılımı

	e.1 (Çok Hafif)	e.2 (Orta)	e.3 (Şiddetli)	e.4 (Çok Şiddetli)	Toplam
Salat Çayı Havzası	11395 Ha.	31953 Ha.	64993 Ha.	11904 Ha.	120246 Ha.
Dibin Suyu Havzası	111 Ha.	2723 Ha.	28490 Ha.	5223 Ha.	36547 Ha.
Maden Çayı Havzası	27753 Ha.	10430 Ha.	82992 Ha.	18255 Ha.	139430 Ha.
Serkan Çayı Havzası	--	3551 Ha.	7498 Ha.	1672 Ha.	12721 Ha.
Seyhan Çayı Havzası		160690 Ha.	39114 Ha.	2393 Ha.	237558.5 Ha.
	55261 Ha.				
Ambar Çayı Havzası		93358 Ha.	63297 Ha.	12300 Ha.	567.227 Ha.
	398272 Ha.				

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2008.

13.3.7. Tarımsal Kaynaklı Kirlilik

Zirai Mücadele İlaçları

Diyarbakır'da kullanılan insektisitlerin oranı ülkemiz genel ortalaması değerinin (kg/ha) altındadır. Ayrıca bölgede kullanılan pestisitlerden doğrudan toprağa uygulananların miktarı bitkiye uygulananlara göre çok düşük düzeydedir. Diyarbakır il çevresinde tarım alanlarının büyük kısmı hububat ürünlerine ayrılmıştır. Bu ürünlere musallat olan süne, kımıl zararları ile sürme ve rastık hastalıkları en önemlileridir. Bu amaçla yıllık 660.595 lt. sıvı, 8.372 kg toz ilaç kullanılmıştır (Çevre Durum Raporu, 2008).

Gübre Kullanımı

Diyarbakır il merkezi ve ilçelerinde gübre kullanımı sulu ve kuru tarım alanlarda bazı farklılıklar göstermektedir. Ayrıca ekilen ürünün cinsi ve mevsimlere bağlı olarak tüketilen gübrenin türü önemli rol oynamaktadır. Sulu alanlarda kullanılan gübre miktarları kuru alanlara göre daha fazladır. Su ile verilen gübre, toprağın alt tabakalarına hızlı bir şekilde ulaşmakta ve bir kısmı bitkiler kullanmadan taban suyuna karışmaktadır. Kuru alanlarda verilen gübreler yağış olmadığı sürece genellikle bitkinin kök bölgesinde uzun zaman kalabilmektedir. Böyle alanlarda gübrenin etkisiyle toprağın konsantrasyonu artmakta ve pH değişimlerine neden olmaktadır. Bu durumda bitki topraktaki gübreyi alamadığı gibi toprağın yoğunluk kazanması ile bir miktarda su kaybetmektedir. İlde kullanılan azotlu ve fosforlu gübre yıllık azot 220.808 ton/yıl, fosfor 108.589 ton/yıl, potasyumlu gübre ise 12 ton/yıl'dır. 2006 yılında 19 bayiden 23 adet numune

alınarak yaptırılmış 22 adedi bitki besin elementi yönünden TSE'ye uygun olduğu, 1 tanesinin toplam fosfor ve potasyum yönünden TSE'ye uygun olmadığı belirlenmiştir. Diyarbakır ili geniş hububat ekim alanlarına sahip olup üretim miktarı yüksek tarım arazilerine sahiptir. Ancak bilinçli bir şekilde toprak analizi yapılmadan kullanılan gübre miktarının fazlalığı çiftçinin istihsal masraflarını arttırmaktadır.

Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü 2009 yılında 1.altı aylık dönemde 25 piyasa denetimi 2. altı aylık dönemde 20 piyasa denetimini gerçekleştirmiştir. Yapılan bu denetimlerde kimyevi gübre bayilerinden toplam 41 adet numune alınarak, 12 adet denetim çalışmasında da bayi depo şartları ile bakanlık tescil lisans bayilik antlaşması ve satış sözleşmesi kontrolleri yapılmıştır. Alınan 41 adet kimyevi gübre numunesi Şanlıurfa Gap Toprak Su Kaynakları ve Tarımsal Araştırma Enstitüsüne gönderilip analizleri yaptırılmıştır. Yaptırılan analizlerden elde edilen sonuç: ildeki çiftçilere satışı yapılmakta olan kimyevi gübrelerin ilgili standartlara uygun olduklarını göstermektedir (Çevre Durum Raporu, 2008).

Tablo 13.45. Diyarbakır İli - 2009 Yılı Diyarbakır İli Kimyevi Gübre Tüketimi (Ton)

GÜBRENİN CİNSİ	ÇİFTÇİYE SATIŞ						
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Toplam
Amonyum Sülfat % 21	0,00	0,00	0,00	0,00	16,00	0,00	16,00
K.Amonyum Nitrat % 26	9.669,05	12.247,98	9.123,00	5.635,37	1.439,00	2.133,80	40.248,20
Amonyum Nitrat % 33	3.000,44	4.206,84	2.734,66	1.624,27	512,61	2.081,41	14.160,21
Üre %46	463,80	260,40	178,60	128,90	667,05	1.772,88	3.471,63
TSP (%42-44 P2O5)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DAP 18.0.46	95,00	50,00	75,80	399,05	152,25	289,45	1.061,55
Kompoze 20.20.0	213,95	210,63	438,84	1.055,60	520,44	544,34	2.983,80
Kompoze 20.20.0 süper	94,10	40,00	44,60	230,75	113,50	457,10	980,05
Kompoze 15.15.15	0,00	0,00	30,00	23,00	25,00	0,00	78,00
Kompoze 15.15.15 süper	0,00	4,00	1,00	5,00	0,00	0,00	10,00
Kompoze 26.13.0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kompoze 25.5.10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kompoze 25.5.0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kompoze 8.24.8	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kompoze 12.30.12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kompoze 10.25.20 Pt.Sül.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MAP 11.52	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Potasyum Nitrat 13.0.46	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Potasyum Sülfat % 50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Potasyum Klorür %60	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kalsiyum Nitrat 15,5+26,5	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
20-20-20 (süper Fosfat)	31,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	31,00
elementler (kükürt)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,50	2,50
20.20.0 SÜPER	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
20-32 Pamuk	0,00	0,00	0,00	50,00	64,00	0,00	114,00
13.24.12+ME ÇİNKO	0,00	0,00	5,00	53,00	0,00	0,00	58,00
A.Sülfat 20-50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
10.25.5+5(CAO)+15(SO3)KOM.EKİN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	13.567,34	17.019,85	12.631,50	9.204,94	3.509,85	7.281,48	63.214,94

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2009

13.3.8. Orman Alanlarının Tahribatı

Diyarbakır'ın il genelindeki orman alanının genel alana oranı %24.3'tür. Bu ülke genelindeki arzulanan %25 orana çok yakındır. Ancak yörede var olan ormanlar çoğunlukla bozuk karakter taşıyan ormanlar olduğundan rehabilitasyon zarureti vardır. Orman yapısı, ağırlıklı olarak mazı meşesi adı verilen türden oluşmaktadır. Yüksek kesimlerde aşırı soğuklara dayanıklı ardıçlar ön plana geçer.

Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğünün saha döküm verileri şöyledir:

Normal Koru : --

Bozuk Koru : --

Normal Baltalık : 71.609 Ha.

Bozuk Baltalık : 269.998 Ha.

Açıklık Alan : 1.123.366 Ha.

Genel Alan : 1.464.973 Ha.

Diyarbakır Havzası yaklaşık olarak 6000 yıldan daha eski bir zamandan beri yerleşim sahasıdır. Diyarbakır'a yerleşen ilk insanlar kendilerine tarım arazisi temin etmek, yakacak ihtiyaçlarını karşılamak ve hayvanlarını otlatmak için meşe ormanlarını tahrip etmiştir. Bunun en canlı örneğini Ergani-Dicle yolu üzerine görmek mümkündür. Yol boyunca uzanan bağlar, meşe çalılıkları arasında küçük parseller biçiminde yer alır ve insanın doğal bitki örtüsü üzerinde yol açtığı değişikliği yansıtır (Çevre Durum Raporu, 2008).

13.4. PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde çevre kirliliğinin ana kaynağı, altyapı tesislerinin yeterli olmaması ya da yanlış planlanması sonucunda işlev kazanamamış olmasıdır. GAP'ın yarattığı hızlı mekansal gelişime yeterli altyapının aynı hızla tamamlanamamış olması, çevresel kirliliğin giderek çoğalmasına neden olmuştur.

İl merkezleri ve büyük ilçe merkezlerinde görülen en önemli sorunların başında katı atıkların vahşi şekilde depolanması ile birlikte oluşan hava, su ve toprak kirliliğidir. Örneğin, Adıyaman il merkezinin katı atıklarının boşaltığı alan dik yamaç eğimli bir dere yatağında yer almaktadır. Burada bulunan dere kirli suları ile Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşmakta ve su kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca, genel olarak vahşi depolama alanlarında oluşan kendiliğinden yanma sonucu sürekli ve kesif bir duman ve kötü koku hava kirliliğine neden olmaktadır.

Atatürk Barajı sularının kirletilmesi ildeki bir diğer önemli sorundur. Adıyaman il merkezi, Atatürk Barajında en fazla kirliliğe neden olan yerleşim yeridir. İlin arıtmaya tabi tutulmayan %90'lık kesimindeki atık sular baraja deşarj edilmektedir. Aynı şekilde, Şanlıurfa'da Bozova ve Hilvan ilçeleri atıksularını direkt olarak Atatürk Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Bozova deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir mesafededir. Halfeti ilçesi de atıksularını Birecik Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Özetle, Atatürk Baraj gölüne; Adıyaman şehir merkezinin tüm atık suları, Samsat ve Kahta ilçe merkezlerinin atık suları, Şanlıurfa'nın Bozova ilçe merkezinin atık suları direkt deşarj edilmektedir. Birecik ve Karkamış Baraj göllerine Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin atık suları deşarj edilmektedir. Söz konusu baraj göllerinin suyu sınır aşan su konumundadır.

Diyarbakır'da ise, ilin en önemli su kaynaklarından biri olan Dicle Nehri birçok kirletici unsurun etkisinde bulunmaktadır. Dicle Nehri'ne kıyısı olan her yerleşim birimi kanalizasyon sularını nehre boşaltılmakta, sanayi kuruluşları atık suları doğrudan ya da kanalizasyon yolu ile nehre akmakta, nehrin çevresinde bulunan petrol kuyuları ve tesislerinde meydana gelen aksaklıklardan dolayı oluşan sızıntılar Dicle Nehri'ni ciddi oranlarda kirletmektedir. Dicle nehri'nin kıyılarında denetimsiz, kaçak ve ruhsatsız olarak çalışan kum ocakları toprak seviyesini düşürerek çevreye zarar vermektedirler. Ayrıca Dicle nehri kenarında bulunan kesimhaneler atıklarını arıtma sistemlerinden geçirmelerine rağmen azda olsa su kirliliğine sebep olmaktadır.

İllerde ısınmada sobalarda odun, kömür, tezek, likid petrol gazı, motorin, kaloriferlerde fuel-oil, kömür ve doğalgaz gibi yakıtlar kullanılmaktadır. Şanlıurfa'da, kışların ılık geçmesi nedeniyle ısınmada yoğun olarak elektrik enerjisi kullanımı da söz konusudur. Örneğin, Adıyaman-Diyarbakır Doğalgaz Boru Hattı ve şehir merkezine doğalgaz boru hattı döşenmesi çalışmaları tamamlanmış olmasına rağmen, Şanlıurfa'da İl Mahalli Çevre Kurulunda alınan kararlar doğrultusunda kükürt oranı yüksek, kalori değeri düşük kömür ve yakıtların yasaklanması neticesinde ilde önem arz edecek hava kirliliği oluşmamaktadır.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşna görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

Tarımdal üretimde kullanılan zenginleştiriciler ve fazla sulamda da toprak verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Örneğin, Diyarbakır'da tarım sektörünün performansını doğrudan etkileyen en önemli faktör kirlilik problemidir. Özellikle Dicle Havzası'ndaki kirlilik dikkat çekmektedir. Etibank bakır fabrikasının zehirli katı ve sıvı atıkları ile Dicle nehrinin kirlenmesine neden olmuştur.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşna görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

B. SENTEZ VE DEĞERLENDİRME

1. COĞRAFİ KONUM, ULAŞIM VE İDARİ YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Planlama Bölgesi'ndeki, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır, "Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması"na göre, Düzey-1 Bölgeleri'nden TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kalmakta olup, Düzey-2 Bölgeleri'nden TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi ve TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi'ni oluşturmaktadır. Gaziantep Alt Bölgesi'nde; Gaziantep ve Kilis ile birlikte Adıyaman ili, Şanlıurfa Alt Bölgesi'nde; Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri yer almaktadır.

Planlama Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta ve batı kısmında yer almaktadır. Bölge, kuzey ve doğuda Doğu Anadolu Bölgesi, batıda Akdeniz Bölgesi ve güneyde ise Suriye ile çevrilidir. Planlama Bölgesi'nin komşu illeri; Elazığ, Bingöl, Muş, Batman, Mardin, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya illeridir.

Planlama Bölgesi, Fırat ve Dicle Havzaları içinde kalmaktadır. Planlama Bölgesi'nin toplam yüzölçümü 40.856 km² olup, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %5,2'sini oluşturmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa ili toplamda %82,7 ile Planlama Bölgesi yüzölçümünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Planlama Bölgesi kendi içinde değerlendirildiğinde, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır arasındaki ulaşımın büyük çoğunluğunun karayolu ile yapıldığı görülmektedir. Yapımı süren ve Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır illerini birbirine bağlayan otoyol tamamlandığında, bölgesel gelişme dinamiklerinin daha da hızlanması beklenmektedir. Diğer yandan ulusal demiryolu ağı bölgeyi iki aks üzerinden doğu batı doğrultusunda beslemektedir. Kuzeydeki hat Ergani'den Bölge'ye girmekte, Diyarbakır ve Batman'ı geçerek Kurtalan'da son bulmaktadır. Güneydeki hat ise, Gaziantep ve Nizip üzerinden Suriye sınırını izleyerek Irak'a bağlanmaktadır. Ancak, fiziki yapının uygun olmasına karşın, demiryolu ağı Bölge'deki yerleşmelerin küçük bir kısmına hizmet verebilmektedir. Bölgedeki üç ilde de havaalanı bulunmaktadır. Planlama bölgesindeki mevcut karayolu ve demiryolu geçişleri, mekansal gelişim açısından planlamada dikkate alınacak eşikler arasındadır. Ayrıca, planlama kararlarında bölgedeki mekansal ve sektörel gelişmede ulaşım akslarının güçlendirilmesinin oynayacağı rol de dikkate alınacaktır.

Planlama Bölgesi'ndeki illerde, 2001 yılı için ortalama GSYİH yaklaşık 1.200 ABD Doları olup, 2.146 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Bununla birlikte, Bölge illerinin ekonomik yapısını doğrudan etkileyen, temelde çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesi olan GAP sayesinde, illerdeki gelir düzeyi ve yaşam kalitesi hızla artmaktadır.

Planlama Bölgesi, her şeyden önce önemli bir tarım bölgesidir. Türkiye'deki işlenen tarım alanlarının %8,4'ü, toplam sulanabilir arazinin %25'i, GAP'ın sulanabilir arazisinin ise yaklaşık yarısı planlama bölgesinde bulunmaktadır. Bölgede çalışan nüfusun yaklaşık %60'ı tarım sektöründedir. Bölgede kişi başı bitkisel üretim değeri, kişi başı canlı hayvan değeri ve kişi başı hayvansal ürün değeri Türkiye ortalamasından oldukça yüksektir.

Türkiye'nin toplam tahıl üretiminin yaklaşık %11'i, kuru baklagil üretiminin %21'i, pamuk tohumu üretiminin yaklaşık %48'i ve üzüm üretiminin %7'si Planlama Bölgesi içinden sağlanmaktadır.

Türkiye koyun varlığının %9'u, büyükbaş hayvan varlığının ise yaklaşık %4'ü, bal üretiminin %4'ü, deri üretiminin ise %11'i Planlama Bölgesi içinden sağlanmaktadır.

Diğer yandan, madencilik ve sanayinin de önemli yer tuttuğu bölgede, özellikle Diyarbakır-Ergani ve Adıyaman-Gölbaşı ve Çelikhan ilçelerinde önemli maden yatakları bulunmaktadır. Sanayi sektörünün bölge ekonomisindeki payı düşük olmakla birlikte, mevcut ve proje halindeki organize sanayi bölgeleri ve diğer sanayi yatırımları ile bu payın yükselmesi beklenmektedir.

Turizm sektörünün yeterince gelişmediği planlama bölgesinin, tesis sayısında Türkiye içindeki payı %1,2, toplam yatak sayısında ise %8'dir.

Planlama bölgesi içindeki üç il de, D.P.T.'nin belirlediği Kalkınmada Öncelikli Yörelere Listesi'nde yer almaktadır. Yine D.P.T. tarafından hazırlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003"te Adıyaman ve Diyarbakır 4., Şanlıurfa ise 5. derecede gelişmiş iller arasındadır.

Bölgesel ekonomik yapı açısından, planlama bölgesi, D.P.T'nin illere göre gelişmişlik sıralaması araştırmasında 2.derece gelişmiş il statüsünde olan Gaziantep; 3.derece gelişmiş iller kademesinde olan Malatya ve Elazığ, 4.derece gelişmiş iller statüsü taşıyan Kahramanmaraş ve 5. derece gelişmiş illerden Bingöl, Muş, Batman ve Mardin ile çevrilidir.

Bu illerden bilindiği gibi, Gaziantep, Malatya ve Elazığ tarım, hizmetler ve sanayi ağırlıklı; Kahramanmaraş sanayi sektörünün payının görece yüksek olduğu ve diğerleri de tarım sektörü ağırlıklı ekonomik yapıya sahip illerdir. Mevcut duruma ve planlanan yatırımlara bakıldığında Gaziantep'in bölgenin çekim merkezi olduğu görülmekte olup, ildeki sanayi ve hizmetler sektörleri ekonomik yapının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, planlama bölgesinde kentsel ve ekonomik gelişme strateji kararları verilirken, çevre illerdeki ekonomik ve/veya sektörel gelişmeler de dikkate alınacaktır.

Planlama Bölgesinde, D.P.T.'nin 1982'de yayımlanmış olan "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" araştırmasının yapıldığı günden bugüne gerçekleşen sosyo-ekonomik değişime paralel olarak, söz konusu araştırmadaki kademelenmeden çok da farklı olmayan, ancak güncel dinamikleri yansıtan bir kademelenme yapılmıştır. Buna göre planlama bölgesi ve çevresindeki yerleşimler 4 kademeye ayrılmıştır.

1. Kademe Merkezler: Gaziantep

Planlama Bölgesi'ni doğrudan etkileyen Gaziantep, büyükşehir statüsünde olup, bölgenin nüfus açısından en büyük kentidir. Hizmetler sektörünün çok geliştiği il, sanayi sektöründeki yoğunlaşmayla da dikkati çekmektedir. En üst düzeydeki mal ve hizmetlerin sağlandığı yerleşim olarak Gaziantep, Planlama Bölgesi bütünündeki tüm yerleşimleri etki alanı içine almakta, özellikle Adıyaman ilinin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Gelecek yıllarda Gaziantep'te imalat sanayinin en büyük sektör olması ve hizmetler sektörünün payının yükselmesi beklenmektedir.

2.Kademe Merkezler: Diyarbakır

Planlama Bölgesi'nin 2.kademedeki tek merkezi olan Diyarbakır, il içindeki diğer yerleşimlere oranla büyük gelişmişlik farkına sahip olduğundan, Büyükşehir statüsünde bölgesel bir merkez olarak 3.kademe merkezlerden bir adım ileride; ancak sektörel uzmanlaşma ve

çeşitliliği üst merkezler kadar sağlayamadığından 1.kademe merkezlerden de bir adım geridedir. Diyarbakır, il bütünündeki tüm yerleşimlerin yanında, Şanlıurfa ili Siverek ilçesini de etki alanı içine almaktadır. Gelecek yıllarda Diyarbakır'da sanayi sektörünün işgücündeki payının yükselmesi, buna karşılık, aşırı yüklenmiş bulunan hizmetler sektörünün payının azalması beklenmektedir.

3. Kademe Merkezler: Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Siirt, Cizre, Batman

Bu kademedeki yerleşimler, Planlama Bölgesi içinde ve çevresinde birer alt-bölge merkezleridir. Hizmetler sektörünün işgücüne oranının çevre yerleşimlere göre oldukça yüksek olduğu bu merkezler, hızlı bir kentsel gelişim sergilemekte, giderek artan sanayi yatırımları da dikkat çekmektedir. Özellikle Şanlıurfa, GAP'ın etkileri ile büyük bir hızla artan kentleşme oranı, bölgesel ölçekli tarımsal projeleri ve sanayi yatırımları ile bu kademe içinde bir adım öne çıkmaktadır. Planlama Bölgesi içindeki Şanlıurfa ve Adıyaman, kendi illeri içindeki yerleşimler için merkez konumundadır.

Gelecek yıllarda Şanlıurfa'nın, bölgenin batı kesiminde Fırat Havzası'nda bulunan yerleşmeleri etki alanına alacağı ve bazı hizmetlerin sunulmasında Diyarbakır ile rekabet edeceği tahmin edilmektedir.

Ayrıca, Gölbaşı-Besni-Adıyaman-Kahta bütünleşmesinin daha da belirginleşmesi ve bu yerleşimlerin belirli kentsel işlevleri birlikte ve birbirlerini tamamlar biçimde yerine getirmesi öngörülmektedir. Coğrafi kısıtlarla belirgin bir alt bölge oluşturan bu kesimde, Adıyaman ilinde hizmetler ve sanayi sektörünün payının artması beklenmektedir.

4. Kademe Merkezler: Birecik, Hilvan, Siverek, Viranşehir, Akçakale, Nizip, Kilis, Kızıltepe, Nusaybin, Oğuzeli, Kurtalan

Bu yerleşimler, çevre kentsel ve kırsal yerleşimler için yerel birer alt merkez konumundadır. Hizmetler ve sanayi sektöründeki artışın dikkat çektiği bu yerleşimler, temel kentsel ve sosyal işlevleri barındırmaktadır. Buna karşın, temelde tarımsal niteliklerini de sürdürmektedir.

Gelecek yıllarda bu yerleşimlerde hizmetler sektörünün işgücündeki oranının, 3.kademe merkezler kadar olmasa da artış göstermesi, özellikle de sulamaya açılacak düzlük kesimlerde veya bunların yakınlarında bulunan yerleşmelerde hizmet ve imalat sanayii ağırlıklı bir gelişme görülmesi beklenmektedir.

İdari açıdan, Adıyaman'ın Merkez, Besni, Çelikhan, Gerger, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut olmak üzere 9 ilçesi, 28 beldesi ve 428 köyü vardır.

Şanlıurfa'nın Merkez, Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Harran, Hilvan, Siverek, Suruç ve Viranşehir olmak üzere 11 ilçesi, 26 beldesi ve 1.147 köyü vardır.

Diyarbakır'ın Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan olmak üzere 17 ilçesi, 28 beldesi ve 761 köyü vardır.

Planlama Bölgesi'nde, toplam 37 ilçe, 82 belde (kentsel yerleşim) ve 2.336 köy (kırsal yerleşim) bulunmaktadır.

2. DOĞAL VERİLERİN DEĞERLENDİRMESİ

2.1. İKLİMSEL VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Güneydoğu Anadolu, Akdeniz iklimi ile karasal iklimin iç içe bulunduğu bir bölgedir. Gece ile gündüz arasında oldukça fazla sıcaklık farkları vardır. Bu bölge içerisinde yer alan planlama bölgesi kapsamında Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri konum itibariyle denizden uzak olduğu için sıcaklık bakımından karasal iklim özellikleri görülür. Kışlar oldukça soğuk olup, en çok yağış bu mevsimde düşer. Yaz mevsimi ise enlemin, karasallığın ve güneyden esen çöl rüzgarlarının etkisi ile çok sıcak ve kurak geçer. Bu durum buharlaşma şiddetinin çok fazla olmasından da kaynaklanmaktadır. Özellikle Şanlıurfa ili ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan Adıyaman'ı doğudan batıya doğru bölen Antik Torosların kuzeyinde kalan dağlık bölgenin iklimi ile güneyinde kalan dağlık bölgenin iklimi birbirinden farklıdır. İlin iklimi Doğu Anadolu ile Akdeniz bölgeleri arasında köprü konumundadır. Ayrıca Atatürk Baraj Gölü'nün oluşmasından sonra ilin ikliminde bir yumuşama ve nem oranında artış olmuştur.

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde genellikle kuzeyden esen rüzgarlar hakimdir. Fakat iller farklı doğal, fiziksel eşikleri (barajlar, ovalar, dağlık alanlar vb.) barındırmasından ötürü illerdeki hakim rüzgar yönleri ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Adıyaman ili ve yakın çevresinde kuzey ve kuzey doğudan; Şanlıurfa il merkezinde batı ve kuzeybatıdan; Akçakale, Bozova, Birecik taraflarında batı ve kuzey batıdan; Hilvan, Ceylanpınar taraflarında güneybatı ve kuzeybatıdan; Siverek kuzey ve kuzeydoğudan; Viranşehir taraflarında ise batı, doğu ve kuzeydoğudan esmektedir. Diyarbakır il merkezinde hakim rüzgar kuzeybatı, Ergani ve yakın çevre ilçelerinde kuzey ve kuzeybatı yönünde esmektedir.

Ayrıca, planlamada mekansal arazi kullanım kararları saptanırken, hakim rüzgar yönü de önemli bir belirleyici olacaktır. Örneğin, sanayi kuruluşlarının yer seçiminde hakim rüzgar yönünün dikkate alınması, Şanlıurfa da yetiştirilen antep fıstıkları gibi ekili dikili alanlarda o yörenin hakim rüzgar yönü göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2. JEOLJİK YAPIYA İLİŞKİN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ADİYAMAN

Adıyaman ve yöresi, Güneydoğu Toroslar üzerinde yer aldığı için bu dağ kuşağının yapısal özelliklerini göstermektedir. Yöre aşınımına karşı farklı direnç gösteren kayalardan oluşmaktadır. Bu kayalar sıkışık kıvrımlı, bindirmeli ve faylı yapılıdır. Yörede yaygın olarak yüzeyleyen bir diğer birim Malatya metamorfikleridir. Tektonik bakımdan çok hareketli olan bu alanda kıvrımlar, bindirmeler ve faylar oluşmuştur. Kıvrımlar ve bindirmeler Alt-Orta Miyosen döneminde Arap ve Anadolu levhalarının, Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağı boyunca çarpışması sonucu oluşmuştur. Çalışma alanının en önemli yapısal unsurlarından biri de Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağı ve Doğu Anadolu fay zonedir.

Doğu Anadolu fay zonu, birbirinden sıkışmalı ve açılmalı aralı aşma/sıçramalarla ayrılan sekiz ana alt bölümden oluşur. Bunlar KD'dan GB'ya doğru Karlıova-Bingöl Fayı, Bingöl-Palu Yükselim Alanı, Palu-Hazar Fayı, Hazar Gölü Çöküntü Alanı, Hazar- Sincik Fayı, Sincik-Çelikhan Yükselim Alanı, Çelikhan-Gölbaşı Yükselim Alanı'dır. Bu fay, bölgeyi deprem riski açısından tehlikeli bir bölge haline getirmektedir. Adıyaman ilinin kuzey kısmı 1.derece, güney kısmı ise 2.derece deprem bölgesinde kalmaktadır. Özellikle Çelikhan başta olmak üzere Doğu Anadolu Fay Zonu üzerindeki yerleşmeler birinci derecede deprem bölgesindedir. Bu nedenle olası bir deprem riskine karşı yerleşmeye uygun araziler belirlenmeli ve inşaatlarda kaliteli yapı malzemesi kullanılmalı, nitelikli iş gücünden yararlanılmalıdır.

Adıyaman ilinin, Bezardağ kesiminde heyelan ve çığa zemin hazırlayan doğal koşullar mevcuttur. Bunlardan biri yamaç eğiminin fazla olmasıdır. Fay diklikleri ve eski heyelanların kopma yamaçlarında ise eğim %60'a ulaşmaktadır. Yörede yükselti ve coğrafi konumdan dolayı özellikle yüksek dağlık alanlarda kış mevsiminde kar yağışı fazla olmaktadır. İlkbahara doğru karların erimeye başlamasıyla birlikte heyelan ve çığ olayları ortaya çıkmaktadır. Karlık ve Çığ deresi vadilerinde çığ ve heyelan meydana gelmiştir. Bu alandaki dereye, mahalleye ve tepeye çığ adının verilmesi çığ olaylarından kaynaklanmaktadır.

Adıyaman-Gölbaşı ilçesindeki önlem gerektiren alanlarda yapılan jeoteknik değerlendirmeler sonucunda, yeraltı suyu seviyesinin yüksek olduğu, bunun yanında özellikle kumlu, çakıllı alanlarda orta dereceli bir sıvılaşma riskinin bulunduğu ve bu alanlarda yüzeyde hasar meydana getirebilecek sıvılaşmaların gerçekleşebileceği, zemin büyütme değerlerinin düşük olduğu, taşıma gücü değerlerinin izin verilebilir ölçülerde olduğu, zeminlerde oturma ve şişme riskinin olmadığı, SPT-N değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Yeraltı suyu seviyesinin yüksek olması, alüvyonun yapı ve doku itibarıyla zemin kategorisinde olması, orta derecede sıvılaşma riski olan seviyelerin varlığı ve birinci derece deprem bölgesinde yer alması açısından Gölbaşı ilçesi jeolojik açıdan önlem gerektiren bir bölgedir.

Türkiye'de her yıl deniz ve göllere 500 milyon ton materyal taşınmaktadır. Bu rakam, erozyonun Türkiye için ciddi bir tehdit olduğunu göstermektedir. Türkiye'de akarsu havzaları itibarıyla Fırat Havzası en fazla sedimentin taşındığı havzadır. Fırat Havzası'nın tali bir havzası olan Kahta Çayı Havzası'nda ise bu oran çok daha yüksek olup, Kahta çayı ve kolları tarafından 1 km.²'den yılda yaklaşık 4000 ton materyal taşınmaktadır. Havzada bu şiddetli erozyonun

meydana gelmesinde, eğim, zeminin litolojik özellikleri (ofiyolitik ve karmaşık yapının yaygın bir yer kaplaması gibi), bitki örtüsü tahribi ve yanlış arazi kullanımı rol oynamaktadır. Bu materyal, havza için yerel bir kaide seviyesi olan Atatürk Baraj gölüne dökülerek barajın ekonomik ömrünün kısılmasına etki etmektedir. Planlanan Kahta Barajı için de tehlike arz etmektedir.

Kahta Çayı Havzası'nda şiddetli erozyon neticesinde bazı alanlar tamamen çıplak bir konuma gelmiştir. Çıplak kayalık alanlar havzanın %3.9'unu (61 km.²) oluşturur. Bu alanlar dağların yüksek kesimleri ile eğimi %45'den fazla olan yamaçlardır. Karlık Dağı, Akdağ, Çopan Dağı, Çatbahçe köyünün kuzey kesimi, Halof Dağı'nın güney yamaçları, başlıca çıplak alanların dağılışı gösterdiği yerlerdir. Bu dağlık alanların zirveleri ve zirveye yakın yerleri bitki örtüsünden yoksun kayalık alanlardan oluşur.

Adıyaman ilinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının %90'nı çeşitli şekillerde erozyona maruz durumdadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır. Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir. Erozyonun başlıca nedeni olan eğim durumunun yanında, orman yangınları, ormandan tarım alanı kazanma çabaları ve eğimli tarım arazilerinin bilinçsiz toprak işleme ile bitki örtüsünün değişik amaçlarla yok edilmesi sayılabilir.

SANLIURFA

Şanlıurfa il sınırları içinde kalan alanın büyük bir kısmı jeolojik açıdan III. zaman Formasyonlarından oluşmuştur. Şehrin özellikle batı, kısmen de kuzey ve kuzeydoğu kesimlerinde Eosen kalkerleri geniş yer kaplamaktadır. Güneybatı ve güney kesimlerindeki plato alanında Oligo-Miosen devrine ait kalkerler hakimdir. Harran Ovası'nın hemen kuzeyinden başlayarak kuzeye doğru devam eden bazalt örtülerinin bulunduğu saha üzerinde, bugünkü şehrin önemli bir bölümü yer almaktadır. Şehrin kuzeyinde ve kuzeybatısında bazalt örtüleri geniş bir yer kaplamaktadır. Kuzeybatıda bulunan Aşıkköy çevresinde, şehrin hemen kuzeyinden itibaren Karaköprü kasabası'nın çevresinde bazalt örtüleri hakim Formasyon konumundadır.

Anadolu Levhası ile Arap Levhası arasında Orta Miyosen'den gelişen kıta-kıta çarpışmasını izleyen dönemde bölge sıkışma tektoniği rejiminin etkisi altında kalmıştır. İnceleme sahası Arap-Anadolu plakası çarpışma zonunda bulunduğu için çeşitli kompresyon ve tansiyon kuvvetlerinin etkisinde kalmış buna paralel olarak çatlak sistemleri gelişmiştir.

Şanlıurfa ve çevresini etkileyen önemli faylardan biri, Bozova Fay Zonu'dur. DAFZ'nun sağ yanal atımı olan bir X kırığı niteliğindeki fay, Adıyaman güneyinde belirginleşir; Bozova'dan geçip, Şanlıurfa il merkezi yakınında hafif güneye dönerek, Akçakale grabeninin batı kenarını oluşturur. Bir diğer fay ise, Kalecik fayıdır. Bozova Fayı'nın doğusunda, Bozova

doğusu ile Hilvan arasından geçen kuzeybatı-güneydoğu yönlü bu fay, Lice Fay Zonu ile DAFZ'nın bir X kırığı niteliğinde olup, sağ yanal olarak gelişmiştir. Kalecik fayı ile Bozova fayı arasında son yıllarda yoğun bir deprem etkinliğinin olduğu gözlenmektedir. Şanlıurfa ilinin büyük kısmı 3.derece deprem hattında kalmaktadır; güneyde bir kısım alan 4.; kuzeyde ise, 2. ve 1.derece deprem kuşakları yer alır.

Şanlıurfa'nın kuzeyinde, Şariyaj ters fay ve bindirme kuşaklarını oluşturan sıkışma tektoniğinin etkileri büyük oranda görülürken, K-G doğrultulu Karacadağ kırık sistemi, yine aynı doğrultulu Akçakale Garabeni fayları ve KB-GD doğrultulu Bozova Fay sistemi meydana gelmiştir. Çalışma alanındaki kıvrımları verev bir şekilde yırtan makaslama yapıları da önemli ölçüde görülmektedir. Aktif heyelan olayları, kaya düşmesi, kaya devrilmesi gibi duraylı olmayan herhangi bir arazi kesimi gözlemlenmemiştir.

Şanlıurfa'nın 32 km. güneyinde, Akçakale ilçesinin 20 km. kuzeybatısında yer alan Ortaören köyünün 1.5 km. batısında, Harran Ovası'ndan karstik Formasyonlu Fatik Dağları'na geçiş zonunda bir çökm.e çukuru bulunmaktadır. İlk olarak 1998 yılında yapılan arazi çalışmaları sonucunda belirlenmiş olan bu çukur, yerinde yapılan inceleme sonucunda, çukurun 10 m. çapında ve 10 m. derinliğinde olduğu tespit edilmiştir. Giderek genişlediği tespit edilen bu çukur bölgesi ve çevresinde yapılaşma riskine dikkat edilmelidir.

DİYARBAKIR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1.jeolojik zamandan günümüze kadar devam eden yaşlarda ve bölge genelinde geniş yayılım gösteren pek çok stratigrafik birim içermektedir. Bu birimlerin çoğu bölge genelinde yayılım gösterirken bir kısmı da lokal olarak yüzeylemektedir. Bölge tektoniğinin etkisinde kalan bu birimler beraber kıvrımlanarak, çok güzel antiklinal ve senklinaller oluşturmaktadırlar. Bu nedenle petrol ve jeotermal akışkanlar için mükemmel kapanlar meydana gelmiştir. Diyarbakır İli ve yakın çevresi jeolojik süreç içinde önemli tektonik olaylara maruz kalmış ve bunun sonucu olarak ta pek çok tektonik yapı gelişmiştir.

İnceleme alanındaki en önemli tektonik yapıyı oluşturan Güneydoğu Anadolu Bindirmesi inceleme alanının kuzeyinde kilometrelerce devam etmekte ve yer yer tek bir bindirme fayı; bazı yerlerde ise birbirine paralel iki, üç hatta dört bindirme fayı halinde görülmektedir. Bu fayların eğimleri az olduğundan güneye doğru bindirme kuşağı boyunca sürüklenmeler yer yer 20 km.yi bulmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bindirmesi (Bitlis Bindirmesi), Çermik antiklinali, Aşağışeyhler senklinali ve Midyat Grubu ile Lice Formasyonu arasında gelişmiş ters faylar belli başlı tektonik yapıları oluşturlar.

Kıvrımlı yapılar içinde Çermik antiklinali ile Aşağışeyhler senklinali en belirgin olan yapılardır. Bunlardan, Ketin tarafından Çermik çevresinde yapılan çalışma sırasında (Ketin 1955) saptanan Çermik antiklinali Çermik'in" hemen güneyinde 30 km. lik bir saha boyunca K 65° D yönünde uzanmaktadır. Bir diğer kıvrımlı yapı Çermik antiklinali ekseninin yaklaşık 5

km. kuzeyinde Aşağışeyhler köyünden geçmek üzere kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Aşağışeyhler senklinalidir. Çermik antiklinaline paralel olarak uzanış gösteren senklinal Midyat kalkerleri ile Lice Formasyonunun kıvrımlanmasıyla oluşmuştur. Yaklaşık 10 km. eksen uzunluğuna sahip olan senklinal hafifçe güneye devriktir. Araştırma alanında irili ufaklı birçok kırıklı yapı bulunmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Yakın Yöresi, Türkiye'nin en büyük tektonik yapılarından Doğu Anadolu Fay Zonu, Bitlis Zagros Kenet Kuşağı, Ölü Deniz Fay Zonu ve bu fayların eşlenikleri olan daha küçük faylarla kesilmiş bulunmaktadır. Bu fayların üzerinde yoğun bir deprem etkinliği bulunmasına rağmen, üzerinde yer alan sismik boşluklardan dolayı Bölgenin, özellikle kuzeyde yer alan DAFZ (Doğu Anadolu Fay Zonu), BZKK (Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı) ve batıdaki ÖDFZ (Ölüdeniz Fay Zonu) boyunca, önümüzdeki yüzyıl içinde, tarihi dönemlerde meydana gelen depremlere benzer ve son dönemlerde meydana gelen depremlerden daha büyük depremlere gebe bir durumda olduğu söylenebilir. Diyarbakır ilinin güneyi 2.derece, kuzeyi ise 1.derece deprem bölgesinde kalmaktadır.

Dicle Nehri kenarı Kırklar Dağı'nın doğu kesimlerinde de Bozdemir Köyü'nün kuzey kesimlerinde kırgıbayır topoğrafyası egemendir. Kütle hareketleri, kaya düşmesi ve heyelanlar şeklinde gözlenir. Bazaltların sona erdiği Dicle Nehri boyunca dik yamaçlarda bazalt bloklarının düşmesi şeklinde gelişmiştir. Ayrıca Havar Çayı vadisi boyunca dik yamaçlarda yoğun kaya düşmesi gözlenmiştir. Fabrika Köyü'nün GB'sında Kurtkayası mevkiinde geniş bir potansiyel heyelan alanı mevcuttur. Bazalt örtüsü altında gevşek tutturulmuş malzeme ve yağmur sularının killi seviyeleri sıvılaştırdığından dolayı kademeli olarak gelişmiş heyelan gözlenir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, Adıyaman ilinin Gölbaşı ve Çelikhan ilçelerinden geçen Doğu Anadolu Bindirmesi ve Diyarbakır ilinin kuzeyindeki Çüngüş ve Ergani ilçelerinden geçen Güney Doğu Anadolu Fayı'ndan etkilenmektedir. Bu ana fay ve bindirme zonuna yakın yerler, yani bölgenin kuzeyi genellikle 1.derece deprem kuşağında kalmaktadır. Ayrıca, Adıyaman'ın Bozova ilçesinden, Atatürk Barajı'nın güneyinden geçen Bozova Fayı; Harran Ovası'nda yer alan faylar ve Siverek ilçesinin kuzeyinden Viranşehir'e doğru uzanan faylar da Planlama Bölgesi'ni etkileyen diğer önemli faylardır. Planlama Bölgesi'nin kuzeyinden güneyine doğru, deprem dereceleri 4.dereceye kadar düşmektedir.

Planlama Bölgesi'nde jeolojik yapı ve topografyaya bağlı olarak, heyelan, kaya düşmesi ve çöküntü çukurları riskleri taşıyan bölgeler bulunmaktadır. Bu tür risklerin ağırlıklı olarak yer aldığı yerler genelde fay hatlarına yakın bölgelerdir. Bu kapsamda, Planlama Bölgesi'nin kuzeyindeki Adıyaman'ın Gölbaşı, Çelikhan, Sincik ve Gerger ilçeleri; Diyarbakır'ın Çüngüş, Dicle, Hani ve Kulp ilçeleri ve Diyarbakır il merkezinin kuzeyindeki bazı alanlar heyelan ve kaya düşmesine maruz bölgelerdir. Buna ilaveten, Harran Ovası'nda ki çöküntü bölgesi de riskli alanları oluşturmaktadır.

2.3. JEOMORFOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman ilinin jeomorfolojik yapısındaki en belirgin birimler, Kahta Çayı Havzası, Adıyaman ve Bulam Çayı Vadisi olarak dikkat çekmektedir. Kahta Çayı Havzası, Alp orojenik kuşağının devamı olan Güneydoğu Toroslar üzerinde yer almaktadır. Havzadaki jeomorfolojik birimler kıvrılma ve kırılmalarla bugünkü şeklini almıştır. Havzanın jeomorfolojisi üzerinde tektonik hareketler belirleyici rol oynamıştır. Doğu Anadolu fayı, havzanın batı bölümü içerisinde GB-KD istikametinde geçmektedir.

Yörede ovaların, vadilerin ve dağlık alanların şekillenmesinde Doğu Anadolu fay zone etkin rol oynamıştır. Doğu Anadolu fay zone boyunca daha önce yapılan çalışmalara göre çek-ayır havzalar (pull-apart basin), çöküntü ovaları, deforme aşınım yüzeyleri, fay doğrultusunda uzanan sırtlar, ötelenmiş sırt ve tepeler, asimetrik sırt ve vadiler, çizgisel vadiler, fay diklikleri, fay gölleri (sag-pont), basamaklar, fay yamaçları, fay façetaları, çatlak ve yarıklar gibi şekiller oluşmuştur.

Mezopotamya'nın kuzey sınırını oluşturan Adıyaman Havzası, Holosen başlangıcına (postglasyal) karşılık gelen Neolitikte oldukça elverişli coğrafi koşullara sahip bulunmaktaydı. Neolitik sonrası dönemlerde de Adıyaman Havzasının kuzeyinde bir duvar gibi yükselen faylı karstik bir yapıya sahip rölyef koşulları eski yaşamdaki insanlığa savunma imkanı vermesinden dolayı yerleşim yeri olarak seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün havzada bulunan güncel yerleşim merkezlerinin birçoğu geçmişteki iskan çekirdeklerinin devamı niteliğindedir.

Atatürk Baraj Gölü'nün Alt Pleyistosen sekileri hariç diğer alt sekilerle birlikte Fırat ve bazı kollarına ait vadi tabanlarını sular altında bırakmasıyla havzanın doğal görünümünde önemli değişiklikler olmuş, başta Samsat olmak üzere birçok yerleşim yeri baraj gölü suları altında kalmıştır. Böylece baraj gölü adeta Alt Pleyistosen koşullarını yeniden restore etmiştir.

Adıyaman'da yeryüzü şekillerinin yaklaşık %50'sini dağlık alanlar oluşturmaktadır. İlin orta kesimlerinden itibaren kuzeyi tamamen dağlık alanlardan oluşmaktadır. Güneydeki kısımlar ise, akarsu vadileri ile yarılmış çatlaklı yükseltilerle kaplıdır. Dağlık alanlardan kaynaklanan akarsular ovaya ulaştıkları kesimlerde geniş birikinti yelpazeleri oluşturmuşlardır. Ovanın kuzeyi ve güneyinde birikinti yelpazeleri nisbeten geniş alanlı, doğu ve batısındakiler ise oldukça dar alanlıdır. Ovanın kuzey bölümünde Çelikhane çayı, Arı ve Hazek tepe eteklerindeki kuru dereler, Bulam, Pınarbaşı, Çopur dereleri birikinti yelpazeleri meydana getirmiştir.

İlin güney kesimleri ise Fırat Nehri, Kahta Çayı ve bunları besleyen dere ve çayları içinde bulunduran, az engebeli bir yapıdadır. Kahta, Samsat, Keysun (Çakırhöyük), Azaplı-İnekli ve Pınarbaşı ovaları ilin önemli ovaları olup ilin güney kesiminde yer almaktadır. Ovalar il alanının %15,6 gibi küçük bir alanını kapsamaktadır.

İldeki karstik oluşumlar, Bezar Dağı ve Akdağ üzerindeki yüksek aşınım düzlükleri içerisinde mermerler üzerinde daire ve elips şeklinde dolinler bulunmaktadır. Mermerler Akdağ'ın her iki yamacında yüksek kalker kornişler meydana getirmiştir. Akdağ'ın güneye bakan yamaçlarında traverten ve etek döküntüleri gelişmiştir. Akdağ güneyinde kaynağını mermerlerden alan dereler Bulam çayının kuzey yamacında yatay durumda 20-30 m. kalınlıkta traverten depoları oluşturmuştur.

Adıyaman ili %10'dan daha az eğimlidir. Yer yer de %10-25 arası ve %25'den daha fazla eğimli alanlara rastlanmaktadır. Temel kayalar olarak adlandırılan Germav Formasyonu ile Midyat kireçtaşlarının gözlendiği alanlarda eğimler %10-25 arasındadır. Üst Miyosen yaşlı tortulların kapladığı alanlarda eğimler genelde %25'den fazladır. Kuvaterner yaşlı tortul kayaların kapladığı alanlar genelde %10'dan daha az eğimlidir.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa, eski kara kütlesi olan S.Arabistan platformunun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri arasında yer almaktadır. Senklinaller ve Antiklinaller arasında geniş ovalar bulunur. Şanlıurfa arazisi % 60,4 dalgalı, % 22 dağlık, % 16,3 ova, %1,3 plato karakteri göstermektedir. Araştırma sahasının topografik ve morfolojik özellikleri incelendiğinde dört ayrı birim ayırt edilmektedir. Bunlar Çermik'in kuzeyindeki dağlık alan ve platolar; tepelik ve az eğimli düzlük alanlar; vadiler ve birikinti konileridir.

Şanlıurfa ili kuzeydoğusunda, Diyarbakır ili sınırlarında yer alan Karaca Dağ dışında genel olarak ovalık bir alan üzerinde kurulmuştur. İlin ortalama yükseltisi 518 metredir. Kuzeydoğudaki dağlık alan dışında genellikle yükseltisi 900 metreyi aşmayan geniş düzlüklere rastlanır. Yükselti güneyde Suriye sınırında 400 metrenin altına düşer. Harran Ovası'nın denizden yüksekliği 375 metredir.

Şanlıurfa kuzey, kuzeydoğu, kuzeybatı, batı ve güneybatıdan platolarla çevrilidir. Şehrin batısında, nispeten güneye doğru uzanan aynı zamanda Harran ve Suruç ovalarını birbirinden ayıran Fatik Platosu yer almaktadır. Platonun yükseltisi, kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Akarsu vadileriyle parçalanmış olan Fatik Platosu'ndan doğuya doğru yağışlı mevsimlerde akışa geçen dönemlik akarsular uzanmaktadır.

Şanlıurfa ilinin kalkerli toprak yapısından ötürü çevrede bir takım mağaralar bulunmaktadır. Bu mağaraların çoğu doğal olup içlerinden en önemlileri Kırk Mağaralar, Dergâh Mağarası ve Hazreti Eyüp Mağarasıdır. Bunların yanı sıra Damlacık Dağının kuzey, güney ve batı yamaçlarında da irili ufaklı mağaralara rastlanmaktadır. Bu mağaraların bazıları tarihi çağlarda yerleşim amaçlı olarak kullanılmıştır

DİYARBAKIR

Diyarbakır İli'nin büyük bir kesimi Dicle havzasında yer alır. İlin batısındaki Çüngüş ve Çermik ilçeleri ise Fırat havzasındadır. Arabistan-Suriye kıta çekirdeğinin kuzey kesimi, Yukarı Mezopotamya'nın Diyarbakır Havzasını oluşturur. Bu kıta çekirdeği, kristalin kayalardan bir yapı gösteren sağlam bir platformdur.

Güneydoğu Toroslar arasında uzanan geniş alana Diyarbakır Havzası denir. Bu bölümün güneyinde ise orta yükseklikteki dağlardan oluşan Mardin yükseltisi yer alır. Kuzeybatı güney doğrultusunda uzanan Karacadağ yükseltisi, Diyarbakır Havzasıyla batıdaki Şanlıurfa yaylasını birbirinden ayırır. Sönmüş bir Volkan olan Karacadağ 1954 m. yüksekliği ile yörenin en yüksek noktasıdır.

Diyarbakır'ın kuzeyinde bulunan 1500 m.den yüksek dağlık saha üzerinde düz alanlar bulmak olanaksız iken, güneye doğru bazı dağların üst kesimlerinin de platolar görülmektedir. Diyarbakır ovaları bazalt levhaları ile örtülü kırmızı-kahverengi topraklardır. Diyarbakır, Gevran (Ergani) ve Karahan ilin önemli ovalarıdır. Ayrıca 5 bin hektardan küçük olan Lice, Hazro, Çermik, Çüngüş, Piran, Hani, Kulp Şerit ve Dicle ovaları vardır.

Platolar üzerinde rastlanan şekillerden biri de karstik çukurluklardır. Özellikle Midyat Grubuna ait saflık derecesi yüksek, çatlaklı kalkerler üzerinde irili ufaklı dolin ve uvala benzeri karstik çukurlar gelişmiştir. Gelincik dağı üzerindeki plato yüzeyinde bu çukurluklar net bir şekilde fark edilmektedir. Ne varki yöredeki litolojik yapı sık sık değiştiğinden gelişmiş bir karst topografyasından söz edilemez. Yine Midyat Grubuna ait saflık derecesi yüksek, çatlaklı kalkerlerden oluşan tepelik alanlarda karstik aşınım sonucu oluşmuş mağaralara rastlanır. Çermik güneydoğusunda (Çermik'in 6 km. güneydoğusunda Lilkazın Mağarası) ve kuzey doğusunda bu tür mağaralar mevcuttur ve bazı tepelere buna bağlı olarak "Mağara Tepesi" gibi isimler verilmiştir. İldeki karstik oluşumlar, Birkleyn Mağaraları ve Eshab-ı Kehf Mağarası'dır.

İnceleme alanında Dicle nehri vadi yamaçlarında ve Dicle nehrine kavuşan vadilerde eğimin arttığı bunun dışında şehir merkezinin önemli bir bölümünde eğimin %0-5 aralığında olduğu gözlenir. Nehir tabanından sekilere ve plato alanına geçişte ve akarsu vadi yamaçlarında belirgin eğim artışı göze çarpar. Dağlık alanlar ve platolar bir kenara bırakılırsa, araştırma alanının geri kalan kısmının tepelik ve az eğimli düz veya düze yakın arazilerden oluştuğu görülür. Az eğimli düzlük alanlar, daha çok Çermik'in doğu ve güneydoğusunda yayılış gösterirken; batı kısmında %5 ile %30 arasında değişen yamaç eğimlerine sahip tepelik alanlar hakimdir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki yeryüzü şekilleri, ovalık ya da plato düzlükleri ile dağlık alanlardan oluşmaktadır. Bölge genel olarak, Adıyaman-Şanlıurfa sınırlarındaki Atatürk Barajı ve Şanlıurfa-Diyarbakır sınırlarındaki Karacadağ ile üç parçaya ayrılmış durumdadır.

Atatürk Barajı'nın kuzeyinde baraja inen akarsu vadileri ile parçalanmış dalgalı bir coğrafya hakimdir. Planlama Bölgesi'nin Adıyaman'dan başlayarak Diyarbakır'da da devam eden kuzeyi tamamen dağlık alanlardan oluşmaktadır. Atatürk Barajı'nın güneyinde, Şanlıurfa'da ise genel olarak ovalık bir yapı hakimdir. Diyarbakır ilinin bulunduğu bölge ise, Karacadağ'dan sonra başlayan düzlükler, ilin ortasında il merkezini de içine alacak şekilde devam eden bir düzlükten sonra, ilin doğusunda yerini yine dağlık alanlara bırakır.

2.4. HİDROLOJİK VE HİDROJEOLJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADIYAMAN

Adıyaman ve çevresi akarsular bakımından oldukça zengin sayılır. Kar, yağmur suları ve kaynaklarla beslenen bu akarsuların su seviyesi, ilkbahar başlarında en yüksek seviyeye ulaştığı halde; yaz mevsiminde başlayan kuraklık ve buna bağlı şiddetli buharlaşma (673 mm.) nedeniyle su seviyesi düşmektedir. Adıyaman ve çevresinde görülen tüm akarsular doğu ve batıda toplanmıştır. Bunların hepsi Türkiye'nin en önemli akarsularından olan Fırat Nehri'nin kollarıdır. Kahta Çayı, Göksu Çayı, Ziyaret Çayı, Sofraz Çayı ilin önemli akarsularıdır.

Adıyaman, genel olarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. İl bu bölgede Kahta Havzası içinde kalmaktadır. Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yer altı suları, Toros dağlarının yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki Formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir. Bu durum, sulama ya da kullanma amacı göz önünde bulundurulduğunda, suların kaliteli olduğunu göstermektedir.

Kahta Çayı'nın başlıca kolları batıdan Recep (Bulam), kuzeyden Birimse (Yarpuzlu) ve havzanın doğu kesiminden kaynaklarını alan Büyükçay'dır. Havzanın bir diğer su rezervini 14,3 km.²'lik alanıyla Çat Baraj Gölü teşkil eder. Çat gölünün rezervi 240 hm³'tür. Bu gölün sularıyla inceleme sahasının dışında kalan Malatya havzasındaki tarım arazileri sulanmaktadır. Havza, muhtelif şekillerde teşekkül eden kaynaklar bakımından da zengin bir potansiyele sahiptir. Karstik alanlardaki karstik kaynaklar ve faylanmaların görüldüğü alanlardaki fay kaynakları havzada yaygın kaynakları oluşturur. Çelikhane depresyonu ve çevresinde Zerban, Havsari, Balıksırtı, Mir, Selale ve Abdülharap kaynakları yöredeki önemli karstik kaynakları oluşturur.

Bu kaynaklar hem içme hem de sulama suyu olarak değerlendirilmeye elverişlidir. Çelikhane Ovası'nın sulanmasında bu kaynaklardan yararlanılmaktadır. Havzanın doğu kısmında yer alan Sincik depresyonu ve çevresinde de çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Sincik'in kuzeyinde bulunan Hayırlı yerleşmesinin kuzeydoğusunda yer alan Mergemezin alanındaki kaynaklar diğer önemli kaynaklardır. Bu kaynakların bir bölümü Sincik kasabasına içme suyu olarak verilmektedir. Ancak, hayvanların yoğun olarak otlatıldığı su toplama havzasının aşağı kısmında yer alan bu su kaynakları, sızıntılarla kirletilmektedir.

İldeki doğal göller, Gölbaşı, Abdülharap, Azaplı ve İneklı olarak bilinen göllerdir. Adıyaman ilinde, GAP ile oluşturulmuş olan Atatürk Baraj Gölü ile Çamgözü ve Çat Barajı Gölleri de bulunmaktadır.

Adıyaman İli su kaynakları olarak, Göksu Irmağı, Değirmen Çayı, Gölbaşı Gölleri, Abdülharap Gölü, Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane içmesi sayılabilir. Söz konusu su kaynaklarından Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhane İçmesi il sınırları içindeki şifalı su kaynaklarıdır. Adıyaman İl'inde termal su kaynakları bulunmamaktadır.

GAP kapsamında yapılmış olan, Atatürk Barajı, Çamgözü Barajı ve Koçalı Barajı bulunmaktadır.

SANLIURFA

Şanlıurfa, akarsular bakımından zengin değildir. Şanlıurfa' da ortalama yağış miktarı 462 mm.; buna karşın buharlaşma 2048 mm olduğundan dolayı akarsu rejimleri düzensizdir. Bazı akarsular muvakkat rejimli akarsular şeklindedir. Kışın ve ilkbaharda akan, yazın şiddetli buharlaşma sonunda kuruyan bir özelliğe sahiptir. Ayrıca kalkerli arazi özelliği olduğundan satırlarda akarsu meydana gelmesi zordur.

Şanlıurfa İli'nin drenajı Fırat Nehri ve kolları tarafından sağlanır. Şehit Çayı ve Çam Çayı, Fırat Nehrine il toprakları içerisinde karışır. Şanlıurfa ili topraklarından akarak Suriye'ye geçtikten sonra Fırat'la karışan Çermek, Cudi, Nelluz, Colak ve Circibi gibi akarsularda drenaj ağını oluşturur.

Şanlıurfa il topraklarına Siverek ilçesinin Dağbaşı yöresinde giren Fırat Nehri güneybatıya doğru akarak Adıyaman-Şanlıurfa il sınırını oluşturur. İldeki diğer önemli akarsular, Cülap Suyu, Karakoyun Deresi, Cavşak Suyu, Belih Suyu, Habur Suyu ve Zengeçur Çayı'dır.

Şehir ve çevresinin başlıca gölleri, Halilürrahman ve Ayn Zeliha gölleridir. Tarih boyunca bu iki göl çevresinin su ihtiyacını karşılamıştır. Özellikle bu iki gölden çıkan sular şehir çevresinde bulunan bahçelerin sulanmasında büyük rol oynamıştır. Şanlıurfa il merkezinde yer alan Yenişehir Mahallesi ve yakın çevresinde herhangi bir akarsu bulunmamaktadır. Yeraltı suyu yörede 70 – 80 metre ve daha derinlerde bulunmakta ve Pliyosen yaşlı bol çatlaklı bazaltlardan ve daha derinlerdeki kireçtaşı Formasyonlarından alınmaktadır. Şehrin içme suyu kaynakları, Karakoyun Deresi, Cavaşak Suyu ve Sırın Deresi'dir.

Şanlıurfa'nın 40 km. güneydoğusunda bulunan Karaali köyündeki sıcak su kaynağı bulunmaktadır.

Şanlıurfa'da GAP kapsamında yapılmış olan Atatürk Barajı, Birecik Barajı, Karkamış Barajı ve Hacıhıdır Barajı bulunmaktadır.

DIYARBAKIR

Diyarbakır ilindeki akarsuların tamamına yakını Dicle Havzası'ndadır. Dicle Havzası, Türkiye'nin tektonik havzalarından birisidir. Miyosen'den itibaren Anadolu'nun büyük kısmını etkileyen tektonik hareketler, akarsu ağının şekillenmesinde, gelişmesinde ve buna bağlı olarak drenaj özelliklerinin belirmesinde çok önemli rol oynamıştır. Oligosen'de başlayan ve Alt Miyosen'de şiddetlenerek devam eden tektonik hareketler sonucunda, Mardin-Midyat Dağları ve Güneydoğu Toroslarda yükselme, Diyarbakır havzasında alçalma olmuş, Alt Miyosen denizleri çukur alanları kaplamış ve bugün görülen kalker tabakaları tortulanmıştır. Miyosen tektonizması ile yükselen kısımlarda gelişen akarsular, daha önceki akarsularla birleşerek, çöken kısımlarda oluşan çukur havzalara akmışlardır. Bu dönemin akarsuları çoğunlukla konsektant özelliktedir, yani yapıya uyumlu bir akım göstermişlerdir.

Dicle Diyarbakır ilindeki akarsuların tümüne yakını toplar. Yalnızca ilin kuzeybatı köşesindeki küçük bir alanın suları Fırat ırmağına gider (Çermik ilçesi'nin suları). Dicle Nehri, batıdan Devegeçidi (Furtaşko) Çayı ve Fabrika (Dankıran) Deresi'ni, güneyden Karasu, Göksu, Seyhan ve Savur Çaylarını, kuzeyden ise Ambar Çayı, Kuru Çay, Pamuk Çayı, Salat Çayı ve en önemlisi Batman Çayını alır. Bu kollardan Batman Çayı hariç, diğerlerinin suyu yazın çok azalır. Batman Çayı ise, Dicle'nin en büyük kolu olup, etüt sahasının kuzeydoğusundan doğar. Malabadi köprüsünden itibaren ovaya dahil olur. Güneye doğru akarak Zivi köyü yakınlarında Dicle'ye karışır. Yapılan ölçümlere göre, Dicle Nehri, Batman Çayını da aldıktan sonra etüt sahasını terk ederken, 18,956 m³/sn su akıtmaktadır

Diyarbakır çevresindeki yeraltı su kaynakları iki ayrı akifer şeklindedir. Bunlar üstte bazalt ve derinlerdeki kalker akiferdir (yaklaşık 300m derinlikte). Üstteki akiferin kalınlığı ortalama 0-60 m arasında değişir. Diyarbakır'daki yeraltı sularının doğal drenaj sistemleri, bazalt ve kalker akifer için farklıdır. Bazalt akiferin drenaj alanı Karacadağ'ın tepesinden Dicle Vadisi'ne kadar olan sahadır.

DSİ tarafından açılmış bulunan ve çoğu Diyarbakır'ın içme suyu ihtiyacı için kullanılan sondajlardan Yeniköy kuyularında yüzeyden itibaren sırasıyla bazalt, Şelmo-Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiş, yaklaşık kuyu derinlikleri 500 m olup, ortak akifer suları elde edilmektedir. Yenişehir Dicle Vadisi kuyularında (48.000 ve 49.000 seri numaralı DSİ sondaj kuyularında) ise yüzeyden itibaren sırasıyla Şelmo- Germik ve Midyat Formasyonları kesilmiştir. Yaklaşık kuyu derinlikleri 400-500 metre olup, ortak akifer suları üretilmektedir. Yalnız başına Şelmo Formasyonunda açılmış bulunan 150-200 metre arasında değişen derinliklerdeki sondaj kuyularından düşük debili (=25 l/s) sular elde edilmektedir

Diyarbakır'ın Çermik ilçesine 3 km.. mesafede Hamambaşı mevkiinde bir jeotermal kaynak bulunmaktadır.

Diyarbakır il merkezinde doğal göl bulunmamakla birlikte, DSİ tarafından yapılmış sulama amaçlı göletler mevcuttur. Bunlar, Gözegöl Göleti, Halil Göleti, Kabaklı Göleti,

Ortaviran Göleti, Beşpınar Göleti ve Künreş Göletleri'dir. Diyarbakır il'inde Deve Geçidi Barajı, Dicle Nehri, Çüngüş İlçesi'nde Karakaya Barajı, Dicle ilçesinde Kıralkızı Barajı bulunmaktadır

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki illerin yeraltı ve yerüstü su potansiyeline ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Planlama Bölgesi'nde doğal su yüzeyleri çok azdır; bununla birlikte GAP kapsamında barajlar ve baraj göletleri ile su yüzeyleri önemli oranda çoğalmış, hatta bu durum bölgedeki iklimik özellikleri de değiştirmiştir.

Tablo 2.4.15. Planlama Bölgesi - Su Yüzeyleri (ha.)

Su Yüzeyi	Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır
Doğal Göller	613	-	-
Baraj	39.076	87.765	5.941,44
Gölet	177	1.293	298,15
Akarsu Yüzeyleri	1.463	9.167	1.230
Toplam	41.329	98.225	7.469,59

Kaynak: Devlet Su İşleri 10., 15. ve 20. Bölge Müdürlükleri

Tablo 2.4.16. Planlama Bölgesi - Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynakları

		Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır	TOPLAM
SU KAYNAKLARI (hm ³ /yıl)	A) Yerüstü Suları	3.370	31.742,35	21.000	56.112,35
	B) Yeraltı Suları (İldeki toplam emniyetli rezerv)	33	1.840	741	2.614
Toplam Su Potansiyeli (A+B)		3.403	33.582,35	21.741	58.726,35

Kaynak: Devlet Su İşleri 10., 15. ve 20. Bölge Müdürlükleri

Planlama Bölgesi, Türkiye'nin en önemli havzalarından biri olan Fırat-Dicle Havzası'nda kalmakta olup, en önemli akarsular Fırat ve Dicle'dir. Planlama Bölgesi'nin kuzeyinden gelen Dicle ile güneybatısında bulunan Fırat Nehirleri, Şanlıurfa ve Adıyaman sınırlarını oluşturan Atatürk Barajı ile birleşmektedir.

Planlama Bölgesi'nde doğal su yüzeyleri çok azdır; bununla birlikte GAP kapsamında barajlar ve baraj göletleri ile su yüzeyleri önemli oranda çoğalmış, hatta bu durum bölgedeki iklimik özellikleri de değiştirmiştir. Bölge yeraltı kaynakları bakımından çok zengin değildir. Bununla birlikte, Adıyaman ve Diyarbakır akarsu yüzeyleri bakımından zengindir.

Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yeraltı suları, Toros dağlarının yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki Formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir. Bu durum, sulama ya da kullanma amacı gözönünde bulundurulduğunda, suların kaliteli olduğunu göstermektedir.

Planlama Bölgesi'nde, Adıyaman'da Gölbaşı, Abdülharap, Azaplı, İnekli; Şanlıurfa'da Halilürrahman ve Ayn Zeliha gölleri bulunmaktadır. Diyarbakır'da doğal göl yoktur.

Planlama Bölgesi'nde GAP ile oluşturulmuş barajlar bulunmakta olup, bunlar: Atatürk, Çamgözü, Çat, Deve Geçidi, Karakaya, Kıralkızı, Birecik, Karkamış ve Hacıhıdır barajları bulunmaktadır.

2.5. TOPRAK NİTELİĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

İlin toplam yüzölçümü 761.395 ha. olup, bunun 298.956 hektarı (%39,27) tarım alanı, 150.757 hektarı (%19,8) ormanlık ve fundalık alan, 172.078 hektarı (%22,6) çayır mera arazisi ve 139.604 hektarı (%18,33) diğer arazidir.

İl toprakları, 3 farklı agro-ekolojik alt bölgeye ayrılmıştır. I.alt bölge, Çelikhan, Gerger, Sincik; II.alt bölge Merkez, Kahta, Samsat, Besni, Tut; III.alt bölge ise, Gölbaşı ilçelerini kapsamaktadır. Bölgeler, sırasıyla il topraklarının %21,67; %68,03 ve %10,3'ünü oluşturmaktadır.

İl topraklarının %5,37'si I.sınıf, %10,78'i II.sınıf, %13,69'u III.sınıf, %11,67'si IV.sınıf ve %58,49'u V-VIII.sınıf topraklardan oluşmaktadır. I-IV.sınıf tarım toprakları en fazla II.alt bölgede bulunmaktadır.

Adıyaman'da tarım arazilerinin, %63,22'si hububat ekimi yapılan alanlardan oluşmaktadır. Bağ-bahçelik alanlar ise %13,59 oranındadır. İlde bitkisel ürün yetiştiriciliği gelişmiştir.

Kahta, Merkez ve Samsat olmak üzere üç ilçede, 51 yerleşim yerinde, il yüzölçümünün yaklaşık %5'i tarım reformu uygulama alanı olarak ilan edilmiştir. Adıyaman İli'nde Çelikhan, Korucak ve Kurugöl; Gerger, Aşağı Dağlıca; Kahta, Karadut köyü, Önevler mezarası; Sincik, Geçitli köyü, Sakız köyü, Subaşı ve Gölbaşı, Çankara, Harmanlı, Savranköy'de tarımsal sulama alanları bulunmaktadır.

Adıyaman'da tarımsal üretimi kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların basında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının %90'nı çeşitli şekillerde erozyona maruz durumdadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır. Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir. Erozyona maruz arazilerde erozyonun önlenmesi için ağaçlandırma ve toprak-su koruma çalışmaları sürdürülmektedir.

SANLIURFA

İlin toplam yüzölçümü 1.858.400 ha. olup, bunun 1.102.971 hektarı (%59,35) tarım alanı, 11.817 hektarı (%0,64) ormanlık ve fundalık alan, 234.357 hektarı (%12,61) çayır mera arazisi ve 509.255 hektarı (%27,4) kültüre elverişsiz arazidir.

İl toprakları, 3 farklı agro-ekolojik alt bölgeye ayrılmıştır. I.alt bölge, Merkez, Akçakale, Ceylanpınar, Harran; II.alt bölge Birecik, Bozova, Halfeti, Suruç; III.alt bölge ise, Hilvan, Siverek, Viranşehir ilçelerini kapsamaktadır. Bölgeler, sırasıyla il topraklarının %41,3; %20,7 ve %38'ünü oluşturmaktadır.

İl topraklarının %26,32'si I.sınıf, %11,88'i II.sınıf, %12,92'si III.sınıf, %10,25'i IV.sınıf ve %38,63'ü V-VIII.sınıf topraklardan oluşmaktadır. I-IV.sınıf tarım toprakları en fazla I. ve III.alt bölgede bulunmaktadır.

Şanlıurfa'da tarım arazilerinin, %81,8'ii tarla ekimi yapılan alanlardan oluşmaktadır. Meyvelik-sebzelik alanlar ise %10,3 oranındadır. İlde bitkisel ürün yetiştiriciliği gelişmiştir.

Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Harran, Hilvan, Merkez, Siverek, Suruç ve Viranşehir olmak üzere 11 ilçede, 1096 yerleşim yerinde, il yüzölçümünün yaklaşık %60'ı tarım reformu uygulama alanı olarak ilan edilmiştir.

Şanlıurfa'da en yaygın sorun erozyondur. Erozyon çok şiddetli olduğu 263.778 hektar arazi hafif orta dik eğime sahiptir. Bu arazilerin büyük çoğunluğu çayır-mera olarak kullanılmaktadır. Ancak hafif mera eğimlerde kuru tarım yapılmaktadır. Bu araziler VI.-VII. sınıflarda yer almakta ve sığ-çok sığ profile sahiptir.

DİYARBAKIR

İlin toplam yüzölçümü 1.535.499 ha. olup, bunun 779.762 hektarı (%34,42) tarım alanı, 382.999 hektarı (%26,42) ormanlık ve fundalık alan, 182.893 hektarı (%11,91) çayır mera arazisi ve 288.845 hektarı (%18,81) kültüre elverişsiz arazidir.

İl toprakları, 4 farklı agro-ekolojik alt bölgeye ayrılmıştır. I.alt bölge, Merkez, Bismil, Çınar, Silvan, Ergani; II.alt bölge Hazro, Kulp, Lice; III.alt bölge Dicle, Eğil, Han, Kocaköy ve IV.alt bölge Çüngüş, Çermik ilçelerini kapsamaktadır. Bölgeler, sırasıyla il topraklarının %58,4; %19,9, %11,8 ve %9,9'unu oluşturmaktadır.

İl topraklarının %9,5'i I.sınıf, %13,8'i II.sınıf, %9,8'i III.sınıf, %13,2'si IV.sınıf ve %53,7'si V-VIII.sınıf topraklardan oluşmaktadır. I-IV.sınıf tarım toprakları en fazla I.alt bölgede bulunmaktadır.

Diyarbakır'da tarım arazilerinin, %6'sı nadaslı; %58,7'si hububat ekimi yapılan alanlardan oluşmaktadır.

Bismil, Çermik, Çınar, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Merkez, Silvan, Sur, Kayapınar, Yenişehir ve Bağlar olmak üzere 14 ilçede, 476 yerleşim yerinde, il yüzölçümünün yaklaşık %40'ı tarım reformu uygulama alanı olarak ilan edilmiştir.

Diyarbakır'da en yaygın olan su erozyonudur. Çok şiddetli erozyonun olduğu arazi ise 580 376 ha. dır. Toplam araziye oranı % 26,2 olup, bunun 137 608 ha ı çayır mera ve 242.542 hektarı orman fundadır. Bu guruptaki arazinin %99,1 i çok sığ profilli arazilerdir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'ndeki illerde arazilerin niteliklerine göre dağılımı aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir. Şanlıurfa en fazla tarım arazisine sahip ildir. Diyarbakır ve Adıyaman'daki oranlar biraz daha düşük olmakla birlikte, arazi dağılımında en fazla yer tutan yine de tarım alanlarıdır.

Çayır-Mera arazileri ise en fazla Diyarbakır ilinde bulunmaktadır. Şanlıurfa ve Adıyaman'da çayır-mera arazileri görece daha azdır.

Planlama Bölgesi'nde en fazla ormanlık-fundalık alan ise, Adıyaman ilindedir. Diyarbakır'da daha az oranda bulunan ormanlık-fundalık alan, Şanlıurfa'da ise yok denecek kadar azdır.

Bu veriler dikkate alınarak değerlendirildiğinde, Planlama Bölgesi'nde genel olarak bitkisel ürün üretiminin ön planda olduğu görülmektedir. Adıyaman'da ise hayvansal ürün üretimi ön plana çıkmaktadır.

Planlama Bölgesi - Arazilerin İllere ve Niteliklerine Göre Dağılımı

İller	Tarım Alanı (ha)	Oran (%)	Çayır-Mera (ha)	Oran (%)	Orman ve Fundalık (ha)	Oran (%)	Diğer Araziler	Oran (%)	Toplam Alan (ha.)
Adıyaman	298.956	39,27	172.078	9,26	150.757	19,80	139.604	18,33	761.395
Şanlıurfa	1.102.971	59,35	234.357	12,61	11.817	0,64	509.255	27,40	1.858.400
Diyarbakır	779.762	50,78	283.999	18,50	182.893	11,91	288.845	18,81	1.535.499
Toplam	2.181.689	52,50	690.434	16,62	345.467	8,31	937.704	22,57	4.155.294

Planlama Bölgesi, Türkiye'de tarım reformu alanlarının büyük ölçüde yer aldığı illerden oluşmaktadır. Tarım reform uygulamaları ile sulama alanlarında arazi düzenleme çalışmaları yapılarak, kırsal alanda üretim ve verim artırıcı bazı önlemler hedeflenmektedir. Bunlar; arazi yapısını geliştirmek, yeni teknolojiler kullanarak girdi kullanım etkinliğini artırmak, tarım işletmelerinin rekabet güçlerini artırmak, çiftçi gelirlerinin artırılması ve refahın yükseltilmesini sağlamaktır.

Planlama Bölgesi'nde, Adıyaman ilinin yaklaşık %5'i, Şanlıurfa ilinin yaklaşık %60 ve Diyarbakır ilinin yaklaşık %40'ı olmak üzere, toplam alanın yaklaşık %45'i tarım reformu uygulama alanıdır. Planlama Bölgesi'ndeki toplam 37 ilçeden, 26'sında tarım reformu alanı bulunmaktadır. GAP kapsamında gerçekleştirilen başarılı uygulamaların sonucu olan bu durum, Planlama Bölgesi'nde tarım sektörünün önemini vurgulamaktadır.

Atatürk Barajı'nın yapılması ile bölgede hakim olan tipik karasal iklimin ana bileşenleri olan soğuk ve kurak dönemler yerini ılıman ve yağışlı periyodlara bırakmıştır. Daha önce tarımsal amaçlarla kullanılmayan büyük miktarlardaki karasal alan tarımsal amaçla kullanılmaya

başlanmıştır. Buna karşılık Baraj Gölü ve Fırat Nehri'nden uzakta kalan kesimlerde kurak tarım alanları da kayda değer boyutlardadır.

Bölgedeki tarla bitkileri ekiliş alanları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Planlama Bölgesi'nde, tarla bitkileri üretimi içerisinde değerlendirilen tahıllar, baklagiller, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar ve yumrulu bitkilerin üretimi en fazla Şanlıurfa ilinde gerçekleşmektedir. Son yıllarda sulu tarımla birlikte ikinci ürün ekimi de hızla gelişmektedir. GAP kapsamında gerçekleştirilen tarım sulama ile, özellikle endüstri bitkilerinden pamuğun üretimi hızla ilerlemiştir. Genellikle tahıl üretimi yapılan alanlar sulu tarıma geçilmesinden sonra başta pamuk olmak üzere değişik türlerden büyük miktarlarda ürün elde edilen alanlar haline dönüşmüştür.

Planlama Bölgesi Ve Türkiye Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Ha)

İller	Tahıllar	Baklagiller	Endüstri Bitkileri	Yağlı Tohumlar	Yumrulu Bitkiler	Toplam
Adıyaman	171 583	36 850	21 853	3 273	1 049	235 013
Şanlıurfa	619 092	129 404	176 362	12 860	214	938 218
Diyarbakır	450 002	146 314	72 405	10 815	1 871	682 023
TÜRKİYE	13 413 600	1 513 650	1 298 456	647 050	291 900	17 562

Kaynak: Güneydoğu Anadolu Master Planı 2007

Meyve ağaçları ve üretimi bakımından Planlama Bölgesindeki ağaç sayıları ve üretim değerleri Türkiye geneli ile mukayese edildiğinde; Yumuşak çekirdekli meyvelerin bölgede Diyarbakır ve Adıyaman'da, sert kabuklu meyvelerin ise Şanlıurfa'da yaygın olduğu görülmektedir. Meyve vermeyen ağaçların en fazla olduğu il Şanlıurfa'dır. Yumuşak çekirdekli meyvelerden meyve veren ağaçlar Diyarbakır ve Adıyaman'da en fazladır

Bölgede tarlanın tüm bir ekim mevsimi veya birkaç yıl süreyle tamamen yem bitkilerine ayrılması anlamına gelen ana ürün olarak yem bitkileri tarımı, kaba yemlerin ülkemizde üretim ve tüketimini düzenleyecek bir pazar ortamının bulunmaması, hayvansal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar ve pazarlama zorlukları gibi birçok nedenle yaygın olarak yapılamamaktadır.

Hayvan sayılarının illere göre değerlendirilmesinde; koyun, yumurta tavuğu, hindi ve kazın Şanlıurfa'da; keçi, sığır, manda, et tavuğu, ördek ve açılan ipek böceği kozasının Diyarbakır'da; arı kovan sayısının Adıyaman'da çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Planlama Bölgesi ve Türkiye Hayvan Sayıları (2003)

Hayvan Türleri		Adıyaman	Şanlıurfa	Diyarbakır	Türkiye
Koyun-Keçi	Koyun	241 100	1 437 005	726 326	25 431 539
	Keçi	151 100	128 916	219 445	6 516 088
Sığır	Kültür	8 155	5 722	8 175	1 434 274
	Melezi	18 435	24 055	35 270	3 221 492
	Yerli	26 877	68 613	154 750	2 699 819
	Toplam	70 647	126 495	247 197	9 788 102
Manda		-	825	4 047	113 356
Kanath	Et Tavuğu	10 610	-	226 000	217 133 076
	Yumurta tavuğu	440 200	782 300	502 100	60 399 520
	Hindi	34 700	186 950	157 850	3 994 093
	Ördek	5 455	21 685	25 640	810 910
	Kaz	5 980	39 400	35 000	1 336 775
	Toplam	496 945	1 030 335	946 590	283 674 374
Arı Kovanı		38 243	18 631	25 855	4 288 853
Açılan İpek Böceği Kutusu		0	1	800	5 097

Kaynak: Güneydoğu Anadolu Master Planı 2007

2.6. EKOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman ili değişik habitatları bünyesinde bulundurmakla birlikte, orman varlığı açısından çok zengin değildir. İl sınırları içerisindeki orman varlığının büyük bir kısmı ise verimsiz orman statüsündedir. Bunların da büyük kısmı baltalık meşe karakterinde olup fıstık, badem, kızılçam ve alıç gibi lokal ağaç topluluklarına da rastlanmaktadır. İl sınırları içerisinde, Şanlıurfa ili sınırları içerisinde devam eden Çöl Biyomu da yer almakta olup bu yaşam ortamına ait önemli türleri bu alanlarda görebilmek olasıdır.

Adıyaman ilinde Fırat Nehri üzerinde yapımı tamamlanan Atatürk Barajı'nın su tutması ve sonrasında Baraj Gölü'nün meydana gelmesi ekolojik yapı üzerinde de önemli olarak nitelenebilecek değişikliklere neden olmuştur. Baraj Gölü sonrasında özellikle göl alanına yakın kesimlerde yavaş yavaş hakim olmaya başlayan ılıman yapı il sınırları içerisinde, özellikle de Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde Akdeniz iklimine benzer koşulların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu ılıman iklim ve sulu tarıma geçilmesi sonrasında ekolojik yapıda da kayda değer değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nemrut dağı ve Ziyaret Dağı gibi nispeten 2000 metrenin üzerindeki kesimlerde gözlenen dağ bozkırları giderek azalmakla birlikte hali hazırda geniş alanlar kaplamaktadır.

Fırat Nehri ve birbirine bağlanmış olan Gölbaşı Gölleri il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan sucul ve suya bağımlı hemen hemen tüm faunal yapıyı desteklemektedir. Özellikle il merkezine yakın ve il merkezine göre güneyde kalan Sulak çayırlar ve Sazlık Alanlar faunal bileşenler açısından önem taşıyan nemli alanlardır. Diğer taraftan Fırat Nehri yatağı ve yakın çevresi biyolojik zenginlik açısından Türkiye genelinde oldukça önemli bir konuma sahip olup biyolojik açıdan çok sayıda bitki ve hayvan türünü destekleyici özelliktedir.

SANLIURFA

Şanlıurfa ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde tarımsal aktivitenin, buna bağlı olarak da tarım alanlarının oldukça geniş alanları kapladığı bir ildir. Bu durum step alanlarının hızla tarımsal alanlara dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Kuru tarım yapılan kesimlerde bol miktarda fıstık ağacının yer aldığı plantasyonlar göze çarpmaktadır. İl sınırları içerisinde kalan ve çöl karakterindeki sahaların en önemli belirteç olduğu Şanlıurfa'da akarsu kıyıları haricinde kuvvetli bir karasal iklimi hüküm sürmektedir.

İl sınırları içerisinde, Çöl Biyomu da yer almakta olup, bu yaşam ortamına ait önemli türleri bu alanlarda görebilmek olasıdır. Genel ekolojik yapı da buna bağlı olarak şekillenmiştir. Şanlıurfa ili Fırat Nehri üzerinde kurulan barajlar sonrasında gerek iklimsel, gerekse de doğal ve yapay sulak alanlara yakın, onlarla bağlantı halinde olan habitatların kalitesi açısından bir yumuşama, belli ölçülerde olmak üzere habitat kalitesinde artışlar ve alansal dönüşümler

yaşamıştır. Örneğin Atatürk Baraj Gölü'nün güney kıyılarında kalan sınırlı sayıdaki koylar; baraj gölü oluşumuyla ortaya çıkan adacıklar ile su altında kalmaktan kurtulmuş kireçtaşı bozkırları ekolojik açıdan değerli olarak nitelenebilecek habitatlardır.

Sulak alanlar civarında çamur düzlükleri, sazlıklar bulunmaktadır. Atatürk Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde yer yer orman alanlarına rastlamak mümkündür. Erozyonla mücadele amacıyla oluşturulmuş plantasyonlar ve sınırlı büyüklükteki doğal ormanlar dışında kalan kesimlerde, özellikle yüksek kesimlerde bodur çalılıklar oldukça yaygındır.

İl merkezi ile Suruç ve Akçakale arasında kalan kesimler oldukça geniş taşlık alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kireçtaşlarının hakim olduğu bu kesimlerde düzlükler ve tepeler ilk göze çarpan topoğrafik oluşumlardır. Suriye'ye doğru akış gösteren mevsimsel akarsuların yatakları bu bölgede alüvyal bir çöküntü meydana getirmişlerdir.

Harran civarında düz ve kayalık ova bozkırı topluluklarına rastlamak mümkündür. Ayrıca bu kesimlerde bitki örtüsünün oldukça seyrek olduğu, taşlık ve kumluk alanlar tipik habitatlar olarak karşımıza çıkmaktadır..

İlin kuzeydoğusunda, Şanlıurfa il sınırları içine de girmekte olan Karacadağ sahip olduğu volkanik özellikler sayesinde ekolojik yapı içerisinde değerli bir mozaik taşı şeklindedir.

DİYARBAKIR

Dicle Nehri ve yakın çevresi Diyarbakır ilinin ekolojik yapısının en önemli bileşenlerinden birisidir. Dicle'nin geçtiği, nispeten eğimlerin az olduğu kesimlerde, özellikle de menderesler yaparak geçtiği kesimlerde biyolojik açıdan büyük bir canlılık göze çarpar. Dicle Nehri'nin taşkın yaparak şekillendirdiği kıyı bandında kalan kesimler de benzer şekilde ekolojik açıdan oldukça değerli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine benzer şekilde Dicle Nehri'nin akarsu yatağı içerisinde veya yatağın her iki tarafındaki bantlarda oluşturduğu kumul alanlar, sazlıklar ve taşlıklar da floristik bileşenlere ek olarak faunal yapı bileşenlerini de değişik şekillerde desteklemektedir.

Diyarbakır il sınırları içerisinde çok büyük alanların tarımsal amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bu tip alanların en başta gelen özelliği sulama yapılabilen, yani bir su kaynağına nispeten yakın konumda bulunan alanlardır. Sulanmayan bazı kesimlerde kuru tarım da yapılabilmektedir. Geriye kalan kesimler hakim olan iklim koşulları nedeniyle genellikle vahşi stepler şeklinde kendi haline bırakılmaktadır. Tarımsal amaçla kullanılmayan bozkır alanları ise mera olarak ayrılmış olup il genelinde parçalı bir dağılım göstermektedir.

Doğal orman örtüsü açısından göze çarpan fakirlik hakim olan iklimik koşullar nedeniyle bitkisel yapıya da yansımaktadır. İl genelinde sıklıkla ortaya çıkan dağlık yapı,

özellikle bozkırdan dağlık yapıya geçiş kesimlerinde çalılar, özellikle de meşeler öne çıkan bitkisel yapıyı şekillendirmektedir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ekolojik çeşitlilik açısından değerlendirildiğinde, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Adıyaman ve çevresinde, Nemrut Dağı Milli Parkı ve Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı statülü alanlardır. Bu alanlar biyolojik açıdan zengin alanlar olup, korunması gereken alanlardır. Özellikle Gölbaşı Gölü, İneklı Gölü ve Azaplı Gölü flora ve fauna açısından hassas alanlardır. Nemrut Dağı Milli Parkı endemik bitki türü bakımından zengin alanlardan biridir. İl sınırları içerisinde yoğun olarak gerçekleştirilmekte olan hayvancılık, özellikle de doğal orman alanları yanında yüksek kesimlerde tek yıllık ve biyolojik çeşitlilik açısından önem taşıyan bitkilere ve buldukları alanlara büyük zararlar vermektedir.

Diyarbakır ili ve çevresinin biyolojik çeşitlilik açısından Adıyaman ve Şanlıurfa ile kıyaslandığında daha fakir olduğu gözlenmektedir. Diyarbakır ve çevresinde tarım alanlarının fazla olması, özellikle step alanlarının tarım arazisi kazanmak için tahrip edilmesi doğal alanların azalmasına ve canlıların yaşam ortamlarının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Diyarbakır ve çevresinde biyolojik olarak önemli olarak Bismil Ovası, Devegeçidi Barajı ve Güneydoğu Toros Eşiği sayılabilir.

Urfa ve çevresinde ise Bozova, Karkamış, Birecik Bozkırları, Akçakale Bozkırları ve Ceylanpınar biyolojik açıdan önemli alanlardır. Özellikle Ceylanpınar ve çevresi *Poaceae* (Buğdaygiller) familyasının gen kaynağı olarak gösterilmektedir. Urfa ilinde tek statülü alan, Tektek Dağları Milli parkıdır. Bu alanda, gerek flora, gerekse fauna açısından fazla zenginliğe sahip değildir.

2.7. BİYOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Floristik Sentez

Adıyaman il sınırları içerisindeki en yaygın vejetasyon tipleri şunlardır:

- Step vejetasyonu
- Orman vejetasyonu
- Hidrofil vejetasyon
- Çayır-Turba vejetasyonu
- Tarım alanları

"**Flora of Turkey And The East Aegean Islands**" adlı kaynak ve Adıyaman ili sınırlarında yapılan flora çalışmaları taraması sonucunda, 70 familyaya ait 330 cins, 672 tür, 73 alttür ve 23 varyete tespit edilmiştir. Bu alandan tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı şöyledir: Ir.-Tur. elementi 256, Akdeniz elementi 58, Avr.-Sib. elementi 9 ve Öksin elementi 4 şeklindedir.

İl içerisinde tespit edilen bitki türlerinin 657'si "LC" (en az endişe verici), 11 tür "NT" (Tehlike altına girmeye aday), 2 tür "C"R (Kritik), 9 tür "VU" (Zarar görebilir), 7 tür "EN" (Tehlikede) ve 3 tür "DD" (Veri yetersiz) kategorisindedir.

Çalışma alanından 63 endemik bitki türü tespit edilmiştir.

Adıyaman İlindeki Statülü Alanlar

1-Nemrut Dağı Milli Parkı

Bu alanda 44 familya 149 cinsine ait 250 tohumlu bitki taksonu tespit edilmiş olup bunlardan 43'ü endemiktir.

2-Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı, Gölbaşı Gölü, Azaplı Gölü ve İnekli Gölleri'nden oluşmaktadır.

Adıyaman ili floristik listeleri değerlendirildiğinde CITES (Nesli tehlikede olan hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme) gereği koruma altına alınan ve ticareti yasaklanan bitki türlerinden, *Dactylorhiza osmanica* (Kl.) Soo var. *osmanica* ve *Strenbergia colchicifolia* Waldst. & Kit. türleri Adıyaman da tespit edilmiştir.

Faunistik Sentez

İl sınırları içerisinde yer alan Atatürk Baraj Gölü'nün sığ kesimleri nesli dünya genelinde tehlike altında olan Fırat Kaplumbağası'na ev sahipliği yapmaktadır. İlde, nadir ve değerli kuş

türlerinden Yeşilyanaklı Arıkuşu, Çöl Koşarı, Küçük Ebabil, Küçük Kerkenez, Küçük Akbaba'dır.

Adıyaman ilinde mevcut sınırlı sayıdaki sulak alandan biri olan Gölbaşı Gölleri kompleksi birçok su kuşuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu türler arasında ilk öne çıkanlardan birisi Cüce Karabatak ve Alaca Yalıçapkını'dır. Ayrıca, dünya ölçeğinde tehdit altındaki türler kategorisinde iri vücuduyla dikkat çeken ve bu özelliği nedeniyle tehdit faktörlerinden çok daha kolay etkilenen Turna türüne ait bireyler bu göller civarında üreyerek bu türün dünya üzerindeki en güney üreme alanlarından birisini teşkil etmektedirler.

Adıyaman il sınırları içerisinde, özellikle de Fırat Nehri ve yan kollarında toplam 32 tatlısu balık türü, 4 ikiyaşamlı tespit edilmiştir. Bu ikiyaşamlı türleri arasında yer alan Gece Kurbağası (*Bufo viridis*) Bern Sözleşmesi Ek-II'de, yani Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadır. Geriye kalan 3 sürüngen türü, Yeşil Kurbağa (*Hyla savignyi*), Su kurbağası (*Pelophylax ridibundus*) ve Şeritli Kurbağa (*Rana tavaensis*) ise Bern Sözleşmesi eklerinden Ek-III'de, yani "Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadırlar.

Adıyaman il sınırları içerisinde tespit edilen 25 Sürüngen türünden 11 tür Bern Sözleşmesi Ek-II'de yer alırken geriye kalan 14 sürüngen türü ise Ek-III'de yer almaktadırlar.

Adıyaman il sınırları içerisinde toplam 172 kuş türü belirlenmiştir. 172 kuş türünün 110'u Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 55 kuş türü Ek-III'de yer almakta olup kalan 7 kuş türü ise her iki ek listede de yer almamaktadır. Kuş Direktifi listelerine göre yapılan değerlendirme sonucunda Adıyaman il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan 172 kuş türünden 96'sı bu listelerde yer almaktadır.

Bölgedeki 16 memeli hayvan türü Bern Sözleşmesi Ek liste II'de; 10 memeli hayvan türü ise Ek liste-III'de yer almakta olup geriye kalan ve büyük çoğunluğu Kemirgen olan 30 memeli hayvan türünün ise bu iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar

- Güney Fırat Vadisi
- Gölbaşı Gölü
- İnekli Göl
- Azaplı Gölü
- Nemrut Dağı
- Araban Dağı'nın Adıyaman kesimi

ŞANLIURFA

Floristik Sentez

Şanlıurfa il sınırları içerisinde yaygın olarak bulunan başlıca vejetasyon tipleri şunlardır:

- Orman vejetasyonu
- Kaya vejetasyonu
- Step vejetasyonu
- Kuru dere vejetasyonu
- Tarım alanları

Şanlıurfa'da 83 familyaya ait 454 cins, 1279 tür, 100 alttür ve 68 varyete tespit edilmiştir. Bu bitki türlerinin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı şöyledir: Irano-Turan elementi 441, Akdeniz elementi 184, Avrupa-Sibirya elementi 30 ve Öksin elementi 1 şeklindedir. Bitki türlerinin 1296'sı "LC" (en az endişe verici), 10 tür "NT" (Tehlike altına girmeye aday), 1 tür "CR" (Kritik), 14 tür "VU" (Zarar görebilir), 4 tür "EN" (Tehlikede) ve 6 tür "DD" (Veri yetersiz) kategorisindedir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde toplam 87 endemik bitki türü tespit edilmiştir.

CITES (Nesli tehlikede olan hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme)'e Göre; *Comperia comperiana* (Steven) Aschers. & Graebn. (-), *Ophrys umbilicata* Desf. subsp. *khuzestanica* Renz & Taub. (Orkide), *Orchis coriophora* L. (Orkide), *Orchis laxiflora* Lam. (Orkide), *Sternbergia clusiana* (Ker-Gawler) Ker-Gawler ex Sprengel (-) ve *Sternbergia fischeriana* (Herbert) Rupr. (-) türleri Şanlıurfa da tespit edilmiştir.

Şanlıurfa İlindeki Statülü Alanlar

Şanlıurfa'da Tektek Dağları Milli Parkı mevcuttur. Bunun dışında herhangi tescilli doğal alan bulunmamaktadır.

Faunistik Sentez

Şanlıurfa il sınırları içerisinde 37 tatlısu balık türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde 4 İkiyaşamlı türünün var olduğu belirlenmiştir. Bu türlerden Gece Kurbağası Bern Sözleşmesi Ek-II'de, yani "Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadır. Geriye kalan 3 sürüngen türü, Yeşil Kurbağa, Su kurbağası ve Şeritli Kurbağa ise Bern Sözleşmesi eklerinden Ek-III'de, yani "Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadırlar.

39 Sürüngen türünün yaşadığı belirlenmiştir. 39 Sürüngen türünden 12'si Bern Sözleşmesi Ek-II'de yer alırken geriye kalan 27 tür ise Ek-III'de yer almaktadırlar.

181 kuş türü tespit edilmiştir. 181 kuş türünün 115'i Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 60'ı Ek-III'de yer almakta olup kalan 6 türü ise her iki ek listede de yer almamaktadır.

48 memeli hayvan türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Bu türlerin 18'i Bern Sözleşmesi Ek liste-II'de; 11'i de Ek liste-III'de yer almakta olup geriye kalan 19 türün ise her iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar

- Bozova
- Karkamış
- Birecik Bozkır Alanları
- Akçakale Bozkırları
- Ceylanpınar

DİYARBAKIR

Floristik Sentez

Diyarbakır il sınırları içerisindeki başlıca vejetasyon tipleri şunlardır:

- Kaya vejetasyonu
- Step vejetasyonu
- Çayır vejetasyonu
- Tarım alanları

"**Flora of Turkey And The East Aegean Islands**" adlı kaynak ve Diyarbakır il sınırları içerisinde yapılan taramalar sonucunda, 73 familyaya ait 314 cins, 694 tür, 68 alttür ve 23 varyete tespit edilmiştir. Bu alandan tespit edilen bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı şöyledir: Ir.-Tur. elementi 287, Akdeniz elementi 64 ve Avr.-Sib. elementi 8.

IUCN'e göre bitki türlerinin 693'ü "LC" (en az endişe verici), 5 tür "NT" (Tehlike altına girmeye aday), 14 tür "VU" (Zarar görebilir), 5 tür "EN" (Tehlikede) ve 2 tür "DD" (Veri yetersiz) kategorisindedir.

Çalışma alanından 68 endemik bitki türü tespit edilmiştir.

Diyarbakır ili sınırlarında Milli Park ya da Tabiatı Koruma Alanı bulunmamaktadır.

Diyarbakır ili floristik listeleri değerlendirildiğinde; "CITES" (Nesli tehlikede olan hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme) gereği koruma altına alınan ve

ticareti yasaklanan bitki türlerinden, *Cephalanthera kotschyana* Renz & Taub.(Sefalantera), *Dactylorhiza romana* (Seb.) Soo subsp. *romana* (Yalancı salep), *Ophrys bornmuelleri* M. Schulze ex Bornm subsp. *carduchorum* Renz & Taub. (Orkide), *Ophrys Phrygia* Fleischm. & Bornm. (Orkide), *Ophrys transhyrcana* Czernjak. subsp. *transhyrcana* (Orkide), *Orchis coriophora* L. (Orkide), *Orchis laxiflora* Lam. (Orkide), *Serapias vomeracea* (Burm. Fil.) Briq. subsp. *orientalis* Greuter (-) Diyarbakır da tespit edilmiştir.

Faunistik Sentez

Diyarbakır il sınırları içerisindeki tatlısu ortamlarında 46 balık türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda bu balık türlerinin birçoğunun ekonomik öneme sahip türler oldukları ve balıkçılar tarafından ticari amaçla yakalandıkları da belirlenmiştir.

Diyarbakır'da 5 İkiyaşamlı türünün yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Bern Sözleşmesi'ne göre bu İkiyaşamlı türlerinden Yaprak Kurbağası, Toprak Kurbağası ve Gece Kurbağası Bern Sözleşmesi Ek-II'de, yani "Mutlak Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almakta; diğer iki tür Su kurbağası ve Uludağ Kurbağası ise Ek-III'de, yani "Koruma Altındaki Fauna Türleri" listesinde yer almaktadırlar.

Diyarbakır'da 17 Sürüngen türünün yaşadığı belirlenmiştir. Bunlar arasından 10'u Bern Sözleşmesi Ek-II'de, kalan 7 tür ise Ek-III'de yer almaktadır. Avrupa Kırmızı Listesi'ne göre Adi Tosbağa'nın bu listede Zarar Görebilir" (=VUA2c) kategorisinde yer almaktadır. Diğer kaplumbağa türü olan Benekli Kaplumbağa ise aynı listede "NT"(=Near Threaten) yani "Tehlikeye Yakın" kategorisinde; Fırat Kaplumbağası'nın ise "EN" (=Endangered), yani "Tehlike Altında" kategorisinde yer almaktadırlar. Çizgili Kaplumbağa'nın ise Avrupa Kırmızı Listesi'nde yer almadığı görülmüştür. Diyarbakır'da kaydedilmiş olan sürüngen türlerinden geriye kalanların tamamının ise bu listede "LC" (=Least Concern), yani "En Düşük Derecede Tehdit Altında" kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir.

Diyarbakır ve çevresinde 124 kuş türü belirlenmiştir. Bu 124 türün, 84'ü Bern Sözleşmesi Ek-II'de; 35 kuş türü Ek-III'de yer almakta olup kalan 5 kuş türü ise her iki ek listede de yer almamaktadırlar. Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)'ne göre il sınırları içerisinde kaydedilmiş kuş türlerinden Küçük Akbaba'nın "Tehlike Altında" (EN) statüsünde; Küçük Kerkenez'in "Zarar Görebilir" (VU); Mavi Karga, Gri kirazkuşu ve Bildircin Kılavuzu'nun ise "Tehlikeye Yakın" (NT) olarak sınıflandırıldığı belirlenmiştir.

Kuş Direktifi (B.D) listeleri esas alınarak yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göreyse Diyarbakır il sınırları içerisinde kaydedilmiş olan 124 kuş türünden 60 adeti Kuş Direktifi listelerinde yer alan kuş türleri arasında yer almaktadır.

İl sınırları içerisinde 20 memeli hayvan türünün bulunduğu belirlenmiştir. Bu türlerden 7'si Bern Sözleşmesi ek liste II'de; 8 memeli hayvan türü ise ek liste-III'de yer almakta olup geriye kalan 5 memeli hayvan türünün ise her iki listede de yer almadıkları belirlenmiştir.

IUCN'in "Avrupa Kırmızı Listesi (ERL)'ne göre yapılan değerlendirme sonucu Diyarbakır il sınırları içerisinde bulunduğu, veya komşu alanlardan proje sahası içine geldiği belirlenen Su Samuru'nun Avrupa Kırmızı Listesi'nde "NT" (=Near Threaten), yani "Tehlikeye

Yakın” kategorisinde; Yaban Keçisi’nin “Vu” (=Vulnerable) ve Kör Fare’nin “DD” (=Data Deficient), yani “Yetersiz Veri” kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir. Geriye kalan 17 memeli hayvan türünün tamamının ise “LC”, (=Least Concern) yani “En Düşük Derecede Tehdit Altında” kategorisinde yer aldıkları belirlenmiştir.

Biyolojik Açıdan Önemli Alanlar

- Bismil Ovası
- Devegeçidi Barajı
- Güneydoğu Toros Eşiği

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi’nde en fazla görülen vejetasyon tipleri, orman, kaya, step, tarım ve çayır-turba vejetasyonudur. Bu türlerden farklı olarak Adıyaman’da hidrofil ve Şanlıurfa’da kuru dere vejetasyon tipleri bulunmaktadır.

Planlama Bölgesi’nde en fazla endemik tür 87 adet ile Şanlıurfa’da bulunmaktadır. Bunu, 68 ile Diyarbakır, 63 ile Adıyaman illeri takip etmektedir. Tespit edilen bitki türünden, 37 adedi “zarar görebilir”, 16 adedi ise “tehlikede” kategorisindedir.

Planlama Bölgesi’nde, faunistik yapı da zenginlik göstermektedir. İllerde tespit edilen ve Bern Sözleşmesi kapsamında koruma altına alınan yaşam türleri bakımından Şanlıurfa ili ön plana çıkmaktadır.. Diğer iller arasında büyük bir fark yoktur. Adıyaman’da 32 tatlı su balığı, 4 iki yaşamlı tür, 25 sürüngen, 172 kuş türü ve 16 memeli; Şanlıurfa’da 37 tatlı su balığı, 4 iki yaşamlı tür, 39 sürüngen, 181 kuş türü ve 48 memeli; Diyarbakır’da 46 tatlı su balığı, 5 iki yaşamlı tür, 17 sürüngen, 124 kuş türü ve 20 memeli hayvan türü tespit edilmiştir.

Planlama Bölgesi’nde, biyolojik çeşitliliğin statülü olarak koruma altına alınan alanlar, Adıyaman’daki Nemrut Dağı Milli Parkı ve Gölbaşı Gölleri Tabiat parkı ile Şanlıurfa’daki Tektek Dağları Milli Parkı’dır. Bunların dışında, Adıyaman’da Güney Fırat Vadisi, Gölbaşı Gölü, İnekli Göl, Azaplı Gölü, Nemrut Dağı, Araban Dağı’nın Adıyaman kesimi; Şanlıurfa’da Bozova, Karkamış, Birecik Bozkır Alanları, Akçakale Bozkırları, Ceylanpınar; Diyarbakır’da Bismil Ovası, Devegeçidi Barajı ve Güneydoğu Toros Eşiği biyolojik açıdan önemli diğer alanlardır.

2.8. ORMAN ALANLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman genel olarak, Türkiye'nin ez az orman bulunan bölgesinde yer alan bir il olarak, orman varlığı açısından zengin değildir. İlin %76'sı ormansız alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyde dağlık alanlarda bulunan orman alanları, ilin %24'ünü kaplamakta olup, bunun %6'sını nitelikli ormanlar oluşturmaktadır. İl ormanlarının büyük bir kısmı meşeliklerden oluşmakta, az bir kısmı ise bozuk koru niteliğindedir.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa ili jeomorfolojik düz bir arazi yapısına sahiptir. İlin doğal yapısı çoğunlukla ovalardan oluşmakta olup, ilin %99,6'sı ormansız alanlardan oluşmakta olup, il merkezinin kuzeyindeki yükseltilerde bulunan orman alanları, ilin sadece %0,4'ünü oluşturmaktadır.

DİYARBAKIR

İlin %77'si ormansız alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyde dağlık alanlarda bulunan orman alanları, ilin %23'ünü kaplamakta olup, bunun %5'i nitelikli ormanlardan oluşturmaktadır. İl ormanlarında normal koruluk yoktur.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nin bulunduğu Güney Doğu Anadolu Bölgesi iklimi, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle güneydeki kurak tropikal bölgenin etkisi altında oluşan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, bölgede orman varlığı çok azdır. Adıyaman ve Diyarbakır'da orman alanları illerin %23-24'ü civarındadır. Şanlıurfa'da ise bu oran, sadece %4'dür. Bununla birlikte, nitelikli orman alanları Adıyaman ve Diyarbakır için %5-6'sını geçmemektedir.

3. TARİHİ, KÜLTÜREL VE ARKEOLOJİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADIYAMAN

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında yer alan, çeşitli medeniyetlere sahne olmuş (Kommagene Krallığı) ve pek çok değişik kültüre merkezlik etmiş olan bir kültür ve turizm kentidir. Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan il toprakları üzerinde, insanlık tarihinin bütün dönemlerinde yaşanmışlığa dair bulgular bulunmaktadır.

Adıyaman ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 89 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, dini ve kültürel yapılar ve sivil mimari örnekleridir.

Adıyaman'da kültürel değerler; merkez ilçe başta olmak üzere, Besni ve Kahta ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Adıyaman günümüzde, özellikle Nemrut Dağı ile uluslararası bir kültür turizmi destinasyonudur. İlde bir arkeoloji müzesi bulunmaktadır.

SANLIURFA

Şanlıurfa ili tarihte dünya kültür ve medeniyetinin merkezi kabul edilen ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan bölge üzerinde yer almaktadır. İl, günümüzde de mimari eserlerinin zenginliği bakımından Anadolu'nun önde gelen illeri arasında yer almakta ve bu özelliğinden dolayı "Müze Şehir" adıyla tanınmaktadır.

Şanlıurfa ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 1.495 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, sivil mimari örnekleri, kültürel ve dinsel yapılardır.

Şanlıurfa, günümüzde uluslararası talep gören bir inanç ve kültür turizmidir. Balıklıgöl inanç turizmi açısından en önemli bölgeyi oluşturmaktadır. İl merkezindeki Göbeklitepe, Harran ilçesindeki geleneksel Harran (Kümbet) Evleri ve tarihi kalıntılar, Şuayip, Yakup ve Musa Peygamberler'in yaşadıkları yerler, Haleplibahçe ve Viranşehir'deki Eyüpnebi önemli kültürel miras değerleridir.

İlde bir arkeoloji müzesi ve güzel sanatlar galerisi bulunmaktadır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır ilinde, tarihsel zenginliğin izlerini yansıtan ve taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescillenen toplam 891 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak, sivil mimari örnekleri, kültürel ve dinsel yapılardır. İlde bir arkeoloji müzesi ile Cahit Sıtkı ve Ziya Gökalp Müze Evleri bulunmaktadır.

Diyarbakır, günümüzde, uluslararası düzeyde bir turizm destinasyonu konumunda değildir. Diyarbakır Kalesi ve Çin Seddi'nden sonra en uzun nitelik taşıyan surlar ilin simgesi haline gelmiştir. Bunun dışında Ergani ilçesinde bulunan Çayönü ören yeri ilin ilk yerleşim birimini oluşturan bir antik kenttir. İl, kültür ve inanç turizmi potansiyeline sahiptir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, medeniyetlerin başlangıç noktasını oluşturan ve Bereketli Hilal olarak tanımlanan alan ile Kommagene Krallığı'nın izleri ile zenginleşmiş bir tarihi kültürel ve arkeolojik yapıya sahiptir. Bu zenginlik bölgeyi, özellikle tarih, kültür ve inanç turizmi merkezi haline getirmiştir.

Bölge genelinde, toplam 2.475 adet taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır. Bunun yaklaşık %60'ı ise Şanlıurfa ilinde toplanmıştır. Bölgedeki illerden Şanlıurfa ve Adıyaman sahip olduğu değerler ile uluslararası talebe cevap veren turizm odaklarıdır. Bu açıdan, Şanlıurfa inanç ve kültür; Adıyaman ise kültür turizmi açısından ön plana çıkmaktadır. Diyarbakır ilinde ise kültür turizmi potansiyeli bulunmaktadır.

Planlama Bölgesi'nde, GAP uygulamalarından sonra "GAP Turizmi" olgusu da oluşmuştur. Projenin en önemli eseri olan Atatürk Barajı'nın tamamlanması ile başlayan bu turizm ivmesi, bölgedeki kültür ve inanç turizmi ile birleşerek, turizm sektörünü bölgenin önemli ekonomik kaynaklarından biri haline getirmiştir. Bu doğrultuda, sivil mimari, tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerin, sosyal ve ekonomik kalkınmada rol oynayacak şekilde değerlendirilmesi desteklenmelidir.

4. GENEL PEYZAJ ÖGELERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADIYAMAN

Adıyaman ili, kuzeyde bulunan Toros Dağları ile güneyde bulunan Şanlıurfa ilinin ovaları arasında yer almaktadır. İlin kuzeydoğusunda Gerger ilçesine doğru yerçekimleri hareketlenmekte, arazide dik yamaçlar ve ilgi çekici jeomorfolojik oluşumlar göze çarpmaktadır. Vadiler, yamaçlar ve bunlara bağlı olarak vejetasyonda ortaya çıkan değişimler, arazi formunu belirginleştiren çizgisel özellikler olarak ön plana çıkmaktadır.

İlin güney bölümü ile kuzey bölümü arasındaki şekilsel farklılık dikkat çekicidir. İlde Atatürk Baraj Gölü'nün varlığı ve Fırat Nehri olmak üzere çok sayıda akarsuyun varlığı ile Gölbaşı ilçesindeki göller, oluşturdukları su aynaları ile görsel açıdan çok büyük bir katkı sağlamakta olup, görsel peyzaj kalitesini önemli ölçüde arttırmaktadır.

İlin kültürel peyzaj öğeleri ise, taşınmaz kültür varlıkları olup, başta merkez ilçe olmak üzere, Besni ve Kahta'da yoğunlaşmaktadır.

ŞANLIURFA

İlin kuzey ve kuzeydoğu bölümünde yer alan dağlık ve tepelik alanlar, güneye doğru giderek azalmaktadır. İlde bulunan en yüksek nokta kuzeydoğuda yer alan Karacadağ'dır. Kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık alan dışında geniş düzlüklere rastlanmaktadır. Bu nedenle tüm il genelinde çok sınırlı topoğrafik oluşumlar vardır.

Jeomorfolojik yapı, kurak iklimsel özellikler ve toprak özelliklerinin ortaya çıkardığı genel yapı içinde sınırlı orman oluşumları ve kırsal yerleşim dokularına yakın yerlerde yer alan fıstık ağaçlıkları görsel peyzajda çeşitlilik yaratmaktadır.

Genişliği kimi yerde 100 metreyi bulan ve yer yer menderesler çizen Fırat Nehri vadisi, Türkiye'nin tür çeşitliliği bakımından en zengin akarsu sistemlerinden biridir. Bunun yanı sıra nehrin oluşturduğu dik yarıklar ve vadi içlerinde görülen dik yamaçlar olağanüstü manzaralar sunmaktadır.

İlde etkileyici genişlikte ovalar bulunmaktadır. Harran, Suruç, Viranşehir ovaları bunlar içinde en dikkat çekici olanlarıdır. Bunların yanı sıra Fırat Nehri kıyısında bulunan Halfeti Ovası tepelik arazilerle çevrilidir.

İlin kültürel peyzaj öğeleri ise, taşınmaz kültür varlıkları olup, başta merkez ilçe olmak üzere, Harran, Haleplibahçe ve Eyüpnebi'de yoğunlaşmaktadır.

DIYARBAKIR

Diyarbakır ili, güneyde bulunan düz, düze yakın ve az eğimli alanlarla kuzeyde bulunan engebeli ve dağlık alanları içermektedir. İlin kuzey ve doğusunda bulunan Hazro, Kulp, Lice, Hani ve Dicle ilçeleri çevresinde yer şekilleri hareketli bir yapı sunmakta, güneydeki arazilerle belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır.

Oldukça dikkat çekici vadiler, yamaçlar ve bunlara bağlı olarak vejetasyonda ortaya çıkan değişimler, arazi formunu belirginleştiren çizgisel özellikler olarak ön plana çıkmaktadır.

Dağlık, tepelik yapı ve kısmen vadilerden, dik yamaçlardan oluşan arazi formu tarım arazileri ile birleştiğinde ortaya uzak mesafeden algılanan yumuşak ve uyumlu çizgisel bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapı kimi ilçelerde kuşatılmışlık kimi ilçelerde ise arka bir fon oluşturur niteliktedir.

Türkiye'nin en büyük akarsu sistemlerinden biri olan Dicle Nehri, il genelinde ele alındığında gerek morfolojik ve gerekse biyolojik çeşitliliğe olan katkısı ile önemli bir peyzaj ögesidir ve görsel açıdan olağanüstü manzaralar sunmaktadır. Bu sistem, alanın jeomorfolojik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Dicle Nehri, başta su varlığı olmak üzere, vejetasyondaki değişimler, kara ile nehri ayıran kıyı çizgisinin belirginliği ve arazi formunu belirleyen çizgisel özelliği nedeniyle görsel peyzaj kalitesi bakımından çok yüksek bir değere sahiptir.

Ancak kentte fiziki çevre kalitesi oldukça yetersiz düzeydedir. Kentin yapılı çevresinde yeterli yeşil alan bulunmadığı gibi, kent yakın çevresinde de planlı ve düzenlenmiş büyük ölçekli yeşil alanlar ve ağaçlandırılmış alanlar ile mesire yerleri bulunmamaktadır.

İlin doğu kısmındaki ilçesi Silvan'da bulunan Selahaddin Eyyübi tarafından inşa edilmiş Büyük Camii ilçedeki kültürel peyzaj dokusunu oluşturan en önemli unsurdur. Yapı halen kullanılmaktadır ve ilçedeki en belirgin ve etkileyici kültürel öğedir.

İlin doğusunda Batman sınırında yer alan Malabadi Köprüsü de gerek etkileyici mimari yapısı ve gerekse çevresindeki arazi ile uyumlu rengi ile kültürel peyzaj karakterine katkıda bulunmaktadır.

İlin kültürel peyzaj öğeleri ise, taşınmaz kültür varlıkları olup, başta merkez ilçe olmak üzere, Silvan, Ergani'de yoğunlaşmaktadır.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde peyzaj karakterleri birbirinden farklı ve birbirlerinden ayırt edilebilir 9 sınıf tespit edilmiştir. Bu sınıflamalar aşağıdaki gibidir:

1. Step meraları

Bu peyzaj tipinde, dağ bozkırı, ıslak çayırlar, alpin çayırlar ve tuzcul çayırlar görülmektedir. Bunun yanında, yer yer çalı grupları da varlığını hissettirmektedir. Planlama Bölgesi'ndeki en yaygın peyzaj karakterinden birisidir. Adıyaman'ın Gölbaşı, Kahta, Besni, ile Şanlıurfa'nın Eski Halfeti, Birecik, Diyarbakır'ın Dicle, Lice bölgelerinde hakim peyzaj karakteri olarak öne çıkmaktadır.

2. Tarım alanları

Planlama Bölgesi illerinden Diyarbakır il arazisinin %50'ye yakın bölümü tarımsal arazi olarak kullanılmaktadır. Kuru tarım yapılan alanlarda daha çok buğday, arpa ve mercimek sulu tarım alanlarında ise pamuk üretimi yapılmaktadır. Çok büyük alanlar kapsayan tarım arazileri homojen bir yapı sergilemektedir. Bozkır alanlar da küçükbaş hayvancılık için mera olarak kullanılmaktadır.

Adıyaman ilinde tarımsal kullanımlar arazi örtüsünde baskın karakterdedir ve tarım deseni ile su aynalarının oluşturduğu farklı kompozisyonlar gözlenebilmektedir. Özellikle tarımsal dokunun ortaya çıkardığı renklenme sıcak ve soğuk renkler açısından değerlendirildiğinde, mevsimsel değişimlere bağlı, eğimli tarım arazilerindeki değişim ile uyum göstermektedir.

Şanlıurfa ilinde ise yoğun tarımsal faaliyetler, sulama alanları ve ovalar bölge içerisinde ayırt edici bir peyzaj karakter olarak ön plana çıkar.

3. Meşe çalılıkları ve ağaçlıkları

Suyun belirleyici peyzaj ögesi olduğu, düz ve düze yakın alanlarda bulunan doğal göller, nehirler, baraj gölleri ile bunların çevresindeki sucül ekosistemlerin bulunduğu bölümlerdir. Bunun yanı sıra ilde fıstık ve meyve bahçeleri de bulunmaktadır. Alanı çevreleyen tepelerde Meşe çalılıkları hakimdir.

Eğil, Dicle, Hani ve Lice ilçeleri çevresindeki kayalık alanlarda, özellikle yerleşimlerden uzak bölümlerde meşe çalılıklarının oldukça yoğun durumda olduğu söylenebilir.

4. Islak alanlar (nehir ve göl kıyıları, nehir kıyası ormanları, göl aynaları, diğer su varlıkları)

Atatürk Barajı ile sulanan Harran Ovası'nda bitkisel üretim alanları genişlemiş ve üretim artmıştır. Bunun yanı sıra ürün deseni de farklılaşmış, tahıl dışında sebze üretimine de ağırlık vermeye başlanmıştır.

Göller, Aksu Çayı tarafından oyulmuş vadinin kuzeyinde yer almaktadırlar ve yüksek olmayan tepeler ile çevrilidirler. Yakın çevrelerinde ıslak çayırılık ve sazlık alanlar bulunmakta,

daha dışarıda ise kavak toplulukları ve tarım alanları göze çarpmaktadır. Kuru dere yataklarında ve çok yüksek olmayan kayalık alanlarda sık bitki örtüsü görülmektedir. Bu özellikleri ile Gölbaşı Bölümü, ilin diğer bölümlerinden ayırt edilebilir karaktere sahiptir.

Dicle ve Fırat nehirleri, birçok endemik tatlı su bitkisi, çiftyaşar ve balık türüne habitat oluşturmakta ve bu türlerin Türkiye'ye ulaşabilmesi için “doğal geçiş alanları” oluşturmaktadır. Dicle ve Fırat nehir sistemleri, birçok türün alt ve üst havzalarla bağlantısını sağlama ve doğal bir “koridor” niteliği taşıma özelliklerinin yanı sıra görsel açıdan da olağanüstü etkileyici manzaralar sunmaktadırlar.

5. Dağlık, tepelik alanlar, ilginç jeomorfolojik oluşumlar

Genel arazi formuna bakıldığında, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Toros Dağları'nın önünde uzanan, vadilerle derin bir şekilde parçalanmış, 500-600 m. yükseltideki geniş kalker platolardan oluşmuş tarımsal karakteri ile belirginleşen bir bölgeyi temsil etmektedir.

Bu bölge yüzey şekillerinin sadeliği ve basitliği ile dikkat çekmektedir. Doğuda Dicle Nehri ve batıda Fırat Nehri olmak üzere iki havzayı ayıran volkanik Karacadağ kütlesi, fazla yüksek olmadığı için ve ayrıca birdenbire yükselmediği için çok dikkat çekici bir özellik sergilememektedir; ancak bölgedeki morfolojik sadeliğe zıt bir karakter gösterdiği söylenebilir. Dağlık bölümlerdeki bozulmuş meşe ormanları ve çalılıklarında, bölgeye endemik önemli türler bulunmaktadır.

6. Yerleşimler

Eski Halfeti, Birecik ve Harran, tarihsel ve kültürel nitelikleriyle birlikte kendilerine özgü kentsel dokuları ile dikkat çekmektedirler. Birecik ilçesi kentsel dokusu, yeni yapılan binaların olumsuz etkisine rağmen, Fırat Nehri kıyısında olağanüstü etkileycilikte bir görünüm sunmaktadır.

Harran'da tipik Harran Evleri görülmektedir ve ilçe halkı tarafından hala kullanılabilir haldedir. Ancak ilçedeki ulaşım yolları ve sosyo-ekonomik yapıdaki sorunlar ilçenin kendine özgü yapısının algılanmasında sıkıntı yaratmaktadır. Bütünleşik bir yapı görülememektedir. Renk ve formlar arasındaki uyum alanın görsel peyzaj değerini arttırmaktadır.

Halfeti ilçesi ve çevresindeki arazi topoğrafik ve jeomorfolojik açıdan etkileyici görünümler sunmaktadır. Eski Halfeti yerleşiminin büyük kısmı Birecik Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır. Yamaç arazide bulunan yerleşim dokusunun, geniş su aynasıyla ve alanı çevreleyen dik yamaçlarla oluşturduğu kompozisyon çok etkileyicidir.

Diyarbakır ili içinde doğal yaşam açısından en önemli bölgelerden biri Bismil çevresidir. Bu alanda Dicle Nehri geniş menderesler yaparak akmaktadır. Dicle menderesleri üzerinde oluşan kumullar, taşlık adacıklar ve nehir kıyısı subasar bitki örtüsü pek çok tür için önemli yaşam alanıdır.

7. Önemli kültürel peyzaj öğeleri (kentsel sit, arkeolojik sit, ören yeri)

Diyarbakır il merkezine bakıldığında kent içindeki tarihsel dokunun temelini oluşturan Suriçi Kentsel Sit ve Sit Koruma Alanı kültürel ve görsel peyzaj değerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Her ne kadar kentsel gelişme baskısı altında kalsa da il merkezinde oluşturduğu çekim kent dokusuna olumlu katkı sağlamaktadır.

8. Zarar görmüş peyzajlar (malzeme alım yerleri, taş ocağı vb)

GAP nedeniyle tarımsal alanların hızla genişlemesi ve monokültür şeklinde yoğunlaşması, alana özgü peyzaj karakteristiğinin hızla değişmesine neden olmaktadır. GAP ile sulama ve elektrik üretimine dayanan çok sayıda barajın yapılması bölgenin genel peyzaj karakterini büyük ölçüde değiştirmiştir.

Bunun yanında alandaki malzeme (kum, çakıl vb) alımı için açılan ocaklar alandaki doğal yapıyı ciddi ölçüde zedeler niteliktedir. Bu durum alanın peyzaj karakteristiğini ciddi ölçüde tehdit etmekte ve peyzaj kalitesine önemli derecede zarar vermektedir.

HES inşaatları nedeniyle yüzey toprağının kazınması, taşınması, başka bir araziye yığılması, doğal drenaj deseninin bozulması, doğal peyzajı olumsuz etkilemektedir. Bu durum erozyon sorununu da tetiklemektedir. İlde erozyon tehdidi altındaki alanlar geniştir. Eğimin yüksek olduğu alanlarda ve sığ toprakların olduğu alanlarda bu durum daha da ciddidir Kahta Çayı havzası ülkemizde erozyonun fazla olduğu alanlardan biridir.

9. Koruma öncelikli peyzaj (milli parklar, yaban yaşamı koruma alanları, doğal sit alanları, ÖBA'lar, ÖKA'lar, ÖDA'lar.)

Adıyaman il sınırları içinde Nemrut Dağı Milli Parkı yer almaktadır. Antiochos Tümülüs'ü ve dev heykelleri, Eskikale (Arsameia), Yenikale, Karakuş Tepe ve Cendere Köprüsü gibi kültürel değerler nedeniyle koruma altına alınmıştır. Nemrut Dağı doruğunda bulunan 2.150 m. yüksekliğindeki Tümülüs, Fırat Nehri geçitlerine ve ovalarına hakim bir tepe üzerinde bulunmaktadır ve olağanüstü etkileyici bir özelliğe sahiptir.

Ayrıca Gölbaşı ilçesi sınırlarında bulunan Gölbaşı, İnekli ve Azaplı göllerini de içerisinde bulunduran 1.687 ha. alan tabiat koruma alanıdır. Göller I.derece doğal sit alanı olarak statü kazanmış olup, alan içerisinde sulak alanlar yer almaktadır. Bu özellikleri itibariyle koruma öncelikli peyzaj öğelerinin en önemli unsurları arasındadır.

Birecik ilçesinde bulunan Kelaynak Koruma ve Üretim istasyonu ile Tektok Dağları Milli Parkı ilde bulunan koruma alanlarını oluşturmaktadır. Kelaynak Koruma ve Üretim istasyonu, kuş gözlemcileri başta olmak üzere önemli miktarda ziyaretçi çekmektedir.

5. KORUMA ALANLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman'da Çevre ve Orman Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar şunlardır:

- Gölbaşı Gölleri Sulak Alanı, Tabiat Parkı ve Tabiatı Koruma Alanı
- Nemrut Dağı Milli Parkı
- Atatürk Baraj Gölü İçme Suyu Havzası
- Akdağ Devlet Avlağı
- Mesire Yerleri

Adıyaman'da Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar sit alanları ile sınırlıdır. İlde ilan edilmiş olan turizm merkezi ya da kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi bulunmamaktadır.

Adıyaman'da 122 adet ilan edilmiş sit alanı bulunmakta olup, bunun %97,5'lik kısmı arkeolojik sitlerden oluşmaktadır. Sit alanlarının büyük bir kısmı, Merkez, Besni, Kahta ve Samsat ilçelerinde toplanmıştır.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa'da Çevre ve Orman Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar şunlardır:

- Birecik Fırat Nehri Kıyısı Sulak Alanı
- Tektek Dağları Milli Parkı
- Atatürk Baraj Gölü İçme Suyu Havzası
- Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası
- Alanı-Burç Örnek Avlağı
- Körkuyu Örnek Avlağı

Şanlıurfa'da Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar, sit alanları ve turizm merkezleridir.

İlde 336 adet ilan edilmiş sit alanı bulunmakta olup, bunun %97'lik kısmı arkeolojik sitlerden oluşmaktadır. Şanlıurfa ilindeki sit alanlarının büyük bir kısmı Birecik, Bozova, Halfeti, Harran, Merkez, Siverek ve Viranşehir ilçelerinde toplanmıştır.

Şanlıurfa'da ilan edilmiş 2 adet turizm merkezi bulunmaktadır. Bunlar; Şanlıurfa Kent Merkezi Turizm Merkezi ve Viranşehir Eyüpnebi Turizm Merkezi'dir. Turizm merkezlerinin toplam alanı 4.158 ha. olup, toplam yüzölçümü 703.300 ha. olan Şanlıurfa ilinin %0,6'sını oluşturmaktadır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır'da Çevre ve Orman Bakanlığı yetkisinde korunan tek alan Dicle Baraj Gölü İçme Suyu Havzası'dır. İlde ilan edilmiş, sulak alan, milli park, tabiatı koruma alanı bulunmamaktadır.

Diyarbakır'da Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar, sit alanları ve turizm merkezleridir.

İlde 137 adet ilan edilmiş sit alanı bulunmakta olup, bunun %96,4'lük kısmı arkeolojik sitlerden oluşmaktadır. Diyarbakır ilindeki sit alanlarının büyük bir kısmı, Bismil, Çermik, Ergani, Merkez ve Silvan ilçelerinde toplanmıştır.

Diyarbakır'da ilan edilmiş 1 adet turizm merkezi, Çermik Termal Turizm Merkezi'dir. Turizm merkezinin alanı 73 hektardan oluşmaktadır.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde Çevre ve Orman Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar, sulak alanlar, milli parklar, içme suyu havzaları, yaban hayatı geliştirme sahaları, örnek avlaklar, tabiat parkları ve mesire yerleri bulunmaktadır.

Planlama Bölgesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde korunan alanlar, sitler ve turizm merkezleridir.

İlgili Koruma Bölge Kurulları'ndan alınan bilgilere göre, Planlama Bölgesi'nde toplam 595 adet sit alanı bulunmaktadır. Bu alanların %20,5'i Adıyaman ilinde, %56,5'i Şanlıurfa ilinde ve %23'ü ise Diyarbakır'da bulunmaktadır. Sit alanlarının %97'si arkeolojik sit alanlarında oluşmaktadır.

Planlama Bölgesi'nde 3 adet turizm merkezi bulunmaktadır. Bunların, ikisi inanç turizmi, biri ise termal turizm amaçlıdır. Turizm merkezleri toplam 4.231 hektar alanı kapsamakta olup, toplam 4.085.600 hektar olan Planlama Bölgesi'nin %0,1'ini oluşturmaktadır. Bu bölgelerde sürekli ikamet eden nüfus ise 21.547 kişidir.

6. DEMOGRAFİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, Adıyaman ili nüfusu, 384.082'si kentsel, 204.393'ü kırsal olmak üzere toplam 588.475 kişidir. İlçe ve belde merkezlerini kapsayan kentsel nüfus oranı %65,3; köyleri kapsayan kırsal nüfus oranı %34,7'dir. Kentsel nüfusun en yüksek olduğu ilçe %80 ile Merkez, en düşük olduğu ilçe ise, %12,7 ile Gerger'dir. Merkez'den sonra kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Çelikhan ve Gölbaşı'dır.

Adıyaman ilinde, 1980-2009 yılları arasında, kentsel, kırsal ve toplam nüfuslarda, eksi değerlere ulaşan azalma gerçekleşmiştir. 2000-2009 yılları arasında da kentsel, kırsal ve toplam nüfus artış hızları eksi değerler taşımaktadır. Bu durum, ilden istihdam amaçlı yaşanan göçler, ailelerin sahip oldukları çocuk sayısındaki azalma ve ile birlikte, 2000 yılı nüfus sayımında gerçekleştiği bilinen nüfus celplerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

2009 yılı nüfuslarına göre, Merkez en yüksek nüfusa sahip ilçedir. Bunu bir diğer ikili grup, Kahta ve Besni izlemektedir. 1980-2009 yılları arasında, nüfusun 1980 başlangıç yılı nüfusuna göre artış gösterdiği ilçeler Merkez, Besni, Gölbaşı, Kahta, Samsat ve Sincik'tir. Diğer tüm ilçelerdeki nüfus, 1980 yılının nüfusunun altında kalmıştır.

Adıyaman ili genelinde, nüfusun en fazla olduğu yaş grupları, 10-14 ve 15-19'dur. Toplam bağımlılık oranı %61,8'dir. Toplam bağımlılık oranının en fazla olduğu ilçeler Gerger, Kahta ve Sincik'tir. Yaşlı nüfusun en fazla olduğu ilçeler ise, Gerger ve Tut'tur.

İldeki toplam doğurganlık hızı %3,7 olup, 2,5 olan Türkiye ortalamasının üstündedir. Bebek ölüm hızı ise %42 olup, 43 olan Türkiye ortalaması ile yakın değer taşımaktadır.

Adıyaman ilinde, işgücüne katılma oranı %55,2 olup, %55,2 olan Türkiye ile aynı değeri taşımaktadır. İşsizlik oranı ise, %11,1 olup, %8,9 olan Türkiye ortalamasının üstündedir. İşgücüne katılımın en yüksek olduğu ilçeler, Gerger ve Besni'dir. İstihdamı tarım sektörü artırmaktadır.

Adıyaman ilinde okuma-yazma oranı %90'lara yakındır. İl genelindeki kişilerin %22,1'i ilkokul mezunu iken, yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise %3,7'dir. Okuryazar oranı en yüksek ilçe %89,4 ile Merkez ilçedir. Okur-yazar oranı en düşük ilçe ise %78,8 ile Sincik'tir.

SANLIURFA

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, Şanlıurfa ili nüfusu, 990.365'i kentsel, 623.372'ü kırsal olmak üzere toplam 1.613.737 kişidir. İlçe ve belde merkezlerini kapsayan kentsel nüfus oranı %61,3; köyleri kapsayan kırsal nüfus oranı %38,7'dir. Kentsel nüfusun en yüksek olduğu ilçe %69 ile Merkez, en düşük olduğu ilçe ise, %9,5 ile Harran'dır. Merkez'den sonra kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Ceylanpınar ve Viranşehir'dir. Bunu bir

diğer grup, Birecik, Hilvan ve Siverek izlemektedir. Diğer ilçelerde kırsal nüfuslar oldukça düşüktür.

Şanlıurfa ilinde, 1980-2009 yılları arasında, kentsel, kırsal ve toplam nüfuslarda artış gerçekleşmiştir. 2000-2009 yılları arasında da kırsal nüfus artış hızı, kentsel ve toplama göre daha fazla bir artış göstermiştir. Bu durum, ilin GAP yatırımlarının en fazla gerçekleştiği il olması ve buna bağlı olarak istihdam olanaklarının artması ile ortaya çıkmaktadır.

2009 yılı nüfuslarına göre, Merkez en yüksek nüfusa sahip ilçedir. Bunu bir diğer ikili grup, Siverek ve Viranşehir; ile üçlü grup, Suruç, Akçakale ve Birecik izlemektedir. 1980-2009 yılları arasında, il genelinde tüm ilçelerde nüfus, 1980 başlangıç yılı nüfusuna göre artış göstermiştir.

Şanlıurfa ili genelinde, nüfusun en fazla olduğu yaş grupları, 04-14'dur. Toplam bağımlılık oranı %84'dür. Toplam bağımlılık oranının en fazla olduğu ilçeler, Akçakale ve Harran'dır. Yaşlı nüfusun en fazla olduğu ilçe ise, Halfeti'dir.

İldeki toplam doğurganlık hızı %4,8 olup, 2,5 olan Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Bebek ölüm hızı ise %37 olup, 43 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum eğitim düzeyinin artması ve ildeki sağlık altyapısının iyileşmesi ile doğru orantılıdır.

Şanlıurfa ilinde, işgücüne katılma oranı %54,7 olup, %55,2 olan Türkiye ortalamasına yakın bir değer taşımaktadır. İşsizlik oranı ise, %14,5 olup, %8,9 olan Türkiye ortalamasının üstündedir. İşgücüne katılımın en yüksek olduğu ilçeler, Harran, Akçakale, Bozova ve Hilvan'dır. İstihdamı tarım sektörü artırmaktadır.

Şanlıurfa ilinde okuma-yazma oranı %90'lar civarındadır. İl genelindeki kişilerin %14,4'ü ilkökul mezunu iken, yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise %2,1'dir. Okuryazar oranı en yüksek ilçe %87,6 ile Merkez ilçedir. Okur-yazar oranı en düşük ilçe ise %80,2 ile Viranşehir'dir.

DİYARBAKIR

2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre, Diyarbakır ili nüfusu, 1.112.902'si kentsel, 402.109'u kırsal olmak üzere toplam 1.515.011 kişidir. İlçe ve belde merkezlerini kapsayan kentsel nüfus oranı %73,6; köyleri kapsayan kırsal nüfus oranı %26,4'dür. Kentsel nüfusun en yüksek olduğu ilçe Büyükşehir ilçeleridir (Bağlar, Kayapınar, sur ve Yenişehir). En düşük olduğu ilçe ise, %18,8 ile Çüngüş'tür.

Diyarbakır ilinde, 1980-2009 yılları arasında, kentsel ve toplam nüfuslarda artış, kırsal nüfusta ise eksi değerlere ulaşan azalma gerçekleşmiştir. 2000-2009 yılları arasında da kentsel ve toplam nüfus artış hızları pozitif, kırsal nüfus artış hızı ise, eksi değer taşımaktadır. Bu durum, il kırsalından kentsel alanlara, güvenlik ve istihdam amaçlı yaşanmış olan göçlere bağlı olarak

ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır ili de GAP'ın olumlu etkileri ile bölgesel bir merkez olarak gelişmekte ve nüfus almaktadır.

2009 yılı nüfuslarına göre, Büyükşehir ilçeler en yüksek nüfusa sahip ilçelerdir. Bunu bir diğer üçlü grup, Bismil, Ergani ve Silvan izlemektedir. 1980-2009 yılları arasında, nüfusun 1980 başlangıç yılı nüfusuna göre, Çüngüş, Hazro, Kulp ve Lice dışında, tüm ilçelerin nüfusları 1980 yılın nüfusuna göre artış göstermiştir.

Diyarbakır ili genelinde, nüfusun en fazla olduğu yaş grupları, 05-09 ve 10-14'dur. Toplam bağımlılık oranı %69,9'dur. Toplam bağımlılık oranının en fazla olduğu ilçeler Bismil, Çınar, Dicle, Hani, Hazro ve Silvan'dır. Yaşlı nüfusun en fazla olduğu ilçeler ise, Çüngüş, Dicle ve Lice'dir.

İldeki toplam doğurganlık hızı %4,5 olup, 2,5 olan Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Bebek ölüm hızı ise %57 olup, 43 olan Türkiye ortalaması ile yakın değer taşımaktadır. Bu durum gerek eğitim gerekse sağlık altyapısının yeterli olmadığını göstermektedir.

Diyarbakır ilinde, işgücüne katılma oranı %52,8 olup, %55,2 olan Türkiye değerinin biraz altındadır. İşsizlik oranı ise, %18,6 olup, %8,9 olan Türkiye ortalamasının üstündedir. İşgücüne katılımın en yüksek olduğu ilçeler, Çınar, Lice ve Çüngüş'tür. İstihdamı tarım sektörü artırmaktadır.

Adıyaman ilinde okuma-yazma oranı %85'ler civarındadır. İl genelindeki kişilerin %13,8'i ilkokul mezunu iken, yüksek öğretim mezunu olanların oranı ise %3,6'dır. Okuryazar oranı en yüksek ilçe %89 ile Kayapınar'dır. Okur-yazar oranı en düşük ilçe ise %75,6 ile Eğil'dir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi, 2.487.349'u kentsel, 1.229.874'ü kırsal olmak üzere, toplam 3.717.223 kişilik bir nüfustan oluşmaktadır. Nüfusun %66,9'u ilçe ve belde merkezlerini kapsayan kentsel, %33,1'i ise köyleri kapsayan kırsal nüfustur. Adıyaman ve Şanlıurfa'da kentsel nüfus oranları %65,3 ve %61,4 ile yakın değerler taşımakta iken, bu oran büyükşehir statüsündeki Diyarbakır'da 73,5'dir.

İllerin 2009 yılı nüfusları, 1965 yılı nüfusuna göre yaklaşık olarak, Adıyaman'da 2,2 katı; Şanlıurfa'da 3,6 katı; Diyarbakır'da 3,2 katı artış göstermiştir. Şanlıurfa ve Diyarbakır, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2000-2009 yılları arasında Gaziantep'ten sonra, Şırnak ve Siirt ile birlikte, en yüksek nüfus artış hızına sahip iller arasındadır. Adıyaman ise, nüfus artış hızının eksi değer taşıdığı tek il konumundadır.

Diyarbakır, 101 kişi/km². ile, Gaziantep ve Batman'dan sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ildir. Adıyaman 84 kişi/km².; Şanlıurfa ise 86 kişi/km².lik yoğunluğa sahiptir.

Planlama Bölgesi'nde Şanlıurfa ve Diyarbakır göç alan, Adıyaman ise göç veren iller arasındadır. Planlama Bölgesi'ndeki iller arasında göç olgusu yaşanmaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır, özellikle kırsal alandan göç alan illerdir. GAP'ın etkisi ile bu iki ilde de istihdam olanaklarının artması ve kırsal alandaki güvenlik sorunu ile birleşmesi, göç olgusunun temel nedenini oluşturmuştur. Diyarbakır kent merkezine gelenlerin %79,5'inin kırsal alandan geldiği bilinmektedir.³³⁵ Ayrıca, GAP sulamaları ile birlikte, bölgeden %70'ler civarında olan Çukurova'ya mevsimlik işçi göçü de büyük oranda azalmıştır.

Bölge illerinde işgücüne katılım oranları, %55 civarında birbirine yakın değerler taşımakta olup, Türkiye ortalaması ile hemen hemen aynı değerlerdir. İşsizlik oranlarına ise, Adıyaman'da %11,1, Şanlıurfa'da %14,5 ve Diyarbakır'da %18,6 olarak, Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Kentsel alanlarda işsizlik oranları daha da yüksektir.

Planlama Bölgesi'ndeki illerde okuma-yazma oranı %90'lar civarındadır. İlkokul mezunu oranları, %22,1 ile Adıyaman'da en yüksek değere sahiptir. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da ise daha düşük olup, %5,14'ler civarındadır. Üniversite mezunu oranı, Adıyaman ve Diyarbakır'da %4 civarındadır. Şanlıurfa'da ise bu oran, %2,1'dir.

Nüfus projeksiyonları, planlama çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemler olan, En Küçük Kareler Yöntemi, Bileşik Faiz Yöntemi ve Üssel Yöntem ile hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda, TÜİK 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 nüfus sayımları ve 2007-2008-2009 yılları adrese dayalı nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle bulunan 2040 yılı nüfusları ve ortalamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

³³⁵ Karacadağ Kalkınma Ajansı "TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Ön Gelişme Planı"

Bilindiği gibi, en son 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı ile 2007 yılında uygulanmaya başlayan adrese dayalı nüfus sayımı sonuçları arasında, azalma yönünde büyük bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeninin, genel olarak, nüfusun doğal yolla azalmasından ziyade, 2000 yılı nüfus sayımında yapılmış olan nüfus celpleri ve 2007 yılından sonra, nüfus sayımlarının adrese dayalı olarak yapılmasıyla daha güvenilir verilerin elde edilmesinden kaynaklandığı varsayılmaktadır.

Nüfus projeksiyonlarında, belirgin nüfus değişimlerini geçmiş yıllara oranlayarak, sonuçlara en dengeli şekilde yansıtan yöntem “en küçük kareler”dir. Bu nedenle, bu yöntemle, yapay sonuçları olduğu düşünülen 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları kullanılmadan bir projeksiyon daha yapılmış olup, sonuçları tablolarda kırmızı renkle ve “Ekk-2” başlığı ile verilmiştir. Projeksiyonlar içinde en sağlıklı kabul edilen yöntem budur.

Bu çalışmada, TÜİK verilerinden farklı olarak, sadece ilçe merkezleri değil, ilçe ve belde merkezleri nüfusları kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir. Kırsal nüfuslardaki azalmanın bir nedeni budur. Buna ilaveten, 2008 yılında pek çok kırsal yerleşmenin idari yapılarının iptal edilerek, mahalle statüsüne dönüştürülmeleri ve göç olgusu da kırsal nüfuslarda sıfıra ulaşan değerlerin bulunmasında önemli birer faktör olarak değerlendirilmektedir.

Özetle, projeksiyon sonuçlarının hepsi aşağıdaki tablolarda verilmiş, ancak 2040 yılı kabulleri yapılmamıştır. Zira, rakamlardan görülebileceği gibi, 2040 yılı nüfusları, özellikle kırsal alanda, sıfır olarak hesaplanan yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle nüfus kabulleri, projeksiyonlarla birlikte, imar planı nüfus taşıma kapasiteleri ve sektörel gelişme eğilimleri de dikkate alınarak planlama aşamasında yapılacaktır.

2040 yılı için farklı yöntemlerle yapılan nüfus projeksiyonları sonuçlar ve imar planı kapasiteleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İlçe	Belde	Nüfus (2009)	Projeksiyon Nüfusu (2040)				
			En Küçük K.	Bileşik Faiz	Üssel	Ortalama	Ekk-2
Adıyaman	Merkez	259 497	442 347	679 575	689 918	603 947	415 660
	Besni	80 681	108 593	99 628	99 700	102 640	87 227
	Çelikhan	15 396	13 906	14 818	14 819	14 514	11 757
	Gerger	25 440	18 727	23 324	23 327	21 793	19 627
	Gölbaşı	48 069	53 227	57 984	58 017	56 409	50 685
	Kahta	116 749	165 280	198 203	199 106	187 530	158 328
	Samsat	10 253	11 818	11 511	11 513	11 614	10 280
	Sincik	20 888	31 993	41 593	41 915	38 500	29 921
	Tut	11 502	17 480	18 627	18 697	18 268	14 198
Şanlıurfa	Merkez	698 887	1 224 991	2 911 197	3 009 910	2 382 033	1 231 383
	Akçakale	82 093	130 395	183 326	185 262	166 328	123 664
	Birecik	88 102	137 212	214 393	217 172	189 592	137 058
	Bozova	57 789	88 250	116 715	117 656	107 540	79 601
	Ceylanpınar	72 749	125 367	227 761	232 657	195 262	119 554
	Halfeti	40 464	53 511	75 431	75 908	68 283	56 012
	Harran	62 989	125 394	444 465	473 315	347 725	117 746
	Hilvan	40 083	60 914	96 636	97 862	85 137	59 492
	Siverek	210 400	387 522	641 528	654 676	561 242	345 875
	Suruç	100 831	146 685	251 572	255 021	217 759	152 634
	Viranşehir	159 350	274 972	231 300	231 821	246 031	229 593
Diyarbakır	Merkez	886 371	1 503 577	2 631 828	2 683 192	2 272 866	1 484 983
	Bismil	108 992	182 232	246 257	248 934	225 808	160 382
	Çermik	50 240	62 237	80 532	80 823	74 531	64 181
	Çınar	67 504	101 298	146 779	148 227	132 101	101 440
	Çüngüş	13 511	7 809	10 368	10 379	9 519	7 759
	Dicle	40 122	46 000	45 285	45 296	45 527	44 901
	Eğil	23 239	33 453	47 955	48 366	43 258	33 299
	Ergani	112 867	160 949	236 466	238 578	211 998	168 769
	Hani	31 551	42 297	45 945	46 051	44 764	40 334
	Hazro	17 501	14 962	19 717	19 722	18 134	15 686
	Kocaköy	15 098	19 223	29 312	29 523	26 019	21 591
	Kulp	36 415	29 051	37 386	37 386	34 608	29 810
	Lice	43 247	1 578	21 639	21 655	14 957	9 837
Silvan	84 807	108 696	106 121	106 208	107 008	88 207	

7. EKONOMİK YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman ilinde istihdama göre sektörel dağılım %73,6 tarım ve hayvancılık, %21,6 hizmetler ve %4,8 sanayi şeklindedir. Adıyaman ili, tarım ve hayvancılık sektöründe Türkiye ortalamasının çok üstünde bir istihdam oranına sahiptir. Sanayi ve hizmetler sektöründe ise, Türkiye ortalamasının altındadır.

Tarım ve hayvancılık sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, tüm ilçelerde de en fazla istihdama sahip sektör konumundadır. İl ekonomisi tarım sektörüne dayanmaktadır. En çok tahıl, baklagil ve pamuk yetiştirilmektedir. Merkez ve Samsat ilçelerinde seracılık yapılmaktadır. Üzüm, Antep fıstığı ve nar da önemli geçim kaynaklarıdır. Hayvancılık ve arıcılık yaygındır. İlde bulunan göllerde önemli su ürünleri potansiyeli bulunmakta, önemli miktarda üretim yapılmaktadır.

Hizmetler sektörü, il genelinde, Merkez dahil tüm ilçelerde ikinci sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörünün, ticaret, ulaşım, turizm, inşaat alt faaliyet kollarının en fazla geliştiği ilçeler, Merkez ve Gölbaşı'dır. Bunları Çelikhan ve Samsat ilçeleri izlemektedir.

Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçelerde üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla geliştiği ilçeler Merkez, Gölbaşı, Besni ve Kahta'dır. İldeki organize sanayi bölgeleri de bu ilçelerde bulunmaktadır. Adıyaman'daki sanayi tesisleri tekstil ve gıda ağırlıklıdır. Özellikle tekstil sektörünün son yıllardaki gelişimi dikkat çekicidir. Kömür, mermer, demir, bakır, manganez, fosfat gibi çok çeşitli maden kaynakları bulunan ilde bu açıdan Çelikhan, Besni ve Gölbaşı önemlidir. Ayrıca ülke genelinde çıkarılan ham petrolün önemli bir kısmı Adıyaman'daki kuyulardan elde edilmekte olup, TPAO ve özel sektör tarafından çıkarılmaktadır.

Adıyaman'daki ekonomik gelişme potansiyeli, tarım ve hayvancılık sektörü ve buna bağlı olarak tarımsal sanayidedir. İlde kullanılan turizm potansiyellerinin altyapısının iyileştirilmesi, kullanılmayan potansiyellerin ise değerlendirilmesi ile turizm sektöründe de önemli bir gelişme yaşanabilecektir. Bu sektör açısından Merkez, Kahta ve Samsat ön plana çıkmaktadır. İlin kuzeyindeki Tut ve Çelikhan ise yayla turizmi potansiyeline sahiptir.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa ilinde istihdama göre sektörel dağılım %72,8 tarım ve hayvancılık, %23,7 hizmetler ve %3,5 sanayi şeklindedir. Şanlıurfa ili, tarım ve hayvancılık sektöründe Türkiye ortalamasının çok üstünde bir istihdam oranına sahiptir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinde ise, Türkiye ortalamasının altındadır.

Tarım ve hayvancılık sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, tüm ilçelerde de en fazla istihdama sahip sektör konumundadır. Şanlıurfa'da Harran Ovası ile tarım sadece ilin değil, GAP bölgesinin de can damarıdır. GAP çerçevesinde yapılan ve yapılmakta olan, büyük

ölçekli sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmıştır. Tarımsal üretim potansiyeli ile GAP Bölgesi'nde ilk sırada yer almaktadır. İl arazilerinin yaklaşık %60'ı tarım alanlarından, %12'si çayır ve meralardan oluşmakta, çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. İl, pamuk, Antep fıstığı ve mercimek yetiştiriciliğinde Türkiye'de ilk sırayı almaktadır. Hayvancılığın da yaygın olarak yapıldığı il, Türkiye'deki safkan arap atlarının yarısına sahiptir. Merkez ilçe, Ceylanpınar, Suruç, Siverek, Bozova, Viranşehir ve Akçakale ilçelerinde tarımsal depolama alanları bulunmaktadır.

Hizmetler sektörü, il genelinde, Merkez dahil tüm ilçeler ikinci sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörünün, ticaret, ulaşım, turizm, inşaat alt faaliyet kollarının en fazla geliştiği ilçeler, Merkez, Birecik, Ceylanpınar, Suruç ve Viranşehir'dir.

Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçelerde üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla geliştiği ilçeler, organize sanayi bölgelerinin de yer aldığı Merkez ve Viranşehir'dir. Şanlıurfa'da son on yılda sanayi tesisleri sayısı yaklaşık beş kat artmıştır.

Şanlıurfa ilinde, ekonomik gelişme potansiyeli, tarım ve hayvancılık sektörü ve buna bağlı olarak tarımsal sanayidedir. İlde kullanılan turizm potansiyellerinin altyapısının iyileştirilmesi, kullanılmayan potansiyellerin ise değerlendirilmesi ile turizm sektöründe yakalanan ivme daha çok hız kazanabilecektir. Bu sektör açısından Merkez, Harran ve Viranşehir başta olmak üzere, Atatürk Barajı kıyısındaki Bozova ile Fırat Nehri kıyısındaki Halfeti ve Birecik ön plana çıkabilecektir.

DİYARBAKIR

Diyarbakır ilinde istihdama göre sektörel dağılım %63,9 tarım ve hayvancılık, %32,3 hizmetler ve %3,8 sanayi şeklindedir. Diyarbakır ili, tarım ve hayvancılık sektöründe Türkiye ortalamasının üstünde bir istihdam oranına sahiptir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinde ise, Türkiye ortalamasının altındadır.

Tarım ve hayvancılık sektörel dağılımda belirgin bir ağırlığa sahip olup, Merkez ilçe dışında tüm ilçelerde en fazla istihdama sahip sektör konumundadır. İlin ekonomisi tarıma dayalıdır. GAP çerçevesinde yapılmakta olan, büyük ölçekli sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmış; ancak ildeki sulama hedeflerinin oldukça az bir kısmı gerçekleşmiştir. İlde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Buğday, kırmızı mercimek ve pamuk başlıcaları olup, bu ürünlerin ülkedeki üretiminde il, önemli paya sahiptir. Meyve ve sebzeçilik de çok önemli gelir getirmektedir.

Hizmetler sektörü, il genelinde, Merkez dışında tüm ilçelerde ikinci sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörünün, ticaret, ulaşım, turizm, inşaat alt faaliyet kollarının en fazla geliştiği ilçeler, Merkez, Lice ve Ergani'dir. İlin bulunduğu konum, il merkezinde hizmetler

sektörünün gelişmesini sağlamış; Diyarbakır'ı il dışındaki yerleşimler için de üst kademe bir merkez durumuna getirmiştir.

Sanayi sektörü, il genelinde ve tüm ilçelerde üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörün en fazla geliştiği ilçeler, Merkez ve Ergani'dir. Sanayi ve madencilik Diyarbakır'ın ekonomik yapısında önemli yere sahiptir. İlde birçok mermer ocağı bulunmakta, çıkarılan mermer Türkiye üretiminin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. İlde Diyarbakır organize sanayi bölgesi faaliyet göstermekte, il merkezinde ikinci bir OSB çalışmaları sürmektedir.

Diyarbakır ilinde, ekonomik gelişme potansiyeli, tarım ve hayvancılık sektörü ve buna bağlı olarak tarımsal sanayi ve hizmetlerdir. İlde kullanılan turizm potansiyellerinin altyapısının iyileştirilmesi, kullanılmayan potansiyellerin ise değerlendirilmesi ile turizm sektörü canlanabilecektir. Bu kapsamda, termal amaçlı turizm merkezinin bulunduğu Çermik ilçesi ön plana çıkabilecektir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi 'nde GSYİH'nın ortalama 1.177 ABD Doları ile Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Diyarbakır, üç il arasında en yüksek GSYİH'ye sahip il olup; bunu Şanlıurfa ve Adıyaman illeri izlemektedir.

Dokuz ili kapsayan GAP Bölgesi'nin alansal olarak %54'ünü oluşturan Planlama Bölgesi, tarım ve hayvancılık sektörü ağırlıklı bir bölgedir. GAP Master Planı kapsamında, bölgenin "tarıma dayalı ihracat üssü" olarak geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu vizyona önemli oranda erişilmiş olup, en başarılı uygulamalar ile Şanlıurfa ili dikkat çekmektedir.

Planlama Bölgesi'nde tarım ve hayvancılık sektörü oranı %67, sanayi sektörü oranı %4 ve hizmetler sektörü oranı ise, %29'dur. Tarım ve hayvancılık ile hizmetler sektörleri oranı, Adıyaman ve Şanlıurfa'da birbirine yakın değerler taşımaktadır. Sanayi sektörü oranlarında ise, Şanlıurfa ve Diyarbakır yakın değerler taşımakta olup, Adıyaman'da sektör gelişimi bu iki ilçeden daha azdır. Hizmetler sektöründe ise, Diyarbakır, diğer illere göre belirgin olarak daha fazla orana sahiptir.

Tarım sektöründe, Şanlıurfa, GAP Bölgesi'nin olduğu gibi, Planlama Bölgesi'nin de can damarıdır. Sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmıştır. Tarımsal üretim potansiyeli ile GAP Bölgesi'nde ilk sırada yer almaktadır. İl arazilerinin yaklaşık %60'ı tarım alanlarından oluşmakta olup, pamuk, Antep fıstığı ve mercimek yetiştiriciliğinde Türkiye'de ilk sırayı almaktadır. Şanlıurfa Merkez, Ceylanpınar, Suruç, Siverek, Bozova, Viranşehir ve Akçakale ilçelerinde tarımsal depolama alanları bulunmaktadır.

Adıyaman ise, tarım arazilerinin büyük bölümünün Atatürk Barajı Gölü altında kalması nedeni ile, tarımda gelişme potansiyelini önemli ölçüde kaybetmiş bir il durumundadır.

Bölgede, sanayi sektörü, imalat sanayi ağırlıklı olmakla birlikte, madencilik özellikle Diyarbakır'da önemli bir ekonomik uğraştır. İde birçok mermer ocağı bulunmakta, çıkarılan mermer Türkiye üretiminin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Planlama Bölgesi'nde sanayi sektörünün ön plana çıktığı ilçeler, organize sanayi bölgelerinin de bulunduğu, Merkez ilçeler ile Adıyaman'da Gölbaşı, Besni, Kahta; Şanlıurfa'da Viranşehir; Diyarbakır'da ise, Ergani ve Bismil'dir. Sektörde önde gelen faaliyet kolları, imalat sanayi, gıda ürünleri, tekstil ve taş toprağa dayalı sanayidir.

Planlama Bölgesi'nde hizmetler sektörü kamu tesisleri başta olmak üzere, ticaret, ulaşım, turizm ve inşaat alt sektörlerinden oluşmaktadır. Ticaret sektörü, il merkezleri başta olmak üzere, Gölbaşı, Besni, Kahta, Siverek, Viranşehir, Ergani ve Bismil gibi büyük ilçelerde gelişmiştir. Bölgede ihracatın %70'i Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. Özellikle Diyarbakır'ın Ortadoğu'nun ticaret merkezi olması hedeflenmektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da ihracat son yıllarda 20 katı artış göstermiştir. Son yıllarda Suriye ve Irak ile gelişen ekonomik ilişkiler dış ticaret kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır.³³⁶

Hizmetler sektöründe özellik gösteren faaliyet kollarından biri olan turizm ise bölgedeki potansiyelin önemli ölçüde değerlendirildiği, ancak genel olarak beklenen oranda katma değer yaratmadığı bir şekilde gelişmiştir. Turizmde Şanlıurfa diğer illere göre daha fazla bir katma değer elde etmektedir. Adıyaman'da ise, Nemrut Dağı'na yapılan turist ziyaretlerinin gününbirlik yapılması ile beklenen katma değer oluşmamıştır.

Planlama Bölgesi illerinden Adıyaman, Diyarbakır ilinden çok, Gaziantep ve Kahramanmaraş ile ekonomik ilişkilerin canlı olduğu bir ildir. Yine de, bölge kendi içinde değerlendirildiğinde, Adıyaman ilinde üretilen tarımsal ürünler, Diyarbakır ilindeki sanayi tesisleri için hammadde olma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle Kahta Sulama Projesi ile sulanan tarım alanlarının artmasıyla birlikte, bu potansiyelin ortaya çıkması olasıdır. Diğer yandan, bu durum Planlama Bölgesi'nde sulu tarım potansiyeli en fazla olan Şanlıurfa ili için de geçerlidir. Diyarbakır ve Gaziantep illeri arasında, avantajlı bir konumda olan Şanlıurfa, tarımsal ürünlerin işlendiği ve pazarlandığı bu iki il için hammadde sağlayabilecektir. Diyarbakır ili, bölgesel merkez niteliğiyle, Planlama Bölgesi dışında özellikle Malatya ve Elazığ illerini etkilemektedir.

Planlama Bölgesi'ndeki mevcut ve 2040 yılı için projeksiyonlar sonucu bulunan sektörel dağılım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Plan döneminde, illerdeki istihdama göre dağılımın, mevcutta olduğu gibi, tarım ve hayvancılık, hizmetler ve sanayi şeklinde gelişeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin daha modern teknolojilerle yapılması ile verimliliğin artacağı, buna bağlı olarak sektördeki istihdamın, tarımsal üretimle desteklenecek olan sanayi sektörüne aktarılması beklenmektedir. Hizmetler sektörünün ise, kamu kurumlarında çalışanlar ile ticaret, turizm, ulaşım ve inşaat sektörlerindeki gelişmeye bağlı olarak artacağı öngörülmektedir.

³³⁶ Karacadağ Kalkınma Ajansı "TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Ön Bölgesel Gelişme Planı

Projeksiyonlarda sanayi ve hizmetler sektörlerindeki artışın belirli bir düzeyi geçmediği görülmektedir. Zira, bölgede sulu tarıma geçilmesi ile, tarım sektöründeki katma değer belgin olarak artmış olması, bu sektöre olan talebin de hızla artmasına neden olmuş ve olmaktadır. Bu nedenle, tarım sektöründen, hizmetler ve sanayi sektörlerine işgücü kayması sınırlı şekilde yaşanmış, tarım dışı ekonomide beklenen dinamizm henüz yakalanamamıştır.

Planlama Bölgesi - Sektörel Dağılım Oranları (%)

	2000			2040		
	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler
Adıyaman	73,6	4,8	21,6	69,0	5,9	25,2
Şanlıurfa	72,8	3,5	23,7	70,2	4,0	25,8
Diyarbakır	63,9	3,8	32,3	56,8	4,8	38,4
Planlama Bölgesi	67,0	4,0	29,0	65,0	5,0	30,0

8. MEVCUT ARAZİ KULLANIMI, YERLEŞİM KARAKTERİSTİKLERİ VE FİZİKSEL GELİŞME EĞİLİMLERİ

ADIYAMAN

Adıyaman ilinde mevcut arazi kullanım, kentsel ve kırsal yerleşimler dışında, ağırlıklı olarak tarım, orman, çayır-mera ve taşlık, bataklık, kıraç alan gibi diğer kullanımlardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşimler ile sanayi+organize sanayi gibi büyük kullanımlar, il alanının yaklaşık %3,4'ünü oluşturmaktadır.

Adıyaman ilinde yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, doğu-batı yönünde çizgisel bir ana ulaşım güzergahı üzerinde sıralanmış büyük yerleşimler (sırasıyla Gölbaşı, Besni, Adıyaman Merkez, Kahta) ve kuzeydeki dağlık kesimlerde bulunan yayla yerleşimleri (Tut, Çelikhhan, Sincik, Gerger) göze çarpmaktadır. İlin Şanlıurfa ile sınırını oluşturan Atatürk Baraj Gölü kıyısında ise Samsat ilçesi yer almaktadır.

İlin kuzey kesimi dağlarla kaplıdır. Güneye inildikçe yükselti azalmakta ve ovalar geniş yer tutmaktadır. Kuzey kesimdeki Çelikhhan, Tut ve Gerger ilçeleri genel olarak dağlık; Merkez, Besni ve Kahta ilçelerinin kuzey kesimleri dağlık, güney kesimleri ovalıktır. Samsat ilçesi ise ilin en düz arazilerine sahiptir.

Adıyaman, GAP kapsamında inşa edilen Atatürk Barajı ile mekansal gelişimi etkilenmiş bir ildir. 55 yerleşim tamamen, 78 yerleşim ise kısmen Atatürk Barajı göl suları altında kalmıştır. İldeki mekansal gelişmeler, GAP Master Planı, GAP Bölge Kalkınma Planı ve GAP Eylem Planı kapsamında gerçekleşmektedir. Bu planlarda, bölgenin mekansal yapısı, sulamaya açılacak alanlarda veya hemen yakınlarında bulunan ova yerleşimleri ve sulama alanları dışındaki yerleşmeler olarak iki temel kategoriye ayrılmıştır. Mekansal gelişme öngörülerini ayrıca, “kırık gelişme aksı” ve “alt bölge aksları” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, Gölbaşı, Besni, Adıyaman Merkez ve Kahta bir alt bölge aksı olarak tanımlanmıştır. Bu yerleşimlerin gelişme eğilimleri birbirleri ile etkileşim halinde şekillenmektedir.

İlin kuzeyindeki dağlık alanlarda yer alan Çelikhhan, Sincik ve Gerger ilçeleri, Adıyaman Merkez ile ilişkili olmakla birlikte, coğrafi koşullara da bağlı olarak, herhangi bir çekim merkezinden etkilenmeden kendi içinde mekansal bir gelişim göstermektedir. Atatürk Barajı kıyısında, barajın ortasında bulunan Samsat ilçesinin yine aynı şekilde il merkezi ile ilişkilidir; ancak mekansal gelişimi eşiklerle sınırlıdır. Tut ilçesi ise alt bölge aksı üzerindeki Besni'ye yakın ve bu ilçenin etki alanı içinde olup, gelişme eğilimi bu yöndedir.

Sektörel gelişme eğilimleri de mekansal gelişme eğilimlerine paralellik göstermektedir. İl genelinde temel sektör olan tarım ve hayvancılık sektörünün yanı sıra, sanayi sektörü açısından Gölbaşı, Besni, Merkez ve Kahta aksı üzerindeki bu ilçeler ön plana çıkmaktadır. Bu ilçelerde organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Çok sayıda antik kent, tarihi eser ve höyüğün yanında, Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki Nemrut Dağı Milli Parkı, kuzey kesimlerdeki ormanlık alanlar ve Göksu Vadisi ilin en önemli turizm değerlerini oluşturmaktadır. Ayrıca ilde çeşitli su ve doğa sporları ile günübirlik ve termal turizm potansiyelleri bulunmaktadır. Bu turizm potansiyellerine bağlı olarak, özellikle Nemrut

Dağı'nın bulunduğu Kahta ve Samsat ilin en önemli turizm destinasyonları olarak gelişecek ilçeler olacaktır. Diğer ilçelerde ise, tarım sektörü ağırlığını koruyacaktır.

SANLIURFA

Şanlıurfa ilinde mevcut arazi kullanım, kentsel ve kırsal yerleşimler dışında, ağırlıklı olarak tarım, orman, çayır-mera ve taşlık, bataklık, kıraç alan gibi diğer kullanımlardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşimler ile sanayi+organize sanayi gibi büyük kullanımlar, il alanının yaklaşık %3,6'sını oluşturmaktadır.

İldeki yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, ilçelerin oldukça büyük alanlı, yerleşimlerin ise dağınık olduğu görülmektedir. 11 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük iki ilçe Merkez ve Siverek'tir. Bu iki ilçe, nüfus açısından da ilk iki sırayı almaktadır. Kentsel nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Merkez, Birecik ve Ceylanpınar; kırsal nüfusun en yüksek olduğu ilçeler ise Harran, Bozova ve Akçakale'dir.

Yerleşimlerin Gaziantep – Mardin karayolu üzerinde bulunan Birecik, Suruç, Şanlıurfa ve Viranşehir ilçeleri, ulaşılabilirlik ve tarım potansiyeli sayesinde gelişmiş olup, kent merkezleri karayolu üzerinde çizgisel dizilimle birbirini izlemektedir. Kuzeydeki Siverek, hem Şanlıurfa, hem de Diyarbakır'ın hinterlandında bulunan büyük bir ilçe olarak dikkat çekmektedir. İlin güneyinde ise, tarımsal, ticari nitelikleri ve kültür turizmi potansiyeliyle ön plana çıkan Harran, Akçakale ve Ceylanpınar ilçeleri yer almaktadır. Adıyaman il sınırı boyunca uzanan Halfeti, Bozova ve Hilvan ilçeleri de Fırat Nehri ve Atatürk Barajı kıyısında orta büyüklükteki ilçelerdir.

Şanlıurfa, GAP kapsamında inşa edilen Atatürk Barajı ile mekansal gelişimi etkilenmiş bir ildir. 34 köy, 87 mezra ve 1 ilçe olmak üzere 122 yerleşim merkezi Atatürk Barajı Gölü; 7 köy, 1 mezra ve Halfeti İlçesi'nin beşte biri ise, Birecik Barajı Gölü altında kalmıştır.

İldeki mekansal gelişmeler, GAP Master Planı, GAP Bölge Kalkınma Planı ve GAP Eylem Planı kapsamında gerçekleşmektedir. Bu planlarda, bölgenin mekansal yapısı, sulamaya açılacak alanlarda veya hemen yakınlarında bulunan ova yerleşimleri ve sulama alanları dışındaki yerleşmeler olarak iki temel kategoriye ayrılmıştır. Mekansal gelişme öngörülere ayrıca, "kırık gelişme aksı" ve "alt bölge aksları" olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, Şanlıurfa, Suruç, Hilvan ve Siverek, "Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır Kırık Aksı" olarak tanımlı olan ana aks üzerindeki merkezlerdendir.

İldeki genel coğrafi yapıya bağlı olarak, yerleşmelerin tamamı ova yerleşmeleridir. tarım ve hayvancılık sektörü ilin can damarı olup, diğer sektörler bu sektöre bağlı olarak gelişme gösterecektir. İlin ana ulaşım aksları üzerinde bulunan, Birecik, Hilvan, Siverek, Viranşehir ve Akçakale önemli alt merkezler olarak öne çıkmaktadır. Bu ilçeler, tarım ve hayvancılık sektörü ağırlığının yanı sıra, ildeki sanayi ya da küçük sanayi tesislerinin bulunduğu yerleşimler olarak ön plana çıkmaktadır. İl alanının büyük ve ilçe yerleşmelerinin birbirinden uzak olmasına bağlı olarak, mekansal gelişimler birbirleri ile direkt ilişkili değildir.

Sit alanları dışında ilde tescilli ve tescilsiz çok sayıda sivil, dini, ticari ve su mimarisine ilişkin kültür mirası örnekleri ile termal su, kış sporları ve doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Tarihi kent merkezleri, Karaali Kaplıcaları, Karacadağ Kayak Merkezi, Eyyüpebi Turizm Merkezi, Tektek Dağları Milli Parkı ile baraj göllerindeki rekreasyon ve su sporları potansiyeli, ilin turizm çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu potansiyeller ile, Merkez ilçe inanç turizmi, Harran kültür turizmi; Halfeti, Bozova ve Birecik ise su sporları turizmi ön planda geliştirecek ilçelerdir.

DİYARBAKIR

Diyarbakır ilinde mevcut arazi kullanım, kentsel ve kırsal yerleşimler dışında, ağırlıklı olarak tarım, orman, çayır-mera ve taşlık, bataklık, kıraç alan gibi diğer kullanımlardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşimler ile sanayi+organize sanayi gibi büyük kullanımlar, il alanının yaklaşık %1,2'sini oluşturmaktadır.

Diyarbakır ilinde yerleşimlerin mekansal dağılımı incelendiğinde, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki Elazığ – Batman karayolu üzerinde bulunan Ergani – Diyarbakır – Bismil ilçelerinin ilin omurgasını oluşturduğu görülmektedir. Aynı doğrultuda, ilin daha kuzeyinden geçen ikincil ulaşım hattı üzerinde, dağ etekleri boyunca doğu-batı doğrultusunda sıralanan Kulp, Lice, Hani ve Dicle ilçeleri yer almaktadır. Coğrafi koşullardan ötürü ilin az gelişmiş bu ilçelerinin kuzey kesimlerindeki dağlık bölgeler, güvenlik açısından görece daha sorunlu alanları kapsamaktadır.

İldeki mekansal gelişmeler, GAP Master Planı, GAP Bölge Kalkınma Planı ve GAP Eylem Planı kapsamında gerçekleşmektedir. Bu planlarda, bölgenin mekansal yapısı, sulamaya açılacak alanlarda veya hemen yakınlarında bulunan ova yerleşimleri ve sulama alanları dışındaki yerleşmeler olarak iki temel kategoriye ayrılmıştır. Mekansal gelişme öngörülere ayrıca, “kırık gelişme aksı” ve “alt bölge aksları” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, Diyarbakır ve Bismil, “Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır Kırık Aksı” olarak tanımlı olan ana aks üzerindeki merkezlerdendir.

İlin, Merkez, Ergani, Çınar ve Bismil ilçeleri dışındaki tüm ilçeleri dağlık araziler üzerinde, zorlu bir coğrafyada bulunan yerleşimlerdir. Bu nedenle, bu ilçelerdeki mekansal gelişme eğilimleri, bir çekim merkezinden etkilenmeden kendi içinde gelişme göstermektedir. Ergani, Çınar ve Bismil ise, kolay ulaşılabilirlik nedeniyle il merkezi ile etkileşim halinde gelişme eğilimi göstermektedir.

Sektörel gelişmede genelde coğrafi konumlara göre şekillenmiştir. Diyarbakır merkez, GAP Bölgesi içinde Gaziantep'ten sonraki ikinci merkez olarak gelişmektedir. İlin ağırlıklı tarım ve hayvancılık sektörüne paralel olarak, ilçelerdeki ağırlık da bu sektördedir. Dağlık arazilerde bulunan ilçelerde hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Merkez, Ergani, Bismil ve Çermik ise sanayi sektöründe ön plana çıkmış olan ilçelerdir.

Sit alanları dışında ilde tescilli ve tescilsiz çok sayıda kültür mirası örneği ile termal turizm ve doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Diyarbakır, tarihi kent merkezi, Çermik Kaplıcaları ve Dicle Vadisi ile göl kenarlarındaki çeşitli mesireleriyle turizm potansiyeli sunmaktadır. Çermik ilçesi termal turizm potansiyeline bağlı olarak ilan edilen turizm merkeziyle, Merkez ilçe ile birlikte turizm sektörünün ön planda gelişeceği bir ilçe olacaktır.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi mevcut arazi kullanım, kentsel ve kırsal yerleşimler dışında, ağırlıklı olarak tarım, orman, çayır-mera ve taşlık, bataklık, kıraç alan gibi diğer kullanımlardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşimler ile sanayi+organize sanayi ve havaalanı gibi büyük kullanımlar, bölgenin alanının yaklaşık %2,7'sini oluşturmaktadır.

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında kalan illerdir. Buna bağlı olarak, illerin gelişimi GAP Master Planı ile, sonrasında yapılan GAP Bölge Kalkınma Planı ve GAP Eylem Planı stratejileri doğrultusunda şekillenmiştir. Planlama Bölgesi illerinden Şanlıurfa ve Diyarbakır, GAP Master Planı'nda mekansal gelişme stratejisi kapsamında tanımlanan "Kırık Aks"ın Gaziantep ile birlikte iki merkezi konumundadır. Batıdan itibaren doğuya doğru Gaziantep-Nizip-Suruç-Şanlıurfa-Hilvan-Siverek-Diyarbakır-Bismil-Batman biçiminde oluşan bu aks, bölgede mal ve hizmet sunumları ile merkez olarak ön plana çıkacak yerleşimleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, Diyarbakır, Gaziantep'ten sonra bölgenin ikinci önemli merkezi; Şanlıurfa ve Adıyaman ise birer alt bölge merkezleri olarak gelişmektedir.

Kırık hat üzerinde olmaması ve bu hattın Atatürk Barajı ile mekansal olarak ayrılmış olması nedeni ile Adıyaman'daki gelişme diğer illere göre daha az belirgin olmuştur. Bununla birlikte, Adıyaman, "Gölbaşı-Besni-Adıyaman Merkez-Kahta Alt Bölgesi"nin merkezi konumundadır. Şanlıurfa ili de yine kendi ilçeleri için önemli bir merkez konumundadır.

Şanlıurfa ve Adıyaman'da mekansal gelişimleri Atatürk ve Birecik Barajı'nın inşası ile etkilenmiş illerdir. Pek çok yerleşim birimi baraj gölleri altında kalmış ve alanlarda gelişmeler yaşanmıştır.

İllerdeki mekansal gelişme eğilimlerini etkileyen bir diğer önemli unsur ise, coğrafi konumlar olmuştur. Planlama Bölgesi'nde Adıyaman ve Diyarbakır'ın kuzeyindeki dağlık bölgelerde bulunan, batıdan doğuya doğru, Adıyaman'ın, Çelikhan, Sincik ve Gerger; Diyarbakır'ın Çüngüş, Çermik, Dicle, Eğil, Hani, Kocaköy, Hazro, Lice ve Kulp'ta gelişme eğilimleri zorlu fiziksel koşullara bağlı olarak, büyük oranda bir merkezin etki alanı içinde kalmadan, bağımsız olarak gelişmiştir.

Adıyaman'da, Gölbaşı, Besni, Merkez ve Kahta birbirleri ile etkileşim halinde gelişecektir. Tut ilçesi ise Besni ile etkileşimine bağlı olarak, bu gruba dahil olacaktır. Mekansal gelişimi Atatürk Barajı ile sınırlanmış olan Samsat ise, direkt olmasa da bu hatla ilişkili gelişecektir. Şanlıurfa'da, il arazilerinin büyüklüğüne bağlı olarak, ilçelerdeki gelişme eğilimleri

direkt olarak bir merkezden etkilenmeden gelişme eğilimi göstermektedir. Diyarbakır'da ise, Ergani, Merkez, Çınar ve Bismil etkileşim halinde gelişme eğilimine sahiptir.

GAP Master Planı'nda GAP Bölgesi "tarım dayalı ihracat üssü" olarak öngörülmüştür. Planlama Bölgesi'ndeki üç il, dokuz ilden oluşan GAP Bölgesi'nin %54'lük büyük bir kısmını kapsamaktadır. "Tarıma dayalı ihracat üssü" bölgenin değerlendirilemeyen potansiyeline katma değer kazandırmayı planlayan bir vizyondur. Bu kapsamda, Planlama Bölgesi'ndeki illerde temel ekonomik etkinlik temelde tarım ve hayvancılığa dayanmakta olup, sektörel gelişme tarımsal sanayi ve hizmetlerin eşgüdümü ile desteklenecek şekilde gerçekleşmektedir.

Bu doğrultuda, tüm illerde tarım ve hayvancılık sektörü önemini korumakla birlikte, bu açıdan iller arasında Şanlıurfa ön plana çıkmaktadır. Şanlıurfa, Harran Ovası ile GAP'ın merkezi konumundadır. Bu doğrultuda, GAP uygulamalarının ve buna bağlı yatırımlar ile mekansal ve sektörel dönüşümün en başarılı olduğu ildir. Tarımsal potansiyelin işlenmesine yönelik sanayi tesislerinin yer aldığı, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır Merkez ile birlikte, Gölbaşı, Besni, Kahta, Siverek, Viranşehir, Ergani ve Bismil sanayi sektöründe ön plana çıkan ilçelerdir.

İl merkezleri ile birlikte, Kahta, Samsat, Bozova, Halfeti, Birecik, Harran ve Çermik ilçeleri ise, farklı turizm potansiyelleri ile turizm sektörünün merkezleri olarak gelişme göstermektedir.

9. TEKNİK VE SOSYAL ALTYAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman'da ulaşım altyapısı karayolu ağı üzerine kuruludur. Hava ve demiryolu da ulaşım altyapısında yere sahiptir. İlin ilçeleri ve beldeleri arasında karayolu bağlantıları bulunmakta olup, genelde iyi durumdadır. Ancak, kış aylarında, ilin özellikle dağlık alanlarındaki yerleşimlere ulaşımında sorun yaşanabilmektedir. Kentsel yerleşimler arasındaki yol bağlantılarında yer yer iyileştirilmeler yapılmakta, ancak özellikle turistik noktaların ulaşımının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Adıyaman İli'nde kentsel teknik altyapı diğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde olduğu gibi oldukça yetersizdir. Kentleşmenin hızlı gelişmesi ve yetersiz mali kaynaklar, yol, su, kanalizasyon ve çöp hizmetlerinin yeterli ölçüde verilmesini engellemektedir. Su kaynakları ve dağıtım şebekeleri oldukça yetersizdir.

İlin en önemli sorunu mevcut su kaynaklarının yetersizliğidir. İlin yeraltı su kaynaklarının genellikle kuzeydeki dağ yamaçları ya da civarında yoğunlaşması sebebiyle, ilin bir çok köyünde hala içmesuyu yetersizdir. Adıyaman-Kahta ovalarında mevcut olan yerüstü ve yer altı suları, Toros dağlarının yakın olması, yağışların yeterli miktarda olması ve zemindeki formasyonların genellikle iyi geçirimsizlik özelliğine sahip olması nedeniyle tuzlanma özelliği göstermemektedir.

Adıyaman şehir merkezine gelen 5 isale hattı kaynak suyu olup, 4 tanesi cazibeli 1 tanesi ise terfili pompa sistemiyle gelmektedir. Bununla birlikte Ağustos ve Aralık arasında kuraklık arttığında bu kaynaklar eksik kalmakta ve toplam su temini düşmektedir. Adıyaman'daki eksikliğin ve su sıkıntısı sorununun diğer bir nedeni de özellikle Gürlevik ve Kığız olmak üzere isale hatlarının çok eski olmasıdır. Adıyaman'da içme suyu arıtma tesisi yoktur. Kaynaklardan gelen su toplam kapasitesi 13.500 m³ olan ilin kuzeyindeki dört ana depolama tankında toplanmakta ve şehre dağıtılmaktadır. Su dağıtım sistemine verilmeden önce depolarda klor gazıyla dezenfeksiyon uygulanmaktadır.

Adıyaman il merkezinde kanalizasyon şebekesi tamamlanmıştır. İlçelerde, belde merkezlerinde kanalizasyonun olduğu yerleşimler olmakla birlikte, genelde kırsal yerleşimler de dahil olmak üzere, foseptik sistemi yaygındır. Adıyaman il merkezi ve ilçe genelinde atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır. Atık sular geliş güzel olarak uygun olmayan şartlarda belirlenen alıcı ortama direk deşarj edilmektedir. İl merkezinde merkez kanalizasyon sistemine ait iki adet atık su arıtma tesisi mevcut olup, merkez Eğri çayında bulunan küçük kapasiteli arıtma tesisi çökertme havuzlarından ibarettir ancak tam kapasite ile çalışmamaktadır. Bu arıtma tesisi Sanko Dokuma Sanayi, Üniversite, Küçük Sanayi Sitesi, Altın Şehir, Karaali ve Sümerevler mahallesinin bir kısmına hitap etmekte, bu da Adıyaman merkez nüfusunun %10'una tekabül etmektedir.

İl genelinde elektrik ve haberleşme şebeke sisteminin bulunmadığı yerleşim yoktur. Adıyaman, Kahta, Besni ve Gölbaşı'nda doğalgaz hattı bulunmaktadır.

SANLIURFA

Şanlıurfa'da ulaşım altyapısı karayolu ağı üzerine kuruludur. Hava ve demiryolu da ulaşım altyapısında yere sahiptir. İlin ilçeleri ve beldeleri arasında karayolu bağlantıları bulunmakta olup, genelde iyi durumdadır.

Şanlıurfa il genelinin içme ve kullanma su ihtiyacı; mevcut barajlar, yeraltı suları ve göletlerden karşılanmaktadır. Uzun yıllar kuraklık, yağışların yetersiz olması ve derin su kuyuları vasıtasıyla sulu tarım yapılması nedeniyle yeraltı su seviyesinde düşmeler olmuş, bazı derin su kuyuları çalışmaz hale gelmiştir. 1995 yılında Şanlıurfa Tünellerinin faaliyete geçmesiyle Atatürk Barajı'ndan ovaya su verilmiş böylelikle ilk etapta yüzlerce köyde sulu tarıma geçilmiş ve ovadaki taban su seviyesi ve yeraltı su seviyesi yükselmeye başlamıştır.

Şanlıurfa il merkezinin içmesuyu ihtiyacı Atatürk Barajı Şanlıurfa tünelleri çıkış ağzından alınan su ile Şanlıurfa Belediyesi tarafından yapılmış olan içmesuyu pompajı ve arıtma tesisinden sağlanmaktadır. Şehir merkezinin uzun yıllar içme ve kullanma suyu problemi giderilmiştir. İlçeler büyük bir bölümü içmesuyunu yeraltısuyundan karşılamaktadır. Halfeti İlçesi içmesuyunu Birecik Baraj Gölü'nden almaktadır. Suruç ilçe merkezi içmesuyunu Fırat Nehrinden almaktadır, ön arıtım (dinlendirme) ve dezenfeksiyon uyguladıktan sonra kullanılmaktadır.

İl merkezinde atık su kanalizasyon şebekesi 2030 yılı ve 1.200.000 nüfusa göre hesaplanarak planlanmıştır. Bir kısmının inşaatı tamamen bitmiş olup, toplam uzunluğu 360 km dir. Kanalizasyon ayırık sistem olarak planlanmıştır. Şehir merkezinin %80'ini kapsamaktadır. İnşaatı tamamlanmamış olan atıksu arıtma tesisi şehir yerleşiminin güney tarafı olan Harran Ovası'nda yer almaktadır ve şu anda çalışmamaktadır. Tesis inşaatı yarım kalmış olmasına rağmen, stabilizasyon havuzları şu an su doludur. Buda çevrede ciddi anlamda koku ve sinek problemine neden olmaktadır. Üstelik civardaki tarım arazilerinde bu sular tarımsal sulama amaçlı kullanılmaktadır.

İlçelerin büyük bir bölümünde merkez yerleşimlerinde kanalizasyon şebekesi büyük oranlarda (%60-80) bulunmaktadır. Arıtma tesisi olan ilçeler Akçakale, Ceylanpınar ve Suruç'tur. Bozova ve Hilvan ilçeleri atıksularını direkt olarak Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj etmektedir. Üstelik Bozova deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir mesafededir. Halfeti ilçesi de atıksularını Birecik Baraj Gölü'ne deşarj etmektedir.

İl merkezinde günde 400-500 ton katı atık oluşmaktadır. Katı atıklar, Şanlıurfa Belediyesi ile Akçakale, Harran, Suruç, Bozova İlçe ve Karaköprü, Konuklu, Onbirmisan, Uğurlu Belde Belediyeleri tarafından oluşturulan katı atık birliği desteği ile kurulan, kullanım ömrü 3*10 yıl, depolama kapasitesi: 3*860.000 m³ olan alanda düzenli depolamayla bertaraf edilmektedir Şanlıurfa'da katı atık birliği üyesi olmayan diğer ilçe ve belde merkezlerinde oluşan atıklar vahşi depolama ile plansız bir şekilde uzaklaştırılmaktadır.

Sosyal altyapıya ilişkin en önemli sorun, eğitim ve sağlık altyapısının yetersizliğidir. Hızla artan il nüfusuna koşut olarak gelişemeyen eğitim altyapısının yetersiz olması, ilin gelişme hızını

sınırlayan en önemli etkenlerdendir. İldeki hizmetler sektörünün gelişimini, tarımdaki potansiyelin etkin ve sürdürülebilir biçimde değerlendirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

İl genelinde elektrik ve haberleşme şebeke sisteminin bulunmadığı yerleşim yoktur. İl merkezini kapsayan doğalgaz hattı projesi bulunmaktadır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır'da ulaşım altyapısı karayolu ağı üzerine kuruludur. Hava ve demiryolu da ulaşım altyapısında yere sahiptir. İlin ilçeleri ve beldeleri arasında karayolu bağlantıları bulunmakta olup, genelde iyi durumdadır.

İlde mevcut içmesuyu; kaynak suları ve derin kuyulardan dalgıç pompalarla çıkarılan sular olmak üzere iki ana gruptan ibarettir. İlin su temini Dicle Barajı ve Gözeli Su Havzası'ndan sağlanmaktadır. Gözeli su membası Diyarbakır'ın en eski su kaynağıdır. Zamanla kaynağın su kapasitesi artırılmıştır. Ancak havza civarında kontrolsüz açılan sulama amaçlı kuyular ile küresel ısınma gibi çevre faktörlerinin etkisi ile havzada bulunan mevcut kuyuların bir kısmından su alınmamaktadır. Dicle Barajı'ndan temin edilen su ise, içme suyu arıtma tesisinde arıtıma tabi tutulduktan sonra dağıtımını yapılmaktadır

Gözeli su havzası koruma bantları sınırları içerisinde Havar ile Gözeli köyleri girmektedir. Bölgedeki konut sayısı 189 adettir. Yine aynı alanda faaliyet gösteren çoğu entegre olmak üzere 16 adet endüstriyel tesis mevcuttur. Gözeli su havzasını tehdit altında bırakan bu endüstriyel tesislerin atıksuları merkezi bir sistemle toplanmış olup şehrin atıksu arıtma tesisine pompalanması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, atık su arıtma tesisi DİSKİ Genel Müdürlüğü tarafından faaliyete geçirilmiştir. Tesis eski Mardin yolu üzeri 4.km.sinde Dicle Nehri kenarında tesis edilmiştir. Büyükşehir Belediyesine tabi olan atık su arıtma tesisi, şu anda %30 verimle, mekanik olarak arıtma yapmaktadır. Kent içindeki atık suların toplanıp bunların tekrar kullanıma sunulması amacıyla yapılan toplama sistemleri üç alt kademe belediyesinden, Suriçi ve Yenişehir Belediyesi sınırları dahilinde tamamlanmış olup, Bağlar Belediyesi sınırları dahilindeki yerleşim alanlarında tamamlama çalışmaları sürdürülmektedir. Alt yapısı tamamen yenilenmiş olan Suriçi Belediyesi sınırları dahilinde, evsel atık sular ve yağmur suları için ayrı toplama sistemleri yerleştirilmiş olmakla birlikte, büyük oranda eski toplama sistemlerinin kullanıldığı diğer yerleşim alanlarında evsel atık sular ve yağmur suları henüz aynı sistemle toplanmaya devam etmektedir. Atıksu arıtma tesisine giren atıksuyun arıtıldıktan sonra sistemden çıkış noktası ön çökeltme tanklarıdır. Fiziksel arıtıma tabi tutulmuş atıksu ön çökeltme tankları üstünden savaklanarak ve ambrojan yapısında havalandırmaya tabi tutularak Dicle Nehrine deşarj edilmektedir.

İlde hızla artan nüfusun yanında tüketim toplumu zihniyetinin yaygınlaşmasıyla hızla artan katı atıkların bertaraf edilmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Hali hazırda kullanılan atık depolama sahası, düzensiz depolama yüzünden ömrünü doldurmak üzeredir. İlçelerde de aynı durum söz konusudur. Belediyelerce toplanan atıklar arazide düzensiz depolayla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Diyarbakır il merkezinde toplanan katı atıklar öncelikle merkez ilçe belediyeleri tarafından Mardin yolu 5.km’de bulunan aktarma istasyonuna taşınmaktadır. Buradan Büyükşehir Belediyesi tarafından şehir merkezinden 37 km. uzakta bulunan nihai katı atık depo alanına taşınmaktadır.

İlçelerde, belde merkezlerinde kanalizasyonun olduğu yerleşimler olmakla birlikte, genelde kırsal yerleşimler de dahil olmak üzere, foseptik sistemi yaygındır.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi’nde karayolu, havayolu ve demiryolu ulaşım altyapısı mevcuttur. Bununla birlikte, özellikle karayolu ulaşımında, mevcut ulaşım altyapısında iyileştirilme yapılması gerekli durumlar bulunmaktadır.

Planlama Bölgesi’nde altyapı yetersizlikleri benzer özellikler göstermektedir. Kentsel alanlarda, en iyi altyapı koşullarına sahip olan il merkezlerinde bile hızla büyüyen mekansal gelişim ve nüfusa yeterli teknik altyapı bulunmamaktadır. Bu durum, kırsal alanlarda daha çok kendini göstermektedir.

İl merkezleri ve büyük ilçe merkezlerinde içme suyu ve kanalizasyon altyapısı mevcuttur ve genelde yeterlidir. Bununla birlikte, arıtma, düzenli katı atık depolama gibi çevresel kirliliği önleyecek ya da aza indirecek tesisler ya yoktur, ya da tam kapasite ile çalışması sağlanamamıştır.

Planlama Bölgesi’nde elektrik ve haberleşme altyapısı bulunmayan yerler yoktur. Bununla birlikte, iyileştirme yapılması gereklidir. Sosyal altyapı ise eğitim ve sağlık tesisleri için nicelik olarak yeterli olup, nitelik olarak iyileştirilmesi gerekmektedir. Yaygın eğitim tesisleri altyapısı ise yeterli değildir.

10. MÜLKİYET DURUMUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADIYAMAN

Adıyaman'da kamuya ait başlıca kamu mülkiyetler, orman alanları ve su yüzeyleridir. Diğer kamu mülkiyetleri ise, havaalanı ve diğer büyük alan gerektiren kamu kuruluşlarına ve belediyelere ait alanlardır. Ayrıca maliye hazinesine ait mülkler de mevcuttur. Topplulaştırma alanları ise, il merkezi, Kahta ve Samsat ilçeleri civarlarındadır.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa'da kamuya ait başlıca kamu mülkiyetler Ceylanpınar TİGEM, askeri alan, havaalanı, üniversite ve diğer büyük alan gerektiren kamu kuruluşlarına ve belediyelere ait alanlardır. Ayrıca maliye hazinesine ait mülkler de mevcuttur. Topplulaştırma alanları ilin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Atatürk Barajı'nın il sınırlarındaki su yüzeyleri de önemli bir alan oluşturmaktadır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır'da kamuya ait başlıca mülkiyetleri, ilin kuzeyindeki dağlık alanlarda yer alan orman alanlarıdır. Üniversite, askeri alan, havaalanı ve diğer büyük alan gerektiren kamu kuruluşlarına ve belediyelere ait alanlardır. Ayrıca maliye hazinesine ait mülkler de mevcuttur. Topplulaştırma alanları da ilin önemli bir kısmını kapsamaktadır.

PLANLAMA BÖLGESİ

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi'nde arazi mülkiyet saptaması, Corine (Arazi Kullanım Sınıflandırması) verisi, bölgede daha önce yapılan imar planları ve çevre düzeni planları incelenmesi yoluyla yapılmıştır.

Büyük kamu mülkiyetleri, orman alanları, GAP kapsamındaki bölgede, baraj, göl ve göletler ile su yüzeyleri, havaalanı, Ceylanpınar TİGEM, üniversite ve askeri alanlardan oluşmaktadır. Topplulaştırma alanlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

11. YASAL ÇERÇEVEYE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Planlama Bölgesi'ndeki uygulamalar mevcut ulusal mevzuat ile uluslararası sözleşmeler kapsamında olacaktır. Tüm kentsel ve kırsal yerleşme alanlarında, genel amaçlı ve sektörel amaçlı uygulamalarda, kurumların görev ve sorumluluklarına dair kanunlar ve ilgili yönetmelikler geçerlidir.

1/100.000 ölçekli çevre düzeni planının onama yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı'nda olmasına rağmen; planlama bölgesi içindeki sit alanları, turizm merkezleri ile kültür ve turizm koruma ve gelişme bölgelerinde yapılacak planları onama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndadır. Sit alanlarında, ilgili kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarının görüşü alınması şarttır. Buna ilaveten, orman alanlarına yapılacak herhangi bir müdahalede yine Çevre ve Orman Bakanlığı'nın; tarım alanlarına yapılacak herhangi bir müdahalede ise Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın izin ve/veya görüşü alınmak zorundadır. İmar planları onama yetkisi ise belediyelerdedir. Ayrıca, özelleştirme kapsamında kalan alanlarda plan onama yetkisi Özelleştirme İdaresi; toplu konut alanlarında ise, Toplu Konut İdaresi'ndedir.

12. PLANLAMA ALANINA YÖNELİK PLANLAR, PROJELER VE YATIRIMLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı (1989), GAP Bölge Bölge Kalkınma Planı (2002), GAP Eylem Planı (2008-2012), Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013), Planlama Bölgesi için dikkate alınması gereken üst ölçekli plan ve stratejilerdir.

Planlama Bölgesi'ndeki üst ölçekli planlar, il merkezleri ve GAP alt bölgelerine ait 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planlarıdır. Bu üst ölçekli planlar ile tarımsal ve çevresel sürdürülebilirlik sağlanacak, hem mekansal gelişim hem de ekonomik kalkınma eşgüdüm halinde gerçekleştirilebilecektir.

Diğer yandan, Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesinde, ülke genelinde kalkınma ajanslarının kurulması ve bölge kalkınma planlarının hazırlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda, Adıyaman-Gaziantep ve Kilis illerinde *İpekyolu Kalkınma Ajansı*, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde ise *Karacadağ Kalkınma Ajansı* kurulmuştur. Bu ajanslar bünyesinde yapılan kalkınma planları 2010 tarihli olup, içerdikleri güncel veriler, hedef ve stratejiler ile Planlama Bölgesi için önemlidir.

ADIYAMAN

Adıyaman'da ilin sosyal, ekonomik ve mekansal gelişimine yön verecek üst ölçekli planlar, GAP Master Planı ve Adıyaman İl Merkezi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'dır. Ayrıca Master Plan'ın revizyonu niteliğindeki GAP Eylem Planı, il bütününde üretilen projelerin hemen hemen tümünün yer aldığı bir politika ve stratejiler bütünü olarak önem taşımaktadır. Bu kapsamdaki kararlar ve yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi ile ilde sürdürülebilir kalkınma için gerekli altyapı desteklenmiş olacaktır.

Adıyaman'da planlı kamu yatırımlarının başlıcaları ise, Koçalı, Çetintepe ve Gömükan Barajları, Çamgazi Barajı Sulaması, toplulaştırma projeleri, karayolları iyileştirme projeleri, ağaçlandırma ve erozyonu önleme projeleri ve tarım reformu uygulama projeleridir.

Adıyaman, Planlama Bölgesi'nde tarım potansiyeli GAP'tan olumsuz etkilenmiş bir il durumundadır. Bu nedenle, tarım sektörünü destekleyecek sulama ve tarım reformu projeleri de il için özellikle önemlidir.

SANLIURFA

Şanlıurfa'da ilin sosyal, ekonomik ve mekansal gelişimine yön verecek üst ölçekli planlar, GAP Master Planı ve Şanlıurfa İl Merkezi, Nizip-Birecik, Birecik Baraj Gölü Çevresi ve

Viranşehir 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planları'dır. Ayrıca Master Plan'ın revizyonu niteliğindeki GAP Eylem Planı, il bütününde üretilen projelerin hemen hemen tümünün yer aldığı bir politika ve stratejiler bütünü olarak önem taşımaktadır. Bu kapsamdaki kararlar ve yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi ile ilde sürdürülebilir kalkınma için gerekli altyapı desteklenmiş olacaktır.

Şanlıurfa'da planlı kamu yatırımlarının başlıcaları ise, Gölebakan ve Özenkaya Barajları, Harran Ovası Sulaması, toplulaştırma projeleri, karayolları iyileştirme projeleri, OSB ve KSS projeleri, ağaçlandırma ve erozyonu önleme projeleri ve tarım reformu uygulama projeleridir.

Şanlıurfa, Planlama Bölgesi'nde tarım potansiyeli en fazla olan il durumundadır. Bu nedenle, tarım sektörünü destekleyecek sulama ve tarım reformu projelerinin tamamlanması il için özellikle önemlidir.

DIYARBAKIR

Diyarbakır'da ilin sosyal, ekonomik ve mekansal gelişimine yön verecek üst ölçekli planlar, GAP Master Planı ve Diyarbakır-Bismil 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'dır. Ayrıca Master Plan'ın revizyonu niteliğindeki GAP Eylem Planı, il bütününde üretilen projelerin hemen hemen tümünün yer aldığı bir politika ve stratejiler bütünü olarak önem taşımaktadır. Bu kapsamdaki kararlar ve yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi ile ilde sürdürülebilir kalkınma için gerekli altyapı desteklenmiş olacaktır.

Diyarbakır'da planlı kamu yatırımlarının başlıcaları ise, Silvan Barajı, Kralkızı Dicle ve Batman Barajı Sulamaları, toplulaştırma projeleri, karayolları iyileştirme projeleri, ağaçlandırma ve erozyonu önleme projeleri ve tarım reformu uygulama projeleridir.

Diyarbakır, Planlama Bölgesi'nde tarım potansiyeli en fazla olan il durumundadır. Bu nedenle, tarım sektörünü destekleyecek sulama ve tarım reformu projelerinin tamamlanması il için özellikle önemlidir.

PLANLAMA BÖLGESİ

Planlama Bölgesi'nde yönelik büyük kamu yatırımları, ulaşım, organize sanayi bölgesi, toplu konut, baraj, sulama alanı, sosyal donatı tesisi, ağaçlandırma ve erozyonu önleme, toplulaştırma, tarımsal kalkınma, kırsal kalkınma, içmesuyu, kanalizasyon, katı atık bertaraf gibi teknik altyapı ve çevre düzenleme projeleridir.

Her biri sürdürülebilir bölgesel kalkınma için önem taşıyan bu projelerden ön plana çıkanlar, çok büyük ölçekli toplulaştırma ve sulama projeleri ve Gaziantep-Şanlıurfa Karayolu Projesi'dir. Bu projeler ile, Planlama Bölgesi'nin tarımsal potansiyeli daha etkin değerlendirilecektir. Ulaşım olanaklarının güçlenmesi ekonomik açılımı destekleyecek bir girdi olacaktır.

Planlama Bölgesi'ndeki kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve tüzel kişilikler tarafından planlanan projeler konularına göre aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- Çevre Projeleri
 - Ağaçlandırma ve Erozyonu Önleme
 - Çevre Kirliliğini Önleme
- Tarımsal Projeler
 - Taşlı Tarım Alanlarının Islahı Ve Tarıma Kazandırılması
 - Meraların Islahı Ve Yem Bitkileri Üretimini Artırılması
 - Bitkisel Üretim ve Hayvancılık Araştırma
- Teknik Altyapı Projeleri
 - Ulaştırma (karayolu ve demiryolu yapımı, iyileştirme)
 - Enerji (Barajlar)
 - Sulama
 - İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma vb.
- Sosyo-Ekonomik Altyapı Projeleri
 - Sosyal Donatı Tesisleri (sağlık, eğitim, kültür, spor vb.)
 - Konut Edindirme (TOKİ)
 - Kırsal Kalkınma ve Tarımsal Üretimi Destekleme
 - Toplulaştırma
 - Turizm Sektörünü Destekleme (konaklama tesisi vb.)
 - Sanayi Sektörünü Destekleme (organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi)

13. ÇEVRE SORUNLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ADİYAMAN

Adıyaman ilinde en önemli çevre kirliliği kaynağı, mevcut alt yapı eksiklikleri sebebiyle sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip olunmamasıdır. Özellikle il merkezindeki yoğun ve plansız yapılaşma neticesinde katı atık sorunu büyük bir çevre problemi haline gelmiştir. Bu durum il genelinde olduğu kadar, ilçeler içinde aynı sorunları teşkil etmektedir. Özellikle uzun yıllardır çöplerin ilçe ve belde belediyeleri tarafından geliş güzel bir şekilde yüzeysel su kaynakları civarına, ormanlık alanlara ve yol kenarlarına atılması neticesi çevresel açıdan su, arazi ve hava kirliliği problemlerini ortaya çıkartmıştır.

İl merkezinin katı atıklarının boşaltığı Hacı Tepe'nin hemen kuzeyindeki kuzey-güney yönlü sırtın doğusunda bulunan mevcut depolama alanı, dik yamaç eğimli bir dere yatağında yer almaktadır. Kirlilik nedeni ile kırmızı-kahverengi bir renk almış olan, Beyaz Dere adlı bu akarsu yaklaşık 200 m (doğu yönünde) mesafeye, Ziyaret Çayı'na oradan da Atatürk Baraj Gölüne ulaşmaktadır. Oldukça kirletici değerlere sahip olan bu suyun Atatürk Barajına karışması suyun kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, çöp alanının oluşan kendiliğinden yanma sonucu sürekli ve kesif bir duman ve kötü koku özellikle güneye doğru olmak üzere çevreye yayılmaktadır.

Adıyaman il merkezi, Atatürk Barajında en fazla kirliliğe neden olan yerleşim yeridir. İlde, topoğrafya ve kod farkı nedeniyle kanalizasyon iki ayrı noktada toplanmıştır. Bunlardan il nüfusunun %10'luk kesimi bir arıtmaya bağlanmıştır, ancak geri kalan %90'lık kesim ise herhangi bir arıtmaya tabi tutulmadan deşarj edilmektedir. Arıtma tesisi yapımı için İller Bankası ile proje başlatılmış ancak daha sonra işletme ve yapım maliyetinin yüksek olmasından dolayı projeden vazgeçilmiştir. Atık sular, İncesu Deresi ile birleşerek direk baraj gölüne deşarj edilmektedir. İlin %90'lık kısmına hitap eden Sitalce Mevkii'nde bulunan büyük atık su arıtma tesisindeki havuzlar da, kışın biriken yağmur sularına gerekli emniyet tedbirleri alınmadığından, yazın ise, sıcaktan koku ve sivrisinek yaratarak kirliliğe neden olmaktadır.

Adıyaman'da ısınmak için genellikle odun, kömür, sıvı kalorifer yakıtı ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından dağıtılan kömürlerin yakılması çevre kirliliği oluşmaktadır. İl merkezi sınır değerlerin aşıldığı I.grup; ilçeler ise sınır değerlerinin aşılmadığı II.grup hava kirliliğine sahip yerleşmeler kategorisinde yer almaktadır

Adıyaman'da tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının %90'nı çeşitli şekillerde erozyona maruz kalmaktadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sağlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozuklarıdır. Erozyona maruz arazi miktarının yüksek olmasının nedeni, eğimin yüksek veya dik sınıfa giren arazi miktarının fazla olması ile yakından ilgilidir.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

Adıyaman ilinde 2008 yılında “Adıyaman Belediyeler Birliği” kurulmuştur. Birliğin üyeleri; Adıyaman Belediyesi, Besni, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Tut, Çelikhhan ilçe belediyeleri ile Yaylakonak, Balkar, Harmanlı, Bölükyayla, Pınarbaşı, Şambayat ve Kesme Tepe Belde Belediyeleri’dir. Birlik kapsamında il için katı atıkların düzenli depolamayla uzaklaştırılabileceği yeni bir deponi alanı belirlenmiş ve Entegre Katı Atık Yönetim Projesi hazırlanmıştır.

ŞANLIURFA

Şanlıurfa’daki çevresel kirliliğin ana nedeni de altyapı sistemlerindeki eksikliklerdir. Harran Ovasında yer alan atık su arıtma tesisinin inşaatı, ancak işletmeye açılmamıştır. Tesis çalışmamakla birlikte, stabilizasyon havuzları doludur. Bu da çevrede ciddi anlamda koku ve sivri sinek problemlerine neden olmaktadır. Civardaki tarım arazilerinde bu sular tarımsal sulama amaçlı kullanılmaktadır ve toprak kirliliğine de neden olmaktadır.

İlçelerin büyük bir bölümünde merkez yerleşimlerinde kanalizasyon şebekesi büyük oranlarda (%60-80) bulunmaktadır. Bozova ve Hilvan ilçeleri atıksularını direkt olarak Atatürk Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Bozova deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir mesafededir. Halfeti ilçesi de atıksularını Birecik Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Atatürk Baraj gölüne; Adıyaman şehir merkezinin tüm atık suları, Samsat ve Kahta ilçe merkezlerinin atık suları, Şanlıurfa’nın Bozova ilçe merkezinin atık suları direkt deşarj edilmektedir. Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri’ne Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin atık suları deşarj edilmektedir. Söz konusu baraj göllerinin suyu sınır aşan su konumundadır.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

İlde ısınmada sobalarda odun, kömür, likid petrol gazı, motorin, kaloriferlerde fuel-oil, kömür ve doğalgaz kullanılmaktadır. İlde kışların ılık geçmesi nedeniyle ısınmada yoğun olarak elektrik enerjisi kullanımı da söz konusudur. Adıyaman-Diyarbakır Doğalgaz Boru Hattı ve şehir merkezine doğalgaz boru hattı döşenmesi çalışmaları tamamlanmıştır. İl Mahalli Çevre Kurulunda alınan kararlar doğrultusunda kükürt oranı yüksek, kalori değeri düşük kömür ve yakıtların yasaklanması neticesinde ilde önem arz edecek hava kirliliği oluşmamaktadır.

Sulanan alanlarda monokültür tarım yapılması, vahşi sulama teknikleri kullanılması ve projeli sulama alanlarında da drenaj ve tesviye yapılmaması nedeniyle verimli ovalarda taban suyunun yüzeye çıkması ve tuzlulaşma sorunları ortaya çıkmıştır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır'da çevresel kirliliğin ana nedeni de altyapı sistemlerindeki eksikliklerdir. İlde hızla artan nüfusun yanında tüketim toplumu zihniyetinin yaygınlaşmasıyla hızla artan katı atıkların bertaraf edilmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Günümüzde kullanılan atık depolama sahası, düzensiz depolama yüzünden ömrünü doldurmak üzeredir. İlçelerde de aynı durum söz konusudur. Belediyelerce toplanan atıklar arazide düzensiz depolamayla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

İlin en önemli su kaynaklarından biri olan Dicle Nehri birçok kirletici unsurun etkisinde bulunmaktadır. Dicle Nehri'ne kıyısı olan her yerleşim birimi kanalizasyon sularını nehre boşaltılmakta, sanayi kuruluşları atık suları doğrudan ya da kanalizasyon yolu ile nehre akmakta, nehrin çevresinde bulunan petrol kuyuları ve tesislerinde meydana gelen aksaklıklardan dolayı oluşan sızıntılar Dicle Nehri'ni ciddi oranlarda kirletmektedir.

Dicle Nehri'nin kıyılarında denetimsiz, kaçak ve ruhsatsız olarak çalışan kum ocakları toprak seviyesini düşürerek çevreye zarar vermektedirler. Ayrıca Dicle Nehri kenarında bulunan kesimhaneler atıklarını arıtma sistemlerinden geçirmelerine rağmen azda olsa su kirliliğine sebep olmaktadır.

İlde konut ve işyerlerinin ısıtılmasında yakıt olarak kömür, odun, özel kalorifer yakıtı, motorin kullanılmaktadır. Kentin kenar mahallelerinde ikamet eden ailelerin çoğunluğu tezek yakmaktadırlar. Bu da hava kirliliğine neden olmaktadır.

Diyarbakır'da tarım sektörünün performansını doğrudan etkileyen en önemli faktör kirlilik problemidir. Özellikle Dicle Havzası'ndaki kirlilik dikkat çekmektedir. Etibank bakır fabrikasının zehirli katı ve sıvı atıkları ile Dicle Nehri'nin kirlenmesine neden olmuştur.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

PLANLAMA BÖLGESİ

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi teknik altyapısı diğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde olduğu gibi oldukça yetersizdir. GAP kapsamında oluşan hızlı mekansal değişime yetecek altyapının yapılamaması ya da yanlış planlanması bölgede ciddi anlamda kirlilik problemlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Dicle Nehri'nin hem içmesuyu kaynağı olarak kullanılması hemde birçok küçük yerleşimlerin atıksularının buraya deşarj edilmesi; benzer şekilde, Adıyaman ilinin bütün atıksularını Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj etmesi ve Şanlıurfa ilinin de bu gölü içmesuyu kaynağı olarak kullanması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Şanlıurfa ili kanalizasyon sularının önemli bir tarım alanı olan Harran Ovası'nda sulama amaçlı kullanılması da başka çarpıcı bir örnektir. Ancak, önemli olan bu temel

soruna bilimsel çerçevede bir çözüm bulabilmektir. Öncelikle su havzalarını entegre bir şekilde ele alıp, altyapı problemlerinin çözülmeye çalışılması oldukça büyük önem arz etmektedir.

Birçok kirleticinin Atatürk Baraj Gölü'ne ulaşması (deponi alanı sızıntı suları, evsel atıksular vb.) konusunda bölgede ciddi anlamda önlemler hala alınmazken, göl suyunun en önemli kullanım amacı olan tarımsal sulama suyu kalitesinde ciddi risk atındadır. Dicle Nehri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi için en önemli su kaynağı olma özelliğini taşımaktadır. Fiziksel kirlilik olarak tanımlanan kil, kum, yabancı katı parçacık gibi suda çözünmeyen maddeler Dicle Nehri'ne önemli miktarlarda katılmakta ve suyun rengi, kokusu ve tadını değiştirmektedir. Genellikle nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasının altında olduğu, sanayileşmenin henüz yaygınlaşmadığı, sert iklim koşulları nedeni ile birkaç verimli ova dışında yoğun tarım yapılmadığı ve akarsuların büyük debileri sebebi ile yüksek seyrelme potansiyeline sahip olduğu bölgede, GAP kapsamında oluşan hızlı mekansal değişim de çevresel sorunların giderek artmasına neden olmaktadır.

Bölgenin tarım potansiyelinin giderek artması, beraberinde toprakta tuzlanmaya, zirai mücadele ilaçlarının ve kimyasal gübre kullanımının artmasına ve orman arazilerinin tahrip edilmesine neden olmaya başlamıştır. Bölgede bu konuda ciddi araştırmaların yapılması ve gerekli tedbirlerin alınması şarttır.

Planlama bölgesinin geneline bakıldığında, plansız kentleşme, kaçak yapılaşma, su kaynaklarının kontrolsüz kullanımı, yetersiz kanalizasyon alt yapısı ve atıksu arıtma sistemlerinin olmaması, katı atık bertarafı için entegre yönetim planlarının oluşturulmaması başlıca çevre problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki bu problemlerin çözümünde ilgili kurumların ortaklaşa hazırlayacakları planlar doğrultusunda hareket etmesi ve yatırım imkanlarının artırılması şarttır.

14. GZFT ANALİZİ (Güçlü-Zayıf Yönler / Fırsatlar-Tehditler)

15. GENEL DEĞERLENDİRME

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, batıdan kuzey ve doğuya doğru, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Batman ve Mardin illeri ile çevrili olup; güneyde ise Şanlıurfa ili Suriye ile sınır oluşturan bir bölgedir. Toplam yüzölçümü 40.856 km² olup, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %5,2'sini oluşturmaktadır.

Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri, aynı zamanda Türkiye'de uygulamaya konan en geniş kapsamlı kalkınma projesi olan, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Projesi içinde kalmaktadır. Planlama Bölgesi'ndeki iller, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır, Gaziantep, Batman, Siirt, Şırnak, Kilis ve Mardin illerini de kapsayan GAP Bölgesi'nin alansal olarak %54'ünü, nüfus olarak ise %50'sini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Planlama Bölgesi Harran Ovası ile GAP'ın merkezi ve bir anlamda "Pilot Bölgesi" konumundadır.

Planlama Bölgesi, toplam 37 ilçede yer alan, ilçe merkezleri dahil, 82 adet kentsel (beldeler) ve 2.334 adet kırsal (köyler) yerleşimi kapsamaktadır. Kentsel nüfus 2.487.349 (%66,7), kırsal nüfus 1.229.874 (%33,2) olmak üzere, toplam 3.717.223 kişilik bir nüfus barındırmaktadır.

Planlama Bölgesi, genel olarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma açısından bölgelerarası dengelerin tam olarak oluşturulamadığı; kişi başına gelirin Türkiye ortalamasının altında kaldığı ve bu nedenle kalkınmada öncelikli yöreler sınıfında yer alan illerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, GAP'ın başarılı uygulamaları ile illerdeki gelir düzeyi ile birlikte, teknik ve sosyal altyapı hizmetlerinde ve yaşam kalitesinde belirgin bir değişim gerçekleştiği gözle görülür bir olgudur.

100.000 ölçekli çevre düzeni planında, GAP'ın genel stratejileri ile uyumlu şekilde getirilecek kararlar ile mekansal gelişimin yanı sıra, ekonomik ve sosyal kalkınma, yeni bir ivme getirilerek desteklenecektir. Bu kapsamda, plan kararlarını yönlendirecek olan doğal, kentsel ve sosyo-ekonomik verilerin birbirleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesi önemli olup, devam eden kısımlarda söz konusu değerlendirme yapılmakta; bu çerçevede mekansal ve sektörel gelişme öngörülere verilmektedir.

Plan kararlarında mekansal gelişme yönleri ve kullanım kararlarını etkileyecek girdiler, doğal, kentsel ve sektörel verilerdir.

Topoğrafya, jeoloji, toprak niteliği, orman alanları, biyolojik öneme sahip koruma alanları, doğal sit alanları ve doğal peyzaj değerleri doğal verilere ilişkin eşikleri belirlemektedir.

Kentsel ve bölgesel kademelenme, mevcut üst ölçekli planlar (1/50.000, 1/25.000, ölçek taşımayan strateji planları vb.), nazım ve uygulama imar planları, mevcut büyük kullanımlar (teknik-sosyal altyapı), koruma statülü doğal alanlar, kentsel ve arkeolojik sit alanları, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri turizm merkezleri, turizm potansiyelleri, kültürel peyzaj öğeleri, sulama alanları, tarım reformu uygulama alanları, projeler ve mülkiyet deseni de kentsel verilere ilişkin yönlendiriciler olarak ortaya çıkmaktadır.

Mevcut sektörel yapı, gelişme eğilimleri, proje ve yatırımlar, sektörel verilere ilişkin yönlendiricilerdir.

Doğal Verilere İlişkin Değerlendirme

Planlama Bölgesi'ndeki dağlık araziler, Adıyaman ve Diyarbakır illerinin kuzeyi ile Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri sınırında yer alan kesimde bulunmaktadır. Adıyaman'ın Tut, Çelikhan, Sincik ve Gerger ile Diyarbakır'ın Çüngüş, Çermik, Dicle, Eğil, Hani, Lice, Kulp, Hazro ve Silvan ilçeleri bu bölgelerde kalmaktadır. Bu bölgelerdeki ulaşım zorluğu, beraberinde sosyal donatı altyapısının ve emniyet koşullarının da yeterince sağlanamamasını getirmektedir.

Bu dağlık alanlar, aynı zamanda, Planlama Bölgesi'nde bulunan jeolojik açıdan riskli alanları da oluşturmaktadır. Bu alanlar, Doğu Anadolu Fay Zonu ile Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonu'na yakınlıkları nedeniyle, I.derece deprem bölgeleridir. Planlama Bölgesi'nde, genel olarak, kuzeyden güneydeki ovalık alanlara inildikçe deprem derecesi düşmektedir. I.derece deprem bölgelerinde yer alan, Çelikhan, Sincik, Gerger, Çüngüş, Hani, Lice ve Kulp ilçeleri civarları heyelan ve kaya düşmesi tehlikelerinin yoğunlaştığı bölgelerdir. Diyarbakır Merkez'in Bağlar ve Yenişehir civarları da heyelan ve kaya düşmesi riskleri taşıyan bölgelerdir. Bunlara ilaveten, 4.derece deprem kuşağında yer alan Harran Ovası'nda bir bölüm ise, çöküntü çukuru oluşma açısından Planlama Bölgesi'ndeki jeolojik risk taşıyan alanlar içinde yer almaktadır.

Toprak nitelikleri açısından ise, dağlık bölgeler genelde VII.sınıf ağırlıklı topraklardan oluşmakta olup, çayır-mera ve fundalık özellik göstermektedir. Toprak niteliği açısından plan kararlarında dikkat edilmesi gereken alanlar, Harran Ovası ile başlayarak, ilin sulu ya da kuru tarım yapılan arazileridir. Planlama Bölgesi'nde, Adıyaman'ın Atatürk Barajı ile dağlık alanlar arasındaki bölümü, Şanlıurfa ilinin büyük bölümünü kapsayan tüm ovalık alanlar ve Diyarbakır'da Karacadağ ile kuzeydeki dağlık araziler arasında kalan bölüm, I-IV.sınıf verimli tarım arazilerinin yer aldığı alanları oluşturmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda, kentsel veri olarak değerlendirilen, GAP kapsamında sulamaya açılan alanlar ile tarım reformu alanlarıyla da çakışmaktadır. Planlama Bölgesi'ndeki tarım arazilerinin sulama alanları ve toplulaştırma alanları ile desteklenmesi, tarımsal verimlilik açısından güçlü bir yön ve fırsat olarak değerlendirilmektedir. Planlama Bölgesi'ndeki üç ilde de ilan edilmiş tarım reformu uygulama alanları bulunmaktadır. Bununla birlikte, sulama altyapısının yeterince yaygınlaştırılmaması önemli bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, aşırı sulamadan kaynaklanan toprak tuzlanması ise, bölgede önlem alınması gereken bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca, ilin dağlık kesimleri eğime, düzlük kesimleri ise rüzgara bağlı erozyon tehdidi altındadır.

Planlama Bölgesi'ndeki orman alanları da, kuzeyindeki dağlık alanlar ile Karacadağ etrafından bulunmaktadır. Planlama Bölgesi'nde statü verilmemiş olmakla birlikte, statülü alanları da kapsayan, biyolojik öneme sahip alanlar ise geniş bir yayılım göstermektedir. Önemli doğa, bitki ve kuş alanları olarak özellik gösteren bu alanlar, Planlama Bölgesi'nin kuzeyindeki dağlık alanlarda, Gölbaşı, Çelikhan, Sincik, Gerger, Çermik, Ergani, Dicle, Eğil, Hani, Lice ve

Kulp ilçelerinin bulunduğu bölgelerde ve Karacadağ'da yer almaktadır. Şanlıurfa'da Hilvan, Bozova, Halfeti ve Birecik ilçelerinin büyük bir bölümü ile Harran-Suruç ve Harran-Ceylanpınar arasındaki alanlar; Diyarbakır'da Devegeçidi Barajı etrafı ve Çınar ilçesinden başlayarak, Bismil ilçesinin güneyinden, Batman sınırı boyunca devam eden alanlar, Planlama Bölgesi'ndeki diğer biyolojik açıdan önemli alanları oluşturmaktadır.

Biyolojik açıdan önemli alanların bazıları, endemizm merkezleri, biyolojik çeşitlilik gen kaynakları ve relik-nadir habitatların bulunduğu bölgeler ile çakışmaktadır. Sincik-Kahta arasındaki Nemrut Dağı, Karacadağ ve Ceylanpınar'da endemizm merkezleri ile relik-nadir habitatlar bulunmaktadır. Bismil Ovası'nda, Çınar ilçesinin güneyinde, Harran-Ceylanpınar arasında Akçakale Bozkırları'nda, Bozova ve Birecik ilçelerinde ve Besni ilçesinin güneyinde Araban Dağı'nda da relik-nadir habitatlar bulunmaktadır. Planlama Bölgesi'nde biyolojik öneme sahip alanların az bir kısmının statü ile koruma altına alınmış olması, bu tür habitatlarda koruma önlemlerinin yeterli olmaması, ekolojik yapı açısından tehdit oluşturmaktadır.

Planlama Bölgesi'nde biyolojik açıdan önemli alanlar ile doğal sitler ve doğal peyzaj değerleri de birbirleri ile çakışan verilerdir. Bölgedeki doğal peyzaj öğeleri, ıslak alanlar (doğal-yapay yüzeyleri), kalıntı ormanlar-meşe-çalılık ve ağaçlıklar, step meraları ve çayırlar ile tarım arazileri olarak özellik göstermektedir. Bu peyzaj sınıflarından tarım arazileri, I-IV.sınıf tarım arazilerle, kalıntı ormanlar-meşe-çalılık ve ağaçlıklar, step meraları ve çayırlar ise, dağlık ve tepelik yükseltilerle çakışmaktadır.

Kentsel Verilere İlişkin Değerlendirme

Planlama Bölgesi'ndeki kullanım kararlarını etkileyecek verilerin başında, kentsel kademelenme gelmektedir. Bu kapsamda, Planlama Bölgesi'nde, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1982'de yayımlanmış olan "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" araştırmasının yapıldığı günden bugüne, büyük oranda GAP ile gerçekleşen sosyo-ekonomik değişime paralel olarak, söz konusu araştırmadaki kademelenmeden çok da farklı olmayan, ancak güncel dinamikleri yansıtan bir kademelenme öngörülmüştür. Bu kademelenmeye göre, hem hizmetler hem de sanayi sektörünün gelişmiş olduğu Gaziantep 1.kademe merkez olarak, Planlama Bölgesi'nin tamamını doğrudan etkilemektedir. Bu etki özellikle Adıyaman ilinde baskındır. Bu kademelenmede, Diyarbakır 2.kademe merkez; Şanlıurfa ve Adıyaman ise, 3.kademe merkezler olarak tanımlanmıştır. Planlama Bölgesi'ndeki ilçelerden, Birecik, Hilvan, Siverek, Viranşehir ve Akçakale ise 4.kademe merkezler olmaktadır. Plan kararlarında önerilecek kullanımlar bu kademelenme öngörüsüne uygun olarak şekillenecektir.

Üst ölçekli strateji planları ve fiziksel planlar, Planlama Bölgesi'ndeki plan kararlarını yönlendirecek diğer önemli verilerdir. Bu kapsamda, ilk sırada GAP Master Planı ve bu planla ilişkili olarak hazırlanan GAP Eylem Planı belirleyicidir. Bu plandaki stratejiler, Bölgedeki gelişmişlik düzeyini en kısa sürede Ülke'nin genel düzeyine çıkarmak ana amacıyla, GAP Bölgesi'nin "tarıma dayalı ihracat üssü" haline getirilmesi üzerinedir. Halen devam eden bu uzun vadeli projenin en başarılı uygulamaları, Planlama Bölgesi illerinden Şanlıurfa'dadır. 2009

yılında GAP Bölgesi için ayrılan kamu yatırımlarının %45'i Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde kullanılmıştır. Planlama Bölgesi'nin GAP içinde bu stratejik konumu, özellikle Şanlıurfa ve Diyarbakır'da mekansal gelişmeyi hızla değiştirmiştir.

Planlama Bölgesi illerinden Şanlıurfa ve Diyarbakır, GAP Master Planı'nda mekansal gelişme stratejisi kapsamında tanımlanan "Kırık Aks"ın Gaziantep ile birlikte iki merkezi konumundadır. Bu aks, bölgede mal ve hizmet sunumları ile merkez olarak ön plana çıkacak illeri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, Diyarbakır, Gaziantep'ten sonra bölgenin ikinci önemli merkezi; Şanlıurfa ve Adıyaman ise birer alt bölge merkezleri olarak gelişmektedir. Kırık hat üzerinde olmaması ve bu hattan Atatürk Barajı ile mekansal olarak ayrılmış olması nedeni ile Adıyaman'daki gelişme diğer illere göre daha az belirgin olmuştur. Bununla birlikte, Adıyaman, "Gölbaşı-Besni-Adıyaman Merkez-Kahta Alt Bölgesi'nin merkezi konumundadır. Şanlıurfa ili de yine kendi ilçeleri için önemli bir merkez konumundadır. Şanlıurfa ve Adıyaman mekansal gelişimleri Atatürk ve Birecik Barajı'nın inşası ile etkilenmiş illerdir. Pek çok yerleşim birimi baraj gölleri altında kalmış ve bu alanlarda oluşan baraj gölüne bağlı olarak yeni mekansal ve ekonomik gelişmeler yaşanmıştır.

Planlama Bölgesi'nde, GAP İdaresi tarafından, GAP stratejileri kapsamında yapılmış ve onaylanmış Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ile Viranşehir, Birecik ve Halfeti'de onaylı 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları bulunmaktadır. Bu planlarla, önemli merkezlerin gelişme eğilimleri belirlenmiştir. Ayrıca, Nemrut Dağı Milli Parkı'nın onaylı uzun devreli gelişme planı bulunmaktadır. Tüm kentsel yerleşimlerin imar planı mevcuttur. Tüm bu planlardaki kararlar ve plan uygulamaları, 1/100.000 ölçekli plan kararlarında yönlendirici olacaktır.

Planlama Bölgesi genelinde GAP ile bağlantılı olarak hazırlanmış üst ölçekli planların varlığı, kalkınma için önemli bir fırsat olmuş; bu fırsatların mümkün olduğunca iyi değerlendirilmesi ise Planlama Bölgesi'nde bir güç oluşturmuştur. Bununla birlikte, plansız yapılaşmaların varlığı ve hızlı kentleşme ise, tarım arazileri için tehdit oluşturmaktadır.

İl merkezleri ve ilçe merkezleri etrafında yoğunlaşan, havaalanları, üniversite kampus alanları, organize sanayi bölgeleri ile büyük alan gerektiren kamu kuruluş alanları mekansal gelişimin yönünü belirleyecek olan diğer kentsel girdilerdir. Planlama Bölgesi'nde katı atık ve arıtma altyapısının yeterli olmaması, başta Atatürk ve Birecik Barajları olmak üzere, genel olarak toprak ve su kirliliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Eğitim altyapısının ise, nitelik olarak yeterli olmaması, eğitim düzeyinin istenilen düzeye getirilememesi açısından Planlama Bölgesi'nin zayıf yönlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Nemrut Dağı Milli Parkı, Tektek Dağları Milli Parkı, Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı, Çelikhan ilçesinde ve Şanlıurfa Merkez'de yer alan avlaklar, bu bölgelerde yer alan koruma alanlarıdır. Bunların dışında, biyolojik öneme sahip olup, statü verilerek korunan alanlar Şanlıurfa Merkez ilçede yoğunlaşmaktadır. Bu alanlar, doğal verilerde ele alınan statülü olmayan biyolojik açıdan önemli alanlarla çakışmaktadır.

Şanlıurfa il merkezi, Viranşehir ve Çermik'te turizm merkezleri ve kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri bulunmakta olup, turizm kullanımlarının öngörülmesinde belirleyici

etkenler olacaktır. Bununla birlikte, Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa il merkezleriyle, Kahta, Samsat, Bozova, Halfeti, Birecik ve Harran ilçelerindeki zengin turizm potansiyelleri Bölge için önemli bir fırsat oluşturmakta olup, bu yerleşimler turizm kullanımlarının çekicilik kazanacağı bölgelerdir. “Turizm Stratejileri 2023”te Kahta “turizm kenti”, Şanlıurfa ise “inanç turizmi” merkezlerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu ilçeler ve yöreleri aynı zamanda, kentsel ve arkeolojik sit alanları ve taşınmaz kültür varlıkları ile kültürel peyzaj öğelerinin de yoğunlaştığı yerlerle çakışmaktadır.

Sulama alanları ve tarım reformu uygulama alanları da kentsel veriler olarak değerlendirilmektedir. I-IV. Sınıf verimli tarım arazileri ile çakışan bu alanlar, kullanım kararlarında belirleyici rol oynayacak girdilerdir.

Projeler de Planlama Bölgesi’ndeki kullanım kararlarını direkt etkileyecek verilerdir. Bu kapsamda, mekansal kararları yönlendirecek baraj, sulama alanı, toplulaştırma alanı, organize sanayi ve küçük sanayi bölgeleri gibi alanların illerin çeşitli bölgelerine yayılmış oldukları görülmektedir. GAP kapsamındaki yatırımların önemli bir bölümünün, Planlama Bölgesi’ndeki proje ve yatırımlara ayrılmış olması Bölge için fevkalade önemli bir fırsat ve güçlü yöndür.

Mülkiyet desenine bakıldığında, orman mülkiyetindeki alanların dağlık bölgeler ile örtüştüğü görülmektedir. Uygulama görmüş toplulaştırma sahaları Şanlıurfa iliyle sınırlı olup, Ceylanpınar’daki TİGEM sahası da bu il sınırlarında yer almaktadır. Biyolojik çeşitlilik gen kaynağı olan TİGEM arazilerinin korunmuş ve korunuyor olması sadece Bölge için değil, Türkiye için de büyük önem arz etmektedir. Havaalanı, üniversite, askeri alan gibi büyük alan gerektiren kullanımlar ve organize sanayi bölgeleri ise il ve ilçe merkezleri etrafından yoğunlaşmaktadır.

Yukarıda incelenen veriler ışığında, genel mekansal ve sektörel gelişme eğilimleri ise aşağıdaki şekilde öngörülmektedir. Planlama aşamasında kullanım kararlarının belirlenmesinde eşikler daha detaylı olarak irdelenecektir.

Mekansal Gelişme Eğilimlerine İlişkin Değerlendirme

Planlama Bölgesi'nde Adıyaman ve Diyarbakır'ın kuzeyindeki dağlık bölgelerde bulunan, batıdan doğuya doğru, Adıyaman'ın, Çelikhan, Sincik ve Gerger; Diyarbakır'ın Çüngüş, Çermik, Dicle, Eğil, Hani, Kocaköy, Hazro, Lice ve Kulp'ta gelişme eğilimleri zorlu fiziksel koşullara bağlı olarak, büyük oranda bir merkezin etki alanı içinde kalmadan, bağımsız olarak gelişmektedir.

Adıyaman'da, Gölbaşı, Besni, Merkez ve Kahta birbirleri ile etkileşim halinde gelişecektir. Tut ilçesi ise Besni ile etkileşimine bağlı olarak, bu gruba dahil olacaktır. Mekansal gelişimi Atatürk Barajı ile sınırlanmış olan Samsat ise, direkt olmasa da bu hatla ilişkili gelişecektir. Şanlıurfa'da, il arazilerinin büyüklüğüne bağlı olarak, ilçelerdeki gelişme eğilimleri direkt olarak bir merkezden etkilenmeden gelişme eğilimi göstermektedir. Diyarbakır'da ise, Ergani, Merkez, Çınar ve Bismil etkileşim halinde gelişme eğilimine sahiptir.

GAP Master Planı'nda GAP Bölgesi "tarıma dayalı ihracat üssü" olarak öngörülmüştür. Planlama Bölgesi'ndeki üç il, dokuz ilden oluşan GAP Bölgesi'nin %54'lük büyük bir kısmını kapsamaktadır. "Tarıma dayalı ihracat üssü" bölgenin değerlendirilemeyen potansiyeline katma değer kazandırmayı planlayan bir vizyondur. Bu kapsamda, Planlama Bölgesi'ndeki illerde temel ekonomik etkinlik temelde tarım ve hayvancılığa dayanmakta olup, sektörel gelişme tarımsal sanayi ve hizmetlerin eşgüdümü ile desteklenecek şekilde gerçekleşmektedir.

Bu doğrultuda, tüm illerde tarım ve hayvancılık sektörü önemini korumakla birlikte, bu açıdan iller arasında Şanlıurfa ön plana çıkmaktadır. Şanlıurfa, Harran Ovası ile GAP'ın merkezi konumundadır. Bu doğrultuda, GAP uygulamalarının ve buna bağlı yatırımlar ile mekansal ve sektörel dönüşümün en başarılı olduğu ildir. Tarımsal potansiyelin işlenmesine yönelik sanayi tesislerinin yer aldığı, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır Merkez ile birlikte, Gölbaşı, Besni, Kahta, Siverek, Viranşehir, Ergani ve Bismil sanayi sektöründe ön plana çıkan ilçelerdir.

İl merkezleri ile birlikte, kültür turizmi potansiyeli ile Kahta ve Harran; Atatürk Barajı'na bağlı turizm potansiyelleri ile Samsat ve Bozova, Fırat Nehri'ne bağlı turizm potansiyelleri ile Halfeti ve Birecik ile termal turizm potansiyeliyle Çermik ilçeleri ise, Planlama Bölgesi'nde turizm sektörünün merkezleri olarak gelişme göstermektedir.

Sektörel Gelişme Eğilimleri İlişkin Değerlendirme

Planlama Bölgesi tarım ve hayvancılık sektörü ağırlıklı bir bölgedir. GAP Master Planı kapsamında, bölgenin “tarıma dayalı ihracat üssü” olarak geliştirilmesi öngörülmüştür. 1/100.000 plan kararlarında da bu doğrultuda sürdürülebilirliği desteklenecektir.

Planlama Bölgesi’ndeki sektörel dağılım, tarım ve hayvancılık %67, sanayi oranı %4 ve hizmetler ise, %29’dur. Tarım ve hayvancılık ile hizmetler sektörleri oranı, Adıyaman ve Şanlıurfa’da birbirine yakın değerler taşımaktadır. Sanayi sektörü oranlarında ise, Şanlıurfa ve Diyarbakır yakın değerler taşımakta olup, Adıyaman’da sektörün gelişimi bu iki ilçeden daha azdır. Hizmetler sektöründe ise, Diyarbakır, büyükşehir statüsünde olarak, diğer illere göre belirgin olarak daha fazla orana sahiptir.

Tarım sektöründe, Şanlıurfa, GAP Bölgesi’nin olduğu gibi, Planlama Bölgesi’nin de can damarıdır. Sulama projeleri sayesinde ilin tarımsal potansiyeli artmış olup, tarımsal üretim potansiyeli ile GAP Bölgesi’nde ilk sırada yer almaktadır. İl arazilerinin yaklaşık %60’ı tarım alanlarından oluşmakta olup, pamuk, Antep fıstığı ve mercimek yetiştiriciliğinde Türkiye’de ilk sırayı almaktadır. Şanlıurfa Merkez, Ceylanpınar, Suruç, Siverek, Bozova, Viranşehir ve Akçakale ilçelerinde tarımsal depolama alanları bulunmaktadır.

Adıyaman ise, verimli tarım arazilerinin büyük bölümünün Atatürk Barajı Gölü altında kalması nedeniyle, tarımda gelişme potansiyelini büyük ölçüde kaybetmiş bir il durumundadır.

Bölgede, sanayi sektörü imalat sanayi ağırlıklı olmakla birlikte, madencilik özellikle Diyarbakır’da önemli bir ekonomik uğraştır. İilde birçok mermer ocağı bulunmakta, çıkarılan mermer Türkiye üretiminin yaklaşık %12’sini oluşturmaktadır. Planlama Bölgesi’nde sanayi sektörünün ön plana çıktığı ilçeler, organize sanayi bölgelerinin de bulunduğu, Merkez ilçeler ile Adıyaman’da Gölbaşı, Besni, Kahta; Şanlıurfa’da Viranşehir; Diyarbakır’da ise, Ergani ve Bismil’dir. Sektörde önde gelen faaliyet kolları, imalat sanayi, gıda ürünleri, tekstil ve taşta toprağa dayalı sanayidir.

Planlama Bölgesi’nde hizmetler sektörü kamu tesisleri başta olmak üzere, ticaret, ulaşım, turizm ve inşaat alt sektörlerinden oluşmaktadır. Ticaret sektörü, il merkezleri başta olmak üzere, Gölbaşı, Besni, Kahta, Siverek, Viranşehir, Ergani ve Bismil gibi büyük ilçelerde gelişmiştir. Bölgede ihracatın %70’i Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. Özellikle Diyarbakır’ın Ortadoğu’nun ticaret merkezi olması hedeflenmektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa’da ihracat son yıllarda 20 katı artış göstermiştir. Son yıllarda Suriye ve Irak ile gelişen ekonomik ilişkiler dış ticaret kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır. Türkiye-Suriye Bölgesel İşbirliği Projesi’nin başlatılmış olması, Planlama Bölgesi’nin gelişimi için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Hizmetler sektöründe özellik gösteren faaliyet kollarından biri olan turizm ise bölgedeki potansiyelin önemli ölçüde değerlendirildiği, ancak genel olarak beklenen oranda katma değer yaratmadığı bir şekilde gelişmiştir. Turizmde Şanlıurfa diğer illere göre daha fazla bir katma değer elde etmektedir. Adıyaman’da ise, Nemrut Dağı’na yapılan turist ziyaretlerinin gününbirlik

yapılması ile beklenen katma değer oluşmamıştır. Nemrut Dağı'na Malatya üzerinden daha iyi bir ulaşım bağlantısının açılmış olması bu durumda olumsuz olarak etkin bir rol oynamıştır.

Plan döneminde, illerdeki istihdama göre dağılımın, mevcutta olduğu gibi, tarım ve hayvancılık, hizmetler ve sanayi şeklinde gelişeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin daha modern teknolojilerle yapılması ile verimliliğin artacağı, buna bağlı olarak sektördeki istihdamın, tarımsal üretimle desteklenecek olan sanayi sektörüne aktarılması beklenmektedir. Hizmetler sektörünün ise, kamu kurumlarında çalışanlar ile ticaret, turizm, ulaşım ve inşaat sektörlerindeki gelişmeye bağlı olarak artacağı öngörülmektedir. 2040 yılı için sektörel dağılım oranları ise, %65 tarım ve hayvancılık, %5 sanayi ve %30 hizmetler şeklinde beklenmektedir.

16. EKLER

Ek-1. Tarım Reformu Uygulama Alanları Listeleri

Ek-2. Vejetasyon Tabloları (Flora ve Fauna)

Ek-3. Adıyaman İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi

Ek-4. Şanlıurfa İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi

Ek-5. Diyarbakır İli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanları Listesi